

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

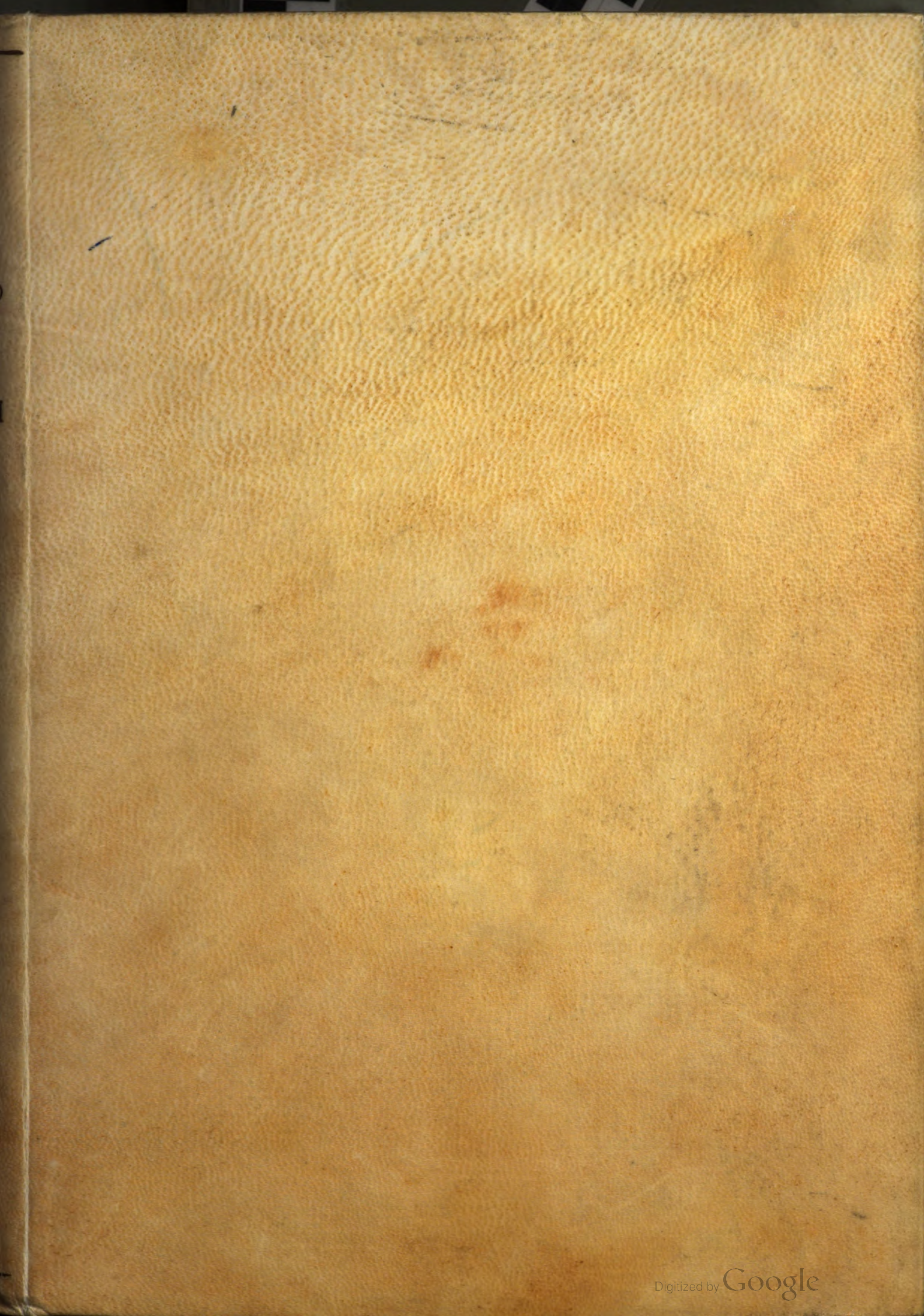
Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

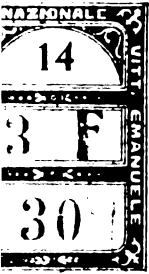
Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

At 3. F. 30

LVDOVICI CARACCIOLI
Comiti Parmensis
SPECVLVM PRINCIPVM,
SIVE
PRINCEPS POLITICVS.

A primis annis ad vltimam vsq; senectutem perfectè institutus, vt secundum vera Politicæ præcepta, ac consilia perfectissimam re-
ctè gubernandi ac feliciter dominandi methodum cum pacis,
tum belli tempore teneat. Quæ omnia insertis identidem anti-
quarum, ac recentiorum historiarum exemplis, ipsa temporis au-
thoritate, & experientia rerum magistra confirmantur.

*Instituuntur etiam Principis consiliarij, Iudices, Aulici, Urbium Præfecti,
ac Prouinciarum Præsides, Militum duces, & quicunq; alij Magi-
stratus Principi in gubernanda Republica proximè inserviunt.*

A.

LAVRENTIO LONGO, PARMENSI DOCTORE.

Et Eminentissimi Principis Cardinalis

HIERONYMI COLVMNÆ

Consiliario auctum.

Addito Indice Verborum, sententiarum, ac rerum notabilium locupletissimo.

PLACENTIÆ ex TYPOGRAPHIA CAMERALI.

M. D. C. LIX.

ADOLESCENTIA BARBARA

CONSTITUTION

SPERMATOPHYTES

ET

PHLOEMIAE

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

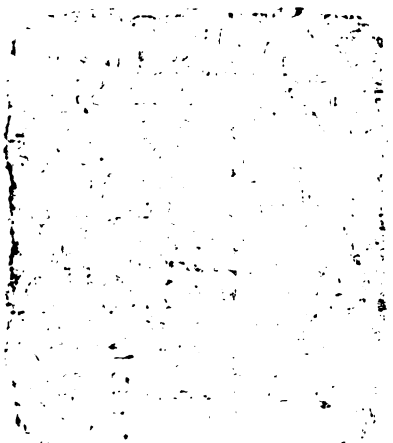
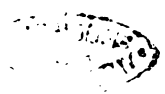
INSTITUTO LONCO, TARMINI DOCTORE

... ..

HIERONYMI COLVINE

CONSTITUTION

... ..

PLACENTIAE ET HYOGENTIAE CAMERARII

Argumentum Operis.

A Optimum Principem efformandum, quò
Populos regat, & Virtutè Duce, sibi,
Subditorumq; animis, publicam. comparat
felicitatem, uniuersum hoc opus decem
libris digestum instituitur. Quidquid suo
ad Principem, suo ad Principatus con-
seruationem spectat, in his ordinatè descri-

bitur. Cumq; Principatus non nisi ab illo debeat admini-
strari Principe, qui sublimioribus decoratus Virtutibus probè
agnoscat, quid ipseus Principatus conseruationi vel patrocina-
netur, vel obstat, quid Populorum tranquillitati vel aduersetur,
vel prosit; ideò præmissa de Principatus tractatione,
educatur statim Princeps, & per virtutum gradus ad extrè-
mia perfectionis culmen adducitur: quæq; sunt Instrumenta
regnandi, Religio, Prudentia, Auctoritas: quæque Princi-
patui aduersantia, siue à causis extrinsecis, siue ex-
trinsecis, demonstrantur.

Principatus temporalis, de quo hic præcipue est sermo, si-
cuti Naturalis alter, alter dicitur Acquisitus, seu. diciturq;
suas possit, & habet tractationes: de Naturali quidem, si
ea desiderentur, quæ de Successione; de Suffragio, aut Sorter.
tractari solent, habentur, de Acquisito. verò ita res absol-
uitur, ut omnino Principatus quoquo modo, vi, aut spontè,
& voluntate Subditorum, vel per contractus acquisitus stabi-
liatur.

Verùm Regnantis præcipuus finis felicitas, & quam iure
sibi sola adsciscit, & comparat Virtus, cuius pulchritudi-
ne Principis animus ita debet allici, ut in ipso educationis
exordio hæc sola ab optimo Educatoro debeat proponi. Quod
quidem tunc præstabit, & consequetur, si & optimum sub
exemplum præbeat, & Principis. propensiones, ut præuas
superet, prospicere curet, & in ipsius animum timorem Di-
uinum inducere studeat, & scienciarum utilitatem, Nobili-
um

lium

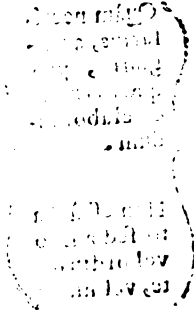

lium consuetudinem, Disciplinam extendit, Virtutum
ornamenta ita proponat, ut Princeps insignioribus virtutibus,
Iustitia, Modestia, Affabilitate, Adieſtate, Temperantia,
Fortitudine, Beneficentia, Magnificencia, & Charitate
excornetur.

Hiſce Virtutibus exornatus Princeps iam regnat, & tria
adhibet regnandi instrumenta, Religionem, Prudentiam, &
Auctoritatem. Religione quidem, omnes, que subrepunt,
coerces Innovationes, à fœdere cum Infidelibus abhorret,
Conſcientie libertatem non admittit, & omnibus, que pie-
tati, & morum probitati adverſantur, obſiſtit: Pruden-
tia vero non ſolum prudenter eligit Conſilarios, Magi-
ſtratus, Summum Ducem, Aulicos, Legatos; & quid
quemq; doceat, vel dedoceat, quid in eis curet, quid re-
moueat, optime novit; verum etiam cuncta proſpicit, & ri-
matur, que ad Principatus conſervationem conducant, &
ſplendorem; & ſi quid de Finitimorum Populorum ſtatu, de
ſubditis, de Mercatoribus, de Artiſtibus, de Continendis
in fide Populis, de Cauſis, que Urbem frequentem, ma-
gnificamq; reddunt, de præceptis ad Civilem prudentiam per-
tinentibus cognitionem exigant, prudenter novit, & exequi-
tur. Auctoritate quæ quæ regnat Princeps, qua tunc ma-
ximè præcellens apparere, ſi potens exiſtat. Potentiam vero
ſibi comparat Militaribus copijs, Arcibus, Colonijs, Fœde-
ribus, Imperij mediocritate, & Coniunctione, Populi multi-
tudine, & divitijs; de quibus omnibus ita Princeps edocetur,
ut ipſius Principatus iam omnino ſtabiliri videatur.

Verùm non ſolum Instrumenta Regnandi tractantur, ſed
etiam que Principatum evertere ſoleant, aut poſſunt, expli-
cantur. Prodeunt in primis Cauſe intrinſecæ, Principis con-
tumelie, Injuſtitie, Mina, nimia Fiducia, Avaritia, Odium,
Contemptus, que parere ſolent Coniurationes, & Proditio-
nes; de quorum remedia, ut evitari valeant, diſſeritur.
Sequuntur Cauſe ab ipſis Subditis deductæ, quarum ratio-
nes, & opportunitates, que magis vnum Statum, quam
alium

alium euertere valent, excogitantur; quorum factiones, & seditiones, quae saepe subito, & ex prauis rebus exoriri solent, deteguntur, & euertuntur. Vires verò hostis, quae Cause extrinseca dicuntur, Prudentia militari prosternuntur; de qua ita exacte agitur, ut nihil, quod desiderari posse videatur, omittatur. Agat quisquis, qui Principis efformationem, & Regni conseruationem curat, sequentem perlegat, Synopsis, & exactus totum Operis argumentum prospiciet.

LIBRARIUS

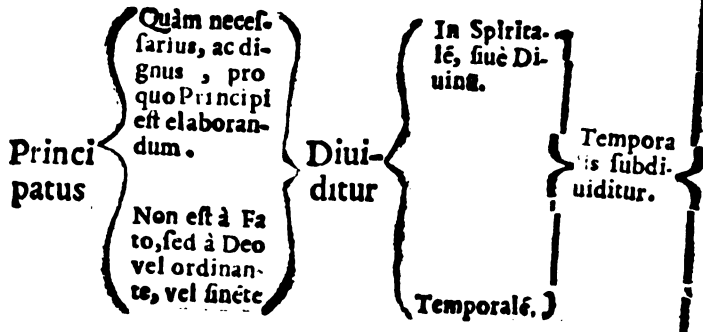
LIBRARIUS

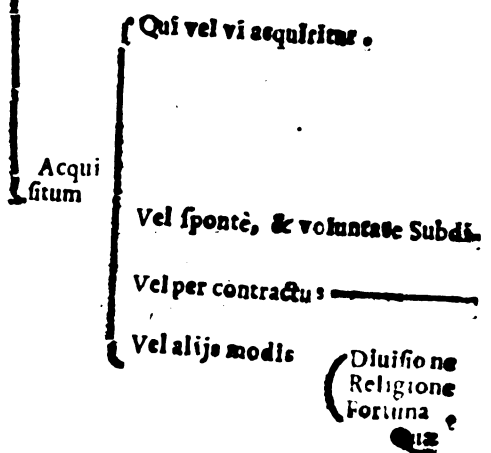
Synopsis.

[Faint, mostly illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.]

Sive tacitum, }
 Vel expressum }
 Vel

Vel
 Vel

Totius Operis.

per successionem } Quæ semper debetur Primogenitis.
 } Quæ sæpè transfœtalibus cõceditur
 } Quæ plures regendi formas exigit. } Hic Principatus vel est } Successivus aliquibus
 } } legibus fundatus.
 } } Vel Despoticus.

per hereditatem } Quæ sæpè defertur Viro affini, siue Confanguineo.
 } Quæ sæpè defertur Fœminæ, cui præstituantur regendi rationes.
 } Quæ postulat quasdam regendi formulas describendas.

Suffragio. [Qui diuersam ab alijs regendi formam exigit,
 [Qui non est tanti, vt successiuo præferatur.

Sorte.

Vel iusta vi ————— Quomodò regere debeat Princeps Populos à se vi deuictos.

Vel aperta

Vel Tyrannica

Quomodò ferocia coerceri, quando tyrannus non vult relin-
 quere Principatum, licet debeat.
 Quomodò tractandi subditi, vt feruillè timorè cõuertât in amorè
 An transferre se debeat Princeps illuc habitatum.
 Quomodò agendum cum ijs, quorum opera fuit vsus.

Vel dolis, vel fraudibus

Quomodò se gerere debeat cum nouis Subditis callidè, & per
 dolum acquisitis.
 Et de legis Principatu.

Sortium

Quomodò se gerere debeat cum his vt i deditijs.

————— An Princeps possit redigere in suam ditionè Populos aliquibus cõditionibus.

Succelloris Finis

Synopsis

[Faint, mostly illegible text in the left column, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

**Successoris finis præcipuus foelicitas
Cuius medium est virtus, ad quam
Efformari debet Princeps**

**Per educationem,
quæ excoli debet
ab optimo Edu-
catore, qui**

**Elaborare debet, ut sui optimū
præbeat exemplum.**

**Propensiones, & Indolem Prin-
cipis rimari debet.**

**Pro superandis prauis propen-
sionibus Principis omnes ner-
uos intendat.**

**Timorem Diuinum in animū
Principis inducat.**

**Utilitatem, quam secum affert
plurium scientiarum cogni-
tio, cognoscat & Principi
huius cognitionis cogniti-
onem tradat.**

**Commodum ex cætu plurium
Nobilium Princeps emanans
cidem demonstrat.**

**Quibus virtutibus exornatus
esse debeat Princeps, sciat;
ideò agitur.**

**Quibus disciplinis exerceri de-
beat Princeps, (calleet inter
quas cognitio in primis Po-
litica) quæ Regnandi Instru-
menta apta; maximeq; con-
seruandi Imperium Succes-
sione partum, & causas euer-
sionis adamussim teneat.**

Quam

Totius Operis.

De Iustitia, quam servare debet Princeps.

- Quam in se servare.
- Quam erga alios sine vlla personarum acceptione.
- Quae sit Iustitia Commutativa.
- Et Distributiva.
- Quae Iustitia Vindictiva Principis.
- Quae Clementia Principis.
- Quam necessaria fides in Principe.
- An violare fidem utilitatis suae causa possit Princeps.

De Modestia Principis ———— Quam noxia sui Opinio.

De Affabilitate.

De Maestitate.

De Temperantia ———— Cibo, Somno, ac Potu.

De Fortitudine. ———— In voluptatibus tacere.

De Beneficentia.

De Magnificencia.

De Charitate.

Instrumenta duplicia sunt
Regnandi, & Evertendi.

Instrumenta Regnandi:

Que

Synopsi. I

I. Religio,
quæ

- Quæ colenda est à Principe .
- Quæ necessaria est .
- Quæ prohibet Principem esse simulatò animo .
- Quæ Principem cogit esse Religiosum erga S. P. & Confessarium .
- Quæ cogit coercionem innovationum .
- Quæ prohibet foedus cum Infidelibus .
- Quæ Conscientiæ libertatem non admittit .

Instrumenta Regnan- II.
di sunt

Prudentia

Quæ sit, cuiusq; partes

III. Auctoritas.

Totius Operis.

I. Circa Electionem Consiliariorum

Quæ Auctoritas, ac Necessitas Consilij :
 Quæ, & qualia Consilia debeant esse Principis :
 Quæ qualitates Animi, & Corporis Consiliariorum :
 Quæ regulæ obseruandæ in hisse electionibus .
 Quæ sit Consultatio .
 Quis Consiliariorum finis .

II. Circa Electionem Magistratum

Qui multiplices sunt — } Præfide.
 } Præfidei Annone
 } Quæstores .
 } Centores .
 Qui esse debeant Nobiles, quam aptissimi .
 Qui maximè creari debent, & ad maiores promoueri dignitates .
 Qui citrà vllum munus acciri debent .
 In quos sæpe inquirendum est .
 Qui palam grauantes, palam puniri debent .
 Vtrum sit fatius esse temporales, quam perpetuos .
 Quam maximè peccent ij Principes, qui Magistratus vni concedunt .
 Quomodo Magistratus audacia compesci possit ;

Verfatur

III. Circa electionem Vnius Ducis

De cuius præstantia, & officio agitur

IIII. Circa electionem Aulicorum .

Quæ debeat, & quomodo artibus Aulicorum, quibus sæpissimè circumuenitur, accurrere possit .
 Quomodo se gerere debeat, vt Aulicum sibi reddat beneuolum .
 An decipat gratiosum vnem, vel plures habere .
 Quomodo ab Assentatoribus cauere debet, & quantum spernere maledicta .
 An discordiæ Aulicorum tolli possint à Principe, an verò vtilis sint .
 De his, qui à secretis sunt Principis .

De quorum necessitate agitur .

IIIIII. Circa electionem Legatorum .

An eligendi, qui magis in litterarum Rudijs versati, quam verò qui experientia edocti .

Primo

I. Circa Cognitionē

Populi, status Finitimorū
Quantum Interfit habere
Vafallos, & esse parcum
in concedendis Feudis.

Quæ errata pofit accidere
Quam vitandi delatores.
Quā diligēt eorū, q̄ gerūtur
Apud vicinos, lōginquosq̄
inueftigatio.

Naturæ sanguine Coniunctorum ad hoc vt in fide pof-
fint contineri :

Quantum externi Mercatores conferuari in Republica,
eorūq̄ priuilegia — An à Principibus pofit exer-
ceri Mercatura.

Quantum conducatur artes, Artificesq̄; conferuare
De Agricultura conferuanda, ab omnibus oneribus im-
muni reddenda.

De Pauperibus infima fortis hominibus in fide conti-
nendis.

II. Circa cognitionem caufarum, quæ Ciuitatē populofam, magnificamq̄; reddunt

Secundum In-
strumentum
Prudentia,
item verfa-
tur.

III. Circa cognitionē aliorum præceptorum ad Ciuilem prudentiam pertinentiū

III. Circa cognitionem eorum, quæ sub arcane Dominationis continentur

Totius Operis.

Que consistit in vi necessaria
pro cōseruatione Imperij,
& Militaribus copijs.

De Armōrū vsu, & de Causis Rō-
mani Imperij amplitudinis, ac
Turcici; & illius interitus, &
huius futuri excidij.

Forma Imperij.

An vis In Arcibus summe ne-
cessarijs ad potentiam con-
seruandam.

In Colonjs.

Moribus, & ex-
terna horum cō-
positione: & de
Mors, que circa
Principem sunt
excellens.

In Fœderibus.

In cōfœderationū Vires ad eō
sint potentes, vt Princeps ho-
rum tutō possit vti auxilijs, &
que cuiusq; Principi con-
uenire possunt.

In Mediocritate Imperij

In Cōiunctione

Potentia

Et gentium multitudine, &
Populi.

Que in Amore consistit

Vtrū sit satius timeri, aut amari

In Diuitijs

Quam seruandus modus in ac-
cumulandis.

In cōseruanda Mercatura.

Agricultura.

Et pretijs verum fōditum.

In bona Oeconomia, & Par-
simonia.

In excogitatione rationum, quibus Imperium coalescere possit.

Et aliarum rationum æquarum, & iniquarum, que damnantur, con-
gerendi pecunias.

An, & quando in subsidium adhibenda sunt Bona Ecclesiastica à
Principe.

Tertium
instrumē-
tū Aucto-
ritas, que
acquiri-
tur.

causae...
causae...
causae...

Ex Principis contumelijs

Nonnulla, ut interitus commo-
deratus, Tumultuantium dol-
lor, & extraneorum admissio-
bus, & remedijs.
Nonnulla ex invidia, Patrimo-
niorum consumptione, Im-
minutione dignitatis, Dissi-
militudine nationum, & In-
confusa armorum distribu-
tione.

Quae causae saepe faciunt de-
generare bonum Principem.

Causis intrinsecis prodeuntibus.

Ex iniustitia, minis, & nimia
fiducia.

Ex Avaritia
Odis, & metu, causis interitus
Principatus.

Quam maxime fallatur Prin-
cipes, qui Subditorum ege-
ritatem suam putant securi-
tatem.
Quibus artibus Tributorum ne-
cessario Invidia lassatur.

Contemptu, cuius causae enu-
merantur, ex quibus.

Quae remedia contra Seditiones

Coniurationes, Proditiones.
Quomodo evitentur.
Aliqua rationes coercendarum se-
ditionum.
Effectus, quos producit Prin-
cipis mutatio.

Evertendi In-
strumenta,
aut a

Aut Aulicorum

Quorum rationes excogitantur.
Quorum opportunitates.
Quae magis unum statum, quam
alium evertere.

Ex parte Sub-
ditorum.

Aut Civium
quorum co-
siderantur.

Factiones, & Remedia,
Seditiones, quae saepe improvi-
se, & ex parvis rebus.
Quarum causae Superstitionis
proximiores, & Religionis.

Causis extrinsecis.

Ex Vindicta

Ex Vindicta

causae...
causae...
causae...
causae...
causae...

Vtrum Bellum sit Iustum :

Vtrum Bellandi facultas habeatur :

Causis belli Iniusti.

An Belli finis iustus esse debeat

An pugnandum, vbi hostis satisfactionem offerat.

de his } Que præcedere debeant bellum.
 } Que parâda sint tempore suscipiendi belli.

Arma, que curanda.

De Viris necessarijs :

De defectu habendo, & Quam magna cura habendus defectus.

De necessaria Ducum præstantia.

Vtrum Domi, an foris bellum gerere sit vtilius.

De Itinere Militarij :

De Fluminum Transitu.

De Valli Munitione.

De Castris clam mouendis.

De Exploratoribus, in Exercitu necessarijs.

De Acie instruenda.

De Causis committendi prælij.

De Pugnantium Stratagematibus.

De Militarijs incurfionibus.

De Cladibus acceptis sarcieendis.

Eorû, que curâda sunt à Principe in loci obsessi defensione.

De Urbium defensionibus, que in eruptionibus, & alijs consistere solent.

An Fugere interdû licitum sit.

Vtrum, ne hostis in fuga intercludendus.

De Nauticis, rei, ratione, & bello.

De Urbium oppugnationibus.

De Victoria in cõflictibus parta.

Quid victori, Quid victo agendum.

De Pace.

LIBRO-

Vis Hostis propellitur Prudentia Militarij — Que exigit consultationem multiplicem.

LIBRORVM ET CAPITVM INDEX.

Principis Co. Ludouici Caraccioli.

Liber Primus.

Cap. I.

E Principatu naturali.

De necessitate, ac vtilitate Principatus;
& quàm elaborandum sit Principi pro
subditorum salute. pag. 1.

Principatum non à fato, sed à Deo esse,
à quo omnia reguntur, aduertus impiam
Atheistarum opinionem. 6.

III.

De generali Principatum distinctione;
Ecclesiastici videlicet, ac temporalis, & quàm ille dignitate
priuilegijs, atq; honore hunc antecedit. 11.

III.

De Principatibus delatis per generis successionem, ob plu-
rimam vtilitatem ferè semper in vsu habitis: quàmq; ma-
ximè deceat, filijs in spem Imperij educatis à patre viuente
aliquid impertiri autoritatis. 15.

V.

Principatus, qui successionem quaeruntur, Primogenitis deberi sem-
per alijs preferendis. 19.

VI.

De ijs, qui ex transuerso succedunt, & de more gentium diuerso
in filiorum, filiarumue successionem. 22.

VII.

Modi quidam generalis, & adiumenta stabiliendo Regno here-
ditario iure comparato. 24.

VIII.

De Principatibus absolutis, aliquibus tamen vel comitijs, vel
legibus subiectis. 28.

IX.

Despoticum, siue absolutum Principatum, in quo omnes tam-
quam mancipia habentur quibusuis licèt fulcris subnixum,
ruinam minitari cōtra quorundam Politicorū opinionem. 33.

X.

De Principatibus delatis iure hereditario. 36.

XI.

Quid de feminarum Principatus vtilitate sentiendum sit, & ad
eum, si quando contingat, feliciter obeundum monita. 37.

XII.

De varietate Principatus, ratione Principis hereditarij præci-
puè,

Librorum, & Capitulum index.

- quæ, diuersæ, vel ætatis, vel status, vel ditionis, quæ ætati, & 41
 - status cuiusq; , & ad munia adiumenta. 44
- XIII.** De electione Principum deliberata, ac suffragiorum benefi- 45
 - cio expressa, maximè Pontificum, & Cæsarum, vbi & plura de
 eorum potestate. 46.
- XIV.** Triplici insuper modo Principatus electiuos ad aliquem demã- 47
 - strari, vel merito, vel casu, vel vi, & quid in singulis præstent
 eorum. 52.
- XV.** Verius fieri Principem per successionem, quam per electionem. 56.
- XVI.** Principum Electionem per sortem fuisse multiplicem, eamq; 57
 - omnino damnandam vna excepta Diuina. 60.
- Liber Secundus.**
- Cap. I.** **D**E Principatu acquisito. pag. 63. 63.
- I.** In Populorum deuictorum regimine non vnã rãtio- 65
 - nem seruandã esse, & vnde id possit euinci. 65.
- II.** Quam varium debeat esse Principis regimen, pro varietate 66
 - naturæ, vel morum subactarum Nationum, suæ etiã, & ipsius
 religionis. 67.
- III.** Quomodo coercendi Populi, qui vi semel subacti semper contu- 68
 - maciæ, libertatiq; inhiantes, instam feruitutem detrectant, nec
 - mitiori freno cohiberi possunt. 69.
- IV.** Quomodo habendi, & tractandi sint subditi vperæ acquisiti; vt 70
 - timorem quendam insitum, ac per se feruilem in amorem con-
 - uertant. 73.
- V.** An Princeps in Imperium vi acquisitum habitationis gratia se 74
 - transferre, aut Colonias mittere debeat, quasque utilitates
 - extali Principatu percipere possit. 75.
- VI.** Quomodo gerere se debeat Princeps cum ijs, quorum studia, & 76
 - opes ad iumentum sibi fuerint ad subigendum aliquem Prin-
 - cipatum. 77.
- VII.** De occupato Principatu per dolum, & tyrannidem, & de arti- 78
 - bus, quibus sæpè vrantur, qui Principatum inuadere sata-
 - gunt. 79.
- VIII.** De varijs generibus noui Principatus; ad quem priuatus perue- 80
 - niat Princeps; & quam cautè ei agendum sit. 83.
- IX.** De legis Principatu; ei non nunquã subijci Principes, & quãdo. 84.
- X.** Principatus non nunquam auro comparari, maximè vero per 85
 - venditionem. 88.
- XI.** De Principatibus delatis per alios contractus, & in primis per 89
 - affinitatem. 90.
- XII.** Quid Principi sit agendum cum illis, qui eius potestati spon- 91
 - se se tradidere. 92.

*** 2

xiiij. De

Librorum, & Capitulorum index.

- XIII. De Principibus fortuna, diuisione, ac Religione partibus. 93.
XV. Vtrum Princeps omnes Populos, qui saltem aliquibus conditio-
-nibus, ei se subijcere vellent, sub sua ditione redigere de-
-beat. 96.

Liber Tertius.

- Cap. I. DE electione magistri morum Principis in more habita
- nec temere habenda, & quomodo huic instituendo
- debeat magis exemplo, quam documentis præire. 99.
II. Morum Magistro contendendum esse, vt Principis propensiones.
- perspectas habeat; caue adum tamen, ne eas ex Physiogno-
- mia, Chiromantia, Astrologia que legibus conspicietur, sed
- potius ex verbis, & gestis. 102.
III. Ad prauas Principis propensiones euincendas, quibus in
- Magister instructus esse debeat, arte, & studio, per nullum ob-
- -staculum negligendis. 105.
III. Ab optimo morum artifice in Principis animum ad virtutis
- -edificium bases iaciendas duas potissimum, Amorem in
- -Deum, ac timorem, vbi & aliqua de ex ijs promanante in
- - Principe misericordia. 108.
V. Consuetudinem etiam nobilium adoles, centulorum adiumento
- - futuram Principi ad virtutem, & quid in ijs deligendis educa-
- -tori præstandum. 110.
VI. Quo tempore præsertim tradendus fit Princeps morum Magi-
- -stro, & quibus iste virtutibus præditus esse debeat. 113.

Liber Quartus.

- Cap. I. DE Iustitia, quam erga se ipsum Princeps seruare de-
- -bet. 117.
II. Quot opere seruare debeat Princeps iustitiam erga alios, sine
- - ulla personarum acceptatione. 118.
III. De Iustitia commutariua, & distributiua seruanda à Principe,
- - vbi & plura de inconsulta honorum distributione. 120.
III. Principem præesse iuri dicundo debere, præsertim in causis
- - egenarum, epiti que, vt litigia minuantur. 125.
V. De iusta in improbos seruanda animaduersione à Principe. 129.
VI. De Clementia, qua Princeps præditus esse debeat. 131.
VII. De fide seruanda à Principe. 137.
VIII. An Principi violare fidem vtilitatis suæ gratia liceat. 139.

Librorum, & Capitulum index.

Liber Quintus.

- Cap. I. **Q**uam modeste se gerere debeat Princeps, vt Superbiaz notam effugiat, & quæ remedia circa hanc adhibenda. 143. II
- II. Quam noxia Principi sit nimia sui, rerumq; suarum opinio, & quam validè hæc corrigi possit. 148. III
- III. Quam affabilis esse debeat Princeps, & quæ morum facilitas in esse debeat, & quæ in hac curanda sint. 151. IV
- IIII. Quam maximè conducatur Principi maiestas, maximè quæ ob sit solitudo, & quæ requirantur ad maiestatem tuendam, ac in conferuandam. 154. IV
- V. De Temperantia Principis in cibo, potu, ac somno. 157. IV
- VI. De temperantia Principis in voluptatibus, & de officio erga uxorem remedijsq; aduersus libidinem. 160. VI
- VII. De fortitudine Principis, & animi magnitudine. 163. VI
- VIII. Quam necessaria sit beneficentia Principis, & quibus, quo modo, quantum, & quo tempore sit donandum. 167. IX
- IX. Magnopere magnificentia, quæ ad ædificia pertinet, Principi esse necessariam. 172. IX
- X. Caritatem omnium virtutum esse Reginam, reliquasq; omnes complecti. 175. IX

Liber Sextus.

- Cap. I. **R**eligionem Principi esse colendam, impietatem, superstitutionemq; vitandam. 177. IX
- II. De vi, effectu, ac necessitate Religionis, hancq; solam conferuare Republicam. 180. IX
- III. Principem, nõ simul, & animo esse debere Religiosum, & quæ comoda, & quæ incõmoda, & circa quæ Religiosus esse debet. 183. IX
- IV. De Religione Principis erga Summum Pontificem, Episcopum, Confessarium, & quantum ad eum spectet res Ecclesiasticas defendere, & utroq; defendere. 185. IX
- V. Ansemper expediens sit, vt Reipublicæ Nouatores à Principe coarceantur. 188. XIX
- VI. Non debere Principem cum infidelibus inire fœdus, nec illorum opem implorare, & quantum dampni sit cum infidelibus versari. 191. XX
- VII. Eam quæ vocatur conscientia libertas, non esse cum graui causa permitti debere à Principe. 193. XX
- VIII. Principem in Religione nihil statuerere debere. 196. XX
- IX. Quam elaborandũ sit Principi, vt verã Religionẽ conferuet. 197. XX
- X. De modo reducenda verã Religionis. 199. XX

Liber Septimus.

- Cap. I. **D**E Prudentia Civili Principis, quæ sit, eiusq; partes. pag. 203.
- II. Quam necessaria sit Principi Prudentia, quæ in deligendis maximè consiliarijs requiritur. 267.
- III. De cõsiliij Cõsiliariorũ, Cõsiliorũq; necessitate, & vtilitate. 209.
- IV. Quot, & qualia magni Principis consilia esse debeant. 211.
- V. De dotibus, tũ animi, tũ corporis quibus præditi esse debent Consiliarij. 214.
- VI. Quando, & quomodo capienda sit consultatio à Principe. 224.
- VII. De Consiliorum fine, & scopo, quem bonus Consiliarius sibi proponere debet, & quãdo Principi amplectenda Cõsilia. 231.
- VIII. De generali Magistratum distinctione. 237.
- IX. De Annonzæ præfecto, & quanta hæc à Principe sit curanda sollicitudine. 234.
- X. De Quæstorum administratione, & cura. 237.
- XI. De Censoribus, & horum necessitate, & de luku, huiusq; cœmendijs. 239.
- XII. Quantæ curæ esse debet Principi probos, idoneosq; viros eligere, quibus honores supremos, dignitatesq; mandat. 242.
- XIII. Præcipua munera nobilissimis aliqua saltem virtutè præditis potius, quàm infimis tribuenda esse. 243.
- XIV. Quam maximè peccent ij Principes, qui Magistratus vni concedant. An fatius veramq; potestatem coniungere, civilem & militarem, & an vni Duci omnia committenda. 246.
- XV. De Magistratibus à Principe distribuendis absquæ vlla lucrispectatione. 248.
- XVI. Inquirendum sæpè in Magistratus, vt facilius in fide, & officio contineantur. 251.
- XVII. An Princeps Magistratus suos errantes, & subditos per sumptus iniustitiam grauantes punire palam debeat. 253.
- XVIII. Satius ne sit Principi, Magistratus esse perpetuos, an vno ad tempus constitutos. 255.
- XIX. Eos creandos Magistratus minores, eos assumendos Aulicos, qui ad maiores dignitates promoueri possint, & non contentendos honores ab ijs, qui gesserunt maiores. 259.
- XX. Quibus artibus Princeps Potentis opes compescat. 262.
- XXI. Quam necessaria sit Optimi Ducis præstantia; & de huius officio, & arte. 266.
- XXII. Quomodo rectè Princeps Aulam constituat, seq; erga Aulicos gerat. 268.
- XXIII. Quot, & quæ sint prauorum Aulicorum artes, quibus sæpius Prin-

Librorum & Capitulum index

- Principes circumueniunt, & quomodo ijs occurrendum. 273.
- xxiv. Difficile præscribitur certa ratio Aulico, qua tempestuosos
- Aulæ malè institutos fructus feliciter euadat. 279.
- xxv. An deceat Principem habere gratiosos, qui vulgo appellantur
- favoriti, an vnum, an plures, quibusq; de causis hi tandem in
- præceps ruant. 283.
- xxvi. Quam maximè Principi fugiendi sint Assentatores, quoque
- studio contemnendæ maledicæ subditorum voces. 287.
- xxvii. An discordia Aulicorum à Principe fiat extirpanda, an verò
- vitiles sint. 292.
- xxviii. De Aulicis, qui à secretis sunt Principis, & quæ horum stu-
- dia. 294.
- xxix. Quam necessarium legatorum munus, quamq; inuigilandum
- sit, vt optimos Princeps eligat. 295.
- xxx. An eligendi legati, qui magis in litterarum studijs versati sint
- qui longa potius experientia doctissimi. 299.
- xxxi. Quam utilis sit Principi subditorum Imperij ordinum
- etiam finitimorum cognitio. 303.
- xxxii. Quæ possit esse error ordinum, & quomodo prudenter à
- Principe corrigantur. 307.
- xxxiii. Quam vitandi sint delatores, vt rectè seruentur ordines, ac
- Principis salus. 309.
- xxxiiii. Quæ sit Principi Vassallorum nobilitasq; utilitas. 311.
- xxxv. Quæ ratio à Principe seruanda, vt magnates sibi coniunctos
- in officio continent. 317.
- xxxvi. Qua cura seruanda sit in Republica mercaturæ exercitatio. 320.
- xxxvii. An Princeps possit exercere mercaturam. 324.
- xxxviii. Quam necessarij in Republica artifices, quoq; studio sint
- conseruandi. 327.
- xxxix. An Princeps streatur maximè agriculturam, eamq; quantum
- poterit ob oneribus immunes reddat. 329.
- xl. Quomodo pauperes, ac infimæ sortis homines in fide sint
- continendi. 331.
- xli. Quanto iustè Princeps ea, quæ à finitimis, ac longinquis ge-
- rantur, debet inuestigare, quamq; ei finitimorum amicitia sit
- necessaria. 334.
- xlii. Quæ causæ Ciuitatem populò, ac magnificentia ornatam
- referant. 337.
- xliiii. An mixta prudentiæ locus sit ad Principem. 343.
- xliiii. Traduntur alia Prudentiæ præcepta quæ sub arcanis demi-
- nationis continentur. 352.
- xlv. An quædam præcepta ad civilem prudentiam spectantia,
- traduntur. 358.

Librorum, & Capitulum index.

Liber Octauus.

- Cap. I.** **Q**uomodo Principis auctoritas comparetur, ac conferretur. pag. 367.
- II.** De moribus Principis, & externa horum compositione, & de illorum qui circa Principem sunt, excellentia. 372.
- III.** Explanantur ordinatim ea, quae Principis potentiam maximè corroborant. 375.
- III.** Amari, & timeri potest Princeps; quodq; ex his sit praestantius. 377.
- V.** Statuitur quam necessaria sit Principi querendarum diuitiarum cura. 379.
- VI.** Qui modus seruandus sit in comparandis diuitijs. 382.
- VII.** Multiplex bonorum Principis affertur varietas; eorumq; plenissima distinctio. 384.
- VIII.** Bonae oeconomiae utilitas ad opes congerendas. 388.
- VIII.** Quae spectanda sint in mercatura, agricultura, & rebus possibili-
bus. 390.
- X.** Aetate querendae pecuniae rationes traduntur, quas industriose
olim Principes, & Republicae persecuta sunt. 392.
- XI.** Quae sint congerendarum opum iniquae rationes. 395.
- XII.** Quibus modis Principis Imperium amplificetur. 398.
- XIV.** Qualis sit cōseruandis Imperij, & militaris ordinis necessitas. 403.
- XV.** De armorum studio, quam moderatè in vniuersum habendum, & de
causis Romani Imperij amplitudinis, ac Turcici, & illius inter-
ocritus, & huius futuri excidij. 406.
- XVI.** Quam necessariae sint Arces, vt Regni potètia seruetur. 411.
- XVII.** Coloniae an verae utiles sint, nec fieri possint. 421.
- XVIII.** De foederum diuisione, quaeq; eorum sit utilitas. 423.
- XIX.** Explicatur quomodo plurimum potius conferat Imperij me-
diocritas, quam amplitudo. 432.
- XX.** Potentiora, firmitioraq; esse Imperia, quae coniuncta, quam quae
diuisa, licet pluribus gaudeant commodis. 436.
- XXI.** Quam studiosè Principi sit comparanda Populi multitudo,
quaeq; eius utilitas. 439.

Liber Nonus.

- Cap. I.** **O**mnia Imperia euerfionibus obnoxia. pag. 443.
- II.** Quae sint mutationum causae ex Principe procedentes,
ab primò de Religionum, morumque diuersitate, ac iniusta
possessione. 445.
- III.** Alia affertur causa Imperij euerfionis; quae e imitum est Tyrannicum
Principis dominium. 449.
- IV.** In-

Librorum, & Capitulorum in hoc libro.

- IV. Iniustitiam, minas, nimiamq; fiduciam Principis Imperio semper noxias. 452.
- V. Quam saepe noxia sit Principi superbia, ut ut per eam ab Imperio eliciatur. 454.
- VI. Quam maximè vitanda Principi Avaritia omnium malorum radix, & frequens euerfionum causa. 456.
- VII. Quam falso censeant aliqui subditorum egestatem esse Principum securitatem. 459.
- VIII. Quomodo lenienda sint tributa, ne inuidia sint obnoxia. 463.
- IX. Odium, & comitum præcipuas esse causas exitij Imperij, & quid agendum ne populi odio subiciantur. 469.
- X. De contemptu, causa euerfionis Imperij, quasq; ob causas contemnatur Princeps. 472.
- XI. Coniurationes quo modo ab odio, metu, contemptuq; subditorum exortantur. 477.
- XII. Coniurationibus agnatæ Proditiones, ad quas aliquando solent litari plures, ijsq; quibus vix fidit Princeps. 480.
- XIII. Quibus rationibus Insidia, ac coniurationes detegantur, praeviantur, ac evitentur. 485.
- XIV. Copiosius explicantur Aulicorum rationes, quibus statim euertere, sibiq; potentiam omnem a suis scire student. 490.
- XV. Quæ opportunitates Imperia saepe euerant. 498.
- XVI. Quæ res magis unum Imperium, quam aliud subicis euerfionibus reddit obnoxium. 495.
- XVII. Qui effectus saepenumero Principatum euerfiones consequantur. 497.
- XVIII. Quam saepe factionibus in Imperia seditiones erumpant. 500.
- XIX. Communiores seditionum causa afferuntur. 503.
- XX. De causis seditionum proximioribus, maximè ex superstitione, siue prava Religione proeuentibus. 505.
- XXI. Quæ mala, quantaq; seditiones ex religionum dissimilitudine emergant. 507.
- XXII. De extraneorum admisione præcipua seditionum causa. 509.
- XXIII. De otio, & oratoribus saepenumero euerfionum causis, & remedijs. 511.
- XXIV. De alijs seditionum causis, Invidia scilicet, Patrimoniorum Consumptione; Imminutione dignitatis, Collegijs, & Societatibus, & inconsulta Principum liberalitate. 514.
- XXV. De seditionum improvisa, & ex parvis rebus origine, & fortuitis casibus. 516.
- XXVI. De Generalibus contra seditiones, ac perturbationes Principatus remedijs. 518.
- XXVII. De alijs coercendarum seditionum rationibus. 523.

Librorum, et Capitulum index.

Liber Decimus.VI

Cap. I.	D E vi hostium, ad quam depollenda necessaria militaris Principis Prudentia; Et quã damnosum Bellũ.	527. .V
II.	An Bellum licitum sit.	530. .IV
III.	An cuiq; bellandi facultas sit.	532. .
IV.	Quæ causæ belli sint iustæ.	535. .IIV
V.	Quæ iustæ sint bellorum causæ.	539. .
VI.	Finem Belli iustum esse oportere, hocq; etiam iuste gerẽdũ.	541. .III
VII.	Vtrum, si Hostis satisfactionem offerat, pugnandum sit.	544. .II
VIII.	De consilijs, quæ bellum præcedunt.	547. .
IX.	Quæ paranda sunt à Principe tempore suscipiendi belli.	550. .IX
X.	Arma, quæ curanda.	553. .
XI.	De militum necessitate ad bellum gerendum.	556. .IX
XII.	De militum primo delectu, an subditi, an mercenarij externi, an auxiliarij deligeri.	558. .IX
XIII.	Ordinarios milites quosdam pro Principatus conservatione alendos esse.	563. .III
XIII.	Delectum magna cura habendum.	567. .
XV.	Quam accuratè militaris disciplina seruanda sit.	569. .VII
XVI.	Ducum necessitas, & utilitas in bello expenditur; & vtrum ipsi adesse Princeps debeat.	576. .VII
XVII.	Vtrum Domi, an foris bellũ gerere facilius sit, & vtilius.	580. .VII
XVIII.	De Itinere militari, Castris, & excubijs.	583. .
XIX.	Quam vtilis, quamq; necessaria Valli munitio.	587. .VII
XX.	De fluminum transitu.	589. .
XXI.	De Castris clam mouendis.	590. .VII
XXII.	De exploratoribus in Exercitu necessarijs.	592. .
XXIII.	De Acie instruenda.	594. .VII
XXIII.	De causis committendi prælijs.	596. .
XXV.	De Pugnantium astutijs.	599. .VII
XXVI.	De militaribus incurfionibus, & excursionibus.	601. .
XXVII.	De Prælijs, siuè Certaminibus publicis Direptionibus, Captiuis, & alijs huiusmodi.	603. .VII
XXVIII.	De Cladibus acceptis sarcendis.	605. .
XXVIII.	Fugere interdum licitum esse, nec Hostem in fuga intercludendum.	606. .VII
XXX.	De Naualis rei ratione, & Bello.	608. .
XXXI.	De Victoria in Conflictibus parta.	611. .VII
XXXII.	De Vrbiũ acquisitionibus, ac præcipuè de oppugnationibus.	613. .VII
XXXIII.	Quæ in loci obsessi defensione curanda sunt à Principe.	614. .VII

Librorum, & Capitulorum index.

XXXIII. De Urbium defensionibus , quæ sæpè in Eruptioni-	621.
bus, consistunt, ac alijs.	
XXXV. Quid Victori, quid uè Victo agendum sit.	623.
XXXVI. De Pace.	626.

PRIN-

Verzeichnis der Mitglieder

1871. Die Vereinsmitglieder, der Tage in Kuppel-
1872. Die Vereinsmitglieder / die Vereinsmitglieder.
1873.
1874.

1874

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI,

Liber Primus.

DE PRINCIPATV NATVRALI.

De necessitate, ac utilitate Principatus; Et quàm elaborandum sit Principi pro subditorum salute.

CAPVT PRIMVM.

NTER omnia vel maximè vtilem, ac necessarium existimo Principatum; cum enim natura homines ad societatem, mutuaq. communicationem ferantur, aliorumq. hominum benevolentia vtantur, (Neque enim Scytharum, aut Arabum more humanum genus in vniuersum vitā agere Naturæ Author concessit; quamuis

Barbarorum illa feritas sine Imperio esse omnino non potuerit) Principatum constitui oportuit. Hoc vnum præ ceteris in oculis passim insurgit exemplum. Cetera quidem animalia rationis vsum non habentia partus suos sine alicuius ope edunt. Mulieres obitetricum ope destitutæ periculū non rarò subeunt: vni verò homini a Deo concessus sermo ad patefaciendos inter nos animi sensus, quid aliud, quàm vim humanæ Societatis prædicat? Quæ societas haud rectè temperari potest, ac regi; nisi vni, aut pluribus rerum permittatur potestas. Brutis vnus præest homo, homini diuinior pars Anima, cui duæ subijciuntur partes, Irascibilis, & Concupiscibilis, vt vocant. Item inter corporis membra vnum ceteris præstat, cuius nutu, & ope reliqua mouentur omnia; siue deinde illud fuerit caput; siue potius cor, vt Peripateticorum est sententia. Sicut ergo vnus imperat in magno Mundo Deus; sicut Anima rursus dominatur in corpore, sic Princeps in sua Republica imperium gerit, tamquàm in proprio corpore, cuius membra sunt, quæ in ea degunt. Nec sanè quisquam tantam Principatus necessitatem infitari audebit, qui perpenderit Deum Optimum Maximum ab ipso Mundi nascentis exordio, non solum omnibus, ac singulis animantibus suos statuisse Principes, verum

A

etiam

Necessitas
Principatus

Adstruitur à
cōtratio bru-
torū exēplo,

Vt Deus in
Mūdo, & a-
nima in cor-
pore, sic in
Rep. Prin-
ceps.

Inanima quo-
que habere
quasi Prin-
cipes suos.

De Principatu Naturali

etiam ipsis arboribus, fontibus, fluminibus, reliquisque inanimis, quæ condidit, non denegasse, quæ Principis inter ipsa referrent Maiestatem. Imperare, subijci, regi, ac gubernari, ita est consentaneum iuri naturæ, diuino, ac humano; ut Respub. sine Principe, pro monstro haberi possit, & quasi corpus quoddam sine capite; aut caput sine membris legitimè inter se se cooptatis. Quod si admirabilis huius inferioris mundi varietas ex quatuor constans elementis, contrarias qualitates habentibus; & spiritualium, & corporalium rerum substantijs conflatâ, aliqua symmetria numeri, ponderis, & mensuræ non colligaretur, & certis legibus subiectionis, & regiminis temperaretur, confusione sua breuè tempore præstantissimum hoc, & amplissimum orbis opus corrueret, & in diuersas dilaberetur partes; quæ diuisæ, & diuisæ tollerent rerum vicissitudines; & quidquid singulæ efficere, & producere conarentur, communis omnium discordia pessundaret; & partes discordes suis met gladijs se ipsas confoderent. Quemadmodum ex his quatuor Elementis contrarijs, & ceteris substantijs miram harmoniam oriri affirmari; ita ex diuersis hominum studijs, gradibus, ordinibusque dulcem fieri concentum non abnegari: ex diuersis fidibus ad symmetriam ordine compositis sonus efficitur dulcissimus, grauibus, medijs, & acutis inter se coniunctis: redacta ad concentum concordia laudabilis imperantium, & parentium statu, harmonia suauissima exoritur. Si omnes essent æquales, & singuli pro arbitrio alios vellent regere, & regi recusarent; esset discordia, facilis ex discordia societatis dissolutio, nullus virtutis gradus, nulla meritorum discretio, æqualitas tandem, in æqualitate, summa esset inæqualitas. Si sustuleris vinculum; quod ex quinque Ducibus subordinatis componitur, nempe Deo, Sacerdote, Principe, Doctore, & lege; dissipatam cernes humanam societatem, deprauatos mores, peruersa omnia; iam populum videbis cæcutire sine luce. Deus omnia dirigit, & conseruat: Sacerdos, quæ ad animarum curam, cultumque diuinum pertinent, administrat: Princeps, quæ spectant ad populi salutem, gerit: Doctor leges docet, & iudicat: Lex est veluti norma gerendarum rerum, & vitandarum; ad quam populi actiones omnes conformantur. His vigentibus, viget auctoritas, pax, & abundantia; his e medio sublatis, furta, incendia, cædes, rapinæ, aliisque id genus scelera existunt. Superba hominis, & ad malum propensa semper natura diu in societate sine Rectore nequit permanere. Morosum, & difficile animal est homo; neque seruitutem, neque libertatem diu ferre potest: sub boni Principis imperio ad lasciuiam incūbit; sub aspero languescit, & sub utroque cōtra imperantem insurgit;

Resp. sine Principe instar monstri.

Eadem necessitas ex elementorū concordia.

Ex fidium impari potere.

ex diuersis

Quinq; moderatoriū vitæ, Dei scilicet, Sacerdotis, Principis, Doctoris, & legis vinculi vis.

Homo animal morosū & difficile.

surgit; & si eius conatus feuerioris alicuius poenæ freno compescitur, querelis semet absolvit. Quanta igitur arte opus est, vt hoc animal ferox, superbum, varium, nulli minus æquū, quàm ei, cui ipsum parere est æquissimum, rectè regatur, & propositum in Rep. vitæ finem consequatur! Perpetua enim uerò vigilia Principi opus est, ne in vitia prolabatur præceps; ac insigni dexteritate est agendum; vt, si quid veneni ab aliqua hominum parte fuerit effusum, ita auertatur, vt cum minima aliorum noxa defluat.

Illud enim præ ceteris mortalibus habet Princeps, vt præ ceteris debeat esse sollicitior: imaginè refert Diuinam, Dei fungitur munere, Dei agit causam: quo enim quisquis maior est potestate; eò propius ad Deum accedit vigilandi cura. Itaque, si Princeps suum strenuè exequitur munus; maior est, quàm qui dignè possit laudari, aut coli; si minùs, minor est, quàm qui humani generis odia possit explere. Solem vides? quanto ille ceteris præstat corporibus, quæ in hoc inferiore Mundo nascuntur, & intereunt? & tamen perpetuis libens nobis, ac terrarum orbi famulatur obsequijs; sæculorum spatia peragit; æuum, ac tempora in annos; diesq; partitur; nutrit animantia; vegetat plantas; lucem denique toto Cælo diffusam profundit ad ornamentum, & ad vitam vniuersitatis. Tolle Solem de Mundo; vel fac, vt ille aliquantulum exorbitet a semita, præscriptosq; sibi a rerum Conditore limites transfiliat; iam omnia turbari; iam hanc Vniuersitatis Molem, cuius nunc tanta est pulchritudo, in antiquum Chaos relabi, ac ruere videbis. Nunc verò positus a Deo legibus obsequens Sol, quasi fidicem concinnè modulatur fonos; nunquam rerum interturbat harmoniam; eadem semper insistens via; eandem tenens orbitam; accessus, ac recessus suos tam constanter alternat; vt nunc Hyemis frigoribus, tum animantium corpora contrahat, tum femina terris credita foueat; nunc æstiuus caloribus contracta explicet, feminaq; iam firmata radicibus educat in germina, maturet in messes; si propius accederet, euncta combusturus; vel, si recederet longius, cuncta gelu, & frigore perempturus, ad ferendā Hyemem nos exerceat. Quid? quòd ita lucem partitur, ac diuidit suam; vt somno, ac vigilijs (quorum alterno vsu animantium corpora fouentur) sua deferat, & quasi præscribat tempora; dum terrarum orbem circumquaque oberrans; hos occidens ad quietem hortatur; illos oriens fuscitat ad labores? sciat Princeps se in Regio solio collocatum a Deo, quasi Solem in Cælo; vt, quò altior est dignitatis honos, & alienæ etiam salutis sit cura sollicitior. Regnum suum Solis ad exemplum obeat, ac rimeretur; nunc quasi accedat in beneficia explicata Maiestas;

Quanta Principi in subditos solertia.

Solis laus eximia ex suis munijis nūq̄ interruptis.

Princeps in Regno quasi Sol in Cælo.

Principis esse studere alienis commodis.

Duci magis quam militibus laborandum.

Aliud nauigantibus, aliud licere nauarcho.

Quæ solertia Nauarchi.

Quales præfecti militum.

nunc quasi recedat in supplicia contracta; præmiorum, ac pœnarum vices munificus, ac iustus alternet; non cedat labori, nõ succumbat oneri; nouerit se non magis, vt præsit hominibus datum, quàm, vt profit. Principis ars alienis est studere commodis; dura, & plena laboris ars, sed quæ ipso vsu lenitur. Nauarchum nauis cursus moderantem, maris procellæ, licet assiduæ, licet contumaces fatigent; haud frangunt tamen. Agricola quamuis graui aratro iugiter insistat, nullum intermittit laborem. Venator cursum habet in delicijs, licet feras, vel in alta montium cacumina anhelus, vel in abiectas vallium voragine præceps consequatur. Sic Princeps, plurimis licet, ijsq; grauisimis publicæ rei districtus, exercitusq; negotijs, minime asperum ducat laborem: quippe qui intelligat, suum se tunc maxime suscipere opus, suam se artem exercere. Militibus quidem fas est vigiliarum, ac somni vices inter se partiri; at Duci multò acrior, ac pæne perpetua incumbit vigilandi cura; cuius aut somno, aut vigilijs totius exercitus, aut salus, aut pernicijs adscribitur. Sic & Principem necesse est quasi perennibus excubare vigilijs, vt aliorum somnos, & quietem suo labore, ac vigilantia custodiat. Nauigantibus Mare licet absq; cura vitam agere, & ne aspiciere quidem mare; immò etiam nescire fas est, vbi nam ipsimet terrarum versentur; plures etiã, dum nauis feruntur, diuersa rerum agitant studia; alij talis ludunt; alij cantionibus indulgent; alij conuiuantur: Quòd si oboriatur forte tempestas; hi quidem iacentes, atque oscitantes rei euentum præstolantur; alij verò, vel alto somno sopiti non ante expergiscuntur, quàm portum tenuerint. Nauarchi opus, & labor est: illum necesse est despiciere in mare, suspicere in Cælum, prospicere ad terram; quin & ea, quæ sub aquis latent, non licet ei ignorare, ni velit in saxa latentia impingere, aut in Syrtes, ac scopulos præcipitanter impelli: Illi vni totam noctem non licet somno dare; Interdiù autem, si breuic aliquam temporis partem furrupit, ac somno tribuit; hunc ipsū somnum sollicita mens dubium, ac suspensum capit; nam subinde excitatur, vt aut velū cōtrahi, aut clauum fisti, aut aliquid aliud ad cōmunem salutem, rectumq; nauis cursum præcipiat; adeò vt ille vnus, vel dormitans, ac semisopitus magis curam nauis gerat, quàm alij omnes penitus vigilantes. Idem videre est in militaribus expeditionibus. Vnusquisque militum sui tantum curam agit: Ducis est, omnium curare commoda; vt omnes sint armis instructi; suis omnibus comineatus abundè suppetant; ceteraq; ad exercitus vniuersi vel ornamentum, vel præsidium necessaria minimè desiderentur; quibus si careant milites, bonus Dux non magis dolet, aut angitur, quàm si ipsemet egeret,

eget, aut earum inopia rerum laboraret; cum tanti suorum militum salutem, quanti suam faciat? Quid aliud est Princeps in Republica, quam Nauarchus in Naui publicæ salutis amator? hanc vnam animo versat curam, & coquit, vt subditi felicem vitæ cursum se rectore teneant, siue Respublica trāquilla fruatur pace; siue armorum, ac seditionum procellis fluctuet; nec in secundis socors, nec in aduersis trepidus; peruigil, atque intentus clauum regit; ceteris interim, aut in trāquillitate otiosè quiescentibus, aut felicem aduersæ tempestatis exitum bonæ spei plenis præstolantibus. Quid aliud est Princeps in Republica, quam Dux in exercitu? qui, dum in hac vitæ via quasi milites progredimur, omnium cōmoda suis laboribus quærat; non minùs suorum prouehat salutem, quàm suam; nec magis proprijs, quàm alienis afficiatur incommodis? Epaminondas certè Dux magnus ciuibus festa agitantibus solus obibat mœnia; & de intempestiua sollicitudine quærentibus, familiaribus solitus erat respondere, se sollicitum esse, vt ciuium lætitia posset esse secura. Quid referā Antigonū; q̄ cū filiū cerneret degenerē, immodestè, atq; intēperāter se gerētē in populares, inq̄t, An nō nouisti, fili mi, q̄ suis vigilijs aliorū custodit somnos, suis curis aliorū otia facit, & fouet? Quod haud ægrè q̄libet Reipublicæ moderator assequetur, si in animū induxerit suū, cū scilicet ad Thronū euehitur, se quasi in speculā attolli, vt publicæ saluti peruigil prospiciat; cū diademate coronatur, ciuium omnīū curas, & Respublicæ negotia velut in capite suscipere peragenda. Insigni ergo viro tantæ cura molis demandari debet. Agrū, & Vineas nisi perito Cultori permittimus: Nemo Nautæ se credit Maris, & fluctuū ignaro: Grandem hanc Imperij nauem tot homines ferentem, vnus inscitia, ignauiaq; periclitari patiemur? Magna est, ferè dixerim, diuina scientia Medicorum, qui corpus humanum tot, tamq; varijs morbis confectatum, tam diuersis muneribus organa destinata habens, & venis, arterijs, visceribus, musculis, humoribus, spiritibusq; compactum ita curant, vt omnium partium ad omnes partes Analogiam, Symmetriam, & amicū consensum tueantur, atque hoc consequantur, vt omnium temperatura, ac constitutio omnibus suauis sit, ac propitia. At verò in Principe scientia regendi est tantò operosior, quantò maius est, atque a se dissidens corpus Reipublicæ, quàm corpus humanum; tantò sublimior est, quantò dignius est consulere omnibus, quàm singulis. Proprium est Principis corporis totius, & membrorum inter se distantium, & sæpe a suo capite deficientium seruare concordiam, tranquillitatem, & amorem. Si in his parūm versetur Princeps, cetera omnia suis destituuntur finibus:

Princeps, vt Nauarchus.

Vt Dux in exercitu.

Epaminondas sollicitudo, & dictum egregium.

Dixerit Antigoni in filium degenerem.

Nisi ab Insigni viro regi debet Imperium.

Diuina Medicorum scientia.

Operosior est, vt dignior, regendi, quam medici scientia.

Quid si Princeps sit socors.

6 De Principatu Naturali

mercatura in fraudes, & imposturas definet; Nauigatio in Py-
raticam; Iudicia in rapinas; militia in latrocinia; artes liberales
in desidiam; Religio in superstitionem.

*Principatum non à fato, sed à Deo esse, à quo omnia
reguntur, aduersus impiam Atheistarum
opinionem.*

CAPVT II.

Principatū
esse à Deo,
quomodo e-
uinci possit.

Item, quæ
exempla id
doceant.

NON possum hic eorum non acriter improbare
sententiam, qui Principatum à fato esse, non à
D. O. M. bonorum omnium largitore audacter
dicunt, & pleno ore pronunciant. Qua
enim tandem ratione in dubitationem potest
reuocari, vtrum Regnorum omnium ortus, sa-
lus, & interitus adscribenda sint Deo, si cuncta, quæ creauit ver-
bo, ratione dispensat, virtute regit, ac perficit? Cùm verò æter-
na illa veritas, ac sapientia sacris in litteris palam sæpè pro-
teatur, non modò regna se dare, & Imperia; sed etiam eadē au-
ferre, transferre, augere, imminuere; quin immò Vrbiū euerfio-
nes, Monarchiarum commutationes multò ante, quàm eueniāt
denunciet; quomodò eum Regnorum omnium administratio-
nibus interesse, atque ad eò præesse, quomodo ab eo pendere
omnia, qui omnia creauit, omnia seruat, ac sustinet, erit diffi-
dum? Ipsamet Mundi constitutio, & opificium nonne Deum
authorem suum testatur, & opificem? Cuius siquidem (vt alia
omittam) olim primigenij nefanda scelera vndis vlticibus
vniuerso simul cum hominum genere demersit; nec tamen in-
iustum Noe, eosue, qui cum eo degebant, animaduertit; sed di-
misit impunè. Aegyptios verò quot ærumnis pressit, & exer-
cuit? non modò aquas Rubri Maris abiunxit, quibus eos in-
terimeret, ac demergeret; verum etiam haud minor artifex in
minimis, quàm in maximis; ranis, & locustis eos afflixit, vt vi-
lissimis animalculis impiæ gentis superbos spiritus deprimeret,
ac edomaret.

Consentunt
infideles
Principatū
esse à Deo.

Verum, quoniam & idem ex dictis Ethnicorum, & infidelium
satis etiam aperte liquet, ad ea examinanda hæc facile propo-
nuntur. Insunt animis quædam diuini luminis scintillæ, quæ
inter densissimarum nubium caliginem emicantes mentem
suis tenebris obsessam excitant, ac reddunt illustrem; nec eam
in vitijs suis torpescere omnino sinunt. In his fere Mundus
impiorum

impiorum cum viris optimis consentit; quamvis deinde in ratione iudicandi pariter, & agendi magna sit diuersitas. Pericula repentina, & magna fidelibus religionem sæpè incutiunt, eosq; ad pietatem, ad preces, & ad peccatorum detestationem inducunt: impiorum verò infidelium superstitionem accedunt, atque ad atrocia scelera eos ignorantes verum Numen, impellunt. Ieiunant, & orant Niniuitæ, & Bethulienfes, cum excidium ante oculos obuersatur: At Rex Moabitarum primogenitum in mœnibus immolat. Curtius, vt legionum discrimen auertat, dat se præcipitem: Carthaginienfes præstantis formæ, & indolis tres pueros Sathanæ in holocaustum exurunt. Omnes Numen aliquod, quod calamitatibus auertendis, malisq; minuendis idoneum, & beneficum esse naturaliter sentiunt, placare se posse confidunt. Omnes ex aliquo Numine se, suasq; rependere agnoscunt; solum in eius designatione, & electione aberrant. Plato Deum, & fortunam Mundi rectores putat. Cicero prouidentia Dei Mundum, & omnes eius partes ab initio constitutas esse, & omni tempore administrari, & singulis à Deo consuli demonstrat. Aristoteles Deum sicut in curru Aurigam, aut in naui Gubernatorem omnibus in rebus super stare asserit, qui præsit corporibus, animabus, animantibus, Angelis, & cunctis, quæ terra, vel aere, vel cælo cõtinentur. Seneca, sine custode tantum opus stare non posse, sentit; siderumq; cursum, discursumq; haud fortuitos esse existimat. Hæc sunt testimonia aliena, quæ quoniam Atheorum, Epicureorumq; conscientiam non eousque agitant, vt confessionem veritatis, aut assensum extorqueant.

Ideò sit ratio, quæ doceat prouidentia diuina cuncta gubernari. Quam verò causam omnium mutationum esse dicemus, nisi ab vno aliquo principium ducant, atque in vnum omnino finem dirigantur? Sidera, multiplicesq; illi Cælorum orbis, terras tanta pernecitate circumeunt, vt irrequietas eorum periodos, quibus indefessa vertigine rapiuntur, nullo possis vel oculorum obtutu, vel mentis ratiocinio assequi: nec illo tamen motu boni aliquid in se conferunt; sed mundo inferiori, atque hominibus eum incolentibus exhibent famulatum: idq; non propria ducti vel voluntate, vel scientia, sed summæ cuiusdam Intelligentiæ, potentiæq; vi, ac imperio. Quid? quòd ipsa mens nostra testis est sibi præesse diuiniorem? quippe nemo mentem tam capacem, tam nobilem, in omnia intelligendo se formantem, alia cupientem, alia liberrimè auersantem, ab alio, quam à superiori quadam mente originem trahere audebit asserere; non enim tantam intelligendi, sentiendiq; solertiam, tam celeres appetendi motus efficere, atque ordinare mens nostra

Impios cum Impijs sæpe dissentire in sola ratione iudicandi, vel agendi.

Id exemplis confirmatur.

Quinã mundi rectores ex Platone. Quisnam ex Tullio.

Quid de hoc astruxerit Aristoteles.

Quid Seneca.

Ratio docet hoc idem ex orbibus Cælorum collecta.

Ex ipsa mente nostra.

Ex effato illo: nihil à se ipso esse.

Ex minimis quibusque.

Argumentum à minori ex oleribus.

Qui sint patres stolidi. Si providentia tollatur è mudo, quæ repente futura incommoda.

Mundus qui tum futurus.

Dari providentia quibus ex absurdis evinci.

stra ex se potest, aut alia quæque expers rationis. Adde certissimum illud apud philosophos quoscunque pronunciatum, Nihil à se ipso esse; nec res singulas sua se vi creasse, sed ab alio ortum habuisse; ideòq; ab alio conseruari, & ad suos fines dirigi. Quæ enim ars, quæue intelligentia tot actiones, instrumenta, locum, coniuncta, & alia id genus, tam affabre posset concinnare, & inter se tam miro consensionis vinculo continere? & tamen res ipsæ nihil horum agnoscentes naturæ quodam ductu, atque impetu afficiuntur, suarum operationum profus ignaræ. Si nostri igitur causa tanta moles vertitur; Si etiam parua, quæ in hoc Mundo existunt, tanto constant, ac fiunt artificio, providentiæq; vt in vno pæne grano sinapis, seu tritici, non minor sit admirandi materies, quàm in vastissimis Cælorum orbibus; certè hominum societatem, & vices imperandi, parendiq; & præmiorum, ac poenarum eumdem Deum moderari, est dicendum: Quomodo enim præstantissimæ naturæ negliget gubernationem, qui olerum (vt ita dicam) Reipublicam tam concordibus, tam plenis nascendi, crescendi, florendi legibus constituit, & instuxit; idq; eum in finem, vt homini seruiant? Si igitur vilia seruitia, si iumenta, si mancipia tanta cura gubernat; quis miretur eum nos dignos habuisse, quos regeret, qui omnia nostra gubernat? neque enim stolidos parentes imitatur; qui agrum, pecuniam, domos liberis suis parant, ipsoq; negligunt. Tollè Numen, & Providentiam; quæ res humanæ gubernentur, mirum dictu, quot, & quæ sequentur ab omni ratione, sanoq; iudicio aliena. Dabitur illicò aditus mortalibus ad omnem vitæ turpitudinem, ad omnem iniquitatem, arrogantiam, tyrannidem, denique ad perfidiam, iurgia, periuria, sacrilegia, & ad omnia scelerum genera; cum nihil sit tam immane, vel iniquum, vel impium, quod metu numinis sublato, mens humana non audeat aggredi, ac perficere, Mundus deinde erit instar navis in Mari fluctuâtis, quæ gubernaculo, & gubernatore sit destituta: item instar maximæ Reipublicæ ex omni hominum genere conflata, in qua nullæ essent leges, nullus Iudex, nullus rector, nullus tranquillitatis, & boni publici curator. Si ita est, quomodo Mundus potest consistere, præsertim cum rebus tam disparibus, & contrarijs, & pugnantibus constet? Sicut enim navis absque Governatore huc, illuc fortuito vndarum impetu iactatur, donec feratur in scopulos, vel impingat in breuia, vel fluctibus hauriatur, & demergatur: & Respublica absque rectore, cædibus, & seditionibus se ipsam conficit: ita necesse est Mundum sine vllò ordine ferri, & contrariorum pugna dissolui, si nullus est Rector, qui dirigat, & pugnantia simul componat. Postremò hæc rerum vniuersitas

&

& partium eius formatio, ac dispositio casu extitisset, & in hanc formam, & speciem coaluisset: Si enim nulla est mens, quæ singulas eius partes formavit; & in hanc structuram, quâ videmus, digessit, ac composuit; necessariò facendum est casu id totum accidisse, iuxta sententiam Democriti, qui ex fortuito imperu, & concursu atomorum omnia formata esse statuebat: at quid hoc est aliud, quàm mera fatuitas? quomodo, quod summa ratione constat, casu fieri potuit? videt quispiam splendidissimum, & summa arte perfectum Palatiû; cuius structuram omnes Architecti mirantur; quærit, quis Artifex hoc construxerit: Respondetur ei, à nullo artifice extractum, sed ibi olim extitisse montem arboribus consitum, quò per terræmotum corruentes partes dissilierint; & hoc lapsu, & collisione singulas partes ita formatas in hanc speciem substructionis, & Palatij formam, loco informis cumuli, repente coaluisse. Quis adeò vecors erit, qui hoc credat? Deum esse, qui res mortales regat, iudicet, bonis memorem se, beneficumq; demòstret, & impios vlciscatur, plures expertos esse populos videmus. Ab Assyriorum avaritia Asiam exhauriri Deus permisit; hos per Chaldæos spoliavit; Chaldæorum luxum per Medos; & Persas latissimè imperantes, ac summo fastigio sublatos, per sordidissimam Græciæ gentem, Macedones scilicet, iugum servitutis subire coegit: Hos verò inter se collisos Romanis debellandos, conterendosq; obiecit; cùm Romanorum deinde peccata excessere modum, vt nec tolerari ampliùs, nec medicinam ferre possent eos mutuis cædibus attritos Cymbris, Erulis, Gothis, Vuandalis, Longobardis, alijsq; Barbaris tucidandos diuisit. Nunc ferè Asia, & præstantior Africæ pars, & nobilis Græciâ contemptæ religionis pœnas sub acerbo, ac duro Turcarum dominio luit. Sileant itaque, qui plura contra providentiam, ac Dci gubernationem obijcere consueverunt; non enim ex quo bonis viris aduersa eueniunt, & malis prospera, dicendum est omnia non à Deo gubernari, cùm Rempublicam, hanc ab optimo, & providentissimo Principe Deo constitutâ, optimè etiam, ac tranquillissimè eam regi sit necesse, & præmia bene. meritis, suppliciaq; impijs constitui oporteat: etenim, quos optimos sæpe iudicamus; ij sæpe scelestissimi sunt. At nec humana bona faciunt felices; nec mala miseros: sæpe enim, quos pro felicibus aspiciamus, ijdem sunt miseri, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum extrinsecus culti. Non est ista solida, & sincera felicitas; crusta est, & quidem tenuis; Umbratilis potius, & imaginaria felicitas dicenda. Sileant etiam, qui industriæ, labori, consilij, astutiæ, & humanæ providentiæ euenta respondere, asseuerare contendunt; sanè quasi

Democriti fatua opinio de rerû creatione.

Probatur à simili mundum non casu quidè factum.

Plures populos expertos esse vindicæ providentiæ iustitiam.

Responsio ad quosdam obiecta.

Sæpe, qui boni videntur, impios esse, & qui infelices, maxime miseros.

Cur iusta ratio specie veri sæpe illudatur.

Interitus Regnorum multis signis, ac symbolis prænunciari.
Hac factum in auersione Persarum Imperij.

Occurritur Ineptæ quorundam obiectiõni.

Aliud obiectum.

Naturâ haud quaquam sibi sufficere, absque primi motoris impulsu.

Principê esse Dei imaginem, qui eius vices gerat.

quasi non ad alia conuerti animos hominum oporteat, sed suo quemque ingenio, prouidentiaque; fidere deceat; Nam iustam rationem specie veri illudi sæpe liquet; causa erroris est, quòd medias causas sine summa causa considerant impij; præsertim cum Imperiorum initia, conuersiones, & interitus, per causas intermedias ad eos fines valde idoneas contingere videamus: Hi enim totum euentum tribuunt causis, quæ apparent; causam æternam, etiam mediarum moderatricem ignorant. Cum ad occasum, & velut ad mortem suam vasta Regnorum corpora tendunt, iam ante signa, & symbola multa prudentibus apparent, quibus certo præfagio de futura ruina vaticinantur. Cum iam in lubrico staret Persarum Imperium, lasciuia, luxus, ignauia, disciplina militaris ommissa; Duces belli imperiti, ignaui, nec vllus, cui fideres; nisi ex Græcia, auaritia, contumeliæ in subiectos, ambitio, & inde discordia consiliorum, populorum alienatio, & omnia mala eius occasum acceleraret; fortitudinis prudentiaque; dona, & auxilia, tam scelestis, tam arrogatibus diuina iustitia subtraxit: Nec sint, qui iactent, indignum esse, diuinam Maiestatem ad omnia etiam vilissima descendere, ad vermium, & formicarum fetus, ad opera hominum, quorum plurima, aut vitiosa sunt, aut vitijs coniuncta: cum hoc neminem mouere possit. qui diuinum Numen didicerit mentem esse infinitæ virtutis; quæ omnes arenas maris, omnes vniuersi particulas perspectas habeat: & Deum esse, qui nihil anxius agat, nihil distractius; qui omnium rerum cognitione, ac gubernatione à singulorum tutela non auocetur; à cuius cura nihil eximi potest, quemadmodum esse sine eo non potest. Nec sint, qui demonstrare cõtendant, cum natura eodẽ cursu omnia peragat; circuitus Cælorum statuti sint; mutationes Mundi inferioris suo modo etiam non admodum diuersæ existant; animalium, & fruticum nascendi, moriendi; perpetuæ sine vices; & hominum etiam pueritia, adolescentia, virilis ætas, & senectus, in omnibus pari modo sibi succedant; satis superque constare, naturam sibi sufficere, omniaque; illa naturali quadam lege, & necessitate fieri, non autem ab alia quadam mente, quæ dominatum in natura ipsa exercent: quia toto Cælo aberrarent; non enim nisi incredibili sapientia status omnium, motuum ordo, elementorum pugna, & concordia quædam seruatur; Quomodo enim fortuna, aut casu, res semper eadem ferè ratione nascuntur, aut intereunt? Mouet itaque hæc omnia ipse primus motor immobilis, semper sui similis, & præsertim mouet per secundas causas. Sicut vnus in superis Deus est, qui Machinam hanc totam moderatur, ac temperat. Sic in terris veluti curatores, & Vicarios quosdam suos constituit, qui

qui diuersis in partibus eam tueantur, & administrent; atque ex his quosdam ad magnos honores extollere voluit, & ad magnas opes, & copias, & ad Imperia, vt in Imagine ostēdat cælestē suam, & sine fine, ac modo potentiam: vt enim cū Cælum, & micantia illa astra intuemur, ab ijs ad puram primam, & inaccessibleam quandam lucem deducimur; sic ab humana ista magnitudine ad authorem illius, & fontem Deum peruenimus.

De generali Principatum distinctione; Ecclesiastici videlicet, ac temporalis; Et quàm ille dignitate, priuilegijs, atque honore hunc antecedit.

C A P V T III.

NEMINEM arbitror esse, qui ignoret varia esse Principatum genera, quæ diuersas formas, diuersosq. regendi ritus pro nationum, gentiumq. varijs naturis exigunt. At supremus ille Principatus, qui Dei est, omnes excedit alios, parendique cunctis rebus imponit præceptum: Ille est, qui vitæ, & necis habet potestatem: Ille, qui ad portas vsque mortis ducit, reducitq. Ille inquam, cuius leges quibus frustra conatur effugere. Ex tanto Principe, vel sinente, vel iubente, quæcunque profluunt potestates: In Cælo distinctæ potestates: in terris haud indistinctæ conspiciuntur. Dinationes, Potestates, & Principatus non incongruam inferiorum potestatum arguunt dispositionem; quæ in genere inter homines duæ tantum asseruntur; spiritalis, siue Pontificia; & temporalis, quæ Regia dicitur. In hac eò minor dignitas, quò corpus anima est inferius: hanc ad corporum salutem, pacem, vitæq. honestatem Deus esse voluit; illam verò ad diuina, & supernaturalia extendi, vt mentes ad meritam, ac terminum suæ felicitatis extolleret.

Dei Principatum ceteros omnes excedere.

Multi Regiam Maiestatem admirati, vel adulati anteponunt sceptrum Infulæ. Sapientiores verò, & ab omni suspitione adulationis, ac erroris alieni, hanc illi præferunt. Magna sunt iura Principum; sed in Sacerdotibus apex est dignitatis, summæ gloriæ imago. Maius quidem est reuera Sacerdotium Principatu. Principem semper soluit, & ligat Sacerdos; & ratum semper erit in Cælo apud Deum rectum Sacerdotis iudicium. Hæc spiritalis potestatis eminentia ex præstantiori eius sine colligitur: Ecclesiastici enim magistratus finis est, subditos ad pietatem, religionemq. & ad supernaturalem felicitatem

Quàm præstans sit Sacerdotij dignitas.

Præstantiam Sacerdotij ex eius sine argui.

Ad Ciuilem
felicitatē Ec-
clesiasticā ac
temporalem
dignitatem
vna conspi-
rare debere.

Quam mul-
tis fruatur
prerogatiuis
Sacerdotiū.

Sacerdotem
inter ceteras
dignitates vt
aurum inter
metalla.

Iudæorū im-
perium Ty-
pus Ecclesię.

Quanta esset
sacerdotum
authoritas a-
pud Aethio-
pes.

citatem deducere; quod est præstantissimum: Politici verò scopus est, solum pacem, & publicam vtilitatem spectare, virtutemq. moralem, & Ciuilem felicitatem. In hoc tamen summo studio hæ duæ videntur coniungendæ potestates, vt mutuo auxilio ciues ad morum prouehant sanctitatem. Sacerdos docendo, hortando, aliquando etiã cogendo, æterna præmia proponendo, à vitijs auocat, & ad virtutem adducit: id quod præstat & Princeps, licet Imperio magis, quàm monitis. Ciuilis enim potestas per se, externa opera tantummodò spectat; Ecclesiastica autem animas, & internam pietatem respicit, & intuetur: hinc poenæ Ciuiles ferè externæ sunt; vt infamia, exilium, mors: Ecclesiasticæ verò internæ pleræque, vt excommunicatio, & irregularitas, quæ ad animas pertinent. Ex his itaque potestas spiritualis absolutè dignior elucet, & præstantior ciuili, cum finis sacræ potestatis sit multò præstantior.

Hinc potestatis sacræ tantam existimo esse dignitatem; vt absolutè censcam, nullam cum hac esse comparandam. Consideret vnusquisque Sacerdotij dignitatem, eamque intueatur à priuilegijs, & exemptionibus, quæ partim diuino, partim sunt humano iure concessæ: animaduertet enim in rebus Ecclesiasticis nullum ius esse Imperatoris, aut Principis; immò in omnibus ad cultum diuinum spectantibus Regiam voluntatem subditam esse Sacerdoti, reperietq. in eo tam sublimem esse potestatem; vt, quod aurum in metallis est, id Sacerdotium sit; si cum Regno comparetur. Hoc idem sentit, & Atheos ille scriptor, & diuinæ prouidentię impugnator; de Pontificio enim, sacroq. Principatu differens, licet hunc aut virtutis, aut fortunæ beneficio censuerit obtineri; neutrius tamen opera voluit conseruari. Hi vni, inquit, omnium dominatum habent, nec illum defendunt. Habent, vt, qui subijciuntur, populos quorum tamen regendorum cura nulla tanguntur: eorum Prouinciæ indefensæ cum sint, qui ab eis auferat eas, nemo est: Populi sub eorum administratione, cum se neglectos sentiant, seditiones haud excitant; vt autem ab eis se se subtrahant, aut explicēt, tantū abest; vt ne possint quidē: hi vni ex omnibus dominatus securi sunt, & felices. At nō Christianū tantū Imperiū his potitum est dignitatibus, ac priuilegijs; verum & Iudæorum olim magno in honore habitum, vti opus, & imago superni illius, quod Christus verus Sacerdos, & verus Rex per se, suosq. Legatos, & Vicarios Pontifices intulit Ecclesiæ. Hinc ad gentium impios Sacerdotes potestatem superstitionis deriuauit. Merces, quæ est Regni Aethiopicæ Metropolis, penes Sacerdotes summa erat potestas, tantaq. authoritas, vt nonnumquam misso nuncio mortem Regi imperarent, & alium ei subrogarēt.

In

In Aegypto non minor autoritas: Iudices enim apud Aegyptios idem erant, & Sacerdotes. Persæ magos quam maximè venerantur: Horum consilio, & prædictionibus publica omnia administrantur; quid quisque præmij promereatur, quidq. poenæ, decernunt: nec sanè vel legitimum aliquid, vel æquum videtur, quod Magorum non sit sententia firmatum. Romani in Ius Sacerdotij multa contulere, a quo foederum, bellorum, pacisq. rationem trahebant. Causa tam honoratæ superstitionis erat, quod Numen ipsum venerabile agnoscentes, cultores eius colendos arbitrabantur. Accedunt aliæ prærogatiuæ Sacerdotum authoritati concessæ; quæ partim diuini, partim humani sunt iuris. Iure diuino Sacerdos eam habet immunitatē, quæ ad sacrificandum, ad docendum, ad ligandum, & ad absolvendum est necessaria; nec expressis decretis, nec per ambages, nec per callidam versutiam in suo munere potest impediri, ne officijs curialibus, studijs, ac precibus vacare possit. Episcopi munus est pascere oues, seruare integras, contritas alligare, & debiles fouere; omnibus, monitis, adhortatione, consilio, ac auxilio, adesse; consolatione, atque increpatione prodesse: non igitur ita à Principe in aulicis negotijs; legationibus, militia, ac Prouinciarum administratione distrahi potest, ut munus suum nequeat explere. Huic omnino prospèctum est iure humano etiam Principum, hoc est piorum munificentia; prædia enim Ecclesiæ tributa sunt, quæ ut vsibus cælestium rerum dedicata, sordidorum munerum fæce pollui nefas est. Huic multis legibus cautum videmus, præsertim Federici Secundi Imperatoris, & Constantini, qui etiam coniugia Clericorum, ac liberos eorum, mares pariter, ac feminas immunes semper à quibuscumque muneribus esse voluere. Nec credat Princeps vllum ius habere in Ecclesiasticis rebus. Ozias Rex turibulum ferens, contra legem Dei sacrificium sibi violenter assumens resistente Azaria Sacerdote, cum obtemperare recusaret, & credere; diuina indignatione confusus lepræ maculis in fronte foedatus est; neque enim Princeps Sacrorum est Iudex. Constantinus Magnus cum ad eum Donatistæ appellassent; eos ad Melchizadem reiecit. Valentinianus, cum Hipatianus Heraclæ Episcopus eum de loco Concilij consuleret; respondit sibi non licere se negotijs Ecclesiasticis immiscere; proinde ipsi, vbi iuberet, conuenirent. Theodoricus Gothorum Rex Arrianus Symmacho accusato iudices Episcopos esse voluit, ad quos causæ discussionem remisit: illum imitatus Nepos eius Athalaricus, noluit Clericos à sæcularibus iudicari.

Sacerdotium quippe ita colit, ac veneratur ciuilis potestas, ut ei se subditæ esse re omninò fateatur. Sacerdotum est, qui

B

legatione

Quæta apud Aegyptios, & Persas.

Quæta apud Romanos.

Quas prærogatiuas habeat Sacerdos iure diuino.

Episcopi munus à quo impedito non potest a Principe.

Leges à Federico II. & Constantino Imp. p Clericis latæ.

Principè in ecclesiasticis rebus nullius ius habere. exempla ad idem.

Quanto honore afficiatur Sacerdos.

rium, quæq;
magna sit au-
thoritas hu-
ius in Prin-
cipes quosq;

Quæ liberè
dicta, aut fa-
cta à Sanctis-
simis Ponti-
ficibus cum
Principibus
Ecclesiæ nõ
obsequenti-
bus.

Duos gla-
dios Petri
duplicis fuit
se iurisdic-
tionis sym-
bolum.
Altero quæ
veteris legis
Sacerdotes
vni fuerint,

Magistratû
Ciuilem de-
fensorè esse
Sacerdotij.

Ob id Sum-
mo Põtifici
obstrigi Im-
peratorè iu-
relurando
Quod nam
eius extet ex-
emplum.

legatione Dei funguntur, docere: Principum verò, his au-
scultare, vti præcipienti Deo; si autem Sacerdotibus omnes
Principes, tam maioris ordinis, quàm inferioris, atque reliqui
populi non obtemperauerint; non solum infames; sed extorres
à Regno Dei, & consortio fidelium; & à Liminibus Sanctæ Dei
Ecclesiæ explodendi. Hinc multorum Sacerdotum ad Sum-
mos Principes liberrimæ leguntur increpationes; cuius rei, si
aliqua requirantur, exempla non desunt. Beatus Innocentius
Pontifex Arcadium Imperatorem; quia consensit, vt Sanctus
Ioannes Chrysostomus à sua Sede pelleretur; à Christi grege
semouit, Beatus Ambrosius, licet vniuersæ non præesset Ec-
clesiæ, vt notam, quæ ceteris Sacerdotibus grauis videbatur,
iniuriam deleret; Theodosium Magnum Imperatorem, à fide-
lium consuetudine abiungens, ab Ecclesia exclusit; & scriptis
etiam ad posteros transmissis, eloquenter ostendit aurum non
tantò pretiosius esse plumbo, quantò Regiæ potestate altior est
dignitas Sacerdotalis. Zacharias Summus Pontifex Regnum
Gallicum à Ludouico in Pipinum transtulit; item Stephanus
Secundus Imperium à Græcis in Germanos, & Carolum Ma-
gnum Pipini filium confirmavit; & Germanis maiore priuile-
gio Imperatorem eligendi tradidit potestatem. Id ipsum pro-
bavit Innocentius primus in Arcadium Cæsarem. Restitit &
Liberius Summus Pontifex conuenticulis à Cæsare indictis
contrà Athanasium. Duo gladij Petro fuere, iurisdictionis
vtriusque symbolum referentes; quorum alterum tamen in
vaginam iussit remitti; neque enim voluit corporis mortem
passim ab Ecclesia inferri; quamuis in lege veteri Sacerdotes
gladio vterentur; qui & hanc Ecclesiæ potestatem indicaret.
Eo vsus est Samuel in Agag Regem; Elias in Prophetas Baal;
Eliseus in pueros irrisores; Ioiadas in Athalam; & ipse Pe-
trus in Ananiam, & Sapphiram. Huius Sacerdotij magistra-
tus ciuilis est defensor. Argueretur Sacerdotiû pluribus, Prin-
ceps Christianissime, inquit Bonifacius ad Honorium, nisi
apud te esset securum caufarum; & nisi in oppressionibus suis,
& hæreticorum correctionibus fide tua, diuino cultu, & pariter
cum Imperio semper florente vinceret. Hinc etiam iureiuran-
do obstringitur Summo Pontifici Imperator; Cuius in Decre-
tis Othonis tale extat exemplum. Tibi Domino Ioanni Papæ
ego Rex Otho promittere, & iurare facio per Patrem, & filiû, &
per signum hoc Crucis, & per has reliquias Sanctõrum, quòd
si, permittente Domino, Romam venero; Sanctam Roma-
nam Ecclesiam, & te Rectorem ipsius exaltabo quam plurimum
potero; & nunquam vitam, aut membra, & ipsum honorem,
quem habes, mea voluntate, aut meo consilio, aut meo cõsensu;

aut

aut mea exhortatione perdes: & in Romana Vrbe nullum placitum, aut ordinationem faciam de his omnibus, quæ ad te, aut ad Romanos pertinent, sine tuo consilio; & quidquid de terra Sancti Petri ad nostram peruenerit potestatem; tibi reddam; & cuiuscumque Italicum Regnum commiserò, iurare faciam illum, vt adiutor tui sit ad defendendam terram Sancti Petri, secundum suum posse. Sic me Deus adiuuet, & hæc Sancta Dei Euangelia. Ex his itaque, vt præferatur ciuili dignitati Sacerdotium, clarissime liquet.

De Principatibus delatis per generis successionem, ob plurimam utilitatem ferè semper in usu habitis: quamque maximè deceat, filijs in spem Imperij educatis, à patre uiuente aliquid imperari auctoritatis.

C A P V T IIII.

NATVRA mortalium prauis animi affectionibus agitata, regnandi cupiditate ita rapitur; vt sine vilo discrimine sexus, ætatis, sanguinis, & morum; turmatim bonos, ac malos, secum ad omnes imperandi conatus abripiat: & nisi huic dominandi cæcæ, & flagranti cupiditati duo obstitissent; Regnantium videlicet successio, & electio; omnes ijsdem stimulis incitati præcipites agerentur; & totus terrarum orbis confunderetur; & sine vlla spe salutis rueret in præceps. Ex Principe Principem nasci semper tutius fuit; arbor enim vt plurimum antequam annosa decidat, florescit, & suaues emittit fructus. Successionem iam dixerim, cum iure gentilitatis, liberis, vel agnatis, Principatus traditur: Id quod duobus contingit modis, directè, & oblique; filios, nepotes, pronepotes directè; reliquos verò ex transuerso, veluti oblique, succedere dicimus. Ex his, qui directè succedunt, aut sunt primogeniti; aut, his sublatis, reliqui, vel masculi, vel feminæ: Ex his verò, qui oblique; filij fratrum, & alij consanguinei,

Refert Thucydides antiquitus, antequam ambitio ad mutandam Rempublicam Græcos impulisset, eosdem sexcentis continuis annis rectos fuisse à Regibus per successionem legitimam vocatis, in quibus fuerunt Athenienses, Spartani, Corinthij, Thebani, Epirotæ, & Macedones veterum Regum

B 2 Imperio

Innata omnibus imperandi libido.

Quæ in usu habiti fuerint Principatus successui.

Pisistratus,
ut Regē se,
non Tyrānū
probauerit.

Perfarū Mo-
narchiā ob
Regum suc-
cessionē tū
creuisse.

Cosroes Per-
sa per vim
ad se tran-
sūtū Asiæ Im-
perii ad suæ
gentis suc-
cessores per
trecentos an-
nos propa-
gavit.
Ægyptij à
primo suorū
Regē ad Se-
thonem po-
stremū ter-
centum, &
quadraginta
Reges nume-
rarunt.

In Germa-
nia domina-
di spem in
successione
locari.

Idem de Gal-
lis.

Idem de Hi-
spanis.

Anglicorum
Regum con-
tinuata suc-
cessio.

Imperio subiecti. Contendit Pisistratus ostendere, cum occupasset Tyrannidem Atheniensem; se Regnum sibi debitum usurpasse: ipse enim, inquit, genus à Cecrope duco, & id meo: mihi Iure vindico. Quod Regnum Athenienses olim cum iureiurando firmassent; Codro, illiusq. genti præbuere, & postmodum abstulerunt. Perfarum Reges iure successio- nis imperitarunt; refert Isocrates, eorum Monarchiam non aliam ob causam ad tantum fastigium euectam fuisse, nisi quòd Reges Perfarum, non electione, sed successione ad Sceptrum vocarentur: post mortem enim Parentum, Regnum transferebatur ad liberos; quibus è vita sublatis, quasi per ma- ritus, propinquioribus de agnatione tradebatur; idemq. serua- tum est, translato Imperio ad Parthos. Hunc morem serua- uere etiam ferociores aliæ nationes; institutis namque Regnis post primum electum, ad filios semper translatum est Impe- rium. Sic postquam Cosroes Persa Ciliciam, Persidem, Mediam, Armeniam à Romanorum ditione ad se transtulit, sibiq. usurpauit: cœpit anno quinto Imperij Iustiniani regna- re; & Imperatorem Asiæ se appellauit; Regnumq. Persicum ad suos successores per trecentos annos dimisit; quousque à Saracenis, vel Agarenis fuere expulsi. Ægyptij quoque à Rege primo vsque ad Sethonem vltimum Regem, & Sacer- dotem, per successionem continuam ex genere trecentos qua- draginta Reges numerauerunt. Nec tantum Reges, Persis, & Indijs fuere, verum & Tartaris, Germanis, Gallis, Hispanis, Anglis, Turcis, Moscouitis, Allobrogibus, Etruscis, plurimisq. alijs Populis, & Regionibus extitere. Ipsi Tartari suo obtemperarunt Regi, qui appellabatur Cingis; ex quo pro- diere plurimi alij, qui ditioni Turcarum subiecti vexillum, & sceptrum ex manibus tæterrimi Tyranni suscipiunt. Inter Germanos etiam omnis dominandi spes in successione collo- catur; vbi plurimæ Prouinciæ numerantur; quæ diuersis su- biectæ Ducibus, Marchionibus, Comitibus, & Archiepiscopis pro animarum tranquillitate inuident nemini. Nec à tam recto tramite declinauerunt Galli, qui à Faramundo primo, vsque ad Pipinum; ab eò vsque ad Hugonē Capetum; & ab Hugone vsq; ad Christianissimum hunc Regem Ludouicum, continuum, & successiuū Regnum habuisse gloriātur. Hispani plurimos Reges cōmemorant; in primis Pelagiū primum, cui succedens Vere- mundus tertius, reliquit post se nuptā Sanctiā Ferdinādo Castel- læ; à quibus geniti sunt Alphōsus octauus, & Ferdināduus, alijq; qui postea propter Ioānæ cum Philippo Austriaco matrimoniū huic præseti Inuictissimo Hispaniarū Regi tradidere Regnū. Angli semper successionem Regni retulere ab Egberto primo Rege vsque

vsque ad Guilielmum, à quo vsque ad Iacobum Sextum continuata inspicitur series. Apud Turcas successio magni semper est habita: primus Turcarū Imperator Othomānus reliquit post se Orchanē, Amurathem, Baiazetem; ex quo alij orti Imperatores semper successionem amplexi sunt, vti tantæ ditionis firmissimum propugnaculum; ex quo factum est, vt Summum Imperium ad Mustapham vsque peruenerit. Suis non caruere Ducibus Moscouitæ, ab Rusco vsque ad Michaelē Fendrucium stirpem ducentes. Allobroges Bertoldum, siue Beraldum filium Vithichindi, Magnæ Saxonæ Regis titulo primi Comitibus extulerunt; nunc Victorium à Carolo strenuissimo Duce ortum, suum Ducem agnoscunt. Etrusci olim non inuiti sub Alexandro Primo totius Etruriæ Magno Duce, nunc non sine maxima animi gestientis lætitia, pariq. admiratione Ferdinandum Magnum Ducem, sapientissimorum Ducum successorem, præstantissimum colunt, ac venerantur: sub eius suauissimo, atque Augustissimo Imperio aurea nacti tempora vndique se se tutos arbitrantur; & vbiq. felices intuentur: quorum summa felicitas aurea affinitatum, & cognationum catenâ Serenissimorum Ducum, Christianissimorum, & Catholicorum Regum, Sacræ Maiestatis Imperatorum, ac Summorum Pontificum ita nectitur, ac colligatur, vt nullo Bellonæ ferocientis ferro, nullo furentis Martis fulmine frangi possit, vel lædi: quiq. in Templo gloriæ tanti Principis, & Magni Ducis tot Trophæa læti admirantur, vt in terris cælestem amplitudinem, gloriam, & summam felicitatem nacti esse videantur. Nec minus Parmenses extolunt suos gloriosissimos Duces; qui in regendis Ciuitatibus, ita arte militari, ac animi præstantia excelluere; vt ex eis extiterint fulmina belli, & sapientiæ lumina; quæ omnia nunc in Serenissimo Odoardo suauissimo, ac strenuissimo Duce eousque emicant, atque elucent; vt felicissimus successor, & heres vnicus omnium bonorum tam animi, quàm fortunæ tot Serenissimorum, & præstantissimorum Ducum præclaras virtutes, ac laudes in se vno tamquam in excelso summæ gloriæ fastigio cumularit: quem idcirco subditi summa cum veneratione amplectuntur, & summo fidelissimi animi amore prosequuntur. Mutinenses verò non minus felices lōgo florentis successiois ordine proferunt felicissimos, ac Serenissimos Duces suos; quorum rebus præclare gestis, & summis laudibus plena sunt Historiarum, ac Poematum volumina: & nunc in flore ætatis eius, quem colunt, & admirantur omnium Estensium Ducum florem, & fructus iam maturos agnoscunt exultantes.

Turcarū Imperij successionem firmissimū esse propugnaculum.

Moscouitarū Ducū series.

Allobrogū.

Etruscōrū.

Parmensib;.

Mutinensib;.

Quam utilis
successus
Principatus.

Interrupta
Mediolanē-
sum Ducum
successio qd
nō attulerit
incommodi.

Quot inha-
bant Impe-
rio.

Quot in par-
tes Ciuitates
secesserint.

Quam utile
aliquid suc-
cessorib⁹ im-
pertiri au-
thoritatis.
Id Augusti
Cæsaris ex-
emplo.

Et certè ad euitandam animis mortalium insitam ambitio-
nem, non parùm conducit hæc successio. Viuente Principe sine
spe futuræ successionis; struuntur insidiæ, parantur coniuratio-
nes. Quid autem mali afferant flagrantes Imperij cupiditates,
testantur apertissimè miserima intestina Romanorum bella,
Marij, Syllæ, Lepidi, Cæsaris, Pompeij, Antonij, & Augusti:
hinc enim factiones, ærarij expilationes, & interitus Reipu-
blicæ oriuntur, & simulacres inter ciues, & Prouinciales; quæ
cōq̄escūt omnia, cū certus existit genere successor: nō regiones,
nō classes perinde sunt tā firma Imperij munimenta, vt liberō-
rum numerus. Confirmantur hæc illustri exemplo Philippi
Mariæ Ducis Mediolanensis, cuius non tam mors, quàm or-
bitas, quas perturbationes, quas calamitates, quas neces Me-
diolanensī regionī attulerit, nemo est, qui ignoret. Populus
enim, vt cognouit Ducem sine liberis obijisse, non minùs liber,
quàm tutus, vt credebat, consurgens ad capeffendam inanem
libertatem; maximo cum clamore duodecim viros elegit, qui
Rempublicam administrarent; sed interim nulla interposita
mora, vocibus vociferantis, famæ excitati sunt, qui Principa-
tum sibi deberi, contendebant. Federicus Tertius Imperator
tunc se iure potiorē esse asserit. Alphonsus Aragonius ex
testamento hereditatem sibi vindicans petit. Carolus Dux
Aurelianensis ex sanguine Vicecomitum natus, ab intestato eā
sibi deberi contendit; Franciscus verò Sfortia coniugem suā,
vti Philippi filiam, patris heredem nominat, & conatur adire
hereditatem. Audiuntur legationes contendentium in Sena-
tu Mediolanensī, sed frustra; dilaniatur enim vbique Philippi
hereditas, Veneti Placentiam, Cremam, Laudam occupant.
Ludouicus Dux Sabaudix Valentiam inuadit. Astenses Du-
dem Aurelianensem Carolum sequuntur; qui susceptis à Gal-
liæ Rege non paruis auxiliarijs copijs, Alexandrinorum agros
vastant, atque depopulantur; Papienses intestinis agitati
discordijs diu ancipites fuerē, quibus se potissimū partibus
iungerent. Nouarienses, Cremonenses, Alexandrini, ac
Dertionenses Mediolanensē Imperium subire. Parmenses in
societatem quodammodo recepti sunt; tandem bellis inter hos
excitatis præualuit Franciscus Sfortia, quibus consilij, quæ
arte, qui ignoret, arbitrator neminem.

Quæ cum ita sint, validissimū præsidium successionem esse
omnino fatendum videtur. hinc pium, & optimum consilium
eorum Principum semper fuit, qui, vt Imperium in suā familia
firmum, & diuturnum stabilirent, illud filiorum natu maximo
consignare, & tradere voluerunt. Cæsar Augustus primū
sorum filium Marcellum; deinde generum Agrippam; tum ne-
potes

potes suos; postremò Tiberium Priuignum in proximo sibi fastigio collocavit. Ioannes Comnenus Alexium filium, vt quorundam seditiosorum tumultus reprimeret, adhuc viuus ab exercitu Imperatorem salutari iussit. Hugo Capetus, ad quem à Caroli Magni familia Gallia: Regnum spectabat; ne in Regno nondum satis firmato rerum nouarum cupiditas turbulenta seditiones excitaret; Robertum filium totius Imperij sociu sibi cooptauit. Ad hunc eundem finem Principes Christiani sibi successuros in Imperio titulis quibusdam, quibus veluti digito demonstrantur, insignire voluerunt, proximè vocandos ad summa Imperia. In Imperio Germanico, Romanorum Reges; in Regno Gallia:, Delphini; in Britannia, Vuallia: Principes vocantur: olim in Cypro Regno futurus Rex primogenitus Galilea: & in Neapolitano Regno Salerni Princeps appellabatur. Quapropter Alexander Magnus, iure reprehenditur, quod rogatus, quem Imperij heredem fecisset, non nominatim aliquem dixerit, sed dignissimum: qua voce veluti classicum inter amicos cecidisset, aut Eridis pomum iecisset; ita omnes regnandi cupidi in æmulationem consurrexerunt, vt insensissimis odijs, bellisque, & inauditis sceleribus se mutuò sint persecuti. Plurimos tamen non ignoro casus esse, quibus nominare successorum perniciosum esset. Perpendant Principes naturam filiorum, antequam eos socios Imperij adsciscant; quia cupiditas regnandi multos præcipites agit; qua de re testis sit Philippus II. Hispaniarum Rex; si valde dubia sit successio, aut periculum imminet, ne subditi ei omnino refragentur; haud inconsultum erit, si Patre adhuc viuente ad Imperium adsciscatur filius, certa que omnino relinquatur succedendi spes. Optimum itaque Reges ex genere, esse videmus; resque publicas rectè institutas potius vnus Imperio, quam numerosa prolis subsidio firmari, vt latius ex dicendis patebit.

Ioannes Comnenus Alexium filium viuus Imp. salutari iussit. Hugo Capetus filium sibi deligit collegam in Regno.

Alexandri Macedoniae regis filio, quod certum sibi successorem non destinauerit.

Principatus, qui successione quaruntur, Primogenitis debent semper alijs preferendis.

C A P V T V.

I contigerit Principem e vita migrantem multispligem sobolem sibi superstitem relinquere; Primogenito Principatum deferendum esse, quis sibi infitias? quamquam enim plures ad Imperium assumptos aliquando constet; in quibusdam tamen Regnis experientia comprobatum est, nec certam, nec longam fuisse societa-

Nò expedire subditis à pluribus simul regi.

Societatem, nec villo pacto subditorum salutem Principum pluralitatem expedisse; ubi enim plures imperant, procul esse contentiones, ac discordias, difficile est. Quocirca ex consuetudine ferè Iuris gentium, Imperia, Regna, & Principatus vnus tantum obtinet, & hic Primogenitus; quem si sine liberis obire contingat; proximior, & grandior ætate subsequitur; & hoc exemplo Poitiæ Apum consuetudo iam obtinuit, vt Principatus, Ducatus, Marchionatus, & dignitates, nedum Regna, inter fratres minimè diuidantur; sed Primogenito, vel proximiori deferantur: sicq. familiarū dignitas, ac splendor perpetuo elucet, cum tituli diuisio vilem reddat dignitatem, sæpeq. familias ad nihilum redigat. Apud antiquos Hebræos Primogeniti semper in honore fuere, potiorq. eorum, quàm ceterorum fratrum conditio: In Deuteronomio sancitum erat, vt parentes Primogenitos largiori, ditiorique hereditatis parte donarent; nec odio, amore ve impulsu aliter sancirent, vt lex ista posteris profutura, perpetuo in Republica conseruaretur. Porro, vt in diuidenda hereditate, Primogeniti reliquis fratribus præferebantur; sic his quoque loci honestioris, digniorisq. optio tribuebatur; cuius honore non tantum eminebant, verum & alijs vestium ornamentis, alijsq. dignitatibus decorabantur, quibus ceteris fratribus præstarent; quorum factus æmulus Constantinus Magnus Imperator, Summo Pontifici, quasi Matris Ecclesiæ primogenito Imperatoria insignia concessit, ac tradidit.

Quanto in honore Primogeniti habiti fuerint ab Hebræis.

Ratio p. primogenitis ab exemplo primum.

Pro iisdem alijs rationes.

Hæc cum ita sint non aliunde huius rei decerpi potest ratio, quàm ex maioris vi amoris, quo Parentes filios suos prosequuntur, quos primo loco susceperunt. Compresserat per vim Amnon sororem suam Thamar, quam iniuriam Absalom Thamaris frater molestissimè tulerat; nec minùs ægrè Dauid vtriusque parens indignū facinus accepèrat, & nihilominus scelus inultum reliquerat; quamquam non impunè abierit flagitiosus Amnon, cū eū Absalom, vt sororis iniuriam vlcisceretur, Pueris suis tradiderit trucidandum; cuius cædis simul, ac fama diffusa est; Dāuidis animum ita perculis, vt scissa veste, alijsq. animi mærentis indicijs patefaceret, quàm iniquo animo mortem Primogeniti tulerit. Cur autem parentes tãto amore primogenitos filios complectantur, posse multiplicem asserti rationem crediderim; vel quòd diuturniori tempore confirmata benevolentia mutuis animi argumentis cõcrescat; vel quod magno labore parta, cariore, iucundioraq. semper existant. Primogeniti partus, Matri laboriosior, vtrumque parentem pluribus semper afficit curis, cum primogeniti ex intimis parentum cordibus totum sibi ferè hauriant amorem, quibus

quibus soli maximo semper solatio existunt, si rectè viuant; Hinc oritur, eos in scripturis, laborum Primitias nuncupari: sed ne cæca amoris animi cupiditate ductos credamus homines, vt solis Primogenitis totam Principatus hereditatem relinquere; introspectatur res ipsa. Natura enim ita comparatum est, vt in singulis viuentium generibus primogenita maiorem præferant excellentiam, ac perfectionem. Hinc Abel, cum sacrificium offerre conditori rerum vellet; vt sacrificium Domino gratus esset, de primogenitis gregis sui obtulit sacrificium; ob id Dominus ad Abel respexit, & ad munera eius. Huc accedit, quod ætatis beneficio primogeniti cautiores existant, & varijs rerum experijs prudentiores credantur. Nec aliquis miretur, minores natu grandioribus fuisse aliquando prælatos, cum id Dei ipsius Iudicio factum constare queat, quem in suis Iudicijs falli non posse certius est, quam vt de eo dubitari possit; quamuis enim Primogeniti alijs fratribus honore antecellant; tamen non semel Dominus Minores Maioribus anteferre voluit, vt superbiam comprimeret.

Inter Parthos hic Primogenitorum successionis mos fuit receptus; post mortem enim Arsacis Regis Parthorum, qui reliquerat duos filios, Mithridatem, & Pharnacem; maior natu Pharnaces more gentis, totius Regni heres exiit. Sic etiam in Macedonia ius successionis Regni primogenito, ex liberis descendenti Regis deferebatur; Perseus enim natu minor Demetrii Regis filius, cum Demetrium fratrem accusaret apud Patrem, tanquam illius vitæ insidiantem, vt ipse succederet Regno; Pater intulit: fili, frustra tentas regnare; tuis optatis obstat ætas; obstat gentium ius; obstat inueteratus Macedoniæ mos; obstat etiam Patris Iudicium: hunc transcendere, nisi per meum effusum sanguinem, non potes. Apud Spartanos idem ius fuit, vt mortuo Rege, ex eius liberis imperaret natu maior. Hoc & in Húngariæ Regno seruatum est, vt in eo ordine sobolis primus succederet. Apud Barbaram Gothorum nationem, hanc consuetudinem locum habuisse pro comperto habemus. Sisenandus post mortem Patris Cintillæ, Visigothorum Regis, Hispaniæ Regnum per Tyrannidem inuasit, occiso Cintillæ Primogenito, ad quem hoc pertinere videbatur. Eadem lex apud Polonos: Eraci enim Principis Polonorum filius natu minor Lechus cum maiorem, cui Craco nomen erat, specie venationis in siluas ductum, incautum occidisset; & mentitus simulatis lacrymis eum perijisse, honorificè sepelisset, & ita obtinisset Principatum, qui necato fratri maiori natu debebatur; non multo post, detecto scelere, deturbatus fuit Principatu, & in exilium actus. In Galliæ Regno succedit primogenitus,

Primogenitos primitias laborum exilire Parentibus; Primogenitorum excellentiam esse à natura.

Cur nonnisi, quam fieri vt minores natu maioribus præferantur;

Ius Primogenitorum seruatum apud Parthos; & plures alias nationes. Ius successionis Primogeniti apud Macedones.

Idem ius apud Spartanos, Hungaros, & Gothos.

Idem olim apud Polonos.

Idem apud Gallos.

Gallici Regni successio ad quos deficiente Regia familia deferatur. Idem apud Hungaros, & Lusitanos.

Qui veniant primogenitorum nomine.

solus, quo deficiente, alij fratres ordine succedunt. Diuisum aliquando fuit Regnum; sed cum ad internecionem vsque peruenisset; tandem eo ad pristinum statum reducto; minimè postea id ipsum diuidi placuit; quemadmodum & in prisco Francorū Regno obseruatū vidimus; ex quo Antenor ante Domini ortum imperare cœpit, cum in Schancellis Insulis victus, necatus est à Gothis; vnde pulsi Sicambri sub filio eius fuere: huic post mortem Marcomirus filius ætate maior successit, qui regnavit annos vigintiocto; & sic alij, ex quibus creandorum Regum per successionem inueterata, & inuiolata habetur consuetudo; in qua primogeniti sunt sine vlla diuisione relati. Natura illius Regni est, vt ad vnum, aut filium, aut proximiorum, filio deficiente, perueniat; hocque, non tam iure voluntatis vltimæ præmorientis Regis, quàm iure consuetudinis ex tacita Regni lege recepta. In alijs Regnis id etiam obseruatur tam Hungariæ, quam Lusitaniæ. Adijciam tamen primogenitum semper intelligendum esse, habita, & relata ratione ad ætatem liberorum, non ad tempus, quo Rex, aut Princeps, aut nobilis, vel alius, qui huius iuris habiturus est successionem, adeptus bona est; in quibus iure primogenito succedendum fit, quemadmodum in successione Regni Persarum, Dario mortuo iudicatum est: in quo prælatus fuit Ariobarzanes primogenitus eius, etsi genitus fuisset antequam Pater eius Regnum fuisset consecutus.

De ijs qui ex transfuerso succedunt, & de more gentium diuerso in filiorum, filiarumve successione.

C A P V T VI.

EX supradictis satis aperte constat, in Primogenitum debere transmitti Principatum ab eo, qui multiplicem Prolem masculam suscepit. Quod si Patre ad huc superstitite, è vita decedat primogenitus; qui post hunc sequitur, frater, Principatum suo propè iure consequitur, ceteriq; deinde ætate grandiores; si primi immatura præoccupati morte, sine prole, claudant dies: Si verò vna cū masculis feminas, e viuis excedens Princeps post sese relinquat; aut si hæ solæ existant, varij tunc in successione sunt ritus. Communis gentium

tium mos fuit, vt æquè succederent parentibus intestatis sine sexus distinctione: Quod & legibus Visigothorum cautum est, apud quos, vt & apud Romanos, vocantur ordine, primum filij, post hos Nepotes; subinde Pronepotes; quorum defectu Pater, Mater, Auus, Auia, ac deinceps gradu proximiores ad Principatum euehuntur. Et quoniam non distinguebat sexum Lex duodecim tabularum in hac intestati successione; ritum hunc non sustinentes Prouinciæ quædam nobiliores habitæ, quæ vtrumque sexum accuratiùs considerarunt; feminis maculos prætulere.

Iure Armeniorum antiquo, neque Parentibus succedebant feminae, neque fratribus. Boianorum legibus sancitum erat, vt fratres æquè diuiderent ab intestato Patris bona; &, si ex diuersis geniti essent matribus; vnusquisque suæ Matris heres statueretur. Alemannorum hæc erat lex, vt si duæ sorores fratribus vixissent superstites; ad ipsas hereditas perueniret. Anglis, seu Thuringis eadem ferè lex; filium enim bonorum omnium decernit heredem; si filius non sit; ad filium pecunias, & mancipia; reliqua verò ad proximum paterni generis consanguineum pertinere diiudicat. Burgundiorum similis lex à Gondebado Rege lata est, & Saxonum non ab similibus.

In lege autem Salica, quam Faramundus Rex Francorum per Sicambros illos prudentissimos Vicifogostram, Bodagastè, & Vuindogastem iussit ferri; quamque postea, & correxere, & auctere, post Clodoueam Regem primum Christianum, Clodoueus, Childebertus, & Lotharius; sic scriptum reperitur, De Terra salica in mulierem nulla portio hereditatis transit, sed hanc virilis sexus acquirit: hoc est, filij in ipsa hereditate succedunt. Manu legis huius Salicæ, semper in Regno Galliarum, suffulti masculi filij, exclusis filiabus sceptrum tenere; & hæc lex iudicio firmata est, ferroque, & rationibus comprobata. Sic enim iudicatum est, contra filiam Ludouici Hutini, vxorem Caroli Comitis Ebroicensis, quæ post mortem Patris vnica superstes Regnum Galliarum, & Nauarræ, cuius etiam Rex fuerat Pater, sibi petebat; statutumque iuxta consuetudinem fuit, vt à successione Regni Galliarum pelleretur, quod illud non nisi masculis deferretur: & proinde delatum fuit Regnum Philippo Longo eius patruo, fratri Ludouici Hutini; datum verò vxori Caroli Regnum Nauarræ, quod iure successionis transferri in heredes cuiuscunque sexus solet; Sicque non tantum filia à Regni Francorum successione excluduntur; sed etiam earum filij, ne transeat hoc Regnum in alienam familiam per filias; Et quia exclusa aliqua persona, ex ea descendentes quoque excludi est necesse. Hinc orta bella, & proelia inter

Quid si sola feminae maneant superstites.

Lex duodecim tabularum non distinguebat sexum in successione.

Quæ varius feminarum successione mos.

Hac in re quæ fuit Alemannorum lex. Item Anglorum.

Item Burgundiorum.

Via legis Salicæ Faramundi Regis Francorum iussu lata, ne feminae succederent.

Confirmata exemplo.

Vnde orta bella inter

Anglos,

Anglos, &
Gallos, &
qua occasio-
ne.

Anglos, & Francos; quia sibi persuaserunt, ex proximitate Isabellæ Regnum post Carolum Pulchrum ad illam, & eius posteros peruenire posse, iure successionis; non considerata lege Salica à Principibus præscripta, & consuetudine inueterata; quæ etiam sine lege expressa, legis inuiolabilis vim haberet. Quò circa minimè mirandum est, cur Angli, nubente Maria sore Regis Angliæ, Ludouico duodecimo Francorum Regi, Regni ius remiserint, quod putabant sibi in Regno Gallorum deberi, idque consensu, & consilio sapientum.

Ratio ab Im-
perio femi-
narem ex-
clusionis.

Semouendas verò feminas ab Imperio, ratio illa haudquaquam obscure videtur suadere; quod femina Regni alicuius heres constituta, si nubere recusauerit, ac ob id nullam susceperit prolem; Rem publicam in magnum discrimen adducit; cum potentissimum Imperium sub insidijs feminæ periclitari non leuiter possit: Si verò nupserit, aut peregrino Principi, aut Cui subdito suo: si peregrino; iam Regnum ad externos traducitur, ciuibus frementibus, Principisque sui coniugi, ne dum peregrino parere recusantibus: si Cui, subditoque suo; non sine incommodis evanescit, in tanta conditionis disparitate æqualitas illa voluntatum conciliatrix, conseruatricque benevolentia, sine qua matrimonia, suspicionibus, rixis, & mutuis odijs, ac quotidianis ferè conuicijs subiacent. Verùm quia aliæ in alijs Regnis, velut in Regno Nauarræ, & Hispaniæ consuetudines extiterunt, aut etiam leges sancitæ sunt; quod in illis constitutum fuit, iuri, æquitati, & Reipublicæ consentaneum censendum est; & à Principibus, iisque, quorum interest, tamquam publicis commodis opportunius vsurpandum.

Ab hac con-
suetudine
Hispanos ab
horre.

*Modi quidam generales, & adiumenta stabilienda
Regno, hereditario iure comparato.*

C A P V T VII.

Principatū p
varietate sua
variū etiam
typum habere,

VICVNQVE Imperij habenas præ manibus habet, gubernationis rectæ finem; vt benè, beateque subditi, belli, & pacis temporibus viuant, non expendet tantum; verum etiam, & natura Principatus rectorationis momento religiosè examinabit: vnus enim Principatus vnum Typum, & normam regendi exoptat; alius alium; Regius alias leges, & constitu-

Constitutiones exigit; alias Despoticus: Hinc ratio, ut aiunt, status oritur; quæ nimirum aut bona, aut prava est; alia enim est prudentum; alia status: Si finis laudabilis est; recta status ratio habetur: Sin minus; prava ratio astutia censetur. Hinc Princeps, qui verum, & honestum finem intuetur; ante oculos suam, & subditorum propositam habens felicitatem, quam assequi contendit; aut se Principem absolutum, certis tamen legibus deinctum; aut omninò absolutum videt: Si se Principem absolutum agnoscit; non ignoret æquitatem, amorem, obsequantiam, liberalitatemque in Ciues, & ab ipso ortam abundantiam, pacem, & iustitiam; præcipuas esse causas conservandi Principatus: certum namque est Ciues, & alios subditos, dummodo ab omni externi, aut civilis belli, domesticarum insidiarum, omnisque iniuriæ metu liberos se esse sciant, & rebus necessarijs affluentes; cetera nihil ducere, vel pensi habere: non absolutus verò Princeps rectè perpendat leges, quibus Principatum est assecutus, ijsque semper obtemperet, & suis ita consulat ciuibus, ut sibi, & eis perpetuam pariat felicitatem.

Non difficilem se Princeps more Tyrannorum; sed facilem, & humanum præbere debet; ita tamen, ne ex hac facilitate in contemptum incidat, & sua sponte videatur esse contemptus. Humanitatem cum gravitate quadam coniunctam præferat; & ita se ipsum componat, ut saltem talis habeatur. Reges insipientes, aut parum prudentes, imperitis statuarum effictoribus comparantur; nam ut illi, quo deformiora signa sua, distorto ore, & specie horrèda, sculpsierint; putant eo pulchriora videri, & splendidiora; ita hi imprudenter vocis gravitate, vultu minaci, torvis oculis, morum asperitate, & solitudine, maiestatem Imperij sibi persuadent imitari, atque ostendere; non sane illis signis Colossicis longè dissimiles, quæ cum extrinsecus heroica videantur, & Deo convenientem habere formam; interius terra, lapide, & plumbo compacta deridentur.

Principi humanitas, ut plurimum commendata.

Libidinem, & contumeliam, non suam tantum Princeps, sed suorum etiam, tam vxoris, quam liberorum, & comitum suorum in alios Ciues coerceat. Hoc præceptum à M. Tullio Cicerone Q. Ciceroni fratri Asiæ Proprætori in lectissima ad eum Epistola traditum comperio; His autem, inquit, in rebus iam te vsus ipse profecto erudiuit, nequaquam satis esse, ipsum hæc habere virtutes; sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia Prouinciæ, non te vnum, sed omnes ministros Imperij tui, Socijs, & Ciuibus, & Reipublicæ præstare videare. Hac autem in re, quam sæpè peccetur, ipsum quotidie docet experimentum; subditis enim iniuriæ maiores, & que grauiores frequentius à

Libido maxime Principi effugienda.

Temperan-
tia sumè lau-
dabilis.

Magnificètia
summo perè
commenda-
bilis.

Viros virtu-
te, & sapien-
tia spectabi-
les benignè
amplectatur
Princeps.

Arcanum do-
minationis
per se ipsū,
nullum pœ-
nis addicere

Quam per-
niciosa ni-
mia alicuius
potentia.

Regum socijs, & familiaribus, quam ab ipsis Regibus inferuntur. Claudij Imperatoris acta fuere laudabilia; sed Sociorum eius, ac liberorum, & vxoris Messallinæ intolerabilia, ac nefanda: Corporis voluptatibus vtatur moderatè, aut saltem ita domi viuat, vt vulgo à rebus Venercis alienus, in cibo parcus, in potu sobrius, & in somno temperatus habeatur. Somnolenti enim, ac vinolenti facilè conteri solent, & opprimi; vt Pheræum Tyrannum vino, ac somno obrutum accipimus interemptum. Et Dionysium Iuniorem Siciliæ Tyrannum, Astiagem Medorum Regem, Domitianum, Neronem, Heliogabalum, aliosque Imperatores dies suos obijisse eadem ferè nece comperimus.

Vrbem præclaris ædificijs, mœnibus, portibus, & templis exornet; hac enim ratione benevolentiam Ciuium sibi conciliabit; quippè tamquam Ciuium patronus, & parens Vrbem curet, & augeat; non verò opprimat, vel euertat, vt Tyrannus quod consilium Augusto probatum fuisse memoriæ proditum est, cum non tantum per se ipse, verum etiam Agrippæ sui opera, Romam ita exornauerit; vt eam se latericiam accepisse, & marmoream posteris relinquere gloriaretur.

Viros virtute præditos, eosque, qui in re aliqua præclare se gerant; non perimat, vel in exilium pellat Tyrannorum mores, sed eos honoribus ijs afficiat, & colat; vt ne in libera quidem Patria, maiores sibi audeant spondere; cum viri virtute præstantes, magnorumque spirituum, his aucti honoribus non facile sint res nouas molituri.

Præmia, & honores per se tribuat; pœnas, & supplicia per Magistratus, & Iudices. Hac enim ratione Ciuium sibi semper comparabit, ac sustinebit benevolentiam. Hoc Regni Franciæ magnum habetur arcanum, ac vbique prædicatum: Rex enim Galliæ omnium quidem in Republica est præmiorum arbiter; nullas tamen vllis infligit pœnas, & supplicia, quæ Magistratibus odia pariunt; quò fit, vt omnium amore, nullius odio dignus habeatur.

Neminem suorum ad nimiam prouehat potentiam; sæpe enim fieri contingit, vt hac freti, atque innixi, ipsi Regnum occupare, aut saltem res moliri nouas satagant. Mæcenus olim Augustum acriter reprehendit; quod Agrippam ad nimios euexisset honores, ita vt Agrippam Cæsaris generum fieri necesse esse, sæpissime dictitaret. Seianum à Tiberio Imperatore, tum cum Imperium habebat in votis; morte multatum Romana referunt monumenta: Quod idem; sed tardiùs, quàm par esset, memoria nostra videmus euenisse Duci Guisio, eiusdemque fratri S. R. Eccl. Patri purpurato,

purpurato ab Henrico Tertio Rege Galliarum; quos ita extulerat; vt vna cum alijs, qui in idem conspirarant, frenum cunctis Gallis Regibus iniicere, & vt constans deinde percrebuit rumor, Regem Henricum per insidias è medio tollere sint conati.

Adiungat sibi saltem alteram Populi partem; cum enim duæ in cunctis Ciuitatibus vt plurimum sint Populi partes; Diuites, & pauperes; summa vi debet eniti Princeps, omnes vt Principatui bene cupiant, eiusque Imperium saluum, & incolume esse velint; quod hac ratione fortasse assequetur, si, iuste imperando, Populo hanc iniecerit opinionem; vt, non nisi incolumi Imperio, se quoque incolumem esse non posse, existimet. Boni Principis munus, & officium esse crediderim, vt omnes peræquæ partes ipsi sint curæ: Verum quia difficile arbitror, vt omnes Principi bene cupiant; non ab re esse opinarer (dummodo præceptum hoc ceteris, vt nimis acre, minus sapiat) si Princeps alteram sibi adiungeret partem; nam siue suis ipse opibus parum valeat, adiumentum semper potius tenuiorum erit, quam diuitum; siue plurimum suis fidat viribus, diuitum accessione munitus, facile reliquam partem in officio continebit; & si alterius partis homines in eius excidium coniurarint; cum suis opibus, tum Ciuium illorum, qui ipsi, eiusque Imperio bene cupiant, facile illis obfistet, seque tuebitur.

Pecuniam publicam non largitionibus, & donis turpibus temerè absumat; sed potius pecuniæ, & sumptuum rationem reddat: Plebem beneficijs demulceat, optimatumque consuetudine vtatur. Illius Imperium, qui tam erga optimates bene, quam strenue aduersus multitudinem se gerit; longè præclarior, atque beatior est, ob eam rem, quod hi, qui parent, meliori, & beatiori fortuna vtantur; quo enim beatiores, & florentiores sunt parentes, & Ciues; eo quoque florentiorem esse imperantem est necesse.

Populum Annonæ caritate pressum, & humi iacentem recreet, & sustollat: Romæ quicumque Regnum affectarunt, frumenti, Annonæ, & Agrorum distributione (vnde leges Agrariæ) alijsque modis, quibus Plebis expleretur ingluuies, id ipsum præstitere; vt Cassij, Memmij, Manlij, Gracchi, & alij. Seuerus Imperator tanto studio rem frumentariam procurauit; vt moriens frumentum Populo Romano ad septem annorum victum sufficiens publicis in horreis reliquerit. Consentit Italorum adagium, quo dicunt, panem in foro, Iustitiam in Tribunali, securitatem vbique, boni Imperij esse indicia. Cosmus Superior Mediceus, cum Ioannem Annibalis filium ad Bononiensem Principatum capeffendum dimitteret;

C 2

inter

Summum est modum Principi, siue diuitum, siue tenuiorum partem sibi conciliare.

Pecuniæ publicæ tenacitas maxime laudanda.

Annonæ summæ curæ Principi.

Studium Seueri Imperatoris, circa rem frumentariam.

Cosmi Medici tria Principi data documenta.

inter cetera Reipublicæ gerendæ documenta, tria hæc ei præcipue dicitur tradidisse. Annonæ curâ sedulo ageret; omnibus nullo discrimine ius diceret; & ab alienis vxoribus abstineret.

Imperij moderatio præcipua inter alias virtutes.

Hanc denique vnam Principatus conseruandi causam, velut Principem, existimet, Imperij moderationem; Principatus enim euertuntur, si nimis intendatur, aut augeatur potestas. Principes, qui omnia pro libidine administrare contendunt, nihil legibus relinquentes, facile è solio deturbantur: contra maximè insistent ij, quorum potestati non permittuntur omnia. Molossium, & Spartanum imperium ob non nimiam potestatem maxime extitere diuturna. Romanorum Consulium regix, & nimie potestati obiectus tribunatus Plebis, effecit, vt Respublica esset stabilior, ac diuturnior: quare nec Ephori Lacedæmone sine causa à Theopompo oppositi Regibus; nec Consulibus Tribuni: sic olim sapientior Dauid Senatum septuaginta Patrum instituit, cuius auctoritate regia potestas coerceretur.

De Principatibus absolutis, aliquibus tamen vel comitibus, vel legibus subiectis.

C A P V T V I I I.

MAGNA ex parte in politioribus Regnis pendet regnantium potestas à consilio Patriæ; aut, vt ita dicam, statuū Patriæ; cuius licet magna extet cōtra iniquiores Principes vtilitas; eiusdē tamē non parua quoq. sunt incommoda; cum hoc morā afferat rebus, vel vtilibus, vel necessarijs.

De consilij statuū Galliarum.

In Gallia tres sunt præcipui ordines, penes quos legitimū gētis conciliū, Regniq. adimendi, ac constituendi facultas sēper fuit; Ecclesiæ, Nobiliū, & Plebis. Hi singuli pro sua quisq. cōditione suas habent leges, ac instituta, adē inuicē connexa, vt ægre facultas sit, alijs alios opprimendi, aut in Reges cōspirādi.

Quantū conducat in Gallia Ecclesiasticus ordo,

Ecclesiasticus ordo nulli non cōmunis; qui huic animū adijciat, pro Gallix cōsuetudine nō raro accidit, vt etiam Plebeius, qui virtute excellat, & ingenio ceteris antecellat, amplissimos in eo genere honores cōsequatur; qui sane ad virtutē, & ad literarū studia mirificā inflāmandi homines vim solēt exhibere.

Cōmoda Nobilitatis Galliarum,

Nobilitas Gallix, siue equestris ordo maximis fruitur commodis, ac priuilegijs, eoq; fit, vt magno quodam amore Regem amplectatur, ac vitam pro ipsius, ac Patriæ salute libens profundat. nullum pendit tributum; pluraq; habet vitæ præsidia, ita vt nullam quæstus gratia, artem exercere compellatur.

Plurima

Plurima sunt Aulae ministeria, quae nobilibus solis tribuuntur. Hi omnes annuum à Rege colligunt stipendium; quibus etiam ampliora sperandi saepe non leues sese dant occasiones: Principes autem, maiorisq. dignitatis Procetes, quoniam, & ipsius Regis fruuntur beneficentia, ac Rempublicam administrant; nobilibus victum, & alia saepe communicant: Reges perpetuum alunt equitatum, exercendae, alendaeq. nobilitatis causa compositum; quo in genere plurimae sunt praefecturae, quae inter illos distribuuntur, non minus pacis, quam belli tempore duraturae. Primores Nobiles, pro sua quisque ratione, ac virtute praeficiuntur equitibus: ex reliquis autem, alij sunt Legati, alij signiferi, alij Cataphracti; & qui per artem arma ferre non valent, reliquis famulantur; cumque nullum exeat bellum, ipsis domi manere, sui que stipendij partem aliquam parsimoniae conseruare licet. Ad haec, haud dictu facile censeo, quam multae sint in Gallia, quae soli Nobilitati committuntur Praefecturae; praeficiuntur enim alij Prouincijs, alij finibus, alij Castellis, & Arcibus, alij Vicis; vt interim munera illa, quae Principibus tantum concedi solent, missa faciam; cuiusmodi sunt, qui ipsorum lingua Connestabuli, Marscalli, Ammiralij, & id genus alij nuncupantur. Ex quibus abunde constat Equestrem ordinem, valde honeste, & liberaliter in Gallijs haberi.

Popularis ordo sua etiam non exigua habet commoda: Ad hunc pertinent Mercatores, qui eo maiorem faciunt quaestum, quo tuto ipsis per omnem Galliam proficisci, ac negotiari licet; cum nobiles ab omni mercaturae exercitio se abstinentes splendide, ac sumptuose vestiantur: hinc etiam ordini conueniunt, ac tribuuntur Quaesturae, ac rationes nummariae; item & Praeturae, & quidquid ad iurisdictionem pertinet: qua quidem in re plurimum honoris, & emolumentum existit. Sunt enim tam in hoc Regno Iuris ministri, Iudices, Aduocati, causarum Procuratores, Scribae, & id genus alij, quam in reliquis omnibus alijs Prouincijs; quod per opportunè illis accidit, qui relicta mercatura, his rebus operam nauare student.

Accedit, & quartum hominum genus; promiscua videlicet eorum multitudo; qui, & agros colunt, & omnis generis tractant artificia: hi autem, vel nimia vtantur libertate, vel admodum sint diuites, vel armis etiam affluenti, minimè est consultum. Ex his qui conditionem seruitutis odere; & suapte natura suas fortunas augere moluntur; facile arma capiunt, & potentiores opprimunt; quod & in Gallijs, & alijs in locis non semel accidisse constat; Vt autem eiusmodi sint ordines, ac veluti gradus in omni

Comoda Popularis status.

Summa Vulgari vilitas.

Republica; non minus est necesse, quam in corpore humano; in quo videmus infirmiora, & ignobiliora membra dignioribus famulari. Quamobrem nihil est, cur vlli vitæ suæ rationem cauillentur, vt deplorent, & indignè ferant; quoniam & ius ipsis communicatur; & quam à maioribus acceperunt, vtuntur libertate; & ad multa Reipublicæ ministeria adhibentur. Sola autem virtute, industria, ac studio possunt emergere, & ad popularem euehi ordinem: Quod vtique his minime licet, vt ad secundum Principum, & Procerum extollantur, nisi Regis singulari beneficio, & ei tantum, qui pro incolumitate Reipublicæ præclarum aliquod facinus fuerit aggressus; Quod quidem prudenter censeo institutum, tum vt ordo equestris conseruetur, qui in bello sæpe minuitur, & sumptul vix ferendo est; tum etiam, vt homines tantis exciti præmijs, virtute contendant, & ad supremum illum gradum euehantur. Hæc etiam spe confisi Plebeij infimæ ordinis, adspirant ad popularem; & cum in eo moram fecerint aliquā diu; contendere ad equestrem nituntur: itaque contingit, vt minus sit inter ipsos inuidiæ, & malivolentiæ; quando virtutum meritis patefactum esse ad amplissimos honores aditum perspiciunt; & propositum esse periculum illis; qui malis artibus eosdem student obtinere: Quod si vel conatus non esset difficilis; vel ijs nulla spes relinqueretur ad meliora; qui sunt mediocri, & infimæ quidem gradus, magni tamen animi; rebus studerent nouis; & occasionem excitandi motus arriperent, & sui ordinis homines contra potentiores suscitandi. Hanc rationem domi seruauere diligenter Romani; quippe qui à Popolari statu gradum faciebant ad ordinem equestrem; vnde patebat aditus ad patriciam, seu Senatoriam dignitatem.

Concilij statuum auctoritas in quo.

Pares Franciæ ab Hugone Capeto ad quid constituti.

Quæ imminuta Concilij statuum auctoritas.

Authoritas Concilij statuum omni tempore summa fuit, in quo nempe agebatur de creando Rege, vel abdicando; de pace, & bello; de legibus publicis; de summis honoribus, ac præfecturis; de administrationibus Reipublicæ; de assignanda Patrimonij parte Liberis defuncti Regis; vel dote filiabus constituenda; denique de his omnibus, quæ negotia statuum populari nomine nuncupantur: Post hæc erecti sunt tempore Hugonis Capeti illi, quos Pares Franciæ vocant, ille enim amoto legitimo Rege cum Regnum occupasset, Proceres nouo beneficio, & honore sibi deuinctos putauit; qui Regem Imperij sui insignibus exornarent; & si quis ex potentiorum, aut Principum Franciæ numero, criminis alicuius capitalis reus fieret, iudicium illorum subire cogeretur.

Præter hæc publica munera, successu temporis alia instituta sunt, vt Parliamentum iudicium, præsertim Parisiense, cuius auctoritas

ritas tantum excreuit; vt nulla lex, nulla constitutio rata sit, nisi quæ à tanto fuerit approbata Concilio. Hoc & habet præ ceteris tantum splendoris; vt ipsi Reges quandoque, cum rem aliquam magnam præ manibus discutiendam habent; eam ad huc ipsum confessum deferant: quidquid autem omnino pertinet ad Regni constitutionem; in eo recitatur, scriptisque, quorum ipsam custodiam habet, demandatur publicis. Hæc omnia licet ab omni antiquitate, & primordio Francorum ad publicos ordinum conuentus referrentur; & postea ijs abolitis, ad Senatum, de quo hic est sermo, Parisiensem; ea tamen hodie ad solum Regem, & quos illi in consilium placet adhibere, trāsata sunt: Ideoq; aliud consilium magnum fuit institutum, ex veris Principibus, ac præstantioribus Aulae, & Regni; Quod tempore Caroli Septimi, & Octaui, non nisi circa negotia Status Regni, ac ipsius Reipublicæ incolumitatem occupari solebat; vt etiam aliud secretum, in quo cunctæ proponuntur deliberationes, summam rerum concernentes, & super quibus iam à priuato, & Finantiarum consilio fuerit deliberatum. Item si eiusmodi negotia fuerint, quæ Regis peculiarem requirant cognitionem; in hoc cuncta beneficia, litteræ, Mandata Regia signantur; aliorum Principum, Legatorum, Præsidentum, & Capitaneorum litteræ referantur; responsa accipiuntur, & statuum Secretarijs committuntur.

In Anglia quando quædam accidunt, quæ vel ad salutem, vel ad detrimentum Regni, ac subditorum spectant; tunc consueuerunt Reges conuentus conuocare; in quibus Regni status, & ordines tres congregantur, Clerus, Nobiles, & Populares, vt ab his bene pensata re, de qua agitur, à Regibus deinde eorum decreta confirmantur, vel reprobentur. Et quamquam antiquitus hi conuentus ea authoritate, ac libertate fruebantur, vt Reges, potius politica, & ciuilia capita fuerint, quam aliorum Domini, & Monarchæ; attamen ab Eduardo Tertio ad hæc vsque tempora Regum authoritas adeo creuit; vt hodie regiarum magis cupiditatum, sacraue quædam, ac simulacra sint, quibus Reges in rerum dubiarum consultationibus laborem, & in periculis damnum subterfugiant, quàm vt per eos potestatem suam moderari velint; nam in ijs quidquid consulitur, aut decernitur; validum nunquam existit, nisi Regis accedat confirmatio; quin immo, non modo quidquam decernere nequeunt, sed neque nisi Regis nutu congregari; solentq; Reges, ad eos suo arbitrio quoslibet admittere, ab iisdemq; remouere: iam cunctis ita facti formidabiles, vt nemo in Consilij, aut extra ipsa audeat, ne minimo quidem verbo, Regiæ voluntati obistere, nisi damnum & ruinam sibi velit inferre; & ob id, quemadmodum serui, &

subditi

Et inducitur
quod vocatur
Parlamentum.

Quid in Magno
Gallie
Consilio per
tractetur.
Quid in eo
quod secre-
tum appel-
lant.

Vis Consilij
statuum An-
glie.

Quam ex illis
olim esset in
hoc Regno
regum autho-
ritas.

Consilij af-
fiores ipse
Rege admit-
ti, & admo-
ueri pro li-
bito.

subditi sunt eorum assessores; ita necesse est, ut actiones, & consilia, quæ ex illis procedunt, seruilia sint, vel saltem videantur.

Hispaniarum Regia Consilia.

In Hispania Rex suas Prouincias, & Regna ope Consiliorum gubernat: sunt enim plura Consilia; primum secretum; alterum Belgicum; tertium Italicum; alia Indiarum; Aragoniæ; & Nauarræ; cum quibus, & cum eorum Præfecto, qui præcipuus est, confert Rex negotia, quæ ad Imperium optimè regendum, conseruandum, & augendum pertinent; & singulorum auditis responsis, & sententijs; quam putat potiorem, executioni demandari præcipit: Prouinciæ reguntur à Principibus; iuxta tamen legum earum præscripta, extra quarum cancellos eis egredi nequaquam licet: Aragonia pluribus gloriatur priuilegijs; nullumq; præfici, nisi Aragonensem permittit: Principes, Ciuitates, & Populi extraordinarijs oneribus grauari se nequaquam patiuntur, sed mordicus retinentes priuilegia, & indulta; volunt ea sibi ad vnguem seruari.

Eadem vis Consiliorum in Belgio quæ in Gallia.

In Belgio est administranda Reipublicæ, ac Iustitiæ eadem ratio, quæ in Regno Galliæ eadem Magistratuum vocabula, eademq; vis Prouincijs omnibus inest: Princeps petiturus aliquid, vel nouum tributum, nouasq; leges impositurus, omnes conuocat totius Belgij ordines, siue status; videlicet Ecclesiasticos, Nobilitatem, præcipuasq; Ciuitates; quibus conuocatis, si Principis petitioni non indulgeant; multis conatur rationibus, ut ordines ad assentiendum impellat; nec enim dictum illud Tyranicum villo modo locum habet (sic volo, sic iubeo) quia etiam si ad vnum pene omnes ordines Regis petitioni assensu fuerint; sola tamen Antuerpia consensum hunc infringere, & irritum facere potest; cum nequaquam satis sit, ut ordines, seu status generatim consentiant; nisi etiam omnium statuum singula quoque membra suum præbeant assensum. Ecclesiastici suam portionem pendunt separatim; Nobilitas, & Ciuitates propter necessitatem com meatuum, & utilitates, inter se simul soluunt. Brabantini, tamquam primi propter antiquitatem, & dignitatem ducalem, suam dependunt partem in Florenis; & sic reliquæ Prouinciæ iuxta consuetas leges; quæ haud facile mutantur,

In Belgio nil posse illud Tyrannorum, sic volo sic iubeo.

Ordo apud ipsos tributa soluendi.

Despoti-

Despoticum, siue absolutum Principatum in quo omnes tamquam marcipia habentur, quibus licet fulcris subnixum, ruinam minitari contra quorundam Politicorum opinionem.

C A P V T IX.

ASOLVTVS Princeps est, & despoticus, cum omnium Dominus est; quosq; vult, interficit, percutit, extollit, ac deprimat. Turcarum Imperium Despoticum est, subditis, si vllum vnquam, sæuum, graue, & acerbum. Absolutum enim Dominum vitæ, necis, omniumq; fortunarum Tyrannus ille se suis ipse ostēdit. Duo sunt potentes Monarchæ,

Hispaniarum Rex, & Turcarum Imperator; diuersa studia vtriusq; hunc Tyrannum, illum Regem legitimum ostendunt. Hispanus Academijs, Mercatura, arte bellica, Nauigationibus non sine magno sumptu subditos exercet; & magnas opes ad Procerum dignitatem, ad Nobilitatis splendorem, ad animos alendos, ac firmandos adiungit: Othomannus verò pauperie, & seruitio populum premit; Timariotas, & Ianizaros, veluti satellites Prouinciarum spolijs onerat; nec illos tamen ad maiora, quàm ad rapinarum, & voluptatis spem erigi permittit, eosq; animos vni sibi deuinctos reddere sui fautores Imperij, solosq; ex omnibus patrocinatores, impunitatem illecebris habere & nititur, & satis habet. Ferreum sane iugum Asiæ populis, multisq; Europæ, & Africæ partibus impositum ab Othomannis, & quomodo tandiù conseruetur, penitus ignoro. Scio equidem infelicissimum esse Regnum, non multum temporis, & violentum, duraturum; & tamen, proh pudor! non desunt qui suis Principibus Mahometana consilia suggerant, vt Principatum robur, & diuturnitatem tam barbaris exemplis stabiliant.

In ipsa stirpe Othomânica, si vnus Regno destinatur, vel pellicis alicuius blanditijs, vel tumultu militari; reliqua eius stirps tota prosternitur; Fratrum, & Nepotum turba mactatur, vt vnus sine metu imperet; quamuis id rarò contingat; At postea quâ filij Baiazetis, & posterij bellis ciuilibus, atq; externis sunt attriti,

Duo potētēs
Monarchæ.
Hispaniarū
Rex, & Tur-
carum Tyrā-
nus quā dī-
spari studio
cū suis agāt.

Timariotis
& Ianizaris
Turcarū, ad
omne faci-
nus fieri fa-
cultatem.

Quibus casti-
bus, & peri-
culis domi-
natio Turcl-
ica subiaceat.

Terrore mortisissimè ad desperationem adductos Othomanorum filios audaces fieri ad omne nefas.

Filios patri fieri eodè timore suspectos.

Eadem inter necione cōtingere posse, ut sæpè nullus, vel puer remaneat heres Imperij, & quæ tū mala.

Mosci Imperium despoticum quos habeat suus.

Vnde ibi paroemia: Deus hoc scit, & magnus Dux

Similem Tyrannidem, olim fuisse in Brasilia, ut etiā in Perside.

Inanis opinio quorundam Politicorum afferen. facilius conferuari Principatū seruientibus affluentem, quam Proceribus.

attriti, mala perpetua sunt, ut in hoc Regno; licet enim multi sint filij Imperatoris nefanda licentia ex pluribus suscepti vxoribus; omnes tamen spem Imperij animo concipiunt, vel ex Parentis fauore, vel militum prætorianorum auxilio; quam spem non parum adauget mortis timor; cum inter folium, & sepulchrum; inter Diadema, & Laqueum, nihil medijs sit relictum; Quid igitur metuant morituri? timor extremus cum audacia fiduciam parit, & honestæ gloriosæque mortis desiderium: præterea metus hic, & spes filios Patri suspectos efficit, & infensos; cum enim vnum præferri alijs minimo signo didicerint; iam à Patre se morti addictos arbitrantur; hoc addo totam Domum Imperatoriam ad vnum caput sæpè redigi; cui si humanitus aliquid contingat, iam Imperij, aut nullus, aut puer heres futurus sit; subditorum verò innumeræ ex eo calamitates oriuntur; Agricultura omnino deseritur; Regiones exspoliantur; Agricolæ fuga sibi consulunt; quorum tam fertiles agri longè, latèque siluescunt; & incuria regnantium omnia ad vastitatem tendunt; Arma omnibus adimuntur; res solum peragitur à paucis, quasi latronibus, quibus omnia permittuntur.

Moscus suos etiam subditos planè despotice regit, & eos pro mancipijs fere habet; nec alia ratione Imperium, & auctoritatem tuetur, ut solus Princeps colatur; nemini exteris Regiones peragrarare concedit; ne fortè prudentior, instructiorque, quàm Despoticum postulet Imperium, domum redeat; nullas scholas, nisi in quibus legere, & scribere addiscant, admittit; nec in literis progrediendi desiderium ostendisse iuuat; ne quis supra Principem, aut Principi par esse queat; ideoque cum dere grandi, & recondita quæritur, prouerbio dicunt, Deus hoc scit, & magnus Dux. Non dissimilis fuit ratio Tyrannidis, olim Ingæ in Brasilia, vbi nemo rem propriam habebat, sed Ingæ beneficio, nec vlla res ad heredes poterat transmitti. Non multum ab hac imperandi ratione Persarum Regnum abest, etsi legibus fundatum; quoniam vbi nimia potestas viget, potentia sæpè violenta opprimuntur leges.

Quæ cum ita sint; non possum equidem non improbare eorum opinionem, qui Macchiauelli sententiæ adhærent, Principatumque hoc pacto facilius aiunt custodiri; illum, in quo Procerum est multitudo, facilius inuadi existimantes. Difficultatem occupandi Turcarum Regnum, in eo situm autumant, quod illud molientes, nec proditione, nec defectione Procerum ad optata possint peruenire; cum omnes sint mancipia; ex quibus, qui alios corrumpere vellent, nihil Turcæ nocere, & eius hostibus prodesse valerent; cum nullam in populos auctoritatem habeant.

habeant. Qua propter Turcarum Imperatori bellum quicumque illaturus, cogitare debet, sibi nitendum esse, vt magis viribus proprijs, quam alienis studijs, & seditionibus, cum superet, eiusque exercitum fundat: eo autem debellato, acieque fusa, ita vt exercitum reficere nequeat: cogitet nihil esse, quod præter Principis stirpem, victor timere queat; qua extincta, nullum esse ceteris apud Populos fide, & autoritate carentibus, de quo quidquam sibi timendum sit. Contrarium accideret alia Regna inuasuris, vt est illud Galliarum; facilis enim illis prodicione procerum pateret ad illa occupanda accessus; cum in eis inueniantur, qui animo infensi res nouas moliri studeant; ideoque ad quodlibet Regnum viam hostibus aperire, atque victoriam expeditiorem reddere possint; ad quam postea tuendam difficultates plurimæ exoriantur; non modo propter eos, qui fuerint opitulati; verum etiam propter oppressos, qui suas lugent miseras: non enim satis est Principis sanguinem extinxisse; supersunt etiam aliorum opes, qui nouarum Imperij conuersionum authores sese constituunt ac proferunt; quibus cum sufficere, ac resistere non possint Victores; oblata proditoribus rei bene gerendæ occasione, regnum amittunt. Hæc quicumque consideret, non ignoret Principis salutem, securitatem, & potentiam in aliorum animo, viribusque consistere; & Principem, si homines selectos, & nobiles non habeat; esse in potestate infimorum, quorum armis cingitur, & qui facile mouentur, & spectant res nouas; quibus ibi fas, vbi maxima merces. Si autem Principes habet, & Proceres; nihil audent infimi: facilius autem Principum insidiæ præcauentur, quam infimorum: hinc videmus, quamuis fuerint varij in Gallia motus; Regum tamen parricidas fuisse viles, & abiectæ plebis quisquilijs; nec à Principibus subornatos. Non multum itaq; sua interesse putant vulgares hæ animæ, cui seruiant; immò vicissitudines dominorum exoptant; quoniam inde seruitutis iugum leuius, & suauius sperant futurum. Turcarum etiam vires, victo sæpè Imperatore, Græciam nisi longo post tempore occupauerunt; quibus Principes, & si non satis multum, tamen restitere. Non ne idem in Hungaria videmus; cuius maiore parte Turcis prodita, & subacta olim, reliqua tamen portio, Principum, & Nobilium virtute, acriter vim vi repellit, immò & libertatem tuetur? Hos tolle; ceteri nil magni agentes, pacti agellos suos, & ædiculas, nil curant; magno Imperio magnam etiam accessione fieri? serui crebrius proditores fuere, quam nobiles. Quis pecunia Pyrrhum vendidit? Quis Darium vulneribus confecit? nonne vile seruitium? proditus est Priamus? proditus est Agamemnon? sed à vili adultero; Pompeius Magnus ab Eunucho. Quæ cum ita sese habeant

Quid potissimum entendi sit cogitanti Turcicum Imperium occupare.

Deiuncto, vel interempto Principe, nihil à reliquis illi timendum.

Contrarium in alijs Regnis tueturum

Principis seruitutem à subditis prædere.

Facilius Procerum insidijs præcauere quam infimorum.

Principes viros Turcis, pro Græco Imperatore diu oblectatos esse.

Hoc etiam nunc in Hungaria cognoscitur.

Seruos pecuniarum deuotos, quæ parricidia perpetrasset.

beant; caueri possunt insidiæ, si moderatè, si æqualiter subditè regantur; si non vni omnia committantur: Et dignitati, & saluti publicæ satis consulatur; si Princeps opulentiores bonarum artium expertes minimè respexerit; si generis nobilitatem non fouerit honestate destitutam; sed potius virtutem fuerit amplexus, & industriam; retenta tamen sibi libertate statuendi; tunc nullius hominis inanem fremitum timebit; ad nullum lædendum iniuste mouebitur; nullus erit tantis opibus nixus, vel tanta nobilitate clarus; qui legi imperanti reluctetur, tantumque sibi sumat; vt ab studio seuendæ virtutis Principem abducere audeat.

De Principatibus delatis iure hereditario.

C A P V T X.

Feudorum
varietas.

Aliud feudū
iure hereditatis
acquistū, aliud iure
proximitatis.

Vis fundamē
talis legis
Regni.

NON satis perfecta haberi potest cognitio hereditarij Principatus; nisi ea, quæ traduntur de feudorum qualitate, præmittantur: ex quibus quædam dicuntur antiqua, in quibus succedunt descendentes, & collaterales: Alia Paterna; in quibus succedunt descendentibus tantum, etiam si heredes aliorum bonorum mortui possessoris non sint: Quædam noua, & hereditaria; in quibus succedunt, qui hereditatem defuncti domini consequuntur: Aliud existimo esse, in quo succeditur iure hereditatis; Aliud in quo, iure proximitatis. Quando enim Regnum defertur iure hereditatis, & nouum quæsitum est; ex voluntate defuncti succeditur, vel expressa per testamentum, vel tacita ab intestato: Iure vero proximitatis per concursum, vel qui proximiores sunt in eodem gradu, simul ab intestato admittuntur; nec licet reiicere reliquam hereditatem defuncti, retento Principatu; neque Principatum, retenta hereditate.

At quando Principatus antiqui per legem, vt aiunt, Regni fundamentalem deferuntur proximiori, & antiquiori, vel alio modo; licet tunc heredi retinere Principatum in gradu, & qualitate requisita in idoneo; reiecta hereditate, & reiecto imposito onere, nisi ipse sese abstinuerit; debetur Principatus filio, aut proximiori, etiam non heredi, vt pluribus seditionibus obsistatur; & ciuilibus discordijs, quæ inter contententes de Principatu solent exoriri; quibus sæpè ad interitum Imperia rediguntur. Propter hæc instar priuatorum Imperatores aliquando liberis suis, testamento Imperium diuiserunt, vt præstitit Constantinus Magnus,

Magnus, qui tres filios heredes Imperij reliquit, nulla adhuc dicta lege de successione, vel electione Imperatoris. Alexander Magnus moriturus, cum deficeret; sexto die præclusa voce exemptum digito annulum Perdicæ tradidit Imperij signum; quæ res gliscentium amicorum dissensionem sedauit. Dagobertus Rex Francorum suggerentibus ijs, qui vtilitatibus Regni consulere videbantur; æqua lance inter duos filios suos Regnum diuisit moriturus; & Sigibertum ex liberis seniore Austriæ Regem instituit; Clodoueam verò minorem natu Neustriæ, & Burgundiæ pro dignitate præfecit. Martinus Rex Aragonum moriens sine liberis, Aragoniæ Regnum subditorum iudicio reliquit, vt scilicet propinquorem, ac meliorem virum, cui tutius Regnum committi posset, eligerent. Quare illi Ferdinandum Ioannis Castellæ Regis filium ex Leonora Martini sorore, multis alijs spretis, elegerunt.

Constantinus Imper. ex testamen. filijs partitus est Imperium.

Alexander Magnus moriturus signum Imperij Perdicæ tradidit.

Dagobertus Rex Francorum.

Quid Martinus Tarracensis.

Quid de feminarum Principatus utilitate sentiendum sit, & ad eum, si quando contingat, feliciter obeundum monita.

C A P V T X I.

NON ea prædita esse potest femina prudentia, constantia, consilioque, vt Imperio par esse queat; & hæc vnica satis esse potest ratio; ob quam, si ius sinat (interdum enim successionis iure veniunt ad Principatum) à gubernandi munere, femina, vel sint remouendæ, vel certè ad illud non adhibendæ. Plura sunt alia, quæ id suadent: qua in re, licet meum minimè sit, vtrimque rationes, vtrimque exempla bonæ, & malæ administrationis in medium adducere; & parum sit etiam rationi consentaneum; vt ego huiusmodi litibus, & controuersijs inter tot pugnancia sapientum placita, & multiplici experientia incerta, & nationum sententias, me velle arbitrum; hoc tamen vnum ianuam, feminae Regnum ad longos annos non

D protrahi;

Femina par esse Imperio non potest.

protrahi; quamvis eius prudentia, consilium, & sagacitas multis in rebus sæpius elucescat.

Exempla fa-
cra insigni
seminarum.

Judith, &
Esther.

Abigail.
Exempla pro-
fanæ Histo-
riæ Mathildis
laus.

Insigne faci-
nus Tomy-
ris Scytharū
Reginæ.

Zarinæ Sa-
carum Regi-
næ res gestæ.

Blanca mater
D. Ludouici
Galliæ Regis
Margarita
Henrici An-
gliæ Regis
vxor.

Virtus Vêdæ
Polonorum
Reginæ, &
dilectum insi-
gne.
Longobardi
mortuo Re-
ge Theodo-
lindæ Bauaræ
detulerunt
Imperium.

Enumerabo autem in primis insignes hic aliquot mulieres ex Scripturæ sacræ monumentis, alijsq; decerptas; quarum prudentia, aut inimicorum consilia Patriæ noxia, discussa sunt, & euerfa; aut earum solerti iudicio prouisum est, ne impendens aliquod malum familiam, aut gentem penitus euerteret; & quarum prouido consilio, & insigni fortitudine, quam plurima sunt gesta. Talis Sancta Iudith, quæ Clues suos deditio- nem meditantes in officio continuit: talis Esther, quæ popu- lum suum à manibus furentis Aman eripuit, & Regi Assuero gratum reddidit, & Mardocheum ad summum dignitatis fa- stigium euexit: Talis, quæ Daudis gladium ab Nabalis ma- riti sui ceruicibus auertit. Non præteribo Alexandri Seueri Matrem Mammæam, Placidiam, Pulcheriam; denique Ma- thildem, quæ impari potentia; summa tamen constantia, fide, pietate, & prudentia contra Reges potentissimos Ita- liam, Ecclesiamque defendit. His addantur Isabella Ferdi- nandi vxor, Irene Augusta, Libussa Bohemorum Regina, Semiramis, quæ Babylonem auxit, & Phœnicis Imperij fi- nes latè propagauit; Tomyris, quæ feminarum decus insi- gne, Cyri sanguinem sitientis eabuit, in vtrè inclusum san- guine satiauit. Zarina Sacarum Regina prudentia, ac cle- mentia gentem suam ad mitiorem, ac humaniorem cultum adduxit; multas Vrbes condidit; tantaque fuit inter suos gloria; vt à Medis ad eam Partihl defecerint, non sine insi- gni muliebris sexus commendatione; nam eius iustitiam, & humanitatem præferabant Medorum insolentiæ; tantisque eam pollere viribus existimabant; vt ab ea contra veteres Dominos se defendi possit autumarent. Quanta virtute Blan- ca Franciæ Regina Diui Ludouici Mater, & Regnū administra- uit, & filium optimè educauit? Margarita Angliæ Regina vxor Henrici Sexti, marito quietis studio animum à Re- publica abducente, pacis, & belli temporibus par magnis Regibus, omnia administrauit; Henricum à coniuratis ca- prum in bello, in libertatem asseruit; eiecta Regno, ter il- lud classe armata repetiuit. Poloni fortissimi Populorum Ven- dæ Imperium detulere; hæc libens iactabat malle se Princi- pem, quam Principis vxorem esse; quæ & cælibem duxit vi- tam; de Marcomannis triumphauit, qui ferociores erant, ac su- perbiore, quàm Longobardi; mortuo Anthere, cum de succes- fore ageretur, & vt fit, in factiones iretur, & seditionibus inte- rinum bellum glisceret; Imperium Theodolindæ Bauaræ, ipsius Antheris

Antheris vxori, obtulere; ea lege, vt, quem maritum illa cooptasset, illum quoque Regem gens vniuersa veneraretur; quod ita est factum, vt ipsa Agilulfum sibi adsciuerit conjugem, cuius Imperio gens illa cultior esse cœpit, & humanior.

Non itaque perniciosum feminæ Imperium esse censeo; immò sæpè utile Reipublicæ, si secundum Regni leges ipsa heres sit; si enim feminæ Castrum eripi non debet, quia femina sit; pari ratione nec idcirco à Principatu, nisi Regni legibus, nec à sceptro sexus inferior debet arceri; hac tamen lege, vt, Patria consentiente, aut non obistente, in leges, domumque mariti veniat; quod donec fiat, ipsa Rempublicam gerat; in quo duo seruanda esse, Patriæ utilitas, & Religionis integritas ostendunt. Primum est, ne ipsa sponsum Patriæ ingratum, aut suspectum adsciscat; deinde ne Patria odiosum heredi feminæ obtrudat, sed mutuo consensu, & bonum maritum, & bonum Principem eligant; Hac via Hispani in tantam excreuere magnitudinem.

Huiuscemodi Regna sæpè breuia solent esse, quoniam multi solent esse competitores; cum vxor tantum dotem secum trahat. nonnulli etiam eo impudentiæ progrediuntur; vt bello, & sanguine nuptias improbe exornent; pleraque enim bella, quæ cum Carolo Geldriæ Duce Franciscus Galliarum Rex gessit, quamquam aliæ causæ fingerentur; eo tamen tendebant, vt Carolum sibi, & Galliæ Principibus generum adscisceret; adeò, vt interdum Rex ipse, & Carolus veram belli causam ignorare viderentur.

Sunt institutiones, & leges Regnorum; non minus seruanda in causis publicis, quam leges, & dispositiones circa res priuatas; vt enim nemo est, qui rei propriæ non velit sibi dari arbitrium; sic nulla vniuersitas, vel societas hominum, nec vlli Reges; aut qui Regibus subijciuntur, inueniri facile possunt, qui præscriptas viuendi, imperandi, & parendi leges æquo animo subuerti patiantur; cum pro illis pugnent, veluti pro aris, & focus. Diuersæ verò sunt diuersarum Regionum constitutiones; aliæ Orientis, aliæ Occidentis; aliæ Septentrionalis, aliæ meridionalis plagæ; diuersi enim fructus sunt, alij in alijs locis; diuersa emolumenta, ac incommoda, & diuersi mores propter diuersam viuendi, & operandi necessitatem; quas omnes, si quis vellet ad vnum morem viuendi contrahere, nihil proculdubio moliretur: ob id minimè mirandum, in tam diuersis moribus, diuersas leges, & diuersa reperiri decreta; quibus possit,

Sæpè etiã feminæ vtilis Imperium;

Sæpè etiã feminæ Imperium breuis;

Seruandas esse in Regnis successione leges;

Diuersa esse regionum iura, & leges;

siue mas, siue femina succedere in Principatibus, & Regnis.

Quid agendum à femina cum imperat.

Non ignoret quod tractetur in Aula.

Si Regni sit heres, spiritus nimium superbos vitet.

Quid si Principis mater pro filio adhuc puero Principatum regat.

Princeps femina nulli alteri feminae arcana communit. Ob id Ioannam Neapolitanam Neapolitanam Reginam Imperium amisisse. Caueat ab armis. Beneficentia excellat.

Cum femina imperat, plura meditari debet; in primis quam præclarum quidem, sed difficile sit onus, Imperium; quocirca summa esse debet regentis feminae vigilantia, summa prudentia. Quæ in Aula tractantur, à perspicaci femina haud ignorentur: si in summis rebus agendis vir præstanti ingenio prudens est; femina etiam in assiduis peragendis negotijs haud sit imprudens. Naturam videmus sæpe monstra procreare; quæ tamen si feminam Imperio destinauerit; ingenio etiam, & corporis lineamentis, quæ in supremo Imperij Throno eam reddere spectatissimam possint, mirificè exornat. Si Regni heres exoritur; non Regiæ profapiæ meritis inflata, neque superbiæ Regiæ tumida spiritu; suum regat Imperium. Sint eæ solæ virtutes, quæ in generosis pectoribus honorificam constituunt sedem. Si mater Principis regat; sidus agnoscat, quod exoritur; nec suam putet lucem, nisi quam à tanto mutuatur splendore; nec ignoret se de pluribus rebus sollicitam esse debere: In Principe tenero spiritus nequaquam feminicos inserat; quos si ei instillare studeat, & satagat; sibi persuadeat, Principi non paruum perniciem, regnoque maximam ruinam strui. In subditorum animis non tam laudabile semper erit nouas potius inferere spes firmi subsidij, felicisque Imperij bonæ educationis intuitu; quam inutile, Principatus oppressionis timores incutere, vt salutem Principis sui diu, noctuque inuigilent. Certè hic commendarim semper, non minus approbandam, quam alijs proponendam cuiusdam feminae Principis matris administrationem, quæ suis vndique absoluta numeris fuit, pro tempore, quo Principe filio adhuc puero penes eam summum regimen erat; singularem illam, & cui-cunque etiam alij imparem ita prætulit prudentiam, vt summa temporum tranquillitate maximo cum gaudio, potita fuerit.

Si naturalis femina Princeps oritur; à sapientum fide consilia depromat, arcanorumque suorum consortem vilem non efficiat feminam; Ioannam Neapolis Reginam, cum se ipsam fere Philippæ Catanensi dedisset; gloriam vna cum Imperio amisisse memoriæ proditum est. Ab armorum strepitu summo opere caueat: Nimis perniciosum est consilium in alienam se dare fidem, & alterius se committere arbitrio. Bellum procul absit: Quod ferrum tractat, ignem euomit, sanguinem fundit, omniaque prosternit, ac deuastat. Sola in beneficentia sit vis, quæ subditorum corda deuinciat.

Iustitia,

Iustitia, & otium, quæ omnem tollunt amaritudinem, immo euehant ad felicitatem, summæ semper curæ Principi feminæ sint. Hæc caueat, ne omnino leges abroget. Non ignoret etiam paucorum iustum supplicium, & plurium timorem sæpe Principatui stabilem sedem constituisse. In deliberationibus magis prudentum pede, quam proprio gradiatur incessu. Oris rotius verenda quædam maiestas non ei absit; ita tamen, vt sit semper vigilantia comes, ne dulci fraudulentorum cantu alleccta, se ipsam, & Principatum perdat. Semper honesta viuat, ne vultus formosi fiat præda, dum Populorum est Regina. Ad alia minime intenta; quæ enim noua nouas res aggreditur, se pluribus offert ictibus, qui haud facile propulsantur; si cum alijs fecit foedus, vndique vexationes perquirat, pectusque, ac viscera letalibus offert vulneribus. In proprij Principatus incumbat defensionem, nec offensione prona existat, nimirum, nisi secus suadeat necessitas. Ab opportunis, & opratis rerum euentibus, ne nimis se extolli patiatur; sæpe enim præsentium rerum risus futurarum occupatur lacrymis. Consuetudo, & lex sint duo cardines, qui totam regant Imperij molem: his, quasi duobus fatalibus machinamentis, ab omnibus se tuebitur; & à cunctis odij, & iniuriæ, damnique scopulis, domi, forisque munita; ac tuta, maxime sexus sui fama, atque existimatione, inter mortales admirabilis facta triumphabit.

Iustitiam, & otium amplectatur. Non abroget leges. Nec sit nimis seuera, nec præceps indeliberando. Oris maiestatem nunquam non seruet. Honestatē emittatur omnino.

Sua tuteatur, nec aliorum inhiat offensionem.

Sæpe risus presentium rerum à futurarum lacrymis excipit. Sit retinens legum, & consuetudinis,

De varietate Principatus, ratione Principis hereditarij præcipue, diuersa, vel ætatis, vel status, vel dittonis, quæ ætati, & statui cuiuscumque, & ad muria adiumenta.

C A P V T XII.

QUONIAM MNINO animaduertendum esse censeo, cum plures sint status Principis hereditarij; plures etiam exigi formas, quæ præscribendæ videntur cuicumque Principi, recte Imperium regere satagenti.

Iam primum mihi hoc in mentem venit quærendum, cum nondum Princeps ætatis adultæ annos attigerit: Quis modus, quæ

Quid agendum Principi iuueni.

Princeps a re-
cto tramite
defectus in-
strumentum
irascens Dei

Principes hu-
ius æui, etiam
adolescētes,
verā regendi
artem nō la-
tere,

Raro maie-
statem cum
iuuēntute so-
ciari.
Sociari tamē
in his Prin-
cipibus,

Quid ijs ca-
uendū in cō-
sultationib,

Vigētē spi-
ritum nō ad
intemperan-
tiam, sed ad
præclara fa-
cinora ha-
buisse.
Æmulatores
suorum ma-
iorum esse.
Facilitatem
subditis ex-
hibere.

Prudentiæ cū
ætate tenera
ferē nullā ef-
se societate.
Esse tamen,
vel maximā
in horū Prin-
cipum aula,

quæ regendi forma ei præfigenda sit; & sanè difficile videtur, cum tenera ebullit ætas, prudentem, ac rectam posse vigere rationem. Si Princeps admodum adolescens fuerit, & à virtutum tramite paulisper deflexerit; sit instrumentum irascens Dei, quo quasi manu diuina subditi plectuntur. Hanc regendi artem inter alias, & admirabilem, & propè diuinam dixerim; quæ inter teneros Principis annos se vix, aut ne vix quidem deprehendi patitur; nec se diu deludi vnquam ipsa fert à teneris Principibus. Quod quamuis ita sit, Principes tamen huius æui iuuenes, qui annos præuenientes summa cum laude, vnà cum lacte optimam regendi artem suxere; ab ijs procreati Parentibus, qui hanc optimè coluere; non minus in deliberationibus iudicio senes, quam ætate iuuenes, non tantum magnam sui excitant opinionem; verum & rerum prudenter gestarum admirationem pænè incredibilem. Rarè solent vnà morari, maiestas, & iuuentus, & mutuo sese fouere consensu. At in his Principibus maiestatem, & iuuentutem inter se ita complexas agnoui, & agnosco; vt alteram ab altera discerni minime posse, omnino fatear. Naturæ munera, & virtutum insignia adeò in hisce elucent; vt Populi subiecti, ac extera gentes hos solos admirentur, colant, ac venerentur. Hi proponantur alijs, in Imperij ortu assumendis ad imperandum; ne sui Imperij molem, veluti nauem, ad calamitarum, cladumque scopulos collidentes frangant; quibus semper cauendum est, ne in consultationibus præcipites agantur; ne collucens ille splendor in florescente Imperij Principis ortu occidat, & euanescat, obrutus consultationum nimbis, ac procellis. Spiritus satis vigens eis dono datus à Deo O.M. non ad intemperantiæ flagitia illos promouet; sed ad præclarissimas res gerendas, eorum animos impellit: Hi quò magis suorum gloriæ maiorum existunt æmuli; eo maiorem adhibent curam, vt gloriosiores euadant; non enim eorum tantum nobilissima profapia; verum & gloria, quæ in heroicis pectoribus semper firma solet hære, ad laudatissimas actiones, ac progressus, eos semper præuocet, ac impellit; subditis facillimè blandiuntur hi Principes, (& tamen hoc ardenti iuuenis naturæ maximè repugnat) hoc enim sufficiens illi leuamen existimant grauissimis obsequentium angustijs, & seruentium. Si vultu conspiciuntur imberbes; moribus saltem agnoscuntur senes: sola prudentia siuè propria, siuè per alios acquisita; teneram ætatem ferè paruipendit, hancque deludit; atque in Principis iuuenis Aula, quasi indignata, vix commorari patitur: Verum tamen, nunc ætatem Principum horum iuuenum non irridet amplius; immò miratur, & horum Aulas suum domicilium, suamque

suamque pulcherrimam sedem, & esse, & fore arbitratur, sibi quasi gratulabunda; quoniam tam benignè, & feliciter sit accepta ab his; quos sibi iam infensos summopere existimabat. Non pauca extant horum prudentiæ monumenta, quibus in subditis ceterisque opinionem iam firmam suæ singularis prudentiæ, & sui roboris instillauere; non enim periculum esse potest, ne incauti decipiantur; cum artem effugiendi seniorum Principum retia apprime calleant.

Si Princeps senilem ferè ætatem ferat ad Imperium, sibi immortalem gloriam, & ciuium optatam felicitatem proponat, sibiq; persuadeat, non ex senio laudè oriri, sed ex præclaris rebus gestis, quibus nimirum sibi gloria comparanda sit. Plures sunt senectuti nimis indulgentes, qui onera in alios reijciunt humeros, & omnia ferè aliquorum nutui agenda relinquunt; quasi ignorent, quo magis ipsi se onere subtrahant; eo magis propriæ laudi, ac partæ gloriæ detrahere; ex quibus fit, vt retores, ac ministri eorum à legibus abscedentes, omnia perperam agant; & Princeps suum quasi oblitus honorem, ac decus, prius occidat in subditorum cordibus, quam mors sua faciem prosternat; etsi enim ex Principis iam penè confecti senio languoribus, major conuiescendi emergit licentia, ac facultas; nihilominus Principem decet esse cordatum, & pectore inuictò; vndique enim proditoribus oriuntur spes. Magnates illi bono insidiari non desinunt, quod aduersum suis cupiditatibus agnoscunt. Viles, & abiecti homines se ipsi potentioribus facillimè subiiciunt; Hinc vltimæ periodi raro, aut felices sunt, aut prosperæ: sicq; exequijs præsentibus torpescit obsequium; idcirco seuera clementia, & seueritas clemens in vltimo ferè occasu eum sustinebunt. Iam morti proximus, vel cupiditatem oppressionum populi extinguet; vel certè non patefaciet; non certis exponet Populum periculis; si enim hic has artes contempserit, vel obliuioni tradiderit; prius se oppressum, quam morti addictum cognoscet. Ab oneribus imponendis non abstineat tantum; verum nec vlla beneuolentiæ prætermittat indicia; vt etiam post mortem sui ipsius desiderium relinquat. Successores, si qui erunt; non sint in incerto, nec ante faciem morientis; nisi sint filij, vel fratres, vel nepotes; præsentia enim eorum splendorem languentis extinguit, omnemque eius deijcit existimationem. Videmus enim ex rutilanti flamma, omnia, quæ adsunt, aut immutari, aut penitus comburi. Si successor sit filius, aut nepos; inter curas Imperij versetur, vt experientia instruat pro sustinenda Imperij mole.

Si Princeps subditorum beneuolentiæ se satis inhærere videbit; non ignoret etiam sibi plurimum esse elaborandum pro tuenda

A quibus ca-
uere debet
Princeps se-
nex.
Ne senectuti
tantū indul-
geat, vt Prin-
cipis munia
detrectet.

Huic grati fa-
cile insidias
extrui.

Huic præci-
piuè clemen-
tiæ cū seueri-
tate iungen-
dam.

Caveat, ma-
xime à Po-
pulorum op-
pressionē, ne
opprimatur
ipse.

Quid illi cū
successore
præstandum.

Si beneuolē-
tia subdito-
rū nō exigua

fit erga Prin-
cipē, ut susti-
nenda,

tuenda Imperij maiestate. Amor omnia vincit: diutina bene-
ficientia sit illa, quæ maiestatem sustineat: pro timore existat
authoritas; ex timore enim odium; ex amore non æquo con-
temptus: contra ex autoritate obsequium oritur. Ad deuin-
ciendos animos, honorum communicatio plus pollet; quàm
quoduis aliud beneficium, quod non æque aliorum cupiditates
expleat; in hoc enim summa est prudentia, vti è contrario nul-
lum certius præstari potest argumentum diminuti amoris; quã
si rigor in legibus, corruptela in iudicijs, vnde quaque se pro-
dant.

Quãdo Prin-
ceps liberorū
munimento
fulcitur.

Si Princeps successores habeat Imperij, vndique se semper
septum videbit, nec vllus vnquam poterit timor eum inuadere:
tunc deficit animus noua molientibus; cessat & ambitio, quæ
animos, veluti venenum, inficit; & Imperij infestas vndas ex-
currere patitur: si extant heredes; eos torpescere in otio, mini-
me permittat Princeps, cum regendi ars non cuiuscumque par
sit. Dolo afficiuntur subditi, cum successores desidiosos aspi-
ciunt, & Imperio impares, aut speratæ felicitati, minime arri-
dentes: hinc ad extrema deuenitur; suis enim desperantes re-
bus, spem sibi fulciendam more imperantium existimant: &
vbi aperta vis non valet; ad dolos confugiunt, & Regiæ ipsius
fundamenta quatiunt: hoc insitum à natura, ut quo quis viri-
bus minùs polleat, eo magis fraudibus nitatur: ab offensione
iniusta putant subditi iustam sibi oriri defensionem, quæ à Deo
profluat, cum præbet occasionem Princeps; quare sæpe occi-
dit posteritas, dum succrescere; & palmites conatur emittere.

Curet, ut he-
res virtutib⁹
Imperato-
rijs exerceat-
tur,

Si Princeps
sit opulentæ
ditionis.

Si Princeps Populum opulentum regat; in id totis vlribus in-
cumbere debet, ne quid aduersi accidat; Si enim Populi otium
foueat; licentia statim pullulat, & vitium; nec desunt vnquam
vicini, qui sæpe, ac sæpius eius Imperium inuadere concupif-
cant; neque enim opulenti Regni tot sunt commoda, quot va-
ria hominum ingenia, qui ad tam opulenti Imperij prædam in-
uitantur audaces. Populi verò, qui in felicissimo hoc Regno
vitam degunt; sæpè delicijs torpescunt; Non pari ambulant
passu; Disciplina, & virtus, cum opulentia, & otio; Quæ pro-
pter Princeps, qui talem Populum regit, dies, noctesq; inuigi-
let, nunquam se externæ fidei committat, sed amicitias ita ex-
colat, ut ex eis damna sibi non eueniant. Multorum sterili-
tatem opulentia sua foueat, & eos sibi deuinciat: in suis pacem
cum affluenti annona conseruet; Magnates ad honores cue-
hat; ut præstitis à Principe expensarum occasionibus libentissi-
mè acquiescant; ceteris verò popularibus hominibus eos spi-
ritus instillet, qui tales subditos supra humanam conditionem
ferè extollant; humores, si qui erunt, qui facile peccare possent,
facile

Finitimis
non fidat.

Caveat, ne
otio, aut de-
liciarum af-
fluentia po-
puli torpes-
cant.

Aliorū steri-
litate sua oc-
currat opu-
lencia.

Quid cum
nobilibus.
Quid cū po-
pularibus il-
li sit agendū.

facile erit expurgari absque ferri alicuius, quod manifeste lædat, ministerio; cum indigesti per insensibilem corporis politici halitum exhalare possint, atq. deijci. His itaq. conatibus pace tranquilla domi vtetur, nec foris bellum pertimescet.

Si Princeps sit angustæ ditionis; huius salus sola ei summæ sit curæ: propagationis vero desiderium omninò absit: si enim eius feruens animus ad altiora tenderet; statim vicinus se offerret armatus: quamobrem se solum in ambitu sui Imperij munit; & nunquam hoc ex eius memoria exeat: plures sæpe conseruari flores virentibus dumis cinctos; multaue augeri, si latius regnandi cupiditas se ipsam cohibeat; quæ enim erumpunt plusquam par est, facillime euanescent, & concidunt. Non sit ad vtrumque indifferens, nisi virium præcedat examen: quãdò eum nullus timor, nullaue spes certa, ac satis honesta cogit; infirmos infirmus amplectatur, cum potentioribus nullo modo coeat: immo si inter duos bellum exoriatur, dummodo consultatio locum habere possit, aut vires infirmi obistere queant conatibus aliorum; cautè agat Princeps, & sibi omnino caueat; ne in turbandis alienis finibus, & consilijs; & ne se immiscendo alienis discordijs, sibi perpetuum paret excidium, alijsque gloriam quærat immortalem. In hoc se prudenter gerat; quiuis enim excessus tollit illud æquilibrium, quod vitæ conseruat; caueatque ab exterorum auxilio, hoc enim videmus quàm plurimis sæpè obfuisse.

Si Princeps plures finitimos habeat potestate præstantiores; inter Scyllam, & Charybdim, vel inter spinas sæpè versabitur; quocumque enim pedem referet, se ipse semper saucium inueniet; prudens ideo semper erit, si nimis se extollere, si nimium suas vires augere non conabitur; nec manum admouebit, nisi languida prius, ac pene prostrata viderit potentiorum membra, quibus nulla sane possint adhiberi salubria medicamenta. Nulla alia cupiditate afficiatur, nisi vt ea laxet in germen, quæ fructus beneuolentiæ in subditorum cordibus producere, & cumulare possint. Hi tuebuntur eum ab omnibus insidijs; nec vlla manus erit tam audax, quæ armatam beneuolentiam erga Principem non pertimescat. Factis his fundamentis; illa quies, quæ solatur animos, in animo Principis consistet; Illorum, à quibus se septum videt, foueat infirmiolem. Pari non diffidat, immò omnem spem suam sitam in eo ostendat. Erga Potentiorum nullum relinquat officium, quod quamcūq. eius à se detruat indignationem. Omnes spes abijciat Imperij propagandis; cum gloriam maiorem consequatur angusti Regni Princeps, in seruantis finibus suis, & defendendis; quam in quærendis nouis Imperijs.

Si tenuioris status sit Princeps.

Late regnandi cupiditate cohibeat.

Bella cū alijs Principibus, vel pro alijs cum fieri potest nõ suscipiat.

Nõ admodum fidat exterorum auxilio. Si Princeps sit vndiq; septus Potentioribus.

Populorum beneuolentiam illum maxime adiuturam.

Non diffidat pari.

Si

Si Princeps populi ferocis sit.

Beneficentiā excitare benevolentiam.

Populos suapte natura facile succubere oneri, & exoneratos insolescere.

Quam regulā Principi cum his seruandam.

Quam angustus Imperij callis.

Si populum ferocem se regere videbit; solam Populi benevolentiam plus prodesse; quam vllam aliam regendi artem, non ignorabit; beneficentiā verò ea est, quæ benevolentiam excitat: Si populus ita ferox existat, vt regi quodammodo minime queat; Princeps onera imponat, quæ tamen vires eorum non excedant; quibuscumque enim populis insitum est à natura, vt oneribus facile succumbant, & exonerati facile insolescant; stimulum tamen necessarium addendum duco, qui leniter eos pungat; super base enim, quæ non omninò subsistat, nō exstruuntur ædificia, quæ magnas connectant, & fulciant moles: fit regula tracta ex cibus mediij saporis; qui sicut nauseam non afferunt; immò & valetudini conducunt; ita sanius, ac delicatius quodammodo erit illud Imperium; in quo ex clementiæ, & seueritatis cibo medijs quidam efficiatur sapor, ac condimentum: temperatura humorum valetudinem nobis conseruat; inordinata & malè affecta quædam complexio, diuturni morbi origo existit. Iam non ignoramus Imperij callem angustum, & arduum esse; quem si quis percurrens Princeps, nimis sursum oculos intendat, nimia ductus dominandi cupiditate; facile est, vt in foueam incidat, & præceps ruat; sin cautus, & ad Imperij moderationem intentus erit; vnà cum populo feliciter, ac beate viuet.

De electione Principum deliberata, ac suffragiorum beneficio expressa, maxime Pontificum, & Cesarum, vti & plura de eorum potestate.

C A P V T XIII.

Discussis Principatum generibus, successiuè videlicet, ac hereditarij, qui per tacitam quandam electionem deferuntur; postulat nunc ordo, vt ea enumeremus, quæ per expressa, & libera suffragantium vota, quoquo modo conferri consueverunt. Electio itaq; Principum, vel est omninò libera; vel ad certum quoddam genus personarum, à quibus

debeat fieri, adstricta.

Quando sèpe electio locum habeat. Electio Numæ post Romulū rapti.

Hoc ad primam speciem electionis pertinere censeo, quod factum est mortuo Romulo sine heredibus; tunc enim iacuit diu sub interregno Regnum propter factiones, quibus tandem sedatis, creatus est Numa: fuerunt & alij Reges huiusmodi, vsque ad

ad postremum ex septem Tarquinius superbum; hic enim Regnum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare; immisitq. in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius gessit, quàm acquisiuit à Populo. Illud certum apud Romanos per suffragia præcipuos magistratus, & qui curam Reipublicæ susciperent, deligi: sed & maiores aliquando creabantur à Senatu, non habita ratione nobilitatis generis, sed virtutis. Traianum Principem, Nerua Cocceius Imperator fecit, eumdemq. postea Cæsarem in Senatu designauit; neq. verò coniunctionem sanguinis, cum propinqui non deessent, anteposuit publicæ vtilitati; neq. hoc eum deterruit, Hispanum esse Traianum; nullumq. antea, præter Romanos, Imperium Romanum obtinuisse; censebat enim, vt vir bonus, atq. Iustitiæ amantissimus, virtutem cuiusq. non Patriam, perpendi debere. Moyses amicus Dei, quo cum facie ad faciem locutus est Deus, potuit successores Principatus filios suos eligere, & posteris propriam relinquere dignitatem, sed noluit: extraneus enim de alia tribu electus est Iesus, vel Iosue, vt hinc sciremus, Principatum in Populos, non sanguini deferendum esse, sed vitæ magna cum laude ante paratæ.

Venitur etiam ad electionem, quando in Principatu, qui iure sanguinis defertur, desunt legitimi successores, vt factitatum est, morientibus Imperatoribus sine filijs; & apud Argiuos deficiente stirpe Regia Heraclidarum; & alios quosdam Longobardorum Reges; comitijs enim habitis per electionem creabantur.

Habet autem locum electio libera, quando ad nullum genus personarum est restricta; quam Poloni semper successioni prætulere. Regis tamen illorum non summa est authoritas, sed omnia fere per comitia deliberat, cum omnia in nobilium manu sita videantur: Senatores autem, qui & Palatini dicuntur, & Prouincijs præfunt, id vnum respiciunt, vt regis voluntati obsequantur; nam à Rege honores, & opes consequuntur: Equestris verò ordo, qui constat ex prouincialibus nobilibus ordini Senatorio subiectis, bonum publicum non respicit, sibi persuadens, nisi obsistat Senatoribus, libertatem suam perditum iri, & solam dominaturam Tyrannidem; huicq. ordini Senatorio, quoad potest, aduersatur. Veneti quoq. suum Ducem habent electiuum; sed tota potestas est penes optimates, siue Nobilitatem; quæ triplex refertur, Vetus, media, & noua; & licet multis ex Ciuibus ad minores dignitates via pateat, Nobilium tamen suffragio, ac decreto omnia peraguntur.

Aliud genus electionis Principum, sed ad certam speciem hominum relatum, ostendi potest exemplis; & est, quando, vel lege,

Per suffragia Magistratus apud Romanos deferri.

Electionem Traiani in Cæsarem quanta æquitate facta à Nerua.

Moyse quæ sibi successorum delegerit.

Alia electionis ratio. Quando locus est etiam electioni.

Alia electionis ratio.

De electione Regis Poloniarum.

Equestris ordinem in Polonia prouincialibus contra Senatorium stare.

Venetos etiam Ducem sibi deligere, nullam illi deferri potestatem. Sæpe etiam perbat electio non libera vt Pontificis.

lege vel more receptum est, vt ex certis personis tantum fiat electio, & iuxtam formam conluetam. Vestigia huius remanent adhuc in electione Archiducis Carinthiorum, sic etiam præscriptum est, vt Summus Pontifex Princeps Ecclesiasticus ex Collegio fratrum Cardinalium eligatur, quamquam in electione sæpè fuerit variatum.

Quam varia fuerit Summi Pontificis eligendi forma.

Primum Pontifex ipse viuens successor sibi delegabat, vt S. Petrus Clementem.

Tu Othonis tempore Ecclesia coepit elato Pontifici suo aliu subrogare. Inde etiam populum interfuisse, & aditam quasi Imperatoris authoritatē. Mox p Cletum, & Postulum Romanum, secluso Imperatore.

Semoti deinde & laici omnes ab electione.

Concessu postea ab Adriano primo suffragium Carolo Magno. At eius filiu concessisse hoc ius Paschali primo.

Rursus Ieone Pontifice viij. Othoni II. renunciaisse. Ex his concessionibus, oue incommoda deriuasse.

A quibus eligatur Summus Pontifex, quaestio temporum exigit distinctionem; electio enim Sacrosancta Romana, & Apostolica non ab Apostolis primum, sed ab ipso Domino, & Salvatore nostro primatum obtinuit; nam Petro Apostolo dixit (Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.) subinde Diuus Petrus sibi in Sede delegit successorem Clementem, quamquam hic immediate Diuo Petro in Sede non successerit, & ipso volente ante illum eandem tenuerint Linus, & Cletus, siue Anacletus; eo quod, viuente adhuc D. Petro, Linus, & Cletus adiutores adscripti sunt in administrationem bonorum externorum, qualem Diaconus habebat. Deinceps, quia exemplo perniciosum visum est, vt Pontifex deligeret sibi Episcopum successorem; alia formula eligendi Summum Pontificem comprobata est; & à solis Ecclesiasticis detectus est. Ecclesia postea pacem adeptam, interfuit populus, & secuta Imperatorum comprobatio, seu vt ita dicam authoratio. Hæc omnia in electione Pelagij, & Gregorij primi satis aperte comprobantur. Benedictus Secundus Summus Pontifex statuit in posterum esse deligendos Summos Pontifices per Clerum, & Populum Romanum, sine consensu Imperatoris: Prohibitum deinde Laicis; ne se immiscerent Pontificum electioni: ab Adriano, ne consensus Imperatoris adhiberetur; & ne electio, ab Imperatoribus facta, rata esset, cautum est. Adrianus primus, qui & Sedem Apostolicam adeptus est, cum eius rogatu, Carolus Magnus ad defendendas res Ecclesie venisset, habita Synodo cum centum quinquaginta Patribus, electionem Summi Pontificis Archiepiscoporum, & Episcoporum; cuius omnibus investituris Carolo concessit, & cum dignitate Patriciatus. Ludouicus primus Caroli Magni filius cessit hoc ius electionis in perpetuum Paschali primo Summo Pontifici; & ipse ante à Populo Romano, sine consensu Imperatoris, electus fuit. Verum tamen I. eo octauus, Othoni secundo Imperatori potestatem eligendi Pontificem renunciauit, certis ob id datis literis, quod tutius se Imperij hostibus opponere posset; sponderat autem iuramento antea Otho Ioanni duodecimo antecessori fidem, & nihil suo consilio, consensuue perditurum; nihilque de rebus, quæ ad illum, Terramque Sancti Petri spectarent, sine eius consilio facturum. Ex his tandem varijs concessionibus, nihil præter

præter seditiones, & schismata Ecclesia retulit, donec Nicolaus Secundus Sabaudus ex Concilij decreto Mantuæ habiti, statuit Summum Pötificem à solis Cardinalibus esse eligendū. Alexander Senensis statuit addendo dissentientibus inter se in electione Cardinalibus, valere illius electionem, quam ex tribus Cardinalium partibus duæ elegissent, excepta causa necessitatis, in qua non exceptantur duæ partes Cardinaliū; immò & huic solemnitati renunciare possunt eligentes: & si duæ partes consentire non possunt, arbitrantur quidam brachio seculari cogēdos esse ad cōsentiendum, & donec consentiant in conclavi detinēdos, vt Perusij factum fuit in electione Honorij Tertij. Item in electione Cælestini, & Innocētij Quarti; quamuis ius repugnet. Subinde sub Gregorio Decimo Summo Pontifice coacta est Synodus Lugdunensis coram Michæle Paleologo Imperatore, in qua inter alia illud sancitum est, vt si Summus Pontifex in Ciuitate moriatur; Cardinales, qui præsentcs sunt, teneantur expectare absentes per decem tātum dies, quibus elapsis, qui adsunt, eo conueniant, vbi degebat iam mortuus Pontifex, vt fusè explicatur in constitutione Gregorij Decimi, quam exposuit; & confirmauit Clemens Quintus propria constitutione, in qua & secundum præcedentem constitutionem Gregorij Decimi alia solemnitates; quæ in Pontificis electione, & confirmatione requiruntur, satis apertè habentur descriptæ.

Nicolaus Secundum electum restrinxisse solis Cardinalibus.

Quid si Cardinales in partes discriminati pugnent ad inuicem.

In Synodo Lugdunensi statutum esse Cardinales, qui in Vrbe vbi defunctus est Pontifex adsint expectare absentes per decem tantum dies. Quod & confirmatum esse à Clemēte V.

De Summi Pötificis auctoritate.

Quod ius habeat Pontifex in dignitatibus Ecclesiasticis deferendis.

Quam auctoritate in secularibus. Exemplo declarant.

Plures Reges à Pontificibus Regno expoliatos.

Imperij res iuris Pontificij esse.

Gregorium Quintum Imperatoris Electores constituisse.

Huius supremi Monarchæ electi summa est potestas; omnes enim Ecclesiasticas, & Seculares dignitates, & plerasq. alias, sine vilo discrimine distribuere potest, neq; minus in liberos homines, quam in quoscumq. ceteris Principibus subiectos. Quod ad dignitates Ecclesiasticas explorati iuris est, Summum Pontificem creauisse, & creare solere Cardinales, & Episcopos diuersarum nationum, & sub diuersorum Principum Imperio constitutos, non consultis ipsorum Principibus. Quod ad seculares pertinet, constat Reges Poloniae, atq. Lusitaniae electos fuisse à Romanis Pötificibus, eorumq. populorum Principes olim titulo Ducum creatos fuisse, & ab ipsis Reges coronatos. Innocētius III. Romæ Petrū Regē Aragoniū, Vxorēq. Reginā in Aede Sācti Pācratij creauit; coronauitq. Ioānem Regē Angliæ, & Hyberniæ, qui ea Regna Sedi Apostolicæ tributaria esse voluit. Itē Rex Daciae Bulgarorum, innumeriq. alij à Pötificibus creati, atq. diademate insigniti fuere, vt etiā expoliatos Regno, ac dignitate plures; & p̄cipuè Angliæ Regē ab Innocētio III. memoriæ p̄ditū scimus. In rebus Imperij multo magis se immiscere potest Summus Pötifex, vt potē quæ iuris Pötificij sint, Sediq. Apostolicæ immediate subiectæ: Gregorius etenim V. numerū Electorum instituit, quibus eligēdorū Cæsarū facultatē cōcessit, q̄q. sæpissime in diuersis

E temporum

Ioanē xxij.
potestate
quosdā ex-
spoliasse.

Electores
quem Roma-
norū Regē,
vel Impera-
toiem elego-
rint, à Pon-
tificē petere
vt ratum ha-
beat.

Eisdē etiam
electos iure-
iurādo se Pō-
tificis obe-
dientiz de-
uocare.

Pōtificē pos-
se deponere
Imperatorē
electum, &
confirmatū,
Nō potuisse
Carolū V,
trudere Im-
perium Fer-
dinādo fra-
tri, inficio Pō-
tificē, et si an-
nuētibus E-
lectoribus.

Caroli Quin-
ti notabile
dictum.

Regē Roma-
norū donec
à Pontifice,
vel eius Le-
gato diade-
ma receperit
nō vocari Im-
peratorem.

An cuiuscūq.
nationis Pri-
cipes sint ad
Imperium eli-
gibiles.

Cur Gallia-
rū Reges ad
Imperium e-
uehi posse
putent.

temporum rationibus à diuersis Pontificibus eligendi priuile-
gio fuere exspoliati, quemadmodum olim Ioannem vigesimum
secundum factirasse legimus. Hæc autem authoritas ob id di-
lucidior conspicitur, quoniam, vt primum Rex Romanorum,
vel Imperator est electus; Electores à Pontifice, vt ratum ha-
beat, petunt; & sæpenumero cum Pontifex consensum non
præstitisset, ad nouam est deuentum electionem: præterea con-
stat Regem Romanorū, vel Imperatorē electū statim in Pontifi-
cis manu fidei iuramentū, ac obediētiz transmittere cōsueuisse.

Ad hæc dicimus Pontificem priuare posse, ac deponere Im-
peratorem electum, & confirmatum, vt clarè euincitur ex eo,
quod Carolus V. se ab Imperij onere subtrahens, illud annuen-
tibus Electoribus in Ferdinandum fratrem reiecit. Quæ res
tempore Pauli Tertij acriter agitata, atq. disputata fuit, asse-
rente Pontifice Imperatorem non posse deponere Imperium in
manibus Electorum tamquam sibi inferiorum; sed Pontifici es-
se credendum; atq. ita vnanimi Patrum consensu decretum fuit
tunc Imperium vacare, & Pōtificis arbitrio reseruari. Tépo-
re Pauli Tertij, cū Carolus Quintus, & Franciscus Primus Gallorū
Rex ad singulare certamē descensuri crederentur; inter cetera,
quæ Carolus allegabat, illud erat, se filiū esse, ac defensorē Sedis
Apostolicæ, cui iureiurādo obstrictus erat; ac proinde de se ipso
quidquam decernere nō posse. Præterea cōpertū, donec electus,
& à Pontifice cōfirmatus Rex Romanorū, Imperatoriū diadema
manu Pōtificis, vel eius Legati recipiat; nūquam Imperatorē
absolutè vocari, sed electū; sicq. asserere possumus nomē illius
ab authoritate Pontificis pēdere, quæadmodū etiā Sacræ Ma-
iestatis titulus, qui ei conceditur à Sancta Sede, vt res sacra.

Communis opinio est, etiam Imperatorem Romanorum non
posse eligi, nisi Germanum, & à Germanis ortum, nec ab alijs
eligendum, quàm à Germanis; dicunt enim actiue, & passiue in-
Germanos Imperium esse translatum; exceptis, vt volunt quidā,
Regibus Francigenis, qui possunt eligi, cum aliquo modo à Ca-
rolo Magno originem ducentes, hoc iure Germani censeantur;
sicuti etiam fuit decretum, Carolum Regem Hispaniæ, & Ferdi-
nandum Ducem Burgundiæ fratres, nepotes ex filio Philippo
Maximiliani Regis Romanorum, & Archiducis Austriæ, ratione
aui, dici Germanos, etiam si alibi natos, & posse ad Imperium su-
stolli: quo pacto eo tempore Imperium fuit translātū in Carolū
Magnum (hic erat Gallorū Rex) qui cum viribus, & Galliæ sū-
ptu Sedē Apostolicā ab aduersarijs liberauisset, vt Galliarū Rex
à Sūmo Pōtifice, ac à Synodo Lateranēsi omnibus donatus est
priuilegijs, & Imperio, vt nō ægre debeāt ferre Germani (vti sē-
tiūt Galli) si Principes Galli dicātur ad Imperiū posse traduci, cū
asserant

asserant etiam Archiepiscopum Treuirensē, vnum ex Electoribus, nomine Gallorum, se ipsum appellare Cancellarium.

Ex eo autem tempore, quo Romanum Imperium in Germanorum deuenit potestatem; ea fuit Romani Imperatoris potestas, vt successorem sibi, qui videretur idoneus, eligere posset, & omnes Imperij Principes ei teneretur assentiri; plerumq; eligebat pater filiū, aut eum, qui proximo sibi sanguine esset iunctus, eratq; hoc modo Imperiū quodammodo hereditarium: si verò aliquem elegisset Imperator, qui tanto haud par fuisset honori; tunc Principes obsistebant. Mortuo autem Othone secundo, Romani Imperatoriam dignitatem ad se trahere, eaq; peregrinas nationes priuare, in animo destinauerant; Electo nimirum Imperatore ex ordine Senatorio, aut ex Principibus Italis, qui, & digni tanto honore, & idonei ad tantum onus ferendum crederentur: Verum Germani, penes quos iamdudum Imperialis fuerat dignitas, hæc præsentientes agitari consilia; sollicitata noui Imperatoris electione, Othonem tertium Imperatorem salutarunt; qui statim fidelitatis sacramento accepto ab omnibus pro legitimo Cæsare, & Imperatore habitus est. Huc accessit, quod eodem quoq; tēpore obiit Ioannes Pontifex, & Otho Imperator cognati sui partes, ita promouit, vt is Pontifex creatus sit, qui se Gregorium quintum nominauit; & ita legem Imperatoris, denuo creandi, quæ dicitur Bulla aurea, tulit, iam per sexcentos annos obseruatam; vt nimirum sola Germanorum natio eligendi Imperatoris ius haberet, qui electus Cæsaris, & Regis Romanorum titulum gereret; cum primum autem coronam à Pōtifice accepisset, Imperator Augustus vocaretur; vnde ea orta est consuetudo, vt Imperatores Romam ad recipiendum diadema proficiscerentur. Vtili hac lege proposita, omnes Principes Imperij statim assensum præbuere, & tandem conclusum fuit septem tantum Electores esse debere; nimirum tres Imperij Archicancellarios, scilicet Archiepiscopum Moguntinū per Germaniam, & per Prouinciam Transrhenanam, hoc est per Galliam Belgicam; Archiepiscopum Treuirensē, atq; per Galliam Archiepiscopum Coloniensem; & hi sunt Electores Ecclesiastici: deinde nunc pro Comite Palatino Imperij Dapifero, Bavariz Ducem; Saxoniz Ducem Archimariscalcum Imperij, & Marchionem Brandenburgicum Imperij Camerarium; & Regem Bohemiz Pincernā Imperij: atq; hi sunt quatuor Electores Seculares adiuncto tribus prioribus Bohemiz Rege, vt, si quæ esset in electione controuersia; aut si paria ex vtraq; parte essent votes; tunc, quibus se ille adiunxisset, & cuius electionem voto suo auxisset, ille Imperator haberetur.

Imperator in Germania absolutum non habet Imperium, sed

E a cum

De cōstitutio
ne Rom. Im-
perij.

Primis tēpo-
ribus Impe-
rium fuisse
quodammo-
do heredita-
rium.

Mortuo O-
thone ij. Ro-
manos cona-
tos fuisse Im-
peratoriam
dignitatem
penes se te-
nere,
Eorum ten-
tamēto Ger-
manos habi-
ta creatione
Othonis iij.
anteuertisse,

Bullā aureā
à Gregor. v.
cōsensu Im-
peratoris edā
tam, & per
sexcētos an-
nos obserua-
tā solis Ger-
manis ferre
potestatem eli-
gendi Impe-
ratorem.

Vnde ortus
Imper. mos
Romā profi-
ciscendi ad
recipiendum
diadema.
Septem esse
Imperatoris
Electores,
& qui nam.

Modo pro
Comite Pa-
latino cōsti-
tutum esse à
Ferdinād. ij.
Bavariz Du-
cem.

De Impera-
toris pote-
state.

Ordo, ac mo-
dus comitio-
rum apud Ger-
manos.

cum per comitia gubernet; proinde plus, minusue habet, authoritatis, prout in comitijs, siue amatur, siue timetur, siue ob venerationem quandam illi non obstititur. Consilia, & Status, qui Germaniam gubernant, triplici ordine censentur, Ecclesiasticorum Principum, Secularium, & Ciuitatum. Ad eorum comitia tres hi status conueniunt; in quibus tria formantur consilia. In primo Electores censentur, inter quos Rex Bohemix non adest, ut pote qui ius consulendi non habet, cum magis arbiter, quam elector esse censeatur. Alterum Consilium ex omnibus Principibus, tam Secularibus, quam Ecclesiasticis constat, in quod aduocantur duo pro ceteris omnibus Ecclesiasticis, duoque alij pro omnibus Comitibus, & Dynastis. Tertium Consilium, est Ciuitatum, coram omnibus hisce statibus proponit Imperator, quod negotium suscepit pertractandum; & singula consilia separatim super rebus propositis consultant. Ciuitates vero, et si sententiam suam instar consiliorum conferunt; nihilominus nullum in re absoluenda suffragium habent. Consilium Electorum postremo loco suam pronunciant sententiam, & maioris semper est authoritatis, & existimationis.

Triplici insuper modo Principatus electiuos ad aliquem demandari, vel merito, vel casu, vel vi, & quid in singulis prestancum.

C A P V T X I V.

Quid Principi seruadū si meritis suis delatū agnoscat Imperiū, Principatus, quibus acquiritur, artibus ipsius & conseruari.

Caveat Princeps ne à re-
cto tramite
deflectat.

Vt meritis, aut fortuna, aut aperta vi eligitur Princeps. Si huiusmodi honorem, & dignitatem, virtute duce, sibi Princeps comparauerit, ea etiam comite, ad beatitudinis apicem se esse extollendum sibi certo persuadeat: Solent enim res, quibus quærentur artibus, ipsidem semper conseruari. Sic illi numquam animi firmitas, ac robur deerit; nec eius res gestæ longè ab eo vagabuntur tramite, quem pede prefferit, cum ad tantam excreuerit dignitatem: omnino enim, si ab eo se paulisper abstraheret; cuncta, quæ ad tantum magnitudinis culmen cum eleuassent, penitus damnata circumspiceret: Simulata continuo intrepabuntur; si ibi parum cõstans, & minimè in virtutis vestibulo persistere videbitur; nec qui iam electioni præsto fuere, conqueri desistent, dum se in electione ob nimiam Principis mutationem, delusos agnoscent; illam gloriam, quæ dux, & comes nunquam ab eius secessit latere, dum ab eo sustinetur Imperium; non depellat à semetipso; immò eam magis amplectatur, & eo sit cautor, quo

quo magis in periculosas, ac perniciosas syrtes suæ gubernationis Nauem viderit impingere. Memoria beneficij accepti, & grati animi illa virtus est, quæ in fide, non tantum eos, qui electionem approbaverunt, continet; verum etiam hostes demulcet; & si unquam acciderit, ut eos factæ electionis pæniteat, pænitentiae labem; aqua terget beneficentiæ, quæ omnem semper ab eis, qui electioni parum arrisere, detrudet timorem; hæc ad obsequia subditos reducet, & qui erunt prauæ quadam inobedientiæ macula foedati, expurgati statim obtemperantes consistent; omniq; postea integritate, atq; benevolentia obsequetur. Si erga nonnullos studia ei tantum curæ erunt, in aliorum odium incidet; vnde tam præceps ruina est metuenda, quam excelsa dignitas fuerit optanda. In Principatus initijs, ne omnium sibi inspectam effingat fidem. Aduolant plures ad obsequia præcipientes, sed emolumentorum spes, eorum fidei lucem adimit, quæ nulli illita fucosum nititur emittere splendorem: idèd, quamuis sagacissimus Princeps Lynceis oculis aliorum mētes peruadat; hilarari tamen vultu quoscumque acceptet. celeritatem in consultationibus, in benemerendo gratiam, in respondendo sagacitatem, in agendoque dissimulationem non omnino existimarim inutiles; dummodo non huius usum necessitas potius, quam natura indicet.

Si casu electum Principem viderimus, eum audere, nimis temere pro certo habebimus; si Imperij habenas rectè gubernare, ac cohibere nescierit, cum nulla fuerit virtus, quæ eum tanto parem reddiderit honori, difficile in regio solio pedem firmabit; indutus quantumuis incedat regio paludamento; nisi illud quasi virtutis manu adaptetur, prodibit certè in scenam magis personatus Princeps, quam in Imperiali suarum virtutum splendore triumphator. Fortuna haud consistit, & quæ munera largitur, quasi ab eius manu lapsa, facile etiam ex arripientis manibus excidunt, nisi sit virtus, quæ firmet manum, tantumq; bonum à gestiente ob nimiam lætitiā Principe eripi nullo modo patiatur. Si Fortuna iam initijs fuerit adiumento; non hanc fulcientem habeat in regenda Imperij mole: immò sit consilium, ut solo virtutis robore regatur, tantum suis votis obsecundet, & solo comitis, non ducis titulo appellet.

Si vi se ductum ad dignitatem Princeps videbit, sola etiam vi semetipsum tuebitur: ita docent Pseudopolitici à fide errantes; quæ enim eius videntur obsistere potentiae, ea omnia labefactanda putant. Si quæ illa, quæ sola subditorum benevolentia se recreat, vix tuta sistit, nisi sæpta armatis existat, quomodo vi quæ sita quies, securærit, & non laboriosa semper, nisi ferro fulciatur, ne cadat? tunc præcipue, cum animi Populorum;

E 3 adèd

Accepti beneficij recordatione, vel ipsos hostes demulcere.

Ne vni potius, quam ceteris studeat.

Nouus Princeps ne omnium fide sibi exhoratâ ostendet.

Omnis tamè placidi oris inuitamento ad se alliciat. Quæ in consultationibus illi inseruienda.

Quid si casu fuerit Princeps electus.

Fortunam non consistere, nisi in basi, & firmamento virtutis.

Quando vi eligitur Princeps, vi etiam Principatum illi administrandum.

Subditos feroces, & vi subactos non frenari bene uolentia.

Clementiam mediocritatem sequi, vim uero sepe conulari ad ext. em.

adeo sunt infensi; ut, cui iam aduersati fuerint in primordijs Principatus, semper in administratione eius obsistant: Princeps itaque, qui se non undique tutum existimat, quod ei aduersatur, & sit obuium, haud vi impari prostrat, ac profiget; ex clementiae scholis non deprimat regendi artes; feroces enim, qui vi subacti fuere, non frenantur his artibus, quae admixti aliquid habeant, & beneuolentiae, & fortitudinis: Non torquentur his morbis, qui leuem exlgant medicinam: Rigor Principis tantum obsidet, qui in tam acutis morbis, saepe ferrum pro remedio magis vsui esse opinatur. Solet semper clementia longè exulare ab ijs Regnis, quibus uis sola praest. Illa inter mediocres vsus ambulat; haec uero semper aut faciendo, aut propellendo impetus, ad extrema conuolat; ideoque illud semper Princeps ante oculos habeat, eo adigendos subditos vi subactos, ut nullo unquam tempore paria paribus referre queant. Quae omnia erroribus, ac periculis plena existimo; clementia enim Principis animi populorum comparantur.

Utilius fieri Principem per successionem, quam per electionem.

C A P I T U L U M XV.

Pugnancia hac in re populorum suffragia.

Maxima est inter Politicos altercatio, praestetne Principem esse hereditarium, an electiuum. Germani apud quos Augustum est Imperium, Poloni, alijq; Reges eligunt. Hispani, Franci, Angli, ac plerique alij hereditarios habent Dominos. hic non meum est de antiquis Regnorum pactis, & consuetudinibus iudicare; posthabitis itaque Politia, & Aristocratia, alijsque rerum publicarum generibus, in quibus electio desideratur, generatim hereditariam successionem electioni praepono.

Prima ratio pro successione eius maior auctoritas. Auctoritatis imminutio est Princeps electus electoribus suis non possit non aliquid indulgere.

Imperij firmamentum, & salus, est auctoritas Imperantis; contemptus uero extrema pernicies; ob id filij Regum, quorum maior est auctoritas, electiuis praeponuntur; qui enim aliorum suffragio Regnum tenet, multa tribuere, multa indulgere propriae dignitatis auctoribus cogitur in eorum delictis, ne ingratus videatur; multi etiam electores, pactis, cautionibusque libertati suae in illis eligendis prospiciunt, ut quam minimam in se ipsos potestatem illi tribuant, quem eligere statuerunt; quantum suis priuilegijs arrogat, ij tantum auctoritatis detrahunt; instabilis est enim auctoritas, quae solida potestate non fulcitur;

ac

ac præterea eum tanti non faciunt, quem aliquando sibi parem, & fortassè inferiorem viderunt. Tiberium contempsero Romani, quem exulem, & palliolatum græculorum ritu viderant; inde ortæ sunt suspiciones, calumniæ, coniurationes, & nobilium interneciones. Galba contemptus fuit, ut pote, qui prius ære alieno obstrictus, vix Romæ manere potuerit; ideo illi brevissimum Imperium, & foedissimus exitus contigit. Huc accedit huiusmodi Principem non illis confidere debere, quibus inuitis præest; quippè qui eundem tamquam indignum deponendi, nullam prætermittant occasionem. Subinde impatientes sunt probitatis novi Principis Aulici mores, qui antea sub alio electo licentia tyrannica, rapinis, & vitijs innutriti fuerint: ideo sæpè factum est, ut bonos Principes, quos illi fouere, & defendere debebant, ut sibi aduersantes, aut dolis, aut venenis, aut apertè obtruncarint, quemadmodum, & Prætoriani milites, non ob aliam causam optimum Imperatorem Pertinacem enecauerint.

Si electus sit Princeps, necesse est, nisi insigni sit animi robore, timide imperare; simultates, inimicitiasque potentum, ac audacium, & inuidorum hominum non frustra metuere; cum enim vitæ breuitatem, fortunæ varietatem perpendit, non æquo animo eos, quantumuis merentes, ferre potest, quos aliquando imperaturos suspicatur; familiæ suæ, filijs, & uxori, quos reputat futuros hostes, sibi nollet esse superstites: Ex quo sequitur Magnatum potentia, maiorum impunitas, inferiorum oppressio, contumeliæ, iudiciorum restrictio, causarum dilatio, difficilisque tandem sententiarum, & rei iudicatæ executio.

Rursum pluribus nominibus subditos maximè conducit non habere nouos, aut habere sui generis Principes; fieri enim potest, ut per diuersas mutationes, mores quoque mutantur, & quod honestum habetur, certis de causis in subditorum Pro- uincia; idem non sit in eius natione, qui Imperium accepit; quare cum nouus Princeps alienigena mores ciuium corrigere voluerit; non emendabit, sed perdet Rempublicam: Indigenis Principibus nationes procliuius subijciuntur; vix enim vlla est, quæ diu ferre possit peregrinum Imperium, & vbiicumq. populus est cum aliqua mediocri potentia, facile ab indigenis gubernatur. Galli possederunt complures annos Siciliam, & Neapolim, quibus ita sunt exuti, ut præter maiorum suorum sepulcra, nihil aliud ibi prorsus habeant. Ferunt Annales tempore Guilielmi Siciliæ Regis, qui Gallus erat, Siculos, Apulos, & Calabros conspirasse in Gallos apud se existentes, eosque trucidasse, quoniam Rex illis præfecerat Cancellarium Gallum, alioqui præstantem, & huic muneri idoneum; ægre namque fe- rebant

Electus contempnit, ut qui fuerit primus, vel par, vel inferior ceteris Principibus. Quod Tiberio, quod Galba contigit.

Bono Principi electo facile imminere infelicem exitum Pertinacis.

Secunda ratio, quod electus semper sibi, & suis metuere debeat ab inuidis.

Tertia ratio ex subditorum utilitate.

Ne fiant mutationes morum, ut ritum ex varia regendi ratione. Facilius subijci populos indigenis Principibus quæ peregrinis. Ob id Gallos è Sicilia, & Neapolie electos. Inde etiã Siculorum Apulorum, & Calabrorum conspirationem in Gallos.

Quarta ratio, q̄ Principi per successionē onera modū habeant, sicut qui per electionem.

rebant illi, alienigenæ tributum fuisse summum Magistratum.

In diutina Principatus continuatione, aliud accedit commodum subditis per successiones, quod exactionibus, & tributis non ita affliguntur; cum enim Patres, vel nouissimi mortui Principes iniustis onerum vexationibus populum malè acceperint, iam quodammodo saturi conquiescunt; Si verò submoventur, suscepti in eorum locum alij famelici mordaciores conflurgunt, & pecuniarum cupidiores: qui filios fortunæ suæ heredes relinquendos sperat, omnia Regni officia moderatur, & mitius tractanda curat, heredibus prospicit, ærario, armamentarijs, & incolumitati Ciuium consulit: at qui morte sua, Imperium suis ademptum inuidet; non habet, cur Regni tutelæ, & eius futuræ dignitati consultum velit, quod mox in aliorum, & forsan inimicorum manu futurum sit. Quin omnem potius cogitationem eo transfert, vt liberis suis, ac domesticis, cui inuidiam, & multorum similitates comparauit, præsidia, securitatemq. subditorum dispendio relinquat; ne priuati, ludibria posthac patiantur, & in Imperio noui Regis, etiam rerum ad vltam necessariorum caritate torqueantur.

Quinta ratio ex diuersis factionibus, quæ in eligendo Principe oriuntur, & vitantur in successione.

Conducit etiam ad euitandam animi elationem à natura pænè mortalibus instum hereditaria hæc successio; vbi enim incertum est, quis lege successiois peruenturus sit ad Principatum; etiam viuentem Principe, de eius successione consultatur: Struuntur infidiæ, factiones, cōiurationes; quæ quid mali adferant in Republica administranda, testantur abundè miserima illa tempora Marij, Syllæ, Lepidi, Cæsaris, Pompeij, Antonij, & Augusti; hinc ærarij expilationes, animorum dissensiones, Reipublicæ odia, inimicitia inter Regnicolas, Ciues, & Prouinciales; quæ quidem omnia quiescunt, quando est certus successor ex genere: Legiones enim, & classes, haud sic firma Imperij munimenta sunt, vt liberorum numerus. Amici, temporibus, fortuna, nouis cupiditatibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt. Suus cuique sanguis valde acceptus est; & maximè Principibus, quorum rebus prosperis filij, & subditi fruuntur, aduersa ad alienos pertinent. Firmantur hæc omnia illustri exemplo Philippi Mariæ Ducis Mediolanensis; cuius mors, & orbitas, tot tantæque perturbationes, ac clades Reipublicæ Mediolanensi attulit.

Firmius Regni. munimentū liberorū numerum, quam Legionem, & Classes.

Alia ratio, ne ex incōmodis electionis, ne tempore interregni fluctet Republica, vt al. solet.

In Principatu electiuo, mortuo Principe, tempore interregni Respublica fluctuat sine Rectore, vt nauis in medio mari sine Nauarcho; ad primum enim tempestatis impetum, spe impunitatis repletur homicidijs, vindictis, sceleribusq; frigente interrim foro, quemadmodum semper accideret Romæ, Summo Pontifice mortuo, quandiu per Cardinales de successore tractatur,

statum, nisi per præstantissimos Rectores satis cautè quieti publicæ consuleretur; neque soluitur hoc periculum, si dicamus Governatorem, Rectorem, defensorem, seu Procuratorem in interregno creari posse; nam nec minor est quæstio de interrege, quam de ipso Rege eligendo; & sæpè accidit, ut qui Procurator, & Rector constituitur, dum de Rege, & Principe consultatur, sibi Principatum usurpet, & inuadat,

Aliud etiam accedit incommodum, ut facile Regna, & Principatus extinguantur, & in aliud nomen, & aliam ditionem, Romani, Regna subacta, nominibus proprijs plerumque priuarunt, & autoritate Regia in Prouincias conuerterunt, vel alterius generis Principatus sub nomine, & Imperio Romano, Idem fecerunt aliæ nationes, dum illæ aliorum potiri Regno potuere, sicque varijs mutationibus Regnorum splendor extinctus est,

Additur, & aliud periculum, quod ubi dulcedine dignitatis Principatus, electi Principes imbuti sunt, niti soleant omni studio, dolis, ac fraudibus, & magis liberorum honoribus procurandis, quam proprijs. Sic & antiqui Reges etiam electi, vel filijs legitimis reliquerunt Imperium, vel adoptiuis reuera, etiam, Republica sibi prospiciente, & consentiente, vel tot mutationibus per contrarias armatorum, & Senatus sententias, & ambitiosorum factiones discerperetur; eaque ratione tulit consortes Imperij creatos, ut altero moriente quies in altero Republica viueret. ob id in Imperio seruatur adhuc consuetudo nominandi Regem Romanorum viuente Imperatore, tamquam successorem Imperatoris ad euitandas conspirationes, & bella Ciuilia, quæ oriuntur in electione noui Imperatoris, ut Henricus tertius Conradi Franci filius Capua regressus, in Germaniam filium Henricum quartum, quinque annos natum Casarem eligendum, & Aquisgrani coronandum curauit; & hic quoque filium suum Henricum quintum; & Carolus quartus Vincislauum filium, cui successit Sigismundus eius frater.

Nec quis opponat Regum filios inter delicias, & blandimenta educatos superbis spiritibus inflari, voluptatibus frangi, subditorum necessitates paruipendere, Eorum enim, qui ex priuata fortuna ad Regnum prouecti sunt, intolerabilior est arrogantia. Repentina, & insueta in altum subleuatio tumidos facit Principes, & quemadmodum illis, quibus à somno surgentibus magna subito lux circumfunditur, hebescunt oculi; ita priuati, nouo maiestatis fulgore stupidi, sui obliuiscuntur; haud secus, ac si radij solares in aduersam eorum faciem incidentes memoriam excuterent,

Nec quis pro electione dicat Principes facile in Tyrannidem erumpere,

Ne Regna in aliud nomen transeant. Ut quæ à Romanis subacta in Prouincias transire.

Quod Princeps electus sæpè nitatur etiam, quod malo dignitate ad alios transmittere,

Respublicas etiam cõuenisse Principes electos successores sibi destinare. Ut eadè uidentur incommoda se uari adhuc more nominandi Regis Romanorum uiuente Imperatore.

Occurrit primæ dubitationi præferenti electionem.

Alteri item pro electione sic satis.

erumpere, & Regnum, quasi suum patrimonium, & subditos velut seruos arbitrari; cum electum Principem maiorem causam habere sit dicendum, vt Principatum mutet in Tyrannidem, quam is, qui iure hereditario imperet; alter enim auidius tondet, ac deglubit, vt iam iam exiturus; alter sequentis etiam anni prouentum expectat, inseritque pyros nepotibus carpendas.

Nullum aditum ad veram virtutem per electionem aperiri, vel simulatione candidato- rum, vel etiam populorum inepto iudicio.

Qui principes malis artibus Romanum Imperium occupauerint.

Nec adduci possum, vt existimem, opera, & virtute electionis campum ad virtutes aperiri. Spes illa candidatos, simulatores efficit; non veræ pietatis, & iustitiæ cultores. Quid, quod bonis sæpè viris relictis, pessimi deliguntur. Hæc in cultissimis Populis vidimus. Romulum fratricidam elegere Quirites, omnes latrones, & qui asylo supplicium euasere. Illo mortuo è Sabinis Numam Magum, atq. impostorem accersuere. In Tullo Hostilio species fortitudinis facta fuit latronis, cum nullo iure moueret desides in arma viros. Ancus hominum sui temporis ambitiosissimus arte Regnum accepit: Priscusque Græcis artibus populo rusticano iugum imposuit. Seruius verè seruus, dolo Regnum obtinuit: hunc Tarquinius interemit. Septem fuere Reges. Romulus mutatus in Tyrannum, etiam à Senatu discerpitus est: Numa simulatione pietatis occupauit Imperium: Tullus tyrannice administrauit: Priscus præstigijs se se ingessit: Seruius fraude muliebri; Tarquinius egede soceri ad dominadum sunt euecti. Si hæc considerentur nullum aditum ad virtutem spetali honoris aperiri videbimus.

Neque præferendam electionem successioni, quæ per hæc sæpè ad Principes pueros defertur Imperium.

Quin proli Neronis iuuenis multos honores Principes superasse.

Omnia ferè Regna successione.

Neque tandem quis obijciat, si puer tanto oneri impar purpuram induat, quomodo illi aptabitur? rarè enim id accidit; sed tamen & Salomon iuuenis erat, fratres viros habebat; cum eius prudentiam totus Israel mirabatur; præterea pueritia Principum, matrum, tutorum, & agnatorum prudentia regi potest. Ipsius Neronis iuuenis quinquennium multos bonos Principes, Seneca, & Burrho ductoribus, superauit. Imperare possunt pueri, sed adiumento, & ductu senum.

Quid plura? nulla fere gens toto in orbe est, quæ non receperit, ac prætulerit hereditariam hanc successionem: an non Indi, Afri, Turcæ, Tartari, & multis seculis Romani, & Athenienses, Etrusci, Galli, Hispani, & Britanni hanc receperunt, ac summa cura retinuerunt? an non denique ius ipsum diuinum, Deus inquam aliquando à populo suo illam recipi iussit, & stabiliri? fidem faciat hoc, quod Dauidi ita Regnum dederit, vt possideret; vt etiam posteritati legitime possessionis iure tenendum daret.

In nonnullis Regnis potior em esse electionem.

Non infitior tamen quibusdam potius conuenire electionem, quam successionem; non quod huic illa sit absolutè præferenda; sed vel ratione morum, & Regionum; vel ratione partium

tium Reipublicæ, iam olim sic constitutæ, quam nemo bonus mutare debet, ideo nec Politici. Itaq. aliquando eligi Regem in valde lato Regno non esset conueniens, si in eo ex nulla vnam electione extitissent incommoda, dum tamen Regnum illud multos Principes, & quasi Reges minores amplecteretur, quod in Germania seruari videmus: etenim cum primum hoc Imperium in Germaniam translatum est; non est visum, allegandum esse ad vnam aliquam domum, sed statuendum tamquam beneficium, & bonum commune, cunctis; Incommoda tamen ex electione plurima secuta sunt; discordiæ, & bella aliquando orta; licet plurimas dissensiones tollat electorum paucitas, nec turbulenta sit electio; nec alij Princeps, quamquam potentes, excludi se à suffragijs indignentur, sed legibus acquiescant: deinde etiam coniuncta est electio Germanorum cum successione, non in iure, aut consuetudinis præscripto, quod vim legis obtineat; sed Principum Electorum prudentia, modestia, & in Patriam caritate; Imperator enim si filios habeat, immo etiam si careat liberis, modo fratres sint Imperio digni; sicuti de successione haud dubius esse videtur, ita nec solutus, Imperij leges iustas imminuet; nec res Imperij, quasi auferendas à sua familia, negliget. Poloni quoque electionem probauerunt; sed re vera illi quoque ingentia damna perpeffi sunt, quod contrarijs studijs duos aliquando ad Regnum euexerint, & ob id ab Henrico Galliarum Rege fuerint destituti. Verum ea etiam in parte Poloni moderate, prudenterque rem gesserunt; nunquam heredem excluderunt, aut præterierunt; nec Regnum in alienam stirpem transtulerunt, nisi cum Ladislaum deposuerunt, substituto in eius locum Vincislao Bohemo; quamuis postea Ladislaum rursus in Regia solio collocarint. Non minus prudenter etiam, quam humaniter Regum filiarum, vel consanguinearum rationem habuere; Hedwigem enim ex stirpe Regia matrimonio iunxere Jagelloni Principi Lituaniæ, vt ea saltem ratione erga Reges studium, & amorem suum ostenderent; & ita Regnum à Jagellonica familia non recessit, quoad in ea heredes extiterunt; quibus vita functis, id quoque actum est, vt Anna, quæ reliqua erat ex stirpe Regia, Stephano insigni Heroi nuberet, hocque Sigismundum Tertium carum illis, & acceptum reddidit, quod natus esset ex Catharina Annæ sorore; miscuit igitur prudenter electionem cum successione; & quamuis liberrimæ sint eligentium suffragia; tantum tamen manet studium, & officium in Regum suorum liberos; vt quasi hereditarium Regnum esse videatur; qua vna re pacem, tranquillitatem, decusque Regni, & dignitatem tuentur, nec incommodis nihilominus ingentibus haud carere; cum enim Nobilitas

Imperij non visum ad vnâ familiam tantum restringendum. Plures dissensiones ab Electorum paucitate tolli. In Romano Imperio nec scio quâ successione videri.

Polonos quoque duos ad Regnum euexisse.

Polonos etiam heredem à Regno excludere non consuevisse.

Ex eo quæ comoda exoriantur atque incommoda.

Turcas à
Polonis ti-
mere.

litas sit magnorum spirituum, & bellatrix, si Regnum hereditarium pati vellent; faciliori negotio, quam vlla gens, omnia vsq. ad Mare Euxinum occupare, aut Istro superato, agrum Constantinopolitanum; aut Ponto transmissio Asiam possent inuadere; & hæc sanè Turcæ metuunt; ideoq. damna à Polonis sibi illata dissimulant, pacem redimere quoquomodo contenti.

Principum Electionem per sortem fuisse multiplicem, eamq. omnino damnandam, una excepta Diuina.

C A P I T U L U M XVI.

Sauls electionem per sortem fuisse.

NEMO ambigit celebrem electionem Regis Israel fuisse primùm quidem Diuina institutione: deindè verò per sortem Diuinam, antequàm Regnum illud esset cõfirmatum; quod iure postea successionis ad proximos morientis deuoluntum est: ab initio quippe, cum petijset sibi dari Regem Populus; Samuel Diuinis nutibus obsequens, postea quàm Saulem instituisset, & inunxisset in Regem; non sine Diuino consilio sortes etiam adhibuit, vt Populi oblocutio caueretur. Conuenisse videtur hæc electionis forma Regnorum initijs, cum pares certant de Regno; tunc enim, vt præcludatur contemptus, & suspicio; confugitur ad sortes, quibus iudicium Deo relinquatur. hoc fit etiam in paribus, vt in iudicijs, quæ ambiguam causam habent, ob contendentium paritatem.

Plures formæ eligendi per sortem.

Plures reperio eligendi formas. Memoriae proditum est, Attium Regem Menum genitis Lido, & Thurreno filijs, cum Regnum neq. duos caperet, neq. terræ sterilitas ingentem multitudinem pateretur; sorte iacta, Lidum successorem designasse; Thurrenum verò, cum maiore Populi parte, ad quærendas novas sedes abire coactum fuisse.

Quam iecerint sortem septem illi Magicis, & Cæbyris Regnum affectabant.

Quo ingenio Darij Eqso illam sortem eluserit.

Inter septem viros Magicidas alia fuit eligendi forma; dum enim contendebant, quis illorum Rex esset futurus; conueniunt, & sub ortum solis conscensis equis, dum in suburbanis vestarentur, cuius equus vocem primus edidisset, is Regnum Cambysis obtineret; cecidit autem sors super Darium Hystripidis filium, auxilio, vel arte Oebaris fisequisonis, qui equam secum quam Darij equus adamabat, in suburbana duxit, ibiq. alligauit;

alligauit; tum equum Darij eò adductum equæ admouit; sicq. postero die vbi Aurora illuxit, Persæ, vt inter se conuenerant, equis insidentes adfuerunt, & cum in vrbis vltro citroq. veherentur, cum primum ad locum peruenerunt, vbi superiori nocte equa fuerat alligata; Darij equus veluti equæ memor, & ardens hinnitum edidit, quo emisso, protinus fulgur effulfit, Cælo sereno, tonitruq. exauditum est, & ceteri ex equis desiliantes Darium, vt Regem adorarunt.

Cælum ipse fulgure, & tonitru stetit se p Dario.

Memoratur alia sortis ratio in primo eligendo Rege Phrygum Gordio; cum enim inter Phryges orta esset seditio, iisdem consulentibus de discordiarum fine, oracula responsum dedere: Rege discorde opus esse: denuo quærentes de persona Regis; iubentur eum obseruare, vt Regem, quem reuersi primum in Templum Iouis euntem cum plaustrum reperissent; obuius autem illis Gordius fuit, quem statim consalutarunt Regem; ille vero plaustrum, quo, cum Regnum fuit delatum, vehebatur, in Templo Iouis positum Regi consecrauit: erat in iugo plaustrum nodus, cuius nexum, qui soluisset, eum toti Asiæ dominaturum cecinerant Oracula; quorum dictis Magnus Alexander aduersus Darium Regem Castra mouens maximo sortis adimplendæ flagrauit desiderio: quare hunc soluere aggressus, cum nequicquam diu latentes nodos enodare tentasset, ira percitus, nihil, inquit, interest, quomodo soluantur, gladioq. recisis omnibus nodis Oraculi fortem, vel elusit, vel impleuit.

Alia sortis ratio que facta fuit Phrygibus in eligendo sibi Rege Gordio.

Sors alia commissa fuit cursui in electione Regis Elidis; Endymion enim Elidis secundus Rex, cum tres haberet filios Pæonem, Epeum, & Aetolum, certamen cursus filijs in Olympia proposuit, & cum victor ex eo discessisset Epeus, statim Rex fuit habitus, à quo Populi Epei dicti sunt.

Sors toti Asiæ dominandi que nam, & quomodo ab Alexandro elusa, vel adimpleta.

Alia forma qua Epeus Olympionices electus fuit Rex.

At fors in eligendis Principibus omnino damnanda est; si enim Mare nauigaturus, nauem, & nauis gubernatorem non sortitur, sed hunc peritum, illam validam, ac tutam exquirat, quomodo quis salutem omnium Ciuium in sortium discrimen conijcere potest, ita vt Reipublicæ benè constitutæ proficit? Atheniensis Populus audax Senatum quingentorum Patrum sorte eligebat, quo factum est, vt pessimè constitutam Rempublicam haberet. Varia profectò sunt huiusmodi sortium incommoda; paruo enim in primis negotio eæ corrumpuntur. Astutissime Messenicum Agrum ad se traxit Cresphotes, de quo Pausanias in Messeniæ; cum enim res sorte transigenda esset, Temenus Sacerdos dolo Cresphonti victoriam dedit; Sortis autem ratio hæc erat, vt cuius Argilla tardius liqueceret, is agrum Messenicum cõsequeretur; Temenus promissis, donisq. adductus, Cresphontis Argillam ad ignem, aliorum ad Solem indu-

Damnatur Electio sorte facta.

Atheniensis Populus sorte Senatum eligebat. Sortium que incommoda. Primum in facillima earum corruptione. Argilla ad ignem excocta Cresphontis ad Messeniorum Imperium euexit;

F

ravit;

Alterum incommodum quod sortes plerūq. sint impares.

Apud Romanos Cōsulis officio functi Prouincias, vel partiebantur, vel sortiebantur.

Quæ ratio id partū cōsideratē factū doceat.

Augustū hanc consuetudinem abrogasse.

Quando nō damnanda fors.

rauit; cum itaq. cocta durities solueretur tardius, Messenij cesserunt Cresphonti. Est & aliud incommodum; quamquam enim pares videantur sortes, sæpe magnum tamen est discrimen, quod consideranti cuiq. facillime liquet. Romana in Republica sortitio, in Prouinciarum præsidibus, & Iudicibus visitata fuit; Cōsules enim eas, vel partiebantur inter se, vel sortiebantur; Iudices, vel edebantur, vel sortito eligebantur, vtrumq. non sine magna cautione constitutum est, nec tamen sine difficultatibus. In Prouinciarum sortitione nulla videbatur difficultas, nam cum vterq. Consul Summo Magistratu functus esset Romæ, cur non etiam in Prouincia ad minorem aptus non esset dignitatem? sed sefellit ea res crebro Populum Romanum; nam si in Græcia pax, in Gallia bellum esset, cōsules verò essent Cæsar, & Metellus; nollem sanè Cæsarem in Græciã, Metellum in Gallias mitti; non enim rationi consentaneum est, vt victor, & acer in armis Imperator, in pacatam Prouinciam proficiscatur, timidusq. & imbellis hostibus obijciatur acerrimis: quãobrem prudenter Augustus eam nationem correxit; nam pacatas Prouincias, Senatui ac Populo permisit; turbulentas verò, & vbi bello opus erat, ipse sibi retinuit.

Non abnegarem tamen, si plures essent candidati, qui pares iudicarentur omnesq. idonei, sortito posse eligi, inuocato tamen Dei auxilio, vt eum qui optimus esset, designaret; ita Apostoli in medio Iosephum, & Matthiam cōstituerunt, & fors cecidit super Matthiã, & adnumeratus est cū vndecim Apostolis. Hinc vices Sacerdotum in Templo sorte distribuebantur; cum enim plures adessent Sacerdotes, quibus omnibus erat ius idem ponendi thuris, quod tamen vnus opera ponendum erat, ne ex æmulatione contentio nasceretur, sorte deligebantur.

63
P R I N C E P S

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

Liber Secundus.

DE PRINCIPATV ACQVISITO

CAPVT PRIMVM.

MFFRENATA illa honorum cupiditas, quæ nec debitam etiam sibi gloriã assequi concupiscit; ita potens est, ita præceps; vt sæpe hominem suæ salutis reddat immemorem; & neque proximitatis religionibus, nec iuri diuino, vel humano pareat. Nefandum illud: si violandum est ius; regnandi gratia violandum est; alijs rebus pietatem colas: Certè vox ferina societati humanæ prorsus inimica, qua Lysander ille Lacedæmonius vsus: taxillis enim pueros; iure verò iurando fallendos homines esse, & vbi Leonina pellis non sufficiat, ibi vulpinam assuendam censebat: hac vero cupiditate homines rapti, nec humanis, nec diuinis legibus, immo nec sibi, nec filijs, nec proximis, nedum alienis parcunt; quos implendæ ambitioni fore putauerint impedimento. Amulius oppresso fratre Numitore, filios filix Numitoris, ne in eos paternum Imperium recideret, exponendos, & trucidandos tradidit. Domitianus longo post tempore terrenum Christi Regnum futurum veritus; qui ex Davidis genere essent, conquiri iussit, & perimi; ex quo tempore Tito Vespasiano fratri clam insidias struere non destitit, palamq. eum correptum graui valetudine, priusquam efflaret animam, pro mortuo efferri, & sepeliri mandauit. Otho Siliuius, vt sibi fauorem mereretur, & Principis viuentis Galbæ custodias excubantes sollicitaret; nullum officij, aut ambitionis genus omisit; & cum ad Imperium dolo peruenire potuisset; aperta vi Galbam opprimendum, & perimendum curauit; qui tamen deinde Imperio potitus, se ipsum tandem interemit. Alexander Macedo, qui ambitione omnes superauit, & paucis annis totum terrarum orbem fere subegit; post mortem, quæ multis cladibus comparauerat, ea multis Tyrannis deuoranda, ac dissipanda dimisit. Is enim ad

Quam effrenis sit principandi libido.

Ferinum illud esse, quod Lysander vsurpare solebat: pueros taxillis, athomines iureiurando decipiendos. Amulium oppresso Numitore fratre, eius etiã filios in funera dedisse. Domitianus ratus Regnum Christi terre non fore, iussit conquiri, & perimi omnem stirpem Dauidicam; Othonis Siliuij quæ effrenis dominandi cupido.

Alexandri Macedonis mortaliu superbillimi & impietas in suos.

bellum Persicum proficiens, omnes noueræ suæ cognatos, quos Philippus pater Imperijs præfecerat, interfecit; neq. suis, qui ad Regnum apti videbantur, pepercit; ne ipso procul agente, in Macedonia aliqua seditionis occasio glisceret; & Reges stipendiarios præstantes, ingenio, secum traxit ad bellum, seniores ad tutelam Regni post se reliquit.

Sepe etiã femina regnandi cupiditas modo ob tantã libidinẽ crudelissimã.

Quas crudelitatis suæ Laodice poenas dederit. Tullia Seruij filia, vt regnaret, quot, & quãta capita neci dedit.

Ambitiosos per periclitati fuere. Quem ad finem à Deo facta sit Principibus imperandi facultas.

Vladislaum, dum fratrum affectabat imperium, suo exitum perijisse.

Tyrannorum feritacẽ omnia depopulanda ex eadẽ dominandi libidine.

Ambitiosos lacescere et inuitos, vt ipsi legitime imperare videantur.

Irrepfit ea imperandi libido pari, immo maiori interdum crudelitate in corda mulierum. Fuit sãpma Laodices in ea re ambitio, & impietas; q̄ ex sex filijs, quos ex Rege Ariarathe susceperat, verita, vt diuturna Regni administratione, adultis illis, perfrui posset, quinque veneno fustulit; sextum tamen paruum matris sceleri, cognatorum custodia eripuit; qui post Laodices necem, solus Regno potitus est; ipsaq; iustas crudelitatis poenas pendit à populo ferociter enecata. Tullia Seruij filia sãuissima femina, vt Tarquinio superbo nuberet, Romanorumq. Regnum sibi compararet; marito Tarquinij fratri, & sorori, & suæ eiusdem vxori necem curauit; ac postea Seruium Tullium patrem fugientem, supra cuius vulneratum corpus curru præteruehenda erat, infestis concitata furijs, & muliebri spiritu inflata pressum collidere non dubitauit.

Ambitio illa regnandi multas olim nationes, alioqui integerrimas, vastauit, & funditus euertit; ipsosq. tandem ambitiosos egit præcipites. Neq. enim belli gerendi potestas Principibus à Deo concessa est ad implendam ambitionem, aut saturandam instabilem rerum habendarum libidinem; sed ad defendendum populum sibi commissum, ad propellendas ab eius finibus iniurias, ad vlciscendas illatas; non propagandi illicitis artibus, sed conseruandi Principatus data ijs est, qui præsumt, facultas. Qui regnandi ambitione vicinos inuadunt, nec vlla iusta causa, bellum mouent; sæpe dum aliena sectantur, propria amittunt; vt Vladislao Polonorum Regi accidit; qui ad priuandos Regno Eleislaum, Crispum, Micislaum, & Henricum fratres armatus suo ipse exutus, & victus, in Germania exul mærore contabuit.

Tyranni sæpe ita excitantur, vt terrarum orbem excurrant, vastent omnia, sana profana occulto Dei iudicio, sæpe humana nimium excrementia flagitia vindicante, conculcent: Si verò, cur ipsi ita depopulentur allos, sãuiant, diruant, Regna conquirant; huius rei causam nil aliud esse præter inflammatam imperandi, & regnandi cupiditatem, auaritiam, & ambitionem in eorum cordibus impressam reperiemus. Lacescunt alios non lacescentes, nec repugnãtes, nec iniuriam inferentes, vt hinc verè imperare videantur; vnde carnificum verius, ac Tyrannorum nomen merentur, ac trahunt.

Non

Non tamen hic nego, plures aliquando esse legitima vi Principatus acquisitos: nam ultionis causa sæpe sumitur bellum, quacunq. in re hostis læserit; nec semper, vt res reparentur; quippe quæ, vel deperditæ non sint, vel bello absumptæ; sed vt improbi meritas dent pœnas, & Respublica tutior sit: nec iniusta erit vis, quæ infertur, si, vel Religio violata, vel bona per nefas ab hoste occupata, illam iure videbuntur exigere. Si enim exteri improbè viuant; Deumq. contumelijs afficiant; & dolo vel fraude, vel vi alios in eadem scelera conentur abducere, eaq. aliorum Reip. inferere; iustam tunc belli inferendi occasionem præbent: ita contra Antiochum, aliosq. qui ad Idololatriâ homines vi impellebant; iustissima bella Machabæi gesserunt. Ex his licita dicitur vis; & Principatus, si qui acquiruntur, legitima vi parti iure censentur.

Nonnunquã tamen legitima vi Regna comparari.

In Populorum deuictorum regimine non vnam rationem seruandam esse, & unde id possit euinci.

C A P V T II.

LIIS rationibus Princeps, qui vi dominationem occupauit; alijs legitimus, qui iure, legibus, aut more antiquo, Regno potitur, vti debet: verum, quia sæpe ab hostibus non eiusdem fortunæ Principem victoriam reportare contingit; Ideo, nec easdem semper seruandas regiminis rationes arbitraret.

Romani ratione diuersarum rerum, diuersis regendi formis utebantur; sæpè lenitas animi, sæpè rigor, & austeritas; sæpè lenitate, & rigore conflata quædam ratio deuictos in officio continebat. Alias requirit Principatus hereditarius; alias electiuus; alias vi ereptus. Si extincto, siue pulso Principe hereditario, Principatus ille conciderit; non antiquatis priscis legibus, in fide detinere subditos, res nullius negotij censetur à nonnullis. Verum huic sententiæ nequaquam acquieuerim; neq. enim in Populis habitus talis contrahitur, vt si hereditarius extiterit iam demortuus Princeps, alterius Principis legibus tam facilem se valeat exhibere: si non hereditarius, iure proprio abrogato, victori sponte se subdat. Turcarum Principem iam diù Thraciæ, Græciæ, pluriumq. aliarum Europæ Prouinciæ dominum videmus, vel inuiti; ac nullam ex illis Prouincijs arbitror esse, quæ dominatum hûc æquo animo

Romano multiplici; ac varia regendi ratione vsos.

Populum ad culumcum. Principis leges æquo animo ferre;

Vnde q. sub
Turcis sunt
Christianos.
eorū legibus
assuescere
haud posse.

Agnoscat
Princeps po-
pulorum af-
fectiones.

Haud vitilē
diuersitatem
idiomatum.

Populos,
quorum ea-
dē fere sint
studia, inter
se facile coa-
lescere, &
contra,

Hoc tamen
non obstat,
quia Princi-
pes diuersa
ditionis ami-
ci sint.

Quomodo vi
subacti pos-
sint esse ini-
mici, vel a-
mici Princi-
pi subiecti,

perferat; id quod nulla alia de causa contingere fas est iudicare, nisi quod natura sua Turcarum Imperio infensi Christiani, eorum legibus assuescere nequeunt; quippe, qui propria animi propensione ducti libentissime catholici Principis se dederent Imperio,

Voluntatem autem subditorum in se non obscure dignoscet Princeps, cum, quid de Principe sentiat Populus, luculēter omnino demonstrat. Quare artes illas apprimē calleat Princeps, quæ iuxta eius affectiones, vel bonas, vel prauas, veram regendi regulam valeant edocere. Diuersitas idiomatum, diuersos arguit mores: Macedones in Græcorum consilio, vt à Romanorum societate deficerent, hoc vnum proponebant, Romanos illis infensos esse, vt moribus, & lingua nimium diuersos. Populi, qui eiusdem ferè sunt temperamenti, facile coalescunt inter se se, & amicitiam colunt, quemadmodum si diuersi extiterint, non tam simulatam inter se benevolentiam exercebunt, quàm occultum odium; nullam tamen præstantiorem amicitiam existimari, quàm quæ in eiusdem veræ religionis solo radices fixerit, quæue eosdem mores in amicos induxerit. Quod tamen nulla ratione obstat, quominus Princeps vnius ditionis, cum altero mutnam seruet coniunctionem, cui & religione, & imperij forma penitus aduersetur, Masinissam Regem, Romanorum amicitiam coluisse testantur Annales; cuius tamen imperij formam diuersam fuisse comperimus. Samnites verò, Capuani, & Carthaginenses eandem formam habuere, & nihilominus in se inuicem bella sæpius iniere,

Statuendum itaq. est Populos erga Principem, qui eos vi subegerit, posse, vel bonam, vel malam exercere voluntatem, vt aiunt, per se, aut per accidens; malè affectos per se, eos assero, qui religionem contrariam profitentur, & diuersam habent libertatem; per accidens; inimicos, qui iam victori subiecti sponte eius potestatem non subeunt: versa vice, amicos per se intelligo, qui iam Principi subiecti, libertatem illi acceptam referunt: amicos per accidens eos appello, qui natura sua, non sunt inimici, & quasi præda victoris eo continentur ordine, quo iam inimici per accidens; ex quibus præcognitionibus patet aperte, non vnam, eandemq. rationem seruandam in imperij administratione armis acquisiti, quæ tamen omnes distinctè ex ordine inferius enucleabuntur.

Quam

*Quam varium debeat esse Principis regimen, pro
varietate natura, vel morum subactarum
Nationum, sua etiam ipsius
religionis.*

C A P V T III.

HAVD parua difficultas est in regendis Populis, qui vi subacti, non eiusdem naturæ, neq. eorumdem morum cum Principe nouo, se esse demonstrant. Illud in mente semper habeat Princeps, vi subactos, aut libertinos fuisse, aut ingenuos; aut certè eorum aliquos nūquam seruitia extitisse, sed semper libertatem esse professos; eos enim, qui Reipublicæ

commodum, & libertatem illam, quæ non bene, vt inquit ille, pro toto venditur auro, aliquando fuerint assecuti; infensos sibi fore certo persuadeat: tunc autem eos alia ratione gubernandos arbitrantur nonnulli, vt cautum semetipsum reddat Princeps, & ab eorum insidijs tueatur. Verùm si reliqua pars deuidtorum fuerit expers libertatis; liberos, & ingenuos, non asperere, sed clementer habendos opinarer, vt nouum Imperium Principi nouo deuinctum firmiores, & tenaciores radices amoris agere queat. Hoc obseruatū vidimus à Ludouico Duodecimo Gallix Rege, cum recuperata Genua, quæ sub Paulo Genuensi Democratix formā acceperat, in Oliarchiam, siue Aristocratiam commutauit. At si bello fracti, & edomiti alterius olim Principis iura seruarint, & ad Principem victorem hostilem semper animum attulerint; eos etiam despotice regendos censent aliqui, ne ab ijs amoris gratia in deuinctum Principem, noua molientibus Imperio victor exuatur. Si verò exteri fuerint, à Principeq. deuincto acerbè tractati, pacata, dulciq. mitis Imperij gubernatione regendi sunt, & beneficijs demulcendi, vt eorum amor concilietur; & fides, quæ solum est Imperij munimentum, in eorum pectoribus coalescat.

Nulla res magis subditorum animos laceffit, & irritat, quàm si se viderint illis rebus destitutos, quæ felices alioqui eos reddere consueuerunt; videlicet si sibi ad honores, & ad Principis gratiam proprijs meritis acquirendam aditus denegatur; & è contrario ad onera minime ferenda recludatur. Nihil itaq. prudentius æquè, ac cautius à Principe factum iri censeo, quàm

Subactorum
populorum
diuerfitatē.

Eos, qui stant
pro libertate
cōtra Principē
subactorem,
despotice ab eo
regendos, ceteros
liberè
littere.

Hæc à Ludouico
xij. Gallix Rege
obseruata.

Qui insuper
despotice
habendi.

Qui vero mitius,
& benignius.

Quam vexet
subditos
inconsulta
honorum,
& emolumentorum
distributio.

Quæ illi per
mitti possit,
& debeant.

Mediocris
Reipub. au-
thoritatē sub-
ditis; nō de-
negandam.

Quæ ordine
ppostero ser-
uanda in de-
ferendis ho-
noribus.

Si eadē pō-
testas sub an-
tiquo Prin-
cipe fuerit
vtriq. parti,
nobillium, &
plebis, quid
sunc nouo
agendum sit.
Eius partis
quam prote-
genda susce-
perit, singu-
lis faueat.

Idem censē-
dū de Popu-
lis eiusdē re-
ligionis, ac
tēperamēti.

Hoc à Roma-
nis aduersus
Samnites, &
Capuanos
seruatum.
Diuersæ fi-
dei populo
nō se cōmit-
tat Princeps.
Quibus mo-
dis in viā re-
ducuntur Hæ-

quàm si subiectos beneficijs ad se trahat; aliquam partem Im-
perij honestè eis impertiatur; ab oneribus subleuet, & eos in ijs
rebus inuoluat, quæ fidem erga Principem ita augere possint, vt
sibi persuadeant, nisi saluo Principe nouo, res subiectorum sal-
uas esse minime posse: Deniq. permittat, vt mediocri quadam
Reipublicæ forma frui possint: mediocrem eam formam hic ap-
pello, in qua subditi non sunt cuiuscumq. dignitatis expertes, vt
ij, qui despoticè reguntur; nec summa eis, vti liberis, permitti-
tur autoritas; sed ea tantum ratione patefit aditus ad honores,
ad dignitates, & ad publica commoda; vt omnia hæc omnino in
Principis manu sita videantur, ac sint. Verum cum solis no-
bilibus, aut plebeijs, aut vtriusq. hæc concedantur; non pari cau-
tione ei, quàm Princeps iam deuictus adhibuerat, procedendum
esse arbitraret; & ideò, si Nobiles sub deuicto Principe fuerint
honorū ex eius humanitate profluentium, participes; plebs sub
nouo Principe eosdem ferè honores assequetur; quemadmodū
etiam si plebs iam habita fuerit sub veteri dominio tanta digni-
tate digna, Nobiles soli eorumdem bonorum potentur: quod
si inter omnes æqualis autoritas inualuerit; ei parti, quàm er-
ga se propensiores Princeps nouus iudicabit; enixius fauebit;
alteram verò non æque extollet, ita vt illam sibi deuinctiorē
reddat; hanc verò ita viribus fractam, vt nullum periculum ex-
pauescat; nec in fauendo, siue Nobilibus, siue plebeijs, partem
vllam eorum relinquat, cui pari modo nō faueat; exclusa enim
pars, si cum altera parte, quæ omnino derelicta habetur, con-
spiret; faciles erunt dissensiones, ac seditiones: neq. tamen ius-
titia, vel arma eis credenda sunt: solum ij honores conferen-
di, qui dignitatem, & lucrum afferunt; vt præ alijs Ciuibus sibi
factum satis omnino fateantur; sola enim Iustitia, & Arma in
Principis Ministrorum manibus sita, omnes cōtumacias exclu-
dunt, omnesq. dissensiones penitus auertunt.

Id ipsum rectè censuerim tum etiam, cum Populi, qui vi subi-
guntur, eiusdem religionis, eiusdemq. naturæ existunt; si ni-
mirum mutuas cum ijs, qui victori Principi vltro parent, inimi-
citas exercuerint, & odia enutrierint; ijs enim vtiq. fidere mi-
nimè licet. Ita factum fuisse vidimus à Romanis aduersus
Samnites, & Capuanos, vt natura ipsa Romano nomini
semper infensos. Eorum autem, qui Christianæ Religioni ad-
uersantur, fidei nulla ratione se cōmittat Princeps; quippe, qui
despoticam prorsus regendi formam exigant: ante omnia vero
summa ope eum decet eniti, vt in viam reducantur, & suauiter
Christi iugo colla subijciant.

Quod pluribus modis effici posse opinaret; opus enim est
multis doctis, & pijs viris, qui doctrina, & morum sanctitate
illustres,

illustres, exemplo oues has errantes alliciant, & ad veræ fidei ouile perducant. In Indijs plura Collegia, & Seminaria statuta sunt, necnon in Germania, & in nouo orbe, in quibus magnus adolescentum numerus educatur, & per homines idoneos honestis artibus, & disciplinis instituitur. Porro in his ad veram fidem pertrahendis, non parum Principi proderit priuilegiorū, quæ honori sunt, ac commodo vltronea quædam permissio; vt sunt, ius ferendi arma, & militiæ se dicandi; apertus aditus ad Magistratus, & publicas dignitates; immunitas, vel ab omnibus, vel quibusdam oneribus, & similia temporis, ac loco congruentia.

Sic Constantinus Dux Bragantiæ, Lusitaniæ, & Indiæ Prorex ijs, qui ad Sacrum Baptismatis fontem accessissent benignum se, & facilem exhibendo Christianam Religionem illis in locis mirificè promouit, ac ppagauit; at si nullæ adsit spes fore, vt ad veram adducantur Religionem; vtendum suaserim consilio, quod Terentius Varro de Etruscis in fide, & pace continendis Hostilio dedisse fatetur; dandam scilicet operam, vt quamuis male facere, aut deficere velint, non possint; id verò assequitur Princeps ijs ferè modis, qui proximo Capite explanabuntur.

retici, & alij Christiani nominis hostes.

Constantinus Indiæ Prorex quomodo in illis oris Christianis de propaga uerit. Cū ijs, q nul lam religi onis amplectendæ spem ferūt, consilio Terentij Varonis utendū.

Quomodo coercendi Populi, qui vi semel subacti semper contumaces, libertatisq. inhiantes, iustam seruitutem detrectant, nec mitiori freno cohiberi possunt.

C A P V T I V.

SVBDITIS, quos iam contumaces, & vi iusta deuictos, nulla potest benignitas, veluti Christianæ pietati aduersantes, nulla facilitas delinere, quibus animum ea omnia erigunt, & inflant, auferre plurimum conducit, vt sunt Nobilitatis splendor, sanguinis prærogatiua, equorum vsus, Christianis inter Turcas seuerè prohibitus, militia, & armorum exercitatio, quibus Diocletianus, & alij Christiano nomini infensi Christianis, & Theodoricus Gothorum Rex Italis olim interdixerunt; nec minus consultum videtur Magistratum omnino ijs interdici; quemadmodum etiam vestes ornatas quædam splendoris habentes: contra verò alias, quæ

Contumaces ijs rebus, q magnos spiritus excitat, interdican tur.

his vero deuoucantur,

singularis

que demissio-
nem animi,
& humilita-
tem præfe-
runt.

Guillel. Nor-
maniz Du-
cis ad id in-
uentū accom-
modum.

Quibus sub-
diti laborib⁹
sibi debeant
a Principe vi
subigente.
Artibus præ-
cipuè Mecha-
nicis.

Puerorū edu-
cationem a-
pud Tyrano-
nos magno
vsul fuisse.

Arma etiam
adimēda, &
ex facultat-
es, quæ ad
eamdem con-
ducunt.

Adimēda est
etiam mate-
ria, & ars ar-
ma excuden-
di.

singularis cuiusdam demissionis notas præferunt; non ab re decernendas censerem; nihil enim magis hominum animos, quam vestium cultus frangit, ac emollit: hinc Turcæ Christianis, alti pilei vsus nequaquam concedunt. Guilielmus Normaniz Dux alijs etiam artibus vsus est; quippe qui subacto Angliæ Regno, Magistratus omnes mutauit, & leges Normanicæ, siue Gallica lingua, & legibus animos sibi mutandos, ac pristinam illam ferociam deponendam esse sciret.

Nec ab re esset homines id genus grauioribus oneribus perurgere, vt Romani Calabros, aut ad mechanicas artes eos adhibere, quæ manibus præcipuè exercentur. Agriculturæ enim studium hominum animos eneruat, & superbos illos frangit spiritus, vt ad altiora se erigere non queant: Artes vero mechanicæ vnde omnia dependent eorum emolumenta, ac vitæ præsidia; homines alligant; & quia omnes artificum fortunæ, in operum, ac mercium distractione consistunt, summo pacis tenentur studio, negotia florent, vigentque; hinc videmus plerasq; Ciuitates artificibus, & mercatoribus refertas, ante omnia pacis fuisse studiosissimas.

Prisci Tyranni mollem quoque, & effeminatam puerorum educationem adiungebāt, vt Dionysius Halicarnassicus de Aristodemo Tyranno fidem facit: hic ne eorum, quos occiderat, filij caput vnquam efferrent, sed magno potius animos ad terrā affligerent, ad vigesimum vsq; ætatis annum, feminarum more educandos eos curauit, yaga, & talari tunica indutos, capillis longis, & calami stratis, capite sertis redimito, cerussata facie, omni deniq; habitu, muliebrem sexum simulante, qui insuper sine vlla sexus discretionem cum feminis versabantur, sicut omnes eorum mores effeminatam quandam mollitiem præferebant.

Quoniam vero etiam subiecti homines, vbi armatos se viderint, cristas solent erigere, vt, omnibus incisis neruis, omni potentia exuantur, necesse est; vires autem sunt, vel in flore iuuentutis, ac robore; vel in bellicis instrumentis; quæ partim animata sunt, vt equi; partim inanima, vt arma, tam ad defendendum, quam offendendum idonea; machinæ bellicæ, tam ad maritimam, quam terrestrem militiam accommodatæ; apparatus militares; loca tam natura, quam artis ingenio munita; facultates, & quæ omnia hæc effici possunt, pecuniarum abundantia; horum inquam omnium Princeps eos, quibus fidendum non putat, vsu interdiceret.

Verum non armorum tantum vsus est interdicens; sed etiam tollenda materies, arsque arma fabricandi; vbi enim est magna populi frequentia, nec deest materies, facile quid vis belli

belli tempore effici potest, modo ne desint artifices, vt visum est in Carthaginis obsidione.

Quod vero ad iuuentutem, & viros tam consilio, quam auctoritate conspicuos attinet; dabit operam Princeps, vt eos ad se alliciat, secumq. habeat. Cæsar quotiescumq. Ciuitatem aliquam occupauerat; ante omnia, arma, equos, & obsides sibi tradi postulabat; obsides vero eligebat eos omnes, qui aliquid poterant; hacq. ratione Ciuitatem, & neruis, & consilio spoliabat. idem in Britannos arma moturus Gallia Rex, Nobilitatis florem secum abduxit; sicque, etiam totam Gallorum gentem sibi obstrinxit; & eam magna virium parte diminuit.

Parum etiam tuta Principi res erit, si infidos subditos in locis, vel munitis, vel munitu facilibus, domicilium habere patiatur. Cato omnes Celtiberorum, & Paulus Aemilius Epirotarum Ciuitates mœnibus iussit spoliari; Vitis Gothorum Rex, veritus ne deficerent; omnium Hispania oppidorum muros, Toledo, & Legionem exceptis, destruxit. Alij similiter Regionum incolas in alias Regiones transportandas curauerunt; Carolus Magnus, tot Saxonum defectionibus defatigatus, decem eorum millia cum omni familia in eas Regiones transtulit, quas hodie Flandri, & Barbantij, qui ab eis originem traxere, inhabitant;

Verum tamen illud non ignoret Princeps; quantacumque, tam in frangendis subditorum spiritibus, quam carpendis viribus, vratur diligentia; numquam tamen, nec animos, nec vires eis ad quæuis conatum defuturas, si conueniendi eis, & tam sermones, quam vires conferendi fiat copia. Quantam vim vnio huiusmodi habeat, Romanis haud quæ fuit ignotum, qui ob id Achæorum Ciuitates, pluribus quidem membris distinctas, sub vna tamen Reipublicæ forma instar hodiernæ Helueticorum; & iisdem viuentes legibus, disjungendas à se inuicem, sicque suspectam sibi earum potentiam infringendam, statuerunt. porrò ad abiungendos subditos, ea potissimum adhibenda est ratio, vt præter facultatem animus etiam ipsis, & voluntas conspiciendi adimatur: animus autem adimitur, si suspitionis, ac diffidentia veluti semen inter ipsos minimè abnuatur, sic vt alter alteri animum aperire, ac fidere non audeat, cautio etiam, ne familiae amplioris fortunæ matrimonio sibi inuicem copulentur, hanc animorum consensionem poterit impedire. Id quod Romanis in Latinos obseruatum accepimus; qui subiugatam à se Macedoniam in quattuor partes abiunxere, quarum Metropoles erant Amphipolis, Salonica, Pella, Pellagonia, addito interdicto, ne mutuas inter se nuptias inirent.

Viros eminentes secum habeat Princeps, quasi obsides vt consuevit Cæsar.

Subditos ne patiatur Princeps in locis munitis habitare, sed eorum oppida mœnibus nudet; vt Cato Paulus Aemilius, & Gothorum Rex. Eos in alias Regiones cum familijs traducat, vt Carolus Magnus. Coitio omnium à Principe prohibeatur.

Romanos huiusmodi conuentu, seu consiliorum communicatione prohibuisse Achæos.

Adiuuentum etiam futurum inter ipsos diffidentia mutuas semina laxare.

Non permittendum potentiores familias ad inuicem matrimonij copulari.

In

In affluentibus Ciuitatibus diuisionē sepe vires frangere.

Arces ijs frequentis plurimum esse subsidio, sicut etiam præsidia ijs contermina.

Turcarum Imperator 10000 Equitum in expedito habere ad seditiones quasque repente comprimendas. Hæreticis interdici debere ea, quæ hæresim foueant.

Interdicenda hospitalitates, & amicitias cum exteris.

Prohiberi debent subditi, ne exeant territorio.

Quod vetuit Guilielmus Angliæ Rex. Et nunc etiam est Sinis, & Moscouitis.

Suspecti a se ablegandi, ut mos est Regum Peruanorum.

In magnis, & frequentibus Ciuitatibus, quæ minimo vento, & rumore agitatae desciscunt, seu furore correptæ ad arma concurrunt; nullum efficacius remedium videtur, quàm Ciues earum situ diuidere; sic enim non ita facile ad conspirationem, aut seditionem coituros credendum est. Ad hoc etiam non parum Arces, seu Castella profunt, ac conterminæ ijs Coloniae, & firma præsidia; hanc ob causam Magnus Turcarum Imperator per vniuersam Imperij sui ditionem ad centum millia Equitum sub diuersis Sangiachis, seu Præfectis partitur; qui quaslibet, vel minimas turbas in ipso ortu opprimant, veluti in specula constituti. Quod si nulla harum rationum ad mandatos subditos profecerit; dispergantur, & in alias Regiones amandentur; si autem hæretici hi erunt, omnis hæresicos fomes extinguendus est, atque auferendus, vt sunt Prædicantes, libri, Typographia. Ita impius ille Rex Antiochus Iudæis publica Mosaicorum librorum lectioe singulis Sabbatis vsitata non minori impietate interdixit. Diocletianus item omnes, quibus Christiana doctrina, ac disciplina continetur, libros comburi iussit. Quod hi sine sacrificio cum populis veræ religioni deuotis non factitarunt, Christianis Principibus cum hæreticis licet, immo & necesse erit.

Præterea exteræ societates, quæ incantur, vel cognatione, vel hospitalitate, vel amicitia, vel alia quauis ratione impediuntur, ac rescuntur; quod per delatores commodè peragetur, qui tam in pacata, quam turbata ditione constitui debent.

Portus etiam firmis præsidijs sunt custodiendi, omnesque viæ, & itinera, quibus ad Principis ditionem adeatur, sic Guilielmus Rufus Angliæ Rex vetuit, ne quisquam subditorum sine obtemperata prius venia, insula egrederetur; quod, & hodie obseruatur: sic Sinis, & Moscouitis absque Principis venia finibus egredi non licet; nec cuiquam, eosdem ingredi, nisi prius habito comœatu.

Postremò, ij, qui de fide in Principem suspecti sunt, procul à finibus ablegandi sunt. Regibus Peruanis in Regionibus à se occupatis præcipuum ciuium robur, vel ad Regiam suam Sedem, vel alio deducere, vel eorum locum subditis proprijs, maxime equestri præsidio adimplere positum erat in more. Paulus Aemilius, vt Macedoniæ quietem, & pacem tueretur; primores vna cum liberis in Italiam transfugare iussit; & Carolus Magnus supra hac in re etiam laudatus, vt Saxoniam pacaret, Nobiles in Italiam traduxit. hæc sunt, quæ præscribi possunt Principibus, vt in Populos nimis feroces, qui in fide, & in officio minime possint contineri, pacatum Imperium consequatur.

Quomodo

*Quomodo habendi, & tractandi sint subditi nuper
acquisiti, ut timorem quendam insitum,
ac pene seruillem in amorem
conuertant.*

C A P V T V.

PRINCEPS cum folium regale conscendit, sua commoda ita sibi velit, vt Populo etiam bene velit; caueatque, ne despotice regat: fat enim subditi ad amandum Principem, eiusque Imperium ferendum proni erunt, cum easdem, quibus iam fuerant assueti; regendi formas sese à nouo Principe receptuias esse, non ignorauerint.

Principatus namque Populi studio, atque amore destitutus, instar est arboris radices altas non habentis; vt enim arborem infirmis radicibus nixam ventus flatu mediocri deijcit; sic subditos male erga Principem affectos, vel leuis etiam causa ab alienat. hinc facile fit, vt cum fortuna circumagantur, ac victoris partes sequantur pleræque Respublicæ, atque Imperia concidant. Galli vno vespere Siciliam amiserunt; & non multis post annis, Regnum Neapolitanum, ac Ducatum Mediolanensem, eam tantum ob causam erepta esse constat, quod Populorum nullam rationem, neque subditos suo Imperio potius, quam aliorum facerent obnoxios. Sic Angli, quidquid in Galliæ continenti habuere ditionis, perdidit; nullam ob aliam causam, nisi quod subditorum animos sibi deuincire, corūq. auxilio Imperiū stabilire; vel nesciuissent, vel neglexissent.

Ad idem etiam plurimum confert educatio, & consuetudo cuius vi subditi acquisiti alios imbibunt mores, pristinos exuētes: quem ad finem Alexander Magnus triginta iuuentutis Persicæ millia elegit, & Macedonum vestitu, armis, litteris, ac moribus educandos curauit, ratus fore, aliquando, vt in bello non minus præclara illorum, quam Macedonum opera vteretur. Sic apud Turcas Ianizeri à Christianis nati parentibus, sola educatione, prōptissimi, ac Turcarū Imperio fidissimi euadunt, quibus ipse Imperator vtitur, tam ad corporis sui custodiam, quam ad eas expeditiones, & negotia, quæ fidem, & robur exquirant, vt sæpe accidit imperāti. qua quidem in re duo facile cōsequitur, dū & male affectos subditos deprimat, & eneruat; eorū verò filijs

G

poten-

Necessaria beneuolētia populi.

Si ea defecerit, deficiat & fides necesse erit.

Hinc Gallorū Imperiū in Italia sæpe cōcidisse.

Sic Anglorū in Gallia.

Vt subditi acquisiti naturales fiant, curet Princeps. Ad id educationem magnam vim habere.

Alexandrum 30000. Persarū docuisse mores Macedonum.

Eadē arte apud Turcas qui Christiani nam fidē abnegauerūt, si des Tyrānos reddi.

Vnde duo cōmoda Principi.

Mutua cōiugia subiecto-
rum & naturalium non
parum adiutura Alexā-
dri Macedo-
nis exēplo.

Scipionis A-
fricani hac
de re laus
summa.

Beneuolen-
tiae causa cle-
mentia.

Virtutis sin-
gularia quae-
dam lumina
amorē Prin-
cipi concili-
iare.
Exempla ad
id.

Fides pluri-
ma beneuo-
lentiae causa.

Ab Tarqui-
nio æquum
foedus initū
cum Latinis,
firmamentum
fuisse, acba-
sim magnitu-
dinis Roma-
nz.

Linguz cins
de vsum ad
amorē cōci-
liandū vim
habere,

potentiā suā munit, atq. cōfirmat. Quod multo cōmodius perficietur, si tam Princeps, quam naturales subditi, & acquisiti in mutua inuicē connubia, & affinitates abierint. Sic Alexander Magnus Rossanam feminā Persicam in vxorem duxit; & centū alias, ex eadem gente totidem Macedonibus viris ducendas tradidit; qua ratione Barbarorum animos mirificē sibi deuinxit, vtpotē qui firmam inde spem conceperant fore, vt Alexandro benigno domino semper vterentur. Has artes, vel propē similes non ignorasse Scipionem Africanum comperimus; non enim obsides Carthagine inuentos, & ab omnibus Prouincijs ei traditos, compēdibus quasi deuinctos esse voluit; verum, qua semper fuit magnanimitate, eos in libertatem asseruit; nec certē minus studium eum adhibuisse vidimus in comparanda Hispanorum beneuolentia, quam in gergendo contra Carthaginenses bello.

Multum etiam prodest ad populi amorem colligendum clementia; quæ tamen à mollitie, & animi remissione procul absit. In primis autem si Princeps omnibus in rebus ostendat veniam à sua innata propensione, ac voluntate proficisci; supplicium verò à necessitate tam Iustitiæ, quam publicæ quietis amorē oriri; huius virtutis ostensione in suo Imperij ortu omnium amorem, ac beneuolentiam sibi mirificē comparabit.

Magnam quoque ad idem vim habent in Principe illustrium quarundam virtutum lumina, quibus non subditorum modo, sed etiam hostium animi amore accenduntur, & in admirationem rapiuntur: qualis fuit Alexandri Magni, & Scipionis continentia; Magnanimitas Camilli erga Faliscos; Fabricij erga Pyrrhum; & Conradi erga Misiconem Poloniae Ducem.

Quamquam nihil magis beneuolentiam subditorum alit, & auget, quam si Princeps pacta, & conuentiones ad vnguem seruet; neque enim quidquam grauius ferunt noui subditi, quam si foedera, quibus se subiecerint, imperio mutentur, ac violentur. Noua quoque, ac mira novos populos sibi conciliandi adinventione, & arte vsus est Tarquinius Priscus; qui cum fortissimam Latinorum gentem subegisset, nec tributariam sibi, nec subditam fecit, sed æquo foedere, ac societate coniunxit; quod quidem vnum ex Romanæ magnitudinis fundamentis præcipuum fuit.

Nec incommodum fuerit linguz victoris vsus in Regiones nuper acquisitas intromittere; id quod Romani studio vehementi peregerunt, idē nō omisere Arabes in Hispania, & plerisq. Africæ partibus; nec iā quingentos ante circiter annos Guilielmus Normaniæ Dux in Anglia; Turcarum subditos in Natolia, seu Asia,

Asia, hodie alia lingua, quam Turcica vti nefas est, nisi sacris in rebus.

Verumtamen hæ cautiones non semper proderunt; Sibi enim suadeat Princeps, parum Populorum acquisite benevolentia fidendum esse, cum bellæ plurium capitum sint; qui modo beneficiorum memores, mox immemores sæpè detrectant Imperium. Facilis itaque cum mitibus, cum asperis asper, ac seuerus existat Princeps. Populos autem diurnæ libertati assuetos nunquam fidos fore existimet, nec iugum suave eis vnquam futurum arbitretur, licet placidè impositum; quod tamen nepotibus, ac posteris vtique minus asperum erit, cum libertatem non no- uerint.

Prò Populo
rū tamē na-
tura Imperij
rationes ad-
hibendas.

*An Princeps in Imperium vi acquisitum habita-
tionis gratia se transferre, aut Colonias
mittere debeat, quasque utilitates
ex tali Principatu percipere
possit.*

C A P V T VI.

VI. TA suadere videntur Principi, vt nouum aliquem adeptus Principatum, confestim eo se transferat habitatum; vt, simul ac aliquid ibi male cœperit pullulare, ipse adsit, & consulat, ne quid detrimenti patiatur: hac enim ratione maxime percauetur & Populis, quos tunc Princeps deserit, quibus nimirum si quid molestiæ à magnatibus, & ijs, qui Principis vice publicas res administrant; inferatur, liber adhuc est aditus ad Principem, cuius studio à magnatum curis, & vexationibus valeant se redimere. nihilominus si, quod iustum est intueamur, à suis naturalibus subditis, tamquam à suo ouili Princeps alter veluti Pastor, recedere minime debet; qui, si recesserit, non paruo ciuibus erit dispendio; cum consilium Magistratus, & Armæ aliò abeundo, à subditis naturalibus decerpat, ac auferat; neque enim absque eo, quod ingens subeatur discrimen, novos milites in nouo Principatu adscribi posse censeo; quippe qui seditioni potius, quam propugnaculo ipsimet Principi forent: nō tamen illorum sententiæ subscribo, qui ea sunt mētē

Cup hæc de
militij tran-
slatio sua-
deatur.

Consulenti
eadē ratione
Populorum
utilitati.

Non debere
tamen Prin-
cipē patriā
sedem alte-
rius causa de-
serere.

Quæ in pri-
mis ratio id
suadeat.

Principem à Patria Sede decedentem esse instar cordis e corpore euulsi. Cur Turcarum Tyrannus constituerit regiam sedem Constantinopoli.

Imperio nouo Magistratus p̄bos absq. Principis præsentiâ sufficere.

Opinio quondam suadentium Colonias p̄ habitatione Principis in Statibus acquisitis. Non omnino p̄batur. Quomodo vsui esse possent.

vt autem aliquam militis veteris partem esse secernendam, quæ nouo vsui sit Imperio; quandoquidem diuisis Imperij viribus summum hoc adiret detrimentum, disciplina militaris corrumpetur, & illa sollicitudo, vigilantia, ac fides; quæ mutuum ex Principis præsentiâ robur accipiunt, omnino contabescerent. Accedit & illud, si Princeps à sua veteri sede discedat; instar cordis abrepti, spiritum, ac vires alijs partibus communicare minime valet. Nec exemplum Turcæ quemquam moueat, qui in Constantinopolitanam Urbem sedem trāstulit; cum ad id eū situs pulchritudine, & opportunitate ductum fuisse certum sit, qui plura earum rerum commoda, quæ ex Asia, Africa, & Europa exportari possent, ibi inuenit; vt illic ad percurrenda Europæ Regna, ex quibus suam militiam desumit, maiorem, & aptiorem facultatem haberet; quæ facere non deceat Principes eos, qui in suo naturali Principatu vim, ac disciplinam militarem compararunt. Magistratibus itaque probis opus est nouo Imperio, in quo nolit Princeps ipse commorari; non enim tam necessariam crediderim Principis præsentiâ; quin etiam consultum satis credam, si eligantur viri, qui optimas gubernandi artes calleant, & ijs virtutibus, quæ tanto oneri pares sint, imbuti videantur. Sat nimirum præstantium virorum fide, diligentia, ac vigilantia posse quemcumque Principatum sustinere iudicauere Romanorum Carthaginiensium, Græcorumque Respublicæ.

Sunt tamen, qui velint, si minus necessaria præsentiâ Principis habeatur; saltem Colonias non esse denegandas; his enim in fide continentur subditi, hostium incursiones euitantur, gens numerosior efficitur, sedantur seditiones, Respublica leuatur plebe nimis numerosa, muneraque in veteranos milites conferuntur. Quamquam mea quidem sententia, non tot sunt commoda Coloniarum, quin incommoda plura sint. propria enim, & naturalis regio denudatur; ad defectiones excitantur hi, in quorum regionem Coloniarum deducuntur; & sæpissimè viribus præstant ipsimet Ciuitati, ex qua fuere desumptæ. Prodesse quidem, si ex Vrbe nimium frequenti alio euocarentur; adminiculo enim id semper esset ijs Populis, qui in nimis angusta regione degerent, præsidioque illis, in quos deducerentur, Coloniarum, si colonis indigerent. nullus itaque Princeps Colonias deducat, vt efferis gentibus, quas vi subegerit, frenum iniiciat, si eadem rationes superius enarratæ id non exigant. Summum enim imminet periculum, ne ex arcibus, & castellis conditis, vel condendis vltimum Princeps incurrat exitium.

Nunc

Nunc verò quæ utilitates ex Principatibus vi subactis percipiuntur, perpendendum est: diligenter studeat Princeps, ut in primis Populos illis rebus exspoliet, quæ in devictorum cordibus non firmam fidem valeant inferere: deinde in Populos devictos eas artes iam nimia negligentia, aut ignorantia post habitas, quæ regium censum in nouo Principatu augere, & amplificare iuste possint, inducat; & in proprium imperium alias, quæ in nouo floreat, introducere satagat. Romani magnam frugum copiam ex Sicilia, & Aegypto pro sustentanda plebe adduxere. Solimanus Magnus Turcarum Imperator artes Tauris inuentas in Constantinopolitanam Urbem transtulit. Scipio Africanus, capta noua Carthagine, duo millia Artificum nouæ classi construendæ decreuit. Cauet tamen, ne molles, ac luxui inseruientes artifices introducat; viriles enim effeminantur animi; & fucati, quid deceat, optime non norunt. Romani ex Asiaticis delicijs illud emolumentum percepere, ut deprauatis bonis moribus molles redditi, ac enerves, victi potius, quam victores extiterint.

Quæ cõmoda ex his Principatibus vi subactis sibi polliceri possit Princeps, innuuntur exemplis potissimum Romanorum.

Solimani Turcarum Tyranni. Scipionis Africani. Cauendũ ne lasciuiz inseruientes artifices introducatur.

Quomodo gerere se debeat Princeps cum ijs, quorum studia, & opes adiumento sibi fuerint ad subigendum aliquem Principatum.

C A P V T VII.

SOLENT illi, quorum opera fuerit usus Princeps in acquirendo aliquo Principatu, numquam sibi factum satis arbitrari, & quodcumque grati animi signum nihili habere, nisi illud eorum authoritati omnino par esse videatur; ex quo fit, ut sæpius vice præmiorum, odia, ac indignationes Principum, quibus adiumento fuerit, in semetipsos trahant, vel inuiti. Romitalces licet Augusti partes contra Marcum Antonium fuerit secutus, attamen sæpe sua in eum beneficia commemorando, ac fere exprobrando, tandem Imperatoris odium incurrit. Ioannes Iacobus Triuultius, post multa egregia facinora pro Gallix Rege gesta, tandem diem suum obiit miserimus, ob deperditam Francisci Regis beneuolentiam.

Huiusmodi auxillatores numquam à Principe satis sibi facti putare.

Romitalcem licet partes Augusti secutum hac de causa eius odiũ subijisset. Ioan. etiã Triuultiu in se ipsum Francisci Regis indignatione puocasse.

Cum igitur ad Principem spectet erga eos, qui pro eo operam nauauere, gratum animum præ se ferre, vt eius studijs, ac beneficijs ducti alij, eandem fidem, ac beneuolentiam demonstrent, maximo studio eum declarare contendat.

Plinium varietatem eorum, qui inseruere Principi in occupatione alicuius status, remuneratiōnem ipsi debita metiri.

Quomodo tractandi q. solum amore noui Principis, vel iusto in veterē odio adducti.

Quomodo ij, q. nil meditantur, nisi Principis commodum.

Quomodo ij, q. sola dominationis cupidine, aut avaritia ducti.

Quis modus habendus cū deficientibus ab alio Principe.

Pompeium extincto Mithridate, Pharnaci filio detulisse Regnum.

Monitum ad Principē per commodum.

Verum quia, qui Principi in acquirenda victoria operam posuere, non eandem officiorum compensationem expectant, ac merentur; propterea eorum omnium natura pensanda est, vt Principi, quid sit agendum, omnino innotescat.

Alij enim quodā innato studio erga nouum Principem permoti, alij propria vtilitate ducti, quam odio contra veterem Principem concepto metiuntur, alij alijs paucis, siue dominationis, siue vltionis affectionibus impulsī, facillimē ad opem nouo Principi collocandam commouentur. Qui amore ducti fuerint noui Principis, iustoque veteris odio, aliter reuera sunt in honore habendi, quam qui sola dominandi cupidine incensi adiuuere; illis enim fidere debet semper Princeps, qui suam cum Principis noui commodis vtilitatem coniunctam volunt; his vero alijs non ita fidendum; licet hanc diffidentiam palam habendam non existimarim. Qui autem suam operam impendere voluerunt, ita pro Principe, vt ei soli inseruient, eos stipendijs non exiguis, dignitatibusq. amplissimis exornare studebit; ita tamen, vt in nouo parto Principatu, & eius finibus suam non exerceant auctoritatem, ne pro summa eorum commoditate suspiciones ingentes orientur in Principe nouo; ob id ipsum, quo se tutum esse maxime existimabat. Qui vero sola dominandi dulcedine, aut varijs, tum ambitionis, tum avaritiæ affectibus ducti insigne aliquod præmium sibi deberi opinantur, honoris simulatione penes Principem sunt habendi, benigneq. tractandi: nec oculus longē sit Principis, qui rectē eorum gesta perspiciat, ne ad res nouas oblati occasionibus inuitentur. Nec cum deficientibus ab alio Principe, alia Principi habenda est ratio; par enim pari ab eo referri debet, vt horum exemplo allecti alij, se à simili beneficio minime abstineant. Pompeius extincto Mithridate, Pharnaci filio, cuius opera erat vsus in acquirendo Regno, dono dedit Bosphorum Regnum; & amicū, & socium Romanorum, esse voluit; non enim eum, vt reum puniendum censuit, sed Reipublicæ deuotum, & adiutorem habendum, vt hoc tam præclaro facinore, alij ad Reipublicæ comoda conuenirent. Nouerit tamen Princeps, cum Populi ita de ipso meruisse existimatur, vt in beneficium in eum collatum compensari possit, necesse esse, vt in nouo Imperio, cuius acquisitionis fuere instrumenta, omnia illos mereri sibi suadeat, beneficiaq. conferat, vt iustitia, tam in nouo, quam in veteri Imperio teneatur, ne leges aut infirmentur, aut antiquentur; cum hoc

hoc præstantissimum sit remedium ad homines, quantumvis inflatos, ac superbos in fide, ac officio continendos. Augustus eos omnes, quos summopere colebat, legibus subijciendos curabat. Plurimi etiã fuere Principes, qui se citari pro æris alieni solutione sinebant, vt hinc optimè omnibus ius reddendum esse cognoscerent, & ijs legibus, quibus se solutum volebat Princeps, populi facilius parent, &

Augusti Laudandus mos,

Principes plures nonniquã pmississe se citari pro æris alieni solutione.

De occupato Principatu per dolum, & tyrannidem, & de artibus, quibus sæpè utuntur, qui Principatum invadere satagunt.

C A P V T V I I I .

AP PETITVS dominandi à natura hominibus in fitus, eos ad Principatus acquirendos, non modo fortuna, alijsue rationibus, videlicet Ciuum studio, electione, ac successione, verum dolo etiam, ac sceleribus impellit, & quibusdam sanè aliquãdiù fortuna arrisit, aliquibus tamen aduersata est, vt detectis eorum dolo, vna cum Principatu vitam amiserint.

Dominandi igniculos à natura oïum in animis iniectos quot modis ad Principatum erumpant.

Archelaus filium se finxit Regis Mithridatis, idque ita persuasit Ptolemæo Regi Aegypti, vt hic etiam ei dederit in vxorem filiam, & deinde sibi in Regno successorem declararit; diù tamen sceptrum haud tenuit malis artibus acquisitum; nam proelio à Gabinio superatus est, & occisus. Apud Francos inuentus est supposititijs quidam Pseudofrater Cuntrandi Regis, vel Clotarij Regis filius, qui pro vero fratre in Regem receptus est à militibus; sed tandem derelictus à suis in manu Cuntrandi incidit, & e medio sublatus. Andronicus iunior Græcorum Imperator moriturus, cum statuisset filio suo Calloio anni Palæologo nato duodecim annorum tutorem Cantacuzenum, hic omisso tutoris nomine, non pro Tutore, sed pro vero Imperatore se gessit, qui tamen vix elapso anno armis à Palæologo deiectus est Regno. Antea etiam Alexius iunior, Manuelis Comneni filius Imperator à Tutore sibi dato, testamento Patris, ab Andronico Comneno cognato cupiditate regnandi cum multis proceribus est enecatus. Sic à Theodosio relictis duobus adhuc pueris filijs Arcadio, & Honorio; Stilico, cui demandata erat Occidentalis Imperij cura, tutela adhuc pendente filiorum, oblitus affinitatis (quia erat socer Honorij)

Simulatione sæpe pdesse ad Regnum occupandũ. raro tamen ad conseruandum.

Sic impostor Archelaus ferro occubuit.

Pseudofrater Clotarij Frãcorũ Regis primum Imperator ab exercitu salutat⁹, tandem e medio sublatus est.

Cantacuzenus à Paleologo Andronici Imper. filio tandem ab Imperio Græcorũ per dolum sibi parito deiect⁹ est.

&

Stiliconis
perfidia in
Theodosij fi-
lios quas de-
derit pœnas.

Ricardi Glo-
cestiensis Du-
cis miræ in
Edoardū fra-
trem, & ma-
trem Cæci-
liam impo-
situræ quas
pœnas subie-
rit.

Gelon Satel-
les primum
Gallorū Re-
gis mox eius
filiorū tutor,
tandem oc-
cupauerit
Imperium.
Quam pol-
leat Religio-
nis abusus
ad Imperio-
rum occupa-
tionem.

Ex eo Ger-
manix pma-
nasse tumult-
us, & Galliæ
ciuilla bel-
la.

Per scelus se-
pe, & sumū
nefas Impe-
ria queri.

Quæ exem-
pla id doce-
ant.

& immemor collatorū à Theodosio in se beneficiorum, Regnū filio Eucherio, auide nimis affectans; ingentia Reipublicæ attulit mala, & sæpe, cum delere posset Barbaros, fouit eos: qui tamen tandem iussu Honorij, cum Eucherio, & suis coniuratoribus fuit trucidatus. Sic mortuo Edoardo quarto, relicto filio Edoardo, Ricardus frater Edoardi Quarti Gloucestriensis Dux ei datus à Patre Tutor, interfectis optimis quibusque cum Rodulfo Shao Theologo egit, vt in concione populum doceret. Edoardum non fuisse ex Ricardo Eboracense Duce natum, sed ex alio quodam, qui matrem Cæciliam ante nuptias furtim cognouisset: at nullus dubitationi erat locus; quin Ricardus foret verus Ducis filius, & primo loco natus, qui iure Regnum Patri debitum possidere deberet: & tamen illa falsa persuasione adiutus Ricardus, iam armata manu se se constituit tyrannicè Regem Londini; & postea Eboracum profectus, nepotes in carcere necandos curauit: verum, cum vix biennio obtinuisset tyrannidem, omnibus inuisus ab Henrico Septimo pariter vna cum Regno vita exutus est. Sic Gelon antea satelles Hippocratis Gallorum Regis in Sicilia post mortem Tyranni datus Tutor Euclidi, & Cleandro eius filijs; illis eiectis, Imperium occupauit.

Magna fuit Alexandræ Viduæ Aristobuli crudelitas, cui Regnum à marito relictum est; Phariseorum enim religione nimium decepta ad nutum eorum se tantum ministram in Regno præbuit, vt tyrannide illorum tacita affligerentur viri probi, & honore afficerentur ij, quos ipsi statuissent. Testantur abunde Germanorum tumultus, & Galliæ pristinae seditiones, & bella plusquam ciuilia infinita propemodum mala accidisse ob quorūdam concionatorum hæreticorum turbulentas declamationes; quorum alij se se ministros venditabant Euangelij, alij vero Catholicæ Religionis veros, & sinceros Prædicatores: vtriq. enim mentes hominum, ita concitauere, vt ad arma sæpe crudelissima concursus factus, post longum tempus quiescere, aut pacem impetrare vix potuerit; abusi enim sunt quidam hisce concionatoribus, veluti antiquis oratoribus, vt simulatione Religionis omnia confunderent, & interim turbatis Populis sibi prædam aliquam rapere possent.

Quæ pectora non impellit ad scelus cupiditas Regnandi? Philippum Tutorem Nepotis sibi vsurpasse Imperium Macedoniæ quis nesciat? Ricardum Angliæ Regem hoc idem accepimus præstitisse, qui tamen detestabilius facinus scelere Philippi perpetravit; quod ille in Imperij occupatione Nepotem viuum reliquerit, hic verò interfecerit. Isaacium Comnenum, ex Rectore, factum Imperatorem, quamplurimosq. alios ex Regni custodi-

custodibus, Reges factos, tradunt historiae. Ad idem scelus eadem cupiditas impulit Actolinum, Cæsarem Borgiam, Ludovicum Sfortiam, Selimum Turcarum Imperatorem, qui patrem Bajazetem, & primogenitum Interemit.

Violentum quidem est malum Regna sceleribus, & dolis comparare, verum per tyrannidem Principatum confirmare, aut occupare velle deterius existimo. Sæpe legitimi Principes bonis mutatis moribus, mutantur in Tyrannos; ut enim nullus fere Principum est; qui in initijs mansuetudinem, clementiam, liberalitatem non præferat; ita plurimi firmato Imperio, simulationem inducunt, & virtutem exuunt. Hæc mutatio humanæ imbecillitatis familiaris est; & animos ad duriora propensos, haud difficile potestas impellit. Vti mitissima fors est Regnorum sub Rege nouo; sic acerbissima sub Tyrâno nihil timente, & adulationibus inflato. Magna est in Regno vis ad vitia, quia magna licentia Regis est scelerum approbatio. Saul Diuino testimonio, & suffragio Rex factus est, & ad quæ scelera non deflexit? Sapientiam Salomonis diu florentem tandem licentia pessundedit. Afa, Amasias, & alij fortuna, & felicitate in transuersum acti, multa tyrannicè egerunt, quâuis initia eorum præclarissima fuerint. Tiberius profundissimam simulandi artem callens, diu negauit se Imperium, quod tamen gerebat, accipere velle; esse magnam belluam Imperium dicebat, & miseram seruitutem, & onerosam; qui tamen quanta postea sæuitia regnarit, omnibus compertum esse arbitror; nam post leuia initia exardescente calumniandi, atque accusandi furore, eius Imperium, non nisi nobilium carnificina fuit. Caius magno gaudio acceptus est, studia hominum omni genere probitatis sibi conciliauit, damnatos absoluit, exules restituit, reis ignouit; & paulo post ad suum ingenium reuersus, quantum summa vitia in summa fortuna possint, pæne profusa ad speciem ostentatione declarauit. Neronis prima dicta, & acta, aureis, argenteisque columnis insculpenda iure optimo Senatus censuit; & quinquennium eius, alijs Principibus fuit magnum specimen probitatis; reliquam ætatem nullius vitia superarunt; Neque Galba, nec Vitellius, nec Domitianus aspera initia habuerunt; Diocletianus etiam, ac Maximianus, nec non ipse Iulianus exordia Regni incruenta habuerunt.

Cum mutantur animi Principum, Rempublicam primum, se ipsos deinde maximis afficiunt cladibus; nec mirum est eos mutari, cum omnes ad res lætas, & iucundas allciantur, pauci ad honestas, & duriores moueantur. non tamen ab omni culpa Regnorum Proceres, Populusque semper eximuntur; dum

seditio-

Deteriorem Imperij occupatione p Tyrannidè, quâ p alios scelus.

Facile Principes initio humanitatè præferetes ad Tyrannidem delectere.

Saul electus Rex, vel ius fragate Deo, quæ demum scelera non perpetravit.

Quæ mortaliū sapientissimus Salomon, quæ alij.

Tiberi diu detrectasse Imperiū ob e' incōmoda subire, quo tñ potitū nullū non admissum nefas.

Caius q̄ bonus in Regni initio Princeps tã impum euasisse postea.

Primum Neronis quinquenniū nulla nō laude, vel imitatione dignū reliquū Imperiū p̄brosissimū.

Hic Tyrannos imitatores primi Regna inuicta habuisse.

Quæ causæ mortū Principis mutationum sæpe populorū seditiones, vel criminationes.

ficiorum, Regna
ia Republicæ at-
s, fouit eos: qui
& suis coniura-
o quarto, relicto
rti Glocctiensis
imis quibusque
ne populum do-
ccensē Duce na-
m ante nuptiis
ucus, quin Ri-
atus, qui iure
men illa falsa
ē se constituit
profecus, ne-
vix biennio
ico Septimo
m antea sa-
mortem Ty-
illis eiectis,
as, cui Re-
ligione ni-
m in Regno
ri probi, &
ur abunde
s, & bella
e ob quo-
clamatio-
j, alij ve-
catores:
arma fr-
us quie-
nt qui-
t simu-
r batis
andi?
cedo
cepi-
iffi
um
er
ni

Alia etiã Tyrannidis causa ex potentiorum scelere, & nimia Principum Indulgentia nonnũquã ad talẽ dignitatis gradũ & opũ euehũtur, vt Principes eos timere cogantur.

Hinc pluribus Regibus aditum ad Tyrannidem factum.

Quæ causæ sunt alicuius Tyrannidis, & quæ cauenda Principi.

Quot Populi Suffragio Tyrannidem assũpserint.

Sæpe Populi suæ ipsius miseris artificem existere.

seditionibus, ac cõspirationibus diuexant Principes; coguntque eos sæpe ad ea, à quibus suapte natura abhorreret insulsis querelis, & criminationibus, eos non minus in communem ordinem euocantes, quàm eorum indignationem, & cum indignatione sopitam Tyrannidem excitantes. At licet hoc sit ingens malum: tamen id non est, quod comparari possit, cum eo, quod ex scelere plurium Aulicorum, siue etiam Dynastarum reliquorum solet exoriri. Hoc ortum habet ex quorundam Principum indulgentia, ne dicam ignauia, dum amicos quosdam rebus præficiunt, quibus ad incrementa perueniant, vt ferè sibi pares euadant; ac etiam aliquando firmiori consistant gradu, quam, vt deijci queant. Mirari libet Regum, & Principum in nimia potentia amicorum fouenda consuetudinem, quos cum illi ad æquale penè fastigium euererint, timere, vel æmulari, sæpè etiam odisse incipiunt; Quod si Tyrannos intueamur; magnam eorum partem hinc ad Tyrannidem ascendisse discemus. Galba, Vitellius, Vespasianus, Scuerus, Marcrinus, Philippus, Caius, Diocletianus, Iulianus, & plures, quàm sexcenti Tyranni Imperia grassati, & potentia, quàm ab Imperatoribus acceperant, Tyrannidem inchoarunt, & beneficia contulerunt, ad euertendos beneficiorum auctores.

Magnum semper Principibus periculum à magnis imminet, adedò vt Principis potestas, quæ in ipso est vna, mox à Principe in multos æquales diffundatur; si vnus sit dignitate secundus à Principe, aut tertius; ita illius moderanda potentia est, vt plus honoris, quàm viriũ ex eo cõsequatur: si enim in vnum omnia conferantur, iustitia conturbatur. Principi tribuuntur mala, quæ solus ille patrat; nemo liberè suam sententiã pronunciat; vnus ille multis inuisus conatur alios euertere; Principem amicis spoliare, in difficultates conijcere, vt sibi deuinctum teneat eum, & obnoxium.

Multæ etiam, vt ita dicam, Tyrannides exortæ sunt, non sine culpa Populi, qui crebro sibi Tyrannos imponit; hoc priscis temporibus vñtatissimum fuit; plerique enim Tyranni ex infamis Populi custodibus, ac ductoribus facti sunt; auctoritatem apud Populum naçti claris, & illustribus viris falsò accusandis, & calumnijs inferendis. Non secus Tyrannidem affectarunt Manlius, Gracchi, & post ipsos, Marius, & Cæsar; posterioribus etiam seculis multi in Urbibus Italiæ, quæ multa varietate administratæ sunt, sic sub Demagogis egerunt, donec ad moderata, & legitima Imperia redactæ fuerunt.

Vt plurimum se malis suis Populus implicat; nam cum Ciues Populus nimis extollit, illi dominationem adepti, eosdem, à quibus

quibus sublata sunt, contra ius opprimunt, nec desunt artes
ijs, qui Rerum publicarum libertatem deprimant. Deuice-
rat Augustus diuersarum ditionum Duces, sed tandem & illos
oppressit, quorum ope inimicos oppresserat; iustitia enim Ma-
gistratum appellatione relicta; militem donis, populum An-
nona, cunctos otij dulcedine sibi deuinxit; interim omnibus
consentientibus, munera Senatus, Magistratum, & legum
ad se trahebat. Ferocissimi in acie, aut proscriptione cecide-
rant; ceteri ex seruitijs honores, & ex contumacia bonum
sibi exitum sperabant oppressa Republica. Prouinciæ, quæ
superbe, & auare administratæ erant, mutationem Imperij
desiderabant. Porrò Augustus recens Imperium multiplici
liberorum, & propinquorum subsidio firmavit; eadem erant
veterum Magistratum vocabula, nullus eorum pene reliquus
erat, qui Rempublicam viderant. Eadem videtur cuiusdam
Principis vita fuisse; aduersæ factionis Duces capti, & car-
nificis manu cæsi sunt; veteris tantum relictum est Reipublicæ
inane simulacrum; ipsum vero Principem, qui ipsa horum om-
nium munera ad se traxit, excubiæ, arma, tota Aula, & miles
in forum, atque curiam comitabantur; Nobiles quo ad ser-
uiendum promptiores, eò maioribus opibus, & honoribus
augebantur; aliaque Principatus eius oppida, cum ante Ma-
gistratum auaritia lacerarentur, ac alia etiam inuita parerent,
hanc mutationem non abnuere: Plebs insito permota odio in
nobilitatem, & ludi, ac otij dulcedine capta, superiores Reipu-
blicæ tumultus, ac trepidationes, velut præteritam Maris tem-
pestatem, tuto in littore, non sine animi voluptate, recordaba-
tur. Hæc sunt, quæ plerumque ab ijs effici solent, qui Impe-
rium varijs artibus satagunt occupare.

Augustus si-
mulata beni-
gnitate popu-
lū sic deuin-
ciens ad se;
iuosq. traxit
Imperium.

Omnes no-
uo Cæsaris
Principatu
sibi sortē me-
liorem pol-
licebantur.

Cæsare qui-
dā nuperus
Princeps vi-
detur imita-
tus, dum ijs-
dē penē ma-
chinamentis
Reipublicæ
euertit, sibi
que illius sta-
biliuit Im-
perium.

*De varijs generibus noui Principatus; ad quem pri-
uatus perueniat Princeps, & quam caute
ei agendum sit.*

C A P V T IX.

NOVVS oritur Principatus, vel cum institui-
tur, vbi ante non erat; vel cum immutantur
leges, & iura, vel in successione, vel in electio-
ne, vel in dignitate. Iam cum de cunctis spe-
ciebus Principatus superius habitus sit sermo,
vel species noui reliqua est peragenda, quæ
constituat absolutè formam Principatus nouam, quem iam pri-
uatus Princeps assequatur.

Quando no-
uus Princip-
atus oriri
dicatur.

In

Solere aliquando Principes populis leges præscribere, aliquando etiam Principibus populos, non nunquam utriusque inter se id agere. Lacedæmone consuevit etiam Reges, quam Ephoros populi nomine mutuo iureiuramentum singulis mensibus passionibus vel regendi, vel inseruendi stabilire. Sæpe harum legum mutationes exigulas fuisse.

Quomodo dantur leges à Principibus Populo.

Populo Romano quam potestatem dedit Romulus, quam postea Iulius Cæsar ademerit, quamque Tiberius.

Vbi abrogata lex Iulia de ambitu.

In nouo itaque Principatu, vel Populus legem Principi dat, ac præscribit; vel Princeps Populo; vel alius nomine utriusque Principis scilicet, & Populi. Populus legem Regiam aliquando tulit, ex cuius præscripto imperarent Principes, per quam postea populus eis, & in eos omne suum demandauit imperium. Sic Lacedæmone Reges, & Ephoros singulis mensibus mutuo iurare consueuisse memoriæ proditum est, Ephoros pro Ciuitate, Reges pro se ipsis. Regum iusiurandum erat, se ex legum scriptarum præscripto regnatos; Ephororum autem, & Ciuitatis, se Regnum firmum, & stabile reddituros, si Rex iusiurandum custodiret: sunt, & aliæ leges à Populis Principibus salubres præscriptæ in constitutione; vel administratione Regnorum, quas hic longum nimis esset percensere. Quamuis autem videantur hæc, postquam coaluerint, & radices longa temporis comprobatione fixerint, sine subuersione, & populorum clade posse conuelli, eo quod facillimum sit, in omnibus non solum Regnis, sed etiam quibuscumque in rebus aliquod vitium deprehendere; attamen difficillimum est meliores illis refixis figere. Senescunt, fateor, Regna, Imperia, & Maiestas; sed satius est aliquo cum incommodo colere annosam arborem, quam, ea eradicata, & euulsa, novos ex noua præstolari fructus; facilius, & melius est corpori uiuenti, pati capitis dolorem; quam capite adempto, repente concidere; neque enim arbitrandum est Nomothetas, quo tempore illas fixerunt, pleraque, quæ populo obesse possunt, ignorasse; verum ex pluribus modis maiora obseruasse, & probanda magis, comprobasse.

A Principibus aliquando leges Populo traduntur, vel ipso consentiente, vel reluctanti, cum armis, & vi Princeps Regnum inuadit, & ex arbitrio gerit imperium. Populi ad fuit voluntas, cum Romulus inter Principatus initia, ut populum vel sibi beneuolum redderet, vel eò repugnante facilius imperitaret, Monarchiæ legem instituit; qua cum etiam Democratiæ, & Aristocratiæ partes aliquas admiscuit, atque facultatem plebi concessit Magistratus creandi, leges sancienti, de bello, referente Rege, decernendi; quæ multis annis post Romulum Populo relicta fuere, ac conseruata: Iulius tamen Cæsar hoc ius illi eripuit, & solum comitia cum Populo partitus est. Successit Augustus, cui Mæcenas fuit author, ut quidquid illud esset, totum Populo plane adimeret, quod certè paulo post præstitit Tiberius, quo imperante, primum è campo comitia ad Patres translata fuere; tandemque creandi Magistratus ad Principem fuit reuocata potestas; apud quem lex Iulia de ambitu abrogata fuit: ut autem comitorum; ita paulatim legum ferendarum Populo potestas adempta est; sed non tam citò, cum

sine

sine Populi consensu ferè numquam tulerit leges Augustus; à quo tamen postea imperante, tum belli decernendi, tum pacis neundæ facultas videtur ablata; Læsæ Maiestatis enim reus erat, qui Princeps iniuste bellum gessisset, delectum habuisset, exercitumve comparasset. Inuito Populo leges feruntur, quando Rex, vel Princeps hunc reluctantem vi subigit, bello potissimum iusto indicto; tunc enim ipse ius rei præscribere, & novam in inuitum administrationem potest exercere; cum gentium iure quæcumque capta ab hostibus, immò & ipsi hostes sint in plena victoris potestate. Verum hæc missa faciamus, cum tantum legis habeatur ratio, quæ Principi nouo novam regendi formam tribuat; non autem earum, quæ à Principe Populo reluctanti tribuuntur.

Quando nam inuito Populo dentur leges.

Nomine vtriusque Principis, & Populi, tam Principibus, quam subditis leges datæ sunt, in primis à Deo, à quo omnis potestas effluxit, & à quo Respublicæ conseruantur, & destruantur. Leges autem fert Princeps, vel per se ipsum, vel per alios ad id munus obeundum idoneos, mirum vt non sit, si illi qui leges de Republica sancire voluerint, aliquando se à Deo, vel aliquo alio Numine eas acceptasse confinxerint.

Quando leges dantur Principibus vna, & subditis.

Quæ cum ita sint, si contigerit non natum Principem ex priuata ferè fortuna ad Regiæ dignitatis apicem euehi, siue mutata Democratia, siue Oligarchia in Principatum, Principem existisse; tunc necesse erit Principem ijs subijci legibus, quæ ad solium Regium eum quasi manu duxerint; nam haud laboriosum erit, cum à Regni limine deturbari, si nimis sibi, & suæ arrogando potestati, omnia suo gerat arbitrato; facile enim commouetur Populus, si diuersam ab ea, quam præscripsit administrationem experiatur, ac ad pristina relabitur: Ideò ipse summa prudentia ita agere debet cum populo, vt in folio rutum se reddat; Sin minus militaribus copijs abundet, aut Principum, & Regum studijs, quando adhuc recens est, donec Populus nouù penitus ferre assuescat imperium. hic aliter ijs agendum cæseo, qui ex Democratico statu Principes euasere, aliter ijs, qui ex Oligarchico; propriæ enim quibuscumque sunt Imperij administrandi rationes, quæ si hos omnino laterent; in sæuissimas ipsi calamitates impulsæ, vt mihi persuadeo, ruerent: has rationes neutiquam proponendas duco, quia cum vanæ effingi possint, difficilem semper existimarim cuiuscumque regiminis præconitionem.

Principem natum quæ deceat quamque illi cõducatur legum seruissimū esse.

Aliter agendum Principi esse, qui ex Democratico statu, aliter ei, qui ex Oligarchico ad Principatū assuptus est.

De legis Principatu ; ei nonnumquam subijci
Principes , & quando.

CAPVT X.

INTER Principes humanos omnibus, tamquam Regina proponitur lex, quæ non pro qualibet scripta accipitur, sed pro ea, quæ vera regendi est ratio. Hæc enim est nobis quadam naturali propensione insita, non scripta, non nata; sed ex natura ipsa fluit, hauritur, & exprimitur, ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus.

De multipli-
ci legum di-
uisione leges
diuinas ne-
fas esse con-
temnere, na-
turales item.

Leges gentiū
q. nō seruat,
ad brutorum
naturam de-
clinare.

Leges Ciui-
les vt iuris
positiui im-
mutari pos-
se.

Non ab om-
nibus tamen
hanc muta-
tionē faciē-
dam, & cum
libet.

An Princeps
subijciatur
legibus, &
quibus.

Quadrimestris autem legum diuisione omnino debet institui; nam quædam est lex Dei; quædam naturæ; quædam gentium; quædam ciuillis, cuiuscumque Regni, aut nationis, aut Ciuitatis. Leges Diuinas contemnere, ijsque morem non gerere cuiuscumque nefas est: Naturæ vero lex nulla ratione perfringi potest, vel conuelli; quippe quæ naturam ipsam consequatur, & habeat ducem: Gentium leges ratione hominis communi constant, vt, qui eas paripendat, ab hominis natura recedere, & cum brutis potius consentire videatur: Ciuiles leges, iuris, vt vocant, positiuæ, sunt ex, quæ pro necessitate Reipublicæ commutantur; sicut etiam pari modo pro communi utilitate sanciantur; quæ propterea ab omnibus quandiu utilitas illa viget, debent custodiri; dum autem damno esse incipiunt, ex nouis causis dissoluendæ penitus sunt; vel certè, vt expedire videbitur, corrigendæ: Cautio tamen sit, vt hoc ab ijs tantum peragatur, quibus tributa est facultas; idque tunc solum, cum opus est, & propter bonum commune, non verò ex arbitrio; quia, qui nulla impellente causa, leges vellet rescindere, Principatum, & potestatem, quam pro Republica recepit, violaret, & à Principis persona in tyrannidē declinaret.

An verò Princeps subijciatur legibus, distinguendum puto; si enim sermo sit de lege, quam ei vel superior, vel natura ipsa cunctis imponit, proculdubio tenetur obedire; proinde Principis legibus tum Dei, tum Naturæ obtemperare cogitur, & subesse; quia Deus Supremus est in imperio, & natura, Numine sic exigente, cunctis se velut Ducem exhibet, & parentem. Quibus iisdem legibus obstringitur etiam summus Pontifex, cum non possit ex arbitrio sacras Dei leges, vel contemnere, vel abolere, & Naturæ iura vel tollere, vel infirmare.

Subijci-

Subijcitur etiam Princeps legibus alterius Principis, si tamē illum ceu dominum habeat, & superiorem. Quare si de Sacris Canonibus, Apostolicis Constitutionibus, vel de communibus Ecclesiæ legibus sermo sit, Principes omnes, quos vocāt, seculares, cuiuscumq. sint sexus, & ætatis; illis tamquam superioribus omnino subduntur. Quin immo compertū illud est nonnullos ex his duplici velut nexu à lege Ecclesiastica deuinciri; videlicet, vel ab omnimoda ipsius statuentis Pontificis iurisdictione, vt in Sedis Apostolicæ ditionibus, in quibus per se ipsum, vel per delegatos, seu Vicarios vtrāq. exercet potestatem, vel certè ijs in rebus, quæ sanos mores, & vitæ inducant Sanctitatem.

Quando sepe alterius Principis superioris legibus ligatur.

Legibus porrò alterius Principis, vel iure positiuo alieni Regni, cui non supponatur Princeps, nequaquam eum ligari dixerim, cum par in parem imperium non habeat; atq. hac ratione Summus Pontifex demortui iam Pontificis legibus non subijci successorem in Pontificatu, qui æqualem habet potestatem, declarat. Sic Principes, qui absolutam, & supremam potestatem habent; leges suas, & defunctorum Principum, vt sibi expedire, Reipublicæ & subditis videtur, emendant, & innouant; aut tollunt; Secus verò existimarim, quando leges sunt, vt aiunt, Regni fundamēta, vt de primogeniti successione, de dominiorum alienatione, de feminarū exclusione à Regni successione, & de alijs huiusmodi, cum à Principibus per legem ad Principatum peruenientibus, antiquari haud queant, vel infringi, nisi & Regni, & Principatus natura omnino euertatur: nec qui Principatum occupare voluerit, mutata Tyranni lege potest à Tyranni titulo euadere, cum contra legem illud vsurpauit; exemplum peti potest ab Electionis Imperatoris lege, quam ei, qui legitimus Imperator dici voluerit peruertere minimè licet; & hanc si quis audacter, & temerè per vim studeret abrogare, Electorum, & Summi Pontificis in ea authoritatem auferendam curaret; vel parum quidem proficeret, vel clades propemodum innumeras excitaret.

Quando nō ligatur Princeps legibus.

Principes summam habent potestatem, nec vlli subijciuntur, posse innouare leges, vel tollere, non omnes tamē,

Exemplū peti ab electione Imperatoris.

Quando autem lex, & cōstitutio Principis transit in cōtractū in eorum dispendium, quibus ius ex eadem quæsitum sit, reuocari minimè potest: Sic priuilegia per pacti viam haud erunt irrita; satis enim Princeps conuentionis, vel contractus legi obnoxius est, à qua nec omnimoda potestas, nec vlla vrgens clausula eum redimere potest, ob bonæ fidei naturam, quam contractus cum Principe initi sortiuntur; & quamuis legibus solutus videatur Princeps; à rationis tamen naturalis dictamine, & naturæ lege eum nullo modo solutum dixerim, cum animal politicum sit Princeps, rationisque particeps; nec quidquam eum magis, quàm ea, quæ rationi, & naturæ

Semper subijcitur Princeps legi trāseunti in cōtractum.

placuerunt, seruare deceat; alioquin nusquam tuta fides esset; quod utique si in omnibus damnandum esset, uti societati humanæ valde perniciosum, multo magis exprobrandum à Principe videretur.

An successor Princeps contractum à predecessore factum possit reuocare.

Secundū naturam esse, ut quem sequuntur commoda, eundem etiam sequantur incommoda.

Hinc quæstio oritur, an quemadmodum legibus eius, qui vita iam cesserit, Princeps non obstringitur; ita pactis, & obligationibus eiusdem sit solutus; & successor reuocare possit contractum ab eo institutum. qua in re contraria sententia, ut plurimum, verior esse videtur, ut Princeps contractum per eos iam initū, solus rescindere nequeat; immò ratio ipsa exigit, ut in successores deriuetur; iustitiæ enim ordo, quodammodo natura sua videtur postulare, ut qui mandata sua seruari à successoribus exoptat, elus, qui ante se Principatum tenuerit, procul dubio voluntatem, & statuta custodiat: Hoc secundum naturam est, ut quem sequuntur commoda, eundem quoque sequantur incommoda; neque audiendus is est, qui honorem, & commodum quidem amplectitur, sed onus subire detrectat: qui in honore succedit, oneri etiam subijciatur.

Principatus nonnumquam auro comparari, maxime verò per venditionem.

C P V T XI.

Quantū pōderis habeāt diuitiæ apud populos.

Iis Tarquinium Priscū Romanorum Regem contendisse.

AT declarata iam natura eorum Principatum, qui siue per electionem, siue per successionem, siue per acquisitionem: nunc congruum videtur, ut de alijs, qui multiplici ratione comparantur, sermo habeatur. Plus virium habent inter plebeios rudes populos, & avaros diuitiæ, quàm illud, quod iustum est, & salubre; proinde earum illecebris, & largitionibus plerūq. decipiuntur subditorum animi, & in eam partē facilè plabuntur, qua fore, ut magis ditentur, vel lautius excipiantur spes est. diuitiæ quibusdā ad Principatū gradus fecerunt; hisce nimirū ad regiā peruenit dignitatem Romanorum Tarquinius Priscus per mortē Anci; largitiones enim cum Populo gratiorē reddidere; eo magis acceptum ipsis Anci filijs, quibus patronus erat, & tutor: nam cum haberet amplissimas in hereditate paterna diuitias; eas in commune contulit, & Anco Martio Regi opportunas pro necessitate pecunias dono dedit, in vsusq. bellicos exhibuit; ex Patricijs multos sibi beneficijs deuinxit, & viliores animas, auro sibi conciliauit; à quibus post mortem Anci Regis iuxta votum, & petitionem, regio in throno est constitutus.

Regna

Regna haud leui iudicio acquiruntur, saepe parta pecuniae cui summam adferunt admirationem, & maximam possessoribus ipsis auctoritatem addunt, ita, vt vix intra suos limites hanc valeant continere; saepe enim foedissimas clades, ac ruinas suis egressa finibus Imperij rectoribus infert, quae vltimum tandem pariunt excidium. Roma, & Carthago inuicem altera alteri infesta, omnia ferè reliqua Regna ad casum dedere; nec vis pecuniae ea erat, maxime florente Romana Republica, vt aliarum ditionum quaerendarum desiderio reliquae Prouinciae flagrare deberent. Hac cadente Republica, mirum in modum creuit ambitio; & cupiditas aliena consequendi, posteros adeo cepit, vt non pauci Imperatores plurimis Ciuitatibus, quibus aliqua pecuniae summa suppetebat, libertatem vendiderint: à Rodulfo Imperatore emere Florentini; Senenses, ac Lucenses; à Carolo Ligures, & Pisani sunt venditi; Pisa Gambacortis; & Vicecomitibus veniere; nec magna tunc temporis pecunia exigebatur. Putabant plerique satis sibi met ipsis consulere, si aliquam potius auri summam sibi cogererent; quam, si Vrbes suae adderent Ditioni; qui nimias expensas secum ferret; & aliquando excidij causas; non enim tunc temporis Indiae eam auri partem, quae tot diuitias nunc secum couchit, adhuc effuderat.

In his emptionibus caute admodum se gerat Princeps, suasque vires metiatur, simul & eorum, à quorum vi se ipse tueri possit: quo circa semper praesto sit ei prouidens consilium, quod eum incolumem seruet inter potentissimos Principes: caueat autem ne nimis, empta ditione, se extollat. Si tamen huic arti incumbat Princeps, maxime decet, eum omnibus (quae tamen pietatem non laedant) eniti artibus, vt novos hominum animos, aureus ille splendor demulceat, ac perstringat. Didium virum satis prudentem accepimus sibi pecuniae vi Imperium comparasse, cum in cohortibus Praetorianis maximam auri cupiditatem esse comperisset.

Opinantur nonnulli ad fastigium Principatus magna se posse peruenire auri congerie, sed saepe falluntur; avari enim, & pecuniarum tenaces à sublimi folio adeo distant, vt quo magis ad altiora se efferre conantur, eò magis ad inferiora, deturbari se videant. Odio habentur Principes, qui thesauros congerere student: hinc inuidia orta se se opponit, nec subditi æquo animo ferunt tam excrescentem magnitudinem, quae sibi ipsis damno sit futura. Nec propinqui potentes non conniuentibus oculis tantam aspiciunt opulentiam; illud enim est notum, eos, qui sola ducti cupiditate lucrì, Regna, & Principatus appetunt, saepe aliorum contemptui esse, immò dominari non posse, cum plura consilio magis, quam pecuniarum vi effici soleant.

Plura Regna olim vendita:

Respub. Romanam, & Carthaginensem reliquis Prouincijs saepe crecedat ad emissa,

Romana Republica euerfa, illic cupiditate dominandi creuisse adeo, vt plures Ciuitates pecunia libertate sibi comparauerint.

Quae consilia Principis pecunia acquiruntis:

Didio cum fuisse comparadi sibi Imperij occasione, qd in praetorianis coeperit magnam auri cupiditatem. Saepe decipi eos, qui magno auri potestate Principatum exquirunt, qd populi eos Principes odio habeant, qd student auro cogere.

De Principatibus delatis per alios contractus, & in primis per affinitatem.

C A P V T XII.

Modus comparandi Principatus per affinitatem.

NULLAM autem præstantionem opinor artem eam, qua plures utuntur Principes in comparandis per contractus Regnis; in qua parte, se offert ille in primis affinitatum modus, qui legitimus, non solum auget potentiam, verum, quod pluris faciendum est, Regni iam parti iura conseruat; nonnulli enim quasi e longinquo euentus futuros in-

tuentes, ut heredes ditiores relinquerent, & idcirco Principatum augerent, super affinitates antiquas, seu nouas sua iecere fundamenta. Super nouas, ut suum ampliaret, ingenium acuisse vidimus Ludouicum Principem Tarentinum, qui solo Ioannæ Reginae vxoris matrimonio adiutus, Rex Neapolis euasit. Philippo Normando, nomine dotis totam Etruriam ab Irene concessam fuisse constat. Agilulfum ob Theodolindam vxorem Longobardorum Regem fuisse, non est qui ambigat. Ferdinandum sola Sanctiæ vxoris liberalitate imperitasse legioni neminem lateret; & ne vetera sequamur exempla, iam illud Austriæ familiæ in mentem venit, quæ vi, & ope variarum affinitatum valde propagata, ut vltis exuberans, tot tantosque palmites edidit, ut præter plura Regna acquisita, tandem sibi noui orbis Imperium comparauerit. Ghiennum Ducem Ludouici Regis Galliæ fratrem memoriæ proditum est, in vxorem sibi dari filiam Burgundiæ Ducis summopere exoptasse, quod tantæ ditionis futura esset heres; cuius conatibus, quamuis acriter aduersaretur Maximilianus Austriacus, non tamen ille desistebat; Maximilianus Austriacus illius artes delusit, & quod optauit, affecutus est vna cum tanti Imperij accessione, ut ex hac quasi profluxerit dignitas, quæ nunc in Austriaca familia emicans conspicitur. Plures itaque sunt, & non inepti modi augendi Imperia, quibus qui cautè, & prudenter utitur, pluribus sese locupletat fortunis, opibus, ac Imperijs.

At non potest quis cunctis Principum ditionibus animum admouere; cum plura obstant, quæ sæpè infensa legibus difficillimè possunt explere auidam habendi cupiditatem. Potentissimus Vladislaus Rex Hungariæ, cum inutilis redditus esset apoplexiæ

Ludouicum Principem Tarentinum solo Reginae Ioannæ connubio Neapolis Regnum consecutum. Item Normadum Etruriam. Agilulfum Longobardorum Imperium. Ferdinandum regionis Imperium. Austriæ gētē plura Regna & orbē nouum. Ghienni Ducis quæ tentamēta, ut filiam Ducis Burgundiæ obtineret vxorem. Maximilianus Austriaci studio irrita cecidisse; Non semper omnes ditiores contractu acquiri posse.

apoplexiæ morbo, filiam vnicam tradendo Nepoti Regis Romanorum Maximiliani in uxorem, Regnum Hungariæ Regi ipsi resignare voluit; verum acriter obstiterè Magnates Hungariæ, qui tamen ei filium Comitum Magni Stephani coadiutorem addidere. Cum enim leges Regnorum aduersantur contractibus ineundis, tunc contractus de illis interdiciuntur, Principibus, non minus, quam possessoribus alijs priuatis: Sic enim Principes quidam in aliquibus censentur, tamquam fructuarij, vt vocant, quamdiu vixerint, & addicti, & constricti sint restitutioni; & ita, quemadmodum leges disponunt, eorum referuatur ius, vt ratio etiam statuendi in iustitia distributiuâ Principibus; quando videlicet in lege successerunt, vel quando ex lege Regni creati sunt Principes; & ita ipsi acceptando, vel subeundo Principatum, spontè videntur se oneribus, & conditionibus Regni obligasse, vt non possint iustè sine causa eas contemnere; vt etiam ille, qui sponte adit hereditatem sibi delatam, vel ex voluntate testamentaria defuncti, vel ex lege ab intestato, censetur se obstringere oneribus, & legibus hereditati, & successioni impositis, tamquam ex contractu facto cum mortuo, vel lege, quæ defert successionem: Quod si Princeps contra illas leges quippiam fecerit; certe tuti non sunt, qui cum illo tunc contrahunt; & proinde à successore in Principatu, vel ab ipsa Republica omnia acta, tamquam nulla reuocantur. quamobrem iudicatum in Senatu Parisiensi per Pares Franciæ, & executioni demandatum pro Carolo Septimo contra pacta contracta apud Tricasses à Carolo Sexto, quibus pactus erat in cõventionibus matrimonialibus inter Catharinam eius filiã, & Henricum Quintum Angliæ Regem eius sponsum, vt Anglus Rex, & eius successores masculi vocarentur ad Regnum Galliæ, excluso Carolo Septimo; nempe quod hoc pactum erat contra legem Salicam fundamentalem Regni; quæ inter alios etiam Francos semper viguit; ne bona de terra Salica transeant à lancea in colum, & filiæ non succedant, nec eorum filij in Regno; quia ibi mulier est caput, & finis suæ familiæ.

Hungares obstiterunt Vladislao ne filiam heredem Regi Maximiliano Romanorum Regi traderet in uxorem; Aliquos Principes quãdiu viuunt vocari quasi fructuarios.

Qui sponte adit hereditatem, subire etiã eius onera, & leges.

Si quis Princeps decreuerit quidquid contra leges, quibus Principatum inueniens addidit, erat decretum omnino irritum fore. Hinc à Parisiensi Senatu indicatum esse pro Carolo Septimo contra Carolum Sextum, qui contra leges Regni, Angliæ Regem ad Regnum Galliæ euocauerat.

Quid

Quid Principi sit agendum cum illis, qui eius potestate sponte se tradidere.

CAPVT XIII.

Tres perfectionis gradus in Imperio inueniuntur.

Principē bonum præstantissimum regendi gradū insequi debere.

Vt Medicus, cui semper ante oculos præfectior sanitas obuersetur.

Monitum ex eodem simili Principi accommodū.

Omniū hominum ordinem in Republica honorū merita sibi vindicare.

Reipublicæ harmonia unde exoriatur.

Quomodo igitur habendi sint à Principe omnes hi ordines, & quibus dignitates defendendæ.

RES omnino reperio gradus perfectionis in Imperio; quorum nimirum vnus ita perfectus est, vt ne homo quidem eum mente assequi queat; alter vero quibuscumque gentibus communis esse potest; Tertius, & vltimus est ille, qui subactō Principatui videtur conducere. Si Princeps optimus in regendo dediticio Principatui sibi præstantiorem gradum feligit, summum etiam illius bonum vtilitatemque sibi, certò proponit; non secus Medicus, cuius ante oculos in curandis ægrotis perfectior sanitas obseruatur: at quemadmodum in quibuslibet corporibus perfectior valetudo nequit attribui; ita etiam in imperium prudens Princeps summum illud bonum introducere se posse diffidat. Quocirca eo tantum animum intendit, vt, quantum fieri possit, rebus afflictis medela aliqua afferatur; quia si ad præstinam valetudinem claudum reducere Medicus conareretur; inanis quidem eius opera est; & pro vita, quam mirum in modum æger appeteret; mors prope necessario contingeret. Ingenia ergo Ciuium, ac eorum promotiones diligenter inspiciens sagax Princeps, vel à prauis moribus eos amouebit, vel in bonis ita confirmabit, vt ad solam illam perfectam felicitatem aspirare possint; ac ea sint mente, vt quod perfectiori Principatus conseruationi maxime arridere videbitur, semper intueantur. Nobiles, diuites, virtute præditi, ac plebeij certatim sibi honores deberi contendunt: nobiles, & diuites, cum omnia in sua manu quasi sita prædicent; alios non tam non adhibendos ad Magistratus, quàm ab illis excludendos credunt: nec minus homines virtute præditi, ac etiam plebeij sibi, tamquam benemeritis, dignitatum merita arrogant: in quo omnes errant; non enim pro Chori harmonia requiritur vnus vocis præstantia, sed vt omnes concorditer concinant. In constitutione harmonica corporis Reipublicæ necesse est, vt non tantum quæque pars suam quasi edat actionis vocem, sed ita concorditer inter se conueniant, vt non dissonus reddatur in administratione Reipublicæ concertus: ideo non solum subditos, diuitum, & nobilium, verum etiam præstantium quorumque virorum nomine comprehendens, eos dignita-

dignitatibus Princeps exornabit; in opibus vero, & plebeijs ea impertientur, quæ satis affluentem victum suppeditare valeant; Iustitiæque armis hos à quibuscumque potentum iniurijs arcebit. Et quamquam inter nobiles, diuites, ac præstantes viros diuidendæ sint; eadem tamen est habenda ratio, qua in assumendis cibis utimur; qui enim sufficiunt corpori, valetudinem seruant, roburque augent; nimirum excedentes corpus debilitant, sæpissimèque cruditate prosternunt, ac conficiunt. Si plures eis, quàm ferat eorum animus, dignitates impertiat, præterquam quod illos pondere bonorum premit, ac offendit, plures Imperij socios sibi efficit, quam Principem absolutum deceat. ne igitur totum Imperium alijs committat, neque tam laxum patiatur esse, vt ex tanta liberalitate, occasiones sibi arripere possint cumulandi affectas, qui letale vulnus Principi infligant: idcirco in manu Rectorum sint honores, ac emolumenta; reliqua verò alia sibi reseruet Princeps, quæ subditorum animos sibi deuinciant, benevolentiamque concilient; nec studeat præsertim ad alios honores infimæ sortis viros euehere, nisi illustres facti ob virtutes, talem dignitatem se meruisse sibi persuadeant: ex his reliquorum animi accenduntur ad acquirendos virtutis adiumento honores, & ad firmandos semetipsum nobilitatis auxilio in Principis seruitio. Forma itaque Reipublicæ erit talis, vt nobiles in suo iure persistant; diuitibus minime auferantur opes, dum tamen, quod fortunæ adiumentum eis tributum erit, pertractent, ac fruantur, vt viros probos, ac virtute præstantes decet. Iustitiæ lumine, simul ac manu cuiuscumque merita præmia tribuantur, & pene infligantur; Principatus enim dediticius his artibus facillime regi poterit, ac gubernari.

In diuidendis honoribus seruandâ ratione qua in cibarijs deligendis utimur.

Caveat Princeps, ne plures, quàm par est, imperij sibi quasi socios efficiat.

Ad dignitates infimæ sortis viros, nisi illustres euehat.

Quam Reipublicæ formam seruare debeat.

De Principatibus Fortuna, diuisione, ac Religione partis.

CAPVT XIII.

AD Amplitudinem gloriæ sustinendam, & magnas res feliciter obeundas, præter alia, opus est quadam occulta vi, quam nos effectum quædam diuinæ Prouidentiae cuncta in suos fines sapienter dirigentis, veteres Fortunam nuncuparunt: hæc enim occultè fouet, tuetur, ac fauet, & sæpius sine villo discrimine hunc sublimem tollit ad sidera; illum humilè proterit,

Vi quadam occulta, quæ nos prouidentiam diuinam, antiqui fortunam dicere, opus esse ad magnas res feliciter obeundas.

&

Ducem Filandræ e carcere ad Regiū folium, & ab vltimis supplicijs, ad q̄ rapiendus erat ad supremos honores illicò traductum.

Manfredum quā carnificis manu eductū e carcere ad Regnū vtriusq̄ Siciliæ.

Castrucium iam neci iudicis sententia deuotum repete Lucis Reipub. Principatum obtinuisse.

Eadē fortuna Matthiæ ad Pannoniæ Regnū, & Iacobū Lusiniæ ad Cypri transuectū.

Quæ i saepe diuisione Principatus.

Triplex diuisio, violēta, necessaria, & volūtaria. Exempla cuiusque.

Diuisio olim Hispaniæ volūtaria fuisse, sicut & Galliæ.

Idē diuisionis periculū tēpore Ludouici xj. subisse Galliā.

Quæ sit diuisio necessaria.

Vtilē solū eā esse, q̄ sit volūtate, vt diuisio Ludouici Pij, Caroli v. & Alex. vi.

& affligit. Dux Filandræ suorum potius meritorum, quam bonorum patris heres in carcere inclusus, dum vltimi supplicij poenas præstolatur, à ferreis vinculis, ac compedibus, ad aureū diadema gradum facit, & ab omnibus Princeps conclamatur. In id genus viros transferri possunt Manfredus, & Castrucius. Ille quo die summus Monarcha è viujs decessit, dum diem suum obire cogeretur, pro supplicio vitam recepit, & Carnificis quasi manu eductus è custodia, ad vtriusque Siciliæ Imperium fuit euectus. Hic iam artibus Catiliniæ vnus Lucensium omnium amorem sibi ita conciliauerat, vt licet condemnatus, non è Carnificis manu tantum fuerit ereptus, verum etiam ad Urbis Imperium eleuatus. Matthias Huniadis, & Iacobus Lusiniæ vnus vterque carceribus detenti, alter in Bohemia, alter Ianuæ: Ille Pannoniæ Populos ad tantam sui benevolentiam vltro protulerat, vt post eius Patris Ladislai mortem, virtutum tanti viri memores, ad dignitatem regiam ipsum prouexerint: hic non dissimili fortuna carcere eductus, Cypri Regnum est affectus.

Ex pluribus malis, quæ Imperia euertunt, est eorum diuisio, quæ præcipua infirmitatis est causa. Diuisiones aliæ violentæ, aliæ necessariae, aliæ voluntariæ sunt. Violenta diuisio ea erat, quam de Imperio Romano tot barbaræ nationes fecere, & ex qua tot ditiones prodire. Voluntariam verò appellarim, quæ post Sanctij mortem de tota Hispania facta fuit, cum Garziæ Nauarra, Ferdinando Legio, & Aragonia Ramiro obtigit. hanc eandem diuisionem, etiam ipsamet Gallia passa est; post mortem enim Clodouei, Childerico Lutetiæ, Clotario Suesionū, Clodomiro Auxilianensis Regio, & Teodorico reliqua pars contigerunt: hoc idem periculum subiit etiam tempore Ludouici XI. Dux enim Berri Regis fratris res ad eò susque, deque vertit, vt ei Ducatum Guiennensem cum reliquis alijs Regionibus cedere fuerit coactus; & si, vt habebat in votis, duxisset in vxorem Caroli Burgundi filiam, reliquum ferè Regnum suis viribus prostrauisset. Necessaria ea diuisio, quæ fit, vt periculum omnino euitetur; & hæc vi armorum suum obtinet locum. Omnes autem hæc diuisiones in Regnorum perniciem cedunt; præter eam, quæ sola voluntate fit, vt fuere ex, quas à Ludouico Pio, Carolo V. & Alexandro VI. factas accepimus, primus enim Franciam Caluo assignauit, Ludouico Germaniam, Lotario Italiam. Carolus V. fratri Imperium, cunctaque ea, quæ hereditario sibi iure comparauerat. Alexander VI. Castellanos esse omne id, quod spectat ab Aequinoctiali ad Arcticum Polum; Lusitanorum, quod ab Aequinoctiali ad Antarcticum declarauit.

Religio-

Religione etiam acquiritur Principatus; nam prauis homines inter populos rudes, prauis Deitatis opinionibus ditiones affe- qui se posse arbitrantes, elaborarunt, ut quibusdam Dijs beneficio- rum authoribus viderentur accepti; nec non ab ijs adiudicari, & admoneri censerentur. His ductus Numa, ut ipsum saepe Aegeriã consulere omnes crederent, enixe contendit. Pyrrhus legum Iouis Dodonæ executorem se finxit. Minos Aegyptijs leges à se conditas, consultas à Mercurio persuasit. Lycurgus ab Apolline datas asseueravit: Quamquam non tantum falsæ Re- ligionis simulatione prauis homines imperia occupauere; sed & alij, qui veram Religionem profitebantur. Non hic sermonem habendum censeo de Religione Constantini, Theodosij, Arta- dij, Caroli Magni, Calpetæ, Diui Ludouici, & Austriae fami- liæ, quàm in primis vere Religionis professione ad tanta Impe- ria constat euectam fuisse: de illis tantum verba faciam, qui ex infimo statu nouarum inuatores artium, & cupidi dignitatum circa Religionis cultum ad suprema fastigia sunt euecti. Inter- rum vidimus inhiantem nimis infulis, ac purpuris, nulli rei ma- gis, quàm Ecclesiæ excidio studuisse: & Federicum Saxonem nil aliud magis in votis habuisse, quam ut Austriacam familiã Imperio deturbaret; omnibus enim ei virtutibus persuasit im- pius ille veræ religionis desertor, ut alicuius nouæ Religionis sibi adscisceret socios; cuius demum dolosis cõsilijs cû sic adhi- buisset Dux, extremum salutis suæ adiuuit discrimen; quippe qui Regno à Carolo V. exutus, Mauritium in eius locum susceptum Regem coactus fuerit, vel inuitus cernere, & venerari. Maomet- hes verò animum suum ad alliciendam plebem cõtulit; mendic- us suæ blanditus est heræ, ut ex seruo, tori fieret consors, dominatus, & diuitiarum; & uti maiorem sui excitaret admira- tionem, Sergij sui operã Epilepsiæ morbum ecstasim simulauit, qua sanè à cunctis vbique ut iam sempiternæ felicitatis parti- ceptus habebatur. Hisce igitur technis, ac dolis eò peruenire se posse credidit, ut facillè Christi fidelibus suaderet se ab eis au- gustè, sanctèq. veluti Numen esse colendum, & diuinis hono- ribus celebrandum; ut deciperet Hebræos, circumcisionem nõ sustulit; ut sibi conciliaret Sabellios; Trinitatem: ut Macedo- nios; Spiritum Sãctum abnegauit; Polygamiam approbavit, ut Nicolaitas vinculo amoris sibi adnecteret: tandem, ut quemque in suam raperet sententiam, ijs omnibus vitijs studuit, quæ ple- rumque perditii homines solent deperire. Resiquus sola religio- ne carnis blandimentis accomodata Marochij Regnum; Zarif- sus Fezze; Ismael Persarum Imperia occupauere.

Religio sepe causa Prin- cipatus. Hinc fuit Nu- mæ mentitum cum Aegeria consortium. Hic Pyrrhus Iouẽ Dodo- nẽ, Minos Mercuriũ Ly- curgus Apol- linem legum à se latarum auctores ha- beri. volu- ere.

Non falsa Religione tã- tum Imperia cõparata esse se, sed etiã ve- ra & Catho- lica, ut histo- ria testatur, & amplitu- do, ad quam Austriae fa- milia peru- nit.

Federici Sa- xonẽ impijs Luteri cõ- silijs nouam religionẽ in sequentẽ re- gnum ami- sisse.

Quibus do- lis, & qua re- ligionis si- mulatione Maomethes, Imperiũ sibi cõparauit, & apud Tur- cas impijsi- me diuinis honores.

Alios alia re- gna mentito religionis nomine ac- quisuisse.

Verum

Utrum Princeps omnes Populos, qui saltem aliquibus conditionibus ei se subijcere vellent, sub suam ditionem redigere debeat.

C A P V T XV.

Si Magistratuū, iudiciorū, & armorum absoluta potestas non sit penes Principem, Principatū non dici absolutum.

DIVERSA genera Principatuum sunt, quæ partim absoluta, partim aliquibus legibus; ac conditionibus vincuntur; omnia autem quodammodo aliquam recipiunt conditionem, nisi tamen absoluta auctoritatem omnem in se retineant; & cum præstantiores Reipublicæ partes

in Magistratibus, iudicijs, ac armis omnino consistant, si aliqua Principi harum rerum auctoritas desit, non omnino absolutum dixerim Principatū, si eligerentur Magistratus ex Popularibus, solisve nobilibus honores deferrentur, ab hisque iudicia exercerentur, & armorum imperium indigenis tantum nobilibus reseruaretur; tunc moderati potius, ac legibus adstricti, quam absoluti Imperij esset typus, ac forma. Poloniæ Rex finitam potestatem habet, neque totius census liberum dominium, nec bella indicere potest, vel quidquam agere, nisi consentiente vniuerso Patrum cœtu. Aragoniæ, Valentis, & Cataloniæ Regna nihil Regi, nisi præsentis tribuunt; nec oneribus se subijciunt, nisi hæc, aut propriam defensionem, aut publicam vtilitatem respiciant: hinc fit, ut, cum Princeps præmij, ac poenæ arbiter sit semper futurus, si ei deferatur Principatus, in quo Imperij habenas moderari nequeat, tunc tale Imperium consultius abijciendum sit, ut Politici existimarunt, ac concluderunt.

Spes Principi inesse nõ debet maiorem consequendi auctoritatem.

Nec credat Princeps, si fortè spe consequendi maiorem auctoritatem, nouum Imperium suscipiat, felicius suum actum iri; non enim vires suas eò dirigere debet, ut eo accepto plenum sibi aliquando dominium futurum arbitretur; sed ne ea electione suo naturali Principatui noceat. Idcirco animaduertat etiam, an gens, cuius imperium recens suscipere meditatur, bellicosa sit; an longè paci assueta; an nationibus pacem minime colentibus nimium finitima, ut Pannonia est, cum Turcis; nam, pro varietate harum rationum, varia sunt ineunda consilia, cum Principatum oblationes tanti sint æstimandæ, quanti acceptæ sint profuturæ.

Quæ Principi agēda sūt animo antequam veniat ad subijciendam gentem aliquam.

Quid se infideles se aliæ potestati

Verum quia sæpè contingere solet, ut infideles, & Christiano nomini infensi se ipsos dedere alicui Principi velint, reseruat

reseruato sibi tamen religionis suæ cultu, propter hoc am-
bigitur, an lubens Princeps eos suæ potestati subdere debeat,
& an tuto queat: & sanè, si Principatui, ad quem aspi-
rant, propugnacula esse possent, non inutile beneficium
opinaretur; Religio enim non debet esse in causa, vt tanto
emolumento Princeps minime perfruatur; cum potissimum
Religionis nostræ mores nequaquam possint inuerti, & eo-
rum insana religio corrigi queat, dum cum Christianis nego-
tiagerunt; ideo pro subditorum commodo hos ferre haud
indignum existimarem; cum secum ac Principatus incolu-
mitatem, & victus copiam, saltem commercij causa affe-
rant, & ad veram fidem reduci possint.

At si spes fortasse esset, saltem aliquo tempore fore, vt
eas condiciones Princeps valeret, vel dissoluere, vel refelle-
re, & eos cohibere, vt facilius eis prodesset, adhuc an-
ceps essem, an Princeps hanc oblationem eo intuitu debe-
ret respuere; neq. enim hæc ab eo videtur abijcienda: nam quæ-
admodum Medico ægrotum decipere minime est nefas, vt ei
quoquomodo salutem quæreret; ita Populorum beneficio,
aliquas excogitare artes, vt ad bene viuendum inducan-
tur, haud Principem dedecet. Sed tamen fidem fallere
etiam honesta de causa nequaquam conducere videtur; cum
Populorum salus pactorum approbationem postulet. Sola
itaque amoris vi, sola prudentia ciues semper moderabitur;
licet fuerint complures, qui Populorum salutis rationem non
habentes, suam solum vtilitatem, & incolumitatem inspe-
xere. Augustus eadem Magistratum vocabula reliquit; mu-
nia tamen Senatus, Magistratum, & legum in se transtulit,
nullo aduersante, titulum inania contempsit, vsitata Prin-
cipis appellatione contentus. Carolus Martellus cum Fran-
ciæ Regnum non affectaret, sed reuera teneret, quoscumque
Regios titulos auersatus, ac detestatus est, Princeps nobili-
tatis appellari contentus; & ea arte Pipino filio Regnum defe-
rendum obtinuit. Vlticus Gruthanus Primus Orientalis Fri-
siæ Comes, cum eam dignitatem ab Imperatore Federico III.
in suo Frisiorum Populo accepisset, nec diploma in lucem
producere, aut profiteri nouum honorem apud ferocem, &
libertatis cupidissimum Populum auderet; tempori inserviens,
vt inuidiam omnino euitaret, à priori viuendi instituto mi-
nime recessit; humanus, benignus, placidusque non domi-
ni, sed Rectoris Frisiæ Orientalis nomen cepit: titulum Co-
mitis prorsus dissimulare sæpe videbatur; generose interdum
appellationem admittere, interdum ne hanc quidem posce-
re: vtrique rei talem se præbebat, vt autoritate potius,

Illorum Prin-
cipatum non
defugiendū,
præcipue q̄
Religionis
nostræ mo-
res facile in-
uerti neq̄;
eorum vero
supstitio fa-
cillime corri-
gi queat.

An Princeps
hanc oblatio-
nem recipere
debeat cū
ijs conditio-
nibus, dum
agitat mente
futurum, vt
aliquādo ip-
se eas infrin-
gere valeat.
Fidem falle-
re iusta etiā
de causa non
videri æquū.
Il igitur in
deditionem
accepti quo-
modo regen-
di.

Quæ Augu-
sti modera-
tio in Impe-
rio recēs su-
scepto.

Qua mode-
stia ostenta-
tione Carolus
Martellus
Gallia Regnum
tenuit, & ad
filium trans-
misit.

Vlticus Gru-
thanus quā
retinēs mo-
destia in Im-
perio, & q̄
bene tempo-
ri inservi-
ens.

Ni desit Pr
 cipi pruden-
 tia, facile fu-
 turum, vt
 tandem om-
 nem in Prin-
 cipatu suo
 dignitatem
 assequatur.

quàm imperio regere, sapiusque litium arbiter, quam Iudex
 esse videretur: quibus artibus factum, vt admirabili studio,
 & ipsum, & eius posteros Populus semper fuerit profecutus.
 Et facile quidem esse crediderim, vt Princeps omnem ferè
 auctoritatem sibi desumat, ni prudentia desit, quàm maxi-
 me adhibebit in alliciendis viris præstantibus, eos illis de-
 corando honoribus, quibus naturales subditos solet exor-
 nare; hi enim, cum paululum suas fortunas augeri viderint,
 condiciones iam præscriptas rescindent; & Princeps, qui
 limitatum tenuit imperium, liberam nanciscetur iurisdic-
 tionem; & repetam, ni prudentia desit; nam si clauum non
 bene regat Princeps, in perpetui excidij scopulos inci-
 det.

PRIN.

PRINCEPS COMITIS LUDOVICI CARACCIOLI,

De Principis Educatore

Liber Tertius.

*De Electione Magistri morum Principis in more
habita, nec temerè habenda, & quomodo huic
institueno debeat magis exemplo, quam
documentis praire.*

CAPVT PRIMVM.

M V præcipua mens fuit formandi Principem, qui ad Principatum perueniat, ex alijs ortus Parentibus, qui idem Sceptum tenuerunt, huiusque finem non ignorem esse felicitatem, quæ consequitur illum, si educandus tradatur optimo morum Magistro optimis virtutibus exornare contendant; Ideo non tam exacta est aliarum rerum, quæ in Ciuili vita peraguntur, consideratio habenda, quam earum, quæ ad electionem Magistri morum Principis spectant; hanc enim, si bona est, boni consequuntur effectus; si praua, prauis profus: Persarum Regibus, hæc electio tantæ curæ erat, vt in ea faciendâ maiorem ponerent curam, ac sollicitudinem, quam in reliquis rebus, quæ ad Principatus, Regniq; conseruationem omnino pertinerent: non enim illi à feminis stirpe Regia natos, sed sapientibus Eunuchis curandos, educandosque curabant: qui in illud summopere incumbere, vt fortes, formosique euaderent; atque equos regendi artem optime discerent; & quando opus erat, statim Pædagogorum curæ demandabantur, qui quattuor ex Persis tantum electi, ad munus instruendi semper Intenti erant, vt sapientes, iusti, temperantes, fortesque fierent. Aurelium Imperatorem Romanum, dum animam ageret, nil magis afflictauit, vt accepimus, quam quod, cuius curæ tradendus esset filius Commodus, omnino ignoraret: & contra nihil maiori voluptate Philippum Macedonem affecit, quam vidisse ortum

Electionem Magistri morum inter cetera potissimum censendam esse.

Quanta inus apud Persas feligendi esset sollicitudo.

Nô feminis, sed sapientibus Eunuchis educanda tradebatur stirps Regia.

Quattuor deinde Pædagogis demanda batur erudenda.

Aurelium Imperatorem agere animam nil magis afflictauit, q̄ filium suum sine certo Educatore.

Alexandrum, eo tempore, quo Aristotelem tantum virum Praeceptorem esset habiturus.

Hæc electio-
nem temere
non faciendâ
quæ rationes
doceant.

A simili ab
arte pingen-
di deducto.
A simili ab
arte meden-
di.

Opera ma-
gia, quæ à ver-
ba morum Ma-
gistri Prin-
cipis p[ro]sunt.
Lycurgus ex-
plo potius qu-
p[ro]p[ri]e pro-
fuisse Spar-
tania.
Educatorem
esse debere
veluti specu-
lum, in quo
Princeps qua-
lis debeat es-
se specule-
tur.

Arida p[re]cep-
ta nisi p[re]cipi-
tis explorâ
irrigata, su-
erentis.
Homines ijs
nō fidere, q[ui]
p[ro]mittuntur
magis, quàm
probanur.
Nō fidendum
Nauarcho
nauseati, du-

Hæc electio tantâ et faciendâ, vt temerè nequaquam à Prin-
cipe fieri debeat. Potior causa, ob quam Pincernæ dapes, quæ
Principi offerantur, degustandæ antiquitus dabantur, ea exi-
stimatur, vt Principis salus omnino tuta seruetur: Magistro
enim morum Principis vires, ac propensiones quasi degustan-
dæ præsentur; quæ si insulsæ, vel aliquo morbo affectæ repe-
riantur; sua vigilantia, ac peritia præuidet, vt aliqua morum
condimenta misceantur; & medicinæ applicentur, quæ ad sa-
porem virtutis eius actiones traducant, & ad sanitatem redi-
gant; ne infirmæ, ac infectæ infirmit, & inficiant subditos.
Si alicui pingendi artem non bene tenenti Principem pingen-
dum tradiderimus, merito incitæ reprehendemur; & tamen
quocumque Pictore, ac Statuario præstantiorem illum esse sci-
mus, qui iuuenum animos informare aggrediatur: idem, si ei
Medico, qui se prior obtulisset, & omnino ignoraret, quomodo
valetudo reuocanda foret, traderemus curandum, nulla ha-
bita ratione eius, qui artem medicam optime calleret; nam,
nec Medici nomen meretur, nisi, qui prius morborum naturam
perpenderit; nec nomen Pictoris adipiscitur, nisi qui plures
colores bene miscuerit, & varias formas penicillo, non sine
recta imitatione expresserit.

Quæ cum ita sint, quamuis plurimis exornatum virtutibus
Magistrum hunc esse deceat, per optimorum tamen exemplor-
um tramites expeditius iter sibi faciendum non ignoret, quàm
per certarum legum ambages. Id haud latuit celeberrimum il-
lum Lycurgum, qui se plus exemplo, quàm legum promulga-
tione, Spartanis profuisse gloriatus est. Exemplum enim operis
est sermo viuus, & efficax facile persuadens; quod intendimus,
dum, quod verbo suademus, opere haud difficile comprobamus:
& certe ante omnia est opus, vt non solum morum Principis
Magister, nihil peccando, verumetiam honesta quæque per-
agendo, manifestum sese Principi exemplar exhibeat, vt in eius
vita, quasi lucidissimo quodam speculo, intuens se Princeps, ab
actionum simul, & verborum turpitudine penitus moueatur. Ari-
da quidem sunt in illius ore virtutum præcepta, nisi ex præuali-
do actionum præcipiētis humore, siue virtutis calore florida vi-
rescant; nisi adsint opera, haud facile credit Princeps; nisi ex
operibus clarescat veritas, obruta quadam veluti verborum mole
obscurior redditur. Anima nostra ijs haud fidit p[re]ceptis, q[ui]
veritatē vi operum non elucidat: nulli oīum mortaliū peius meretur,
quàm qui aliter viuunt, quàm viuendū esse præcipiunt. Optimum
nullus dixerit Nauarchum, qui facile nauseat: & cæcum
quis

quis eliget Ducem? ægrotus Medicum, qui semper domi infirmitate detineatur? Hoc maxime necessarium in sua Republica putans Plato, statuit sapientem legum latorem senibus præcipere debere, ut ante iuniores sint verecundi, ac summo opere caueant, ne quis è iuuenibus eos turpe aliqd agentes, vel loquētes, aut audiat, aut videat; nā ubi senes minus pudici sunt, ibi iuvenes impudētissimos necesse est; p̄stans enim, & iuniorū, & seniorū disciplina est, nō verborū increpatio; sed, ut, q̄ increpādo quis dicat, vel monendo, eadē & ipse in omni vita exequatur, ac efficiat.

In hoc eō magis Principis Magistro elaborādum est, quo suo munere, non in Principem tantum, sed etiam in Principis ditionem plura beneficia se conferre non ignorat. Qui Principem erudiunt; subditos quoque edocere minime ambigendum est; nam cuiusmodi fuerit Dux, tales, & subditos ut plurimum fieri est necesse. Subitus Platonis aduentus in Siciliam, Dionysium ad litterarum studia statim applicuit; nec vllus in Anā erat, qui tali studio animum suum non adijceret: Simul atque Dionysius studia reliquit, & ad mulierculas se recepit, omnes perinde quasi Circæis poculis transformatos, litterarum odium, obliuio, atq. mollities occupauit. Læsæ Maiestatis crimen subditi existimāt, si totos se ad exemplum Principis non componant. Aethiopes tanto amore suos Reges prosequuntur, ut, si qua corporis parte Rex debilitaretur, domestici omnes sponte sua eandem partem debilitent, turpe existimantes, Rege claudos, aut monoculo, non amicos omnes claudos, aut monoculos esse.

Cum itaq. ad Principis exēplū totus cōponatur Orbis, nihil maiori curę Magistro morū Principis esse debet, q̄ virtutū illarū studiū, quæ in Principis animo exortæ in subditis tandē clarissimè resurgant. Quidquid mali in priuatis ædibus accidit, id à priuatis perpetratur, qui priuatis sceleribus infelicitatē priuatā sibi constant; at q̄ à Principe cōmittitur, publici facinoris nomē subit, in maximūq. omniū detrimentum prorsus diffunditur. Si Nauta, qui clauū nō tenet, paululū erret, non tā illius, q̄ Nauarchi, cui totius nauis cura cōmittitur, dicendus est error: q̄ cōsiderās Socrates, & clarè p̄spiciēs, quantū boni, aut mali ex recta, aut praua Principis educatione posset exoriri, Alcibiadis aīum ad voluptates nimis p̄cliuē ad bonā frugē traduxit; sūmoq. studio nixus est, ne optimus Adolescens fructū suū sicut plāta in flore suæ ætatis corrūperet. Statuendū itaq. est morū magistrū, si rectē ab eo Principē educari contigerit, maximū honorē, & sui nominis existimationē consecuturū; Si secus cōtingat nō absq. periculo est, quin ei Princeps mercedem aliquando, illata nece persoluat, cum ex hac institutione vita, honos, & gloria Principis pendere videatur.

Horreco, & Medico ægrotanti. Platonē iubere, legū la tores senibꝰ primū p̄cipere, mox iuuenibus, & quę causa p̄cepti.

Que cōmoda morū Pr̄pis Magister afferat vniuerso Principi patul. Vnius Platonis opa: Dionysii Siciliæ Tyrannū litterarū studiū adamasse. Principē tū ad geniū redeuntē sc̄d etiā aulicos attraxisse. Sicut quēdam subditorum opinio. Cacus Aethiopū amor in suos Reges.

Quid malū adferat praua Principis educatio.

His cōmodis adductum Socratem maxime studuisse, ut Alcibiades ad bonā frugem traduceretur.

Morum Magistro contendendum esse, ut Principis propensiones perspectas habeat; cauendum tamen, ne eas ex Physiognomia, Chiromantia, Astrologiaque legibus conspiciatur, sed potius ex verbis, & gestis.

C P V T II.

Leonem oculi
obtectis
scilicet leni-
s, & cicurē
feri.

Haud facile
ita internos
motus com-
primi posse,
ut sepe va-
rio oculi ha-
bitu nō eru-
centur ad lu-
cem.

Quæ ratio
dem suadere
videatur.

Facile co-
gnosci posse,
q̄ Princeps
æqua mente,
quæ iniqua
peragat.

Difficile esse
cum natura
pugnare.
Animā suos
pulsus habe-
re, quib⁹ affe-
ctiones præ-
uæ cognosci,
& corrigi
possunt.

Nihil magis præcogitare, ac perpendere debet morum Magister, quam Principis ingenium, vires, ac propensiones; quæ omnia cum non latent, sua cura, atque industria facile, vel superare potest, vel perficere. Ferò est animal Leo, & impatiens innata stimulante generositate quoduis frænum pati, nec mansuetus vnquam efficitur, nisi, vt inquit Physiçi, pallio obtegantur eius oculi: Si eius natura non dignoscetur, quis tantam ferocitatem perferre valeret, ac demulcere posset? Si hominis naturam non prænouerimus, quis eum sua prudentia poterit moderari? Hominum corda soli Deo esse cognita haud me fugit, cui omnia nuda sunt, & aperta; perturbationum tamen, & affectuū internos motus primos comprimere, priusquam in nefanda scelera erumpant; ac manifeste cerantur, non humanæ virtutis, sed diuinæ, potius sapientiæ esse reor: non enim tam abditos esse sensus nostros comperio, quin saltem ex aliquibus indicijs prænoscantur. In corde latentia facies sæpissime demonstrat, suoque pallore, vel rubore, quæ natura ferè effugit, palam tandem facit; qualis enim animi affectus, talis est homo; qualis homo, talem & eius orationem esse asserendum est; orationi autem facta vt plurimum respondent, in quibus vita hominis ex parte consistit. Si Princeps non oblectante natura promptè aliqua præclara gerat, sine vilo dubio, quid intime sentiat animus, extrinsecus palam facit; Si ad aliud gerendum, non tam promptus, & expeditus aduollet, hoc profecto animi signo ostendit, se illud, quod facit, minus æqua mente peragere. Cum natura pugnare difficile esse omnino videtur. Principis affectus, non secus, ac corporis morbos videndos, ac inuestigandos, esse arbitror. Anima etiã suos pulsus, ac agitationes habet, quæ interius latentia vitia facillime demonstrant; quibus præcognitis id adhibere medicamentum haud difficile est, quod maxime salutare existi-
metur,

metur, ac existat: & quamuis medicina hæc in morbi initijs amara degustetur, attamen assidua vsus potione dulcis euadit. Ex altera duarum causarum gustus elicitur; aut enim gustui res placent, quia ex sua natura optimum saporem inducant; aut quia longa consuetudo efficit, vt quod insipidum natura est; id gustui haud inuauere reddatur: facile idcirco est (si natura non omnino aduersetur) quamcumque virtutem Principem edocere, qui, si maxime repugnet, assidue est exercendus, vt difficillima queque consuetudinis auxilio facilia omnino ei videantur. Miles, quia plurimis vitam periculis obiectat, timorem abijcit, & fortior in dies redditus, nullum deinceps subit discrimen, quod reformidet. Nauarchus, qui sæuissimas quotidie tēpestates, ac procellas vel inuitus experitur, illas amplius non pertimescit; consuetudo enim, & frequens vsus, omnem excutit formidinem, & mortis periculum eorum menti nullum incutit metum. Si ad Medici curam pertinere, vt ea tantum ægrotanti proponat, quæ eius bonæ valetudini prodesse possint, asseueramus, quanto magis ad Morum Magistri vigilantiam asserendum est spectare, vt in excolendo Principis animo ea, quæ sunt profutura, maiori fide, ac indulgentia exquirat, quàm ad Medici curam spectet pro reducendo ad pristinam valetudinem ægrotante? maiorem quidem vim habet consilium rectum, vt à malo Principem deterreat, quàm mala propensio, vt ad malum inducat. Quæ planta ad alterutram partem deflectatur; si nimium excreuerit, difficilius inclinabitur. Qui Princeps facile à paucis naturæ initijs deterretur, pronus ad virtutes suauissimas optimorum morum fructus semper sibi, ac subditis pariet.

Hæc autem naturæ certa procliuitas non colligitur ex Physiognomia, siue Chiromantia, vel Astrologia; fallaces namque sunt huiusmodi artes, & si quid lucis habent; tantis ea contegitur nubibus; vt quid certi sit tenendum, omnino ignoretur. Non laudandus est vir in sua specie, & figura; neque spernendus. Si quis ex colore, statura, voce, reliquisque corporis partibus, ac lineamentis affectiones Principis assequi velit. Aut si ex lineis manuum, siue in septem montibus, quæ figurerentur aduersitates, casus, infortunia euentura Principi dignoscere nitatur. Aut si quis ex Astrologia in Principis ortu quid prosperi, quidue aduersi sit euenturum, dicere contendat, frustra laborabit, & fatuum se se ostendet; cæcæ sunt futurorum diuinationes. Naturales appetitus hominum, ac cupiditates, quæ ad vitia animos pertrahunt, in alijs sunt vehementes, in alijs leniores, & in omnibus aliquo modo. Institutio, & consuetudo facit, vt perniciosis affectionibus obsistatur: studium,

Duabus ex causis gustui elici, vel ea suapte natura suauis, vel tali longa consuetudine effecto.

Ita et Principem etiam difficilem assidua institutione erudiri.

Pericula subacta metum subeundum militi adimuntur.

Quotidiana mortis obuersatio Nauarchi animum in sanioribus tēpestatibus ad certam quasi spem excitant.

Magis educatorem eniti debere, vt Principem exolat, quàm Medicus cōcedere, debeat vt, ægrotantē ad valetudinem reducat.

Principē adulescentē vt arborem adhuc teneram quocūq; deflecti.

Fallacē esse ex physiognomia, & Chiromantia, vel Astrologia, propensionē præcognitionem.

Futurorum diuinationes cæcæ esse.

Quæ naturam in vitia ruentem sustineant.

Pericls vsu
Calcemonij
in virtutibus
profecisse, itē
Socratis dis-
ciplina Al-
cibiadem.
Sapientem
dominari a-
stris,

Lenibus mo-
dis eliciēdū
esse Principis
propensio-
nem.

Quæ subita,
nec præcom-
posito ore p-
feruntur iu-
dicare, quid
interius ani-
movoluntur.
Obmutescē-
tem hominē
in suspicio-
nem omniū
animos cuo-
care.

Quæ ore p-
muntur affe-
ctuum esse si-
gna.

Quæ dicta
est Principi
verius, quā
ceteris accō-
modari.

Vt vere, qui
flores, & fru-
ctus nasci de-
bent ex her-
bis, ac fron-
dibus colligi-
m, sic ex pri-
mo Principis
germine, na-
tura, ætatis
deducimus
auspicia.

Qui mos A-
theniensem
in pueris e-
ducandis,

studium, pudor, & ante omnia propitium Numen naturam ad vitia proclivem sustinet, ne ruat: & sanè multi sunt, qui recta institutione hominibus non tantum ciuiles mores; sed insignes etiam, sanctosque infundant. Pericles familiaritate Calcemonij valde profecit. Alcibiades Socratis disciplina ingentia vitia, si non deposuit, paululum tamen inhibuit. Certe Cæli, quos vocant, influxus in nostris pectoribus parum pollent: Sapientem dominari astris certum est: quisque in sua manu libertatem habet; nec contra illius potestatem, siue dextram, siue sinistram manum illi admouere quippiam potest. Non itaque culpa carere eum credendum est, qui, si quid flagitij commiserit, à se propter influxum stellarum perpetratum esse asseret.

Verum cum omni facilitate, & fere blandimentis propensio Principis à vigili Moderatore sit extorquenda, operam dabit, ut quam leniter eius intimos affectus introspectat; facilis enim erit cognitio, cum ingenuitas Principis, & vitæ candor facile eius naturam, ac propensionem indicent; quæ enim verba absque vlla ratione, seu ratiocinatione proferuntur, quid interius animo Princeps voluat, clarissime demonstrant. Hominis ingenium non tam in vultu, quam in oratione se ipsum prodit. nonne suspensum ferè semper animum habemus, cum obmutescentem hominem videmus à nobis diudicandum? tunc verò nullatenus suspensi animo sumus, cum eum clarè loquentem, & siue prudentiæ, siue imprudentiæ, signa prominentem perspicimus? Qui venti in Principis corde luctentur, ex eius dictis dijudicet morum Magister. Illud certum est ea, quæ ore promuntur, affectuum esse signa, qui in animo sunt, ac latent; quibus perspectis, clauum ita regat, ut Principem educandum optimis moribus exornatum, & virtutibus illustrem ad tutum felicitatis portum incolumem ducat.

Si dicta cuiuscumque tanti sunt ponderis, ut, quæ latent, conspicua reddant, eaque propensio, quæ in cordis latebris delituit, coram omnibus profiliat, quanto magis Principum verba, & acta, quibus eorum naturam præfagire possimus, haud incerta indicia edere est dicendum? in Vere, qui flores nasci, qui ve fructus debeant exoriri, ex herbis, & plantis quisque discernit: & in florida ætate Principis, quæ opera proxima iuuentute sit editurus, quis non prospicit? Quid senserint Athenienses de vitij puerorum, ex legibus eorum promulgatis satis aperte compertum habemus: vbi enim ætas criminis excusationem secum afferre poterat, ibi maiorem pœnam iniungebant, cū futuri mali maior ratio ab jis haberetur, quàm delicti præsentis commissi: tantum enim propensioni tribuebant, ut

magis

magis exorientis mali indicium, quam ipsum malum puniendum esse censerent.

Non hæc subsidia tantum parantur, ac proponuntur morum Magistro, vt his adiutus, & quasi fultus Principis ingenium dignoscat. Alia sunt, quæ euidentiorem eius propensionem ante oculos aliorum ponant; vt aqua corpori humano minime obfit, coloris, odoris, atque saporis expers esse debet; vt ceteris corporibus, haud quaquam immista naturam suam tueatur. Sic Princeps ingenuitate sua, ac vitæ probitate præfulgens, & morum omnium, qui eius animum possent conficere, expers suam verecundiam alijs demonstrando, efficiet, vt ex hac candidi animi indicia deprehendantur. Insigne siquidem signum est in adolescente, cum illi ex alto rubor offunditur, qui pudoræ consequitur, iuueni Principi gratiam, & decorem. De iuncto Dario Persarum Rege, Alexander plures captiuas ad se adduci iussit, vt in celebranda victoria aliquem saltem concentum ederent; ex quibus vna fuit, cuius genæ rubore circumfusæ, ne oculos in altum extolleret, omnino eam impediuerit; quapropter Alexander, cum hinc eam nobilem dignouisset, alij exercitio adijcere fuit coactus. Nihil enim verecundo adolescente amabilius; & vt splendida gemma est verecundia in adolescente, sic minime dubia bonæ spei nota, & bonæ indolis index semper existit. Quapropter Romani suos adolescentes purpurea veste indutos volebant, vt ex tali veste, & colore intelligerent in adolescentia solum verecundiæ ruborem, ita commendari, vt in reliquo vitæ suæ cursu numquam ijs esset erubescendum.

Verecundia signum optimæ propensionis.

Princeps esse debet, vt aqua omniū qualitati expers. Rubor in adolescente signum si Princeps, præclaræ indolis signum.

Alexander Macedo ex rubore nobilitatem in captiuorum vna conspicitur.

Cur Romani liberos suos purpurea veste vellent indutos.

Ad prauas Principis propensiones euincendas, quibus morum Magister instructus esse debeat, arte, & studio, per nullum obstaculum negligendis.

C A P V T III.

VANTA opus sit arte, & industria ad superandam quamcumque Principis propensionem, quæ iuri honestatis non adhæreat, longèque ab honesto absit, nullus est, qui ignoret. Si Plantam excrescere, quæ recta non sit, conspicatur agricola, nonne eam extirpare contendit, vt abibi plantata recta concrescar? Si moderator morum instar ignari Agricola parum versatus, plantarum in motum Principem suis morum tanquam cum

Quomodo debet Educator, ne Principes plantarum in motum excrescant.

versatus, plantarum in motum Principem suis morum tanquam cum

Luxuriantes
rami anteq̄
durētur, ob-
mutilandi.

Artē omnia
ad perfectio-
nē redigere.

Animalia v-
niuersa hōi
Inseruire.

Equus q̄ ab
Apelle est
dono datus
Alexandro
hinnitū vero
equo excita-
uit.

Serpens qui
Tiberio Im-
peratori erat
in delicijs.

Viles tole-
rantur in su-
perandis af-
fectib⁹ Prin-
cipia.

Nullum ani-
mal homine
morosius,
neq̄ id mirū.

Quod vno
die prater-
missum est,
altero cum
scenore per-
ficiatur.

eum surculis nimium luxuriæ, & nimiam in licentiam abire patiatur, semper Magistri adscribetur culpæ; cum arborem hanc, sua cura, ac diligentia colere, & expolire omnino teneatur: affectuum rami iusto plus excrecentes, præcidendi sunt; dum adhuc adolescunt, ne affluenti humore deinde durati, vel ipsum ferrum obtundant. Labor assiduis omnia vincat. In arte, & doctrina ferè plus est præsidij, quam in natura: animalibus enim quibuscumque hoc est ab ipsamet natura insitum, vt sibi in ijs rebus, quæ ad victum sunt necessaria, satis superq̄ consulant: Soli homini datum est iudicium, vt discursu rationis, exercitatione, ac prouidentia sibi magis, quam soleant animalia, solo naturæ instinctu prouideat. Hæc sola ars, hæc sola industria est, quæ cuncta ad perfectionem redigit. Si aliquid excellentiæ animalibus à natura tributum est, id totum homini soli artis, & industriæ ope persoluitur. Si equus consistat, soli homini debetur cursus: Si Aues nidulantur, hominis beneficio nidus constructur: Si pariunt animalia, tandem fetus hominis cibus efficitur, adeo vt eorum pars vna voluptati hominis, altera nutrimento deseruiat; cum hic sit finis animalium, quæ tamen omnia ars perficit. Tanta arte effinxit equum Apelles, vt cum dono datus fuisset Alexandro, à viuo equo, qui cum vidit, statim hinnitus editus fuerit, pictum illum viuum esse credente. Imperator Tiberius in delicijs serpentem habebat, qui in eius manu cibum capiebat. Non itaque si videat Educator prauas Principis propensiones, à cœptis absteineat, sua diligentia eius naturam superaturus, ac profecturus; quæ epim bona sunt, meliora arte fieri possunt; & quæ non bona, aliquo saltem pacto corriguntur.

Verum non ars tantum proficit, quantum in tradenda arte, patientia, ac tolerantia. Non ignoret morum Magister non omnes summa diligentia cultos, satosque campos eam frugum vbertatem producere, quam tanta exigit cura, & optat Agricola: sæpe dum cultor camporum se magnam frumenti copiam ex agris educturum sperat, lolium colligit. Non tamen damanda diligentia, qua maiores fructus se percepturum putauerit: Prudentia ne absit. Nullum animal morosius est; nullum maiori arte tractandum, quam homo; nulli magis parendum; nec id mirum est, cum pluribus sit vexationibus subiectus, & mutationibus obnoxius, & varijs agitated curis, qui quasi flos ope solis egreditur, & grandine conteritur. Sit patientia, quæ conterat omnia, si dies sine linea exeat, ad posterum diem duplici labore delineandum redeat, licet vnus inter innumeros dies parum damni afferat, & parum in suis cœptis Educatores lædat. Omnis disciplina dum labore percipitur, magis videtur esse

esse causa mæroris, quàm gaudij. Statuarius in effingenda aliqua statua elaborat; Si dulcis petra offeratur, plurimum temporis terit, & tandem non sine magno labore ad eam perfectionem, qua petrae firmæ statua fuisset efformata, eam redigit. Non ignoro laboris plurimum impendere Moderatorem morû, qui rude Principis ingenium præ manibus habeat; at non sum nescius illius arte tandem illud ita perpoliri posse, vt non minorem ex rudis Principis educatione gloriam consequi possit, quam ex illius, in quo exornando non tam fortasse insudarit.

Scio sæpe proprij commodi dumos ita Magistri Principis pedes pungere, vt in suo tramite tutum iter vix habere possit. Certissimum est non admodum placere discipulo, cum alio suas propensiones deflectere cogitur: in hoc Magister sit inuictus. Si Equus sefforem timidum sentiat, non tam facile tractatur, vt ab eo, cui nullus sit timor. Si morum Magister afficiatur metu, statim opinio de eo præhabita abit, & contemptus subit; Princepsque relictis habenis prauarum propensionum, præceps in sui, ac Populorum interitum fertur. Non omnem arborem infecundam succidi mandat Paterfamilias, sed excrescere paulatim finit, tempore aliquo aliquos fructus parituram existimans. Magna opus est patientia, ac prudentia: facillime alligantur ingenia ad honesti, rectique amorem; si moribus leuiter corruptis inijcit manum veritas, & aduocatum idoneum nanciscatur. Nec nimis angatur morum Magister; si assidua disciplina animum Principis, quem stimulis vrget, haud beneuolum sibi reddiderit: Non enim crediderim tantum conceptum in Principis odium aduersus morum Magistrum, vt in aduſta ætate, eum nõ sit benignius accepturus, parentisq. loco habiturus. Summis itaque viribus contendat, nec vllum immotum lapidem relinquat, vt tandem Princeps omnes prauos sensus alio deflectat, perque virtutum tramites suos gressus dirigat. Quid enim gratius ei accidere potest, quam Principem in omnium conspectum tot virtutibus perfulgentem, vt nihil, quod in Principe iustissimo, ac prudentissimo exigatur, omnino desideretur. quemadmodum Agricola vehementer exultat, quando suauissimos ex arbore fructus perlegit, quam suis quondam manibus excoluerat; ita morum Magistri, atque parentes magna voluptate afficiuntur, cum morum eius fructus degustant, cuius ingenium, atque mores à prima iuuentute feliciter efformauerunt.

Vt statuarius in cõficiendo simuiacro e dulci lapide multum laborare, attamen suum af sequi hñem. Sic moderatorem morû rude Principis ingenium & si non paruo labore ex poliri posse. Abiit à morû Magistro spes utilitatis propriæ. Caueat Magister ne meticulosum se Principi ostendat.

Ingenia hominum facile ad recti amorem alligantur, si exiguis quibusq. moribus occurrantur. Nõ angatur, si minus benivolenti Principis animi sibi reddiderit. Voluptatis, & exultationis quam affluetum fructum percipiturus sit Educator ex bene instructo Principe.

Ab opti-

*Ab optimo morum artifice in Principis Animum
ad virtutis ædificium bases iaciendas duas potif-
simum, Amorem in Deum, ac timorem, uti
& aliqua de ex ijs promanante in
Principe misericordia.*

CAPVT III.

Quid Arti-
fex in hoc
mori quasi
ædificio ia-
ciendo præo-
gitare debe-
at.

Huius duo
firmamenta
locanda Amo-
rem in Deum,
ac timorem.

Si alteri nõ
ineumbat, fu-
turi, vt bre-
ui corruat.
Curet, vt
Princeps pie-
tatem, ac reli-
gionẽ, non
oretenõ, sed
& opere prz-
ferat.
Eius ad Prin-
cipẽ monitũ
pclarum, ac
frequens q-
nam.
Timor Dñi,

ACTENVS quibus modis optimus mo-
rum Magister Principem perspicere, ac ei
prospicere possit, satis fuit enucleatũ. Nunc
cum talis Magister haud imperitus esse de-
beat, perspecto situ, dimensaque latitudine,
ac longitudine ædificij morum, qđ optimis
virtutũ construendũ lapidibus, & cæmentis,
secum meditari debet, si haud rudis materia
in vnum cõgesta facilem pulcherrimi ædificij causam præbeat,
suz Imperitiæ adscribendum esse, si vndique non construatur
ita perfectum, vt optima Principis institutione, pulcherrimum
euadat. Numquam in iaciendis fundamentis, qui lapides, quæ
cæmenta sint ponenda, talis ædificij perito Architecto ignotum
esse debet, vt tanta machina feliciter excrescat; neque pericu-
lum sit, vt cum maxima Principis, subditorumque suorum iac-
tura prolabatur. Duæ quasi bases huius tam admirabilis vir-
tutum arcis sunt locandæ, vt stabilem hanc, aduersusque cun-
cta penitus aduersa tutam, ac inconcussam reddant, amor vi-
delicet erga Deum, & timor. Si ædificium forte super solo non
satis firmo, quod amoris erga Deum tenacitate immotum non
reperiatur, construi contigerit; facile erit, vt primis naturæ
motibus, qui à prauis affectibus emanant, excussum, in terram
decidat, & Principem à Deo disiunctum obruat. Si morum
Magister Principis animum ita informet, vt quæcumque in eo
diuinum amorem, ac timorem præferat, imprimat, præclarif-
simum sanè opus erit, summaque dignum admiratione: non
enim tantum nitendum est ei, vt lingua, & externa veneratione
religionem Princeps colat, sed vt opere, & veritate D. O. M.
agnoscat, ac veneretur. Summis idcirco viribus contendere
debet, & efficere, vt sæpe, ac sapius intra se cogitet Deum esse
Regum Regem, terræque Principatum non absolutè suum, sed
à Rege supremo sub rationis reddendæ conditione ad tempus
gubernandum traditum fuisse. Timor diuinus, ne absit, suadeo,
qui

qui cum amore diuino tam illustre ædificium fulcit: hic, si fuerit recte locatus, & impressus, manens quicumque superbientis naturæ status existet, qui insignem machinam virtutum conuellere conetur: vbi timor est, illic quoque mandatorum obseruantiam esse constat; vbi mandatorum obseruantia, carnis quoque expurgatio, quæ nubis cuiusdam instar, animæ lumen obscurat, nec diuini radij splendorem posse intueri sinit. In figuratur itaque Principis animo, hoc esse certissimum, si metus hic radices fixerit, fore vt magna semper inde profuant bona. Certe hominem à beluis non distinguimus, nisi sola ratione; reliqua cum ceteris animantibus communia habet: Si ad res infernas intentus, ad superna animum non erigeret; si timor hunc non coerceret, si amor non propelleret; hominem minime prædicandum arbitraretur.

Princeps autem insigni erga Deum amore, ac timore non armatur, nisi misericordiæ lux præfulgeat, ac præcedat, cuius splendor intuentium oculos aperit, & extollit hominum mentes ad cælestia bona, ex quibus summa felicitas eorum profluit: hanc semper prædicet Moderator Principis, vt pietatem erga pauperes, & misericordiam ei persuadeat: nullas opes maiores congerit Princeps, quàm eas, quas solet ei misericordiæ impertiri: quæ opes à Principe alijs tribuuntur, ei solum acceptæ referuntur, & ei conseruantur, non sine magna eius gloria. Quo sæpius aqua hauritur ex puteo; eo salubrior efficitur: Si minus continuus haustus sit, non sine bibentium damno sæpe putrefit. Si Principis manus arida fuerit, misericordiæ aqua abluatur; satis beneficos fructus pariet ceteris communicandos. Numquam de lucis splendore diminuto quæritur Sol, nec ob calorem alijs impertitum eius vitalis virtus comminuitur, & languescit: Princeps diffusis misericordiæ radijs, suum splendorem non imminuit; sed auget, & pro præmio tam præclari facinoris summum honorem, summamque gloriam consequitur.

quàm cõstis
basis, ac fir-
mamentum
virtutis.

Quæ cõmo-
da secum of-
ferat.

In quo seisi-
gatur homo
à ceteris ani-
malibus.

Signa amo-
ris erga Deu,
ac timõris,
pietas, sci-
licet, & mise-
ricordiæ im-
pauperes.

Quæ bona in
de pueniant
Principi.

Frequenti a-
quæ ex puteo
haustu salu-
briore illam
reddi, &
contra.

Nullas Soll
esse querelas
de luce dimi-
nuta, quæ tñ
profutura li-
beralitate cu-
stis rebus
impartitur:
Hunc imite-
tur Princeps.

K

Consuetu-

*Consuetudinem etiam nobilium adolescentulorum
adiumento futuram Principi ad virtutem,
& quid in ijs deligendis Educatori
praestandum.*

CAPUT V.

*Puerorum
coetus sum-
mis laudibus
ab antiquis
elatos.*

*Qui Pueros
seniorum sa-
militaritati
deuocent,
Mezentij.*

*Aemulatio
in pueris
quantū pōt.
Aegyptiorū
exemplum.*

*Exempli
utilitas.*

RISCI antiquam consuetudinem, vt simul versarētur pueri, summis extulere laudibus; idque vtilius in Principibus pueris cōsueri, quo, vt ex ipsis vberior in Rempublicā speratur vtilitas; ita summis omnium votis expetitur. Adolescentes, vt animorū anxietatem sollicitē refugiunt, ita ad ea, quae voluptatem afferunt, totis studijs anhelant. Si senis consuetudini adolescentis addicatur vita; quis Mezentij Tyranni non renouari putet exemplum, qui nunc primum viuentem puerum cum capulari sene coniungat? inter eiusdem aetatis Pueros, si exercitationes plures instituantur, concentus quidam redditur, harmoniaque virtutum; Si secus, labor omnis infra insuauitate conditur. Aegyptij plures pueros eiusdem ferē indolis vna conuenire volebant, vt mutua impulsū aemulatione, tum militarem edocerentur disciplinam, tum litteris erudirentur, qui Regi inferuire deberent; post cuius obitum sedem haberet, qui ingenio prudentiaque ceteris anteciret. Idem Augustus Caesar non omisit, cum adoptato Caio, & Lucio, ceteros nobilium filios vnā edoceri cum filijs suis voluit, vt tanta ducti aemulatione, animum ad praecleara quaeque facinora appellerent. ferrum ferro acuitur, facillimeque dissecant homines, quae laedant, quaeque iuuent, si exemplis doceantur. Sic quem pavidum antea videras; mox fortem, ac strenuum habebis; quem temeritatis arguebas; prudentem, & cautum laudabis; quem lingua intemperantem non ferebas, sese ipse sibi moderatum, parcumq. in sermone non multo post restituet: Ingenio pinguis, ac obtusus paulatim excitatur ad laudem: Qui voluptatum lenocinijs, veluti fluctibus, rapiebatur; iniecto pudore coercetur: & tandem pueri pecudum ferē more, vt ceteros vident rectam tenere viam, alio non defleunt, sed eandem laudem summo sane cum emolumento affectant. Miltiadis trophaeis perpetuo angebatur Themistocles; cum enim eius praecleara gesta mente reuoluebat, tanto accendebatur studio, vt dies, noctesque vigilijs detineretur.

Nec

Nec alia spe leuabatur, quàm dum considerabat, se aliquando posse tanto ductum exemplo, ea præstare, quæ Miltiadis famâ, aut exæquarent, aut etiam forte superarent. Ita percunctanti Amico, quid ipsi tam beato deesset; per anxietatem mire suspensum Themistoclem respondisse ferunt, Miltiadis trophæis se à somno reuocari. Alexander Magnus ad Achillis sepulchrum, si minus vitam, lacrymas certè multas effudit, tum quod Achilles sibi, & rebus gestis, & fama anteiret; tum quod nullum haberet Homerum, cuius stylo cõmendarentur ea, quæ gladio ipse præstabat. Quid de Iulio Cæsare ad Alexandri Magni memoriam vbertim illacrymantem? Dolebat Romanus adolescentem Græcum sibi iam seniori, longo interuallo factorum gloria præuolasse, eaque opinionè perinde, tamquam calcaribus se ipsum vrgebat; pudebatque in secundis consistere; quia neutiquam Principem illum esse censebat, qui primas in virtute non obtineret. Quamobrem si plura Puer exempla habeat, tot habebit Præceptores, quibus iuuabitur ad virtutis iter, non modo strenuè capeffendum, sed etiam feliciter decurrendum; cum enim multa audit quotidie approbari, multa corrigi; cum huius obiurgatur defidia, alterius laudatur industria, se se ingenio excitat, victorijsque puerilibus reportatis, virili ætati præludit: Nimirum egregiè cecinit ille: Qui velit ingenio cedere, rarus erit; rarus erit videlicet, si de vulgo intelligas; nullus erit, si de Principe, quem extra vulgus vellem, non e Principum vulgus; nam & suum Principes vulgus habent.

His adde vtilitatem, quæ percipitur ex puerorum nobilium consuetudine reliquis nullo pacto minorem, beneuolentiã scilicet, amoremque, quo sibi inuicem Principes, & pueri mirificè colligantur. Hæc planta est, quæ si verno ætatis tempore colatur, ea caplet incrementa, quæ nulla possint vniquam, vel temporum, vel humanorum casuum aduersitate labefactari. Certè nulla est amicitia, quæ tenaciores radices agat ea, quæ ex diutino vsu succum quodammodo accipit; maximèque, si in ipso primo virore ætatis id fiat. Maturescentibus enim deinde annis, si rerum turbulenti euentus insurgant, nullo negotio sedabuntur, cum vndiq. existant amici, qui caput suum pro capite Principis certatim deuoueant. Si lex feratur; quantumuis rigida, in amore illo, quo Principem prosequantur, facilè emollescet, rigoremque deponet omnè: Si defectionibus sollicitetur animi, aut ad cõiurationes fortè alliciatur, fidei, seu maius partes fidelitatis sunt, quæ amorè parètè habuit, aliorum impetus cõterere, atque in officio continere. Amicorum tutela securiores sunt Principes, quæ satellitio, vel iustitiæ cusplide. Hæc enim neque pditionum ictus satis retundere, neque Principum aliorum bella mouentiũ conatibus valeret

Cur Miltiades somnum capere non posset.

Cur Alexander ad Achillis sepulchrum sit lacrimatus.

Aliorum gloria est calcar ad gloriam.

Exempla sunt Magistri.

Vtilitas ex nobilium puerorum consuetudine.

Amicitia quæ ab adolescentia contrahitur solet esse stabilis & diuturna.

Amicis magis quam armis securi Principes.

Obsistere; At contra Amicorum è fidelitatis armamentario deprompta arma, pacis tempore timorem incutiunt, atque ad propellendum bellum admirabilem plane vim habent.

Cum ergo ex his, quæ hæcenus diximus constet Puerorum nobilium consuetudinem, atque vsum Pueri Principi summoq. conducere, reliquum est, vt in horum delectu exquisitam nauet operam is, cui formando, atque educando Principi commissæ sunt partes. Vndique aduolant pueri apum instar, vtinam non, quod plerumq. fit, crabronum, cum ingenuos mores afferre debeant, quibus Principis animus in sapidissimi mellis virtutem elaboret; non viles, & abiectos, quibus sibi in priuatam rem, parentum monitu fructum metant: Si in litteras animum parum vident inclinantem, ad litterarum ludibrium eloquentes fiunt, exempla vtique adducendo, rationesq. confingendo: Si Venere facile captum iri putant, tot Veneres statim videas ad morum foedissimam corruptelâ, ad regni perniciem extremam: Si quis aliam in partem se se cupiditates exerant, atque vitij cuiuspiam illecebris titillentur, innumeri existunt Protei ad omnes voluptatum formas, atque species, quæ exitij comparandi mille artes suggerant, & modos. Cum igitur, cuius fidei, & custodiæ tanta indoles est credita, hac super re minime supinum velim, & pigrû, sed vt perpetua tâquam in vigilia nihil patiatur incômodi blâdo corruptorum adolescentulorû colloquio. ideò obsitat acerrimè; & quos obseruarit suis commodis non Principis dignitatè honesteque famulari, tamquam minimè eius amantes, immò aperte, inimicos vt semoueat, toto pectore enitatur, & sanè si tâta in ceteris rebus, quæ Principi futura sunt vsui, adhibeatur cura, cur negligetur, quæ omnium potissima est? Equum tractare addiscendum est puero? non freni impatientem velint, non succussatorem, non indomitum; sed generosum, seu molliter, & ex arte incedentem. Vestes eidem conficiendæ obtigendo, ornandæ corpori? Non vulgarem aliquem artificem, sed artis illius Principem adhibebunt. Mensa edulij instruenda? Nulla solertia, nullus labor, quâ qui in hoc negotio impeditur, maior vnq. reperitur. At verò qd in Principe excolêdo, qd in pueris ad Principis educationè ornadâ deligêdis, aut studij, aut prudètiæ par fuerit? Illi nêpè tales esse debêt, ex quorû pfectissima deinde morû norma, cipiû aliorû mores Princeps exigit, Paci, Iustitiæ, salutiq. publicæ tuendæ. Animaduertat ergo hinc quâta res sibi incubat, is, qui puerû Principè educat; & ppter ea etiâ atq. etiâ caueat, ne priuato quopiâ erga aliquem studio ductus, cõsuetudini huic, quam tanti ponderis esse diximus, quèq. admisceat; ob qm postmodû in bono Principis pcurâdo, aut minus prudês, aut nò satis fidelis habeatur. Illud vnû tandè meminerit virtutè radicem

Cur mali
adolescentes
à familiari-
tate princi-
pis excluden-
di.

Improbiin-
star Protei
sunt.

Ad Princi-
pis mores,
clues sese cõ-
ponunt.

radicem esse, ex qua suauitatis plenissimus Amor existit; Porro in Amore Amicos etiam gigni, bonum omnium optatissimum; quippe cui, & salus, & incolumitas Populorum, & Regni innitatur. Ex quibus facile concluditur Principem uti debere cœtu nobilium adolescentulorum; ut his quasi adiumentis in spem Imperij educatur; quorum ope secum succrescente, & prudentia deinde uti possit in regendo Imperio.

Virtus amoris genitrix.

Quo tempore præsertim tradendus sit Princeps morum Magistro, & quibus iste virtutibus præditus esse debeat.

C A P V T V I.

IN omnibus rebus naturalibus principia valde sunt præcogitanda; fundamenta quibuscumque ne iacit, fore sperat, ut ædificium rectè extructum conspiciat; ob id cum dociliora; priusquam adolescant, sint ingenia, ut bonum iaciatur fundamentum, Princeps adhuc tener, septimum annum vix ingressus, Magistri curæ est exhibendus; cum hoc præsertim tempore mentem ab omnibus cogitationibus vacuam habeat, totumque, quod proponitur, non addiscat tantum; verumetiam, quod mente percipit, memoria conseruet; ac denique quos mores in illius animo imprimere studet Magister, facilitate magna imprimat. Stat Senecæ dictum, ad honesti, rectique rationem facillime ingenia tenera conciliari, & quæ à pueris discuntur, non tantum celerius, sed etiam perfectius addisci; quia in pueris ingenia sunt mobilia, & ad discendum ita apta, ut reminisci prius, quam discere, quæcūq. traduntur, videantur: ideo pueros, quæ suæ ætatis primordiis gesserunt, melius, quàm quæ alio tempore, memoria recolere; amicitiasque à pueritia initas, firmitus, quam in iuuentute excolere videmus. Quare, si quæ vitia in Principe adhuc puero deprehendantur, non facile tolerantur; in ætate puerili nunquam parua existimentur, multoque minus contemnantur. Riullus, si excrescere sinas, facile flumen euadit: Scintilla parua est, & vix cernitur; sed, si fomitem inuenerit, ac nutrimenta comprehenderit; quamuis paruus ab initio ignis existat, mox latè diffusus, moenia, vrbes, latissimos saltus, regionesq. inflamat, & absumit. Si ingenium Principis, riulli more, scelerum aquas nimium diffundens excrescat, in flumè abibit; quod & Principis, & totius Ditionis perniciem secum adducet;

Ingenia adolescentium dociliora.

Vitia in puero Principe licet parua non toleranda.

Vitiosus Princeps Subditorum pernicies.

Si parui vitij Principis scintilla aliorum vitiorum alimenta ceperit, nil aliud, quam excidium & Principis, & subditorum parere potest; & sicuti terra satis suapte natura ferax est, si debito tempore excolatur, & satis affluentem exhibet messem, si maturè exerceatur; ita Principis indoles, si in pueritia mature bonis artibus excolatur, exerceaturque, non nisi in vberissimam virtutum omnium segetem matura in ætate exibat.

Principis subeducatore vitia educatori tribuuntur.

Idcirco, si non recte imbutus fuerit Princeps, erudientis culpa id accidere afferendum est, qui in tanto munere haud sollicitus, parum potius fidei, quam curæ erga Principem adhibuit. nec excusandus hic est, si fortè alicuius iniusti facinoris vestigia non deprehenderit; non enim credat, tunc tantum iniustum Principem esse, cum iniuria aliquem afficere incipit; nec intemperantem, cum leges violat; nec timidum, cum fugit; iam iniustus, iam intemperans, iam timidus, profecto prius esse poterat, quamvis signa iamdiu animo impressa ininime ediderit. Scorpioni tunc aculeus non inseritur, cum pungit; nec in Viperam venenum, cum mordet, infunditur; non scelestus quispiam tunc semper fit, cum talem se ostendit; sed antea sæpe prauitate tenebat; tempore enim data facultate fur surripit, tyrannusque leges transgreditur, ac frangit.

Adulatio à Principis Educatore fugienda.

Porro ex his coniectari licet, quantis virtutibus, animique dotibus exornatus esse debeat Principis morum Moderator: si enim aut assentator, aut quiuis alius quibusdam vitij imbutus, & omnibus animi dotibus destitutus, eum instituendum susceperit, naturæque illius præclaras dotes vitiorum venenis infecerit; quis non viderit Principem adultum, hostem, ac tyrannum omnium Populorum, qui sub eius Imperio extiterint, futurum? Si Parentes Principis ad tantum onus promoueant, quos vel infensos Nobilitati, aut saltem contemnendos aspiciunt apud ipsum Principem, & apud alios in primis, & eorum consilij, & præceptis potius quam piorum, & præstantium virorum filium ad curam Imperij ducere velint; non utique parentes, sed filiorum trucidatores appellandi erunt. Si proponitur vir callidus, suis blanditijs Principis adhuc pueriamorem ita sibi conciliat; ut nullus sit; qui à pravis animi propensionibus eum detrudere, aut audeat, aut velit: si ad curam pueri priuatus; & è sordida plebe extractus eligatur, eum nisi dogmata impura, à sinceraque Principis mente aliena edocet: Si ambitiosus, nimisque honoris cupidus curam Principis suscipit; non tot excogitari possunt artes, quot sunt illæ, quibus vititur in alliciendo Principis animo, & in eis tradendis præceptis, quæ illi honores, ac dignitates deferri suis temporibus patiantur: Si sit Præceptor morum vitæ ante acta non satis clarus,

Parentes Principis qui Principem nemini instituendum tradit, non sunt parentes.

clarus ; à Principe contemnitur , & irridetur ; & non desunt irrisores , qui eum quasi digito demonstrent . Quod si fuerit mente adeo recta , vt nisi prouidum consilium , sanctumque vnquam proferat ; ni à Principe ei honos habeatur ; sæpe videmus illum ab ignaro quopiam aulico , ab inuido , ab infenso reprehendi : Obiectat inuidus plura tribui consilia , quæ sanè , & naturæ Principatus , & Principis existimationi non profint , nec conferant ; & vt penitus sua impia dogmata perfidus ille instillet , non bene affectum semper prædicat Moderatorem , qui Principis voluntati nulla ex parte facere satis velit ; cuius idea nullo vnquam tempore benevolentiam debeat promouere . Si vero Nobilis hic , & prudens fuerit Magister ; consentaneum rationi est , vt eo Doctore ingenij sui viribus Princeps minime sedat , sed vt erudientis consilij , ac præceptis omnino adhareat , quæ & suæ existimationi , & subditorum saluti proficere posse arbitretur . Quæ cum ita sese habeant , non tam facile censo virum posse reperiri , qui tanto oneri par esse queat : sat sit tamen , si hæc tantum in eo extiterint dotes , quæ saltem in optimæ indolis puero ad Imperij spem educando necessario exiguntur . Morum Magistrum eruditum in primis esse necesse omnino assero , priusque ei discendum , quam docendum : at qui sunt hac tempestate , qui se prius Magistros , quam discipulos non gloriantur ? esse mansuetum , & rigidum oportet , vt se se offert occasio : at quis se placidum non prædicat ? rigidum etiam admittimus , vt lites dissoluat ; oblatratores remordeat ; obloquentes reprimat : at quis se suam regere naturam , & quasi ducere , quo res , & casus omnino ducunt , non arbitratur ? in sermone veracem ; in iudicando iustum ; in consilio prouidum ; in rebus sibi commissis fidelem , aspectu pium , virtutibus insignem , probitate conspicuum esse decet Moderatorem morum : at quis se fere his omnibus animi dotibus exornatum , quodammodo non opinatur ? plures virtutes , ac prope infinitæ exiguntur ; verû vt omnibus excultum esse virû , qui tantæ moli præesse debeat , non solum difficile censuerim ; sed hoc ne mente quidem excogitari posse existimarim , si in tanto viro non omnes hæc dotes fulgebunt , saltem maiorem earum partem collucere velim . Sit hic sine maculis corporis ; mores animi compositos habeat ; nec illam duritiem præferat , quæ sæpe odio habetur ; sit facilis simul ac difficilis , Principatuique , ac Principis existimationi saluberrima semper proponat consilia ; & si Principes priores inutile quid gesserint , quod certè temporum curricula demonstrarint ; sic damnabit , vt vitandum ; saltem si impressum viderit in Principe , à memoria recidet , vt poterit ; alioque mentem Principis adhuc teneram deflectet , vt huic quod

Optimus Principis educator non tam facile reperitur .

Eruditio necessaria morum Magistrum . mansuetudo , severitas , iustitia .

Morum Magister Principis debet esse sine maculis corporis .

Educator
Principis nō
scilicet, aut po-
stulationib⁹
amicorū eli-
gendus.

quod commodum est, auctoritatemque valeat comparare. Agricolaē stirpibus adminicula apponunt; idem praestat Moderator, qui accuratis praecipis, admonitionibusque Principem puerum non satis firmum suffulcit, ut mores recti inde suboriantur. Haec omnia satis aperte indicant, non deferendum esse hoc onus amicorum, aut precibus, aut postulationibus; sed praestantibus viris, qui tantum pondus sustinere queant; si secus fieret perinde esset, ac si quis aegrotans omisso, qui arte mederi posset, Medico, in amici gratiam alium deligeret, a quo ob infirmitatem necaretur. Ex hoc tamen statuendum censeo, si non omnibus animi dotibus exornatus talis Magister reperiatur; saltem omni studio elaborandum esse, ut vel ex aliqua virtutum parte praeligantur, qui Principem ita instruere, atque edocere possint, ut nullo pacto subditis, ac Principi eorum praecipia obesse queant.

PRIN

PRINCEPS

COMITIS LUDOVICI CARACCIOLI

DE IUSTITIA PRINCIPIS.

Liber Quartus.

*De Iustitia, quam erga seipsum Princeps
seruare debet.*

CAPVT PRIMVM.

RATIO naturalis apertissimè clamat; eum, qui præest ceteris, debere esse omni ex parte perfectum. Princeps habet in populo, quod habet caput in corpore; porro caput habet omnes sensus; reliquum corpus, vnum tantum, eumque infirmum, tactum videlicet. Quale igitur monstrum esset, si caput, cuius est regere omnia membra, neque audiret, neque loqui valeret, neque discernere odores à fœtoribus, neque dulcia ab amaris: interim verò ex membris inferioribus aliud videret, aliud audiret, aliud olfaceret, aliud gustaret? Neque solum monstri esset instar, sed frustra locum illum excelsum occuparet, cum non solum membra regere non posset, sed se ipsum dirigi, ac duci opus haberet. Quis igitur non intelligit, quanta virtutum perfectio requiratur in Principe, ad cuius officium pertinet sic populos regere, vt membra reguntur à capite? Cum præsertim Principes in terris sint, quasi specularia vitra, in quæ populus oculos intentos habet, sequè eorum moribus accommodare satagit; eam ob causam Principes si iusti sint, casti, sobrii, pii, ex subditis magna cum laude, ingentique apud Deum merito similes efficiunt. Contra verò si iniusti, ebriosi, adulteri, parum pii, parumque religiosi sint, plurimos suo exemplo ad inferos trahent. Princeps est Iudex supremus in suo Regno, & si quidem sit ipse probus, & ab omni scelere immunis, libere omnino, & aperta fronte poterit sceleratos omnes iustis pœnis multare; sed si forte sit ipse adulter,

qua

Princeps habet in populo quod habet caput in corpore.

Princeps virtute destitutus monstrum dicendum.

Princeps subditorum speculum.

Libere puni-
re potest Pri-
nceps impro-
bos cū adest
occafio.

Quomodo
virtus com-
paretur à
Principe.

qua fronte adulteros condemnabit? Si periurus, si blasphemus; quomodo audebit de ijs, qui huiusmodi sceleribus sint obnoxii, pœnas publicas sumere? Si furore percitus hominem innocentem occidat; quomodo audebit reos eiusdem delicti carnifici occidendos tradere? Sin autem crimina ista, & alia ijs similia non puniet; Ciuitatem adulterijs, periurijs, blasphemijs, homicidijs, alijsque flagitijs, & facinoribus replebit: Si verò puniet; se ipse damnabit. Compelletur ergo Princeps, si nomen suum vlllo modo tueri velit; Iustitiæ operam dare, idest virtutes omnes colere, vitiaque omnia euitare. Est autem felix necessitas, quæ ad meliora compellit: Quamquam neque, vt compellatur, opus habebit; si diuino fretus auxilio, Incipiat viam virtutis ingredi; cum pijs hominibus versari; perniciosos amicos, vt pestem fugere; precibus, ieiunijs, elemosynis Numen diuinum sibi conciliare; Sacramenta demum cælestia seria mente frequenter sumere. Via enim virtutis, quæ initio angusta videtur; semper magis, ac magis dilatatur, cum cor ipsum Charitas ipsa dilatat.

*Quantopere seruare debeat Princeps iustitiam
erga alios, sine vlla personarum
acceptatione.*

C A P V T II.

Quod nam
sūmū Prin-
cipis bonū.

VMMVM Principis bonum est, iustitiam colere, & sua cuique iura seruare; subiectisque Populis non sinere, quod libet, fieri, sed quod licet. Princeps non propriæ natus est vtilitati, sed alienæ; idcirco suo haud quaquam satisfacit muneri, si domi se cōtinens solum in ea, quæ voluptati esse possunt, incumbat. Vna subditorum cura ante oculos perpetuo obuersetur, horumque curæ sint ei pro solatio. Si clauum in Reipublicæ Naui non bene rexerit Princeps, necesse est, vt cum ipsa periclitetur; & quidem nisi caueat à scopulis: Sin oscitantem se gerat; facile fiet, vt per breuia, fyrtesque abducta Nauis tandem absorbeat. Ni Princeps ad Iustitiæ clauum assidue manum habeat; omnino fiet, vt Respublica in impietates, homicidia, scelera, rebelliones, sexcentaque mala, quæ pacis voragines sunt, ruat: Principis nomen haud quaquam meretur, qui suæ quasi oblitus miseræ, animo, atque superbia elatus, non se veluti hominem hominibus, sed alterum veluti

Superbia à
Principe e-
uitanda.

veluti Deum colendum præbet: Non, inquam, Princeps est ille, qui solis, quæ corporis sunt, voluptatibus inuolutus, ijs solum inhiat, capitur, detinetur: Is ergo Princeps est, qui, non uti Heliogabalus, ad noua vitia animum semper intentum habeat; sed ut, quid Ministri agant, quidue Iustitia postulet, diligenter, accurateque inuestiget. Cui omnia licere videntur, multa non licent: Propter hoc ipsum omnium domos illius vigilia defendit; omnium illius labor; omnium delicias illius industria; omnium vacationem illius occupatio. Non sceptrum Regium existimet Princeps dominationem præferre: auro enim dumtaxat illita superficies regiam potestatem; interior vero crassities Regni seruitutem regiam indicant; ut non ab re Imperium definierint nonnulli, Duram quidem, sed cum honore, seruitutem.

Imperii cur
ab aliquibus
definitur
Dura
sed cum honore
seruitus.

Suam tamen Princeps rectitudinem, quo volunt aliqui nimio favore potentes, minime desectat: Illa propensio, quæ tam dulcis subditorum animos demulcet, sæpissime suam quasi videt eclipsim, sui quasi lux Imperij obscuratur. Terrestris illa moles humani fauoris se interponit, ut nimum fulgentis iustitiæ splendor minime queat emicare: statera, siue trutinæ minime sit inæqualis; quæ enim aliter pauperis causam, aliter potentis, aliter sodalis, aliter audæ ignoti, stateram utique librat iniquam. Sit Medicus is, qui Princeps esse vult, qui ægrotantes interdum, noctuque visitet: sit officina, cuius, & inopi, & diuiti deseruiant medicamenta! Non ex vna fiducula, neque ex huius vnius pulsatione fit concentus; at plures requiruntur, quæ suauem efficiant harmoniam: Si à Principe vna pulsetur fides, non oritur concentus illi iustitiæ, qui ex plurium fidium sono, dum suum cuique tribuitur, solet exoriri. Ne se quasi mancipium ab aliquo potente à libertate iudiciorum ad seruitutem extrahi patiatur. Sit Princeps; idæq. semper sit, neque ignoret, se à tot sortis cuiuscumque sint allatura, si forte Princeps nimium sibi met ipsi tribuens, fidorum ministrorum rejiciat consilia; & alterius, qui eius mire extollat gesta, dolo, aut technis minime opprimi posse falso credat: nullum efficacem remedium, quod tanto par sit morbo, reperiri opinor; Qui enim impensius Principem laudant, voce, atque lingua eius laudes ita effascinant, ut in exercenda iustitia (ut sic dicam) liber non sit, nec mentis compos, sæpeq. ad extremam maciem deueniat. Qui iniusto pro consilio laudenti tribuunt, Principem odio habent. Non iniuste itaque ager, si nulla personarum habita ratione, seruandam sibi iustitiam proponet Princeps.

Medicus esse
debet, qui
Princeps esse
vult.

De Iusti-

De Iustitia Commutatiua, & distributiua seruanda à Principe, ubi & plura de inconsulta honorum distributione.

C A P V T III.

IUSTITIAM Philosophi in duo præcipua diducunt genera, commutatiuam, & distributiuam. Illa versatur semper inter priuatos, aut certe eos, qui priuatorum more se habet, etiam si Principes aliqui sint; æqualitatemque constituit inter ipsas res, nulla habita personarum ratione; accidit enim nonnumquam, vt Principes emant, vendant, aut cum subditis suis alia ratione contractus ineant, in quibus, ne aliquis potentia abusus interueniat, cauendum est. Principi autem curandum est, vt Priuatis quibuscum agit, ita ius suum tribuat, ac si Princeps non esset, sed priuatus; vt iustitiæ huius, de qua nunc agimus, rationem postulare dicimus; Hanc vnã ex præcipuis suis laudibus esse existimet, si cum potestate omnibus sit superior; voluntate tamen sua in contractibus, & alijs huiusmodi ad commutatiuam iustitiam spectantibus, priuatis quibuscumque infimæ etiam plebis parem se faciat, adeo vt nemo inueniri possit ita tenuis fortunæ, qui cum ipso Principe contrahens, ius suum tueri non queat; non secus, ac si cum aliquo priuato ei agendum esset.

Nec minor etiam cura Principis esse debet in mensuris, ac ponderibus, eius munus est curare, & quantum fieri potest, efficere, vt in commutationibus, ac contractibus iustitia seruetur, & æqualitas; mirum enim est, quantũ augeantur illæ Ciuitates, & Imperia, in quibus bona fide, qui res distrahunt, quiq; illas mercantur, agunt inter se, & à Principe, cuius est omnia moderari, fraudibus, malisque dolis aditus omnis intercluditur. Quoniam vero facile fraus irrepit, si in ponderibus, & mensuris, & pecunijs, quæ publica cuduntur auctoritate, constantia, idemque tenor non seruetur; censeo curandum Principi, vt numismata eiusdem semper sint ponderis, ac metalli; nec patiantur compendij alicuius faciendi auiditate, numismatum materiam aliquid adulterinum admisceri; nec pondera, aut veterum mensurarum capacitatem immutari; Sic enim infinita seges iurgiorum, ac litium præciditur, quas alioquin difficillimum sit tollere, vel componere.

Verum

Princeps in contractibus ineundis cū priuatis, vt eorum vnus agat.

Numismati pondus aut metallum, haud facile immutandū.

Verum quia nihil magis optant Regni Proceres, alijq. Primarij viri, qui vel à nobilitate, vel à doctrinarum cognitione, vel à rebus præclare gestis, commendationem habent; quam publica munera, & horum insignia, honoresq. adipisci; diligentissimè Principi curandum est, ne aliquis error, aut perturbatio in illis distribuendis eueniat, quæ vel ipsi Reipublicæ, vel honorum istorum candidatis fraudi esse possit. Nihil absurdius, aut periculosius esse potest, quam si Magistratus, Præfecturæ, aliaq. honorifica munera ineptis, aut minus idoneis demandentur. Rem vero absurdissimam facit ille Princeps, qui immeritum dignitatum titulis, & muneribus publicis ornatur, non minus quam faceret ille, qui adamantem, aut carbunculum, aut lapidem alium pretiosum in aceruum communium lapidum præiiceret. Non ea omnibus Principibus solertia est, ut quid cuiq. debeat, cui quisq. muneri à natura factus sit idoneus, quiuè doctrinarum, aut experientiæ sibi comparauerit adiumenta, dispicere possint; & ut possint, periculum tamen est, ne alia omnia interdum spectent, aut ærarium locupletius reddere studentes, aut animi propensione in adulatōres, nescio quos, nè quid grauius dicam, inclinantes; eosq. in vltimis hærrere Sinenses, qui cum malis artibus ad Magistratus consequendos grassari indignum putent, à virtute dumtaxat (quæ minimum in aliquorum Principum aula potest) commendationem habent, sunt plures, qui Principi inseruientes, summos sibi deberi honores existimant; non alio clarescentes, quam maiorum suorum fulgore; qui sola nobilitate, aut temporis conditione, primas sibi demandari dignitates æquum arbitrantur. At in his honore afficiēdis sæpenumero Princeps tempore auitæ obseruantia cum noua humillimi obsequij oblatione sæpe conjuncta periculis habet; sit tamen virtus, quæ sua quasi manu regat, distribuaturq. dignitates: si hæc quasi solidos artus non fecerit, ei, qui sibi conferre honores concupiscat, non permittat Princeps, ut tot pretiosis dignitatum indumentis induatur immeritus; Qui solum per Aulam spatiatur, oculisq. Principis facetum, assentatoremq. se exhibet, non sit habendus inter eos, qui solo virtutis nitore effulgentes, primos sibi demandari honores exoptant. Sit illi reseruata dignitas, quæ lucem afferat, non nimis nitescentem; sint gradus, qui eum nimium non extollant, in suaq. quasi sede, vti ad maiora minimè aptum, cōtineant. Nec sit Arithmetica illa proportio suadenda, quæ in honorum distributione seruata, à suis sedibus omnia conuellit. Hæc solū in cōmutationibus vigeat. Hæc credat Princeps se saltē fouere homines virtute, ac sciētia claros; hæc sæpè inquietos animos cōturbat, nec eo, quo retur Princeps, se adduci patiūtur.

Quanti ponderis sit iustitia distributiva in publicis præcipue dignitatibus deferendis. Ad publicos dignitatum gradus, nisi qui digniue habentur.

Quam difficile sit dignos ab indignis discernere.

Indignos sæpè etiam summos honores sibi arrogare

Virtutem æqua quasi manu sua dignitates parti debere.

Non negligēdos honorū gradus.

In honorum partitione nõ agendum Arithmetica proportione

L Perpen-

Praui effectus incon-
sulte honorū
distributio-
nis.
Sententiarū
neglectus.
Vitiōrum
amplexus.

Lubricum
Principatus
solum.

Iustitiā De-
ctorum viro-
rum prae-
sido destituta
tamquam ar-
borem à solo
conuulsam.

Inconsulta
honorū di-
stributio, q̄
exasperet ho-
minum ani-
mos.

Etiam belli
tempore in-
consulta ho-
norum distri-
butionē ma-
ximè obesse
exemplo Lu-
dovici Sfor-
tiz

Galeatium
Sanseuerinū
potissimam
causam fuisse
Ludovici
eiectionis à
Principatu.

•Eidem ex-
plo nobis
fuisse Caro-
lum V.

Perpendat Princeps si indignos honore afficiat, in eodem folio non consistere virtutem. Hæc vti peregrina longe aberit, vti exul suas reformidabit sedes: Prò tanta luce solum nubes densissimæ conspiciuntur, quæ vel ignorantiam, vel imperitiam circumfundent, potentissimas Principatus euerfionis causas: Delitescunt omnes scientiæ, & quæ amictæ fulgore veræ lucis se oculis intuentium offerebant; modo circumfusæ tenebris se minimè pandent: Quæ vitia ad dignitatum culmen promouebunt, ea minime despectui erunt; ei vero, qui ad proficua tantum erit intentus, quæ prius amplectenda, modo inutilia erunt, & qui Principatus solido virtutis fundamento soles hærecere, modo solo lubrico nitens prauarum gubernandi artium, sæpissimè collabatur in maximam Principis subditorum perniciem. Si pro virtutibus sint vitia, quis locus Iustitiæ? Si hæc delitescit, si solum ignaui, si rudes homunculi, si parum versati, si loqui quodammodo nescientes præficiantur, quæ felicitas erit? Conuulsa à solo planta fructus parere non potest: qui fructus à Iustitiæ plâta percipi possunt, quæ vim in limo cuiusdâ tantum propensionis radices egerit, suas comas expandere; suo vigore destituta, minimè valeat? Inconsiderata honorum distributio animos adeo periculosè exulcerat, vt innumeris exemplis cõpertum sit dignitatē fauoris potius, quã virtutis nomine in aliquem collocatam; aliorum animos æquè meritorum adeo alienasse, vt calamitates subire neglexerint, modo Principi struerent periculum tantum, vt imprudentiam electionis exprobrarent: Quæ res, si quolibet tempore pessimos parit effectus, eos tamen belli tempore maximè producet, quo ministrorum fides, ac beneuolentia magis necessario requiritur. Præcipua causa, ob quam Ludouicus Sfortia repente corruit, & viginti dierum spatio ex imperio suo, quod omni ex parte munitum, non solum defendere; sed etiã sustentare poterat, eiectus est, ea sola fuit, quod in Ducem sui exercitus elegisset Galeatium Sanseuerinum, optimum quidem in Aula palestritam, at summo Duci valde imparem, quem nihilominus illius imperij defensionis præfecit, fratriq. Comiti Palatino maiori natu, & rei militaris peritiori anteposuit. Qui vir adeo se ob eam electionē iniuria affectum à Ludouico existimauit, vt dolore, iraq. implacabili agitated, omni acceptorum ab illo Principe beneficiorū recordatione deleta, maximo ardore ad Ludovici miseriam, fratrisq. iniuriam curandam animum adiuerit. Adeo pectora virtute præstantium virorum iusta ira ob iniquam honorum distributionem concepta concitat, exagitatque. Carolus V. Imperator in Italia partium fortunam penè evertit, quod Didacum Mendozam summa apud se gratia; sed imparem omnino tanto

tanto oneri rerum Italicarum procuratori promouerit; documento Principibus, quam perniciosus fit illorum error, qui in eligendis ministris, magis gratiam, quam virtutem, & meritum spectarent. Honor itidem male distributus, ijs, qui Prouincijs præficiuntur, non modo potest iustam, ac periculosam iram in animis eorum, qui magis meriti sibi videntur, commouere; sed etiam ipsas Prouincias solet perturbare, & ad rebellandum impellere; Quandoquidem minister ijs dotibus præditus, quæ ipsum muneri suo male respondentem efficiunt, breui temporis interuallo Prouinciam ad miserabilem conditionem deducit. Quæ res aliquando subditorum patientiam excedit, neque ob aliud, quam propter iniustam dignitatum distributionem. Sicilia ingenti cum strage Gallis erepta fuit, cum scilicet spatio duo de viginti annorum Regni illius administratio in ministro violento, ac libidinoso collocata fuisset.

Verum hæc pro nihilo habeantur præ periculosa illa distributione, quam Princeps facit, cum vnum præ ceteris fonet, suorumque consiliorum, ac gratiæ consortem facit; Nam statim, atque vnum ex his anteponit, & palam cariorem sibi efficit, compagem, & vim ipsius Principatus dissoluit, consiliarios; quibus circumdatur, disgregat, armorum suorum potentiam debilitat, iustitiæ æqualitatem immutat, & sese incautum in quædam artificiorum, & æstuum retia conijcit, plus, minusue periculosa, prout, qui Principis fauore potitur, plus, minusue ingentes spiritus gerit. Principatus compages pluribus modis dissoluitur; sed omnium periculosissimum censeo, quoties Princeps summæ rerum deliberandarum virum aliquem, sola ductus beneuolentia, præficit; nam tunc in eo Principatu via quædam aperitur, per quam extraneus quilibet Princeps, modo consuetis artibus uti voluerit, ingredi possit. Verum absque dubio intrabunt subditorum spes, recipientque per ministri manus beneficia, quæ ministris ipsis, non lenitati Principis accepta referentur; Disgregat Consiliarios, quibus vititur, quia inter ipsos numquam deerunt, qui cernentes omnem Principis beneuolentiam, atque auctoritatem ad vnum referri, non modo eius amicitiam per malam ambitionem exoptabunt; sed etiam omnem curam adhibebunt, vt cum ipso arctum foedus iuciant, adeo vt suffragij, libertatis, & consilij sinceritatem penitus sint amissuri, ijque euasuri, qui magis illius, quam Princeps præ omnibus diligit, Satellitum nomen, quam Principis consiliariorum titulum mercantur. Quæ consilij diuisio eo erit maior & periculosior, quo Aulici illius potentioris auctoritas æmulatione procerum non est caritura. Debilitat huiusmodi Princeps armorum suorum vires, quia potentior Aulicus, qui

L 2

consi-

ob Didactum Médozâ sibi carissimum, sed tanto oneri imparé, Italiæ procuratoré renunciatum,

Eadē ineptâ honorû distributioné, Prouincias perturbare, & ad rebellionem concitare.

Effectus præuoc electionis alicuius auctiorum, in amicis cariorem, & consiliorum maxime inter oēs participantem.

Omnis periculosissimâ esse cû Princeps sola ductus beneuolentia aliquê deliberandis rebus præficit.

Quæ id probent.

Principis beneficia, quæ cû est penu regio deducuntur, nihilominus pfecto illi referentur acceptæ.

Iustitiæ periculum, cû consiliariorû plebs; huic tã Principi caro moré facile gerant.

Armorû, ac potentia suæ diminutione

Occurritur
dubitacioni,
quæ fieri pos-
sit.

Iustitiæ equa-
litate Magis-
tratus timo-
re con-
fundi.
Legum for-
mam facile
tantum cor-
rumpi, &
depravari.

Calliditatis
vim caueat
Princeps.

Caroli co-
gnomèto Si-
plicè Gallia-
rū Regē exi-
tū sibi stru-
xisse ob Ha-
ganonē hu-
milis ab or-
tu fortunæ
ad supremos
honores eue-
ctum.
Ludouicxi.
sutorē suum
ad internun-
cij, tonsorē
ad legatū, me-
dicū ad Ma-
gni Cancellarij dignita-
tes euexisse.
Quas clades
subierit Ro-
manū Impe-
riū ferē ob-
simile quid.

consilijs reconditis, & suis vtilitatibus inseruit, semper poterit, aut consilium belli decernendi impedire; aut decretum bellum differre, & arma commota arbitrato suo tractare, nempe commédans illa homini, qui & si parum capax à suo nutu depédeat, vel poterit eorundem armorum progressum, ac felicitatem remorari, vt Ducis amplitudinem, & dignitatem, quoties aut est, aut fieri potest eius æmulator, imminuat; neque vero ideo, quia præpotens Aulicus ab his omnibus rebus forte abstinet, remedium prauæ administrationi adhibitum erit, propterea quod satis est ad malam regiminis formam ostendendam, vt appareat omnem auctoritatem ipsius corrupédi penes vnum esse, quotiescumque ille, aut ex se voluerit, aut suaforem inuenerit: æqualitatem autem Iustitiæ Princeps confundit propter timorem, quem gratiosi potentia Magistratibus incutit; nam etiam si lex (quod ad ipsum attinet) eundem semper vultum gerat, eademque semper lingua vtatur; nihilominus illius interpretes, & executores, vt plurimum paupertate pressi, alijsque de causis infimi homines, solum nutum potentioris respicientes, legibus nouas formas imprimunt, earumque idioma adeo immutabunt, vt cupiditati potentioris deseruiant: Hic autem tum ob negotia sua, tum propter aliena semper magis rogatus curabit, & vrgebit, & quoquolibet diriget, maximo cum totius reipublicæ detrimento, neque minore Principis ignominia, à cuius manu recognoscuntur grauamina, quæcumque Potentioris liberti irrogantur. Permittit autem incautè, se rete quodam calliditatis perpetuo capi, quando omnes, quicumque diuturno tempore Principum benevolentiam sibi in eodem statu conseruare non ignorant, eos maxime calliditatis homines esse oportet. Neque enim sine astu fieri posset, vt Principum voluntates natura volubiles, cupiditatibus abundantes, quas facillime satietas capit, retineantur. Caroli Simplicis Gallix Regis extat exemplum, qui propter Haganonem Laudenensem à Regni Proceribus derelictus, sui ruinam construxit. Hic modicæ originis solus omnium consiliorum particeps, & sine illo neque domi, neque foris ardui quidquam gerebatur. Tanta obscuri videlicet hominis gratia regi ipsi exitio fuit; cum proceres moleste ferrent, vnum omnibus, eumque obscuro loco natum, nobilissimis viris præferri. Ludouicum XI. accepimus futuri suo, fecialis, ac internuncij; tonsori vero legati; & Medico Magni Cancellarij partes detulisse. Imperio Romano præerant Arcadius, Honoriusque fratres, cum Ruffino, & Stilicone tutoribus, rerumque arbitris. Si in Aula, cuiusque farina homines, immo ad præcipue notæ dignitates iuxta nobiles, ac ignobiles, per ritos, ac imperios, strenuos; ac imbelles admittebant,

rebant ; quam cladem ex indiscreta honorum distributione Romanum Imperium acceperit, plena sunt Historiarum monumenta, quæ hic non percurro, cum non opportunum censeam hoc loco recensere, quas omnino clades patiatur Principatus ex solo potentioris astu, & Principis fœcordia, cum non tot possint excogitari, quin semper maiores in medium adducat solus temporis cursus, solaque conditio. Videmus sæpe Principe ab alieno homuncionis alicuius nutu pendente iustitiam distributivam non suis radijs fulgere, suo splendore destitutam; ideoq. ceteros Aulicos, qui se negligi vident, ab Aula secedere; Repulsæ enim dignis viris sunt vulnera plane letalia, quæ nulla sereni vultus cura, nulla alterius dignitatis conferendæ spe sanari possunt; Recrudescunt semper cum & alij non æque idonei, solo siue potentioris Aulici fastu, siue sola Principis ignavia ad sublimes euehuntur honores. Cauendum itaque est Principi, ne indignos, & culpata vitæ homines, præmijs, & honoribus afficiat; dignos vero, & virtute spectatos despiciatui habeat. Iam satis dictum indignos beneficijs ornatos, & in amicorum numerum à Principibus receptos, exitio Principum vigere, & cadere; Veluti Seianus ille Taciti, qui cum ad summos honores Tiberij beneficio euectus esset, postea ad mortem adactus magno Romanorum exitio, & periit, & floruit. Neque enim ad magnos, & excelsos honores euecti sine multorum hominum pernicie, ac incõmodo ad exitium ruunt, semper illorum ruina ceteros omnes, qui illos secuti sunt, trahit, & extinguit; nec id quidem sine magno, & prægrandi Principum quandoque damno.

Pédete Principe ab alicuius Aulici nutu, iustitiã distributiã deficere, & ex hoc Aulicos ex Aula decedere.

Seianũ à Tiberio ad summos honores euectum, tandem morti fuisse addictum.

Huiusmodi hominibus gradus ad honores, esse exitia populorum.

Principem præesse iuri dicundo debere, præsertim in causis egentium, enitique, ut litigia minuantur.

C A P V T III.

VM Princeps custodiæ, defensionisque causa à Deo Optimo Maximo constitutus sit, vt locupletes prohibeat, ne iniurias inferant, inopumq; multitudinem ab ijs tueatur; suum sanè munus obire haud quaquam valebit, nisi ipsemet causas vtrasque dignouerit. Hanc cognitionem suadeo, vt in omnium causis, si fieri possit, maximè verò Inopum, sumat; licet enim pluribus, ijsque grauib; detentus sit curis, semetipsum excusare nequaquam valebit,

Principẽ pluribus licet detentum negotijs egentium tamẽ causas audire debere.

L 3 cum

Minimè dicendus est Princeps, qui sibi soli vacans aliorum negotia effugit.

Quæ utilitates oriuntur ex egenorum causarum cognitione.

Non semper ministrorum est munus in opum causas audire. Quæ munera Principis in cognoscendis subditorum causis. Non semper adiri possunt Iudices, qui iustitiã administrant.

Quantam sibi concillet Princeps beneuolentiam in excipiendis subditorum querimonijs.

cum nulla maior sit cura, quàm, quæ, vt rectè administraret, affici debet. Hac neglecta ob socordiam, animique segnitiem, non tot recenseri possunt mala, quin etiam plura sese effundant in caput, ipsiusque Principis perniciem. Quomodo enim, se se intrà suarum ædium patietes continet, vnà fortè cum muliere collum tractans, (vti Regem Assyriorum fecisse tradunt sua pace contentum) aliena contempta. Quomodo (inquam) dicendus est Princeps, qui sola otij captus dulcedine, negotia in posteram lucem reijcit; qui ministrorum delicta non inquit; qui pauperum oppressiones non inuitis auribus excipit; qui ijs remedijs nequaquam animum intendit, quæ sibi Principatus robur, ac nomen tueri possunt? Turpissima iactura ea est, quæ per negligentiam fit, cum ex hoc veluti fonte agrorum plerumque sterilitates, hostium incurfiones, ac bella, Ciuium conspirationes, ceteraq. id genus mala omnia manent. Præsit itaq. iuri dicendo publicè, omniumq. sine discrimine causas perbenignè audiat; Maxima, cum omnium, tum eius erit utilitas; Multa latent, multa occultantur; dum intra priuatos parietes sibi vacans soli Princeps negotia aliorum fidei permittit. Cum subditi Principum aures sibi oclusas, demandatumq. alijs regimen vident, perinde Iustitia ipsa quasi obdormiente, nullam turpitudinem, nullumque dedecus reformidant; sed ius, Iustitiamque omnem pessundant. Inops se miserrimum clamat, iam potentioris præda factus, & quod mirum videtur, si se à tanta ingluuie eximere conatur, rapinas non euadit.

At ne existimet, quamuis, qui munus hoc obeant, certi sint ministri, non suæ fore culpæ, si aliena dissidia suis etiam auribus non excipiat. Ipse est Princeps, qui à Deo constitutus vigilare debet, vt tot pauperum controuersia dirimantur, quæ alioquin summum detrimentum afferunt; Ipse est, qui fori strepitus sua debet coercere prudentia; Neque verò sit, qui asserat, non omnibus detineri forensibus occupationibus Principem decere, sat esse adire Iudices, qui tamquam probi, probatiq. viri nihil, q. administrandæ Iustitiæ desit, relinquunt; longè enim fallitur Princeps multa iniunguntur, quæ executioni demandata non satis rectum Iudicis animum præferunt; Quid? quod multa sunt, quæ in pectore reseruat Princeps, intraque suæ veluti iurisdictionis claustra cohibet, quæ dum in breuiario descripta penes hunc existunt, nullum sui malum odorem relinquunt; Querimoniam libenter exceptæ, haud leues promissiones, quæ vanas non excitent spes, subditorum beneuolentiam per vim quasi extorquent; Si Iustitiam ipse quasi deneget, quasi priuatus grauissimum flagitium perpetrat, qui suæ non bene conscius potestatis, qui oneris minimè patiens, delictaq. plenus

plenus, decreta in alium differt diem. Quid ex his porro sequitur? si nimium offendi se inops videt, nullamque poenam videat, quæ suam quasi subleuet miseriam, non querelæ tantum deerunt, verum & sermones non obscuri, quibus in tantum contemptum incidit Princeps, ut vna cum tempore tota concidat auctoritas, totaque intereat maiestas; Immo si subditorum negotia, non egenorum tantum, probatæ viri fidei demandare contendat, desinet statim esse Princeps; nulla erit dignitas, quæ ab hoc vno collata, ab illo prius demandata non existimetur; nullum dedecus, quod ob illius causam illatum non censeatur, nulla querela, nullusve clamor; Quisque gratiosi vocem sui interitum existimabit. Si fortè Princeps aliunde, quam ex ore illius alienas querelas excipiat, non statim culpæ tantum hic reus erit, sed dilaniandus relinquitur ei, qui sub sua potestate omnia sita arbitrabitur. Si audienda res gratiosum respicit; non erit, qui audeat, quæ obsint, recensere. Sat volunt in Principe, qui non audiat, nimio insolenti fauore committi delata, ut in posterum læto ille otio fruatur, hic verò querentem plectat, immò in præceps agat; Non suas igitur dicitur Princeps explere partes; si hæc peragat; aures enim facile loquentibus sunt accomodandæ, omnique cribro omnia trutinanda, ut clarescat veritas, quæ fraudum nubibus Aulici potentis obruta suum splendorem emittere minimè poterit. Hoc pacto ille Iudex, qui sua gesta corripit sentiet, in posterum ab inhonestis Jongè aberit, quiq; supremo fauore alios antecellet, non tam ad augendam auctoritatem erit propensus, quin etiam eam posse diminui arbitraturus sit, & ita pro lucro certum suimet ipsius interitum sit reportaturus. Hunc eundem morem, laudabilèq; consuetudinem seruauere præci Reges, atque Imperatores. Carolus Octauum Galliarum Regem diebus certis cognouisse de querimonijs, atque causis omnium, qui quouis de re aliquid ad ipsum deferrent, tradunt Historiæ, quod pauperum, miserorumque hominum gratia in primis faciebat; tametsi Carolus multa non perficeret, tamen eo pertinebat institutum hoc, ut Præfecti in officio, metuque continerentur, quod fatis, ut cumq; erat ad perfectam Iustitiæ administrationem. Carolus Burgundiarum Dux cognouit diebus tribus; multis verò ante eum sæculis Carolus Magnus, die vna in hebdomada Iustitiæ sacra peragebant; Verum hic volebat; ut se præsentem illæ tantum causæ agerentur, in quibus eius Ministri Ius dicere nolissent, & qui litigabant, iniuriam sibi illatam quererentur, ut hoc freno coercitis Iudicibus integra, & inuiolata Iustitia staret. Lusitaniarum quoque Reges certis etiam diebus cuiuslibet hebdomadæ in Senatu præsidere solebant. Augustus Cæsar

ius

Quæ incommoda oriuntur ex nimio Principis fauore in dægnoscentis uauis.

Non tam læditur Principis auctoritas ex Aulici fauore, si ipse Iudex sit.

Veritas Principi semper magis patet, dum ipse Iudex est.

Ex cognitione querelarum Iudices magis in fide continentur, reuolusq; Iustitiæ admittant.

Caroli Octauum certos dies statuisse pro excipiendis subditorum querelis.

Hoc idè factitalle Carolum Burgundiarum Ducem, aliosq; Reges, ac Imperatores.

ius dixit assidue, & in noctem nonnumquam, & si corpore parum valeret, lectica pro tribunali collocata, vel domi cubans.

Quantū elaborare debet Princeps p̄ minuendis litibus.

Quæ incommoda telq; abusuū ex magno litū numero oriuntur.

Quomodo tanta euitare possit Princeps incommoda.

Subditi quo locupletiores, eo sepe promptiores in subuendo Principi.

Quantū studuerit Ludouicus Vndecimus p̄ tollendis litium ambagibus.

Verum, vt non tantum iuri dicendo præsit Princeps, suadeo, sed etiam, vt omni studio elaboraret pro minuendis litibus, quarum cognitio alteri Iudici demandetur; Hoc enim & ipsa humanitatis ratio dicitur, & ciuilis Politicæ tranquillitas. Incredibile dictu, quæ telæ abusuū ex hoc magno litium stamine, & subtegmine texantur; Certè minuendis litibus conducit, si numerus librorum recidatur, qui, cum sit infinitus, fit, vt lites per se claræ, & expeditæ longius repetitis ambagibus sinuosæ reddantur, aut è contrario lites, & causæ disceptationis non expeditæ, ac potius iniustæ defendendæ, ac perdendæ suscipiantur, atq; hinc fit, vt clientes eueris in foro facultatibus miserè viuere, atq; ad rapinas, artes iniquas, illicitasq; se se conuertere cogantur. Has grassationes facile deteget Princeps, si viros probos, & rerum forensium vsu spectatos selegerit, qui intellectis captiunculis, ambagibus, & circumscriptionibus, quibus scatent tribunalia, alijsque formulis, aut certè breuioribus, & strictioribus, miseris succurrant litigatoribus. Quæ in re hoc debet esse diligentior, quod subditi, quo minus litium sumptibus exhauriuntur, eò locupletiores erunt, & in subueniendis Fisci necessitatibus promptiores, præterquam quod indulgentia illa maiorem cauillandi materiam subdolis illis præbebit, diuinam quoque offensionem sibi accerset. Et certè, cum recta sunt iudicia, delubra sunt æquitatis; cum deprauata; foueæ fallaces, & cæcæ, in quas, si captus quispiam ceciderit, non indè, nisi post multa exiliet lustra, ad vsq; ipsas medullas exustus; vt meritò extollendus sit Ludouicus Vndecimus, quem totis viribus in hoc incubuisse ferunt, vt optimis legibus Gallia constitueretur, & litium forensium, quibus innumeris scatebat, tollerentur tricæ, atq; ambages. Quæ cum ita se se habeant, semper elaborabit Princeps, vt subditorum salutem præ oculis habeat, nihilque ei magis cordi sit, quam horum conseruatio, quod certè minimè assequetur, si sibi persuadeat ab alijs administrandam iustitiam, qui in reddendo iure peruicaces sint, & in minuendis litibus, & controuersijs iudicialibus curam non ponant.

De iusta

*De iusta in improbos seruanda animaduersione
à Principe.*

C A P V T V.

AD faciendam salutarem disciplinam, scelerum, quæ perpetrantur, vindicta in primis necessaria est in quacumque bene constituta Republica: Quamuis enim amore virtutis, ac honestatis ab iniuria, violandisque legibus se abstineant boni; numquam tamen mali desunt, qui formidine poenæ dumtaxat in officio debent contineri. Illud autem in primis statuendum est, vt Princeps bonos, & innocentes benè complectatur, malos autem timore poenarum à scelere, atque flagitio reuocet; sic enim, si peccantibus ipsis sanitatem non afferet, certè ceteros à suscipiendis criminibus deterrebit; nec pecuniaria multa atrociora aliqua crimina vindicare rationi consentaneum ducat, cum, quæ magis exempli prauitate Reipublicæ bono opponuntur, pari poenarum seueritate punienda existimem. Nec, si quando crimen aliquod pecunia sit redimendum, Principem decet in proprios vsus conuertere; ne studio potius avaritiæ, quam facilitatis, aut clementiæ ductus, eam, quam infligere iure potuisset, poenam condonasse videatur. Sontibus, illud certum, parcendum non esse: Habitus longa consuetudine acquisiti, in naturam quodammodo transeunt, &, quemadmodum, quæ naturalia sunt, natura ipsa repugnante, tollere non possumus, aut mutare, sed eadem semper in omnibus sunt; ita, qui sceleribus perpetrandis diuturno tempore sunt assueti, vitiosi illius habitus, quem suscipere, adèò tenaces sunt; vt etiam si deponere conentur, insitum semper illum videant in semetipsis: Sicut enim atrum colorem Aethiopis qui abstergere contenderit, operam ludet, cum naturalis ille color à natura insitus sit; ita, qui longa consuetudine male facere didicerunt, vitio peruersæ voluntatis, virtutis coloris quodammodo incapaces esse videntur. Ergo, vti prudens Medicus membra illa præcidit à corpore, quæ ità corrupta sunt, vt etiam communicato morbo reliqua tabescant; ità Princeps à Reipublicæ corpore sceleratos homines ità præcidat, vt nullum periculum sit, ne partes illæ, quæ infectæ nondum sunt, morbo correptæ putrescant, ac pereant. Priuati homines suas ipsorum iniurias persequi prohibentur: Publicæ potestatis, quæ omni nomine

Bonos benè
gè excipiat
Princeps, ma-
los, & flagi-
gitiosos se-
uerè, & pro
scelerū ge-
neribus tra-
ctes.

Caveat, ne
pecuniâ, qua
redemerit
scelus, trās-
ferat in vsus
proprius.
Habitus vis
summa.

Præuos in
homine habi-
tus, haud fa-
cilis obli-
terari, quam
atrum colo-
rem abstergi
in Aethiops.

Noxiorum
sceleribus il-
lico occur-
rat, ne tabes
propagetur
in probos.

An semper
pœna affi-
ciendi rei.

Non sit ni-
mius Prin-
ceps in popu-
lorum amo-
liendis cri-
minibus, vel
multandis.

Disfimula-
tio locū ha-
beat, vbi po-
puli mores
vlla ratione
corrigi ne-
queunt.

Qui Principem
sibi iratum
norit, certam per-
niciē in sin-
gulos dies
subeundā si-
bi p̄mittit.

In pœnis in-
ferendis itā
se gerat Prin-
ceps, vt ad
eas inuitus
videatur im-
pulsus.

Mitiori pœ-
na plectendi
nobiles, quā
ignobiles.

Idem à po-
pulis ple-
risq; factita-
tum.

nomine gladium gerit, munus est, itā illas abolere, vt priua-
tis, qui violati sunt, fiat satis; Paleæ, & frumenti retrimēta
ab ipso tritico ventilando separantur, & flammis destinantur:
Itā Rempublicam ab istis hominum quisquilijs Princeps vind-
icatiuæ Iustitiæ vētilabro expurget, ne totum sinceri, integriq;
frumenti cumulum inficiant, atq; corrumpant. Non verò mi-
nutim scrutari, & explorare Principi suadeam, & subditis im-
portunè in omnibus instare, immò ad quædam consulto con-
niuere velim, ne subditos nimium premat, sed illis, vt sic lo-
quar, permittat respirandi facultatem; Quamquam enim op-
tandum est, vt toto nixu Princeps incumbat, vt corruptos mo-
res, aut emendet, aut excindat; quædam tamen vitia radices
adeò altas egerunt, vt quicumq; illa extirpare contenderit, non
solum frustra sit, sed etiam illud, quod minimè vellet, conse-
quatur, vt cum in irritum conatus euaserit, minuatur existi-
matio illius potestatis, quæ amoliendis prauis moribus par esse nō
potuerit. Hæc cum incidunt tempora, prudens consilium est
disfimulando transmittere, quæ corrigi non possunt: At si puni-
endi necessitas incumbit, zelum tamen itā coerceat, vt omnē
iracundiæ remoueat suspicionem; potiusq; ad iracundiam len-
tus credatur, quàm procliuus. Quemadmodum, qui in Lybiæ
arenis depræhensi, aut in silua Leonibus referta rugitum corū,
quasi nuncium mortis auribus excipiunt; itā qui Principem si-
bi iratum animaduertunt; certam expectant perniciem, nisi
blanda sapientis hominis oratione placatus furor ille resederit:
fieri quidem potest, vt nihil remittat Princeps de pœnarum se-
neritate sceleribus debita; itā tamen se gerere debet in ferendis
sententijs, morteq; imperanda, vt quilibet intelligat inuitum
illum ad ista descendere, nec alia de causa, quam, vt Rempubli-
cam seruet incolumem, irati hominis personam ad tempus as-
sumere. Itā ergo, cum opus fuerit, irascatur; vt facillè possit
animaduerti, quæ geruntur; aut imperantur, non perturbato
animo fieri, aut præcipi, sed sedato, ac tranquillo, geri tamen,
quia Reipublicæ rationes, quibus id debetur, exigunt, vt fon-
tibus punitis, toti ciuitati quies, ac securitas paucorum pericu-
lo paretur.

In puniendis autem fontibus præcipuum erat, mitius à iure
puniri nobiles, quàm obscuro loco natos. Lex Viscellia extat,
quæ plagarios seruos ad bestias proijcit; ingenuos securi per-
cuti, aut in metallum damnari; si verò persona sit honestioris
conditionis, relegari iubet: Sicarios alia lex extremo supplicio
affici mandat, nisi fuerint in aliqua dignitate constituti. Item
alia incendiarios damnat ad bestias obscuriores homines; gla-
dio, vel exilio nobiliores. Neq; id Romanorum tantum, sed
omnium

omnium penè populorum proprium fuit, nam legibus Franco-
rum, ac Saliorum quamplurimæ pro cuiuscumque statu, ac con-
ditione pœnæ infliguntur. Quin etiam illi ipsi populorum om-
nium crudelissimi Indorum, qui ad occasum positi sunt, cum ei-
dem sceleri obnoxium nobilem, & plebeium tenerent, nobili
capillos, aut brachalia truncabant, Plebeio nares, vel auriculas
præcidebant, ex quibus clarum censeo in Iustitia correctiua at-
tendi Analogiam, siuè proportionem Geometricam, contra
quam in commutatiua, quæ circa contractus versatur, in qua
res priuatorum proportione Arithmetica commutantur, ea-
rumque tantum ratio habetur, non personarum. Neque alia de
causa hoc factum esse censeo, quàm vt ceteri ad virtutem, & ve-
ræ nobilitatis (quæ potissimum in virtute consistit) studia va-
leant inflammari; Verùm quoniam vulgus est natura liuidum,
dum videt mitius cum optimatibus agi, suas verò iniurias acrius
vindicare, sæpissimè queritur aduersus optimates, & potentio-
res, quorum alioquin conditioni maximè est consentanea pro-
portio Geometrica; atque ità, cum difficile sit, eum, qui Maie-
statis imperio præest; sic præmia; & pœnas pro meritis cuiusq;
tribuere, nullus vt sit, qui disparitate non offendatur, harmo-
nica quædam configitur proportio Arithmetica, ac Geometri-
ca, ita temperata, vt nobiles pari quadam pœna ignobilium
ferè plectantur, quæ omnino eorum non imminuat dignitatem,
& horum querelas omninò tollat, & ità non interuertitur ordo
ciuilib, & subditi non ità grauitè se offendi prædicant.

Proportio-
nem Geome-
tricam in Iu-
sticia corre-
ctiua seruan-
dam esse, cõ-
tra verò in
iusticia com-
mutatiua A-
rithmetica
tantum.

Consulendū
nihilominus
liori vulgi,
& pœnas, ac
præmia pro
meritis cui-
usq; ita tri-
buenda, vt
disparitas
vix appareat
seruata tamè
nobilitatis
dignitate.

De Clementia, qua Princeps pradius eset debet.

C A P V T V I.

PRINCIPI antè omnia clementia, pœna-
rumque raritas, ac parcitas conuenit: Huic
vitam, fortunamq; homines credidere, tam
multis fidelibus fidem non decet fallere.
Qui seruandis hominibus constituti sunt,
in omnes beneuolos esse censeo, & in quos
possunt, beneficia conferre. Etiam ille, qui
nullius culpæ sibi sit conscius, nihil pul-
chrius esse sibi ducit, quàm multarum rerum veniam dare, nul-
lius petere. Qui & ipse habet, quod debeat ignosci, sine summo
opprobrio non potest in alios esse crudelis. Nulla virtus Prin-
cipem ad eò facit Deo similem, Principis nomine, & munere di-
gnum, subditis gratum, regnandi que securum, vt clementia,
quæ

Quam de-
ceat Princi-
pes esse be-
neuolos.

Clementia
quanto com-
modo sit
Principi.
Quæ Dei cle-
mètia etiam
in improbos
quàm Prin-
ceps imitari
debet.

Magnanimi,
& generosi
animi est mi-
tem, ac pla-
cibilem præ-
ferre, &
iniurias de-
spicere; Cõ-
tra mulie-
bris est ani-
mi furere, si-
cuti ferarum
villorum in
proleptos se
uire.

Regem Apu
sine aculeo
Regis cuius-
que clemen-
tiã dicere.

Imitetur
Princeps Me-
dicum, qui in
medicamen-
tis aspera cũ
lenibus valet.

Principis pa-
tris patrem
esse decet, &
ut patrem in
pœnis infli-
gendis gere-
re se debere.

quæ à iustitia separari minimè potest; Videmus irreparabili æqualitate patientiæ nocentibus, & innoxijs, religiosis, & impijs gratias agentibus, & ingratis Dei nutu tempora obsequi, clementia famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fructus nitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere, & cũ crebris, immò continuis exacerbetur offensis Deus, suam temperat indignationem, cumque habeat in potestate vindictam, mauult diu tenere patientiam, sustinens scilicet, vt, si fieri potest, multum malitia protracta aliquando mutetur, & homo in errorum, ac scelerum contagione volutatus, vel sero ad se conuertatur: sic idipsum Principis officium requirit: magna fortuna magnum animum decet, qui nisi se ad illam extulit, & altior stetit, illam quoque infrà terram deducet. Magnanimi proprium est placidum esse, ac tranquillum, & iniurias, atque offensiones supernè despiciere; muliebre est furere; ferarum vero, nec generosarum quidem præmordere, & vrgere proiectos. Elephanti, Leonesque prætereunt, quos in terram abiecerunt, ignobiles bestię in ipsa feritate pertinaces sunt. Non decet Principem seria, & inexorabilis ira, non multum enim supra eum eminet, cui irascendo se exæquat, seruare proprium est excellentis fortunæ, quæ nunquam magis suscipi debet, quàm, cum illi contingit idem ferre posse, quod Deo, cuius beneficio in lucem edimur tam boni, quàm mali.

Non minus naturæ, ac Imperio congruam existimo clementiam, quàm dignissimam, & necessariam ipsi Principi. In Apibus videmus Regem sine aculeo esse: Noluit enim natura illum sæuum esse, immò telum detraxit, iramque eius inermem reliquit, vt hoc exemplo Principes ad summum Imperium minimè naturæ acerbitatem adiungerent; Itaque fit eius animus flexus, pronus ad veniam, ad pœnas piger, & ad præmia velox; sitque tanquam Medicus, qui, vt suas adhibet curationes, vt diuersis, & contrarijs morbis, diuersa etiam, ac inter se contraria medicamenta accomodet, lenia partim, & aspera, & aliquando portiones ad bibendum gratissimas propinet, aliquando sectionibus, & vstionibus vexet, salutaribus illis quidem, quas, vt res molestissimas, plerique omnes ægroti refugiunt: Ità Reipublicæ vulneribus medicinam adhibeat, modo austeris medicamentis vtendo per iustitiæ rigorem, modo suauibus, & lenibus per clementiam, & vti ille non semper venam incidit, aut putrescentes carnes resecat; sed interdum imbecillitati decumbentium consulens suauis cibo, ac potionibus reficit, ità Princeps non semper rigorem illum, seueritatemque iustitiæ sectari debet, sed mitius interdum agere, si saluam esse velit Reipublicam. Parentes omnia

omnia contendunt, vt dubiam filiorum indolem ad saniora reuocet consilia, nec statim ad priimam offensam illos exheredant, aut exturbant è domo; sed tùm demum, cum perditì mores, & iniuriæ iniurijs additæ patientiam euicere; Princeps veluti alter patriæ parens intelligat, oportet, datam sibi patriam potestatem, quæ est omnium temperatissima, ac proinde tunc tantum ad extrema deueniendum esse remedia (quod faciunt Patres) cum alia defuerint, aut ea minus vtilia esse cognouerit. Multa imperia vi parta videmus, nulla tamen tuta, ni, quæ beneuolentiæ fundamentis ex clementia ortum habentis hæserint. Ad Leonis fremitum cetera omnia animalia imbecilliora contremiscunt, quippè quæ illius ferocitati resistere minimè valent; Principem iratum, & sua abutentem potentia in subditos, quis non pertimescit? quis odio non habet? cum illius voluntati citrà periculum nullus resistere queat. Rursum quemadmodum æstiuo tempore, cum campos diurni Solis vapor non modo calefacit, sed etiam adurit: nocturno rore recreantur herbæ, & inclinata, & languentia capitâ rursus attollunt, quasi ad vitam reuocata; ita quieto, ac moderato imperio, populi recreantur, & florent, & qui sub aspero Principe, & ad immanitatem propenso languere visi fuerant, & ad interitum quodammodo vergere, si sæuum hunc, & truculentum, benigniorè excipiant, aliam repente inducunt faciem, lætam, hilarem, iucundam, omnibus ordinibus, noua parta securitate, gaudètibus. Hinc Principes regnandi initio, cum Imperij habenas ceperunt, hanc clementiæ aucupantur opinionem, vt Reipublicæ veniant gratiores. Hæc est itaque, quæ Principem custodit, ac roborat, tanta enim securitas paratur, vt populi laterum suorum obiectu paratissimi sint mucrones excipere, vt Reipublicæ Principem seruent incolumem. Nullum etenim firmitus, validiusq; præsidium inueniri potest, quam populorum amor ex tanta clementiæ vi quæsitus; quem qui nactus erit, non excubitoribus, non stipatoribus, aut arcium egebit munimentis; sed fide populorum tutus, beata quadam securitate fructur.

Nemo se fallat, exempla omnium Regnorum docuerunt fidelissimam esse custodiam Reipublicæ Principis clementiam. Causam puto, quia mansueto, benigno, amanti ciuium omnes libenter se submitunt, omnia sua credunt; è contrario crudelem omnes auersantur; Principis crudelitatem, vt publicam luem, vt insanabilem morbum fugiunt; omnes subiecti sub incude se tundi indigne ferunt; omnes quasi in custodia libera detinentur, & carcerarium esse Principem, carnificemq; arbitrantur, cum primo spes apparet, in libertatem se vindicant; Hæc cadibus hostium, quamuis multi cadant, securitas

M paratur;

Ad extrema supplicia nõ deueniat, nisi de grauib; minus periculum fecerit

Nimia Principis seueritate, populos animis cadere, & quodammodo elanguescere, clementia recreari, & rursus attolli

A clementiæ fonte, quæ comoda permanent Principi

Quam fida custodia Principis clementia.

Princeps crudelis, quam fit populo inuisus.

Romani Principes Germanicus, & Titus ob clementiam, populis tum cari fuere, ut illi vitro ad ipsos parentandum, plorandumue eorum mortem concurrerint.

Contra, qui populi plausus in morte Tiberij, qui animus, & ausus in crudelis Principis cadauer.

Qua gestio animi significatione dederint cuncti audita Neronis nece. Vitellij foedum spectaculum.

Qua Senatus in Domitianum peremptum contumeliaz. Quod reperimentum necessarium clementiae.

Clementiam magno iudicio sociandam.

paratur; qui enim superfluit, acrius oderunt, latebris; & ignorantia tutos se arbitrantur. Deinde nemo omnium hominum adeo penè est solitarius, ut non cognatos, affines, amicos habeat; omnes illos in suum odium Princeps crudelis irritat, ideoque saeuendo auget numerum inimicorum. Duos Roma penè clementes vidit Principes, Germanicum, quem Caesarem habere non meruit, & Titum, quem diu retinere non potuit; ex huius obitu merentibus publice cunctis, Senatus, priusquam edicto conuocaretur, ad Curiam cucurrit, obseratisque adhuc foribus, deinde apertis, tantas mortuo gratias egit, laudesque, quantas congeffit, ne uiuo quidem, & praesenti. Ex illius verò morte ita indolere exterarum nationes, ut eius funus sine imaginibus, & pompa per memoriam eius virtutum celebre fuerit. Non sic euenisse in Tiberij morte vidimus, qua ita lætatus est populus, ut ad primum nuncium discurrens pars Tiberium in Tyberim trahendum clamitaret; pars terram matrem, Deosque manes oraret; ne mortuo sedem ullam, nisi inter impios darent; alij vncos, alij Gemonias cadaueri minarentur. De Neronis nece tantum gaudium extitit publice, ut plebs pileata discurreret. Vitellius vincis propè terga manibus, laniata veste foedum spectaculum ducebatur, multis increpantibus, nullo illacrymante deformitas exitus misericordiam abstulerat. Domitiano occiso Senatus adeo lætatus est, ut repleta certatim curia, non temperaret, quin mortuum contumeliaz, atque acerbissimo acclamationum genere laceraret, scalas etià inferri, clypeosq; & imagines eius coram detrahi, & ibidem solo affigi iuberet, nouisq; titulos, abolendamq; omnem memoriam decerneret. Verumtamen hæc clementia salutari seueritate est temperanda. Neque enim Medicum laudari vidimus, qui mollibus fomentis morbos illos quasi circumligat, qui ignem, ferrumq; postulant: Scalpellq; & vstorio, cum necessitas exigit, utatur Princeps, modo, ne supra morbum; medicina sæpè dolentius vulnera curantur, quam fiunt: magno ideo iudicio exercenda est in publicum clementia, ne, si absque iudicio, & ratione sceleratis impunitas ostentetur, iniurijs obnoxij reddantur infirmiores, audacia facinorum alatur, atque ea causa Respublica detrimentum patiat. Tam enim nocet, qui morbo insanabili parcat, quam, qui integra abscindit. Ceterum maxime cauendum est Principi, ne dum seueritatem vsurpat, in saeuitiam adulterina quadam affinitate prolabatur. Itaque sic agere debet cum subiectis, ut magis illius vereantur seueritatem, quam, ut saeuitiam detestentur; quod assequitur Princeps, quoties nil durius, aut remissius ab eo constituetur,

quam

quam causa deposcit. Non enim seueritatis, aut clementia gloria affectanda est; sed opportuno iudicio, prout quæque res exoptulat, statuendum est. Legum seueritatem, cum ratio dicat, ipse mitiget, id semper vsuueniet, cum moderationem verba accipient.

Cum verò causa Principis agitur, tunc illud agere debet, vt, vel omnino conuiueat, vel vnus supplicio admodum improbi multorum acerbicatem coerceat; vt poena ad paucos; metus ad omnes perueniat. Neque id tamen, sed etiam, vt omnes existiment vindictam neutiquam illi probari, sed tamquam inuitum magna animi ægritudine ad castigandum venire. Quod intelligendum, nisi Imperium sit in incerto, tunc enim seueritas seueritate est repræsentanda. Inde nonnumquam fit, vt in coniurationibus, quæ fiunt in Principes de nouo ad Imperium euectos, vel quorum alioqui ditio non firma est, nullus relinquatur clementiæ locus, sed quam citissime è medio tollantur, præsertim, cum coniuratorum potentia, vel gratia magna est ad populum. Neque enim, cum vertitur causa optimatis, vel Illustris viri, diu protelanda executio, sed oculus iudicandum, cum causæ tamen cognitione. Cauenda sunt præterea multorum supplicia, vel simul, vel diuersis temporibus sumpta, vbi multi noxij, ibi subtrahendum aliquid seueritati, quod addatur caritati. Medicos imitetur Princeps, qui cum sine ferro mederi possunt; lenibus fomentis vtuntur. Cum multus sanguis effunditur, etiam Respublica debilitatur, quemadmodum aperta venia, cum noxio sanguine integer vigor, & spirituum naturalium vis emicat: inter multos semper aliqui creduntur innocentes, aut mitiori manu sanabiles. Vti fulmina paucorum periculo cadunt, omnium metu; sic animaduersiones magnarum potestatum terreant latius, quam noceant. Non minus Principi sunt turpia multa supplicia, quam Medico multa funera. In poenis statuendis per iracundiam nil committat Princeps. Potest poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Cunctatione semper vtendum. Senatusconsulto Tiberiano cautum legimus, vt poena damnatorum in decimum semper diem differretur. Hanc necessariam maxime duco ijs, qui recēs ad Imperium sunt euecti; lento enim gradu, & plumbeo, ad seueritatem est procedendum, ne alioqui rerum faciem, moresq; iam adultos penitus interuerrere videantur. Mutatio, quæ fit paulatim, efficit, vt omnis natura mutationes ferat. Cautus hac in re Tiberius; qui Augusto humanissimo Principi successit; nam etsi initio Principatus non pauca essent, quæ animaduersionem postularent; attamen populum per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere: Hæc intel-

M 2

ligo,

Quædo Principis causa agitur, quid illi tum agendum.

In coniurationum sceleribus inquinatos nobiles, potentesque Princeps citius animaduertat,

Multorum effuso sanguine Respublicam debilitari.

Non minus turpia Principi multa supplicia, quam Medico multa funera. Cautio Tiberij, ne damnatorum poena ante decimum diem in differretur. Lento gradu ad poenas procedendum.

Quam cautus initio Imperij fuit Tiberius.

Negligere Principi indecorum esse, & re periculi plena.

Nova suppliciorum genera vitanda, quod inuentorum summam scruentiam arguant.

Ingenio delectari Barbarum, Ludibria interemptis ad dere terrificum est. Albius cranium in Scypho vsusum adhibuit. Octavius cupis plerisque inuisus.

Ne intersit Princeps supplicij. Per se ipsi reos non afficiat poenis. Poena tamen merentibus paratur ipse. Princeps non colat solus clementiam, sed eam a ministris suis exigat.

ligo, cum tempus exigit. Si quis in Principem sit hostili animo, citò hic refecandus, si decessorem violauit, vindicta sumenda. Negligere Principi indecorum, & periculosum. Videndum est etiam, ut vindicta probari Principi non videatur. Vespasianum tradunt, neque cæde cuiusquam lætatum; quin iustis supplicijs illacrimasse, ac etiam ingemuisse.

Nec minus fugienda illa supplicia censeo, quæ singularem aliquam diù meditatam, operosam, flagitiosam malitiam continent. Certissimum scruentiam argumentum est in novos cruciatus ingeniosum esse. Talis erat Heliogabali immanitas: serpentes hic per Marsicæ gætis Sacerdotes collegisse fertur, eosque ante lucem, ut solet Populus ad ludos celebres conuenire, effudisse, multosque afflixisse morsu, & fuga. Marsica gens aspidum, & colubrorum victrix ad salutem populis contra infestissimas bestias data erat, serpentes colligebat ad medicinam, vel ut extingueret. At monstrum illud Aspidem, & Basilisco nocentius in perniciem populi suæ nationis donum, operamque conuertit, Barbarum est ingenio delectari. Ne ludibria addat occisis, caueat Princeps; hæc enim terrorem incutiunt, quasi morte non fuerit contentus. Seuerus Albius caput patibulo affixit, barbarus hostis cranium auro inclusum epulis admouebat, & pro scypho utebatur: Vocem etiam crudelem ne emittat, non obscurum beluini animi indicium. Octauium sane detestabilem fecit horrenda vox. Perusio capto in plurimos animaduertit, orare veniam, vel excusare conantibus, vna voce occurrens, moriendum esse. Ne scruentiam coniuncta sit quædam illusio cauendum maxime Principi. Maximianus Præfectus, cum promisisset, se nullum igne, vel ferro perempturum, plumbæ contundi iussit, irridens omnium crudelitatem. Tandem moneatur Princeps, ne supplicijs vnquam intersit. Viro Principi sic agendum censeo, ut si quis eget correctione, hunc alijs puniendum tradat. Ceterum, cum præmia reddenda sint his, qui recte rem gessere, id per se hoc faciat, Ita protinus fiet, ut quod gratiosum est, per Principem sit factum; quod vero contra, per alios. Clementiam ideo amplectatur Princeps, quæ est inextinguibilis securitatis arx. Neque solus eam colat, sed a suis, etiam ministris exigat. Parum proficit vnus clementia, si per minorum tyrannorum crudelitatem stat, quominus subiecti illa fruantur. Nec irascatur, nec opprobria sua vindicet, ut subiectis consulat; numquam honesta crudelitas vno dumtaxat euentu gratiosa est; si in crudeles ministros exerceatur.

De si-

De fide seruanda à Principe.

CAPVT VII.

NEMINEM credo, qui ignoret, fidem esse præcipuum fundamentum, per quod stabilia, & quasi æterna redduntur imperia. Hæc est, quæ vitæ societatem firmat, quæ commerciorum inter homines vsum introducit, quæ populos amicitiaæ foedere inter se coniungit: Quæ quidem eo commendatior Principi esse debet, quo ceteris dignitatis excellètia præstat: Hanc seruet Princeps priuatim, & publicè, vtrobiq; enim fallere est graue, grauius tamen publicè, siquidem nulla res vehementius Rempubicam continet, quam fides. Quæcumque igitur initio accepti imperij Princeps promissit, præstanda sunt, modo iusta sint, & honesta; quæ enim iniqua, aut flagitiosa, sine scelere nequaquam promittuntur, & maiori flagitio præstantur, quam promissa fuere.

Fidei funda-
mentum Im-
perij.

Fidei lms.

Hanc à Prin-
cipe, & pri-
uatim, & pu-
blice maxi-
me seruan-
dam.

In quibus prin-
cipue confi-
stat Principis
fides.

In hoc potissimum hæc fides sita est, vt animo sincero, & candido sensa mentis enunciet Principis oratio, nec aliud verbis, & ore præferat, aliud premat corde, in promissis verò constantia seruetur. Quem ad modum aratores terram aratro profcindunt, & humo subacta, quædam spargunt semina, quæ aruorum gremio concepta paulatim existunt, & adolescunt, donec à Sole excocta maturescant; ita Princeps, qui proximis, siue subditis suis calumnias machinatur, materiam primùm ad excipiendos insidiarum satus diligenter præparat; tùm occulta quædam semina iacit eorum, quæ ipse molitur, eaq; diligenter dissimulatione obducit, donec suo tempore technis maturitatem adeptis præclarus artifex, qui arauit impietatem, iniquitatem populorum metat, & comedat frugem periurij.

Constantiam
seruet Prin-
ceps.

Constantia præterea in seruandis promissis sit Principi cordi, nec quid ducat vtile, nisi adsistat honestas. Agricolaë ventilabris, cum aliquid adspirat auræ, triticum è paleis secernunt, tritico vtpotè grauiore subsidente, paleis verò ventorum flabris alio temere abreptis: Non itaq; cum primum aliqua compendij, aut commoditatis spes affulserit, continuo ea veteri mutato consilio prosequenda: Sed quemadmodum Agricolaë non omni aspirante vento triticum ventilando purgant (neq; enim si turbinibus area perflatur, paleæq; agantur in gyrum, & rursus tritico admisceatur, ventilationi locus erit) ita in his negotijs, quæ se se offerunt non facile est aliquid aggrediendum, aut re-

Consilia nõ
immutet qst
vel cõmodi-
tatis causa nĩ
si post matu-
ram delibe-
rationem.

pudiandum, sed prius diligenter animaduertendum non modo, an utile, & quaestuosum; sed multo magis an virtuti, & honestati consentaneum sit. Atque hic agendi tenor perpetuo, ac constanter est retinendus. Quam constanter se gesserit Franciscus Primus Galliarum Rex in seruanda fide, illius dicta, factaque satis aperte indicant: Is Carolum Quintum Imperatorem citatis equis, paucis quidem sociatum comitibus in Belgas rebellantes properantem, Lutetiae, qua decuit Regem, magnificentia, ac fide excepit: Varij tum de pace agitanda inter vtrumque sermones (grauissimis enim tum bellis alter ab altero dissidebat) de qua; donanda Regis filio ditione Mediolanensi, Interea inaudita quaedam vox à Caesare Regi suggeri, auiculam, quando maxime opportunum sit, cauea inclusam retineri debere. Is vasa nihilominus colligit, Rege vidente, atque adeo eo, & Principibus, qui illam fraudem in aurem illius identidem repetierant, benigne salutatis. Hic Rex ob Caesaris discessum, absit, absit, inquit, à nobis tam turpis, & foeda perfidiae nota; etiamsi fides toto orbe exulet, Regibus tamen tenenda est, qui nullo metu, nulla poena, nisi vltutis, ac fidei reuerentia, vt eam praestent, cogi, perstringique possunt. Parmenioni quidpiam suadenti Alexandro, quod praeter fidem, ac decorum erat, magnifice respondit Alexander, facerem id quidem, si Parmenio essem, verum Alexandro neutiquam licet.

At verò, si promissa sint iniqua, vel turpia, constantiam, aut vt verius dicam, pertinaciam non probo. Deus in rebus pulchris, iustisque consensum adhibet, non turpium, inhonestarumque actionum sponzor accedit. Hac ratione Agefilus Lacedaemoniorum Rex, cum vrgeretur, improbe à quodam, vt promissum praestaret, atque idem crebro repeteret, rectè sanè, inquit Rex, si quidem iustum est, quod petis, faciam; sin minus, nequaquam faciam, non enim promisi, sed feci; Idcirco decet petentes, vt iusta tantum à Principe efflagitent. Nec minus hoc idem suaserim, etiam si in bello cum foedifrago hoste res sit, qui semel, atque iterum fidem fefellit, tunc enim vicissim fidem fallere non licet, nisi per hostem stet, quominus conuentorum fides seruetur; alioqui enim perfidiam perfidia vlcisci semper turpissimum fuit. Proditoribus fides promissa à Principe est seruanda; nec considerandum, quales illi antea fuerint, sed quales deinceps futuri sint; vt postquam sibi hostium partes amplectentibus gratiam haberi prospexerunt, animos suos ad ea beneficia conuertant. Quisquis enim proditori dat munus, accipit potius, quàm confert. Ideò pròpta debet esse in hoc Principis liberalitas, neque perfidia aliena perfidia est punièda: Etenim si Annibal contra foedus Saguntū obsedit, non, ideò licuit Ro-

manis

Francisci Pri
mi Gallorū
Regis in Ca
rolū Quintū
Caesarem, à
quo hostili
odio, & bel
lo dissideret
Lutetiae ex
ceptum ho
spitem ser
uata fides,

Suius dictū
ad id egregiū.

Alexandri
Macedonīs
dictum in
Parmenio
nem.

Si promissa
sint iniqua,
illis haud ita
dum.

Agefilai Re
gis cuidā re
petenti pro
missa respō
sū egregiū.

Fidē quoque
seruandā fo
edifrago ho
sti.

Proditori
bus quoque fi
dē seruandā.

Qui prodito
ri dat munus
munus non
confert.
Quod Anni
bal cōtra fo

manis factam postea cum Carthaginienſibus pacē rumpere, nec ſi Romani legati violati fuere à Pœnis, ideoque Hannonem in vincula duci oportuit. Multo minus, ſi Luſitani contra iuſurandum ſunt aggreſſi, ideoq; Lucullum decuit Luſitanos impunitatis promiſſione pellectos trucidare: Cum tamen eodem in pacto hoſtes fidem fallunt, obligatione ſolutus eſt ille, quem aliena perfidia afflixit, ſi enim in pactis inducijs Spartanum agrum populantur Meſſeni, talionem iure optimo reddent Spartani, qui enim hoſtilia exercuerunt, pacem communem reddiderunt, verum cum poſt violata prima ſœdera nouum percutitur, non licet id violare.

*An Principi violare fidem utilitatis ſue
gratia liceat.*

C A P V T V I I I.

ON deſunt ſcriptores, qui inter alias virtutes, quibus inſignitum volunt Principem, ſummo-
pere extollunt, perfidiam, & periurium, quo
Princeps pacta omnia, & promiſſa in rem pro-
priam trahat, monentes licere eidem ſine ho-
neſtatis reſpectu, ſi egregia augendi, aut con-
firmandi Imperij ſui ſe ſe offerat occaſio, fidem datam fallere,
ac iuſurandum violare. Conſiderant inquit hi homines, cum
nihil gratioſum ſit, niſi tutum, nihil porro tutum, niſi fraudum
ſcuto contegatur, quemadmodum principatus fraudibus euerti
poſſunt, ita iſdem etiam poſſe conſeruari. Prædicant hi, cum
humana ſocietas ſit, fueritque fraudibus, atque dolis expoſita,
verſari in ea cum candore ſine noxa non eſſe humanæ mentis,
vti difficile eſſe piſcem ſine ſpinis inuenire; ita & hominem,
qui non doloſum, ſpinofumque quiddam habeat. Permittunt
fraudes, dolos, inſidias, maximè, cum ſalus, vſus publicus, & ne-
ceſſitas ſuadeant: Populum mendacijs non aliter, quam pue-
ros, & ægrotos decipiendum, atque circumueniendum docent,
Principi nihil iniuſtum aiunt, quod fructuoſum. Pueros teſſe-
ris, viros iuramentis decipi; præſtare vero fidem, mercatorum
eſſe, non Principum, quod illi à fide, ſic ab armis pendeant, &
viribus; pro ſua tandem opinione concludunt experientia nos
doctos, nullum recentium beneficiorum memoriam inter duos
Principes, qui hereditaria odia habent, nullam fidem, nullas
chartas, ſiue ſcripturas, promiſſa denique nulla efficere poſſe, vt
pactionem ſibi damnofam, hoſti vtilem Princeps ſeruet, ſed
vim,

duo Saguntū obſederit, & Pœni iurgen-
tū violauerint, Roma-
norū Legato-
rū ſternecio-
nenō licuiſſe
poſtea Roma-
nis, vel ſupe-
re ſapientia pa-
cem, vel Hā-
nonem Pœ-
num conlij-
cere in car-
cerem.

Nec Lucullū
deuiſſe iuſ-
iurandū vio-
lare Luſita-
nis, quamuis
hi antea id
violauerint.
Nō teneri tū
eos ad fidem
iſta ſeruandā,
& in eodē pa-
cto fidem ſal-
uandā.

Iniqua quo-
rundam hac
de ſe opi-
nio.

Quia primū
ratione id
audeant do-
cere.

Communis
ſcipue cauſa
ſalutis frau-
des quaſcūq;
permittunt.
Impia eorū-
dem dicta.

Idiſſum ab
experiencia
nos doctos
volunt.

Francisci Gal-
liarū Regis
exemplo id
conantur o-
vincere.

Itidem Ca-
roli Noni V-
gonotis re-
sponso.
Quam indi-
gna sint hæc
præcepta.
Principis s-
cipuū munus
seruare Iusti-
tiam, ac fidē.

Qui ex fidei
frago Prin-
cipe effectus
prauū orian-
tur.

Nota, quam
fama suæ in-
urit.

Ex eo omnia
scelera, etiā
sacrilegia p-
mitti, ac p-
bari q̄ vtili-
tatem secum
deferant.

Fidem custo-
dire diuini
quid.

Qui pmissis,
haud stat om-
nium suspi-
ciones, & o-
dia subeunt,
nec amicos
habēt, q̄bus
& ipsi fidat.

Quo tandem
miseriarum
deueniat hu-
iusmodi de-
ceptor.

cum, & necessitatem Principem ad seruandam fidem adigere, in extremisque ista foedera, postquam partes verbis conceptis iurauere repetitione bellorū illico dissoluta. Franciscum Galliarū Regem non aliam habuisse causam animaduertunt repetendi belli contra Carolum Quintum Cæsarem, quam quod ad conditiones, quas captiuus iniisset, seruandas minimè se teneri deceret, huncq; cum ab ipso promissorum fides reposeeretur, obsecundasse tempori, respondisse. Carolumque Nonum Galliarū Regem, quicquid de Religionum libertate ante cauisset pro tempore statutum, non vt perpetuum esset, Vgonotis respondisse. Hæc præcepta tam esse indigna arbitror, vt qui, vel cogitare tale quid audeat, iure, & merito eum pudere, atq; erubescere oporteat. Principum munus est Iustitiam seruare, atque fidem; huiusmodi autem suatoribus non facilè aures præbebunt, nisi hi, quorum animi ita corrupti, malitiaque excæcati sint, vt quid posteritas sit iudicatura, non multum laborent.

Illud negari non potest firmissimum Principatus fundamentum esse bonum, & honestum de Principis alicuius virtutibus tam subditorum, quam exterorum Principum opinionem; quid de illius fama dicimus, qui omnium sermonibus tamquam perfidus, ac periurus habetur? Si huic vtilitatis suæ causa fidem datam violare liceret; omnia diuina, & humana iura peruerterentur; liceret etiam Tempia profanare, Altaria expilare, opprimere innocentes; fures, sicarios, & pessimorum quorumcūq; hominum sentinam fouere: Neque enim vel eorum, vel aliorū scelerum vllum est, quod non speciem aliquam habeat vtilitatis, quodque non profit quodammodo ei, qui illud cōmittit; si nulla alia in re saltem in explēda eius libidine, & cupiditate. Equidem sic existimo fidem seruare diuinum quid esse, ac longe tutius, quam eandem datam fallere, etiamsi certissima vtilitatis spes affulgeat. Ac primum ij, qui fidem etiam priuato datam violant, omnium suspiciones, & odia incurrunt, sicuti etiam vulgo odio habentur, ipsique iisdem artibus ab alijs petuntur, cum enim, aut manifesto periurio, aut sceleratis argutijs quempiam agere homines animaduertunt, non modo fidem illi nullā habent; sed vt eum summo odio prosequuntur, ita cedere ab eius amicitia, vt tuto se suaque habeant, contendunt. Insaniam putant omnes illi se credere, qui fidem abnegauit; hoc tantum est malum, vt nemo sit illi fidus, licet amici se deuoueant, licet exercitus ad mortis sibi ad ceruicē gladijs in Principis salutem iuret, licet ambiriosa excubiarum multitudo se ipse vallet, si fallere fidem docet, omnes foedissimos alienabit, fidem sibi misero, aut dubio penitus clausam inueniet, neminem amore, aut mutua fide obnoxium tenebit. Merces auaritiam accendit, neq; obligat pectora

pectora donanti, si ille perfidus sit, qui donavit: Omnis illa turba fortunæ, non fidei Sacramentum habere se putat. Quam tristes soleat esse exitus eorum, qui hanc Macchiauellicam doctrinam amplectuntur; infinitis exemplis possem demonstrare. Vnum tantum hoc loco afferam Valentini Borgiæ Ducis. Is cum abiecto omni Religionis, honestatis, fidei, & æquitatis respectu, totum se libidinibus, periurio, perfidiæ, proditiõibus, alijsque sceleribus tradidisset, atque diuina, humanaque iura omnia polluisset: Imperium quidem, quamdiu vixit Alexander Sextus Pontificali magis auctoritate, quam pessimarum actio- num artificio felix tutatus est. At mortuo Alexandro, statim expertus est, quam parum firma sint illa Regna, quæ fraudibus, & perfidia nituntur; momento enim temporis a suis desertus amicis iuxta, ac inimicis exosus, ex tam alto dignitatis culmine ad ima detrusus, vitam tandem miserè obiit, nec quidquam posteris reliquit, præter infelicem scelerum suorum memoriam.

Valentini Borgiæ præstantissimi fraudum, ac insidiarum artificis exitus quam infelix.

Graue itaque, & deterrimum scelus est perfidia, quod quidem Deus seuerè punire solet, sed qua potissimum poena? Si fas est iudicium diuinum coniecturis indagare; comperio euenire, vt qui alteri fallaciam, alterique insidias struere intendit, eadem, aut non dissimili poena pereat. Cardinalis Beluensis Archiepiscopus quarundam cauearum ferrearum, quæ Ludouici Vndecimi Gallorum Regis crudelitatis minister fuit, easdem ipse expertus fuit, in ijs per quatuordecim annos detentus, Nec ab- similis res Regi accidit; etsi enim tetros illos carceres non est passus; præ perpetuo tamen pauore, & suspitione se spontaneis vinculis mancipauit, & ita se in arce quadam inclusit, & custodijs circumsepserit, vt nullus arctiori custodia coerceri poterit.

Semper puniuntur fraudisfragi Principes, vel diuites. Beluensis Cardinalis, & Ludouici Vndecimi Galliarum Regis id docent exitus. Eadem supplicia habet, qui ceteris machinatur.

Alia est etiam animaduersio Iudicis æterni, ac poena; orbis, videlicet filiorum; perfidi enim Principes sobole, posteritate (firmis alioquin Imperij munimentis) destituuntur aliquando. Franciscus Sfortia à Mediolanensibus Præfectus exercitui contra Venetos, Mediolanensium arma in eosdem conuertit, & ob- sesso, atque ad deditiõem coacto Mediolano, ditionem Mediolanensem occupauit: at eius filius Galeatius à suis ciuibus trucidatus in ipsa Ecclesia paternam perfidiam suo sanguine luit. Nec obijciat quispiam Turcas his artibus frequenter in finitimos præsertim vsos fuisse magna cum ipsorum vtilitate, eorum tamen Imperium firmum esse, ac stabile. Nam qui inter Turcarum Imperatores his artibus excellere, magna sæpè pericula subiere. Amurathes, Maumethes, Baiazetus, Selimus Secundus singulares fuere simulandi, atq; dissimulandi, adeoq;

omnis

Sæpè orbis te filiorum, & legitimi successoris spe destituti decidunt è viuis.

Galeatius Sfortia paternæ perfidiæ scelus suo sanguine luit à ciuibus suis in templo necatus. Turcarum Imperatoribus nonnullis frau-

des, ac dolos
in boni ces-
siffe, sed Pri-
cipum Chri-
stianorum, vel
ignavia, vel
sordida,

Iis etiam sta-
dum à Prin-
cipibus, qui
vel inulti, p-
miserant.

Pacem à Cō-
sule Inscio
Senatu factā
cum Samni-
tibus ad fur-
tulas Caudi-
nas ab ipso
Senatu irri-
tam iudicari
& haberi po-
tuisse.

Quæ exami-
nāda in per-
entiendis se-
deribus.

omnis fraudis, & astutiae artifices: At si rem recta ratione perpendere velimus; fatendum erit, si ipsis astutia, & fraus nonnumquam benefecerit, ignavia, & discordia Christianorum id factum esse, nec eam prosperitatem periurio, quod Deus, & homines semper oderunt, sed iustae Dei indignationi peccata nostra sic punire volentis, adscribendam esse.

Nec minus asserere audeat quisquam, quae necessitate, temporisque iniuria quis coactus promissit, non nisi eadem necessitate cohibente conservari debere. Non enim eam laudo consuetudinem, quae inter Principes vigere videtur, ut, quae necessitate coacti pepigerunt, rata non sint. Morem namque hunc ratione carentem, & prauum arbitror, qui periurij, & fallacij viam aperiat, cum ferè altera pars ad transactionem profiliat, & raro æquis, atque integris utrimque viribus ad pacem perueniat. Illud autem, quod de Romanis turpem illam cum Samnitibus ad furculas Caudinas irritam pacem asseuerantibus asserunt quidam Pseudopolitici, nihil omnino ad rem facere censeo, cum non retractata illa fuerit, quia vis, & coactio illi conventioni robur adiecerit; sed quia Consul inscio Senatu, poenes quem pasciscendi erat arbitrium, pepigerat; quod dilucidius dignoscitur, quia ignominiosi pacti auctores teneri iudicaverunt Romani; ac propterea eos hostibus dedidere. Verum quia à pactis sæpè resiliunt Principes, sit remedium, ut illi, qui in publicarum rerum administratione versantur, exactissimo studio, scrupulosaque cura examinent, utrum ij, quibus cum foedere, aut indicij, aut pace agitur, id serio velent, an potius, utrum temporum iniquitati cedentes simulata ineancti pacta, quo veris amicis securè uti possint, fucatos vero recentibus subeundæ necessitatis vinculis impeditos teneant; Sit itaque certum, nullum improbitatis genus deterius excogitari posse, quam periurium, & ludificationem, contemptoremque veri, in Deum impium esse, totiusque generis humani euerforem.

PRIN-

PRINCEPS

COMITIS LVDOVICI CARACCIOLI

De insignibus Principis virtutibus.

Liber Quintus.

*Quam modestè se gerere debeat Princeps, ut superbia
notam effugiat, & qua remedia circa haec
adhibenda.*

CAPVT PRIMVM.

HUMANVM ingenium, cum suapte natura in superbiam proclive sit, nec suae fati conscium infirmitatis, si praerogatiua Regiae potestatis accesserit, quam adulatorum plerumque Principum vanitatem miris modis inflantes afferunt, tantos concipit spiritus, ut miserandum in modum attollatur, ut grauius inde ruat. Mitem iam fuerat plurimum Principum ingenium,

& ad modestiam ita compositum, ut domi inter supellectilem domesticam sibi latebras quaerent, ne ad Regnum perducerentur; at exuta non multo post illa veteri simplicitate, quam ad Regnum attulerant, ita degenerauerunt in superbiam, ut Dei oblitum, à quo ad Regnum fuerant admoti; suaeque pristinae humilitatis, e qua fuerant excitati; planè immemores videri poterint: contra verò de stabiliendo Regno tantum solliciti, suoque consilio ita fidentes, ac si Deo possent obniti. Difficile est hominè in alto collocatū, ac lenibus fortunæ auris afflatū nō intumescere; quantum autem ipsi Principi, ac subditis damni afferat, non tam facile explicari potest. Mirum itaque non est, si cauendū Principi omnes existiment ab hac vilissima superbiae lue, ne grauissimas apud Deum, & homines poenas luant: Vilissimam appello, ne altum, specie falsus, superbiae vitium existimet. Sciat id abiectissimum, ac vilissimo cuique animo insidere, maximumque argumentum animi ab altiori venientis sede, si hæc, in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta. Est hæc natura

Humani ingenij innata superbia, quae augetur, si Regia illi potestas addatur.

Plures suapte natura modestiae laude decoros ad Regnum euectos, ab ipsa dignitate nimios hausisse spiritus.

Quam vilis sit, & abiecta superbiae lues, ac proinde abiectissimi animi argumentum in eo, in quo insidet.

Sidera quoque

sublimiorē
in Cælo na-
ta sunt locū
eo segni^o mo-
uētur, sic Pri-
nceps, quo ma-
ior ei^o autho-
ritas est, eo
magis humi-
lia spectat.

Quæ reme-
dia adhibē-
da sint cōtra
immoderatā
de se opinio-
nem.

Memoria fre-
quenter ob-
uoluat Prin-
ceps apud su-
premū Prin-
cipē Deū sibi
dicēda cām.

Meminerit
mortalitatis
suz, & infi-
mę conditio-
nis humanę,
à qua nec po-
tēt is. Princi-
pes eximū.

Princeps, vt
nimios depo-
nat spiritus,
menti obji-
ciat suz sum-
mā Dei ma-
iestatē, ac po-
tentia, cuius
contentione
gentes quasi
momentū sta-
terę reputa-
tę sunt, & In-
sulę quasi pul-
uis exiguus.
Impares na-
scimur, pa-
res morimur
omnes.

Dignitates
humanas, si
Diuine cōpo-
nantur, esse
velut vmbra-
s ad Solē, q̄ eō
maiores sūt
sibrę, quo lō-
gī^o a veri So-
lis luce homi-
nes abest.

natura sideribus, vt hæc segnius moueantur, quo sunt in subli-
miori sphaera: sic bonus Princeps, quo maior est eius auctoritas,
eo magis se ad humilia circumagat securus suæ magnitudinis, &
quemadmodum Aquilini partus generositas exploratur ab in-
tento in solares radios obtutu; sic in luce Principatus mentis
oculos perstringente degeneres animos timor arguit.

Contra hoc superbix venenum, tria sanè adhibentur reme-
dia; statuatur Prudens, & Religiosus Princeps apud semet ipsum
frequenter in mentem reuocare, Principe quantumuis potente,
pluribusq; Regnis imperante alium esse Principem longè præ-
stantiorem, cui dictorum omnium, factorumque ratio reddenda
sit. Hæc recordatio, mirum quantum proderit: nullum est
tam atrox scelus, quo se maculare Princeps non audeat, si vin-
dicis supremi obliuiscatur. Prodesset postea mirum in modum
ad modestiam vel inferendam, vel conseruandam, si suæ mor-
talitatis, infimæque conditionis, cuius nempe homines partici-
pantes sunt, obliuio Principem non capiat; Hæc enim omnes
lege in hanc lucem emissi sumus, vt post decursum huius vitæ
stadium, metam mortis, quocumque cursum nostrum direxerim-
us, tamen attingamus; & quamuis ditioris amplitudine, re-
galisque splendore maiestatis sibi Princeps placeat; tamen fru-
stra sunt, nam cum solius Dei sit esse, qui verè est, illius contenti-
one gentes quasi stilla, & quasi momentum staterę reputatę
sunt, & insulę quasi puluis exiguus. Miror itaque quod tan-
topere sibi plaudent Princeps, cum huius puluisculi tenuissimam
particulam occupare potuerit, quasi ingentem possessionem,
propter quam meritò possit exultare, sit adeptus? Cur non po-
tius sibi maxime vilescit, quippe qui tantula stillæ huius parti-
cula est, vt lynceis planè oculis opus habeat, qui tam tenuem,
& propter prauitatem minimè aspectabilē velit intueri? Aequat
omnes cinis, impares nascimur, pares morimur. Conditor il-
le Iuris humani non natalibus nos, non nominum claritate
distinguit, nisi dum sumus; Quemadmodum vmbra, cum nihil
sint, aliquod tamen esse videntur, ita res istæ omnes, quas ho-
mines adamant, potentia, Magistratus, Imperia ad verum
Solis Iustitiæ lumen admotæ nihil sunt; sed vt cum Sol à meri-
die recessit longius, maiores etiam vmbrae sunt, ita vmbra-
rum istarum admiratoribus vsu venire consuevit; nam quominus
Solis huius Iustitiæ radijs afflantur, vmbrae istas maiores pu-
tant, & quasi res momenti alicuius stupentes admirantur. Ho-
mo multis atteritur laboribus, vt aliquam boni alicuius partem
consequatur, sed sera illum spes frustratur, nam, cum ad id,
quod votis omnibus optauerat, tandem peruenerit, quid aliud
esse cōperiet, & quàm rem inanissimam, & scintillis ex prunis
existenti-

existentibus simillimam? Quæ nescio quid splendoris videntur habere, cum tamen nihil aliud sint, quam accensus cinis, paulò post omni amisso splendore in focum descensus. Nobilioribus vasis Regia mensa ornari non potest, quam luteis, seu testaceis, ijs enim lancibus, quasi speculis humanæ fragilitatis, ac modestiæ Princeps redditur memor, & quis Princeps, qui non à figulo genitore prodeat, cum mortales omnes ab vno Parente proueniant, quem Deus è limo terræ formauit? Animaduertat postremò Princeps Regni esse volubile pondus; Prudentis est ab alto casum facillimum timere, at quo magis fortuna altius euegit, ac leuauit humanas opes, hoc magis se supprimere filium decet, variosq; casus tremere. Hæc tota fortunæ est, quam olim Persarum Rex Cyrus didicit, cum triumphali curru eueheretur, cui quatuor captiuos Reges trahendo subiugarat; Eorum vnus identidem respectabat, causam interrogatus, se totam, inquit, ima summis mutantem contemplari, atq; ita rerum mortalium vices, ac in primis Regalis coronæ volubilem ambitum agnoscere. Quo audito, statim Cyrus insolentiam animi, & triumphi vna cum captiuis dimisit: Persarum Rex Sapor Valeriani apud se Imperatoris captiuum ceruicibus, pedem, equum inscensus, imponebat, vt in eo aulicum vbiq; Regnorum fastum premeret. Similem in usum Baiazetem Turcarum Tyrannum Magnus Tartarorum Imperator Tamburlanus ferrea cauea inclusum circumferebat, vt Principes discerent etiã fortunatissimos caueis extipi, atque auolare fortunam.

Quæ cum ita sint, nimij spiritus comprimendi sunt à Principe, nec aut adulatorum vocibus fallacibus, aut innatæ timore superbiæ in errorem induci se pati debet; sed illud planè intelligere nullam se habere insolescendi occasionem, si suarum virium tenuitatem, si suæ mortalitatis conditionem penitus noiaerit obliuisci. Non statuas loricatas, habitusque vindicis sibi faciat, sed Iustitiæ, Religioni, Concordiæ, Paci, non sibi arroganter inscribat; virtutè potius, ac laude rerum bene gestarum, quam statuis, ac monumentis nomen ædificet, & in recusandis honoribus ea animi contentione se gerat, qua in emerendis enitatur. P. Attiæ Africanus, Frontinus, Nerva recusauere, ne sibi statuæ ex auro, & argento construerentur. Ambitiosos titulos omninò fastidiat. Hi enim plurima sæpè ingerunt damna. Scipio Africanus Imperatoris nomen spreuit: Marcus Antoninus Regis, & Domini: Iulianus Medices Reipublicæ Florentinæ Domini. At quidem prudentissimè, cum eius Principatus nutaheibus adhuc ciuium animis haud dudum stabilitus, ac firmatus fuerit. Quo exemplo si Principes nostri,

N

qui

Ea, quibus homines cupidius inhiant esse veluti scintillas quasdam. Lutea, seu testacea vasa mela Principis dignissima, vt ipsi sint quasi specula humanæ fragilitatis. Regni volubile pondus; & ab altiori statu facile ruere in præceptis.

Rota fortunæ Regiæ Cyri exptor Regiæ coronæ volubilis ambitus. Persarum Regis Sapotis animi despectu elatio, & insolentia in Valeriano. Tartarorum Imperatoris Tamburlani indignum, & crudele facinus in Baiazetem.

Qua modesto Principe se habere debeat in omnibus, maxime in construendis statuis in usurpatis titulis.

Caveat ne publicas statuas erigendas sibi curet.

In hoc P. Attici Africanus, Frontinus, ac Nerva laudata modestia.

Quot ingentes titulos vltro contempserint.

Julius Cæsar
iacuit in Se-
pato, cõfessus
non numero
magis vulne-
rum, qua affe-
ctata honori
multitudine.
Quot ex hac
inani affecta-
tione incom-
moda oriantur

Priami for-
tuna, vel Græ-
cis miserada.
Humanæ fel-
licitatis indi-
cia.

In vultu, &
gestu sæpe à
Principe ser-
uandam mo-
destiam,
paucos ore,
& gestu Prin-
cipis se gere-
re.

Oris decor-
cõ maiestate
coniungedû.

Principi ab-
stinendum,
ab ijs, quæ
vel irrisioni,
vel odio sũt
populo.

qui Principatu nouiter adeptus, nouos sibi titulos minus assu-
merent, quin potius collatos spernerent; bene meo sanè iudi-
cio facerent, si hac modestia ille Julius Cæsar usus fuisset; ex
insidijs in Senatu tribus, & viginti vulneribus non fuisset con-
fossus: Nouos siquidem honores usurpauit, vt perpetuam Di-
ctaturam, Præfecturam morum, cognomen Patris Patriæ, ita
suam inter Reges, suggestum in Orchestra, sed ampliora etiã
humano fastigio sibi decerni passus est; Ex his autem nimijs
honoribus, varijsq; titulis multi errores, contempionesque
oriuntur, dum in exacta nimium vrbaniã plus iusto Princeps
morosus est, & in nugis deliquisse piaculum arbitratur; Veniat
illi in mentem, quã vitrea sit, fragilisq; felicitas: Qua modo
Priamus auro Barbarico, & quinquaginta filijs felix videba-
tur, mox iacet ingens in litore truncus. Est animal Princeps
miserrimum, & superbissimum, hominibus dominatur, sed ho-
mo est, mortuus à pluribus calcabitur, Apud Iudicem suum si-
ne satellitio, sine diademate palpitabit.

Modestiam ergo à Principe in factis, in vultu, gestuq; seruan-
dam puto; ita tamen, vt inter orbitam decoris contineatur;
quod si id negligat, non modestia, at pusillanimitas dicetur.
Pauci sunt, qui vultu, gestuq; Principes se gerant; si intra li-
mites se quasi suæ conditionis continere velint, tumor ab ijs
quasi non abscedit, immò quo plus intenti, eo magis intume-
scunt, supercilium graue, summam Principatus partem existi-
mant, & si quando declinant, non paruum iacturam suæ exi-
stimationis sibi facere videntur, & tamen credunt, quo magis
restricti, & magis ore compositi, si quando faciem exhilarant,
solem quasi nouum subditorum oculis demonstrare. Non re-
darguo compositionem oris, sed verecundiam, in motu, gestuq;
omnino suadeo, decorem oris cum quadam maiestate prorsus
exigo. Non se exhibeat Princeps oculis intuentium omnia qua-
si fastidientem; non gressu sui motus animi præferat; nec qua-
dam licentia res vllas agat, quæ animi non recte instituti signa
redolent; sit in suo incessu satis constans; sit in vultu, gestuq;
compositus, nec opinetur tranquillam posse se exhibere men-
tem, atq; satis sanam, nisi tumescentes etiã spiritus non sine
maxima sui irrisione demonstrat. Illud etiã nouerit potissi-
mam esse causam exitij Principis, si aut seueritatem in verbis,
vultuq; misceat; aut quouis alios minus compositos mores o-
stendat, quos subditi vel irrisione, vel odio semper exceperent.
Germanicus apud Romanos valde prædicabatur, quod visu,
& auditu iuxta venerabilis erat. Ludouicus Sfortia adeo
compositis erat moribus, vt à rudibus, rusticanisq; qui eum
numquam vidissent pari inter multos vultu, & sæpe sine co-
mitatu,

mitatu, vti omnium Princeps, atque Imperator salutare-
tur.

In sermone eandem modestiam suadeo; sit grauitas in sensu, in sermone pondus; atque in verbis modus; Breui, & cocto, vt sic dicam, sermone, ytatur Princeps, sciatq; breuitatem dicendi pro laude haberi in Principe, ijsq; omaibus, quialijs praesunt, maximisq; rebus detinentur. Praecepta, & iussiones, quae Principi conueniunt, breuibus verbis formentur; Preces vero, quae humilioribus, verbosae, & longae esse debent. Breuitas dicendi Pisistrato Atheniensi suffragata est, ad promerendam ciuilem gratiam, ex qua quidem Imperium assecutus est. Inter annales Theodorici Gothorum Regis illud refertur, quod in-tromissis gentium legationibus, audiebat plurima, respondebat pauca.

Denique in omni alio externo cultu, veluti comitatu, victu, habitu, modestiam vellem; Imperatoria Maiestas virtute constat, non corporis cultu. Hic insudet Princeps; existimet ab omnibus tunc solum iri se probatum, cum illi non fortunam, non victoriam, non audaciam admirabuntur, sed virum, qui in magna rerum amplitudine per honestatem, temperantiam, modestiam, Iustitiamq; prospera fortuna vti sciat. Traianus Imperator ita domo progrediebatur, vt illum nullus arrogantiae apparatus, nullus praecursorum delectus detineret, nemo perturbabatur; nemo submouebatur a lictoribus; tanta viatoribus, quies, tantus pudor fascibus, vt plerumq; aliena turba, Senatoris alicuius diuitis, vel Magistratus subsistere Principem cogere-t. Quare recte affirmarim Principem in omnibus victu, cultu, sermone, apparatu, non transilire debere fines modestiae, sed potius in his se continere; Quippe non decori tantum ad laudem talis modestia est Principi, sed vtilitati ad tutelam, diuturnitatem, amorem, & admirationem; Ad tutelam inquam, quae ab animi moderatione fidelior est, quam ab armis: Ad diuturnitatem obtinendam in Principatu, cum nihil

potentius, quam in alto positum, nihil altum

immoderate spirare: Ad amorem, qui Re-

giae modestiae primogenitus est apud

populos: Ad admirationem,

quam a subditis habet Prin-

ceps, dum se homi-

nem modeste di-

ctis, ac factis

norit.

In sermone modestia eadem.

Pisistrati breuitas sermone laudata. Theodorici Gothorum Regis responsa breuia. In externo cultu vtiq; etiam modestia seruet.

Moderationis, modestiaeque Traiani laus.

Modestia quanto commodio sit Principi ad tutelam, diuturnitatem, amorem, & admirationem.

Quam noxia Principi sit nimia sui, rerumq; suarum opinio, et quam valide hac corrigi possit.

C A P V T II.

Sui ipsius, & suarum rerum elata nimia opinio quæ tam detrimētū afferat Principi.

Quantū vim habeant in Principe ex citati autē claritate igniculi.

Nullum detrius vcnenū, quā quod ab assentatorib⁹ propinatur.

Quā libentiore laudes propriæ hauriuntur à Principe.

DERNICIOSA plurima arbltor Principi, quæ ni valide corrigantur, summum ei dedecus parant. Plurima, inquam, sunt, sed nihil peræque noxium, quàm quæ ex nimia, quam suimet ipsius, & rerum suarum concipit Princeps, opinione confurgunt. Hæc incommoda, vti riuiuli ex fontibus, ab innata superbiâ, vel assentatione, quæ ei robur adijciant, omnino profluunt. Si ortus hic sit à Parentibus, qui immortalem gloriam ob sua maiorumque præclara facinora sibi pepererint, ingenitosq; sibi videat tanta suorum claritate igniculos, pluribusq; ditatum ditionibus semet agnoscat, vt intra sui quasi status limites vix se continere queat; tantis hunc agitari quasi somnijs videbis, tantis angis, ac excruciaci perturbationibus, vt continenter vigilijs detineri, dies, noctesque in somne semper traducere cogatur. Quod si euenerit, vt gloriæ cupiditati, sui etiam amorē adijciat (quod certè in nullo adhuc Principe obseruaxim) nimiumque sibi ita placeat, vt innato studio aliena adipiscendi se plurimum posse existimet; nimium certè se, suasque res æstimās, alienaq; paruipendens, in scopulos incidet, quos euitare minime poterit, nisi abiecta omnis arrogantiae veluti carbaso, ad modestiæ portum dirigat cursum, huncq; veluti veri sedem agnoscat, intueatur, ac teneat. Verum, meo iudicio si hoc considerare fas est, nullum pestilentius venenum à Principe exforberi opinor, quam id, quod porrectum ab Assentatoribus suauissime imbibit, stomacho Infirmissimo, ac ferè semper nauscanti. Miro quodam dulci cantu allicitur Princeps, dum sua, maiorumque suorum extolli gesta perspicit. Non insuauem concentū existimat illum, qui sonoris quibusdā laudibus præcipuarum suarum dorium aures sibi demulceat, facile se eo ferri semper patitur, vbi ab eo possessa immensa terrarum spatia, vbi Regiones, vbi populosa ditiones, ac diuites proponuntur conspiciendæ, & admirandæ. Non ingrato animo excipit efferentium voces nobilium multitudinem, dignitatem, ac præstantiam, quibus præest, ac dominatur. Non inuitus audit illas acclamationes, quibus inter omnes alios Princeps, tamquam ditior, ac potentior salutatur. Hæc, quam
sinceras

sinceras Principis dotes corrumpant, facile ex eo dignoscitur; quod statim, atque poculum hoc dulce veneno illitum ori Principis admouetur, letalia signa non longè absunt, quæ manifestum exitum indicant, ac prænunciant. Tumidum statim videbis Principem ex ore verba euomentem, non parum quoscumque; siue adsint, siue absint, lædentia. Iam cernes capite infirmum aliorum consilia veluti medicamenta salubria respicientem, totum à semetipso tamquam ex letali morbo alienum factum. Non erit Palæstrita, ut ita dicam, quo cum quasi luctari non audeat; non erit Princeps, quo cum præliari non è sua putet dignitate, certam quasi sit victoriam reportaturus. Demens suæ dementiæ subiecta semper omnia arbitrabitur. Ebrius tam sui amoris etit, ut ingenio par non tantum esse cuiusque; sed etiam superior velit, quoscumque irridebit; nil tutum, nil opulentum, nil magnificum putabit, nisi, quod ex sui potentia validum proficiatur, ex sui arca sumptuosum, ex sui magnificentia magnificum eluceat; sibi tantum videbit, sibi sapiet, sibi credet plurimum; sui obliuiscetur, cum quid sit vere; scire nolit; phantasticas tantum suæ opinionis sequetur umbras, alios spernet præ se, & ad ea, quæ vix cogitari possunt, adspirabit, de fallaci rerum nimium præsumens imagine.

Factus sui amator Princeps, solo sui amore fruitur, quippe qui intelligere se credit nullius operam sibi vsui futuram: Magnos viros per ambitionem non modo tantum non æstimat, verum eos male habendo, ac tractando expellit; Veritas, quæ Regina imperat, famulatur obsequijs, Principe omnia nosse se credente, huius pedibus se prostituit, ac subijcit. Aliena hic respuit consilia, suorum tantum amator tenax. Hinc sæpe multis odio fit, cum semetipsum diligit. Qui ei obsequuntur, facile obsequia declinant, dum ne minimam quidem amoris stipem metiri se posse vident; & tamen Amor amore conseruatur, qui nisi à Principe retribuitur, difficile est, ut & alieno potiatur, ac ferè suum conseruet. Admiratio sui ferè omnes pessundat; & quomodo in fide contineri possunt, qui subiecti sunt, nisi præstanti amore habeantur, ac tractentur? odium sui, nimij amoris semper fructus est; & quis Princeps se tutum existimabit, nisi & amorem impertiat, quem utique communicare nequibit, si nimium sui tenax, & consortium vitorum, & prudentum consilia reformidabit? Qui Princeps se nimium iactat; qui suas res mirè extollit; qui se plus sapere credit; qui alienas ditiones parui pendit; damna, ac incommoda plurima pro vtilitate semper metitur; Odium in Principem; qui de se bene audire non intelligit, non longè abest, & contemptus, qui si suas vires exercere incipit, multa parat excidia, quæ nec humana mente concipi;

Inde quæ illico pronuncia exitij signa demostrent. Despectus omnium, vel verbis expressus.

Cõsiliorum quorũ; salubrium contemptio.

Audacia, quæ cuique Principi non parè modo se reputer, verum & in bello superiorè se fore certũ habeat.

Arrogantia ingenij omnium præstãtissimi.

Suarum rerũ elatio, alienarum despicentia.

Ignorat. sui.

Incommoda nimij amoris, quo semetipsũ prosequitur Princeps.

Præstantiores viri ludibrio habentur, & exturbantur ab aula.

Veritas pessundatur.

Ipsè multo fit odio, cum & his sibi videatur Principi inuisi.

Nimius sui ipsius amor ceteros complecti non potest.

Alia iactantis se se Principis incommoda.

Odium relliquorũ Principum facile subit.

Quæ tùm subditorum cogitationes, quæ tentamenta. Cæcuscit lustricæ oculus in tanta rerû iniquitate.

Inde etiã au-
licis ingens
patefacta fe-
nestra ad as-
sætatione, p
quã sua ex-
pleant vota.
Inde Princi-
pis beneuo-
lentiã ab eis
etiã, qui illi
magis infesti
sunt, facile
colligi.

Bella quæ à
finitimis im-
minant.

Caroli cog-
nometo Au-
dacis tumi-
da, & arrogã-
tiæ plenissi-
ma vox.

Illi tandẽ tu-
midum illud
caput misere
abreptum.

Quæ reme-
dia adhibe-
da sint à Prî-
elpe, vt ani-
mum curare
possit irreti-
tum hac sui
amoris dul-
cedine.

Curet, vt se
ipsum agno-
scat.

Cogitet sibi
plura deesse,
quam esse.

nedum corrigi possunt, & si forte occasio leuis oritur dissidij ad-
uersus alium Principem, hoc grauissimum æstimatur, quod im-
becilles vires iam in conflictum deductas, satisque superiores
habitas tandem quatit, ac prosternit. Et quid non contendunt
subditi, cum Principem sui nimium tenacem propositi, in suum
votum deducere varijs machinationibus tentant? Satis esse,
inquiunt, si eum iam in suam sententiam deduxerint, à qua nul-
lus quantumuis sapiens eum detrudere valeat; Nullos aduer-
sos conflictus expauescunt, quibus conturbare optata conspi-
ciant; Hinc conturbatam etiam videbis Iustitiam, quæ nisi cõ-
spicua se Populorum oculis pandat, lumina perstringit, ne, quid
rectum, iustumque sit, perspiciatur. Quibus Aulicorum artibus
non subiectus est Princeps sui amans? dum hi prædicant inge-
niosum, prudentem, fortem, ac potentem imprimunt in animo
eminentiam quandam dotum, quibus exultans Princeps, & di-
ligit Assentatorẽ, & sui fidens consilij nullum aliud par pro-
certo habet. Quo fit, vt sæpẽ infestus Principi, carior habeatur,
ac in delicijs, qui ve amorem conseruet, alia prædicant semper;
& iucundiora, & si interdum infesta, & obnoxia, facile tamen
emendanda, ac corrigenda; & ita Princeps nimium suis blan-
diens auribus, subijcit se, suaque inopinatis casibus, sola ductus
opinione, se & plurimum posse, errataq; sæpẽ tamen putat es-
se, ac fortunæ euentus corrigi posse, & in præceps ruit, cum ma-
xima sui, ac ditionis pernicie; Postremo quid mali non mo-
liuntur finitimi? sola allecti Principis vanitate, bellum indicunt,
gerunt, cum certum illud sit Principem sui amatorem, non mili-
tem, sæpẽ pro sui superbia bella suscipere, quæ hostibus parant
Regna, ditiones, ac Prouincias. Carolum cognomento Auda-
cem Burgundiæ Ducem memoriæ proditum est, prouinciam semper
fuisse ad vicinorum regiones, bellis infestandas exceptamque
eius vocem arrogantia plenam, qua dicebat Heluetijs, qui me-
dij eis Alpes intercedebant, bello subactis, vnum, & futurum
Principem, qui ab Oceano Britannico, ad superum, atque infer-
rum mare, productis Imperij finibus Christianam Rempublicã
ab immani Turcarum tyrannide (ò speciosum prætentum) ex-
ercitibus in Græciam, & Macedoniam transfactis, vindicaret;
tanta videlicet ferebatur arrogantia, suiq; amoris vi, & tamen
violento exitu eum perijsse accepimus, cum apud Nansiã cap-
tus Lotharingiæ misere trucidatus fuerit.

Huic tanto morbo medebitur Princeps, si animaduertet ple-
nam esse exemplorum vetustatem, plenam esse præsentem ata-
tem euëtuum, qui Principes ob tam tenacem sui, suarumque re-
rum amorem felicitatem, calamitate mutarint. Cogitet serio
quis ipse sit, quibusq; rebus superbiat, non animum suum præclarũ

est virtutibus credat, immò non ignoret pluribus obnoxium perturbationibus, quæ verum dignosci minimè sinunt, sciatq; licet plura ex litterarum studijs hauserit, plura ei tamen abdita esse, nec tam præstans ingenium credat, quin sæpè etiam rerum humanarum iudicio destituatur: Nec minus credat scitu digna acquirere posse siue loquendo, siue discurrendo, quæ postea in vsum absq; vllò consiliorum adminiculo possint deduci, sunt inania, minimæque vsui futura, dum Princeps ex hac sola cogitatione semetipsum, suasque res omnino deserat. Non sua gloriatur nobilitate, non dititione tumescat; sciat suis hæc omnia laborare morbis, quibus si nõ potius alienis cõsilijs, q̃ nimia sui ex-istimatione occurrat Princeps, breui suam intelliget paruitatem. Arescunt riuuli, si fontis vena præscinditur, nec rami conualescunt, radice succisa. Deficiunt vitia, si ambitiosa animi elatio iugulatur; at si stercora radici congerantur, pinguescunt rami, & arentium sterilitas resiliens; si fonte liquentia superfundas, auersio transit in riuulos; si camino ignem adijcias, in ligna incendium recrudescit. Sic si vitiata naturæ elationis innata venenum foueat Princeps, quin vitalia ipsa mortiferum venenum inficiat, nec si voluerit, poterit impedire; est enim omnibus non tam cognatus, quam innatus amor sui. Quod si modum excefferit, vergit ad culpam. Omnis enim virtus suis finibus limitatur, & in modo consistit; si excefferit, in inuio est, & non in via. Si amor hic inualuerit, nemo speret de cura; lepra siquidem est incurabilior omni lepra.

Sine sapientum consilio scientia Principis quoque modo acquisita minimo vsui futura.

Animi elatione tanquam radice succisa exarescunt vitia.

Si vitiata naturæ elationis animi venenum infundatur iam ad extrema pericula ipsa deducetur.

Quam affabilis esse debeat Princeps, & qua morum facilitas inesse debeat, & qua in hac curanda sint.

C A P V T III.

AFFABILITAS est virtus in Principe omnium gratissima ad inuendam gratiam, beneuolentiamque feruandam. Nihil enim iucundius his, qui reguntur, accidere potest, quam, cum intelligunt, aures illius, qui regnat, sibi patere. Hæc in eo potissimum consistit, vt ad se Princeps negotiorum causa adeuntes, comiter, & cum quadam beneuolentiæ significatione excipiat, pauperibus etiam aures facile accommodando, querimonias audiendo, æquis desiderijs propensum se exhibendo; etenim à Deo constitutus est Princeps, vt crebro

Quid hic affabilitatis nomine præcipue usurpetur. Principem à Deo populi beneficio.

Facilis cuiq;
ad eum aditus
esse debet.

Longius ab
aula sit vsus
ille Persicus,
quo nefas e-
rat induto
sacculi regia
intrare.

Ecclesiastici
præceptum.

Caueat, ne
aditus ab au-
licis humili-
oris fortune
viris nõ
sibi soluto p-
rio concedat-
tur, vt Tur-
carum est
mos.

Francisci Gal-
liæ Registæ
comitas;
Vt esset, qua-
lis olim Ti-
tus, orbis
delicia.

Eadem virtus
in Carolo v.
laudata.

Apud eum li-
ber omnino
aditus, expo-
stulationes
quorũque &
querelæ.

Henrici III.
Galliarũ Re-
gis edictum
hac in re.

Principatus
benignitatis
fulcro desti-
tutus ruinã
minari.

Ad id sapien-
tium Indorsũ
præceptum.

Alexander
Magnus viri
periculũ for-
la benignita-
te euasit.

Comitas Au-
gusti ipsi sa-
luti fuit.

crebro cum populo agat, lites componat, controuersiasque dirimant, ac proinde non in cubiculis Regij Palatij abditus, ac reclusus, sed in omnium oculis, ac conspectu debet versari, ita vt facilis ad eum sit aditus, satellitum; ac stipatorum multitudine neminem, vel tenuissimum, submouente, pariq; in omnes æquitate, & æqualitate; vt non huic magis, quam illi faueat, sed vti qui à plurimis circumstititur, si in medio situs est, æque ab omnibus distat, æque etiam vicinus, ita omnibus adesse debet, aures præbere, negotijsque quamprimum ad exitum perductis benigne dimittere. Remoueat itaque mos ille Persicus, mos ille superbix plenus, qui si non, vt olim lege perhibetur, certe multorum Principum consuetudine dicam, an abusu? seruetur, ne licitum sit indutum sacco aulam Regis intrare, sed potius audiat Ecclesiastici consilium ita præcipientis (Congregationi pauperum affabilem te facito) seque ita gerat, vt quantum fieri potest, nemini necessitas insit mille aditus captandi, sed eius benignitatis fores recludantur omnibus pauperibus, non secus ac diuitibus. At nec id satis esse reor, nisi etiam domi caueat, ne aditus ad eos ab ostiarijs aulicis veniatur, id quod peculiare est Turcarum Principibus, ad eum vt sine muneribus, eorum ianua nemini pateat. Franciscus Primus Gallix Rex ita comitate, atque affabilitate claruit, vt domi, forisq; delicia generis humani, vt Titus ille Romanus Cæsar passim nuncuparetur. Carolus Quintus eadem virtute se commendabilem reddidit, quippe in cognoscendis hominum, Prouinciarum, & Imperiorum tam huius, quam noui orbis querimonijs solertem admodum, & diligentem se præstitit, quin immo sic receptæ apud eum fuerent expostulationes omnium, ita liberè ubiq; querelæ, & liberi omnium aditus, vt nullus de alterius præuitate iniurijs, cõtumelijs, rapinis, iniustis iudicijs frustra quereretur. Henricus Tertius Gallix Rex palam edicto fecit, quoties à grauioribus Reipublicæ negotijs vacaret, præsto se fore in audiendis subditorum postulationibus. Neque credat Princeps suos mores, hæcque instituta sibi vllò vnquam tempore obfutura. Quocumq; se vertet, si benignitatis quasi fulcro non nitatur, Principatus vim concidere, omniaque in præceptum collabi videbit. Hoc illud est Indorum sapientum præceptum, Principem, quo natura, vel fortuna sublimior sit, eo humaniorem se præbere debere inferioribus. Alexander Magnus sola humanitate summum, in quo versabatur, periculum discussit. Collecti erant, qui in eum conspirauerant, nox certa sceleri constituta; verum cum egressus blandius coniuatos, quos suæ tutelæ, & honoris causâ excubias auxisse putabat; allocutus esset, vnum ea comitate, vt crimen aperiret, promouit. Augusto etiam è vultu serenitate elucens comitas

comitas salutem attulit. Ne autem quisquam id miretur, in-
 ueatur eos, qui tyrannidem occupare moliuntur, plus enim
 blanditijs, quàm donis id efficiunt. Vide Absalonem comiter
 omnes salutantem, causas audientem, amplexantem, atque ita
 specie humanitatis animos allicientem, vt Dauidi liberatori
 Regi iustissimo, fortissimoque filium parricidam præponerent.
 Cæsar milites suos nominatim penè singulos compellare didi-
 cerat; quo factum est, vt nullus tam diù, tam constanter à mili-
 tibus suis Imperator sit dilectus. Antoninus adeuntibus dex-
 tram placidè dabat, neminemq. aditu prohibebat. Quam verò
 hæc virtus ad conseruandum Principatum valeat, ipsa naturæ
 vox docet. Omnes enim Principes, Magnatesque, cum in peri-
 culo sunt, ad humanitatem, comitatemque conuertuntur. Cum
 anceps præliorum discrimen existit, cum nutant animi, sola hu-
 manitate vtuntur. Si igitur in summis periculis comitas la-
 bantem Principatû sustinere, & lapsum etiã erigere potest; quis
 non eam semper seruandam asserat? Ideò ab incunte ætate
 meritò à prudentibus Præceptoribus instituuntur Principes,
 vti faciles, ciuellesque se vulgo exhibeant, quamquam & hac
 in re Principis officium omnino implent, & amantur plurimû
 à subditis, & obseruantur: si enim difficiles, & morosi essent; fa-
 cile in subditorum odium, ac contemptum inciderent. Quem-
 admodum de Demetrio traditum comperimus, qui quòd sup-
 plices libellos respueret, siue ijs subscribere non curaret; se-
 ditionis causam præbuit, vnde factum est postea, vt Regno
 eijceretur.

Plura tamen Principi, dùm comis esse vult, cauenda sunt, &
 in primis, ne facilem aditum præbeat improbis; non enim tunc
 illa est facilitas modesti Principis, sed summæ potestatis prosti-
 tutio. Andronicus tibicinibus, & scortis semper aditum præ-
 bebatur. Reges Chinesium cum solis Eunuchis, & concubinis
 versantur. Verum ea remissione, seu adulatione dissoluitur vi-
 ta subditorum. Quid enim honoris ex Principis facilitate sibi
 præstitum vir nobilis iudicabit, si infamibus eadem patere sē-
 per animaduertat? Profit igitur Principis virtus omnibus, sed
 non improbis, nisi ad emendationem. Præterea, ne nimia faci-
 litate adulationi sit propior, & Imperij vires retundat. Nimia
 familiaritas ne in patre quidem erga filium est ferenda; tenenda
 est grauitas, tollenda ambitio. Dominorum nimis blandorum
 ipsa consuetudine metus apud seruos exoleuit, quibus tam no-
 xium est non timere, quam Domino crudeli obtemperare. Blandi-
 catione vilescunt. Postremò illud animaduertat Prin-
 ceptus, ne facilitate, ac comitate fidem prostituat, ne promittat,
 quæ exsoluere non cogitat. Pessimè omnium Vespasianus famæ
 consuluit,

Vna ex comi-
 tate facti, vt
 Absalon Da-
 uidi Regi ius-
 tissimo, & li-
 beratori for-
 tissimo à ple-
 risq; præpo-
 neretur.

Cæsar milites suos sin-
 gulos nomi-
 natim com-
 pellabat.
 Antoninus a
 deũibus dex-
 tra placidè
 porrigebat.

Quia à natura
 hæc ipsa vir-
 tus commen-
 detur.

In periculis
 Principes
 plerosq; ad
 humanitatē
 confugere.

Comitatē &
 Principatû
 sustinere la-
 bantē, & lap-
 sū erigere.

Principes
 difficiles,
 quo tādē ad-
 ducatur, ex-
 plo Deme-
 trij, qui quò
 solū suppli-
 ces libellos
 respuerit, Re-
 gno eiectus
 est.

Quæ cauēda
 in gubernan-
 tiũ comitate,
 Cauet, ne ni-
 mia comita-
 te aditū im-
 probis qui-
 busq; aperiat
 vt Androni-
 cus olim, vel
 Chinesium
 Reges asso-
 lent.

Nimis comi-
 tas haud faci-
 le cauet ab
 adulatorib;.

Eius v. e. il
 la nō de cere
 quēqua à Cæ
 sare tristem
 recedere spe
 ciosam esse
 magis, quā
 prudentem,
 & vtilem.

Cautiōē in
 promissis ad
 hibendā: quē
 cumque. n. li
 bi promissa
 sunt. sibi sol
 uēda existi
 mant postu
 lantes.

Examīnādā
 antē sponso
 nē postulatō
 rum æquita
 tē, vt promiss
 si stare poss
 it, ne si pro
 missum coga
 tur interuer
 tere, ei fides
 abrogetur,
 vt olim Ve
 spasiano.

Ne Regium
 cēseat Prin
 cept multa
 polliceri, &
 per ministra
 tores impedi
 re, quomin
 soluantur.

Ex huiusmo
 di technis q
 mala.

Comitate
 sua Princeps
 alliciat ad se
 homines, nō
 vt Orpheus
 feras, vel sa
 xa, vt Am
 phion.

consuluit, & si diutius vixisset, peius saluti consulisset. Multa enim postulantibus ipse promissis diues, omnia pollicebatur; causam rogatus respondebat: Non decere quemquam à Cæsare tristem recedere; speciosa vox magis, quā prudēs, ideoq; nec vera, immo nec utilis Principi: nam quæ frugalitas, quod ærarium tot impēdijs, tot erogationibus sufficeret, si tā multorū cupiditatibus satisfaceret? Non igitur omnibus satisfacere potest Princeps; quocirca neque omnibus promittendum est; q̄ enim voce promissum est, idem deberi sibi existimant postulantes; cum à læta fronte illusos se animaduertunt, grauissimam indignationem concipiunt, iniuriaque affectos se arbitrantur, si beneficium denegatum sit; & quamquam meritō negatum sit, quod improbè fuit postulatum; postquam tamen promissum est, si non detur, fidem Principis accusant; Postulaterum enim æquitatem ante promissa examinare prudentiæ fuit; alioquin Princeps aut temere promississe, aut fraudulentè iudicatur; ita nec lætus ab illo recedet vllus; quantumuis enim aureos montes polliceantur; non tamen, cum toties fefellerit, fidem faciet; Itaque & Vespasianus odio fuit, & cum paucos decepisset, nemō illi deinceps fidem adhibuit. Nec existimet Princeps Regium esse multa polliceri, & per ministros, ne concedantur, impedire; qui vult decipere, promittit prolixè roganti; Literas subscribendas curat, Satrapæ, aut Quæstori executio mādatur, interim ea est forma litterarum, vt ministri intelligant, hominem spe inani duci, & verba accepisse. Qua quidem in re multa videntur damnanda; fides Principis prostituitur, odium ingens illius, qui ludibrio exponitur, sine causa contrahitur; Auctoritas apud Ministros vilescit, numquam enim eorum fronte, numquam verbis credunt, à quibus tot decepti sunt: sit ergo Comitatus Principis honesta, gravis, & fida; hac non, vt Orpheus, feras; non, vt Amphion, saxa; sed homines, qua velit sequentes ducet, & facillimo labore vberimos fructus colliget.

Quam maximè conducat Principi Maiestas, maximeque obsis solitudo, & qua requirantur ad Maiestatem tuendam, ac conseruandam.

C A P V T I I I I.

Immoderata
 motū facilitatē,
 quæ maiestatem lædit,
 vitandā.

INTER ea, quæ Principis Maiestatem lædunt, enumeratur immoderata facilitas, atque familiaritas, quippe quæ aditum faciathominibus ad contemptū, cum ex equali consuetudine contemptio dignitatis oriatur. Ideò videndum diligenter, ne vsque adeo magna fiat facilitas,

facilitas, & quibusvis prompta consuetudo, ut iniuria inferatur
 Maieftati, cū hæc fit extrema, & sacra Principis anchora. Ad
 hanc retinendam crediderim conducere quandam moderatam
 facilitatem, in familiari enim consuetudine egre custodit Prin-
 ceps, illud nescio quid de se augustæ opinionis. Quod ut Perse-
 se asseruarent, à conspectu vulgi se remouebant, & raro sui cor-
 piam faciebant: Ideo nonnulli etiã secessus, & solitudinem
 querebant, quasi maior è longinquo existere reverentia: Verū
 tam prudentia, & arte quadam Ciuili moderanda hæc sunt, vi-
 delicet, solitudo, & frequentia: Quid enim ineptius, quam si
 Princeps perpetuo delirescat, & umbraculis potius eludari opor-
 quam luce Ciuili delectetur? Ut de Rege quodam Indiarum
 siue nifu legitur, qui præter uxorem, ac liberos, alloquitur ne-
 quinem, videturq; à nemine, sed domesticus aliquis ex abditissi-
 locis arundine ori admoda, solera ditionem postulata referres
 nec frequens sit in populi coronâ, ne ne omnibus aditu facilis
 sit, & expositus oculis, colloquijque subditorum. Quis talem
 Principem Imperio indignum non iudicet? Indignum est Rem-
 publicam, & formonâs Ciuili, cū nō mittit, qui alienis oculis
 vult vti. Qui etiam Princeps non colloquitur per se ipsum, sed
 hærisapè per interpretes, non intelligit necessitates vgentis,
 nec ambitio formæ factiones, nec oppressiones à magnatibus in-
 stitias subditis, nec vlla eum capite cura adhibendi quædam ma-
 lis, quæ ignorat: Immo mille fraudibus viam patet facta per ipsos
 Interpretes, quos Imperij socios assumit. Nihil est iniquius, aut
 inmodi hominibus, aliud sæpissime de ferentibus, quam res sponte
 datæ. Colligunt enim se se, & consilia de decipiendo Prin-
 cipe capiunt. Princeps, qui domi clausus, voluptatibus delectatur
 verâ non mouit, cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur
 eligit Iudices, quos non oportet, à mouet in Republica, quos de-
 bet retinere. Quid multa? bonus, cautus, optimus venditur
 Princeps: Huic malè sunt obnoxij, qui secretus querunt, ac
 solitudine nimia delectantur. Hoc nquerat Alexander Magnus
 dum dicebat mori præstare, quàm precario imperare. Ille im-
 perat quodammodo precario, qui otio mandipatus, se paucis
 committit hominibus, ijsq; socijs penitus se, suaq; creditatem
 . Caueat itaq; Princeps ne intuitu conseruandæ Maieftatis, ni-
 miam solitudinem affectet, non enim eam tantum minuit, sed
 penitus etiã euertet: Præstabit se semper arbitrum aerum,
 Sigillum suum, & signaturas, quas vocant, ministris suis te-
 merè non concedet, cum infinitis abusus, fraudesq; enascan-
 tur, nec subditorum libellis subscribet, nisi omnibus rectè per-
 lectis, & consideratis; etenim ipse immittitur auctoritas, &
 sæpè præmia, honores, dignitates, & id genus alia sine vlla con-
 gnitione

Maieftas an-
 chora Prin-
 cipis
 Hæc in fami-
 liari consue-
 dine egre cō-
 seruari,
 Idcirco Per-
 se Regum
 mortis fuisse,
 ut raro huius-
 modi vulgus
 atmosferent
 Quæ incom-
 moda oriant
 ex nimia
 Principis so-
 litudine
 Quidam Indi-
 Rex nemine
 vxore, & fi-
 lijs exceptis
 alloquit, ne-
 que ab villo
 videri vult,
 sed arundine
 aut admoda
 soleo admo-
 ritū postulat
 exipere ab
 oculis
 Similè dicit
 Principem
 perno indus-
 gnium esse
 Sapè ipse
 decipit ab in-
 terprete
 Quæ sit res
 plena pericu-
 li interpretis
 fides
 Huic malè
 qui Princi-
 pes obnoxij
 sint
 Quid cau-
 dum Prin-
 cipi, ut male-
 ftatē confer-

Non semper
ad eundem Prin-
cipem a Subdi-
tis.

Atheniense
Republicam
Themistoclis
opera non in
in rebus gra-
uissimis vi-

Qua conser-
uent maiesta-
tem.

Beljicidam
ocorum opi-
nionem, qui so-
la grauitate
absq; comi-
tate Principi
semper, ac in
omnibus re-
tinenda sua-
dent.

Barbarorum
id esse docu-
mentum, quod
eorum Prin-
cipes decet,
qui se Prin-
cipes non no-
sunt.

Conseruat
maiestate for-
me dignitas.

Aula probis
nobilibusq;
uiris referta
conducit ma-
iestati Prin-
cipis;

gnitione per huiusmodi tabellas temperè distribuuntur.

Non ignorent tamen subditi, non leuibus semper minimisue de causis Principem ad eundem, teneant prius, num ministrorum opera postulata audiri, ac negotia expediri queant. Nauis Salaminia, non propter minimos usus educebatur, sed solum ad Principes excipiendos. Sic Atheniensium Republica Themistoclis illius opera non nisi in summis difficultatibus, & in causis illustribus uti solebat. Non quod maximis uiris, cum opus est, rerum etiam mediocrium functio parum consentanea sit, sed quia, dum in rebus minus curandis tempus conteritur, ea quae maioris momenti sunt, per iniuriam negliguntur, praeterquam, quod dum in minoribus negotijs crebro conturbatur Princeps, auctoritas eius minuitur. In Imperio ueluti fulcrum maiestatis erit praesertim aliquam grauitatem, quam humanitate, & morum facilitate coniunctam, nempe non, ut acerbus, sed augustus appareat Princeps, ita ut, qui ei obuij sunt, non eum metuant, sed magis uerentur. Huic conuenit grauitas, & magnificientia, sed semper rigor, qui inesse grauitati uidetur, apta quadam suauitas, & tueritati, quae magnificentia, uidetur inesse, grata quadam popularitas, ut his quoq; rebus Imperio suo decus conseruet. Hoc certe non possunt non ualde improbare eos, qui suadent omnino Principi grauitatem seruendam, quae instar clypei propellat omnes expectantium ictus. Hanc suadent in uerbis, suadent in gestu. Subditorum enim mores considerantes uerentur, ne illi nimia familiaritate Principis insolentent, & ita difficile in fide continere eos posse credunt. Sunt Barbarorum documenta, haec sunt Principum Axiomata, qui se Principes esse non horunt, qui forsasse infirmitate mentis, humilitatemq; generis omnia infesta, grauitatem uero incompositam amicam esse existimant. Quo magis Princeps dignitate, & nobilitate praet ceteros, quo plus suae auctoritatis in subditorum opinionem infillare contendit, eo benigniorem se ostentare debet. Praecipua nobilitatis pars est Comitatus, quam suadeo temperatam.

Ad maiestatem facit forma dignitas, quae tanti à Barbaris hominibus habita est, ut magnorum operum non alios putarint capaces, quam quos eximia specie natura donaret; Non sit tam affectatus decor corporis, sed naturalis, simplex, neglectus magis, quam expeditus, non pretiosis adiutus uestibus, sed communibus, ut honestati, uel necessitati nihil desit.

Postremo conducit Maiestati, aulam Principis, probis, nobilibusq; uiris esse refertam, nec credat decori esse numerosam Aulicorum copiam. Affluentem tantum existimet esse ornamento, ijs, qui summo ingenij uirtutis, experientiaq; nitore excellunt,

excellunt, sciatq; eos, qui prae foribus deambulant, nullum aliud fastigium, quærentes, quam crebris salutationibus, assentionibus, ac obsequiis humillimis Principem venerari, esse ei potius dedecori, quam decori. Quid absurdius, quam semetipsum videte septum ijs, qui tantum eum admirentur, & extollant, qui, si quid amari felicitati Principis misceatur, sepè delitescunt: sua inscitiae quasi tenebris inuoluti? **Conditio Principis ex Aulicorum conditione dignoscitur; & certè nullum præclarium signum arbitror inueniri posse, quod Principis indicet naturam, quam illud, quod ex electione ministrorum, Aulicorumq; præuenit; quod si ij ignari, imprudentes, ad quælibet propensè. Acclera, di-gantur, indicium non optimæ mentis Principis erit, uti satis infirmæ, ac potius tumidæ erit, si ad aulam assumet, quos ignaros viderit, non expertos, rudes, nulliusq; indolis bonæ, sed tantum aliqua nobilitatis luce fulgentes. Hæc seruanda sunt Principi, ut suam maiestatem conseruet, qui si parum considerarit, dum aue nimia voluerit uti familiaritate, aut solitudine, non euitabit pericula, quæ Imperium, si non euertere, saltè labefactare poterunt.**

Aulicosolis salutationibus, & officiosis cōpulationibus, aut dētes dedec non ornamentum aulæ. Cōditionem Principis ex Aulicorū cōditione dignosci.

Tumidæ mēris indicium præfert Princes, cū Aulicos sibi affuerint sola generis claritate cōspicuos.

De Temperantia Principis in cibo, potu, ac somno.

CAPUT V.

N Principum Aulis frequens est conlarum abusus conquistissimis epulis Regio sumptu instructarum, atq; utinam semper abesset luxuria, quæ in manibus paratas sumptibus escas, conchylia, pisces, aulculas peregrino aliquo gustu commendabiles, ex longinquo etiã accersere adeo non veretur, ut huiusmodi gulæ irritamenta Principe dignas, ac tantum nõ necessarias lautitias esse Princeps putet, in quo si pecuniarum tantum esset profusio, ferendum fortassè esset malum in hominibus abundantibus celsioris fortunæ, sed cum corpora hisce corrupta delicijs, morbis insuper corrupantur, sitq; in Principe viro sanitatis, aut vitæ iactura, non ipsi dumtaxat, sed toti etiã Reipublicæ perniciose, quedam hic dicenda sunt, quæ hanc peruersitatem, si fieri potest, corrigant.

In Principis mēris exquisitarum dapum, quæ frequens abusus.

In ijs non est pecuniarum profusio, quæ morum corruptela, & salutaria viri. Naturam modico cibo esse contentam, aurea nati primū orbis tempora testari.

Illud statuendum est, naturam paucis epulis esse contentam. Verò aurcis seculis nascentis mundi, homines saltè pietatis

O

lecta-

sectatores à carne abstinuisse scimus, frugibusq; ac pomis vitasse, quæ vel suapte natura, vel cultu prouocata gignebat tellus, & certè non negarim sanitatem eam non everti, quam simplicium ciborum vis tuetur, saporum autem acervatio, & varia condimenta corrumpunt; Apertè enim videmus Principem nimium gulæ deditum, nec viuere posse diù, nec sanum esse, animamq; eius nimio sanguine, & adipibus quasi huto ita inuolurum, vt vigilans etiã nihil cæleste, sed semper de ventris cogitet ingluuie; ita cum somno sopitus est immoderato pastu, potuq; obstupefactus turbulentis iactatur somnijs, vt merito humanæ mentis expertus esse videatur. Nec desinunt hic calamitates; Principis enim huius enetuum; languidum; ac cetera ipsa mollius est corpus; morborum turba obseptum. Ad hunc Podagra illic volitat, tumor membrorum, senectus immatura, capitis dolor, nervorum distensiones, ac dissolutiones, stomachi vitia, cibi fastidium, assidua indigens Medicorum cura; assiduis medicamentis, quotidianaq; curatione. Quo fit, vt præsentis vitæ omnino sit inutilis, ubiq; ridiculus, tam in publicis, quam in priuatis rebus habeatur; si inopinatus casus acciderit, nulla sit prudentia, quæ clauo affideat; si vigeat pax, nulla sit tã boni fructus memoria; sed est contrariò tenax obliuionum, siuè epularum; si belli fax ubiq; ardeat, nullus sit periculi, neq; timor, neq; suspicio. Amico non proficit consilio, hosti nequaquã sit terrori.

Que incommoda ex inexplata fame ciborã,

Illic morborum in omnino intemperantiam conuulsas adesse ceteras. Publica ex in exhausta hæc ingluuie mala.

In potu est sobrietas.

Quid detrimenti nimia vini potio afferat corpori.

Inde mala moralia.

Quam difficile sit vini effectus ita coercere, vt in omnium lucem non exeant.

Vas vini à Corinthijs recis electo Principi oblatum.

Apud Carthaginienses magistratus.

toto Imperij tempore vino interdictos.

Sæpe vino sedata Principum ante commodata facinora.

At non sit sobrietas tantum in cibo, sit etiã in potu. Multos Principes exterminauit vinum, largius enim in ventriculum infusum, nec stomachi robore vincitur, vel edomatur, cor inuadit & cerebrum, totumq; corpus concurit, & rationis usum adimit, morbisq; materiam, ac pabulum præbens, sanitatem profus evertit, quia immò, cù mero potatorum animi incalere, feruidius agunt, secreta pandunt, omnes simulata mentis artes excuciente vino. Animio potu originem ducunt inimicitia, iniustitia, vulnera, mortes, & deniq; omnia, quæ insidum à prudente viro omnino secernunt; Ignem nunquam abdum videbis, eius enim vis, siuè per calorem, siuè per splendorem, siuè per famam palam sit. Vim sibi quantum liber afferat Princeps, vini semper effectus erunt in conspectu. Non alia de causa à Corinthijs oblatum vini vas electo Principi comperimus, quam vt à vino se omnino temperaret; aquamq; suum potum toto magistratus tempore fore non ignoraret. Carthaginienses ne insolescerent, Magistratus toto Imperij tempore illis vinum interdicebant. Plura minimè digna factitasse nonnullos Principes videmus, quæ iam clara, mirabili vini potentia tandem obscurata reddidere. Alexander ingenia animi bona, illã indolentia qua

qua omnes Principes antecessit; illam in subeundis periculis constantiam; in rebus moliendis, efficiendisq; velocitatem; in deditis fidem; in captiuis clementiam; in voluptatibus permis- sis, & vsitatis temperantiam, nimia vini cupiditate sedauit. Miserum certe oculis spectaculum. Vir ille insignis, ætate flo-rens, corpore robustus, obeundis in exercitu laboribus aptus, sæpè domum, vt ita dicam deportabatur, nec erigere se ipsum valens, nec proprijs incedere pedibus. Et qui iam præclaras victorias consecutus fuerat, hostibusq; omnibus non tantum terribilis, sed victor fuerat; ridiculus sæpè pueris videbatur, occasionemque, vt ab omnibus contemneretur, præbebat, sat sine ferro, vulneratur, sine hostibus confossus.

Sûma Alexã dri Macedo- nis virtutes, & indolem illum inter paucas præclarissimas, exhausta me- ri libidine tã de vitiatam. Qui, quoscũ- que hostes lu- dibrio ha- buerat, sæpè ridiculè excipiebatur à suis.

A nimio sô- no caueat Princeps.

Ex sôno lon- gius protra- cto, negotio- rû inuersiones existere. Statuta à Deo negotijs, & quietitè potã nõ præpostè- re habenda.

Que incômo- da oriantur subditis ex intemperantia Principis. Similitudo in- Principè in- temperantè. Languet Prin- cipe, que Po- puli sollicitudo, que quærelæ.

Ad id nobile magni Mace- donis in Cyd- no amne ar- tuum hono- re penè expi- rantis exem- plum.

Cauendum præterea Principi est, ne plus temporis somno indulgeat, quam par est. Eam corpori curando impendere, cui tam multa negotia curæ esse debent, & ex quo tam multi pendent, quibus cum Principe agendum est. Peruer- sitas etiã illa vitanda, quæ ex dñutno somno facilè existi- tit, vt scilicet officia lucis, noctisq; peruertantur; quasi ve- rò turpe sit, ac minimè Regium, nisi diem totum stertat, tuncq; tandem cum publica omnium incommodo ad se ade- antibus præbeat aures, cum se noctis tenebræ intenderint, noctem facibus, ceræis, funalibusq; vincentes, Hoc consilio supremus ille rerum Opifex solis lampadem hominibus accen- dit, vt diurno tempore suis insisterent operibus, quemadmodû etiã post solis occasum tenebras offudit, vt per nocturnam quietem, se ad somnum componerent, & vires fatigatas re- crearent.

Si ab his non abstinerit Princeps; non sibi tantum, verum subditis summum afferet damnum, summa enim ei ope ni- tendum est, vt valetudinem tueatur, in cuius periculo totius Reipublicæ salus periclitatur. Ministri non admittuntur; Im- perium pro derelicto habetur; cogitationes, & consilia ad v- sum non rediguntur. Quemadmodum primum mobile, si mi- nimè moueretur; conuiescerent omnia, immò turbaren- tur; ita languente Principe quærelæ oriuntur, non desinunt iurgiosa verba, seditiones fiunt, & demum turbarum plura- riarum tela pertexitur. Alexandrum Magnum accepimus ita frigiditate aquæ Cydni fluminis correptum fuisse, vt mor- tis immaturæ perspicua ediderit signa. Ingens tunc sollicitu- do, & luctus erat in Castris, flentes querebantur milites in tanto impetu, cursuq; rerum clarissimum Regem non in acie saltem ab hoste deiectum, instare Darium victorem, ante- quam vidisset hostem; sibi easdem terras, quas victores pe- ragraissent

Quid sibi timeret exercitus Imperatore, vel exultante, vel morbo laeguate, nec satis mentis com-pote. Idem subire periculū, qui intemperantē trahūt vitā.

ragrassent repetendas, omnia, aut ipsos, aut hostes popu-latos per vastas solitudines, etiā si nemo insequi vellet, eun-tes; fame, atque inopia debellari posse. Hæ cogitationes, non alia de causa, militum animos commouebant, nisi quia de-tento aduersa valetudine Alexandro, quo intendebant, cur-sum victoriæ dirigere, minimè poterant; sciebant videlicet arrepta quasi ab aduersa fortuna occasione, Orientis Domi-num Alexandrum minimè posse appellari; Conualuit ta-men, & tanta suorum lætitia profecutus felicitatem, to-tius ferè Asiæ Dominus euasit. Hæc manifestè indicant, quibus subiaceat Princeps periculis, cum suam vitam certo mortis periculo obijcit ob nimiam intemperantiam.

De temperantia Principis in voluptati-bus, & de officio ergo uxorem, remedijsq; aduersus libidinem.

C A P V T VI.

Popularium facta emine-tiora notari Principum quæcūq; vel minima.

Minima eorum errata, magna videri.

Apta ad id similitudo.

Quā turpē, quā indecorū Principē libidini in-seruientem.

Quātū dānū patiat Respu-blica ex intē perātia Prin-cipis i rebus Venereis. Indē sepē Re-gnorū inter-ritus.

NTER Populares obseruantur facta, quæ maioris sint ponderis; at in Principe obseruantur singulæ actiones, etiā modicæ, vtpotē quia in altiori, & illustriori loco constitutus, magis conspicitur; & quia ob quotidiana negotia eius aula frequenta-tur, & ob necessarios ad eum aditus, vel amicorum, vel inimicorum, vel mini-strorum, qui cum multi sint, sic & fa-cilè in vulgus interiora quæq; effundunt. Atqui minima il-lorum errata in illis maiora apparent; vt in solido speculo, & bene terfo, macula vel exigua citò deprehenditur, vt in pul-cherrimo corpore næuus. Quam verè turpe est Principem videre Veneri operantem, qui exemplo ceteris esse debet? Quid sordidius, quàm cum ad vile scortum maiestatem deij-cere, cum possit honesto matrimonio cuiuspiam honestæ ma-tronæ coniungi?

Reipublicæ interest Principes, castè, pudicèq; viuere. Bel-lorum ac tumultuum causa, atque origo, euersorumq; Re-gnorum multiplex, sed frequentissimè libido fuit. Hæc cum habeat adiunctam contumeliām, iras, non nisi morte extinguendas procreat. Troiam mulier peregrina euertit. Ita-liam

liam Lavina, in castro iterum thalami Troianis tradidit: Chilpericum Franci Regem adulteris infamem Eredegundis pellexit: Landricum interfecit: Rodericum Gothorum in Hispania Regem filie suae violatorum: Julianus vir nobilis gravissimo bello petiuit, sicq; Sarcenis, & Mauris in societatem adductis, victis Gothis, ceteris septies centenis millibus hominum durissima, & diuturna servitute pressas sunt Hispaniae. Quid memorarem Vesperas Siculas, quibus penè vna hora Galli caesi, atq; ad Constantiam Federici uxorem eius Regni translatum est. Causa verò Praefectorum, ac militum lascivia. Duas res ægeritudo mortales ferre solent, damna, & contemptum: in parentum, coniugum, fratrum, propinquorum mortibus erudita sapientia lacrimae fluunt: Contemptum sui, & contumeliam praesertim damno iunctam, quicq; multo asperius accipit. Summam verò contumeliam in sua, vel suorum pudicitia erepta sibi factam interpretatur, quia magni illam facit; aut sanè videri vult eam magni facere, cum summum sit dedecus in suorum pudicitia esse negligentem. Virginis filiam, quam Appius Claudius datus contra libertatem in servitutem vindictis, ad stuprum expe-tebat, occidit, dignus existimans esse pudice Interemptorem, quam corrupta pariter. Eodem spiritu Pontius Aufidius filiam à Pedagogo corruptam, postquam supplicium de stupratore sumpsit, interfecit. Phedonis Atheniensis filiae occiso Patre in puteum se precipitarunt, ne impudicè videre cogerentur. Hoc sanè incommodum magni faciendum est. Verù quod mentis Principis affert libido, non minus leve est indicandum. Mentis enim lumen, quod in animis nostris divinae beneficio signatum est, obscurat, dum de limosa carnis concupiscentia nebulae teterimae extolluntur, quibus quasi velum obtenditur, quo impediendo intemperantiae foeditatem, pulchritudinemq; virtutis egre admodum valet aspiciere, qui huiusmodi implicatur voluptatibus. In Republica, in qua pudor opprimitur, luxuria datus habentis liberè exultat, cæcotentium stolidorum magnus est numerus: raro horum bona, & fortia consilia: nam ne ipse quidè Salomon, postquam se libidini dedit, sapienter, & politice regnavit, ideoq; magno odio omnibus fuit: Pudica Minerva fingitur, & Musa Virgines, quia castitas non modo sapientiae comes, sed etiam causa, & conservatrix est. Quorum mentes turpitudinum illecebris occupantur, si serias concipere studiorum cogitationes nequeant.

Ne tamen infecto animo, minimè infectum arbitretur Princeps corpus; sciat multis ægritudinibus corporis esse obnoxiosos, qui turpibus seruiunt voluptatibus, vitæq; spatia illis fieri contra etiora, quam pro corporis constitutione, & viribus, quibus

Ad id ex-
pla antiq;
& recetiora
Mortibus
quibusq;
gerunt for-
ri damna, &
cōtemptum.

Mortibus
quibusq;
gerunt for-
ri damna, &
cōtemptum.
Simul contē-
ptū, seu con-
tumeliam ip-
suz, vel suo-
rū pudicitia
inusta macu-
la statunt.
Virginis ma-
lōsitātē inte-
rimi, quā
fœdāri.

Pōtius Aufi-
dianus sup-
pliciu de fi-
lia simul, &
adultero su-
p-
p-
Phedonis
filiarū, ut pu-
dicitiam ser-
uarēt, facin-
audax.
Aliud inco-
modum ex
intēperātia
Principis.
Mens huma-
na huiusmo-
di voluptati
hebecit,
& cœcutit.
Salomonis
exemplum.

Cur fingant
pudica. Ach-
nerus, & Ma-
se Virgines.
Infecto ani-
mo iustici se-
pè corpus.

Libidine: ro-
bur dependi;
& virtutem
omne ener-
uari.
Plura popu-
loru exē pla-

Quis ratio
pudoris ha-
beri debeat
a Principe;

Rome olim
quæ morum
corruptela
ex Seneca.
Messalina il-
libidinis for-
tissime su-
gillauit.

Quomodo
cum vxore
Princeps ge-
rere se de-
beat, postq
matrimoniu
suasit neces-
tas.

Caucat, ne
dū blandum
vxori se ex-
hibet, eius
blandimentis
irretitus li-
bertatē amittat.

Idem planè
Regnū a fe-
mina guber-
nari, ac Prin-
cipē a femi-
na regi.

Remedia li-
bidini auer-
runcanda.

Non modo
libidinis irri-
tamēta cauē-
da, sed in-

Hus in naturā fuerant instituti. Summum huius mali se dedit
robore illico deperdit; & femina mollior euadet. Persæ fortes,
& agrestes, vicere Babylonios viros, vt ita dicam; meretriciosq;
Persasiam eneruatoz oppressit Macedonum rustica durities: illa
los Romani nondum vulgatis libidinibus imbecilles. Hos
Mandali, Gothi, Huni, aliq; Barbari prostrauerunt, donec, & illi
fontioribus succumberent.

Si ratio pudoris non habeatur a Principe, nulla ferè proles erit,
quæ spuria quodammodo non sit futura. At quod como-
dusquæ pax Republicæ? innumeri spuriorum coetus, in quot
distrahent partes Republicam? Plurimi matrimonia fugiunt;
non amore castitatis, sed licentia scortandi. Suo tempore tan-
tam fuisse Romæ corruptionem tradidit Seneca, vt nulla nuberec
nisi, vt irritaret adulterum; Messalina, libidinosa, & intempe-
rans femina ceteras quoq; feminas cogebat luxuriosè, & pe-
nitenter viuere, efficiebatq; vt multæ in suo Palatio viris suis
presertibus, ac videntibus cum adulteris coeunt, earumq; vi-
ros ipsa diligere, ac honoribus, dignitatibusq; augere; ceteros,
qui id non paterentur, odio habere, ac modis omnibus perdere
rectè duxit. Quæ cum ita sint, Principem iam clabè videre sentio
tantam libidinem, vt in omnium malorum radicem refugiendam,
temperantiæq; turpitudinem, vt honori, famæ, corporisq; sa-
lutis plurimum aduersam.

Amor vnus coniugis vigeat, subiectarum omnino respiciatur
libidinis sitis propria coniugis restringatur, non alienæ vsu;
scortorum consuetudine minime vacatur, pecunias effundendo
per concubitum, vires exhauriendo, subditos contumelijs lacel-
sendo. Verum se nimium ne dedit vxori: sæpè hæc blanditijs
fallit maritum, qui hi sui curam habeat, facile in seruitium pro-
labitur, & potius vt in mancipium deseruiat, quam tibi confors.

Non suado tamen superbiam, quæ animum vnus deijciat;
suado pacem, concordiam; suado vnanimi consensum a
coniugi deditum esse volo Principem, sed non illius obnoxium
Imperio; turpè, aiui, turpius Principi. Quid interest, an femina
gubernet, an verò qui gubernat, a femina regatur.

Huius pestifero morbo, da quo supra plura adhibentur reme-
dia. Curet Princeps, ne oculis, ne auribus obturatus, quorum
venena animum, & corpus lasciuino. Consuetudo audiendi
& spectandi, etiam fas lendi licentiam; summe omnia luxurie
irritamenta e medio conetur tollere; spectacula impudica; Cho-
rea periculosa; feminarum lasciuia in publico conspectus, mal-
to magis prostibula effugiantur, an autem hæc admitti, suè per-
mitti aliquando possint, hic non disputo. Nec illecebras modo,
auferendas censeo, sed impedimenta etiam, ac scena luxurie
inijcienda

injicienda duo. Seria cogitatione, operibus, laboribus, occupentur omnes: Otium exulet, in vacuo pectore regnat amor. Aeruginem tam mordacem, motus, agitatioq; non admittit. Negotio hoc vitium discutitur, vera cura tam vanam sollicitudinem discutit; Vt pesti, ita impudicitia vitanda Princeps inuigilet; seueritate legum, insolentiam libidinum coerceat. Plato Imperium libidine inflammatum, ratione moderandum, legum metu coercendum monet, non modo autem adulterium, sed & omnem scortationem morte damnat. Manico in adulterum Ius vitæ concedit, quod etiam nostræ leges ciuiles non puniunt; Iusto enim dolori poenas remittunt, quod & Patulii filia: cot raptore permittitur, ita tamen, vt nec filia parcat. Apud Parthos grauissimè adulteria puniebantur, vxores, feminasq; ceteras domi concludabant, fortis lex est si Præsides adiuuam habeat. Si Nerociana luxuria regnet; si Caius Lupanar in Pælatio erigat; si Messalina cogat, quid poterunt misere leges? Quis damnabit, quod facit Imperator? Quis fugiet, quod imperat coniuæ Augusti? Si ira q; exemplum in Principe ipse sit, quid se tanta præditum virtute glorieatur, sciatq; etiam se perditum iri, & quasi præcipitum casurum, & nisi sua auctoritate obuiam teneat libidinibus, per leges, omnia flagitia regnatura, futuramq; Ciuitatem magnum Lupanar, facillimeq; tandem oppressum iri cum maximo Reipublice detrimento.

De fortitudine Principis & animi magnitudine.

C A P V T II.

FORTITUDO moralis est virtus, per quam animus engagea, que sunt terribilia, ita rectè se habet, vt neque prætere timendo, neq; timere audendo desinat propter illa, ab officio recte rationi consentaneo. Cum igitur hoc sit virtutis huius officium, satis intelligitur corporis ambecillitatem, vitiumq; tenuitatem impedimento esse non posse, quominus fortitudinis laudem consequi possimus, & queri. Non enim in viribus corporis, & lacertis fortitudinis gloria est, sed in animi virtute. Principem satis ornatum esse ex animi magnitudine, ac fortitudine, que super alios eum extollat, que animi præstantiâ insignem non alijs cõmunè præferat, que insignes præclarasq; res submanetret. Qui non fortis est alijs cum etiã virtutibus præditum censetur.

Hæc

contraria huius studii vitium.

Platonism datum, & m datum in libidinatores.

Quid legibus aduersus adulteros cautum sit. In adulteria apud Parthos seuerè animaduersum. Quid si libidinatores, Principes participatores habeant. Principes esse debere ceteris castitatis exemplum.

Quid sit fortitudo, & quale eius officium.

Fortitudinis gloriam non in robore corporis, sed in animi inesse virtute.

Fortitudinis
pars duplex.

Fortitudinis
dignitas.

Similitudi-
nes à Nauar-
cho à Pala-
ma, ab Ada-
mano.

Principis
fortitudinis
non vulgare
est debere
sicut ijs occlu-
sam termi-
nis, quibus
privati cu-
lusq; virtus
circumscri-
bi potest.

Magnum
Macedonem
30000. pelli-
tū, & 5000.
equitum im-
mensa terra-
rum spatia
subegisse.

Quin admi-
rabilius.

Fortius, &
excelsi effe-
facinus an-
ni sedtio-
nes oppri-
mere, quam
hostes subi-
gere.

Inter quæ
extrema ver-
setur fortitu-
do.

Temeritas
primum ex-
tremum.

Hæc præcipuè in duobus consistit. Primum, ut non timeamus, deinde, ut nimium non audeamus. Quid enim fortius, quam omnes animi motus rationi subigere, proprias voluntates abijcere, & contemptis visibilibus, et, quæ non videntur, amare? Quid præularius, quam animum ad excelsa, quæque intendere, nullis fractum difficultatibus, obuia quæque facilia habere, nullius periculi anxium, omnia audere, non sui gratia, sed Reipublicæ? Hic est trames, qui ad sinistram timore non defectit, nec ad dexteram temeritate, si in eo rectè vestigia imprimat Princeps, ne declinet, ubi hostem reperiat, suam felicissimè conficiet iter. Nearchus sua retendit vela, clamo affidet, ne intet scopulos alidatur naus, forte si eum esse deoret, ut procellis assuetus, nauum gubernet, ubique ipsi constans felicitatis etiã tempore utatur. Palma, quo magis ptemitur, eò altius extollitur. Adamas sui duritie malleum eludit, ab igneque, ne hodi quidem se posse gloriatur. Sic Princeps tam sibi constans, ut molestiarum procellas, onera pignes pro animi sui robore nihil ducat. At hic non subsistat animus. Quia dapis, ad altiora intentum velim, non quæ virtus deceat, sed quæ Principis augeant maiestatem. Nec ijs simibus circumscripta huius gesta crediderim, ex quibus priuatus vire egreditur, sibi aliqua parer gloriam, sed ex quibus exiens Princeps summam sibi concitet laudem, atque ob res à se præclare gestas in omnium veniat admirationem. Alexander Magnus parua peditū triginta millium, & equitū quinq; millium manu vniuersum pcepto orbem terrarum deuicit, utrum sit admirabilius, quod vicerit, an quod aggredi ausus fuerit, incertum est Princeps, qui pericula non perhorrescit, ut aliquid excelsi gerendo se verè Principem intuentium oculis præbeat; non satis hostem debellasse dicendus erit, ni aliquid excelsissimū prius animo volutarit, quod omnino profligauerit animi in quâ perurbationes, quas sub pedibus subijcere gloriosum magis est, quam hostium vires omnino contundere. Si Princeps cum hoste dimicet, communis est cum militibus victoria, at si cum suis affœctibus manum conferatq; victoriãq; reportet, solus triumphus, sola gloria ei debetur. Ahorum Dominus, ni prius sibi dominetur, ne ut iquam dicatur Princeps.

Verùm hæc virtus inter duo extrema suam sedem habet, alterum quidem quod hominem deterrer, alterum verò temerè ad inconsiderata propellit. Munus itaq; Principis est, ut frenum inijciat nimie audaciæ, timoriq; laxet. Temeritas, quæ primum extremum dicitur, sepius sub fortitudinis veluti alis lacrar, quidquid perperat erminis, huc veluti res impingitur. Vti laudabilem fortitudinem censeo, quæ rectè exercetur, ita non sanè consideranda est eam ducor, quæ a terius indamētis personata

personata maiora aggreditur, quàm à prudentia omnium rerum reatrice præscribitur. Audax huc, illuc curfitat, nulla euitat pericula, dummodo omnia suæ cedant ferociæ, nihil animaduvertit; omnia difficilia facilia censeat, & quemadmodum Deus superbum sola superbiam poena afficit, ita audacem solo suæ temeritatis flagello plectit; dum enim audax vuas colligere sperat, sæpè racemos acerbos colliget; dum honorem quærere contendit, ex nimia temeritate dedecus parat. Antequàm autè Princeps, quid magnanimi contendat, sæpè, ac sæpius secum ipse perpendat, quæ gerenda in animum inducat, nec solum vnica contemplatione contentus iterum repetat, consideretq; an expediens famæ, & existimationi, an salutis prospectum, at si quid dâni imminere sibi præsentiat, vt pedem offendat, prorsus caueat, impetusq; ebullientes cohibeat, non ignorans temeritatem, nõ benè penulatam fortitudinis pallio non posse incedere. Qui equum conscendit effrenatum, summo se exponit vitæ periculo; subiiciens se indomitæ bestiam temeritati, maiori se periculo subdit Princeps, cum se totum huic dedit vitio.

Ira, & celeritas sunt, quæ temeritati tamquam sulphureo pulueri ignem admouent. Ab his si manum dimouebit Princeps; ab his audacia tanquam socijs destituta, quidquam inconsideratè non audebit. Sunt plures ita ira exardescentes, ita in suis actionibus vehementes, vt prima ægrè ferant consilia. Scio celerem executionem minimè damnari, ni tamen iracundiæ calore suffocetur: Illum fetum, qui nimis festino tempore exit in lucem, nunquam victurum crediderim, cum natura constituerit ordinem, quo quæque animantia suis temporibus in lucem prodire debent. Illi partus, qui præpoperè exeunt à Principis mente in lucem, ni rectè à sano consilio efformati fuerint, fiunt præcipitum executionum abortus, quibus denegatur illud vitæ subsidium, quod antea in procreatione parabatur; Festina lente: sat citò, si sat benè. Citò conuolat negotiorum exitus, at lætitia, quæ ex hoc concipitur, nunquam interit, perpetuoq; viget. Romani, qui tandem in militarem rem incubuere, iracundos, audaces, inconsideratosq; nunquam præficiabant, non enim committendam belli summam censebant, nisi eis, qui summam fortitudinem non fuco temeritatis illitam, sed vndiq; collucetem præseferabant; Audacioribus etiàm militibus iubebant venam secari, quæ non tam poena, quàm medicina fuit, vt superflua sanguinis parte detracta, magis se intra rationis claustra continerent.

Timor verò, qui dicitur alterum extremum, est infidelis recti magister. Non tam ab audacia alienus esse debet Princeps, quàm à timore. Huius imperio, si eum nimium suas vires exercere patitur

Audax oia temerè aggreditur.

Solo temeritatis suæ flagello plectitur.

Nihil aggreditur Princeps, nisi præmeditata, & seuera mente cõsultatione deliberatù.

Animi impatientis mori impetus cohibeat.

Ad id similitudo.

Quæ noxiæ Ira, & celeritas.

Fetus, qui tepus præuertunt, faciliè interire.

Consilium præproperè tanquàm abortum.

Festina lente, sat citò, si sat benè, puerb.

Audaces à munijs impetatorijs apud Romanos interditi.

Apud eodè, ijs etiam secandi venæ morè increbuisse.

Timor alterum extremum.

Timoris quæ
sua tyran-
nis.

Theodorici
Ostrogotho-
rum Regis
mors, ex su-
bito metu si-
bi suborto,
dum caput
piscis contem-
platur audi-
dius.
Dignitas ani-
mi imperter-
riti.
Vis summa
timoris.
Aliquid ti-
moris fortè
virum ac ma-
gnanimum
nò dedecere.

Quantū con-
ducatur Princi-
pi expellere
timorem.
Pavidū Prin-
cipē in turbu-
lenti tēporis
peruersitate
maiori dāno
esse, quam si
esset vita fun-
ctus.
Oīa à prudē-
tia dirigi o-
portere.
Perdicæ in-
cōcussū ani-
mi robur ab
Alexandro co-
mēdatum, q̄
Leonis cubi-
le peruasit
temerarium
verius, quàm
fortè.
Calanū Indū
ob id mini-
mè fortè, q̄
vitæ tædio
affectus li-
bēs se dede-
rit flammis.

patiatur Princeps, nil aliud crudelius esse arbitror. animū enim Principis ita corrumpit, vt eius virus etiā protendat in quæcumq; se offerunt periclitanti, tam ferum, tam ferox dominatur, vt si vna tantum vice non benè se compressum ab hoste viderit, statim hunc aggrediatur, vt omnino prosternat, huiusq; prædam faciat. Cenabat Theodoricus Ostrogothorum Rex, & dum in epulis cuiusdam piscis caput ministraretur, credidit Symmachi caput olim à se ipso interfecti; qua re tantus eum inuasit timor, vt statim vitam cum morte commutarit. Nullum pati inter procellosas maris aquas naufragium, seq; inter pericula intrepidum ostendere; est quid diuinum: Ideo Princeps impavidum se semper præbeat cuiuscumq; tristis euentus contemptorem. Metum semper odio habeat; nunquā hunc claustra sui cordis ingredi patiatur; nam si ibi spatium contigerit, semper ibidem erit idem, & cuncta euenientia incutient timorem; totus enim cibus, qui à stomacho bilioso assumitur, in bilem satis apertè conuertitur. Non inficior tamen aliquē metum habendum, qui non egrediatur moderati metas; Illæ epulæ, quibus aliquid saltem condimenti non fuerit admistum, suauē gustui non afferunt saporem. Discretus metus iracundiam temperat, iram cohibet; assiduus verò, & acer, & extrema admouens in audaciam mouet, & omnia experiri suadet.

Ex his itaq; ediscat Princeps, quanti honoris, ac salutis sit à se abijcere timorem. Perniciosum sanè existimo, si contigerit turbulento aliquo tempore Principem præferre quædam veluti timorem. Quod dedecus? quod damnum? Si subditi palentem Principis vultum videāt, si turbantia consilia agnoscat? Pavidus Princeps plus damni affert, quam si esset, vita defunctus. Hic silet, & nullum affert damnum; at ille suo vultu, suisq; verbis ad timorem impellit, si caput non subsistit, quæ membra suo defungentur munere? si nimio timore veluti vapore laboret Principis caput, quæ consilia subiectis? quæ auctoritas militibus?

Hæc tamen præcepta ad prudentiæ normam dirigantur, re-ctum à malo huius est distinguere; Hac duce quæ effugiēda, quæ verò cōmittenda, edocetur Princeps, ne nimia audacia prolabatur in temeritatem, nimioq; pauore in pusillanimitatē. Perdicam habebat Alexander, quem tam fortem prædicabat, vt in antrum Leonis prodierit, quasi secum eius pellem ablaturus; At hæc non fortitudo prudentia destituta. Nec sanè laudari Calanum Indum Philosophum, qui cum iam plurimos annos vixisset, tandem vitæ tædio voluit se comburere. Hæc enim non fuit fortitudo, nam cum vitam penè odio haberet, morti se tradidisse fertur. Viri fortis est pericula non pertimescere supra

vires

vires iusti timoris, nec ijs obuiam ire sola ductum temeritate; Principis fortis est, peccus habere; Principis, timore in aduersis non affici, in prosperis nimium non superbire; fortitudo est Medicus, qui vulnera sanat animi; ventus, cuius aura recreatur Princeps, Planta, cuius viribus tota fulcitur vita, si rectè cultam videbit, semper benè harentem vitam, nunquam colapsam intuebitur.

Postremo hoc vno concluditur, ad hanc virtutem omnia ferè præcepta Principi tradita redigi. Huic assuescat, hanc imbibat, Apud Persas pueri, qui ferè quintum erant annū egressi, vsq; ad duodecimum solum tractare equos addiscebant; ijs transactis, arma capefsere, vti tunc necessitate coacti ad præliandū. Nōdū egressus erat nonum annū Annibal, cū ad bellū in Hispaniā est profectus, vbi bellicam artem addisceret, qua sapissimè ipse à Romanis non paucas excussit lacrimas. Alexander nondū duodecimū attigerat annum, cum in acle degebat, quo in militari studio, quantum profecerit, satis apertè loquuntur historiæ. His exemplis studeat Princeps suum exornare animum; cursui, equorum tractationi. natatui, se aliquando dedat. Iam casus plures sæpè accidunt, quibus quasi necessitate quadam harū exercitationum remedijs. vt cogatur. de Coelito factis nota historia. Romani in Campo Martio magistratus habebant, qui plures edocerent disciplinas, natandiq; artem; quam magni faciebāt, cum aquæ periculum tam Principibus, quam alijs soleat imminere. Ex his itaq; concludo Principem sui anxium esse cautum debere in periculis, cum mortis pericula propter Reipublicæ salutem non perhorrescere ei incumbat, excelsaq; tantum aggredi, quæ ab honesto non seiungantur, mediumq; stare inter audaciæ, timorisq; limites, quasi omnium suarum perturbationum Dominum, ac Domitorem.

Quàm necessaria sit Beneficentia Principis, Et quibus, quomodo, quantum, Et quo tempore sit donandum.

CAPVT VIII.

DE beneficentia illud in vniuersum dici posse videtur, radicem illam esse bonorum omnium; nam si auaritia verè radix omnium malorum dicitur, sanè beneficentiam, quæ cum illa aduersa fronte pugnat, non immeritò omnium bonorum radicem nuncuparim Principis ideo præcipua cura esse debet, vt Imperium, quod à maioribus

Similitudines ad fortitudinis vim.

Ad hanc virtutē eia redigunt præcepta. Quæ puerorū exercitamenta apud Persas.

Annibal nonum agēs annū in Hispaniā vt ibi armorū rudimēta poneret, se contulit.

Alexāder ante duodecimum annum degebat in castris.

Natādī artē, & equos tractandi addiscat Princeps. Romæ in Campo Martio

Magistratus haberi solitos qui inter cetera exercitamenta natādī argē Tyronib; traderent.

Postremo Princeps sit cautus, in periculis nō tā meticulosus, & quæ aggredit, honesta sint pariter, & excelsa.

Beneficentia bonorū omnium radix.

bus suis accepit, aut propria comparavit virtute, omnibus, quibus intere potest, artibus stabiliat, eaq; omnia demolitur, quæ minus firmam illius possessionem, minusq; aut à domesticis, aut ab externis bellis securam reddunt. Hoc autem beneficentia præstat in primis; Illius enim Principis magnitudo stabilis, & fundata est, quæ ita à subiectis Populis diligitur, ut nihil aliud publica expetant vota, quam eum incolumem esse; non enim corporis stipatores; nō armati satellites; non munitarū arcium muri eum odio prosequentium civium vim satis arceri possunt, quæ aut sibi facilem aditum inuenire non nescit, aut si omnia clausa reperiret, & obsepta, effringere, tamen quidquid obstat, potest, hisq; quos odit, parare perniciem. At verò civium benevolentia certissimè securitatis parens est, quæ nullis artibus facilius conciliatur, quàm beneficentia, multi namq;, ut Principis ope indigent, ita ad illius amicitiam obrepere satagunt; illiq; benè esse desiderant, ut illius liberalitate quam diutissimè frui queant. Neque verò fucata hanc amicitiam dixeris tamdiu duraturam apud homines iustos, quamdiu ex Principis fontibus aliquid se haurire posse sperabunt; qui si repete exaruerint, etiã amicitia ad eum diem liberalitate irrigata, penitus exarescet: Ut enim concedam in initio Principis magis virtutem istos suspicere, & amare, quàm propria comithoda consecrari; non tamen adeò sūt dura hominum pectora, ut beneficijs continuis, aut repetitis nō molliantur, eosq; quos prius utilitatis tantum aucupandæ causa colebant, etiã ex animo benevolentia complecti non incipiant, cupiantq; si se dederit occasio, in eos, à quibus beneficijs ornati sunt, non tantum benevolam mentem ostendere; sed etiã regerere beneficia. Hæc est præcipua tantæ virtutis utilitas, quæ maxime Principi convenit, estq; maxime decora, quia gratiosissima virtus in tanta materiæ amplitudine, diuina penitus videtur. Huius duo sunt genera, vnum dandi beneficij, alterum reddendi; Illius ratio duplex est, aut enim opera fit, aut pecunia. Hominis natura hominibus prodesse iubet, ac Principem in sublimi locavit, ut magnitudinem suam benefaciendo demonstraret. Largus itaq; sit Princeps, in beneficentiaq; modum rationeq; sequatur, non impetum.

Delectum in primis habeat eorum, quibus donet, nam in vulgus temere munera effundenda non sunt, specie liberalitatis nō sūt alenda otiosorum vitia, sæda corruptio plebis Romanæ erat frumentatio, ac uisceratio: Subrostroriam, ac Theatralem turbam omnibus in vitijs ad ciendos tumultus idoneam saginabat luxuriosa ambitio. Ego ne Persarum quidem morem probarè, apud quos primum poscenti Regem, nihil negare moris erat; potuit etiã, ut est hominum malitia, aliquid cum flagitio, aut iniuria coniu-

Fundamentis,
& securitas
Principatus
beneficentia
veritas, quæ
alia quæq;
munimenta,

Benevolentia
beneficentia
conciliari.

Benevolentia
populorum, &
ex inexhaustis
fontibus
sua duxerit
incrementa,
præclari quod
securitatem in die
augescere.

Beneficentia
utilitas, & di-
gnitas.
Duplex bene-
ficentia ge-
nus, alterum
dandi, reddendi
alterum.

Erga quos
potissimum
exercenda sit
Principis be-
neficentia.
Relectus Per-
sarum Regis
mos in bene-
ficentia abu-
sione.

coniunctum peti; cogiq; nouus Rex, vel scelere initia dedecorare, vel contra receptum more cum sugillatione auaritiæ postulata denegare. Sæpè grata est, & Imperio firmando idonea beneficentiâ; familias veteres nobilesq; fouere, Ciuitates affictas subleuare liberale quidpiam habetur, Propterea magno Tiberius odio fuit, ob quosdam nobiles, non suo vitio, sed fortunæ iniquitate superbè reiectos; nihil enim tam miserum omnibus videtur, quàm nobilitas abiecta, omnes faciunt, omnes miserantur; interdum, & inimici; Itaque, & omnium animos afficit præcipuè in nobiles, & potentes gloriosa Principis liberalitas, cum difficile dictu sit; Quantum amoris sibi Princeps colligat, si innocentes, bonosq; viros, quos inops nobilitas grauat, natalium honori pares faciat. Nero lentæ, alioqui, & sauiissimæ naturæ Princeps sub initium Imperij, neque liberalitatis, neque clementiæ, nec comitatis quidem vllum omisit argumentum: Senatorum nobilissimo cuique, sed re familiari destituito annua salaria, & quibusdam quingena constituit. Validissimum omnino Regiæ dominationis arcatum est Principem in nobilissimum quemq; beneficentiam exercere, cum nihil gloriosius, vtiliusq; Principi accidere possit, quam in sua ditione quamplures nobiles opibus florentes habere; & ideò qui præ ceteris sapere Principes, omnem ad id adhibendam esse industriam existimarunt, vt antè omnia nobilitatem in suo Principatu factam totam conseruarent, vtq; matrimonia inirent, ne familiæ extinguerentur, eò tantum intuitu, vt quo illis prioribus imperarent, eo sibi maiorem gloriam imperantes vendicarent. Sæpè dare Potentibus haud illiberale censeo. Cum enim cupiditas sit incitator, & multis egeat potentum sumptuosa vita, eos conciliare muneribus liberalitatis est, alienare verò negligendo auaritiæ. Erga benemeritos ne post habeatur à Principe, inquam, beneficentiâ, (quod sanè est altera ratio reddendi beneficij). Archelaus Macedonus Rex, cum ab ipso poculum aureum postularèt quidam inter etenam, qui nihil honestum ducebat, præter quàm accipere; ministro imperauit, vt id Euripidi daret, & hominum illum intuitus, Tu quidem, inquit, dignus es, qui poscas, nec accipias. Hic verò dignus est, qui etiam non postulans accipiat: pulchrè declarans non ex pudoris arbitrio, sed ex iudicij delectu donationem, & largitionem esse faciendam. Princeps certè suam operam quasi omnibus potest polliceri, sed impertiri ijs, apud quos optimè posse arbitretur. Præmia itaque circumquæ consentanea sunt à Principe concedenda, Nonnullis optimè meritis, siuè ex diutissima opera præstita,

P scū

Munificè in primis tractada familiar nobiles fortunæ iniquitate deprella.

Odiū cōmune in Tiberiū ex hisce superbè reiectis.

Nero Primo Regni quinquennio ap primè munificus, & clementis.

Validissimū Regiæ dominationis arcatum.

Quā gloriosū Principi nobilitate magna opum viflorentibus præesse.

Erga potentes liberalitas nō negligenda.

Erga benemeritos præcipuè vsurpanda.

Archelai Macedonū Regis scelere factū cū Euripide, & diuturnum in quædam muneribus sæpè inhiantem. Apta cuique donanda.

Quibusdā ex diuturno famulatu ex

eminētia virtutum, & natura optime meritis maiora debent. Alijs auri, & argenti pondere satis abunde fieri. Nonnullorum cupiditati gratia trib, & fauore percipi. Statuum eorum, quibus debetur, valetudo munitatem requirit. Ingrati animi significatio quam cauenda. Ingrata Roma à Coriolano, obsidetur, à Carbone per Barbaros oppugnatur. Narfes ingrati noctus, Iustinianum per Longobardos opprefcit. Quid detur considerandum à Principe. Heliogabali crudelia munera. Praefecti à Vespasiano constituti tanquam spogiz. Spectet utilitas, non cupiditas potentium. Ad id similitudines.

sed ex insignibus dōtib, quae sui splendore cuiusvis alterius faces obscurant; non alioquin non gratus vultus, non hilari frons, non promissiones satisfaciunt. Maiora debentur, quae si non praestita illiberalem reddunt Principem; Nonnullis argenti, & auri munusculis satisfactum iter, qui nisi re domestica bene munitur, optime de Principe mereri possunt; Nonnullis sola gratia, fauoreq; Principis sit satis, & dummodo aliorum opinionem, qua aliquid posse credantur, sustentent, suam cupiditatem expletam poenitus agnoscunt. Non omnibus omnia vel eadem conueniunt; Discernat Princeps, quid, & à quo petatur, parcus diuitibus, largius calamitosi, restrictus importunis hominibus, vberius tandem ijs, qui bene de virtute merentur, est concedendum. Si haec confundat Princeps, utiq; ineoquum est. Si pro magnis laboribus cuiuscumq; Cuius ingratus est, non modo eius capitali inimicum reperiet, sed & aliorum industriam retumescit officierque ut aliorum respectent, & querant, ubi melius, & tum spe emolumentum potant beneficium. Coriolanus ingrati patriam obsidione perffit, Caribos per Barbaros oppugnauit. Narfes Longobardos Iustiniano imposuit. Cautus itaq; sit Princeps, & ita largiatur, ut neminem sibi formidandum efficiat, honorificeque donet, firma, speciosaque. Qui vero accipiunt, debere se sciant non modo gratiam, sed legitimum vsum beneficij, ut videlicet ad Principis salutem illud conuertant. Nec minus spectandum est, quid detur, Beneficentiae est dare, non nocitura; non loquor hic de crudelibus muneribus, quae erant Heliogabali, qui munera spargebat, ut concurrerent se se mutuo obteterent, & militum sectis confixi interirent, sed de illis quae occultius nocent, quae erant Vespasiani, qui Praefides Prouinciae dabat avarissimos, quos deinde plenos rapinis trucidabat, ita ut illis tanquam spongijs, uti diceretur. Sunt sane quaedam nocitura imperantibus, quae non dare, sed negare beneficium est. Aestimare itaque debet Princeps utilitatem potius, quam voluntatem petentium; saepe enim noxia concupiscimus, nec despicere, quam pernicioiosa sunt, licet; quia iudicium interpellat affectus, sed cum subsit cupiditas, cum impetus ille flagrantis animi, qui confilium fugat, cecidit; detestamur perniciem malorum munerum: Ut lugentibus, ac sibi iratis ferrum, aut amantibus quicquid contra se vsurus ardor petit, est negandum, ita ea, quae nocitura sunt impense rogantibus, sunt deneganda; Principem enim decet tum initia beneficiorum suorum spectare, tum etiam exitus, & ea dare, quae non tantum accipere, sed etiam accipisse delectent.

Quan-

Quantum autem à Principe sit donandum, est etiã considerandum ; liberalitas sit par facultatibus ; itã sit donatio, ne ipse egeat . Sordidam tamen esse veto . Antigonus ioco potius , quã avaritia Diogenem elusit, petenti enim talentum negavit, adiecitq; plus esse, quam Cynicus petere deberet, cum verò repulsus denarium peteret ; respondit minus esse, quam quod deceret Regem dare . Non considerãtur beneficia ex liberalitate ; sed ex exercentis voluntate . Nonnunquam magis nos devincit , qui parva dedit magnificè, qui Regum æquavit opes animo , qui exiguum tribuit , sed libenter, qui paupertatis suæ oblitus est , dùm meam respicit, qui non voluntatem tantum iuvandi habuit , sed cupiditatem, qui accipere se putavit beneficium, cum daret, qui dedit, tanquam recepturus, recipit, tanquã non dedisset, qui occasionem, quæ prodesset, & occupavit, & quæsiuit ; quam qui magna donavit, sed animo contracto, & pusillo .

Quomodo etiã sit donandum, non prætereundum duco . Citò det Princeps, quia, qui tardè voluit, diù noluit . Ingratum beneficium gratia tarda efficiet . Omnis benignitas prosperat . Proprium est libenter facientis, citò facere . Sed in Principe maximè in hæc parte cavenda est inequalitas . Annosum Ministrum, veteranum Ducem habet ; alios hic brevi tempore per levia , & non periculosa obsequia ditatos videt, se verò deserit ; nec est tam acerbum deserit, quã ne in turbam quidem admitti ; Quidquid indignioribus donari videt, cum alium præferri, qui neq; virtute, neq; meritis par sit, animadvertit , cum liberalitatem collatam in indignum intuetur , pro amore subit odium, quod sæpè Principem deturbat, in maximaq; conijcit periculã . Dare libenter, dare, antequã rogeris, beneficiorum ornamenta sunt, ac velut condituræ . At dare etiã occultè, & sinè accipientis verecundia maius est ipsis muneribus . Rara virtus nolle constare suam liberalitatem hominibus, velle etiã latere accipientium : Qui optimo animo donant , nec beneficia computant , vt in formam debiti transeant , gratos tamen esse cupiunt eos, quibus donant ; Nunquam pleno horreo omnia Princeps effundat, crebro det, & per partes, quia itã, & præsentis, & præteritorum meminerunt , & beneficia beneficijs cumulantur . Indè est, quod Princeps in ore habent ; Dare hoc, non vt munus, sed vt iudicium favoris ; non fore vltimum, initium amplioris beneficentiæ fore . Cavendum est etiã, ne liberalitas coacta videatur . Ne itã exerceatur, vt necessitatis munera esse videantur, quæ præterquam damnoſa sunt; Populum magis alienant ; magno enim timore, & diffidentia rerum suarum prodigum

Quos terminos Princeps sibi debeat cõstituere in muneribus . Antigonus iocosa cavillatione, Diogenis petitione elusit . Beneficia nõ tã ex liberalitate, quã ex conferentis voluntate metiri .

Qui modus in munificentiã servandus . Ne differat beneficiũ rationes obviæ . Inequalitas præcipuè vitanda .

Munus libenter, & vltro oblatum gratius .

Dividenda munera, non effundenda sicut mel omnia .

Officiose donandum, ne coactum beneficium videatur .

Similitudo
metus, qui i-
dè diffundit
in populum
explicando
accomoda.

Dei Princeps
affluenter, vt
Deus, nec
improperas.

Lacerat ani-
mū frequens
meritorū cō-
memoratio.

Quā dignū
omnibus p-
desse.

Magnificētia
quam doceat
Principem.

Principi pō-
pularis ma-
gnificētis li-
mites exce-
dere debet.

Principem arbitrantur, neq; iam esse liberalē, qui hactenus auaritia studuerit; Quemadmodum fatifcente naue merces in Mare proiciunt illi, qui in littore consistunt, quamuis causam tantorum detrimentorum non videant, magno tamen esse in discrimine vectores conijciunt, ita quoq; ex Auari Principis repentina largitione arcanā periculorum plebs suspicata alio spes suas, animosq; transfert. Illud tandem monendum est Principi, vt quando Deo similis est, cum largitur, ita illius morem imitetur, qui cum dat omnibus affluenter, non tamen improperat. Quemadmodum in accipiētis memoria perpetua accepti beneficij recordatio hærere debet adeo fixa, vt illius obliuio nunquam subeat, ita, qui tribuit, ita se cum accipiente gerere debet, ac si nunquam tribuisset; lacerat animum, ac præmia frequens meritorū commemoratio, & quodammodo etiā eum, qui accipit, ingrātū pronuciare videtur, quasi non satis apud alios acceptū prædicet beneficium. Honestius de beneficijs, quæ in alios cōtulit, taceat Princeps, quæ nimium prædicare eorum est, qui accipiunt. Hæc sunt, quæ in exercenda tanta virtute animaduertere debet Princeps, haud ignarus maius esse, certèq; gratius prodesse omnibus, quàm magnas opes habere. Auaritia labor auari est, emolumentum successoris, & sæpè inimici, nihilq; est, quod magis firmet eius potentiam, quàm beneuolentia tantæ virtutis adiumento quæsitæ.

Magnopere Magnificentiam, quæ ad adificia pertinet, Principi esse necessariam.

C A P V T I X.

PRINCIPEM qui in Republica maxima est, pauca non decent, sed vt præstat, graduq; inter ceteros omnes antecellit, ita rationi consentaneum est in pecunijs expendendis sordidum non esse, sed ita munificum, ac largum, vt operibus suæ magnitudinis amplitudo, & dignitas respondeat, appareatq; cogitationem illam, & administrationem rerum magnarum, & excelsarum ex ampla quadam, & splendida animi propensione proficisci, qui pecunijs non feruiat, vt auari homines faciunt, & illiberales. Non enim inter cancellos Popularem Principes se debet continere; illa expensæ, quæ priuato conuenit homini; Principem minimè decet, quod si conuiuulū, siue vestitū parer, operis, expensæ, suiq; tandè rationem habebat; sua illi

illi conditio versetur antè oculos; nec opus, cuius causa factum dicatur, longè ab eius aberit iudicio; & expensa, quæ non parva fiet, si nec erit à splendore aliena. Si expensæ quid mirandi in se quasi non contineant, non magnificè nomē induet Princeps. Ne tamen expensæ maiores, quàm patiuntur facultates, fiant, si enim excessus, vel defectus esset, totum esset illius de coris, quod exigitur, expens. Aedificandi studium Principes decet in primis, quo sibi sapientum, ac magnificorum nomen parent, & honestæ relaxationis, cum à negotijs festidant, iucundissimum leuamentum. Mirum quantum delectet, moliri arces, muris vrbes circumdare, portus effudere, templa excitare, aut ades regias, & cum operibus extremam manum artifices imposuerint, ea tanquàm foetus, ac partus à se in lucem eductos contemplari.

Est autem triplex ædificiorum genus, quædam necessaria sũt, quædam vtilia, quædam ad voluptatem tantum comparata, & in primis necessaria illa duco, sinè quibus securitas esse non potest; nec commercia tuta, nec vno verbo politica munera functionesq; exerceri commodè possunt. Nihil magis communiter in Ciuitate viuentibus necessarium esse sentio, quàm munitionem aliquem locum habere, vnde pugna possit capessi, & quæ iactati ciues à hostibus valeant se tueri. Nec Principem satdũ esse in suo communicando consilio subditis suadeo, vt ad muniendas Ciuitates inuitati libentius eam stipem arogent, quæ ad ædificationis impensas necessaria censebitur. Quod forte Principis erarisi pecunijs non benè est instructum, tanto operi faciendo haud par esse potest. At ne immensis, & intolerabilibus ædificationibus populos atterat, caueat diligenter, hæc enim agendi ratio sæpè ciuium odia, & sæpè etiã armã excitat. Nec necessarias expensas etiã existimo, vt Princeps ædificia vetera in fastiscentia, & ad ruinam vergentia, vel ea, quæ hostium iniuriã deturbata sunt, fulciat, instauret, reficiat. Alphonsus Aragonũ Rex, vt in cæteris laudatissimus, itã in hac re maxime prædicandus Princeps, qui infinitas propè Vrbes, Oppida, yances, terre motu concussas, & laceras sumptu, ac diligentia incredibili instaurauit, ac demum Neapolis, cui noui Castri est nomẽ, à fundamētis euersam munitionem longè splendidiorẽ, quàm antea crexit, non sinè maxima ciuium admiratione, atq; stupore. Nec minus necessarium ferè duco illustranda loca natalia. Pius Secundus Pontifex Maximus Corsinianum, incunabulum suum in Ciuitatem redegit, & à nomine suo Pientiam appellauit, sic non itã dudum Sixtus V. Montatum patriam suam illustrauit, eiq; iura Ciuitatis dedit, & ibi sacris Anstitem præfecit. Henricus Quartus Gallia Rex suorum natalium locũ mul-

Qualis Principis expensa debeat esse. Aedificandi studium Principes dignum.

De triplici ædificiorum genere, & de necessariis imprimis. Quæ ædificia necessaria.

Consistorium suorum patris dicitur reddere illud populum.

Immensis operibus non atterat subditos.

Ruinis, quæ vetera ædificia meritis occurrat cibus Alphonsi Aragonũ Regis laue.

Loca, quæ sibi præbuerint incunabula, exornet, & illustret.

Pij Secundi Pontificis Maximi merita in patriam. Sixtus V. patris sui Montalto iuradate Ciuitatis, & Episcopatus exornat insignibus.

Studij Hēri
ci Quarti
Gallia Regis
in patriam.
Quae vtilia
sunt aedificia.

Publica aedi-
ficia, quae à
Principe ex-
truenda, &
qua magnifi-
centia.
Quae omni-
no reicienda
videntur.

Rationes, quae
id suadent.

Aquae ductus,
& excauatio-
nes fossarum
ad nauigatio-
nem maximè
laudati.
Sententias, ac
notas Popu-
lorum secū
reputet Prin-
ceps.

Quae cōmo-
di plebi ex
huiusmodi
cōstructioni-
bus.

Quae aedificia
dicantur cōpa-
rata ad volu-
ptatem.

A quibus ab-
stinendum.

tis, magnisque adificijs, & basilicis ornauit, & amplificauit, in
eodē; vniuersitatē constituit.

Vtilia aedificia sunt, quibus carere potest Princeps, si tamen
ea habeat, aut ijs abundet, commoditatis alicuius non medio-
cris fructum percipit. Huius generis sunt fontes, aquarum de-
rivationes, portus, ampliores viae, plateae, apothecae laxiores ad
publicam annonam condendam, triticum, vinum, sal, aliaque hu-
iusmodi. Has suadeo aedificationes, in quibus struendis animi
magnitudo pecuniarum minimè tenax est exhibenda, ac proinde
Templa, Portus, Fora, Curiae, Basilicae, Viae publicae, aquae du-
ctus, portus, & similia, quae molitus fuerit Princeps; amplitudi-
ne, maiestate, descriptionis elegantia spectabilia esse debent. Nec
tamen, cum haec dico, auctor Princeps esse volo, ut difficilima quae-
dam, & quibus natura contumaciter resistit, aggrediatur, cuius-
modi esset praecisio, aut profossio Montium, Vallium ingentium,
complantatio fluminum, ex suo in alium alueum deriuatio, ne
forte pro gloria, quam aucupatur, stultitiae notam incurrat, &
offensionem etiam Populorum; qui in tam difficili opere cum
naturae pertinacia Reipublicae priuatique incommodo luctari ni-
tatur; Aquarum certe ductus, excauationes fossarum; quae
nauigiorum patientes sunt; aut aquae tramites, vtilis esse Ciuia-
tatibus nemo nescit, in quibus, si operas suorum Princeps col-
locauerit, & expensas ex erario publico suppeditarit, rem sanè
commodam faciet, & commendatione dignam. Videat tamen,
quid à suis perire scire possit, si nimium illos premere, & pe-
cunijs in aedificia collatis exhaurire non dubitabit. Alias non
praetereo utilitates ex his aedificationibus produnt. Inopi-
bus satis abundè paratur victus, in hac in re vires fati aperte
ostenduntur, Aurum e provincia non exit, immò, quo magis exer-
centur, qui domi hisce artibus studuere, eo magis comunicatur
subditis non sanè Imperij fructum. Hoc exemplo etiam subditi du-
cti exornant Ciuitatem, miroque augent splendore.

Ad voluptatem spectant ea aedificia, quae solum huiusce capes-
senda gratia videntur constituta; haecque damnari intelligat Prin-
ceps, cum omnia ad vanitatem, subditorumque afflictionem per-
tineant. Hoc immoderatum studium dicitur vulgo ingrati, cum
is demum probantur Princeps, qui suae pecuniae parcus, publicae
avarus, effrenatam illam aedificandi cupiditatem, quae aedificatio
non tollitur, coerceat, animum in immensa eminentem in arcto
contineat, & velut in vinculis habeat. A quibus quantum ca-
uere debeat Princeps, non est quod contendam amplius demon-
strare; cum satis superque constent, quae ex immoderata aedificandi
cupiditate Principis incommoda toti Reipublicae proueniant.

Carita-

*Caritatem omnium virtutum esse Regiam
reliquasq; omnes complecti.*

C A P V T X.

CERTE Charitas omnium virtutum opera complectitur, si praecepta iam Principi suggesta sint longa, vel nimis multa videntur. Amet Ciues, amet Rempublicam, si haec fecerit, omnia adimpleuisse sciat. Quid Maiestas? quid liberalitas? quid fortitudo? quid magnificentia? haec recte exercitae sunt, si adfit ille Amor, si adfit illa beneuolentia, quae suos foueat Ciues, quae suum extollat Rempublicam; liberalitatem esse, quid existima? fortem? excelsi animi? Si Princeps beneuolo est animo erga suos, liberalitatem, fortitudinem, caeterasq; virtutes tandem erit assecutus. Si haec Charitas sceptrum tenuerit, caeterae, vt pedissequas eam sequentur. Haec si adfit, non magna erit opus arte, satis Politicus est, quisquis Rempublicam, ciuesq;, & res sacras dilexit. Ingeniosa ad beneficia charitas est, nulla arte eget, sat validum est huius ingenium, suapteq; natura regendis hominibus idoneum. Ab hac charitate mutuum regnandi fuit; sine Iudice gentes se vnus charitati, non potentiae promiserunt. Non tot regnandi erant cautiones, sed velut in potestate Parentum erant filij, charitate duce imperabatur, & parebatur. Haec sola Politiam continet, formatq;. Non munera, non blanditiae hoc possunt; si quis donis allexerit, cum spes deserit, dissoluitur amor; si verba aspera extorserit alicuius auiditas, blanditiarum fructus in iras desinit. Nec inquam in omnibus operatur virtutibus, & quod in multas virtutes est sparsum, vna in arcum congerit pretia omnium; maiestatem virtutum in se complexa. Charitas in patriam, & Ciues fortitudinem maxime acuit, firmatq;, efficitq;, vt pro eorum salute, ac incolumitate mors libenti animo subeat. Non desunt Horatij, Mutij, Decij, pluriumq; aliorum insignia monumenta. Quin imò reliquas etiam perficit virtutes, quis enim quae sine amore liberalis, quis magnificus esse potest? At cum Charitas cauet alteri facere, quod nequaquam vult ab altero tolerare; sollicito semet inuitu sibi cumspiit, ne superbia eleuet, & vsque ad despectum aliorum animum deiciens exaltet, ne ambitio cogitationem dilaniet, ne cor luxuria polluat, ne ira exasperet, ne inuidia mordeat, & alienis felicitatibus emula sua se face consumat. Rursum, cum anxia est, vt ea alteri faciat, quae ipsa sibi fieri

Amet Princeps suos, & omnia muneris sui officia se adimpleuisse sciat. Virtutes caeteras tanquam pedissequas charitatem sequi. Charitas ars vera regnandi, & politia. Ad beneficia ingeniosa est, & charitate factum olim regnandi principium.

Eius virtutis ac bla dimetorum potius excedet. Virtutum omnium pretia colligit, & earum maiestatem omnia complectitur. Charitas in patriam firmamentum fortitudinis. Horatij, Mutij, Decij. Charitas reliquarum perfectio virtutum. Quomodo & charitate principium sit exterm inadi superbia, ambitionem, luxuriam, iram, & inuidiam.

Que radix bonorum, ac virtutum in charitate.

Charitatis officia,

Benevolentia sibi parare debet Princeps sola virtute charitatis, quæ non sit fucata.

Quæ membra corporis cuius caput est Princeps. Quæ utilitates ab hac charitate Principi. Impia quorundam audacia intentis, ut omni charitate Principis exuant. His autem accōmodat Princeps. Ex charitate Principis in Populū facilius mutuus est amor. Dissidia in Ciuitate tanquā vulnera in corpore. Ex Principis, & Populi amore mutuo, quæ felicitas in Republica. Præclarè charitatis effectus.

fieri ab altero expectat; pensat nimirum, vt malis bona, & bonis meliora respondeant, vt erga proceres mansuetudinem longanimitatis exhibeat, vt malitię peste languentibus gratiam benignitatis impendat; vt discordes pacē vniat, & concordēs ad desiderium verę pacis excitet, vt ingratos à beneficijs, ad amorem prouocet, gratosq; in amore seruet, vt aliena crimina, cū corrigere nō vacat, taceat, & sic nihil recte, sancteq; omittet, quod eā virtutibus. ferē omnibus profuerit aliqua ratione queat.

Si Princeps amari vult, amet, atq; ita amet, vt Respublica amari se sentiat. Charitas reciproca est, & vicem reddit amanti. Amare non effingat Princeps, si verus amor, non fucatus. Non deceat quasi Histrionem se gerere. Principem, nunc verum, nunc personatum in scenam prodire. falluntur enim subditi, & sepe pro sua credulitate lethalia reportant vulnera. Si mens ei recta fuerit, sua membra Ciues omnes esse animaduerter. Quo modo autem ijs abuti Principi licet hęc fracta dissolutionem proprii corporis important. Adde amorem Principis in Ciues maxima ipsi nec Principi commoda inferre. Si enim à Principe diligi se Populus sentiat, & veram amoris videat argumenta, nihil tam arduum est, quod illius causa non sit facturus. Nō ignoro non esse quosdam, qui Principem omni spoliare Charitate fatigunt, putantes, quo magis Populo, ciuibusq; in sensum eū reddunt, melius cum eo actum iri, & ex aliorum tuinis eius summo pere auctum iri potentiam, His adulatoribus, his Dei inimicis, his delatoribus fidem non præstet Princeps, sed tanquam Pater ciues habeat. Neq; enim Pater calumnijs contra filios facillimam aurem præbet, neq; à filijs Parentis, a cœsusatores sine scelere audire possunt. Hinc etiā, & subditorum animi inter se, tanquam sub vno Patre arcibus iungentur, quorum dissidia id in Ciuitate sunt, quod in corpore vulnera, conuulsionesq; quæ, nisi sanentur, non modo pulchritudinem omnem deformant, sed sanitatē quoq; tollunt, atq; vitam. Da Principem Populum amantem, da Populum, qui eodem amore, Principem prosequatur, nonne Principem felicem, Populumq; felicissimum dixeris? Amor Ciuium, amor Principis, felicitas Ciuitatis. Effectus charitatis est subditis metuere, non subditis scilicet felix est Respublica, in quibusq; adulatione, animo teste, vitam Principi suo Ciues præcatur, non quia peiorem metuunt, sed quia meliorem non optent. Id verò consequitur charitas, quia omnibus illa virtutibus imperat, omnium operas disponit, immod, vt dixi, virtutes ipsas animat, ac complectitur.

P R I N-

PRINCEPS COMITIS LUDOVICI CARACCIOLI

De Religione Principis .

Liber Sextus .

Religionem Principi esse colendam, impietatem, & superstitionemq; vitandam.

CAPVT PRIMVM.

NATURA gens est adeò Barbara, quæ vel ipsò naturæ lumine dictante non sentiat aliquod esse Numen, quod rebus humanis præsit, si- mulq; illis sua prouidentia proffit, & pro arbitratu cuncta moderetur. Hinc exitit Religio, quæ præexcellenti huic naturæ, & de humano genere optimè meritæ cultum debita seruitutis impendit; est autem hic sensus mentibus humanis adeò altè infusus, vt tunc demum existiment homines se inmaximas incidisse calamitates, cum euersa Religione contigerit; diuinum in Ciuitatibus cultum intermitteri, & Populum ab usurpandis ceremonijs arceri. Hæc autem duplici ratione functiones suas exercet, vel corporis adminiculo, vt cum sacrificijs, supplicationibus, cantu, cæterisq; huiusmodi internis actibus, ab interna pietate prodeuntibus diuinum numen honoramus, vel cum intra nos taciti diuinæ illæ Maiestati nos ipsos subdimus, nullū interea coercentes actum, quo prodamus, quid mentis, & cogitatione voluamus.

Duo tamen sunt scopuli, ad quos Religio, & Pietas, si à recto deflectat cursu, alliditur, & crebro frangitur; vnus procul prospici potest, supra fluctus enim extat, & dorsum immane Maris palam nauigantibus minatur, alter sub vndis later, & incautos excipit; ideoq; non nisi à peritis, & vigilantibus euitatur: Scopuli illi sunt impietas, & superstitio; Hinc duo genera eorum, qui Rempublicam administrant, alterum planè Atheorum, alterum, vt eos hoc nomine appellem; superstitiosorum; Atheorum duplex est sententia de Republica gubernanda. Quidam palam

Nationes omnes aliquod agnouisse Numen, quod humanis rebus p̄sedeat. Inde orta Religio. Huius sensus quam altè infusus hominū mentibus. Duplex Religionis ratio, munierum exercendorū. Impietas, & superstitio verè Religionis, pietatisq; scopuli. Republicæ administratorū duplex genus verè Religionis aduersans. Atheorū adhuc alterum Religionē,

ac Superstitionē omnē tollēs e medio, alterū cū nullū Numē agnoscat ipsū plebi tamē meticolosē timorem ne scio cui ip̄ numinis vmbra iniiciendum putant. Incommoda ex impietate innumera. Orbis innundatio, & Regnorū euerfiones. In Gallia varijs prælijs 11000000. hominum à Cæsare cesa. Cæsaris eius dē Augusti, Tyberij, Caij, Claudij, Neronis, & ceterorū Romanorū Imperatores tercētū in super annorū diē vltimū violenter conclusum. Antoninus Pius excipitur, q̄ morbo cōsūptus fertur occubuisse. Cur Deo tāta seueritate in impios hostes per tā longā temporis seriē animaduertit.

Detrimēta, & prauī superstitionis effectus.

palam omnem non modo Religionem, verū etiam Superstitionem e medio tollunt. Alterum genus Atheorum, qui nulla quidem ipsi Superstitione tenentur, inanibus tamē numinum terræ velamentis plebeculam premendam censent; cerimonias cerimonijs addentes. Hic igitur Superstantium rerum, idest celestium, diuinarumq; nimius, & superfluus timor est expellendus.

Ea quidem sunt impietatis damna, vt vis colligi queant. Omittam ego illa iam omnibus nota Cataclysmum, & mundi primigenij vitia in vndas cōfeditisse, Pentapolitanos ignes, Chananeos deletos, gentes quinquaginta populi electi vexatrices excisas, omnium penē veterum vrbium, & cetera, aut tenues reliquias; Omnium Regnorū cum vniuersi orbis concussione mutationes, vnam Rempubicam, non totam tamen eius periodum, sed breue, nec tamen calamitosissimum tempus recensebo. Iulius Cæsar hominum flagitiosissimus vndecies centena millia in Gallijs varijs prælijs cecidit, bella Ciuilia deindē gerit; & ipse per paucos annos hosti suo seruetur, dū in cōspectu Senatus multis vulneribus immolatur, Augustum, & Tiberium ex domesticorum insidijs, venena, Caium gladius vltor, Claudium boletus, Neronem sua manus vltor est. Percurantur neces Imperatorum omnium in nobilissima, potentissima, legibusq; instructissima Monarchia, ordine continuato succedentes sibi Imperatores annorum trecentorum, omnes violenta morte functos fuisse reperimus, nullum sua die, nullum suo facto extinctum, vnum Antoninum Pium, quem morbo interfese tradunt; Ecce ira Dei reuelatur super omnem impietatem, & iniustitiam; neminem opes, aut maiestas tutantur. Cur tam perspicuo exemplo tā m diu, sic improbos Deus vltor est? Nēpē, ne quis ignoraret, scelerum poenas representari, ne priuatus impunitatem speraret, cum orbis terræ capita tam longa serie carnisici destinata videret. Tot neces Imperatorum intueri; sed prius immania, turpia, & naturæ rerum inimica scelera; deindē plurium Tyrannorum, qui cum illis belligerarunt, Senatorum qui occisi, Vrbium, quæ euerfæ, casus mirabiles considera, vt clarissimē appareat, quomodo ira Dei reueletur super omnem impietatem, & iniustitiam hominum veritatem Dei in iniustitia detinentium.

Non minora sunt ex superstitione detrimēta; Vti imitatrix, & interpellatrix veræ Religionis, errore mentes, quasi vinculis captiuas tenet, animos anxios efficit, Immo homines ineptos, ridiculos; barbaros, & maleuolos, & quorum ex adolescentia, vel senectute discernendis rebus infirmum est iudicium, præsertim infestat; atq; in vana, absurda, horrenda, & flagitiosa impellit.

Romæ imminenti periculo Græcus, & Græca, Gallus, & Galla
vivi in terram defossi. Carthagine nobiles adolescentes, sa-
turno exuti. Heliogabalus, & Julianus hominum immolatorum
viscera, & fibras rimabantur. Maximi itaq; periculi est supersti-
tio. Qui enim Princeps varijs Religionibus subiectus se demē-
tat, veriatur semper in ancipiti, vereturque, ne fraus tam nota
vulgetur; quo errore sublato, quicquid erat in superstitione præ-
sidij, in fumos abibit, immò in odium, ac contemptum vertetur.
Nam cum se Populus inanibus, & vanis in fraudem inductum,
iacturam fecisse rerum, & existimationis, cum sine causa pa-
uisse, Principi, vel optimatibus deridiculo fuisse Intelligit, non
minus indignatur, quam si carcere, & vinculis cōstrictus alieno
esset obstrictus arbitrio; Ea quæ est hominum natura, vt falli
nemo velit, deceptus in auctorem vertat iram. Documento ef-
se possunt Imperatores Romani, quibus viuentibus diuinos lar-
giebantur honores, surandasq; per nomen eorum ponebāt aras,
quos tamen occasione data novos Deos suo vnco trahebant, &
de Gemonijs præcipitabant? Itaq; Imprudens Numæ consiliū
fuit, qui rem putauit validissimam ad multitudinem illis tempo-
ribus rudem in officio continendam, metum Deorum inijcere;
nam cum vantis ille metus monstruosorum numinum aliqua bo-
no radio isfiteretur natura luminis dissipatus est, nullum Deum ef-
se arbitrati sunt, & radio Religionis, Religionem omnem exue-
re. Accedit his grauis malum, & regnantibus periculosum,
nempè cura futurorum, auspicia, exta, varumq; imposturæ, &
læcra, quibus in summa pericula sæpè ditiones missæ sunt. Craf-
sus oraculo delusus hosti ludibrium fuit, Gallos, & Germanos
cares crebro afflixit; His impediuntur vtilia consilia, oriuntur
seditiones, rerum nouarum spes, & insidia, ita vt nullius Impē-
ratoris Ethnici tempora illis caruerint; sub quo enim non fue-
runt quæstiones contra eos, qui de vita Principis de successora
Magos consulissent? Grande hoc impietatis inuentum, ani-
mos magnatum vehementer infestat, ad omnem motum, ad
omnem progressum, ad vocem, ac occursum, vel hominis, vel
bestia, ad oscens, ad volatum auium ad casum exercitus educi,
vel contineri castris visi sunt; quin & mare transiisse classes,
vel in portu constitisse per summam stultitiam experientia com-
probatum est. Aegyptij supersticiosissimi gentium ad bellum
inepti erant; semper pene seruerunt, immò eum regionem ha-
berent tam fertilem, externis vilissimis in rebus ministrabant,
Quomodo autem eis magnus animus esse potest, qui tam vilea
res pro numine vererantur? Turca quam sunt serulli animo?
Stellas aiunt e catenis aureis dependere, animalibus supersticio-
sè cibos fuggerunt; Indi nonnulli, auiibus Hospitalia, palatiaq;
construunt,

Horrèda ho-
minū suppli-
cia, potius
quā sacri-
cia ex super-
stitione.

Quod pericu-
lū ex super-
stitione Prin-
cipi immi-
neat potissi-
mum.

Metus ne
fraus, i om-
nū euocetur
lucem.

Quæ indè ma-
la à populo
sibi expectā-
da.

Quæ exēpla
id, docere vi-
deantur.

Imprudens
Numæ consi-
liū, inanius
metū Deorū
inijcendi
populo.

Ratio, quæ id
suadeat.

Aliud inco-
modū regna-
tibus pericu-
losū varum
imposturæ.

Grassus ora-
culo dilusus
hosti ludi-
brium factus.

Idē affixisse
Gallos, &
Germanos.

Huiusmodi
oraculorum
damna.

Impli augu-
riorum in-
uētū, & quā
admirabile

Aegyptiorū
supersticio
magna.

Nulla gene-
rositas.

Turcarū ser-
uillū animo.

De stellis au-
pino rudi-
cia.

Indorum in
antiquo cultu su
perstitio.
Americani,
& Japonij su
perstitio,
Ideoq; mini
me generosi.
Cauendum
Episcopis,
ne supersti
tio, sub Reli
gionis perso
na excipiat.

construunt, homines interim negligunt. Americani, Japonijq; quam superstitiosi? Sed tamen omnes stolidi, imbelles, abiecti, & ferè ad seruiendum nati, cum enim omnia timere cogantur non possunt esse magnanimi. Hæc sunt damna, quæ secum affert superstitio, vt iure optimo Sacrosanctis concilijs admoneantur Episcopi inuigilare, ne intuitu Religionis superstitutionis admittantur, quibus veluti per primos gradus ad impietatem quis rarydem possit collabi.

*De vi, effectu, ac necessitate Religionis
hancq; solam conseruare
Republicam.*

C A P V T II.

Religio ba
sis societatis
humanae, &
fidei, ac inli
tiz fundamē
tum.
Quid spes
premiortū, &
penarū metū
possit in ho
mine.
Igniculi di
uinitatis in
homine quā
et. et.

Apud oēs
Respublicas,
& legum la
tores Reli
gionē sepe
maximū sui
se ponderis.
Primā legū
duodecim
tabularum
partē esse de
Religione.
Quā accom
moda Reli
gio stabiliē
diā nouis
principatib.

OTIUS Societatis humanae fundamē tum Religionem esse omnes existimāt, simul q; cum eius contemptu labi omnem fidem, & Iustitiam. Vbi enim quisq; ceperit excutere timorem, & honorē Dei, vel diuinū numinis reuerentiā, omnia sibi licere putabit, dummodo latere homines, quæ mali agit, arbitretur, mala bonis confundit, si opinione premiū bonorum, aut malorum penas effugiat, nec esse crediderit numinis vindictam, aut beneficia. Sunt scintillæ & naturales quidam igniculi, quibus in homine numinis, diuinæq; notionis conseruatur vestigium, qui non omnino sine summa impietate extingui, vel elidi possunt.

Nulla adeo Respublica fuit vnquam, quæ aliquam speciem legitimè administrationis non habuerit, nullum Regnum, aut Imperium, cui non fuerit primum hoc Religionis impositum fundamentum. Atq; legislatores, qui Populis leges adscribere, nunquam obliti sunt de rebus diuinis leges, vt præcipuas facere. Sic legum duodecim tabularum mutuarum prima pars fuit de Religione. Secunda de Iure publico. Tertia de Iure privato. Ante quoq; illas Romulus, Numa, Pompilius, & alij de sacris, & ceremonijs iura tulerunt; Illud certum est etiam, qui nouas constabilire Respublicas volueret, Religionem confinxisset. Singularem opinionem sanctitatis parere sibi studuerūt Ismael Persarum Rex, & Harduellus eius cognatus, qui ad Mahumetas leges nouis additis superstitutionibus magnas in Asia res cōfecere,

fecere, ac peius etiam Hugonotti in Gallia, dum priorem Religionem obtrudere conati sunt, nulla diuinarum, ac humanarum legum habita ratione, proculcataq; omni, quæ magistratui debebatur, reuerentia omnia peruerterunt, & summum in Ecclesiæ scandalum conuexerunt. Tandem verò alieni ab omni Religione depreñsi fuere, quorū tam procul omnis vita ab omni pietate aberat, quàm à vera, & Apostolica fide, quæ in sola Catholica Romana Ecclesia pura semper remansit. Mahumetana Superstitio, e tot, tamq; monstruosis opinionum portentis concinnata est, vt falsitas semper comprehendipotuerit. Quid absurdius, quid magis ridiculum nugacissimis, & impijs Atheorum fabulis? Id, cum homo callidissimus Muhumetes animo adieret, ac vereretur, ne vel minimo admoto ariete tam imbecilla nouæ Religionis fundamenta collaberentur, nouos eius stabilizandæ, & stupidis hominibus commendandæ modos excogitauit. Ac primum legis suæ præcepta omnino ad sensum naturalem, & inferioris hæc, siue terrestria accomodauit, ætatis, & obseruationem eorum hac ratione multo faciliorem, & carnis illecebris magis gratum futuram. Et sanè verisimilis ille impostor commodiorem rationem excogitare non potuit, quæ crasse illius, omniq; doctrinarum, & humanitatis studio destitutæ gentis animos fascineret, & quicquid in eis est generosi spiritus, velut in profundo voluptatum, & sensuum exterrorum cono sepeliret. Et idem de Luthero, & Caluino est iudicium, quorum discipulis pro ludo, & ioco fuit templa dirigerè, altaria deducere, nouis nuptiarum modis matrimonij sacramentum polluere; omnemq; erga legitimos Principes obedientiam abijcere, ac proculcare; Ac vt breuiter absoluam, & cunctis eorum Religio ad ostentationem, fucum, & ad illum solum finem comparata fuit, vt doctrinæ suæ falsitatem prauarum cupiditatum illecebris commedarent. Alter modus, quo superstitiones suas stabilizauit Mahumetes, is fuit, quod de Religionibus, aut vllò eorum articulo, nisi gladio disputare feuerissimè prohibuit, vnde & legem suam gladij legem appellari voluit; Quocirca Turcarum Imperator, cui summæ rerum omnium est potestas, idem omnium, quæ in Religione occurrunt, controuersiarum iudex est, & arbiter; quas prius pro suo arbitratu definit, ad eò, vt nouatoribus locus non sit, qui quamprimum caput extollere ceperint, funditis à stirpe amputantur, & extinguuntur.

Verùm tamen sola Christiana Religio, vti vera, & vnica ad conseruandum cuiuscumque Imperij statum magis accomodata est, vtpotè quæ consentiæ vinculo omnes homines ad Principis, vel cuiuscumque etiàm morosi, & æcerbi Domini

Q

obe-

Exempla obuia.
 Ismael Persarū Rex, & Arduellus.
 Hugonotti mente Religionis omni pæ, quæ sceleratā nō perperarint.
 Mahumetana Superstitio.
 Absurda Atheorū fabulamenta.
 Callidissimi hominū Mahumeti excogitatu interitum, vt Religionē, suam fulcris omnino destitutā, facile lapsum armeret.
 Eius legibus quàm faciè obaudire, & propensionaturæ congruunt, quæ gratum, quia carnis suadent, illecebras.
 Idè cõsiliū planè stetisse Luthero, & Caluino.
 Eorū discipulū quā sacrilegij, & flagitiosi.
 Eos in Religione nō nisi cupiditatu suarū secutos illecebras.
 Mahumetem Religionis suæ rōnes, & firmamētā diputationibꝰ abrogatis statuisse in armis.

Eadē tanquā
frenum, quo
populi à Dei
cultū ac sui
Principis ra-
piuntur obse-
quium.
Religionū,
sed reliqua-
rum supersti-
tionū mala
ciuitia.
Nullā Répu-
blicā inueni-
ri posse rectē
cōstitutam, q̄
Catholicæ
Religionis
fundamento
nō initatur.
Plures lauda-
tas, sed non
perfectas om-
nino, ut potē
nobilitati p̄-
fectione de-
stitutas.
Catholica
Religione
minimē po-
pulorum ani-
mas à magna
similitate de-
turbari.
Virtutes im-
peratorias
Catholica
Religione fo-
ueri, & eius
sectatores
maximē de-
cere.
Non minor
Catholicorū
fortitudo,
quā Aethio-
pū audacia.

obedientiam adstringit. Quid verò ad conseruationem alicuius Imperij vtilius reperiri potest, quam id, quod subditis Regi, vel Principi in omnibus planè obedendi necessitatem imponit? Hæc est veluti frenum quoddam, quo subditi in vnus Dei cultu, ac adoratione, & debita erga Principem reuerentia retinentur. Reliquæ Religiones præterquam quod inordinatum Dei cultum continent, omni ferè charitate, omnibusq; ferè virtutibus exuuntur, perturbationes gignunt, bella ciuilia, seditiones suscitant, quæ non nisi à Religione diuina sedari vlio vnquam modo possunt. Hæc vti est efficax ad quascumq; actiones iniustas reformandas, ità non minus efficax ad cõrouersias, seditionesq; eradicandas, & ad conseruandū cuiuscumq; Principis Imperium; Nec Rempublicam, cuius finis sit rectè semetipsam regere, benè constitutam absq; tali Religione dixerim, cum Catholica Religio suas quasi agar radices à ipse diuino, tãquam in bene culta terra. Inter Gentiles satis laudabiles constitutas fuisse Respublicas; at solo lumine moralium virtutum fuisse felices; si summa illa perfectio à Deo Optimo Maximo tributa fuisset, perfectiones, felicioresq; fuissent. Nec Religio hæc Christiana pusillanimes efficit homines, nec viles, vt voluere quidam Pseudopolitici, nec minus libertatis contemptores, aliorumq; sceleribus expositos. Virtutes sat exercent Catholici, sat fortitudinem, sat temperantiã, sat deniquè reliquas omnes, Has omnes ità complectitur Religio, has ità fouet, vt non possit dici quemquam se profiteri Catholicum; quin etiam iisdem ferè virtutibus imbutum se sentiat. Præliatur, qui fatose circumagi dicit, audax pericula subit. Sed quid Catholicus non minora sustinet pericula, cum pro honesto se demicare cœset, pro quo à Deo præmium sit reportaturus. Scit se nunquam demicaturum, nisi suadeat Iustitia, quæ ad eò ei assistit, vt viribus cum nunquam destituat; Honestum reddit hominem, nec est, qui pugnando vnquam expauescere queat, Sit itaque raturam Religionem Catholicam tam solam esse, quæ Regna, Respublicas conseruat, nec vnquam damnosam, immò veram regulam esse cuiuscumque Principi Politico rectè gubernandi.

non
est

Prin-

Principem non simulato animo esse debere Religiosum, & quia commoda, et quia incommoda, et circa qua Religiosus esse debet.

CAPVT III.

VLTIMO deteriorius accideri potest Reipublice malum Principe hypocrita, qui omnia diuina, & humana iura subuertit, simul, & Religionem, quatenus naturam consilij fors vitalem crediderit, eam tamen tunc deserens, & personam abiecturus; cum sibi noxam ferre persuaserit, aut minus vitalem, quasi praesilij quibusdam Religione abiutens ad regnum inuadendum, aut priuata commoda, cum ingenti nummis inuaria, & Reipublica totius pernicie sibi compensanda. Magnitudo huius sceleris Deum grauissime offendit, quia duo semper scelera coniungit, & copulat; Nam simulata innocencia, non est innocentia, & simulata aequitas non est aequitas, sed duplex iniquitas, quia iniquitas est, & simulatio. Praeterea omnia scelera clam tegit, fouet, auget. Cum itaque tenui, incerta, mutabili simulatione falsi boni tot vera mala celentur, necesse est ea arte Rempublicam interire. Quid hoc profuit execranda ars Mescenio, cum Christianorum studio sibi imperium conseruare studuit? Quid Licinio, cum eadem de causa Constantino adhaesit? Quid Iuliano Apostatae, cum religiosum se effinxit Imperij acquirendi gratia? Nullam hanc impietatem deterior rem existimo. Certè Atheista Religionis Simulator, peior esse censetur. Non enim tantum Atheistae par nullam fidem proficetur, sed quod deterior est, Religionem contemnit, eò sanè ipso, qui Diuinum Numen inficiatur, detestabilior. Vana est etiam haec simulatio, quia, quamuis rudis plebecula vanis ducatur, & enutriatur, inter ciues tamen sunt plurimi, qui ista, & agnoscunt, & rident. Quod si quorundam stupor ad talia implicatur, & trepidat, facillè tamen hominum facetorum dicerijs instruitur, ut pro impostoribus habeantur, quia sanctitatis famam per prestigias aucupantur. Hoc sibi Princeps, Populusq; fixum habeant vitream esse famam, nec apud sapientes, nec apud stultos posse reparari, talem autem esse gloriam, quae ex veritate non consistit. Matronam granem, stulli deus formae gratia, nemo ridet, si tamen fucata purpurisso defluerit, vulgi fabula efficitur, quod

Q 2

praeter

Hypocrita
Principe nihil
deterius
malum, Rebus
publicis acci
deterius

Simulata
aequitas est
duplex iniquitas,
quia iniquitas est &
simulatio.
Hypocritis
tanquam ely
peus omnia
scelerum.

Ad haec obuia
Mescenij, Licinij,
Iuliani, Apo
statae exempla,
Simulationis
Religionis
nulla super
stitionem im
pietate, pra
ire.
Simulatione
diu latere non
posse.

Gloriam, quae
veritate non
comparatur,
vitream esse

Que comoda
percipiat
Princeps Re-
ligiosus.
Principū Ca-
tholicæ Reli-
gionis patro-
cinatorū, quā
felicia Impe-
ria.
Gallarum
Reges.
Anglicani.

Bohemici.
Hungarici.
Castellani.
Principibus
Deū colētib⁹
oīa prosperē
euenire.
Cōstāntini, &
Caroli Ma-
gno, & alio-
rū exēpia id
docere.

Rodulphum
Comitē Hās-
purgēse Aus-
triacæ gētis
authorē Reli-
gione Impe-
riū sibi, & po-
steris suis fe-
lici, ac longa
annorū serie
comparasse.
Principes ve-
rz Religio-
nis o ppugna-
tores vltorē
Deum exper-
tos fuisse.
Laudatur te-
stis Heracli⁹
Imperator.
Belgij, Ger-
manic⁹, & plu-
riū aliarum
Regionū bel-
la cōtemptu
Religionis
exorta.
Hæreticorū
qui rubor, q
timor.

præter decorum ætatis lenocinium effectaret. Sic detestabilis magnatum impietas, si velo pietatis cœcat.

Nō itaq; simulata Religione sit Princeps, immò domi, forisq; quouis etiā tempore profiteatur Religionē; Qui enim Princeps Catholicæ fidei, & Apostolicæ sedis acerrimi defensores se præbuere, hos constat toto vitæ tractu Rempubicā sanè quā feliciter gubernasse, atq; Imperiū locupletasse; Optatissimū deindè vitæ exitū habuisse, suaq; nominā longa progēnie ad successores transmisisse. Si Gallicum Regnū spectemus, duodecim Ludouici fuere, inter quos Ludouicus Sanctus, Nouē & Caroli fuere, quorū primus ille Carolus Magnus; In Anglico numerātur Odoardi nouem, quorum secundus est Martyr, & Sanctus. Tertius itē Sāctus, qui priuilegiū sanandi strumas ad posteros transmisit; Post Odoardos sunt Henrici Octo, e quibus laudatissimus fuit Quintus; In Bohemico quinq; Vincislai fuere, & ex his duo Sancti; In Hungarico quinq; etiā Stephani, quorū primus est alio Sācto-
rum adscriptus; In Castellano Alphonsi vnde cim fuerūt, primus ob pietatē Catholicus est vocatus, secundus q̄ admirabile pu-
dicitiam castus. Colentibus enim Principibus Deū omnia prospere eueniunt. Quantum ex cultu diuino Constantinus illē, & Carolus cognomento Magnus, vt taceā Carolus Marcellū hu-
ius Auum, Alphonsum Secundū Legionis, & Castellæ Regem, Rodulphum deniq; Comitem Haspurgensem, à quo inclita, & ampla Austriacorum familia genus suū ducit; Imperium sibi, & suis firmarint, & amplificarint, adq; posteros longa serie transmisserint, multifariam docent Historiarum monumenta; Cōtra quam accidit Imperatoribus; & Regibus à fide Catholica alienis, quorum, si quis scrutetur propaginem, vix quisquam est eorum, qui vltra tertium agnationis gradū Imperium transmisserit. Prioribus seculis Heraclius Imperator, quamdiū cultor fuit, & custos Catholicæ Religionis, Deum est expertus Romani Imperij vindicem, & defensorē, hostiumq; fortissimorū expugnatōrē; at vbi à Catholica fide deflexit, & Euthicanis adhærere cœpit, Deus recessit ab eo magno totius Imperij damno. Hic in mediū prodirent, discensiones, bellaq; intestina, quæ hæresis gratia Belgium, Germaniam, Austriam, Poloniam, Hungariam, Daniam, Bohæmiam, Galliam inuaserē, atq; commouerē, sed ea non hic censeo opportunum recenserere, solum assero Principē omnino verē, & serio Religiosum esse debere, plurimumq; etiā interesse eum palām Catholicum agere. Huic certē nemo audebit mufitare, hæretici ipsi erubescunt, timebuntq; videre semetipsos alterius sectæ fidei Principis aduersariæ affectatores, indeq; accidet, vt vel timore correpti cantent palinodiam, vel rubore suffusi fileant lateantq;.

De Religione Principis erga Summum Pontificem

Episcopum, Confessarium, & quantum

ad eum spectet res Ecclesiasti-

cas defendere.

CAPITULUM IV.

SUMMVS Pontifex officio fungitur in Ecclesia vniuersa Patris, Pastoris, Doctoris, Speculatoris, & Summi Sacerdotis. Hic in altissimo foder fastigio speculae Pastoralis, quoniam ad illam pertinet speculari ex alto, quid agant Christi sequaces, vt inde malos adiuueat, vt redeant in bonam viam, bonosq; hortetur, vt in cursu perseuerent, & in misericordia quoniam abraunt consequantur. Hinc Sanctus Ambrosius Theodosium Imperatorem serio commonefacit sibi haudquaquam licere maiestatem, si quis forte de ipso audierit, silentio inuolueret, & ideo a quo animo ferat increpationes suas. Quae cum ita se se habeant Summus Pontifex nequaquam debet vitia Principum per quandam simulationem obtegere, sed arguere, obsecrare, increpare, nec minus Princeps debet aures eius praebere, & cogitare molestissimum Pontificibus id accidere, si quando ad huiusmodi reprehensiones pertrahantur, neq; illos sponte hoc agere, sed coactos tum a communicatione diuina, quae sanguinem animarum de manu eorum requirit dum clamar, nisi denuncient poenas peccantibus debitas, tum ab ipsa charitate paterna, quae cogit medelas morbis adhibere, quibus amaras, ne filij praesertim honorabiliores miserè pereant. Si autem Princeps libenter, ac benignè paternas admonitiones exciperet praesertim ex vera charitate prodeuntes, multis fortasse detrimentis futuris, & impendentibus remedia adhiberet, quae non adhibet, quia non est, qui ei hiscere ne quidem audeat. Vt in multis habereamus Theodosios, & multos simul Ambrosios. Hic nihil vtile ex charitate racebat, & ille omnia libentissimè audiebat, executione q; mandabat, quod illi agere iussit. Non minor Religio debet esse Principi erga Episcopum, qui est Pater, Pastor, & Doctor tam Principis, quam Populi. O Beata illam Ciuitatem, cui ex magno dono Dei, contingit, vt haberet

Quo cuncti Summi Ecclesiae officium, & officium sancti Ambrosij ad Theodosium Imperatorem monitum.

Pontifici Principi vicia simulatione, cōplecti non decere. Principem increpati Pontifici obsequiosas praebere aures, & obaudire debere. Quae cogitatio Principis mentē recreare possit cum Pontifex hanc eū seuerius animaduertit. Ex admonitionibus Pontifici a Principe equi, boni, & iusti, & ipsi bona. Sancti Ambrosij, & Theodosij causa.

beret Principem Pium, & Episcopum Sanctum, & qui inter se iuncti animis, & studijs, toti essent in Populo sibi commisso rectè gubernando. Hoc si vtiq; nostra ætate esset, non quotidianas audiremur rixas, vel de iurisdictione, vel de bonis, eorumq; emolumentis. Huius itaq; vocis, uti Patris, Pastoris, Doctoris excipiat libenter Princeps; quod si fecerit maximè sibi, populisque erit utilitati. Sint tamen Episcopi ijs præditi facultatibus, quæ venerationem, reuerentiamq; inducant, quas partes si rectè explebunt, non tam lætus Principibus de eis exoptulandi vnquam erit locus; verè enim non deessent multi Theodosij, si multos haberemus Ambrosios.

Episcopus Pa-
ser cõmunis,
Pastor, &
Doctor.

Quales esse
deberet Episcopi,
vt obsequium cle-
rent à Prin-
cipe.

Quæta apud
Principes Cõ-
fessarij au-
thoritas esse
debeat.
Sacerdotis
dignitas, ac
potestas in
cõfessionib.
excipiendis.

Æternâ Pri-
cipis salutē
à cõfessario
pendere.

Cõfessarium
Principis, quibus
virtutibus
permunitum
esse sit opus.

Studiū reti-
nendæ itegri-
tatis fidei ani-
mimè negli-
gendum.

Gladius Ec-
clesiasticus
quinā sit, in
quos, & quæ
ad finem ad-
hibeatur.

Sæpè ei' vul-
nera, utpotè
sensul nõ ob-
noxia negli-
gi.

¶ Erga Cõfessariū eandem Principi Religionem suadco, nõ enim in eatione positus inter eos, quos vt superiores suos Christianos Principes oratori debet. Si quidem sacerdos in audiendis confessionibus penitentium, quicumq; illi sint, siue Principes, siue privati, Iudex est loco Dei, & potestatem habet conscientias ligandi, & soluendi; cuius potestatis signum evidēs est, quod in eo Iudicio Sacerdos sedet capite recto, penitens autem, quicumq; ille sit, etiam si Rex, aut Imperator, genibus flexis, & capite detecto, corde dolenti, ac humili, vt reus læsæ maiestatis Diuinæ petit absolui. Porro salus æterna Principis mirum in modum à cõfessario pendet, exantq; exempla non pauca, quæ horrorem incutiunt cõfessariorum, qui cum ipsis suis Principibus ad gehennæ supplicia destinati fuerent. Magnum omnino opus est Principum conscientias regere, & requirit virum valdè peritum prudentem, & fortem, & quod caput est, qui nihil cupiat, nihil ambiat, nihil querat, nihil velit omnino nisi salutem æternam sui Principis, & Populorum. Et certe quotidie cõtinuus, vel inuici, doctrinæ, & virtutis expertes, compositos ad adulationem, suis commodis velificantes, Principi tantū blandientes; nullum enim est incommodum, quod per huiusmodi homines in Republicam non impertetur.

¶ Hæc Pij Principis munera non fouebit tantum reuerentia, ac obedientia Princeps erga Ecclesiæ præfectos, sed etiã ope, & auxilijs ad expurgandas perniciosæ doctrinæ sordes, atq; cõfringenda hæreticorum machinamenta. Est Præfectis Ecclesiasticis spiritualis gladius, quem in sceleratos, suisque in sceleribus obfirmatos exercent, subinde, dum ab Ecclesiæ visceribus, & communionē diuellunt, diuinæque protectionis nudatos præfidijs in potestatem Sathanae tradunt, quo nimirum tanti mali, in quo versantur, magnitudine percussī, tandem aliquando rescispiant. Verum cum ea multorum mentibus effusa caligo sit, vt animi mala, atq; pericula, neq; videant, nec curent omnino; sol-
lauero ea, quæ sensu perspiciunt, pertimescant, alium profectò
gladium,

gladium, qui, & videatur, & sentiat, & maiorem afferat metū, aduoca subinde necesse est à Principe Ecclesie Propugnatore, que tanquam pia, ac sedula mater, omnem dat operam, vt fugientes à se filios, aut à suis auulsos vberibus, in gremium suum redire compellat, modo per Ecclesie Præsules, excōmunicationis virga feriendo, modo per Reges, & Principes, vbi priorem illam seueritatem contempserint etiā exilij, vel mortis exterminatione terrendo. Nam quemadmodum is, qui pestem Patrie, qui ciuium perniciem nefarie molitur, non vt perditus Ciuis, sed vt hostis infensissimus tractandus, ita illum, qui non iam Christianorū more, Christiane disciplinae leges, ac poenas pertimescat, sed vt hostis omni ratiōne impugnet, omni arrogantia contemnat, non vt perditum Christianum excommunicationis gladio coerceri, sed vt profanum, & impiū Dei, atq; Ecclesie hostem cōspicius istis communibusq; facinorosorum supplicijs affici par est. Theodosius Iunior Concilij Ephesini auctoritate dānatum Nestorium pulsum ex Oriente exilio relegauit apud Osium, qui tabefactis omnibus membris diuina manu percussus interiit; Contra Manicheos præter exilium capitale etiā animaduersionem promulgauit Valentianus Imperator. Non tamen Principem se immiscere debere dixerim rebus Ecclesiasticis, vt ferè ad se spectantibus, sed ita vt Pietati, & Religioni studens eum in Ecclesiam zelum ostendat, vt subditi non solum ab omni hæretica prauitate alienissimi sint, verum etiā sanctionibus, ac legibus Ecclesiasticis obtemperent. Nunquam à condito æuo audirum est iudicium Ecclesie à Principe auctoritatem suam accipere, nisi hisce infelicioribus nostris temporibus quibus traditum est plures Principes, vt Henricum Bigamū contra omnes Canones, Odoardum Sextum contra Canones, & scripturas, immò, & Elisabetham contra omnes leges in Iura Ecclesie inuolasse. Et quidem ignoro, num Principibus sit impoſanda hæc temeritas, an verò ministris eorum, quibus nequam quam curæ est, quid Principibus consultant, dum ipsi quibuslibet artibus emergant, nescientes interim, aut paripendentes, se aduersus Dominum habere certamen: Meminerint Principum Ministri Childerici illius, qui primus apud Sigibetrum Francorū Regem habitus ob agellum, aut villam iniuria ab Ecclesia Aquensi raptam, & euerſam post continuum, & acutissimum vnus anni morbum tandem miserè expirauit, laceratus ob iniquam villulæ ademptionem animæ sempiternam damnationem; Memores ipsi Principes sint Berengarij Italie Regis, qui post ablatam ab Episcopatu Nouariensi Insulam Sancti Iulij dono plorum Principum Ecclesie datam, mox semetipsum, Imperiumq; perdidit; Meminerint etiā ipsæ Principum vxores

exitus

Gladio temporalis ad maiorem metū incutiendum opus esse. Ecclesia matrem suam in filios, Qui Patriæ, acciui perniciem intencat, non vt proditū ciuē sed vt hostē habendum. Qui in Christianam Religionē impiè perseuerat, nō vt filium proditū, sed vt Ecclesie hostem standum Nestorius à Theodosio Iuniorē iulius est ab Oriente exulare. Cōtra Manicheos capitale supplicium promulgatū à Valentiniano Quomodo nesci non sit Principē immiscere se rebus Ecclesiasticis. Ecclesie iudicij à Principe nūquā auctoritatem sumptisse. Hoc impiè molitorum reſtores Anglie Reges. Hæc temeritas num à Principibus, nō à ministris suis auſpicetur originem. Berengarius Italie Rex Principibus suis ratiō sceleris equinæ erit exopto.

Berta Richu
mini Comi-
tis vxor Ec-
clesiæ villa.
Inuito Epi-
scopo reti-
nēa miserā
do documen-
to esse Prin-
cipum vxor-
ibus.

exitus Bertæ Richuini; Comitiss conjugis; quæ quod villam
Iuliacam nullo iure à Carolo Francorum Rege marito suo do-
natam inuito illius domino Fulcone videlicet Rhemenfi Epi-
scopo retineret; graui, & latifero morbo affecta; tandem miser-
rimè fato concessit. Nequaquam itaq; Princeps inultus relin-
quetur à Deo iusto Iudice, si in hæc peccetur.

*An semper expediens sit, ut Republica
Nouatores à Principe coerceantur.*

C A P I T U L U M

Religionis
nouatores
qua lege co-
ercendos, &
pœna plectē-
dos à Princi-
pe, si Ecclē-
siasticas con-
tempserint.

Ad instar diuinæ legis, quæ percipit, vt
qui blasphemauerit nomē Domini mor-
te moriatur, Princeps in suis ditionibus
legem sancire debet; quæ Nouatores
Religionis à Republica arceantur, vel
etiam plectantur. Experiendum autem
in primis aduersus errantes, & hæreti-
cos maiè sentientes de Religione; num-
per Ecclesiasticas censuras, & pœnas
possint redire ad Ecclesiæ gremiū; qui-
bus si illis contemptis noluerint satisfacere, addenda sunt le-
ges Principis, & cum gladio spirituali temporaliq; iungē-
dus, vt salubri seueritate ad bonum compellantur.

Quæ si Chri-
stianā Reli-
gionē nūquā
suarint am-
plexi, cogi
debeant.
Plures id cō-
tēdisse Prin-
cipes operta
vi, & armis
effecutos.
Spicitus San-
cti aura ad su-
perstitionis
nubes afflan-
das esse op-
tūni, & Vā-
dali à Carolo
Magno Re-
ge, & Lederi-
co Flāndriæ
Præfeco pul-
si ob Religio-
nē exceptis
illorū liberis

Quod si agatur de his; qui nunquam fidem esse adepti, ad
Christianam Religionem deducēdis, tunc cetera vi, aut armis
viti, non valde expedit. Quemadmodum enim cogi non potest
inuita voluntas, sic, nec, quæ debet esse spontanea Religio. Non
est Religionis cogere Religionem, quæ sponte suscipi debet, nō
vi; Nihilominus plures Principis fuere Pij, & Christianissimi,
qui edictis, armis, & vi contendere, vt veniret Ethnicos ad fi-
dem, & ad Baptismum, effeceruntq; ; vt templa Idolorum elau-
derentur, exercitia publica, scandala, Iudaismi ritus alicubi pro-
hiberentur; At affectu non potuerunt, vt qui animum impietatis,
superstitionisq; iā deditum haberent, omnino deponerent; quā-
uis se deposuisse simularent; opus ergo est ad hoc ministerio Spī-
ritus Sancti, qui animos ad suscipiendam fidem innouet; rege-
neret, & confirmet, ne rebelles ad vomitum. Alioquin fiet, vt
qui pœnarum metu per edicta simularant se reliquisse supersti-
tionem, & idolatriam, vbi cessauerit inferuendi occasio; aperte
redeant ad pristinam impietatem. Hunni, & Vandali à Carolo
Magno Rege, & Ledetico Flāndriæ Præfeco Flādiis fuerē pulsi;
quod

quod nolent in nostram concedere Religionem retentis tamen illorum paruulis liberis, qui Christiana pietate instrui possent; Siq̄ Ratisbonienses inuiti Baprizati sub Henrico Quarto Imperatore ad Iudaismum relapsi sunt; Iudei quoque, qui in Hispania superiorum Regum temporibus sacrum baptisma suscepserant veluti inuiti, non solum postea Christianissimum macularunt, sed contra Egicum Regnumq̄, conspirarunt; quamobrem omnibus rebus suis nudati cum vxoribus, & filijs per cunctas Hispaniarum Prouincias dispersi seruituti perpetuæ subiecti fuerunt. Tanta itaq̄ cura fuit Religionis, vt non tantum plures fuerint, qui Christiani, iam in Christianorum animis conseruare voluerint, verum, qui, & Ethnici vi, & armis retinere suam quantum falsam Religionem sat agentes in Innouatores, seu nouorum numinum cultores diuis exemplis animaduertcrunt. Apud Sinenenses (amplum Indiarum Regnum) lex illa habetur, nequa Religio alia admittatur sine consensu Regis, eiusq̄ consilij, qui secus fecerit, capitale ei sit. Fortè in nebula illa ignorantie imberberunt illud Mecenatis ad Cæsarem Augustum (eos qui in diuinis aliquid inuouant, odio habet, & coeret) non Deorum solum causa, quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè quicquā magni fecerit, sed quia quaedam noua Nomina hi talis introducentes multos impellunt ad mutationem rerum. Quam verè hæc omnia Mecenatis, fidem faciunt Gallia, Germania, Hungaria, sed prægrandi suo damno, & fraude. Hæc cura etiam Romanis fuit, ne daretur in Religionis causa licentia vagandi in quolibet partem, eaq̄ ratione multa inde suborirentur mala, fuitq̄ occasio sæpè inquirendi in habentes libros peregrinæ Religionis, eosq̄ comburendi. Ob hoc etiam periculum aliasq̄ nationes vefauerunt Cæsares mysteria Religionis palam Populo disputanda proponi; Nec Augustus permisit causas Religionis Cereris aperto foro cognosci, sicut, & seuerius placuit Ptolomeo Regi, cum de antiquitate Religionis inter Iudeos, & Samaritanos quæstio coram eo agitaretur, vt in iudicio partium vtrinq̄; aduocati, non nisi cum capitis periculo de controuersia dicerent; Nec vllis alijs, quam ex lege Mosaicâ, sumptis argumentis; Salio, & Theodosio Samaritanorum aduocatis morti adiudicatis. Admonet Proconsulem Palestinæ Iustinianus, vt iuxta morem supra morum Gubernatorum, pacatam à tumultibus popularibus conseruet Prouinciâ, quæ ex diuersitate Religionum maximè seditionibus solèbat laborare. Id ipsum in mandatis eiusdem Imperatoris ad alios Magistratus Prouinciarum inseritur. Facilis Populus ad mutandam sententiam opinione ducitur, antequàm rem serio perpendere queat, facilis, & à Religione non accuratè inculta ad superstitionem via. Qui periti

Ratisbonens.
tes e sacro
Fonte suscep-
ptos Iudaismum rursus
recipit.
Iudeos, qui
Hispania
coacti nomine
sunt Christiani-
næ hdei dote
rebellarunt,
oibus nudati
tos tādē toto
Regno vagā-
tes perpetuæ
seruituti ad-
dictos.
Quam cordè
Ethnicis etiā
Principibus
suz mentitæ
Religionis
Integritas
Apud Sinen-
ses Religio-
nis nouatori-
bus indictū;
capitale sup-
plicium.
Mecenatis
ad Cæsarem
Augustum in
Religionum
nouatores di-
ctum.
Duplice ob
causam eorū
plectendos.
Apud Roma-
nos cautū ne
nimia licentia
in Religionis
vagaret Pop-
ulus.
Barbaræ Re-
ligionis li-
bros Romæ
combustos.
Augustū ob
hoc ipsū in-
terdixisse, ne
causæ Reli-
gionis Cereris
aperte fo-
ro cognosce-
rentur.
Ptolomei Re-
gis fenera-
nimaduersione
in Iudeos, &

Samaritanos coram ipso de Religione quaestione habentibus. Iustiniani monitum ad Palaestinae Procōsulem. Idē ad alios Prōvinciarū Praetores. Populi nō minor facilitas ad Religionis amplectendū, quam ad contemptum. Saepe diuersas populus distrahitur in partes.

Quae inde incommoda, & publicamala saepe belli causa ob Religionē suscepti Religionem ipsam pessumdant. Militū gregariorū praesertim quanta impietas. Seditiones, & bella Belgica à Pio Regis Catholici edicto initia sua auspiciata fuisse.

Quid sibi illo edicto metuerint Populi.

Hispanicā, vocat Inquisitionē illis maxime inuisam.

Indē ortis seditionibus factus locus hereticis concionatoribus.

Quodnā Regis Catholici fuerit verū consilium.

periti sunt; pro veritate iuste contendunt; qui errore contra imbuti sunt, pertinaciter, & saepe ex malicia obstitunt, se ipsos praedicant; humanis aliquando doctrinis valide falsa pro veris obtradunt; simplices veritatis amatores contemnunt; interim factiones fiunt, scismata oriuntur, pugnae ex scintillis discordiae intenduntur, quae non nisi post multas clades extinguntur; solent oriri semina seditionum, quae difficiles habent, & crudeliores exitus, his inuadentibus, illis se defendentibus; & dum de belli causa agitur, saepe in exercitu utriusque partis Religio omnis euacuatur: ea enim est miseria bellicorum, maxime seditionum, ut nihil sane inter milites inueniatur, nulla fides, nulla pietas viris, qui castra sequuntur, saltem inter gregarios milites, qui necessitate bellica compulsi dicunt se cogi ad turpia, & impia, quae Duces, quamuis probi saepe dissimulare coguntur. Nonne in Belgicis nationibus Catholici Regis Hispaniarum hoc ferè vsu venire videmus, idque propter editum Regis iussum de conseruando Concilio Tridentino, deque alijs strictè seruandis, quibus Populus fuit commotus, & plerique ex magistratibus, & nobilibus, sparsorum ore, velle Regem illis edictis in Belgium introducere Hispaniam; quam vocant inquisitionem, quam dicebant non modo perniciosam, & alienam à ratione, diuinis & humanis legibus aduersam, sed quae etiam vinceret omnium Ethicorum immunitatem, & crudelitatem, ex quibus vulgus, & multi alij tumultuari ceperunt, conjunctiones, & factiones struere, & nouae Religionis locum praebere, aduocareque haereticos concionatores ceperunt, cum tamen alia esset Regis intentio, nempe tantum fidei, inquisitionisque leges auctorare, quae erant autem statuta à Carolo Quinto. Hac itaque quae sit conclusio non omnes nouatores esse armis coercendos, eosque tantum, qui à Catholica abscedunt Religione, hancque, uti vitrum esse tractandam à Principe, delicate videlicet, ne facta, ac dilapsa non uos ciat turbus, diffensionesque perpetui Reipublicae excidij causas.

*Non debere Principem cum infidelibus inire
fœdus, nec illorum opem implorare, &
quantum damni sit cum in-
fidelibus versari.*

CAPVT VI.

DVPLEX est modus fœderis ineundi cū infidelibus; Alter, cum pacifimur, ne nobis noceât, bellum inferendo, prædas agendo, merces intercipiêdo; quod nihil aliud est, quàm pacem constituere, populi quietem, ac securitatem parare; plurimamquè incommoda auertere, quæ bella consequuntur. Alter est, si mutuum auxilium sibi Princeps pollicetur; Ut si Christianus Rex cum ab hoste Christiano bellum gerens arma infidelium aduocet, aut ipse illis præsto sit; cum hostium suorum bellis premuntur; Id vero quamquam saluo officio, & absquè conscientiæ labe fieri posse in aliquo casu non negauerim, à sacris tamen litteris pluribus locis damnatur, ostenditurquè huiusmodi fœdera exitus plerumquè parum fœlices; immò nonnunquam calamitosos habere. Porro Dominus Pseudo sapientes istos, qui ponunt carnem brachium autum, nō modo ipse destituit, sed permittit etiã, ut ab ipsis deserantur, vel etiã prodantur, à quibus maxime sperauerunt. Ioannes Paleologus Imperator Orientis bellis conflictatus à plerisque Græciæ Principibus cum Amurate primo fœdus iniit, quæ ex re aditum ad ipsam Europam illi aperuit, simulque Græciæ toti cladem longè maximum importauit. Nam audacia Principum repressa Turcarum in Urbibus Græciæ præsidia remansere; & insuper captus Amurates Regionis amoenitate oculos ad Europam adiecit, in quàm cum quinquaginta quinque hominum millibus penetrans Philopolim, aliasq; Urbis loci natura munitissimas occupauit. Quis nescit Ioannem Hungariæ Regem exitiosam sibi cum Turca fecisse concurrationem? Franciscum quoquè Primum cum eiusdem nominis, hoste longè perniciosissimum fœdus ferijisse? Sed quam iste sibi, & Reipublicæ suæ calamitatum, ex huiusmodi fœderibus pepererit, nemini est ignotum.

Duplex fœdus cum ijs iniri posse.

Primum, quo sola communiis quiete hinc inde firmatur.

Alter, quo Reges sibi nullo terrore vel personarum discrimine habitu auxilia aduersus quem aduersatem sibi mutuo pollicentur.

Hoc postremum, & si aliquando fortasse scelere à Principe possit iniri reiciendum, quia à sacris litteris dicitur, ob exitum sæpe infelicia.

Principem tamen si fœdere cōfirmatū Dei auxilio destitui.

Ioannis Paleologi fœdus cū Amurate, quantæ calamitati fuerit Christianorū.

Alexius Amurates ex illo fœdere Europæ amoenitate eam occupare aggressus est.

Licere

An liceat hoc foedus ferire .
 Quae diuersas secedunt in partes authorum suffragia .
 Inanis fiducia, quae peregrina innitur Religio- nis auxilio .
 Consuetudo cum Religio- nis Christiana hostibus illi plurimum obest .
 Philippus Rex ab Hispania Mauros eiecit .
 Principatus esse itaquam viridaria, quae flores non orumpit insectis rati- cibus .
 Quibus legibus permitti aliquando potest infidelium commercium .
 Quia viuant .
 Abstinentia omnium Christianorum in indumento .
 Ne gerat officia publica .
 Ne utantur Christianorum famulatu .
 Diuersa penitus domicilia habeat .
 Aedificia ne construunt .
 Bonis immobilibus careant .
 Ne ipsi, & Christiani mutuis copulentur matrimonijs .

Licere autem hoc foedus ferire ferè aliquando crediderim . Nonnulli sentiunt, si bellum fuerit iustum, posse Principem auxilio infidelium uti, illosq; ad defensionem vocare . Nonnulli tunc licere, cum periculum non est, ne ceteri praua illorum Religione contaminentur . Ut cumq; sit, sperari tuta ne- tiquam auxilia possunt ab ijs, quos Religio non eiusdem finit esse animi . Flumina, quae Maris salledinem pertingunt, natura- lem dulcedinem relinquunt . Quae fides efferbuit in animis infidelium, erga fideles suum nitorem derelinquit . Et certè negari non potest, quin consuetudo cum infidelibus plurimum obsit Christianae fidei . Sat auri praestantia conseruatur, si nunquam lucis adulteretur puritas . Jam vidimus foedera cum infi- delibus ista saepissime ruinas ditioribus strauisse . Philippus Secundus Mauros ex Hispania eiecit damnorum confusus, quae talis lactifera lues, secum afferat . Principatus sunt viridaria, quae bene extolantur suum decorem, ac pretium amittunt, ne reflorescit flos, & radices infectas habere contigerit . Externorum consuetudo sat damnosa, periculumq; maxime expers, at si sit infidelium, certioris, euidentiorisq; periculi .

Quibusdam legibus commercium horum infidelium non interdicitur . Prima ea sit, ut quiete uiuant, non sint tanquam angues, qui fouentis pectus mordeant, neque induti indom- quibus Christianis, indumentis, publicaeq; neq; officijs, Christianorum opera pro famulatu ne utantur, si diuersa spe- nitus ab alijs sedes habeant, officia ne construunt, si immobilia ne possideant, (fixis enim radicibus, non tam facile eradicantur arbor) . Ne Christianis mulieribus matrimonio copulentur . Haec sunt conditiones, quibus non alijs permittitur cum infide- libus commercium . Sola quidem Martimas Vrbes, quae mercaturae causa non possunt, non plura gerere negotia, non posse absq; publico, priuatoq; incommodo nationes infideles excludere à commercio . Verum Principis prudentia sit ea, quae moderetur, & praescribat limites, & commercijs, & moribus, sciat tamen Princeps tutum parum admodum se esse, si aliquando cum infidelibus feriat foedus, cum corrupti horum mores, saepissime Religionem auer- tiant .

*Eam qua vocatur conscientia libertas non
etiam cum graui causa permitti de-
bere à Principe.*

CAPUT VII.

NEGARI non potest hominem à præpotenti Deo in hoc Terrarum orbe esse constitutum ; vt arbitrij libertate vti semper valeat ; quæ tanta est , vt cum Princeps sit in Terris alter veluti Deus , ab hac conseruari omnibus viribus debeat . Quod si perturbare vnquam eum velle contenderet ; contra ferè à natura instituta suas adhibe-

ret vires . Iam ergo certum , hominem à Deo ab omni violentia , necessitateque , quasi factum fuisse immunem ; quæ res efficit ; vt hoc libertatis præuilegio inã frui possit ; vt qui Princeps illud interuertere omnino auderet ; contra natura primordia insurgere , hæcque violare omnino diceretur . Non sunt vincula , quibus deuinci possit à Principe subditus , quæ non quodammodo à subdito dissolui possim ; si tam præciosam mercem , si tam amplum à natura præuilegium libertatis ab eius manibus extorquere conetur Princeps . Hæc tamen vera semper existimari , nisi se se offerat conscientia libertas ; quæ non tam in alta subsidet sede , vt à Principe qui suum velit conseruare Imperium , ab omniq; immunitate suspitionis , non semper , quando ei libuerit , possit à suo statu deturbari , atq; conuelli . Conscientia enim est , vt ita dicam y applicationis actus , nostre suæ scientiæ ; sine conscientia alicui res , quæ à nobis gerenda sit ; idè cum quisq; facultatem habeat suam cuiuscumq; Religionis adhibendi cognitionem , prauis Politicus ; quam cognitionem corruptam habere se sentit , eam omnino ; cui Religionis maxime velit y intendere arbitratur , quippe suam facultatem præmanibus habeat gerendo ; suæ exercendo , quam velit ; Et hæc pro parte nuncupatur illa conscientia libertas , quæ tantopere à pernicioso efflagratur hominibus . Quæ si vtiq; permittatur , quis non dixerit omnes legum vires abscindi , omne decorem violari , Deum ipsum abnegari ; Peccandi licentia non con-

R arctata

Homini vltro cõcelsam à Deo libertate arbitrij quam ab eo nulli fas sit eripere .

Hoc Dei præuilegium in teruertere esset in naturã violenter insurgere . Quæ scilicet subditi huic iniecta à Principe loca esugiant . Conscientia tamẽ vt vocat libertate euerit posse .

Cõsuetudo de finitio , sed descriptio .

Quid cõsuetudo libertatis nomine dicitur veniat . Ex hac libertate quæ scelerata

arctata ijs finibus , quibus pudor consistere solet , si fortasse nimium laxentur habent; humanum intellectum ad vitiosos habitus traducit; & dum quietam vitam agere contendimus, in infelicissimam inveni prolabimur. Libertas, sat speciosa elucet, cum solum amicta ijs vestibus, quæ decoram reddunt, incedat associata Virtutibus quasi pedisequis; At, si fucò dissolutionis illita, quæ struat ruinam, se offerat conspectui, non Libertas est, sed servitus, quamquisque Princeps à suis subditis, tanquam Pater propellere debet. Quæ vincula, qui modi conscientie libertatem neunt, sunt durissima fila, quæ hominem ita vincunt, ut in ea nunquam possit elabi vitia, in quæ natura nostra præva protendit. Libertatem, ne eam, quæ cupaverimus, quæ militarium quasi servum hominem efficiat, & dum sic saluum credit, horrido carcere vitiosum, servanquam servum, se possit non esse tam dura servitus, quæ huiusmodi gravæ malo possit æquare? Ex extrema libertate, quæ non gignit, gravis oppressio, quæ non miserranda servitus. Quis vero miserum dixerit eum, qui legibus pareat? Non servitutem appellamus, an iucundissimam libertatem, quæ nobis, rectas, perfectas actiones, quæ ad eum finem, quasi nos manu deducit, quem nobis iam proposuerimus. Ecce igitur, quomodo una, & quasi iunctis ferè manibus, incedunt liberi arbitrij integritas, & conscientie libertatis prohibitio. Homines solo fruendi libertate desiderio, se se in societatem, redigere. Illa libertas, quæ sine freno vaga prodit, audaciam parit, & non bene temperata à timore in omnia prolabitur vitia. Liber itaque erit homo, si arctissimis conscientie vinculis se de vincum sentiet, sed felicem, cum felicitatem sit eius munus in suos subditos transferre, nisi se servum, nisi se in servitutem illud Princeps in mente statutum habeat, ne quis, ita vitiosus, ut à priori illa sine, qui nobis felicitatem pollicetur, defleat, neque Republicæ detrimentum afferat. Quod aliter fieri non potest, nisi, ut omnino talem comprimat libertatem, quæ omnia seculi scelera adducit, animos ad contemptum præceptorum divinum disponit, & ad clades, calamitatesque hominem impellit. Alij fundamentis non struuntur moles commereij humani, & ædificium, quæ iustitiae, fidei, ac Religionis; Si destruantur hæc, concidit illa moles, totumque corruiat illud ædificium. Religionis dissimilitudo plures motus concitat, quæ sola Principis prudentie sedantur. Vnum corpus existimet Princeps esse Imperium, quod si hæc habere contigerit libertatem in plura Imperia diversa, plures ciues,

Libertas affo-
ciata virtuti-
bus, verè li-
bertas in vi-
tiorum choro
potius serui-
sua.

Vincula huius
inexa liber-
tati dulcissi-
ma fila, quæ
militia & me-
fiora pertra-
hant.
Prævi liber-
tatis effectus.

Libertate
bitrij integri-
tatis, & con-
scientie li-
bertatis inhi-
bitione parti-
cipat incede-
re.

Princeps co-
scientie li-
bertati citius
recurret.

Alia plura
etiam incom-
moda non
sunt.

Imperij vni
corpore, & que
de eo Princi-
pi habenda
cautio.

subditis

B

ciues,

ciues, subiectosq; diuisos, non eiusdem, neq; animi, neq; pro-
pensionis habebit, statimq; elanguescet. Pastorem non dix-
erim eum, qui nimis gregem vagantem lupi faucibus com-
mitti patiatur; nec Principem crediderim, qui nimis in sua
vagari libertate sinat Populum, qui tandem pluribus irreti-
tus Religionibus, dissidium sui, excidiumq; Reipublicæ mo-
liatur. Quomodo verò cor erga Principem, si erga Deum di-
uisum habebitur? Si itaque viuendi libertas à nobis ratio-
nis vsu auferendo, & Deo nosmet infensos reddendo, tan-
quam animantia rationis expertia reddit, in discrimenq; po-
nit ditionem, Principisque auctoritatem, non ne dicendum
eam non esse exoptandam à subditis, & nec minus à Principe
vnquam permittendam?

Veruntamen sola, inquit nonnulli corpora obnoxia esse
Principi, non mentem, Religionemq; omnino esse debere li-
beram, nullam deteriorem Tyrannidem, quam conscientia
subditorum velle imperare; existimo, & ego animos esse li-
beros; & vinculum, quod Religionem necit, non tollere li-
bertatem. Deus Optimus Maximus dominium nobis reser-
uauit conscientiarum; quod Principi vicem gerenti exercen-
dum relinquit, vt huius omnino ei sit libera potestas, cum in
operationibus ad extra ordine naturæ progrediatur, Tiranni-
cum nimis foret, si subiectos nimia vti libertate Princeps pa-
teretur. Cauebit idcirco, quantum poterit Princeps,

ne tam exultans herba exerescat, ne libertas

Religionum permittatur, quando quidem

hæc nimium exulta venenum pa-

rabit, quod Principem,

ac Imperium in-

terimet.

Similitudo
ad id.

Ex Religio-
nis in Deum
diuersitate
facile prop-
sionis i Prin-
cipem ipsam
diuisionem.

Non deesse,
qui damnat
conscientia
libertatis in-
hibitionem.

Satis fit dubi-
tationi, quæ
posset insur-
gere.

R

Prin-

*Principem in Religione nihil
statuere debere.*

CAPUT VIII.

Princeps ve-
ra Religio-
nis defen-
sor, nō tamē
arbitrator.
Immutata
Religione fa-
cile etiā Rel-
publicæ ad-
ministratio-
nē immutari
Aegyptiorū
Regū Naba-
chodonosor-
is, & Antio-
chi exempla
id suadētia.
Eidē docu-
mento fuisse
Caicum, Con-
stantinū Va-
lēntē, aliosq;
Romanorum
Imperato-
res.
Sæpē tārōrū
malorum au-
thores Auli-
cos esse.
Obuia exem-
pla.
Causa tot dis-
sidiorū Ger-
manicæ.
Luther⁹ vn⁹,
& hæreseos
& malorum
author.
Conditionē
Germanicæ
esse deterio-
rem veteri
Aegypto su-
perstitionū
parente scēh
dissima.
Vndeſtārū
in Germania
tā frequens
mutatio.

PRINCIPI tuenda verē Religionis cura
commissa est, instituendæ tamen, vel inno-
uandæ, nulla est omnino potestas; Non enim
est Arbitrator Religionis Princeps, sed discipu-
lus. Animo tenere debet, vsq; ostendere
pietatem esse colendam, non autem politi-
cis edictis perplexam reddendam, quia con-
nexa est cum Religione Reipublicæ admini-
stratio; quo circa mutata Religione, necesse est Reipublicæ
commotionem, aut commutationem sequi. Reges Aegyptij,
cum nouas fingunt, aut permittunt superstitiones, Regni vi-
res ciuilibus contentionibus dilacerandas dederunt; Nabucho-
donosor fidiſſimis, prudētissimisq; se penē Principibus pri-
uauit, dum nouæ statūæ dedicatione subditos sollicitauit;
Antiochus Illustris eadem de causa Regnum, & se se perdi-
dit, cum Iudeorum pietatem persecutus est, quam si defendisset,
fortissimamq; gentem inter tot bella amicam habere voluisset,
vniuersæ Asiæ facilē imperium obtinuisset; Sic Caius Constan-
tinus, Valens, Iustinianus, Isaurus, alijq; summo detrimento
Reipublicæ Religionem nouarunt.

Accedit his natura Aulicorum, cum enim omnis potestas sit
adulationibus obnoxia, facilē obrepunt specie sanctitatis, qui
mentiendo, assentandoq; magnates peruertunt; sic Constantinus
ab Eusebio, Valens ab Eusebianis, Leo Isaurus à Venefico Iudeo
seductus est; nullum autem clarus exemplum nobis huiusce ra-
tionis, quā nostri sæculi calamitates exhibent.

Quia namque in Germania lege quadā Principes Religionē
suo arbitrio moderantur, hinc tanta est Religionum varietas, ac
ignorantia, vt vlla penē Religio superſit. Iamdiū veteris fidei tē-
dio, simul fastidio disciplinæ Monasticæ, & ambitione ductus
Lutherus nouæ hereseos fundamenta iecit; interea omnia com-
mutata sunt, vt Germania veteri Aegypto similis esse videatur,
in qua omnium superstitionum furor quotidianus turbas ab bella
ciebat; Hoc vno deterior est Germanicæ, quā Aegypti conditio,
quod perpetua in mutatione Germania versetur, celerimeq; que
temere placuere, displicēat, Aegyptiorū verò cōstātior fuerit su-
perstitio.

perfitio. Quod autē hęc opiniones, & ſectę quotidie innouēt in Germania; nō eſt mirandū. Quia eū veritas hominibus accedat ingrata, illisq; Dei benignitas ſit ignota, ſolet Deus, vt puniat hoc peccatum; permittere efficaces, & enormes errores, vt credant homines mendacio, vt punantur, ea ipſa cauſa, quod veritati non credunt. Præterea neceſſe eſt ibi crefcere ſectas, quia veri omnes Principes, & Magiſtratus munus ſuum hac in re negligunt, petulantiam ingeniorum confirmant, cui libet pro ſuo arbitratu quamlibet falſam opinionem conſingendi ius permittunt; Demum ſectarum auctores ſumma ſe opera conuungunt, pacifici inter ſe viuunt; Horum ſcriptis dedecus quiſq; putat obſiſtere, inuidioſum, & periculoſum reſiſtere; Doctores formidine quadam, & metu amittendę tranquillitatis, fortunarum, laudisq; gratia tacent, languidè agunt, ſuamq; tandem deſerunt cauſam; & ſi qui adhuc ſuperſunt ſinceri Doctores, nec dum infecti fanaticarum opinionum veneno; tamen ſunt languidi, meticuloſi, & animo paulò abiectiore, quam, vt veritatis cauſa periculum incurere veiant; Quiſcunq; igitur, & ſpectatores ſunt eius fabulę, cui tamen ipſi primo applaudere nolint; & ſi inſclamant, nonnulli tamen cum ab alijs ſturpiffimè deſerantur, ſoli non poſſunt tanti molem negotij ſuis humeris ſuſtinere. Hęc ſunt, quę ita ſectas auget, vt nihil amplius in Germania ſincerè reperitur.

Alia ratio. ex plurium Principū negligentia; ſectarum hujuſmodi auctoritatis apud eos auctoritas. Doctōrū Catholicorum metus, ac formido, qua à Religionis cauſa deſeruntur. Qui ſūt animo excelfiori, ac minime meticuloſi, cū ab alijs deſerantur cauſę impares eſſe.

Quam elaborandum ſit Principi, vt veram Religionem conſeruet.

CAPVT IX.

N hoc vnum præcipuè incumbere debet Princeps, vt vna vera, antiqua ſcripturis, & traditione Apoſtolica tradita, Sanctis Patribus cognita fides omnibus ſuperſtitionibus euulſis doceatur, atq; conſeruetur. Id potiffimum conſequetur, ſi plurā antè oculos propoſita habeat, quę ſi vtiq; ſeruare ſtudebit, maximum fructum, maximamq; gloriam percepturum ſe eſſe ſentiet; Si in primis vitijs reſiſtere, ſi ſubditorum factum retundere, libidines frenare, auaritię modum ponere elaborabit, hoc vnum commodum aſſequitur, vt veluti radix, ex qua bella inuentiffima oriuntur, extirpetur. Nunquam Hæreſis ſui cauſa orta eſt; Vitia ſunt, quę vnita deprauant, & ſemper alicui vitio pernouitatem ſuperſtitionis

Præcipuum Principiſtudium quale.

Quibus machinamentis ſuperſtitionis artē facile ſubuertet. Hæreſim ſui cauſa minime orta, ſed, vt vitijs velamento, vel etiã irritamento eſſet

perditionis quæritum est fomentum, vel impunitas. Si quis aliquo pacto delinquat, statim insurgit simulatio, quæ sua no-uitate impietatem colit; cum quem flagitia sua premunt, facillimè in errorem pelli constet. Alium spes, alium metus, alium indignatio, alium ebrietas, plurimos libido, ambitioq; in nouas opiniones, sectasq; impulit. Est hoc, semperq; fuit hæreticorum ingenium, vt antè sceleribus se indignos fidelium confortio, & penis obnoxios redderent, quam errore, & pertinacia se se separarint. Iracundia Hussi, Lutheri luxuria, Zuinglij crudelitas, Caluini, & Beze libidines, secrete Anabaptistarum cædes, nonne in nouas sectas plures impulere? Hi quam ingenio, vsu, moribus fuerint corruptissimi, ipsi de se miruo restantur.

Haud inconsultus erit labor, si à Principe magna cura, ac studio in sacram doctrinam inquiratur, doctores idonei constituantur, qui docere, concionari, verbo, & exemplo prodesse elaborent. Hoc proficiet, maximè si præferantur hi, qui animarum salutem vna cum dignitate coniunctam habent. At sæpè hoc accidit incommodi ex sacræ doctrinæ neglectu, vt sanè hanc in puerorum, ægrotantiumq;, vt ita dicam, pectora, haud insinuare possit, dum eruditorum beneficia, sacerdotia, honores, homines imperiti, qui de Principe sunt benemeriti, consequuntur, qui deinde suam à Principe agnoscentes fortunam, nihil magis curæ habent, quam totos se ei tradere, vt eorum gratum animum prospiciat, pares alioquin infantibus, qui nondum cum lacte Catholica imberent rudimenta, quid sit Deo inferuire, quid docere Christianum, ignari. Hæc culpa in solum Principem est conferenda, quæ sibi quidq; licere existimet, magisq; præoculis habeat gratum animum, quam Populorum beneficium. Hinc fit, vt qui alios docere debent, necessaria non instructi disciplina, prægrauentur in muneris sui functione, subditiq; non satis in fide contenti huc, illuc euagantur, varias, & quæ toti Reipublicæ perniciem afferant, opiniones imbibentes. Verùm hæc non tantum sit Principis cura; Episcopos ipsos opibus, atq; auctoritate munire studeat. Si Præsidum, & Ducum dignitas formanda est, vt legitimè potestatis excellentia controuersias civiles dirimant, quanto ampliore potestate ornandi sunt, qui de rebus cælestibus, & æternis iudicant? Si Religionis Antistites tenui crustula victitent, ad rerum corporearum curas vertuntur, a diuitibus, arrogantibus, & à moderatis etiã contemnantur, cumq; rerum domesticarum sollicitudine tenentur, & circa domus suæ detrimenta districti sunt, doctrinam suam quasi obiter tractant, & ferè in secundis habent. Præcipua enim illis cura viuendi, al-

tera

Hæreticos non prius Religionis veritate de- flexisse, quæ sceleribus im- piatis con- fortio fide- lium se indi- gnos exhi- buerint.

Exemplo. Quid præci- pue agendum sit à Princi- pe.

Ex quo fonte hæc ori- tur mala.

Populorum doctores sæpè in causa esse, quod nil hil antiqui habeant ple- rumq; quam Principibus obsequi ne- glecta inter- rim Populo- rum erudi- doru cura.

In Principis culpa reici- endâ esse. Populi do- ctore nõ sa- tis discipli- nis instructi nati ad alios fontes sæpè veneno imbutos ad- uolant.

Non desit Princeps, & opibus suis, & authorita- te Episcopia Religionis Antistites to- nul quadra viuentes sæpè ad ea desle- scere, q; suâ dignitatẽ mi- nimè decet.

tera docendi; hinc metu, & spe, in omnem partem flexibiles sunt, & quod histriones solent, theatro sese accomodant, factaq; suam, & constantia opinionem valem habent, dum mi augenda inhiant. Hæc remedia tamen parvi sunt faciunda, ni alia adhibeantur, quæ maiorem vim sint habitura.

Præcidat ergo Princeps ansas, & initia contentionum, ingenuorumq; perulantiam, quam omnino exterminet. Hoc enim contendendi studium cum in Republicam, & Religionem ingruit, inter familiarissimos summas lites, odiaq; concitat, & in contrarium errorem rapit. Consulto Hollandiæ Proceres, inter veteres, & novos Christianos concordiam statuere conati sunt, & ne quisquam alium accusaret, damnaretq; impietatis, imperarunt. Illud certum est, ubi de Deo sentiendi pro arbitrio, blasphemandi, ceremoniarum impiarum, & rituum fuerit inducitur nequitia, liberrimè vitia omnia, & in omnes effusa, & Republicam totam ruituram. Hæc certè vitabuntur, si ad erit illa poena, quæ conscientias obstringat. Status nostri corporis sic à cunctis custoditur, ut etiam in nolentibus adhabita arte seruetur, quanto magis, spiritalis est curanda, in cuius dissectione mors metuitur æterna.

Quæ remedia sunt ad hæc à Principe. Hollandiæ Dynastæ conatos esse concordiam inter veteres, & novos Calumnianos statuisse, quibus verò legibus Republicam ubi de Deo impiæ opinioniones &c. permittantur, facile lapsuram.

De modo reducenda vera Religionis.

CAPVT X.

NON minor cura incumbit Principi, ut prævæ opiniones tollantur è medio, Deo suus restimatur honos, quam ut vera Religio, pietasq; conservetur. Lenia tamen suadeo Imperia, & monitiones. Paulatim Medici humores noxios, e corpore per intervalla subducunt. Non impetu agendum, sed lenta, firmoq; gradu omnia curanda; si quis enim impetu quodam ageretur, magis obfisteret contumacia, periculumq; esset, ne qui errorum, & superstitionum egritudine laboras, facile in retidivam priori morbo peiorem incideret. Hac igitur lenitate est agendum, ni fortè hæreses sint, quæ moram non patiantur, ut sunt Mucorianorum, atq; Anabaptistarum, eorumq;, qui in Magistratum insurgunt; illi enim, ut morbi acuti, medicinas lentæ locum, & tempus negantes, ideò celeri,

Hereticorum ad veram Religionem redutio fiat leni, & lento potius ac firme gradu, quam violento, & facile labete. Aliquis tamen hæreses moram non pati.

Doctores errorum multentur exilio, ut olim Arrius Nestor, Vigilantius, & alij.

Religioni aduersantes honorabilis publicis exuantur.

Huius consilij quæ emolumenta.

Nomine infidelitatis Principi suspecti esse debent.

Populi læti ad veritatem veniunt cum superstitione suâ honoratâ vident.

Quid hæc in re comitijs Ratisbonæ i Germania habitis actû sit.

Quid à Calvinianis arbitratur, ut Lutheranorû autoritatē attererent. Supplicium omnino sumas de reis violatæ Religionis.

Cautio summa adhibenda, nec cõsibus id præstandum. Pæno anno rû spatio Hæreticorum in Gallia suora centû millia ad verâ fidem adducta.

Nulli Principum Germaniæ ob Religionem suis violenter illa tam fuisse factam vim.

celerem, & periculoso remedio opprimenda sunt. Hæresiarchas, & doctiores errorum à Republica pollendos necessarium duco, & omnes una quidem vice, sic commodè fieri queat, sin minus, sensim, & paulatim. Error, cui patrocinium dederit, sine pugna concidet. Nonquam satis laudati sunt Imperatores, qui Arrium, Nestorium, Vigilantium, aliosq; exilio mutarunt. Insuper verè Religionem aduersos honoribus, dignitatibus, & muneribus publicis arceri debere suadeo. Nequè iniquum est, cum, qui Reipublicæ incolumitati obstat, à Reipublica honores, & opes non adipisci. Multa sunt huius consilij emolumenta, nam si in dignitate sunt aduersarij, Religionis, multa habebunt, quibus se se Principi opponat, subditosq; in scio Principe diuentent. Nemo enim, cum aduersam à suo Principe Religionem tuetur, ita illi fidelis est, sicut alijs, quibuscum cõsentiat. Deinde subditi, lentius ad veritatem veniunt, cum perfidiam suam in consortibus errorum suorum honoratam vident. Quam res hæc momenti sit, intellexere iam nonnulli Germaniæ Principes, quibusdam comitijs Ratisbonæ habitis, petierunt enim, ut Cæsar Anglicos consiliarios pari numero ex diuersa Religione legeret, cum tamen ipsi Catholicis non utantur, immo nec Lutherani Calvinistis, nec hi Lutheranis. In hoc tamen exitu, panda hæresi moderatè, & cum ratione agatur. Exemplo sunt Calviniani, qui ut facillè auctoritatem Lutheranorum attererent, nomen Lutheri sæpè cum veneratione vsurpabant; eos autem Lutheranos, quos contra agebant, omnes Flavianos appellabant. Flavi verò inter Lutheranos scõcta præcipuè erat stoliditatis, et amentia. Coitiones præterea clandestinæ, publicæq; prohibeantur; seueritate legum errores coercantur. Violatarum Religionum aliubi, atq; aliubi diuersa est poena, sed vbiq; aliqua; Meritò ac iure. Nam quod in diuinam Religionem committitur, in omnium fertur iniuriam; quod omnibus nocet, Reipublicæ periculo nocet, idèq; à Republica repelli debet. Si paucæ sint, si sine motu fieri possit, iubeat non esse hæreses, sed sensim vigor legum exerasur, nisi vbi contagionis periculum est; qui perniciosiores sunt, remoueantur; cæteram turbam Principis auctoritas duces. Multos verecundia, multos timor retinet, plerosque vanâ securitas; quasi melius aliquid non appareat, quod sequantur. Intra paucos annos in Francia supra centum millia ad veritatem conuersi sunt, in Germania plures, Nullus Principum Germaniæ, qui ad Catholicos adducere suos conatus est, vim expertus est legibus suis contrariam, Belgæ dumtaxat rebellauerunt, sed nec sola ea erat causa. Religio, Privilegia, & libertates obtendebantur, & iniusum semper Populis cultis extera nationis Imperium. Nec dicatur non esse cogendos, cum sic impij

fic impij maneat, & simulationem adiungant impietati; geminentq; scelus, sed salubri lege esse eis imperandum, ne veritatem oppugnent; quamvis enim ioculi patiant, minus malum est tamen coactos sola mente, quam mente simul, & opere in flagitia ferri.

Verum inter omnia efficacissimum remediū arbitror, ut Princeps vitæ integritatem, morumque puritatem colat. Difficilis omnino erit improbus huiusmodi a seelere auocare, nisi Princeps vere sit Catholicus, & Prælati insignis non tantum innocentiæ, sed fama etiã innocentie tota Christianæ Republicæ præluceat. Cum enim adeo maligna res sit, & calumniosa superstitio, ut de sanctissimorum virtute, atque existimatione detrahat, Athanasios etiã fictis criminibus per ora hominum traducat, impijs testium periurijs ad tribunalia trahat, quasi in alieno crimine sit causæ, cur hæreses non deserantur; quis dubitet, quando publica sunt Sacerdotum scelera, magno detrimento Religionis ea tolerari? Clericos summorum vita turpes hæreses fecit, auxit; hæ cessabunt, si Ecclesiasticæ disciplinæ, ubi ea elanguit, restitutio, ubi viget conseruatio ponatur.

Aliã minora sunt adiumenta pro reducenda vera Religione, quæ prudentia, & pietatis ingeniosus amor suggeret, quæ percussibus adhiberi possunt. Non sine admiratione disciplinarum Mathematicarum capiuntur Iapones, moraliumque rerum expositione gaudent. Indorum plurimi beneficentia, Americani ceremonijs, & Musica. Omnia sunt tandem pro hominum salute tentanda; Musicam piã, ac grauem collaudo, quæ non solum modulatione ac harmonia aures mulceat, sed multo magis verborum, & sententiarum luce mentem instruat, sanctitate voluntatem afficiat; Paulus Somofatenus hymnos Ecclesiasticos in foeda, adulatoriaque crimina mutauit. Arriani, & Pelagiani hoc errorum auxilio, fidem, disciplinamque perdidere; quorumdam verò vsquè est progressa audacia, ut Sofadicos etiã cantus in Ecclesiam induxerint. Nec aliter nostra tempora sectarum multitudine, & seclitate infamata sunt, quam cautionibus suauiter modulamine hæresim insinuantibus, & veritatis irrisorem sonantibus. Sic hymni Lutherici, sic Bezani animas plures, quam scripta, & declamationes, occiderunt. Docuitque hoc Germania, Galliaque; nam pendentibus in ancipiti animis noua musica, pro veteri illa suauiter seuera, & veritatis ad ministra licentior interuenit, & illecebrosa dulcedine hæreses illitas incautis animis propinauit. Nunc igitur prudentis est Medici veritatem, & sanitatem maiori concentuum suauitate condire, ne mentibus in molliem prolapsis asperè incedant, ac repudientur. Multa alia sunt, quæ Principi prudens caritas, & cura

Haec malia efficacissimum remediū esse vitæ Principis ac morum integritatē.

Prælationē etiã insignē probitatem requiri.

Superstitio- nis malignitatem carpere etiã sanctissimi morum hominum integritatem, ac famam.

Sacerdotum scelera quanto detrimento Religionis.

Alia sunt minora adiumenta.

Iapones Mathematicarum disciplinarum ope à superstitio- nis gurgite extrahi. Indos benefici- cientia.

Americanos ceremonijs, & musica.

Musica laudata.

Paulus Somofatenus hym- norum Ecclesiasticorum im- pijs corre- ptor.

Inde Artia- norum, & Pe- lagianorum impietatem sua sumpsisse in- crementa.

Quorundam au- dacias ausu. Lutherici, & Bezani hym- ni numerosis suis conu- ersibus illecebrarum, ac jtiliariorum plenissi- mis.

Alia remedia allundè petenda.

cura proximi spontè dictabit ; omnia alia, quæ amorem ; venerationemquè Principi conciliant , etiàm eo proficiunt , vt huius sententiam in Religione facile amplectantur ; atquè huiusmodi sunt tributorum , & onerum remissio prompta , cum incendijs , aut ruinis deformata est aliqua pars ditioris , Auxilia , Annonæ procuratio . His enim efficitur , vt quicquid Principe aduersum putant , oderint ; His vtendo facile Princeps , extirpabit hæreses ; quamvis in his legibus ipsis potentiores esse videantur .

PRINCEPS COMITIS LUDOVICI CARACCIOLI

De Prudentia Principis.

Liber Septimus.

De Prudentia Civili Principis, qua sit, eiusq; partes.

CAPVT PRIMVM

P prudentia Principis pauca quedam potius à me sunt delibanda, quam tractanda, cum hoc toto opere nil aliud contineatur, quam Civilis Prudentie ratio, ex qua veluti fonte reliqua omnia doctrinae huius præcepta dimanarunt certissimum est. Pertingam itaq; tantum, quid sit Prudentia, quæ eius partes, quibus facillime cognitis, quæ exinde erunt cognoscenda, erunt in aperto.

Prudentia est habitus agendi cum vera ratione circa illa, quæ hominibus sunt bona, aut mala hæc autem latissime patet, & in omnium virtutum actionibus versatur, omnibus limites certos modumq; quasi in scripta dictatrix præstat. Cum enim virtus omnis, in medio, electione, & modo consistat, sine illa rectrice, & dispensatrice, non potest modum eligi, nec modus inueniri sine hoc perpendiculo non nisi ruina extruitur. Magnes ille circum nauigationis absque optimæ felicitatis, innotum detigit, faciemq; præfert, quæ extincta omnia in tenebris sunt. Hanc luceis diuinae radii Princeps per tenebras in consiliati- bus oculis persequatur. Politicam dico, suæ civitati prudentia militum, iniquam, quæ patet, bello, Regno, Aristocratiæ, Politicæ, largibus præsidio, totiq; res, ac tanti momenti tam diuersimiles moderatur, atq; in fines suos deducit, quod opus est cum cognoscere, excipere, disponere, quæ in duobus inuicem animalium hominum regit; Homine, inquam, cuius natura auida est libertatis, quæ adeo molestum est Imperium, ut eam vtili iusta, & benigna imperantibus

Authoris cō-
stitum.

Prudentia est habitus agendi cum vera ratione circa illa, quæ hominibus sunt bona, vel mala. Virtutem, electione, & modo consistere, in medio, electionem autem modum esse à Prudentia. Prudentia est istem, velut nauigationis dirigentem à Principi faciem præfert, ut multiperitula vitæ. Civills facit officii.

vt luminibus
capto per spi
cilla, nulli
sunt ad iume
to, ita haud
bene praest
Imperio, qui
Prudenti focu
lo priuatus
occurit.

Fabij, Max-
mi Prudentia
qua hostes p
ligauit, clui
bus regedis,
haud parem
vitam fuisse.
Quae consti-
tuunt Prude-
ntiam.

Qua necessa-
ria ad senten-
tiam suam in
Republica p
dignitate di-
cendam.

Historiarum
ad hanc obli-
uiscenda studi-
um laudatum.
Quae cautio
in legendis
historijs ha-
benda a cibo
rum similitu-
dine.

Prudentia hi-
storiarum co-
gnitione, &
experientia
comparari.

Caroli Quin-
tum Thucy-
didis lectio-
ne, & Com-
mencei commen-
tarijs.
Historiarum
lectio non
loquacitatis,
sed discipli-
nae causa v-
surpari debe-
re.

perantibus malignè pereat. Quemadmodum perspicillia, inapte
sumit, qui luminibus captus est, ita haud benè praest Imperio,
qui oculo prudentiae priuatus est. Damna certè dat multa im-
prudencia ijs praesertim, quibus regimen aliorum commissum
est, non enim sibi soli putant, sed plerumq; immò saepe numero,
cunctis ijs, quibus regendis non tam viribus, atq; potentia, quàm
prudencia opus est. Hinc Fabio Maximo aliquando plus negotij,
cum Ciuibus, quàm cum hostibus fuisse scribunt; Aded verum
est excellentibus ingenijs citius deesse arcem, quam Ciues, & sub-
ditos regant, quàm, qua hostes superent.

Integram autem hanc Prudentiam constituunt octo partes,
Memoria, docilitas, Ratio, intellectus, solertia, prouidentia, cir-
cumspectio, cautio, diligentia; Ad Consilium dandum haec fe-
rè conueniunt.

Primo sanè ad sententiam in Republica dicendam, consilium
uè exhibendum, multarum rerum memoriam, videndamq; seu do-
ctrina, seu experientia comparatam requiro; Qui enim ea, quae
antè se facta sunt, ignorat, semper perit; tam multa scripta
sunt, tam varia, vt vel truncum instruere possent; verum illa est
ingenij humani imbecillitas, vt, cum aduersa legunt, & prospe-
ra, sibi benè ominentur homines, & quae blanda sunt, credant.
Sint vsui Historiae, quae cuiuscumq; generis, documenta in illu-
stri posita dant intueri, vt Princeps, quod imitetur, capiat, quod
foedum inceptum, foedum exitum, derelinquat. Prudens tamen sit
Princeps, vtiliaq; tantum scernat; Cibus, cum naturam suam
retinet, & indigestus stomacho innatat, oneri est, & valetudine
irritat, ac premit; cum verò in sanguinem recessit, vires ministrat
& venas implet, ita quoque rerum cogitatio, non in memoria
tantum residere, sed transire in ingenium debet, consiliorumque
firmitatem, & constantiam, salutari succo roborare, ac fulcire.
At non satis haec comparata dicitur, nisi ad vsu, civilemque ac-
tionem transferatur; Duo sunt, ex quibus Prudentia sumitur,
historiarum cognitio, & experientia. Nam, quae ex altera harum
colligitur, nedum debilis est, & manca, sed irrita, immò misera,
immò etiàm in Principe miserissima. Quamplurimos Reges, ac
Principes fuisse extant monumenta, quae opprimè delectatos
fuisse historia tradunt; Alphonsum Aragoniae Regem, in Q. Cur-
tij scriptis diligenter volutatum annalium scriptores tradide-
runt. Carolum Quintum Thucydhidis lectione, & Philippum
Comminei commentarijs operam impendisse asserunt, qui res
eius gestas meris consignarunt. Et certè non in fructuosam il-
lis fuisse huiusmodi lectionem, ex heroicis illorum pace, belloq;
gestis liquido constat. At doctrina haec ad facta debet, non otij,
aut inutilis loquacitatis causa vsurpari. Dux Albanus scientiam

tiam aiebat nuda tantum lectione paratam similem esse lacu compluio, quæ verò rerum vsu paratur, aquis puris, & limpidis. Qua ratione Princeps non ineruditus, filium suum Regni successorem admonebat, voluptatem, vt caperet lectione, & cognitione rerum honestarum, verùm cum duplici cautione, vt in primis, non nisi tempus illud impertiret studijs, quod à negotijs viuilibus superesset; deindè, vt ad studia lentius incumberet, quo simplicem, ac nudam rerum cognitionem perciperet; & idoneum se redderet muneri suo exequendo, reuocans ea in praxim, & vsum, quæ iam ante lectione didicisset.

Memoriam non semper, sed frequenter tamen comitatur alterum ad actiones Prudentiæ adiumentum, Docilitas. Princeps, qui à se ipso omnia non habeat, siuè adhuc iuuentam non fuerit egressus, siuè prima rudimenta non benè à probo, & docto Magistro ebiberit, non erubescat discere, nec modo à libris (quod facilius arrogantia facit, quia sibi sola imperitiæ suæ conscia est) sed ab ijs, quos viros idoneos delegerit, eorumq; sententias sedulo percipiat. Hac in parte grauissimè errant, qui solo adulationis cantu allecti omnia se scire arbitrantur; qui, quod à se ipsis non fuerit præmeditatum, ab alijs suggeri ægerimè patiuntur; idèd non, quod est optimum, & ipsi censuere, pertinaciter vrgent.

Docilitate sat præstantior solertia, quæ celeri animi motu rationem modumque Inuenit expediendæ difficultatis; Subitanea enim, & breui tempore res arduas componit, nomen, & auctoritatem parat. Non datur hæc tanta virtus, nisi his, qui longo experientiæ vsu plura didicere. At non tot, tantorumque negotiorum humeris priuatorum imponitur moles, quot vastitas, numerosaque congeries Principis animum fatigat; hic si celeri quodam animi motu plura sedauerit, verè Prudens dicitur, solersque Princeps.

Præstantem non minus dixerim intelligentiam, quæ ex cognitis, perspectisque alia cognoscit, & dijudicat. Hæc est ea, quæ supra enarrata iam cognita in vsu, cum opus est, trahit, & mente iam discussa in publicum commodum deducit.

Providentiam non omitam, quæ finem bonum, & ea, quæ ad finem ducunt, proposita habet. Porro parum est superiora illa, si habeas, nisi, & omnia adiuncta, quæ quæ rem circumstant, circumspicias. Quæ Prudentiæ pars circumspectio nominatur. Imperatorum effigies olim honore ciuili colebantur: officium videri poterat, sed quia statuis illis diuorum effigies coniungebantur, Idolatriæ crimen erat legitimi Magistratus veneratione connexum. Prudentiæ igitur fuit circumspicere, ne, dum

Eam lectionem filij sua debet, sed duplici cautione vsurpandam monebat.

Docilitatem magnum ad Prudentiam adiumentum.

Princeps libenti aurè excipiat idoneorum virorum sententias, ac monita.

Solertia pars Prudentiæ.

A Principe, magis quam à cæteris solertiam exigi.

Intelligentia: Eius munia. Providentia quam necessaria. Partem Prudentiæ esse, & dici circumspeditionem.

Imperatorum simulacra sùmo in honore habita.

Quæ circumspectio tam à prudentia habenda fuit.

Imperatorem hōnorarent, Deum colerent.

Cautio maximè requisita.

Commoda in Republica sæpe negligenda, vt mala vitentur.

Quam rara sit hæc virtus exemplo Cassij, & Bruti.

Diligentia vna virtutū, quæ assidens Prudentiæ est alacritas, & facultas, qua percipitur eorum, quæ prudenter sunt constituta celeritas.

Diligentiæ sectetur Princeps.

De ea rustianū Axioma.

Oculus Domini pascit equum. Proverb.

Decurritur quorundam obiectioni.

Diligentiā maximè luare cuique rei, vel negotio statuta tempora, quæ facillè pervertere non liceat.

Grande scelus, negligentia, quæ Religionis contemptus subrepat, hostes inualescunt tyrannidem optinentes exercent, &c.

Magnum etiam momentum habet in bonorū adeptione cautio malorum. Multa enim commoda in Republica sunt deserenda, etiam vsu recepta, vt quæ consequi solent, mala euitentur. semper, quod obest virtuti, considerandum est, ne casu vnico, totus labor pereat. Rarò virtutis hæc pars etiam illustres viros comitatur. Cassius, & Brutus, dum tyrannide liberare patriam satagunt, non satis perspecta voluntate Antonij, aliorumquæ ciuili sanguine gaudentium tres crudelissimos, vno sublato, tyrannos patriæ imposuerunt.

Prudentiam tandem sine diligentia esse nollem, quæ tanti est, vt si Prudentia sine diligentia existeret, vere Prudentia non diceretur. Hæc est animi alacritas, & facultas, qua percipitur eorum, quæ prudenter sunt constituta, cum recta ratione celeritas. Virtus omnis exigit, vt adamussim sibi respondeat effectus, sed in Imperio etiam in paruis vtilitas id omnino requirit, & est animi certum, & stabile documentum.

Rebus igitur, quæcumque tandem illæ sint, quæ tum propriam, tum ciuium omnium secum trahunt vtilitatem, diligenter Princeps consultum velit, & cautum. Agricolas imitetur, quorum est Axioma rusticanum, quocumque domini præsentis oculi frequenter accesserint ea parte maiorem in modum fructus exuberare; Oculus Domini pascit equum. Nec Aulicorum, qui obijciat, qui omnia ad se trahere festinet, Principem tam multis, minutisque rebus sufficere nequire. Possunt non modo minores Principes, & Duces; sed Monarchæ etiam habere rebus disponendis ordinata tempora. Hæc bene disposita ordine haud impediunt; si distinguantur, aderunt suo ordine negotia, nec illis deerunt tempora, nec tamen, quod in lucro Princeps ponet, supererit vitij. Si plures erunt Prouinciæ, singulis, sicut, & negotijs sua consilia designabit, atque ita quoque ipse per vices adesse poterit. Nonnullæ horæ somno, nonnullæ cibo, nonnullæ voluptati, nonnullæ consultationibus tribuantur. Quas liberas esse velit, audiendis miseris, viduis, pupillis absumentur; his prima debetur miseratio, & precipue alio præsidio destitutis Pater esse Princeps debet. Graue profecto est scelus negligentia, qua Religio contemnitur, hostes inualescunt, Satrapæ tyrannidem exercent; Vno verbo, vna nominis subscriptione, vno oculi coniectu, quot scandala tollere, quot viros bonos erigere; quot improborum conatus repellere possunt Principes. Non sine itaque multorum pernicie, nec sine grauissima æterni supplicij damnatione potest esse negligens Princeps, qui, si sedulitatem, vti Prudentiæ partem non tucatur, hanc omnino non fuisse se affectum credat; cum parum reliqua

liquæ protint, nisi sit hæc, veluti stimulus, quæ suo vsu, ac ministerio reliquas ad certum veluti terminum impellat.

Quàm necessaria sit Principi Prudentia, quæ in deligendis maxime consiliarijs requiritur.

CAPVT II.

NATVRALE est, cum quis Principatum init, nouasque Imperij, & gubernationis curas suscipit, vt omnium quidem oculi, animique subditorum, aliorumque in ipsum conuertantur; Sed magis, magisque eorum, quorum interest, quales eius existant mores, an videlicet eam regendi ingrediatur viam, quæ virtutis, ac prudentiæ, an pusilli animi

specimen præbeat. Hæc autem Principi primo dominatus ingressu tanti sunt facienda, vt meritò tanquàm res grauissimæ sigillatim respicienda esse videantur. Princeps igitur primo occursum enitatur, vt in mentibus hominum quoad fieri potest, efficacem imprimat opinionem, se non modo præsentis fortunæ capacem, sed etiam quamuis maiorem amplitudinem, quam tempora, & occasiones ferre queant, esse exequaturum. Primæ actiones, quæ Principi prudentiæ famam pariunt, duæ sunt, œconomia, gubernatioque; cum primum Imperium, est adeptus, & iudicium in eligendis ministris adhibitum. Omissa priori, quæ ad hoc opus minimè pertinet, assero primam ministrorum, eorumque, qui ad intimam Principis amicitiam sunt admittendi, electionem, illicò illius indolem, & capacitatem patefacere, eiusque magis reconditas propensiones aperire. Ob errorem enim Principis praua sæpè fit electio; quoties, vel quia natura suspicax est, ministros maximæ probitatis odio habet, vel ob Prudentiæ defectum iuxta cuiusque vires ignorat, onera distribuere, vel propter nimiam facilitatem permittit, vt virtus fauoribus corrumpatur; vel quia ita avaritia laborat, vt viros integerrimos, virtuteque præstantes conquirere nolit. Illud tamen certum est externam hanc prudentiam, quæ ab ijs, qui per prudentiæ opinionem ad consilia Principi suggerenda destinantur, proficiunt, nulla alia re citius, ac vehementius, quam circumstantium consiliariorum numero Principem dare præcipitem.

Principem orientem omnium oculos ad se attrahere.

Principatus maxime initio fortitudinis, ac prudentiæ specimen exhibere conetur.

Quæ actiones Principis Prudentiæ excellentiam hominum mentibus ingerunt.

Potissimum esse Aulicorum ad consuetudinem eius electionem.

Quæ sint prauæ electionum rationes.

Nimium Consiliariorum numerum Principem dare præcipitem.

Sæpè Consiliarios eadè qua Princeps carere Prudentia. Horum æmulatio.

Ab iis ad priuata cõmoda consultationes publicas reuocari.

His omnibus incommodis occurrere Principè cauta consiliatorum electione.

Pauli Tertij Pontificis Maximissimi hac in re laudata circumspèctio.

Eius consiliũ doctissimo- rum, ac virtute insigniũ viro- rum fecundissimũ Seminarium

Principem decere in Reipublicæ administratione sibi socios asciscere.

Propterea quod, aut Consiliarij eadem carent, qua Princeps prudentia (quæ res facillimè contingit, cum vnum quodque ad sui simile ducatur,) tunc autem Reipublicæ status eo celebrius pessum habetur, quo numerus maior ruine huic motum dederit; Aut certè sæpè numero mutua æmulatione inter se digladiantur, animisque in diuersa tendentibus trahuntur, & propter finium diuersitatem haud rarò ad priuata cõmoda publicas digerunt consultationes, & per diuersas artes, fraudesque curant, vt omnem existimationem, incrementum, suaque vota sibi inuicem præpediant. Quibus omnibus occurret Princeps, si ea erit præditus Prudentia, vt integerrimos eligat, non omnino ignarus nullum regie existimationis fundamentum solidius esse, quam si increbrescat fama ad consuetam Principis intelligentiam conspicuorum Consiliatorum manum adiunctam esse. Paulum Tertium Pontificem Maximum Pontificatus sui tempore maiorem nulla in re diligentiam habuisse fertur, quàm vt non solum intimos sibi à consilijs accerferet amicos, sed, & alios multos passim sibi conciliaret, quorum aliquos honoribus, diuitijs nonnullos, omnes beneficentia, sibi posterisque deuinciebat, vt verè dici possit, ex illius sapientissimi consilio, tanquã fecundissimo seminario per vniuersam Christianorum Reipublicam exiisse inumeros, & doctrina, & virtutibus insignes viros, qui partim in Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium numerum acciti, & partim diuersis Ecclesijs suffecti, partim ad negotia Sanctæ Sedis, cum Potentissimis Principibus tractanda dimissi. Rectè itaque senserunt, qui summæ huic potestati alios in curarum partem adiungendos existimarunt, tum quod facilius munia Reipublicæ sociatis laborib. exæquetur Princeps, tum, quod melior habeatur, quod solus omnia non præsumat; sint tamen eruditi, veri, & pauci, ad quos medijs negotiorum procellis tuto decurrat.

*De Consilij Consiliariorum, consiliorumq;
necessitate, & utilitate.*

C A P V T III.

CONSILIVM Principis legitimā congregationem, siuè cætum appello hominum sceleto- rum, qui Principi suo, quomodo Respublica belli, pacisq; tempore sit administranda, consulunt, vt salus Reipublicæ conseruetur. Consiliarium personam voco electam; idoneamq; ad tale concilium, fidam, rerum peritam, pace, siuè bello salutaria suggerentem. Quam necessarium, & vtile cuius magno Principi sit Consilium, sintque Consilarij, & Consilia, nullus est, qui ignoret; docent hoc omnes Respublicæ, quippe haud vllam Rempubicam ab Initio feliciter, beneq; institutam esse; cui haud fuerit aliquod datū concilium, apud omnes est in confesso. Nemo tanta sapiētia, & prudentia, tantaq; perspicacitate præditus est, vt per se omnia perspiciat, dijudicet, cognoscat, & in diuersis contrarijs, sententijs, quæ sit verior, potior, & melior, intelligat, Reipublicæ quæ salubriorem eligere valeat. Maximum Principi onus impositum; vnum præesse pluribus, vno capite plura regere capita, leges condere, easdemq; defendere, Imperium Mari, terra, pace, bello, sapienter, & prudenter moderari; Res sanè, quam arduā, quam remolis? Difficile est laboriosum, & durum, Imperium in homines; Multis itaq; virtutibus, multis viribus virisque opus est; vt cursum rectum, & felicem in hoc scopuloso Mari teneat. Magna insuper prudentia, magna cōtinētia, & constantia opus est; ne licentia Princeps se ducatur, & potentia sua in delictis abutatur. Hominum animi sæpè errorum caligine inuoluuntur; quid eligendum, quid fugiendum, prorsus ignorant. Omnis prudentia humana anceps, lubrica est, & ambigua perpetuo fulcris, & subsidijs eget; In nullo homine perfecta Prudentia, splendidus eius radius in paucis. Optandum igitur vt Princeps, prudentum amicorum vtatur consilijs, ne stultorum, & ignarorum cōsuetudine Rempubicam corrumpi, & opprimi patiatur. Reperiatur licet Sapiētiæ, & scientiæ decus, splendor amplissimus, probatusque rerum vsus in Principe, sine consilarijs tamen Rempubicam feliciter haud administrabit, Tot enim, tamq; variaz ancipites, & implicitæ pacis, bellique tempore se se offerunt res,

Quid cōsiliij,
& cōsiliariorum
nomine hic vsurpet.

Consilij
Cōsiliariorum
esse summā
utilitatē omnibus
rebus publicis
haberi.
Necessitas eorum.
Maximum Principis
onus vnum se præse
se omnibus.
Durū, ac laboriosū
in homines esse
Imperium ac
proinde multorum
vires exigere.

Homini animos
sæpè in errores
elabi.
Prudentia
humana lubrica
ideo subsidijs
agere.
Princeps igitur
sapiētum
consilijs vtatur.

Principis prudentiam assidua Consiliariorum opè in dies exarscere.

Ab arte tractandi equos similitudo ad pericula Principi alieno destituto consilio imminentiã aptè indicanda.

Nota iniusta Tiberio Cæsari ob delatas Flaco, & Lucio Pisoni Prouincias.

Alia utilitas Consiliariorum ex eo, quod sic subditis sit factio.

Populum facile acquiescere durioribus etiã mandatis, quæ consilio probata fuerint.

Sæpè etiã decretorum inuidiam ipsi consilio non Principi imponi.

vt sæpè Princeps solo suo consilio ex ijs rebus haud queat emergere. Iam certum est etiã Principem ex assiduitate consiliorum fieri prudentiorem, sapientiorẽq; licet enim in administranda, tractandaquẽ Republicã fuerit rudis, stolidus, fatuus; ex assiduitate tamen consiliorum, ex consuetudine deliberationum, ex agitatione rationum, ac controuersiarum, nec non rebus decernendis, quasi in optimarum scientiarum schola breui efficitur doctus, peritus, circumspèctus; Quantum periculis obnoxius est imperitus artis tractandi equos indomito equo insidens, tantum in fortunij expectare debet Princeps ob prudentum virorum consilij derelictum Iudicium. Prudens eniã Princeps populo ostendere debet, quos viros literis, virtutibus, & Prudentia præstantes eligerit, quos consulat, quos familiaritate complectatur, ac benevolentia prosequatur, & quis aliter de Principe potest iudicare, quam quod sit talis, quales sint amici, quorum familiaritate detineatur? Pessime audiuit Tiberius Cæsar, quod Flaco, & Lucio Pisoni, cum quibus noctem continuam biduum potando consumpserat, alteri Siriam Prouinciam, alteri Præfecturam vrbis confestim derulisset, & ignotissimum quæsturæ candidatum nobilissimis anteposuisset.

Cæterum præter has omnes utilitates, quas Princeps à suis amicis nansciscitur, & hæc est, quod magnam authoritatem sibi apud Populum conciliabit per Consiliarios prudentes, & sapientes, Recta enim, iusta, & salutaria, omnia, & singularia esse putant subditi, quæcumquẽ facit, si non ignorant Principem prudenti suo vti consilio, & concilio. Si quid iniquus à Principe duriusuè, siuè accerbius imperatum sit, si consilio amicorum, siuè Consiliariorum suorum factum esse subditi putent, ne que iniquum illud, aut durum, videbitur, sed iustum, & æquum. Quam etiã si aliquod Principis iustum Populo graue nimis accidat, si constet, ex concilio venire, haud Principi adscribetur, sed concilio, siuè Consiliarijs, & contra, si quid dignum laude, siuè aliud quodpiam sit, quod Populo arrideat, in Principis concilio decretum sit, à solo Principe illud profectum subditi autumabunt, eiq; soli laudem adferent. Certissimum igitur, & verissimum sit, cuiusq; Principi Prudentes Consiliarios, omnis salutis authores esse, quippe à quibus non solum foelices actionum successus, sed, & honos, existimatio, & authoritas, tam apud suos, quam extraneos Principi proueniunt.

Quos

Quot, & qualia Magni Principis consilia
esse debeant.

CAPUT IV.

IN SENSO, nec pluribus, nec omnino paucioribus magno Principi opus esse consilijs, quã quinque; Primum voco concilium Iuridicum; Secundum Consilium Censorium. Tertium, quod ærario, & Annonæ præficitur. Quartum, Militare: Quintum sanctius, secretiusque Concilium, quod cæterorum caput est.

Hæc quinque concilia muneribus, negotijs, consiliarijs, potestate, dignitate discrimine instituat Princeps; Concilia ista diligenter adeat, ac frequentet. Experimento videbit se, & commodè, & foeliciter Rempublicam suam rectorum, & gubernaturum.

Ad Iuridicum Concilium, quod attinet, incumbit ei Iustitiam distributivam, quam vocant, & commutativam, secundum leges sustinere, nec non providere, & curare, ut leges ad unguè executioni mandentur, curare insuper, ut fontes puriantur, infontes protegantur. Ad hoc concilium pertinent omnes quærelæ, omnes lites, & appellationes causarum, tam criminum, quàm Civium, quæ ad Principem devoluuntur. In hoc concilio sedeat Iustitia, sedeant Iudices, obligatis oculis, hoc est, sine personarum respectu, sine avaritia, sine amore, & odio, sine, ut verbo dicam, vilo affectu.

Secundum concilium dixi Censorium; Est hic mea sententia, Magistratus Reipublicæ omnino necessarius. Veteres quidem, & Græcorum, & aliorum Reipublicæ nonnullos Magistratus pueris, alios mulieribus, quosdam Populo præficiebant, atque ex re ipsa nomina imponebant, ut alij prædonomi, gyneconomi, quidam nomophylaces censores dicerentur, qui non solum scripta legum, sed mores etiã hominum observarent, & ad honestatem reuocarent. Quod si quis est, qui hunc Magistratum parum putet esse necessarium, is mihi velim in mores multorum depravâtissimos, oculos intendat. Sunt inter Præsides Civitatum, municipiorum, arciumque; tam regiarum, quàm aliorum Principum homines, qui vndique captent occasiones Populi deglubendi; sunt multi, qui suis rebus turpiter abutantur, qui dies, noctesque perpotent, qui res, & patrimonialia lauta dissipant, qui tamen in ius minimè vocantur. Quod si est e Republica,

Quinque consilij egerit. Principem. Iuridico, Censorio, Præsidente ærario & annonæ, & militari, & quodam secretiori cæterorum veluti Præsidente.

Iuridici consilij esse studium. Iustitiæ distributivæ, & commutativæ. Ad hoc spectare lites, quærelas omnes, & appellationes causarum.

Consilium Censorium maxime necessarium. Apud Reipublicas Græcæ, & aliorum nationum consilia censoria plura fuisse.

Eius munus esse hominum mores observare, & ad honestatem reuocare.

Necessitas horum ab iniquitate quorundam turpissimorum hominum evadit.

Ad insolentia, & vi quorumdam virorum nobilium, à qua privati homines eripere nequeunt.

Cur huiusmodi monstra censuræ non subiacent.

Consilij, quod Aerario, & Annone præstet munera. Eius præcipua cautio.

Consilium, quod vocant frumentarium & præstet annonæ, idem omnino sit cum eo, quod aerario præficatur.

Huius alia munera. Militare consilium, in quo assideant, & meriti, ac veterani milites.

Alijs quoque parere possit aditum in militare consilium, veterani tamen militis consilia iuris habenda.

ut quis rebus suis benè vtatur, & valeat opitulari Rei publicæ, cur decoctores animadversione non erunt digni? Est non nemo, qui præter opinionem illustri generis, vnde commendari possit, nihil habet, homo sine re, sine nomine, cui nihil feritur, nihil metitur, nihil penditur; Hic ministros non paucos vna cum equis alit, eius domumcula nihil habet; præter ferrum, & arma, quibus terrori sit omnibus, minetur vulnera, denunciatur cædes. Huic nemo resistere potest, nam agris addictis, arma tractare non vacat. Nemo illi apud Iudicem diem dicere, nemo eius nomen ad Præsidentem deferre audet, nisi qui cædi se expositum velit. Veniunt ad eum supplices multi, veniam ab eo deprecantur errorum, quæ nunquam admiserunt, sed quæ ille confinxit; Ipse verò in dies fit insolentior. Tale monstrum non subiacet censuræ? Constituendi essent Censores, qui de moribus omnium statis temporibus inquirerent, quam quisque exerceat artem, & vnde victum sibi pareat, viderent; otiosos nulli honestæ rei studentes, virtuti infensos, vel ipsi punirent, vel ad Principem, Iudicem suè ordinarios deferrent.

Tertium Consilium Aerario, & Annone præfici volui. Sit constitutum hoc concilium ad Principis, tam suetos, quam insuetos, recipiendos, colligendos, conseruandos, & amplificandos redditus. præsentem siquidem sit animo, caveatque diligenter, qua ratione pecuniæ extraordinariæ conficienda, vnde haurienda, qua opportunitate petenda, qua que via, & tempore noua tributa, & vectigalia sint, vel imponenda, vel augenda; onerosa verò, & populis grauiora, vel remouenda, vel minuenda; impensas etiã, quas Princeps belli, pacis uè tempore subit, curet, earumque rationem habeat. Quamuis autem sciam Politicos quosdam singulare quoddam concilium, quod frumentarium vocant, constitui velle, quod Annone præponatur, rectius tamen ego censuerim, si illud idem concilium, quod Principis Aerario præficatur, Annone quoque præficiatur. Quapropter huius tertij concilij munus insuper erit, pacis, & belli tempore regno de Annona prospicere, quo ut facilius, foelicis que fungatur, quantum com meatu ex Principis ditione in annos colligatur, quantum super sit, quantum desit, quantum Mari, quantum Terra aduehatur, vnde, qua via, quomodo, & quo tempore exportetur.

Quartum Consilium dixi militare; in hoc sedent præcipue emeriti, & veterani milites, nemini enim quicquam hac in re est consulendum, cuius ipse periculum aliquod, non fecerit; Sunt quidam licet militiæ nunquam interfuerint, qui in consilium de belli, vel suspitione, vel etiam ratione vocari possint; nemo tamen ibit inficijs veteranum militum de modo belli gerendi

rendi, de prælio dando, hoste fallendo, de expugnandis propugnaculis rectius esse iudicaturum, quam eum, qui literis tantum est imbutus. Ipsæ quoque obstetrices in pariendo exercitæ, melius de partu, eiusque periculis differere, ac diiudicare valent, quam doctissimus Hippocrates. Literis nihilominus? scientia politica, & historia benè instructus, & edoctus de re bellica, dicere, & consulere cum laude poterit, quippe ex ijs multa salutaria munita eruet, & in medium pro met. Huius porrò Concilij officium est, curare, vt Ciuitates sint munitæ, Regni margines, limites, fines à periculis immunes; nec non armamentarijs totius ditiois, armis instrumentis bellicis, cæterisque rebus, quarum in bello est vsus, tempore pacis iam prouisum sit. Ad hæc sui Principis scrutetur potentiam, nec non vires vicinorum Principum, & cuiuscunque Reipublicæ, aut Ditiois, quæ vel amica, vel inimica, aut talis fieri aliquando posset. Diligenter conferat neruos, virtutesque, & sui Principis, & eius hostium. Inquirat in loca, per quæ suus Princeps hostis regiones aggredi; & in ea, per quæ ille militem suum ducere tuto queat, nec non in ea, quæ facile in Principis sui fines aditum hosti possint aperire. Calleat artem belligerandi, ex historijs memoriam habeat bellorum, & pugnarum; In primis autem edificat, memoriæque suæ fideliter committat, omnia sui Principis bella, & maiorum eius, quas demum ob causas illa mota, quomodo gesta, quomodo administrata, quibus demum conditionibus composita. Statuta, & leges condant, quibus Iuuentus pacis tempore exerceatur, vt belli tempore sibi prodesse, hosti obesse sciat. Intellegat, quando pax bello, & quando bellum paci sit præferendum, quomodo Regnum defendendum, & quomodo inimico obuiam eundum, promptam habeat rationem, per quos bellum gerendum, qui Duces, qui milites sint legendi, & vno verbo quid antè bellum, quid in bello, quid post partam victoriam, siue acceptam cladem sit agendum.

Quintum Concilium nuncupauit sanctius, secretius, & superius. Hoc cæterorum omnium caput, & oculus esto. Animaduertat hoc Concilium in Principis Vicarios, animaduertat in Præsides, Castrorum Præfectos, Consiliarios, Iudices, & alios Ministros Principis, tam togatos, quam sagatos, an rectè suo fungatur officio, an sint, vel ex authorandi, vel retinendi, qui eligendi, qui repudiandi; In hoc sanctiori, & superiori concilio ad Principem scriptæ litteræ insuper resignentur, & legantur, atque ad alios Principes à Principe exarandæ scribi demandentur. In hoc concilio, omnia proponantur, quæ ad summam Reipublicæ, totiusque ditiois pertinent, nempe de legibus condendis, & abrogandis, de Republica cõseruanda, & augēda;

de

Ipsas obstetrices melius de partis disserere, ac diiudicare quam Hippocrates. Officia huius consilij, & maxima cura monitiones arma, & bellica instrumenta Regni in expedito seruare.

Sui Principis, & finitimum scrutari potentiam.

Conferre sui Principis, ac eius hostium vires.

Qui in regnū aditus hostibus pateant inquirere.

Sui Principis, vel maiorum eius bellorum cognitionem minimè negligere.

Curare, vt pacis tempore iuuentus armorū exercitamentis; excolatur.

Promptā habere rationē eorum præcipuè, qui in Duces eligi possint.

Quintum consilium sanctius, cæterorum caput & oculus.

Ab hoc in omnes Regni Magistratus animaduertendum. Scriptæ ad Principem litteræ in hoc legantur, &c.

Huius consilij post A Etolos author Augustus Cæsar.

de securitate publica, de Pace, de bello, de legationibus, de Imperij finibus, de Reipublicæ socijs, nec non de similibus magni momenti negotijs, quæ hoc sanctius, secretius, & superius concilium solummodo ingredi, & in eo tractari debent. Huius inventorem fuisse post A Etolos Augustum Cæsa rem ferunt, quippe primum è Senatu, quindecim, mox viginti eximios legit Patres, cum quibus de negotijs ad frequentem Senatum referendis antè tractaret, ubiq̃ue postmodum adeò inolevit hoc institutum, ut vel ipsi Turcæ, tamquàm Reipublicæ vtilissimum recipiendum existimarint, Etenim apud eos tres assolent esse probatissimi viri; qui ad Imperatorem omnia deferunt responsa, quæ exequentur.

Ratio, cur consilia hæc quinque diuisa suadeantur Principi.

Cautio Principis in Consiliarijs diligendis.

Consultum est, ut consilia diuisa, & abiuncta, superiora; & inferiora secretiora, & sanctiora habeat omnis Princeps, ut sic melius, citiusq̃ue, tam Principi, quàm Populo prospiciatur. Nā si vnicum concilium omnes causas, omnia negotia sustineat, sub tanto onere succumbet, & obruetur, hinc forensia minimè expediuntur, multiq̃ue subditorum nimium, & temporis, & sumptus impendunt, ac perdunt. Cautio autem sit Principi, ne Consiliarios quoscumq̃ue nullo seruato ordine adhibeat, sed omninò eos per gradus ducat, curetq̃; ut illi consiliarius, quem in sanctius, & superius concilium, quod cæterorum omnium est, caput, vocat, antè in cæteris quatuor, probè sit versatus, ac exercitus.

De dotibus, tum animi, tum corporis quibus præditi esse debent Consiliarij.

C A P V T V.

Virtus Consiliarij prima alacritas

Sine alacritate omnem virtutem læguescere. Similitudo ab agris.

QUATVOR supra decem omninò animi dotes in Consiliario requiro, quarum prima sit, quæ veluti agmen ducat, Alacritas; Sit omnis consiliarius ingenio alacri, & celeri: Alacritas enim quæque incipit, prosequitur, perficit. Quid omnis virtus (quæcumq̃ue tandem illa sit) sine alacritate? Hebes ingenium instar agris natura sterilis est, licet ille sæpiùs versetur, fodiat, colatur, optatos tamen fructus labore dignos minimè reddit; Nec ubi ingenij vigor deest, virtutis fructus vlli sperandi sunt. Magna, grauia, & ingentia pondera mortalium vires su-

superantia facile machinis mouentur, leuantur, tolluntur, & ponuntur. Ita quoque (quod viribus alijs nequimus, id ingenij alacritate efficitur, & præstamus. Dignoscitur autem ingenij alacritas, & promptitudo, si in docendo sis argutus, in respondendo velox, in accipiendo facilis, in docendo clarus, in iucundis suavis, in serijs cautus. Obmurmurant hic politici quidam Principi suadentes, vt in eligendis Consiliarijs summam habeat rationem, ne sublimia hæc ingenia secernat, sed media, vt enim aptior est ensis, qui aciem habet paulò obtusior, quam acutissimam, ita ad res agendas multo esse præstantiorem, cuius mens non nimium sit subtilis, & acris, inquiunt. Quin etiam alta ingenia, non aliter, atque arbores pluribus, quam conueniat fructibus, grauida, nimia vbertate luxuriant, nec cuique negotiorum generi apta sunt, neque satis foeliciter se se varijs hominum ingenijs, & studijs accommodant, consilia verò calida, & audacia plerumque prima specie læta, tractatu dura, euentu sunt tristia. Addunt insuper huius generis viros expediti nunquam esse iudicij, sæpè disceptare, nunquam concludere, nouandis, quam gerendis rebus aptiores, obsequij penitus ignaros, perturbationibus semper agitari, quemcumque mouere lapidem, nec quæta finire, eò quod ea sibi proponant, quæ, nec sunt, nec erunt, & mentem cæterorum sua ipsorum mente metuantur. Verùm mea sententia est non tantum tardiores, & grauiores viros in Consiliarios esse diligendos, sed etiam alacriores, & acriores. His in subditis, & improuisis euentibus, vbi non longa, sed celerrima deliberatione, subito consilio, improuisa electione sit opus, vtatur Princeps, vbi scilicet non querenda, sed rapienda sunt consilia; vbi enim opus non sit celeritate, meliores sunt hebetiores, & tardiores acutis consiliarijs.

Eloquentia etiam secundo loco Consiliarijs apprime necessaria est. Decet enim Consiliarium non tantummodo præclare sentire, prudenter intelligere, sapienter iudicare, verum etiam eadem bene, apteq; ad persuadendum enunciare. At quomodo sine? ad Populum sedendum, & mulcendum, atq; in sententiam suam trahendum; In seditionibus namque exercitus, in Populi tumultibus, quanto quisque eloquentior, & facundior, tanto ad motus sedandos accommodatior, aptior, & foelicior est; Ad legatis respondendum, ad proponendum, cum exteris negotia tractandum. Insuper ad laudandum, gratulandum summe necessaria est eloquentia. Neque quamlibet facundiam intelligi velim, circumscriptam enim in Consiliario requiro, ne iuuenilis videlicet sit, & luxurians oratio, vel ad theatrum, ad pompam, ac ostentationem quandam conformata, nec in ea appareant mores ficti, sed aperti, ac ingenui, Animi magnitudo

Quib. signis cuiusque dignoscatur alacritas.

Politicos quosdam Principi suadere cavendū, ne ad consilia sublimi ingenio viri euocentur, sed mediocri tantum. Quæ eorum ratio à simili.

Alta ingenia tanquam arbores nimium feraces nimia vbertate luxuriare. Rationes aliæ.

Huiusmodi ingenia sæpè apta non uandis, quæ gerendis rebus.

Quæ ratio pro alacrioribus & sublimi viri ingenio stet arbitra in iudicio.

Eloquentia secundam doctrinam consiliariorum.

Eloquentia sedendo populo, & seditionibus sedendis maxime apta.

Exteriorum Principum legatis respondere. Qualem deceat esse eloquentiam Consiliarij.

do, vera quidem, sed prudens dicendi libertas, sapientia, & prudentia, sed non timeraria, atque inanis, verum sollicita de civium salute, & fortunis; gratia atque venustas idonea, sed non fucata, & veluti precario conquisita, sententiarum, ac verba cum gravitate coniuncta, nihil absurdum, ineptum, absonum, impium, monstruosum redolentia.

Linguarum peritia tertia in Consiliario requisita facultas.

Ad legationes imprimis excipiendas.

Eas interpretis ab ore exipere non tam gratum, nec tutum.

Ad eruditiorum, ac mentem exterorum cognitionem.

Ad legationum dolos aperiendos.

Quarto loco Historiarum cognitio, quæ maximo est usus.

Historiam experientiam præiit.

Historiarum lectionem antiquioribus æquare prudentia iuniores.

Eadem prudentia experientiam antea veteris militis viro cum historiarum monumentis ex cuncto.

Veteranum militem sæpè vix aliqua militum munia cognoscere.

Id quod tertio loco in Consiliario exigo est linguarum peritia, & cognitio, quæ utilitatem maximè secum adfert ad legationes audiendas; sint illæ Amicorum, sint inimicorum. Si Amicorum, facilius in amicitia conseruantur, quippe, qui vident, & audiunt suam vsurpari linguam in aula Principis, sibi persuadent id ex amore proficisci, & benevolentia. Neque enim per interpretem dicta, vel relata, tam grata habent, & efficaciam, ac proinde ijs difficulter acquiescunt, ut omittam quæ prima esse verba, phrasæ, ac dicendi modos propriam vim, & dicendi significationem habentes, qui alia lingua exprimi, aut exponi nequeunt. Taceo quod quorum mentes diuersarum linguarum peritia instructæ sunt, necesse sit eos plurimum vidisse, plurimum legisse, plurimum cum hominibus communicasse. Si autem inimicorum sint legationes, sæpè fit, ut eorum dolus, quos patrio sermone latitantes alioquin contegerent, detegantur, & palam fiant.

Quarta qualitas est Historiarum cognitio, quæ in Consiliario attendenda summopere est, ob maximam, quam secum affert, utilitatem. Quamuis enim eorum consilia, quos longa ætas prudentiores effecit ad vitam rectè traducendam, magni sunt momenti, ea tamen tanto antecellit historia, quanto plura exempla complectitur temporis diuturnitas, quam hominis ætas. Quid? quod iuniores historica lectio antiquioribus æquat prudentia, & ijs via est ad Prudentiam tutior, breuior, & ipsa ferè experientia potior. Detur mihi quispiam, qui ex memoria rerum veterum sapidos fructus demetere, & germanum succum haurire sciat, hic certè experientiam veriorem rerum agendarum alijs habebit, qui multorum annorum spatio in earum tractatione se exercuerint. Veteranus autem miles, aut Dux si tot annorum curriculo nonnullis conflictibus leuibus prælijs, obsidionibus, seditionibus inducissuè interfuerit, Historicus verò innumerabilium conflictuum, præliorum, obsidionum, seditionum, induciarum, ac pacificationum experientiam habuerit. Quæ erit comparatio, quæ proportio? Cum veteranus quantumuis miles sua experientia vix aliquam partem militiæ valeat cognoscere, neque enim breui temporis spatio, vsus rerum omnium occurret; Historicus verò omnia sciat, omnia intelligat, nec vlla res eius inspectionem effugiat; Miles licet ad senium usque;

usque militarem artem sit profecutus, bellorum causas, progressus, atque exitus rarissime intelliget, eorum administratione strategemata, ac difficultates semper ignorabit, consiliorum, temporum, & necessitatum, quæ pacis, & concordie occasione dedere, penitus inscius. At historico hæc omnia innotescunt; Porro quod de bello dixi, itidem de omnibus negotijs, quæ in Regni administratione incidunt, intelligas.

Quinta est cognitio ex peregrinationibus percepta, vtilissima quippe exercitatio est. Consiliarijs longinqua peregrinatio, in qua multa audiuntur, multa discuntur, multa oculis cernuntur, quæ nullo libro, nulloque Doctore disci possunt. Et puto vix quæquam grande aliquid sapere posse, nisi peregrinationibus versatus sit, & exercitus. Is enim non sum, qui mihi persuadere possim, aliquem hominem rectè sapere, qui vel breuissimo terræ angulo, vel vna Principis auluncula delitescens, reliquas mundi partes ignoret, nullos mortales præter indigenas suos norit, non externos more suo alienos viderit; sed contentus sit his rebus, quæ exiguo spatio natalis soli, paruique laris angustijs concluduntur. Non satis est Respublicas, & Populos ex historiis, quasi ex pictura nouisse, nisi is, qui desiderio veræ, & solidæ scientiæ, ac prudentiæ ciuilib tenetur, in Respublicas, Populosque externos oculis fideliter inspexerit. Addo innumera esse, quæ non audire, & legere, sed videre expediat, quæque historia, aut vilo libro percipi nequeant. Quare peregrinationem quamplurimum post Historiam ad prudentiam politicam prodesse liquidum est. Absit tamen, vt eam peregrinationem hic intelligam, quæ otiosa est, imprudens, ad solam voluptatem instituta, & hominum oscitantium, qui nundinas adeuntes oculos tantum pascunt, nihil emunt; verum eam peregrinationem volo, quæ rerum publicarum perlustrandarum, atque earum rerum causa, quæ ad augendam, confirmandamque prudentiam, & vtilitatem faciunt, suscipitur. Volo peregrinum, qui magnos, prudentes, sapientes, & excellentes viros, generis humani coruscantia lumina quærat, adeat, & cum illis colloquatur, & qui præcipuè in Republica, in causas earum decrementi, & augmenti, in leges, Magistratus, in consilia, Iudicia, Principes, in Regionum, populorumque varias, & proprias, vt sic dicam, naturas, propensiones, & mores inspiciat, & inquiret; Principum denique actiones, & ingenium indaget, ciuilesque disciplinas pro gentium varietate conquirit.

Sexta qualitas, quæ Consiliarium, vel ostendit, vel facit, est pacis, belli; tempore Reipublicæ administrandæ peritia, quæ ex cognitione Reipublicæ maximè profiscitur. Vt de rebus bellis non rectè differat, qui bello nunquam interfuit, nec de mari-

Militem sæpe bellorum vel causas, vel ratione, vel exitus scire, huic verò omnia aperta.

Quod de bello Idem de cæteris Regni negotijs sentiendum. Quinto loco suadetur Consiliario longinqua peregrinatio ad multarum rerum cognitionem.

Non satis esse exterorum ac barbarorum mores ex historia, quasi ex pictura nouisse

Peregrinatio otiosa, quæ non suadetur hic.

Qualis peregrinator esse debeat Consiliarius. Sextum, quod requirimus in Consiliario, esse peritiam administrandæ Reipublicæ, tam belli tempore, quam pacis. Hanc ex Reipublicæ cognitione profiscisci,

Grammaticus
grammaticæ
præcepta nō
cal lens, vel
medicus mē-
dicinæ, rīdi-
culi planè,
Itā pōn mī-
nus deriden-
dus Cōsilia-
rius, qui nul-
lius rei cō-
gnitiōnem
habeat.

Quæ cōsilia-
riū nesci-
re maximè
dedecet de
Reipublicæ,
seu Regni sū-
tu, terræ foc-
cunditate,
qualitate di-
uitijs, & si-
millibus.

Principis,
Principatus,
populi, ac si-
nitimorū na-
turam pers-
pectam ha-
beat.

Aulæ, & in
ea ministri-
orum affectio-
nes, admini-
strationum-
que naturā
Introspectat.
Quæ familiæ
Principis o-
rigo, quæ af-
finitates, a-
micitiz, ini-
micitiz, fœ-
dera, & id
genus

Perfecti Du-
cis munia in-
ternoscit.
Septimo lo-
co summum
in Principē
suum amorē
præ se ferat
Cōsiliarius

timis, qui nunquā pelago vela commisit, nec de mercatura, qui negotiator non est, nec de agrorū cultura, qui non est colonus; nec de alijs rebus, & scientijs, rudis planè, & earū notitiā nō assecutus, sic nemo de ignotis benè iudicat, nec consiliū dat ijs de rebus, quarū experiētiā non habet. Nā sicuti si quis Grammaticū se profiteatur, Grammaticæ ignarus, vel Medicum agat, qui operam medicinæ non dedit, ridiculus apud omnes habetur; sic cæcutiat oportet, & tenebras veriùs, quam lucē cæteris adferat Cōsiliarius inscius planè, & imperitus earū rerū, quæ in Cōsilijs Principū aguntur, neq; longa experiētia vsū habens Imperij tuēdi, atq; administrandi. Non ignoret igitur Cōsiliarius, sed perspectū habeat, sub quali Cœli parte Respublica sita sit, quæ, qualis, quātaue sit. An Regio mediterranea, an maritima: Quot in ea flumina, lacus, paludes, stagna; qui in ea, montes, planities, valles; utrū illis munita sit, nec ne, quæ eius cōmoda; an cōmætu prohiberi possit; an terra fertilis, aut sterilis; nūquid in ea auri, argenti, aliorumue metallorū fodinæ sint; propinqua hosti, an remota; cū quibus Regionibus, & Regnis finitima sit, & id genus alia comperta insuper habeat Cōsiliarius; si est Principatus, Principis, populi, & vicinorum naturas consideret; Principis quoq; aulam, & in ea Ministrorum proprietates, omnemque administrationem cognoscat; quid porro in Republica cōtrouersū, & quibus de causis, quibus rebus delectetur Populus, quibus offendatur, quibus se sustinet artibus, qui erga Principē sit affectus, quæ eius vestigalia, quæ euehantur; quæ nā deniq; familiæ origo, quæ affinitates, quæ amicitiz, quæ inimicitiz, quæ, & qualia fœdera, & huiusmodi generis alia omnia, quæ neglecta Reipublicæ, & Principi detrimēto, & dāno esse possunt. Sciat. n. optimus Cōsiliarius, quæ sint virtutes, ac qualitates in bono milite, in bono Duce conseruandæ; quomodo copiæ colligendæ, armadæ, deducendæ, sustentandæ, & soluendæ; quomodo repētinis finitimorū hostiū incursionibus, agrorum populationibus occurrēdū; quomodo, qua ratione, & quādo cū hoste confligendū, hosti insistendū, quando recedendū, quid copijs fufis, & extinctis post fugam, & cladē agendū, quomodo vires redintegandæ, induciæ paciscendæ, quomodo positis armis pax petenda, quomodo pacis conditiones proponendæ, quomodo belligerantes in cōcordiam redigendi, quando pax petenda, & fœdus sancendum.

Septima porro qualitas, ad cuius normā Cōsiliarius efformare se debet, est erga Principē summus, & syncerus amor, fidelisq; volūtas, talis scilicet, vt nō solūmodo publicā vtilitatē, & commodū amet, sed, & in eo promouendo propriā vtilitatē, proprias opes, ac vitā negligat, eādemq; pro Principis salute, quādo opus sit, impēdat: Possem, quod dixi, tum repetitis ē veteri memoria,

cum

cum vhis, nuperis, ac spirantibus adhuc exemplis demonstrare: Tamen, vt enunciem, quid sentiam, dico raras aues tales Confiliarios; Multi sunt, qui bona Principis, haud Principem diligunt, qui bonis Principum, non Principi seruiunt, qui proprium commodum, non Reipublicae cupiunt. Magnum fortunae munus est reperire candidos Confiliarios, qui vnioc Principis, & Reipublicae salutem propria relicta velint.

Octaua qualitas in Confiliarijs requisita est, quod sint tali ingenio, & animo, vt & temporis seruire, & orationem, ac vultu pro ratione rerum, temporum, & personarum in Reipublicae commodum foeliciter mutare, & accommodare valeant. Hoc a Natiuitate didicisse Confiliarium oportet. Hi vndarum simul, ac ventorum mutationi semet aptant; & prudens Confiliarius, sic temporis, rebus omniq; hominum generi, salua, vt dixi, virtute, vtilitatis Reipublicae causa parat, & applicat. Non cauti, non prudentis viri est, cum periculo velis, remisque petere portum, quae commoda velificatione assequi potest. Haec de ciuilibus, publicis, & Principum rebus dicta sint, vbi simulatione vti licet; at priuata vita simulationis, & dissimulationis sit expertus: Sicut in Comedijs, aut Tragedijs, qui aut Caesarem, aut Pompeium representant eorum videri, quam simillimi cupiunt, confecta autem scena, relictaq; chlamyde ad gestus, vestitusq; proprios reuertitur, sic & Confiliarios, & legatos in publicis theatris, aut Congressibus apta simulatione, vti decet, & sui Principis, cuius personam referunt, par est meminisse, sed postea haud grauatè simulationum integumenta ponere, & ad priuatam redire familiaritatem, ac ingenuitatem.

Non est Fortitudo, & quae ex ea proficiscitur, Constantia. Hanc, qui colit, neque in prosperis fortunae casibus tumidus est, neq; timidus in aduersis. Fortis Confiliarius nil temere, aut leuiter appetit, nil timet, nil trepidat, sed Principi suo vera annunciat, & vanitatem eorum, qui Principem mendacijs, assentationibus, & hypocrisi corrumpere student, viriditèq; refellit, constanterq; refutat. De Confiliario constante loquor, haud pertinaci, qui pro ratione rerum, & casuum sententiam suam mutare abnuat, quippe cum minimis, & subitis momentis maxime, temporum, & casuum mutationes frant, puncto, & momento, res magnae voluuntur, & vertuntur. Absit enim, vt leuis, mobilis, & inconstantis animi sit indicium, cum mota, & mutata re, & tempore, mouere, & mutare, rebusque temporibusque accommodare consilium. Quemadmodum in nauigando tempestati obsequi artis est, etiam si portum tenere nequeas, cum verò id possis mutata velificatione assequi, stultum est tenere cum periculo cursum, quam coepis, potius, quam co-

Tales Confiliarios raras aues fortis.

Octaua qualitas a Confiliario ex nauis addiscenda.

Non cauti, nec prudentis viri esse cum periculo velis, remisque petere quem commoda velificatione assequi possit.

Aliquando licere simulatione vti in rebus publicis, non in priuatis.

Id similitudine ex theatro petita confirmatur. Non a qualitate fortitudo & inde emanans constantia.

Laudata in Confiliario constantia, non pertinacia.

Non indecorum esse aliquando ab euenientia varietate, sed rerum mutatione immutare consilia. In nauigando tempestati obsequi, & inquiete veterum naturae artis est, non stultitiae.

Decimo loco dignitatis loci liberalitas, ac beneficiâ obtinere debet.

Duodecim benignitas, & mansuetudo.

Harum virtutum efficitur, qui Consiliarij maxime deceat.

Modestia, quæ duodecimo loco in Consiliario statuitur, in qua potissimum excelsa.

Principis ardua non perestiganda.

Libertas, tamen in moniâ non negligenda.

Septimadecima qualitas, est veritas, mentis sinceritas, & lingua consensio.

Veritatis dignitas.

Libertas, & fides tam in obsequium, servile domiâ, sapè Principes, & Republicas agit in præceptis.

mutata, quod velis, tandem pervenire, sic omnibus in administranda Republica idem propositum esse debet.

Decimo loco liberalitatem, & beneficentiam in Consiliario desidero. Non ignoro virtutes has maximè Principem decere, quippe quibus maximè capiatur, quas amet, & quas veneretur, quas asserat. A Consiliario tamen, qui Principis personam sæpè referat, easdem virtutes non rejicio. His qui sit præditus, iustitiam, Protector, defensor Populi, refugium nobilitatis, Pater Patriæ, Principis ornamentum habetur.

Undecimam qualitatem, voco benignitatem, ac mansuetudinem. Mansuetus enim, & benignus summos, & infimos, divites, ac pauperes eadem audire facilitate, hilari fronte excipit, attentè, & diligenter ad ipsorum desideria animadvertit, in respondendo benevolus, in officiorum pollicitatione gravis, in ijs denogandis minime superciliosus, in respondendo neutiquàm iniurius; Consiliarij igitur aures, ac fores noctu, diuque omnibus pateant, nec cuiquam præbeat ansam animi abiiciendi, omnes confirmet, neminem expectatione fatiget, vercupdos, & timidos erigat, ciues pariter, & externos summa audiat benevolentia, facilis sit in salutando, & compellando, ne de ipso dicatur dominum alloqui, quàm famulum esse difficilius.

His virtutibus affinis est Modestia, quam duodecimo loco in Consiliario statuo esse erigendam. Modestus Consiliarius sit erga singulos, modestus quoque & præcipuè erga Principem. Erga singulos, ita, ut non nimium dignitatis suæ fastigio, & contumacia extollatur. Erga Principem ita, ut arcana non inuestiget. At cum Rex, aut Republica periclitatur, timore deposito, præanimam, conscientiam, & famam seruet, dicat, moneat, corripat. Meminerit Consiliarius, ne fiducia, contumacia, & sperbia efferatur, sed fragilitatis humanæ sit memior. Cuncta mortalium incerta sunt, & quo plura quispiam est adeptus, eo magis est inlubricus.

Tertiam decimam qualitatem voco veritatem, quæ est mentis, & linguæ consensio. Huius magna vis, quippe quæ adversus hominû ingonia, calliditatè, solertiâ, dolos nullo negotio se ipsam tuerit, & defendit, tantoque splendore in consilio fulget, ut sine ea omnes reliquæ virtutes fiant obscuriores, ab ea vero sic lumen accipiunt, ut à Sole Luna, ac ceteræ omnes Stella. Qui vera retinet, qui que falsa Principi suadet, non tam se, quàm Republicam, atque ad eodè Principem ipsam in casum dat, in præceptis agit Principes extincta libertas, & fides in obsequium servile submissa. Cum nemo ex se sententia suadet, dissuadet, subadulandi certamen in ius venit.

ami-

amicorum omulorum officium, vna contentio, quis blandissime fallat. Deploranda sane presens est aetas, in qua maxime videmus Curias elingues, in quibus dicere, quod velis, periculosum, quod nolis, miserum est. Ideo ille demum bonus est, & praecognio dignus Principis Minister, qui nullo metu, nec proprio per metus commodo suam liberè profert sententiam. Hanc tamen libertatem sic Prudentia sale conditam velim, vt eam mitiget, & temperet morum incunctate, lenitate, & breuitate, memoria virtutum, quibus maiores eius quondam floruerunt; insuper similibus rerum vituperatione, alienae personae introductione, confessione item ingenua, eorundem delictorum laudatione aliqua praemissa, vel posthabita, culpa translatione in alios, expositione utilitatis, ac necessitatis, indicatione malorum, quae ex intempestiuo silentio, aut adulatione oriuntur, distinctione admonitionis, praeteritione, deprecatione veniae. Cauendum tamen est Consiliario, ne sua causa videatur admonere, vel quod sit offensus, vel quod doleat aliquid; haec enim non tam admonitio, quam querimonia erit; ne assidue reprehendat, & oburgandi cupidus esse videatur, & ne inter pocula admonitionibus operam det; siquidem sereno Coelo nubilum inducit, qui inter iocos, & hilaritatem sermonem mouet, quo contrahatur supercilium, & frons obducatur.

Veritatem comitatur Taciturnitas. Haec quarta decima qualitas sit, quae nempe arcana consilia in pectore retinet, linguam frenare, & coercere, magna, & singularis prudentia est, ad quam natura adhortatur, quippe quae linguam dentium, & labrorum vallo muniuit; ideo Alexander Macedo Ephistionis, ori qui arcana quasdam litteras legerat, detractum anulum admouit, eoque ipso occultum silentium quasi impressit.

Porro ad taciturnitatem, tria, vel quatuor Consiliario proponuntur, vt in conuiujs, in quibus maxime lubrico libertatis peccari solet, linguam contineat Consiliarius, memor praecipiantis. Audi multa, pauca loquere. A vino autem maxime absteat. Fugiat itaque si non conuiuia, at certe temulentiam, nam onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne secretum quidem, quod suum, alienumque est, custodiunt. Deinde, vt à rixis, & contentionibus absteat, cautio sit Consiliario; neque enim Principi suo forte fidum, quod huiusmodi dissidia nutriet, ac foueat, est putandum. Qui de rebus Turcicis scripsere, inter alias causas, quamobrem saepe Turcae Consiliarij secreta Consilij pandant, hanc afferunt, quid in consilio alter ab altero plerumque dissideat, & quod a tituli consilium impediunt, vel obstant; quominus laus, aut praemium aliud quod inde eruat. Forminas praeterea nimio amore ne prosequatur

T 3

quatur

Curia nunc elingues.

Libetratem, qua cum Principe agendum est Prudentiae sale condenda, & morum incunctate operanda. Quibus cautionibus ipsius delicta Principi aperiri possint, Cauendum Consiliario ne videatur suo commodo ipsi munitis familiaribus.

Taciturnitas quarta decima qualitas. Lingua coequare magne prudentiae specimen.

Alexandri Macedonis praefectus cum Elythione factum.

Ad taciturnitatem admonitio.

In conuiujs maxime frenum linguae imponendum. Bis est consilium, Audi multa, pauca loquere.

Consiliarius à rixis, ac dissidijs abstineat.

Dissidia Turcarum in Consilio in causa esse, cursegreta diuulgentur.

Nimius I feminas amor
fapè cordis
arcana elicit,
atque in
omniù lucè
euocat.

Se à Princi-
pù exterorù
munerib' ser-
uet immunè.
Philippù pri-
mù Macedo-
nù Regè au-
ro subieciffè
sibi Græciã.
Aliz virtutes,
quib' ex-
coli debet
Cõfiliarius.

Cõfiliarium
corporia etiã
dotibus de-
bere esse mu-
nitum.

Cõfiliarius
trigesimum
ætatis annù
excedat, mi-
nor tamè fit
sexagenario.
Quæ rō sua
deat.

Annos vtri-
pluribus mu-
nijs inepti.
Senex Aulæ
pondus inu-
tile.

Authori hac
de re senten-
tia suadentis
mediù quidã

Sit formæ
haud neelli-
genda. f. sta-
turæ factème
diocris, &c.

quatur *Confiliarius*; habent enim occultam quandam vim ad elicienda animi arcana, quibus si ea semel detexeris, iam non arcana, sed lippis erunt omnibus, & tonsoribus nota. Quis nesciat hunc sexum infirmum esse, nihilque arcani retinere posse? Quot occultæ coniurationes per mulieres publicatæ, quot conuentiones patefactæ? Postremum fit, vt à muneribus aliorum Principum se seruet immunem; haud fere est, vt qui præmijs ab aliquo donatur, lingua ei consistat, *confiliarij* Principis sui non pandat. Certè satis constat Philippum Primum Maedonum Regem nulla alia ratione vniuersam sibi Græciam subiecisse, quam fraudibus horum homuncionum; vulgoq; de eo iactabatur non Philippum, sed Philippi aurum subiecisse Græciam. Porro sunt, & multæ aliæ animi virtutes, quibus *Confiliarius* præditus esse debet, vt Temperantia, frugalitas, continentia, castitas, sedulitas, candor, vrbalitas, concordia, & id genus aliorum, sed declaratis, & recitatis insignioribus cæteras silentio inuoluere satius sit.

Quoniam verò ad *Confiliarium* efformandum non tantum animi virtutes, sed & corporis dotes requiruntur, idè eas hic recensebo potius quàm explicabo.

Primo igitur loco maximum momentum affert ad famam laudemq; *Confiliario* colligendam, ætas, habita nimirum ratione muneris, quo debet fungi. Hanc ob causam Politici quidam, statuunt *Confiliarium* triginta annis maiorem, & sexaginta minorem esse oportere, quippe quia triginta annis iuniores experientia sunt destituti, ac vitijs natura quàm maximè obnoxij, perturbationibus animi, calore iuuenili, præcipiti temeritate, inflato spiritu feruntur; proindè Populus plerumq; consilijs ipsorum diffidit; Post annum autem sexagesimum ingrauescente ætate, memorię vigorem flaccescere mentem vacillare, experientiam in obstinationem conuerti, calorem actionum stimulum imminui; quo ipso rerum occasiones negliguntur, cum præsertim corpora debilitata, atq; laboribus fracta itineribus faciundis inepta sint; Itaq; aulæ inutile pondus iure meritò debere cæseri. Ego tamen ità crediderim, & iuuenes nonnullos triginta annis minores, & senes sexaginta annis maiores cæteris *Confiliarijs* esse adnectendos. Bona hæc mixtio erit, quemadmodum enim aqua diluitur vinum, ità coniungenda cautio, & prudentia senilis, cum feruenti studio, & labore iuuenili. Expedi iuxta annosas arbores, novas plantas inserere, vel plantare, quæ interitum earum redimere queant.

Secundū hac in re, qua de re agimus locum, obtinet formæ dignitas, ità vt scilicet *Confiliarius* mediocri staturæ, membrorum omnium iustâ proportionè, atq; coniunctione, oris decore, elegant-

elegantia, & comitate sit ornatus. Integre quoque corporis partes sint, non sit gibbosus, non claudus, aut mutilus, luscus, aut lippus, aliouè morbo à natura inustus. Hæc formæ dignitas in Consiliario ideò requirenda est, quia omne id, quod aspectu de forme, id oculis ægrè est, atque hominum animos à se alienat. At quecquid est pulchrum, idem oculis gratum est, & tacitè in sui amorem animos allicit, inclinat, ac rapit. Cum hæc de dignitate dico, non loquor de muliebri, & fucata formositate: *Quemadmodum enim grata, & præsens accidit faciei, & formæ dignitas, ita suspecta, & insuavis est muliebris illa fucata, personata formositas.*

Tertij huius loci est corporis bonæ constitutio, quæ vulgo complexio, siuè temperamentum nuncupatur. Temperamenta alia, ita temperata sunt, ut capacia, & excellentia gignant ingenia, alia ita constituta, ut stupida, & inepta reddant. Quamobrem meo iudicio Consiliarius sanguinæ, vel cholericæ, nõ alterius sit constitutionis, nam ijs temperamentis præditi ingenij acrimonia, memoria, iudicioque valent, iusti, affabiles, fideles, benefici, magnifici, magnanimi, fortes, corpore alacres, agiles, sani, & bene morati apud omnes habentur. Malenchoicus, aut Phlegmaticus ne utriquam sit, nam huiusmodi natura sunt inepti ad Reipublicæ gubernacula, maximè verò ad consilia danda. Malenchoicus etenim, ut natura frigidus, & fuscus est, sic terrestris constitutionis naturam refert, animo abiectissimo humi serpit, nec se se à terra tollit, rudis, tristis, vanus, præclare cogitatis infestus, dolosus, ac nimis religiosus, ad hæc ultra modum suspiciosus, & inuidus, ita ut ipsa esse videatur inuidia, se se moerore tristitia, ac cruciati conficiens, absque ratione ad arma, vel verborum contumeliam profilit, quantoque magis ætas ingrauescit, tanto minus scientia adaugecit. Postremo Phlegmaticus rudis, ignarus, intempestiuus, & inscius est, nec vlla virtus excellens in ipso inuenitur, sed omnes infra mediocritatem subsistunt.

Ad has, quas dixi corporis qualitates adnectere demum placet in Consiliario ultimam, nempe, ut sit indigena. Sic esto, ne ex Consiliariorum dissimilitudine Respublica detrimenti aliquid patiatur. Quam periculosum sit post habitis incolis, externos ad consilia promouere, superiore seculo Guiglielmus Siciliæ Rex misero testatur exemplo, quippe in quem insurrexerunt Neapolitani, & Siculi, quod non solum perspicuos Magistratus, sed ipsam etiam Cancellariatus officium detulisset Gallis, ideoque coniuratione communi Gallos omnes, qui cum eodem Cancellarij erant, in Regno repente trucidarunt. Alienigenæ Consiliarij plerique suo maximè student commodo, diffidorum faces sæpe præbent, quippe qui nihil proprium intra Reipublicæ fines possidentes

Ratio pro laudata formæ dignitate.

Hæcoris dignitas ea sit quæ nihil fucatum, & muliebre præferat.

Requiri etiã in Consiliario bonæ corporis constitutio, seu temperamentum Sanguinea constitutio laudata, & in Consiliario probata. Phlegmatici à consiliorum numero exhibiti.

Hi sùt animo abiectissimi dolosi, nimis religiosi suspiciosi &c.

Indigena est se Consiliarij, quæ cõducas. Guglielmi Siciliæ Regis exeplo persuasum.

Posse tamē
Principem
vnū, vel alte-
rū alienige-
nā virū fide,
ac probitate
spectabilem
à cōsilijs de-
ligere.
Paucos tñ
aduocandos
esse alieni-
genas.
Signū laben-
tis Reipubli-
cæ cū ad eā
fulciendā ad-
hibentur pe-
regrini.

fidentes iacturam hand facere timent, sed potius exortis certā-
minibus, discordijs, tumultibus, honores, ac diuitias captare, &
adquerere firmiter sperant, ad quas pacata Republica perueni-
re minimē sperant. Oportet quidem Principem, qui plures Pro-
uincias sub suo habet imperio, ex omnibus nationibus suos eli-
gere Consiliarios; Attamen non negauerim vnū, vel alterum
fide, & probitate insigni, ornatum, ac prædictum, in alijs exteris
sibi non subiectis Prouincijs natum prò temporum, & rerum oc-
cassione in Consiliarium esse eligendum. Si Princeps Consilia-
rio aliquo ad negotium huiusmodi eget, in quo nullus suorum
subditorum ingenio, scientia, & prudentia tantum possit, quidnē
accerfat Consiliarium peregrinum? vt paucos tamen aduocet,
fideliter suaserim. In quam domum vespilliones veniūt, signum
est funeris, sic Reipublicæ labentis ad quam fulciendam adhi-
bentur Peregrini.

*Quando, & quomodo capiendū sit Consul-
tatio à Principe.*

C A P V T VI.

Sit matura
tēpore. n. pa-
cis, ac felici-
tatis de bel-
lo, & aduer-
sa fortunā co-
gitandum.

Difficile in
aduersa for-
tunā subsidia
comparan.
Dū nauis vē-
tis nōdū vē-
la explicat,
præcauenda
tempesta.
Maturæ con-
sultationis
felicitas.
In Consilio
quomodo ge-
rere se de-
beat Prin-
ceps.

CONSULTATIONEM maturē esse insti-
tuendam edocent omnes. Tempore pacis de
bello, felicitatis, ac tranquillitatis, de infeli-
citate, ac tempestate est cogitandum, & saluā
adhuc Reipublicæ Naui, ne intereat, est con-
sulendum. Sulti Principis est argumentum,
tunc solum, cum necessitas impendensq; pe-
riculum vrgeat, esse circumspēctum, & ne-
cessitate, non prudentia rebus afflictis afferre subsidium; foelicē
semper dixi Rempublicam, tempore pacis, de bello cogitantem.
Difficiliter præsidia aduersa fortuna comparantur, quæ secun-
da fortuna nō fuerint conquisita. Dū adhuc stat nauis in por-
tu, futura tempesta est præcauenda, ne infames scopulos præ-
ter uectus procellas formides, & trepides. Prudentis Principis
est non solum præsentem rerum ordinem diligenter intueri, sed
etiā sagaci mentis oculo futura prospicere, ac serio præcaue-
re. Nunquam enim fieri potest, vt infelicem sortiantur exitū,
quæ maturo administrantur consilio; nec vnquam imprudētiæ
arguetur Princeps, si negotium quid aggredi velit, matura, &
sedula mentis inspectione, perpendat.

Coactō igitur Concilio Princeps capita illa, de quibus deli-
berandum, & consultandum est, clara voce, bono ordine, & re-
sta di-

Et distinctione proponat. His propositis, singulis procerum ad-
 ditione spatia praeforibatur, ne temere praecipiant sententiam. Ut
 opio: Reipublice auctor in hoc quoque suadet, ut non deo, quo
 quidpiam proponitur die, etiam eodem consulatur, sed potius
 in sequentem differatur Senatuum, ne quis, ubi quid in buccis
 primo venerit, temere effutiat, et postea cogitet, quibus decreta
 sua tueatur, malique salutis publicae, quam boni nominis subite
 detrimentum, pempto quodam, ac praepostero pudore, ne in
 parum rebus omnibus prospexisse videatur, et non consulto pro-
 tulisse iudicium. Celeritas velut rationis, & cogitatio maxima
 inimica vitanda est; omnis improvida festinatio, ceca est, hanc
 error sequitur, hanc casus, hanc infelicitas, hanc poenitentia, que
 nimis sera est, quia inutilis. Celeritatem itaque repudio, nisi res,
 occasio, & tempus aliud desiderent, & instans periculum celeri-
 tatem exigat. In periculis enim nihil festinatione turius, ubi
 scilicet rapienda sunt, haud quaerenda consilia, ubi necessitas sub-
 det, proximum consilium tutissimum est. Porro cum colligendi
 vota tempus accesserit a quolibet Consiliario mentem, &
 sententiam suam benigno vultu, intenta mente, & auribus spe-
 rat Princeps; a Juniori Consiliario incipiat, & sic usque ad primos,
 & seniores procedat. Explorata namque veritate latissime pe-
 tet, saepe, ac saepius in Consultationibus fieri, ut sententijs pra-
 mium a senioribus Consiliarijs dictis, Iuniores ab eorum gratia,
 & auctoritate contradicere dum timent, veram animi senten-
 tiam sibi nubo obtegendo manibus, pedibusque (ut dicitur)
 in illorum sententias assentatores potius, quam Consiliarij ve-
 nerint. Ceterum pro temporum ratione, diverso quoque ordine
 Princeps aliquando uti poterit, ut scilicet in rebus subitam, &
 ceteram expeditionem requirantibus, vivacioris, & calidioris
 ingenij primum homines dicere iubeat, deinde melancholicas,
 & phlegmaticas ingenia exquirat. Expediet etiam aliquando
 diversis temporibus singulos sedretius advocare, ut deliberatio-
 nes illas, quas coram amicis, & familiaribus sibi timentes libere
 pronunciaissent, soli Principi aperiant liberius. Ab his quandoque
 scripta exposcat consilia, cum scilicet propositae rei ratio postu-
 lat, ut maturius sententias discutiat, vel Consiliarias aliquis ne-
 cessitate urgente domi detinetur. Loquendi libertatem omnibus
 faciat Princeps, ut scilicet liberrime suam sententiam profe-
 rant; sequitur itaque ad hilaritatem componat, ut a lacrima, &
 animum, & confidentiam dicturis addat, pauidis namque consilia
 sunt incerta, & si quis animo cadat, est erigendus ad alacritatem,
 cum cetera qui prudens agnoscat. Verum enim intrepide, sa-
 pienter, & inunde suam aperiat mentem Consiliarius, & vera cetera
 clara voce sententiam dicat, est enim illi necesse per consultatio-

si...
 Na...
 tias...
 colligit...
 Senatu...
 ducar...
 Celeritas...
 sententiam...
 ferat...
 sonis...
 filij...
 municipali...
 culu...
 de...
 ex...
 Quis...
 Ant...
 Princip...
 Iungend...
 A...
 elpid...
 aliq...
 plura...
 nioru...
 extra...
 ve...
 ob...
 re...
 A...
 gis...
 a...
 p...
 re...
 A...
 ort...
 ac...
 ment...
 re...
 Dilige...
 doq...
 scrip...
 l...
 ne...
 loqu...
 lib...
 Consiliarius...
 intrepide...
 pieter...
 de...
 ap...
 ac, tan-

Affidit in
ceteris
quibus in specu-

Quorum mo-
minimo inua-
bit.

apud Romanos
Potentes, &
quid iuris
prudencia per-
scripserit in-
traspiciat.

Caveat ab in-
vidiis, obre-
tatione, af-
fentione, &
maledictis.

Stultorum esse
nimis explici-
te pronuncia-
re, vel senten-
tia suam pro-
horum inclua-
re, ut ita pace-
facere, ut in-
gola quaque
præcogitatis
videantur.

Hos imitari
non debet.

Qua verbo-
rum indumentis
aut sententi-
arum potestate
aperienda se-
rentur.

Contumacia
quæ utitur
Caveat a
gratia honoris
aviditate.

In eius consi-
liis, celsigen-
cio, & libera-
tas non abest.

Consiliarius
non vix ad-
ulatione rati,
sed & diffi-
mulationem.

Amor, & ti-
mor domesti-
ci carnifices
vultus cumq;
mortalium.

Consiliarium
sæpe ab ijs e-
tiam conque-
rit.

ne, tanquam de specula, futura, præteritaq; diligenti animaduer-
sione, prospicere, ex quibus, & suapte natura ingenium, & logica
artificialis arte adunum proficua deducit consilia. Præterita
etiam memoria reperat, quæ suis temporis gesta sint, recolat,
quidq; in re præposita legatione apud exteras nationes functus
cognoverit, examinet. Aphorismos Politicos acuratiùs confit-
deret. Quid iuris prudentia præscripserit, introspiciat, ut tantis
suis præsidij mens, consilium sapiens effundat, quod si alio-
rum ipsi placuerit sententia, paucis assensum præstet. Non sit in-
vidus, non obreclator, non assentator, neminem maledictis læ-
dat. Stulti potius quam prudentes illi à me sunt habiti, qui ni-
hil explicitè pronunciant, sed testis, & compositis verbis, suam
concupiunt sententiam. Ineptos illos etiam dixerim, qui ob hæc
causam sententiam suam orationis tenebris, & verborum nube
inculcant, ut singularia, subtilia, alta, ac sibi met ipsis cognita
esse demonstrant, quæ dicant. Inutiles sunt pedatij, qui quid di-
catur minimè perpendunt, sed quis dicas, attendunt. Hi anseres
imitantur, quorum vno clangente, cæteri illico clangunt.

Non facis, & figmentis aures detineat Consiliarius sed bre-
viori, & arguta oratione pro forma exhibeat, neque epilogos
coninet, sed totam dicendi industriam, & conatum in rei sub-
stantiam defigat. Non sit contumax, neq; suæ sententiæ ita affi-
xus, ut nemini credere velit. Non sit ita honoris cupidus, ut
ceterorum Consiliatorum meliorem sententiam approbare no-
lit. Quid consulendum, probè considerandum est, liberq; ore
dicendum, non quod Principi placeat, sed quod Reipublicæ expe-
diat. Vitent itaq; Consiliarij ubiq; & semper in deliberatio-
nibus assentationes, ab adulandi studio, tanquam intestino motu,
quàm longissimè abhorreant, & palliatæ assentationis pop-
ulismata relegent, non applaudenti Principi assententur.

Nec adulationem tantum fugiat Consiliarius, sed etiam dif-
simulationem, in primis, ubi Ecclesiæ, & Reipublicæ imminet
dammum; hic non dissimulet, non taceat, sed nec dubiè loqua-
tur. Quid spes, & metus? Quid non possunt hi hostes? Prudentes vi-
ros vulpeculas reddunt, ut cautissimè dissimulent, ut publicè
utilia reticeant, ne in Principis offensionem, nec in aliorum Con-
siliariorum odium incurrant. Duos lictores domesticos, & car-
nifices intestinos quisq; mortalium habet, Amorem, & Timo-
rem; Ille desiderio consequendi, hic metum irritandi, quod di-
ligit, animum torquet, & excruciat, atq; hi duo rortores Consi-
liarij animo obuersantur, ne liberè loquatur, & sententiam dicat,
nam interdum, ut rem gratam faciat Principi, & eius voluntate-
tem sibi devinciat, interdum ne illum, & famulantes illius offen-
dat; aut tacet, quod dicendum esset, subfrigidè verbis implici-
tis, vix

is, vix dicit, quodque deterius est, aliter, ac sentit, sapius loquitur, vt Domino suo blandiatur, qua in re grauissime in Deū, in Rempublicam, & in ipsum Principem peccat. Hanc tamen dicendi libertatem modestiæ, reuerentiæ, & prudentiæ salè conditam exhibeat Consiliarius, & morum iucunditate, lenitate, & breuitate mitiget, temperetq; Qui hac libertate vti velit, debet rei, loci, temporis, & personarum, suiq; ipsius habere rationem. Modi item, ne clamore, vel alio corporis habitu, iræ, vel alterius perturbationis suspicionem moueat. Nihil superbe, nihil arroganter, nihil proteruè, nihilq; ad ostentationem proferrat, neque acerbis facetijs delectetur, quin potius illud meminerit, quæ faceret, sed acerbè nimis dicta sunt, animis Principum inhære diutius. In consilijs propensionum suarum obliuiscantur Consiliarij, neq; adferant animos ira, odio, inuidia, timore, huiusmodiq; æstibus contrubatos, sed potius antè consillum se componant. Passiones animi impediunt animum, ne vera à falsis discernat, cum enim corda commota incalescunt, & æstuant, mirum est, quantas tempestates, & procellas inducant; spiritus enim ita extensi, atque in cerebrum delati nullius rei imaginem, vel ita integram, & distinctam, vel ita fixam, ac stabilem menti representant, vt recta aliqua, & prudens cogitatio existere possit. Exemplo sunt Phrenetici, quorum spiritus in cerebro cum extensi sunt, tunc sermones nulla ex parte coherent, discrepantia verba ex perturbatis phantasmatis procedunt, mens itaq; ea, quæ prudens, ac salutare consilium excogitare debet, placida, pacata, serena, tranquilla, & ab effectuum omni perturbatione libera esse debet. Nemo rectè ratiocinabitur, nemo benè consulat iratus, nullus inuidus, nullus arrogans, nullus odij, dissensionis, contentionis, & simultatis amans rectum consillum inueniat; iram comitatur discordia, & pertinacia. Hisce vitijs, animiq; perturbationibus laborans ad consillum dandum, & pleno consilio deliberandum inutilis est; qui ab alijs Consiliarijs semper disidet, nullis cedit, nullis suffragatur; alius Consiliarij sententiam, & consilium, quamuis egregium, & salutare Reipublicæ, si ipse non attulit, damnat, cauillos excogitat, correctionculas addit, & nodum, quod aiunt, in scirpo querit, veritatem disputantium labyrinthis erroribus inuoluit, & præstigijs philosophicis aliorum sententiam eludit. Deponatur timor, & pusillanimitas. Faceat etiam in deliberationibus pecuniæ studium, & avaritiæ. Nullum studium, nullumque rectum consilium, in eo, qui pecunijs inhiat. Non recta mente præditus est, qui quocumque modo auro, thesauris, diuitijs inhiat.

Hanc libertatem, quæ Consiliario suadet, modestiæ, reuerentiæ, & prudentiæ condimento gratà exhibeat, quorum hæc in re habenda sit ratio, & quæ cautio adhibenda.

Quæ faceret simul, & acerbè dicuntur in animis altius & diutius hære. Animis affectiones prauæ veritatem haud exploratam habere queunt, Documenta sunt phrenetici laborantes.

Consiliarij mens placida sit, pacata, libera, ab omni affectu perturbatione. Qui nã inutilis deliberationibus, & consilijs dandis. Consiliarius malè mortuus qui.

De Consiliorum fine, & scopo, quem bonus Consiliarius sibi proponere debet, ex quomodo Principi amplectenda Consilia.

C A P V T VII.

Finis in quæ studia sua, & labores Consiliarius dirigere debet.

Media ad eum finem apta eligat, honesta tamen, nec plena periculi.

Indecorū ne putet Principis alienis consilijs uti, dummodo sibi reliquat post consultationem locū sta tuendi, quod libuerit.

Ratio cur exigēda sint aliena consilia.

Saniorē sententiā postmodum sequatur Princeps, non eā, quæ plures habuerit suffragatores. suadetur à simill.

Neglectus res minimarū summoperè caueatur.

Sæpè paucis oculis coniectis, vel è loco summotis domum ipsā corrumpere.

MANIS Consiliarius in eum finem sua quæq; consilia, omnemq; curam, & operam dirigere debet, ut ea curentur, & seruentur, quæ cōmuni sapientum decreto commendantur. In his consultationibus, & consilijs non obliuiscatur, media, quibus finem quærit, legitima, minimè fore, periculosa, temeraria, ac turpia. Vtilitas disiuncta ab honestate minimè sit: ut

ædium inferiores partes firmissimas esse oportet, sic etiā actionum initia, ac fundamenta, solida, iusta, & honesta esse decet. Commodum Reipublicæ consilijs suis rimetur Consiliarius, quod, & utile, & honestum, & quod turpe non sit. Neque cogitet, neque existimet Princeps, ob petita à Consiliarijs consilia, Maiestati, dignitati, suæ absolutæ potestati suæ aliquid derogatum iri. In hunc finem haud consulat Princeps, ut se Consiliarijs subijciat, & eorum stet decretis. Post consultationes liberum est Principi sapienti exequi, quod libeat. Hæc suprema, & absoluta potestas, & maiestas huic rei haud est alligata, propterea verò consilia adhibentur, ut multorum fidelium, prudentum, ac sapientum virorum examine, quæsitis rebus expensis, quæq; incerta, quæq; dubia, & ambigua sunt, certius, ac feliciter in Reipublicæ salutem eligat. Quare in consultatione saniores sententiā, non eam, quæ à pluribus dicitur, Princeps sequatur, neq; in Consiliariorum eloquentiam, qua in dicendis sententijs utuntur, intendat animum, sed rationum seriem intropiciat. Quemadmodum enim ægrotus non eloquentem, sed salutarem Medicum videre, & audire, & ab eo curari exoptat, ita in ægrota quavis Republica quæritur salus. Non quæ grata, sed quæ salutaria sunt, ex publicæ salutis fonte petenda. Quæcumque ad Rempublicam spectant, consultatione egent. Quotidiana experientia compertum est negligentia, & incuria patris familias paucas regulas non reficientis, domum corrumpere uniuersam, ac proinde saxum, & lapidem, antequam à sublimi cadat, facile retineas, postquam verò præceps ruit, non amplius cum sistere valeas, sic neglectæ res minoris momenti, si Rempublicam

blicam spectant; quibus facile occurrere poteris, prius quam vires sumunt, tristes saepe exitus namiscitur. Quapropter huiusmodi negotia, quae si ceteris comparentur, pauca sunt, & inferioribus concilijs tractantur, in Principe etiam audiri, & tractari, ac consari debent. Historijs proditum est: Turcarum Imperatores ubicumq; Senatus habendus sit consilio in proximo loco se ceteris adesse, atq; ibi omnium Consiliariorum sententias audire, ita tamen, vt adesse Imperatorem, etiam cum abest, Consiliarij suspicentur. Hoc etenim repeto, & suadeo, vt cuius Consiliatio sit dicendi libertas. Accidit, vt si quid forte ab vno sit ommissum, sine peccatum, in sententia, id secundus, tertius, quartusq; emendet Consiliarius. Imprudentis Principis est vnum pre reliquis inscultare, & reliquos negligere. O Principem monstrum simillimum, qui dum ceteris imperas ab vno tantum homine imperaris. Ea iam nostris temporibus consuetudo viget in multis, vt senior autem Principis habeat, ab vnico illo homine omnia pendeat. Ego Principem non laudo, qui vnus tantum amici, seu potius Domini, consilio vtatur; & qui hoc olim fecere, male sibi, & rebus suis scimus, consulisse. Hoc quam sit Principi, Republicaq; perniciosum, tum ipsa ratio, tum praetorum saeculorum quamplurima docent exempla. Etenim, si Princeps vni, ceteris relictis, fauet, praeterquam quod ille alijs imperitare vult, minus erunt liberae consultantium voces, metuentibus alijs, ne si liberè animi sententiam promant, in aliquo opinioni illius, praedilecti aduersentur, quod ne accidat, in maiore est cautendam. Deinde saepe accidit, vt prudentes etiam viri labantur, & errent in dicendis sententijs, quando scilicet, vel odio, vel emulatione quadam impulsus ab alijs dissentiunt, sed, & non semper sunt eodem animi vigore, sciat Princeps adulationem mellitum laqueum, adulatorem feram omni humano generi pestilentem, quem Coruo comparatum fuisse tradunt, hic enim demortuorum oculos, ille viuorum mentes excecat, perdit, deuorat. Si responsa Principi non ardeant minime indignantur, siquidem ille, qui consilium dat, fidem praestare de euentu futuro non potest. Vidimus, & experimur mala, prauaque consilia praebona consilijs prospera nonnumquam euenire. Nec hic damnetur Consiliarij prudentia. Magna iniuria fit, cum consilia non ex ratione, sed ex quentu iudicantur, quippe cum nonnumquam etiam praua Consilia felices successus, & bona consilia infelices effectus habeant. In hoc maxime delinquunt Principes, vt si consilium, cum Consiliario damnet.

Turcarum Imperatorum
 luata con-
 tactudo, &
 cautio habe-
 ditonitij.
 Vnde, vt
 reliqui con-
 siliarij au-
 tultate im-
 prudentis &
 Principis.
 Principes,
 qui vni tan-
 tu Consilia-
 rio se, ac sua
 ndan, sumo
 periculo se,
 Respublicas
 que permit-
 tunc.
 Illi saepe
 libertate vo-
 tatum.
 Prudentio-
 res nonnun-
 quam veri-
 tate haud
 explorata in
 errores de-
 flectunt.
 Aquatio la-
 queus melli-
 tus.
 Adulator
 immanis fe-
 ra, vel Cor-
 uo peior, his
 enim, mor-
 tuorum oculos
 los corrup-
 pit. Ille, viu-
 uorum men-
 tes excecat,
 E prauis co-
 silijs quan-
 doque bona
 emanare.
 Consilia non
 ex quentu,
 sed ex ratio-
 ne existit.
 maeda.
 Quomodo
 examinatis
 vota.

Vetorum porro examen (ad quod alta, & subtili pru-
 dentia

Sententia sua
nulla ratione,
nisi post
omnes audito
aperiat
Principes in
consilia.

In Consilio
honestati
primò defe-
rentur.

Quomodo
bonum à malo
consilio di-
stinguatur.

Regulae duae
ad quae tan-
quam ad la-
pidem lydium
consilia pe-
tricitari
possit.
Caveat Prin-
ceps, ne Pa-
tris, siue de-
cessoris sui
consiliarios,
sive ex auctoritate
exhibet, sed
potius pro-
bos, inte-
gròsque, beni-
gnè recipiat
& tractet.
Amicitiae,
quae diutur-
nae, & antea
quae caesili
et optimae,
& plane, ut
vires.

dentia opus est) tacitum, & occultum esse debet, ex quo non
possit agnosci, quid Principi placeat, aut displiceat. Suam in-
consilio suspensam teneat Princeps sententiam, si, enim, subitò,
primis, aut secundis votis applaudat, & sic subitò huius,
vel illius sententiam approbet, siue id fiat verbo, siue facto,
siue aliquo signo, reliquis & pudorem iijciet, & metum,
ne in dandis consilijs, & promendis sententijs suis posthac
sint liberi, sed in illud sententiam suam dirigant, quod Prin-
cipi arridere intelligant. Cognita enim voluntate Principis,
vix quispiam erit, qui contra eam differere, aut consulere audeat. In
consultationibus tandem non obliuiscatur Princeps honesta-
tis, nam etsi bona consilia plerumque à fortuna separentur, non
aliter atque tempestatibus scientia rei nauticae, at tamen recta
conscientia consilij instar muri est; contra verò apud Deum,
apud homines, iuste poterit accusari, si consilium iustum sit,
nam, etsi fortunam obsequentem habeas turpitudine, tamen
consilij conscientiam vellicat.

Cognoscat autem Princeps, an rectum consilium datum
sit, nec ne, si ad finem, & scopum honestum, & Reipublicae
salutarem dirigatur, si ad talem scopum honesta ordinentur,
si media talia suadeant Consiliarij, quae non sint cum discrimi-
ne, & periculo Reipublicae coniuncta, semper etiam Principi
ante oculos sint duae haec aures, immò gumme regulae, qua-
rum prior est; in omnibus sententijs adesse haec duo oportet:
Possè illud fieri, atque utile esse. Ad has regulas tam-
quam lapidem lydium omnis Princeps examinet, quale consi-
lium sit, nam scilicet sequendum, aut requirendum. Ad ex-
tremum & illud demum sibi dictum putet Princeps, ne initio
sui Imperij temerè patris sui, siue decessoris Consiliarios re-
misset; repudiet, & quasi ab aula eijciat, probitate vitae inte-
gritate, auctoritate, fide, & experientia insignes, ante-
cessoris post se relictos Consiliarios, amore, benevolentia,
& humanitate adsciscat, alliciat, atque fidelitatis iuramen-
to sibi obstringat; propterea quod & rebus illis gerendis
iam magis exerciti, & prioris gubernationis magis gnari,
quàm nouiter, sūt adsciscendi, & vocandi. Amicitiae longae tem-
poris; & rerum interuallo comprobatae, ut vina, quae vetusta-
tem ferunt, plerumque sunt suauissimae; non enim amicitijs est
utendum, ut floribus, tamdiu gratis, quamdiu recentibus. Neque
tamen illud spectet Princeps, ut praedecessoris sui Consiliarios cōs-
adhibeat, cum, aut Reipublice cōmodū intercedat, eos mutare, &
officio soluere possit, sed hoc tantum Principi dico, & suadeo,
ut cautè hoc, nec facile agat: misceat potius novos veteribus,
& veteres nouis remisceat, utrosque retineat, utrosque amet, utrosque
praemio

premio afficiat. Quemadmodum enim fruges non tam ingenio soli, quam Cœli beneficio, meliorique temperie letius exuberant, ita & eximia ingenia benignitate, & humanitate Principum virorum excitantur, & aluntur. Ut retineantur Consiliarij, duo præstanda, ut eorum opera, tum clementer, & benignè, tum etiam iustè, hoc est congruenter utantur. Quemadmodum ministrorum partes sunt obsequium, assiduitas, taciturnitas, labor indefessus, sic Magistratum contra officium est, sedulitate non abuti; Nihil unquam in eos asperum, aut contumeliosum dicere, nec acerbè officium exigere, sicque cogitare, si non seruis, & mancipijs, sed liberis hominibus imperitare, quorum opera, si non gratuita, & voluntaria, ac certè libera utuntur. Alterum est, ne laborum suorum premio fraudentur. Quid quæso æquiùs, quàm, ut quorum vita in nostris consumitur commodis, eos remuneremus? Videas agros ijs, à quibus diligentius coluntur, & laboriosius, uberiorem etiam fructuum copiam afferre. Rerum harum neglectum magna sæpè Principibus incommoda tulisse, præter, præsentia, præterita etiam sæcula clarissimè docent.

Simili est Principi in Consiliarios benignitate, & comitatem suandam.

Retinendis Consiliarij duo præcipue apta. Ministrorũ & Magistratum, quæ officia mutua.

Remuneratione haud fraudentur Consiliarij fideles, ac probi.

De Generali Magistratum distinctione.

CAPUT VIII.

EMINI dubium est, illam omnibus numeris absolutam esse Rempublicam, in qua sanctæ sint leges, & illæ quidem sapienter, cui tamen si desint Magistratus idonei, perindè est, ac si optimum enssem in experto homini tradas. Nisi enim, quæ statuta sunt, prudenter seruentur, maximum ipsi Reipublicæ impendet periculum; Sane enim absque Magistratum prudentia, ac diligentia Ci-

Magistratus in Republica necessarij ne leges sanctæ abrogentur.

uitas esse non potest.

Verum horum Magistratum, qui subordinati sunt, & parendi necessitatem cum imperandi iure coniunctam habent, in principatibus duplex ordo constituitur. Nam alij regendis hominum moribus præficiuntur, ut scelera puniantur, & unicuiquè ius suum distribuunt. Alijs vero publicas opes administrandi cura demandatur. Et quidem, qui iusti-

Quor sint Magistratũ genera, scilicet ordines.

Alij regendis hominũ moribus constituti.

Alij publicis opib. administrandis

Horum tot
munera,
quot hono-
ratis officia.

Alteri Ma-
gistratū dis-
sidiorum se-
quentrem, &
licium arbi-
trium esse.

Ad alterum
spectare bo-
norum pu-
blicorum, ve-
tigalium, sci-
licet, & simi-
liū, vel col-
lectionē, vel
dispensatio-
nem.

De Proregū
auctoritate,
aut vice Pri-
cipum.

Quid potis-
simum cura-
re debeant.

Apud Tur-
cas Bazarum
auctoritas
summa.

Proreges
summæ aucto-
ritatis apud
Hispanos,
solum nunc
ferē in usu.
Romanos,
atque Hispa-
nos Regno-
rum multitudine
tandem coac-
tos ad tar-
taz auctori-
tatis Magi-
stratus in
provincias
transmittē-
dos.

tia administrationem susceperint, illis inest incumbendum, ut iuxta rectitudinem omnes ciues vivant, & felicitatem consequantur. His tot præscribuntur munera, quot sunt honestatis officia, quam recipendam sibi, & curandam proponant, & quot mala, vitiaque, quæ longius debent à Republica removere. Cum autem frequenter controversæ, litæque orientur, nec constet, quid æquum, bonumve sit, in omni constituta Republica ad Iudices, qui iuridicando præstant, spectat, ut ambigua definiant. Alterum genus Magistratum est, quod bonis publicis patriæ acquirendis, augendis, conservandis occupatur; hoc autem in vniuersum ad aënonæ Præfectos, & ad Quæstores pertinet. Dispensationes itaque rerum publicarum, Patrimonij publici, hoc est veſtigalium, omnium reddituum, ædium publicarum sunt curatores. Omne Regnum, omnis Respublica suis Magistratibus perficitur, atque ad hæc genera, omnia officia, dignitates referuntur.

Ex his Magistratibus, qui primi solent esse post Principem, occurrunt considerandi Proreges isti, suæ Viceprincipes dicuntur, aut Prætores, quibus summa inest auctoritas, horum est curare, ut pacata, quietaque sit Prouincia; quam rem non difficiliter erunt assecuturi, si sollicitè satagant, ut mali homines profus ablegentur, ut sacrilegi, latrones, fures conquirantur, & prout quisque deliquerit, in eum animaduertatur, receptoresque eorum, sine quibus latro diutius latere non potest, puniantur. Summa est Bazarum auctoritas apud Turcas, nam antiquitus rebus adhuc tenuibus consilijs adhibebantur; nunc, & consilia moderantur, & potentissimis præsumi Regnis, eo periculosis, quod Imperatores asfueti delictijs, non magnoperè Rempublicam curant, nisi cum periculum, vel, quod frequens est, Ianicerorum seditio veterum excutit. Proregum horum multos habet Hispania. Alijs in Regnis, non ita vsitata dignitas est, quia nec tam diffusa, nec tam multa Regna per uicarios administrant. Summa inest necessitas, cum summa potestate Rectores, suæ Vicarij constituuntur. Nequaquam Romani, & Hispani in paruis adeoque minutissimis principijs, tam amplam constituere Rempublicam; cum autem latius acquirere Regna, & totum exinde terrarum orbem, (ut ita dixerim) sibi adiungere, præmere, ac tueri Imperio cœpere; egrè in officio ea continuisent, nisi maioribus in prouincias magistratibus missis, simul eis annorum iuxta, ac legum potestatem fecissent, nec non ad vtrumque accommodatos, ac idoneos habuissent Ministros, quos quidem Prætores vocabant Romani, sumpto inde nomine,

quod

quod cæteris omnibus præirent, & proponerentur, permiffa fcilicet eis tam bellicæ rei administratione, quam legum præfcriptione: Potestas itaq; erat cognoscendi, iudicandiq; imperium verò in bellicis rebus exercebant; ius hyberno fermè tempore; & in conuentibus dicebant, bellum ætate gerentes. Ab Hispanis, cæterisq; Principibus, qui hanc auctoritatem auxere eam impertiendo Proregibus, alijsque, qui vicem ipsius Regis sustinerent, tantum tribuitur potestatis, vt solam Regiam manum præferant; pro quodam, quem gerunt, Magistratus insigni, vitæ, necisq; quantum licet ipsi Principi, ius ita tribuitur, vt quod Regni potestas tribuit, id nequaquam his abnuui posse patiantur leges. Honos regius his impenditur; reliqui Magistratus hunc veluti Principem agnoscunt; & tantam arbitror huius auctoritatem, vt ni circumfcribatur quibusdam limitibus, planè excrefcens, miserrimam non tantum Prouinciam redigat, sed ipsū fermè Regem, siuè Principem feruientem. Iudices his sunt subiecti; his mandata iurisdictionis; ius cognoscendi, & belli gerendi, si non electione, at saltem capta occasione; sunt veluti Prouinciales, quorum potestas, longè latequè patet. Si subiacent expostulationibus subditorum, thesauri collecti omnes morbos facillimè expellunt; tanta auri vis pectora humana mulcet. At hæc in Gallia Regno, non tam exquisitè obseruantur. Soli, qui Rectores Prouinciarum dicuntur, non tam in suo vehementes officio imperitant, vt sibi quæque licere existiment; auctoritatè non liberam agnoscunt, quin sæpè quasi à Conuentuum, Comitiorum, siuè Prouincialis Senatus auctoritate legem accipiunt. Magna sanè alias ipsis fuit auctoritas; concedebant enim veniã, criminum obliuionem, nūdinas, & mercatus, legitimabant, siuè restituebant natalibus, auocabant à Iudicibus ordinarijs causas ad se. Quæ tamen omnia postea adempta, & restituta Regiæ soli potestati edicto Lodouici XII. Hodie Rector Delphinatus omnia officia concedit, pluraque potest, exceptis Curiaæ supremæ Parlamenti officijs, indulgentijs, siuè venijs criminum.

His Rectoribus Prouinciarum, siuè Proregibus subduntur alij certorum locorum Governatores, qui per se ipsos suum munus exequuntur, neque Vicarijs vtuntur, siuè subpræfectis, nisi ob grauem, & necessariam absentiam. Hi illam tamen habent auctoritatem, quam concedere vult Prouinciæ Rector; nec tantam illam agnoscunt, quin Iudici maximè conuenire etiam arbitrer; & his primoribus Magistratibus subduntur alij, qui Iudices dicuntur. Quemadmodum sine iustitia stare Ciuitas non potest, ita nec sine Iudice; est Iudex ius animatum; & mediator, qui partes coniungit æqualitate; est, qui lites fecat: in hoc constituendo id seruandum est, quod in regula, norma que ad-

V 3

ficio-

Prætori appellatio apud Romanos vsitata. vnde deducitur. Quanta sit Prorogū Hispanorum, & aliorum etiam potestas.

Regum honorem Ijs et à cæteris Magistratibus imperiri. Iudicibus eos etiam imperitare, & aliorum Magistratuum sibi vsurpare. In Gallia tantam auctoritatem prouinciarum Rectoribus hanc concedit. Quin cõs à comitijs prouinciarum leges accipere. Ijs olim magnam fuisse potestatem. Tandem ad eptam edicto Lodouici XII.

Rectoris Delphinatus potestas omnium in Gallia maxima. Huic potestati, qui Magistratus subiecti. Iudex ius animatum.

Adificiorum regulam iustitiam non esse debere iudicibus.

Iudex cur
lex animata
dicatur.

Qui subse-
quuntur pri-
mores Ma-
gistratus.

Annonæ
Præfectorū
munera.

Annonæ af-
fluentiam à
populis Pri-
ncipis bene-
uolentiam
colligere.

Quæstorum
alij Urbani,
Prouincia-
les alij.

Quam neces-
sarij Censō-
res.

ficioꝝ, vt quàm rectissima, inflexibilisque omninò sumatur; ità Iudicem regere oportet, qui nec ad iram, nec cupiditatem facillimè impellatur; perindè enim esset, ac si quis regula curuata ytatur ad constituendam muri rectitudinem. Hi non adèò valida sunt potestate, vt quæ ijs libuerint, valeant perficere; subiecti ità sunt, vt lex potius animata dicantur, quàm arbitrium absolutum penes se habeant.

Hos Prouinciarum Rectores, siuè Proreges subsequuntur annonæ Præfectorum, quorum magna potestas, nec vllam tam iurandam populo arbitror. Horum studia, vt Vrbi, siuè Prouinciæ paretur annona, vbiquè redundet panis copia, per officinas pistorum, cibosque discurrere, pensum, & munditiam panis exigere. Hoc summum Tribunal, & curandum cò impensus, quò magis annona, vt plurimum ea est, quæ ciues in fide contineat, & qua Princeps sibi magis Populorum beneuolentiam alliciat. Subsequuntur & etiam Quæstores, qui alij Urbani, alij Prouinciales dicuntur, quorum tanta non est auctoritas, quin etiam maior possit ab exercentibus vsurpari. Non infimè sanè conditionis ij sunt, cum Principis facultates in huius manibus sitæ videantur. Quàm in Belgio, quàm in Gallia, quàm in Hispania hic vigeat Magistratus, norunt ij, qui tantarum Prouinciarum mores didicere. Subsequuntur & Censores, qui ità necessarij sunt ad comprimendos luxus populorum, vt nullo fortasse Magistratum magis Prouincia egere videatur.

*De Annona Præfecto, & quanta hac à
Principe sit curanda soli-
citudine.*

C A P V T I X.

Annonæ
Præfectorū
munus.

Prouerb. Ita-
lorum, Panē
in foro, iusti-
tiam in Tri-
bunali, secti-
ritas vbiquè
boni sunt si-
gna imperij.

PRÆFECTVS Annonæ munus habet supremum, atque adèò necessarium, vt etiam Principi maximè illud curandum sit, ne inertia Republicam perdat. Hoc etsi diligentius custodiatur, suauissimos edit fructus, qui certè nunquam maturescunt, nisi calore iustitiæ, pacis, & annonæ foueantur. Hanc tamen potissimam existimo, vt potè qua mirificè delectetur plebs; quod si negligentius prætermittatur, & contentiones, controuersæ, seditiones exoriuntur. Consentit Italorum adagium, quo dicunt: Panem in foro, iustitiam in Tribu-

nab

nali, securitatem ubiq; boni Imperij signa esse. Cosmus superior Medices, cum Ioannem Annibalis filium Bentiuolum ad Bononiensem Principatum dimitteret, inter cætera Reipublicæ gerendæ præcepta, tria hæc præcipua dedisse dicitur: Annonæ curam sedulo ægeret, omnibus nullo discrimine personarû habito ius diceret, & ab alienis vxoribus abtineret.

Huius Magistratus præcipuum munus censeo, vt prouentu frugum considerato, postquam animaduertit, quanto Respublica frumento alatur, quamquæ pro aduersis egeat, modum exportationi constituat, ne nostri agri alijs sint fertiles, nobis uerò steriles. Statuat, & domi pretia, ne, quæ abundant, si pluris, quàm æquum sit, uenalia habeantur, pauperum facultates exhauriant, & aliarum pretia augeant. Difficile est enim cauere, quin cum pretio frugum aliarum rerû pretium crescat. Quamobrem laudandus est mos ille quarumdam rerû publicarû, in quibus frugum maxima vis (quo quidem tempore anni, quàm minimè præstent) à Magistratu coemitur, ac in publica promtuarum reconditur, vt seu periculum sit ab hoste, siuè res spectet ad annonæ difficultatem, prospectum sit vitæ hominum. Plurimi enim sunt, qui fruges in longum tempus seruant, vt pluris vendant temporibus suis. Verùm huic rei occurri potest, prudentia Magistratus, si fruges, quàm minimo emptas, tunc ex promptuarijs efferti iubeat, & aliquanto pluris, quàm sint emptæ, vendat; nam & omne lucrum cedit Reipublicæ, & negotiatores frumentarij cogentur minoris vendere, si res abundant, quàm si laboretur inopia. Itaque constituendum esset, vt illæ exportationes nimix, quibus ex vilis conditionis hominibus quodammodo cibus eripitur, & inducitur magna frugum inopia, coerceantur.

Porrò hæc charitas annonæ pluribus ex causis exoritur, quibus prudenter à Principe potest esse consultum, si ita publico bono prospiciat, vt nunquam patiatur plebem inopia frumenti, aliarumq; rerum laborare; quod si minùs frugiferum solum sit, nulla Principi culpa; satis illi est, qua potuit diligentia, abundantiam promouisse, remouisse inopiam. Vt autem habitatoribus repleantur Vrbes, alliciat aduenas Principis comitas, rerum copia, & lucri auiditas ad coemendas, & vendendas merces. Compertum habemus in ditione Mediolanensi in salubris æris nonnulla loca, in spem tamen lucri hominibus abundare. Ità mortales, si auri spes affulgeat, vel ipsam vitam videntur habere in postremis. Illud etiam proderit, si Princeps ibi habitet; hac enim ratione plura loca vidimus habitatoribus repleti. Eò etiam releget eos, qui puniuntur exilio. Hic mos Romanis olim fuit, qui quatuor millia libertini generis, & superstitione infe-

Annosæ Præfecti munus.

Quomodo occurri possit mercatorum auaritiæ à prudenti annonæ præfecto.

Non igno- rari debent ab annonæ præfecto causas charitatis annonæ, vt huic possit esse consultum.

Quàm maxime anxius Princeps esse debet, vt aduenas rerum uertate illiciat.

Habitatoribus Principis timore con- ducere pro replendis locis habitatores.

Eundē morē
fuisse serua-
tū à Roma-
nis, dū Sar-
dīnia pluri-
bus ab eis re-
pleta fuit in-
solis.

Si multitu-
do nimis ex-
creuerit, an-
nona; mi-
nime suppet-
tat prudenti
remedio est
occurrēdū,
ne tamen e-
langueat Ci-
uitas.

Quā solici-
tius magnus
Hetrurię Dux
in comparā-
dō annona.

Sæpe nimia
vbertas soli
summo Pri-
ncipem afficit
incō modo.

Tēpore belli
in sepulchris
cōdūtur fru-
menta, vt in-
dē expetan-
tur ad vsum
Reipublicæ.

Princeps si
famē occur-
sere non pot-
est, salteſt
omnium ca-
lamitātū fo-
ecrum profi-
teatur.

Principē tur-
pe mercato-
ris nomē ef-
fugere debet.

Super rebus
populi afflu-
entibus, nul-
lum ponatur
iurum, siue
veſtigal, qd
excoriatoris
populorum
Principi tri-
buat nomen.

At, quibus idonea ætas, in Insulam Sardiniam transportari iusserunt, coercendis illic atrocinijs: quod si ob grauitatem Cœli interijſſent, eorum etiam interitus futurus erat Reipublicæ salutaris. Si autem elaboret fame populus, quod multitudo nimis excreuerit colonis, huic malo occurrendum est; quod tamen non ita liberius faciendum arbitror, vt tandem nimio veluti sanguine emisso elangueat Ciuitas. sit Princeps, qui sua Magnanimitate, frumentum vbicumquē sit colligat, suggeratquē Tiberium, & Neronem hoc etiam factitasse vidimus. Serenissimum Magnum Hetrurię Ducem sola sui animi magnitudine vidimus adō esse sollicitum in comparanda annona, vt nullum laborem, nullum dispendium prætermittat, quo suis populis liberalissimē frugum abundantiam curet. Nimia etiam vbertas, (quod aliud vitium est) summo erit incommodo. Huic occurret Princeps, si populum in fide contineat; ferox equus pingui pabulo saturatus, imperium spernit, nisi fræno, & stimulis cohibeatur: facile est mediocri rerum affluentia populum frænare, si nimia rerum copia insoleſcat; At si pinguis regio ab hostibus deuastetur, sepulcra sint horrea, vt indē prò temporum necessitate extrahatur annona ad vsum Reipublicæ. Id apud Suetios fieri compertum habemus. Nullam itaque expensam recuset Princeps, qua, & populo satisfiat, suæ & existimationi, & saluti. et si fortē non tam facile sit subsidium, saltem hanc difficultatem comitetur quædam animi mēstiria, qua & consortem se omnium ærumnarum velle profiteatur. Non imitetur Augustum, qui dū fame laborabatur Romæ, conuiuium parauit, cui conuiuę Deorum instar accumberent; acclamatum est poſtridie, omnes Deos comedisse frumentum. Inter alia summo opere caueat Princeps, ne in scenam prodeat mercatoris personam gerens, cuiusmodi est, metalla ex intimis terræ visceribus exhaurire, magnam nauium vim comparare ad importanda vsui necessaria, quæ ciuibus fermē omnibus sunt pernicioſa. Nequē etiam decet, si quid felicitati, populiquē saluti sit impertitum, aliquo lucro dehonestetur, quod quidem tali Principem macula inficit, vt excoriatoris populorum potius, quàm Principis sustineat nomen. Veſtigalia parcius imposita famam Principi, Reipublicæ diuitias comparant. Illud sanē vsu latissimē patet indē longiùs mercatores asportare merces, vbi sciunt se grauiori veſtigalium impositione grauari; vt propterea, & emolumentis priuentur ciues, & bonum Principis nomen decrescat, & sæpē etiam ærarium imminuatur. Itaq; veſtigalla Princeps prudenti moderanda esse nouerit animaduersione.

De Quaestorum administratione, et Cura.

CAPITULUM XLIIII

V.P.R.E.M.A.E potestati, accidit. Quaestorum dignitas, quae meo quidem iudicio tantae est excellentiae, ut nemini inferiori, & certe, si eorum conditione, quorum curae id subiaceret munus, recedat intheamur; Quaestores ex primoribus creari debere; procul dubio reperiemus hi sunt enim, quibus facultatum Principis incumbit administratio. Olim tanquam privati nullum in alios impe-

rum exercebant; non utebantur sella curuli, non fasces, non lictoribus; neminem ad dicendam causam compellere, neminem intercipere illis licebat, & primato cuilibet eos in ius vocandi data erat potestas. Horum tamen curae committebatur aerarium & vectigal populi Romani; pecuniam publicam, privatamque erogabant, in aerarium deferrebant; in tabulas reddituum, & sumptuum calculos referrebant; legatos excipiebant; munera, comitumque exhibebant; curabantque ne quilibet, comitibus, vel deesse posset, vel deberet; aegrotantium etiam curam suscipiebant, et si occumberebant; funus publico sumptu efferebant. Proconsules, & Praetores suos in Prouincijs Quaestores habuere, toga praetexta utebantur; ius dicebant; recuperatores dabant; illorumque munus erat pecuniam ex aerario acceptam stipendia exercitibus, cohorti Praetoriae, legatisque; viatica dare. Nomen postea Quaestorum mutarunt Imperatores; officium, & potestatem Quaestorum Comites sacrarum largitionum tenuerunt; his enim cura thesaurorum principalium erat demandata; haec ratio Principi ad liberalitatem exerceendam suppeditabat. Nostris quidem temporibus maximam etiam habent auctoritatem; ita ut ipsorum fere arbitrio, ac voluntati omnia subiacent. Tam amplae sunt Principis facultates, ut saepe reperiantur, qui alieno se sanguine potius, quam Principem exsultarent. Verum enim vero huic in commodum occurret Princeps, si pluribus curam aerarii publici, & thesauri sui diuidat; Neque enim fieri potest, ut nullus inter malos bonus reperiat; cuius fide perspecta, non amplius ceteri, etiam si velint, Principem fallere audeant. Hispani quidem in varijs Regnis diuersas quaesturas

Quaestor fam
eraut Quaestor
facultates.

Tempore Imperatorum aucta fuit Quaestorum facultas. Omnia fere nostris temporibus subiacent Quaestorum auctoritati.

Quomodo Principi occurrendum est Quaestorum rapacitati. Cura Aera-rii Quis sit Quae- stores concinet in fide.

Quae ratio Quae- sturae in Hispania Regis Aulae.

sturas exercent. In ipsa Aula Regia est consilium, quod vocant Azienda, & Septius in hebdomada conueniunt tres Quætores, quos vocant Contadores, dignitatis causa maiores dicit, quibus totidem Quætores minores adiunguntur cum eo, qui à secretis est, Reiatore, Consiliarijs Camera. Materja deliberationum sunt omnia vectigalia, æs alienum, huiusq; solutiones, hypotecæ, alienationes, recuperationes. Ab eisdem Quæstoribus, adiunctis alijs quatuor Auditoribus, & altero à secretis controuersæ de pecunia deciduntur, atq; illud consilium dicitur Contadoria. Alios iidem habent Magistratus, cum in consilium conueniunt, quos vocant Contadores de Cuenta; in eo enim omnium prouinciarum, regnorumq; redditus explicantur, referuntur in ærarium, rationesq; accepti, & expensi proferuntur. In Regno Galliarum est consilium, quod vocant, financiarum; Quæstoribus, & pecuniæ Præfectis compositum. Est etiam Curia auxiliorum, seu oblationum, cui id nomen inditum à Carolo Sexto Francorum Rege, qui cum vectigal vino, alijsq; mercibus imposuisset, ut æquiori animo acciperetur, populi auxilium appellauit; præposuit autem duos Clericos, & duos notæ integritatis, ac fidei laicos; deinde ortis controuersijs Episcopus, Præses, tres Consiliarij cum Curatore, & Aduocato generali, adiuncti sunt; postea in alios translata sunt ista iudicia; auctus enim numerus Consiliariorum, ac Præsidium à Carolo Septimo, Ludouico Duodecimo, Henrico Secundo. Rectè etiam constitutum est, ut quatuor Quætores generales Demanij commotas prouincias peragrent, & de minoribus Quæstoribus cognoscant. A Erarij autem Præses, & quasi supremus Quæstor, seu Comes largitionum apud Francos vocatur. Thesaurarius parsimonia, ut indicent nulla rē magis crescere thesaurum Regium, quam Principis parsimonia, ac frugalitate. Illius munus est Quæstoribus belli stipendia soluenda mandare; Quod per certos homines ad id munus selectos faciunt, quibus adiuncti sunt, qui perpetuo eorum lateri adhereant, ut fraudes eurentur, ac dioli; Nequē dissimile est Belgij Quæstorium; rem enim pecuniariam, tractat Consilium financiarum; in quo Quæstor, & Receptor, summum ius obtinent. Hæc tot, tamq; diuersa munera exco- gitata fuere, ut saltem, cum plures essent numero, non deessent, qui & facultatibus Principis consulere, & suæ etiam famæ prospicerent. Omnem itaq; adhibeat curam Princeps, ut viros omni probitate conspicuos tanto muneri præponat, cum nullū maius sit, quod magis furtis, expilationibus, ac latrocinijs pateat. Tiberius eo tempore, quo ab omnibus ferè seme occuluit, enixè curauit, ut Quætores in exactionibus ab omni seueritate, atq; acerbitate prorsus abhorrent. Nero crebris po-
puli

Que ratio in Regno Gal-
Uco

Que in Bel-
glo

Que cura ad-
hibenda, ut
Quæstorum
quisque suo
muneri sa-
tisfaciat.

Quia anxius
Tiberius, ut
Quætores
nil fraudo-
lanti agerēt.

puli flagitationibus immodestiam publicanorum arguentis cō-
motus dubitavit, an cuncta vectigalia iuberet omitti, idq; donū
generi mortalium daret; verū Senatu in consilium vocato,
statutum est, temperandam esse Quæstorū libidinem, ne per
tot annorum interualla tolerata, si nouis acerbitatibus in dies
vectigalia cumularentur, odium excitaret. Ex his clarè perspi-
ciat Princeps, quantę ei curę esse debeat nimia Quæstorū im-
modestiz coercitio, ne sibi prò amore odium, prò exultatione
dedecus excitet, atq; pareat.

Neronē hos
idem facti-
tasse habet
mua.

*De Censuris, & horum necessitate, & de luxu,
huiusquē remedijs.*

C A P V T X I.

M non mediocri momenti sit bonos in
Republica mores seruari, expelli vitia, vt illa
perfecta omni ex parte existat; illud in pri-
mis olim Romę curatum est, vt Censurę pu-
blicę viri primarij præponerentur cum pu-
blica potestate. Fluxit autem potestas morū
à censu patrimonij, quia, cum haberent ta-
bular, & bonorum, & personarum totius

Reipublicę, haud difficile eis erat dignoscere, & ex nomine, &
facultate, & ætate, quantum cuiquē liceret, quidquē conue-
niret.

Porrò censura maximę utilitatis sæper habita fuit, & sanctis-
sima; vitia enim, quę in iudicium, nec per accusatorem, nec per
denuntiatorem veniebant, & tamen, quę passim oculos bono-
rum ciuim, & virosū offendunt, seriamq; postulant reprehē-
sionem, corrigebantur: Eget corpus ægrum purgationibus, &
remedijs, vs conferuetur, & morbi impediuntur, ne sæuiant; que
si omittantur, & quę præsentia sunt, augentur, & quę timentur,
adueniunt. Quod contingit bellorum præcipuè temporibus,
dum ob licentiam nimiam, & legum silentium, & Magistratuum
contemptum, homines in vitia facillè, nemine prohibente, pro-
labuntur. Dicitur autem censura animaduersio in mores; aut
luxus eos, qui legibus non arcentur: mores intelligo lascivias,
libidines, ebrietatem, iurgia, periuria; luxum verò in domo,
conuiujs, veste, sic præuæ artes, malę libidines, à huiusmodi
prohibendę; à senibus voluptates illę, quas ead ætas sine dede-
core non attingit; ab vniuersa plebe otia demenda, quę optime
alioquin

Rectè fuit
Romę san-
ctum, vt vi-
ri nobiles
censurę præ-
ficerentur.
A censu pa-
trimonij ce-
nsurę pote-
statē dimi-
nisse certum
est.

Vt occulte
corrigantur
delicta, quę
per accusa-
torem non
patiebant, in-
stitutā fuisse
censuram.
Quā neces-
saria morū
castigatio,
maximè bel-
li tempore à
similitudine
ægritudinis
corporis.
Quid sit
Censura.

Quæ apud
Venetos de-
creta pro
morum cor-
rectione.
Quæ apud
Lucenses.

alioquin constitutam Rempublicam frangunt, & eruant.
Apud Venetos loco consorum, tres exsunt Aduocatores dicti,
qui leges violari nulla ratione patiuntur, etsi quid grauius com-
missum cognoscunt, ad quadraginta virorum iudicium, vel Se-
natum referunt puniendum. Apud Lucenses grauis, & matura,
meliorq; quam blis Romæ, censura exercetur. Hebdomada
etenim, quæ ob Redemptionis humanæ Sacramentum maior
nuncupatur, qui ex hoc consilio sunt, ad decretum locum con-
ueniunt, & ibidem quilibet schedulam, in qua nomen eius, quæ
ille flagitiosum, & ciuitate indignum arbitratur, scriptum est, in
arcam ad id paratam immittit; quo facto schedulæ promuntur;
ac si fortè alicuius nomen aliquoties iteratim legitur, res ad
maius consilium refertur, ibiq; rursus habentur iustitia, qui-
bus si damnetur, nefarius ille, & ciuitate indignus iudicatur,
statimq; exilij poena publica præconis voce mulctatur. Procrip-
tionis verò hic modus est. Intra triennium quinquaginta mil-
liaribus ab vrbe abesto, quominus capitis poenam incurrat;
exacto triennio, siis reuersus vitam non emendat, rursus eo-
dem modo pellitur in exilium. Non tamen tamen arbitror
diligentiam adhibendam in sumptuum moderatione perscri-
benda, quæ in illis potissimum tribus, quæ supra enarraui, sita
est. Conuiuijs, vestibus, & ædificijs. Ex huiusmodi legibus pu-
blica oritur vberitas, diuitiæ adaugentur, minuuntur contem-
tiones, sceleraq; ex prodigalitate redudantia, dum per iniuriam
queritur, quod per lasciuam effundatur. His pax, tranquillitas,
ordinum distinctio, decorq; sustinetur, & miserissima auertitur
paupertas, nam re uoluptu nimio, pleriq; sæpius, dum su-
perbiunt, se ipsos in extremam necessitatem conijciunt. Prima
pars legis est de sumptu conuiuiorum desigando. Videmus enim
hominem rusticana stirpe progenitum, cuius patres tenuissimò
apparatu mensam priuatam instruebant, non bubalina carne
contentum, pisces peregrinos, exotico uino, aromaticum omnium
condimenta congerere; ex quo fit, ut & pecunias absumat, & iam
tedeat aratri. Ciues, qui manu victum querunt, conuiuijs in-
dulgent, nihil rerum preciosarum, quas in diuitum, & nobilium
mensis videntur, omittunt; ut duppas liberalius celebrent, æs
alienum contrahunt, cuius redditus, ut supra vires soluere co-
guntur, in pauperiem incidant, necesse est. Laudat quibus præ-
sentibus in modò execratur annos, causas paupertatis
enumerat, rusticus, orator, furor, faber queruntur se se tempo-
rum difficultatibus opprimi. Hi sunt morbi, qui ex inordinato
victu trahunt originem; si medicus itaq; hunc tantum luxum
non cohibebit, breui ægrotantis interitum est visurus.

Altera pars legis est, ut vestium luxus cohibeatur, qui nunc

tan-

Que vilita-
tes ex mo-
deratione
conuiuiorū,
vestium,
& ædificij.

Sæpe rusti-
cos ditiorū
victu nobi-
li superare,

Quantū in-
teritū vestium
maxime lu-
xus cohibere

tantus est, vt discrimen ordinum omnium tollat, omnia misceat, susq; deq; vertat; Ne verò paruam hanc insaniam puremus, aut parum Reipublicæ detrimentum, vide mercede laborantes, & opifices toto anno sedulos, genium suum defraudâtes, vt vestibus præciosioribus indui queât; Angustæ villulæ, seû pagiaccole nostris temporibus nobilius incedunt, quàm olim fama conspicuæ Ciuitatis patritij; Mirum est, à sericis ad aureas, & argenteas vestes deuenimus; ab his ad texta serica, quæ vnionibus, & varij generis Capillis ornatæ suis interpunctæ coloribus oculos rapiunt. Quid torques, gemmea cingula, & adamantinas fibulas, & bina, ternaq; patrimonia mulierû auribus pendentia enumerem? Superba equis stabula, & ministrantiû exercitus? Quid plura? Nihil est, quod non humana ambitio ad luxum excogitarit? Digna Principe, immò necessaria cura est præcauere studiosius, ne proceres, insignesq; nobilitate viri magnificentiæ studio cadant. Conuiuiorum luxuria, & vestium ægrotantis Reipublicæ sunt indicia, immò morituræ. Valdè etiàm prouidendum Principi, ne domorum splendore, ac magnificentia ità certent ciues, vt ad egestatem redigantur. Cum enim incerti sumptus ædificationis sint, nunquàm tam exactæ rationes ducuntur, vt non maiores sint, quàm credebantur. Estq; hoc superbè ædificantium solemne erratum, vt postquàm cœperint, deficiente pecunia opus inchoatum cogantur omittere.

Hæc omnia poterit auertere Princeps; nimirum, si pretia, varietatemq; colorû, si nimia conuiuia, si magnificentissimas ædiû structuras displicere sibi demonstrat. Hunc morbum Tiberij iudicio præualidum, & omni medicina fortiorem Vespasianus sustulit non pœnis, non legibus, seû suo exemplo; Si enim Principis erit exemplum, nobiliores viri vestigia sequentur, qui huiusmodi potius ratione quàm legibus, & metu ducuntur; Cui libet etiàm ordini vestium materiam, modumq; præscribat, legemq; graui pœna sanciat, est necesse; Primo, vt legis transgressores pœna pecuniaria teneantur; Deindè, si, cui ius annuli, aut vestis tribuatur, certa pecunia eam potestatem redimat. Tandem vectigal imponat vtiq; maiùs, quàm cæteris rebus, quibus necessariò etiàm pauperes vtuntur. Duorum hinc commodorum alterutrum habebit Princeps, vel vt superbia iuuet ærarium, vel obedientia opulentet Ciuitatem. Legibus igitur sumptuarijs disciplinam sanciat Princeps, licet aliorum inopiam securitatem sibi conciliare posse, vectigalia, artificesq; ex mercium importatione diminui aliquando persuasum sibi habeat.

Sæpè rustici homines præciosioribus vestibus, quàm nobiles induuntur.

Mulieres æstis gemmis patrimonia maritorum effundunt.

Quàm præcauere debet Princeps, ne nobiles suouitio dequant. A luxu maxime, ac ædificationis magnificentia à nobilibus esse abstinendû.

Quæ remedia adhiberi possunt. Fastidiat Princeps omnes ostensiones. Vespasianum hoc idem casu traditum est. Ordini Ciuium præscribenda ratio pœna statuenda, & pecunia omnis saccultas redimenda.

Quæ ex his legibus commoda.

Quant à cura esse debet Principi probos, idoneosq; viros
eligere, quibus honores supremos, digni-
tatesq; mandet.

CAPVT XII.

Sustineri ma-
gis illa Rē-
publica, quæ
à malo Prin-
ciperogatur,
qui bonos
habeat admi-
nistratos, quæ à
bono, qui ma-
los habeat.
Summa cura
Principi esse
debet ido-
neos creandi
Magistratus.
Ex mala ad-
ministratio-
ne Deo Opti-
mo Maximo
à Principe
ratione red-
denda esse.
Maiori ple-
ctēdos pēna
Principes, q;
male cōcel-
serint, quam
qui male ges-
serint admi-
nistratiōe.
Nō afflic-
tos p̄ximos,
neq; alios ho-
noribus, qui
Reipublicæ
detrimentum
afferant.
Idē factū
se Cocceium
Neruum.
Ex legis Pe-
rūtia docu-
mēto tirāni-
cē exerceri
potestates ab
illis cōsequē-
tibus absq;uē
merito.
Deterimum
est mandare
dignitates
prauis homi-
nibus in lon-
ginquis re-
gionibus.

ANEAT hoc certum, fixum, ratumq;
regnantium axioma meliōre esse Rem-
publicam, in qua Princeps malus est,
quàm ea, in qua Principis Administrī
mali sunt. Multos enim malos haud fa-
cilē vnus bonus compefcit. Hoc dum-
taxat difficile est, vt malo Principi sint
boni, & diurni Administrī, Naturalis,
& summa Principis obligatio est, vt bo-
nos Præfides Prouinciæ præficiat suæ,
Præfectosquē in officio contineat. Quod si egrē ferret, immō
animaduersione dignum censeret Princeps, si suis operibus im-
periti, ac ignari artifices præficerentur, quanto magis egrē fer-
re debet, si suam Rempublicam, quam suscepit ipse ex professō
curandam, imperitis administrandam tradat? Malæ enim admi-
nistratiōis publicæ miseria in Principem solum reijcitur, à cu-
ius manu Deus repetiturus est villicationis rationes. Illud certū
seuerissimē puniendos, qui inepti, vel improbi Rempublicā ad-
ministrarint, & regimen vel postulauerint, vel indignē accepta-
uerint. At duplici pēna Principes, & seueriūs conēnandos cer-
tissimum est, tūm quod malē gesserint, tūm quod malē concess-
erint potestatem, nulla adhibita discussione. Reminisci debent, se
non sibi, aut suis, aut amicis, sed ad aliorū potiūs vtilitatē Rēpu-
blicā curare. Amicos tamē possunt, filios, proximos, honoribus,
ac diuitijs cumulāte, sed eatenus, quatenus saluum sit Reipubli-
cæ ius, & detrimētū non capiat. Cocceius Nerua in eo studium in
Rēpublicā ostēdit, quod licet cognatos, & propinquos plurimos
haberet, publicę tamē vtilitati, atq; salutī societariē āguinis post
habuit. Lex Perūtia docet p̄pinquos Principū ex fauore, & sine
merito adeptos potestates, in Populum tirannice eas exercuisse.
At nihil deterius, quàm dignitates, honoresq; prauis homi-
nibus in longinquis regionibus degentibus impertiri. Quo-
circa Princeps id summopere cordi habebit, vt quemadmodum
in Imperij finibus, & hostium vicinitate fortissimos, ac fidissi-
mos Duces collocat, itā in remotissimis Gubernatores, ac Iudi-
ces equissimos; nam ipsa longinquitas, vt subditis auxiliij opem
adimit, itā regentibus impunitatis ingerit fiduciam. Quis enim
Romæ

Romæ id ausus est, quod in Gallia, Asiaq; fecerunt Romani. Nullum in Europa Imperium Gallico rectius constitutum esse, multi non sine causa arbitrantur, cum tamen Sicilia Regno potirentur, iniurijs suis gentem illam ad defectionem compulerunt, quia, ut à Patria, ita quoq; ab æquitate recesserant Præsides. Sicuti etiã pariter ob iniam Præfectorum Romanorũ superbiam, feritatemq; defecere ipsimet Galli à Romanis regnate Tiberio, ob auaritiã Dalmate Augusti tempore, & Deciani sanè nonnulli Angliã populi à Nerone Imperatore. Inepitudo Præfectorum sæpè præbuit ansam finitimis in Reipublicæ perniciẽ conspirandi. At nulla maior pestis, quàm Rectorum simulata fides; maioris enim est periculi, quàm cœtera, quæ in his reperiuntur vitia; Exemplo id suo doctus est Nero, cum enim sibi prius familiarem in ordinem ascuisset Orthonem, Prouincia Lusitanie hunc perfecit, qui primus ex Ducibus ad Gallie partes defecit, quæ iam defecerat, & tamen tempore administrationis egregie, sanctèq; egit procaxotij, & potestatis temperantior. Diligenti igitur, attentaq; cogitatione præmissa inuestiget Princeps, quos huic tanto muneri merito præficiendos existimet, ac demum, cum eos ad tantum euexerit onus, quas artes exercere debeat, ut rectè suum tueantur officium, susceptamq; regant administrationem.

Romano autem quam Roma ausos fuisse, quod alibi prætrauerit. Exemplum Gallorum in vesperis Siculis. Exempla Gallorum Anglorumque tempore Romanorum. Danda magis simulata hinc Rectorum,

Hoc expertus fuisse Nerone accepimus ex Orthonis Præfectura Lusitanie Prouincie.

Præcipua munera nobilissimis aliqua saltem virtute præditis potius, quam infimis tribuenda esse.

C A P V T XIII.

BSVRDA nonnullis hæc fortasse opinio proculdubio videbitur, cū ipsa ratio ad vnũ quodq; munus obeundum eligendos eos esse demonstrat, qui sunt aptissimi. Ego tamen existimo in maxima Republica munera maximo, nobilique viro tribuenda esse aliqua saltem virtute prædito, quamuis minorum velut gentium homines Principibus non desint, qui eis obeundis sint aptiores.

Nihil enim obstat, quominus nobilissimi, atq; illustriores in Reipublica viri, dotibus ad eiusmodi munera necessarijs, non minus, quàm alij instructi sint, si non omnibus, aliquibus saltem, quorum si qua desit, defectum hunc Populi eiusmodi viris lubenter parentis studia facillè supplebunt. Quamuis enim

Nobilis viro factis literis imbuto maxime demanda imperia. Nobilibus maxime subici populi.

Hominum studia maiori cultu, & obseruantia vigere eiga nobiles.

Comunicatas dignitates obscuris hominibus sordescere.

Qua periculosa sit dignitas collata obscuro homini satis aperte iudicasse Seianum, ad Cleodrum.

Sape etiam ad spe Imperij prouocari homines, etiam infimos.

Hoc expertos fuisse Ludouicum Vndecimum Gallorum Regem, ac Philippum Pulchrum suis summis periculis.

Quae ratio habeatur in concedendis Magistratibus nobilioribus. Sape etiam obscuros homines utiliter officii Reipublicae exemplo Maximiani Imperatoris, Primilati Bohemicae Regis, & Tamberlani.

illustres in Republica viri, aut certe eorum maiores, dignitatem suam a Principe velut mutuati sint, eique acceptam referre debeant, mirum tamen est, quanta in illos sint hominum studia, quantus cultus, & obseruantia; ita sane, vt nulla dignitas, vel titulus a Principe collatus tantum possit, aut valeat, quantum virtus, nobilitas, & opulentia. Praeterea insigniores dignitates, quibus solis procerum studia Princeps conciliare sibi potest, infimae conditionis hominibus communicatae sordescunt, cum digni muneribus aestimentur viri ex ijs, quae gesserunt, non vero ex muneris dignitate; Quin & inferiores magistratibus posthabita omni ratione velle preponere, non odiosum modo est, verum, & periculosum. Exemplo sit Seianus, qui ad summam dignitatem e tenui fortuna euectus, perturbauit Imperium per duellionibus. Cleander fuit quidam Phrygiae genere ex ea conditione hominum, qui publice per praetorem veniunt. Hic cum in domum Imperatoriam seruitio esset traditus, & cum ipso commodo esset educatus, eo honoris, ac auctoritatis prouectus est, vt & corporis custodiam, & cubiculi curam, praeterea militum praefecturam solus obtineret; ex quo factum est, vt eum diuitiae, luxusque ad spem Imperij quoque prouocarent. Quis tam mediocriter versatus in temporum euoluendis monumentis, qui non dederit hinc ortas esse plerisque in Regionibus non paruas seditiones, clades, tempestates? Nonne Ludouicus Vndecimus Gallorum Rex in dicitur adductus, quod infimis viris partes egregias detulerit internuncij, legati, & Consiliarij. Cui non dissimilis ante est Philippus Pulcher, qui in honore maximo semper habuit Nongarum, & Maneriacum obscuros quidem, & flagitiosissimos homines, Verum quas eis turbas miscuerit, atque molestias parauerit haec imprudens honorum largitio, est apud Paulum Emilium, & ceteros Gallicarum rerum scriptores. Suadeo itaque nobilioribus semper concedendos Magistratus, dum tamen virtute non mediocri effloreat, qua si destituti omnino forent, Republicam euerterent. Licet enim communiter, vt quis vere, iusteque consequatur Magistratus, bene erga Rempublicam affectus esse debeat, quaeque vsui sint Populo, artes callere; si tamen nobilis aliquibus virtutibus aliquantisper sit instructus, neutiquam a Magistratibus excluderem. Non negarim saepe etiam obscuros homines utiliter praefici Reipublicae Quidam obscuri, & rustici natales Maximiani Imperatoris, Reipublicae bene gerendae, & procuranda occasione eripuerunt, verius ne dederunt? Quid de Primilao dicam quem Patre licet rustico Bohemiae natum, vno, eodemque omnium ordinum ad sensu Regem sibi, & Dominum Bohemiae constituerunt? Quid denique de Tamberlano, qui pastore Patre natus, interque pastores ipse enutritus

propria

propria tandem virtute, ac solertia id efficit, vt Imperij Turcici regimen sibi conquirit?

Quod verò ad bellica munera attinet, alia omninò ratione distribuenda arbitror; cum enim ab exercitu salus, ac iactura Reipublicæ dependeat, æquum sanè, ac rationi consentaneum videtur, vt virtutum potiùs singularium, qui in Imperatore requiruntur, quàm generis, aut mediocris alterius virtutis ratio habeatur. Quòd si quis obijciat, cum armorum tractatio præcipuum Nobilitatis sit studium, si non maior eorum in bellicis distribuendis muneribus habeatur, quàm aliorum militum, fore, vt militarem artem fastidiant non sine graui Reipublicæ incommodo; cum tanto validior habeatur exercitus, quanto frequentiores in eo sunt nobiles; quippe qui generoso sint animo, & armorum sumptus optimè queant sustinere. Tantum abesse mea sententia dicam, vt propterea militarem artem fastidire debeant, vt potiùs multo ardentius ad virtutem incitari credam, tantum ignobili viro ob militaris artis peritiam deferri honorè videntes, qui virtutis est alimentum. Quid enim aliud tot iuuenum millia allicit, vt exigui stipendij spe ablata vitam suam tot, tantisq; periculis exponere non dubitent, quàm spes honesti alicuius muneris consequendi? Quam spem, si præcideris, paucos quidem inuenies, qui tanto pretio, nihil nisi pericula, ac labores sint redempturi: & quamuis ipsa sibi sit pretium virtus, nulla tamen ætas virtutum semper fuit feracior ea, in quâ non nisi de virtute benè meritis præmia dabantur. Neq; verò mihi succenseant parentes hæc Principi suggerenti: reddant patris filios virtute spectabiles, eorumq; animos ijs imbuant artibus, quibus instructi Principibus suis vsui esse possint, & procul dubio digni euadent Principum familiaritate, militaribusq; munijis donabuntur. Hæc sunt, quæ clarè patefaciunt, an iuuenes, cæteroque nobilitate conspicui, aliqua etiam virtute sint imbuti, alijs virtute quoque præstantibus præferantur. Quæ quidem vera esse asserimus, dummodo de priuatis, seu etiam publicis, & ciuilibus agatur Magistratibus; quæ enim ad artem militarem, & bellica exercenda munera pertinent, non nisi hominibus magnopere expertis censeo esse tradenda.

Munera bellica esse sæper penes insignes viros.

Magis inclari nobiles ad bellicam virtutem cõ alios idem munus sustinere, eandem què dignitatem videat.

Rectè sanctum est, vt præmia benemeritis dentur.

Satagant patres, filios insignes reddere. vt Reipublicæ maiori sint adiumento.

Quàm maximè peccent ij Principes, qui Magistratus vni concedant. An satis utramq; potestatem coniungere, civilem & militarem, & An vni Duci omnia committenda.

CAPVT XIV.

Non vni demandandam potestatem.

Quæ incommoda ex vnicâ potestate collata.

Plures Magistratus minimè aliorum subijci inuidiæ suæ soliti contentos mercede.

Sunt, qui suadent coniungendam civilem, militaremq; potestatem.

Romanorum ducti ex exemplo Hispanos Proreges mittere, ut Prouintijs præsent.

RAVIS omninò est eorum Principum error, qui summam habent potestatem dum præfecturas, aut Magistratus vni concedunt, qui vnus vix onera valeat sustinere: Plures enim in magnis Ciuitatibus, & Regnis ad singula opera seligi debent; nam melius hoc modo singula curantur, præcluditur deinde via ascendendi ad honores idoneis, dum vnus plurimorum occupat honores; ex quo fit, vt desperent boni, & strenui viri, qui aliò se conferunt, dum vident in vnum solum congestos honores deriuari. Quod si existiment Principes aliquas dignitates inutiles, aut Magistratus esse superfluos, vel propter stipendia ærario onerosa, & ita putent se purgare, quòd vni plura concedant; melius sanè Reipublica erit, si eos supprimant, ne qui plura possidet, inuidire exponatur aliorum, & ne ille simulatione diuersorum officiorum tanquam, qui maiori onere prematur, maiorem satagat extorqueri remunerationem.

An verò expediat civilem, militaremq; potestatem coniungere, est alea plena difficultatis; & an Princeps, qui hæcce copularit, sibi metipsum, ac Reipublicæ, consuluisse dicatur. Qui dignitatum, vt ita dicam, pluralitates odio habent, illud adducunt, magis elucere, qui militarem cum civili coniunctam habent, nec exinde minora commoda, minoresq; honores, at maiores percipi, quàm ex civilis tantum constitutione. Romanorum erat mos Proconsulibus, Proprætoribusq; distribuendi dignitates, ita vt ij soli in vna Prouincia summum potestatis obtinerent: nec id insolens est alijs Principibus. Sanè Hispani maxima cum auctoritate Proreges mittunt, qui summis elati honoribus ad admirationem vsq; Regum sustinent dignitatem. Iustinianus duplicem Magistratum togæ, & armorum coniunxit.

cum

cum maximas parare dissensiones satis apertè conspiceret, dum Administrari, qui in Prouincijs reperiébantur, mutuis se semper iectibus læderent. Alij verò hanc coniunctionem reiiciunt, tanquam Reipublicæ, non modò inutilem, verùm perniciosam. Cyrus prudentissimus Princeps cum Babylonem peruenisset, in eas regiones Satrapas mittere decreuit, quas in suam ditionem redegerat; collocata autem in arcibus præsidia, & Tribunos passim in oppidis, ac Ciuitatibus sibi soli voluit esse audientes. Quæ prudentiæ consideratio eò pertinebat, vt si quis ex Satrapis fractus opibus, ac copijs iniuriam, ac vim facere, Imperium què euentere aggrediretur, statim aduersarios inueniret oppositos. Ad ipsos Germanici coercendas Cneum Pisonem missum à Tiberio tradunt, vti virum violentum, cui Prouinciarum Orientalium concessa fuit administratio. Ego sanè eorum sententiam approbarem, qui tutius arbitrantur non vni-plura onera communicanda, maxime cum sit anceps fides, & dubia populorum, qui vi parti, semper omnem lapidem mouent, vt impositum iugum, vel excutiant, vel abijciant; qui tamen si radices veræ beneuolentiæ egerint, non sanè tam graue periculum existimari vni demandare. Non equidem abnegarim illam auctoritatem, quæ vni Principi traditur, posse etiam ad alios extendi, vt ab hæc veluti fonte profuant aliarum potestatum riuli (& hæc sunt, quas plures omninò suadeo) at in reliquis ferè semper vnicum Imperium laudarim, quod quidem si pacis tempore in prouinciæ administratione, eò magis in exercitus Imperatore omnino requiritur, cuius proindè dictis, ac consilijs cæteri omnes acquiescant. Si Senatus Romanus consuli ab Imperatoribus de singulis belli rebus voluisset, minori vtiq; cura, & industria ea curasset, quæ ad victoriam spectabant, nec rei benè gestæ gloriam amisisset, nec cladis infamiam habuisset. Et cum bellorum exitus omninò sint incerti & multa tempus agenda demonstret, quæ antea non agenda existimabantur, proindè patet neminem de suborientibus periculis commodius, rectiusq; statuere posse, quàm qui præsens negotijs præest, cadentq; rerum gerendarum occasiones, si hinc indè mittendo Senatus, aut Principis exquiratur voluntas. Olim in Republica Florentina, & Venetijs hodiè, qui ad bellum mittuntur, non suis relinquuntur consilijs, sed arbitrium de summa re certis finibus circumscriptum secum afferunt in castra, vt sæpè sæpius, ne quidem tormenta bellica, vel diuersis locis collocare audeât, cum etiam in hac re illis modus sit præscriptus. Quod vt salutare est in ipso optimatum statu, ita perniciosum existit, si ad huiusmodi consilia homines è plebe adhibeantur. In hac enim tardior consultantium est consensus, & difficilior eorum, quæ

decreta

Qui dissensionem
tunc Cyrum
admirentur
prudentissimum
Principem.

Si plures sūt
qui regāt, nō
tā facile Imperium
posse euerti.

Germanicus
virum violentū
missū in Orientales
Prouincias ad frangendas
Germanici spei

Ex vnicō
Magistratu si
alij emanēt
nihil esse
periculi.

In bellis
rebus tutius
Imperium.

Qui præsens
est rebus
tutus capit
consiliū, dū
infirmitatem
aliquam
nanciscitur
ocasionem.
Respublica
Florentina
olim & hodiè
Venetiæ in
rebus
militarijs
suis
Ducibus
prescribit
belli
rationem.
In Democratico
statu
perniciosa
diutina
consultatio.

Florentino-
rum, & Sen-
nium ra-
tio in belli
administra-
tione.

decreta sunt, executio. Res gerendæ celeritatem, & silentium
poscunt, quorum utiq; inimica est multitudo. Florentini, ut
huic malo remedium adhiberent, statuerunt ex omni Ciuum
numero præstantes aliquos viros deligere, futuros rerum, & cõ-
siliorum bellicorum arbitros, ne singula ad multitudinem refe-
rendi necessitas esset. Et Senis aliquando octodecim viri cum
liberrima potestate coniuncti, qui belli negotia procurarent. Ex
his itaq; constat non vnam tantam dignitatem, sed plures esse
constituendas, & distribuendas, si tamen de iustitia administ-
ra, alijsq; gerendis ad Rempublicam spectantibus agatur. Non
negandum tamen vnum in Prouincia statuendum, ex cuius vo-
luntate cæteri, in alijs etiam dignitatibus constituti, pendeant.

*De Magistratibus à Principe distribuendis absque
ulla lucri expectatione.*

C A P V T X V.

Ex electio-
ne virorum
minimè mu-
neribus ido-
neorum, quæ
incommoda.

Formula lu-
ramenti ma-
gistratuum.

SAEPER Princeps haud animaduertit,
quid mali sit euenturum, cum turpissi-
mo siuè mercimonij genere, siuè gra-
tia, siuè postulatu alterius Principis, di-
gnitates, honores indignis, minimeq;
probis viris demandat. Quòd si rectè
perpenderet, quæ ingentia inde orirentur,
mala, fortasse non tam faciles præ-
beret aures cuiuscumq; honores expo-
scenti. Sæpè accidit, ut idonei, & qui
totum vitæ tempus in iurisprudencia insumpserunt, non habeant
opes, quibus munere illa acquirant, quæ tamen non sine Prin-
cipis vtilitate possent exercere. Accidit etiam illud incommo-
dum Reipublicæ, ut nemo, aut raro quis virtuti studeat, cum
sciat non virtuti, sed pretio homines ad dignitates extolli, atq;
ideò vilescunt studia, vilescunt leges, quæ ab ignaris, & merca-
toribus officiorum sordibus ignorantia polluantur. Inanes
proindè sunt Principum constitutiones, & formula iurisiuran-
di, quod à iudicibus exigitur ab his, qui sui muneris illis codi-
cillos exhibere, & petunt in Magistratuum numero recenserì.
Interrogantur enim num quicquam directè, vel per obliquum
dederint obtinendi officij causa, & iurant se nihil dedisse, vel
promisisse, cum tamen, qui petunt Sacramentum, sciant, nec
sibi alio modo collata fuisse officia, nec alijs sine pecunijs con-
ferri,

ferri vtrifq; fanè participes per iurij, & confulto mendaces; Sa-
 tius enim verò effer in tanta morum corruptela id tacere, quam
 Deo; tam grauem iniuriam inferre. Non ignoro quidem effer
 quædam officia venalia, ex quibus Princeps integro quocumq;
 iure potest pecunias colligere. Et fi confultius fieri arbitraret,
 fi gratis, & magis idoneis munera, quæ aliquando poffunt effer
 publica, committeret, & ijs, qui a populo munera huiufmodi ar-
 ripiunt, minueret; fic enim magiftratus magis fux fidei obftri-
 ctos efferet, & populos obfequentiores. Quæ omnia obferuâ-
 da multo magis exiftimarim in militaribus præfecturis, in qui-
 bus Princeps fideliores habebit, quos dignos, & idoneos gratis
 affumpferit, quam quos pecuniâ, & fauore licet indignos præ-
 pofuerit. Neq; video quo pacto collati officij, quod poftulant,
 aut fufcipiunt, ab ambitione fe poffint redimere, maximè fi pe-
 cunia illud comparauerint. Qui enim pecunia venatur officiu,
 fufpitionem ingerit, quod non vtilitatem Reipublicæ quærat,
 fed iuam. Cauendæ itaq; Magiftratum venditiones, vti om-
 nium nequitiarum præfentiffimæ radices, ex quibus morborum
 omne genus oriatur. Quibus malis, fi occurrat Princeps, prudẽ-
 tiæ partes explebit. Nero ipfe, quamquam culpatifimæ alioqui
 vitæ optimum huius rei reliquit exemplum, aded, vt aliquando
 in Senatu iactari nihil in pœnatibus fuis venale, aut ambitionẽ
 peruium effer fe permiffurum. Supplicio certè egent ijs, qui ne-
 minem ad fuum heruin admittunt, nifi, vt ita dicam, oblati of-
 fis auratis. Talis fuit Sebastianus præpotens Zenonis Impera-
 toris Aulicus, vt qui in Regia nihil fine precio fineret perfici, nã
 & Magiftratus vendebat omnes, precio tum fibi referuato, tum
 Imperatori communicato. Quod fi quis accessiffet, qui aliquid
 adijceret, is præferebatur; In aula deniq; vnuerfa nihil erat re-
 rum omnium, quod venale non effer. Quod fi Zeno Magiftra-
 tum aliquem fuis familiaribus contuliffet, ipfe mancipis inftat
 eum ab illis redemptum pluris vendebat alijs, Zenoni furta
 præbens.

Laudandi quidem Princeps qui edictis fuis hæc tollunt à fe
 fordes. Scimus nonnullos Galliæ Reges, qui originem à Caro-
 lo Magno ducunt, Regno pulfus fuiffe, hanc vnã ob caufam;
 quod fcilicet patirentur per Palatinos diuendi Magiftratus, fed
 quid? parum ifta confiderant Pseudopolitici quidam, quibus
 hoc tantum curæ effer, vt loculos fuos qualitercumq; impleant
 mendacijs, dolofisq; artibus Principibus fuadeant licere in ne-
 ceffitate diftrahi munera ciuilia. Quod olim à Venetis factum,
 cum à Francisco Primo bellis infestabantur, nouimus. Ego verò
 nunquã id aufim fuadere, tũ quod perniciofi fit exẽpli, tum quod
 difficile fit, vt bono peragantur exitu, quæ malo funt inchoata
 principio.

Ad

Satius effer
 demandari,
 prolis viris
 honores, quã
 fordidis ho-
 norũ vena-
 toribus.

Maxima sæ-
 per in id ge-
 nu homines
 inijcitur tur-
 pis lucri fu-
 fpitio.

Neronẽ in-
 tegerrimum
 fuiffe i pro-
 hibenda ma-
 giftratuũ ve-
 natione.
 Imprudẽtia
 Sebastiani
 Zenonis Im-
 petatoris
 aulici.

Sordes vdi-
 ctis tolli de-
 bere.
 Ob hæc cau-
 fam pulfos
 effer nonnul-
 los à Regno
 Gallico.
 Nõ bene do-
 cere, qui Ma-
 giftratus di-
 uendi poffe
 Venetorum
 exẽplo fuf-
 dent.

Quæ remedia.

Salaria à publico constitui debere. Diſterium Æthiopiſ culuſdam.

Iudicē exterrū eſſe debere.

Hoc idē præcepſſe Iura ciuilia, & in Gallia plures Reges.

Mos antiquus Florētinoſū, Senenſiū, ac Bononiēſiū. Pœnas grauiſſimas iudici contra malē iudicantes, Ne Patroni diſcuſſo prius corā Iudice negotio, quā à clientibus accipiat.

Ad auertenda hæc mala plures cautiones crediderim à Principe poſſe adhiberi. Omittam eam, quæ potiorem locum obtinet, videlicet, ne tribunalia proſtituantur, cum hæc fit veluti fomes totius morbi; Alias ſolummodo hic addiderim, videlicet ius dicentibus, ſiue Rectoribus ſtipendia ex publico conſtitui debere. Qua in re illud valde proderit, quod Lipſius ex Turcicis annalibus in monitiſ politiciſ refert. Cum Baiazetes Imperator fraudes, & iniurias Caditorum ſuorum (ita Iudices vocat) ſepius iam audiret, iratus omnes in domum quandam conijci, & comburi iuſſit; ſed Halis purpuratus rationem inuenit emolliendæ indignationis. Habebat Baiazetes Ethiopem puerum in delicijs lepidum, & ipſa garulitate amabilem, quem inſtructum, quid diceret, ad ipſum mittit. Accedit igitur ad Imperatorem, à quo rogatus, quid præter morem veſtitus ſibi fieri vellet, reſpondit, vt peregrinè eam, & ableger à te ad Imperatorem Conſtantinopolitanum Caligeros aliquos (hi Greci Monaci ſunt) accerſiturus, vt nobis ius dicant; quoniam omnes tuos Iudices vis combuſtos. Cui Imperator, O mi Ethiopile, reſpondit, nunquid illi ſunt periti legum noſtrarum; & non ſunt; opportunè reſpondit Halis Purpuratus, o Domine, cur igitur peritos tollis? quia inquit Baiazetes, malè iudicant; Iterum Halis, Ego, Domine, cauſam proferam; Hi ſtipendium nullum è publico percipiunt, capiunt igitur mercedulas à priuatis. Hoc corrige, & illi corrigentur. Placuit conſilium Baiazeti & decreuit, vt cui hæreditas tot millium Aſprorum (id pecuniæ Turcicæ genus eſt) obueniſſet, iſ in ſingula milliaria Cadio ſuo daret videnos, in matrimoniorum, & eiufmodi contractibus item videnos. Ita Iuſticiæ ſubuenitum. Altera cautio eſt, ne quis Patriæ ſuæ adminiſtrationē ſortiatur, in qua multum gratiæ neceſſitudinum ſuarum daturus præſumitur; Quod non tantum Iura ciuilia Romana, ſed & in Gallia Philippus Pulcher, & Carolus Quintus Reges conſtituiſſe dicuntur. Et olim Populus Flōrentinus, quo omnis iniuriæ inter litigantes ſuſpicio tolleretur, duos à Peregriniſ ſibi Iudices elegit; Noſtris autem temporibus Lucenſium Rota, atq; Bononiēſium tribus conſtat Iuriſconſultis, quorum patria, quinquaginta ab Vrbe milliariſ abſit. Non ſilentio præteribo tertium remediū, vt ſcilicet pœne grauiſſimæ cōſtituantur in eos, qui pecunia, aut gratia male iudicarunt. Hinc leges Romanæ de repetundis, de falſo, de vi, & cæteræ; Illud poſtremo loco enixè cauendum eſt, ne quid Patroni à clientibus accipiant, priusquam lis finē ſortiat; ita fiet vt patroni moras odio habeant, & dum ſemetipſi ſtudent, alijs profint.

*Inquirendum s'apè in Magistratus, ut facilius
in fide, & officio contineantur.*

CAPUT XVI.

ROMANORVM Magistratus nihil magis à rapinis, & iniurijs cõhibuit, quam accusationis metus. In Ciuitate enim ambitiosę æmulationis plena nemo tam potens erat, qui aduersarios non haberet, à quibus omnia eius facta obseruarentur. Hinc, quia sciebant priuatis sibi rerum ab ijs gestarum reddendam esse rationem, futurę accusationis metu terrebantur. Multum enim prodesse fuit iudicatum, in eos, qui sordium, & iniustitię conuicti fuere, seuerè animaduertere, ut eorum exemplis alij territi sanctius iustitiam administrarent. Cambijses Assyriorum Rex Sifamen, quod iniustè iudicaret, viuum excoiri, detractamque pellem tribunali instrui, & filium paterni muneris successorem in eo collocari iussit. Principes nonnulli certis quibusdam viris (Quos Itali Syndicos, Hispani Corrigidores vocant) ad hoc vtuntur, in quibus tamen non minus, quàm in ipsis Iudicibus, & Magistratibus corruptelę locus est. Cosmus Mediceus Magnus Etrurię Dux homines quosdam habuit, qui quasi aliam personam sumentes procul ab omni suspitione diligenter omnia, quęcumquẽ à Magistratibus agerentur, expiscabantur, ac deinde ad ipsum Ducem deferebant; Quem quidem modum priori illo commodiorem, ac tutiorem esse puto. F. Syndicis, & Recuperatoribus faciliè est vnum corrumpere; duos non admodum difficile, ac plures difficillimum. Nonnulli Principum suas ipsi regiones obeunt, Populorum voces audiunt, & in Magistratus, & alia omnia inquirunt. Aribertus Longobardorum Rex iustitię nomine celeberrimus, mutato habitu turbę se se immiscere solebat, vbi plerumquẽ, quid Populus de se, ac suis ministris quereretur, intelligebat. Tiberius Cęsar, aut sedens, aut ambulans Iudices officij sui admonere consueuerat. Augustus Octauianus, ex ijs libris, quos legerat, ea, quę ad Rempublicam administrandam pertinent, adnotare solebat, ac deinde ad Magistratus, prout cuiusquẽ mores requirebant, delegabat. Ludouicus Duodecimus Blesis habitans, tam ex viatoribus, quàm ex

Accusationis metus facilius officio continet magistratus.

Exemplum Cambijses ad coercendos ab iniurijs Magistratus. Quam diligens cura Cosmi Magni Ducis Etrurię.

Mos aliquorum Principum circumuentum pro inquirendis magistratuum gestis.

Aribertum Longobardorum Regem mutato habitu se vbiq; immisuisse ut gesta ministrorum scrutaretur. Tiberium Cęsarē, Augustum Octavianum, & Ludouicum Duodecimum Gallo-rum Regē hoc idem sensisse diuersis rationibus.

ijs,

ijs, quas suas sibi res gerebant, maxima, ac minima quæq; perconciabatur, & potissimū, quomodo Nobiles, ac Magistratus se gererent, quæq; cōperisset, in libello quodā adnotabat; ac deinde, si multorū voces, & iudicia consentire animaduertisset, eos repente nihil tale metuentes ad pœnā trahi mandabat, eaq; ratione omnes in officio continebat. Hęc semper sua serim faciendā, nisi Imperia, vel sint mediocria, vel magna, vel amplissima. Si parua extiterint, solus Princeps sua quasi præsentiā cunctis medetur, sat diligēs inuestigator, qui aliena flagitia seuera animaduersione coerceat. Mediocre Imperium Athenienses habuere; Ideoq; cū facilis esset accessus, omnia iudicia maiora, causasq; in urbē attraxerunt, sic Præsides, qui Urbibus præerant, magno metu tenebantur, ne iniurias inferrēt socijs, cū enim ex omnib. urbibus causę ferē omnes Athenas proficiscerentur, & populus iudicaret, non poterant potentum scelera latere, cum etiam Potentioribus minimē liceret à populo veniam sperare.

Sua præsentiā posse Principē mederi erratis Magistratum.

Quid agendum cū Imperium est magnum.

Virorū proborum electionē in lōginquis Prouincijs Magistratū petulantia arcerē.

Non alia de causa contineri Indiarū in fide, quā ex certa ministrorū fide ac vigilantia.

Si magnum est Imperium, quale est nunc Hispaniarum, & quale fuit sub priscis Imperatoribus Romanum, possēt Imperator, vel Rex, vt olim fecit Hadrianus, circumire Prouincias, curatoresq; & Præsides supplicio afficere, verū difficillimum puto, amplissima Regna, quale est Regis Hispaniarum, maximeq; diuisa Principis sui præsentiā frui. Quinimō, nec expedit, si enim in Americam, aut Orientem suo periculo iter haberet, omnia Regna in discrimen mitteret. In his igitur inuisendis, regendisq; opus habet viris optimis, constantissimisque, quorum tamen virtuti itā credat, vt sibi constet ratio administrationis. Hunc in modum, nunc in nouo orbe leges rectius iustinentur. Me sanē aliquando admiratio incessit, quī fiat, vt præter regnorum omnium consuetudinē, tam longo tempore sine seditione, ac defectione tanta consistat Monarchia, nec præter summi Numinis prouidentiam aliud mihi occurrit, quam Ministrorum sincera fides, qua Reges, rerum omnium conscij fiunt; Iam plures annos Indias, variasq; ditiones tenent Hispaniæ, in tam remotis, inuisq; prouincijs, in tanta occasione foederum cum barbaris, in tanta peccandi licentia vix vllę defectiones, aut tumultus auditi. Solum Pizzari in America ciuilia bella gesserunt. Quod si Romanum Imperium iam adultum vidimus, nullum decennium dabatur, quo non plures seditiones, conspirationes, sociorum expilationes, peculatus, & repetundarum crimina inuenirentur. Hoc igitur firmamentum est Regni potentissimi, quod omnia Syndicis scribentibusq; ad Regem, & Regia Consilia ita plena sunt, vt initia machinationum, & iniuriarum facile opprimi possint.

An Princeps Magistratus suos errantes, & subditos per summam iniustitiam grauanτες punire palam debeat.

C A P V T X V I I .

OLVERE nonnulli non esse Prudentis Principis Magistratus castigare, aut infamia notare, hac præcipuè ducti ratione, quod præcipua subsidia Principis censentur Magistratus, qui eius quoq; sunt ministri perpetui; Inter ea autem, quæ Magistratus existimationem conferuant, ac adaugent, potissimum est fides, & concepta de eo subditorum opinio; vnde etiã, & per hûc ipsius Principis

augetur auctoritas. Cõtra verò, quãdo animaduertunt subditi à Magistratu varia quoquè admitti scelera, nullam deinceps ipsi fidem exhibent; eiusq; paulatim imminuunt auctoritatem. Hisce & hoc addunt, quod cum tales Magistratus à Principe eligantur, si postea infames, & scelesti publica afficiantur nota, notatur etiam simul Principis incuria in eorum electione, ex quo fit, vt non parum eius existimationi detrahatur; Et si inuentus est Princeps, qui etiam immeritum castigauit, ne videretur eum imprudenter, & absquè iudicio accusasse, vt de Tiberio dicitur, quod vel hoc saltem nomine amicum suum, Rhodianum pœna affecerit; quanto satius erit, vel merito parcere, ne tuum, aut accusas, aut damnes iudicium, quo antea eum pro bono habuisti? Præterea si eo Princeps deueniat, vt Ministros suos, ac Magistratus acriter puniat, facillè incurret, vel apud suos crudelitatis notam, & qui suos ita excipit, quid peregrinis facturum putas? Addunt Principem nimis seuerum in ministros, & Magistratus suspicionem ingerere, se id efficere, vt ipsorum detescat spolijs. Itã traditum fuit de Francorum Rege Philippo, qui Templariorum ordinem sustulit, quod fecisse dictus est, vt ipsorum reliquijs detesceret, miseris illis interim fortasse innocentibus, & ab erroribus, qui ipsis impingebantur, satis remotis Hæ rationes sic satis plausibiles quibusdam oculos nebulis, itã obduerunt, vt solem veritatis nequaquam aspicere potuerint.

Ego vero semper existimarim puniendos Magistratus, nequè villo colore illorum flagitia posse adumbrari; Si Priuatus, qui le-

Y ges

Opinio Magistratum à Principe minime puniri debere asserentium.

Auctoritas Principis sæpè diminuitur ob pœnas ministris illatas Sæpè notari Principis in Curiam, quo ministrum electum pœnia subdit.

Crudelis & per erit Princeps, dũ ministros sæpè pœna afficit. A suspicionem se ditadi ministrorum spolijs non longè abesse Principem in eos seuietẽ exemplo Francorum Regis Philippi. Quæ emolumenta ex aperto Magistratum castigatione.

Omnia ob
pœnam, &
præmia cõ-
seruari.

Mœtus illa-
tus, omnia
futura flagi-
tia opprimit
Quæ incom-
moda ex ni-
mîo Princi-
pis fauore,

Dum Prin-
ceps punit
rapacem be-
neuolentiam
subditorũ si-
bi comparat.
Hoc idẽ ex-
pertũ Tibe-
riũ dũ Seia-
nũ dilanian-
dũ tradidit.
Nec minus
hoc idẽ ex-
pertũ Ducẽ
Atheniense,

Non immi-
nui auctori-
tatem Prin-
cipis ex pœ-
nis Magistra-
tibus infli-
ctis.

ges non obseruarit, punitur, quanto magis puniendus ille, qui custos legũ constitutus, eas non veretur transgredi? Certè quæ admodum maiora virtuti tribuenda sunt præmia, ita & seueriore talium hominum scelera pœna coercenda; Præterea quis non videt horum pœna omnia in suo statu conseruari, qui ni subdantur pœnis, facilè sit omnia corrumpere, & pessumdare? Princeps verò Iustitiam administrans, Dei quoddam habetur simulacrum, & vel ipsos Magistratus delinquentes iusta seueritate puniens, alijs, & summis, & infimis terrorem incutit, ne similia perpetrent flagitia. Si verò ijs parcat Princeps, veritus ni mirum, ne illis, & sibi dedecus comparet, magis illi insolescent, in sceleribus, rapinis, & oppressionibus securiores, metu punitiõnis sublato. Illud adde scelera Magistratum tandem patefieri, & quamuis non statim credantur ab omnibus, tandem tamen in periculum erumpunt. Non enim tam diligentior celari possunt, quin aliquis saltem eorum sit conscius, & maximè illi, qui iniuriam patiuntur. Et quemadmodum acuti dolores etiam à fortissimis viris, aut gemitus, aut etiam clamores expriment necessarios, ita etiam, qui sceleribus ministrorum sunt oppressi, non se continere valent, sed iniurias illatas populo vniuerso patefaciunt. Princeps autem si dissimulet, neq; necessarium malo remedium adhibeat, signitici notam incurrit, qui neq; sciat, neq; curet eos reprimere. Hinc subditorum contemptus, & odium duo lethalia venena parantur. Prædictis etiam addiderim, quod Minister iniustus, rapax, & sceleratus semper, si non omnibus, at plerisq; exosus est. Vnde fit, vt Princeps cum puniens, magnum sibi omnium eorum conciliet amorem. Nihil vnquam fecit Tiberius, quod magis populo Romano placuerit, quam cum Seianum dedit ad mortem, qui nimia sua potentia, arrogantia, & crudelitate, omnium in se traxerat odium. Maximum erat odium Populi Florentini in Ducem Atheniensem, quod tamen eo eiccto sedatum fuit, omni effusa vindicta in Guilielmum Affissium scelerum Ducis ministrum, qui in manibus ipsius inciderat. Insignis est hæc occasio, quo Princeps suo satisfaciat, & nomini, & officio. Nequè vllius est momenti, quod putant aliqui, publicatis Magistratum sceleribus, ordinis imminui, aut certè periclitari auctoritatem. Quinimò celatis ijs, maiori est in periculo, cum omnes agnoscunt locum illum à nefarijs hominibus iniuste omnino retineri; Et quemadmodum corpus infectum sanitati restituitur, nouasque acquirit vires vitiosis euacuatis humoribus, ita etiam de Magistratus ordine est, si vitiosè peccantes, & scelerati ex Reipublicæ corpore eijciantur; Illorum quoque sententia non est curanda,

randa, qui dicunt Principem, si puniat, quem elegit Magistratum, hoc ipso imprudenciam suam, & male sanam mentem, quam in eo diligendo passus est, prodere. Maior enim imprudentia est, & iudicij minus erit, si contra Iustitiam, contra publicum commodum, contra ius, fasq; peccata dissimulet. Potest optimè excusari Princeps, si talem eligat, qui postea deterior euadat, sed si electum, cognitis etiam eius sceleribus non tolleret, nullus est excusationi locus. Etsi rationi huic danda esset fides, nequaquam posset Princeps eum castigare, aut etiam remouere Magistratum, quem ipse elegerit. Ira nec Tiberius Seianum, nec Commodus Perennium, nec Seuerus Plautianum, neque Alexander Thurinum punire debuisset. De crudelitatis nomine nullum est periculum, cum Princeps iuste, neq; ex affectu punit, aut odio; De ijs enim Magistratibus nobis sermo est, qui penas manifeste adeo commenerent, ut iustitia moueat Principem, non Princeps iustitiam. Cum autem iuste, & cum ratione tales punit, hoc primo efficit, ut non saepius ad idem deueniendum sit exemplum, reliquis vno, aut altero admonitis, aut territis; Pius deinde sit erga subditos, qui in talibus, si impuniti mansissent, iniuria grauari poterant; Non intermisit Antoninus Pius seueram sceleratorum punitionem, neque tamen nomen Pij amisit, sed auxit potius. Hic etiam se se gerendi modus Principem ab auaritię calunia, quod punit tales Magistratus, prędę magis cupidus, quam iustitię, liberat. Vbi enim manifesta est iustitia, non timendus est infamiz morsus, quin glorię sperandus potius est fructus, cum equę administratur iustitię etiã contra potentiores; Et eò magis, quia Princeps, & impium Magistratum punire, & ab eius quoque bonis abstinere potest, nisi, quatenus leges, & iura ipsi ea addicant; immò duplicem hinc consequetur gloriam, si cognitis talis Ministri sceleribus, reum non solum puniat, sed & bona, quibus ablata sunt, restituat, aut cultui Diuino consecret, ut ad templorum, aut ædificationem, aut reparationem, ad Hospitalia extruenda, aut alia charitatis Christianę opera; Non autem eius ero sententię hanc regulam de impijs puniendis Magistratibus vllam admittere distinctionem, Plures enim dantur casus, in quibus aliud exigit temporum ratio; Illud vnum iterum confirmabo regiam hanc esse viam, qua Principi incidendam.

Nec crudelis
nomē vere-
ri.

Exemplū sepe
punitōrū re-
liquos i fide,
continet.

Modo Prin-
ceps nō dico
scat illos pu-
nire debere.

Satius esse
ablata Diui-
no cultui de-
care.

*Satius ne sit Principi, Magistratus esse perpetuos,
an verò ad tempus constitutos.*

C A P V T XVIII.

Enumerant
rationes, q̄
obediūt Ma-
gistratus esse
perpetuos.

PRINCEPS, qui tutam volunt esse Rem-
publicam, officia, honores, ac dignitates
perpetuas suis non demandant Proceribus;
immò siuè per biennium, siuè per trienniū
illa exerceri volunt ne dulcedine imperij
allecti, sibi tandem vniuersa vsurpent. Sunt
tamen, qui suadent Imperiorum diurni-
tatem Principatibus salubrem, plura addu-
centes, quibus fulciri hæc possit opinio.

Non rem bene gerere Magistratum illum inquiunt, qui plura
moliatur temporis breuitate, quæ sanè imperfecta, nisi temporis
spatio, sui perfectionem minimè aspiciunt; Verùm, quomodo
Magistratus aliquid aggredietur, quod natura sua Principatui
profit, cum sciat ad perfectionem minimè posse produci? Sed
certè breuitas temporis, quæ ei in administrando munere con-
stituta est, minimè patietur. Quomodo summus Dux bellum ge-
rere potest, si auctoritatem à tempore habet præstitutam? Si
fortè eueniat inchoatum bellum fuisse, qui deindè successore
erit, omnes ferè machinas reiciet, omniaq; ad hunc vsum cõ-
parata; Inutilis demum expensa, inutilis labor; Diuersæ enim
voluntates, diuersas sententias sortiuntur. Hinc mutationes le-
gum, iudiciorum nouæ formæ. Hinc, si diutius quis in Magistra-
tu versetur, segnior ad quæstum faciendum erit, vt muscæ, quæ
si longiùs corporum vlcibus insident, minus graues, & mo-
lestæ fiunt, iam ad satietatem plenæ.

Rationes p̄
Magistratib⁹
ad tēpus con-
stitutis.

Verùm, qui aliter sentiunt, non tam perennem volunt pote-
statem, quinimò breuissimam exigunt. Superbire inquiunt ho-
mines perpetua designatione; ægrè enim, cum huiusmodi fiunt
Magistratus, se possunt continere, quin superbix semper signa
depromant; Administrationem ad plures annos productam ad-
dunt, optimè meritos ab iisdem excludere honoribus, ad quorū
fastigia cum ascendere se posse desperent, libidinibus, alijsque
sceleribus semetipfos prostituunt; Insuper, & illud non omittunt
eos, qui Magistratu funguntur quasi perpetuo, facile credere se
causam non dicturos tam facile de recta rerum administratio-
ne, cum aut tempus sibi metipsis opitulari possit, vt commissio-
rum

rum delectat memoria; aut auctoritatem, quam constabiliuerit, sibi præsto semper fore; ita arbitrentur, ut nullus unquam audeat eorum gesta, vel scrutari, vel plectere. Præterea, si diuturnum erit Imperium, quis non videt omnia Magistratus auctoritate posse turbari? Omnia sunt in eius manu posita; Ipse si caput factionum, & Dux appellari cupit, nouas clientelas sibi parat, affinitates contrahit, maximè cum potentioribus Regni, suæ Prouinciæ. Si Dux sit, ita dulcedine auri, ac præmij milites allicit, ut solum nomen Ducis agnoscant, solum venerentur, Principis haud credant, haud colant, haud pertimescant. Si togatus, ita se multitudine asseclarum munit, ut hunc solum alij & agnoscant, & colant. Quæ ras facit, ut solum huius arbitrium assequi velint, Principisq; imperatis apertissimè obsequantur, cum tot muniti patrocinij minas Principis nequaquam perhorrescant. Sillam, & Marium plures milites collegisse accepimus, qui contra beneficium publicum suas operas impenderent. Non ne id apertissimè vidimus in Gallia? Diuturnitas enim Imperiorum, quas seditiones concitant, quasq; rebelliones, nemo est, qui ignoret. Nonne plures Prouinciarum Galliarum præfecti sola freti potentia, quam longo sibi parauerunt Imperio, & Regis Imperium abnuere, immò perduelles facti Has ditiones sibi usurpare studuerunt? Hi Magistratus longa etiam administratione magnam auri copiam comparant, priuatorumque statum omnino excedunt. Hoc hamo autem capiuntur voluntates, & subditorum, & militum, ut eorum Tyrannicæ menti omnino obsequantur, & parent. Cæsarem accepimus Gallicis ditatum spolijs, & diuturnitate Imperij satis fultum, arma contra patriam mouisse, tandemque Tyrannum eam libertate viduassee.

In tanta opinionum varietate, non improbarem, immò saluberrimum Principi opinarer magnas potestates, ut maiora-tuum domus Regiæ, Vicariatum Prouinciarum, & alios Ducatus, quibus necessario militare robur adiungitur, non concedendas esse perpetua, sed ad tempus præfinitum, ne deficienti, ut alias factum est, detur occasio, quæ nulla, aut modica potest esse in Magistratibus luridicis, quibus arma non sunt ad manû ad exequendum consilium, si illud caperent, Insidias struendi Principi; Sic rectè Mecenas vir grauis, cum sublatis bellis Octavianus Cæsar Rempublicam suam instruere vellet, ei suasisit, ut daret præmia Magistratibus, atq; ne minùs triennio, nisi deliquissent, nec amplius, quam quinquennio Magistratum obirent; Diuidendas optimum putarem Prouincias, quod olim à Romanis prudenter factum. Quæ partitio si rectè facta fuisset, haud facillè quisquam potentior ipsa Republica euadere potuisset.

Quid sentidum.
Ad tempus concedi debere Præfecturas.

Prouincias diuidendas Præfectis. Hoc idè sentisse Romæ.

fit. Nam, extra distributas Prouincias erat Roma; & robur Italiae, deinde omnes habebant vicinos Praefides emulos. Tandem si aliqui exercitum habebant, illi a vicinis barbaris infestabantur. Hoc in Caesare violatum est ius, cum tres Prouinciae vasti fraderentur. Augustus etiam prudenti diuisione securitatem sibi peperit, Prouincias imbecilliores, & pacificas, & belli securas populo tradidit, validas vt dubias, & periculo proprias, aut quibus hostes finitimi essent, aut quae possint res per se nouas moliri, retinuit. Hanc seiunctionem experientia docuit, ne Praefides facile vires definiendo contrahere valerent; Non alia ratione nunc Hispaniarum Rex vritur, qui Indiam Occidentalem diuersis Proregibus tribuit, quorum alter Lima, alter Mexici residet. Orientalem tribus dispersit Praefidibus. Si enim singuli sint mediocriter potentes, nemo vnquam superabit alios Praefides, nedum ipsum Regem; Quae cum ita sint, opinaretur diuturnitatem Imperij, haud esse profuturam, cum hoc resideret in Restore Prouinciae, qui magna fretus auctoritate, non ea desistitur potentia, qua animos accendat ad varia scelera, maxime qua si coniunctam bellicam etiam administrationem habeat. Sat tricenarium, siue quinquennium existimo, quo tempore non eos excogitari possunt artes, quae ad eorum explendas cupiditates sufficiant. Et vt tandem omnis praecidatur licentia, & supremis Magistratibus noua molendi, diuisionem Prouinciarum necessariam omnino suaserim, vt Praefides in tanta quasi propinquitate suas spes, cogitationesque vicissim temperent; quod adeo firmum subsidium Principi teneo, vt nullum salubrius excogitari posse credam.

Hac eadem
rae vti Re-
gem Hispa-
niarum.

Diuturnita-
tem Imperij
summè obfu-
tura vti val-
de profutu-
ram Prouin-
ciarum diui-
sionem.

...

...

Eos creandos Magistratus Minores, eos assumendos
Aulicos, qui ad maiores dignitates promoveri
possint, Et non contemnendos honores ab
iis, qui gesserunt maiores.

CAPUT XIX.

VAE saluberrimæ extant in Republica
leges, quarum neglectus non mediocre
Civibus afferre solet detrimentum: Ha-
rum enim prima est, ut nemo minoribus
decoretur officijs, cuius virtutem
ad maiora etiã, ac superiora munera
promoveri posse Princeps non videat;
Ingentibus se, cæterosq; exponit malis;
dum hominés imprudentes, qui in alijs
muneribus non consenuere, vniuersa
Reipublicæ regimini præfecit; vel si infimis honoribus eos ad-
ditos semper velit, intestina odia saltém effugeres nequaquam
valet. Nulla indignatio maior, nulla ira tenacior, quã eius, qui
se semper vni adstrictum ordini videt, via ad ampliores maioris
dignitatis gradus semper interclusa. Vnum itaq; tantum ordi-
nem, in quo primarij eligantur nobiles, in sua Republica minime
collocandum arbitrat. Illud fauet Principem non fugiat nemi-
nem esse, qui totum eius se mancipet seruituti, cuius animus, vel
Avaritiæ, vel Ambitionis impetu non trahatur; quæ duo, si de-
sint, per pauci certè erunt, qui beneuola tantum animi propè-
sione Principi se ipsos, suamq; operam exhibeant. Si his cupidita-
tibus nunquam Princeps voluerit respondere, non spe quadam
sua eos nutriendo, sed ad honores promouendo, quos optimè
mereri non ignoret, facile semper erit, vt Respublica pluribus
vexet ardiffensionibus, communemq; populi quietem a se longè
repellat. Quomodo enim, vel fiderunt, vel impleri, qui suam
augehdi fortunam nulla spe detinentur? Miserrimam illorum
Principum fateor conditionem, qui se in his angustijs deprehē-
di patiuntur, vt ad maiores dignitates optimè de se merite eue-
here nec valeant, nec velint. Si enim in primo sistendum est gra-
du, Non est, quod laboriosa velificatione portum tenere satagat
Aulicus. Nam quieto portu fruitur, qui nondum soluit è portu.
Si verò lenis illa aura, quæ è portu educit, non fiat; stat nauis
Reipublicæ, nec alio suum dirigit cursum, quod si faciliori Prin-
cipis

Duad lego
in Republica
saluberrima
consideratio,

Quot malis
se exponit
Princeps, de
leges super-
iores minime
perspectas
habet. Datur
sua ordo in
Republica
Quæ incom-
moda oriun-
tur Beneuolen-
tia, ac fides
semper erga
Principem de
sunt.

Si Aulicus,
siue Cuius in
primo sistat
gradu, nullis
saltem vtili
velificatione
Reipublicæ
nauim da-
cit.

Alia confide-
rantur incō-
moda.
Inutiliū ho-
minū turba
uitatur.

Præfidii
ma copia hā-
betur.
Nec non do-
mesticarum
rerū mini-
strorum.
Hæc à non-
nullis Prin-
cipibus siue
ob antiquæ
Aulæ cōsue-
tudinē, siue
ob diuersam
regendæ for-
mā dāntur.
Enarrantur
plurima ad
Reipublicæ
conseruatio-
nē, ac digni-
tatē conferē-
tis.
Sæc consue-
tūtilitas, ac
dignitas, dū
cōmūnt, &
Principi, &
eius habetur
Dignitate
exornatur.
Ciuis propriā
Principis,
vt eū tuet.
Cōsideratur
parus Prin-
cipis decor,
dū oratorū
hominū tur-
ba septum se-
eidet.
Respondetur
quidā Prin-
cipum oble-
tionē.

ipis afflatu paulatim propelleretur, & benignioribus obsecun-
dantis fortunæ ventis exciperetur; portuna teneret incolumis in
maximum ipsius Principis emolumentum. Si idoneos promo-
ueret Princeps, maioresq; constitueret gradus, quam plurimas
in felicitates non tam facile subiret. Inuicem otiosorum homi-
num turbam certè euitaret (quod maximum est incommodum)
qui sola assentatione corrumpentes Principem, inanes fastus
concipiunt, omniaq; licere sibi existimant, dummodo Principi
dolosos intendere laqueos tentent, cumq; nihil virtutis causa se
posse cognoscant, eò suas ingenij vires dirigunt, vt Principem
perdant, in præcepisq; detrudant. Summam præterea Præfidium
copiam haberet. Vetusissimum porro est Principum familiaris
ex Palatio ad Prouinciarum gubernationem admitti. Vigetque
hodie consuetudo, vt maximi post Cæsarem Principes, quasi do-
mestica Imperatoris obeant officia. Hæc veluti sunt tributa, non
vt illis semper insistant officijs, sed, vt summa Imperij negocia
cum Imperatore sustineant. Eodem planè modo habent Princi-
pes rerum domesticarum ministros, qui regere alios, & capesse-
re Rempublicam possunt. Non tamen hæc omnibus sua Princi-
pibus videntur; siue iam antiqua Aulæ consuetudo, siue diuer-
sa regendi forma, quæ ex subditorum natura hæc quasi semina-
ria non exigas, aliud poscere videantur. Jam illud certum pluri-
ma, tum ad Reipublicæ conseruationem, tum dignitatē cōser-
re, eamq; maxime, quæ nobiles et honestos viros; qui, si probi
sint, suamq; incolumitatem cum Principis dignitate cōiunctam
velint, nullum salubrius cōsiliū existimo, quàm si Princeps ita
eos alliciat, vt salutis suæ, & honori satis consultū esse cognoscat.
Hoc vsu venit; cum agnoscunt subditi sibi patere dignitates, ac
honores, qui salui esse non possunt, nisi incolumi Principe; pro-
cuius incolumitate ita pugnandum est, vt ex huius conseruatio-
ne, propriam etiā pendere existimerunt. In hoc enim versatur
Principis salus; Neuiquam hanc ij considerabunt, si se destitu-
tos vident, si suam dignitatem cum salute Principis minimè cō-
iunctam sentiant. Postremo, quæ ex huius dignitas, quem fre-
quens obsequentium virorum cætus circumsepit, quibus nulla
sit facultas ad maiora aspirandi munera, quæ sola mente concipi-
unt, atq; ad eorum possessionem aspirant. Summus erit Prin-
cipis decor, & maiestas, si eum non numerosa quidem, at certè
benè Aulicorum instructa copia circumsepit, quos gradatim
extollat, atq; ad fastigia dignitatum euehat, vt etiā summam
Reipublicæ administrationem sibi metipsis demandādā cōfidat.
At inquires, Principem adeò esse inopem, eiusq; Imperium esse
esse præditum ratione, vt tuto quiuis Ciuis ad Magistratus pro-
moueri minimè possit, cum maxime in Sede parum firma confi-

Rat,

stat, pluribusq; fractus calamitatibus tutius his circumobsiderari
opinetur, non ne miserima illius Principis est, calamitas, qui
ob luam semper anxius conditionem, semperq; timoris plenus
quam maximè vexatur? Quo igitur tempore potèntioribus agi-
tatum procellis semetipsum conspiciet, nisi eo, quo optimates
non utiq; beneuolos, sed quotidie aliqua perturbatos indigna-
tione peripiciet? Huic morbo sanè medebitur, cum lene alicu-
ius Magistratus adhibeat remediũ, cuius virtute ægrotus tam
laborans possit recreari. Si Medicus tam enixè cõtendit, vt alijs
quam citissimè restituaatur sanitas, quo magis laborandum dix-
rim Principi, cuius salus cum subditorum incolumitate coniun-
gitur? Non tamen his omnibus, quorum cupiditatibus abundè
est satisfactum, omnia iure Magistratus licita existimauerim.
Necesse sanè est, vt à Medico non integræ suæ salutis conscius
sit ægrotus, vt facilius cibos valetudini aduersos reformidet.
Nouo Magistratui non omnia semper licebunt; Principis vigeat
potestas, quæ frænet, cohibeatq; administrationis luxum; præsto
ei sit; nec quidquam vnquam permittat, quod Reipublicæ to-
modis officiat. Quam plurimi alij Ciues optimatibus inferiores
reperiuntur, qui simulata Magistratus specie opponuntur, ac eo-
rum sæpe nefarijs conatibus potentiores in fide, & officio con-
tinent. Quæ utilitates exinde percipiuntur, consulto prætermi-
to. Præclarè sciũt Principes: se magis nobilioribus fidere posse,
Præfecturam à nobilitate rectius, sanctiusq; administrari, ma-
gisq; insigniri Principis nomen Magistratibus fulgens, qui no-
bilitate præditi, fidi, diligentes. Idonciq; ad gubernacula admo-
ueri satagunt. Hæc omnia silentio inuoluo, adeo se se omnium
oculis obijciunt, vt vel in ipsis tenebris possint spectari.

Altera lex est, vt qui supremis Magistratibus functi fuere,
minoribus deinde non dedignentur, Insigne in Republica exem-
plum dedit Scipio Africanus, qui fratrem Consulem, cui bellum
Syriarum contra Antiochum mandatum est, voluntaria lega-
tione comitatus est. Intelligo in ciuilibus, cum consentaneum
valde sit Prætorem esse, & edilem, qui consulatum gessit; Qui In-
dias, Neapolim, Belgiumq; rexere, minorem Prouinciam rege-
re solent, consilijq; præsidere. Si enim Præsides potentes mutã-
di sunt, quamuis rectè administrant, partem Reipublicæ sibi cõ-
creditam, non ne magis cum Imperio eos esse præstat, quam pe-
nitus priuatam vitam agere? Non de sunt Principes, qui sæper
ijs Præfectis auxere honores, vt etiã, cum se se occasio obtule-
rit, alias administrationes non refugiant, quæ tamen alijs olim
susceptis non consentiant. Et certè nusquam tanta est copia
honore præfulgentium Ducum, & qui sine Magistratu sunt, quã
in Hispania. præter Commendas enim, aliãq; dignitatum præ-
sidia sunt

Quodnã tãti
morbi reme-
diũ sit, consi-
deratur.

Quæ sumis
Magistratũ
cupiditatib;
obijci pos-
sunt.
Præteris
Principis po-
restas admi-
nistratiõis
luxum cohi-
bet.
Sæpe ad frã-
gendas Magi-
stratũ cupi-
ditates alijs
inferiores
opponuntur.

Vis alterius
legis in me-
diũ adducit.

Suscipiendæ
etiã dignita-
tes ab ijs, &
minores ges-
sere.
Hoc in Præ-
fectis Hispani-
nis seruari
videmus.
Enumeratur
Hispanorũ
Ducũ hono-
ribus perfu-
lentium co-
pia.

fidia sunt Equites velleris aurei, sunt etiã, quos vocant (Los Grandes) alijq; quorum dignitas ijs, qui in Imperijs, negocijsq; versantur æquatur, & tamen hi semper quæuis pro Republica munera obire minimè dedignantur, cum tamen quam plurimis cumulati honoribus videantur.

*Quibus artibus Princeps Potentis
opes compeſcat.*

C A P V T XX.

Nūquam mo-
dus in rebus
suis ab ambi-
tiosis, ac opu-
lenti viris
decernitur.

Paucorū po-
tētia in Re-
publica Ro-
mana omniū
malorū fuit
in causa.

Sæpè priua-
tos Ciues
suis opibus
exercitus col-
ligisse, ac su-
stentasse cõ-
pertū habe-
mus.

Nimia alicu-
ius potentis
audacia sæpè
Regna, ac
Prouincias
euertit.

Galli si Re-
gnum sæpè
hunc morbo
expertū fuis-
se vidimus.

I sunt in Republica à Principe metuedi viri, qui vel maxima diuitiarum copia pollent, vel nimia apud populos florent auctoritate. Huiusmodi est enim magnorū hominum summis virtutibus excellētium ingenium, vt cupiditatibus suis, & ambitioni maximè, quæ sæpè à sapientibus nouissima exiit, vix vnquã modū decernāt.

Alcibiades in publica illa cõcione, quã ad Atheniensem populum habuit, non esse iniquum dicitabat, si quis excelso ornatus animo cæteris æquari nolit. In Republica Romana, quid occulta odia, quid aperta inter Ciues bella introduxit, quid laudabiles priscorum mores corruptit; quid denique libertatem euertit, nisi paucorum nimia potentia? Qui cum continuatis Imperijs populi inconsultum fauorem acquisierint, illo tandem in ipsam Patriæ exitium vsi sunt. Hinc neq; Cæsar superiorem, neq; Pompeius parem vnquam tollerarunt. Priuati enim Ciues immensis suis opibus, quæ Regijs, vel tanè pares, vel etiã superiores erant, exercitus non modo sustentabant, sed iisdem donis, ludis, spectaculis, sibi mirum in modum plebè deprecabant. Michael Paleologus adeptus publicæ pecuniæ tractandæ facultatem, ea in milites, & plebem distributa, omnes in se beneuolos reddidit, legitimoq; sublato hærede Imperiū Constantinopolitanum consecutus est. Henricus Secundus Angliæ Rex post redactam in suam potestatem Hiberniam, illi Vgoneta quẽdam cum suo Imperio præfecit; qua ille potestate elatus, debitam Regi obedientiam abiicit, & maiora ausus fuisset, nisi opportunè à famulo iubente, vel certè sciente Rege sublatus fuisset. Gallici Regni turbæ prudentum iudicio à nimijs procerum opibus cæpere, & ità olim Lodouicus Duodecimus potentū de-
pressione,

pressionem, suam firmari securitatem asserbat, quia propter huiusmodi hominum generi difficillimum reor esse remedium.

Sapienter tamen monent nonnulli Politici, ubi malum aliquod timendum Reipublicæ tantopere auctum fuerit, ut difficilia sint remedia, satius esse ferre aliquandiu, quam intempestivæ violentiæ se opponere. Nulla certè laude videntur illi digni, qui ad futuros præcauendos morbos firmo corpori medicamēta infundant, sollicitantq; sopitas ægritudinis causas. Quot ex his mala, quot funera miserimè congesta sunt? Illos planè referūt, qui placidis rebus formidolosa quærunt remedia, quæq; ambiguo euentu firmam Reipublicæ valetudinem tam perdere, quàm seruare valent. Quod si tantum aliena flagitia non excreuerint ut Principi adhibendi remedij locus sit, duo adnotantur, quorū primum in usu est, cum vnus, vel pauci in Republica ope, & potentia supra cæterorum conditionem regio fastiglo nimis excelant. Alterum vero, cum integri alicuius Regni Proceres immunitatibus, Præfecturis, viribus superbi in Principes propellunt.

Crudelia nimis quibusdam placere consilia, qualia Perianther allquis, aut Tarquinius suggerebat, ut summa Papauerū dicerentur. Ità Alexander Magnus Persicum bellum adornans, non solum omnes Nouercæ cognatos, quos Philippus ad excelsores dignitatis locum traduxerat, interfecit; sed nec etiã suis, qui ad regnandum apti videbantur, pepercit, ne quam seditionis materiam, dum ipse longè abesset, in Macedonia permāsisse suspicaretur; Eandemq; ob causam Regis stipendiarios præpioris ingenij ad commilitium secum traxit; segnioribus verò Regni tutelam commendauit. Athenienses contra opulentiores virtute etiã, ac merito cæteris superiores Ostracismo utebantur; cautione profectò minùs honesta; & quæ parum ab illa Ephesorum lege, qua quis frugi esse videbatur, differre videtur. Sanè Aristoteles, & si fateatur Ostracismo inesse qualem iustitiam ciuilem, initio tamen cauere, ne tali medicina opus sit, rectius arbitratur.

Securius est nimix potentix instrumentis impedimenta obijcere, subuertere fundamenta, quibus illa nititur, & velut subtrahis alimentis ignem extinguere. Illi igitur, cuius priuatum terminum excessere diuitiæ, dignitates, curationes, legationes conferantur damnosæ, sumptuosæ, & quæ sine rei familiaris dispendio obiri nequeant. Si fauore plebis quis nitatur, deriuandus est iisdem, aut maioribus beneficijs, aut illecebris in ipsum Principem, aut Rempublicam: Qui fama, & gloria in altum effertur, arduis, & periculosis obijciendus est expeditionibus; & ubi spei euentus non responderit, imminuatur auctoritas, quàm olim à rerum gestarum excellentia meruit. Is, quem locus potentem

nimis

Cū morbus nimium ingruat, quid agendum.

Quid agendum cū Principi aliena flagitia puniendi locus sit.

Nonnulli crudelia consilia suaserunt Pericindari, Tarquinij, ac Alexandri Magni.

Plura alia entiora excogitantur consilia. Enumerantur varix rationes, quibus nimia potentia contumenda videtur.

Referat Con-
salui Magni
Capitanei
exemplum.

nimis reddit, honoris alicuius specie in longinquas regiones amandari potest; Si armis fulciatur ab exercitibus, & militia ad honestissima quæq; officia, sed quæ potestate omni careant, in Aulam transferatur. Ferdinandus Consalius, qui Magnus Capitaneus vulgo dicebatur, pro Neapolitano Regno in sui Regis potestatem traducto eâ retulit gratiam, ut Rex sublata illi quæcumq; militaris rei cura, eum in Hispaniam relegauerit, ubi supremum suæ vitæ diem inglorius peregit.

Aliud Cōstā
tini Impera
toris.

Si tuendo ambitionis spiritu infletur, effrenatæ huius cupiditates addito socio coerceantur. Quo consilio cum Constantinus Imperator Gallum Cæsarem ad se vellet euocare à proposito deterritus est; quippe discedente Cæsare Vrsicino Orientis Imperium perniciosè committebatur; cum nullus ibi futurus esset, qui prohiberet altiora meditantem: præterquam quod saluberrimum illud consilium crediderim, omnes Magistratus, omniaq; Imperia facere tempore præscripta, ne in vnus manibus diu resideant. Satis plurima testantur exempla in Germania, & Gallia; cum enim Optimates creditas quondam Prouincias diu rexerint, in principatus (ut ita dicam) commutauere, & beneficia, quæ hodie feuda dicuntur prima institutione non satis diuturna, expirantia in sobolem transmissere; Et ita Germania (Galliam omitto) penè tota Imperatoris dominio excidit. Quæ omnia cum in vsum haud satis à Principe redigi possint, postrema consilij pars erit, cum deliquerint (quod ob arrogantiam illorum sæpè fieri solet) seuerius punire, tollere illis immunitates, & priuilegia, publicare bona, remouere ad tempus ab officijs, quæ ars in aliqua Respublica ut plurimum in vfu est.

Imperiorū
diuturnitas
semper dam-
nosa.

Quid Prin-
cipi agendū
cū aliud re-
mediū adhi-
bere ne-
queat.

Recensentur
causæ, quibus
Proceres
Principi suo
bellum inter-
rant.
Imperij. s.
diuturnitas,
ac munitio-
nū haud exi-
gu⁹ numer⁹.
Henricus
Angliæ Rex
omnes ferè
Arces solo
æquauit.
Hoc idē in
Neapolita-
no Regno
facilitatū vi-
dimus.

Non satis apertè liquet, quomodo vnus Prouinciæ primarij potentiores, qui libertatis quodam simulacro elati Regis quoque Imperia contemnunt, reprimantur. Duo, ut arbitror sunt, quibus Proceres in Principem suum armantur, atq; ambitionis stimulo agitantur. Longum scilicet Imperium, mosq; constituendi Rectores Prouinciarum in eam legem, ut non antè Magistratum, quam ipsam vitam deserant. Quòd quā valde noxium sit, apertè testatum reliquimus; Alterum Munitio-
num, Arcium, Præsidiorumq; maior, quàm par sit numerus. Arces, & Munimenta Magnatum ambitionis aggeres meritò vocantur. Plerumq; enim arcium Rectores, Dominiuè sceptrā arripiunt; pleriq; tumultus ex his claustris erumpunt, aut in illis tutos habent receptus ad infandum scelus alliciente superba rebellandi securitate. Vndè Henricus Secundus Angliæ Rex omnium Procerum benè munitas arces solo æquauit. Neapolitanum Regnum Castellorum, Turriumq; frequenti supercilio tume-

lio tumebat ; tantisque viribus optimates erant, vt (quod ple-
rumque infœlix potentia genus est) Reges terrerent . Nun-
quam penè sine illo metu illa alioquin fœlicissima regio fuit .
Deiecti nunc Reges, nunc Proceres, donec arcibus plerisque euer-
sis, Magnatum quoque robur varia Regum arte debilitatum
est ; Vt in Gallia Procerum potentia frangeretur, impium fuisse
consilium traditur, quod videlicet hœc omnes è medio tolle-
bant, atque tumultus suspitione Rempublicam liberabant ; Vt
id autem mentita aliqua honestatis specie fieret, consilium hoc
quodam Religionis colore pingebant ; atque ita paulatim in-
ternicione quoscumque generosiores debebant ; nec vllæ vnquã
de erant artes, quæ belli fortuna seruatos in pace opprimerent .
Interea, dum bello, & pace in id conatus omnes intenduntur,
cautè seruandum est, ne Rex dignitates, honores, munera publi-
ca ijs, aut in eorum gratiam cuique conferat, inuidiosas, peri-
culique plenas præfecturas, aut delegationes ipsis reseruet, pen-
sionibus, & honorarijs, (quantum licebit) detractis, vt vasea
illa corpora, tanquam non concesso alimento, ad maciem pau-
latim deducantur, ac postremo concidant . In primis publica
Regni comitia, quæ tamen ad firmandam ordinum potentiam
spectant, omninò prohibenda sunt, seuerèque castigandi veluti
publicæ quieti aduersarij, qui ad illa proclamabunt . Sublatis
Proceribus ; & labefactata nobilitate, in Ciuitatibus, & Vrbi-
bus ; facile erit, vt torius Regni munitæ Ciuitates, moenibus,
& propugnaculis denudentur, & arces Procerum, nobiliumque
diruantur . Denique satis apta ratio est titulis superbientes de-
primendi ; si tituli illi dispergantur, nouisque conferantur ho-
minibus ; ita paruiscent, quæ olim summi honoris loco desidera-
bantur . Hoc modo, si qui sunt, qui Baronum ; Ducumque ap-
pellationibus se attollunt, ita decorentur, vt ob merita tantum,
& fidem ijsdem affecti honoribus videantur . Vilescent illa no-
mina multitudine, & ignobilitate candidatorum ; hæc ta-
men omnia seruanda esse arbitror, cum Rex ob ni-
miam Procerum potentiam sui Regni quiete
non fruitur . Iniquum enim esset alijs
hæc suadere Principibus ; cum
vtique non conseruatio-
nem, sed Imperij
excidium af-
ferant .

Recensetur
impia Gallo-
rum cõsilia .

Que sanè in
his casibus
impia consi-
lia .

Intelligitur
hæc tradita
cõsilia, cum
Princeps ni-
mia Proceru
potètia fran-
gitur .

Quàm necessaria sit Optimi Ducis Præstantia, & de huius officio, & arte.

C A P V T XXI.

VMMA Ducis præstantiam inter præcipuos Magistratus enumero. Alij sanè sunt Magistratus, qui pacis tempore plenam obtinent potestatem; verum hic, cuius tutelæ patent omnes, cæteris antecessit, dum armorum motus comprimit. Si Princeps plurimos habeat milites, sine Duce necessarias belli leges hi non seruabunt. Verùm, quæ tribuenda sit potestas, adhuc aper-

Cõsideratur
Optimi Ducis necessitas.

Quæ potestas.

Quæ i Optimi Ducis electione animaduertenda.

tè non constat. Si indigena hic erit, armorum violentia sibi populi animum addicet, cuius ni statim contudatur audacia, facile etiam Princeps ipsius subditi Imperium subibit. Quod si è longinqua accitus fuerit regione, vel à naturali suo Principe pendeat, accuratè erit prospiciendum. Sic Principis Prudentia, quæ cuncta libret; nec tam suo fidat iudicio, ut antè actam vitam, mòres, affectusq; omnes penitus agnoscere non enitatur. Illud sanè necessarium est, si disciplinam vigere velit, ut alicuius Ducis iam probata fidei militares copias committantur.

Aliqua saltè Duci libertas permittenda.

Quæ i Optimo Duce consideranda.

Prudentia.

Alacritas.

Pietas.

Temperantia.

Huic tamen magna in re gerenda libertas permittatur; tot, tantæq; occurrunt belli tempore difficultates, tam subitæ mutationes, ut humanum vltimum consilium non admittant; In nouo periculo noui consilij libertas concedenda. Prudens tamen ille, si à quo tot virorum fortium, atq; adeò Imperij fortuna perdet; ratio ducit agendum, non fortuna; quæ licet occasione oblata animù sæpè allicit, prudentia etiã regenda est. Præptus, & alacer periculis exiit, alijq; animos addat. Aliquando ipse exemplo præeat (quod maxime Imperatores fecere) in nocentè neminè iniuria afficiat, omnes honesta emulatione instamet, nomè vndiq; non ad leuem vani honoris auram, sed ad salutè aucupetur. Militibus citato veluti equo admonetur stimuli, si strenuissimo Imperatori fama sit celebris; pietatè à primis cordi, res deindè hostiù perspectas habeat. Epaminondas eum optimù dicebat Ducè, qui, quamuis quid hostis moliretur, certo cognoscere nõ posset, coniectura saltem id assequi contenderet. Temperatq; laborumquè militarium præeat exemplo. Imperatoris virtus ad

virtu-

virtutem ipsam milites quam maxime adhortatur. Eodem vino, quo remiges, Cato sitim depellebat. Annibal vix cadente die famem leuabat. Alexander vero in ipso itinere equitans, & Massinissa sexagenarius stans cibo vires restaurabant. Seuerus sit, eamque gaudeat sibi comparasse famam, ut quoscumque scelestos nolit impunitos.

Seueritas;

Sic enim ei omnes facile obtemperabunt; & quamuis interdum repentino impetu irascatur, debitam tamen reuerentiam seruabit. Militum lasciuia, improbitas, crudelitas, animus inhians rapinis, non nisi metu, & seueritate comprimuntur. Efficat autem seueritatis opinio, ut scelera quisque deuitet; Haro tamen (quantum fieri possit) puniat; ex acerbat animi ab sit affectus; Veritatem multa comitate reddat tolerabilem, immo amabilem; Opportune beneficentia vtatur, verborumque atrocitatem in decernendis poenis vitet. Arctius se communi periculo iungat cum militibus in praello, eosque commiliones, & fratres appellet. Minores Duces, Tribunos, Centuriones habeat, qui impetu, & celeritate valeant, si forte Prudentia destituantur; huiusmodi enim aliquos esse, non omnes expedit. Cum quaedam subito, & periculo aliquorum discutienda sunt, ad quae audaces isti praeuolant, eos tamen ipse moderetur, ut non nisi opportune vires effundant. Laudes, praemia, alios ad similia decora solent excitare. Ne Duces intet, aliquaque nota infames praeficiat, quamuis egregij milites esse videantur. Diligens sit, & occasionem quamcumque agendi, vincendi que arripiat. Occasione egregie vsus est Franciscus Carmagnola Venetorum Dux, cum

Veritas;
Beneficentia;

Quae alia ab optimo Duce obseruanda;

enim vicina essent castra, & eques cum quodam hostium Equite inimicitias haberet, & monomachia decernere vellet, constituto in castris pugnae loco, multis concurrentibus ad spectaculum, Venetus, robur suorum militum instruxit, hostesque repente inuadens percussit, fugauitque.

Quomodo recte Princeps Aulam constituat, seq. erga Aulicos gerat.

CAPVT XXII.

Procerū in Aulis duplex conditio.

Dignitas Aulæ Præfocit. Quanta in Gallia maioris domus auctoritas, ac potestas.

Magni Scutarii dignitas. Corporis custodia, ac Camerarii maioris dignitas. Aliorū Principi obsequētium copia cōsideratur.

ROS fortes, fidos, prudentes circum se habeat Princeps, calumniatores vero, auaros, ambitiosos, amoueat; id enim plurimorum sæcutorum series, & nobilissima Principum exitia docuerunt. Procerum in Aulis duplex est conditio. Quidam nullis Magistratum, dignitatumue appellationibus insignes, summa & intima amicitia Principum animis inhaerent. Quibusdam vero Princeps præcipua Reipublicæ munera demandat, ijsque externas res, ac ciuiles credens; in arcanis consilijs fidem præstat. Maximus in Aula esse videtur Aula Præfectus, licet fortasse apud aliquos Principes maior alia sit dignitas. Huic par in Francia Maior domus; partia eius officia principio; ius domi inter Aulicos tantum dicebat; disciplinae que Palatinæ attendebat. Hinc auctoritas apud Patres acquisita; & quoniam communi eligebatur voto, communi estimatione apud Regem plurimum pollebat; apud quem, cum assiduus esset, sensim ad Reipublicam admovebatur; donec Regum incuria quam Regni potentiam in se deriuarit. Hinc Pipinus Regnum tenuit, & non Maiorem domus, sed comitē dijudicandi domesticorum controuersias constituit. Alij sunt in Aula Principis ministri, qui varia obediunt munera. Nonnulli, qui semper obsequuntur, ac Principis Personæ semper assistunt; hi honore, & titulis sine labore, & commodo gaudent. Magnus est Scutarius, qui Equum ascendenti Principi, & descendenti olim baltheum, ense, & etiam scutum porrigebat. Est & corporis custos, qui summam etiam nitet dignitate. Camerarius maior, qui Principi assidet, tãtoque antea in honore erat id munus in Gallia, vt Regum etiam cognatis ea dignitas concederetur. Alia sunt munia, quæ licet alicuius priuati ministerij referant speciem, non itã tamen in Aula obseruantur, vt obsequentes Principi magis habeantur, qui ijs muneribus decorari videntur. Cæteri vero, qui in Aula degunt, dicuntur Palatini. Horum totum agmen dicitur apparitorum, quod tutelæ pariter, ac honori ipsi est Principi.

Diffimi-

Diffimiliter cum his Aulicis se gerat Princeps, ut cuiuscumque meritis, quam honestissime satisfaciat. Quod si pari premio voluerit omnes afficere, in profundum certe miseriarum hauritrum precipitabit; nec tam facile seditiones plurimas Aulam infestantes poterit evitare. Non eadem omnibus natura; non eadem vitæ ratio; non eadem Aulicorum vota; consultatio deum non eadem; maturiori certe iudicio in electionibus opus est, quæ si sanæ fuerint; absque ullo etiam furo negotia omnia in solum Principis commodum vertentur, nec Aulico vlla erit ratio, qua à debitis obsequiis retrahatur. Sanum videtur illud Politicorum præceptum, quod contemnendam non esse nobilitatem volunt; nobilis enim non nisi præclara meditatur, quibus suo Principi debita valeat exhibere obsequia; suique tandem nominis patriæ immortalitatem. Acerrimus est stimulus nobilitatis, cuius gratia ad excelsa quæque accenditur animus; eique nulla unquam datur quies, nisi ubi perfectam felicitatem cuiuscumque laboris certissimum præmium nactus fuerit. Vsum, educationem, fortunam, consilia non parvipendenda censeo. Horum enim omnium cognitio facile sciet Princeps, cui rerum suarum curam committet, electoque Aulico decus, existimationemque; ac sibi splendorem maximum, ac famam apud omnes populos comparabit. His igitur diligenter examinatis, hæud incertum erit Principi, quale munus quemque deceat, quod minime ingenio dispar, decori, ac saluti ipsius eligentis Principis par omnino esse queat. Ea tamen omnia ex Aulicorum aliorum dictis minime eliciat, qui fortasse infensi animo, non nisi sibi vtilia suggerent; & si manifestè obistere non possunt, infirma saltem excusatione, vel calumnia, quæ non omnino veri faciem obtegat, refragantur, maximèque si Princeps à callido Aulico obfessus præclare capeffere Rempublicam nequeat. Ex dictis, factisque eligendorum totius vitæ rationem habeat Princeps; quæ si consona semper fuerint, non utique discrepantia; eandemque ferè formam seruantia facile erit, ut tota cognoscatur illius vita, animique minime anceps, quid deliberandum, minime ignoret. Hæc autem electio sit, veluti fons, ac seminarium, ex quo quique ad varia promoveantur munia. Nonnulli ad obsequia præste sunt. A Cyro decretum fuit; ut honorati ad portas præsto essent, operamque offerrent, quamcumque ad rem illi visum esset, donec eos dimitteret. Quod quidem ita, ut tunc decretum fuit, etiam hodieque faciunt ij, qui Regis Imperio in Asia parent, dum portas Principum officiosè frequentant. Nonnulli sunt, qui sola animorum propensione ducti vltro se Principi offerunt. Nonnulli militari dediti exercitationi. Nonnulli cuiuscumque negotio haud impares. Quo

Z 3

igitur

Diffimiliter
cū Aulicis
se gerere de-
bet Princeps,

Quæ cōside-
randa s̄ in ho-
norū distri-
butione.

Vsus, educa-
tio, fortuna,
ac consilia
Aulicorum
perpēda.

Ex quibus hæc
omnia eli-
ciantur.

Enumerat̄ur
variz Auli-
corū rōnes.

Quomodo
in obsequen-
tes gerere se
debeat Prin-
ceps .

Qua poena
plectendi ob-
sequijs mini-
mè intenti .

Quo verò
honore affi-
cendi obse-
quentes Au-
lici .

Quomodo
exercendi mi-
litari arti de-
diti, ac deco-
rati .

Blanditiæ, ac
dignitates sú-
mæ amoris
causæ .

Cyri huma-
nitas .

igitur cuiuscumq; Aulicifertur animus, ed et ipsorum erga se Princeps dirigat famulatum, vt ex his, quæ tùm Principem, tùm Aulicum respiciunt, eiusdem Principis deus, & Aulicæ splendor eniteat: Quos ad obsequia paratos viderit, eos solæ benevolentia complectatur, quæ aliqua sactem largitione non omninò destituta fuerit. Obsequia enim, quæ paratam habent gratiã, feruentiora quotidie fiunt, suasq; vires magis semper in- tendunt. Illud certum, qui ad sunt, nihil vnquam sceleris ad- missuros, tàm ob Principis præsentiam, tùm quia præstantis- simi Aulæ viri, eorum semper actiones studiosè intuentur. Ideò enixè elaborandum est, vt raro, & quàm breuissimè absint, ob- sequijs assiduè intenti. Qui verò non ad sunt, siue intemperan- tiæ, siue iniustitiæ, siue negligentie causa, cogendos esse cen- seo, vt ad sint; Quos maxime caros habebat. Cyrus, ijs offi- non frequentantium bona concedebat, ac si antea inique ab ijs occupata fuissent. Qui autem rebus suis spoliati subrant, que- rimonias ad Cyrum deportabant, qui vel eorum causas non audiebat, vel si audiebat, controuersie cognitionem in aliud tempus diferebat, atq; ita minus odiosè, quàm si pœnis vsus esset, ad sui obsequium omnes deducebat. Qui verò ad obse- quia parati se offerunt præclaris, ac dignis actionibus sunt ex- citandi. Nullam enim aliam hi habent legem, quàm Principis virtutem antè oculos propositam. Quos militari arti deditos nouerit Princeps, ad eam exerceat, sin minus apta se offerat oc- casio, Priscorum Principum vsum sequatur. Bellicæ enim exer- citationis causa, huc, illucq; eos expediat & cum primum alicuius insignis muneris conferendi facultas fuerit, præstantiorem; illustrioremq; exoriet. Quod si pugnandi se obtulerit occa- sio, ex illo numero eligat, qui maxime pericula subierint. Itidem- que præfectos cohortium, tàm pedestrium, quàm equestrium ex iisdem constituendos esse intelligat, quin etiã noscat, quo- rundam ex his operam adhibendam esse, vt Urbium, tùm cu- stodes, tùm satrapæ, legatiq; nonnulli mittantur. Quod si ho- rum victus necessitati non respondeat Princeps, malè rebus suis prospectū esse intelligat. Si verò tales sint, quales oportet, felicè omnia exitum sortietur. Opportunas aliquando forte blãditias, quibus horū animi demulceantur, arbitror, quin immò præmijs, & honore afficiantur, suadeo, vt i enim per arduū est eos diligere, qui odisse videantur, maleq; erga nos affectos beneuolentiã com- plecti; sic raro fiet, vt illi, quorum semel cognitus sit amor, & benevolentia, ijs odio sint, qui ab ipsis diligi videantur. Cyrus propria Regiæ mensæ edulia, quibus vesceretur, in amicos distribui iubebat, vt ex ipsis facilè tantæ argumentum bene- uolentiæ haberent, cognoscerentq; eum ita esse amicorum memo-

memores, ut ijs summam comitatem non denegaret. Præstantes insuper cibus ijs mittebat, quorum, vel in excubijs diligentiam inspiciens probaret, vel in conferendis obsequijs, vel in alijs etiam actionibus, apertè se hac ratione Principi gratificandis cupientium voluntatem noscere declarans; Nisi gratijs, beneficijsq; ornetur Aulicus, quæ promereri videtur huiusmodi exid familiaritas, quæ nimis fortasse blanda in contemptum vertitur; Non omnia tamen beneficia civicumque tribuenda sunt maiora, dignoraq; conferenda nulla inficiatur in eos, qui nobilitate, animique præstantia clari non obsequijs tantum, verum ingrata animi significatione erga suum Principem se se ostendunt ita ut virtutibus conspicui, quemcumq; honorem, & dignitatem sibi possint asciscere. Iustitiam præterea sibi servandam, Princeps proponat, quæ pro cuiuscumq; meritis honores distribuit, quo enim magis Princeps se ab æquis Aulicorum petitionibus liberare contendet, eò magis se constrictum sentiet; Imperij vires fore labefactatas conspiciet, cum inter tales angustias se deprehendi minime equum sit. Ab invito Principe plura animadvertenda; varijs tituli usurpandi, varia q; Magistratum nomina, quæ quamvis Imperio suo minime respondeant, nihilominus dummodo Aulicum demulceat, reliqua neglectui habeat. Cibiproponantur, quorum saporès palato gratificentur, quod si Princeps non earum se virium, ut prandium exquisitissimis instructum epulis parare queat, illud saltem qualiterumque sit, ita paret, ut discumbens Aulicus humanissimè se fuisse exceptum, summo tribuat honori. Non magni ponderis ea ratio est, ut alternans Princeps honores, modo huic, modo illi conferendo alienam expleat cupiditatem, sicq; quasi in equilibrio omnes sibimet ipsi addictos contineat; nam summam semper iniuriam putat illatam, qui benigne, & iuste pro meritis respondere non videt. Spes sæpè, & blanditiæ non elus sunt rationis, ut semper quieta, pacataq; omnia sinant, quæ convulsa quasi à sua sede suum maxime perturbant ordinem. Nisi enim tantæ spei, ac blanditiarum emergat fructus, sæpè derelicta eris Aula; quiq; curas, labores, sollicitudines effugient, nisi sit, qui animos anxios, nimioq; ut ita dicam, onere fatigatos soletur, ac recreet. Nec minus Princeps, ita temperet beneficia, ut Aulici summum semper honorem leuem existiment, ne cum insolescant, inanemq; asecularum auram aucupentur, ut scilicet patet collatus honor maioris obsequij locum relinquat, frænoq; maiora petentem compescat. Id enim rectè imperandi ratio suadet, cum Aulicorum benevolentiam sibi nunquam possit consiliare Princeps, nisi sola beneficij vi. Quomodo autem illos sibi addictos tenet, qui firma incitati spe, ad Aulam con-

A Principe familiaritate minime sciungenda beneficia.

Iustitia in honoru distributione præcipue servanda.

Variæ rationes proponuntur Aulicis satis faciendi.

Iniuria se semper affectum prædicat, q meritoru suoru fructu non lætatur.

Nisi spei fructus emergat, semper ab Aulicis deseretur Aula. Sola beneficia Aulicorum animos conciliat.

Cyri libera-
litas.

Eadē Regis,
ac Pastoris
opera.

Rudis ab Au-
la minimè
se mouēdus,
immò fouen-
dus.

Effrenat eq-
comparatio.

Rudi non sū
premi hono-
res conferēdi.

fugiant, ut dignitates cōseruantur, miserimèq; demum optatè
honoris expectationem irritam conspiciunt? Cyrus ille (si
vera est fama) quamplurimos Aulae Primates sibi conciliauit,
atq; eorum animos sanctissima fide in Regium obsequium de-
duxit, nec alia vnquam vltus est ratione, quam effusa munerum,
honorumq; distributione; quippe eos, qui nunciabant, quæcū-
eumq; ipsius interesset, se oppòrtunè cognoscere, magnis bene-
ficijs colebat, efficiebatq; ut per multi, attentissimis auribus,
omnia exciperent, atq; animis accuratè audita seruant. Con-
suevit pariter Rex iste dicitare similia fermè boni Pastoris, bo-
niq; Regis esse opera; sicuti enim Pastoris aiebat munus est, ut
postquàm suo gregi herbosa pasua comparasset, illis demum
ad sui libitum vteretur, (quæ quidem pecudum est foelicitas);
itã Regis propriae sunt partes, Vrbes, populosq; quos ipse dita-
uit, in sui voluntatem ad arbitrium traducere. Nil mirum igitur,
cum hæc in animo Regis sententia defixa inhæretet, si pe-
culiari studio conatus omnes suos intenderit, ut homines vni-
uersos obsequijs, ac meritis sibi constringeret; Nec satis æquum
illud iudicarem, quod sæpè facit Princeps, dum Aulicum ad
alia omninò rudem munia ab Aula semouet. Luxuriat sæpè ar-
bor in ramis, qui, si falce secçetur, vberiores sanè fructus excer-
pentur; itã etiam ingenium alicuius Aulici habetur. Acerbi sem-
per erunt fructus, nisi ad tempestiuam maturitatem solo Principis
amore deducantur. Princeps est veluti Aulicorum pater, si
vnus irritum fortasse laborem viderit, aliqua alia in re nō in-
cassum erit illius sollicitudo. Vigilantia erit Patris, ut refor-
mentur mores, qui ad virtutem conformati Patri, & familiae sa-
tis, superq; proderunt. Vigilantia erit Principis, ut si viderit nō
frugi quemcumq; Aulicum, eum soletur, atq; animi beneuo-
la significatione fulciat, ut à noxijs se retrahat, ac ad honores,
dignitatesq; ad itum sibi patefaciat. Ergo ne effrenatus equus,
eum nullum patiat Equitis Imperium, statim neglectus relin-
quendus? potius certè magistra arte coerendus. Quod si feli-
citer euenerit, ut disciplina profit, nullus fortassè, neq; firmior,
neq; pulchrior in publicum omnium conspectum prodibit. Nō
abijcienda tam facilè est omnis spes, quin ad veram virtutis se-
mitam ille rediturus sit, qui olim nimis fortassè indocile se ostē-
dit. Consuetudo sagax rerum est præceptrix. Conferantur igitur
honores, non supremi tamen, quos si rectè administrarit, spè
aliquam meritò concipiet Princeps tuto alia conferendi, ipseq;
Aulicus summum solarium, summamq; pro Principe maiora
agendi cupiditatem. Quæ cum itã se se habeant, notū erit Prin-
cipi, si Aulicis satisfacere pro suis viribus contēdet, ipsos quoq;
pro tanta animi benignitate, propriae etiam vitæ discrimine suo
muneri cumulatissimè satisfacturos.

Quos,

Quot, & quæ sint prauorum Aulicorum artes, quibus
 sapissime Principes circumueniunt, &
 quomodo ipsi occurrendum.

CAPVT XXXIII.

VARIAE sunt artes, variæ fraudes, quibus
 ab Aulicis sepe numero circumuenitur Prin-
 ceps; quæ nisi aperte cognoscantur, inanis
 labor; irritumq; fere regnandi munus. Duo
 sunt veluti fundamenta, quibus horum quæsi-
 tum edificium innititur, ac alterum altero cer-
 tè firmitus, stabiliusque. Alterum in quatuor
 est, quo iacto magnifica quidem moles ex-
 truitur, ac certè plena periculo, citius nempe ruitura; si videli-
 cet Principis naturam, ita hi perspicitur, ut suorum consiliorum rationem et
 valeant accommodare. Hoc si euerit, ut cuiuscumq; in votis
 erit, in eum usum statuta videbit, quæ magis satisfacient, &
 proderunt. Alterum est fundamentum, ut aliorum amicitijs
 positis, qui auribus Principis affluunt affident, hic constituitur
 machina, quæ veluti vallum; seu arx, infecta omnia tela prop-
 pellat.

His septus inuicem callidus Aulicus quæcumq; aggre-
 ditur, (& hic de Aulico prauo dicere profiteor.) Si biliosum Prin-
 cipem prospiciet; ex hac intemperie suam percipit utilitatem.
 Bilis superbum nimis efficit hominem; Superbia omnia nulli
 parentiæ requirit, non bene sua moderatur consilia; aliena om-
 nino reicit; ad iniurias celer, ad parendum difficilis. Si hæc bi-
 le fuerit affectus Princeps; illico erit Aulicus dicto audax; oculi
 li, & aures nunquam indefessæ; humilitas, patientiaq; haud in-
 abscondito; nec in grauius, igneisq; animi adustionibus eadem
 conspicuo negotium, quod Princeps reformidet, summamque
 proponenti Aulico afferat iniuriam. His artibus deuictus Prin-
 ceps iam ferè se totum huic animum demissioni dedit; huic tanta
 mansuetudini omnino semetipsum subiecit. Quid est Aulicus,
 qui ad nutum Principis omnibus accurate obsequitur, qui cet-
 leri, atq; optata expeditione cuncta peragit, qui propria suimet-
 ipsius despectione Principem fascinat, se ad summum præclare
 conditionis fastigium conspicit peruenisse. Princeps verò, qui
 alios non æquè diligentes, atq; accuratos videt, qui hunc sub-
 met-

Duo enna-
 rantur fun-
 dameta, quæ
 ab Aulicis
 iactantur, dū
 Principē fal-
 lere satagūt.

Quæ Princi-
 pi bilioso
 insidiat a sa-
 gaci Aulico
 struuntur.

Quæ Aulici
 artes.

metipsum contemptorem, nihil æquè, quàm sua iussa curantem, nihil dedignantem, immò sollicitum, anxium, quàm se possit cognoscit; sua se quasi abdicat libertate, huic se dono dat, præcarioq; tandem imperat. Verùm Aulicus, qui prædâ capra gloriatur, eandem utiq; cauea quadam conseruat, cibum, qui magis naturæ congruit, apparat, ut licet seuerissimè intercipiatur, se tamen nunquam doloso carceri mancipatum sentiat. Celeritatem in negotijs obseruandam dicitur, ne videlicet temporis diurnitate, nouas patiantur consultationes, aliq; prædicentur probi viri ingenuitate, virtute, experientiaq; clari. In insignibus viris superbiam damnat, ut, si fortè à Principe posthabitis, aliquid de quo iustæ effundantur quærimoniæ, habeant, nouam illi præbeant materiam, aut hos expellendi, aut odio habendi. Iracundiam etiam reprehendit in subditis, qui si deliquerint, aut leuis aliquid à Principe offensionis susceperint, tunc non benè illos in Principem affectos prædicat, ut odio habeantur. Tandem, quod vitij est in Principe, eorum suis suasionibus in sui usum, aliorumq; detrimentum traducit. In huius itaque potestate est, deniq; ipsos Magistratus de carcerè; ius dicere. Genio Principis stimulus adhibitus, qui celer, superbus, impatiens, iracundus, plura inconsulta gerat, hunc ad obstitendum, consistendumq; cursum ita uincit, ut semetipsum totum alieno Imperio regi patiatur.

Qui est Princeps humore sanguineo affecto Aulici artet,

Si sanguineo humore affectum videbit. Materia satis in præpetu erit ad optatum citissimè extruendum ædificium. Hilaris semper erit, voluptatum amator, & cupidus, tristitiæ infestissimus hostis, negotiorum, quætelarumque difficilis exagitator, Auditor, & Iudex. Nouæ semper erunt in conspectu aptissimæ voluptates; quibusquæ eum magis irretitum videbit, maximè studebit; voluptatem semper sectabitur, iocis, ludisque semper intentus; cæsi fortè quid ferij aliquando demonstrarit, id non efficiet, nisi vocatus, nec vnquam, cum ludicris eum intentum videbit; facile huic erit illi scopo adherescere, ad quem sua omnia velit dirigere. Aures cuiusquæ noua petenti, siuè quærelas porrigeni non ignorabit interclusas. Ijs Magistratus à Principe concedentur, qui callidi Aulici partes acerrimè defendent. Solus Princeps in Insula Capræarum, uti nouus Tiberius in delitijs versabitur, nomine tonus Princeps.

Si flemmatico humore eum abundare videbit, nisi ad sit temperies, quæ hanc tarditatem magis concitet, præcox Aulici ingenium omnia maturabit, sensimque omnia ad se rapiet; licet enim flemmaticus ad omnia suscipienda potens sit, in omni tamen actione cunctatione utitur. Inflammatus Aulici ardor ad calefaciendum maximè est idoneus, si hic enim nouis rerum inuen-

inventionibus abundarit, rem summam geret; summam enim Principis benevolentiam sibi accisset, cum ea fuggeri videat Princeps, quae nequaquam sui ingenij facultate sibi subministrari potuisse agnoscat; Omnia tamen in huius erunt sinu; hic erit summus Magistratus; Ex huius ore reliqui, qui creabuntur, pedebunt; Ex huius solum electione in amplissima dignitatis splendorem prodibunt. Id si erit, impediatur recursus, nec ullus erit criminationibus locus; Omnes hunc veluti numen colent; nec erit, qui perniciosae suae, nimium pauidus in eum inimicitias concipiat. Summa tarditas, nimiaque torpentis animi signities, cuius causa aliorum integritas, subditorum vires, ac Magistratuum gesta occulte nimis latent, si diu ita perseverat, ut sui Princeps obliuiscatur muneris, ad id deveniet, ut quoscumque potentis Aulici stimulos pati cogatur, atque alieno Imperio Reipublicae Status solum administretur; ex quo saepe ipsi Reipublicae deplorandae imminet calamitates.

Qui melancholico temperamento magis abundat, avaritiae, turpitudini, timori, inscitiae, pernicitiae, rusticitatis, ac ceteris huiusmodi pravis affectionibus subijcitur. Huic qui inseruit, accuratè admodum caueat, ne Principis voluntati, ac dictis se se ratione aliqua opponat, ne molesta, longaque importunitate, ad ea, quae facile ex Principis arbitrio promanant, eundem Principem cogat. In colloquijs prudenter admodum se gerat, cum enim periculum sit, ne haec quasi vulpecula paratos laqueos effugiat, maiori ideo opus ingenio, & arte videtur. In Principis animo eam primum firmam inserit opinionem, qua hinc sibi facile persuadeat Aulicum, nihil aliud praec oculis habere, quam solum eiusdem Principis magnitudinem, atque utilitatem, ad qua vires omnes, ac conatus acerrime intendantur. Principis deinde oculis obscuram quandam caliginem effundere conatur, adeo, ut in semetipso nisi ex animi propensiones, quae Principis fueritioribus, vel maxime respondeant, & simillimum sibi, conspici queant; ut propemodum naturales, & propriae videantur. Principi praeterea assentatur, maxime, si nimium hinc sibi mesepsi descedentem agnoscat, adeoque quodammodo alliciat, ut Aulici suasionibus adductus opinetur mores suos, quamvis improbos, & eorum virtutum speciem, aut minimorum saltem errorum habere; quae quidem res Principis inscitiae gratia admodum accidit. Postremo omni diligentia, ac studio cauet, ne eandem Principis gratiam quisquam occupet, praesertim homines virtute instructos longe arcendo, ne abs re fore existimat, si occasiones arripit, temporisque opportunitate utetur ad aetulos suos aliena ope e medio amolendos, dum magnitudinem suam humillis modis palam obtegere, suamque potentiam simulare

huma-

Quae cum ma-
lancholico
Principe
1717

humanitatis velamine abscondere semper contendet. Quibus artibus strictissime vincitur Princeps in quamcumque formam praestigiatrix illa, ac insidiosa Circes nouarum semper rerum inuentrix iusserit conuertetur. In his exequendis plurima exigitur ars; nullamque tamen existimo maiorem, quam quae in impediendo impenditur, quominus Princeps ad honores promoueat viros dignos, captandoque occasiones, quibus aemuli ab Aula, aut vi enijciantur, aut sponte abeant. Ingenti studio in id incumbunt ferè omnes prauis Aulici, qui apud Principem aliquos saltè beneuolentiae gradus conscenderint. Id circo, si Principem suspiciosum perspicit, nequaquam aperte, neque huius, neque illius mores increpabit; assiduo obsequio facile occasionem quaeri posse putat, cum Principem siue ad familiaria colloquia attrahat, siue attrahatur. Si tempus non aduenit, paratur studium, quo laudum celebratione nunc huius, nunc illius sibi aliqualem compareret fidem. At insultae laudes erunt, dum vitia aliqua non excludunt, quae si non expressa, aliqua saltem ratione Principis animo bene firmata infideant. Inuoluuntur enim sub candidissimo, siue amicitiae, siue agnationis velo, quae omnes malignitatis tenebras propellunt, ut hoc quasi clypeo, cum maior se se dederit occasio, falsa semper inserenti pronior sit fides. Secretis criminationibus infamauerat Manlium Valentem ignarum Fabius penes Vitellium, & ut incautus deciperetur, palam laudabatur. At haec inania, si alij proponantur, quorum electio Aulici partes tutetur; qua in re magna arte, magnoque ingenio plures iniquos Aulicos vsos fuisse comperimus; dum hic ad Principis praesentiam assiduis captat opportunitatem, si male ab aliquo Magistratu administrata munera queratur Princeps, opportunus assidentis pessimi Aulici consensus affirmat; si quid pro eo dictum casu acciderit, ad culpae diminutionem minimè sufficit, cum semper Principis voluntas concitetur magis, cui nemo aliquo beneuolo officio commode suffragatur. In his interim ab Aulico noua semper praetextuntur; hunc modo, modo illum, aut celebrat, aut damnat, qui suis partibus magis adhaereat, quemque alieno nunquam à se animo futurum existimet. Alia deinceps post aliquod temporis interuallum necessaria illi muneri recens proponit, quae pariter eò spectant; ut ad iam commendatum usum adhibeantur; hoc sensim imbibit Princeps, salubrem opinatur potionem; & tanquam suauem degustat; interim ille, qui non tam rectè se gessisse, munusque suum minus praclare obijisse existimatur, aut à Magistratu deijcitur, aut ad aliud munus explendum demandatur. Hic subsistit Princeps, nec aperte vllum quidem verbum facit; prauus ille Aulicus soli Principis arbitrio res relinquitur, qui quasi fetum in lucem emittere cogitur. Creditur Principis partus;

Eximia Aulici ars.

Alia iniqua ars Aulici prauis.

patrus; at verus pater Aulicus est; dumque Princeps se omnia suo quasi Marte gerere creditur, alterius Imperio cuncta administrat, Aulicusque qui sinceri animi candore solum quid sentit, dicere proficitur, suarum artium fructibus letatur; illum repete a sede deicit, hunc attollit; alacer & letus omnia in sua conspici potestate, æmulique loco, qui, si tale Magistratum consecutus fuisset, reverentiam, & honorem erga semetipsum aspernatus fuisset, alium conferentem obsequium reperit, qui litteras, qui negotia dirigat, qui se solum arbitrum negotiorum Principis, quibus ille præpositus est, agnoscat. Fraudolentis hæc deceptionibus sagax Aulicus ad se omnia trahit, qui, dum Magistratus ex voto eligitur, errores occultat, veluti illius gerentis officium ministri creator, & semper ad novas artes, dum consulitur, minus existit ineptus, cum digesta, prævisaque, quæ alijs latent Consiliarijs, nisi cum docentur, aut palam fiunt, ad sui usum proponenda habeat. Ne tandem hæc omnia Principi innotescant, alia arte sibi consulendum existimat. Non contentus sibi aliquam partem Principis ascivisse, integram velle satagit, eoque magis, si providentiæ nomine ornari Princeps profiteatur. Adstat illi continuo, aut ne quisquam illius gratiam se insinuet, aut ne obtrechet, semper verens, ac timidus, novarum rerum pretextu Principis aures fatigat, ut his diligenter intentus animum, ac aures alio minime dirigat; Et si forsalsè aliqua negotia scitu digna ad audiendum Principem cogit, sensim proponenda curat, ut semper nova Principem ad eundem, eademque pettractandi negotia sibi non desit occasio. Cogit Principem antiquas deijcere amicitias, assumere novas, ut his fretus, mentem, voluntatem, negotia, Imperium, omniaque in sua potestate habeat; Magnū est dicere peruersum Aulicum sibi partem Principis usurpare; at totum velle, quid maximum est, atque ut apertius loquar, ab humanitatis sensu longo abhorrens. Eo audaciter semper feruntur nonnulli Aulici, ut in eas angustias sepiissime Principem retrahant, ut nullis alijs propriam committant fidem, cum pendere ab his, tum amicitiam, tum Magistratus dicantur.

Alterum fundamentum iniqui Aulici, quo sibi liberam imperandi facultatem arrogat, in eo positum est, ut ingeniosis artibus ad eorum amicitias se conferat, qui cum Principe familiarissimè degunt. Ab his certa paratur fides, cum se neminem amare, nullamque fidem magis colere, quam quæ Principi debetur, claris argumentis demonstrant; ceteros omnes amicitiarum nexus promptissimè dissolvere velle videntur, ut liberius debitum reuerentiæ cultum exhibeant. His certè nimium fudit Princeps; nec satis cognoscit, qui congressus, quæ alloquia quotidie fiunt. Aulicus hic, qui se tanta fultum necessitudine videt, hacque quasi armatum lorica, omnia semper tela subibit, omnia excipiet; nec periculum erit,

Alia impla
Aulici ars.

Enarratur
alterum funda-
mentum, quo ni-
tuntur Aulici
maii.

ut ab alijs alienius hostis iaculis vulneretur, cū apud Principem tã validum patrocinium sortitus est. Si quis primum violentiæ impetum valenter infringit, quem aduersus se paratum cernit, fortiter postea in arenam descendit, ex commisso certamine certissimū victoriæ triumphū reportaturus. Si præliatur Aulicus, ac sapissimè malignis tormentorum viribus quatiatur, si firmum aliquod apud se præsidium habeat, quod eum tueatur, acerrima semper erit pugna, quã certissima planè victoriæ excipiet; nec è castris vnquam recedet, quin victoriæ triumpho semper lateatur. At inquires, quorsum tot Aulici pravi Machinationes? Auaritia, Ambitio, potissimæ omnium malorum radices facultates sapissimè exhauriunt, vt alienas consumant, vt Principes exsiccant, vt emolumenta honoraria ab alijs Principibus expiscantur, vt sceleratæ perfidiæ arte commoda ingentia sibi parent. At si Aulicum nimia auctoritatis, ac potentiæ cupiditate in altum extollī concedamus, quæ tunc artes in occulto poterit operari? Populus satis allectus, nobilis iã ad alta promotus, muneribus corruptus miles, Duces liberalitate donati, Princeps odio infensus, ad supremū dignitatis fastigium hunc Aulicū euehere possunt. Quam plurima reperientur exempla, nimis apertè indiciantia, quantoperè plures ex ignobilitatis educti tenebris enixè laborarint, vt, quod vix oculis prospicere potuerint, manu, auctoritateq; ipsa surriperent. Ingens tamen periculū, quod subitū rus est Princeps, ex pravi Aulici magnitudine cōmensurandum arbitror; si enim ad hanc potentiæ cupiditatē facile promovetur opportuna temporum cōmoditas, in ipsius animū etiã infiltrare poterit omnem actium, ac simulationum abiectiōē. Verū licet nullum aliud emergeret incōmodum, summoperè verendum est, ne tã immensus huic vni cōcessus fauor Principem negocijs imparem, parumq; prudentem declaret, animos præterea procerum, benèq; merentium planè alienet, totius denique regiminis ordinem adeò perturbet, vt vnusquisq; Principatū iustitia vacuum, æquitateque spoliatum meritò arbitretur.

Quæ tot Iniquorum machinationū causa.

Quæ remedia.

Verū vndè accēda remedia? Vt tantis insidijs forti pectore se se opponat Princeps, quis erit securus defensionis locus? Vnū, vel alterū remedium, & vtilitatē, & securitatem conferre posse existimarim. Iam illud firmiter in mente seruetur Principem nimium ingenij virtutisq; præstantia pollere debere, si enim destitutū hisce videbis, inualida quæcumq; erūt remedia, quinimmodò in senū ac pestiferū virus conuertētur. Si Princeps ita firma erit capitis, & corporis validitate, vt quæ extrinsecus aduenerint, à potioribus illis virtutibus semper cohibeātur, nō erit, qui intentatis callidis machinationibus hunc diuexet. Sit sēper ipse Princeps superior, qui aliorū dicta, & facta increpet, cōpescatq; aditū, auresq;

âuresque omnibus parefaciat; Honestæ animi recreationis specie nûquam amœnis hortorum delitijs secedat, neque ad se aditus quasi vendipatiatur; benigno ore hunc, illumque excipiat; nec dicentem odiosè interpellat; Quæ erunt in infirmo Aulici capite vacillationes, statim cognoscat. Sit ipse Maris instar, ad cuius immensos vndarum fluctus flumina omnia defluant; quæpiam querentem Aulici placito non permittat. Secus si fiet, Aula deferetur, immò replebitur Aulici affectis, & ita fascinata mens Principis semper vaga incertè, & indecorè imperitabit. Vt postulauerit necessitas, non illius consilio mens hæreat; alios adtacet, quibus proprios, atque alienos animi sensus communicet. In electionibus quid vniuersus sæpè sentiat, velitque populus; præ oculis habeat; firmum, constansque iudicium, quid ab vniuerso suggeritur populo, solum mète recolat; huius fida mens Principis intellectum illustrabit, cum sæpè etiam integerrimus Aulicus infestis animi perturbationibus obnoxius vexetur.

Difficile præscribitur certa ratio Aulico, qua tempestuosos Aula male instituta fluetus feliciter euadat.

C A P V T XXIV.

VIS Aulæ prauæ insita vitia enumeret? Si propriùs Aulam hanc intuearis, quid in còmodo non còspexeris? Castitatè ab Impudicitia, natiua deiectâ sede, loco prospicies, fidè à perfidia exclusam, modestiam à petulantia calcatam, temperantiam ab insolentia prostratam vt in fide stetisse humilis videatur ingenij, misericordiam, & modestiam nimiam sapere religionem, seruata verecundiam foemineâ speciè præferre. Ibi plura alia videbis, quæ sanè te in admirationem còcitabunt, & si propè ad ostium accesseris, vel limen paululum attigeris, en aditum prauissimæ obseruant iniuriæ; leues, immò nullæ apparent gratiæ. Si quis fortè, vel inconsulto verbo lapsus fuerit, etiã si illud rectè planè redoleat mentem, illicò aderunt, qui id totum referant, cuius Principi æterna erit memoria, Impiumque dictum ad excidium Aulici recidet. Si gratia apud Principem quis polleat, quæ non erunt tunc tēporis in aperto æmulationis? Quæ oblocutiones? Qui doli? Inuidiæ semper quæque magna paruerūt; humilia verò calamorum, linguarumque censuris minime obnoxia. Ibi fallere,

Aulæ vitia enumerat.

fallere, socium circumuenire, falsis sociorum delationibus ad maiora conscendere, aliorumque euerfionibus, sua stabilire summae laudi tribuitur. Aliud verò mente, aliud ore loqui ita crebrum est, ut non mentiri, vel ipsius humanitatis consuetudinem refugere videatur, nec quidquam aliud certius sibi animo conceditum quis fingit, quam tacitam cogitationem, qua ita semper efficiat, ut conceptui interno prolatae voces repugnent.

Quid agendum ab imperito Aulico. Principis mores adiscendi. Si ad iram princeps, molis Aulicus.

Ne merita offerat Aulicus.

Præclara sermo de Principe locutio.

Benevolentia sibi omnium conciliet Aulicus.

Ad benevolentiam comparanda summa pecuniarum vis.

Modestia, ne abiat.

Quo igitur se verget imperitus adolescens Aulicus his turpibus fluctibus, ac tempestatibus obiectus? Antè omnia Principem intuetur, mores illius discat, vitam, ingenium, animique illius in omnem partem propensiones; si pronus ad iram fuerit, ne huic rupi illidat pedem bonus Aulicus, qui iniuriam acceperit. Mollibus dura mollescunt, maxime in Principe. Maximeque effingat ille se non passum, quæ patitur, immò post acceptam iniuriam, plus obsequij ostendat. Nolunt videri offendisse Principes; quod si iniuriam ille se passum ostenderit, vertuntur in odia, inde in sanguinem. Obsequia etiam, & merita, ne verbis offerat. Nolunt Principes sibi vllum debitum impositum videri, rogari enim volunt, & quicquid eis obsequij datur, deberi putant; quod verò quacumque licet merita causa largiuntur, pro gratuito munere cognosci volunt. Si inani ambitionis causa in alium effertur Princeps, præclare semper de illo loquatur, domesticisque suis fortiter imperet, ne quid in Principem dicant illaudabile. Domesticorum etiam dicta minorum habeantur, nec si quis in Principem liberius arroganti sermone exurgat, scelera detegi patiat, immò extenuet, laudesque reponat, non immemor susurriones hos non tantum sensus suos aperire, quam Aulici mentem scrutari.

Beneuolum postea hic se præbebit omnibus, damnabit neminem, non debeat neminem ore, calamo, vultu, laudabit omnes, et si aduersarios habere contigerit, amicos simulabit, omnibusque benevolentiae signis præoccupabit, & insidias muneribus auertet, immò si petentibus commodauerit, vltraque dederit, accipiet tanquam beneficium. Incredibile dictu, quid pecuniarum neglectus, quid munificus inter Aulicæ sectatores Aulicus possit, ut auisim dicere, Imperare potest, qui dare potest. In omnes effusè erogare stolidum est, in quosdam prudentis; à prudentia ergo discrimine petenda sunt, & plus sapere in delectu, quam in munere difficultatis, ac laudis est.

Virtuti summo opere coniunctam modestiam curet Aulicus, nemo nisi experientia doctus credat, quantum hæc polleat. Comitas, morum facilitas, facilis aditus, beneuola, & amica compellatio, si otis amenitas, certa beneficia alacri animo collata, tacita maxime, nec vllius ostentationis voce celebrata, si qua potissimum necessitas premat, ad magna peragenda quam maxime promouent.

Inter

Inter hæc tamen Aulica documenta simulatio ne absit; hæc quemquam circumueniri nolim; hac tamē velim pericula à capite arceri. Nimis sanè candor, & resectum pectus, & frons animo respondens non sapiunt Aulam; sæpè enim sincerus candor consilijs destituitur, nec habet, quod reponat, quo pedem figat, quo retrahat, si necessitas, aut qui doli occurrerint: cogitationes ideò suas, consilia, amicos, facta etiam Aulicus, si potest, teget; dictorum interim, factorumq; aliorum diligens fit obseruator; magnique illud est habendum, vt si quis aduersarum partium propius consiliorum nostrorum indagator accesserit, quocumque etiã verborum amicissimorum lenocinio ludat, ignarum, dubiumque rerum suarum dimittat, vt nec apertè neget, nec fateatur apertè.

Cauendum est etiam, ne priuata Principum beneuolentia, ac amicitia abutatur; ita accidit Aluaro de Luna sub Rege Ioanne, & in Romano Imperio Seiano sub Tiberio. Multis sæpè contingit; nec vlla ætas fuit, quàm non per familiaris alicuius domestici cedes funestaret. Mare Principum Aula est, alternis æstibus, reciprocum, multorumque aut iactationibus, aut naufragijs infame. Puncto sæpè, qui stetit, cecidit, & ex sublimiori altitudinis loco, maiora retulit præcipitia; Nulla tempestas grauior est, quàm quæ summæ malacię incubuit, & prudentissimus quisq; Nauarchus tranquillo distidit mari, paratq; in alta fluctuum pace, quæ insido nimium elemento, ac quasi perludum classes, vrbes, inulas, prouincias, ac regna absorbenti opponat.

Verborum dein apud Principem parcus erit. Malè libertas Platoni apud Siracusanum Dionysium cessit; Quare aut abstinendum Aula, aut non nisi raro, ac paucis Princeps conueniendus; ne domesticam quasi quandam familiaritatem inducere velle videatur; sed nequè facile in medijs lusibus interpellandus Princeps. Ingratà diademati interpellatio est, quæ gaudia secat.

Studiorum autem maximum Aulici est Aulicorum ingenijs se accommodare; si iuuenes sunt, aliquid concedendum ætati, aliquid indulgendum. Si senes, cautè cum his agendum, ac præmeditate; Aetati etiam veneratio sua tribuenda. Si nobiles, honoris eos officio colat, magnificè habeat, laudet, veneretur. Si diuites, quos insolentia ferè comitatur, ac superbia diuitiarum comites, declinet, quisquis sapit, hos scopulos familiaritatem, & cōgressus fugiat; si sint, qui plurimum apud Principem possunt, amici sunt parandi. Si per Aulicum minimè, saltē per domesticos, & familiares illorum, ita tamen illis se adiungere debet, vt Aemulos non offendat; vtrosque potiùs colat, hos clam, apertè illos; si vtrosque apertè sine alterius offensione nō potest, & quisquis

Nō vltimò loeo relinquenda est simulatio, qua à capite pericula repellantur.

Principū beneuolentia modestè vti dūm.

Verborū parcius in Aulis sumē necessaria.

Quomodo cum Aulicis gerendū sit.

Quā pruden-
ter Aulico
est agendū.

sapit, cauebit etiā, ne quem domesticorum Principis offendat, nam licet prodesse non omnes possint, obesse tamen plurimi, & solis criminationibus plus euertere, quā reliquorum omnium studia promouere. Cum tamen amicos sibi primates parauerit, etiam infimos beneuolentia vincat, alios comitate, alios officio, ac muneribus paret, omnium, non tamen improborum ingenijs se attemperando. Itā Alcibiades Athenis Oratoris, ac Philosophi personam induit, seuerioris viri apud Lacedæmonas, bellicosi apud Thraces, otio dediti apud Ionios, fastosi apud Persas. Imitabitur Aulicus dūm inter Cætos hilaris, grauis inter maturos, inter doctos eruditus, inter indoctos eruditionem teget.

Quid agēdū,
cū Aulicum
Princeps cō-
sulit.

At si consilium exquiret Princeps, si in tyrannidem pronus, res est plena periculi. Ab euentu enim ferè tales res iudicant, ac licet aut fortunę inconstantia, aut aliorum improbate insidijs, fraudibus, aut imprudenti moderatatione aliter res ceciderit, in primi tamen consultoris caput damna vertūtur; Quod si pergat vtgere Princeps, rationes in vtramq; causę partem adferat, quæ consulitur, ea moderatatione, vt non intelligat Princeps, in quam consultor partem propendat; quò integra, liberaq; electio sit Principi. In omni deniq; re graui euentus dubij ac incerti, à quæ Reipublicæ foelicitas, aut ruina pendet, cautè se consultor habeat; nam & in prospero successu laudis, ac gratiæ parum est, in infœlici verò, & è quo popularis aliquis tumultus timeri potest, certum consultoris capiti periculum imminet; nam vt se apud populum Princeps purget, in consultorem sœuit. Si autē improbā proponantur, cum prauis illius obsequi affectibus certissima sit Principem perdendū via, res est protrahenda, si commodè licebit; Primi enim in Principe æstus nulla re certius, quā mora temperantur, ac franguntur; si hoc fieri non potest, iustitia, ac imperitia est proponenda, de hinc incommoda magna tamen modestia, vt non videatur docuisse velle. Nolunt diademata doceri, turpe nimirum ipsis discere.

Quā noxiū
Aulico Prin-
cipi consu-
ler.

Commissorum tandem à Principe tenacissimus sit custos, vt antè vitam profundat, quā concredita prodat; multos impro- uida eustodia perdidit, at nec vxori, nec filio, nec amicissimo sibi, non parentibus commissa sibi à Principe credat. In nullius deniq; etiam maximi viri sinum, fidemq; , quæ accepit, depro- nat; non consilij, non auxiliij causa; nihil enim tam graue esse debet, quā sibi creditis plurimorum aures replere. His omnibus documentis instructus Aulicus, facilè periculosos scopulos, tē- pestatesq; tam casti Aulici Maris euitabit.

Quā tenax
cōmissorum
à Principe
Aulicus de-
bet esse cu-
stos.

An deceat Principem habere Gratosos, qui vulgo
appellantur Favoriti, an unum, an plures, qui-
busquè de causis hi tandem in præ-
ceps ruant.

CAPUT XXV.

RATIONI minimè consentaneū quibusdam videtur esse tam facile interdiceri Principi, ut cum & ipse homo sit, communi quoque hominum addictus. Societati, cum intimo suæ Aulæ amicitiam honestè possit traducere, quo cū secretos animi sui affectus communi- cet, Idcirco non immeritò in contro- uersiam venit, an hos præpotentes Au- licos, an vnum, an plures Principem habere deceat. Quædam profectò videtur præsentanea ineffe- ãecessitas, cum per hos facilis omnibus ad Principem patefiat aditus, supræmaque horum potestate sæpissimè plura, quæ ma- ximam secum important vtilitatem, summaque euitant incom- moda, Principi innotescant, omnibusque alicuius infandi sce- leris suspicionibus semetipsum eximat; dum in hos semper cu- iuscumque improbi facti culpa reicitur. Contro verò nimia Aulico concessa auctoritas, propriam Principis diminuit; pro- que obseruantia sibi locum vindicat contemptus. Tiberio tan- quam spreto Imperatori animum aduertebant Romani; fastu enim Scianus, potentiaque adeò efferebatur, ut in Imperatoriæ dignitatis folio considerare sibi videretur; difficilis enim nimium est illius moderatio, qui nimia superbiens gratia, & auctoritate, hos, atque illos percellit iniurijs. Hinc contra Aulicum ipsum, ac Principem publici odiorum, malorumque fontes ad totius Reipublicæ perniciem erumpunt. Si verò quem modestū præ- manibus habuerit Princeps, non incommode Principem facere existimarem, si se huius aliquando consuetudini addiceret; Cum tamen hoc plurimum difficultatis in se habere censeam, non li- beram omnem auctoritatem, sed certis circumscriptam termi- nis conferendam dicerem; atque ut honores, & beneficia hunc magis extollant, quam damni ingens auctoritas suspicionem iniiciat, eodèque rectè iure, quo cæteri, publicisque legibus ad- strictus teneatur.

Quæ vtilita-
tis ex pluri-
bus præpo-
tentibus Au-
cus.

Quæ incom-
moda.

EX

Vnum tantum
eli præpotēs
à Principe
videtur.

Plures eli-
gendos cum
aliqua tamē
cautione ē
Principe nō-
nulli volue-
re.

Causæ Auli-
corum præ-
potentiæ ex-
cidij.

Præcipuè
narrantur
causæ.

Ex his autem omnibus quis vnum tantum ad Principis gra-
tiam admittendum, plures verò reiciendos dixerit. Diuisio Prin-
cipis animum distrahit, factionum, seditionumque origo, ac
fomes est, quæ, ni benè à Principe comprimantur, facile est, vt
Imperij integram incolumitatem, deperdant, quisque adhæret
suis factionibus; inuidia; & odium fidē sæpè mutant; sæpè etiã
aduersus ipsum Principem rebelliones intentant. Quo verò fir-
mior Prudentiâ in pluribus emicat, eo magis semper in aperto
Principis salus patescet; Quo maior animi integritas, eo mi-
nor corrupendæ fidei dubitatio; si omnium cogitationes in id
conspirent, vt Principis salus, præclarumque nomen incolumē
existat; tutius; firmitusque plurium, quàm vnus præsidium exi-
stimarem; dum enim plures sunt, alteri, qui Principem circum-
ueniat, alterius semper sincera fides se se opponet, ac contra
peruersam, infidamque vnus voluntatem, pacata alterius fides,
constantiaque obarmabitur; nec odij timor, atque contemptus
vquam Principem subibit. Quod si hos, aut hunc vnum mo-
destiæ cancellis minimè contineri posse Princeps perspexerit;
suam tamen à se procul non amandet auctoritatem, vt ab his
demum rectè tractata negotia, ac præclaro euentu conclusa
videat.

Hi præpotentes Aulici sæpissimè in præceps ruunt, priusquã
se à gratia Principis sentiant decessisse. Vt rutilas fulgoris ictus;
quamuis cum fragore tonitruum vno, eodemque momento in-
gentes nubium tractus perfringat, prius tamen minaci splen-
dore ferit oculos; quàm tonitru audiatur; & vt sanguis prius;
quàm patens vulnus, cernitur; ita hi apud Principes gratiosi,
plerumque antè ruunt, quàm se ruere sentiant. Multiplices tam
præcipitis mali causæ possunt afferri. Alia enim est instabilis
fortunę genius; qui nunquam constanti beneficio quemquam
dignatur; Alia leuis Principum, vel nullo, vel sanè debili fun-
damento firmata, atque temerè plerumque; in hos, aut illos pro-
pendens inclinatio, quæ cum feruet maximè, nescio quo fato
nonnunquam tepescens, plerumque in frigidissima pristinę gra-
tiæ obliuione definit; nam Principes, apud quos aliquorum sæ-
per vires validiores sunt, mutabili ferè amandi affectu feruntur.
indiuersa: Repentè amicitias auspicantur, tædio deponunt, &
noua familiaritate reficiunt animum in veteris consuetudinis
nausea fastidientem. Modestiores sunt, qui non violatis prio-
ribus novos amores superaddere non dedignantur; indignatio-
ne tamen; ambitu, rixis suam regiam implent; Diutius quidem,
sed non tutius, aut fidelius amant, qui negotijs, curarumque
sublimitati minimè se sufficere sunt conscij infaustissimo sæpè
fato ad ea tractanda ministros decernunt, quibus etiam se ipsos

com-

committunt, ex quorum electione apertissime patet, sapientius esse eligere, qui se regat, quam se ipsos regere. Cæterum non amare hunc modo solent, sed vereri, suspicere, obiurgantem timere, donec iste oblitus se præcarè regnare, tyrannidem nimis intenderit, aut ipse Princeps summâ suorum negotiorum molè, aliorum etiam humeris imposuerit. Principum inclinationes tanquam nullis cohibita pœnis, multiplicis sunt generis, præcipuè tamen & communiore sunt, Amor, Crudelitas; Avaritia; Amor, vt affectuum omnium vehementissimus, ita leuissimus est, & quàm maximè inconstans, vt inde, qui se socios, testes, ministrosque Principis obscenitatibus præbent, de diuturna gratiæ perferuantia nequaquam securi esse possunt. Crudelitatis ministri, vt exprobratores à Principibus æstimantur, nec non etiam; sæpè cuiuscumque crudelitatis infamia hi turpissimè notantur, quod certè Ramiri Orci, Antonij Perezij, Cn. Pisonis apertissimis exemplis potest demonstrari. Avaritia quamuis succrescentibus annis, & ipsa crescat, isti tamen deglubendi populi magistri eatenus à Principibus amari solent, quoad ab eorum studijs aliquid utilitatis ad se vident promanare. Sæpè verò fit, vt post oblatum Principi commodum eiusdem Principis cumulandi auri cupiditas, summo ministri detrimento expleatur. Ità Vespasianus Procuratorum capacissimum quemque ad ampliora officia ex industria solitus est accersere, vt locupletiores mox condemnaret, quibus vulgo pro spongijs vt dicebatur, quod quasi primum madefaceret, humentes demum exprimeret. Alia apud infensum virtuti, & gloriæ suorum Principè certissima perniciæ causa est ipsa virtus; Nihil enim magis illè timet, quàm, qua suis machinationibus destituitur, virtutem. Innumera sunt illorum exempla, quibus non crimen vllum, non querela, sed virtus, gloria, familiæ claritas, & quid aliud honesti summum exitium peperero. Ludouicus de Silua Emanuelli Lusitaniæ Regi in primis charus, maximè semper prudentiæ argumenta præferulit; illum igitur, Rex, cum à Pontifice latini venissent litteræ quàm elegantissime scriptæ, responsum componere iussit, quod & ipse Rex, vel æmulationis gratia, vel gloriæ studio se tentaturum dicebat. Ludouicus quamquàm inuitus de scientiæ Principatû cum Rege suo contenderet, coactus necessitati paruit, & scriptum à se responsum postero mane Regi, qui, & ipse idem conatus erat, ostendit; quod cum vidisset, diligenterque lectitasset, præclarè conscius suo elegantius esse, ad Pontificem mitti iussit, suppresso interim, nec cuiquam ostenso sui ingenij conatu. Ludouici tamen vehementissimis precibus dedit, vt conspiceret liceret; qui ab Aula recedens, ad eam nunquam in posterum reuersurus domum festinus perrexit; & quam-

Quæ præcipue Principum propensiones, Amor, Crudelitas, Avaritia.

Virtus sæpè causa excidij Aulicæ.

Notissimum Ludouici de Silua exemplum

Dicit Rodericus Gomezij .

Nonnulli recententur male .

quamquam meridies esset, pro se, duobusque filiis tres equos internitius; nec sumpto prandio, ieiunos filios repente in apertam quandam planitiem deductos, his verbis allocutus est. Carissima pignora, ubi Rex me illo plura scire cognouit, non est, ut bene uolum illum amplius fore speremus, Rodericus Gomezius Silua, qui in Philippi Aula poterat, à prudentissimo quodam senae accepisse se dixit in sacris litteris acceptum responsum (coram Rege noli uideri sapiens), atque ideo, quamquam summo animi conatu niteretur, ut boni consiliorum suorum euentus fructus exciperetur; ea nihilominus exteriori specie negotia tractabat, ut illa ceptorum foelicitas, non tam a Prudentia sua, quam potissimum a Regis uirtute, ac fortunæ quadam indulgentia sedulitatem, fidemque comitante suam prouenisse uideretur. Hac arte acutiores Regiæ beneuolentiæ stimulos adiunxit, non aliter, ac in ludo; qui fortunæ uictoriam debet, sine uicti indignatione lucrum reportat; qui suis artibus uincit, inimicitias plerumque fortitur. Alia causa est, ipsorum Aulicorum culpa, qui fuga fortunam suam longè a se repellunt, serius si saperent; recessuram; Ex his quidam, uel contempto, uel saltem non cognito Domini ingenio, causam, qua amantur, nequaquam colunt. Alij adhuc eruda, & recentia Domini studia, tanquam nondum rectè dispositi stomachi, eius robur importuno usu obruant; quosdam igno ratio, satietas quosdam decipit, qui licet optimis quibuscumque fortunæ muneribus circumfluant; Dominum tamen in nouæ alicuius amicitia illecebras propensum tanquam iniectis laqueis adstringunt, proclamantque ad promissæ amoris uindicias; Ita, qui de gratiæ statione nescio quo fato recessere, ad magnificentum otium rapi malunt, quam abire. Alia eorum culpa, qui tot muneribus, totque beneficijs, quibus ornati sunt, minimè grati in ipsum Principem scelerata intentare consilia ausi sunt. Alia eorum, qui, dum ab externis Principibus, ut pares, ambiuntur, non intelligentes sollicitari se ad prodium Domini scelus, consilia, quæ regi oportebat, alijs aperuerint. Alia eorum, qui superbia, fastu, auaritia Optimatum aut Populi odium in se concitant; omnis enim error, omne in administranda Republica delictum, omnis uectigalium, tributorum, aliorumque operum impositio gratiosis in Aula uiris adscribitur. Alia culpa est eorum, quibus perniciosum quam maximè fuit obiecisse, & exprobrasse merita; nam eo usque hilaritatem quandam præferunt merita, dum uidentur posse exsolui, neque exprobrantur. Non igitur benè rebus suis consulunt, qui meritorum, diuturnæque seruitutis, superbix fidentes, uerbis etiam, & querelarum acerbitate, ingratum suorum Principum animum student arguere. Horum enim natura est, ut cogi nequaquam uelint, etiam quæ debent,

cum

eum soluunt, liberalitati iubent adscribi. Et qui inurbanè nimis repetit, quod expectandum erat, pro gratia odium, & exitium in promptu est. Inclinantium ad lapsum sua, vel aliena culpa impellit omninò æmulatio, & inuidia perpetua excellentis virtutis comes, magnitudinisque infestissima hostis. Populorum accedunt effusæ quæræ, quibus honestissimis veluti testibus, sagaces invidentium animi vtuntur, vt vehementissimum Principis amorem in odium vertant, ac demum furiosis calumniarū procellis eiusdem Principis tranquillitatem repentè commoueant. Neque verò ad quid aliud effugium, præter innocentiam reperi potest, ac modestiam. Cardinalem Spinosam, cui summa Regni negocia credebatur Hispaniarum Rex Philippus, æmuli euerterunt, incitâdo Regios Ministros, cliètes, vniuersosque denique, vt ipsum vnum colerent, vnius ædes frequentarent, vnius iussa adeò capescerent, vt nec Regi, nisi Cardinalis annuisset, parerent. Hanc tamen tam liberam facultatem non diù tenuit; a Regia enim Aula, quæ in citissimè demissus est. Plurima illorum exempla, qui siuè sua, siuè aliena culpa ex summo Aulæ fastigio in imum præcipitari sunt, si referre omnia, vel saltem pleraque vellem, integrò volumine opus foret. Apud recentiores, Petrus de Vineis, Aluarus de Luna, Thomas Vuolseus, David Perius, Antonius Perezius, Schalichius, & alij plurima nobis, quæ lubrica Aulæ via sit, documenta dedere. Meminimus in Gallia; Bironium, & Concinum Ancrè Marchionem, in Belgio Olden Barneucelum, omnes de summa dignitatis arce, miserimè deiectos. Ex his clarè omnibus innotescit, an Principi sit aliquis eligendus, quem sibi præceteris carum velit, nisi enim is Aulicus sola virtutis, ac fidei vi, radices altas posuerit, facile erit, vt tum ob naturæ Principis instinctum, tum ob proprios mores ex alto dignitatum culmine deiciatur, cuius pernicioso casu exitiale sibi malum comparent.

Enarrantur
plures præ-
potentes Au-
lici à summo
Aulæ fasti-
gio in imum
præcipitati.

*Quàm maximè Principè fugiendi sint Assentatores;
quoque studio contemnenda maledica
Subditorum voces.*

C A P V T XXVI.

NNUMERA fermè mala sunt, quæ in Principis Aulam, quasi cateruatim important Assentatores; Hi verbis, scriptis, operibus, ità ei blandiuntur, vt Principem vel summis præditum virtutibus, vel potentia cæteris superiorem semper enuntient; Et, quoniam hæc omnia,

Sub Tyrann-
nis semper
vitam degunt
Assentato-
res.

Quam exi-
tiale malum
assentatio.

Præadula-
tionis effe-
ctus.

omnia, vel emolumentis, vel metus gratia gesta videmus, non immerito mendaces, deceptores, viles, auaros appellari; Sub Tyrannis, ac Principibus, qui immerito delectantur obsequio, hi suam degunt vitam. Qui enim nimia sui opinione ab Assentatoribus trahuntur, laudes grauissimis auribus semper excipiunt. Qui ex sola vitæ turpitudine minimè celebrantur, qui Tyranni superbi, honore, & laudibus volunt affici, eos, qui ipsius fauent sceleribus, summis honoribus condecorant. At quia metus, quàm lucri affectus satis vehementior semper erit, horum caterua sub Principe Tyranno, maior certè erit, quàm sub eo, qui operibus honestis, à iureque minimè alienis se se dedat.

Potentibus nihil assentatione infestius, nam vt erugo ferri, teredo ligni, ator vini, mucor panis, ita Aularum proprium vitium est adulatio; Indè enim nomen ipsum, suam duxit originè, vt adultores quasi adulatorès appellètur, qui Regum opes assentatione magis, quàm hostes gladio euertant. Potens est hoc, efficax venenum, quia audissimè intima præcordia permeat, atque viscera cornodit, animos verò inflat, & ventoso tumore distendit, vt à se plerumque longè abeant. Hinc quamplurimè homines foedissimis corrupti vitijs se Deos credi voluerant, vt Alexander Magnus, Romanique Imperatores. Alijs summam animi feritatem indidit adulatio, vt Constantino, qui assentatorum causa Imperatoris clementiæ oblitus est.

Quid denique mali non efficit adulatio? inhumanos videlicet morosos, ac vindictæ accidos homines reddit; itaut Plato appellet meritò adulatorem bestiam omni humano generi pestilentem; & similem affirmat Impio Dæmoni incautos animos sub noxiæ voluptatis esca continuè corporis sordibus inquinanti, præstigiatoribus, veneficisque tam priuatum, quàm publicum per similem, fure, & homicida deteriorem, & iniquiorem, qui non pecunias non ipsam corporis vitam dumtaxat auferat, immò tanquàm sacrilegus rem sacram iudicium nempe rationis sub boni specie subripiat, & subducatur peiorem, & crudeliorem ipsa Circe, cum grauius inferat detrimentum. Illa enim venenatis suis potionibus exteriora hominis membra fertur in bestias transformasse, Hic verò lenocinijs suis interiora transformat. Spadonum, & Aulicorum adulatorum osor vehemens Constantinus Magnus tineas, foricesque palatij eos appellabat. Hincque malum Reipublicæ, vt Principibus Adultores, qui non reiiciuntur, tanquàm hyrundines, facultates, & pecunias Principatus dissipent, quæ ad ardua, necessariaque negotia in bonum Reipublicæ peragenda essent impendenda, vt ob pecuniæ defectum, vtilia negotia intermitteri, noua onera, tributa superindita populo imponi sæpe

con-

contingat; ut alij conducantur ad muneribus publicis necessariis obeunda, quibus omnino huiusmodi muscæ, & tinea nequaquam idoneæ sunt, & qui post exhaustum Principis ærarium subtilius se ex Aulæ commercio expediunt, quamdiu se nihil accepturos distindunt; atque ut pediculi examina corpora deserunt, nempe defecto sanguine, quo alebantur, sic Adulatores rebus prosperis, & feracibus ad sunt, aridas, & steriles non attingunt, & diffugiunt. Idcirco cautiores omnino sint Principes, quam teliqui alij, qui exemplo alijs esse, & sibi prudenter consulere decernunt; seque immunes ab his adulatorum aculeis reddant; cum maximè hi virtuti accomodare se nequeant, & quæcumque alia præter illam sedula consequantur imitatione. Adulatori idem omnino accidit, quod Chamaleonti; siquidem, ut ille colorum omnium similitudinem repræsentat, præterquam albi, sic Assentator, cum se similem præstare non possit in his, quæ digna sunt studio, turpia quæque imitatur, quando potest; atque ex hoc turpius perniciosusque malum promanat; Quemadmodum enim, qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iussit veros gallinaceos procul abigi à tabella, ne si quis ad eos conferret, imperitus deprenderetur pictor; sic Adulator veros amicos pro viribus abigit, ne ex illorum comparatione deprehendatur fictus amicus; Quod facilè licet comprobare in Aulis Principum; si enim Adulatores primatum obtinent, vix reperies integrum Principis Ministrum, aut Aulicum; superante enim malorum numero, & iam Principe dementato, boni longè in exilio delitescere coguntur, vel odiosi tanquam aduersarij Principis apud eundem Principem suspecti habentur. Miser est ille sanè, quem vera latent, eiusque salus perdita omnino, ac desperata est, cuius aures ita formatæ sunt, ut nihil, nisi iocunda quæque excipiant. Principum opes sæpius ostentatio, quam hostis euertit. Huius igitur prudentia tunc elucet, cum Adulatores à veridicis, vera à mendacis poterit separare; Quod facilè efficit, si se ipsi, & sua, propria mensura metiatur; nec præstigijs aciem oculorum, mentisque sibi perstringi patiatur; si perpendat, quæ sibi, & populo potius vtilia, quam iocunda sint; si existimet neminem sibi amicum, qui turpia gesta comprobet, qui ad tyrannidem impellat, qui omnia perperam sua dicta, aut facta, vano sermone efferat, ut sibi magis grata sint, qui metu vera consilia silentio inuoluunt. Hos quoscumque, tanquam inimicos proditores, præstigiatores, & corruptissimos ablegabit, antequam illorum suasionibus facilem animum assuescat. Simia enim, dum hominem imitari conatur, sæpè capitur, & Adulator idem faciens, Principem capit, & allicit, atque ut speculum, quicquid obijcitur, verum in imagine repræsentat, ita Adulator, quo te

Quibus comparatur Adulatores.

Aliæ comparationes.

Pessimus adulationis effectus.

Nonnullæ aliarum enumerationum comparationes.

eumque veritas, variamque assumas formam, sequitur sui semper dissimilis, ita tamen, ut hæc varietate dissimulationis species nunquam deponat, licet eam semper deponere videatur. Atque ideo maiori certè cura obseruari debent, ut submoueantur, qui nisi sapienter considerentur, eorum natura difficillimè cognoscitur; ut enim difficilè deprehenduntur bestię, cum ad loci similitudinem colorem mutant, sic neque Assentatores facillè deprehendas, qui ad omne vitæ institutum, omnesque affectus promptissimè se se accomodant. Veruntamen non difficilis erit distinctio, si bonorum facta cum adulatorum simulationibus conferantur, facillè enim corporis præsentia, quale inter eius umbram, atque ipsum sit discrimen, cognoscitur. Utque metalli adulterina species tantum splendorem, ac nitorem auri imitatur, sic Assentatores gratiam, obsequium, atque animi fucatam hilaritatem; sed nulla tamen falsi similitudo est huiusmodi, ut si cum veritate conferatur, diuersam sui speciem attento obtutu inuentibus possit representare. Vbi autem Adulator apparuerit, statim ex alto deiciendus. Quare vtilissimum puto, ut Princeps in consilijs maximè, rebusque gerendis eos euitet, quibus inhonesta, ut honesta laudare mos est, qui inhonesti lucri causâ fictè, & simulatè multa auribus insusurrant; Et proinde, qui sapit, quia dignitatem, maiestatemque suam integrâ habere vult, ad placidum loquentes Aulicos à consilijs Reipublicę excludat. Caueat tamen, ne etiam decipiatur; Sunt, qui ingenio, corde, & animo plura suggerunt Principi, qui in leuibus negotijs mentis diffensione sibi in maioribus ampliozem fidem comparent, qui ad placitum in cæteris loquentes Principem perdant. Ab his oculos ne diuertat Princeps, maxime si sapiens, prudensque predicatur. Suaues nimis hæc daudes mortiferum seruant venenum, quod primo licet gustatu videatur dulcescere, repentina morte amarescit; talem enim, ut Assentator enuntiat, se credit Princeps; Atque ex hac credulitate illa statim oritur arrogantię pestis, quæ omnia aliena consilia, & subijcit, & abijcit; Adulator tam rectè arbitrarię Principis præscriptioni se accomodat, ut id totum ad sui semper usum, quando se se obtulerit occasio, conuertat. His adulationibus prudentiã opponat, nec irretiri se unquam patiat, hilari, gratoque animo vera audiat; & licet se verè sapientem esse credat, ne intumescat, harum adulationum tumor alias sibi associat ægrotudines, & ni vigilans sit Princeps, cito præcepta in miserimos ruat casus, necesse est.

At tamen non tam ferox, immitisque sit in puniendis ijs, qui aliqua animi perturbatione commoti, aliquid in Principem criminationis effundunt; Regium est, cum benefacias, malè audire; & si quid audieris, id totum tui cedet commodo, ut melius, quod

vitandum

Qui à Principe vitandi Adulatores.

Quid præcipue Principi cauendum.

Spernenda Aulicorum voces.

vitandum sit, effugias, quodque vtilissimum, cures, Turpe est credere quempiam inueniri, qui Principem neminem ledentē, omnibusque beneficientem ignominia affecerit; Id enim soli mali Principes credunt, quos ad fidem dictis habendam conscientia testis mouet; Effrenata dicendi licentia utique a Principe dissimuletur; quo magis linguis frœnum iniicere contendit, magis percrebrescit fama; quæ iam absoleta in publicum amplius prodire nō audebat; Dissimulatione comprimat rumores; quo quis maior est Princeps, eò libertatem dicendi minus compescat, ac puniat. Robustum corpus, quod nullis laborat morbis, si leuisculum in aliquod sui membrum excipiat vulnus, summæ tamē infirmitati minimè est obnoxium. Robustum Principis corpus, firmum, potens, paruulorum, animalium inualidum, morsum non timet. Theodosius Arcadius, & Honorius omnino nullum maledictum in Cæsares esse voluerunt. Titus pro iniuriarum crimine neminem morte iussit puniri; nec alios detegi permisit. Neglexit initio Tiberius Cæsar iniurias sibi illatas, & Antigonus Rex, cum duos manipulares milites audiisset, clementissimo ore, vultuque commouit (& longius inquit, discedite, ne vos Rex audiat) Verum enim verò non hi tam tolerandi sunt susurriones, & detractores, vt si in subditorum contemptum pro nimia facultate Princeps incideret, sua saltem pœna non essent plectendi. Iam scimus ex contemptu plures fieri euerfiones, vt ex nimia loquendi licentia rebelliones, & seditiones; Gallian. constat, quātū passā est detrimentum, ex libellis Rabellis, & Marotti; ex quibus ad diuisiones Catholicorum, & Vgonotorum, hincque ad bella ciuilia, quæ totum illud Regnum deuastauerunt. In hos itaque seuerissimè Princeps animaduertat, cum plurimorum malorum fontes agnoscat; Verum, cum solam vulgi vanitatem prospexerit, ne turpè inclementis animi vitium subeat, tuto dissimulet; si id vsuuenire non poterit, varijs saltem occupationibus populum detinere studeat, aut se edoctum effingat, quæ vulgus spargit, vt his occupatus ab ijs, quæ Principem lædunt, huiusque famam summo perè lacerant, absteineat.

Cum tēperamēto tolerandi tamē sunt detractores;

Ex quibus Galliz motus profluxere;

*An discordia Aulicorum à Principe sint extirpanda ,
an vero vitales sint.*

C A P V T XXVII.

Extirpandæ
semper videtur à Principe
Aulicorū
discordiæ.

Cōprobatur
exēplo Ale-
xandri Ma-
gni, & Diui
Ludouici
Galliæ Re-
gis.

NULLA videtur opportuna ratio, qua Princeps retardetur, vt omni suo conatu Aulicorum discordias tollat, ac funditus extirpet, cum priuatum, ac publicum commodum priuatis huiusmodi simultatibus impediri apertissime constet. Illud pro comperto habemus, non semper sacras ædes, publicasque ignem euomere. E vili neglectoque alicuius Ciuis tugurio initium sumit incendium, sæpè quidem neglectum, sed mox in ingentem erupitur flammam, vt etiam longius serpat, & obiecta quæque deparcat. Scissiones quoque in Ciuitatibus non ob magnas semper contentiones nec ob publicas causas solent concitari, verum plerumque priuata, eadem offensiones, studijs, ac contentionibus auctæ in publicam pestem, miserimumque excidium demittuntur. Quapropter Principem Ciuitatis, & virum ciuilem oportet eiusmodi paruis futuræ cladis inijs anteuertere; ingentiq; studio elaborare, vt nusquam validis aliquorum viribus possint consistere; sed mira statim arte reprimantur; ne paulatim nouo assumpto vigore luterulenter succrescant, ac postremò nimia sui magnitudine Rempublicam diu vexent, & occupent. Si hoc verum in rebus publicis existimamus, quid verat, quominus istud politicum documentum etiam ad Aulicorum dissensiones transferatur, quas prouidus Princeps non minori cura, quam illas ab Aula sua longè ablegabit? Alexander Magnus, cum intellexisset Ephistionem, & Craterum sibi amicissimos ministros ob mutua æmulationem animo, ac voluntate dissidere, & ad sui tutelam fortissimos quosque Duces pertrahere; vtrosque blandis sermonibus simul, deindè sigillatim acerrimè increpuit, iuratus se ei infestissimum hostem futurum, qui primus alterum verbo violaret, qua obiurgatione, & metu iniecto discordes statim animos conciliauit. Diuus Ludouicus Rex inter cætera, quæ laudabili sui gloriosi nominis gloria perfecit, dicitur etiam Aulicorum omnium simultates sollicita semper eura sustulisse, aded, vt nulla vnquam inter Principes, & primarios Aulicos controuersia fuerit, quàm ipse pro æquitate,

tate, & prudentia non terminarit, sciebat, vt Regum Sanctissimus, ita prudentissimus nihil esse Regiæ potestati, vel Republicæ lethale magis, quàm eiusmodi simultates, ac dissensiones tacito quodam assensu fouere, vel excitare. At simultates hæc Principibus quàm maximè vtilis asseres; cum hæc vera sit ratio, qua consilia omnia patefiant, qua Principem quidquàm occulti non lateat, qua demum maiori obseruantia, ac studio in Aula inseruiant primates, vt Principis fauorem quisquæ impensius caperet; Atquæ; ideò grauissimum certè periculum est, ne facile consuetudo ista, sub ficta alicuius commodi specie admittatur. Quod si fieret, citissimè in ædibus talis inualesceret flamma, quæ deinde, nisi maximo Principis detrimento minimè extingui posset. Qui enim Principis fauorem à se longè sciunt alienum, ij planè firmissima nouarum amicitiarum præsidia tentant, illisquæ; libenter se adiungunt, quos dissidere ab eo putant, quem pro sui aduersarij partibus stare conspiciunt. Aurilienses illæ factiones, & Burgundicæ familiæ periculi magnitudinem demonstrare possunt, cum ex ijs ortum sit bellum, quod per septuaginta annos miseros populos acerrimè vexauit, vt demum permixti Angli magnam Galliæ partem occupauerint; Multa calamitosa, & exitiosa bella orta sunt in Hispania, & Gallia ob diuersas nobilium factiones, quæ adhuc apud Gallos, & Hispanos lacrymabili prorsus recordatione repetuntur; idque nulla alia ratione factum est, nisi quod Reges non tam inquietos publicæ pacis perturbatores è medio sustulerint, quàm patrociniis, ac fauore imbuerint, cum ipsi pro aliquorum partibus stantes, non tam arbitri, quàm aduocati munus obierint. Galliæ Rex Henricus Primus grauissimum dissidium inter Comitem Soissonum, & Marchionem Rhosnij non ita diù exortum ipse solus arbiter sustulit, atquæ; accerbissimas animorum indignationes in mutuas commutauit voluntates, arctiori etiã, quàm antea, amicitia nexu copulatas. Et sanè semper, vel saltem vt plurimùm, Aulicorum, siuè Ciuium discordias publicæ rei, Principi quæ; prodesse dicerem. Si enim Princeps vitros non satis virtute, & honore celebres ad honores euexerit, tunc aliqualem diuisionem non negarim. Si Tyrannus sit, atquæ; odio vniuersè habitus a populo, tunc vt contententibus inter se se ciuibus ipse securus omninò sit, quos timet, in varias partes distrahendi sunt. Porrò sæpè quorundam nimia est opibus, factionibusquæ; potentia, quæ aptiori ratione non potest euertri, quam si inter illos dissidia, contentionesquæ; dispergantur; quibus se inuicem consumunt, aut saltem, quibus animi in Principis excidium conspirati retardentur. Plurimæ feruntur discordiæ, quæ quotidie lento vigent fauore, donec tandem manus Principis omnes componat querelas, m-

Nōnulli vtilis discordias Aulicorū voluere.

Sæpè tamen damnantur.

Demonstratur exēplis Gallicarū factionum.

Hēricus Primus Galliarū Rex, dū plures cōtentiones sustulit, hoc malum anteuertit.

Ut quunq̄ue
sit semper dā
nādz hz di-
scordiz .

tiget, contrahatq̄ue diffidia; verum, vt cumq̄ue sit, hæ cautio-
nes, fatalem Imperij morbum satis apertè arguunt; Illud enim,
cum virtute, viribusq̄ue destituatur, ad has, probri plenas artes
confugere conatur, quæ tamen, etsi ad aliquod tempus prodesse
videbuntur, postremo fallunt. In vna Ciuitate, in vna Aula in-
choata partium studia, quarum quilibet sibi socios, amicosq̄ue
quærit; non vnis viribus continentur, sed quasi perniciofa cō-
tagione alias quoq̄ue partes semper inficiunt. Aequum itaq̄ue
est, vt ab his serendis discordijs, siuè per Aulam, siuè per Impe-
rium, siuè etiam iisdem nutriendis summoperè caueat Princeps;
cum sæpissimè ex his ingenia, ac propemodum infinita mala so-
leant exoriri.

*De Aulicis, qui à secretis sunt Principis, & qua-
horum studia.*

C A P V T XXVIII.

Quæ doces i
ijs, qui à se-
cretis Prin-
cipis sunt.

Quomodo
Princeps cū
his gerere se
debeat.

NON minori certè virtute ornatos eos vellem
Aulicos; qui cum à secretis sint, tūm Princi-
pis litteras scriptitant, tūm etiam alienas ad
eundem Principem missas lectitant, quàm
Consiliarios, qui quid agendum, quidue fu-
giendum, suis consultationibus Principi præ-
scribunt; Quæ sanè animi præcipuè doces
in hisce requiratur, non est nisi optimi, prudē-
tissimiq̄ue Principis considerare; Rethoricæ facultatem in eis
præcipuè exigat Princeps; non enim animi huius absconditos
sensus, neq̄ue apertos vnquam exprimere accuratè poterunt;
nisi tanta facultate se prius insigniter videant; qui hac discipli-
na carent, incompositè scribunt, atq̄; exploratum Principis ani-
mum scriptis repræsentare vix possunt; quod si detur saltè pri-
mioribus illa labris degustanda, nullæ certè partes desiderabun-
tur, quæ vsui huic tanto negotio sunt futuræ. Taciturnitatem,
virtutem, atq̄; probitatem, nec minùs etiam in ijs, qui à secretis
sunt, laudari, quibus si erunt exculti, ad impositi muneris onus
se submittent; neq̄; vereri vnquam Princeps poterit, quin si hæ
eorum animis radicitus inhæreant, semper tamen, prout illius
dignitas, & vtilitas posset, suas operas sint præstituri. Præmium,
& pœna ne longè absint; si alterum tantum erit, perniciosum
munus, quod etiam è medio Principem tollit; si rectè suo fun-
guntur munere, præmio afficiantur, quod illos summam laude
extollat,

extollat, semperq; tanquàm freno moderetur; si perperam; poena rigida plectantur, vt alij exemplo ducti sceleris quidquã non perpetrent.

Horum munus summo semper honore condecoratur; tradunt siquidem Principi litteras signandas; ijs sigilli Regij cura committitur; edicta, ipsaq; diplomata Regio nomine conscribunt, ne quid contra publicum commodum, Principisq; dignitatem in apertum referatur, attendunt; horum ore facundi sunt Principes; horum oculis omnia circumspiciunt, horum auribus plenam, iustamq; operam petentibus tribuere dicuntur; In aliquorum Principum Aulis gradus hic consiliariorum dignitati minimè inferior habetur. Hi excelsum quidem apud Principem locum obtinent; at qui a secretis sunt, abditorum sensuum Principis magis conscij videntur; deliberatum sæpenumero aliquid scitu dignum communicat Consiliarijs, quod vtiq; pleniori illius expressa cognitione, ijs, qui a secretis sunt, communicare necesse est; litteris siquidem res quæcumq; nisi benè Principis sincera relecta mente, mandari minimè possunt.

Quãto honore hi afficiantur.

Quodnã horum munus.

Nõnullis locis sæpè par honos, ac Cõsiliariorum.

Quàm necessarium legatorum munus, quamq; inuigilandum sit, vt Optimos Princeps eligat.

C A P V T XXIX.

PRECIOSVM legatorum munus, vt potè Principis Vicariorum tanti facio, vt si in eorum electione imprudenter se gesserint Princeps, periculum sit, ne immedicabile propemodum vulnus Reipublicæ inferat; Cum enim Princeps grauib; sæpè opprimatur angustijs, vnico tãtum legationis munere, semetipsum eximere ab ijs poterit; Quacumq; Princeps destitutus ope, aut auxilio suis rebus consulere minimè poterit, nisi petitionibus, quæ ex legatorum ore prodeunt, efficacius alteri Principi sententiam instillent, & persuadeant. Cyrum Regem accepimus, haud impigrè summum animi conatum adhibuisse, vt vndiq; viros conquireret, quorum virtus ad commissum sibi munus cõgrueret; rebus enim suis satis consultum putabat, si penes se haberet, quos

Legatorũ necessitas.

Hoc optimè nõ ignorasse Cyrum accepimus.

Quibus maxi-
mè doti-
bus exornari
debet legati
munere fun-
gens.

Maiores præ-
stantia in Le-
gato, quàm in
ministro re-
quiritur.
Recensentur
rationes.

Quàm in eligē-
dis legatis
prudens esse
debet Prin-
ceps.

Nō sēper ino-
pia hominū
vni tantū de-
mandādū le-
gati munus.
Quæ incom-
moda acci-
dunt.
Non semper
diuites lega-
torum mune-
re perfungi
debent.

quos ad varios Principes huc, illuc designaret, sanè idoneos, vñ-
tuteq; ac experientia comprobatos. Eum minimè latebat faci-
lius tràquillum Prouinciarum, Regnorumq; statum sola vnus
linguæ facultate, solaq; vnus Prudētia, quam exercituum ter-
rore, ac feritate seruari. Ingens sanè munus, quo certè non per-
fungetur, qui sola effrenatę mentis ductus cupiditate, omnia sibi
patefacta esse arbitretur, verū qui pluribus instructus discipli-
nis, qui Principes sæpè inuiserit, & allocutus fuerit, qui Aulas
fręquentarit; non enim, qui litteras non callent, qui in aliqua
historiarum cognitione minimè versantur, qui nunquam fue-
runt peregrinati, qui in alicuius ardui negocij pertractatione
nunquam elaborauerit, ita tamen sibi ipsis arrogare, ac tribuere
debent, vt omnes legationes suscipere, & obire non vereantur.
Qui a suo Principe ad Reipublicę administrationem electi sunt,
ijs etiam facultatibus tanto negotio congruentibus præditos ef-
se necesse est. At plura sanè in exercendo legationis munere exi-
guntur, cum in huius explicatione exquisitè omnia, ac selecta
requirantur. Neque verò alia id ratione fieri posse existimari,
quàm si ministri publici, dum inter amicos Iustitiam admini-
strant, non ijs sint destituti consilijs, quę legato apud exterum
Principem commotanti ab alijs habere nequaquam licet. In
alienis regionibus, aut imbecillis, parumquę firma est fides, aut
nulla, nec vllius rei votum commodè poterit impleri, nisi pre-
cum ope, quę tamen etiam, vt plurimum nullum penitus affe-
runt adiumentum. Quę cum ita sint, in eligendis legatis sum-
mam adhibeat vigilantiam Princeps, nec nimium vnquam ijs
præstet fidem, qui modo hunc, modo, illum immodicis laudibus
extollunt; seriùs in leuioribus negotijs illius fidem ac peritiam
experiat, in cuius commodum, ac honorem facili quadam vo-
luntatis inclinatione animus propendet. Quod si vtiquę opi-
nioni eum respondere cognouerit, gradatim ad honestiora le-
gationum munera promouendum arbitretur; Nec ad id se per-
trahi vnquam patiatur, vt quadam sæpè hominum inopia in ijs
eligendis nulla fermè vtatur Prudentia, minimeq; aptos ad gra-
ue hoc officium excipiat; In Principem enim vitium, culpaquę
auertetur, si quid aduersi euenerit, qui sæpè se, ac sua indigno
commiserit. E vita migrantibus ijs, quorum curę honorifi-
cum legationis munus fere semper demandatum est, diffidet
Princeps negotijs grauibus adhibere, qui antea in miserijs vixe-
re. Occuret certè hisce angustijs Princeps, si quem facultate ali-
qua præditum viderit, ad eos promoueat honores, quibus cer-
tissimus ad maiores aditus patefiat. Præclarè etiam consultum
erit, se in tanto opere ob turpissimum avaritię vitium minimè
laborabit. Sæpè accidit, vt diuites, opibusque benè muniti in
suprema

suprema alicuius dignitatis sede collocentur, ex quorum honore, quantum Principi detrimenti promanet, neminem, ut arbitror, poterit vnquam latere; dùm enim vilem quamcumq; monetam sibi studet parare, lethale quoddam vulnus in suam existimationem, in suas res ita infligunt, ut ad bonam, firmamque valetudinem imbecillum Reipublicæ corpus nequaquam restitui possit.

Firmissimè igitur animo Principis adhæreat, si tamè sua quæq; sagaci, prudentiq; moderatione tractare voluerit hos ad tale munus euectos non vna tantum virtute posse fulgere. Pluribus inquam opus est, vnam tamen inter cæteras quam plurimas maximè optarem. Prudentiam videlicet; Hanc ni bene legatus præferat, quocumque ornamento spoliata reliquæ videbuntur. Hæc sola cæteras semper fouebit, complecteturque. Omitto hic Iustitiam, Temperantiam, quibus omnibus maximè pollere legatum necesse est; cæteris præsit fides; hæc utique in cunctis vigeat; huius potestate, & fœdera, & paces, & induciæ ad proprium perfectionis statum perducantur; huius ope diluantur offensiones, defensionesque satis apertè indicentur, cum nihil sit, quod summa huius tantæ virtutis facultas ad sui ordinem non reducat. Alia quoque obseruanda à Principe opinarer; Primarios nimirum omninò eligat, nec quocumque cohonestatos titulo tantam posse prouinciam rectè administrare credat. Non enim merito commendandus erit ille Princeps, qui maturo planè iudicio non omnia perpenderit, eumque idoneis viris expertè quisque semper damnabit, maximeque si nota aliqua ipse affectus legatus cognoscetur regia authoritate tanto honore insignis; Vndè etiam fit, ut à sapientibus, tum Princeps, tum legatus aliquo contemptu dedecorentur; utq; maius futurum sit dedecus grauissima sæpè negotia soli innixa authoritati statim ruent, & ex horum inexpectato casu Principis imprudentia maiori claritate patefiet. Alia nec minus à Principe perpendenda iudicarem, ne videlicet legato suo socios adiungat, inter quos ob ingeniorum diuersitatem, æmulationem, vel aliam quamcumque causam cauere non potest, quin dissensiones commoueantur. Vulgatum est verbum, quanto quis plures habet ministerio suo designatos, tanto peius ipsum, resque ipsius curare, dùm scilicet alius aliorum expectat deliberationem, aut obstupescente animo respicit. Nihil interim eorum fit, quæ patet familias mandauit, at vbi soli quidquam mandatur, nemo omninò est, cuius actiones possit obseruare, vtrum fiant imperata, nec ne; Vti autè in rebus priuatis id verum est, sic in rebus publicis longè certissimum; Semper enim dissensiones regnant, partium fautores, alijque quamplurimi, qui se culpa liberantes, cæteris, quidquid

Prudētia in legato præcipiæ.

Nec nō fides

Primarij vti semper eligēdi.

Aliqua affecti nota nota nō quæ eligēdi. Quæ in legatorū electione à Principe perpendenda.

Socij, qui cū legato non conueniunt, nō adiungēdi.

vitiij

Mandata restricta minime danda.

Sæpenumero ex ministrorum opera id contingere videmus.

Legato liberè concedenda habenda dummodo à præscripto non declinet.

Comites legato adiungendi, ut facti prudentes, idem postea munus subire possint.

vitij acciderit, attribuunt. Nec minus perpendenda causa, ob quam plures legationes præconcepto fructu destitutæ sunt, quæ scilicet ab ijs, qui imperarunt, mandata, vel minus idonea, vel nimis restricta legati exceperere, ex quo fit, ut hi semper incerti, dubioque hæreant animo, nec quid optimum factu sit, cognoscant, nec interim ab ipso imperante, quid faciendum sit, possint inuestigare. Quamobrem igitur plures præclaræ occasiones citissime effugiunt, ut verum sit, qui negotia iam deliberata retardat, vel eorum saltem executionem strictis nimis circumscribit limitibus, & ministrum intricare, & ipsius negotij seriem; quæque enim optima consulta festinanter perfici necesse est, cui festinationi nihil magis aduersatur, quam imperantis angustus, animus, ac terminata facultas. Verum hæc sæpenumero contingere videmus ex eorum opera, qui Principi assident, nil aliud curantes, nisi, ut negotia à suis consilijs maturitatem accipiât, nec ullus, legato, qui in arena sæpè capiat consilia honos, atque existimatio quærat. Legato Principis sensum, animumque minime latentem vellem; ac si esset Arithmeticus, circa calculos se gerat; hic enim modo obolum aureum, modo talentum calculatoris voluntatem estimat. Ne breuibus terminis circumscribantur imperata, quæ si explicita, sæpè implicita ob eorum mutationem efficiuntur. Rectè semper cautum erit Principi, si in eis, quæ ad suum spectant ministerium, liberè possit legatus disponere, dummodo à præscripto ferè ne vnguem quidem declinet. Prudentia sit ea, quæ præsit negotio, & dummodo à portu longè non defectat, licet aliquantulum aberret, parum quidem periculi res quælibet subibit. Qui mandat Nauarcho, ut ad destinatum portum suam nauigationem dirigat, atque eò expenso velo vertat, si sæua aboriatur tempestas, nullum erit tempus, quo noua possint excipi mandata; Clauum teneat ille, asideatque puppi, si enim nauali erit præditus disciplina, suum iter foelicissime conficiet, potumque intrabit cuicumque; in foelicitati minime obnoxius. Præcipuum denique in politicis rudimentum, tam necessarium est, ut facile sola experientia possit comprobari; si enim legatis quocumque mittendis adiungantur Comites, qui aliquando idem postea munus sint obituri, nunquam facilius negotiorum, hominumque natura perspicieret, nusquam maiori cura, cautioneque verba, nutusque alieni obseruantur, & proprij, etiam tolerata quadam animi moderatione reguntur. Itaque si res communiter vlla est, qua prudentia discitur, ea certè in legationibus certissima cognoscitur. Legato idcirco tres, quatuorue quasi comites adiungantur, non ut eum dirigant, leuia explorent, referantque Principi, sed ut longè à scopulis discant recedere, qui licet plurimi sint, occultissimè tamen latent. Prodest

est hoc in minoribus, quia erudiantur. Prodest Principi, quia ex Civium primarijs prudentiores recipit, nec legatus tali instructus comitatu ab officij sui praescripto potest deflectere; Nec alia est causa assignanda, cur Romani tanta politicorum copia abundauerint, quam perpetuae cum legatis, Magistratibusque professiones; omnibus enim Magistratibus praeter legatos Tribunos, aliosque ministros adiuncti amici, & contubernales, hoc est nobiles adolescentes, qui comitabantur, ut ea, quae ad rem militarem, atque Reipublicae gubernationem spectabant, cognoscerent. Haec amicorum cohors seminarium erat Magistratum, quoque illustrior Proconsul, aut Praetor in Provinciam ibat, eo maior virorum nobilium frequentia ipsum comitabatur, cuius rei usus nunc etiam satis Venetijs alibi que viget. Gubernatores enim & Praefecti multitudinem secum trahunt nobilium, qui tamen ad publica consilia, & res cognoscendas minimè adhibentur.

Amicorum cohors Magistrati seminarium.

An eligendi legati, qui magis in litterarum studijs versati sint qui longa potius experientia edocti.

C A P V T XXX.

ORVM sententiam nunquam sanè cōdemparem, qui ad legationum munus eos tantum promovendos esse volunt, qui pluribus in Aulis diu versati fuerint, plures peragraverint regiones, quiq; gravissimis assueti negocijs eadè egregiè per fecerint, atque in ijs, quali fuerint prudentia praediti, demonstrarint, Praclare scio, si eundem in litterarum studijs optimè versatum, & experientia

fatis clarum Princeps nanciscatur, utique maius sibi commodum comparaturum, quam, si aliquem in litteris solum bonarumque artium studijs assuetum ad tantam evehere dignitatem contingeret; Verum, si, utilitatè, quae ex doctrina hauritur, cum ea, quae ex experientia promanat, velimus conferre, maioris semper habendos esse eos comperiemus, qui primioribus labris prima facultatum rudimenta attigerint, quam eos, qui celeberrimis in Aulis plurimos viderint Principes, pluraq; peragenda negotia etiam praemanibus habuerint. Ea enim scientia, quae solam magistratam habet experientiam, diuturnum temporis nimis spatium requirit.

Qui magis eligendi experientia edocti, quam in litterarum studijs versati.

Rationes idè suadentes.

Prima ratio. requirit. Necessè est enim, vt multas regiones perhustrarit, multos populos, atque vrbes viderit, cum multis, diuersisque negotiatus sit, multos, ac diuersos obierit cetus, in multasque, ac varias occasiones inciderit, qui ex sua experientia sapere velit; ad quæ omnia vix vnus vitæ hominis spatium sufficit. At longè diuersa eorum lectiois ratio fuisse videtur, quæ minimo etiam momento, non tamen quæ vni, aut paucis, sed multis hominum millibus, nec vno tantum anno, sed pluribus seculis eueherunt, nobis representat. Atque minoris est laboris, vel mille libros perlegere, quàm vel minimam eorum, quæ in ijs continentur, partem proprijs oculis perlustrare.

Secunda ratio.

Scientia deinde, quæ frequenti librorum lectioe comparatur, magis vniuersalis est, & certior, quàm ea, quæ à propria sumitur experientia. Huius enim rei fundamentum ita innicitur, vt quod vni tantum personæ contigerit, certissimum habeatur, illa verò plurimos, diuersosque habet euentus, non in vno tantum, sed in infinita propè modum hominum multitudine comprobatos. Nec verò commendati Historiographi est, vt rerum solum præteritarum materiam, eorumque casus, & euentus, tradat, sed causas etiam, rationesque exponat, eaque omnia illustribus sententijs, ac iudicijs compræhendat; Quæ facillimè memoriæ possunt infigi; cum ea, quæ experientia condiscuntur, inter se conferenda, eorum rationes expendendæ, circumstantiæ considerandæ, omnis denique succus sit exprimendus. Ad hoc autem non mediocris prudentiâ, & accuratum iudicium necessarium videtur; plures enim sunt, qui in hæc grauiter impingunt, miserrimèque labuntur, nam vel sapientissimi iudicio non nunquam aberrant, nec humani ingenij imbecillitas se se, quò voluerit, adducet.

Tertia ratio.

Commune insuper est omnibus, qui nulla instructi doctrina, ac scientia, res ipsas aggrediuntur, vt superficie tenus tantum prætereaque aspiciant, interim docti præcipuas rei circumstantias, & vt ita dicam, viscera sedula inuestigatione perscrutentur; Vt verò, qui musicæ artis imperiti sunt, sonum tantum percipiunt; de armonia verò, aut dissonantia iudicare nequeunt, sic litterarum expertes homines, quæ fiunt, audiunt quidè, ac vident; At, quod ab his peccatum, ab illis verò dexterè, atque prudenter factum sit, non animaduertunt; vt verum sit Paucos ex se ipsis sapere, sed plerosque ab alijs exemplum desumere, quo sapientiores ipsi reddantur.

Quarto rō.

Additur, & illud ad omnem scilicet artem experientiam requiri, nam ars nihil aliud est, quàm præceptionum exercitatarum compræhensio, sic etiam ars gubernandi, cuius præcepta in libris descripta extant, quæ nihil tradit, nisi, quod stabili multorum

rum

rum scriptorū auctoritate probatū, confirmatūq; sit, quæ cōsilia cū euentibus cōparata, saluberrima indē præcepta exhaurit; & his quidē lōgē securior inest auctoritas, ac fides, si quod scripserint, simul etiā actionibus demonstrarint. Huiusmodi fuerūt Herodotus, Thucidides, Iosephus, Iulius Cæsar, & alij. At si rectē intuebimur, experiētiā ipsā quodāmodo præfenti librorum lectione acquiri posse cognoscemus, cum à memoria, quasi à suo fonte promanet; Quid enim libri aliud sunt, quā memoria, ac veluti tēporis registrū, quod omnium rerū sapientissimū veteres dixerūt? Quā verò tu certiorē, aut firmiorē, quā locupletiorē, quā antiquiorē memoriā expetere ausis, quā quæ æternis librorū monumentis demandata est? Quin etiā in raris, atq; inusitatis casibus vnicū tantum exemplū certissimæ experiētiæ locū tenet; si autē multorū experiētia errori subiecta est, quanto magis vnius; certum quoq; est multos etiā erroribus posse esse obnoxios; quāuis enim res eadē sæpē vno planē, eodemq; modo eueniat, indē tamen certa regula quadā statui, aut inferri nō potest, ob duos errores, quibus hæc facillē cōmitti possunt; quorum primus est in agente, vel is enim matura cōsilia, aut ignauia, aut fœcordia corrumpit, aut negociū non, vbi debet, pertrahat. Alter verò est in re ipsa, quæ non eundē semper sortitur effectum, occulto aliquo obice impedita, immò nonnunquā inopinatē atq; alieno à propria natura exitu ob quodcumq; aliud fortuito intercipiēs concluditur. Rursus vnius experiētia alteri nimis est periculosa; ea enim, vel ad aliquid agendum hominem cōpellit, vel impedit, ne agat, quāuis maximi videatur esse momenti, vnius, vel alterius actio, duo enim, cum idem agunt, dissimiles nihilominus vides effectus; Periculosa etiam est experiētia quæ solo nititur euentu, ex quo tamen (licet interdum rerum Iudex nō sit imperitus) cōsilia non estimanda sunt; sæpē enim praua magis, quā honesta cōsilia pro voto succedunt; idque ex eo est, quia plerasq; res fortuna ex sola sua ducta libidine huc, illuc versat.

Postremò, si id, quod ad perfectionem facillē ducit, est perfectius, negari nequaquā potest, quin scientia experiētiæ semper antecellat. Qui enim scientia egregiē instructus est, facillē eius adminiculo res ipsas tractare, sicq; propriam sibi comparare experiētiā potest; & licet quis experiētia clarus, longē tamen à scientiæ perfectione adhuc aberit; vt enim experiētia diuturnum temporis spatium perquirat, ita nec certa, aut solida est, sed multos scrupuloso hærentes animo relinquit, ita, vt qui ea instructi quoq; sunt, solliciti nihilominus vadum, antequā aggrediantur, explorare necesse habeant, semperq; in periculo versentur, ne sibi dedecus Reipublicæq; damnum afferat. Quod si quis alio vtatur progressu, multis se se obijciet periculis, ac si quando

Quinta rō.

Ad obiectū
responsio.

Rurfus ad
aliud obiectum,
aliare
sponsio.

Cōcluditur
eligēdos esse
magis peritos,
qua ex-
peritos viros

ea cuitabit, tardè tamen, & multo tempore, ac sumptu id semper efficiet. At qui in litterarum studijs benè versati ad res gerēdas accedunt, meliori certe securitate, foeliciusq; , quam, cum Provincia administrationem aggrediuntur; tractant, accuratiusq; omnia prospiciunt, ac procurant; cum quidquam vix esse sciam, cui simile aliquid apud historicos non reperiatur, vt non minus verum sit, nihil fieri, quod non sit factum, priùs, quam quod dici solet, nihil dictum, quod non sit dictū priùs. Verū, dices, vna ea, vel minima circūstantia totā rē, suè casum in longè diuersū cōmutari, illas verò infinitas esse, atq; idcō nequaquā impressis voluminibus cōprenderi. Verū hoc argumento affirmarim magis singularē illā, ac propriā experiētiā, quā scientiā ex librorum lectione cōparatā impugnari. Illis enim multę, adcoq; infinitę circūstantiæ possunt facillè obijci, quas ipsi non modo vsu nō experti sunt, sed ne prima quidem cogitatione, aut animo percipere, at his rarò insolitū quidquā minimè vsitatū potest accidere, cū in tanta variorū scriptorū, ac librorū multitudine, quod vni deest, facillè ex alio suppleatur; certè ne minimam quidē partem eorū, quæ quis legere possit, ea, quę quis vidit, attingunt. Verūm, si denuò obijcies ad temporū mutationē, & mores quoq; mutari, atq; idcō nunc bellū aliter geri, quā olim, aliā esse administrādi Imperij rationem, alias artes, quibus res eò spectantes tractari debeant, quā olim, itā, vt priscorum librorum nullum, aut exiguum retineant vsū, sed nouis opus sit experimētis, nouisq; artibus. Responderi poterit, mutationē hanc nō tantoperè perpendendam, cū eadem velut aues sint, quę versicoloribus obductæ plumis redeunt, aut eadē veluti ciborum diuersimode cōditorum fercula; hoc verò non obstat, quominus vera ratio, quæ neq; decipitur, neq; decipit, locum habeat, integra, ac certa semper existat; semper verum fuit inuidiā prosperitatis esse Comitē, securitatemq; non sinè aliquo ingenti discrimine progredi. Cū igitur hæc itā se se habeant, cōpertū habemus, quā decipiātur ij, qui solo cuiusdā experiētiæ colore eā sanè referunt perfonā, vt sēper cōtentiosè cū magistris se velle decertare videantur, immò in sua veluti heresi contumaceso Principē adducere conantur, vt pro sapidis bonorū consiliorū obsonijs sæpissimè lētiferos, & exitiales cibos attingat. Eius itaq; sit sentētię, ne experti vtri consilij itā se dedat, vt edoctos, & peritos abijciat; immò horū amplectatur vt potè salubriora suadeo, quibus firm⁹ animus inharere tutius poterit. Sæpissimè Principē alicui experiētiæ rore asperfo innixū suas res magis perturbasse, quā rectè disposuisse atq; in rectā quendā seriē redegisse videmus; experiētia clarū omninò eū credat, qui magno alicui Principi, suam sæpius præstiterit operam, cuius sollicitæ curæ in summa negotia

gotia incubuerint, qui in tristibus, foelicissimisque; eventibus, Regis, propriaeque; existimationis clauum tractare, regereque; non ignorauerit, qui praesentibus rebus se sciuerit accomodare, qui maturo iudicio aliorum iam suscepta consilia cum praesentibus apte comparauerit, cui nihil ignotum fuerit, quod possit accidere, qui tandem tuto pede possit quocumque; quae praemanibus habet, sine villo timore, periculoque; deducere. His impunè Reipublicae nauim committere potest, quod si in optimarum artium studijs maximè versatos etiam viderit, nihil erit periculi, quin incolumis portum teneat.

Quam utilis sit Principi Subditorum Imperij ordinum, ac etiam finitimorum cognitio.

C A P V T X X X I.

INTAM in rebus ciuilibus non exigo Prudentiam, quantam in noscendis Imperij, ac finitimorum naturis perspectam velim. Plura sunt, quae cuicumque Principi certissima esse arbitror; Quo videlicet iure ad supremam Principatus dignitatem euectus fuerit, an successionem, an electionem, an iure belli, quae leges Principatus sint, quae consuetudines. quae vires, qui Urbium numerus, qui ex ijs redditus, quot hominum millia suis e castris sub signa bellica possit cogere, aliaque; id genus. Haec certè tantum sunt, ut si sapissimè tanquam maiora diuulgentur, quam re vera sint, periculum sit, ne Principi, Reipublicaeque; excidium omninò extruatur; si enim Princeps sua tumidus ambitione, sibi maiores auri, & argenti copias, amicorum, militumque, quam sua poscat conditio, inani mente concipiat, magna semper subibit pericula, nec illud aduenisse tempus vnquam cognoscet, quo siuè, agèdo, siuè quacumque; alia adhibita industria à suis subditis praconceptos timores, & pericula depellere valeat. Hinc igitur, ut omnia Principi innotescant, populi natura prius est longa inuestigatione tentanda, ac cognoscenda, quae e situ regionum potius, quam ab educatione, ætate, fortunaque; patefieri debet, vtrum videlicet septentrionales partes, an meridiem, Orientem, an Occidentem respiciant, vtrum plang, ac montuosae, ventis obnoxiae, an tranquillo semper aere serenae; Quemadmodum enim caeteris in rebus quidquid boni est, medium obtinet locum; ita haec quoque; gentes, quae inter Septentriones, & meridiem, hoc est calorem inter, & frigus interiectas incolunt regiones, suauioris, faciliorisque; sunt

Imperij, ac viri Principi necessaria cognitio.

Ex regionis situ, populorum natura cognoscitur. Incolentes plagas inter medias facillime sunt natura.

Septentrionalis populi feroces, non astuti.

Australes astuti, scientijs, ac cōtemplationibus dediti.

Intermedijs populi rectius iustitiā amant.

Principis prudentia in noscēdis subditorū naturis.

Principi tātam artis i, erit frustra semper erunt cur rationes. Quomodo muliēdi populi, ac detinendi.

naturæ, ac conditionis, quā alix, utpotè ingenio ad quascumq; res, sed in primis ad gubernandi studiū aptiores ab ipsa magistra natura instructæ. Hinc est, ut omnibus pateat, qualia quātavè Imperia fuerint in eorū potestate, qui rēperata hęc climata habitauerunt. Huiusmodi esse videntur Assyrij, Persæ, Medi, Tartari, Turcæ, Romani, Galli, Hispani. Qui verò ad Septentriones nō tamē in vltimis illis nimio concretis frigore regionibus habitant, ingentes, generososq; seruant animos, quos eosdē tamē Australes præstantia ingenij, & caliditate antecellunt; illi quidē simplici, & aperto pectore animi viribus præstantes, hi fraudolēti, & maligni, itā ut illis Leonis quodammodo naturā, his verò vulpiū meritō tribuerēt; tardi illi sunt, at in actionibus suis firmi, atque constantes, hi impetuosus, & leues, leti illi, hi tristes, illi demum in Bacchicā voracitatem, hi in veneream voluptatē nimis propēsi. Verū inter hos omnes vtriusq; naturæ quodāmodo participes, & temperati oribus moribus præditi interijciunt, non astuti hi sunt, sed prudentes, non feroces, sed mites, & quoniā Septentrionales suis confidunt viribus, Respublicas, & Regna, quorum electio à regionibus dependet, apud eos cōstituta videmus, ut apud Transiluanos, Polonos, Danos, Suecos; licet autē Septentrionales potiori ex parte Principatibus hereditarijs subiecti sint, id tamē non moribus ipsorum, & naturæ, quæ ab libero vnus Imperio quā maximè abhorret, sed Monarchæ præstantiæ adscribendum est, quæ tanta est, ut omnes ferè aliarū Rēpublicarū statutę formę ad hanc vnam redigantur. Australes, qui scientijs, ac cōtemplationi dediti sunt, Religione, & superstitionibus ut plurimum ducuntur, & reguntur; Apud hos nata est Astrologia, ab his primam traxit originē Magia; at populi, qui inter Septentrionales frigus, & Australē calorē intermedijs temperatas regiones incolunt, tēperatū quoq; iustitia scilicet, ac recta ratione amant Imperij genus. Ab his firmatę leges, ac statuta, Imperatorię artes, ciuilibus prudentia; & quicquid ad Rēpublicā tū pacis, tū belli tēpore rectē administrandam spectat, ortū primū est, nitidior postea lumine illustratum. Principis igitur prudentia insigniti munus est eam Imperij administrationem, eaq; consilia suscipere, quæ magis propē ad horum naturam statum, conditionemque vidētur accedere, atq; itā sua elaborare diligentia, ut à scopo proposito minimè defleat. Ut id autem rectius faciat, prænoscendę sunt causę, quarum cognitione Reipublicę morbis Princeps medeatur. Si enim peritū Principē hęc latebunt, frustra erūt curationes, quę licet plurimū efficacitatis in se habuerint, bono tamen frustrātur effectu; ferox equus duro cohibēdus est fræno; Ille verò nationes etiā rigida ceruice, vel negotiationib⁹, cōmercijsq; sūt mulcendæ, vel voluptatibus frāgēdę. Ambitiosi honoribus, dignitatibusq;

gnitatibusq; cumulâdi, auidi pecuniæ mercatura, & auro molliē di, leues nouarūq; rerū cupidi occupationibus detinēdi; Hispani, Belgas in eum ridigere ordinem contenderunt, in quem, & Intubres, & Neapolitani deducti fuere, sed asperiores illos inuenerē; quod in causa omnium miseriarum, vexationumq; Hispanorū fuisse comperimus. Romani Grecis nationibus inanes honoris titulos concessere, cum eos ambitiosos nimis agnoscerēt: Neapolitanis sat fidis eosdem quoq; titulos profusē nimis permiserē Hispani. Turcæ, Grecos, uti infidos destruxerē. Aegyptios uti constantes, firmosq; conseruant.

Verum hæc non tam curanda arbitror, quàm ea, quæ Principatus, leges, consuetudines, ordines, & ipsius vires clarius omnibus manifestant. Hos igitur subditos, eorumq; numerum, ætatem, qualitatesq; noscat Princeps; quot hominum millia, si belli se se offerat occasio, sub militaribus signis possit habere; quantum armorum, aut annonæ parandum sit, si urbem armatis copijs circumobsideri contigerit; Rursum cuius quisque artis exercitationem profiteatur, qua ratione sibi, suisq; victū patet, an vagi in vrbe homines sint, & facinorosi, qui propter rei familiaris difficultatem, aut scelera alibi perpetrata, passim sedes mutant, summumq; Reipublicæ detrimentum important, cum ad maleficia, ad latrocinia, ad cædes promptiores sint, ut de illis decerni tutissimè possit, sint ne ab ipsa vrbe eiusq; finibus eiciēdi; Quæ sint, cuiusq; familiæ facultates, ut facilius matrimonia inter æquales, & eiusdem census possint coniugi, aliaq; quæ plurima commoda ex hac cognitione percipi ad bonam Reipublicæ administrationē, non minus apta, quàm maximè vtilia. Præterea maior adhuc necessaria est Principi cognitio. Sciat videlicet quomodo in Ciuitate creentur ordinum dignitates, an luculentæ attendantur diuitiæ, an verò insignes animi dotes, æ merita. Ut id autem melius fiat, noua addenda lux est, quæ maiorem ordinum cognitionem penitus præbeat.

Tres olim apud Romanos dignitatum gradus aliquo cū censu constituti fuere, Senatorius nimium, Equestris, & Plebeius, quamuis regnante Romulo, duo tantum fuerint; nempè Senatorum, & Plebis. In tota Gallia Iulij Cæsaris ætate, eorum hominum, qui aliquo honore affecti videbantur; genera duo tantum erant, Drucidum, & Equitum; illi rebus diuinis intererant, sacrificia publica, & priuata procurabant, religiones colebant, ad disciplinæ eruditionem adolescentulos admittebāt, atq; aliquo ingruente bello, ad arma pari omnes voluntate confugiebant; Plebs autem seruorum penè loco habebatur, quæ sola quidquā nunquam audebat, neq; ad vllum admittebatur consilium, & ex illa pleriq; cum antè ære alieno, aut magnitudine tributorum,

Alla maior
consideratio
in esse Prin-
cipi videt̃,
hic describē-
da.

Tres ordines
apud Roma-
nos.
Tres antea
apud Gallos;

Quam variæ
vbiq; muta-
tiones;

aut iniuria potentiorum premerentur, sese nobilium seruituti addicebant, atque ita in eos iura omnia, quæ dominorum propria erant, transferebantur; Et hæc maximè talem obtinuerunt usum, quo tempore nobilitas tyranica quasi potestate, ac Aristocratix specie imperabat; qua tamen opibus mirum in modum affluens abutebatur. Verum nouis superuenientibus temporibus Monarchia firmata; noua forma, & melior imperandi inuenta, & tres status, siue ordines populi cõstituti sunt. Primus, Ecclesiasticarum personarum, alius nobilium, alius plebeiorum, qui etiam artifices, rusticos, aliosque inferiores ex populi quisquilijs continet; maximè enim æquitati consentaneum visum est, vt Monarcha præstantiore quadam gubernandi ratione omnium, non tantum sacrificantium, & nobilium, sed etiam inferiorum sollicitudinem, & curam habeat. Sunt, & ijdem quoque ordines in Germania, eiusque Prouincijs, in Belgia, Anglia, ac etiam in omnibus ferè Ciuitatibus, tum earum Prouinciarum, tum etiam Italix; Ex his enim veluti fontibus emergunt leges, & consuetudines, quæ partim fundamentales status dicuntur; quæ videlicet foundationis tempore statutz, promulgatzque fuerunt, quibus semper Princeps adstrictus est. Aliæ verò, quæ ordinatz ab ordinibus robur minimè accipiunt, nisi annuente Principe firmissimè confirmentur.

Necessitas
finitimorum
Principi no-
scendi natu-
rae.

Postremò viciniorum, finitimorumque populorum naturæ diligenter sunt cognoscendæ, illiusque vires matura consideratione perpendendæ, animorum studia, propensionesque inuestigandæ; nam fieri potest, vt hostilis, & infensus animus quamcumque nocendi occasionem expectans fucatis amicitie signis exhibitis alte prematur, tunc demum in excidium erupturus, cum difficilia tempora inciderint, atque Principem aliorum iniurijs, ac violētis obnoxium reddiderint, sunt hæc etiam pernoscenda Principi, ne fortè vicini, aut commodi alicuius specie, aut rerum secundarum inuidia, quibus emula finitimorum pectora, plerumque flagrant, malum aliquod occultè seruent, & si amicitias sincerè coluerint, quantum in illos cum fuerit opus, spem iniicere possit, clarè per speculum habeat.

*Quæ possint esse errata ordinum, & quomodo
prudenter à Principe corrigantur.*

C A P V T XXXII.

OPVLORVM ordines in Republica ita sunt dispositi, vt multiplicium dissimiliumq; fidium speciem repræsentent; sicut enim hæ concinna sua varietate in musico instrumēto, harmonicum cantum referunt, ita ciuū ordines in Vrbe distincti, si eos Principes rectè moderetur, suauissimo quodam concentu omnium animos recreant, neque in

Optima cōparatio.

tanta Reipublicæ varietate quidquam vnquam perturbāt. Morbi origine satis cognita certissima erunt opportuna remedia, & facillimè Princeps, nisi ea, quæ par est, prudentia destituatur, cūctis occurret, ad vnāque quasi harmonicum concentū semper deducet. In primis totius Reipublicæ status nutabit, si quod corpus requirit, in capite nequaquā reperiatur, nisiq; Princeps ea Prudentia, & arte vtatur, quæ ad vtilitatem, ac rectitudinem Reipublicæ conseruandam sibi necessaria videtur; si citharedus non nouerit concordēs fidium motus, seu cōcinnitatem ex acūtorum, grauiumq; sonorum multiplicitate, dissonum omninō strepitum tantum exaudiet; neque id sonoræ cytharæ tribuitur vitio, neq; fidium, quæ fortassè ad sonum aptissimæ erunt, sed in cytharedum certè error omnis vertitur, vt potè qui imperitus musicus, cuiusq; toni mixtionem, vel cōcentum non norit, Vt sæpè nauis optima suis armata necessarijs instrumentis, anchoris, velis, & similibus, imperitia prorete, quæ clauum tenet in scopulos, syrtes, & vortices delapsa confringitur, & vectores vna submergit, sic Princeps sua incuria, cui sunt optimi ciues, nobiles, optima plebs, totam Rempublicam confundit, & vectores quosque primarios omnes in profundum sæpè miseriarum demergit.

Princeps Prudētia dī stitutus in nō noscēdi Imperij ordinibus est tāquā Citharedus imperitus, qui cōcordēs fidium motus non noscat.

Primarij nobiles, Aularum optimates plebecula abutuntur in summam ipsius Magistratus perniciem, propriamq; ambitionē; qui enim propius ad Principis gratiam accedunt Aulici, quiq; primos ordines sanctioris consilij ducunt, dum suæ factionis homines, suisq; voluntatibus inseruientes eligunt, aut assumunt ad Magistratus, præposituras, dignitates, officia, & beneficia non quidem dignos, sed quibus, vt sæpè idoneis peruersæ voluntatis instru-

Alia prorete & Principis comparatio. Sæpè Optimates plebecula ad suā ambitionem abutitur.

instrumentis clanculum uti possint, liberèq; ita imperare, ut accuratè exequi mandata cogantur, nec vnquam repugnante voluntate præceptis occurrere audeant. Hinc fit, ut sæpè per illos plura in Rempublicam detrimenta enascantur, curentq; ipsi tanto animi impetu à rudi populo diligi, ut nunquam denegetur fauor, nec propriæ oppositam sententiam demonstrant; Qua in re in illud potissimum incumbat Princeps, ne officia, & præposituræ dignitatum à se, non ab alijs immediatè pendeant, Magistratusq; liberi omnimodo, sibiq; soli sint addicti. Metu aliquo frugruente periculo ad seditiones deueniunt nobiles, qui ob perpetrata scelera debitas formidant pœnas; si verò contra hos omnes paratur violentia, nec tū alia ratione se posse fugere videant, priusquàm malum experiantur, sibi multos deuinciunt, quibus omnia conturbent, ut apud Rhodienses nobilitas iudiciorum metu, quæ sibi parabantur, contra plebem se se armavit; Sæpè plebs contra nobilitatem insurgit, quod vel seditionis, vel rebellionis causa non raro euenit, quàmquàm publico commodo id maximè sit obnoxium. Insanus enim populi furor iusto aliquo dolore, vel inani suspitione commoti efficit, ne exitus malè capti expendantur. Principum, & gubernatorum licentia plerumq; abutitur populus, & quia multorum quasi capitum informe est monstrum, vix vni saltem sanæ adhæret sententiæ, & in quâpiam sapientem inconstanti videtur animo diuertere, non diu in ea perseverat, mutationibus, & suspitionibus obnoxius longè à ratione incipiens, perficiensq;. Non enim potest sibi imperare, & quod semel probauerit, vel temporis momento à se procul remouebit, & cōtra, ut fatius sit in medio Mari, vel inter hostes, immanesq; feras, quàm arbitrio populi viuere. Quamdiu indigentia, vel necessitate aliqua premitur supplex, & humilis valdè, & ad eum cuius patrociniū, ac adiumentum sperat, totus inclinatur, at vbi sentit se bene habere, maximè, dum diuitijs affluit, de se mirificè præsumit; vndè, & ad libertatem, vel leuissimò impulsus vento iugum superioris, quantumuis æquissimi Principis studet excutere, & nisi tantæ audaciæ initio reprimatur, periculosum, ne quod temere exorsus est, perniciosè perficiat; vbi verò imminentem Principis vigilantis dexteram considerat, eadem leuitate, qua cæperat, præsumens ad ipsius Principis gratiam iterum se se recipit.

Horum omnium remedium est, si Princeps curet, ut à quoque propria seruetur ordinis conditio, propria quisq; tractet, ac curet, ad omnia sibi opem mutuo præbeat, tanquàm membra ad cordis salutem conspirantia. Iam illud apertissimum Ciuitatis ordines æstimari, & spectari partim qualitate, ut diuitijs, partim quantitate, ut numero. Ideò si in corporibus partes mutantur,

Magistratus ab alijs quàm à Principe pendere nõ debent.

Sæpè plebs contra nobilitatē insurgit.

Populus est plurimū capillum bestia.

Quæ à Principe seruanda, ut quæque in suo cõtineatur ordine.

rum, vel quantitate, vel qualitate, vel linea, aliud, aliudue anima) profecto existeret, siue monstrum potius, vt si pes sit quatuor cubitorum, reliquum omne corpus bipallem mensuram non excedat, cum cubitus sex comprehendat palmos; ita si proportio seruetur inter ordines Ciuitatis, florebit ipse Princeps, certè que peribit, si vnus reliquos ordines superet, & opprimat; Nec harmonicam illam proportionem suadeo, qua etiam plebeis nulla virtute, nullis meritis decoratis vna cum nobilibus honores, & Magistratus pateant, pro quibus iura satis præsumunt, vt suavis quidam reddatur concentus, ex grauib, medijs, acutisq; vocibus prodiens, minimè certè consentaneum esset, si in redigendis in ordinem Ciuitatis partibus, hisq; in fide continendis is sonus seruaretur, vt delicatis vocibus rauca permiscerentur; nec Geometricam quãdam abnuo, quæ merita cuiuslibet animaduertit, quæq; semper aditum benemerenti patefacit ad honores. Sit equitas, & prudentia Principis, qui legum suarum metu, ordines in officio contineat; Sit præmium, ac pœna, quæ vt duo cardines, totam Principatus vim fulcant, quæ recta lance librent hanc molem; His prudenter vsus, nullam vexationem in sua Republica aspiciet, immò perpetuam conseruabit incolumitatem.

In honorũ distributio-
ne nõ seruat
armonica
proposito,
sed Geome-
trica.

Quam vitandi sint delatores vt rectè seruentur ordines, ac Principis salus.

C A P V T XXIII.

DELTOS delatores, humani generis occultam pestem appello, optimo enim, ditissimoq; cuiq; Ciui exitiale malum est, eoq; formidabilius, quod non tiranicas tantum, sed & bonorum Principum Aulas inhabitat, Ciuitatisq; ordines, confundit, ac perdit. Virorũ istorum yllis cætus se se secretum in locum congregat, qui vnanimè consilium suscipiunt, quo in Principis pernitiè con-

Delatores
nimis odio-
si.

Quid agũt,
cũ aliquem
perdere vo-
lunt.

spirant, atq; idè ea solum dicunt, quæ volunt probari; cum autè Princeps inclusus domi vera non nouit, cogitur hoc tantũ scire, quod isti loquuntur. Hinc est, vt Iudices eligat, quos nõ oportebat, amoueant à Republica, qui ad Republicæ commodũ erant retinendi, nec ista tamen omnia prohibent, quominus credatur Princeps optimus, atq; altissima ferè exornatus prudentia.

Quod

Quod si aliqua in Principem coniuratio detegatur, vt insolens ciuiliſ belli victoria, iſta latronum improbitas ſolet graſſari; & ſi quisquam in vrbe erit ciuis, qui prædia, villas, hortos, & amena loca habeat, in lucrum reuocandum cenſent, ſi ad venditionem ab iſtis cogantur. Optimis conditionibus facta venditio eius prædij eſt, quæ, niſi facile dimittatur, vi poteſt auferri; Porétiores enim, quod debito iure cõſequi nequeunt, vi ipſa extorquêt. Intentatur crimen aliquod grande, ſolaq; piandium morte; Immiſſi deindè in rei ædes, repertoria, & indices conficiunt; vbi inter cartas, & ſecretiorum litterarum euolutiones facile eſt ſubdere aliquod, quod innocentis famam oneret; Illud poſteà profertur in iudicio, recitaturq; , vt eo veluti firmiſſimo ſanctiſſimoq; teſtimonio abrogata fide miſer damnetur. Si verò aliqua defenſiones, vt ad Principem deferatur cauſa, conſcribuntur, ſupprimuntur; Quamobrem cauti Principes, ne calumnijs, & improbitati liberum ad Aulas aditum patefacere, puniſ, quos manifeſta ſcelera ad ſupplicia vocabant, de ijs, qui in criminibus quoquomodo participes fuerunt, quidquam vnquam inquire noluerunt; Theodoſius occiſo Valentiniano à quodam ſeditioſorum Duce de coniuratis quæſtionem agitare noluit, ne maiori in dies increbeſcente formidine, maiores quoq; in prouincijs turbines excitarentur; ſapiens quiſque eos iudices omninò damnat, qui innocentes in ius pertrahi cogunt, ac inquire non ex hoc tamen parui volumus æſtimari legitimi Principis ſalutem propugnatoris bonorũ, virtutiſq; defenſoris, qui alios etiam ad eam tutandam ſibi aſſumit; ſed illud planè lugubre eſt, & deplorandum, illos, qui conquirendis reis in Maieſtatiſ maxime crimine conſtituuntur, data calumniarum indulgentia, mādatorum terminos ſupergreſſos, fluminis modo fortunis complurium ſe ſe repentinòs infundere, & cum malis bonos, cū nocentibus innoxios trahere, atq; ingulare. Multi prætereà publicæ vindictæ ſpecie priuatas offenſas ſuaſq; vlcifcuntur iniurias. Horum alij ignoti occultis quibuſdam rationibus per vrbem diſtribuntur, ad Tribunalia, & Principem delaturi, quæ audiunt, atq; ità nobilium conuentibus ſemper aſſiſtunt, diuitum, ac primarum palatia liberè intrant, ac demum latenter intromiſſi per poſtica in Regiam animorum concordie conſpiratione id obſeruant, vt nimium fingant plurima, atq; ea, quæ cognita ſunt, maiora ſemper reddant. Accedunt ſæpè cuſtodes, qui inconſultas voces excipiunt, nuncios, introitus, aperta, ſecreta velut in annales referunt, conuiuialium deniq; fabularum ſimplicitatem odioſè exaggeratam in aulam deportant; Aliud Scycophantarũ genus eſt, qui cum illo, quem malè prorfus actum volunt, iaciunt fortuitos ſermones, vt fraudis amoueant ſuſpicionem, tũ blandiuntur

Puniantur
ſcelefti tantũ,
nō ſceleriſ
conſcij.

Quid agunt
hi delatores,
vt ſi Princeps
magis inſinuunt.

diuntur illi, vt maiorem captent beneuolentiam, postea verò aliquod rerum suarum arcanum illi committunt, vt sinceritatis fidem mereantur. His artibus irretitus minùs prudenter ille animi sui secretum in apertum prodit, quod innumeris propè auctù calumnijs ad Principem deferant. Solent etiam tales interdum simulatæ amicitia specie, licet quodcumq; absit periculum, præmonere, vt odium, & diffidentiam serant, quomodo Agrippinam Germanici viduam dolosè monuit Seianus, paratum ei venenù, vitandas Tiberij epulas; tunc inter ministeria vitæ secretioris Principum aures occupantur, & negocia torquentur, mētitisq; verbis premuntur; aut eleuantur, & paruo negotio desectuntur, aut intenduntur; His artibus, cum ipsis quasi canibus obiecta præda sit, accusatores commouentur, dieq; funestis interrogationibus decreto, efficti quidam viri, quibus ficti quoq; iudicij tributur munus, resident, adhibitis scribis omnibus, quæ sint agenda, dicenda, pronuntiandaq; edocentis; Qui carnificis icui substernitur, gratia Principis à cruce, furcis, aliove maiori supplicio liberatus dicitur, vanaq; clementiæ specie ad proscriptiones, exilia, & bonorum publicationes, & quæ leuora videntur, quâuis sint asperrima, deuenitur. Exempla illarum, quas diximus, delationum, & quæ innocentibus insidiantur, artium, quàmquam plurima ex omni historia adduci possent, ne tamen in tam tristi argumento fortasse nimis longus sim, solum id asseram, hanc pestem, hancq; perniciem, nisi summo animi conatu ei Princeps occurrat, in omnem ordinem, subditorum, ipsiusq; Principis exitium conuerti; Quicquid enim sceleris, quicquid rapinæ, & quicquid fraudis isti nebulones nectunt, quicquid deniq; peccant, sub ipso Principis nomine, ipsoq; patrocinio peccare, videntur; hinc postea contemptus, ex contemptu odium certissimæ Principatus pestes oriuntur, subditiq; populi, vbi se ipsos à gratiosis in Aula inter se diuidi satis diù toleranter sustinuerint, tandem horum auaritiâ, acerbis remedijs solent excutere. Prudenter facturus est ille Princeps, cum aliquid ad ipsos occultè defertur, si delatorem sistat, certam fidem sibi fieri iubeat eius, quod sit delatum. Hac enim ratione tranquillior certè vitam deget, quod nullus ad talem, tantamq; sit progressurus amentiam, vt quod nullis probationibus valeat corroborare, de eo sit alicui facturus calumniam. Non omninò reicio auscultatores, quorù opera Princeps sui Imperij vires agnoscat, ne quid custodia, aut emendatione indigens hunc fallere possit, sed non omnia statim ea vellem credita, quæ ab his fortasse sæpè nimia facilitate deferuntur, atq; ideò matura consideratio adhibenda est, ne ob aliquum imprudentem deliberationem meritò possit Princeps reprehendi. Per multi enim sunt, qui vel odio aliorum, vel aliquorum affectantes

Varia delatorum artes.

Summè hi delatores Reipublicæ exitiosi.

Quid Principi agendum, cū aliquid à delatoribus debetur.

Auscultatores pro Imperij regimine non dantur.

Exemplū Mauri-
tiji Saxo-
niae Ducis.

Sufficiunt hi
qui scelera
deferant.

Inscijs cate-
ris hi auscul-
tatores suo
perfungan-
tur munere.

festantes bona, vel in quorundam gratiam, vel repentino com-
moti impetu aliquod crimen impingūt, ex quibus omnibus pla-
nè constat non temerè fidem esse eis adhibendam, sed omnia
accuratè examinanda. Quod si tardius, quàm par erat, suā spo-
ponderit fidem, nullo sanè ingenti fiet detrimento; celeri enim
festinatione peccatum aliquod irreparabile poterit admitte-
re. Hoc tam sano, prudentiq; consilio vsus est Mauritius Saxo-
niae Dux, quem nunquam solitum fuisse commemorant calum-
niatorum delationes accipere, nisi ipsi sponderent affuturos se
coram, cum quocumq; crimine accusatus reus esset, alloquutu-
rus. Nec melius possunt etiam Scijcophantæ longè repelli, quàm si
iubeantur ea coram dicere, quæ de absentibus detulerunt. Plu-
rima optimorum virorum pars talibus delationibus prægraua-
tur, quia ipsorum excusationes minimè audiuntur, atq; ita ni-
mium delatorum criminationibus assentiuntur Principes re nõ
benè explorata. Accuratè igitur caueat Princeps, ne sub specie
vigilantis, & prouidi, Tyranni nomen nauiscatur. Hos delatores
omninò effugiat; sat sufficiunt, quorum ope ministri vtuntur ad
patefacienda improborum hominum scelera, Auscultatoresq;
qui plura saluti Principis valdè cõsentanea sine dedecore, vllò-
q; ciuium incommodo enunciant. Ceteros omninò ita perditos
vellem, vt quæcumq; calumniarum occasio, quantum fieri po-
test, præcideretur, vel omnia studeat tamen ipse cognoscere, vel
pleraq; saltem tractare, atq; etiam certam ministrorum suorum
fidem pijssima quadam diffidentia diligenter inquirere; si autem
eo aliquando deuentum est, vt delatores non vtile solum, sed &
necessarium Principatus instrumentum censeantur, egregiè
cautum, erit dummodo horum quisque latenter inscijs cæteris
suo perfungatur munere; si enim cõsentientia omnes retulerint,
ijs fortassè aliquam poterit habere fidem, diuersa verò dicenti-
bus non ita certè faciliè credendum est, quia immò vltèrius in-
quirendum, vt probata veritas clarius elucescat.

*Qua sit Principi Vassallorum nobilium-
q; utilitas.*

C A P V T XXXIV.

MULTIPLICI argumentorum vi agitata olim quæ-
stio est, nunc quoq; repetita sæpè nimirum an Principi
magis expediat Vassallos maximè proprijs viribus po-
tentes, an verò promiscue nobiles omnes, an plebeios
indestinctos habere, in quos æqua prorsus mensura Reipublicæ
munera

munera distribuuntur. Pleraque in Europa à primarijs nobilibus geruntur, atque in Germania seria matrimoniorum distinctio seruatur; contra verò Turcarum Imperator omnes etiam suprema licet dignitate, ac nobilitate insignitos, vilissima quasi mancipia tractat, nec apud eos præter Imperatoris gratiam vlla alia censetur nobilitas, quàm postea veram, summamque foelicitatem credunt. Cum enim Domini, & vsu, & potestate totum sit, nulla alia re, quàm eius beneuolentia niti potest. A multis sanè hæc administrandi ratio probata mirum in modum est, & post Principem omnes esse seruos, vel pares, nullumque ceteri nobilem (quod etiam apud Sinas maximè commendatur) tutum visum esse pro comperto habemus. Si enim non sunt nobiles, nec possunt fieri; si autem sunt, in certum ordinem rediguntur. Ego verò horum tam probatæ sententiæ, utpotè Principis auctoritati plurimum infensæ nequaquam adheferim, quandoquidem perutile omninò cenſeo, si ad feudorum honores, ac dignitates benemeriti nobiles prouehantur; quod enim Reipublicæ damnum, si plebeis neglectis insignes virtute nobiles ad dignos gradus assumantur? Hi, inquam, plebeis præferantur, nisi à virtutibus ita commendentur, ut apertè cognoscat Princeps iniquè cum ipsis fieri, dum debiti honores nequaquam conferantur. Curet igitur quàm maximè poterit Princeps, ut minores Regulos, Comites, nobiles habeat, quorum perpetua opera tum domi, tum militiae vtatur; Hi enim Reipublicæ, ac Imperij sunt veluti ossa, ac nerui, quibus eorum omne robur continetur, atque ordinatus motus comparatur. Hinc vel horribili aliqua accepta clade, vel repentina morte sublato Principe cætera omnia Reipublicæ membra vnico quasi momento collabuntur. Macedonum Regnum multis, magnisque Principibus, ac nobilibus referuntur fuit, Germaniæ verò nobilitas vno Cæsaris fulcimento corroboratur; in Gallia autem bellum gerit nobilitas, ipsique Reipublicæ cura committitur. In vasto quoque Hispaniarum Regno præcipuè nobilitatis partes sunt; eaque tot Ducum, Comitum, Præfectorum copijs ita aucta creuit, ut non, nisi noui nobilitate donati in subsidium venissent, antiqua nobilitas tantis negotijs impar, omninò fuisset. Britannia Regnum etiam nobilitatis labore, studioque stetit, sed præcipuè Poloniae, vbi maxima nobilitatis copia est, atque eminentes in Republica gradus: Bellicæ itaque rei necessaria est nobilitas, sine qua nec fides, nec fortitudo, nec prudentia bellica suis pollet viribus. Fidem supra omnes præstitere Romani, quoniam Tribunorum primi pilariumque

In Europa
nobiles omnia gerunt.

Secus apud
Turcas.

Sæpe proficiendi Nobiles Reipublicæ.
Hoc idè seruatum in Macedonia.
Idè in Germania, Gallia, & Hispania.

Idem apud
Polonos.

Ratione demonstratur
seruiles gentes
Principē potentē non
facere.

Quam maxime aberrant
Principes.

Redditur ratio, quia puni-
res sunt nobiles ad
fauorē Republicæ,
quā plebei.

Ab auctoritate arguit
Nobilium.

Probatur Regnū Macedo-
nicū diū nobilitatem
stetit, non aut Persicū.

que equitum gradus nobilium præsidio commiserunt. **Serui-**les enim gentes non ita facile aperto mortis periculo pro Domino generosè vitam obiectant, cum ex pugna nullam aliam concipiunt spem, præter tolerabiliorem fortè seruitutem; licet etiam crebro diuorem Dominum experiantur, cum victoria insolescens acerbius, & contumeliosius eos tractet, qui seruiliter educati, nec nominis, nec generis honorem æstimantes, facile metu, vel pretio vincuntur. Itaque hac in re vel maxime errant Turcæ, omnes enim metu, nemo spe, atque sincero in Principem amore subit discrimina; ubi verò nobilitatis decus est, summaque accipiendæ, conseruandæ, augendæ stirpis cupiditas per vulnera, per ipsam mortem ad immortalitatis gloriam aditus paratur. At vnde hoc tantum famæ, & honoris desiderium? ex instructione videlicet, vitæque militaris longo vsu exhausta, in qua summum esse flagitium censetur timiditas, & perfidia. Hinc enim illi in acie segnes stare, ordines fuga deserere, laborantibus subsidio non venire summum esse dedecus arbitrantur, ita vt longè maior sit decoris, & fidei cura, quam vitæ. Quid? Quemadmodum ceterarum in Ciuitate artium, ita patriæ defendendæ ab hoste, gubernandæ, componendæque rectè rei domesticæ quædam debet esse professio, certumque hominum genus, quod in tam præclara exercitatione versetur, hoc est nobilium, qui ad bella, & regnandi disciplinam erudiantur. Hanc enim perpetuam fuisse nobilitatis exercitationem omnia tùm antiquorum, tùm recentium placita monent. Insuper non ne in bello summa est opus auctoritate, vt armatæ militum copiæ præsidem habeant. Apud Tribunos certè, Centurionesque nobiles plurima est auctoritatis vis, tùm quia claro genere illustres sunt, tùm quia tota eorum familia in dignitatibus, & cum Imperio domi versatur, atque etiam ab illis vtpotè foeliciores plura sperantur. Qui verò simul in seruitute vitam traducunt, qui omnes ex eadem vili generis quasi massa prodierunt, contumacius equalibus, vel etiam in pace subiectis parent. Cum denique in Republica post Principem nemo sit in dignitate, aut existimatione constitutus, tota ferè Respublica in vnius homunculi capite periclitatur. Persarum Imperium iam consenescens nobilitatem corruptam habuit, omnes seruos, omnes adultores, quo circa occiso Dario, & quidem à suis, nemo acriter repugnauit; Macedonicum verò, quod multos haberet Alexandros, diū stetit, & multos Regio instructos sceptro habuit, quorū singuli potètes fuerūt, & nisi intestino ingrauescēte odio vires iuicè debilitassēt, singuli certè ipsius Alexāndri potētiæ se equare valuissent; Occiso Turcarū Imperatore, nullus superest, qui timeatur; ipsaq; docuit experientia,

docuit experientia, Bajazeto à Tamerlano capto Turcarū nemi-
rē de Imperio restituendo spem aliquam concepit; nā Calepi-
num Bajazetis filium, cum profugisset Andrinopolim, non
Turcæ, sed Græcorum Proceres in fensi Paleologo Imperato-
rituo armis, pecunia, milite instruxerunt, atque Imperium
in ipsius patriæ exitium, opprobriumque miserrimè tradi-
derunt.

Verum obijciat fortassè aliquis haud certè esse difficile ab
aliquo Principe, vasallum allici, qui suorum subditorum fre-
tus, Potentia, alterius Principis partes tueatur, totiusque Im-
perij statum perturbet. Quod incommodum sanè in Monar-
chia Turcica nequaquam contingit, in qua tot reperiuntur
ferui, vbi humilia omnia, & abiecta sunt, vbi nullus planè vi-
gor nobilitatis. Secus mihi penitus videtur, nisi Princeps tyrā-
nico in populos dominio vtatur. Princeps primorum vasallo-
rum, aut nobilium, & præsentia, & opera maximè vtatur est ne-
cesse deterius enim est, vt in eorum, qui facilè mouentur, &
spectant res nouas, quibus ibi fas, vbi merces maxima, pote-
state existat. Si autem deuotos, atque ex animo obsequentes
vasallos habet, ferè nihil audent infimi, qui tamen, si quid
aliquando moliuntur, experientia docemur, difficilius ipsorum
insidias, quàm Procerum euitari; Ità nouimus, licet in Gallia
multiplices fuerint perturbationes, Regum tamen parrici-
das fuisse infimæ sortis homines. Non porro desunt remedia,
quibus Proceres suis inualescentes viribus Principi noxij esse
nequeant.

Summo igitur studio curet Princeps, ne vnus fidei omnia
committantur, vtque tempore Magistratus sint præstituti, po-
testas ne nimium excedat, vigilet, tranquilloque statu Plebem
frui patiatur, neque omnem nobilitatem, sed gnauam, inte-
gram incorruptam ad honores, & ad Imperij societatem adsci-
scendam curet; atque hoc summum esse Imperij munimentum
existimo, quodque contra inueteratum nobilitatis malum,
superbiam scilicet, & iniurias plurimum valet. Quemadmo-
dum enim arbores longo æuo senescentes iuuenili quasi vigo-
re posito deficiunt, ità quædam familiæ longa ætate, nec vi-
gorem, nec puritatem retinent, nec præter insignia quicquam
antiquæ nobilitatis habent; ex insigni enim nobilium genere
leues, maridi, ac stupidi crebro trahunt originem. Eam no-
bilitatem augendam, decorandamque existimo, quæ ad natiuos
splendores, mores etiam omninò non ab similes industriam,
virtutemque adiungit. Hanc præmijs afficiat, feuda, honores,
dignitatesque dono det, nec inutile, indecorumque censeat, si
pro præmijs aliqua loca in feudum instituat, præclarisque ho-
norum

Proponitur
obicctio que
dā cōproba-
ta Turcarū
exemplo.

Quæ curanda
à Principe,
vt nobilitas
suo fungat
munere pro
Republica.

norum titulis insignia. Qui iam generis claritate id meruerit, non bene secum agi, nec suae putant consuli existimationi, nisi huiusmodi operam impendant, quae ad beneficium conferendum quodam modo Principem ipsum quasi violenter impellat. Hoc ipsi Principi nullum importat incommodum; cum enim illorum tutam fidem agnouerit, tenaciori beneficii alicuius vinculo adstrictam satis arctiorem, tutioremque habebit. Si fides in nobilium pectore incolumis aliquantisper permanferit, firmior semper consistet, dummodo beneficiorum Principis firmissimis fundamentis nitatur.

In feudalibus dignitatibus concedendis prudenter se gerat Princeps.

In honorem distributione quae consideranda à Principe. Quae dignitatum species in usum traduci possunt.

Non suadeo tamen, ut his feudalibus dignitatibus concedendis nimium solers, & anxius sit Princeps, cum feudales concessionem saepe plures ob causas in usum Principis non cedant, atque oia propè edoceant non oes hisce honoribus esse afficiendos.

Pro cuiuscumque natura, & moribus, ac pro statu, rerumque Principis necessitate temperandi honores sunt, at nunquam prodigi laudari, ut contempti habeantur, cum sanè non sint ad quos aspirent, qui de Principe optimè merentes res praclarissimas pro eo gesserint, cuius praclara facinora in eum saepe redigunt statum, ut pro gratia, quae exsolui non possit, odium habeatur. Varia sunt beneficiorum genera, quibus uti potest Princeps, seque apertè in primis connubia offerunt, atque Ecclesiastica beneficia, quae si Princeps intercessoris subit vices, facillimè conceduntur, adsunt dignitates, adsunt largitiones, adsunt speciosi tituli, adsunt grandia beneficentiae signa, quae utique non produntur, nisi summa grati animi cogat necessitas. Adsunt tandem, & hilaris, ferenusque quidam aspectus, & ioca, quae plurimi gloriosae cuidam felicitati adscribunt, has mercaturas tractare ediscat Princeps, prout sibi apto magis vsui fore iudicabit. Summa pro hominum natura quaeque habeat, nec tam prodigus sit, nec etiam tam parcus, tenaxque, quin & vlla beneficentiae argumenta depromat, & saepe etiam alijs minus conspicuis signis sibi deuinciat quem magis animo deuinctum voluerit.

Excitati sunt ad virtutem nobiles. Neui etiam ad dignitates promouendi, & quae vtilitates.

Non illustres tamè familias desidiose torpentes ignauia, si praemio non afficiat, abijciet Princeps, sed opportuna se se praebente occasione ad virtutem excitabit, & quemadmodum veterum vrbium, ita quoque familiarum conseruationem, earumque maiora incrementa cordi habebit; nobiles apud se nullos habeat, nullos bona Principis existimatione dignos iudicet, nisi quos prudentia; temperantia, labor delectet; quod autem caput est, magno delectu virtutis, atque prudentiae singulis annis benemeritos nobilitate decorabit, atque ad summos honores promouebit Reipublicae. Insignem splendorem, ac Maiestatem nouorum promotio Reipublicae conferet; cum enim antiqua nobilitas

bilitas illos partim contemnat, partim eorum incrementis inuideat, duo necessario à recentioribus spectanda sunt, ut videlicet contemptu primo, deinde maleuolorum inuidia sint expertes; contemptum inquam euitabunt, si excelsis in rebus, honestis, laboriosisq; sumptuosisq; etiam fidelem, grauemq; operam Principi exhibeant, ut ex his ab omnibus cognoscatur, quantum in Aula merita fiant. Inuidiam verò effugiunt, aut minuunt, si modestam, ciuilemq; vitam traducunt, ita ut nec nimio factu, nec sumptibus prouideant; nec vilior erit nobilitatis aestimatio, quin potius diligenter remunerandi, vasallorumque titulo decorandi, qui ornamento, & emolumento Principi sunt, non qui suam nobilitatem auctam gloriantur, sed qui præclari aliquid facinoris gesserint.

Qua ratio à Principe seruanda, ut magnates sibi coniunctos in officio contineat.

C A P V T XXXV.

VEHEMENTER quidem multis in rebus sollicitus Principi animus est; quod verò magis eum omninò animum angit, ac perturbat, Imperium esse censeo; quod, ut fortiter tueatur, furore sæpè ac rabie corripitur, ut in fratres, agnatos, propriosq; (ut ita dicam) crudelissime sæuiat; hinc inter fratres orta bella, ut inter Baiazetem Primum, & Zezimum, inter Selimum, & Baiazetem; nec alia de

causa id factum credimus, quàm quod nemini se fidunt Principes; immò quo magis per speciem, & consanguinitatem à propinquis coluntur, eo magis se delusos opinantur; quare bella facillimè inter se committunt, clades, excidia, atq; alias quascumq; calamitates ita intendunt, ut vndiq; turbida omnia, inquietata, impacataq; confluant. Alexander Magnus ad bellum Asiæ inferendum profecturus suos, quotquot habebat cognatos, è medio tollendos curauit. Turcarum Sultani, quamprimum Regnum capescunt, omnibus statim fratribus necem inferri iubet. Amurathes concubinam ipsam è patre gravidam voluit occidi. Ormuzij Reges, antequàm ad Lusitanorum manus Regnum deuenisset, omnibus cognatis oculos eruere consueuerant, quod etiã nonnullos Bisantinos Imperatores facitasse legitur. Sinensium Regnum consuetudo propius aliquando ad aliquem humanita-

Imperandi effectus.

Quid suspiciones mali accipiant.

Exemplum Turcarum, alterumq; Barbarorum.

ris sensum accessisse demonstrat, ut qui consanguineos spatioſis locis, atq; ad habitandum per commodis (ubi & necessaria, & iucunda quæq; ipsis suppetunt) includunt, nunquam tamen eos inde posse exire permittunt. Idem faciunt Reges Aethiopum; cognatos enim omnes in altissimum, & amenissimum ablegant montem Amaram nomine, vadè discedere nemini liceat, nisi qui post mortem Regis ad successionem fuerit evocatus. Aditue ad hunc montem adeò sunt angusti, ac prærupti, ut inexpugnabilis instar arcis esse videantur; superiora vetè loca, plana sunt, frumentis, ac quibuscomq; alterius generis fructibus condita, quæ vel ad magnam habitantium multitudinem sufficeret. Nec his tamen rationibus Principis securitatis consilium videtur. Apud Sinas complures Reges occisos impotentissimosq; Tyrannos, atq; ipsas etiam fœminas aliquando Imperium tenuisse constat. Nec minus securitatis Imperio Turcarum crudelitatem adferre dixerim. Apud alias nationes ambitio sæpè ad turbulenta consilia impellit; hic præter ambitionem, etiam vitæ consulendi adest necessitas, ita ut mirum non videatur, si plures ortæ legantur dissensiones inter Turcarum Imperatores. At certè è contrario videmus in Hispania, Gallia, Germania, & alibi inter Christianos, etiam si Reges, ac Princeps multos haberent fratres, consanguineos, ac cognatos, qui ius aliquod in Regnū, vel Principatum sibi vindicarent, raras tamen admodum esse rebelliones, ac ciuilia bella, ac tranquillè omnes, ac comiter, uti propinquos decet, inter se quietam omninò vitam traducere. At quid agendum? nulla fortassè maior ratio, semetipsum à cognatorum suspitione, vel invidia tuendi erit, quàm si omnibus viribus contendat, ut subditorum benevolentiam sibi compareret, ijsq; merum incutiat quorum studia ipsam Principatus euerſionem machinantur. His rationibus recti, fortisque Principis subditorum animis opinionem ingeret, quæ ita firma semper inhærebit, ut per hanc ab omnibus domesticis periculis facile potuerit seruari, neq; ideò digno cultu, atque honore cognatos permittat destitui. Incumbendum enim maximè est, ut illi, qui quoquomodo sanguine sunt coniuncti, si non eadem præstent dignitate, alia certè decorentur, qua maximum ad honorè, gloriamque præsidium comparetur. Propalam in conspectu artes apud plerosq; Principes satis cognitæ quibus, ut sit consultū, non sibi sanguine coniunctis ea munificentia insignia, quæ eos decent, sed aliunde dignitates quæritant, quibus cognatos affici absq; vllu sui periculo satagunt. Belli gratia in longinquas ablegant prouincias, in cuius laboriosa exercitatione, ut aliqui honoris tituli habeantur, plurima toleranter feruntur incommoda, ipsaq; vita, mortis etiam discrimini obijcitur. Magistratus aut nimios,

Quid facit
Aethiopum
reges.

Quid agèdit
à Principe,
ut se à con-
sanguineis
tueatur.

Satisfacien-
dū consan-
guineis.

simioꝝ, aut perpetuos nunquam dicerem conferendos. Si consanguinei res novas moliri non audeant, non sanè Magistratum in contemnendum putarim, qui ab aliqua saltem, si non æqua potestato (at saltem quæ cohibere illam etiam valeat) incrementum accipiat; Ea quippè est natura hominum, ut non iuniores modo, sed etiam ætate prouectiores, postquam multum temporis in potestate transegerint, patrijs moribus nequaquam sibi viuendū esse arbitrentur. Breues itaq; erunt Magistratus, nec vni tantum committendū; hanc artem faber optimus fuit Tiberius, & sepe cum Germanico expeditum fuisse legimus; huius etiã causa orationem habuit, quæ pro consulare Imperium petiuit. Ex his summa Principis queritur laus, & beneuolentia, quæ mirum in modum, consanguineis animo infixæ, miros quoq; honoris, ac reuerentiæ effectus excitat. Nec erit, qui ad noua impellere sara gat, quæ maximè ornatum cognouerit; Si liberalis Princeps; nec tam in concedendis gratijs, largiendisq; muneribus cõtractas habeat manus, ut liberalitate donati speciosos potius admittentur honores, quàm eisdem utpotè proprijs meritis acquisitos, ingenti animi lætitiâ contemplantur. Illud tandem enixè contendat, ut affinitates suspectas omninò arceat, & si quæ administrandæ Prouinciæ consanguineo Principi destinentur, administratore saltem è vitâ decedente, caueat, ut ad se reuertantur; etsi alios ex connubijs ortos propinquitate contingat, priuatum, ij potius vitam degere compellantur, quàm quæ tumida metum excelsarum cogitationum iniiciat; & si deniq; splendori quid effulgebit, id totum ex ipsius Principis luce veluti radijs prodire credatur, quod huic tutissimum erit.

Verum enim verò maiorem difficultatem habebunt consanguinei, dum Principi suspecti ipsum omni suspicione liberare contendunt, maioremq; etiam habebunt ij, qui ex diuturno commercio cum Principis consanguineis aliquam concitât opinionem. Clypeo illi veræ fidei semetipsos protegent, ut eximium Princeps fulgorem tam puræ, splendidæq; fidei omninò agnoscat, & videat. Germanicus, quo summæ spei propior, tanto impensius pro Tiberio nitebatur, & quanto in eum acriora militū studia patruiq; aduersa voluntas, eo etiam magis ad celerandam victoriam erat intentus; Summo etiam studio contendent, ne augeatur suspicio; hæc enim, si stabilem habeat sedem, nequaquam tam facillè dimouetur. Angebatur Tiberius Germanicum largiendis pecunijs, & missione festinata fauorem militum quæ fuisse. Tandem in hoc, si quauisq; in re, prudentissimè agatur, Princeps enim citò amplectitur opinionem, non coarguit, qui ipsum in metum abducit, sed trepidat. Qui verò consanguineos honore afficiunt, non minus circumspectos vellem; etiam propinquiores,

Conferatur honores ac dignitates periculose, ac breues.

E-vitali mi-granti consanguineo alicuius Prouinciæ sueto re ad hunc deuoluatur. Quid consanguineis agendum nimium suscitatur Principi.

Non minus
circūspicien-
dū est ijs, q̄
cōsanguineos
venerantur.

pinquiores, qui in summo sunt habiti honore; mentem Principis obnubilant; satis hi sibi persuasum habent, quæ alijs imperantur, sibi quodammodo demī, ac auferris. Auersis omnino auribus audiuit Tiberius quasdam supplicationes à Senatu decretas, quæ nescio quid habebant commune cum nepotibus; quōsdamq; paritatem præferebant; æquari enim adolescentes sub senectæ impatienter indoluit, nec latentem animi molestiā habere voluit, cum oratione motuē in posterum, ne quis mobiles adolescentum animos præmaturis honoribus ad superbiam extolleret, & quamuis mirificè oblectetur Princeps suos honore affici, attamen, qui nimis se consanguineis dedit, qui hos extollit, qui summis veneratur honoribus, in incerti periculo nequam expers est; sæpè si hi è gratia Principis decidunt, horum ruina veluti annosa arbor amicos secum detrahit. maioriq; casu in miserabiliorem fortunam omnes repente præcipitant.

*Qua cura seruanda sit in Republica
Mercatura exercitatio.*

C A P V T XXXVI.

Quæ necessa-
ria Reipubli-
cæ cōmercia

Quæ artis
quæstuariz
facultas.

M humana consuetudo commercio, atque imperio constare videatur, necessaria ideo Reipublicæ commercia, vtiles, ac necessarios mercatores, negotiatores, ac institores quisq; facile conceder; hi enim, quæ nobis, ac nostræ Reipublicæ superflua sunt, exportant, & aliunde, quæ nobis necessaria sunt, quæuē apud nos non inueniuntur, important. Estq; quæstuariz ars cum vtilitate Reipublicæ industria, laboreq; cōiuncta non tamen sine periculo, ac discriminē vitæ, ac plerumq; etiam facultatum negotiantium; Quæsturam consentientem ex ipsa parēte natura suam traxisse originem affirmatim, hæc enim est facultas, qua id sibi quisq; comparatur, quod vitæ cōseruationi necessarium sit, nobis natura insita, eo prorsus modo, quo animantibus omnibus appetitio, & cōquisitio pabuli diuersis planè rationibus innata est; quam ob causam eis certa data sūt instrumenta, quibus singula apta sibi pabula requirant, propriæque satisfaciunt necessitati, vt bos fœnum appetit, ossa canis, ceruum leo; hominibus verò diuersa longè data est ratio, vt cum vni superest, quod alteri deest, vicissim permutetur; quod quidē sit, siuē cum res rei succedit, vt si Hispania vinum permutat cū tritico

tritico Sarmatico, simplex est illa commutatio, siuè cum res nō commutatur, sed nummo, qui necessitate, & iure (vt vocant) gētium inuentus est; cum enim res semper nequeant transferri in vsu positus est nummus, qui morali certa lege omnium rerū vim obtinet. Raro enim fit, vt eodem numero pretioq; alter habeat, quod alteri necessarium est; itaq; nummus liquida illa omnia facit, ab alijsq; rebus differt, quod aliarum rerum vsus fit duplex; vino enim ad compescendam sitim vtimur, & commutatus alijs mercibus, nummi verò omnis vsus in commutatione cernitur. Hinc constat artificialem quoq; mercaturam non longè ab ipsa natura abhorere; nam quemadmodum Polonus triticum ferit, non modo vt panem coquat, sed etiam vt commutet cum nummo, illo verò alia etiam vitæ necessaria præsidia comparet, ita quoq; negotiator in Hispania emptum vinum in Poloniam deuchit, vt nummo alia necessaria comparet, vterq; operam impendit, vterq; crebro subit discrimen.

Tantiq; mercatores apud me sunt, vt ad omnia consilia, atq; etiam ad ipsam Reipublicæ administrationem omninò accersendos existimem; cum enim conquirendarum, agendarumq; opū maxima ratio sit, commutatio, & præcipua pars commutationis negotiatio; consequitur hoc præcipuum esse instrumentum rei domesticæ constituendæ; adeoque Reipublicæ, quæ ex familijs veluti ex tot partibus benè constitutis efficitur; quod si quis ista consideret, videbit Venetias, Florentiam, Ianuam, Messanam, aliasq; præcipuas vrbes, atque emporia mercatoribus maximè abundare; quorum præsidio Reipublicæ salus optimè conseruatur; vtq; enim, quo plures sunt, & potentiores in vrbe negotiatores, eo plura sunt Reipublicæ commoda, varixque Ciuitatis conseruandæ rationes; multarum enim rerum copiam ad omnes euentus habere vtilissimum est, multum certè lucri est, cum per id opportuno indigentia auxilio occurratur; Quod si soli etiam authoritati niteremur, in idem quoq; consilium deuenisse tum Tيروس Carthaginenses, tum cæteras opulentissimas Respublicas, præclare apud omnes constat. Cognouere enim hi, quanta Reipublicæ emolumenta mercatorum adferat industria, quæ variarum nationum ingenia, opes, conditiones noscit, faciliq; negotio, ac moderato pretio, quæ ad Reipublicæ tutelam pertinent, etiam arma, puluerem sulphureum, tormenta bellica comparat; Vndè nunc Principum dignitas seruetur, ac magis augeatur, nisi ex mercatorum industria? sola Hispali opes vnus Regni, sola Vlissipo Magni Regni opes confert; vbi negotiatio, ibi magna vrbes, vt Hispali, Vlissipo, Londinum, Antuerpia, Hamburgum, Gubeca, Amesterdamum, Mediolanum, Neapolis, Venetia, Florentia, & Ianua, quin immo, si aperto ore vera loqui velimus,

Prò commutatione supplet numis.

Ad consilia vocadi etiā sunt mercatores.

Insigniores Europæ Ciuitates mercaturam diligunt.

Prisci mercatorū industria plurimū facere.

Ex mercatorū industria augebitur Principum dignitas.

velimus, sine mercatoribus non modo bella committere, sed nec Regium aulae statum tueri Reges commodè possunt; gentes præterea exteras arctissimo sæpè necessitudinis vinculo sibi adiungunt, dum grata, atque opportuna inferunt. Tria sunt, quibus Regi Hispaniarum Indiae quæsitæ sunt, Religio, Bellum, negotiatio; Religio Princeps omnium fuit, reliquas verò Deus utpotè ad id aptissima instrumenta adhibuit, interim nunc Indiarum censu ipsæ tenentur. Hispanos ad negotiandum non atos puto; nam Principes, Marchiones nobiles tanto sui decore, atque existimatione per alios negotiantur, ut apud quascumque alias nationes dignitatem seruent, remque augeant; immò cum omnia cum Florenti Romanorum Imperio confero, illud Regnum magis negotiationum opportunitatibus, quam vi armorum integrum seruari affirmo, Roma quoque sine negotiatione stare non poterat, nec indecorum certè erat Primarios Cives in Vrbe negotiari; què morem summa cum laude etiam nunc Hispani prosequuntur.

Hispani cum sui decore per negotiantur. Primarii Cives Romani hoc idem facere.

Priuelegia, ac immunitates conferendæ, collatæque à Principe confirmandæ.

Iurisdictiones idcirco, ac priuelegia mercatorum, quæ Iure non improbantur conseruanda sunt, accurateque consulendum, ne vnquam eorum institutionibus vlla vis inferatur. Ita Romæ Paulo Tertio Pontefice Maximo confirmata fuit consuetudo antiquitus seruata, iurisdictionisque facultas concedita Cõsuli mercatorum Romanæ Urbis, eorumque statuta iudicandarum litium causarumque; ad eam rem spectantium aduersus quascumque personas tantummodo tamen in vsum traducta; nouisque iterum legibus statutum est, ut eorum libris usque; ad viginti ducatorum aureorum quantitate occasione mercaturæ adhibito iuramento in supplementum probationis fides adhiberetur, dummodo ipsi libri nempe negotiationis, ac mercatorum ordine scripti, ac confecti, rationabilique; suspicione omninò expertes fuerint, ipsorum etiam mercatorum vitæ moribus exploratis. Hæc omnia ferè priuelegia omnibus mercatoribus à quibuscumque Principibus concessa video, ex quibus tanta promanat vtilitas, ut maiorem certè excogitari non posse existimem; Verùm non minori studio, ac diligentia conseruanda sunt tempore nundinarum concessa, ut mercatoribus, & mercibus tuti esse possint accessus, commoratio, ac recessus, non enim decipiendi sunt sub publica fide potissimum, cum commercia sint de iure gentium, iisque temporibus sub tutela ac fide Principum, vel rerum publicarum nundinas constituentium vitam traducant.

Tempore nundinarum maxime priuelegia conseruanda sunt.

Ne priuelegijs abutatur mercator Principi est cauendum.

Caveat tamen Princeps, ne hac occasione per licentiã malè vtantur mercatores, sciatque; his incommodis iam satis non solùm Romanis legibus prouisum, sed etiam ciuilibus cuiusuis nationis, & Ciuitatis, ut sedula tantum Magistratuum diligentia in
his

his conferuandis, & exequendis opus fit; omnia autem Princeps ex populi sibi commissi vtilitate, necessitate, & honestate ex triplici; capite rerum personarum, & actionum metitur.

In his igitur rectè animaduertet, quæ sinè animi aut corporis lésione negotiatio permiffa fit. Quapropter nundinationes rerum, quæ in commercio hominum Deo, eiusq; Religioni dicatæ sunt, vt rerum spiritualium, seù Sacramentorum, illarumq; in quibus simonia versetur, longe ablegabit, rerumq; sacrarum, & Religiosarum negotiationes penitus remouebit; cauebit præterea, ne ex nostris rebus aliquæ ad Barbaros, seù hostes transportentur à mercatoribus, quibus illi iuari possunt, neq; inferantur merces, quibus patriæ, & natiuæ viliores fiant, itaq; nec in Germania Creticum, aut Hispanicum vinum, nisi cum ingenti portorio permittitur, nec Anglicanum pannum, cum tantum vestitū varietatem ipsi Germani contexant; cum autem apud Gallos multum sit serici domesticum facillè diuendi patiuntur, externumq; portorij grauant. Impedienda deinde à Principe erit tritici cuectio, vini, aliarumq; rerum ad victum, vel ad communem etiam vsum necessariarum, ne videlicet vel re frumentaria, vel alia quacumq; penuria populus laboret; idq; maximè tunc temporis curandum est, cum caritatis periculum instabit, sic enim anticipata emptione eorum, quæ ad victum sunt necessaria operam dabit, ne cariora efficiantur. Quod verò ad damna vitanda attinet, quæ secum negotiatores sæpè important. Illud cautè Princeps obseruabit, vt nemo licita negotiatione prohibeatur, & ab illicita iubeat abstinere, verùm videat qualis mercator in nundinas veniat, ne potius Principis arcanorum occultus explorator, quàm verus mercator appareat. Solent enim sub hac specie mercaturæ multa tentari; quæ præpositus loci nundinarum diligentia sua detegere potest inquisitione, & obseruatione diligenti eorum, quæ occurrerint. Circa mores non minori vtatur vigilantia, ne scilicet atrociam illam scœnora, quæ sub ficta permutationum, vel cambiorum specie extorquentur, committantur, sic enim priuatorum commodis, & Reipublicæ consultum erit, quinimmodò cauendum, ne etiam prætextu collegij, aut artificij negotiatores monopolia instituant, quo nihil deterius in commercijs accidere potest.

Prohibenda est etiã mercium trasportatio ad hostes.
Nō inferendæ sūt merces, quibus natiuæ vilescat.

Impedienda est etiã ad cōmunē vsum nec: sariorū cuectio.

Cōsideranda est etiã à Principe mercatorū qualitas, ne exploratorum induant veste: Fœnora omninò grauius prohibēda, ac monopolia à Principe.

An Princeps possit exercere mercaturam.

CAPVT XXXVII.

Summopere
cōmendatur
mercaturæ.

Honestæ est
Principi, ac
Rerū publi-
carum nego-
tiatio.

Romani mer-
caturæ exer-
cere.

Cōsideratur
Lusitani Re-
gis negotia-
tio.

VNT, qui mercaturam omninò damnant; tùm quia vitiorum sæpè origo est, tùm quia, cum ad solum lucrum tēdat, pusillum nimis, ac humilem reddere animum videtur. Huius tamē vtilitas ea est, vt Vrbes frequētia Ciuiū repleat, plebem in officio contineat otiumq; ab omnium animis longè depellat; quod si quid in ea improbitatis est, non rei ipsi, sed corruptis hominum moribus, effrænataq; habendi cupiditati tribuerem. Si enim, quod asserui, à veritate planè abesset, nec agrorum etiam fertilitas honestè esset quærenda, quo enim fertilior illa, eo vitijs fœcundior esse videtur, & tamen certum est Deum dilecto suo populo terram præstantissimam dono dedisse, præclarè consciùm hac liberalitate ad nequissima scelera plurimos esse abufuros, nec minùs sanè doli in abiectis pauperum casis, quàm in mercatorum cœtu reperitur. Mercatoribus etiam prodesse pacem, cuius beneficio negotia commodè tractentur, quis non apertè cognoscit? At si verè tales hi sunt, quibus æq; Reipublicæ salus, ac ditescendi desiderium sit, nō tam lucri dulcedine capientur, quàm proprijs semper opibus naturalè Principem cupiditate iuuandi incitabuntur; si in tantum emolumentum voluntas hæc prona semper esset, honestam quoq; esse affirmarem Regum, Principum, Rerum publicarum, nobilium, Senatorum publicam, priuatamq; negotiationem, quæ illorum nomina illustria magis, ac splendida redderet. Hoc apud antiquiores maximo in vsu fuisse docet Sidon, Tirus, antè Ninivè, Babylon, postea Carthago. Romani equites summæ negotia per omnes terrarum plagas pertractabant, & quibuscumq; extris gentibus nefas erat, sine Romanorū placito, qualiscūq; negotia peragēda suscipere. Quis Senecæ negotiationes nō audiuit? Verres etiam pecunia publica fenerabatur; Pompeius magis fēnore, quàm bello prouincias vexauit, nec alia prorsus ratione ingentes Romanorum diuitiæ seruata, auctæq; sunt. Quomodo igitur absq; negotiandi arte tot equitum, patriciorumq; luxus, ac splendor diu enituisset. Nostris etiam temporibus quamplurimè magnorum Principum negotiationes videntur: Ex Indijs Orientalibus quotānis ingentes piperis acerui ad nostras hæc partes

partes asportantur, cumque his simul Lusitani Regis aromata deuehebantur. Ea enim consueuerat certo pretio in Malacca, alijsque Insulis coemere, quorum pretium in domo Indiarum Vlyssipponæ augebatur, adeo ut, quod aureis tribus emptum erat, quadraginta distribueretur. Zenziberum, cinamomum, mastix, garuphila, nuces muscatæ ad plurima aureorum millia quolibet nauium appulsu deuehebantur. Ex China, Malacca, Persia, alia comportantur, quæ mox Lisbonæ mercatoribus venditantur; Quantum lucri parari potuisset, si ad hanc negotiationem Rex ille fidissimos adhibuisset ministros, totumque publici lucrum ad se traxisset? Quid de Veneta Republica dicam? non ne, & ipsi ciues, & nobiles negotiantur? Sanè plurimum negotiationi debet illa Respublica, quod vires semper validas potentissimis Regibus acriter opposuerit, ac pecuniæ ope obsistentium robur debilitauerit. Hollandiæ ordines mercatorum quasi propriam vitam, sanguinemque prouinciarum suarum tubantur, nec minori studio Indicas nauigationes, quam patrios muros defendunt, quamuis ingenti priuatorum damno Germanicæ Ciuitates, aut negotiantur, aut negotiantium curis associantur. Nihil horum est, quod summæ honestatis specie non fiat; si enim exhaustum erit ærarium, si insuper contractum est æs alienum, nonne honestius ex negotiatione, quam ex alijs minus licitis inuentis colligetur? Dummodo monopolia absint, quæ priuatis mercaturam interdunt, id enim repugnaret Principis officio, cui saluti magis, commodoque publico, quam priuato consulendum est. Verum semper suaserim, nisi tribus exceptis casibus à Principe mercaturam non posse exerceri. Primo igitur honestè exerceatur, cum priuatorum facultates ad sustentanda commercia nullo modo sufficiunt, cum ad ingentes sumptus faciendos necessitas compellit; vel itinera intercluduntur; vel alia quæcumque impedimenta ab hostibus obijciuntur. Sic Salomon tertio quoque anno naues suas in Indiam misit, quæ aurum, argentum, ebur, simias, pauones inde adueherent, si nostra etiam ætate Hispaniarum Rex Indica commercia, & instituit, & conseruauit. Secundus casus est, quando commercia tanti sunt momenti, ut si à priuatis tractentur, ingens nimis ipsi diuitiarum incrementum sibi sint facturi; sic Veneti Respublicæ nauibus aromatum exercuerunt mercaturam, quæ Alexandria coempta, istidem postea in Angliam, Belgium, aliasque regiones cum incredibili sui, publicæque utilitate transmittunt. Postremus demum casus erit, quando merces publicum tantum bonum spectant, sic maximè Principes in extrema annonæ caritate frumenti, quantum poterant coemere, ac rursus iusto, ac tolerabili pretio subditis distribuere solebant; verum satagat Princeps, ne fictæ caritatis

Itē Respublicæ Venetæ.

Itē Hollandiæ ordinū.

Consideratur casus, quibus Princeps potest mercaturam exercere. Primus si priuatorum facultates ad sustentanda commercia non sufficiunt.

Secundus, cum priuati ob commercia nimis pingueſcunt.

Postremus, quando merces publicum tantum bonum spectant.

Ecce ritatis

titatis titulo mercaturam exerceat, quæ tandem subditis exitio-
 sa sibi soli proficiat. Quæ cum ita se se habeant, eam tantum
 mercaturam Principi licere, quæ publicum respiciat commo-
 dum, est asserendum, minimeque licere, quæ priuatis obfit; Idem
 summa eum laude dignum esse affirmarim, qui quæcumque fru-
 menta collecta in suos distribuat subditos, non maiori, quàm par-
 sit, pretio emenda, & si quæ supersint, in externos erogat, ut eadẽ
 accepta pecunia ditionem suam opulentissime possit conserva-
 re; hanc consecutum esse laudem tradunt historici Alphonsum
 Tertium Ferrariæ Ducem, qui suarum facultatum industria po-
 pulum Ferrariensem impositis tributis nunquam oneravit. Ve-
 runtamen pecuniæ vis collecta sæpissimè priuatorum commer-
 cium impedit, quippe quæ ceteras negotiationes torpentes, atque
 omninò otiosas reddit, & licet hac de causa magis Principis
 commodum videatur auctum, verè tamẽ id in Principis, ac Rei-
 publicæ vertitur detrimentum, cui facile poterit mederi, si arti-
 ficibus pecunias erogarit, qui & pannorum texturam, atque alia
 mechanica proprio inuenta ingenio satagunt, ut his nouis ope-
 ribus ad nouam etiam vtilitatem aditus aperiatur, ad cuius in-
 crementum maximè proderit, si ædificia construere iubebit, ut ta-
 libus impensis misera plebs sustentetur. Verùm hæc etiam parũ
 vtilia censeo, nisi superflua resercentur expensæ. subditis nihil
 miserius, funestiusque accidit, quàm si viderint Principem suas
 facultates largè, effusèque profundere; ex quarum profusione
 alienæ postea mendicitatis sit in causa; si hic thesauros suos dis-
 sipatos viderit, non alienas extorqueat facultates, nisi prius sibi
 retribuendas suo exemplo Ciues iam muneribus donatos edo-
 cuerit ita ut summum liberalitatis argumētum pro publicis ne-
 cessitatibus præstiterit; quo erogato in publicum bonum noua
 sanè, ac grauius tributa, leniter tamen, mansuetèque à Principe
 exigentur; Si subditi pro publicis commodis suarum diuitiarũ,
 & opum prodigum Principem conspexerint, ardentissima
 quadam contentione ad noua munera persoluenda
 hilari animo excitabuntur, præclare scientes
 quascumque in publicum erarium congestas
 opes in publici quoque commodi vsum
 transferri; hæc est mercatura, quæ
 vtilis Principi summam be-
 neuolentiam ac secu-
 ritatem con-
 ciliat.

Laus Alphūsi
 Tertij Ferrar-
 iæ Ducis.

Nō colligen-
 da est à Prin-
 cipe pecu-
 nia, ut otio-
 sas reddat
 negotiatio-
 nes.

A Principe
 non sunt fa-
 cultates effu-
 sè profundè
 dè, ne aliena
 extorqueat.
 Si grauius
 exigit Prin-
 cepstributa,
 prius edo-
 ceat, se pro
 Republica
 plurimalibe-
 ralitate argu-
 mēta præsti-
 tisse.

Quam

*Quam necessarij in Republica artifices,
quoq; studio sint conseruandi.*

C A P V T X X X V I I I .

PRAECIPVA necessitas, quæ humanam exigit societatem, in ijs est rebus, quæ tum animi industriam, tum corporis laborem, & opus desiderant; Vt enim scientijs, ac disciplinis animus instruitur, sanosq; formatur ad mores, vitæq; puritas deducitur, & conseruatur, ac veluti virtutibus alitur; sic corpus in vita politica extrinsecus opere iuuatur, & sustinetur. Priscorum philosophorum sententia fuit, vt artifices Reipublicæ partes essent, ita vt nec sine illis stare vnquam possent; verum non eadem omnibus artificia, quemadmodum non idem omnibus est ingenium; suntq; quædam omnibus, quædam nonnullis Ciuitatibus singularia artificia, vt diuersæ propensiones, ac vtilitates, quarum commodis, delectationeq; conseruantur. Apud Vtopienses vna omnium communis est ars agricultura, præter quam quisq; propriam sibi eligit, vt ad illam aptum se conspicit. Indis probati sunt artifices, ideòque si quis artifice, vel manum amputauerit, vel oculum eruerit, capitis reus est. Vt verò vnaquæq; Ciuitas indiget arte, illam magis excolit, & amplectitur; omnes autem vt potè vtilis, ac necessariæ curandæ sunt; & si ex ijs aliqua reperiantur, quarum vsus ex se licet non sit necessarius, sinè earumdem tamen ope, cæteræ non possunt exerceri, sinè quibus nec societas humana rectè firmabitur, nec ars vlla finem suum assequetur. Agriculturæ, nisi faber ferrarius vomerem, falcem, ligonem, securim, ac plurima alia comodat, nisi faber lignarius aratrum fabricet, & vehiculum ad fructus deportandos extruat, nisi corariorum artifices præstent ligulam, nisi ædificator aliquis arantibus bobus stabulû, rusticis verò tuguriû aliquod ædificet, nisi deniq; Pistoris artificium accedat, nihil omnino proderit, suiq; commoda deperdètur. Huiusmodi quoq; textoria ars est, multum enim præfidij, vt absolutum suum opus perficiat, deposcit. Hinc est, vt vna quæq; ars se ipsa tantum non contenta, aliarum artium ope indigeat, ita vt si sola esset, optatum finem nequaquam assequeretur.

Porro artifices maxima Principi subsidia referunt, nam negotiatores alliciunt, ocium fugant, opes important; an

Ecce a verò

Summa artificum
cui necessitas

Vtopienses
mos.

Omnis artes inter se sunt
connexæ, &
vnaquæque
aliena ope
indigeat.

Maxima Princi-
cipi paratur
ab artificibus
subsidia.

Si natura
materiã ex-
hibet, ars
plura alia
suppeditat
Reipublicæ
vtilia.
Cõsideratur
vtilitas, quã
ex industria
Belgica Re-
gio percepit

Præter alia
commoda,
etiã vagi ad
ministeria
adhibetur,
quod summũ
eis est com-
modum.
Quæ agenda
sunt à Prin-
cipe, vt di-
tione suã po-
pulo referã
videre pos-
sit.
Quidq; etiã
agendum, ne
regio disera-
tur.

Sũmo hono-
re afficienda
est artificum
industria, vt
diuites ipsi

Verò id commodè honesteq; fieri possit, docent ea, quæ à Belgis in vsum deducta sunt; lanificia enim tractant, pannos lineos, laneosq; contextunt, quibus Germaniam, Galliam, Hispaniam, Africam, Asiam, Indiam vtramq; vestiunt, summaq; ex hac honesta negotiatione promanat vtilitas; licet enim natura materiam, ac subiectum suppeditet, eiusdem tamen humani ingenij acumen, atq; industria nouam, inusitatamq; formarum varietatem inducit; lana est rudis, simplexq; naturæ fructus; ex hoc tamen ijs plura sunt commoda, qui eam carminant, ac pectūt, qui lauant, ac purgant, qui texunt, qui tingunt, qui hinc indè transportant, qui vendunt, qui vestes indè consarcinant, idem quoq; in omni ferè materia videre est; Belgica Regio nullas habet metallorum venas, nec tamen, quandiũ pace frui licuit, ob multa varia, & incredibilia opera, quæ ibi, vt dictum est, inenarrabili industria fieri solent, nec Hungariæ, nec Transiluanix auri feracissimarum Regionum opibus cessit, nec in vniuersa Europa vlla pars erat, quæ tam exiguo spatio, tot, tantas, tam opulentas, tã frequentes populo, tam omnibus artibus mercatura in primis florentes Ciuitates comprehendant. Dixi, artifices fugare ociũ; id enim semper fit, nam cum pueri ad leuiora adhibentur artium ministeria, ita vt nemo vacet, tota vrbe vagi coercentur, quibus non facultas, sed laborandi deest voluntas, quæ sæpè amissa semel nunquam potest reperiri; si id perfectè seruatur, decuplo minor erit pauperum numerus, qui importunis precibus, vel in tẽplo, vel in foro negotiosos ciues perturbant. Quis igitur vtilitatem hanc tam facillè contemnet? Principem itaq;, qui ditionem suam refertam populo reddere voluerit; cuiuscumq; generis honesta artificia in eam intromittat; quod commodissimè præstabit, si ex alijs regionibus excellentissimos quosq; artifices sibi deuinciat, emeritis conducatur stipendijs, atq; opportunum fauorem ad honestè viuendum suppeditet; tũ si præclara ingenia, eorumq; opera amare se, & magnificere demonstrauerit, ijsq;, qui perfectissimũ aliquod suæ artis opus elaborarint, præmia statuerit, nec vllò prorsus modo permiserit cruda, vel infecta aliqua è ditione ipsius efferri, vt sunt lana, fila, serica, ligna, metalla, ac similia; simul enim cum materia artifices quoq; discedunt, & ex elaborata perfectè materia plures, quàm ex materia rudi lucrum faciunt; quinimò & Principum redditus ex operum distractionibus multis opulētiores fiunt, quàm ex sola materiarum distractione, quod cum superioribus annis iam agnouissent Gallix, & Angliæ Reges, lanam e Regnis suis exportari prohibuerunt. Superius quoq; allatæ vtilitati accedit, vt artificum industria debito afficiatur honore, & quædam artes ita honeste habeantur, vt eas quoq; diuites ipsi exercere non dedignentur.

tur. Duplicem ob causam, ardebat Pláto, deserendas esse tunc diuitias, cum nimiam paupertatem; diuites enim otio, & solux diuisiunt, pauperes nec ipsa instrumenta, nec materiam habent, circa quam se possint exercere. Hæc tamen nunquam decerunt, si quidem Princeps voluerit. In Oriente armentorum cura honestissima, & Regia quoque habebatur agricultura, nemorum, vitiumque plantatio magnæ dignitati dabatur. Quæ liberales sunt, non minime habeantur, ut picturæ, sculpsuræ, architectonicæ, sclopetorum, arcuum, bipennium, ensium fabricandorum studia, ac cætera omnia, quæ ad aquarum medicarum distillationes spectant, herbarumque curas. Hi enim irritò conatu diuitiarum ingens cumulus, atque laboriosum studium in Alchimia impenditur, cum non potius certo euentu in re. utili plura etiam impendantur. Cuius dubio ausu indè emendicant commoda, vnde sæpè deuenire in commoda. Prudentis Principis prudens hæc erit sollicitudo, ut opera, & artificia sine dolo, sine fucò, sine fraude iuxta præclaras cuiusque artis leges perficiantur, ideoque singulis perfectis operibus, eos diligenter curabit, quorum scilicet partes erunt, ut rectè cognoscant, an secundum bonam fidem fiant opera. Capendum etiam, ne sint monopolia, non sint ergolabi, ut moriant iura civilia, sine alicuius societatis specie fiant eadem monopolia, seditionesque nimium postea ipsi Principi moleste.

mercaturam
exerceant.

Prohibendus
est dolo, ne
cum fraude
opera conte-
xantur.

Prohibendo
etiã mono-
polia.

Quæ maxi-
mè curanda
à Principe
Agricultura

Princeps tueatur maxime agriculturam, eamque quantum poterit ab oneribus immunitatem reddat.

CAPUT XXXVIII.

HUMANAE speciei conseruationis, perpetuæque præseruationis Agricultura est fundamentum. Agriculturam autem hoc loco omnem illam industriam appello, quæ circa terram exercetur, aut cum terra aliquod commercium habet. Principis munus est, hanc modis omnibus promouere, eiusque gratia singularem fauorem, ac beneuolentia signa demonstrare; si enim aliquis in

Republica erit, qui suo ingenio fertiliores reddiderit campos; nouamque rationem eos diligentius excolendi inuenerit; his faueat Princeps, atque etiam opem suam spondeat. Quod certe faciet, si omnia, quæ ad publicum agrorum bonum spectant, suppeditauerit,

Prudentia per
bilia agro-
rum bonum
spectantia.

Nihil negli-
gi, quod cul-
turae nō desti-
netur, curan-
dū est Prin-
cipi.

Germania id
docet, quae
olim in
pauca
villis

Germania
olim in
pauca
villis

Si in ditio-
ce femina nō
reperiet Pri-
nceps, aliudē
adferri cura-
bit.

Agri-
cola-
sunt a tribu-
tis donestū
di immunes

pedite acris, ac inferit, ut est siccate paludes, flumina, ac rivulos per regio-
nes passim deducere; quibus irrigata cellis vberiores ferat fru-
ctus. Qua in re nunquam satis laudari potest veterum Mediola-
nensium Ducum prudentia, atque industria, qui ex Ticino, atque
Abdua fluminibus duobus derivatis canalibus foelicissimum il-
lum agrum supra quam credi potest, foecundū reddidere. Prin-
cipis est etiam circumspicere, quid negligatur, quid coli possit a
agricolam enim ignavia ac desuetudine plurima terrarum in-
gera fertilia inculta, ac horrida sylvescunt, quae unquam Regio
Aegypto cultior ē hanc tamē Augustus purgatis Nilī fossis, quae
oblinitae erant, longē feraciorum fecit, ut annosam Romae cer-
tiorē, opulentiorēque haberet. Verum quale, quantumque sit
emolumentum, quod ex agriculturae studio habetur, clarē aper-
tēque docet Principem Germania, quae olim cultu aspera, & vil-
libus, & ipso pane carens vilissimo ciborum genere, pultibus vi-
delicet utebatur, consulatur Caesari, cuius aetate sexcenta mil-
liaria sine cultore squallebant, non verō tot urbium frequentia
refecta est, ut nulli regioni cedat. Vetus olim in Belgio, Germa-
niaque miserimus, nec alius esse putabatur, domus vix vllae, quae-
que paucae reperiebantur, specum similitudinem referebant, gē-
tandem in Italia solaque ferarum pelle obsita, vilis, despecta que ab
omnibus habebatur. Sola igitur Agricultura magistra insignes
conditae sunt vrbes, ipsique agri licet steriles foecunditatem quasi
didicerunt; nihil itaque eorum intermittere Princeps, quibus di-
tionem suam quam foecundissimam reddere possit, quod si earū
rerum plantae, aut femina, in ipsius ditione non reperiantur, ea
aliunde, summis licet impensis, ut adferantur, curabit; sic Romani
ex ultimis Asiae partibus cerasas, mala, persica, itemque ex
Africa non paucos fructus petierunt. Bambiagium Aegypto
olim proprium, hodie etiam Cyprus, Malta, & Calabria produ-
cunt. Quod si Princeps pecularem quandam non addiderit di-
ligentiam, cultura non satis, superque cautum erit. Agri enim nō
modo grandinae, bellique, ingruentis tempestate, sed maximē etiā
Principis incuria, ac similibus oneribus sterilescunt. Quaedam
loca eodem si multo tempore depascuntur milites tū amici, tū
infesti Principis, tū etiam gravissima tributorum onera; ita ut
quaecumque diligenti cultura destituantur, quin immo saepe ipso-
rum domini ob nimiam, atque immoderata tributa sterilitate mē-
riuntur, ut exactores eunt. Quae igitur agrorum cura esse po-
test, si melior conferretur esse sterilitas, quam crudellas depecula-
torum malo, sed specioso quodam iuri grassantium? Magna erit
Prudentia Principis, si a tributis agricolas conferret immunes,
& ab Aulicorum nobilium potentumque iniurijs. Hinc illa prae-
clara

clara lex, ne bonum aratorem pignori accipere licet, si pro re-
 pua fallis agricola male vexentur, villas, pagi q; suos Judices ha-
 beant. Hinc plurima vilitas, non coguntur in vrbes, non arcen-
 tur a labore, facilius licem componunt, breuiori compendio ius
 dicitur, ne imperitia obijci potest. Habent ibi lites, non mille
 prope modum triciis inuolutas, paucas q; leges, ex quibus senten-
 tiam dicunt, quod si res difficilior ageretur, ad consilia causa rei-
 citur. Ipsorum verò est, ut mercatorum causa mercatoribus, ita
 rusticorum rusticis, & fabrorum fabris committantur, modo à
 periso iudice dirigantur, ne à communi iure recedant. Hæ priui-
 legia Agricolis vbiq; à Principe sunt constituta, quibus, si sanè
 potuerint, Principi nihil opus esset, noua quotidie vestigalia,
 noua q; tributa imponere. Terram iam satis constat esse secun-
 danam ad conseruandam dignitatem, hostem q; arcendum; quod
 si Tardè, qui tantum terræ desertæ, ac fertilibus possident, vel mille-
 famam ad quam partem in Græcia, in Asia, Palestina, & serio col-
 landam susciperent, faciliè tantos greges, quâtos Iosaphat, Eze-
 chias, hostes in sumptum vitæ totius possent sustentare; quod cer-
 tè non posse, colentium inopia videmus, quæ aliundè non fit,
 nisi quia Libycarum subditis persuasum est omnia sua propria esse
 Imperatoris, quorum dominium sibi indecorè usurpat, hinc
 ideoque terra Agricolarum ante, atq; hominibus destituitur.
 Prouidus itaque sit Princeps, ut Agricolis iura conferuet, ne
 ceteris magis intenti negotijs, quam rusticis operibus Agricul-
 turæ iustitia Reipublicæ quoque statum ad miserimum tradat
 detrimentum.

Que vilitas
 exinde per-
 cipitur.

Quæ deinde
 à Puris vil-
 litas, si heri
 desertâ quæ
 tam habent
 serio colendâ,
 susciperent.

*Quomodo pauperes, ac infima sortis homines
 in fide sint continendi.*

CAPVT XXXX.

M.A.M. facile quietem publicam euerant
 pauperes, vilisq; conditionis homines, cõ-
 tinua docentur pericula. Nihil enim habet
 humiliter, quo vitam feliciter traducere
 valeant, quod est in causa, ut ad noua com-
 pellantur, quibus familiarem rem suã spe-
 re nescit posse subleuare, etiam si Reipublicæ
 dampnum impendat. Hi verò adeo insole-
 scunt, ut in Reipublicæ moderatore atroximè coercantur,
 pericula

quibus
 in fide
 continendi.

capitulum
 xxx.

de
 Decembris
 mensis
 lentia.

pericula maxima is Princeps experietur, qui rerum suarum ob-
 remptor tam liberis habenas laxare permiserit. Ceterum Reipub-
 licae exitium molitus eos praecipue ad se petierit, quibus dispo-
 rata profus fortuna aduersabatur. Ceterum Patriae affectans Im-
 perium eos omnes ad se aggregauit, qui a re alieno contracto
 obstricti erant, eorum operam sibi commodam ratus, quo quiprae-
 senti statu minimè contenti facile ad res nouas, ac Reipublicas;
 non dico mutationem, sed & euerisionè impellerentur; quin om-
 nes, quotquot patriae suae libertatem inuasum, hominum eius-
 modi egentium, ac obertorum opera usi sunt; ex omni autem
 egentiu numero facillimè ad quoduis flagitium, vel vitia aspor-
 tantur, qui ex ingenti diuitiarum copia in egestatem suam pro-
 lapsi; ex quibus patet in viro magis apud vulgus aucto-ritatis
 non minus egestatem, quam nimiam opulentiam moruebit esse,
 ac periculosa in Reipublica. In Galliae Regno funesta illa per-
 turbationes, ac ciuilia bella ab isto hominum genere praecipue
 suborta sunt; cum enim bello, quod tanta contentione abet
 Christianissimum Galliae, & Catholicum Hispaniae Reges: tot
 annis gestum fuit, iam Principes, quam plurima opum ac pars
 suas opes profudissent, pace verò composita, milites largius suis
 rebus usi non haberent, unde pristinum horum merentur, haud
 siastica bona occupare constituerant; sine pra igitur ex huius-
 eman nouam vocant Religionem, occasione; ciuile bellum uol-
 uerunt, quo integerrimum antea Regnum ad extremas miseria
 sedatum fuit. Horum conatibus, varijs rationibus potest Prin-
 cept occurrere; perutilis tamen ea erit, si tales homines operis
 bus, aut artibus facitandis adhibuerit, quibus se suosq; susten-
 tare queant; cum enim otium iam desides fecerit, & inopes non
 alio modo corda eorum erit egestate, nisi in illa dignitate, & otio
 occurratur. Si hi aliquid pra manibus habeant, quo sibi victum
 queritent, nocua alijs non parant, sibi salutem conquirunt, vt
 propterea & ipsi non modo viuât, sed etiam sine Reipublice in-
 commodo vitam tradunt. Horum, innumerabiles propè recē-
 sentur ordines, qui, vt e Reipublica exterminentur, non deerit
 vnquam Principis Iustitia, si suas eò dirigat cogitationes, vt suū
 Impetium saluum, quosumq; esse velit. Alij enim sunt, qui, pro-
 fugi victum obsequium queritantes homines, qui varijs artibus se
 à se ipsis longe diuersos dissimulant, habent alee, taxillo, um q; ue
 usum, habent, & alia secreta receptacula, quibus aperte, & per
 dolos huic, illiue machinantur, quorum opera est tã Reipublice
 perniciosa, vt ex his familiarum euerisiones, homicidia, stupra,
 tenocinia, & quaecumq; scelera, que mente concipi possunt, emā-
 nare, certè sic Princeps facile perpeeturus. Morbis, qui ex his
 profluunt, sanè medebitur, si suscepta occasione trinitiam adhibe-
 tur.

Rostu opera
 ad Imperio-
 ru occupa-
 tionē pluri-
 mos usus
 fuisse.

Qui prae-
 pue ad flagi-
 tia perpetrā-
 da feruntur.

Saepe nimia
 opulenta ma-
 gis, qui ege-
 rit, in eum
 da, praecipue
 origo
 bellarū, in-
 ter Galliae
 Hispaniae
 Reges.

Praecipuum
 remedium
 coercenda
 nimis ege-
 ru licentia.

Consideratur
 egentium
 ordines.

Id genus ho-
 minibus p-
 penitētia
 habet mede-
 la.

tur. Si quæ rixa, si quod homicidium, si quæ armorum concussio perstrepat, illorum semper fieri culpa deprehendet, qui ex raptis, rixis, contentionibusque victum sibi parant. Indè etiã grassatores publicarum viarum, qui, vt ventri indulgeant, scortis satis faciant, induti magnificè incedant, taxillisque tandem ludere valeant, nulla omittunt scelera, quibus animum non adijciant. Suspendèdos furca dixerim, nisi remis addicti Principi aliquod pro tot incommodis afferant emolumentum, & ni plures, quas patiuntur, mortes, maioris, quàm vna tantum, quam obeunt, cum laqueo suspenduntur, doloris sint. Altera est secta eorum, qui Eremiticam, siuè solitariam vitam profitentur, non diuinò quidem acti spiritu, sed simulatæ religionis specie se pigritiæ, ac ocio tot malorum fomitibus mancipantes. Horum stirpem, si nõ exterminandam, saltem laboribus fatigandam vellem, vt otium illud Religionis contactum velamine patefieret, laborisque huius fallacis loco succederet verus, qui vehementer eos cum aliqua Principis vtilitate vexaret. Sancitis legibus voluit Solon, ne filius senescentem patrem, à quo nullam artem esset edoctus, alere teneretur. Firmissima apud Sinas lex est, vt eandem artem filij, quàm pater, exercent. Ex hoc enim duplex commodum consequitur; nimirum artes omnes singularem quandam excellentiam, ac perfectionem acquirunt. Deinde verò cuilibet occasio est domi suæ discendi ea, quæ ad victum sibi, suisque comparandum sunt necessaria. Ad laborem quoque cæci, & claudi pro viribus sunt cogendi, nec vllus vnquam publicis sustentandus est impensis, nisi qui, vel deplorata sunt valetudine, vel viribus omninò destituti. Augustus Cæsar filiam, & neptes ita instituit, vt Regio licet diademate ornatas, lanificio tamen voluerit assuetas. Verùm, quia exercitationem aliquam mechanicam non omnes possunt facitäre, Principis est dare operam, vt egètibus lucri opportuna porrigatur materia. Hinc est, vt Augustus Cæsar sumptuosa plurima extruxerit palatia, & ad idem studiũ opulentiores Ciuitates incitauerit; quapropter nunquam Princeps ijs, qui minorem sumptum suggerunt, seũ quid minoribus expensis fieri posse, benignas præbeat aures. Plebem his sumptibus sustentare non modo vtile, sed & gloriosum; Vespasianum sic imitetur, qui inuentum cuiusdam Architecti laudauit maxime; immò etiam præmio ingeniosum laborem compensauit, sed monito non fuit vsus, vti plebis pabulo aduersante.

Considera
alia horum
secta.

Quod reme
diũ sit adhi
bendũ, pro
ponitur.

Quã præcla
ra apud Si
nas lex est,
vt eadẽ filij,
quã pater ar
tẽ exercent,
& quæ com
moda.
Cæci, & clau
di sunt ad la
bores cogẽ
di.

Non sunt à
Principe p
bendæ aures
in damnum
egentiũ mi
nores sum
ptus suggerẽ
tibus.

Quanto

Quanto studio Princeps ea, quæ à finitimis, ac longinquis geruntur, debet inuestigare, quamq; ei finitimorum amicitia sit necessaria.

CAPVT XXXXI.

Quam maxime cōducatur alibi gestorū scientia.

Per quos maxime aliena gesta panduntur.

Duplex Principis amicorum genus.

Quomodo alteri Principi inservientes sint amici comparandi.

Cōsiderantur plures artes in usum deducendæ, ut aliena secreta explorentur.

PERSPECTIS rectè à Principe, quæ ad res spectant internas, subditorum scilicet naturis, quæ externi meditentur, & peragant, diligenti inuestiget mente, suadeo. Quæ in re tantum impendunt laboris Principes, ut se nunquam incolumes putent, ni eorum scientiam, quæ alibi geruntur, sint edocti. Et certè mirum est, quantum, & belli tempore, & pacis utilitatis afferat eorum scientia, & inscitia, quæ in vicinorū maxime Principum aulis consuluntur, ac deliberantur. Incidunt enim sæpè res, quibus, nisi maturè obuiam eatur, pacem turbare, bellumq; consistare, aut damnum conciliare, aut utilitatibus detrimentum aliquod afferre possunt. Quæ potissimum sunt rationes, quibus harum cognitio rerum acquiritur, Amicorum scilicet, aut exploratorum opera. Hi ut plurimum infideles, illi parum sinceri, atq; ideo maturi Iudicij trutina probè sunt expendendi. Horum amicorum quemadmodū duplex est genus, quorum nonnulli in aulis Principum degunt, nonnulli in Ciuitatibus, qui nimium potentes, sæpè pro gratijs beneficia rependunt Principi ita diuersa semper ars in his parandis exigitur, quam si benè is non tractet, nō rarè propriæ iacturæ periculum minimè effugiet. Qui Principi inserviunt, non tam facilè comparantur amici; labor inusitatus, industria efficax satis apertè requiritur, quam tamen benè impensam crediderim, si pecuniæ vis exquisitissima Prudentia administratæ aditum ad quæcumq; occulta patefaciet. Summa semper erit Prudentia, qua hominem tentare, huncq; in sui fidem transferre, quis elaboret, ut omnium quæ aguntur, quæuè agi creduntur, incerta non suppetat fides. Variæ se se offerunt occasiones Principi, quibus Aulicum præpotentè alterius Principis allicere potest; non enim vno impetu blanditiarum cura ad sui votum pertrahendum existimarem; plura sūt blandimenta; si hunc vno, aut altero irritum senserit Princeps, facilis erit præda, nec retis necessaria, cum auaritiæ correptum morbo hunc senserit. At fortassè erunt hæc inconsulta; si enim

se laqueis munerum corripitur non patietur, eo res perducetur, ut speciosiori alia fictione Princeps sui voti summam contingat. Noua inter Aulicos alterius Aulici vicissim introducitur amicitia, cuius ope quisque pro suo expiscari Principe ab altero conatur, quod in alterius Principis deliberationem venit. Et hi sane, se aut vicissim decipiunt, aut si fors alteri obtegit, rerum futurum conscriptione ab altero, quid certi, uti callidior Aulicus emeretur. Sed hi saepe omnes suos fallere Principes varijs artibus non desistunt. Saepe infidus ille erit, qui Principi se fidum insinuat, alterum vero corruptum; Ut vero simulatam fidem representet firmiorem, plures, quam accipiat, litteras conscribit, & saepe ex huius calamo exarantur gesta, ut gerenda ab alienis litteris extorqueat. Idcirco in horum Mercatura, quorum quisque se gratia pollere apud suum Principem gloriatur, & qui saepe inter se quandam animi propensionem indicant, ut saltem ea, quae vulgata sunt vtrique; Aulæ, explicentur, inuigilabit Princeps, ne dum vulpem ad mortem perducere laqueis conetur, a suo Aulico altera veluti vulpes ad interitum protrahatur. Altera conquirendi amicos in Ciuitatibus, & Prouincijs ratio erit, ut beneficijs alliciat; Hi uti, qui iam eminentes spicæ præ alijs superesse exoptant, nouas semper clientelas Principum vicinorum conquirunt, ut his quasi tumidiores facti suam superbiam vim in suis ostentent Ciuitatibus, se semper paratos pro beneficii Principis incolumitate, ditionisque salute profitentur ad sanguinem effundendum, facultates, opes & cognatos, denique & amicos disperdendos. Quod uti Principi maximum commodum affert, qui non subditos pro sui salute vitæ prodigos, immò quacumque turbulenti temporis occasione sibi aduersaturos videt; ita summa ope elaborandum est, ut hos comparet, hos alliciat, hos foueat; beneficium collatum in virum, qui suam velit ubique conseruare, ac augere dignitatem, ipsum rationis usum perturbat. Ad sunt Aulici, qui affines, siue agnati prepotentem Aulicorum alterius Principis feram hanc ad venatum deducunt. Si Princeps in eo suscipiendo, eique blandiendo solus, & efficax; captiuum se semper ille qui tot beneficia accepit, profitebitur, nec erit vquam tempus, quo è cauea egredi audeat. Verum sit Princeps, qui has conquirat amicitias, sit, qui seruet, ac foueat, ne Aulico suo nouas comparandi libertatem permittat. Hinc duplex incommodum accidere, comperio; Qui iam veteres sunt amici, dedignantur, nec eodem quo antea, boni animi effectum Principem colunt; immò, si alios nouos præferri vident, inuident satis infensis; & qui antea huius magnitudinem augeri summopere exoptabant, nunc non in imum tantum deiici peroptant, immò cuiuscumque; in curam participes fieri student. Alterum est incommodum, quod

Quid saepe inter aulicos diuersorum Principum ad horum exitum contingit.

Quid agendum Principi, ut horum fraudes euitet.

Alteram conquirendi amicos artem.

Quam magna vis beneficii prudens sit Princeps in blandiendis amicis.

Amicitiam esse potius à Principe comparandam, quam ab Aulicis, quibus nulla libertas nouas conquirendi permittenda. Et quæ hinc incommoda

Prudēs sit in
Principe
amicitiarū
vlus.

Periculosū
est omnibus
velle crede-
re.
Exemplum
Ferdinandi
Gonzaghæ.

Quæ regula
obseruanda
in aliorum
monitijs, &
nuntijs.

Quomodo
conseruetur
amor, ne in
sui locū su-
beat diffidē-
tia.

Quæ in hoc
p̄cipuē no-
tanda.

quod Princeps se in Aulici cliētelam tradit, cum paratis ab hoc subsidijs suam propemodum fulciat auctoritatem. Se in seruitutem proicit Princeps, dum se amicitijs mancipat, quibus se semper spoliatum cōspiciet, dum Aulici votis assentiri minimè uoluerit. His amicitiarum positis fundamentis in vsu moderatè prudenterq; se habeat Princeps, cum vix vllus magis affectus hominum regnet, quàm in alienis inuestigandis curiosa sollicitudo, quæ prudenter admodum, & solerter est celanda; tùm, vt cautè agantur omnia; tùm ne suspectum, ac odiosum pacis p̄sertim tempore se ipsum Princeps reddat. Amicorum opera in vicinorū rebus exquirendis plures prudentissimi vsi fuerūt, quæ ni diligenter, ac maturè examinentur, periculum est, ne potius negotio afferant detrimentum, quàm subsidium. Periculosum est quippe omnia credere, & ad credita consilia sua dirigere. Cū Ferdinando Gonzaghæ Genuæ renuntiatum esset Horatium Reztium, & Georgium Tricerchium nobiles Senēses, cum Galilis de Mediolanensi arce occupanda consilium habere, res ea Gonzaghæ tam absurda visa est, vt falsissimum hoc totum esse existimaret, neque enim credibile censebat exteros hosce duos opibus, ac amicis destitutos temerarium hoc ausum, vel animo quidem posse machinari. Paucis tamen post diebus verissimum id deprehensum est, nec quicquam arci illi saluti fuit, quā quod scalæ duobus palmis iusto breuiore inuentæ fuerant; qua amissa, quæ consecuta fuissent, facilè quisquis animo comprehendet. Quod quidem periculum, & alia multa nunquam subiisset Gonzagha, si Regulas de eiusmodi aliorum monitijs, & nuntijs sedulo obseruasset, ex quibus p̄cipuē sunt. Audire omnia, secreta habere omnia, examinare diligenter omnia omnibus expensis circumstantijs, & conditionibus personarum, rerum, loci, temporis, & alijs, ex quibus aliquo modo vel poterint falsa cognosci; Postremò ita se vicinorum Principum animis insinuare, tantamq; beneuolentiam sibi conciliare, vt deliberationum, & consiliorum, quæ in conuentibus ipsorum tractantur, quodammodo sit particeps. Quanti vero interfit ita à vicinis amari, vt certam quoq; in ipso ponant fiduciā, omnibus perspiciuum est, nec vllis ad hoc comprobandum opus est exemplis; Qui verò amor ille, vel fiducia acquiratur, nemini politicarum rerū paulò peritiori est obscurum. Verùm ita se gerere, vt amor hic integer conseruetur, neq; fiducia illa diffidentia quasi nube obtegatur, singularis est Prudentia, & dexteritatis; Cum enim dolor interdum, & molestia eorum, quæ fiunt, ita premi, & celari nō possit, quin eius aliqua se se in medium prodant inditia, sit plerumq; vt diū emendicata beneuolentia vno pereat momento, quod, vt euitetur, duo notanda duxerim; Ne vlla offensionis, vel simulta-

tis

eis signa in eos præferat Princeps quos fidere sibi velit. Alter est, ut in doloris sensu operam det, ut culpa in ministrum aliquem conferri, & emendari queat, mente tamen, & tacito mentis sensu, quod ad rei ipsius summam, dissimulato.

Quæ causa Civitatem populo, ac magnificentia ornatam referant.

C A P V T XXXVII.

V amplissimæ conditionis sit Civitas, atque inter præcipuas habeatur, tria potissimum requiri statuo, situs satis videlicet aptam commoditatem, agri fertilitatem, summamque huc, illucque asportandi merces facilitatem. His sanè tribus si decoretur Civitas, illis, quæ à Politicis traduntur, prerogatiuis fruetur, quibus sui splendorem, & alia summi

ornatus insignia consequetur. Situs commoditatem eam appellaram, quæ Civitati, siue Vrbi peculiare illud munus tribuit, ut quæ supersunt, alio aduehendi, quæque necessaria, aliunde exportandi, haud difficilis sit facilitas. Nec, si hæc non erit facultas, illa, quæ creditur, erit utilitas; si enim non habeat, quæ aliis superpeditet regionibus, nec quæ ex alijs in sui trahat emolumentum, erit Vrbs, quæ solum vectionibus alienis erit opportuna; omnesque, quæ inde consequentur utilitates, ad eas, ad quas erunt destinatæ, regiones, referentur. Civitates quæ præruptis in montibus sitæ sunt, alio merces transmittunt; quamvis ex suis, quasi visceribus proferri videantur, non tamen unquam populo referentur dicentur, cum ea solum, quæ in alienas, deuehuntur Provincias, possint transferre. Quæ autem in littoribus resident, satis præcipuæ summam sibi vindicant locum, Ianua, Venetiæ, Vlisippo, na, Antuerpium summæ Civitates non illis quasi limitibus consistunt, ut quæ vltro citroque desiderantur, sint tanquam manus, quæ, & vltro, citroque præbeant, sed sunt Portoria quædam, quæ summam ex commercijs, quæ hinc inde aduehuntur, percipiunt utilitatem, quæ necesse est ad sui, ac ad alienum usum ita suppediant, ut miro etiam alijs sint emolumento.

Vbertatè sollicità desiderari in Civitate; satis in victu, vestituque, adest illa comoditas, quæ hominè alit, nec nisi ex agro percipi hanc videmus, & frustra semper erit illa quies, qua se Civitas præditâ proficetur, dùm rebus necessarijs minimè exuberet, quæ quo plures fructus glignit ac emittit, eo magis suos alit, aliosque

Quæ requirantur ad urbium amplitudinem, ac dignitatem.

Quatenus necessaria deficiat ad tantam amplitudinem non erit urbs, nec provincia inter præcipuas habetur.

Differentia inter Civitates in præcipuis motibus, & maritimis, cum illæ non satis opulente, hæc vero satis ditæ sint.

Vbertas sola præcipua requiritur in Civitate.

Sæpè opulētā prouinciarū populo destituta.

Præcipuè creditur rō, quia opibus affluētēs labores maxime refugiūt

Ni adsit cōmoditas siue ex terra, siue ex aqua deueniēdi merces, soli vbertas parū prodest.

Portus summā cōmodū summa affert cōmoditatē.

Flumina etiā sunt summā cōmodi, ex quibus plures alij riuiprofluūt

fruitur, qui cū maximo emolumento coemant, ac mercētur. Verū, nec hāc vnā soli vbertatē sufficere dixerim; plurimas opulentas Prouincias vidimus, quæ tantū omniū rerū florent copia, vt alijs nulla quidē in re possint inuidere, tā esse magnarū frequentia vrbiū destitutas, vt oppidula potius esse dicantur; quæadmodū in Pedemontana regione, quæ tā ferax est. In Anglia, in qua non adsunt insignes vrbes, & in Gallia, in qua, Lutetijs exceptis, quæ tantū feraci vtuntur solo, nullas vidimus vrbes, quæ peculiari illo fruuntur honore, vt inter præclaras, magnificasq; connumerentur; & tamen certissimū est in Gallia plures regiones esse, quæ locorū amoenitate, & agrorū fertilitate sūt instructæ, & Lutetijs, & quibuscumq; alijs sunt superiores, cuius rei veram hanc esse arbitror rationē, quia quæ opibus circūfluūt, nec alijs præstāt facultatibus, in suis quasi diuitijs torpescunt, laboremq; quā maxime refugiunt. Nō ideo vbertatē soli causā præstantiorē vrbis magnificentiæ dixerim, ni agri fructus nō tantū ad cōmodū indigenarū maturescant, verū alijs quoq; exteris eorū vtilitas conferatur. Neq; hæc vnquā efficietur, nisi ex ea facultate, quæ tū ex terrā, tū ex aquæ cōmodo nobis prouenit. Quāobrem ex terra facilis erit mercium aduectio, cum viæ haud sint difficiles equis, mulis, curribus, nec sint præuia, vel saltus, qui inauessibiles viatores, Mercatores alio abducūt. Ex aqua erit summa facultas, si facilis erit nauigatio, & hanc vtiq; summi commodi esse sæper censuerim, cū, & breui tēpore, & minori dispendio magna mercum vis huc, illucq; importetur. Maria, Flumina, Lacus, Riuusque felices nobis præstant nauigationes, quibus nobis ipsis quæstū, ceteris paramus. Disiuncti certè sumus ab alijs regionibus, quas interiacet Mare, nō tamē tā disiuncti videmur; quin hoc præstantissimū elementū aquæ sit velut quoddā intermediū, quod nos in felici omni rerū cōmunicatione coniungat, nec tā penuria alienius rei elaboramus, vt statim in nostris quasi nata regionibus ab aqua felicissimè nobis impertiatur. Huic tā præclare facultatis affinē vellē portus cōmoditatē, quæ, ni præsto sit, infelix nauigatio propemodū erit, & intuta; aut natura erit, aut manu paratus, quouis modo proficiuus. Adsunt lacus, vti plura maria nauigationi, commercijsq; idonea; flumina etiā nō paruipédenda arbitror eaq; magis, quæ decurrunt per loca opulēta, quæq; maiora habent decurrēdi spatia vti Padū in Italia, in Belgio Scheldā, in Gallia Sennā, in Germania Rhenū, ac Danubiū. At certe ex his plurimi corruati riuus alijs regionibus tam opulento destitutus præsidio summe erunt salutis; Quod naturæ demum non est, id ars elaboret, ac perficiat. Multas Ciuitates in Gallia, Germania tam celebre dicatas commoditate vidimus, Verū Mediolanū alios riuos excessisse pro cōperto habemus, cū vnū excuauit,

cauarit, qui & aquas à Ticino, & à lacu maiori, & ab Abdua flumine hauriat, vt facilis sit omnium, quæ in Mediolanensi regione, & alibi nascuntur, transuectio; Si Prouinciam vno, vel altero flumine ditatam, ex quibus noui profluant riuli; vndiq; percurrentes, & circumquaq; vagantes quis conspexerit, non immeritò opulentissimam etiàm fatebitur. Sunt venæ, per quas sanguis per totum corpus, cui alimentum præbeant; diffunditur; Varij hinc riuli, qui ex solo emanant flumine, si in varios quasi alueos superfluat, Quæ non erunt alimenta toti illi Prouinciæ? Eæ itaq; dicuntur vrbes satis opulentæ, quæ plurimum aquarum commoditate fruuntur.

Quæcumq; prouinciæ vno vel altero flumine ditatæ sunt opulentissimæ.

At vero, vt insit aliqua vis, quæ gentes magis huc, quàm illuc impellat, præter illam commerciorum facultatem, necessarium duco. Non hæc enumerantur, quæ præcipuè à Romanis in vsum præstita fuere, vt mirum in modum Romana vrbs cresceret. De Afilo, Colonia, Religione hic pertractare non est mens, neq; ratio. Alia deducam haud inusitata, summiq; decoris; Academijs vellem, institueret Princeps; cum enim duobus modis ad honores, dignitatesq; pateat aditus; armorum scilicet vsu, & litterarum studijs; sanè illa pertractantur in hostilibus campis; hæc exercentur in Academijs, quæ studiosis semper honores ob insignem doctrinæ ornamentum tribuere. Ad hæc autè eo magis hi incitabuntur, quo magis se priuilegijs donatos à Principe sentiãt, non vt his quasi illecebris in vitia prolabantur, sed vt hilariori animo maiori scientiarum acquirendarum desiderio exardescãt, in studiaq; magis incumbant; Si harum loci aeris amoenitate, ac salubritate, præcipuisq; alijs ornamentis fruuntur, facilis erit institutio, & disciplina Tales Athenæ, & Rhodus, quibus maxime locis florere scientiæ, Galeatius Vicecomes sola ductus cupiditate Ticinum, propagandi subditis sauerissimas imposuit pœnas, ne alio studiorum causa se conferrent; Quod idem à nonnullis Italiae Principibus factitatum vidimus.

Academiæ sunt instituenda.

Non illaudatum etiam morem crediderim, si suprema Tribunalia in ea, quæ velit præ alijs excellere; Ciuitate erigi, & exerceri demandet Princeps. Hæc profectò multam semper hominum copiam secum aliunde attrahunt, tum ob iustitiæ ipsius necessitatem, quæ indigentibus sæpè præsentibus nunquam non imperitur, tum ob frequentiam Iurisperitorum, Causidicorum, Notariorum, aliorumq; id genus, tum ob summam, quæ in causis sæpissimè cõsumitur, pecuniæ copiam, quæ huc aduecta, miros suæ opulentiæ edit fructus; Intellexerim tamè hoc summi esse pöderis, si administretur Iustitia Romanorum more, cum agitata summarie nõ tam latas suæ vtilitatis species prodat. In Anglia, & apud Turcas parum refert tanta erigi Tribunalia, cum velo leuato

Tribunalia erigenda.

semper in causis procedatur, & iudicetur, nec lites suū peragantur
cursum, quem, utique si peragerent, sua semper vis pecuniarum pro-
sto esset.

Industria
exercenda.

Industriam summopere commendo; nec tam herent menti
Principis supra à me enarrata; quin & hæc magis præ oculis sit,
cum amplificationis existat verum fundamentum. Immunita-
tes suadeo; Populi enim sæpè adeò sunt oneribus grauari à Prin-
cipibus, aut auaritia, aut necessitate adductis, ut cum aliquam
immunitatis lucem vident, nouum quasi sydus agnoscant, hocq;
tanto Duce illuc se conferunt, ut emolumentum aliquod percipi-
ant. Hoc testantur nundinæ frequentes, quæ vndiq; à merca-
toribus, & populis fiunt; Belgij vrbes Mercatoribus magis cele-
bres, quàm quæcumq; aliæ Europeæ. Nec tantam hanc opulentiam
profluxisse credimus, nisi ex immunitatibus plurimis, quibus sa-
nè neq; inuecta, neq; euecta ullam expensam patiebantur. Quo-
cumq; Ciuitates pro initio instituerunt, decorarunt etiam plu-
rimis priuilegijs; & si granante pestilentie lud perirent accolæ, ut
nouii alienis ex regionibus commigrarent, noua quoq; priuile-
gia addiderunt; Verùm tamen, si in alicuius Ciuitatis potestate
sit habere præcipuam aliquam mercaturam, hæc sanè conferret
ad constabiliendam, & propagandam Rempublicam, quod aut
beneficio terre, aut alicuius artificij præstantia eueniet. Benefi-
cio terre lanas in Hispania, & Anglia excellentes semper vider-
mus; Artificij præstantia, aut ex aquarum qualitatibus, aut in-
colarum ingenio, aut occultis eorundem secretis, aut alia haud
dissimili ratione prouenit. Vti arma Damasci, peristromata Ar-
tas, Ianuæ Holoferica; Mediolani vestes Attalicæ, Venetijs coc-
cineum textile. Nonnullæ sunt vrbes, quæ aliquod commercium
habent, non quia earum regio vario rerum genere sit fertilis,
nec incolæ nouam aliquam exercent artem, sed, vel ob regionis
dominium, vel ob maris propinquitatem. Hispalis ob domina-
tum regionis, est etiam omnium mercium, quæ ex noua Hispa-
nia & Perù aduehuntur, domina; Domina est etiam Vlisipona
eorum omnium, quæ ex Indijs conferuntur, ob solius dominatū
maris, cum huc percurri, nisi Lusitanorum permissu, queat; Aliæ
sunt Ciuitates situs opportunitate omnium ferè mercium do-
minæ, quarum sunt veluti portus quidam. In Oriente Ma-
lacca, & Ormuz; in mediterraneo Mari Alexandria, Bisan-
tium, Messana, Ianua; & in Oceano septentrionali Antuerpia,
Amsterdam, Antiscum, in Germania Francfortis, & No-
rinberga, in quas suas merces important mercatores, ut his fi-
nitimis aduectionis opportunitate prouideatur; idcirco plu-
rimùm conducit Principi, si naturales situs opportunitates
norit, arteque opportuniore reddit, si ad eos navigationem
cuiusdam

cuiusdam terreni aggeris vallo munit, si ad eos nauigationem facilem reddiderit, si nauium exonerationem non nimio sumptu onerabit, si à piratis maria crebris inuasionibus infestari non patietur, si flumina, quæ ex parua aquarum copia parua tantum nauigia sustinent, maiora reddiderit, si asperas, ac montuosas vias faciles, ac planas fieri imperitabit.

Summa etiam erit vtilitas, si quæ Ciuitas in altum extolli velit, aliarum, quæ circumiacent, habeat imperium. Huc enim adueniunt Principum legati, ibi omnes, & ciuiles, & criminales pertractantur causæ, eo prouocationes omnes prouehuntur ibi omnes Imperij facultates, & colliguntur, & expenduntur, ibi omnes ferè illius regionis Proceres suum domiciliū habere student. Ex his causis veluti ex copiosissimo fonte summa auri copia emanat, quæ dulci quadam allēctatione è longinquis regionibus omnes mercatores aduocat, atq; artifices. Ita enim decoratur Ciuitas ædificiorum magnificentia, gentium multitudine, omniq; diuitiarum affluentia; quod testantur illæ, quæ aliquam saltem liberam habuere, aut habent iurisdictionem, Pisæ, Senæ, Ianua, Lucæ, Florentia; tales sunt in Germania multæ Ciuitates, quæ franchæ, & Imperiales appellantur, Norimberga, Lubeca, Augusta.

Verum ex nobilium domicilio insignem prouenire vtilitatem certum est. Hancq; esse causam puto; qua Italix vrbes maiores planè, quàm Gallix, aut alterius Prouinciæ reddantur; cum in Italia mos sit, vt nobiles semper vrbes, Gallorū verò contra suos vicos, oppidaq; incolant, hiq; suas expensas in his extruendis faciant, illi vero eas tùm in ædificiorum vrbanoꝝ cōstructione, tùm rusticorum quasi diuidant. Domicilium Nobilium non illustriores tantum efficit ciuitates, quia augetur incolentiū numerus, verum quia nobiles, maiores, dùm in vrbe vitam degūt, quàm in suo oppido, expensas faciunt, in quo consuetudo cum rusticis ad profusas minimè atētat. Augentur præterea necessario ædificia, artesq; . Inga Peruana, dum Cuscam regiam Ciuitatem illustrem reddere conabatur, non tantum, vt nobiles ibi residerent, edixit, immò vt quicq; suum ædificium construerent, quod mirum in modum eius auxit amplitudinem. Et hæc fere ratio est, qua Venetiarum confluxere ex diuersis regionibus plurimi nobiles, dum adhuc essent in incunabulis, secū omnes suas facultates aduehentes, quibus illius maris opportunitate nauigationi dediti, breui Ciuitatum propin quarum obtinere Principatum, suisq; diuitijs facillimè patriam superbis ædificijs decorauere, & ad eum splendorem, ac dignitatem deduxere vrbe, vt qui eam videat, insolita cuiusdam admirationis vi se captum esse sentiat.

Si Principe
populosam
habere velit
ciuitatē, cir-
cumiacētis
eam habere
Imperij con-
cet,

Quæ profe
nobilium so-
des,

Principis p-
sentia cele-
berrimā sē-
per reddit
Ciuitatem,

Principis deniq; præsentia summopere ciuitatem illustrat. vbi residet hic, resident & qui sequuntur, Senatus, consilia, Tribuna-
lia magna, Legati Principum Rerū publicarum subditarum,
ciuitatum negotiatores, ministri demum omnes, quibus iusti-
tiae cura est, & qui consulunt, & qui inserviunt Principi; Qui
ad dignitates promoueri cupiunt, ad sedem, veluti ad statum
Principis confugiunt; ibi eā quies, quam præstolantur, creditur
subesse; postulationes fiunt, à quibus non longe absunt tot-
tius quasi ditionis facultates, quæ ibi facillimè absumuntur;
Celeberrimæ vrbes, quæ in Gallia, Germania, Hispania,
Anglia, Italia, Principis conspectu fruuntur. Quæ res in causa
est, vt quo ille pluribus insignitus facultatibus fuerit, eo etiam
maiores, vbi moratur, alliciat optimatum copiam, qua & ipse,
& Ciuitas facillimè ditescat. Non hic Lutetias, Bisantiū, Misip-
ponam, Londrum, & Romam enumero, quarum quæque quan-
tum earum cuiusq; non tueatur solum, verum & augeat ampli-
tudinem Regum præsentia facillè noscit; Quæ certe tanta est, vt
non Ciuitatem solum reddat insignem, verum ciues in fide fa-
cillimè contineat, ita vt deserta, periculum sit, ne varijs obnoxia-
tumultibus in Principem conspiret. Quocirca consiliū erit Prin-
cipis, vt non nisi extrema præmente necessitate, regiam urbem,
quæ veluti cor est, vnde reliqua minus principalia membra vi-
res accipiunt, deserat. Certè sedis Imperatoris in Orientem à
Constantino facta translatio versus Occidentem prouincias ho-
stibus nominis Romani prostituit; Illæ enim tanquam derelictæ
habitæ Barbaris animos fecerunt, vt velut vacuum possidendi
Ius apprehendentes, obuia quoq; inuaderent. Cumq; seculis
elapsis Germani, ad quos Imperij splendor peruenerat, vel ob
expeditiones in Palestinam, vel alias ob causas procul ab Italia
degerent, & domesticis abstracti curis ad Italianarum rerum pro-
curationem animum aduertere non possent, extiterunt, qui do-
mi præpollentes urbium suarum dominium occuparunt. Hoc
modo Scaligeri Verona, Treuisio Passerini, Gonzaghæ Mantua,
Cararij Patauio, Turriani, & post Vicecomites Mediolano, Ate-
stini Ferraria, Mutina, & Regio Lepidi, alij, alijs rebus positi sūt.
Clemens Quintus Pontifex nomen Pontificium, & dignitatem
Roma in Galliam transtulit; Inde in Regno Pontificio repente
nouī exorti domini sunt, Malatesta Arimini, Ordelaphi Foro Iu-
lij, Manfredus Fauentiæ, Polentanus Rauennæ, Vicanus Viter-
bij, Cæsenæ Sinibaldus, Urbini Feltrius, Camerini Varanus, alij
alibi dominationem susceperunt. Ex his aperta rationes, quæ
ciuitates reddant magnificas, quantumq; non omittere facillè
urbem, vnde in omnia regimen, Principis inter sit.

An mixta prudentia locus sit ad Principem.

CAPVT XXXIII.

PROPOSITA quæstio satis apud Politicos exagitata vtrinq; suæ confirmationis plurima congerit argumēta, quæ iniquum esse decipere, ac aliquid admiscere leuiter fraudis, demonstrant. Verum homines, moresq; sæpè aliud exigunt; versutos inter, malosq; viuimus, qui fraudibus, fallacijs, mentioq; sermone omnia replent. Per fraudem, & dolos regna euertuntur; minimè itaque nefas per easdem artes ea seruare, dum publicus vsus, salusq; id suadeat. Miscere semper vtilia honestis Principis esse munus assero, nam vt prorsus ab honesto recedat, nulla vis suadere me vnquam poterit. Ius ita, fasq; existimo in turbido hoc rerum humanarum pelago sinus, gurgitesq; vitare, & si recta portum tenere nequeat Princeps id ipsum mutata vclificatione assequi: Vinum nō esse desitit aqua leuiter temperatum, nec Prudentia, si calliditate aspergatur; quæ omnia sunt semper intelligenda, vt bono proposito sine bene Princeps valeat operari. Vbi Leonina pellis non pertingit, Vulpina est assumenda. Ludouicus XI. Galliarum Rex semper altu, & simulatione res suas administravit, maxime cum Carolo Burgundiarum Duci contra Germanos opem tulit, illaqueatum enim hunc, & fractum tanto bello minus potentem ad excitandas proprio in Regno seditiones sperabat; quod idē fecisse accepimus, quando inter se bella gerebant Lotaringiarum, & Burgundiarum Duces, quibus & gentium, & pecuniarum summa opē opitulatus fuit; his auxilijs summam spem concipiebat facile eos perditum iri. Eadem ferè fraude, & fortasse maiori vsus fuisse memoriæ proditum est, cum omnes ministros Angliarum Regis, aliorumq; Principum præcipuis stipendijs erga se beneficos, & gratos reddere satagebat, vt ex tanta aeri cultura tantum fructum perciperet. Hæ sunt tamen artes, quibus non omninò Principem vtendum crediderim, quæ magis hunc deceant, leuis, mediæ & magnæ fraudis diuisione innotescunt.

Priorem illam esse diffidentiam, & dissimulationem vtiq; laudandam, Mediam esse conciliationem, ac deceptionem aliquantisper tolerandam, Magnam verò omninò damnandam, perfidiam scilicet, & iniustitiam cuncti voluere. Quædam diffidentiarum species

Dū iter malis viuimus prudentia rore caliditate aspergere potest, proposito tamē optimo sine.

Exemplum Ludouici Vndecimi Galliarum Regis.

Quid leuis fraus.

Dissidentia
Principi om-
nino insinua-
da.

Species primo ponitur Principi omnino insinuanda, ut enim in actionibus tardum, lentumque esse expedit, sic in fide, & in assensu; credulitas enim errori magis, quam culpae tribuitur, & quid est in optimis cuiusque; mentem facillime irrepit; à Principe tamen remouenda est longissime. Hunc, cum pro omnibus excubet, turpe est, & omnibus noxium, labi, errare, ac decipi; pauci sunt amici, ac fidi; Astutis nimis simulationum inuolucris tegitur, & quasi velis quibusdam obtenditur vnicuiusque natura; frons, oculi, vultus per saepe mentiuntur, Oratio vero saepissime. Reducat vero se Princeps, & tutum hoc scuto se reddat, ut non omnia credat, pericula praecaveat. Nulli credere omnino non suadeo; Vtrumque enim in vitio est, & omnibus credere, & nulli paucis. itaque credendum, ijs nimirum, quorum longo usu cognita Principi sit fides. At omnibus, id est fronte, & vultu, quibus simulatio facillime sustinetur. Nam nihil magis cauendum, quam ne diffidere videaris, vult sibi quisque; credi, & semel habita fides, aeternam plerumque obligat fidem.

Nulli credere
vitiū est,
vti omnibus
Quibus, &
quomodo
adhibenda sit
fides.

Dissimulatio
summo-
pere à Prin-
cipe necessa-
ria.
Sui ipsius vi-
tia sunt à
Principe dis-
simulanda.

Dissimulatio etiam est adsumenda Principi adeo necessaria, ut veteranus Imperator dixerit. Nescit regnare, qui nescit dissimulare. Verum non satis patet, quibus in rebus dissimulatio Principi expediat; In pluribus per quam necessariam existimo.

Affectus etiam
moderandi.

Sua ipsius vitia dissimulet Princeps, non ut illos imitetur, quibus mellita quidem dulcescunt labra, cor autem veneno corruptum, qui caritatem in auribus, Iustitiam in ore, deuotionemque in cingulo gestat (haec enim simulationes hypocritarum sunt propriae) sed ut si quid forte imperfecti in se ipso deprehenderit, quantum fieri potest, celet. Affectibus suis ita moderetur, ut etiam si aliquem odio prosequatur, non tamen eum Iure suo destituat, alijs vero ita benefaciat, ut meritum praetexere possit, neque alium laedat. Vitia, si plane relinquere nolit, scandalum tamen, malumque exemplum caueat. At, inquires, qui hoc fiet? Equidem hoc à Principibus praestari posse difficillimum reor. Imperat enim sine contradictione, ad omnia simpliciter respondere non tenentur, nunquam plus loquuntur, aut faciunt, quam volunt. Quide os prohibeat, captatis locorum, ac temporum opportunitatibus, quid boni habent, ostentare, quid mali, dissimulare? Hoc est prudentia vti, omnia fugienda censeo, quibus cum laude, & honore defungi non possis. Non querat periculum, qui periculum pauet; quo tamen vitium non minuitur, sed tegitur; Sedens femina breuior est, quam stans. Verum ex dissimulatione quales fructus Princeps excerpit? existimationem tuetur, qua Principis magnitudo in primis sustentatur, sicut est contra vix diu consistere potest, quem tam subditi, quam inimici contemnunt. Quamdiu Sardanapali vitia latuerunt, omnia in Regno bene habuisse se se scimus, at

Animi per-
turbationi-
bus Principi
difficillimum
est imperare

Omnia fu-
gienda Prin-
cipi, quibus
enim laude
defungi non
possit.

ijdem

fidem in publicum prolatis iusta omnium indignatione è me-
dio sublaturum vidimus.

Nec verò satis est, ut, quod plus, vel minus iusto habet Prin-
ceps, dissimulet (tanto enim postea contemptior erit emergenti-
bus in lucem vitijs) verò etiam, ut virtutes, quas habet, in pu-
blica omnium luce collocet, atq; exponet; sic mercatores etiam
bonis mercibus aliundè decus querunt, ut oculis tanto magis
placeant. quid interna animi dona profunt, nisi & proferantur,
& ornentur? Profert, qui virtutum tum exercendarum occasio-
nem queret, & oblata virtut; ornât, qui minima tanquam maxi-
ma demonstrat; in quo quidem multo plus inesse difficultatis
existimo, dum nò tam exterius abificium, quàm naturalis que-
dam gratia omninò desiderentur. Sunt, qui vel vno verbo, vno
obitu, vna actione admirandam hominum animis de se opi-
nionem impræunt, Scipionis illius non ab similes, quem veris
non virtutibus mirabilem, sed arte quadam inventa in ostenta-
tionem earum compositum fuisse comperimus.

Diffimulationem hanc erga vicinos omnes vtendam. Princi-
pi suaserim; non qui aperti sunt hostes, licet & interdum, & ipse
parum eos amet, ab illisq; parum amari se non ignoret. Officia
illa sunt, subditos eorum prohibere ab iniuria, neq; vllam eorū,
quæ Principes erga se mutuo exercere solent, occasionem pre-
termittere; vt sunt gratulationes officiorum; oblationes, dona;
gratiarum actiones, in excipiendis, tractandis, ac dimittendis
exteriorum Principum, ac Rerum publicarum legatis nulli sum-
ptui parcendum est; tum vt ipsorum Principum benevolentiam,
eum vt priuatorum studia nobis conciliemus.

Iniuriæ etiam, quas vlcisci non potuit, Principi dissimulande
sunt. Consultum est Principi, vt si fortè ab eo sit lacessitus, cui
suarum infirmitas virium nota est, etiam apertas iniurias dissi-
mulet potius, quàm frustra vlcisci presumat, commodius inte-
rim tempus expectans, atq; ex hac ipsa iniuria utilitatem aliquã
capiens, cum sæpè maiori fortunæ locum fecerit iniuria. Qui po-
tentiori irascitur, velut canis lunam allatrat; nec vlli amplius,
quàm sibi met ipsi nocet, nec cuiquàm peius, quàm sibi facit.
Hinc Tusculani, comperto Camillum cum magnis copijs ad se
venire, pace instanti vim Romanam longiùs prohibuerunt, cui
armis obstare non poterant. Camillus ergo nullibi vel cognito
minimo hostilitatis indicio (nam nec quisquam adueniētis exer-
citus metu via decesserat, terram colebant agricolæ, domi mæ-
catores apertas habebant institas, docebant in gymnasijs ma-
gistri, opifices suo quisq; operi insudabant) soli adhuc (inquit)
Tusculani vera arma, verasq; vires, quibus ab ira Romanorum
vestra tutatemini, inuenistis. Est ergo hæc dissimulatio necessa-

Querendæ
occasiones à
Principe &
exercendarum
virtutum.

Dissimula-
tio erga vi-
cinos omnes
etiã parum
amicos ne-
cessaria.

Iniuriæ,
quas Prin-
ceps vlcis-
ci nò potest
sunt dissi-
mulandæ.

ria,

Etiam Princi-
pi pluribus
oppresso dif-
ficultatibus
dissimulatio
necessaria.

Sæpe oblu-
siones dete-
ctæ dissimu-
landæ sunt
& quæ inde
rationes.

Publica, &
magna cri-
mina interdū
dissimula-
re summa
prudētia est.

ria, maximè ijs, quibus cum potentioribus res est, Satius est v-
trò aliquid facere videri, quam inuitum cogi. Hinc Philippus
Macedonum Rex plura oppida quæ defendere nequibat, Roma-
nis consultò tradidit, ne deniq; per vim viderentur extorta.

Nec minus ijs dissimulandum opinor, qui pluribus oppressi
difficultatibus videntur, vni plus aliquando concedendo, vel al-
terius iniuriam aliquo modo ferendo.

Haud stetit Aeneas alioquin strenuus armis.

Conspexit, simulatq; duos consistere rinctos

Neq; enim Hercules aduersus duos; Quocirca bellum susceptu-
rus, an aliundè, an ab inimicis vel maluolis impedimētū obijci
queat, perpendere debet. Quòd si id inuenerit, antè omnia remo-
uere studeat, durante verò bello omnes nouarum simultatū occa-
siones dissimulet. Artem hanc optimè intellexit Annibal, qui
Gallorum iniurias, quamuis vindicare potuisset, munerebus pla-
care maluit, quàm Italiae oppugnationem, ad quam properabat,
omittere, curam magis, quàm bellum metuens. Sæpe is verū ita-
tus est, vt concedere aliquid minimè conducatur, quod tamè aper-
tè quis denegare non aufit. Cui non tùm moræ interponendæ
occasiones querere liceat, & interim quæ necessaria sunt prouide-
re, vt tanto confidentius, ac securius, quod petitur, vel annue-
re, vel abnuere possis. Sic Iulius Cæsar Heluetios transitum pe-
tentes audire distulit, ad certum diem redire iussos, interim ad-
itus omnes validis præsidis firmavit, reuersis deindè liberū aditū
apertè negauit, quem tamen cum tentare vellent, Imperij vires
contra se oppositurum demonstrauit.

In coniurationibus etiam detectis, si aliquando dissimulatio-
nè utatur Princeps, non damno. Vt enim bonum est, malorum
inuestigare, ac deprehendere consilia; ita solum sæpè insidiarum
remedium est, si tantummodo resciantur; tùm quia intentata
odia nullum vindictæ locum admittunt, tùm quia periculosum
sanè est, ne ex improborum exemplo quamplurimi ciuium con-
iuratorum numero adscribantur. Annon sæpius sumus experti,
paucis circa aluearia apibus initio strepentibus, si vel leuissimo
ictu compellatur domuncula, ingentia statim examina erumpe-
re; sic in coniuratione quid mirum, si pro paucis plures quotidie
rei comperiuntur, & sæpè ij, quos ignoratos velimus, quosq; sine
maiori tumultus metu, debita pœna afficere nequeamus. Dissi-
mulandum est ergo, si remedia ipso morbo periculosiora futura
videantur; Quod si Princeps deprauatos potentiorum ciuiū co-
natus exploratos habeat, aut explorandos sibi putet, hoc sciat,
aut nulla, aut aspera pœna reos coercendos esse.

At in publicis, & magnis criminibus dissimulare nequaquam
expedit, & ob periculum, & metum, ne illi non condonata sibi
culpam.

impam, sed delatam poenam, multo deinde acerbiorē futurā existimantes peius aliquod amoliantur. Et ut viros acres, ac potētes inquisitionibus, accusationibus, carceribus, ignominijs, vrgere sine vltiori pēna res est periculi pēna, ita summa seueritate in eos animaduerti sine magna Reipublicæ perturbatione non potest. Vulnera huiusmodi vix vnquam cicatricem obducunt. Principijs ergo obstandum magis est, ut insidiantium conatus dissipentur quam socios coniurationis inuestigare, eosq; vel effugiendi, vel contra vim muniēdi se, & alijs simile aliquid, aut forte peius, & quidem maiori arte tentandi occasione præbere. Imprudenter Nemo omnes contra se initæ coniurationis conscios nimis sollicitè inuestigauit, siquidem nihil aliud lucri inde fecit, quàm quod fidissimos amicorum à coniuratis falso delatos amisit, & maioribus turbis se inuoluit.

Quæ spargit populus, prudenter dissimulet, Dicat, quod, & quamdiū velit, modo tamen, rationi, & Imperio se se submittat. Sine stridore aliquo laxata membra reponi nō possunt, nec sine maledicentium vocibus Populus ad officium, ac rationem adducij; Qui temporibus fauet, quod vult, tandem consequitur, & qui, quod vult extorquere, nihilq; credere nititur, cum ratione insanit. Quod si erga priuatos non modo liberale est paululū nonnunquam de Iure suo decedere, sed interdum etiam fructuosum, quanto magis erga Populum, cui si magna negare volueris, parua concedere ne recuses, & ut beneficij tibi gratia constet, quod vi extorturi erant, sponte largiare, velim; concitatos animos flecti, quàm frangi, cum tutius, tum est facilius. Nec verò satis est, ut Princeps Populo gratus atq; acceptus sit, nisi etiam similibus vtatur ministris; quid enim absurdius fieri potest, quàm ad pacandum Populum nulla popularis hominis opera vti.

In rebus difficilibus hanc eandem dissimulationem in Principe requiro. Quemadmodum in sæua aliqua tempestate nihil magis terret nautas, quàm si gubernatorem quacumq; spe destitutum videant, sic qui circa Principem sunt, nulla re magis commouentur; quàm si ipsum quoq; metu consternatum esse cognoscant. Hinc fit, ut pleriq; quasi desperatis rebus nullam adhibeāt opem, & ita, quod timetur, malo locum dent. Quamdiū Princeps aduersis rebus constantiam præsefert, ac vel vultu saltem spem simulat, à se quisq; malum diligenter auertit, & quia eū, cui omnia optimè explorata esse debēt, minimè adhuc desperare videt, nec sibi quicq; desperandum putat. Qua ratione pleriq; imminētia calamitatum incommoda effugerunt; sed ita dissimulandum est malum, ut interim remedia disquirantur. Eos desipere iudico, qui, quam male res suæ se habeant, scire nolunt, ac contra expertè, sincerèq; monentes lethali odio commouentur, non aliter,

A populo sparsa frequenter dissimulanda.

In rebus difficilibus dissimulatio utilis.

ter, quam aegroti Medicis mortis periculum nunciantibus, ac tē-
tura abest, ut gratiam eis habeant, ut etiam acerbius eos tracta-
turi sint; si animo liceat obsequi, quam Sertorius militem tracta-
vit Herculei mortem nunciantem, ne inde importunus aliquis
metus milites inuaderet.

Angustia
Principis
sunt cū sum-
ma toleran-
tia dissimu-
landæ.

Ex ijs, quæ
sæpe accidunt
non inutilis
dissimulatio

Angustias igitur suas prudenter dissimulabit Princeps, non ut
periculum negligat, sed ne res planè euertat, non ut se ipsum, sed
ut alios fallat, prudenter illa occultando, quæ vel suis timorem
allatura, vel hosti occasionem nocendi nobis præbitura sint.

Consequentia causa, nonnunquam tamen dissimulatio ne-
cessaria, cuius est aliquid non facere, quod alias erat facturus
Princeps metu, ne in consequentiam trahatur, aut facere, quod
alioqui nõ erat facturus, ut suo alios excitet exemplo. Hæc qui-
dem consequentia ubiq; diligenter est consideranda; neq; enim
ut aliquid fiat, vel non fiat, vix vllum validius argumentum, vel
persuasio afferri potest, quam antea quoq; factum, aut non factum
esse; Quæ Principes agunt, in consequentiam trahi solent, ut qui
nihil nisi maturo consilio faciunt, nec facile ab instituto recedant,
aut quod profuit. Quocirca uti semel erga subditos, vicini-
nos q; hostes se gesserint, exinde de futuris alij coniecturam fa-
cient, atq; iniqua sua consilia facillimè moderabuntur. At pri-
mo si liberales admodum ac benigni fuerint, quomodo omnium
idem expectantium aviditatem explebunt? Si pedem larum ter-
ræ, vel minimum quidpiam aliud sibi eripi patiantur, nunquid
vniam ferendo iniuriam, alias multo maiores contra se prouoca-
bunt? Quare nec facile petitionibus annuent, nec de suo cedent,
ne idem ijs accidat, quod primis Carthaginiensium sapientibus
qui cum tantum terræ Tyrjjs largiti essent, quantum tergores bo-
uis regi posset, mox eo in frustra dissecto, magno terrarum spacio
occupato turpissimè decepti sunt; ex quo sequitur Principem, qui
partem aliquam Imperij, siue compositione, siue alijs modis cõ-
petitoribus concedit, ne totum amittat, periclitari, nec non
quicquid oppignoratur, ut habeatur alienum, cum redemptio
rarè fiat, adeò ut vna cum usufructu proprietatis plerumq; amit-
tatur. Si Princeps vnius fert iniuriam, nemo tam ignavis erit,
quin sibi quoque tentandam eius patientiam sit existimaturus;
falluntur enim, qui arrogantium ac temerarium Dominum
superbiam per obsequium, & modestiam effugere se posse sperant.
Quæ verò quis vindicare non possit, sunt dissimulanda. Deinde
si Populus aliquid semel detrectarit, etiam facile in posterum alia
detrectaturum certissimum est; quare, antequam quid magni
momenti proponatur, eius sententia, ac voluntas prudenter ex-
ploranda sunt, in ijs præsertim rebus, quæ cum nunquam facta
sint, impunè, ac iure quodammodo negari posse videtur. Si Popu-
lus

his aliquis sui Magistratus proiciat Imperium, metus est, ne idē exemplum ad alios quoq; vicinos præsertim proferpat; Quocirca subditorum rebellia minimè fouenda, sed communi opere reuocanda sunt, si non ob amorem, quem sibi mutuo debet. Principes, saltem ob periculosam, quam sibi, suisq; imminet, consequentiam, vt Tarquinij Porrenam monebant ne morem pellendorum Regum enascentem inultum sineret; si Princeps aliquis iniuste factum toleret, cauere non poterit, quia idem alij, vel etiam ille ipse, cuius tolerata est nequitia, rursus postea faciat, ex quo sequitur nullam hinc dissimulationem vtendam esse, nisi illam forte, qua etiam eos punit, quos minimè velit, vt ibonum statuatur exemplum; & incommoda ex altera dissimulatione emeritura à se longè repellat. Ex quibus patet, quam diligens huius consequentiæ in omnibus consilijs ac rebus habenda sit ratio, ne quid inde in Principis vergat detrimētum. Id ne his fiat modis, aliqua cauere ratio potest Princeps. Si minoris alicuius causa faciat, quod pro maiori vix erat facturus, ita vt se omnibus superiorem ostendat. Si quandoq; rigidè Iustitiam administrat, ne quis ipsius bonitate abutatur, mox inusitata vtatur clementia, vt ametur magis, quam metuatur; si quid alio tempore facit, alio, licet eodem rerum statu non faciat, ne & ipse legis iugum sibi imponi patiatur. Si aliquando senerè etiā minima queq; exigat, vt ministros incitet ad vigilantiam. Si aliquando ijs, quæ ad manum sunt, vtatur, aliquando, quod remotum est, requirat, vt ostendat penes se esse rerum optionem; Si aliquando ex vna parte aditum sibi patere velit, vt non cogitatum facilius obrepat; Si vnâ, & eandē quandoq; viâ ingreditur, vt aliâ inusitatâ prorsus liberam adueniat; Si deniq; per iocū ea tentet, quæ serio deindè sint euentura. His, ac similibus cautionibus multæ æmulationes, importunitates, fraudes, prodiones evitantur, ita vt Principis sèper arbitrio detur id, quod velit, nulla lege præstare.

Mors Principū dissimulanda per aliquot dies, aut horas est, ne interregni tēpote res publicæ turben tur vsq; eò, dū necessarijs omnibus prouisis fatalis Principis dies prudenter per ora Ciuiliū diuulgetur; Agrippina in morte Claudij Cæsaris cūctos aditus custodijs clausit, crebroq; retulit in melius ire valetudinē Principis ne miles quacumq; bona concepta spe destitueretur Solimano Turcarum Imperatore in Castris ad Zegetum, mortuo Mahumetes purpuratus, ne res vulgaretur, Medico occultè necato, tamdiū rem secretā habuit, donec filius Selimus Constantinopolim aduolans in paterni Imperij solio consideret.

Erga proprios Cōsiliarios, & legatos perutilis Principi aliquādo est dissimulatio. Scitè quidam; Res magnè sustineri ab eo non possūt, cui tacere est graue; quod tā de Principe, quā de ministris

Mors Principū dissimulanda.

Non omnibus Cōsiliarijs, & legatis proferenda.

est intelligendū. Hinc Tiberius Imperator dicitur sepe consue-
 verat Principis voluntatē debere esse incognitam, & Cecilius
 Metellus interulā quoq; , si cōsiliorū sibi esset conficia, ita im se
 deltracturū, ac crematurū testatus est. Porro, ut Principi huius se-
 creti constet ratio, primo quæ facturū est, paucissimis, quando
 vero facturū sit, nemini omnino cōmunicabit, deinde non plus
 aperiet, quā opus sit, immō nonnunquā simulabit, ut Ventidius,
 qui ut exploratorē quendā falleret, quæ maximè fieri cupiebat,
 ea vereri se, ne acciderunt, quæ timebat, ea, ut euenirent, optare se
 simulabat. Quid faciendū, aut quo eundū, non nisi in ipso profe-
 ctionis momento nunciet, nisi ratio fortē aliter suadeat, cū fieri
 potest, paucissimos adhibeat, neq; vllā eis libertatē quidquā aper-
 riendi, aut voluntatem mutandi concedat, ei, quæ res conerant,
 errorem omnem vltius cogitandi præcidat, & proptē aggredien-
 di necessitatem imponat. Sic Marcus Cato veritus, ne Hispaniæ
 Ciuitates à se occupatæ benè instructorum moenium fiducia re-
 bellarent, ad singulas scripsit, ut muros solo æquarent, grauissimas
 penas nō parētibus interminatus, easq; litteras vno, eodēq; die
 singulis tradi curauit, ne cōsilia cōferendi, ac detrectandi Im-
 perij oportunū tēpus sortirentur. Eos, per quos alios fallere cogi-
 gitat, fallat, id est legatum; in re, quā serio non agit, agere tamē
 men putatur, suos quoque sensus celabit, ut ille tanto melius suā
 personam sustineat, & fidentius agat. Difficilē est enim alterā
 persuadere, quod ipse non credas.

Errores ve-
 terū, ac fide-
 liū ministro-
 rū tollerādi
 ob Princi-
 pis utilita-
 tem.

Erga veteres, & fideles ministros coniuētia saltē aliqua Prin-
 cipi interdū vtendū censuerim; ferrē in aliquo ministro debet,
 quod in alio quis facturū non est, idque ob plurimas causas, ac
 præcipuē fideiū ministrorum, doctorum, fortium, ac sapientum
 hominum inopiam, quibus Principi aliquando sint maximè fu-
 turi necessarij; In his inquam, & si quid sit, quod minus Prin-
 cipi placeat, dissimulabit tamen, ne offensi alio abeant, & iactu-
 ram eorum Princeps, alios & raro quidem meliores conducen-
 do, aut eosdem ad se retrahendo magno redimere conabitur.
 Coniuebit ergo prius. Nam sine vitijs nemo nascitur, optimus
 ille est, qui, vel minimis vrgetur. In quacumque re neuum ali-
 quem libenter admittimus, cur non in virtutibus aliquod vi-
 tium? Equum sæpē decem integros annos alunt Principes, &
 auena saginant, ad matutinam tamen vnius horæ obequitatio-
 nem, quanto magis sustentatione digni sunt, qui consilio suo,
 aut opera vno die plus prodesse possunt, quā omnibus annis in
 eos collatum est. E meritis itaque Ministris indulgere aliquid
 Princeps debet, & errata quædam condonare, siuē, quod diū ser-
 uierint, siuē quod pleraq; secreta eius nouerint; quā ob causa
 etiam vltro ab alijs æmulis præsertim inuitabuntur, ad quos illi
 grauatim

gratiam se non conferent, se non exiguam meritorum suorum videant habere rationem. Satis nobis suasisse videtur diffidenciam, ac dissimulationem, prodeunt in medium conciliatio, ac deceptio. Alteram non anceps an suaserim conciliationem videlicet, Proprium est Prudentiæ conciliare animos sibi hominum, in suosq; vsus suauiter protrahere. Habet præmium, & satisfactionem Princeps, quibus si recte utatur, sanè reperiet, quos perniciofa libido teneat alienæ potestatis decus gratificandi. Hi arcana referunt, in bello produnt, vel sint etiam foeminae; hæc inducuntur, vt enuncient contra maritos. Alteram verò improbarim penitus; deceptionem scilicet licitè existimant nonnulli, exigente, siue publico bono, siue necessitate, cum aliter bonus Princeps bonum proprium minimè tueatur. Ego ramen non mentiri licere pro Dei laude assero. At aliquas deceptiunculas, & corruptiunculas, cū à bono, legitimoq; Principe contra malos vsurpantur, boni communis causa saltem non negarim; magnas fraudes, perfidiam, & iniustitiam vtiq; damnamus. Quot fœdera illæsa vidimus, aut pacta per cauillos, & argutiolas? sunt, qui quamcumq; ruinam effugio reperiunt, statim se liberatos esse iureiurando interpretantur. At iniustitia magis in mente Tyranni nidificare videtur; hic contra iura, & leges se, suaq; improbe potius, quam callide auget. Vt id assequatur, quæ defenda non perpetrat? Perdit clam, vel palam, siue in exilium mittit quosdam tanquam emulatione emulos, nimis mitè putas; specie legationis aut honoris se ponere, & si digno, probabiliq; crimine deferre quos velit non possit, occulta quadam via tollere contendit, & in ipsa acie per insidias tollere curat. Verū hæc sint, quæ domi fere continentur; alia adducantur illud videlicet aliena appetere, & insidiari temporibus in finitiorum defidijs, & turbis. Magnum quidem est, & damnandum; longe absint earum voces sua retinere priuatæ esse domus, de alienis certare regiam laudem esse, & si Principes iustitiam sequi velint, & suum cuique restituere, quod vi, armis, atq; obstinatæ mentis prætextu occupauerint, ad egestatem esse reuersuros. Sunt qui has omninò dant; exiguam, & palliatam omninò iustitiam conuenient, asseruntq; necessarium esse in paruis à iustitia recedere, qui salutem eam velint in magnis. Ego vero illud saltem concesserim Principem in rebus aduersis non speciosa dictu, sed vsu necessaria sequi; Recedere leuiter à legibus posse crediderim, sed non, nisi sui seruandi causa, augèdi nunquam. Necessitas enim magnum imbecillitatis humanæ patrociniū; omnem legem frangit, Haud nocens est, quicumq; sponte non est nocens, verum hoc etiam nimidè, Dominus semper augetatur omnem iniustitiā, omniaq; sincera, ac pura appetit. Propter iniustitias, iniurias, contume-

Quid sit media fraus.

Vis conciliationis.

Deceptio non suadenda.

Boni communis causa deceptiuncula haud inuiciles. Perfidia, & iniustitia omninò dandæ.

A legibus recedere, nisi sui seruandi causa impio est.

De Prudentia Principis

has, & diuersos dotos ad diuersas nationes, vel Barbaras Regibus transfertur. Ex his omnibus facillimè cõstabit, quibus in rebus sine dedecoris, animiq; sui detrimẽto mixta Prudentia Principi liceat.

Traduntur alia prudentia præcepta, que sub arcana dominationis continentur.

CAPVT XXXIV.

MULTIPLES in gubernatione reperientur casus, quibus Princeps ea non debet esse destitutus Prudentia, que & in Imperij exordijs, & in progressu eũ potest conseruare; cuius rationes non tã facile exprimi possunt, vt non plures dentur rerum euentus, quàm etiã mense concipi possint, & rectè ordinari. Enumerantur plura arcana à Principe menti tenenda; sæpè purpura in Principem cõfertur, & sceptrum, quia verò id sine legum, & cõsuetudinum mutatione fieri nequit quid ergo? Hi præsto sit Prudentia, Vmbra saltem relinquendã suadet, simulacrumq; eius quod adimitur; Ita post exactos Roma Reges, quia quædã sacra per ipsos Reges factitata erant, nec vbi Regũ desiderium esset, Regè sacrificulũ Romani creauere; Iterũ eũ ad vnũ Respublica peruenisset, leuib; adhuc, & tenuibus Regiæ potestatis munimentis Augustus eadẽ Magistratũ vocabula reliquit quidẽ, & ipse munia Magistratũ, Senatus, legũ in se transtulit nullo aduersante; Titulorũ inania cõtempnit consueta Principis appellatione contẽtus. Vlricus Greteanus Primus Orientalis Frisiæ Comes, cum eã dignitatem ab Imperatore Friderico Tertio in scio Frisiorũ populo accepisset, nec diploma in lucẽ producere, aut profiteri nouũ honorẽ apud ferocẽ, & libertatis tenacissimũ populũ auderet, opportune rem inuidiæ plenã in aliud rẽpus referuauit. A priori viuẽdi instituta minimè recessit, comis, benignus, placidus, non Domini, sed Reetoris Frisiæ Orientalis nomen præferre, Comitum titulum prorsus dissimulare, Generosi appellationẽ interdũ admittere, interdum ne hanc quidẽ poscere dentq; se talem comparare voluit, vt auctoritate potius, quã Imperio regere, sapiusq; litium arbiter, quàm Iudex esse videretur. Quibus artibus factum, vt admirabili beneuolentiæ studio, & ipsum, & posteros populus semper profecutus fuerit.

Imperia

Consideratur, quædam præcepta, vnde arcana dominationis.

Imperia omnia, sua, quibus innituntur, fundamenta habent, certas conditiones, & ad illas accomodatas leges, regulasque, quarum præsidio illorum stat solus, quas arcanas Politici vocant, neminiq; notas esse conuenit, nisi ijs Principibus, & qui secreti Senatus pars sunt. Prudentia opus est, Imperia, Regnaque fama stant; nec è re est hostes, aut dubios amicos scire, quæ nostræ vires, quæ debilitas, quæ consilia sunt. Carolus Quintus Imperator filio Philippo Secundo, & hæc Philippo Tertio secreta Imperij administrandi mandata dederunt. Apud Venetos multum maius periculum est, quam nimia cum Senatoribus, & his, qui Senatui à secretis sunt, familiaritas, nolunt enim illi (& sapientissimo sanè consilio) ab externis suæ Reipublicæ secreta explorari; malunt haberi rustici, inhumani, contemptores, quam Reipublicæ secreta aperire.

Considerant
leges propriæ
Imperij.

Bello inuictos pace vincere sæpè summum arcanum est, & Princeps, qui se in re tanta benè gesserit, feliciter etiam rem perfecisse dijudicabitur. Si remittatur bellum, iam sua vitia erunt, & facilis semper, ubi dissidijs erit locus, victoria. Simili consilio calidissimus dolorum inuentor Tiberius Germanicum monet, se nouies à Diuo Augusto in Germania missum plura consilio, quam si perfecisset; ex quo eos instrui belli artibus in nostram perniciem verum esse comperitur, cum quibus assidua & cõtinua bella gerimus. Turcæ Imperatores nunquam diuturnum cum Christiano aliquo Principe bellum gerunt, duplicem; opinor, ob causam, tum, ne innumerabilibus exercitijs, quibus diu alèdis nulla Regna, nullæ prouinciæ sufficere possunt, subacti populi ita affligantur, vt longum post tempus spiritum, atque vires recipere nequeant, adcoq; imperantibus inutiles sint, tum ne lōgo bello fortem, & ad omnia intentum hostem efficiant, vtq; postea redituris securum, & pace emoluitum adoriri liceat, & ipsi veteranum semper militem, nostri nouum inexpertumq; habeant, tum deniq; quia longà didicerunt consuetudine male sanum esse consilium; gentes numero infinitas locorum spatia immensa percurrere, quæ deindè diutius obtineri nequeant; corpora enim nostra pinguescunt edendo pauca, & benè digerendo, vomitu reddunt, quæ supra ventriculi vires ingerunt. Subactæ gentes, nõ eodem, quo vincuntur prælio, domantur. Tempore industria, pace opus est. Deniq; verendum quoq; Turcis est, ne nimijs progressibus, & suspecta finium propinquitatè Principum Christianorum alto somno sepulcorum potentem indignationem in se concitet; eaq; fuisse causa creditur, ob quam iam ab vltimis in Hungaria bellis destiterunt Turcæ, ne scilicet Viennæ fortissimi Germaniæ, & Italiæ propugnaculi amissio Germanorum, & Italicorum terribilem vim irritaret.

Pax enim
remediũ vi-
cendi inui-
ctos.

Consideratur
al iud reme-
diū penitus
dumnadum,

Dominationis Regiæ arcanum est illis Populis, qui nec omnimodam seruitutem, nec libertatem ferre possunt, coniuere primis seditionum furoribus, & cum prohibere possent, locū dare sceleri, vt postea tanquam iustā vindictā spoliari possint immunitatibus, priuilegijsq; , quibus veluti acutissimis spinis Principum animi exulcerantur. Magna erant iura, libertates, ac immunitates Aragonensium, quas ipsi post Hispaniam à Iuliano Comite ob stuprum filix à Roderico Rege illatum proditam, & tot annis à Saracenis possessam iuris sui effecti sibi dixerunt, condito supræmo Magistratu, qui secūdam eas ius diceret; postea Reges elegerunt, qui flexis genibus, & capite aperto, tactis sacrosanctis Euangelij pagellis corā Magistratū eas se seruaturas religioso sacramento obstringebantur, antequam proceres, ac Magistratus obedientiæ iusiurandum præstarent. Elapsis postea temporibus electione sublata leges à gente petiæ, libertatis leges denuo confirmatæ sunt, lege Vnionis ob id condita, cuius præcipuum caput erat, vt ius sit ordinibus, si Rex patriæ leges violet, nouum in eius locum decernere, & citra crimē Maiestatis ad tuendam libertatē fœderationes inter se, & cū vicinis Principibus inire, item licere ipsis sumere arma contra copias externas in Regnum ad illud deuiastandum ingressas, etiam si Rex ipse, aut Princeps eius hæres eas introducat. Id durū cum Castellensibus videretur, qui Reges legibus solutos colunt, Ferdinando Aragonio, qui Isabellam Castellensem in vxorem duxerat, persuadere voluerunt, vt eas leges tanquam Regiæ dignitati aduersas antiquaret; verū ille, insita, siuè modestia, siuè dissimulatione prudentissimè respondit fide se religiosè data prohiberi quominus, id faceret, & alioqui sic existimare, quæ lance potentix Regni, Regisq; salutem publicam contineri, & si contingeret aliquando alterum alteri præponderare, proculdubio alterius, aut vtriusq; ruinam ex eo secuturā; sed Philippus Secundus Rex, sicut ex priuatis Antonij Perezij odij occasionem. Escouedium è medio tollendi captauerat, sic ex Perezij calamitate, quæ seditioni Cæsaraugustanorum (quippe Aragonius erat Perezius) causam dederat, priuilegiarū Ciuitatis imminuendorum, quibus iam pridem insidiabatur, commoditatem sibi oblatam arripuit, & exercitu summa celeritate conscripto, missosq; in Aragoniam, atq; sublatis e medio libertatis vindictibus, & formato Inquisitionis palatio, quod extra moenia vrbis erat, & tanquam arce vrbium idoneo præsidio imposita, populū iura, ac libertatem infregit.

Zelotypia
summū do-
minationis
arcanum.

Arcanum dominationis Regiæ est iniicere alteri zelotypiā, cuius quasi artifex peritissimus fuit Cosmus Medices Hetrurix Dux, eoq; præcipuè Senarum vrbem suæ ditioni adiecit. Primi-

tus

tus apud Philippum Hispaniarum Regem, qui vrbe illa potiebatur, egerat, vt sibi pecunia in rem Caroli Cæsaris commodata restitueretur, aut loco eius, Plumbinensis ditio traderetur, reputatis deindè sumptibus, quos in bellum Senense impèderat, spè de vniuersa Senensi ditione occupanda concepit, quam cogitationem ille, ne fidem suam suspectam Hispanis redderet, prudèter dissimulauit, petitionibus suis crebro renouatis, & de Plumbino tantum facta mentione, tempus scilicet idoneum, quo declarandæ voluntatis occasio se se offerret, operiens, quæ etiam pauco elapso se se obtulit tempore. Etenim cum ex litteris Oratoris sui, quem Romæ habebat, & Albano Duce rescisset Philippum, cui tunc cum Pontifice, & Caraffis bellum erat, ab armis, cum Pontifice omninò discedere, eiq; Senensem ditionem tradere velle, primum cum Albano, cui id negotium à Philippo commissum erat, egit, vt rem minimè in præceps traderet; misit deindè ad Regem Ludouicum Toletanum, qui post repetitam meritorum Cosmi seriem modestè ijs nullam rependi operam questus est, tùm quantum & ipsius Regis, & Cosmi rebus allaturæ sit detrimentum Senarum in Caraffarum manus consignatio, largà, effusèq; disseruit, quos non tam recentis beneficii, quam veteris iniuriæ memores noua potentia auctos vniuersam Italiã magno cum Regis incommodo turbaturos facile constiterit; Cosmo vero, & si vniuersa pecunia debita exoluatur, minimè cautum esse, si cogatur eos admittere vlcinos, quos vt Regis commodis inseruiret, tanquam hostes hætenus persecutus est, proindè eum non posse tuto restituere, quæ in Senensi ditione possidebat, vt Caraffis tradantur, quæ eadem tamen semper restituere paratus sit, modo ea in Philippi potestate permaneant. Quod si vero certum est Regem Senensem ab se abdicare non posse sine maxima iniuria in alium, quam Cosmum transferre, petere igitur eum, vt quando res suæ non amplius ferant, vt diutius in incerto dubij eventus salo fluctuent, quid suæ voluntatis sit, Philippus definiat, Eodem tempore, quo Cosmus Toleranum ad Regem miserat, Romæ famam spargi curat, quasi perpetuis Hispanorum delusionibus irritatus Gallix Regis amicitiam ex peteret; Philippus igitur, qui rem serio agi crederet, rebus suis in Italia, quibus siuè euertendis, siuè fulciendis magnum momentum Cosmus affererat, timere cepit. Nutabant enim tunc temporis res Hispanorum in Italia, hinc Brissaco Duce, Gallix Regis in subalpina regione progressus in dies faciente, hinc Guisio in Regnum bellorum motibus obnoxium irrumpète, assensit, vt Cosmus suo beneficio Senensem ditionem possideret.

Non omittendum etiam illud arcanum, vt qui iusta de causa alios repentino bello adoriri, aut aliorum in se, impetum remo-

rari

Sæpè pax
 suadetur vt
 aduersarius
 irrideatur.

rari volunt, pacem, & concordiam speciosis, & irritis nominibus iactent, vt missis legatis, aut ad se missis detentis, aduersarius ludificent. In promptu est exemplum Philippi Hispaniæ Regis, qui Cardinalem Riarium à Pontifice ad se missum, in itinere præfectos suos magnificè excepit, ludisq; ac spectaculorum varietate tamdiù detinuit, donec Albè Dux Lusitaniæ Regnum de cuius controuersa susceptione Pontifex sibi cognitionem arrogabat, subegisset. Nec minoris est ponderis illud Cosmi Medicæ Saluatium, & Ridolphum Cardinales, ne recens iacta Imperij fundamenta conuellerent, extra urbem per amicos detinentis. Deniq; nostris etiam temporibus in celeberrima Ostendè obsidione Albertus Arcidux hoc modo à prædialijs delusus est; Cui enim inditias pepigissent, quasi de deditioe acturi; dū simulante colloquium, furtim quinque cohortes auxiliares cum ingenti com meatu vi intromissæ sunt.

Summa vtilitas Potèti-
orū remediū.

Cōsilijs, & astu res externas moliri, instruētum militē procul habere est arcanum magnificandum, ita pacis artes, & externarum rerum sine ferro molitio debilioribus necessario, maioribus consulto sèpè vsu venit; nam multum ad suscipienda consilia valet se ipsum nosse, atq; Imperij sui vires excutere, vt quæ bello se imparem animaduertit, pacis artibus se tueri sciat; & magnorum quoq; Principum ea interdum cognitio est, vt altius potius, quàm armis res hostium subuercere, rebus eorum magis cōducatur; Quod quibus modis utrobique fiat, videndum est, quibusdam proficit constanti pace arcere vim, quàm armis nō potuerunt. Amalafunta Gothorum Regina Iustiniani legatis respondit nolle se armis contendere, nec de non aduersante victoriam fore decoram.

Pecunijs plures remouetur tēpestates.

Proxima huic debiliorem sapientia est, Potentiorum patrocinium subire. Pisani, Aretini, & Florentini olim, cum ab externis hostibus sibi metuerēt, suarum urbium dominium in annos quinque; in Robertū Regem Neapolitanum transfererūt, & alio tempore Florentini ad decennium Carolo Calabriæ Duci se se addixerunt. Senenses Io: Bohemiæ Regi & Genuenses triennio ante Carolo Franciæ Regi se se dederunt. Lucenses, & Genuenses hodieq; Hispaniarum Regis patrocinio tutiores se putant, quam parato, & semper in castris exercitu.

Aliud reperire est arcanum, quo Florentini sèpè vsi fuere, cū plerasq; belli tempestates ipsis pecunijs à se longe remouere essent soliti, auro enim libertatem contra ferrum defendebant. A quo instituto, cum vltimis illis bellis, quibus Medicei in urbe restituti sunt, per auaritiam recessissent, Rempublicam perdidērunt; constat potuisse quadraginta millibus aureorum nummū Cæsarem, & exigua summa Neapolitanum Proregem suæ urbis patronos

patronos facere, sed seu negligentia, seu peruerso Petri Soderini consilio diuersum res facta est exitum pro omnium votis. Unde Medicei Hispanis viribus subnixi, & coniuratione sua factionis in urbem redierunt.

Pluribus etiam familiare fuit, quod suis viribus non potuerunt, foederata sibi iunctaque aliena potentia consequi. Verum hac suis locis explanabuntur. Pacta vero inter quasdam conventiones, ne quem nimis magnum velint, obtinere, summum existimatur arcanum. Quae in se celebrata valebat Laurentij Medicei prudentia, qui cum Republicae suae periculosum auerteret, si prius ex Italiae Proceribus opes nimium auferentur, omni adhibito studio, ut res Italiae in ea equalitate consistere, ne in hanc magis, quam in illam partem propenderent, omni studio curabat, quod quidem, quia sine pacis conseruatione obtineri nullo modo poterat, enixe contendebat, ne alicubi semina bellorum ad maturitatem peruenire possint, sed in ipsis iniurijs reprimerentur.

Alia Principum ars fuit rixas inter alios populos serere, quod semper iniquum existi mai, & licet Manuel Comnenus dissidua inter Pontificem, & Fredericum Imperatorem auerit, nequilla fuerit in Italia, caeterisque Imperatorijs ditioribus Ciuitas, in qua aliquem suae deuotioni non addictum habuerit, tamen eo plurimi excidij semper fuisse videmus, & cognouimus.

Simile huic artificium est aduersum eum hostem excitare, cuius in nos impetum timemus. Hoc modo Michael Paleologus a Carolo Caesare bellum metuens Siciliae Regem, & Venetos illum exciuit, exemplo Artaxerxis, qui Agesilai impetum formidans, Thebanos, & Athenienses ad bellum contra ipsum commouendum impulit; nec inique hunc in locum reuocandum censeo Alcibiadis consilium, quo Persarum Regem ad docuit, eate nus bellum inter Graecos sustinendum, ne inopia deseratur; domesticis bellis Graeciam obterrendam, inferiores auxilio iuuantos, non tam, ut vincant, quam ne succumbant.

Haec sunt, quae a Politicis arcana dominationis Regis dicuntur, quae utique Tyrannidis semper potius erunt arcana dicenda, ijs tamen sapienti Principi, prout necessitas, optimusque finis suggeret, utendum censeo.

Equilibrio summi Imperij fulcrum.

Equilibrio summi Imperij fulcrum.

Serere rixas saepe utile.

Ex aliqua ista causa.

Ex aliqua ista causa.

Ex aliqua ista causa.

Alia

Alia quaedam praecepta ad civilem prudentiam spectantia, traduntur.

CAPITULUM XXXV.

ATVRAE Principum deliberationes; Principis semper commoda respiciant. Quocirca, nec amicitiae, nec foederibus, nec affinitatibus, nec ceteris quibuscumque rebus certa spes adhaereat, nisi eius, quo cum tractamus, agatur utilitas, Malorum exordijs antequam innaslescant, occurrendum est, quod raris praecipue fiet; ne contra improvisa quae oportunitis, semper remedijs paratissimus

Quod si imminentis mali acerbitas longè sit superior viribus, tempus interponat, quo res, earumque qualitates mutari solent. In consultationibus; ne illud in Principis mentem veniat posse eum omnia incommoda declinare, Vt enim in inferioribus hisce rebus nihil unquam, nisi ex alterius corruptione generatur; ita cuicumque ordini perturbatio quaedam, & cuiuscuque bono aliquis mali species admiscetur. Nec uti minima negligenda putarem; malum enim exiguum in semine temporis beneficio furescit, ac nisi quis celestime elidat, fit tandem exitiosum; saepe è leuissimis aquae vaporibus nubes è nubibus verò atrocissimae tempestates, & procellosi fluctus repente excitantur. Nec ardua multa, & difficilia simul aggredienda arbitror; plurima facile quis incipiet, perficiet nulla, acquisita diligenter prius firmanda, & stabilienda sunt, quam noui aliquid audendum; facili non ne est casus pede nundum rectè fixo? Sapienter se Princeps ille gerit, si primo sui Principatus exordio ab omni abstergeat cupiditate, omnia enim Imperia, pace, qua stabiliantur, opus habent. Ferdinandus Aragonius; quamquam causas haberet iustissimas bello petendi, Ludovicum Sfortiam, nunquam tamen quidquam deliberatum voluit, ne quietem Italiae, quam rebus suis necessariam videbat, turbaret; Quem finem ab eo tempore postremo, quo capta Florentia est, semper propositum habuerunt Italiae Principes; ideoque omnes exsurgentia bellorum semina vix iam herbescentia secuere, & Galliae Regibus spes omnis recuperandi in Italia olim possessa praecisa; Potentior à Principe non facile est laessendus, saepe videntur maiores non

Prudentia in exitibus rebus.

Consideratur Prudentia in exitibus rebus.

Mihima non sunt negligenda.

Ardua simul & difficilia non sunt tendenda.

Potentiores nunquam sunt laessendi.

à recta Principis voluntate, qui suam quietem perturbare velit, sed ab alicuius à latere positi monitis, qui quo magis in Principem discrimen ponat, eo benigniorem fortunæ aspectum sibi futuram existimat: Ex commotis Oceani fluctibus conciliæ expiscari opiniatur, & sæpè Princeps sua credulitate eo aduehitur, ut variarum calamitatum scopulos, & videat, & experiatur. Summa etiam erit Prudentiæ bellum aduersus unicum Principem gerere: Qui Romanorum, ac Turcarum gesta obseruauerit, eodem tempore eos unico tantum bello intentos fuisse conspexere. Potentiorum iniuria dissimulationem potius, quam uirilem exposcunt, & certè, qui maiorem iniurias ulcisci suadere sui tandem mortem, ac exitium subiere. Non desunt exempla, quæ sanè ostendunt, dissimulationem sæpè profecisse, ubi nimia opinio sui admirationem non tulerit; fortunæ arbitrio se committere indignum est Principi. Superiori quo Prosperi Columnæ, Francisci Mariæ Urbinaus Ducis, Ferdinandi Toletæ, Albæ Ducis, & in primis Philippi Secundi Hispaniarum Regis, hoc in genere singulare est præconium. Re deliberata, & suscepta omnis cunctatio abiicienda est, quæ nihil aliud, quam periturbationem, aut impedimentum afferre potest. Cum potentibus rebus publicis amicitia & fœdera non facillè rumpenda, nisi ingens quædam utilitas, & certa se se victoria ostendat; libertatis enim amor tam altus in eorum, qui eius dulcedinem expertæ sunt, radices egit, ut extirpare eas omnino sit difficilè, & Principum quidem consilia, & conatus una cum ipsis moriuntur, ac liberarum ciuitatum instituta, & deliberationes immortalitatem ferè obsequuntur. Paci ita non est fidendum, ut quælibet armorum cura interim abiiciatur. Pax enim sine armis infirma nimis est, & insidiantium furori obnoxia, Constantinus Magnus paci nimium fidens, deductis passim e limite præsidij, interiorem barbaris Imperij aditum patefecit. Illud pro certo habeat Princeps in rebus gerendis celeritatem magis, quam vires, prodesse; Celeritas enim ex improviso ferit, at vis facillè præuideri potest; Illa aduersarium perturbat, & implicat, hæc rumpit, ac prostermit. At facilius est perturbare, ac deinde rumpere, quam expectantem, ac paratum inuadere, ac prostertere Iulius Cæsar ciuile bellum trecentis cum equitibus, & quinque peditum millibus auspiciatus est, at incredibili celeritate hostes oppressit, & omnibus opportunitatibus exclusit adeoque sexaginta dierum spatio totam Italiam occupauit; Illud quoque certo sibi persuadeat Princeps magnas res prudentiæ quadam cunctatione potius, quam impetu geri; Impetus enim res vi frangit, ac cunctatio siue longaminitas perutilis admodum, ad quæque præclare expedienda, dum opportunum suppetit tempus; Atqui facilius est inualidum quidquam

Potentiorum iniuriæ dissimulationem exposcunt;

Quam cauti in rumpendis fœderibus gerere se debeat Princeps.

Paci non est fidendum.

Celeritas summa utilitatis.

Sæpè enim cunctatio summe utilitatis.

Occasiones
semper ob-
seruandæ.

Executions
aduersantib.
non deman-
dandæ.

Certus nun-
quam præ-
scribendus
modus.

Ad delibera-
tionē in cau-
ti homines,
ad executio-
nē ingeniosi
sunt adhi-
bendi.

Hic cōside-
ret Princeps

quàm prius; postea deicere, quàm unico tantum celeri ita ali-
quem prosterpere: Occasiones rerum diligenter obseruet, atq;
amplexetur. In hominum negotijs, vix quidquam est, quod
maiorē vim habeat, quam temporis quædam periodus, quæ
opportunitatē, vel occasionē nominant, quæ nihil aliud est, quæ
concurfus quidam circumstantiarum, quæ negotium, quod an-
tē, & post apud illud temporis momentum futurum eras, facile
reddunt; Mira hæc in re fuit dexteras Amuratis Primi Turca-
rum Imperatoris, qui per Græcorum, aliorumq; Principum dis-
fensiones ad tantam potentiam euectus est; vt occupata Asia
Imperium suum in Europa quoq; longē, lateq; dilatarit; Eupro-
fecto, nec vis vlla, nec alibiis multum valebit, nisi occasio, &
opportunitas vna concurrant. Negotij cuiuscumq; executionē
ei non demandet, qui in consultatione id calculo suo non appro-
barit. Neq; enim voluntas efficax esse potest, nisi ab intellectu
veluti manu ducatur, & inclinetur. In nāali illō ad Echinas-
das contra Turcas prælio Ochialis suis imprudens rebus nostris,
tanto foeliciorem victoriam fecit; Quæ agenda sint, maturē de-
liberet Princeps, sed executionis ordinem, & modum certum
ne præscribat; eum enim à temporis opportunitate alijsq; cir-
cumstantijs ferē dependeat, quæ continuo mutantur, qui certū
executionis modum velit præscribere, ministrum quidem impli-
cabit difficultatibus; negotium vero totum confundet. Nam
consulrare oportet lente, consulti exequi celeriter, cui quidem
festinationi nihil tam aduersum est, quàm angusti mandatorum
limitēs, quos transire quis non audeat. Ad deliberationem er-
go homines cauti, & prudentes, ad executionem ingeniosi, & in-
agendo celeres adhibendi; Neutri parti, vel nobilitati, vel ple-
bi magis se addictum demonstrat; sic enim, qui Princeps est om-
nium, alterius partis Ducem se constituet, multitudini directē
se non opponet; quàm non faciliē vincet, atsi vel maximē vin-
cat, magnam faciet amoris, ac benevolentia iacturam; sed pe-
riti hautē exemplo obsecundet ventis, cursumq; aliquantulum
obliquet, & quod tollere, aut impedire non potest, vltro se con-
cedere paratum simulet. Hæc sunt Prudentia quædam præce-
pta, quæ si Princeps seruauerit, Reipublicæ suæ statum quietum,
pacatumq; tuebitur.

PRIN-

PRINCEPS

COMITIS LUDOVIGI CARACCIOLI

De auctoritate Principis.

Liber Octauus.

*Quomodo Principis auctoritas comparetur,
ac conseruetur.*

CAPVT PRIMVM.

PRINCIPIS auctoritatem suam habuisse ortum ex admiratione, & metu quilibet non difficultet iudicabit; opinio enim concepta reuerens est in mente subditorum, vel extraneorum de Principe, cuius maiestas incolumis semper Imperium fortiter tutatur. Vulgus & Populus facillimè insolesceret, nisi aliquo legitimo metu cohiberetur; nisi adesse hæc opinio, assidua lenitas contemptum induceret, quo nulla miserior pestis in Principatu; quemadmodum & in domestica gubernatione potissimum hoc sæculo, quoniam mores deprauati sunt, & faciliè peiores efficiuntur, vt necessum sit admittere dictum Salustij, aut habendum, aut faciendum metum esse; Est itaq; hæc auctoritas velut anima Regni, quæ effugit, vt plerisq; mortalium nihilibus vna Princeps anima præstet; nonnunquam, & ipsa quasi senex, & inualida, quia & vires Imperij, in consensu obedientium sunt; Immo cum eumq; generis sit status Reipublicæ, fundamentum præcipuum in eo situm est vt erga Præpositos obedientia seruetur: Obedire autè dedignatur ei, quem quis contemnit; ei auoem, quæ Maiestate, aut aliqua virtute sibi superiorem esse existimat facile obtemperat; quia naturali lege id nobis insitum videtur, vt inferiores superioribus pareant, & qui prestant alijs ingenio, & iudicio alijs præesse mereantur. Fama itaq; est Principi curanda; tam enim huius, quam salutis suæ custos esse debet, non vt in re inani sistat. Quorsum enim tam magnus inanem caprarè umbræ? sed vt laudabili nomine ad Populi salutem vtatur si enim pecuniam cõquirere, hoc

Ex admiratione, & metu Principis auctoritas promanet.

Regni anima est Principis auctoritas.

Fama Principi valde est curanda.

Miri, quā ef-
ficax recta
de Principe
opinio.

mines, occidere ob publicum bonum possumus; cui non & in eū
vsunt. famā quære Principes. Agri laudibus fertilior haud red-
ditur, & ymbra corporis comes corpus tutius nequicquā facit;
sed tamen solā famā Principem vitium, & salutem Rempublicam
efficit. Plura opinione, quā re geruntur. Quid enim si de Prin-
cipe tanta opinio, qui presentia pericula dissipet, vt inimicus la-
cescere non audeat? qui solo terrore bella alioquin grauissima
facillimē conficiat? Cum Curiones, & Populares victi obtre-
ctando Rempublicam laeserunt, & extorant, cur eam sua non
seruabit laude Princeps? Nec clam est Principum famam odiorum
flammis amburi, inuidentiæ nube obscurari; semper enim
sunt, quos necessario Princeps offendit, qui bene de eo, cui me-
rito se irasci putant, loqui non solent; laborandū est ideo Prin-
cipi, vt fama publica vuculas priuatorum opprimat; celerrime pa-
ratur, amissa non redimitur; semel firmata etiā contra vitia per-
durat. Hæc autem triplici modo comparatur; forma nimirū Im-
perij, moribus imperantis, Potentia Imperij.

Quæ Im-
perij forma,
Seuera prius
exigitur.

Potro Imperij forma necesse est, vt sit *seuera*, & *constans*, &
adstricta. Seueram exigo; nā lenitas contemptum facit, qui po-
tissimum est auctoritati insensus. Non parū debet Princeps he-
bescere aciem suæ auctoritatis; seper enim erit salutaris seueri-
tas, cum Reipublicæ causa adhibeatur. Si serpet malum in bra-
chium virulentum, præstat vel ipsum digitum præcidi. Semper
tamen erit, vt dictum est, cum de clementia fuit actum, grauis te-
ueritas, nisi cum intermissione fiat; Animaduersionis namq; te-
nitate Ciuitas magis ad pristinos reducitur mores, vt propte-
rea si poena ad paucos, & metus ad omnes perueniat, & vnus
improbi supplicio multorum improbitas coercetur; Quid si
crebra nimis & peruicacia vitia, tunc crudelem medicum intē-
perans æger faciet.

Constantem.

Constantem etiā voluerim Imperij formam; Posita semel le-
ges constanter seruandæ sunt, nec vllæ earum immutandæ. Nam
quæ in suo statu, eademq; manent, & si deteriora sunt, tamē vti-
liora sunt Reipublicæ illis, quæ per innouationem, vel meliora
inducuntur; & sanè, nisi manifesto appareat bonam legem fore
præsenti temporum conditioni commodiorem, nec noua in-
commoda ex illa mutatione oritura, non facillè eam immu-
tandam censerem; quamuis etiam illius antiquatio in spe-
ciem commoda videretur; idque pluribus adductis rationi-
bus, asserere audeo. Quia videlicet nouitas semper suspicio-
nem, suspicio vero gignit querelas; indè commotio populi;
aut saltem optimatum suboritur; sicut enim veterum legum
abrogatio, non paucis detrimentum affert, ita noua lex,
quibus prodest, eorum nullam cum legislatore inuicem
tiam,

clam, qui in otioso redditu, paucos implesingerit animum
 ne inter roborem mutationis, & illa motus, atq; adeo, quibus
 onerosa est mutatio, dantur in solidum. Principium patet, quibus
 verò lucros, & honori est, quia nullam sui rationem in com-
 muni lege putant habitam, noq; existimant se velle beneficio ob-
 ligatos esse; quæ enim in communi dantur, ea deberi sibi quisq;
 iudicat. Non diu pedis in aletere est opinio in sumpta lege non
 publici eodem modo, sed privati favoris à certo hominū genere habi-
 ta esseratione. Hæc enim opinio odij, discorsitq; fomites, sugge-
 ret, & eos quosq; quos iustat, et cū invidis offendit, ide oq; in in-
 sos efficit. Res itaq; periculi plena noua ferre legem, non modo
 apud hocrenses, ubi adstricto collo laqueo legē suadebāt, vt nisi
 per se uerallent conuincio, cōpressa gula suffocarentur, sed in om-
 ni Republica, quia plurimos offendit, nullos, nisi leniter, cōciliari
 se esse est. Altera quoq; accedit ratio ex ingenij humani imbeci-
 cillitate, & tenui prudentia; quæ legis, q̄ta uentur, offensioe op-
 animadoerit, sed alterius, quā meditantur, præuidere omnes non
 potest. Nouum legum cupidus uenire conuenit, quocūq;
 qui uia diffidit, & confrago sante carpunt, qui felices eos præ-
 dicant; quos ille uagmine aquarum secundo fluitio delabit cer-
 nunt; sua mala alienis bonis comparant; at ubi uentos uigere,
 iaduri cymbam impelli in archas; allidi ad scopulos animado-
 nereunt; iam in alieno periculo gaudent. Necessarium semper
 est illius præceptum, qui Republicas, leges, & instituta sæpe ad
 suorum inuotam uigorem reduci iubeat. Nulla prudenti præra-
 tio, qua Respublicæ seruantur, nulla Medeahuris Aesonis fe-
 uia felicitus reiuuencere fecit, quā, si qui tempotum, & ho-
 minum prauitate contracti sunt nauis, oportune emendentur: &
 leges veteres, ne illarum contemptus, aut obliuio obrepere possi-
 fit, nouis sanctionibus munitur. Quemadmodū enim compositi
 humano per singulos dies aliquid uitij accrescit, quod, nisi colla-
 tur, mortiferum eandem inducit morbum; ita Respublicæ sen-
 siva primo robore, prima que sua constitutione abscedunt, ad
 quā, nisi rubeoentur, senio miserimè confici necesse est. Hinc
 est; vt Veneta Respublica mortalitatem effugisse uideatur, non
 alio maioris instituti beneficio, quā instaurandarum; corri-
 gendarumque legum sedulitate; qua, ea cuncta, quæ labare
 uidebantur, miro semper artificio sustentauit. Ad priscū morem
 Collegij decem uitalis auctoritas iā multos ante annos proue-
 Quæstet, vt limites, intra quos se olim cōtinuerat, transgressa,
 immodica, nimiumq; se efferrente potestate terribilis esse libe-
 re ciuitati inciperet. Illo præsertim anno multa legibus aduersa
 facta dicebantur, publica pecunia ambiciosè in plebeioum ho-
 minum gratiam effusa; patritij plerique maiouum comatio-

Qui perit
 clasa legum
 mutatio, qui
 regit non
 et, primum
 coner

mms 6492
 r. h. h. h. h.
 p. h. h. h. h.

h. h. h. h.
 h. h. h. h.
 h. h. h. h.

non lege soluti, alij qui ob aetate arcerentur, vel temporis, quo post exactos honores ad alios capeffendos minime idonei sunt, nondum exegissent, ad Magistratus admittendi, cuncta ferè ad se nullo refragante tracta, sed re maioribus comitijs agitata certis limitibus inclusa de ceterum potestas est, ne mox in Reipublica effect.

Nisi necessitate aut utilitate cogente noue leges minimè ferendæ.

Quando vero publica supdeat necessitas, aut utilitas, tunc licet proculdubio noua lege in re gravis momenti cogere. Nam cum in eas angustias peruenimus, ut aut violatis legibus Respublica, aut solpris legibus interitura sit, post habitio legibus necessitate parendum est. Maioris nostri res suas ad seculi, quale tunc erat, genium curauerit; nobis pro diuersitate temporum, in quolibet dimus, interdum profuturæ est a mente, eorum, & consilijs seu uoluntate. Ut & temeraria sapentia non alienum, existipem ubiq; negligere autam prudentiam, & absurdum reuerentia genus esse, quod nos perpetuo illorum institutis uelit adhaerere.

Sepè etiam constantia perniciofa.

Hæc constantia utiq; non tam in legibus, sitim uoluerim esse sæpè necessitas aliud postulet, neq; in Magnis Principibus, neq; in alijs, quorum magnitudo non armis, non uera potètia nititur, sed sola fama, sola hominum opinione; in quibus uires suas ancipiti periculo committere debent, ne Elephantum mortui, qui, ubi se mel ceciderint, inualido sunt ad resurgendum inu, amittat auctoritatè, quæ ipsis tribuebat publica gentium ueneratio.

Quam malè consulat quidam asientatores.

Parum enim sine uiribus maiestas est, nihilq; contemptius, neq; infirmis, si sint, qui cõtemantur. Idèq; his necesse est pondere, quo præmunitur, flecti; ne opprimantur. Quamquæ enim summa Præceps auctoritatè, & dignitatè rationè habere debeat, nec quicquæ Maiestati rã infestus sit, atq; contemptus, ineptissimi tamen illi auctoritatis iactatores etiam in minutulis quibuscumq; rebus meritò sunt habendi, quibus dignitatem Principis sine Regni salute saluam esse posse stolidè persuasum est, quiq; nimis modicè animaduertunt huiusmodi consilijs dominos plerumq; regnorum iactura multari, euersoq; Principatu Principem minime esse posse. Quanto satius est, rei summam cedendo, aliquid de iure suo remittendo, non omnia intempestiua auctoritate denegando seruare, quàm eandem pertinaci, & inconsulata superbia persudare, omnem secum dignitatis existimationem in extremam ruinam protractaturam. Non est flagitiosum in uigenti necessitate hosti cedere, multo autem seclius stando, pregtandoque temere Rempublicam in periculum conijcere. Dixit in magnis Principibus non utique semper laudandam constantiam, quæ sæpissimè offendit. Aliqua repretensione plurimi assentiunt Philippi Secundi Hispaniarum Regis rigorem Maximiliano Cesari respondentis propugnaturum se omni ratione, ac modo

Cõsideratur aliquod in comitum constantia.

modo auctoritatem suam; facturumq; potius rerum suarum iuraturam, quam, ut quicquam de benignitate sua decedere patiantur; Sed quale fuerit detrimentum Regi hæc asperitas, certissimus rei cœtus edocuit. Apud omnes Belgici belli scriptores constat Alexandri Farnesij iuicissimi Ducis prudentia, moderatiorum, atq; consilij à priorum Gubernatorum ratione diversis reliquijs Belgij Regi servatas; immò recuperatas quemadmodum ex diverso auctoritati Albani Ducis omnes mali causas adscribere, quem populorum illorum nec totam libertatem, nec totam feruitutem ferre aduictorum rabiam conceitasse scimus. Atque ita ferè euenire videmus, ut postquam vehemens aliquis & impetuosus Appius in Imperio agendam censuit, laesivite magis plebem, quam sequire, unoq; atrepto, aut altero peccatum in ceteros arbitratus, ex amicis dubios, ex dubijs hostes fecerit, ita tandem ad Scruilij, aut Quintij alicuius popularitatem confugentem dumsit, qui blanda oratione, & lenibus remedijs animas concitatos mulcere, suspiciones eximere, partesq; conciliare possit; Mirè hinc facit saluberrimum illud consilium, quod olim Maximilianus Secundus Imperator Henrico Tertio Galliarum Rege Vicennæ apud se diuertenti dedisse perhibetur, successore illius, qui cum civibus suis bella exeret civilia, nec dum finita primis regni auspicijs debere omnibus pacem dare, clementiam noua Imperia inchoantibus semper vitalem ostendere, si enim funestam prætoriorum memoriam sepeliri, & eorum culpam ab vniuersis in proximè maiorem rejici. Mœcenicus quoq; Venetiarum Dux, eodem Henricum, cum Venetijs esset ad intestinas dissensionès tollendas, subiectos beneficijs demulcendos, pacandosq; animos adhortatus esse dicitur. Quod contumacem Henricus neglexisset, qui yluo fratre Carolo dignissimus Imperio habitus, & omnium votis expetitus fuerat, conuersa omnium voluntate statim aliquale sui fastidium fecit. Qui temporibus obseruientem Prudentiam oppugnare arbitrandi, longè profecto aberrant; Nulla dote, nullo genere mortalitas propius accedit ad naturæ diuinæ similitudinem, quam miserendo humanæ imbecillitati ignoscendo erroribus, & iniurias obliuiscendo. Quæ arte, qua virtute maiorem se diuinioremq; subiectis facere Princeps possit, quam se videant sentiantq; omnia illum iulium salutis post habere? Inualescit hæc maiestas, dum remittitur, maior fit, dum negligitur.

Imperij formam numeris omnibus absolutam posui, ex qua scilicet rei summa omnis pædet. Curatū enim Principi est, ut omnibus innotescat eū esse, quo omnes pædet, eūq; arbitriū rerū iure, ac non in regione. Verū enim verò aut Princeps auctoritatem Senatui, aut Magistratibus demandat. Senatus ille sit, qui plurimum se possit.

Notatur optimū Maximiliani Secūdi Imperatoris consilium :

...

Imperij forma adscripta esse debet.

se arbitretur, easque magni ponderis Principis firmet auctoritate; si leues, illius referuentur iudicio discutiendae, Haec iam parua eam, quam subditi concipiunt, opinionem non ledunt; Aut negotia poenam, siue praemium respiciant; Profecto, quae odium concitant, sic Magistratus decernere, cum laeta, & minimè poenam inflictura Principi conferenda referuentur; haec beneuolentiam, uel ea, concitant odium; Regnum certè non est, quod sanctus sit hoc hunc administratum, quam Galliae; Senatus, siue Parlamentum, qui poenas animaduersionesq; infligit, atq; de aeternis, ut Regi maiora noscenda referuentur, ac cernenda, quoniam illius Magistratum utetur opera, magis suam tuebatur auctoritatem, Instrumenta ij magis executioni, quam deliberationi erant destinata. De Iustitiae administris nullus hic mihi est sermo, sed de ijs, qui alijs funguntur muneribus, saltemq; Principis auctoritate satis faciunt, cuius acies nunquam hebetet, si ea omnia negotia redigantur, ut non aliter ratio exaltet, quam si uil reddatur. Ut etiam Princeps, qui praeditus est ingenio, nil deterius efficiat, quam si se uni legendum tradat, ita in incantibus effici opinor, quam si optimis ministris summam quasi administrationem eradat, quibus tantum adiutoribus, ac consultoribus Imperij regimen possit, ac debeat sustinere, Praeceptis Burræ, Senecæ, & Corbulonis satis aduocatus Nero foelicissime Imperiū moderatus esset, uero his salutaribus consilijs esset destitutus, excongruari non possunt, quae illa foelera ab eo sine Romae perpetrata.

Itaque non
-imixta sunt
eius etiam
auctoritate
• mactat

De moribus Principis, & externa horum compositio-

-si inuicem, & de illorum, qui circa Principem

circumque amillibus sunt, excellentia.

CAPUT III.

Qui mores
esse Prin-
cis debent.

non solum
sed etiam
• mactat

RIA ad auctoritatem Principi comparandam superius statuiimus, Imperij scilicet formam; mores optimos & potentiam; & quidem de Imperij forma satis dictum esse arbitror. Nunc de Principis moribus est sermo instituendus; eorum, quae uerendum populis Principem reddunt, dum praecipua sunt, uirtus, morumque externus decór; ac uirtus iterum, uel sua, uel aliena. Principis propriae uirtutes sunt, in

ciuum

ciuium animis intrinsecus penetrandis sagacitas; peritia belli-
 carum artium, pacis tuendae solertia, aduersus subitos casus
 preparatio, obseruendi temporibus dexteritas, maturitas in de-
 liberando, in perficiendo celeritas, constantia in aduersis, in
 promissis veritas, magnanimitas in gestis; firmissimum animi
 robur, in diuinis assidua factorum, & Religionis cura, in vni-
 uersa deniq; vitæ cursu morum equalitas, ac constantia. He vici-
 tutes Regiæ magnitudinis sunt munimenta, hæ populis ingerunt
 venerationem, hæ Principem cuiusdam sanctitatis regulæ con-
 formant. Quod verò ad externorum gestum maiestatem spe-
 ctat, et nunquam publico se Princeps exhibeat conspectui, quin
 ipso aspectu grauitatem, & maiestatem pro dignitate præferat,
 summo opere cauendum est. Raro, vel in publico, vel in Senatu,
 vel etiam in privato consilio, nisi præmeditatè loquatur, ita ta-
 men, vt superbis, ac iactantiæ opinionem in audientiū animidū
 non insinuet. Si vult nullam sibi præferre maiestatem, serium
 semper, in risum facilem nunquam se ostendat; Vox grauis; io-
 eus, nisi adurus, nullus; vestis sine cura, præciosa infra modum
 dignitatis; Incessus grauis, ac tardus cum austeritate sit
 coniunctus; familiares intimos habeat paucos, quibus cum io-
 cetur, arcana promat, idq; caute; nam pleriq; talium, vel indi-
 cant alijs, glorianturq; de familiaritate Principis, & inuidiam
 sibi, Principiq; imprudentis opinionem conciliant; maxime si
 boni non sint; Et rara est felicitas, vt Princeps aliquis bo-
 nos multos circum se habeat; Omnino egregiè maiestatem hu-
 manissimis moribus, sed qui non temerantur tantum fastigium,
 temperauit Fridericus Danicæ Rex; sapiens amicos, quasi seposi-
 ta Regis persona ad sales, & locos, & in qualibetior animata
 propender, prouocabat, monens, nasci uerent secum, & incunde
 ineptirent, donec Rex abesset; Post honestum uero iusum Regia
 assumpta grauitate, Heus amici, inquit, sex iocis ad seria; Rex
 enim redijt. Magnoperè insuper caueat, quod etiam boni Prin-
 cipes semper cauerunt, ne vnus, vel alterius seruili cuidam Im-
 perio subesse videatur. Huic enim Principis sæpè tribuitur obe-
 sequium; Princeps verò, vt ita dicam, inaurata cuiusdam statu
 locum tenet. In legationibus quoq; suscipiendis splendida sit
 modestia, vt indecorum luxum fugere videatur, dignitatemque
 amare. Mulierculatum est præciosa quæq; ad pompæ ostentatio-
 nem effundere. Qui sibi erit thesaurus, externis Principum ler-
 gatis nunquam ostendet; hac enim ostentatione odiosa nimis
 animi elatione suspectus redditur; si sit ingens; si mediocris, cō-
 temnitur; minusq; prudens apud ipsos habetur, qui parua ma-
 gni estimet, se, suaq; ostentat, quæ uero sunt aliorum nihil facit.

Quo ad ex-
 ternos gestus
 quæ Princi-
 pi agenda.

Quo ad ex-
 ternos gestus
 quæ Princi-
 pi agenda.

Exemplum
 Frederici
 Danicæ Regis

Exemplum
 Frederici
 Danicæ Regis

Quae dicitur
aliena virtus

Ex Ministri
conditione
Princeps di-
gnoscitur.

Quam Prin-
cipi curanda
Ministri ele-
ctio :

Alienam autem virtutem appello, quae ita Principem ornat, ut negotia, vel publica, vel privata summa prudentia tractentur, atque ex eorum eventu ipsius studium non vulgare pateat. Magnopere quippe refert, quis cuique adhibeatur negotio; nam ex ministri conditione Dominorum fama est, vel praecleara, vel im-proba. Quare quicquid boni est in Regno, quicquid extra Regnum, in Regiam volunt in Coelum stellas, transportandum curret, exercendis aliis equis, aliis pugilatu sit nobilis, ille adium extruendarum celebretur peritia, aut mira arte deruandis in formulae fontium aquis, vel si qua ars alia suo, aut seculi genio valet. Si qui sunt Duces, qui militarem impetum ratione compositum habent, aut fortuna proprium, si alicubi latent carae eruditorum faces, quae vel publica prudentia aptae sunt, vel solia liberis natae apud praesentes, ex ira, vel favore dividere mortu- libus famam possunt statim aduocentur statimque emantur, etiam quanti se ipsos vendere vident, si aliter forte nequeunt, ipsa sti- pendiorum magnificentia commendabit. Ministrum, & gloriam possidentis, finge ergo artificis, litteris, aut illis; Praecipuos conuenisse ad unum Principem; Qualis deinde toto orbe de Regia illa sermo nunquam reticenda? Principi ipsi quantum operis merces? ut excedat mortalium sortem? ut viuis, & sospes multo certius, quam per odores & aquilam erumpentem ex funere se inactatum sentiet. Non aiebat Dionysius Sophistas, quia eos sibi vsui esse arbitratur, sed ut maiestatem auget, dum penes se omnibus absoluti numeris degeant. Sat interest Principis, cum eius consilia sanè maturiora habeantur ex virorum prudentum consuetudine. Ignauissimis hominibus natura inditum est, ut nihil curent, quae sit de ipsis in posterum futura opinio; Probatissimi viri omnibus viribus contendunt, ut perenni seculorum gloria eorum fama percrebescat. Summo itaque honore Historicos, & Poetas habent, ut eximias suas laudes posteritati commendent; Nec sollicitudo illa, utpote nimis anxia damnanda est, quae de futuros ex arario sumptus veretur Princeps; parcius aucupium curetur, stabula tanquam in Sybaritano exercitu saltatorijs equis ne sint referta; nec Andronici Imperatoris exemplo canes mille amplius quadrigenti, accipitres mille, & homines, qui hos curent totidem alantur, nec tantum auri in vilissimam plebeculam, quae regum palatia implere solet profundatur; remoueat adulatorum, mimi in arctiorem demum numerum reducantur Aula. Quod si fiat, semper supererunt pecuniae, opes publicae, thesauri, qui Principum maiestati famulabuntur. Insigniorum itaque hominum consuetudine interest Principis uti, ut sua magis augeatur maiestas, quae altissimis defixa radicibus, praestantium virorum potentia decorata tandem extollatur.

Expla.

Explicantur ordinatim ea, quae Principis potentiam maxime corroborant.

CAPITULUM III.

MAJESTATEM, auctoritateque Principi omnino necessariam satis diximus, quae verendum illum efficit, ferriamque in subditorum mentis in iudicium opinionem, nihil ab eo aetiam iri, quod summam animi magnitudinem aperte non indicat. Verum, si non adhibeatur potentia, quae vires etiam demonstrat, speciosa illa auctoritas sanè, tanquam umbra evanescet, & nisi virium robur adfuerit, quod superba in fulcra imaginem, deridetur, hoc quae quasi splendore destituta cuspi quoque inopia interibit, Potentia non in vna tantum re comparatur, sed pluribus firmatur, quarum forte altera si absit, nullum fulgorem, qui oculos feriat satuentium, demonstrat. Benevolentia sibi primum vindicat locum, haec fere vna solam fulcire potentiam iacet. At vires, arma, foederata, ditionisque magnitudo non disiunctae, & per plures annos administrata omnino eam sustentant, ut nullis, quibus insistat maioribus egeat munimentis, haec confociata nulla vniqua pericula reformidabit, quibuscumque se semper exponet iectibus. Quod enim firmitus esse potest praesidium, quae custodia securiorum quam benevolentia? non sic excuriae, non sic armatae circumstantium militum copiae tuentur Principem, quam tutetur populorum amor. Verum esse inexpugnabile munimentum Civium amorem, Alphonsus Aragonum Rex aperte demonstravit; rogatus enim aliquando a suis, cum sine corporis sui custodijs saepenumero incidere, se amore vniuersi stipatum incedere respondit; Sensit enim deum bene munitum ab iniuria, qui suorum populorum constantem amorem haberet. Philippi Secundi Hispaniarum Regis laudabilis extat dolus. Quo filio Principi iam regnanti subditorum benevolentiam conciliaret, edictum quoddam iussit promulgari, quod subditis summo opere ingratum, iniuriosumque erat; quo exposito, missitantibus inter se subditis, promittit filius effecturum se, nec dictum eiusmodi deinceps seruetur, & re ipsa praestat, & oppositum. Itaque benignam filii deliberationem collaudant omnes, sese, fortunaque suas illi deuouent factum

... in ...

Cesar Ma-
lestatem ne-
cessaria etia
Potentia

Potentia be-
nevolentia
comparatur.

Alia sunt,
quae compa-
rat potentia.

Beneollen-
tie effectus.

Cõsideratur
Munimentis
Alphonfi A-
ragonũ Re-
gis, & Phi-
lippi Hispan-
niam Re-
gis.

factum certè tanti Principis sola imitatione comprobandū non
nescientis subditorum effectu vtilius nihil esse Principi, & cō-
tra, quamlibet potestiam sine eo incallum recidere. Quid impro-
Pharnaci audaciam fecit Mithridatem patrem, virum, profecto
manu strenuum obsidendi, inuadendi, atque adeo regno, & vita
spoliandi? nisi quia ipsorum etiam satellitum fidem nouerat su-
spectam; cetera illi abundè suppetebant, vires, opes, stipatores,
innumerabilesque copiae, sed vnum, sine quo cetera pro nihilo
sunt, defuit; subditorum scilicet animi; itaque parè proci-
diturum sine eorum oboediencia conducere. Paratur hæc
lenitate, atque beneficentia, quæ se beneficentia, non inquam
cum plura alijs plendis supplicariis, quædam tantæ lenitatem
beneficentia afferunt. Itaque clementiam maioris momenti, quæ
lenitatem semper iudicant, nam misericordes non tantum, qui-
bus delicti gratia facta est, caros habent, gratiamque studere re-
ferre, sed reliquos omnes reuerentur, ac colunt, ita vt eos nemo
deinde ledere audeat. At eos, qui inexpressibili vtuntur indignatione,
non modo odio habent, quomodo in se, sed ceteri quoque in-
fanti dolosus oppositis insidijs suam perniciem evitate statuerunt.
Medici rarissime scotones hæc ignem adhibent, ne videri eos ma-
gis indignata infirmi corporis vitia exasperent, pleraque etiã ke-
nibus corporis exercitationibus, & medicamentis mol-
liunt, ac sanant. Nec censendum, cum hæc corporum, illa ani-
morum sint vitia, ideo esse inter se dissimilia, Aristissimo etenim
poxu corporibus vitia animæ eadem, planè, & similiq; ratione ab-
stantur, quemadmodum etiam simili laborant infirmitate, con-
trahuntur mori, urgendi ira, dolore anguntur, audacia infatetur,
vt non multum à corporum natura deserant, atque eandem ferè
medelam requirunt. Sermo lenis frangit iram, sermo durus ex-
citatur furor, venia data serotem quemque placatus supplicium vel
mitissimos animos exasperat, violentæ enim deliberationes, etiã
suavissimæ irritant, mansuetæ placant, ideoque facilius suafione
quidpiam, quam vi eo adducitur, vt vel gravissima subeat. Idque
adeo naturæ est insitum, vt brutorum quoque animantium multa
robustissima alioquin, & feritate truculenta, blanditijs mitige-
tur, alimentisq; perdomentur; alia verò timidissima male timore
acta, ad iram concitentur. Verùm non omnibus pariter non
parcendum esse dico, sed audaces, inquietos, malignos, per-
uicillosque consilij homines scelibus ab ipsis vitæ peccatis as-
fectos excindere Principi suadeo; exemplo earum corporis par-
tium, quæ medicinam non patiuntur; aliquos vero, qui propter
ætatem, imperitiam, imprudentiam, aut alio casu quodam, vel
volentes, vel inuitè peccant, verbis coarguere, minis perterere,
aliaue

Consideratur, quod dā
ni ob subdi-
torū odium
Pharnaci e-
uenit.

Supra semper
per laudanda
clementia.

...

...

...

...

Elementia
sypē est tem-
peranda.

aliauè mitiori ratione curare rectius duxerim. Atque, ut in alijs rebus grauiores modo, modo leues poenae irrogantur. Sic in hac quoque re citra periculum, exilijs alios, alios ignominia, vel pecunia multare, aut in diuersa loca licet relegare. Alia, quae plures referunt non attingam, ne recoctum cibum iterum videam palato obijcere. Illud sanè non omittam, Tyrannos licet vndique armorum cateruis stipentur, sibi tamen vsq; adeò timere, vt eosdem, & custodes corporis habeant, & inimicos etiam vereantur. Hoc consilium, vt quod fieri possit lenissimum sit Princeps vsu optimum ipsa edocet praeteritorum, & nostri etiam saeculi experientia.

Amari, & timeri potest Princeps; quoddam ex his sit praestantius.

CAPVT IIII.

VAESTIONEM hanc vana argumentorum diuersitate tractant Politici, sunt que, quò munimentum Imperij metum affirmant, alij vero metui amorem praeponunt, illud ignorantes ex utroq; suaue, & efficax effici posse medicamen, quod Principi, subditisque ipsis summopere proficit; Qui in ciuium amore cuncta praesidia esse volunt, ab illo, à quocumque caelestia,

superna, inferaq; reguntur, exordiuntur, vt ex his quasi naturae vestigijs in Principe solus statuatur amor, cuius suauis Imperiū regantur omnia, atque, vt suam magis firment sententiam, solo amore immanissimas belluas mansuescere volunt; quare nō de decere inquit pari mansuetudine tractandos, & homines, qui, & natura, & arte mitiores summam in suo quasi eductore recolant beneuolentiam. In humanis affectibus nullum praedicant potentiores amore, quo sanè tanquam suauis freno facillimè subditi quantumuis peruersi in fide continentur. Nullas arcus, nulla praesidia afferunt firmitiora, quam subditorum animos, qui beneuolentia ducti, potius, quam timore percussi pro Principe vitam ipsam periculis obiectant: Tutiores corporis custodiam in ciuium beneuolentia esse collocatam dicunt. Pro comperto habent Principem, qui metum semper incuriat, necesse habere, libertatem eripere, quietem sibi, subditisque auferre, ac tandem securitatem è medio tollere, qua vitam degete queat manifestis periculis obnoxiam. Id si ei in animo erit, inquietis semper animi

Pro ciuium Amore rationes.

animi moribus agitabitur, semper sollicitus propter ambiguos
 cunctus, quos sæpe infelices sortietur assiduis dilaniabitur cru-
 ciatibus, & qua ratione se viuere satis quietè opinabitur, dum
 apud ciues, quos ob nimium metum infensos videt, sit frequens,
 dum mortem suam appeti liquido cognoscit, dum ut sibi viâ ad
 Imperij conservatione præparet, tormentis, quæstionibus, car-
 ceribus, & supplicijs illam sternit? Timor excitat seditiones,
 coniurationes, perduelliones, & si tanti non est, id efficit, ut mi-
 serissimam vitam traducat Princeps. Idè non timore opus esse
 afferunt ad Imperij munimentum, sed potius amore, cum timor
 ipse auctorum maxima poena sit.

Pro metu e
 rationes.

Qui verò metum volunt maximum Principatus fulcimentū,
 plura meditantur, quibus suam sententiam sanè probabilem in
 medium adducunt; Dominium, quod Populorum beneuolen-
 tiæ hæreat, haud tutum arbitrantur, immò adeo infirmum, ut à
 quocumq; percussus vento populorum seditionum concuti fa-
 cillimè possit. Vulgus inquit esse fluctuans mare, ac procel-
 losum, quod, si quando turbibus, ac coniurationum procellis
 euoluatur, facillimè, qui se ei commiserint, voracissimis fluctib.
 ingurgitet. Principem etiã addunt non tam in suo Imperio
 quæ, & libera esse posse consistere, ut omnibus satisfacere posse
 credat. Hinc illa amoris diminutio, quæ sæpissimè plurimum est
 origo incommodorū, oritur; Nec illud omittunt Principem
 virtutibus, quæ in suis semper potestate sunt, quam qui in alienis
 vitæ posse. Satis amor, qui est alienus, non tam à Principe exco-
 litur, quam pro suo magno munimento metus, qui suus est, in
 aliisq; ex sui origine propagatur. Tandem Comitatem facillimè
 omnem fastum atterere, & in consuetudine egre posse custodire
 Principem illud opinionis nomen prædicant, de se augustum &
 ledè Periclen; cum priuata uteretur conditione, tradunt fami-
 liarissimum tunc fuisse; suscepta verò dignitate omnes domesti-
 cas omnium consuetudines deposuisse, cum certe scirent fami-
 liaritatem nimiam contemptum parere.

Si Princeps
 omnibus erit
 exornatus
 virtutibus,
 facillimè pote-
 rit timeri, &
 amari.

Quid ergo in hac opinionum varietate statuendum! Non
 sanè aliud, nisi ut se omnibus Princeps exornet virtutibus, ut su-
 præm opinionem præclaris facinoribus in subditorum animis
 instillet se verè Principem tanto dignissimum Imperio; Si hac
 luce nitescens, se publicum quasi exhibeat sydus, certissima erunt
 vniuersi honoris, & reuerentiæ argumenta; nec vllus erit, qui non
 aspiciat, simulq; colat, ac veneretur. si ergo amoris, honorisq;
 signa erumpent; Quid tunc non poterit Princeps? lateri accin-
 ctum ens gestet, qui seruilè timorem scelestis hominibus
 iniiciat, si amor & absit, quid poterit? Summa admiratione
 Principum gesta prospicere conciliat beneuolentiam, at illius
 iusti-

Infirmitatem peritiam secrete metum inducit, qui ab odio prouidit abesse. Non tamen ex hoc infero, ut sola virtutum regimine vniuersi diuitem existunt. Necessarium etenim duco, ut pro sua incolumitate, qui amari volunt, timeri debeant. Et sane optanda Principi mediocritas potius seueritatis fama, quam nimia liberalitas; nam contemptum parit nimia bonitas; & ut dixi, illos qui nullo amore in Principem feruntur, metu saltem in officio continere opus est. Seueritatem tandem exopto laudabilem, quam nimirum mali metuant, boni approbent, quaeque etiam expertis odij esse potest, inquam furoris plenam, & auctori- tatis suis exitiabilem illam vocem afferam, oderint, dum metuant.

Mediocritas etiam seueritatis forma est optanda a Principe.

Statuitur quam necessaria sit Principi querendarum diuitiarum cura.

CAPITULUM V.

P RINCIPIS auaritiam superius cum, de liberalitate agerim, vehementissime sum detestatus, eandem nunc quoque detestor, cum tamen prouidum velim, immo illam imprimis Principi virtutem esse necessariam affirmo: diuitiarum cumularum indastriam; nec parum delinquit, qui eo se se modo in administranda Republica gerit, ut aerarium vacuum sit, nunquam pecunias abundet. Certum enim illud est, se colligendi pecunias impingens necessitas urgeat, aleam hanc etiam periculi plenissimam, difficillimum hoc esse assero, quod armorum strepitus, & quibus acerbis, inopinatusque basus, quae omnes oia, & agrorum culturam impediunt, & tam segetes, quam cunctam messis spem corrumpunt, ordinaria etiam vectigalia tollunt; periculosum vero, quod populi iniurijs, ac damnis affecti, militumque licentia, ac credulitate iam amicorum, quam hostium alijs bellis calamitatibus, sive pestis efferati, rum tributis, atque exactionibus oppressi ad perditiones facile irritantur. Quare ut eiusmodi avertatur incommoda, & angustiae, patato Principi argenteo opus est, cuius beneficio a sinibus proprijs longe arceatur hostes, agrorumque fructus liberè concedantur subditis possidendi. bella enim ingruentè pecuniam a populis colligere, & simul arma arripere difficillimum erit, quorum utrumque plus in se difficultatis habeat, aperte fateri vix possum. Quare

Mediocritas etiam seueritatis forma est optanda a Principe.

Periculosa pecuniae collectio, cum belli necessitas urgeat.

Narratur in commoda.

edudendum necessarium omnino est, ut pecuniam in proceri
 potestate Princeps, ut bellis temporibus sola cogendi militis re-
 fiet cura. Secus enim si fiat, interea, dum de pecunia cogenda
 deliberandum quis censeret, motus est, ne vel hostium celeritas,
 vel imperiovisus belli impetus robis pecuniam, & militem cog-
 endi facultatem eripiat. Turcarum Sultanos in omnibus suis
 expeditionibus mira celeritate vitur, quandoquidem in ipso
 apparatu pecuniam ex aetario depromit, atque si pendium mili-
 ti statuit, reliquaque comparat necessaria; exhaustum verò ex rap-
 tum ex parvis subditorum tributis replet, cui autem nulla est
 ad assensum pecunia interim, dum de modo acquirendi illam ne-
 cessaria deliberat, temporis opportunitas evanescit, ac saepe vi-
 ctoriae spe destituitur.

atque ibi
 sita est
 etiam
 etiam

Consideratur
 alia incómo-
 da ex erroris
 inamissione
 proveniéntia.

Plura alia incommoda reperuntur, quae ex aetarii exinanitione
 oriuntur; & certe nunquam Principem hoc nomine dignum
 appellarim, si cum occasio obueniat, se ipsum quasi deserat à
 sola desertus pecunia. Si opes defuerint, amici quoque defuerint,
 debili enim parieti nemo innititur. Principum egentium con-
 gressum deuitant multi, cum, ne à se mutuae pecuniae petan-
 tur, formident. Quare restat illi (Meditatione Imperii) praesid-
 dum esse pecuniam. Quae in primis opes; sine illis nihil fiet,
 quod est opus; omnia venalia sunt numeris. Qui virtute sola
 se dicunt niti, & auro fidendum negant, speciosa oratione utun-
 tur, sed fallaci. Non est virtus Principis, se facultatibus, Rem-
 publicam praesidijs nodare. Auro fidendum non est; utque cotra-
 rii habeas, necesse est. Cum enim multorum obsequium fidesque
 sit Principi necessaria, illique virtutem auro posse habere, mune-
 ribus continentur sunt; atque hoc virtutis est sua quemque; voluptate,
 tanquam esca trahere ad officium praestandum. Non facile vli-
 lam opem ab amicis in periculo habebit Princeps, quibus in
 prospera fortuna diuitias dedit. Nam ne cum quidem amicos,
 nisi donando efficit, & nunc petendo, aut spoliando faciet ini-
 micos; multos etiam inueniet, qui maleat Principem non esse,
 quam se eius causa inopes. Caligula, Nero largitionibus,
 & luxu cum omnia effudissent, quem tamen sibi amicum ad-
 dixerunt. Ea igitur in amicis est collocanda spes, ut recte
 sciat plus praesidij esse in illis, qui noua beneficia sperant,
 quam in illis, à quibus enixè gratiae postulantur; nec Principi
 colligendarum opum domtaxa inoumbis dactum, sed et-
 iam illi, ad quem spectat successio, qui que illi a quo se futu-
 rum Principem arbitrat. Excepta virtute pecuniae omnia
 obedire certissimum est. Pelops Asiaticam pecuniam, quam pe-
 regrinus aduexerat adhuc pauper, famam, & gratiam, deinde
 regnum consecutus est. Didius Iuliani Imperium à milleibus

Vt pecuniae
 consideratur.

mercatus est: Tarquinius Priscus honesto pecuniarum vsu, neglectis Ance filijs Imperio potitus est. Quae omnia dicere nolum, vt malis artibus; & largitionibus Imperium querendum doceam, sed vt Principi iterum suadeam, quantam vim habeat res domi benè constituta ad ius suum obtinendum; cum certissimum plane sit ipsdem pecuniam non belli tantum, sed & omnium esse neruum. Sunt enim omnes ciuilibus serui in s'igne instrumentũ; neque vt sollicitudo Principis ea sit in congerendis pecunijs, vt radices amoris subditorum, quae magna ex parte beneficijs ab ipso accipiunt in herent; ex arce cauti, nec studio accumularũ diuitiarum grauisimis tributis subditos vtgeat; sed vt praescribam tantum, quid necessitas sepius in se possit, cui nisi diuitijs, & opibus nequaquam obuiam in posse ieroditatur; permixtum aliquod nolum, quod auaritia spernit in dolent. Et quidem pro clari, aut laudeli digni Princeps auaritia detestatur, non dico facere, sed vel cogitare potest. Hoc testatur Tiberius Caesar, restetut Alphonius Secundus Neapolis Rex, qui subditis ipsos suos tradidit saginandas, & iniquitimum damnatum praestari iussit; & solus in super Apulia oleum & herbescens semina cocemini, quibus deinde, in quo maiori obtulit precio, vendidit; quomodoque prius omnibus interdita venditione, quam Rex sua omnia distribuisset. Et saepe auarus Princeps impotentiur exigit, quae male locat; ex quo rament frequenter fit, vt maximis Imperijs pecuniae deficiat. De angustijs rerarij Romani perpetuae apud historicos circum querela: Perfarum Reges, cum vendique aura affluerent, in bello ad tamen contra Graecos pecuniae egestate laborabant, & quae una re superiores erant, ea vna vincebantur, & nunc idem quoque idem penuriosissimis Regibus euenit. Multae quoque in praesentia occisiones omissae, multae clades acceptae, propter similitum variaz seditiones obdientia, vel non soluta stipendia; cum tamen interim illorum hostes, plerumque officio continent. Plurimis itaque diuitis Principi opus est, quocirca, si se, & Rempublicam vidit in columem, oportet unius illa eumulanda sunt.

Tēperanda cumularũ diuitiarũ cupiditas. Quidam etiam exēplum Caesaris, & Alfonso Aragonũ Regis.

Qui modus seruandus sit in comparandis

seper conge
redē diuitie
Imperij lati
quodani. aspo
dant. no
se. dicitur
in A. unolla
sig. i. i. i. g.

CAPITULUM VI.

VM nemo sit, qui non sibi in actionibus suis finem præfigat, clarissime patet; nec cupiditatem congregandi diuitias inexplebilem in Principem requiri; sed eam tantum, quæ latius ordine Imperij respondeat. Excessus opum monstruosissimus est. De fortis procul dubio illud corpus est; unde debita deest mensura. Cuiusmodi Princeps, quid sibi, quid populo, quibus Imperio contulerit; et mensura æquabili pecunia cupiditatem attemperet. Ut si quis adtem vitium Principis est Imperij, vel conservatio, vel amplificatio. Conservetur verò Imperium bellis repulsis, amplificatur prouocatione, ad quæ duo in modis sunt opus struendum; sed ista tamen, quæ cæteris possint adæquari. Non ad defendendum, quæ modis cæ profunt. Siquidem etiam si belli magnitudo, ac diuturnitas terrarum Principum non exhauciat, si aliquando vires pecunijs non respondeant, et similes penditur, & tota regio devastatur. Prolomus Cypri Rex viginti septem milia miliones in localis habuisse creditur, cum regnum suum iam ipsam ob causam à Romanis peteretur; viasque suas, quæ nequaquam tantis pecunijs pares erant dissolutas, ac quæ cum quæ spe deiectus se ipsum occidit. Mahometes Secundus Stephanum Bosnia Principem Infestis militum hastis obiecit, eo quod perire ipse, thesauris suis parcendo, quæ in coronæ beneficio periculum à se propulsare maluisset. At quid Midas? Cuius thesauri ei Principi proderunt, qui maritimo ad petitus prælio lignorum copia careat ad construendas naues, nec abundè aduehendas habeat in foederatorum Principum ditione, non naucleros, non nautas, non ferramenta; non quidquam aliarum rerum, quibus classi maritimæ opus est; aut quæ in rebus oppugnatus copijs nullos habeat ad bellum, donds equos, non Duces, non milites, quos erumpentibus hostibus opponat? non com meatus, aliosque bellicos apparatus, non militum præsidia, quibus arces suas, & oppida muniat? Belli quidam neruus appellatur pecunia, sed eam ob causam, quod vires omnes quasi

quasi in se collectas habet, & quocumque opus est mo-
 veat, atque impellat. At eodem viribus omnibus destituto,
 currandem erit vsui? æque enim pauper is est, qui quod emat,
 non habet, quam qui, vnde emat, non habet.

Quemadmodum autem ad tutandum Imperium, vel ditionem
 immodicis sumptibus opus est, ita etiam immo maiora ad bellum
 alijs inferendum requiruntur. Perniciosa illa censenda est ex-
 peditione in quam sumptus, quam maximi faciendi sunt, quinimo
 a ratione longe abesse sentio alienos illos conatus, qui suis se-
 impensis non promoveant, ac sustentent. Hic Cartagineses,
 non expeditiones modo, sed loca etiam occupata cum ob cau-
 sam dimiserunt, & Romani, postquam bello Punico secundo di-
 versis naufragijs ultra septingentas maiores naues, & maximè
 classariorum numerum amisissent, non tam animi quadam cel-
 situdine, quam necessitate inducti a maritimo bello omnino ab-
 stinuerunt; Quamvis tamen ad sua defendenda, ac ad aliena
 invadenda immensis thesauris opus sit Principi, opera semper
 tamen danda est, vt ij reliquis Imperij sui viribus congruenter
 pares sint. At quis, inquit, modus hic statuendus est Equidem
 nullius fere iudicij hominem illum dixerim, qui exactissima
 quadam cura hic velit præscribere, qua summum nefas sit exce-
 dere, cum tota hæc res a circumstantijs, & qualitatibus Imperij
 pendeat. At si qui propius mecum congressus certius aliquid,
 & limitatius velit exquirere, eo vsque accumulandas esse Prin-
 cipi diuitias censerem, dum negotiationis, aut commercij non
 sittatur cursus, cum ad hunc vsque terminum sine subditorum
 damno pecunia æratio inferri possit, vt inde ad futuras necessi-
 tates depromatur. At qui æratio implendo sic student, vt mer-
 catoribus negotiandi, artificibus opera sua distrahendi, & om-
 nibus, quos, vel terra producit, vel humana fabricatur indu-
 stria, inter se permutandi auferat facultatem, (quod fit peni-
 tus sublatiis nummis) illè profectò sibi ipsi perniciem affert,
 sui que Imperij nervos ita debilitat, & incidit, vt nihil inde emo-
 lumentum sit percepturus; Nam sicut stomachus indigesto cibo,
 nec in reliquas corporis partes distributo causa est, vt non so-
 lum illæ, sed ipse tandem corrumpatur, sic Princeps, qui om-
 nes subditorum facultates ad se attrahit, ac deuorat, nec eas
 aptè dispertit, non prius subditos, quam se, suum que perdit Im-
 perium.

Maiores ex-
 pense ad bel-
 lum alijs in-
 ferendū re-
 quiruntur.

Statuendus
 modus cor-
 gerendi pe-
 cunias.

Vt verò melius statuere possit Princeps, quid, & quātū in ærariū
 trāserat scire adamussim oportet quāta pecuniæ sūma mercū,
 quæ aliundè aduehuntur causa exportetur, tum quāntū ipse aget
 referat, at quantum eorum, quæ ad alias euehuntur regiones,
 nomine importetur. Id si sciat, operam dabit, vt quod seponit;

Quæ consi-
 derada Prin-
 cipi, vt locu-
 ples reddat
 ærarium.

De Auctoritate Principis
De Auctoritate Principis
De Auctoritate Principis
De Auctoritate Principis

De Auctoritate Principis
De Auctoritate Principis
De Auctoritate Principis
De Auctoritate Principis

Importantem summam nunquam excedat. Vbi cumque vero summa exportata importata maior est, Princeps quamcumque thesauros pumilandi curam, atque etiam cogitationem abijciat, cum nullo modo id facere possit, ac si facere id conetur, Imperium solum ipse perierit. Melius vero tum secum ageretur, si subditorum industriam omnibus modis exaceret & tam ad agriculturam, quam maxime lucrosarum artium, ac mercaturarum studium accenderit. In ijs Regionibus, quae ab exteris pauca recipiant, fieri non potest, ut diuturni possint sperari redditus, nisi quantum expendatur. Sint in aliquo Principatu decem auri milliones, Princeps quere ex annuis redditibus unum percipiat, non veto plus, quam octiduum aureorum millia quobannis expendat, nunquid eveniet, ut post duodecim, aut paulo plures annos subditi, tam pecunia, quam omnibus alijs rebus denudentur, ac no dico de glubis, sed ne ronderi quidem amplius a Principe possint. Certè hic arbitror non maiorem pecuniae summam erogandū, quam Imperij conditio videatur postulare. Quod si maiorem congesserit, Blandeps summo erit ipsi Principi detrimento, cui maiores non sunt querenda divitiarum, quam quae Imperio omnino respondeant.

Multiplex honorum Principis affertur varietas, eorumque plenissima distinctio.

CAPUT VII.

Quae sint Bona Dominicalia

VI legibus Republicas instituerunt, maximeque in publicis versati negotijs in agrorum diuisione, quae facile in primo Reipublicae ortu fieri poterat, aliquas agrorum partes in usum communem pro impensis, quae in communem societatem essent faciendae relinquunt; Vel si agri iam esset diuisi in Principatus constitutione, ita communi causae prospexere, ut haec bona separata dicerentur, Bona Dominicalia, aut dominicalia, aut coronae annexa, aut Principatus; ita etiam, quae nullius privati dominio adscibuntur, in ditione Reipublicae, vel Principatus censentur esse, ut ex dominio eiusdem Reipublicae, aut Principis, qui eius onera sustinet; & proinde merito bona vacantia, hoc est à nullo privato vindicata in tot regalia numerantur, Item bona, quae pro derelicto habita sunt à dominis, ad Principem

per pertinent, vel ad eum, cui Princeps concessit, Sed & manij
me loca diferta, inculta, & nulli distributa, sterilia, vt montes, &
similia, quæ non occupantur à priuatis, aut à ciuitatibus, vel op
pidis, pro quorum perquisitione olim diligentes constituti erant
indagatores, qui ea inuenta per Aegyptum dominio Imperato
rum adiungerent.

Hæc ad Principem spectant, & pro arbitrio distribuenda, eaq;
veluti dotalia in sui Principatus auguratione accipit, tanquam
ei tradita, vt ipsa cæteris dispenseret, ipse autem alia habet, quæ nõ
sunt Reipublicæ; Duplex itaq; patrimonium in Principe, publi
cum nimirum, & priuatum, & ita duplex ærarium, vt pecunie
duplices fisci, & patrimonij priuati; Et vtrumq; ærarium Prin
cipis dictum, & vtrumq; ad illum, dispensationemq; illius perti
net. Apud omnes horum patrimoniorum authores distinguitur
& quod Reipublicæ est, dicitur vt plerumq; demanium Reipu
blicæ, vel coronæ, vel diadematis; Aliud Principis, vel domus
eius, vel priuatum.

Sunt alia bona, quæ ratione Principatus accedunt Principi,
verum illa non sunt dominicalia, nempe, quæ ex præscriptioni
bus, & aliunde ærario adduntur, quæ non sunt tamen iura, aut
immobilia tradita Principi, seu vnica diademati aut Reipublicæ
patrimonio adnexa; vt liceat inde etiam tria genera bonorum
in Principe constituere, Primum Priuatorum, quæ vel habet quæ
sita sibi nomine proprio, vel relicta à maioribus alio nomine,
quàm Principatus. Secundum dicitur eorum, quæ annexa sunt
Principati, quæ & Reipublicæ dicuntur. Tertium, quod ex his
nascitur, & in thesaurum fiscalem defertur ad communem Prin
cipis, & Reipublicæ vtilitatem, & negotia; dicitur etiam ordina
rium, & extraordinarium; Ordinarium est demanium coronæ,
vel Regni, quod pro dote Principi datum censetur, ex quo im
pensæ ordinariæ, & sumptus fieri possunt in consuetis negotiis,
quæ tùm Principis propria erant, tùm etiam Reipublicæ, vt pu
ta in stipendia aulicorum, ministrorum, magistratum, & similium
impendenda quotidiana.

Demaniũ hoc mutabile, & immutabile ordinarij redditus im
mutabile autem consistit in fundis patrimonialibus, locatis, vel
datis priuatis cum onere pensionis certæ in perpetuum. Ita di
ctum immutabile, quia pensio, siue census debitus semper, &
æqualiter singulis soluitur annis sine immutatione. Italia erant
apud Romanos tributaria prædia, vel stipendiaria, quæ ab ho
stibus capta populus Romanus, vel Princeps suis emphiteutis,
qui tributum, aut vestigal eo nomine dependeant, dabat. Huius
modi item pascua publico inseruiebant, quorum pensio antiqua
non agebatur. Tales patrimoniales saltus, emphiteutici fundi,
quibus

Varia ad
tantur bono
rum genera,

Quid sit de
monium

quibus certa quoque pensio hærebat, quæ sequitur quoscumque possessores, qui libere de illis, ut libuerit, tanquam proprijs salus dominicali iure, disponunt, & possunt eos alienare, & in alios transferre. Talia, & prædia ciuilia fisealia Reipublicæ, quæ conductori- bus perpetuo subiectæ annua pensione locantur. Hinc publicæ functiones, ciuilis canon, siue sint annonæ, quæ præstantur in speciebus, ut in frumento, hordeo, vino, & similibus; siue tributa in corporibus, auro, argento, & similibus, quæ Reipublicæ debentur, & inscriptibilia iura sunt contra Rempublicam à possessoribus. Patiuntur tamen aliquando hæc canonicæ præstationes mutationem, quæ potius ex extinctione priorum, & innovatione omnimoda reformatur, quam augeri, vel minui dicatur. Fieri enim potest, ut fundus, qui antea in censum datus est canonicum, belli gratia, vel pestis, vel combustionis casu deseratur. Quamobrem Princeps, vel Respublica, vel Dominus, ad quos proprietas pertinet, eundem alijs locant, aut in emphiteusim nouam concedunt, cum census, pensionis, aut præstationis alterius generis onere, vel maiori, vel minori, à priori additis, vel detractis iuribus Laudemiorum, venditionum, mulctarum, & similibus. Quo casu immutabilis canon augeri, vel minui potest.

Demanium, vel dominium mutabile sunt iura Reipublicæ habentia redditus, vel compendia, quæ singulis annis, vel alijs temporibus augeri, vel minui possunt, iure exigendi tamen remanente immutabili penes Principem, vel Rempublicam. Diminutio, vel augmentum potest ex varijs circumstantijs, & occasionibus rerum, temporum, & personarum oriri, ut si agatur de conductio- nibus annuis prædiorum, & domorum, possint ex fertilitate augeri, & sterilitate minui pensiones, & mercedes, habita ratione belli, & pacis. Huius naturæ sunt decimæ fructuum debite Principi. Huius generis etiam, quæ ex portubus, vectio- nibus, piscationibus, hortis, metallis, & similibus colliguntur. Quæ, accipiuntur ex molendinis aut clibanis, seu furnis, aut torcularibus, quæ crescunt, aut decrescunt iuxta ea, quæ moluntur, coquuntur, aut premuntur. Id ipsum statuitur in his, quæ ex cancellarijs vocantur videlicet tabellionibus, ac sigillis. Itæ qui iure Dominij pro modulo viuentium, residentium, aut colentium rediguntur in iura dominicalia, aut gaudemij ex venditionibus prædiorum, aut aliorum bonorum, qui sub censu tenentur à Principe. Sunt his affinia iura, quæ debentur Principi pro feudorum transmutatione à persona, in personam aliam, vel per successionem, vel per alienationem permissam. Sunt his similes redditus, qui proueniunt ex venditionibus Sylvarum Principis, siue ceduæ siue non, quarum fructus non veniunt ex licitatione, & adiectione facta per eos, quibus cura Sylvarum Principis, ac nemorum deman- datur.

Demanium,
est Dominij
mutabile
quod sit.

400. 10. 0
1000. 10. 0

datur. Id ipsum censendum de locatione glandium, & pal-
 leuorum Principis ad maribiles, & incensas. Reipublice pen-
 sationes, & variabiles prouentus Principis pertinere possunt fru-
 ctus, qui ex tutela regia pupillorum proueniunt. Sicut legitur
 in Scoria Mascobroum, seu Mascolinum statuisse pupillos in re-
 gia tutela esse, eorumq; bona interim fore fisci. Idem ferunt in
 Anglia secutos fuisse, & sequi Reges ita etiam in Gallia mori-
 bus alicubi est recepta quaedam noua & priscis Romanis inco-
 gnita tutela species, cuius ea vis est, ut rerum pupillarum fru-
 ctus tutor suos faciat, modo pupillos alar, æsq; alienum dissol-
 uat, & prædia facta restatueatur. Sunt etiam iura demania mu-
 tabilis, seu census incerti, aut indefiniti ea, quæ percipiuntur à
 Principe iure morticini, quod vocant amortisationem, cuius na-
 tura est, ut quando feudum mobile peruenit titulo acquisitionis,
 vel donationis, vel alio ad Ecclesiam, dicatur peruenire ad ma-
 num mortuam, eoque dictum feudum non potest à manu, siue pos-
 sessione eius regulariter exire, cū Patrimonium Ecclesiæ sit per-
 petuum, & inextinguibile. Proinde, qui ex corpore eius Ecclesiæ sunt
 tenentur ex legedi-ctantibus, aut emancipare illa bona, siue extra
 manum ponere, & distribere prædictum feudum intra annum,
 & diem adiacquisitionis, aut pro eius seruitio dare, & consti-
 tuere Principi in diem uiuentem, morientem, & confiscantem,
 id est ratem, quia ibi possit munera, & ex cuius morte, & vita,
 aut factum feudum possit subire mutationes, & actiones, ex quibus
 prouentus, & iura remanentur domino Principi. Possunt ta-
 men, si Principi uisum fuerit, illis dari codicilli morticini, quibus
 eximuntur ius feudi, & feudum ab illis obsequijs, & tributis.
 Quocirca pro iure hoc amortisationis datur Principi solum ter-
 tia pars integre estimationis totius feudi, atq; litteræ exoptio-
 nis præscribuntur quarum ratione in posterum tale feudum non
 deberit ad debita, quæ iubet exigere Princeps à feudis, & nouis
 quæ sitis, & quæ exiguntur à possidentibus ab eo feuda, aut alia
 bona non à morte amortizata, & à plebeis possidentibus feuda
 mobilia & hæc potissimum in Gallia uisitata sunt.
 Extraordinarij uero prouentus partim à subditis, partim ue-
 rò ab extraneis colliguntur. A subditis caducitates, confiscatio-
 nes, mulctæ, dona ab extraneis tributa, pensiones, honores, ca-
 pitationes, ac similia, quæ omnia eo modo, quo ordinarij reddi-
 tus collocari, atq; impendi debent. Et profectò Principis alicuius
 potentia non tam commensuranda est ordinariorum, quam
 extraordinariorum reddituum magnitudine, ut scilicet is multum
 posse uideatur, qui multas habeat faciles extra ordinem conse-
 rendi pecuniarationes. Cuius rei illud euidentissimum signum
 est, quod multi Principes uenditis, vel oppignatis, vel alio mo-
 do

Font. G. 287
 Prout uoluit
 ad obsequium
 Principis.

Qui sunt ex-
 trordinarij
 redditus, &
 a quibus col-
 liguntur.

de alienari ordinarijs prouentibus eundem ordinarijs subditis magnitudinem sustentant. Princeps qui tam bona patrimonialia, quam rectis omnes administraverit, proculdubio fortunat. suae regie locupletabit, ac stabiliet. In primis si quid necessarijs sumptibus super fuerit, diligenter recondat, ut possit aliqua premente necessitate ad suum usum deponat.

Bona Oeconomiae utilitas ad opes congerendas.

CAPITULUM VII

Bona Oeconomiae utilitas ad opes congerendas.

Princeps non est vulgaris gloriae, si boni fuerint Oeconomici, si Parsimonia non sordida, sed regaliter tantur. Non potest praesse Republicae, quae domus recta non praesit. Est enim domus maxime similis civitati, quam ille suscepit administrandam. Adulatores itaque in primis omnem Oeconomiam generoso Principe remouent. Numquam enim ex Principe

...pe fieri nolunt, ut omnes offendat ambi eos. Illi ad gratularia, ad cellam uidentur, quatenus omnia indignantur, ad maiora rerum fastidia liberam hauris mentem uolunt. Dignum Principe censent, ut bella, pacem, foedera, iustitiam administret, plorantque subire gaudeat, humiliores quod domesticarum rerum curas alijs committat. Plus mali illi adulatione, quam in aliquo rite mentem cadat, adfert Republicae, & Principem euertit. Principem quidem magni liberalisq; animi esse uolo; At quomodo liberatis, nisi exapta Oeconomiae ratio statuatur, si enim suarum rerum negligens est, haec orientur incommoda, ut callidissimi furum nummos ad foenus locent, ut inscius ditet hostes, eosq; magis reddat in se ipsos. Cedere enim caueat eos, qui foecordia illius abusi, vario peccatu rem auxere, illi unquam bene precari; mortuum illum uellent, quamdiu timent, priuatos labores Principi non committit, sed animaduertendi necessitatem indico, tot inter oculos perpetuo intuitu propria spectantium incommoda, manserapientium, linguas mentientium, Principem esse ueluti autrem pecus, ut ignoret, a quibus expolietur, iniquum sane indicarem; nec illud summum est cum uiri boni preponatur Oeconomiae; faciet eos foecordia Principis malos, magna lucra, maior impunitas ad maximam procurant in moderationem; Cerrissimum plane est neglectam Oeconomiam

Assentatores nolunt Principem prouidum.

Animaduertendi necessarias Principi imponitur.

dominam caras adaugere, & quod Principi indignum est, amplexum facere. Qui enim affatim habet, unde vivat, alijsq; tribuat, iucundam aetatem transigit, cui vero in dies crescit, res alienum mordaci sollicitudine animi exponere cogitur; per multa quidem sibi perire si cognoscit, nec inolet, nec iubet in melius impedi, vix humano dignum esse nomine meretur; Si ignorat, quid acceperit, quid habeat, quid cuiq; datum sit; sed tantum, quem edit cibum, noscit, & quem dat Parasito depeculanti, solo titulo est Princeps exteris risus, subditis oneri, ministris quaestui, & seruorum suorum vile mancipium, & deniq; praeda purpuratorum latronum. His in vnum redactis, haec summa est oeconomiae, ne plus impendatur, quam patiantur redditus; hinc enim mutuae pecuniae, oppignorationes, & Maiestatis omnis abieccio. Sed parum est non plus impendere, quam accipiat Princeps, si nihil ex industria reponat, quod ad incertos temporum casus assumatur, cum enim magnos redditus possideat magnos quoq; acervos thesauros possit, non imminuto praecipuo splendore, sed ordine constituto qui semel in usum productus efficit, ut absque villo labore rationes constent; laborandum ideo est, ut ministri fideles habeantur, quod quidem in paucis consequetur, nam in tot populis vna fides; paucorum tamen fida pectora multorum rapacitati se opponens, deinde, ne vllus sit otiosus, ac cuiq; sua munia assignetur, quorum rationem pleriq; eodem die, plurimi eadem hebdomada reddere teneantur. Purget aulam, & contrahat ab inutilium quisquilijs hominum, qui nec profunt Principi, nec eum muniunt, nec splendorem adaugent. Id magni Reges, ac Principes effecerunt, qui decoram regiam aulam habere, quam vulgari frequentem populo maluerunt. Circumspectat Princeps aulam, quantumque hominum ad otium, & delicias sustentat, tantum Reipublicae pestem foueri sibi persuadeat.

Cupidam nimis hominum naturam recipiendi, habendi que consideret Princeps, atq; id certo statuatur nunquam futurum, vob avaritiae sitis muneribus extingatur; Nullum quidem Principem certum est satis videri liberalem assentatoribus; sed nullum eque offendere, atq; eum, qui prodigus est, qui compressis, ut aiunt, dat, manibus, nec merita accipientium, nec dignitatem examinat, nam, qui indignus beneficij est, ingratus quoq; est, & digniores, qui paria, aut, minora acceperunt, iniuria se affectos putant; Si aliquando liberalitate vti velit, eripiat potius quicquam iniquis, indignis, ludicris, foeneratoribus, similibusque hominum caeteris: multas improbis extortas det benemeritis; sic, enim non modo praemia, sed poenae etiam erunt, & exempla colendae virtutis; Praeclarè Galba, munera, quae Nero Scenicis dederat, exigi seuerè, decima ijs tantum parte relicta, iussit. Basilus Imperator omnes à pra-

Neglecta de
conomiè in-
commoda.

Quae oecono-
miae summa.

Quid Prin-
cipi agendum
ut bona vta-
tur oecono-
mia.

Si aliquando
liberalitate
Princeps vti
vtili quid a-
gendum.

no x bsluoz
-ni pumoo
-sduoz

à predecessoribus suis Michaele factas donationes irritas esse in-
fr. Domitianus postquam leuitissimi sensu inductus stipendia mie-
litibus auxisset, milium numerum adminuendos sumptus im-
minuere decreuerat, sed quominus id facere auderet, Barbarorum
obstabat motus.

Quae spectanda sint in mercatura, agricultura,
& rebus fossilibus.

enozoz x o
-umozoz x n

CAPITULUM VIII.

Maximè po-
tentiæ fulcrū
metallorum
opes.

ERGA TYRAM, & agriculturam

Principe summo studio curandam dixi-
cū maximè Republicæ prodesse videā-
tur; ne igitur diutius sermonem protra-
ham, non hic eadem repetto; hoc tamē
addam non parum adiuuenti Principis
potentiæ subministrari, si metallorum
opes prudentem inquirat, & ijs Rempu-
blicam auer. Aurum in bellis quære-
re fas est, in mari temerarium, arte, & in
Siriā valdè Principi proficuum. Ratio est triplex inueniendi au-
ri, fluminum ramentis, vt in Tago Hispaniæ, Hebro, Traciæ,
Paetolo, Aste, Gāgie Indiarum; ex puteorum etiam scrobibus esse
foditur, aut ruina montium; in fluminibus licet præstantissimum
dileatur, & absolutissimum cursu ipso, trituq; perpolitum, cum ta-
men amplius non sit in vsu, eius indagatio non inuenitur. Cum
verò ex metallis, gemmis, marmoribus, omnibus metallicis in-
gentes exoriantur utilitates, non ideo negligendæ sunt, sed tan-
quàm Reipublicæ à natura concessa beneficia, cum gratiarum
actione vsurpanda; quod si venæ rectè fuerint, inuestigandæ por-
ro; de nouis quoq; sedulo cogitandum, atq; existimandum, ita
Deum dispensasse, vt veteres nō oia exuerint. Immense diuitiæ
occulte latent sub montium molibus, aliæ profundo subsidene
loco; alia ferè propalam. Tanta est eorum varietas, vt certare vi-
deantur cum illis, quæ enascuntur. Quamobrem plurimas esse
metallorum venas, statuendum est; quæ licet Europam, & Asiā
ditent, quia tamen ignorantur, negliguntur. Meæ huius tā aper-
tæ assertionis euidentis sit indicium, fluuiorum arena aurea, quæ
vicinas ripas ipso auro abundare demonstrat; ex quo facile etiā
crediderim nullum esse Principem, qui tales nō habeat diuitias;
sed inquirendi deesse industriam; Non affirmo tamen ubiq; au-
rum

Plurimæ sūt
metallorum
venæ.

rum reperiri, sed speciem aliquam metallicarum, seu fossiliū rerum, aurum, argēum, electrum, & ferrum, stannum, plumbum, argentum, viuum, sandracham, minium, cadmiam, alumen, sulphur, bitumen, terram lemiam, Eretriam, Eliam, Sebinuseam, Pignitidem, Ampelitidem, Cimoliam, Sardam, Vmbricam, tot lapidum genera. Nam quotidie noua huiusmodi inueniuntur, quæ indicant pretiosis hinc rebus naturam abundare. Negauit Tacitus argēro feracem esse Germaniam, nunc tamen, non argentum solum, sed & aurum suppeditat; nec regionis illius vlla pars est, in qua non aliqua effodiantur; In Comitatu Tirolensi, Bohemia, Saxonia, Pannonia, Transilvania, Polonia, Hassa, doctes illæ sunt; immo in ipsa Horuegia argenti venæ reperiuntur; In Suecia quoque montes auro, argento ære plumbō referti in altum assurgunt; Britannia stannum argentum propè æmulas gignit; Electrum mittit Borussia, gemmas Hericinae saltus. Illud verò est in causa, cur minus in hac re laboretur; quod vel mutatio dominorum, & gubernantium, vel bella, vel sanè sumptuum magnitudo, vel operis etiam difficultas summoperè impediunt. Parus iam in Hispania auri fossor est, quia noua Hispania, & Peruuia ferrilior est; negare tamē non possumus in Hispania metallicos esse montes, cum scriptura, & experientia id ostēderit; Nullum tamen Principem plures metallorum fodinas habere at bitror, quàm Turcarum Imperatorem, qui cum aurum maximè sitiat, eo bono non vitur, & penuria peritorum, & Dei prouidentia, ne tantis opibus validius contra Catholica Regna insurgat; Arabiam quoq; constat auro ditissimam; nec tamen magna cura est harum opum emendarum, nec potestas; nam atrocibus, vastitate, timore tyrannidis omnia perturbantur. Ad hanc industriam cætera omnia, vt Crystallinas, vitriarias, lapidarias, aliasque officinas reuoco; Salinas etiam non omitto, olim hæc rara, difficilisq; nunc in promptu, sed tamen nusquam eo copia, quàm habemus in Italia; vbi Tarentinus lacus estiuus caloribus exsiccat, indurescit, ex quò sal coalescit; Metallicarum rerum genus omne exquirat, vt per homines quidem idoneos administrantur, sed laborū maxima pars à damnatis ob aliquod delictum reis perficitur. Qui enim propter admissa scelera sunt puniendi, ita huic pœnæ subijciantur, & crebro mortis pœna in hæc commutetur. Aegyptij vt Pyramidum deductionum Heliacarum barbara opera damnatorum, captiuorumq; labore effecerunt, sic quoq; improbos ad aurum effodiendum destinabant. Caueat tamen Princeps, ne innocentes addicat, nocentes tantum veluti pœnæ seruos illuc traduci iubeat. Nec difficilis custodia; tūm quia in speluncis continentur, tūm quia totum hoc genus ferreis tantum carenis edomandum etenim profunt Re-

In plurimis Prouincijs plures sunt metallorum venæ.

Causæ, ob quas in effodiendis metallis minus elaboretur.

Aliæ officinæ proponuntur.

publicæ poenæ eorum, quorum scelera obfuerunt. Nunc in carcere multi per plurium annorum intervalla adservantur publico sumptu; multi autem vel aurium cæfione, vel publicis flagellis, vel exilio corripuntur, interim, quibus vitæ civiliter degendæ copia denegatur, ad furta, latrociniaq; se se parant. Vbiq; enim semper infamiæ notis erumpunt. His tamen interponendi alij tū præfecti, tū mercede cōducti, vt fugiendi nulla sit in promptu occasio. Multis perditorum centurijs hodie carceres redundāt, quorum scelera ea non sunt, vt morte puniantur.

Alia quærendæ pecuniæ rationes traduntur, quas industriosi olim Principes, & Respublica persecuta sunt.

C A P V T X.

NECESITAS sæpè, aut avaritia studiosæ quærendarum opum indagatrices sunt quas licet interdum ob molestiã populus fastidiat, interdum tamen eadem communi eius consensu ad maius malum evitandum in vsum deducuntur; certè quorundam malitia ita per uigil est, vt potius ad opprimendum, quàm ad subleuandum populum noti videantur, Exempla in medium proponam, quorum aliqua sunt comprobanda, quædam iusta facit necessitas; Honesta, vt illicq; colligendi in necessitate pecuniæ ratio fuit, quàm iam Veneti fuere secuti, nam publicè edixerunt fore, vt, qui Rempublicam iuissent, ex illis triginta in numerum Senatorum eligerentur, eaq; dignitas posteris eorū rata maneret, cæteris finito bello singulis annis quinque; nummum millia distribuerentur. Certatim dederunt opulenti, ac ex æmulatione amplissimã pecuniã in ærariū retulerūt. Id, cur Principes sæpè nō imitètur? Certè Hispaniarū Rex aliquot ante annos, dū ditissimos Italorum nobilitat, magna bellorū subsidia cōparauit, atq; ex hoc rectè cognouit nobilitatis honores in copiosos, ingeniosos, negotiososq; esse cōferendū, ne, si in egestatē recedāt, ordini sint dedecori. Nulla hic Reipublicæ, nulla priuatis infertur iniuria; Ij qui pecunia patriæ prosūt, nō inferiores ijs sūt qui tetro quasi vapore obductas imagines docto animat penicillo; nec. n. solius pecuniæ, sed virtutis etiã habēda ratio; Quasi recētū multitudine, antiquorū vilescat nobilitas, id ferendū, quādoquidē virtuti recuperandæ dignitatis sēper aditus patet; Nec dissimiles huic est, qđ Byzantij dū eius ciues necessitate maxima vrgerentur, factū est, cū enim lex esset, ne quis iure ciuium frue-

Venetoꝝ ratio colligendæ pecuniæ.

frueretur, nisi utroq; parēti olue. natus esset, edictū fuit, vt si quis Reipublice triginta libras conferret, qua cuius aliter utroque tantum ciue natus, ciuis eo, qui optimo. iure haberetur.

Alia est conquerenda pecunia ratio, qua Edoardus Britannie Rex vsus fuit: amicos rogabat, vt sponte sibi pecunias conferret ad expensas militie, sic ex singulorū liberalitate beneuolentiam cūm estimaturum dicitabat, quare huic contributioni beneuolentiae nomen inditum fuit. Si summa cōpellat necessitas, est recta ratio, sed animaduertendū, vt vicissim illis beneficiat, alioqui nil durius, quā Principis repetitae, sapius apud amicos preces, si enim neget, aut parēdonent, paratam sibi cladē suspiciantur, si quis aut nolit, aut non possit dare, sibi in sensum Principē apertē declarat, quem pariter censet offendisse.

Odoardi
Britanniae Re
gis Racco.

Antoninus Philosophus, vt pecuniā conficeret, omnia vasa aurea, argentea, cristallina, gemas, omnemq; domesticā suppellectile, vxorisq; ornamenta publicē vendidit, vt pecuniam conficeret, quae quidem nimis sordida a nonnullis existimantur; plures tamen magnificū arbitrantur, nam ornatum contemnere regium, subditisq; parcere laude dignum est, hac enim ratione nobiliū, potentūq; animi ad Reipublicā adiuuandā instāntur, Quis me diuite gemas habet, si Principis sicile suppellectile inueat?

Antonini
Philosofi ra
tio

In Lottoringia ingruentibus olim bellis, cū indita essent, variaria tributa, & illud additū, vt quantum possit quisq; vno die cū familia in vltu consumere, tantum contribuere oīn tributum.

Lottaringlo
rum ratio

Dominicum Michaelom Venetorum Ducē tradunt, cū procul a domo ab esset, classe Firū obsidens in expeditione Asiatica, & propter pecuniae defectū stipendiū addere nequit, remigibus & socijs naualibus pecuniā publica forma signauit, quā pro aurea, & argentea certis distinctā characteribus in stipendiū naualibus numerauit turmis, polliticis fore, vt mox domi, aurei, & argenti nūmi pari numero habētibus traderentur, quod factum est.

Dominici
Michaelis

Necessitas formā in causa sūit, vt pro bellō Prusico gerendo tributum in Polonia imperatum sit a Rege Casimiro, vt Rex pariter, & Ecclesiastici, equestrisq; ordo vniuersus dimidium annuorum censuum conferrent, ne honorum quietem, ac Magistratuum fructibus exceptis, oppidani vero soli iuxta, ac mobilitatū bonorum estimatione facta, urbibus grossos a manca, agrestes vero singuli singulos grossos, ceterum equestres homines, qui nullos habent agricolas, & adscriptitios, neque census vicinos, quaternos grossos penderent.

Casimiri Po
loniae Regis

In bello contra Maximilianum Imperatorem praeter ea, quae ex officiorum ventilationibus colligerunt Veneti, Senatus san ciuit, vt dimidia ex parte fructuum, quae ex domorū locatione percipiēbantur, aquā partem in quilibet orbes in arabitum conferretur.

Venetorum.

ceptis ijs, qui eo bello ab hostibus Reipublicæ domo sua pulsi se ad urbem recepissent; atq; ijs, quorum fructus decimam viciæ partem non excederent.

Venetorum.

In bello contra Hulam Secundum Summum Pontificem Veneti, cum pecunia indegerint, per Senatum statuerunt, vt intra viginti quinque dies, qui aurum, argentumue celatum haberent, ad duum viros adferrent nummis condendis; Id eis aurum, argentumue cū lucro partis decimæ adcepto ferendum; qui non tulissent, eorum bona venderentur, exceptis, quæ dotis titulo mulieribus deberentur; Atq; tandem, cum parum liberales, & nulla patriæ charitate mouerentur, statuit Senatus, vt eorum, qui latebant, captis, & venditis pignoribus, & bonis ad contribuendum cogerentur, alij negantes carceribus capi includerentur.

Venetorum.

In bello contra Sfortiam Mediolanensem Ducem ad sumptus perferendos sancit idem Senatus, vt urbani, peregriniq; Magistratus, Iudices, scribæ, cæteri q; inferiores ordines, Magistratibus ipsis subiecti, qui publicum aliquo modo stipendium mererent, Reipublicæ essent vectigalia; & vt patritij etiã Magistratus, quibus præmium ex publico fuit adscriptum, post annum gratuitum Reipublicæ operam in sex proximos menses impenderent; Eandem, & tributarietatem sunt amplexi bello contra Maximilianum Imperatorem in recuperanda Vicentia.

Alia itidem Venetorum ratio.

Iterum, & in bello contra Bazaret Turcarum Imperatorem formidoloso aucta à Venetis fuerunt vrbis vectigalia nimirum tertiam vini, panis, carnisq; partem exegerunt, portio ijs tantum exceptis, atq; vt Magistratus omnes urbani, prouincialesq; mediâ stipendiorum partem vnius anni Reipublicæ remitterent lex lata; cautum tamen, vt quadraginta tantum optimatum summa capita legententur, census autem ciuibus pro vniuscumq; opibus decretus; Civitates verò sub Venetorum Imperio, aut fœderata, ad contributionem certæ pecuniæ vocata.

Venetorum.

Idem Senatus, cū videret in bello contra Maximilianum maximam esse in vrbe eorum ex plebe ciuibus, qui aliquo Reipublicæ munereungerentur, ex quo aut stipendij mestrui, aut quotidianum questus nomine lucrum faceret, statuit, vt is, qui in plebe ciuis perpetuum à Republica munus acciperet, si decuplum stipis annuæ, aut si ea non sit, lucri summam, de qua apud Magistratum constaret, Reipublicæ intra quindecim dies dari curauisset, id omnino munitus ipso mortuo, aut filius, aut nepos, aut frater eius cõsequeretur, aut is quicumq; sibi ipsi eius muneris heredem instituisset, quibus aut sua essent ad tempus munera, ijs octuplam stipem æratio inferentibus; ea viuis munera eripi non possent. Has enumeravi artes, quibus Principis necessitati, vel cum ciuium incommodis, vel absq; eorum detrimento subueniri posse video.

Qua

Qua sint congerendarum opum iniquitates.

CAPVT XI.

VAE de colligendis opibus adhuc tradita sunt, eo spectant, ut horum aliqua conturbentur, ut pote aqua; iniqua vero plura damnentur; Ex iniquitate enim ditescere impij, sicut diceremur; Ideo non abique fore dux; si alios modos, quibus pauperes; diuitesq; in Republica opprimuntur; ut maxime euitentur, recensero.

Primus, igitur est in publica moneta augenda, minuendaq; non veteri illa fraude, qua patebat, sed noua, ac subtiliori. Quis enim Hippiam imitatur, aut Leonem cum iussisse feruat, ut quilibet adferret nummos, alia forma excudendos; cum attulissent, recudit, & nouam monetam duplici pretio esse iussit; Sibi itaque dimidium retinuit, ac ciuibus ingenti suis detrimento, cum ab exteris non nisi consueto pretio acciperentur; nec diuturna esse potuit tam aberrans a communi estimatione uisionis fallacia. Nunc subtiliora monetae sunt furta; artificiosa fraus est per miscendis varie metallis; argentum purum colligitur, idque permiscetur, ut interdum dimidio maius pretium efficiant. Hinc tot nummi adulterini; nummuliq; qui passim ob fallaciam prohibentur.

Huic affinis usurarium improbitas; antiquum hoc Reipublice malum fuit, & nunc summum est, quod liberrime lucrifasantis, ac damni emergentis velamine grassatur. Statuendum est omnem usuram; cum nummus per foenbra nummum gignit esse illicitam; ac tanquam venenum, & pestem e visceribus Reipublicae eijci, depelliq; deberet. Causa porro, eur tanto detrimento Reipublicae pestis illa retineatur, triplex esse potest. Principum; & aerarj utilitas, quia uectigalibus Iudaei onerantur; commoda subditorum, qui mutua pecunia egent ipsorum Iudaeorum; & ut tandem ad veram religionem conuertantur; At omni in causa falluntur Principes; si enim abessent Iudaei, & foeneratores plus praesidij conferre possunt ciues; Nunc enim, & hoc, quod Iudaei conferunt, ciuium incuriae uereitur, quas dolo, fraudeq; exhauriant; & propterea ipsos Iudaeos non solum alere; sed & ditare coguntur. Quae enim erit ciuitas, quae non libenter id, quod Iudaei fisco pendunt, duplum persoluat, si Magistratus Iudaeos expellat; utilitati publicae nihil sane prodest callidos illos fures alere,

... obnoxijs ...

Damnata ratio ingerendi pecuniam.

Damnata foeneratorum improbitas.

Recensentur causae, ob quas colentur foeneratores Iudaei.

Sunt porus incommodo quā comodo Iudæi.

& cum decem aureos contulerint, mille tamen fraudolenta arte à cunabulis vsq; cognita surripiant. Hic igitur error politiz est ingens ad publicorum foeneratorum rapinas, hoc est hebdomadarios, menstruos annos census conuere, atq; hac ratione extorquere fortunas, vt ex in ius foeneratorum abeant, ac arariū aliqua portione haud aspergatur.

Nec longè dissimilis est ab ita horum ratio, quā Tiberiū Imperatorem exercuisse constat. Præfides ille egentes, callidos atq; rapaces, constituebat, quos deinde prouinciarum opulentissimos, spolijs trucidabat, & spolia fisco inferebat; qua quidem in re, initio tanquam iustus, & seuerus Imperator diu statuit; verum postea fraude spes omnes ad Tiberium conuere, eumq; præfidibus veluti spolijsq; vti, quos aridos prouinciarum opibus committeret, plenos exprimeret, vniuersus populus dicebat. Non consulunt hieratio, quia ciuitates opprimunt, otia colligunt, cū tamen honesta negotiatione plus lucrī facere possent; Nec fieri potest, va his commercijs ad fidem conuertantur, quia nō magis amant Christianos, quā agnus lupum; nec de conuersione illi loquuntur, nec Iudæi audire sustinent; subinde ex diuturna permissione, & coniuuentia Principum foenerandi habent crimina impunita; immo, quo maiori sunt odio, & opinione nequitijs apud Christianos, hoc magis apud suos gloriantur; præterquā quod restituitio male ablatorum eos quasi impedit ad sacrorum Christianorum susceptionem. Vera enim religio alienarum rerū detentionem non admittit, ideo durum nimis videtur Iudæis thē fauros, quos vel magna parte, vel vniuersos per iniuriam cōgeserunt, dimittere; si licitis operibus omnia lueratentur, susceptā religionē sibi suas retinerent; & solum exercenda est perfidia, nunc opes abiicienda sunt, quas pleriq; fidei, pietatiq; præponunt.

Aliæ etiam in vsu sunt cumulanda pecunia damnatæ rationes, Ita Nero destitutus, aurōq; iam exhaustus antè omnia instituit vt è libertorum defunctorum bonis præter semessim dodrās progaretur. Erat hoc ingens prædæ augmentum, nam cum antè semessim, hoc est mediam partem hereditatis vendicaret fiscus, dodrantem, hoc est nouem vncias ex duodecim; suè tres quartas accepit. Verbi gratia, duodecim millium aureorum fuissent, nouem Imperator, tria hæres adibat; Præterea edixit, vt ingratorum ius Principem testamēta ad fiscum pertinerent, ac ne impundesset studiosis viris, qui ea scripssent, vel dictassent, in mēsa sub latrone Principe vorago, eos iubebat occidi, à quibus dictus fuit hæres. Hoc metu iniecto, cum iam ab ignotis inter familiares, & à parentibus inter liberos palam hæres nuncuparetur, derisores vocabat, quod post nuncupationem viuere perferuerant,

et utrumque ab his rebus

Aliæ danata rationes.

et utrumque ab his rebus

verarent, multisq; venenata porrigebat pocula; Iura ciuibus tollebat atq; vt ea redimerent, vim inferebat. Negabat enim iure Ciuitatem Romanam usurpare eos, quorum maiores sibi posterisque eam impetrassent, nisi illi essent; neq; enim intelligi debere posteros vltra hunc gradum; prolataq; diuorum Iulij, & Augusti diplomata, vt vetera, & obseleta desolabat, sententias vendebat; Cognoscebat ante de talibus causis imposito prius pretio, morae impatiens quadraginta reos quondam ex diuersis criminibus ~~vita sententia damnauit;~~ Cogebat, vt res, si ex immenso ~~erant,~~ omnes fraudes venditioni admitterebat, pro litibus atq; iudicijs vbi eum q; conceptis quadragesima lumen, de qua litigarent, nec sine poena, si quis imposuisset, vel donasse negotium conuinceretur, quid quare remittebatur. Omnia turpia sequebatur luera; Ex Gerulorum diurnis questibus pars ei erat octava, ex castris proficinarum, quantum quaq; vno concubitu mitteretur. Additumq; ad caput legis, vt roherentur publico, & quae meretricum, quae uenocinaria fecissent, ne eorum matrimoniorum obnoxia essent; lupanaria hominum erigebat in patulo distinctis, instructisq; pro loci dignitate compluribus cellis, in quibus spectatores, ingenuisq; starent. Mitti erat circū fora, haeficas, nomen proclatores ad iustrandos in libidinon sceler, in uentisq; statuta ad uenientibus pecunia foenebri, appositusq; qui nomina palā subnotaret; locupletum opes fisco addicebat; militum delectas habebat; id quod fecit, & Caligula & uisitatum erat eos ad oblectesq; ad pomina deligere, qui a militia uacationem magno essent amprui. Qualibet scelera, ue laesa maiestatis scelera, constringebat; Mirum, quantum feritatis lex ista praesens; nam & ob uerbula temerarie tantum prolatum non modo ob perpetratum; atq; facinus uita priuabantur, reisq; bona fisco subito demandabantur; Per calamitiam spoliabat officinas mercatorum; cum uenit interdixisset vltim Amithystin, ac Tyrij colois, submississetq; qui nundinarum die pauculas uncias venderat; praclusit cū tot negotiatores; omnes Magistratus in Comedios; ad rapinas impellebat, nulli delegabat officiu, vt non adijceret eum scire, quid sibi opus sit; hocq; agere, ne quis quicquam haberet, Teplis omnibus bona detrahebat, a socijs pecunias quaeritabat, sine causa oppida diripiebat, furabatur, aliena vendebat, ex delictoribus non soluebat, ab ipso milite uetigale extorquebat; sancitā eū piratio cōditionē, societateq; habebat; vt apud Algeriae Proregē est in usu; Occidebat eos, qui Magistratus gesserunt, quod idem sane a Turcarū Imperatore non abhorret; honores, & sententias uetidebat, vt diuitū possessiones, vt publicū crimē, diuitē esse cōsuetur. Has omnes dānatas artes appellamus, quae vtiq; diuitem non faciunt Principē, immo o moimō cū imperio, ac dignitate denudant.

obit amir
inopub
quod

lib. 11

Qui-

Quibus modis Principis Imperium amplifcetur.

CAPVT XII.

NINGENIOSAE: quaedam artes sunt, quibus iuste alienam etiam ditionem suę potest adiungere Princeps; sic enim Romani pluribus rationibus Imperium amplifcarunt; Primo, hostes victos; vt Albanos, Sabinos, aliasq; complures gentes in foedus adegerunt. Romulus ea valuit sapientia, vt plerisque; populos eodem die hostes, eodẽ ciues haberet. Idem finitimas Romę Ciuitates delere omnino, atque euertere consueverunt; vt ita earum ciues Romani commigrare cogerentur; Præterea ins ciuitatis quamplurimis virtute, aut aliqua alia dote eminentibus; immo integris ciuitatibus tradiderunt; Magna inde populi Romani Imperio facta fuit accessio, quod multos populos ac Reges sibi adiungere; alios quidem sociorum nomine, vt Latinos, alios amicorũ titulo, vt Reges Aegypti, Asiae, & aliarum gentium. Hęc verò ipsa sociorum, & amicorum nomina Romanis nulli, nisi de se bene meritis Regibus; ac ciuitatibus tribuebant. Alijs, insuper in fidem; ac patrociniũ suscepti Romani Imperij Maiestatem non parum auxerunt; Sic Capuani, vt Samnitibus; & Messanensibus vt Hieroni, & Cartaginensibus valide obsterent; sponte in Romanorum potestatem deueniunt. Hęc ars etiam ætatis nostrę Principibus præclare in potescit; eaq; Henricus Secundus Galliarum Rex ad commodum suum opportunè vsus est; siquidem suscepta Imperij contra Imperatorem Carolum Quintum defensione, tres maximas Ciuitates, Metim; Tullum, & Verodanum ea occasione in sui ius redegit. Eadem ratione Polonię Reges maximam Licconię partem suo subiecerunt Imperio. Ad augendas Imperij vires nõ minus conferunt beneficia in Reges, aut Principes collata. Hanc ob causam Ludouicus Vndecimus Galliarum Rex Franciscũ Sfortię Sancham tribuit, Fridericus Secundus Imperator Borso Arestino Mutinam, & Regiam, quod ab eo Ferrarię liberalissime fuisset exceptus.

Prima ratio adaugendi Imperij.

Alia ratio.

Comperta noua quoq; ratio est, qua nulla vtilior ad alienam comparanda ditionem, nulla iustior, quæ sit per emptionẽ qui ditionem emittit, nisi profectõ, quod nullo satis magno preidio per-

perfolui potest; nec est vllum Principe dignius mercimoniū. Hoc modo Clemens Sextus Auenionensem Comitatum à Ioanna Neapolis Regina emit, & quidem illis ipsis pensionibus, quæ ab ipsa Ecclesiæ perfoluebantur; Sic Philippus Valefius Delfinatum ab Hamberto Principe quadraginta, & Ducatum Bernensem sexaginta aureorum millibus mercatus est. Nulla verò gens facultates suas hoc modo magis auxit, quàm Florentinorum Respublica, neque vlla fuit, quæ promptiori ad manus pecunia magis abundarit. Hinc iidem Aretium à Cosseo quadraginta, Liburnū à Thoma Fregosio centum viginti aureorum millibus, Cortonā à Ladislao Neapolis Rege, Pisas à Gabriele Maria Vicecomite sue addixerunt ditioni.

Per obitus
ctus maxime
adangentur
Imperio.

Hominum excellenti virtute præditorum opera non inuicilis habetur alienum acquirendi modus, qui præcipuus est exteram aliquam nationem certo stipendio conducere, vt eius opera in bello vtamur. Conduci etiam solent exteræ nationes, aut ad inhabitandam aliquam regionem, vel civitatem, vt Ioannes Secundus Lusitanæ Rex Germanos quosdam agricolas, aut additionem varijs artificijs tam locupletandam, quàm exorandam aduocauit, (in quo Cosmus, & Franciscus Magni Etruriæ Duces singularem adhibuerunt prudentiam,) aut ad acquirendam nobis aliorum pecuniam, idq; beneficio earum rerum, quarum copia abundamus.

Alia ratio

Præceteris etiam modis, quibus alienas faciliè ditiones potest quis consequi, ille non est in infimo, cum Principi, vel Reipublicæ commodata pecuniæ Ciuitates, & Opida in fidem restitutionis recipiuntur. Cum verò sic credita pecunia raro reddatur, fit, vt Princeps eiusmodi hypoteas priorum bonorum loco habeant, atque vsurpent. Electores olim Carolo Quarto Imperatore suffragia sua de Vincislao filio ipsius in Romanorum Regem eligendo centenis aureorum millibus singuli vendiderunt; cum verò is tantam pecuniæ vim in promptu non haberet, sexdecim Imperij Vrbes in pignus fides ipsi tradidit, quas eam illi, quàm hæredes in sui semper potestate retinuerunt. Ludouicus Decimus Gallia Rex Comitatum Ronciponensem à Ioanne Aragoniæ Rege pro quatuordecim aureorum millibus acceperat, quem postea Carolus Octauus Regi Catolico gratis restituit; sic et Florentini ab Eugenio Quarto Burgum Sancti Sepulchri pro viginti quinque aureorum millibus, & Ioannes Primus Lusitanæ Rex Moluccas Insulas à Carolo Quinto Imperatore pro tercentum, & quinquaginta scutorum millibus pignori acceperunt.

Alia ratio

Alia ratio

Alia ratio, qua plures Principes vsi fuerunt.

Ad hoc præterea quàm maximè profunt affinitates, & matrimonia, quibus certè plurima iura sibi Principes assumunt. Carthaginenses

Per affinitatem ad augendum Imperia

Phagineses Syphacem Regem potentissimum à Romanorum societate auerterunt, Sophonisbam eius sui Afrubalis filiam ei uxorem tradendo; Simili arte Veneti Cypro Insula potiti sunt; Philippus Maria Vicecomes ditionem suam, quam Patrefecti, qui patri eius militarunt, iam inter se diuiserant, quatuorcentum aureorum millibus à Beatrice Tede Comitissa uxore sua, dotis nomine acceptis, recuperavit; Ex omnibus tamen Principum familijs nulla est, quæ per matrimonia, & affinitates maiorem plandè potentiam, vel cum perpetua quadam felicitate coniuncta euecta fuerit, quàm Austriaca; Primo enim Maximilianus à Maria uxore Caroli Burgundie Ducis filia Belgium, deinde Philippus à Ioanna Ferdinandi, & Isabellæ filia Hispaniam cum omnibus ei annexis provincijs dotis nomine accepit; quorum vniuersa hæreditas Carolo Quinto Philippi filio obuenit; Cuius filius Philippus affinitatis iure Lusitanie Regnum cū omnibus ei adiunctis (quæ sanè maxima sunt, & opulentissima) sibi, tanquam maternam hæreditatem vindicauit;

9. 11. 111A

Per adoptionem.

Cognationis, siue affinitatis species est Adoptio, qua Ioanna Regina Neapolis ad fringendam Ducum Andegauensium potentiam vsa est; unde ad Aragonie Reges postea eius illius opulentissimi Regni fuit deuolutum. Apud Gallos ad legem Salicam hæc Imperium affinitatis, aut cognationis beneficio augendi ratio locum non habet.

Alla confideratur ratio.

Primum etiam malè dantur nationes Imperij sui terminos ex alienis amplificandi. Aegypti Sultanis in more erat ac Imperij sui vires augendas pueros e Circassorum in primis gente apta ad imitiam corporis proportionem coeumere, quibus ita ad arma tractanda, quam equos regendos assuntis & manumissis ad bella gerenda vtentur; & his quidem viribus illi, Aegypti Siciæ, Arabie Imperium trecentis ferè annis obtinuerunt. Lusitanis quoque hoc idem in vsu fuisse accepimus; vt magis Fortæ subditorum multitudinem adaugerent; quorum cumque religionum hominibus utissimum ad se accessum permittunt; ab eisq; hoc vnū exigunt, vt inuictabilem in bello fideli exhibeant; quia propter ex hoc vario hominum genere robusta illa equitum turma, quos Musferiagos appellant, rectè est disposita; in qua plurimum adiuuantur Christiani, quiaque rerum suarum desperatione, aut econcepta ira atq; indignatione, aut stultâ ambitione, aut alia aliqua causa eo deducti sunt; vt scilicet sapè eam fide libertatè ipsam deperdam Poloni diligentes, aliarum ditionum Principes potentiam suam auxere; quas postea inferas tanquam proprias sibi vendicauerunt. Hæ sunt itaq; rationes augendæ potentie; quæ cum sint iustissimæ, si tamen resercentur in mendas, quas sibi tanq; proprias vsurpauerunt, ut potè ad id quod est contra omni ius

11. 11. 111A
11. 11. 111B
11. 11. 111C

ad ius gentium

& præ-

& præcipue contra fidem catholicam dirigentes; quis neget maximè stabili fundamento innixam duraturum.

*Quomodo, & quando bona Ecclesiastica à Principe
in sui subsidium adhibeantur.*

CAPVT XIII.

ECCLESIAE redditibus nequaquam sine Summi Pontificis facultate, & extrema Reipublicæ necessitate manus iniicienda sunt; olim placuit Concilio Lateranensi generali, vbi laicorum facultates exhaustæ sunt; posse ex Ecclesiasticarum personarum consensu aliquid ex ijs extrahi auxilij nomine, quibusdam tamen præmissis conditionibus. Primo quod ab Episcopo, & Clero reddituum horum collecta statuatur; In his enim, quæ vniuersum Clerum respiciunt, non sat est, vt Episcopus à suo tantum capitulo accipiat assensum, sed totius cleri vox admittenda quia nec Episcopi ex arbitrio immensis oneribus opprimere possunt subditos; Ex quo occurritur collusioni quorundam Episcoporum, qui cum Principibus, & laicis auidis ad colligenda, bona Ecclesiastica possunt timere auxilia illa Principibus contra Clerum permittere; sed & consulitur ipsorum Episcoporum securitati, qui alioquin, si ille consensus ad contributionem persoluendam sufficeret, armatis Principibus nunquam illa subsidia tam facile auderent negare; vt planè faciunt, cum ab ipsis folis non pendere demonstrât, sed à toto Clero, cui iure diuino, & humano priuilegia illa immunitatis indulta sunt; Requiritur, quod & laicorum facultates non suppetant; Verùm & hodie, ni consulatur ista di re Summus Pontifex, imposita collectorum onera sunt excutienda. Cuius rei est ratio, quod tanta est vis laicorum, vt facile, vel minus, vel cõactione Clerum ad consentiendum impellant, vel nulla cogente necessitate; & proinde excommunicationis pœna, ne id fiat in consulto Pontifice, veritum est; Nonnulli sunt Principes, qui priuilegia obtinuerunt, quibus etiam bona Ecclesiastica summa urgente necessitate alienari possunt. Tale existimatur priuilegium concessum Galliarum Regibus per Bonifacium Octauum, antequam Philippo Pulcro esset infensus de imponendis vestigialibus, vel colligendis auxilijs ab Ecclesia, dum Reipublicæ expediret;

Quæ sint seu uada vt Principi ecclesie redditus possint deseruire.

Priuilegia
iè concessa
nonnullis
Principibus

diret: Quod idem à Clemente Quinto confirmatum vidimus, sic cum inuaderetur Franciscus Primus undiq; ab inimicis, nempe in Italia in Ducatu Mediolani ab Hispanis, Italis, & Germanis, in Picardia à Belgis & Anglis, in Capania à Germanis, in Aquitania, & Vasconia ab Hispanis; vi illius Bullæ Bonifacianæ necessitate coactus subsidium ab Ecclesijs Galliarum petiit, quo tempore nullam offerente moram etiam sine Summi Pontificis auctoritate Princeps de repente inuasus, & Regni periculo imminente subsidium potest petere, si modò eiusmodi sit Princeps, qui nullum cognoscat superiorem.

Decimatō-
nes iam con-
cesse à Sum-
mo Pōtifice.

Ex Summi quoq; Pontificis lictentia etiam permiffa fuerunt Principibus aliquādo exactiones decimarum à Sacerdotia possidentibus, at anno 1500, quo tempore Cæsar Maximilianus Primus de bello Turcarum, Imperij cōuentum agebat Augustæ, decretum fuit mittendam esse legationem ad Pontificem Alexandrum Sextum, vt Republicam ope, consilioq; iuaret, & prouentus annatarum, hac potissimum de causa concessos olim in hunc usum contribueret. Cum Veneti bellum contra Baiazetem Regem Turcarum susceperunt, Alexander Sextus Pontifex Maximus redditum omnium; quibus Sacerdotes in Imperio Republicæ fruerentur, partem tertiam, Veneris concessit Cardinalium Sacerdotijs exceptis; Alexander idem Sextus Pōtifer in usum belli Gallio pecuniata omnem Sedis Apostolicæ auctoritate in Hispania belli sacri nomine, quam cruciatam appellarunt, coactam Neapolitano Regi concessit; quam tamen pecuniā nisi contra Religionis Christianæ hostes, nefas erat consumere, Permissit Fræscio Primo eius nominis Gallorum Regi Leo Decimus Pontifex Florentiæ congressus, vt in Gallia citeriori, & vltiori Sacerdotiorum redditus binis decumationibus decumaret. Paulus Secundus in bello Germanico contra protestantes permisit Carolo Quinto Imperatori dimidiam partem bonorum Ecclesiæ sumere per Hispaniam, & ex annuis pronētibus Monasteriorum Hispaniæ diuendere, donec quingentorum milium aureorum numerum perficeret; ea lege tamen, vt de suis bonis tantumdem illis inuicem oppigneraret. Verū tamen nō parū ab ira diuina caueant Principes, qui nihil, aut parum indulerūt priuilegio iuris diuini eo deducti prætextu, quod ageretur de salute communi, & Ecclesiæ, & Ciuitatis & Religionis contra hereticos, atq; ad eò onerare potuisse crediderunt personas Ecclesiasticas, & Ecclesiæ bona personalibus, & realibus oneribus; & ad egressum etiam absq; Summi Pontificis consensu ad præstandū militibus hospitia, & ipsosmet Clericos, atq; Regulares, quibus maximè propria futura est clausura, ad arma capescenda impulsis, quæ certè aliqui promptissimè ad inhonestatem libertatē sum-

sumperunt, sed tamen, quæ secuta sit vtilitas præclare cognouimus; Accidit enim, vt exigua scintilla Religionis, quæ in Ecclesiarum septis conseruata erat, & qui adhuc stabant in cultu Dei emancipati, mores militares armatæ militiæ didicerint Cælestis militiæ arma obliuisci, Nulla fides quippè, pietasq; viris, qui castra sequuntur. Quot inde euaserint irregulares, quot apostata, quantum diuinus cultus sit imminutus, diuinum auxilium oculati rerum horum omnium testes fuimus; Malum pessimum in Republica ordinatam rerum seriem, muneraq; à Deo distincta promiscue habere, non secus, ac si in humano corpore membrorum omnium rectam dispositionem, ac munera quis permisceret, animiq; legibus corpus ipsum adstringeret; Si Religio Politicæ, non Politicæ Religioni inseruiat, ac Seculares Principes Ecclesiastica bona surripiant, quæ excidia miserimæ Reipublicæ conditioni non imminet? Emmanuel Rex Lusitanicæ in omnibus tam Africanis, quàm Indicis prospera fortuna semper est. usus, & tâtas vtrobiq; res confecit, vt infinita terrarum spatia regno suo, & in maximis pressus sumptibus, aurum, argentumq; quodammodo augeari videretur. Eidem postea libido incessit non paruum pecuniæ summam ab Ecclesiasticis extorquendi, impetrato ad id Leonis Noni Pontificis permisso, quod nihilominus Ecclesiastici in Lusitania indignissimè ferebant, adeo, vt Rex cum subsidium illud non sua necessitas posceret, facultati, quam à Pontifice acceperat, cedere, quàm Ecclesiasticorum indignationem sustinere maluerit, qui tamen, vt amorem, atq; affectum suum erga Regem testatum vellent, centum quinquaginta scutorum millia ei dono dederunt; Nihilominus iam tum omnes fere Emanuelis conatus foelici euentu frustrati sunt, ipsiusq; auctoritas, quàm maximè labefactata.

Qualis sit conseruandi Imperij, & militaris ordinis necessitas.

C A P V T XIV.

RÆSIDIVM, quod Princeps ad se tuendum, aut regnum vtiliter adhibet, non inefficax planè est, immò tanti esse momenti existimo, vt quæ supersunt vires, præ hoc omninò parvipendendas censeam. Necessaria est igitur virtus, quæ quietum, paratumque reddit Imperium; atsi non adsit illa potentia, si non adsint illæ

Duplex præ-
diu Principi-
pis, Milites,
& munimen-
ta.

Atque vires, quæ firmius illud omnino reddant, semper in proclive
haberi comperiemus. Duplex hoc præsidium, milites, & munimen-
ta, milites quoque duplicis sunt ordinis, Custodes, & Ordinarii;
Custodes, qui ad ipsius Principis tutelam, ingruentibus pericu-
lis se se opponunt, qui somnum eius nocturnis excubijs muniant,
latera quæ obiecti, circumfusisque defendant; Qui his custodibus
vsi fuere, aut Imperia sibi fraude, dolore occupare studebāt, aut
in Tyrannidem dilapsi eam exercere contendebant cum enim
odia plurimum concitasse iactarent, his quasi septi præsidij sibi
securitatem comparabant; Idem, & fecitasse ferunt Diony-
sium, cum Syracusarum occuparet Imperium, Pisistratumque,
cum Athenarum urbem fuisset peritus. At sunt, qui his septis,
& coronis utuntur, non quia his adiumentis ad Principatus fa-
stigium tentent euehi, sed solo metu, ne hoc ad duriora pro-
rumpente concedat illud solum, quod tantam trahatur Maiestate-
tem. Nero, ut suam auctoritatem integram plane rutaretur cor-
poris custodibus utebatur, qui sui non erant milites, nec ex mi-
litaribus Romanis cohortibus, sed Germanis, quibus magis, quā
subditis utendo fidei videbatur. Hinc & inoleuit mos horum
custodum penes eorum Reges, & Principes, qui ut magis decorum
exhibeant populis, exterisque, Maiestatem, quā tutā, hos assiduos vo-
lunt custodes. At certe parū vsui hi custodes, à proprijs Ciuibus
custodiuntur Reges; quid enim istis opus est, cum firmissimo sine
civici ambris obsepti vallo. At nō negauerim, quin sæpe potior
sit subditorū pars, quæ & Principem custodiat, quā exterorū, qui-
bus nulla fides, nisi multa pecuniarū vi obfirmata, quæ Principem
exhaurit, & sæpe alienā collidit, immo & subditorum deperdit
benevolentiam, quæ in usum redacta, quasi digito inanem hanc
custodiam demonstrat. Si Princeps bonus sit, si nullo tyrannidis
corruptus vitio, suorum semper se sepiet præsidio; non erit ex-
terus, qui somnum illius nocturnis munit vigilijs; amor, be-
nevolentia, firmi custodes, tot oculi; non erit, qui & illum per-
turbare, tantique tranquillitati infidias valeat machinari. Non
investiganda illa ratio est non dedecere Principem exterorum
viti custodia, cum plures sint causæ, quibus succenseat subdi-
tus ob indignationem Principi sæpe vehementius, & quā par-
est infensus. Si iustitia adsit, nec tantillum à suo tramite di-
uertat, non erit in conspicuo illa suspicio, quæ aliena aduo-
cet præsidia. Vitiosa aliqua perturbatione nunquam su-
spectus ille amor erit, quæ iusta non infringit animum sub-
diti colentis; semper idem erit, immo, quo pluries quati-
etur, si iniusta non erit causa, eo magis reuiuiscet, angustior-
que, si fieri posset, consurgat. Verum si exteri eligendi, fi-
dos eligat Princeps, neque, à cuncta fide hos declinare pa-
tietur,

Quā magis
necessariū,
ac vtile ci-
uium præsi-
dium.

Suspēdetur
obiectioni.

tietur; si largitionibus, & præmijs gratam esse seruitutem ostendet. Hoc sanè præstabit, cum & fidelitatem eorum sibi vsurpabit, nec alios eo temeritatis adduci patietur; vt vnquam horum fidam pertentent vigilantiam; si omnes in vno solum consistere loco, & sub pluribus Ducibus degere imperitabit, ab omnibus periculis se subtrahet. Non rectè se gessisse Tiberium tradunt, qui Seiano permisit, vt dispersas per urbem cohortes in castra adduceret, vt simul Imperia acciperent. Principi magis suam velim nobilitatem custodiam. maiorem hi semper erga Principem exercent fidem, maximeque si corpori assumatur propinquior; relique excubiæ, cum ex nobilibus non possint constari, ex plebeis existant; verùm tamen Duces eligantur viri insignes, qui sua prudentia quoscumque antecellant, non tamen, qui aliquam successione spem in Principatu habent. Hi vti parum fidei à tantissimi custodiam arcebuntur.

Quod vniuersè de custodibus dixi, idem quoque de ordinarijs intelligo, maximam curam adhibendam arbitror, vt ordinarius miles sit frequens; nam ferè bella consurgunt, & diù durant, itaque celeri perpetuoque remedio opus est. Hinc tutam Imperij molem conspiciat Augustus ordinarios milites constituit, seruatumque fuit à successoribus; An verò perpetuo miles sit retinendus, varium admodum in multis Regnis vsus video; multa incommoda armorum exterorum considerans Carolus Septimus Anglia Rex pulsus Regno Anglis constituit ordinariam militiam quinquaginta millium peditum, qui continuis stipendijs militari arti operam nauarent, & ad omnem incursum interim expeditus conuenirent, dum alij interim, si maioribus viribus opus esset, cogerentur; verùm latrocinijs tales intenti fuerunt à Ludouico Vndecimo sublatis, qui asciuit in illorum locum sibi laterones Heluetios. Rursus tamen Franciscus Primus Rex memor periculosum, quibus impetita fuerat Gallia ob auxiliares extraneos, legiones restituit quinquaginta millium peditum, & cum illæ postea penitus ferè fuissent extinctæ, restituit easdem Henricus Secundus filius sine tamen magna Regni utilitate ob ordinem legibus dissolutum. Verum plerique hoc omnino alendos statuerunt ob subitaneos motus, qui certè, nisi valida astantium militum, turba, restingui nequeunt. Continendi tamen certe in officio, alioqui Principibus graues fierent, subditisque nimis importuni; nam arma ad inferendam iniuriam ferunt; cum autem ad vitæ periculum obiectant se se; omnia mereri putant; quod si quicquam in prælio non surripuerint, hostibus planè atrociores saeuient. Exercenti sunt etiam pacis tempore, alioqui ocio celerrimè elanguescunt; ita præsidia ordinaria non sunt tirocinia militum, sed

Si exiri eligendi, quo modo i fide continendi.

Sæper Duces nobiliores eligendi.

Ordinarij milites sequentes.

An retinendi milites, an audua constituenda.

Aliqua semper ordinarij militum copia necessaria.

Exercēdi pa-
cis tempore
sui milites.

corruptelæ. Philippus Macēdones exercuit diligenter, cū armis sæpè trecenta stadia conficiebant, arma omnia, com meatū vasa ad victum necessaria ferebant. Postremo diuersis in locis habēdi sunt, cum quia pluribus præsidio, & minus graues sunt, tū verò ne conspirare possint. Vires enim suas, nisi coniuncti nō vident, instructis agminibus, potentiores, terribiliores ve redduntur. Hos milites utiq; alendos suaserim, ut suam ditionem ab omnibus violentis incursionibus defendere, alienamq; inuadere Princeps queat. Vnumq; addam nimirum, quo plures numero erunt milites, maioriq; disciplina imbuti, maiorē semper habebit gloriam Princeps, mirumq; in modum Imperium amplificabit. Armorum studium effecit, ut Romani Imperiū tantopere auerint, quod & Venetis, alijsq; qui quietē studere, nunquam accidit. Ordinarij possunt esse milites, qui tutela præ sint Imperij, alij, qui maioribus intenti, non in solis castris degere, sed semper in acie præliari contendant, ut ex hac armorum disciplina mirificè Principis Imperium dilatent. Si huic armorum studio non tam intentē studuerit Princeps, non ideo haud potens erit, si qui erūt milites, qui status Magnitudini respondeant, pro conseruādo satis potens laborabit, pro augendo non; ita Veneti soli studentes conseruationi, non tam res suas auerere, quam qui militari dediti exercitationi, sua in dies laborarunt extendere.

De armorum studio; quam moderatè in vsu habendum, et de causis Romani Imperij amplitudinis, ac Turcici, et illius interitus, & huius futuri excidij.

C A P V T XV.

Diffuadetur
Armorū stu-
dij, & ratio-
nes reddūtur

ARMORUM studium parfe in vsu habendum Principum, qui eo diū vsi fuere; extremum tandem excidium edocet immodica laboris siti, qui nimium ebibit, sæpè bibit interitum, ni adeò sit ferox natura, quæ sanè ipsius meri vires euincat; at sæpè ex tam nimio haustu tanta sitis miseris exiit, ut quæuis potio nullam pariat satietatem, febriam, miserrimamque mortem importet. Ii, qui suas vires longius extendere voluerit, sæpè in angustias etiam redactas conspexere. Ea enim, quæ prius erant solida fundamenta, ex conseruatione nimis suæ licentiæ militaris, siuè auctoritatis Ducis abrupta iacent, deturbatum ædificium, omnia equata solo, ita, ut qui per excessum nimis

nimis edificium fuerint conati, in se diruēs, & aspexerint, & deplorarint; Si valida erit potentia, ea saepe intra terminos coerceda. Potest in medium Romani Imperij amplitudo, & nūc Turcici, storiū & illud, sed interij; hoc quoq; floret, breui tamē, ut spero, interiturum. Magna vtriusque potentiae fundamenta, ad demolita illa, breui conuellenda haec; De his autamen differtationem instituendo videre facile est, quae fugienda, ne nimium educta aedificia, tandem cum ipsius Principis perniciē collabebantur.

Quamuis Romani Imperij magnitudinem, alius iusto Imperio, alius civili sapientiae, alius priuatorum virtuti, alius alij rei tribuat, mihi tamen aliud videtur. Illa praecipua, & penē vnica Magnitudinis Romanae causa visa est, quod armorum inordinatum studium, & omnia Republicae instituta non ad ciuiliū vitam tranquillitatem, sed gloriam, & Imperij amplificatōnem fuerint conseruata. Illud miror, & sine exemplo toties casos, fugatos, nunquam tamen victos, fortiores consurrexisse, tandemque de hostibus sibi paulo ante insultantibus triumphasse. Nimirum ea erant instituta militaria, ut post ingentes exercituum clades, seper adhuc copiae superessent in hostem educenda. Triplex namq; erat fons, ex quo validissima Romanarum copiarum flumina, quae totius fore Orbis Regna mundarint, proruperunt. Tribus, Coloniae, & socij. Ex tribubus, Coloniae, socij delectum militem habebant Romani cuiuscumq; militaris muneris gnarum, acie inuictum, & qui annos non plus ex fastis, quam stipendijs suis numerabat. In triginta quinque tribus describebatur Populus Romanus, quo nomine veniunt non tantum, qui muris urbis includebantur, sed multo magis, qui extra urbem, in Latio, Campania, Hetruria tribubus adscripti erant. Quantum autem ex his tribubus militum numerus confici potuerit, ex eo constat, quod interdum ducenta millia, interdum tercenta millia censa sunt ciuium capita, eorum inquam, qui ad armorum tractationē erant habiles, adeoq; ad militiam destinabantur; In Coloniae quantum momenti fuerint, belli Punici Secundi tempore fuisse triginta colligitur; Deniq; sociorum auxilia, quantum Romanis profuerint, ex eo conijci aperte potest, quod anno Urbis conditae 415, Latini gloriabantur Romanos sociali exercitu adiuncto suas vires duplicare, ideoq; Consulem alterum ex Latio, alterum Romae creari & Senatus partem aequā ex vtraq; gente esse postulabant. Non igitur mirum, si Romanae militiae triplex ille fons nūquam fuerit exsiccatus, tam valida potentiae fundamenta nunquam conuulsa, tantas vires nunquam labefactatas. Patet igitur Romanam potentiam armis vi fundatam, armis prouectam, armis retisse. Aliae diuersarum gentium nationes fuere, quae solis armis

Consideratur
Romani Im-
perij ampli-
tudinis cau-
sa.

sibi potentiam peperere, alijsq; timorem; Mamaluchi, Aegyptum & Syriam tercentos annos tenere, magna scientiæ militaris fama, & vicinorum populorum timore, quippe domesticum militem legebant à prima pueritia, ac penè infantia ad arma. educatum victus frugalitate, tolerantiaq; laborum, & militarium operum exactione eo regidiore, quia, & ipsi Duces ante tolerauerant. Hi finitimos populos perdomuere, Arabes fregere, in prælijs cum Turcis, aut raro, aut nunquam succubere; donec à Selymo Turcarum Imperatore, & militia, & Mamaluchorum nomen extinctum est. Turcæ solis armis, & militari virtute tot tantorumque regnorum peperere excidia; centum & quadraginta (quos Sphaos vocant) millia perpetuo alunt, quotum pars vna in Europæ finibus, in Asia altera detinetur; his agri quos Timarios vocant, assignantur, ex quorum redditibus equos in bellum expeditos sustentent; nec ob id quicquam regijs thesauris decedit; pedestrium copiarum robur in Prætorianis, qui Ianizeri vocantur, situm est. Hoc instituto militari, hoc robore inuictum hactenus Turcarum Imperium stetit; quamquam multum adhuc Turcis ad perfectam armorum scientiam, quam tantopere Romani præ excelsabant, desit; nam in Aciem educunt illi copias ex immensis Imperij spacijs contractas; Romanorum exercituum neruus ex Italia, atq; adeò ex ipsis tribubus, in quos relati erant ciues Romani, legebatur; Turcæ iisdem semper in locis exercitus maximo diu sustinere nequeunt. Denique nec armis, nec pugnae genere, nec fortasse disciplina militari cum Romanis fuerunt conferendis; & omnia ipsorum instituta Imperij amplificatione, gloriaque militarem declarabant. Ex eo quoque clarum fit, quod Mahometes sine Dei reuerentia, sine honestatis cura vinculum fecerat religionem. Persuasum Turcis est, suum quemque diuinum, sed mortalibus oculis inuisibilem caractera factorum; & mortis inuitabilem ordinem fronti prebere; qua fide factum est, vt vitæ, mortisque contemptores cæca temeritate omnibus se periculis offerant, à fatali dispositione salutem, aut exitium sibi impendere arbitrati. Deinde Turici Imperatores lege prohibentur restituere regnum, aut urbem, aliudue solum, in quo semel suæ religionis sacellum dedicauerint. Quæ constitutio mirè facit ad superandas difficultates; quibus implicati noui Principes tenentur, & ad obstinatam pactorum defensionem, scientibus omnibus non pactis, non vlla transactione, sed sola vi, armisque; ipsis subiectas prouincias deperdi. Porro præcipuum illud, quo Turcæ vini usus interdicitur, eo spectat, vt priscae frugalitati assuetus parabili, & obuiò cibi, potuque; in castris degere velit, nec illa impensa grauetur, quæ in nostris exercitibus enormis, vt nulla stipendia veste, equis, armis, emendis, ac tuendis sufficiant, ex quo crebras exoriri

exoriri seditiones necesse est. Cui accidit, quod cū Turcis arua, agrique colles, & aperta camporum frumento producendo, & pascendis armentis inderuiana, apud nos fertilissimum quodque solum sit vitibus confitum, vt numerosis exercitibus semper comatus deficiant. Præterea cum nostri Principes accerbissimis tributorum vexationibus malo sanè consilio impositis sæpè etiam pessimo exitu subditorum animos tentent infringere, in eo quæseritatem suam collocatam esse arbitrentur, Mahumetani Principes non vectigalibus, non tributis, sed promiscua coniugiorum licentia, & vxorum multiplicato consortio illectos ita miseros populos, quamquam non seruientes faciunt, vt omnino destituti quamcumq; animi feritatem deperdanr. Cum enim naturales liberi cum legitimis equis portionibus succedant, ac pleriq; patres familias hominum ex tot vxoribus, aut pellicibus refertam liberis habeant, fieri non potest vt in tam numerosam sobolem diuisa bona, velut in multos riuulos deductus fons, tandem non exsicceat, perpetuaque necessitas militandi in castris suboritur. Vt taceam Polygamiam istam sanè bestiis magis, quam hominibus propriam, perennem esse fontem, ex quo innumerales copię in aciem, velut magni pecorum greges in ipsum nefandæ mortis locum trahi possunt.

Veruntamen eodem morbo, quo Romanorum Imperium, vastum illud Othomanicæ potentix corpus interiturum conijcere possumus. Intestinis dissidijs, & nimia militum licentia; Romanam interiit libertas, quis enim moralis virtutis & ciuilibus honestatis, artiumq; pacis curam diceret, vbi ad honores plerumque prouehantur; non qui iustitiam, quivè vitæ innocentia insignes, sed qui gloria perexcelebant, & magnis negotijs pares erant. Quis Syllam, aut Marium benè formatæ Reipublicæ ciues dicat? Non ea erat Reipublicæ conditio, vt meliores Rempublicam gererent, Quippè cum in vniuersæ plebis manu esset Imperatores decernere, aliosq; creari Magistratus, populari impetu, consilijq; inopia plerumq; tractabatur, vt & potentiorum ambitus cuncta euerteret; Porro effrenatum gloriæ desiderium in libera Republica ciuibus timendum est, quantum à perfecta Romanæ Reipublicæ forma declinavit; quippè ad Imperij magnitudinem tendenti, bellisq; perpetuo, implicito magnos in ciuibus suis, & gloriæ cupidos animos nutrire fuit necesse; qui à libertatis cura vti planè abhorrens, ita Reipublicæ Romanæ excidij causa fuit; Eadem causæ erunt & Imperij Turcici interitus; sanè dubium non est, quin corrupta veteri disciplina ad iuteritum vergat illud Imperium, Essent modo, qui propendens ad ruinam impellerent, præcipitarentq; Prætorianorum, in quibus peditum robur, virtus elanguit. Cum enim sua in manu rem Turcicam firmam

Coniicitur eodè morbo Imperij Turcici intrinsecum.

tam cognoscant, superbia inflari, ducibus obedientiam denegata.
 Cumq; olim, non nisi scelesti puerorum Christianorum corpora
 à sinu matrum raptà in Prætorianorum disciplinam instituerentur,
 hodie meliorum inopia, quis etiam interdum Turcarum
 filij à Ministri prece, & pretio corruptis admittantur. Equitatem
 quoq; nō eadem, quæ olim, viget fortitudo; nam quibus prædia,
 qui Timari appellantur, tributa sunt, agros colere, pecculumq;
 comparare, quàm equos suos curare malunt. otijque dulcedine
 illecti, non nisi inuitissimi ab agellis suis militatum abeunt, & in
 vniuersum ad eò luxui infractam esse Turcicam virtutem, ac fer-
 rociam aiunt, vt præter celebre Turcarum nomen nihil plane res
 sit timendum; reliquum Romani saluberrimum ad continentiam
 fidem militarem putabant longis terrarum tractibus diuidi exer-
 citus, ne vitijs, aut viribus misceri possent, spargitur, per provin-
 cias militem, & ex bello illigari. At Constantinopoli Prætorian-
 orum ad octoginta mille (in eum numerum à quindecim milibus
 excreuerunt) omnibus insolentia graues sunt. Quæ autem
 imprudentia est tot armatos in vnam urbem cogere, scilicet, vt
 sub vno aspectu se ipsos mirari, & furoris contagione deseri-
 queant? Ea animorum militarium natura est, vt dū hostis sub-
 mouet otium, habentq; milites, quos laceessant, aut timent, vi-
 aut possint suas vires agnoscere, aut in superbiam, qua illa con-
 temptio insinuat, labi; Ast vbi suis viribus foedus inierint, ne-
 moq; nouo discrimine interpellat victoriæ memoriâ, tunc se-
 Principi exprobrent operam suam, secum ipsi examinant, quâ-
 tum effecerint, Vnos se suis ciuibus salutare, sua in manu sitam
 Rempublicam suis victorijs augeri patriam, in se translaturæ
 arbitrium. Otio deinde lasciuant; quod quantum adimit forti-
 tudinis, tantum addit proteruiæ. Mox si dignis præmijs non pu-
 tant se rependi, si continuo obsequijs non placantur, feruēt ani-
 mis, intumescunt, indignantur. Intra viginti aut triginta annos
 plures rebelliones, seditiones, defectiones in Turcarum Imperio
 regnasse cognouimus: Cassianus Ciliciæ Satrapa excusso Otto-
 manorum iugo ingenti exercitu stipatus Cilicia excursionibus
 deformata Teonium præcipuam urbem occupauit. Huc intesti-
 næ Principum dissensiones obluxu, corruptæ leges accedebant,
 vnde libidine, atq; effrenata licentia prolapsa militari discipli-
 na in dies non in prouincijs modo, sed & in vrbe regia ingeres-
 surbæ excitabantur, vt propemodum mole sua oppressa immen-
 sum Imperium collabi videretur. Tunc quoq; maritimarum re-
 rum cura relicta, littora ipsa deprædantium incursionibus patue-
 runt, & Ferdinandus Magnus Etruriæ Dux post direptas Patras
 Chium occupauit. Amurates Imperator ab effrenata plebe, &
 Prætorianis furentium libidini amatissimos sibi duos homines
 obijcere

obijcere coactus est, eodemq; tempore. Idem Imperator Asiae à se praepositum, cum ab ipso defecisset pollicitationibus, premijsq; delentum, honoribus, & praefecturis auctum in Pannoniam dimisit. Quae res ab Ottomanidarum instituto, & dominico Imperio sanè quàm vehementer abhorruit. Deniq; quantae turbæ ab iisdem profectæ causis, paucos ante annos Aulam, & Imperium Turcicum agitauerint, cum omnia nota res sit, minimè referendam censeam. Quae cum ita se se habeant quis clarè à nimio armorum studio ingentia oriri mala non conspicit, quæque ex diuerso bona perueniant; Summa in eo consistit à solis armis magnam, sed leuem potentiam, à pacis studio paruum, sed fidu, & diuturnum Imperium. Arma itaq; ea non sint, ut si suas vires longè protendant, tandem in Principem ruant; pacis studiũ quàm maximè diligit, nec ad bellũ nisi excitatus properet, sanè & erit iustitia, nec ea erit conditio, ut saltem pertimescere possit à tot in vnum iam congestis viribus, & summo vigere, & numero fluentibus.

Quàm necessaria sint Arces, ut Regni potentia seruetur.

CAPUT XVI.

DISPARI planè sententia de conferuandis arcibus consilia quisquè Politicorum tradit, atq; ita inter se horum dissentiunt animi, ut arcès nonnulli improbarint, nonnulli maximè commendarint, ideoque etiam nonnulli iam extructas dirutas, nouas verò nonnulli extinctas voluerint. Verum non satis apud plerosq; cognita sunt causæ, quibus ad suam in contrarias partes con-

Qua variæ circa artium extruções sententiæ.

firmendam opinionem impellantur. Nullam sanè immutabilem penitus sententiam statuendam dicere, quæ ad erigendas arcès violentia quasi necessitate Principi suadeat, nisi maturam prius suarum virium rationem habuerit, quæ, si negligatur, facile est, ut pro munimento aliquo summum Reipublicæ discrimen, ac sui etiam interitum molitur. Neq; enim sat est, conditoris arcium vires considerare; quinimò alia plurima diligenti animaduersione sunt decernenda, quæ facile, vel potentiam firmant, vel etiam debilitant. Iam varias sanè hac in re Peritorum sententias video,

Vide o, vt, quid Principi agendum sit, vix aperte sciam. Rationes itaq; vtrimq; sincerè perpendendæ sunt, vt si veritas in abscondito latuerit, palàm elucescat.

Quæ conside-
randa.

Quibus ex
causis arces
excitentur.

Sæpè muni-
tionis noxiæ

Plura arcis
incommoda

- Pro varia temporū perturbatione rationes quoq; variæ suppetunt, nec cuiusuis Principis ea est potentia, vt propugnacula sibi tandem futura exitiosa iuret exigenda; vel enim ad arcēdos hostes, vel ad compescendos subditos, atq; in officio continendos arces extruuntur. Si eas pro securitate contra subditos extructas volueris, tibi omninò noxias futuras conspexeris, cum rebellionis periculum, quod meruimus, ex concepto aduersus dominos odio soleat exoriri. Ob frequentes acceptas iniurias suos Principes subditi odere; qui in diem magis succrescens in ciuili animis odium contra se ipsos concitatum conspicientes tyrannico regiminæ Rempublicam vniuersam administrant; tūc verò maximè, id contendunt, cum pro arbitrio; atque animi libidine illi se posse dominari sperent. Id verò tunc potissimum animo volutant suo, cum ingenti mole munitissimas arces extruunt, contra quas neminem quicquam ausurum credunt. Quamobrem huiusmodi arces ad continendos in officio subditos non solum aliquid vtilitatis, verum detrimenti plurimum afferunt; cum ijs fidentes Principes subditos malè tractandi, plectendi que occasionem arripiunt; ideoq; odium aduersus se concitant, ex quo perduelliones, ac infinita propè modum mala oriri semper vidimus. Sed neq; cum bella ingruunt, tantà potentia munitas extructas arces crediderim, vt pacis tempore inexperti sæpè Politici falso opinabatur. Dux enim ratio des à quibusdam Politicis excogitantur, vt vi contineantur in fide populi, quarum prima est, vt instructus armis miles in promptu sit (quod in populi Romani more fuisse accepimus), quo omnes turbulenti rebellionis, vel alicuius saltem suspicionis fluctus componantur; Altera, vt Princeps rebelles planè delet, ac radicibus euellat, ne amplius à fide deficere, aut arma contra Principem suscipere possint. Nam si eorum bona à Principe deripiuntur, furor arma ministrat, si Ducibus interemptis, cæteris vitæ cursum concedat, alij subinde Duces veluti Lernææ Hydre virulenta capita repullulabunt; si ei arces munitissimæ erunt, pacis tempore hæ Principis audaciã magis augebunt, grassanteq; bello, cum ab hostibus oppugnantur, tum ab ipsis subditis in ipsam hostium potestatem tradetur, atq; ita vel hostium potentiam, vel subditorum prodiones effugere minimè poterit. His accedit vel Præfectorum fraude, vel hostiū vi, vel fame; longauè obsidione has faciliè deperdi. Quod si fidelis arcis ope ammissam urbem recuperare voluerit, instructus in castris miles nihilominus est habendus, perindè, ac si nulla esset arx, quæ tantum in bello propugnaculum existimabatur;

se præstantiori opus est vi, quo acerbiores sunt populi animi, qui benè tyrannidis memores ipsius Principis appetunt exitiũ. Experiencia constat Mediolanensem arcem neq; Sfortijs, neque Gallis tempore belli quicquam profuisse, pacis verò tempore vehementer nocuisse, quod utiq; tanti operis male fidentes de humaniori aliqua ratione tantæ conseruandæ ditionis non cogitarint. Guido Vbaldus Federici Urbini Ducis Filius rei militaris peritissimus, postquam Imperio à Cæsare Borgia Alex. VI. filio pulsus fuit, idemque Imperium postmodum ex casu quodam recuperasset, omnes arces, atq; propugnacula solo æquauit; cum enim subditorum beneuolentiam iam sibi comparauerit, eadem contra hostes sine exercitu tueri nõ posse liquido cognoscebat. Ut clariùs, quod dicimus, innotescat, certissimum, quod Ianuam iam accidit, exemplum in medium adducam; Postquã illa vrbs a Ludouico Galliarum Rege defecit, isq; cum magno exercitu ad eam recuperandam in Italiam venit, recuperata vrbe, condidisse Regem fertur ingentis molis arcem, vt similem nullo loco fuisse cõtetur. cum & loci natura, atq; arte adintrice inexpugnabilis videretur. Nihilominus cum deinde Galli omnes Italia pulsi essent; Ianua quoque arcem nihil formidans se se Octauiano Fregosio tradidit, qui illam obsidione cingens, sexdecim mensium spacio coactam ad deditorem compulit; Postquam eam Fregosius occupauit, omnium consilij, qui suadebant, vt illam tamquam refugium reseruaret, contemptis, funditus enertendam curauit. Populi beneuolentiam, virtutemq; suam stabilis Imperij fore fundamentum arbitratus, quam arces, & propugnacula. Eadem earum quoque arcium est ratio, quæ in vrbibus nuper Martis ope Principis adiunctis ditioni, vt ciues in officio contineantur, solent extrui. Id enim, si ex allato superiùs Ianuensium exemplo minus compertum habetur, ex Florentinorum; Pisanorumque arce apertius innotescet; cum enim Pisanorum ciues rebelles, ac seditiones cognouissent Florentinæ arcem extruxere, cuius præsidio rebelliones longè propulsare crediderunt, parum animaduertentes eam urbem, quæ libera esse consueuerat, non posse alia ratione in officio contineri, quam si Romanorum more, eam; aut in societatem suam recepissent, aut funditus distruxissent. Quid autem ad propositum sibi finem arces profuerint, Caroli Regis aduẽtu patefactum est; Huic enim sine præfectorum desidia, sine maioris mali metu statim traditæ fuere. Si illas Florentini non condidissent, nouam profectò rationem inuestigassent, qua vr- bis Imperium non tam facilè Regi concedere coacti essent.

Plurimis alijs rationibus eorum futilis refelli potest, qui munitissimas vrbes ad frenandas hostium vires aptissimas esse per- tinaci quodam assensu voluerunt. Et primo, quæ intolerabiles ex- pensæ

Sfortijs et Gallis arces nocuere.

Exemplũ Guidi Vbaldi Urbini Ducis.

Ianuæ exemplum.

Exemplum Florentinorũ, Pisanorũq;

Aliæ ratio- nes.

penſæ publicæ æraria exhauriunt? Non ne magiſtra experientia edocuit non mediocri ſumptu contentas eſſe arcium extructio- nes? Hæ enim extructæ nouas ſemper poſcunt munitiones, cum nunquam contra rebelles ſatis firmæ Principi videantur, quini- mō licet extrinſecus validiſſimæ viſæ fuerint, atq; ad perfectiſſi- mam redactæ formam, ita vt eis poſſit fidere Princeps, fortiſſi- mo tamen opus erit præſidio, cum earum ambitus, & amplitudo Principem plurimis ſubiiciat periculis; & quamuis fortasſè mi- litaribus inſtructis copijs cuſtoditæ primos hoſtiū impetus pro- pulſare videantur, ni tamē exercitus, aperta q; vi præſto ſit, quæ armorum ſuorum terrore, inanes, irritosq; reddat conatus, facil- limum reor, vt vel aperta vi, vel odio, vel annonæ difficultate cō- pulſæ victori ſe tandem hoſti dedant. Quod ſi Princeps tantis pollet viribus, vt exercitum valeat ſuſtentare, qui huc, illucque curſitet, toti q; dominetur regioni, ab hoc profectō periculo de- fendetur. Præterea, ſi hæ pauca ſint, nec quacumq; ex parte di- rionem poſſint tueri, quibuſcumq; vicini hoſtis incurſionibus, ac deprædationibus erit obnoxius. Si verò plures contigerit eſ- ſe, non adhuc tamen firmā dixerim ditionem; in tot enim pro- pugnacula eſſuſæ, ac diſſipatæ vires roboris etiam parū ſeruant; & sæpè hoſtis præda factus Princeps toti inſultantis ditioni; ita ſi breui ambitu continentur, hæc copias quas exigat neceſſitas, ſuſtentarint, fruſtra omninō alentur milites, qui ibi aſſident; Si verò longo, & amplo, nouum quoq; periculum experientur. Illa militum manus, quæ in apertis campis dilatata quibuſcumque regionis partibus opem ferre poteſt, quaſi in vnum congeſta, vt hanc firmiſſimam conſtituet, ita cæteras partes neceſſario præ- ſidio priuabit. Membra certè, quæ ſuſuſæ ſanguine non ſunt, fa- cilè languent. Languent & illæ regionis partes, qui ſuis deſtitutæ præſidijs propriam debilitatem nequeunt roborare. Si exercitus in munitionibus degens otioſus torpeat, turumq; otiari nō pu- tet, ideoq; huc, illucq; percurrat, certè altera quaſi arx mobilis maiorem Principi afferret vtilitatem, quippè non tantum plures vrbes magna fruebuntur ſecuritate, verum plura hoſtibus diuer- ſionum, ac præuentionum vi incommoda quærètur, Princepsq; ab hoſtium arbitrio minimè pendeat, in quorum manu illud erit, aut à tergo relictis propugnaculis omnem regionē exigua- habentem illis reſiſtendi vires iam ſatis occupatus, in arciumq; deſenſione diſperſas depopulari, aut aliquod aggredi munimen- tum, quod tandem ob virium Principis imbecillitatē expugna- turum ſe eſſet confidat.

Maiora con- ſideratur in- comoda.

Verum non hæc ſolum arcibus accedunt incommoda. Noua alia ſunt quæ ſi non omnia, aliqua ſaltem præcipua adnumera- bimus Propugnacula certè, ſiue militum iniuria, ſiue Ducū per- fidia

fida multiplici obnoxia sunt periculo: Quod si aliquando subi-
 gunt, maior profecto erit iactura, cum hostis iam muni-
 tus suas rursus vires corroboret, quæ sanè nisi summo discrimi-
 mine poterunt retundi, Quid? maiora semper suborientur in-
 commoda, si forte munita aliqua Vrbs opulentiores, quam
 regionis fertilitas patiatur, suppeditandos com meatus exi-
 gat, aut Populus leuissimis extimulatus iniurijs à sui Principi-
 pis fide deficiat, seq; ac omnia sua dedat extraneo. Si enim
 hunc defectionis penitebit, humili obsequio premere haud po-
 terit Princeps, cum per sua munimenta, quasi per exteriora
 corporis viscera venenatus anguis, hostis videlicet serpat, mi-
 nimeq; liceat ob necessariam aliorum oppidorum, aut arcium
 defensionem tot vires congectas simul habere, obq; beneuolen-
 tiam erga subditos hos nouis militum stationibus prægrauare.
 Verùm si omnibus in ditionem celer aditus patuerit, nec vllis
 propugnaculis munitus erit ager, si facilem dixerimus occupa-
 tionem, faciliorem etiã, siue ob subitas aggressiones, siue ob
 populorum odium non negauerimus. Mediolanensis regionis
 Imperium olim tenuere Galli, non aliam tamen ob causam diu
 sub eorum ditione permansit, quam, quia necessaria deerant
 munimenta, quibus se tuerentur, nec pacuua suppetebat,
 qua sibi aliqua construere possint. Quare facile fuisse constat
 illius regionis defensoribus, siue ex mutata Populorum volun-
 tate, siue ex accetis iuribus occasiones omnes arripere, quibus
 illos eicere potuerint. Quod certe non euissit, si plurimum ar-
 cium dominatum habuissent, illasq; cõseruare studiuissent, neq;
 certe ex ijs tam facile expulsi fuissent, cum ab obsessis semper
 opportuna subsidia expectentur, instabilisq; bellicæ fortunæ
 spes nunquam abiectatur.

Plures tamen, validæq; rationes in promptu sunt, quæ de vti-
 litate ac necessitate arcium nos commoneant. Ex naturalium
 enim rerum vsu cognouimus cuiq; inditam esse sui conseruati-
 onem, ad quam etiã suas vires diligenti custodia intendit.
 Atque, vt appertius loquar, non patens ipsa natura omnes
 eas iniurias, quas in nos exteræ nationes sunt machinare,
 suis munitissimis excelsorum montium, atq; excanatarum
 vallium propugnaculis longè propellit. Quamobrem hoc
 extruendarum arcium inuentum imitationem esse naturæ,
 ac firmisimum præsidium videtur; si enim illa pro nostra
 defensione tot potentissima valla extruxit, quis artis ope
 robur istud non confirmabit? Ergo ne cum natura pugnare
 videamur, cum illa hostium furori perpetua obijciens montium
 iuga, nostram animi fœcordiam pergrauiter reprehendit? mu-
 nimenta illa pro nostra securitate parabit, nos verò.

Cõtrariæ cõ-
 sideratur ra-
 tiones.

M m

segnes

legnes tanta securitate nullo artificio soubimus ? Hinc ille
 Princeps, qui se Tyrannum contendit, dum pro incolumitate
 arces extruit, natura quasi precipienti haud aduersatur, ut alie-
 nas propulset iniurias, turbidosq; subditorum impetus omnibus
 iuribus disperdat. Si uerò et commoda quæ secū munitæ arces
 important, uelimus recensere, ea sanè plurima, & maxima esse
 competemus. Illa regio, quæ quacumq; ex parte plana, nullisq;
 instructa est propugnaculis manifesto semper in periculo erit, &
 incurtionibus, hostilibusq; vexationibus male tractabitur. In
 ædijs sæpè conflagrabit omnia, rapinis, populationibusq;
 deuastabitur ager, qui Martis furorem tam iniquum experietur,
 ut perpetuam frugum sterilitatem sit postea perperurus; senero
 autem hosce impetus minimè excipiet regio, si firmis
 munita prædijs quamcumq; hostium incurtionem à se prom-
 ptissimè auertit. Verùm si ditio angustis finibus non contineat-
 tur, sed eos potius longè lateq; protendat, quomodo numerosus
 ac potentissimus exercitus ubiq; esse poterit, ne dum alicubi
 aditum intercludere conatur, sui absentia hostibus alicubi paten-
 tiorum recludat. Illud militare institutum est à peritis, quibus
 cumq; Ducibus receptum, cum aliqua regio deuastatur, propu-
 gnaculum, quod in finibus residet, minimè à tergo reseruand-
 dum esse, ideoq; qui bellum gerit, his sæpè detentus impeditusq;
 in interiores ditionis partes se insinuare non audeat. Contra-
 uerò, qui desunt munimenta etiam si ingentem militum copiam
 sub signo togat, à uario belligeno tunc pendere, & præiorum in
 certis casibus belligenam committere necesse habet, & cū ad-
 uentum quid aucterit, tunc regio hostis auida prædæ exposita
 eet, exercitusq; quo se recipiat, suasq; vires debilitatas reficiat
 minimè gnarus, solo ictu perculsus concidit, & occidit. Id uis-
 uenit Cairo Soldano accepimus, qui à Selimo Ottomanò
 fractus, ac debilitatus, suas vires nequaquam reassumere pot-
 uit, cum eum propè profligato munitionum refugium, no-
 uasq; parandi subsidia tempus defuerit, licet tamen oppor-
 tuna, si fuisset disciplina militaris, fortissimorumq; mi-
 litum copia. Aliena armata manu inuadere semper times
 hostis, difficile enim putat opus, quinimò nec tentari audeat
 victoriam, quæ sæpè multa sanguinis effusione comparatur
 bello identidem ingruente ex prædijs benè firmatis vni solum
 prælio pugnae committendæ occasiones tolluntur. Qui enim ag-
 greditur, vnus pugnae discriminis semetipsum non obicit, nisi
 tot munimentis septa regionem conspiciat, fructum alicuius, ubi
 bis occupatione se posse cōsequi omnino desperat; Qui uerò ag-
 gressionem sustinet, cū vndiq; se munitum videat, spem aliquam cogi-
 pit, ut decursu temporis omnia maturescant, hoc interijcit
 obsiden-

obsidentem obsessum fere habeat, suisque agitatū incommo-
dis perturbet, ac quatiat; Hinc est, vt nostris hūc temporibus
ad aperta prælia ob tot frequentes munitiones nequaquam ferè
deueniat.

Quid dicen-
dum in tan-
ta rationum
diuersitate.

In tanta igitur rationum diuersitate, qui nostræ assertionis
locus erit? Verissimum profectò illud Axioma, non omnia
omnibus conformari posse, atque idè in ijs etiam, quæ ciuilem
statum respiciunt, quid sit bonum, matura consideratione est
cognoscendum, vt pro cuiusque rei statu, ac conditione op-
portunum suscipiatur consilium, aptè ad id, quod opus est,
efformandum. Diuersis Principibus diuersa planè conue-
niunt. Quibus amplissimæ ditionis status fuerit, permulta
certè propugnacula non sunt extruenda, nisi fortassè aliqua
in ijs finibus, qui ab ipsa Imperatoris sede longè recedunt; ita
enim regionem à subitis hostium incursionibus tuebatur, atque
in maiorem etiam securitatem Prouinciarum milites per vicos
dispersos componet. Hoc Romanorum Imperatorum vsu con-
firmatum olim vidimus, nunc verò acceptum à Turcis, qui so-
la armatorum militum copia freti in oppugnandis alienis pro-
pugnaculis, quam nouis in suis Prouincijs erigendis maiori
tura, ac studio vsi sunt. Quibus verò ditio exiguis, ac con-
tractis finibus continetur, maior est etiam arcium extruen-
darum, muniendarumque necessitas, cum enim parua re-
gio, modicos etiam redditus vt plurimum suppeditet, idè
exercitus alendi expensas minimè potest sustinere. Quod
vires, & auctoritatem eis tribuere potest, sola munitionum
vise semper consecuturos fore pro certo habeant; exigua
enim militum manus ita arces tuetur, vt sæpè Potentissi-
mi Principis vires debilitarint; In his tamen extruendis
Principis vires sunt perpendendæ nedum ad sui defensio-
nem munimenta parare satagat, ad extremum suæ vitæ ex-
cidium sibi arcem conquirat. Quod certè euenierit, si in plu-
rium extruentione nimium esset anxius, cum plurimæ in his
impensæ suas facultates absorberent, belli que tempore sum-
mam iacturam ob magnam pecuniæ inopiam in tot præsi-
dijs consumptam faceret. Cum vniuersa igitur regionis qua-
litate, & Principis viribus quædam spectanda est propor-
tio; si enim longè sint inæquales, non vti que ea, quæ sæ-
pè præconcepitur, habeatur securitas. Aduertendum insu-
per est, ne quoque in loco arces extruantur. Illi profectò
sunt decernendi situs in quibus natura adiutrice artis peri-
tia facilius possit exerceri, atque acrius hostium incur-
siones valeant infringi. Quæ omnia certissimè fient, si

Quibus in lo-
cis extruen-
dæ arces.

arcis defensio perpaucos tantum milites summa prorsus securitate admiserit. Quocirca nullas vnquam arces ijs in locis erigendas esse dixerim, quæ ad opportuna excipienda subsidia minimè esse apta videntur; Nulla arx quantumuis natura sua valida se vnquam poterit tutari, nisi subsidia parata habeat, quæ labefactatum virium robur reficiant.

Responso
ad obiecta.

Atque idè nulla superesse videtur difficultas, quæ efficit, quominus facili negotio obiecta tolluntur; nulla enim ratio est, quæ Principem à tanta arcium constructione iubeat retrahi, licet fortassè aliqui ob id Tyrannicum Principis Imperium fore suspicentur. Falsa planè suspicio ista erit, si ita potentia ditionis confirmabitur, vt boni defendantur ciues, mala euertantur, hostilia machinamenta diruantur, quique occulti altus disperdantur, ac demum rebellium animi deteantur. Certè ad peccandum Populus contumax inuitatur; nisi uis eum compescens, Principemque tuens illicò adsit. Egregium exercitum semper in promptu habere, nisi potentissimi Principis est, quidè conscribitur, magnisque alitur stipendijs, sæpè à subditorum matribus magnam auri copiam extorqueat, qui quocumque gentium confugiunt, prouinciasque tandem culturam deserunt. Quo verò tumultu exercitus facile perstrepat, fatales plurium Imperatorum dies demonstrauere. Collecta duorum millium in arcibus potentia hostium intolerantiam facilius comprimet, quam si dena millia apertis campis decertarent; Certa vero fide faciliè admittitur sæpè Arcium Præfectos transfugere, ac credita sibi oppida hosti tradere; verù multò facilius castra nõ munita ab ijs tradi posse cõitat, ideoque nec castra, nec arces sine hominum fide non satis Principis ditionem seruant. Aliquando arcium vastationem maximè expedire non negarim, si tanta nimirum sit subditorum benevolentia, vt validissimum pro Principe propugnaculum possit appellari, si in alendo præsidio pecunia defuit, si suam tandem ditionem integram. Princeps aliter possit seruare. Ianuensium arcem Italiæ haud vtilem fuisse proponebatur, at utilitatis plurimum attulisse demonstratur. Nam cum Galli exosi Italis, morbisque fame, & innumeris calamitatibus pressi tota Hesperia pellerentur, non mirum, si Ianuenses quoque ciues diu liberi, ac Principes Italiæ in libertatem consenserent, atque idè eam conditionem, qua antea non sunt affecti, artis ope consecuti sunt. Quod parui certè non est estimandum, dum enim menses sexdecim arcem, & portum Galli tenuerunt, si eo temporis spacio firmum exercitum cogissent, se facile obidione eximere potuissent. Adde fame coactam esse se dedere.

te. Quod si igitur de comœatu eius satis prospectū fuisse t, duorum, triumue annorum obsidione opus fuisset. Quo tempore & Franci parare subsidia poterant, & fatigare obsidētes, & animos Populorum mutare; Nullum verò est illorum argumentum, quæ exercitum incommoda probant, si enim quidquam eorum ratio valeret, tum sanè valeret, cum ad compescendos subditos in Vrbi- bus arces extruuntur, crudelitatis Principis sæpè futuræ argumenta; At nihil dixi valere, dummodo se in alijs rebus Princeps miretur, ac benivolam exhibeat. Pisæ, & Florentiæ diu inter se emulæ fuere, tandem Pisæ succubuerunt, sed quia nec præsidio satis firmo, nec arce tenebantur cum occasio data est, rebellauerunt, Arce deindè illæ has continuerè; donec aduentu Caroli Regis, cui omnia cedebant, cum arx parum firmo, languidoq; præsidio defenderetur, maluerunt præfecti Regis gratiæ se tradere, quam sine causa periclitari. Si Florentini valido præsidio Urbem firmassent, necessarioq; comœatu instruxissent, Pisanorum infestios animos mitigassent, vt vicinos, & cognatos, quam longinquos Dominos mallent, diuq; Caroli exercitum sustinere potuissent, & atterere, ne successus alios haberet. Reliqui modi difficiles erant, Pisas transferre Florentiam, aut delere omninò; maluerunt enim alteri vrbi imperare, quam nullam esse. Nulla apud me est Florentinorum excusatio, si imperandi superbia, aut auaritia in grauem nimis errorem inciderunt. Contra odia nimis exacerbata nulla est potentia, quæ non infringatur; Arces tamen, & exercitus se opponunt, si Pisis non extructum esset propugnaculum, iam antè Caroli aduentum Pisani cuiuscumq; seruitutis excusso iugo Florentinorum agrum quam maximis depredationibus vexassent. Paruipendenda est etiam illa ratio, raro cœnire solere, vt deficiente Vrbe, qui in arce sunt, in fide permaneant, arcemq; non semper prodesse ad recuperandam urbem, nisi adsit exercitus, quia facile recuperari posse urbem, cui arx incumbat, satis superq; constat. Recuperandi Talentum arx præ fuit occasionem, licet Q. Fabius Maximus illuc cum maximo exercitu fuerit missus. At certè etiam illa arx prodest, vt saltem, qui eam tueantur, subsidia præstolentur, quibus illico urbem recuperare possunt. Non idèò contemnenda esse videtur extruendorum munimentorum ars, quod omnibus temporibus sibi semper similis fuerit, immò maximi habendam esse arbitror, cum in dies ex nouis inuentionibus maioris perfectionis cumulus ei accedat; Quod idem de Nautica, & Medica arte est affirmandum, quæ superiori ætate minimè excultæ, à recentioribus tamen horum temporum tam ingens exceperè incrementum, vt nihil aliud fermè quid addatur, humana ars valeat reperire; Neque certè misus perfecta appellanda est illa ars, cuius vsus, si ab imperito

opifice exerceatur, non tam facile fructum amittit. Neque enim semper Medicus pristinam valetudinem ægroto restituit, neque Ideò medendi artem quasi inutilam damnabimus; Si à Principis fide deficiens erit, qui munitionibus præest, ob huius infidelitatem, arcium vtilitati minimè est detrahendum. Si debitis præfidijs infirmam arcem, suoque milite destitutam videris, tamen coram hæc de causa inutilem eam dixeris, cum propria vi non corroboretur. Neque etiam ex eo validum arcium robur debilitatur, quod in numeroso exercitu tota vis Principis inniti videatur. Cuiusque Principi facultas non est concessa alendi exercitum, qui licet copiosissimus sit, hostiles tamen imperus nequit reprimere. Præterea si vires Principis à munimentis robur non accipiunt, inutiles quidem ex erunt, cum enim impetum haud sustinere possint, Principi potentiori se semper dedent; Quod sanè non contigerit, si firmissimo præsidio munitæ erant arces; plurium enim cohortibus paucorum vires occurrent, temporisque beneficium (quod saluberrimum remedium est infirmioris studentis à se longè potentioris ferociam propulsare) opportunum sui usum concedet; Si Urbini Dux proprias deuastauit arces, ob virium impotentiam ad id compulsus esse censemus, utpotè qui aliorum animos nolebat allicere ad bellum contra se suscipiendum sola habendarum arcium cupiditate deductos; Afferere inane duco arcibus destituendum Ducem, ne, si ditionis contingat amissio, valde difficilis sit earam recuperatio; Nimirum hoc est præsentaneum quærere remedium vulnere, cuius antea manifesto periculo pectus obiectum est; Nec est, vnde aliquid roboris ratio illa accipiat, qua aliquis arcium iucommoda referunt ex pluribus videlicet impensis, nam licet nullæ sint arces, ditiones tamen, & prouinciæ rectè seruari non poterunt sine expensis, quæ maiores certè erunt, si Princeps copiosa militum armata manu sibi, suisque Imperijs rectè voluerit consulere.

Cõcluditur
inutiles esse.

× Vtiles itaque erunt arces, siue munitiones quibuscumque Principibus mediocri saltem potentia constitutis, potentioresque finitimos habentibus. His enim plurimum inest cauendi necessitas, minorque perpetuos alendi exercitus facultas, ut Turcarum mos est, nec Persarum more fines deferendi, nec plures colonias deducendi, quod antiquum Romanorum institutum fuisse traditur.

Coloniae an re vera utiles sint, nec ne.

C A P U T X V I I .

COLONIARVM institutiones, sicuti in vsu olim fuerunt potissimum apud Romanos, ita etiam nostrae aetatis nonnulli Principes easdem longa ab intermissione vindicarunt, ac debellatas gentes sub noui dominij potestate seruari voluerunt. Multiplices sane huiusce rei causas connumeramus, vt nimirum deuicti populi subigantur, hostiles enitentur incursiones, posteritati gens propagetur, infimae sortis gentes nimium dilatatae, aliò deducantur, seditiones comprimantur, & eandem meritis praemijs veterani decorentur. Sed non sine aliquo incommodo haec Coloniae constituuntur. Si enim a veris, & naturalibus dominis vi eripiantur bona, immortale contra Principem odium multorum in animis concipitur eum perpetuo vindictae, & acquirendae libertatis desiderio coniunctum, & quamuis bonis suis priuati numero sint perpauci. Si cum nouis conferantur colonis, eos tamen est credendum plurimum in amicitia, ac propinquitate esse, quibus maximè horum calamitas est cordi, vt tribus, vel saltem quattuor ad seditionem opus sit, qui reliquos reassumpto animo commoueant, nam, quamuis hoc difficile existimem, natura tamen comparatum est, vt aliena pericula prudentiores efficiat, atq; imperitis maiorem cautionem suggerant, ne in eadem, aut grauiora incidant, quorum sola cogitatio calamitatem plerumq; maiorem, quam re vera est, importat, tum praecipue, cum Principis acquirentis gesta vis magis, quam ratio committetur.

Plurimae tùm in Ciuitatibus, tùm in populorum animis subortae seditiones suam ducunt originem, non a violentia illa omnibus illata, sed a priuatis iniurijs, quas vel vnus saepe ciuis grauius perpeffus est. Eius .n. indignatio quasi flamma succrescens aliorum animos ita accendit, vt iam per totam urbem repentinum conflagrare incendium videatur, vt vsit, certum planè est eiusmodi vulnera publicam secum afferre perniciem. Qua in re à Roderico Hispaniarum Rege clarissimum desumi potest exemplum, qui cum Cubam Comitissae Iulianae filiam per vim compressisset, obscenam rei indignitatem omnes Regni proceres tam male acceperunt, vt quisque illatam sibi offensam crederet; ideoque

Coloniari
causae ennu-
merantur.

Non sint in-
comodo con-
stituitur co-
loniae.

Coloniari
incomoda.

ideoque arreptis armis, ut simul cum Patre ad ultionem essent proni, Matris in regionem aditum reclusere, a quibus, & Regē occisum, & totam prædę regionem expositam apertē videmus.

Aliud incommodum consideratur.

A nonnullis etiam Coloniarum ope suam firmare poterant cupientibus non parvi sunt alia incommoda, quod non nisi diuturno temporis progressu cognoscitur; Homines enim e sua in alienam translatis regionem, sed ad clima, ad humores, ad complexiones, ad ipsamque constitutionis intentionem, quam naturales habent, haud facile se se accommodant, licet eò suis asportatis facultatibus deductis, generatisque liberis, alienam regionem, quam propriam pluris estimant, in hoc arboribus satis similes, quæ alio deductæ, ibi insertæ naturam, fructuumque gustum semper variant. Quod Coloniarum institutioni eo facilius evenit, quo longius à prima sua origine remora recedunt, cuius rei veritatem in vicinis Italiæ coloniis tanquam certissimum comprobamus, quæ secunda belli Punici tempore nullo pacto adduci potuerunt, ut Romæ primario Urbi in angustiis miserrimæ constitutæ opem fierent.

Quæ statuentur, ut aliqua coloniarum percipiatur utilitas.

Ut itaque à coloniis aliqua habeatur utilitas, plurà statuenda arbitror, si nimirum civium numerus ita creverit, ut sanguinis, ut ita dicam, effusio necessaria videatur; si in longinquas regiones patrio solo, ac naturalium virium vigore destitutæ minime mittuntur; si enim longinquæ erunt Colonie, quomodo seditiones, quæ ex summo incolarum odio aduersus colonos excitari sæpe solent, sedari, ac comprimi unquam poterunt? His itaque rectè deductis plura Princeps commoda experietur. Regionem sine præsidiorum immoderatis expensis benè cautam habebit, populos in officio continebit, reditus, ac facultates mirum in modum augebit. Hæc intelligo, dummodò frequens subditorum copia, agrorum assignatio, locique subsidiorum facilitatem exigētis opportunitas benè deductam Coloniam enunciet. atque declarat. Non tamen exercitu fidelio rem hanc assero. Exemplo sunt Carthago, Marsilia, Syracusæ, Bizantium. Nec minores expensas, quam munimenta possunt, hanc requirere crediderim. Si Arx potentissimum poscit exercitum, poscit & Colonia. Romanorum Imperatorum tempore à coloniis haud procul semper aberant legiones. Alij tamen fuere, qui sanio rem planè ratione adhibuerunt; Lusitani enim, ut Indicas gentes faciliè sub sui dominio conferuarent, nouam quandam, ac tolerabiliorem Coloniarum speciem inuenerunt, eo nimirum suis demandatis colonis, non omnibus eodem ferme tempore, sed paulatim, ac diuersas interiectis spatijs, ut nouarum, quas detegebant, regionum necessitas exigebat; atque ita Populi facilius eas regiones incolendas adibant, cum non totæ habitarentur, sed illæ tantum partes

quarum

quarum climati exterae gentes affuescerent. Quimodus summa prorsus facilitate complotto colonias videtur. Goa omnium, quas deduxere est frequentissima, vbi coloni cum incolis, vel crebas coniugunt affinitates, vel aliquo arctissimo necessitudinis vinculo etiam negotiationibus se se deuinciunt, Hæc enim est occultum illud, atq; industrium inuentum, quo absq; vlla violentia tuti amicissimo incolarum animo tam comercijs, quã opulentissimis doribus ditescunt, atq; ita tum facultatibus, tum honoribus præpotentes fiunt, vt annuentibus naturalibus incolis nomen, & dominium lusitanicum magis, magisq; confirmetur. Quotannus hanc propagandarum coloniarum formam fulciunt, quæ non solum in ijs Prouincijs munitissimi exercitus, vel arcis præclare vices implet, sed etiam miti quodam dominio barbaras subiecit gentes, atq; humanioribus moribus confirmatur. In hac sanè coloniarum forma maiorem inesse facilitatem, ac securitatem, experientia clarissimè docuit, quàm in alijs, quæ longa desuetudine obsoleta, antiquiori ætate recensentur. Hæc enim inquilinis sua non diripiuntur bona, immo in pacifica suarum facultatum possessione præter sanguinis commixtionem, quæ mutuam ab vtraq; parte adauget, conseruantur, ac confirmantur; Hunc pariter morem in Indijs Occidentalibus Castellani acceperunt; Illudq; scitu dignissimum est, quod vtriq; suas colonias confirmasse non contenti, Christianam legem eorum animis inferere tanta student diligentia, vt Omnipotentis gloria, & honos amplificetur. Hoc autem primum ab Hispaniæ Rege agi ceptum est, ac postea in hodiernum diem tam Iesuitarum, quam aliorum Religiosorum eo missorum secundo labore opus perficitur; cum eas regiones Hispanis, aut Lusitanis replere possit, hoc tamen incolarum conuersione, ac baptismo obtinet, vt & Hispani, & Lusitani fiant.

*De fœderum diuisione, quæq; eorum sit
utilitas.*

C A P U T X V I I I .

Vniuscunq; Principatus vim, ac potentiam ijs potissimum rebus inniti certissimum est, quibus superioris Principis illatæ iniuriæ longè valeant repelli. Inter has aurem primum obtinere locum videntur tum opes, tum arma; ita vt nulla vnquam possit esse dubitatio, quin adhæc omnia conseruanda, ac augenda plurimum vtilitatis fœdera secum conferre videantur;

Quo

Enumeran-
tur foederū
species.

Qui foedera
paria quæ
imparia.

Quid fedus
æquum.

Quid inæ-
quale.

Quorum tamen diuersæ traduntur formæ, vel cum bello subie-
ctis leges dicuntur, Vel hostes aliqui inter se ad amicitiam so-
cralem foedere iungendam cocunt; Vel cum pares bello æquo
foedere pacem, atq; amicitiam componunt, Vel deniq; quæ
Neutrum dicitur, idq; ab ijs fere coiri solet, qui inter medios
hostium fines positi ab vtrisq; tuti omnino esse videntur.

Duabus prioribus speciebus prætermisissis, de reliquis duabus
sermonem instituemus. Harum enim prima, aut paribus, aut
imparibus conditionibus contrahitur, Paribus videlicet, cum
duo prorsus æquales inter se sociale foedus componunt, nec al-
ter alterius honori, ac dignitati cedere cogitur, etiam si coniun-
cto sibi in foedus socio maiora speret auxilia, quam ipse possit
conferre. Atq; idè huiusmodi foedus æquum appellatur; Im-
paribus verò, cum in pactionibus confectis alter superiorem al-
terum agnoscit, sine quod prærogatiuam illi honoris non tamè
clientelæ iure tribuat, siue quod in eius tutelam se tradere pro-
fitetur. Et hoc iniquum foedus dicitur, tametsi istiusmodi ge-
nere suam Populus, vel Princeps libertatem minimè deperdat;
licet alteri pactione constituta, vel pensionem, vel operas con-
ferre teneatur, quippe alterius tantum Populi, vel Principis
Maiestatem comiter debeat conseruare. Eosdem enim, vel ho-
stili animo sibi insecutos, vel planè amicos habet, nullumq; in
aliorum Imperium constituitur. Foedus æquum est, quod iam
dixi sancitum inter Danicum, & Hollandicum, inter Turcam, &
Fattarum, inter Venetos, Florentinos, & Pontificem, inter An-
glum, & Gallum, inter Pontificem, Hispanum, & Sabaudum,
deniq; inter Gallum, & Heluetiorum pagos; cum quibus Gallia
Rei publicæ societatem iniit, vt semper Reges Heluetiorum exer-
citurum sub Gallicani Imperij patrocinio conseruarent, ac vicis-
sim Heluetijs aduersus hostiles incursions oportuno subsidio
venirent; sed quoniam ad vniuersi Regni securitatem frequen-
tes exercitus ab Heluetijs acceri necesse erat, nè hostes à Gallo-
rum societate diuellerentur, mille aureorum pensionem in sin-
gulas Ciuitates libenter sponfione obtinuit; ita enim ij obliga-
tione ad antidora ad præstandam conueniens fidem obstringe-
bantur. Iniquum foedus (quod nō pro iniusto, sed pro inæqua-
li accipio) plures Principes, dum in Regis Hispaniæ tutelam, ac
patrocinium se commiserunt, iniisse legimus, nam post calami-
tatem Papiensem Francis illatam omnes Italiæ Ciuitates Hi-
spaniarum Regis patrocinium magni mercatores fuisse comperi-
mus. At sæpè etiam iniquum dici potest, cum quis solo iure
clientelæ aliquem Principem non sibi socium, sed Dominum as-
siscat; quod certe euitare poterit, si Maiestatis iura (quæ alioqui
omissa intelliguntur) in protectionis litteris excipiantur, quæ
quidem

quidem; quo omnis soluti foederis adimetur praetextus à nouo Principe confirmanda sunt. Hinc est, ut Metenses mortuo Henrico Secundo Francorum Rege, protectionis litteras à Carolo Henrici filio recens confirmatas, voluerint, non quidem, ut contra hostium impetum se se redderent tutiores, sed ut debito maiestatis iure, ac libertate sua frui liceret. Quamquam, si iuris scripti rationem purgata acie intueamur, patrocinium non clientis morte, ac Patroni soluitur, sed in posteros, etiam successores deuenit; si quidem publicae conuentiones, quae non priuato nomine, sed totius Reipublicae firmantur, Principem, cui tamen hereditatem defertur Principatus, omnino ex contractu obligant, foederatosq; antiquo foedere minime solutos voluat. Hoc patiter iniquum foedus euitabitur, si certis temporum spatij sit definitum, si Protectori ardes, Oppidauè suo milite munienda, & occupanda minime tradantur.

Neutrum foedus est, quando Princeps dissidentibus vicinis nullam in eis societatem; hic semper à potentioribus vocatur, ut opem aliquo pacto ferat. Anxia est, cum inter vicinos potentiores bella immittuntur, cui parti maxime velit adherere, maximeq; si ij sint, qui sine ingenti disordine, neq; vincere possint, neq; vinci, prout olim, ad huc, et adhuc videmus.

Quam necessaria sint haec foedera, sapientis quisq; minime insciabitur, quid enim tam validum, aut potens, quod amicitiarum copias simul consumptas, opes copulatas, manus sociatas vincere, aut dissoluere quo quomodo possit? Quam haec necessaria Principi, nullus tam bene intellexit, quam Carolus V. non minus sagax, quam summa prudentia clarus Imperator, qui post statim in initio Imperij, & ipso aetatis flore Gallorum Regis Francisci Primi amicitias totum se tradidit, qui tunc recens ad Imperium euectus erat. Hinc se ab Anglorum, Lusitaniae, Hungariae, Danicae, & Poloniae Regum amicitias, ac foedera inuicem componi iussit. Franciscum Primo Eleonoram, Christiano Daniarum, Nouergeriae, Suetiae Isabellam, Ludouico Pannoniae, Bohemiaeque Regi Mariam sorores suas matrimonio iunxit, Ferdinando fratrem Annam praedicti Ludouici Regis sororem (qua affinitate duo illa Regna comparauit) sibi vero Isabellam Lusitaniae Regis sibi respondit. Hisce affinitatibus, ac foederibus ad tam sublimem amplitudinis, ac potentiae gradum euectus fuit, ut non solum subditos in officio contineret, quod satis restatum facilius crebrae in Hispanos, Belgas, & Germanos demicationes, verum etiam vicinorum hostium, & barbarorum imperus, atq; conatus comprimeret, frangeret. Idq; expertissime probat Gallicum, Italicum, Haeruscum, Saxonicum, Pannonicum, Bohemicum, Lybicum, siue Thyncum, Mexicanum, Africanum,

Quid Neutrum foedus.

Necessaria foedera.

num, suè Algericum bellum, quod infestissimus Ille Christiani nominis hostis tanquam Numen quoddam, ipseque naturæ miraculum, & firmidabat, & reuerbatur.

Quam vtilia
fœdera.

Quam verò vtilitatem hæc etiã fœdera secum afferant, quis est tam iudicij expertus, qui id facillè nequeat cognoscere, & dijudicare? Vires, quibus non satis inest roboris, adiumento firmius corroborantur. Si alij reperiantur Principes, qui eiusdem causæ sint, fœutores, maxima ei suppetet spes, ac facultas earum rerum aggrediendarum, quas nunquam solus ausus fuisset, vel cogitatione tantum comprehendere, nedum re ipsa conficere. Diuersa sunt militaria munia, diuersæ exercitationes, Nationes omnes, nec quibuscumque, armorum generibus vrantur, nec animorum ferocitate sunt æquales. Si ceteris alibi excellunt virtute Germani, ab alijs quoque, altera longè superantur; Si vniuersum militare corpus concinno quodam ordine sua membra aptè disposita habuerit, pluribus nationibus instructus exercitus potentior sibi vim adsciscet, tutiusque Princeps in opportunam expeditionem eum eductet, præclare cognoscens, captansque tempus, quo meliori conditione pugna discrimen immittat; Itaque, si alter alteri erit adiumento, simul collecta potentia, tot, tantisque obvallata præsidijs, quale vnquam gloriosum facinus non padebit, è sola vero externo districta præsidio semper elanguescet, nec aduersariorum Inuersionibus propria sufficerent vires, nisi sociorum adiuncto robore magis suffolciatur, promptioresque ad vsum deducantur. Ad suscipiendum, sustinendumque bellum plurima requiri censeo, ab potissimum arma, equumque, munimenta, pecunias, quorum omnium copiam vnius Principis licet ditissima regio minime potest suggerere. Quæ si fortasse aliquando suppetent, non eo saltem tempore, quo belli necessitas exigit, non sine grauissimis regionis incommodis illud semper erit; At vbi omnes ad idem planè suos conatus intendunt, non ita difficulter parata omnia reperiantur, nec vllum poterit esse periculum, quin, si sociorum animus adsit, ad vsum destinata deducantur. Non raro præterea in bellicis rebus contingit, vt quemadmodum non tam cito foelici exitu perficiuntur, ita boni eventus maximo saepe sunt obnoxij discrimini, cum ex vnius tantum Imperatoris, vel foelicitate vel prudentia videantur dependere. Huius enim post mortem nullus alius superest, aut virtutis militaris, heres, aut sanè aptus ad eam disciplinam in milite seruandam, quæ rerum præclare gestarum, assidua semper est comes. Eadem planè laborum tollerantia, eadèque in tractandis negotijs dexteritate non omnes veterè pares. Sûma sæper foelicitate potietur regio illa, quæ bellicosos Principes quibuscumque temporibus habeat, nec non Principi

cipi

epi summa laus, si arma ipsa tractare nolit, alicuius Ducis
 militaribus exercitationibus præclare instructi ope, atq; in-
 dustria vti; Egregia facinora, quæ foeliciter prima sumpserunt,
 exordia; tota Ducis imbecillitate elanguescunt. Quomodo
 enim affluens prosperitatum copia tum Macedonum; tum
 Grecorum post Alexandri mortem temperata est? Post huius
 videlicet obitum nullus tam grandis animi heres institutus est;
 qui tantam Imperij molem summa dignitate sustineret; In
 foederibus autem hoc incommodi nunquam euenisse vide-
 mus; cum Principi præstantissimorum Ducum in confedera-
 torum procerum ditionibus commorantium opera semper
 præsto sit; aliorum coarguens errores; defunctorumque su-
 biens labores; quod nisi coniunctis viribus; ac inter se foede-
 ratis vnquam accidere potest; Insuper; si cum potentior res
 agatur; quid vilius; quam huius diuisas; atque in varias par-
 tes dissipatas opes foederatorum ope ita habere; ne in vnum
 conspirantes; quid quam aduersari; hostesque moliri audeant.
 At qui; quomodo hoc commodius optimum consequitur ef-
 fectum; nisi; cum plures ita coierint; vt omnibus rebus af-
 fluens plures exercitus parari sint; & ex omnibus ditionibus
 diuersas partes rentent aditus; quibus hostem incedant? Non
 mirum; si contra Saracenos; & Turcas ad confederationes
 fuisse aduentum videmus; necessariumque duximus; cum non
 vnus tantum Princeps; quantumuis viribus potentis bellum
 par esse non potuerit; immo plurium vires vsui omnino fuis-
 se certissimum fore. Illud etiam addamus plurimas insignes
 euentum dignasse; vel quia tantum populi illius laudi; gloriaq;
 inuiderint; vel propria in eorum tantis nihilum quodammodo an-
 xi; illorum omnino incrementum; suum saepe in meritum; patriæq;
 exitium iudicant; adeoq; ne fatum in alio voluerint belloq;
 firmiter cogitantes huius animum ad solius suæ defensionis stu-
 dium intentum facile abiturum. Quod si communibus plurium viri-
 bus laudabile; ac gloriosum aliquod opus suscipiatur; validissi-
 mis coniunctus Princeps foederibus; non abs eo tantum; cuius
 in societatem vires sibi assiscet; secutum se omnino esse arbi-
 tratur; sed eorum etiam qui vel impediunt; vel iniurijs lacossunt;
 insolentiam; ac ferocitatem contemnet; Quisquis igitur plurium
 bene institutis amicitijs suæ potentie robur quoddam adiu-
 get; quid reperiri vnquam poterit; quod semper nō audeat; tum
 ei non tantum necessaria opes non sint defutura; verum hæc
 suo auxilio aliena obfutura; quin maturo animo cogitata
 suum semper consequatur effectum; Equis est; quem lateat
 quam acriter foederata Germania Carolus V. Imperatorem
 vexauit? Satis enim illa firmissimum superbo quodam de-

Opinio dā-
nantium foe-
dera.

lectu collegit exercitum, qui Imperatorem in summas necessitates, angustiasq; redegit.

Et licet quidē nonnulli fuerint, qui hæc foedera tanquā sæpē inutilia dumnauerint, Nemo tamen inficiabitur nostra gesta, si ad id, ad quod procliua sunt, complementū tendere velint, non in pluribus summ finem consequi posse; Quod si aliter cōtingat, ex pravis consuetudinibus, aut id genus alijs hoc accidisse cognouimus; Idq; si in omnibus ferē exigatur, in militaribus gestis in quibus post maturum cōsiliū summa in exequendo celeritate opus est, magis vsurpandum videtur, adeo vt nō plures, at vnicū supremę auctoritatis, caput, quę agenda sint, statuat, præcipiatq; Plurimum id circo ad idē aspirātium multitudo nullius ferē adiūmēti esse videtur; immō, quo plures a eō magis sanā maturo cōsilio factā deliberationē in multiplices, variasq; partes dissipāt, Quo magis itaq; ad hoc vnū foedera difficiliter deducūtur, minores eo magis vires, magnisq; rebus minus accomodatas in se habent. Hæc enim foedera grauisissimi sæpē excidij causas secū impertāt, diuersas nimirū diuersorū hominū rationes, diuersos mores, & q; caput est, cōsilia, & deliberationes. Gloriosè gesta bella aut sola vnus Principis felicitate, aut à sola vnus regionis potentia, quę pluriū fortissimorum Principū serie in factis numerauit, ad memorandū exitū redacta esse ex historiariū monumentis cognouimus, secus autē hisce rēporibus ex solis foederibus sua naturali debilitate aliorū societate expetentibus contingit, Si nulla iustæ foedera existunt, mature, ac prudentes deliberationes facilius habētur, executiones celeres, atq; audaces, cōsilia sæpē à repētinis casibus suscipiuntur, Neus omnium finis, licet diuersa munia diuersi gradus, diuersæ potestates, vnus scopus, vna gloria, vna amplitudo, vna maiestas, vnus tantū honos, premiū, infamia, ac luctum. Verū in foederibus simul, conjunctis, quę planè aduersa non occurrunt? Arma sæpē arripit. Princeps solo perterritus timore, alium, qui eodē corrupto affectu trahatur, sibi in amicitiam afficit; ille ballē impetū represso segnem, atq; otiosam trahit vitam; hic quasi in sensū maiora sua mente molitur; soluta societate aduersa intrebescunt odia; Amicitia, quę soli innititur societati, profundas, ac firmas radices suas nequaquam figit. In foederibus sui quisq; commodi rationem potissimū spectat, alienūq; eatorum respicit, quatenus aliquid opis sibi deuenturum fore cognoscit; Verū, quę vnus palato maxime sunt cōformia, sæpē alterius maxime obsunt, ac displicent, itā vt non omnes ad eūdē vsū res possint traducere, ex quibus dissensiones pluriū mæ foederū, vel acutissima vincula faciliè dirumpentes oriuntur. Illud certum eandem prorsus vnus rei rationem à pluribus haberi non posse. quod idem in foederibus sæpissimè perspicimus

evenisse, dum enim aliquis aliorum curas inspicit, aut igno-
 riam dolet, quæ ei sint seruanda, paruipendet, in aliena magis
 segnitie, quam propria Inuepanda sollicitus; alieno semper
 dedecore suam semper probat, firmatque excusationem; idque
 solum curat, ut se errore aliquo, vel iniuria liberet, licet postea
 in alios pertinaciter culpam conijciat. Memoria quæcumque
 foedera repetantur, ac potissimum Christianarum nationum
 contra Turcas; hæc eadem certe ex varijs rebus inter se pugna-
 tibus sancita, iacerata, ac tandem dissipata videbis.
 In tam multiplici rationum diuersitate plura præcognoscenda
 putarem, quibus maturo consilio agitatæ facili, quæ cuique
 maximè consentanea videntur, erunt perpendenda, foederis
 itaque finis in primis dignoscatur, quis sit, qui id inire cupiat, cum
 quibus, contra quos, quæ tandem iungendi, conseruandique; ra-
 tio. Foederis icti finem securam nimirum ditionis custodiam
 animaduertor, quem non ab ardenti gloriæ cupiditate, aut do-
 minationis, sed ex sola defensionis necessitate, aut ex aliquo
 futuræ oppressionis metu, aut ex desiderio vi ablatum, vi etiam
 recuperandi deriuatum velim. Si enim eum finem, societatem
 iniens, præ oculis habere voluerit, non iniquum erit bellum, non
 iniustum foedus, non damnabilis societas, cum propriam, popu-
 lorumque salutem respiciat, illudque solum meditetur, quod
 omnibus natura tributum est. Sat iustum foedus iam à Venetis
 cum Summo Pontifice, & Catholico Rege initum, simileque
 Imperatoris cum omnibus Principibus contra Turcas. A Equis-
 sima etiam ratio foederis ob imminentis oppressionis timorem
 à Principibus Christianis cum Gallorum Rege contra Car-
 rolum V. Imperatorem tunc tempore inita fuit, cum Rege Fran-
 cisco capto vespabantur Itali Principes, ne præcipites Carolus
 V. in seruitutem addiceret. Iustum insuper Cambriacum fo-
 edus visum est, quod ad plurimas redimendas ditiones à pluri-
 mis Principibus contra Venetos sancitum fuit; Nec minus
 certe iustum est illud, quod pro populorum incolumitate à
 Ferrante Hispaniarum Rege cum Iulio Secundo pro recupe-
 randa Nauariæ parte ictum. Non iniustum fuit foedus, quod
 à Gallis pro ditione Mediolanensi contra Ludovicum, ac Ma-
 ximilianum Sfortiam ictum vidimus, Neque verò latere po-
 stea debet Principem, quis ipse sit, cum quo foedus feriat. Ve-
 rum, si cæteris dignitate, ac potentia excellat proximarum gen-
 tium bella, quam maximè poterit, effugiat; Quod si gradum te-
 neat inferiorem, bellumque inter potentes vicinos immittatur,
 qui finem huius discrimine, nec victoriam reportare, nec eam de-
 perdere possint, maior semper inualefcit difficultas; Si enim hic
 secedit, sine gratia, sine dignitate præmiu victori erit, si autem ac-
 cedit

...
 ...
 ...

Que præcog-
 noscenda.

...
 ...

Que præci-
 pue conside-
 randa Prin-
 cipi.

cedit, haud etiam periculum effugit. Alterutri hic tamē se iungere debet, nimirum meliori in causa palā dispari, in ambigua, fortiori, & qui in proximo habitat, cui enim vsui dissimili, nisi, vt his periclitantibus Princeps etiā periclitetur? Quā inutile foedus neutrum sit, expecti fuerit Florentini, qui cum ab inita cum Gallis societate discessissent, neq; ad Imperatorem accessissent, neq; itidem Angliæ, vel Hispaniarum Reges, Francorum Regi addictos sequuti essent, tādē potentiorum, ac victorū arbitrio obtemperare coacti sunt; Nonnulli tamen reperiuntur, quorū animus à foedere saltem neutro minimē abhorrere videtur, quod aliqua saltem cautione fulciatur, nempe si infirmior erit Princeps, ab alijs finitimis secessionis consensum accipiat, itā enim fiet, vt ipse facile Imperium suum sine victoris metu tueri valeat. Hac ratione Lotaringi, Allobroges libera pace, ac tranquillitate potiti sunt, quamdiū finitimos Principes bellicis molestijs non affecerunt, Quae in re plurimum refert, an hi, qui se iungunt valit utriusq; dissidentibus, an sit eorū alterutri sint vicinior Priori certe cunctis, si foedus neutrum inierit, minus periculi erit. Altero minimē tutum cum remotione etiā altero fortiore iūctum facile vicinus Princeps opprimere possit. Experimento ipso comprobauit, Henricus Navarrae Rex Aragonum Regi vicinus qui, vt Ludouici duodecimi Gallorum Regis societati se addidit, misera mox praeda Aragono extitit, vt & Carolus Allobrogum Dux iungens se Carolo V. Imperatori bellum cum Francisco primo gerenti, cuius, vt se aperte declarauit hostem, omnibus bonis, & ditionibus continuo ab eo priuatus est; Recte autem examinandum est, contra quos arma arripiantur, nec solum hostis animus, vires propriae, ac alienae considerantur, verum etiā sociorum commoda sunt perpendenda, quibus videlicet ad societates iunctas, vel inducimur, vel ab ijs sanè longè abducuntur. Si enim hostis ab eo, qui societatem in it, aliqua saltem commercij ope utilitatem percipit, certè sumptuum pacis lux aliqua antè oculos affulserit, societatem disrumpet, pacemq; amplexabitur. Illud postea est animaduertendum, an eadem in omnibus commoda ac incommoda appareant, an par ex victoria proueniat fructus, qui suae hostis oppressionē iustus exoptet, qui suae magis ad sustinendas expensas, quas belli necessitas poscit, minus suae dispositus videatur. Quantum enim incrementi vni additur, minimè dubium est, quin alteri detrahatur, itā vt suspecta potentia nunquam amplectenda videatur. Huiusmodi planè conditionis fuit illa societas, quae à Ludouico Sfortia cum Carolo Octauo Galliae Rege inita fuit; ille enim eo solum animum suum aduertit, vt Aragonenses vexarentur, nec, quae

Plures volūt foedus neutrum, sed est cautio.

Quae tandem animaduertenda.

Quae tandem animaduertenda.

qua exinde clades, quod exitum esset eventurum precogno-
 vit. Sic e contrario, quando par lucrī, atq; expensarum pro
 vtraq; parte habent ratio, tunc societas plurimum profu-
 turas esse censebam. Quod quanta sit, experientia ipsa Ludo-
 vicum Galliae Regem docuit. Inquit ille societatem cum Cat-
 tolico Rege contra Fredericum Neapolitanum Regem, sed so-
 cietas illa Frederico Siciliam proximam habenti, ut maxime
 profuit, ita Ludovico regnum suum a se longe distans non
 sibi summo opere obfuit, nam cum ad arma ventum fuit, facili-
 ter ab Hispanis sibi Gallia expulsi fuerunt.

Qua ratione
 ad usum pos-
 sunt traduci.

Qua autem ratione ad optatum usum haec foedera sint tra-
 ductanda, apertius est cognoscendum. A quo igitur bellum
 pendeat, consideret Princeps; si enim hic ab aliquo supe-
 rioris auctoritatis suam dignitati agnoscat, minus potest
 animi erant curis, et sollicitudinibus anxii. Si ab infe-
 riori, verebuntur potentiores, ne vires eo facilius in discrimen
 adducantur, quo minus de propriis, quam ab aliis Principis
 rebus agatur. Insuper Ducis auctoritas plane cognoscenda
 est, an videlicet absolute, an ex aliorum suae consensu, suae vo-
 catione, an consilio imperanda accipiat, et si sub pluribus Ducibus ges-
 tendum erit bellum, an si omnes eodem tempore hostem inus-
 dere possint, & debeant, an bellum conficiatur, ut hostia debi-
 liatur, viresq; deperdat, aut ut illius tandem extremum exci-
 dium videatur. Cognoscendum est etiam, an ex uno latere, an
 vero ex pluribus, an in nostris limitibus, an intra suos, an ex re-
 gionibus propinquis, aut longinquis hostis inuadi debeat. Heu
 enim omnia magis, mihi suae diligentes accuratos redunt so-
 cios; quo magis, mihi suae ea sibi quisq; expedire cognoverit. Ver-
 rum haec omnes rationes potiores sunt, quas studiosae Prin-
 cipum considerationi committimus, ut ex his foederum detri-
 mentum, ac commodum recte valeat intelligere. Ea tamen
 prudentia, quae cuncta fecernat, nec ab re fore unquam credat,
 si summo studio, ac labore, quid honestius conducatur, eligentis
 quare huic assidens clauo inuestigandis, ac pernoscondis re-
 ctioribus elaborabit, quibus cognitis, portu, quae attingere est in-
 votis post immissa bellorum discrimina foelici navigatione
 periculis.

Quae ratio
 ad usum pos-
 sunt traduci.

Quae ratio
 ad usum pos-
 sunt traduci.

Explicat ut quomodo plurimum potius conferat

Imperij mediocritas, quam
amplitudo.

CAPUT XIX.

Erexcelsi, ac nobilis Imperij sublimitatem; superbis innoxiam sceptris complures sanè tanquam validissimas, firmissimamq; commendant. Verum, si tam potentes huiusce vires clarius cõspeximus, non ita facile laudatorum sententiæ adharebimus, quinimòq; mediocri potètia præditum Imperium satius;

firmiusq; ab omnibus existimari cognoscemus. Atq; in primis plurima dente oculis nostris sese offerunt Imperia; quæ licet quam maxime pollere visa sunt; at sua quasi potentia fractas plerumq; succubuisse, & tandem in extremam perniciem propria aduersa nec fortuna ruisse cõperimus. Cariosa arbor frondes suas ramos expandens sub occultum interius sui vitium, à seipsumq; vno impetu sepe trahitur. Atqui Princeps, qui non vni diuisionibus suis longè, latèq; terminos extendat, si tantum Regnum summis horum muniat præsidijs, facile est, ut procedat proprioq; quasi deurbatus folio in præceps ruat; si viget per suas quasi partes sese non difundat, aliqui surculi inarescant, est necesse. Et sepe destituta arbor, in virides licet frondes aliquando assurgat, suo tamen pondere nimium grauat a in terram tandem prolabitur. Illud ne magnum imperium appellè, cui seditionis timor serpens vires infregerit, sine occultus morbus grauitè oppellerit, quod suas vires diminuat, ac contractas habeat, ne aliunde vigorem excipere possit, quo ficturæ mortis, vel sulcimentum cadat, vel extremam pignus perniciem detur. Nihilum graue pondus humeris impositum illud ita debilitat, ac frangit, ut si forte quis balli, sive seditionis, vel huius vel huius commoueat, mole quasi sua fractum in profundum faciat, corquat miseriarum. Magna hæc Imperia vicinis suspecta populi aliquid arripiendi semper ansam præbent, atq; etiam ad insanum aliquod opus inuitant. Hinc verò fit, ut pluries coniunctis viribus id audeant, quod eorum nemo solus auderet. Ciuilibus semper sedijs, ac grauissimis periculis sunt obnoxia. Se se magis amplificante Imperio crescunt, & opes, cum opibus verò vitia, luxus, ambitio, libido, auaritia omnium malorum radix, aded, ut pleraq; regna ex tenuissimis orta primordijs, & fugalitate ad summam euecta,

Sepe vassa Imperia perniciosa.

Rationes q; aducuntur.

Quæ incommoda ex vassis Imperijs oriuntur.

euecta, nimia tandem opum affluentia, vel potius ex immodi-
 carum deliciarum causa in præceps, ac pessumdata conciderint.
 Ad hæc Imperij magnitudo inanem, fallacemq; sui fiduciam ad-
 dit, a qua negligentia, vel inertia potius tam subditorum, quam
 hostium obsempus origo nascitur, ita, ut eiusmodi summa Im-
 peria non tam suis viribus, quam rerum præteritarum memo-
 ria, & inde collecta existimatione firmiter consistere videantur;
 & quemadmodum Chymici auri species suo splendore ocu-
 los facile decipit, si tamen vero comparatur, manifestam pro-
 dit imposturam nec mallei fort ictum, sic id genus Imperia, quæ
 magis fama grandiq; præstant nomine, eo minori robore fir-
 mantur. Spartanorum Respublica, quamdiu intra legum æli-
 curgo præscriptarum cancellos sese continuit, amorum virtu-
 tis, auctoritatisq; præstantia præ cæteris floruit, & prolatis Im-
 perij finibus, & non Græciæ tantum Ciuitatibus, sed vastissimis
 Asiæ Regnis debellatis à pristina statim nimis sublumi conditio-
 ne defecit, adeo ut, qui ab Aegæta vsq; temporibus non dicam
 aciem, sed ne fumum quidem castrorum hostilium in suo agro
 viderunt, postea victis Atheniensibus, & vastata Asia cines suos
 à vilissima autem, & contempta Spartanorum gente victos vider-
 rint, fugatosq;. Virtutem quidem per medias difficultates viam
 sibi aperire, & ad summa eniti, tandem, ubi eo peruenisset impe-
 ditam opibus, eneruatam delitijs, & difficultatibus fractam
 subsistere, & eos, qui per medios scopulos atrocissimis vexati
 fuerat tempestatibus, cum nihil aliud, nisi de nave ex altis pelagi
 fluxibus subducenda, & complicandis armentis cogitant,
 in ferrium in ipso portu naufragium facere, satis aperte noui-
 mus, eo turpius, quo facilis periculum euitari posse videtur.
 Nimia diuiciarum copia affluente statim pristina illa rerum ex-
 celsarum, ac laude dignissimarum curæ ex pectore procul ab-
 scedunt, quartum vices statim obeunt, arrogantia, ambitio
 Magistratum, ataritia, lasciuia populi, ac deniq; insanus
 plebis furor, quo vulgariū gentium corda extimulantur
 & sicuti seruum tubiginem, quo paulatim absundit, ex
 se producit, maturiq; fructus vermiculos, à quibus comen-
 duntur, in interioribus partibus generant, ita supremis Im-
 perijs vitia quedam velut infra sunt, quibus paulatim
 eneruata concidunt, & interius corrosa absumentur; Hanc
 etenim tam grandem potentiam, odium atq; vicinorum in-
 midia comitatur; etiam dissimulatissimarum regionum Populi
 inter se cocunt, cæssuntq; consilia, quibus rebus suis formida-
 bilem fortunam euertant. Carolus V. Imperator post tot victo-
 rias tanto sibi honoris cumulo paruas, post victam, atq; omni
 potentia, ut ipsa tensesbat, spoliatam Germaniam plures sibi
 hostes

Spartanorū
 Respublica,
 dum mode-
 sit se, tulit
 floruit.

Exēpli Ca-
 roli V. Impe-
 ratoris.

Aliud Alexander Macedonũ Regis.

translatum
et in
libro
de
republica

Quæ ex
nominò luxu
incommoda.

hostes concitavit. Hinc est, ut vñ ipso cognoscatur fuitnas
hæc potentias esse mortales. Alexandra Magni furiosa am-
bitio Macedonia, Greciaq; nequaquã Imperio cõtenta, sceptrâ
perficâ. Legitimo Regi ablata sibi asseruit, Indos diuicit iugi
sui minas intentauiť, Imperium detinẽs ad eos usq; rediminos, ad
quos natura ipsa diffunditur, dilatari concupiuť. Verum idẽ
Alexander in viridiori ætatis suæ flore, in medio rerum suarum
eufu fortunæ inuidia rebus humanis ereptus dissolutam, ac in-
cõpõsitam regni sui ditionem reliquit; Post eius enim mortem,
matri, vxori, liberis, amicisq; ac omnibus regni sui primatibus
perpetua semper fuit inter se inuicem sauiendi occasio quæ sũ-
mam omnibus perniciens attulit. Alexandro in quacumq;
temporum memoria nullum magis simile inuenio, quã Ta-
maglanum Scytarum Regem; qui cum iniquè apťopẽ mili-
tum cõpia non tam iure regio, quã prædonis more longinq;
quis terrarum finibus velocissimè percurrans, quæ obtinere nõ-
quibat, vastabat, & enepiebat, Imperium quoddam cum ira
amissit, ijs hominibus hãud dissimilis, qui phatimõ vena-
triculum cibo distendebat, quicquid in omnes membrorum
partes digerere nequerat, in nauseante stomacho à vomitu
regerunt. In summa rapitur admirationem, dum ex-
cellam Romanorum virorum potentiam intendent, qua pũ-
nis condita orbis annis populus ille floruit, dum virtutis ex-
cellentiam, dũ pietatem, iustitiam, ac ingens libertatis stu-
diam mente complectimur. Nimitum cum ijs gentibus lacta-
batur Populus Romanus, quæ nihil ex transmarinis moribus in
vrbem poterant importare, ac postquam pretiosissimi metalli
specie ornatum est Capitolium, elanguit virtus in theatris, om-
terit in Lucullis villis, submersa in Messallæ piscinis, voluptat-
ibus postremò affixim succrescentibus extincta pñitus est, atq;
itã non solum Romanas provincias tanta laude, tantoq; hono-
re partas, Vandali, Gethi, ceteriq; barbari Populi occuparunt,
verũ etiam Romanam ipsam diriperunt hosti q; flammã in-
cendio deuastarunt. Somniabant quidem Romani eternã futu-
rã vrbẽ, & Imperiũ, atq; idẽ pro vrbis eternitate vota nõcupa-
bãt, edebãt ludos, macãbant vastimas, sed irritæ hæ ceremoniæ
fuerunt, cum epim à D. O. M. designatum aduentasset tempus
ex vili, ignotoq; orbis terrarum angulo, qui ferarum, ac im-
manium belluarum receptaculum tantummodo habebatur, eodẽ
temporis momento impronisim quoddam, ac generosum
hominum genus quasi turbo ex editissimorum montium verti-
ce præceps se dedit, ut atrocissima horum damna quæcumq; re-
giones citissimè experirentur. Firm statim à Goris erepta
Romanis omnis ferè Grecia, Insuper Italia, atq; Hispania,
à Bulga-

à *Balgari*, *Dacia*, ac *Myfia*, à *Vandalis* tota *Africa*, à *Francis*, *Germania*, & *Gallia*, à *Saxonibus*, *Brittania*, à *Sclavis*, *Sarmatis*, *Dalmatia*, *Illiric*, nec multò post, à *Saracenis*, *Aegyptus*, *Arabia*, *Syrus*, *Chaldea*, à *Tartaris*, *Armenia*, *Hircania*, & quicquid ad *maro Caspium*, & *Hircanum* *Ipacij* interiacet, à *Turcia* minor *Asia* cum *Capadocia*, *Ponto*, *Bythinia*, & reliquis, ad *Persarum* terminos *Asie* *Prouincijs*, à *Persis* quidquid ad *Indorum* vsq; *extremas partes* diffunditur.

Non tamen parua Imperia commendarim, quippe quæ ob sui imbecillitatem potentiorum odijs sunt exposita, qui ex illorum ruinis potentissimam magnitudinis suæ arcem extruunt, atq; ad supremum fastigium perducunt. Hac ratione Romani ex vicinarum Ciuitatum interitu ad summam potetiam euecti sunt, iisdemq; artibus *Philippus* *Macedoniae* Rex oppressa *Gæciae* libertate regnum confirmauit, opesq; suas vehementer auxit.

Mediocris igitur Imperia diuturniora semper existimari sum in ijs, nec imbecillitas in alios inuadendi, nec magnitudo ceteris inuidiæ præbeat occasionem; cumq; in his opes, ac vires moderatim quendam seruent statum, minusq; vehementes animi perturbationes commoveantur, nec superiorum ambitio, nec libido tantum affert incitamentum. Quinimo idem continuo vicinorum populorum metu, aut suspitione, tanquam freno in officio magis continetur. Quod si quando prauus aliquis humor exuperare, atq; aliquam humani corporis partem inficere videatur, non ita difficulter paratur remedium, modo opportunè adhibeatur; Præclarum huiusce rei fidem facit *Roma*, vbi mediocribus adhuc *Reipublicæ* diuitijs motus omnes ciuiles, ac dissensiones, vel prudentia Magistratum in ipso ferè nascentis vrbis exordio sedatae, vel hostis metu scruentis repressæ sine vlla clade, ac sanguinis effusione conuenerunt. Verùm postquam nimium amplificati Imperij magnitudo potentissimas ambitioni vias aperuit, plurima dissidentium iurgia cæperunt inualescere, nudatoq; ferro litigiosæ contentiones decerni, quæ omnia Romanū illud tam celebre robur enervarunt; licet verò mediocritas maximè ad Imperij conseruationem posse videatur, plerumq; tamè superba nimis hominū cogente ambitione fit, vt inter suæ modicæ ditionis limites nequaquam contenti Principes eos totis viribus studeant amplificare. Verū sæpè accidit, vt quo maius Imperij incrementū sibi visū fuerit, debilitatis viribus, vel repentinū subeat discrimen, vel saltè improuisa imminutione decrescat. Id quod *Venetijs* primo in expeditione *Pisana*, deinde etiã in foedere contra *Ludouicam* *Sfortiam* coniurato accidisse cognouimus, quibus vtriusq; plus, quàm capere possint, captantibus, illa quidem rarior opulentiam

Non suadenda Parualia peria.

Mediocris putanda diuturniora.

tiam exhausti, hoc verò validissimam potentiam fregit: & licet Reipublicæ salutem penitus non affixerat, in summum certè discrimen adduxerat. Optimè ergo Princeps securitati suæ consulat, si sua contentus fortuna, vel à maioribus in hereditatem accepta, vel præclare rebus à se gestis comparata, eam seruire contendat.

Potentiora, firmioraq; esse Imperia, quæ coniuncta, quàm quæ diuisa, licet pluribus gaudeant commodis.

C A P V T XX.

Ditionū diuisarum in commodum

Sæpe coniuncta Imperia damnosa.

Semper tamen coniuncta diuturniora,

Locorum interuallis diuisum Imperiū eo sæpè præsidio destituitur quo, munitur cōiunctum. Nimirum intermedia loca sub potentiorū sæpè Principū potestate tenentur, qui vel aperte inimici sūt, vel eorū fides valde suspecta. Hinc est vt grande aliquod, idemq; in vnum veluti validissimum corpus contractum Imperium inimicorū omnium incursiones facilius sustinere posse affirmem; singulis enim partibus inter se coniunctis vno ipsa maximam præbat securitatem. Nequaquā tamen negare omninò velim idē unitū Imperium morbis sæpè periculosissimis, qui plerumq; etiā interiū ipsum afferunt, obnoxiam esse; Modum enim supergressū magnitudo impudentiam, impudentia iniuriam, iniuria verò summum parit contemptum; Sic potentia opes præstat, opes voluptatum instrumenta, voluptates verò vitiorū omnium radices merito possunt appellari; præterquam etiā illud incommodi in hisce Imperijs additur, quod in dies magis vel optimatum succrescentia dissidia, vel occultæ populi seditiones emergentès, vel vitiorumq; simul coniuncta vitia nō aliter, quàm contagiosæ pestes inualescentes, per vniuersas eorum partes celeriter se se diffundunt, atq; sinceræ etiā partes, vt potè vicinas ad se trahunt, & inficiunt. Quod si Princeps vecors sit, quis dubitet, quin populi subiecti tam propinquum aspiciētes exemplum, vitia eius imitaturi sint, ex quo infestissimum Imperij morbum, ac excidium ipsum exoriri necesse est.

Contra verò coniuncta Imperia firmiora dixerim, quæ enim hinc commoda non resultant? Primum necesse est, vt Princeps eas regiones, in quibus suam nequit sedem figere, per Vicarios administret, Atq; idè permagni interest per ipse

ipse aliquod facias, an per alios; At longè quidem Princeps, & Præfectus inter se differunt. Principes debitis contenti vectigalibus populi diuitias non lacerant, nec eorum vires enervat; quinimò Neruæ, & Antonini exemplo vestes omnes, suppellestem, ac quemlibet Aulæ ornatum vendere non grauantur, vt subditorum opprimentibus necessitatibus valeant occurrere. At quotusquisq; eorum est, cui dignitatis commisso gradu in his Principes imitatur? Maiori præterea obseruantia, ac reuerentia à subditis Princeps, quàm legatus, siue Vicarius colitur. Quinimò sola præsentia, ac vnus oculi ictus ad turbas sedandas, motusq; comprimendos satis esse videntur, præsertim, si æri sit ingenio. Si Princeps fortè de aliqua re monendus, vel rogandus est, quiuis omnes difficultates subire, ac res, quocunq; ruant, ferre mauult, quàm longi, abruptiq; itineris labores, ac sumptus sustinere. Gliscentibus interim varijs, abusibus, & subditorum amore non mediocriter refrigerente hanc ob causam Cappadociæ Reges in montibus Argeis quasi in media Regnorum suorum diuisione habitabant, & Cyrus subactis Medis, sedè Suis, & Babylone sibi elegit, vt à cæteris prouincijs non procul abesset, & Antoninus Pius se semper ijs locis continuit, quibus breuissimo tempore ex alijs locis vndiq; rerum nouarum nuncijs commodè perferrentur, dictitans, quantumcumq; modestè, ac parcè agat, Principis iter facientis comitatum semper oneri esse; Adde vt Princeps à suis ametur, oportet, & ipse eos amet, ac peculiari quadam cognitione eos noscat, vt qui quibus muneribus apti, scire, tum etiàm vt benemeritis digna præmia possit elargiri. At quomodo eos noscet, quos nunquam præsentem vidit, nec verba facientes audiuit, Vndè fit, vt si quid de illorum rebus decernendum sit, suo ingenio, ac iudicio uti nequeat, sed ministrorum consilijs præstare fidem cogatur, qui Principis ingenium ad suum sæpè trahunt arbitrium, nec non pro libidine moderantur, ac sectant. Nouum etiàm nequam est, vt Præfecti ipsi Imperium insuper inuadant. Sic ij, quos Prouincijs Alexander præfecerat, post eius mortem, quasi regna, non præfecturas diuiserunt, vt Reges ex Præfectis facti magnas opes non sibi tantum parauerint, sed & suis posteris quasi hereditaria iura reliquerint; Sic Eduardus Quartus Angliæ Regnum, quod pro nepote administrabat, eo in carcere concluso suo dominio asciuit. Idem quoq; Ioannes Cantacuzenus in Orientali, Stilico in Occidentali, & Odo Parisiorum Comes in Francorum Imperio machinati sunt. Quanto facilior huiuscemodi Imperij vsurpationibus patebit aditus in ijs locis, à quibus verus, ac legitimus Princeps longè abest, eoq; minus debitum ei habetur obsequium, cum ipsius ferè nomen subditorum auribus

Adnotantur
Rationes.

auribus nunquam insinuetur. Præterea quanto longius Princeps a provincia abest, tanto plures in eligendo Rectore occurrunt difficultates, in quo non tantum singularis quædam industria, & vigilantia contra hostium insidias, & vicinorum contumelias, verum etiam firmissima constantia, atque integritas contra illicebros, depravatasque corruptelas requiruntur. Hinc est, ut olim Imperatores longin quarum provinciarum administratores diligenter obseruarent, & singulas eorum actiones accurate explorantes fere eis nunquam nollent præesse, Tutissimus apud Persas mos inualuerat, dum præter Satrapas qui vniuersas Provincias moderabantur, quidam alij vrbibus, quidam verò vrbium arcibus præficiantur, nec vni, eidemque arcis, & vrbis custodia committebatur. Commodò Imperatori moris fuerat eorum liberos apud se retinere, qui gerendarum provinciarum munus accipiebant. In Regis Aethyopum aula Regum filij, quos habet stipendiarios, nutriuntur, tum, ut illis obsidibus Rex parentes in fide contineret, tum ut ea educatione, ac disciplina assueti Regem debita fide, amore, atque obsequio prosequi facilius à teneris usque annis discant. Postremo in longinquas regiones contra hostium, ac vicinorum inuisiones, egre præsidia, immò nonnunquam omnino nequeunt opportunè transferri, si nimirum intermedie ditionis dominus transitus suos prohibeat; At si tandem aliqua ratione possint, id fit, vel longo nimis temporis intervallo, vel ingenti nimium sumptu. Atque hoc ipsum certè, vel hostes facit audaciores, vel timidiores ciues, quod distantibus terrarum spatijs consilia, ac subsidia post clades afferuntur, eoque Princeps tanto minus metuitur, & inde, non vereantur offendere. Ideò in longinqua loca non esse deducendas colonias suadeo, quod non facile eis præsidio esse possit, vel hostibus tandem prædæ fiant, vel originatorum contempto Imperio se se veluti emancipent, ac libertatem vltro corripiant. Certè longinquæ regiones, vbi semel deperditæ, & à vicinis occupatæ fuerint, difficillimè recuperari possunt, cum occupantes non longè valeant auxilia accersere; Et sicuti facile ab eo, qui procul abest, amissæ sunt ita facile contra eundem ab occupatoribus defendi possunt.

Considerantur
comoda
Imperiorum
diuisorum.

Diuisa tamen Imperia coniunctis infirmiora pluribus potiri commodis affirmandum est. Vno, eodemque impetu oppugnari, aut inuadi non potest diuisum Imperium, & quidem eo minus quo Provinciarum multum inter se distant. Id quippe vnius Principis vires longè excellit, non ita verò facile multi perfecto sedere inter se coeunt, Quod si tandem vna eius pars oppugnata, & hostium cedat incurfionibus, facile à cæteris pace, & tranquillitate fluuentibus poterit Princeps auuari; Sicuti videmus

Lusita-

Lusitanorum in India detrimenta semper ipsius Lusitaniae opibus resarcita. Deinde Magnatum partes, aut Plebis seditiones non ita metuuntur, cum amicitiae clientelae, & cogitationes iam late se se non extendant, atque Principi facile sit fidelium subditorum ope rebelles castigare. Sed nec aliae rerum publicarum pestes separatas a se inuicem unius Imperij Prouincias tam cito peruagantur, nec tanto impetu se se effundunt; nam & ipsa prouinciarum distinctio cursum huiusmodi perturbationum, aut horarum interrumpit, & locorum distantia tempus requirit, tempus vero legitimo Principi, ac Iustitiae plerumque se adscribit, ac fauet, opportunumque, adhibenda remedia spacium concedit. Posset quidem dici non minus firmum Imperium, quod diuisum, quam quodcumque aliud continuatum; Huiusmodi plane est Catholici Hispaniarum Regis Imperium, cuius partes. ijs sunt opibus, copijs, ac munitionibus tam naturae, quam artis instructae, ut nullius vicini populi arma metuati, ac facile vim omnem suo Marte depellant, ut videre est in Insabria ditione, itemque Belgica. Idem de Neapolitano, ac Siculo Regno affirmare licet, quamuis autem Hispanico Regno subditae Prouinciae maximis locorum interuallis disiectae sint, minimè tamen, quominus altera alteri auxilium ferat, prohibentur; praeterquam quod magna vis auri, ac argenti praesto esse potest, cum praecipue maritima nauigatione opportuna auxilia defertuntur.

Diuisum Regis Hispaniarum Imperium.

Quam studiosè Principi sit comparanda Populi multitudo, quaeque eius utilitas.

C A P U T XXI.

Rbi insignia quae piam molienti, nil magis utile, ac necessarium esse dixerim, quam frequentem optimorum ciuium multitudinem; quorum opera in quibuscumque summi ponderis rebus. secura quadam fiducia uti Princeps possit; Si enim paucis referta sit ciuius, quis facile, vel pestis contagione, vel clade, vel aliquo infortunio eam maxime laedi, vel potius absumi posse non cognoscit? Miserrimum hoc excidium Spartanis contigisse legimus

Frequens ciuium multitudo summi Reipublice emolumentum.

O o mus

Cōmoda ci-
uium multi-
tudinis .

nos , qui Leutrica pugna à Thebanis sepereti , amissis cir-
citer mille , & septingentis ciuibus Græciæ Ciuitatem ami-
sere . Sic iisdem Thebani , vt & Athenienses à Philippo Ma-
cedonum Rege prælio victi , victoris libidini cessere . Ro-
manis verò non indomito tantum animi , ac corporis ro-
bore , verùm Innumerabili gentium multitudine pollentibus
non idem contigisse perspicimus , cum tot , tantisq; legionibus
vniuersum fere terrarum orbem suo Imperio subiecisse pro cō-
perto habeamus . Quæ Romanorum ciuium copia , quantus
sit , estimare indè licet , quod eodem tempore diuersis in locis , &
quidem longè inter se distantibus bella gessere in Italia , Gallia,
Hispania , Sardinia , Sicilia , Macedonia ; ac etiàm si non semper ,
sæpius tamen infeliciter pugnabant , nec hac tamen de causa
animum dimittebant , sed ex ipsis cladibus fortiores insurgen-
tes animos assumebant , atq; in ipsis excidijs tanto alacrius se se
excitabant , quanto irruentibus hostibus fuerant depressi . Nec
minus hanc ciuium frequentiam necessariam , quàm vtilem di-
xerim . Illa Respublica , quæ ciuibus abundat , pecunijs pariter
abundat , siquidem cum populi frequentia , vestigalia etiàm cre-
scent , quibus fiscus ditetur , atq; impleatur . Italia , & Gallia
nullis auri , vel argenti fodinis diuites sunt , nihilominus eadem
supra ceteras omnes prouincias pretioso illo metallo abundant
cuius quidem rei nulla alia est causa , quàm summa inhabitan-
tium frequentia , qui varijs commercijs pecuniam etiàm ex re-
motissimis terrarum partibus ad se transferunt . Præterea vbi
plurimus est habitantium numerus , non ne solum quoq; magis
tempore fertile excolendo redditur ? Terræ porrò cultura non
tantum res ad victum , quàm materiam ad arteficia necessaria
suppeditat , ex qua deindè rerum vbertas , ac artium varietas ,
tàm publica , quàm priuata bona mirificè augentur , vt Reipu-
blicæ non tantum afferant vtilitatis copiam , quàm splendoris
etiàm ornamentum . Hispaniam nonnulli regionem maximè
sterilem esse scripsere , hoc tamen non terræ vitio , sed incoliarum
infrequentia adscribendum putarem . Suapte enim natura Hi-
spaniæ solum foelicissimum est , atq; ad omnia , quæ ad vitam ci-
uilem pertinent , producenda aptissimum ; idq; ab ea vsq; tempo-
rum ætate probatur , qua ingentem tàm Pænorum , quàm Ro-
manorum militum exercitum præter indigenas aluit , nec vlla
vnquam fuit prouincia , quæ Romanam potentiam , & diutius , &
validius fatigarit , adeò vt ingentibus etiàm acceptis cladibus ,
repente tamen multò maiores militum copias instrueret , atq;
acerrimè improuisum impetum contra hostes faceret . Habi-
tantium numerum imminuit valdè bellum illud , quo Mauri plu-
res Hispaniæ prouincias suo subiecerunt Imperio , in quo præter
captiuos

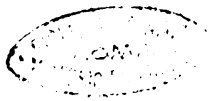
captiōs in Africam transfusos alij plurimi per varias partes
 in a dissipari sunt, vt per breui terram mēsum spacio ad septuaginta
 hominum millia cesorum numerus accesserit. Proximum
 deinde bellum, quod Hispani contra Mauros septingentis, ac
 septuaginta octo annis gesserunt, quos deinde Hispania exter-
 minarunt, magnam ex vtraq; parte hominum, vna deleuit, ad e-
 vt non vici tantum, ac pagi, sed oppida etiā, ac Ciuitates quo-
 cumq; hominum cultu fuerint destitutæ. Nec postremam ste-
 rililitatis causam arbitror esse agriculturæ defectum. Cum
 enim Hispani suapte natura ad armorum exercitationes,
 quā maximè sint propensi, neglecta sæpè agricultura, mi-
 lita rem artem facilius sequuntur, cum ex ea sublimiores tūm
 honores, tūm comoda sperent promunere. Hinc etiā
 fit, vt non agriculturam tantum, sed reliquas etiā vitæ com-
 munis artes Hispani negligant, ad e- vt nulla reperiatu-
 pro uincia, quæ minorem tam artificum, quā artificiorum,
 atque operum numerum habeat. Atq; ideò lana, fila serica,
 aliaq; eiusmodi in exteras regiones exportantur, quæ verò Re-
 gni necessitati inseruiunt, ab Itatorum ferè elaborata arte per-
 fi ciuntur; quemadmodum etiā Hispanorum agri à Gallis ex-
 coluntur.

Vt itaq; tanta coalascat multitudo, ciues suos Princeps ad
 coniugium, ac liberorum educationem hortari debet. Verūm
 summa adhibenda est sollicitudo, vt procreati liberi commodè
 atq; educentur. Id enim, nisi accuratè fiat, aut præcoci morte
 dies suos concludent, aut ad patriæ vsum nequaquam idonei
 alentur. In Gallia mira fuit semper incolarum frequentia, cu-
 ius rei causam afferens stabo Gallicas, inquit, mulieres fuisse
 optimas, tūm ob naturalem foecunditatem, tūm ob miram in
 educandis liberis diligentiam. Cum ergo duo ad Ciuium in-
 crementum requirantur, generatio, & educatio; Coniugiorum
 multitudo, vt primum quidem adiuuat, ita alteri non mediocri-
 ter obest. Quocirca ego existimo, etiā si Religiosi, ac qui-
 cumq; celebrem statum Ecclesiasticum sint complexi, in matri-
 monio viuerent, nō propterea maiore, quā iam est fore numerū
 liberum enim, ac nimis dissolutum viuendi institutum, nubendi-
 q; facultas in Germaniam à Luthero, & in Angliam à Calui-
 no admissa ad populi augendam multitudinem nihil omnino
 profuit; ac præterquam quod impietas suas nunquam radices
 obfirmat, quamuis auctus ibi sit coniugiorum numerus, liberos
 tamen nutriendi, atq; educandi commoditates nihil ad auctæ
 fuere. Qua propter non satis est, vt Princeps matrimonia, eo-
 rumq; foecunditatem promoueat; nisi etiā, quæ ad liberorum
 educationem pertinent, quā maximè curet, pauperum neces-

Quid agen-
 dum vt coa-
 lesca-
 ciuiū
 multitudo :

Generatio ;
 & educatio
 summum ci-
 uium incre-
 mentum :

facibus occurrendo, eorumq; filiabus dotem aliquam assignando, filios honestis artibus addicendo, validis opus ad victum acquirendum suppeditando, infirmos elemosinis sustentando. In quo tam insignis Alexandri Severi Imperatoris fuit munificentia, ut cuiuscumq; pauperis filios suis sumptibus voluerit sustentare.

Vertical text in the left margin, possibly a library or collection mark.

Vertical text in the left margin, possibly a library or collection mark.

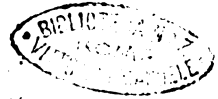
Main body of text, appearing as a column of dense, mostly illegible characters, likely representing a Latin manuscript page.

PRINCEPS COMITIS LUDOVICI CARACCIOLI

De Imperiorum euerfionibus obnoxia

Liber Nonus.

Omnia Imperia euerfionibus obnoxia

CAPVT PRIMVM.

V AE prudentem Principē deceant, quæq; ab eo sint aliena iam in medium attulimus; ceterum, cum ea omnia, quæ suam habuere ortum, suam quoq; periodum, ac terminum habere tandem aliquando cogantur pauca hic adiungenda arbitror, quæ regnorum euerfiones, regnantiumq; interitus aliquo pacto demonstrent; quibus planè expositis remedia suggerenda

non abs re dixerim, dùm plura, quæ certam Imperio perniciem minitantur, euitari possunt, Verùm antè quàm internæ, vel externæ causæ Principi lethale vulnus infligētes adducantur, mutationum species perquirendæ sunt, quibus examinatis causæ, & periodi, reliquaq; , quæ hanc cognitionem clariorem reddant, apertè erunt enuncianda.

Vicissitudinibus cuiuscumq; Imperij status valdè est obnoxius, perpetuis enim inter se Imperia dissensionibus agitantur, continuisq; premuntur æmulationibus, suspicionibus, ac inuidijs, mutuis concutiuntur odijs, infidijs, prodicionibus, bellis offensionibus, & quamuis sua cuiq; instrumenta sint ad quietem seruandam, firmandamq; , tot tamen, tantisq; subiacent moribus, vt omnia fragilia, caducaq; esse faciliè cognoscatur, quodq; stabile, ac altissimis defixum radicibus videtur, quæcumq; vi possit labefactare; Quot Regna mutationum, ac diuisionum causis corruiere? Quot Imperia euerfa, quot Regna ex vna gente in aliam transmissa? Vbi gloria existentibus suæ lucis radijs promicabat, vbi tantum maiestatis iubar exoriebatur, subiere tenebræ, ac misera seruitutis nox interposita, clarissimam diem

Omnia vicif
itudinibus
obnoxia.

obduxit; Vbi ſceptum ſuis diſtinctum gemmis irradiabat, ibi
 cennum ſeruituris, ibi concuſſo, & ſapè gens non eſt dedignata
 ſeruitium, vbi olim de Imperij magnificentia gloriabatur; & qui
 Princeps à finitimarum diſcordijs, ac prauis longinquorum af-
 feſibus ſe ipſum vnquam turum exiſtimat? Potentioris vires
 ſemper inſenſæ, paris, ſi non inſenſæ, ſuſpicioſæ ſaltem infimi, ſi
 non contemnendæ, ſaltem exoſæ. Et tandem ſi potentiorum
 factionibus non diuexabitur Princeps, ſi ciuium proditiõibus
 non tentabitur, ſi populorum ſeditionibus, & nimio coniu-
 ctorum ſaſtu non excrucietur eius animus, quid Præſectorum
 perfidia, quid primorum Ducum infidelitas, quid militum aua-
 ritia, quid Barbarorum crudelitas, quid exterorum quaſi ſo-
 licitudinis, atq; moleſtiæ Principi non affert? Et ſanè ſi Impe-
 rium valdè ſit amplum, multa Principi mente compræhenden-
 da, multa intendenda, multaq; tandem perſicienda. Si medio-
 cre Imperium ſit, non æqua ſapè Princeps lance ſuas librat vi-
 res, contra potentiorum vim aſurgit, qui graui ſuccenſus ira
 contra hunc tandem inſidias, ac mortem machinatur. Si infir-
 mum illud ſit, quaſi paruulus linter medijs in vndis irrupentiu
 ventorum flatibus miſerè demergitur. Quiſquis enim poten-
 tioris libidinis viribus eſt expoſitus; ſua nequaquam gaudet li-
 bertate; Et ſi ad alterius equè potentis portum ſuam veluti na-
 uim appulerit, hic niſi fraude illius protectionem ſuſcipiet, quæ
 tandem illi ſummo ſit futura exitio. Si quid primis ſui ortus
 primordijs, vti adoleſcens Imperium audebit, cum adhuc ſit in
 incunabulis, facilè opprimitur. Si adultum iam erit ob pluri-
 mas aliorum potentiorum inuidias, ac ſuſpiciones diuerſis ſem-
 per moleſtijs ſubijcietur. Si ad magnitudinem excreuerit, dif-
 ficillimè tumultus illos ſuos cohibebit, atq; egrè intra limites
 ſemetipſum poterit continere, ita vt ſua quaſi mole ſidenter ni-
 mis innitens concidat, frondosofq; quibus inhærebat, ramos
 trahat ad perniciem, ac ſimul magnificentiffima, quæ poſita
 erunt, culmina corruant. Si decreſcat, quiſq; cadenti moli im-
 pulſum admouet, quæ & ſuo, & alterius pondere gra-
 uata ad profundum deiicitur. Si longa fruatur pace,
 militaris proſus diſciplinæ uſum ignorat, immò quarumcumq;
 rerum periculum timore huc, illhucq; fluctuat, inteſtinis diſſi-
 dijs ex otioſo torpore, alijsq; promanantibus vitijs laborat. Si
 militiæ deditum ſit, varijs belli euentibus illud erit obnoxium,
 atq; certiffimo ſalutis ſuæ diſcrimini exponetur. Si ad ſui ver-
 gat incrementum, ſolius neceſſitatis gratia ingentem milieum
 manum comparare cogetur, cumq; opportuna belligerandi de-
 ſit occaſio, ſummis diſcordijs, ac ſeditionibus opprimitur. Si
 ſubditos potètes habeat, ſtatim deſinit eſſe Princeps, ac vti Ti-
 rannus

Vndiq; an-
 guſtias eſſe
 probatur.

annus illorum potentiam pertimescens in illos semper fertur, intrinseca quadam animi vexatione semper turbabitur, qua nunquam placidæ quietis sensu perfruetur. Si armis destitutum se videt, facile potentum, ac nobilium timet oppressiones, quibus idè perpetuo torquetur, ac excruciatur.

Has tamen eversionses ex intrinsecis causis à Principe prodeuntibus magis fieri, quàm ex alijs putarim. Non enim semper subditi illas exoptant, dum sæpè viribus minimè pollent, cum multa simul ad eversionum ortus contingere sit necesse, quæ in tot angustijs à subditis parari minimè possunt. Principibus verò, dum summa feruet ambitio, quam continuè sequuntur suspiciones, summum semper inest desiderium ad arctiorem servitutem subditos compellendi; Id enim turpissimarum eversionum sæpè fontem, ac originem fuisse constat.

A Principe magis oriuntur eversiones, Imperij, quam à subditis.

Quæ sint mutationum causa ex Principe prodeuntes, ac primum de Religionum, morumq; diversitate, ac iniusta possessione.

C A P V T II.

Extremum Principum exitium plures sanè tum internæ, tum externæ causæ acriter intentant; Domesticæ autem infidiæ internarum causarum sunt quasi semina. Hæ vel ex ipso Principe partim, vel partim ex subditis originem suam trahunt; Quæ ab ipso proficiscuntur Principe, aut ex eo tantum, aut ex moribus prodeunt. Quæ ex eo tantum, aut ex Religionis dissimilitudine,

Domesticæ infidiæ semina mutationum.

aut morum diversitate proveniunt. Quæ vero ex moribus, ex crudelitate, superbia, avaritia, iniustitia, exq; tot quasi fontibus profluunt; quibus ex rebus odium oritur, & contemptus, atq; inde infidiæ, ac prodiones. Quæ autem à civibus exordiantur, factiones, seditionesq; dicuntur. Porro internæ causæ à vi superiori, ac Principis potentioris producuntur. Quæ ex causis remotis, luxus, & adversa fortuna. Et sanè, si perpendenda erit prima origo, & causa eversionis Imperij ab ipso Principe prodeuntis, non immeritò ea dicenda, quam ex Religionis diversitate suas vires sumere quisq; possit dignoscere.

Prior cauſa
euerſionis
diſſimilitu-
do Religio-
nis .

Praui diſſi-
militudinis
Religionis
effectus .

20. Si Religionem longè diſcrepantem colat Princeps , quæ & quanta nõ emergēt incōmoda? Nõ ne quiſq; facile ſibi plua-
dere poterit populū diuerſa Religione imbutū ab oī obediētia,
ab omni fide immunē ſe exiſtimare . Quod ſi certū id affirmamus,
non ne hoc Religionis diſſidium omnia quaterere, ac perturbare
dixerimus, Si in quocumq; Imperio in Religionis cultu populo
habenas laxare Princeps permittat , quæ futura quietis ſpes,
quæ pacis vnquam tranquillitas? Niſi adſit erga Principem fides,
niſi erga proximum amor, niſi erga omnes iuſtitia, quæ regimini
erit ratio ſeruanda in Imperio? Sic enim non rectè imperat
Princeps, nec rectè parent ſubditi, niſi ea ſint imbuti Religione,
quæ viciffim ei imperandi, hiſq; parendi certā formam præſcribat .
Mixtio ſiue diſſidium Religionis extrema impietatis parit incōmoda,
vt ſine interitu, & Principis, & ſubditorum euitari nequaquam
poſſint. Si enim Princeps vnā profiteretur Religionem, altera
muē maior ſubditorum pars, qui ab Hereticorum fautoribus
ſeducti hiſi quaſi Religionis diſſidijs vtantur, vt maioris odium
contra Principem exerceant, ſuamq; partem auctoritatem tueantur,
quæ non erumpent bella? quæ non ſeditiones concitabuntur?
Exuti fide, ac pietate facile rerum nouarum cupidos reperient,
qui ficto Religionis cultu hac fece ad plurium conatum vti
nequaquam dubitabunt. At ex hiſi tam diſiunctis membris
quis animorum vigor? Summo itaq; ſtudio Principi curandum
eſt, vt Religionem Catholicam diligētiffimè ſubditi ſeruent,
atq; amplectantur. Certiſſimum enim eſt interitus, ac Reipublicę
ſubuerſionis augurium, cum diuerſis Religionibus, ac Sectis
aditum in Imperio patere perſpicimus, quod perpetuis etiā
exemplis poteſt comprobari.

Exteri mores
ſemper
pernicioſi.

Altera Imperij mutatio ex ipſius Principis ſæpè fit moribus,
qui omninò naturalibus ipſorum ſubditorū repugnant; Abhorrens
propè à fide eſt, quantum mores exteri obſint, quamq; è conuerſo
profint patrij, vt ſæpentero ex hiſi inter ſe contrarijs moribus
plures Principes ab Imperio deturbatos conſpexerimus. Exteri
mores, cū Populis haud grati ſint, in eam hos traducunt
ſuſpicionem, vt ſemper ſe à Principe peſſimè haberi vereantur;
immò hanc tantam morum aduerſitatem iuſtitie penitus
aduerſari credant. Quo fit, vt ſæpiſſimè hac credulitate
cōmuni populi crudeliter contra Principem irrumpant, qui ſe
tādem in profundum miſeriarum barathrum præcipitaſſe
cognoſcant. Nimiū etenim ij verentur, ne nimię ſeueritati
addictus Princeps leges patrias abroget, aliasq; non ferat
eorum ſaluti inſidiantes, maximè, ſi ille ex regione, natura,
& moribus diuerſa, ſiue gēna, ſiue inſenſa ortum duxiſſe dicatur; aut ſi no-

nos Quæstores avaros, aut superbos præpõneris; ex quibus conijcere liceat, quo aduerso animo ducatur Princeps in eos, quos infandæ seruituti quasi mancipia voluerit addicere.

Aliud Imperij excidium ab ipso promanans Principe ex hostili alicuius dirionis oppressione maximè profluit. Iniustus titulus, quomodo Principem in possessione, quam iniuste tuetur, conseruabit? Nulla certè quiescit securitas hunc quietum sinet; qui pacata quæq; perturbat, qui omnia conuoluit, vt sibi firmã in iustissimis titulis sedem nanciscatur; qui omnia vult violentã, falso opinans sibi tutum præsidium, incolumitatemq; parare posse. Obedientia violenta, si habenæ aliquantisper laxentur, in licentiam prolabitur, quæ contumax tandem Principem in præceptis detrudat exitium. Quod eò magis continget, si naturalis Princeps, qui iam Imperio expoliatus fuerit, eo semper amore subditos suos fuerit profecutus, vt hi quæcumq; difficultas aggredi non vereantur, dummodo Principem suum in sublime illud solium, à quo fuit deiectus, denuò traducere possint. His itaq; mutationum causis, nisi Princeps sua quasi occurrat prudentia, quæ non inde calamitates? Vna præcipua mutationum causa præcidetur, si vnum veræ Religionis semen erit, ex quo Catholica germinet Religio, Ceteræ verò nullas pariunt euer- siones, nisi in regimine varijs, ac diuersis à patrijs moribus vtatur Princeps (quod sanè apud plures Principes, ac Reges obseruatum vidimus) & ab inuasionibus sibi abstinendum putet, quod certe, dum alienas diriones sibi im- p- sis addicere cõtendit, propriam plurimis subijcit periculis, quæ tunc ab imprudente Princi- pe euitantur, cum iam totum collapsum. Impe- rium fatali exci- dio fuerit de- uastatum,

Iniusta pos- sessio nõ in- fima mütio- num causa.

Si semè pra- ua Religio- nis præci- detur, summa eni Princi- pis prudẽtia

Alia

Alia offertur cauſa Imperij euerſionis, quæ
nimirum eſt Tyrannicum Principis
dominium.

CAPVT III.

Principis Tyrannidem potiffimam rebello-
nis cauſam afferendam eſſe affirmo; cū enim
hic potentia: fiducia ingentes quosdam,
excelſosq; ſpiritus ſibi aſſumat, contem-
ptisq; legibus, Populum Tyrannica, atq;
violenta dominatione premat, non tūm pro-
fecto Principis nomine, quàm Tyranni di-
gnatur. Princeps enim iuxta præſcriptas
leges imperat, quibus additū ſe eſſe, & verbis, & operibus pro-
fitetur: Tyrannus verò, neglectis legibus, plerumq; violenter
omnia ex libidine adminiſtrat, adeoq; omnia ſibi, & in omnes
licere putat, vt propriæ libidinis placitum firmiſſimum ſubdi-
torum ſtatutum ſanciat. Porro, quem Populus Tyrannicis
gratia metuit, odit, quem quisq; odit, perire iuuabit; Hominiſ
enim vita cum inter cariora quæq; connumeretur, contra ſan-
guinarios, ac crudeles ſe ipſum quisq; defendit, eo prorfus pa-
cto, quo in leones, vřſos, ſerpētes armis natura datis nequaquā
contentus, noua ſemper parare, machinatur. Quamobrem ſub-
diti in Tyrannum ferina ſauitate armatam crudeliorum potē-
tiam audent commouere, neq; in tuto ſe locatos vnquā pu-
tāt, donc immanem illam, quaſi feram ad ſuos pedes proſtra-
tam iacentem videant; Perſarum exemplo comprobatum id
videmus, cum dorum regnum legitimo deſtitueretur hærede;
Poſtquā enim temporibus Alexandri Magni Darius, viuente
Patre Artaxerſe, Rex decretus, in Patrem copiuirauit, ipſo pa-
riter cum patre mortuo, regnum peruenit ad Ocham fratrem,
qui ſimilem ſibi metuens coniurationem, cognatorum, & Prin-
cipum ſanguine, & cędibus regiam repleuit, vt poſt eius mortē
nullus propriæ ſtirpis ſucceſſor fuerit inuentus, & Codomenus
quidam in Regem à populo electus fuerit cum titulo, & nomi-
ne Darij, quem vicit Alexander Magnus, fugientemq; cognati
proprii necarunt. Tarquinius Priſcus apud Romanos nunquid
regno exutus, quod ſancitas paſſiones, quibus ad Imperatoriā
dignitatem fuit receptus, violarit? Senatus conſultum con-
tempſerit? quod ſatellitum armatorum præſidio magis, quàm
Ciuium beneuolentia ſemetipſum ſæpſerit? quod grauiffimo-
rum

Quis ſit Prin-
ceps, qui uē
Tyrannus.

In Tyrannū
facillime ſe-
nit Populus.

rūm delictorum causas absq; peritorum consultationibus solus exercuit ? quod iniquis planè causis alios iusserit occidi ? alios in exilium amandari ? alijs bona omnia surripi, quæ ipse impijs-
 sima armatus Tyrannide inuaserat ? Porro antiqua hæc sunt, & peregrinis vix nota seculis, recentiores scrutemur tempestates, quæ punitæ crudelitatis nõ minora antiquis exempla Principi offerunt, & cognoscenda, & timenda ; Ac primum veneti nobis occurrunt, & in ijs Petrus Candianus Dux, quem legitimus legitimum magistratum in Tyrānidem transtulisse, hincq; sibi, ac liberis superba nimis, ac elata regiminis forma exitium peperisse ; siquidem Populus vitæ memor libertatis, Domum eius iniectis flammis incendit, Tyrannum inde deturbavit, deturbatum trucidavit, filium, quod magis est, in Nutriciæ gremio iugulavit, & tandem amborum corpora canum feritati extra urbem laceranda obiectavit ; Ità Ferdinandus Neapolis Rex, cū quodlibet crudelitatis genus, & libidinis in suos exerceret, tandem à nobilitate desertus miserimè regno exterminatur, recepto in eius locum Carolo Octavo Galliarum Rege . In Dania Cristiernus memoratur sævitæ monstrum, quod abhorrentes Populi è regno tandem misericimè depulerunt ; Cū autem decimum post annum sui exilij, conscripta militia, statū iterum ditionum Imperium conaretur suscipere, & in Nouerigiam, ac Daniam devenisset, dolosè interceptus, in carcerem conijcitur, in quo etiā nature concessit . Petrus cognomento crudelis legionis, & Castellæ Rex, quod in suos plurimam adhiberet sævitiam, communi Procerum, ac popularium consensu è regno eiectus est, & in eius locum successus Héricus frater, tamen si nothus . In Gallia Childericus, dum plurimos pessumdaret, quemdam Bridum, suæ, vt alij, Bodilonem supremæ nobilitates hominem palo, licet innocentem, alligatum crudelissimè verberibus mulctari iubet, qui demum solutus simul cum ceteris primarijs, ac potissimum cum Vuigolberto, ac Amaltherio in ipsum conspirat, in sylvaq; venantem premit, prægnantemq; Vlcoslem Reginam infanda, ac scelerata morte necat, vt hac crudelitate vltionem in se exercitæ Tyrannidis sumeret .
 Alia consultò prætereo recentiora etiā exempla, quæ in promptu haberem, quibusq; maximos Europæ Principes in extremum miseriarum terminum adductos ab hoc beluino crudelitatis vitio clarissimè constat . Quæ igitur non deterrima in crudelis Principis regno videntur ? Non aliud, quàm captarum Urbium fama, & terribilis faciès publici mæroris, omnia mæsta, trepida, ac confusa, voluptates ipsæ timentur, conuiuia minimè secuta, in quibus lingua sollicitè etiā ab ipsis vinolentis est custodienda, non spectacula grata, immò sæpe infensa . Quod si in-

Petri Candiani Ducis Venetiarum, & filijs cedens .

Ferdinandi Neapolis Regis exemplū

Alia hic recensentur exempla .

Considerantur excidia enascētia in crudelis Principis regno .

ſi infelices ſunt planè ſubditi, non eidem par Principi infelicitas reſpondebit: cum ſuas ſemper cogitationes ad catenas, vincula, carceres, ac quodlibet aliud tormentorum genus inclinatas habeat. Et qui Regium peccus tantum crudelitatis ſpecimen poteſt enutrire, cum clementiæ potiùs ſedes debeat eſſe? Princeps, qui humanitatis ſpoliatus ſenſu ſeuitiæ ſe nimium dedit, integras ſæpè noctes inſomnes traducit, in anguſto carcere ſemetipſum cogitur includere, nemini fidit; nec ei fidei plurimū eſt erga filios, vxores, præpinquosq;. Iſtis fanè angoribus diuexabatur Ludouicus xj. Halliarum Rex.

Contumeliis
præcipua
dij origo.

Summam etiã Imperij interitus cauſam exiſtimo contumeliã, cum ſcilicet attrètantur ſubditorum vxores, vel cum ipſi contemnuntur, vel iniuſtam aliquam corporis afflictationē patiuntur, cū aut plagis mulctantur, aut ipſorum vitæ ſtruuntur inſidiæ. Libido illa, peſtis quidè blandã, vt etiã exitialis à Principe quàm maximè cohibenda, vt potè ea, quæ Reges, & regna ipſa euertat. Roderici Hiſpaniæ Regis libido Iulianum Tingitanum aded ad vltionem inſtammãuit, cuius filiam contumelia affecerat, vt Mamolinum Saracenum in Hiſpaniã euocaret; Indèq; factum, vt vnus intemperantia, primò rebellio, deindè bellum, ac ſeruitutem multorum ſeculorum nobiliſſimis reginīs artulerit. Ecquis ignorat, Troiani regni excidium ex adulterio promaſſe? Rhodericus Gothorum Rex in Hiſpania Iuliani Comit̃s Calabriæ filiam per vim ſtruprarat; qua iniuria motus Pater ingentes aduerſus eum Saracenum, & Maurorum copias in Hiſpaniam aduocauit, à quibus Rhodericus cum filio pariter occiſus eſt; quo factum eſt, vt Imperium tūm Gothi in Hiſpania amiſerint, atq; ita regni Gothici mutatio in tantæ libidinis pœna extiterit. Comitem Haupurgensem habuiſſe comperimus quendam nobilem in valle arcta Vranię arcis præfectum, ſuperbum Tyrannum, qui libidine inexhausta formoſiores virgines, & matronas honeſtas corrumperet, cum autem duorum germanorum fratrum virginem cõpreſſiſſet, morte pœnas primo ſoluit, deindeq; ſecuta eſt rebellio contra omnes nobiles ita Tyrannicè viuentes, ſocietate primū eius rei cauſa in ita inter tres Heluetiorum pagos Vri, ſuitæ, & Vndreualden, ita vt omnis nobilitas ferè indè eiccta fuerit. Fertur olim Viennæ Principem familiaris cum vxore Baronis Rontrendorſij conſueuiſſe, quàm, aut maritus veller, aut tanti Principis famam deceret, & Rostrendorſiū, cūm Principem ſæpius monuiſſet, vt deſiſteret, fruſtrà feciſſe. Igitur diſſimulato dolore, vindictam in animo ſuo Principis morte deſtinavit, nec longæ interpoſitæ fuere moræ, cum ſe ſe opportuna oblata eſt occaſio; cum enim Principem venantem comitare-

Cõſideretur
hoc exẽplū.

tur,

tur fune ad id parato, equo detractum iugulauit, atq; ut tanti exempli perpetua apud posteros vigeret recordatio, nunc non procùl ab vrbe dño præalti lapides positi fuere Tyrannidum instar, aliquo interuallò ab se inuicem distantes, signum spacij ostentantes, per quod à Barone Princeps raptatus est; Aliud huic simile exemplum fuit in Friscorum, Batauorumq; annalibus; Florentius V. Olandæ, & Zelandæ Comes Gherardo Velsco è prima nobilitate Batauica frequenter tum in Aula versanti pellicem suam in vxorem obtrudere volebat; quod ille abnuens, Principis meretricem ducere non conuenire natalibus suis honesto animo respondit; at Principis stultum eum esse subiiciebat, qui tam probatæ pudicitæ vxorem reperturum se putaret, quam non ipse ad stuprum se pertracturum consideret; Duxit postea Velscus vxorem, quæ absente fortè marito, à Principe verborum memore est stuprata; Ea verò iniuria vehemētissimè Velsci animum pupugit. Ergò coniuratione inita, cum propinquis vxoris suæ, florentium Ultraiecto in Hollandam redeuntem, educto gladio, transuerberauit, celeriq; fuga se proripuit. Denique scimus Dionisium Iuniorem, & Hieronymum Siciliæ Reges, Carneadem Persarum, Pisistratum Atheniensium, Childericum, Carolum Crassum, Theodoricum Gallia, Rhodaldum Dania Reges, Carum, & Andronicum Imperatores, deniq; Ioannem Galeatium Sfortiam, Mediolanensem Ducem miserrimè, & summa cum infamia, & turpitudine libidinis consumptos flammis tandem suæ vitæ dies summo dedecore explese.

Par etiàm omninò est Principum; cum magnos viros contumelia afficiunt, illi enim, cum potentes sint, sublimesq; gerant spiritus, insueti contumeliæ non facillè vltionis occasionè amittunt. Coriolanus eertè iudicij ignominia excidio patriæ vindicasset, nisi preces matris indignatum filium euicisset. Pausanias adolescens nobilis, & comes Philippi Regis patris Alexandri Magni, stupratus ab Artala Principe viro in Regis Aula, cū sæpè apud Regem conquestus fuisset, & Philippus eam iniuriam negligeret, obseruata occasione in ipsis nuptijs filia suæ Regem medium inter filium Alexandri, & generum procedentem, remotis stipatoribus, adortus interfecit. Vim itaq; dominationis cohibeat Princeps, parceq; potestate vtatur. Errat enim longè, qui Imperium grauius, ac stabilius vi, ac feritate stabilitū credat, quàm quod amicitia, ac subditorum beneuolentia iunctum, matura crescit stabilitate. Oportet autèm, illum non solum nihil facere per iniuriam, sed nec omninò facere videri; Priuatis enim hominibus nihil delinquere satis est; Principibus verò, & nihil delinquere, & nihil credi delinquere.

Pp

Iniusti.

Par odium,
cum viri mā
gni iniuria
afficiuntur.

Iniustitiam, minas, nimiamq; fiduciam Principis
Imperio ſemper noxias.

CAPVT IV.

Imperio ſemper aduerſatur Iniuſtitia ; mini-
meq; mirū eſt, ſi ſæpè Principes qui maximè
huic vitio addicti ſunt, concidant . Iniuſtitia
eam appello, quæ re vera legibus, & iuri con-
traria eſt, vel quã ij, qui deteriori viuunt cõ-
ditione, prædicant; nam cū omne ius, hoc eſt
æquum poſtulent, idq; prætendant, non verã
penitus agnoſcunt æquitatem. Qui aliqua in
re ſunt æquales, in omnibus pares eſſe cõtendunt, hacq; ratione
iuſtitia, hoc eſt ipſam violant æquitatē. Populus, & optimates, li-
cet paritè liberi ſint, nõ tñ parè honorem plebeio, ac nobili cõ-
cedendum arbitraret. Rurſum, qui in aliqua re ſuperiores ſunt,
nulla in re parem ferre volunt; cum id æquitati ſummè conſonū
exiſtiment. Vt cū nobiles oneribus ciuilibus exempti ſunt, cre-
ditoribus nõ ſoluere, nulli honorē exhibere, ſibi minorū ſerui-
cia exigere æquum omninò cenſent; cum autem ius ſibi negari,
aut iniquè dici animaduertunt, ad vim conuertuntur, & hinc po-
ſteà Reipublicæ pax, & concordia cū Principe tollitur . Eximius
Imperator Iulius Cæſar nunquã maius periculum adiit, quã
cum Iudex inter Cleopatram, & fratrem lectus, amore indigens
contra fratrem iniquam ſententiam pronunciauit ; tunc enim
in ſeditionem, ac pænè rabiem verſi Aegiptij vnanimè in eum
conſenſerunt, ad eò vt nudus flumini ſe cõmittere ſit coctus Cę-
ſar, vt ad ſuos viuus, & incolumis euaderet, vt poſtea eius veſti-
mēta Alexandrini populi ludibrij cauſa circumtulerint .

Ob tumidas nimiū minas Princepes plures periire, & quas in
alios emiſerant, in ſe tandem conuerſas videre; Ijs igitur nõ fa-
cilè Princeps vtatur, niſi, vt delicti alicuius occaſio euitatur, cer-
tiſſimo enim aliquo periculo ſe exponet. Si mortē alicui minite-
tur, ille vel de fugienda, vel de inferenda cogitabit, idq; ita moli-
tur, vt Princeps potius, ſi fieri poteſt, quã ipſe pereat . Tutiùs
putarim ego, nocentem occidiſſe, quã mortem minari . Minæ
vel potētes ſunt, & quaſi euadere nequeas, & ſic præmaturæ ſunt;
vel imbecilles, & ſic vanæ ſunt; vtroq; modo grauiffimas ſecum
deferunt difficultates . Minantis, ſi potens eſt, inuidioſa, ſi in-
firmus, nulla eſt auctoritas. Is inimicū admonet, nõ nocet; facil-
limū namq; illi eſt in te malū illud inferre, quod in ipſum inten-
taſti; iuſtam enim deſenſionis cauſam ſibi fingit , belloq; quaſi
indicto,

Vis iniuſti-
tie, & qui eſt
ſectus .

Minæ ſemp
prauæ .

indicto, se se contra omnes aduersarios ictus obarmat. Minus fanè prudèter se gessit Romanus ille, qui tribunicia agès dignitatem, in illam ausus erumpere vocem, nimium certè illaturam incommodum; Malum, inquit, militibus meis, nisi quiescant; Hoc enim vno verbo militum accèsi animi, quam minatus fuerat necem, in ipsum conuertere. Nimio planè affectu, atq; indignatione commoueri videtur ille, cuius verba crudelibus hortent minis, nec non cum data iudicia apparent, licet apud ipsum nondum discussa res fuerit, & cognita.

Sepe nimis
feducia Prin
cipi noxia.

Plurimorum etiam Principum status ob feduciam penitus interiit, cum peregrini populi in ciuitatem fuerint aduocati. Seditionum fomenta ea omnia esse possunt, quæ diuersum genus sunt nacta, quæ certè dum consenserint, ac conspirarint, vnicus Reipublicæ status nequaquã poterit seruari. Quemadmodum enim non ex quolibet, & fortuito hominum oblato cõkursu fit ciuitas, sic nec quouis tempore. Quapropter qui inquilinos, aut aduenas in vrbe receperit incolendos, ij ferè omnes, aut certè plurimi repentinis seditionibus vexati fuere, vel hberum ortum diuturno temporis spatio nequicquã habuere, Non facillè gentes mutua inter se benevolentia congregiuntur, nisi matrimonio, vestitu, idiomate paulatim similes reddantur. Bebryces in Ciuitatem Phocenses admisere, qui cum armis opibusq; florent hospites inuidere, eosq; de medio tollere cogitarèt; quo cognito Phocenses sagaci quodam consilio victos Bebryces occiderunt, vrberiq; sibi tenuerunt.

Temere arma
ma Populo
non committenda.

Arma etiam ob nimiam feduciam Principis populo ad defensionem commissa, nisi cautè Respublica administratur, facillè eam euertunt; Ideoq; non omnibus, sed nonnullis tantum,

& selectis permittenda sunt. Rebelles Aquensium cum armati essent, Senatam eiecerunt. Quod idem multis olim Imperij ciuitatibus contigit. Quin & rustici ipsi pluribus in prouincijs arma capere. Nõ mirum, si in pluribus locis sunt edicta, vt si aliquid armorum habuerint, in publica

deportent arma, & nulli alteri penitus vendant, Iudicesq; per loca prouideant, vt si qui arma vedere visi fuerint, supplicijs mulcentur, insuper & arma ab ijs, qui ea cõparat, sine precio auferantur, publicoq; repetantur. Qui idè exercendi sunt, melius armis publicis exercendos crediderim; vt apud Romanos similis habita est exercitatio.

Quàm ſepe noxia ſit Principi ſuperbia, ita
ut per eam ab Imperio eiſatur.

C A P V T V.

Est ferum ſuperbiæ venenum tam læthale Principi eſt, ut primo ſemel imbibitum internum quoq; ac peſſimum effectum nequam valeat occultare. Quid enim eſt tam ſanctum, quod non contemnat, aut tam iuſtum quod nõ violet tumidi, ac elati animi vitæ? Rationis, & prudentiæ pronitens lumæ Arrogantia extinguit, quæ ſimul ac ciuiliſ viri animum oppreſſit, iam omni humanitate oblita, in lentam, ſæuamq; naturam mutatur. Quo fit, ut ſuperbi Principis regimini non faueat Deus, quin potius in perniciem, infantiamq; miſeriarum iliadem deſudat. Hæc nimirum eſt virtutum extirpatrix, virtutum ſpoſiatrix, omne bonum extinguenſ, totius orbis populatrix, indignabunda, imperioſa, petulans, & mentita, maieſtatiſ ſpecte veram crudelitatiſ formam præſeferens. Ab hæc nunquam inuidia, ſtultitia, temeritasq; diſcordant. Huic aſſenſit ingens Miniſtrorum turba, liſor, pallor, contemptus, odium, alieni boni maior, mali gaudium, ſimulatio amor laudiſ, honoris cupiditas, tumor, ambitio, elatio, & inſolentia. Hinc Principum ſubuerſiones, quod ſuperbia inſiati plus de ſe, quã par foret, ſibi promittentes, ſe ipſos decipiunt, & periculis ſe obijciunt, quibus deſine ſe eximere nõ poſſunt, inimicoſ ac ſubditos cõtemnunt, à quibus decipiuntur incauti. Quale animi ſuperbi Darij vltimi Perſarũ Regiſ argumentum? Ille ſe Regum Regẽ, & Deorũ cõſanguineũ nũcupare volebat, & inſup Alexandrũ Magnũ, eẽ famulũ ſuũ indigebat. Sed quid? parũ ille reiũ humanarũ incõſtantiæ cõſciũs minimẽ cognouit, ſe regno, vitaq; paulò poſt miſerrimẽ ſpollandũ. Verũ enim verò quæ inſolentia, vel potius infantia Maximiani, & Diocletiani? Ille quaſi ab Hercule prognatus eſſet. Hercules, hic verò, quaſi à Ioue genus duceret, Iouiũ dici voluit. Ecce quò arrogantiaſ proceſſerint hæc monſtra, ut ſe, ut Deoſ, coli paſſi fuerint, iam nõ voluerint. Quas autem ſuperbiæ pœnas illi dederint, eorũ perlegenti cruciatuſ perſpicuum eſt. Certẽ vel iugulari omneſ, vel veneno necati. Ac ne veteribuſ inſiſtamus, inter cauſas, quæ Carolũ, cognomento Audacẽ, Burgundiæ Ducẽ egerunt, præcipua ſuperbia enumeratur, qua ad vicinorũ regionẽ bellis inſeſtãdas feruſ, ac indomituſ homo extimulabatur. Ab ſimiliſ pfectò Princeps Octauiano Ceſari Auguſto, q̃ à cupiditate quoquomodo

Quæ ſit ſuperbia.

Darij Regiſ ſuperbia.

quomodo Imperium, vel bellicam gloriam augendi tantum ab-
fuit, ut quosdam Barbarorum Principes in æde Martis Vltoris
Iurare coegerit, mansuros se in fide, ac officio, quam peterent;
Verum ut diuerfis hi moribus fuere, ita dissimili prorsus exitu
periere; his communi, ac naturali, ille verò violento, dum apud
Hanceam, Lotharingiæ Urbium caput miserrimè trucidatur.
Quocirca multa certe pericula vitabit Princeps; si suas vires
agnoscat, & quid sit, quidue possit, æqua Iustitiæ lance perpen-
dat, nec supra id, quod sit, se extollat, ne plura, quàm exequi pos-
sit, præsumat, nec vllum cæteris afferat contemptum; Huic tã-
to morbo efficax parabitur medicina, si Princeps humanæ for-
tunæ inconstantiam, rerum humanarum fragilitatem, regno-
rumq; vicissitudines perpetuò ante oculus habuerit, si Cresi,
Darii, Xerxis, Alexandri, aliorumq; modico tempore stetisse fa-
ctum, & fortunam cogitabit, si Imperatorum, Regum, Princi-
pumq; cædes, exilia, iudibria, & Rerum publicum interitus me-
ditabitur, si quis ipse sit, quibusq; superbiat rebus, non ignora-
bit, si memoria suam reperat originem, & quibus rerum exor-
dijs splendoris primordia acceperit. Nunquid nudus in nuda
humo abiectus vagitui statim, ac lacrymis obnoxius; Planè, ut
nullum animalium aliud pronius ad lacrymas, & quas vix na-
tus protinus in suæ vitæ exordio effundit. Natus igitur miserè
iacet manibus, pedibusq; deuinctus, fletus animal cæteris impe-
ratorum ab ipsis afflictationibus vitam auspiciatur, vnam tantum
ob causam, quia natum. Celebratur summo pecè Maximilia-
nis Primus Austriacus Imperator, qui suo testamento cauit, ut
exanimatum corpus suum rudi linteo inuolutum, nullo pretioso
adiecto balsamo, sarcophago (quod triennio ante parauerat)
imponeretur, manibus, ne, auribusq; viuæ calce oppletis; Ex
hoc enim quid nobis aliud demonstrare voluit insignis vir?
nisi monumentum illud assiduè in oculis habendum (Cogita
mori) quasi amplius dicat, quid te dilatas, ac extendis? quid
multa possides? plura appetis; Quem tot Prouinciæ, ac Re-
gna non capiunt, angusta heri nimirum vna capit; Cur autem
calcem cauis illis partium immisit? en aromata, quibus condi-
retur. Sed hoc spectauit; ut tempus putredini natum, ea quoq;
consumente, & exedente materia citius consumeretur, atq; ad
corruptionis statum facilius progrediretur. Carolus V. fragi-
lis huiusce nostræ naturæ haud immemor diu ante mortem Rei-
publicæ administratione se spontè submouit, & cum in filium
iam validum animi curas contulisset, in Hispaniam secessit, &
in Diui monasterium se abdidit cum duodecim dumtaxat fa-
miliaribus, Deo, & quieti vacaturis. Interdixit autem aliter, se,
quam Carolum appellari, Cæsaris, & Augusti nomina cum re-

Cõtra super-
biam reme-
dium.

Exemplum
Maximilia-
ni Imperato-
ris.

Idè fere exē-
plum Caro-
li V. Impera-
toris.

bus animo exuens. Immò hoc pariter ferunt, diù ante Imperium ab se abdicatum sarcophagum sibi conſtitui iuſſiſſe cum funebri ſupplectile deportandum, clanculum tamè, quocumq; iret; quem apparatus multos annos apud se habuit, vbicumq; locorum eſſet, ſecretiſſimè etiàm, dùm Mediolanum cõtra Gallos proficiſceretur, illudq; diligentiſſimè ſingulis noctibus ſemper conſeruauit, atq; reponi iuſſit, vt propterea mortis cogitatione vanum huius mundi factum à corde eximeret, ſanctasq; actiones, dùm viueret, agendas admoneret. Cauendum itaq; Principi eſt ab hoc inhumano, cunctisq; ingrato vitio, ne, ſi nõ in hominum, at in Dei manus, quod magis timendum, incidat; qui tametſi hodiernis temporibus ſermonis communionem, vt prioribus illis ſeculis, nobiſcum non habeat, hominibus tamen ſuperbis meritas inſignibus exemplis ſuperbiæ pænas repreſentat. Stylo veritatis ſcriptum eſt ſedes ſuperborum deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis.

*Quàm maximè vitanda Principi Auaritia,
omnium malorum radix, & frequens
euerſionum cauſa.*

C A P V T VI.

Auaritia omnium malorum radix.

Frenata aui cupiditas, quæ ſæpè Principum animis inhæret, ſtabiles Imperiorum ſtatus euertit, ſebiles planè mutationes inducit. Ingentis pecuniarum cumuli habendi auiditas ad illicita, grauiaq; imponenda Reipublicæ tributa proſuſ ſine cauſa compellit. Hinc itaq; fit, vt qui huiusmodi ſunt oneribus oppreſſi, ſe iniquè extorqueri cognoſcentes, deſperatione acti, ſeditionis, ac deſectionis conſilia intentent; ſi enim Romanarum rerum ordinem mente complectimur, pleraſq; ſeditiones ex nobilitatis auaritia ortas comperiemus. Tribuni plebis inuenti, vt contra ſæneratorum iniurias inferioribus adeſſent. Leges & Agrariæ toties tentatæ, cum plebs gentium victus inopia contabeſceret, nobilitas latifundia poſſideret. Caligula omnes commouit, cum ſibi teſtamento legari cogeret, proq; Edulijs pretium ſtatuerit. Galba ob auaritiæ opinionem exercitum ſuum proditorem eſt expertus. Eadem de cauſa Dicus Iulia-

Iulianus desertus, atq; in Palatio occisus. Constantinus ob eandem sordes, & rapacitatem in Sicilia interfectus, cuius rapinæ a Saracenis in Africam transmissæ sunt. Persa Macedonũ Rex, fraudatis stipendio militibus, desertus, cum auro captus, & à Paulo Emilio in triumphum deductus; Heraclius, dum saracenos modico priuat stipendio, amplissimum orientis Imperium perdidit.

Et tamen non desunt Principes, qui varia, eximiaq; arte auaritiæ studium maximè sectantur, quorum nonnulli tanta sunt ducti libidine alienæ rei sibi comparandæ, quæ paulatim secum in præceptis florentem Reipublicæ statum pertrahit, vti, quando in vèdicatione sunt Magistratus, & ita pretio indigni ad Reipublicæ administrationem promouentur, vel ad beneficiorum Ecclesiasticorum dignitates, qui postea in Nudinatores, Iustitiæq; ac sacrarum rerum propolas degenerant, quia immò minutatim vendunt, quæ antea simul emerant, corruptelis, ac impietatibus obnoxij; vnde Reipublicæ, Populiq; status mirum in modum turbatur.

Assiduo studio nonnulli Principis ærarium volunt locupletare, atq; idè confiscationibus, alijsq; intenti tributis, quò magis priuatum Erarium adaugent, eò etiã Reipublicæ vires reddunt infirmiores. Hinc igitur scitissimè Traianus fiscum, siuè ærarium lienem appellauit. Sicuti enim maiori lienis incremento corporis membra tabescunt, sic fisco Principis aucto cetera ciuitatis membra languescunt, atq; intermoriuntur; & vt lien modicus reliquis corporis membris maximè prodest, viriumq; robur confirmat, sic fiscus moderatus Principis, nec exuberans in vniuersum ciuitatis corpus optimam inducit valetudinem. Quamobrem Appollonius Tyaneus apud Philostratum dicitabat, opes illas non esse æstimandas, quæ solum apud Principem latent, cum ab arenæ cumulo parùm differant, nec eas, quæ ex omnium gemitibus proueniunt, cum atrum, & sordidum æstimandum sit aurum, quod ex lacrymis concrefcit. Lydi Acheum Regem in tributis exigendis auarum pedibus suspenderunt, ita vt caput pactolo flumini mergeretur, atq; ita aurifera aqua eius sitim expleret. Tyberio Battus Dalmata exprobrauit, belli causam Romanos dare, qui non canes, sed lupos pecoris custodes mitterent; & si iniusta tributorum impositione oppressus taceat Populus, nequaquam certè pari silentio vtetur Deus, quem offendi acerbissimis tributorum exactionibus clarissimum est; Odoardum Angliæ Regem memoriæ proditum est, cum ingentem auri vim ex tributis redactam ad se afferre iussisset, vidisse malum Dæmonem sub turpissimæ formæ speciei pecunijs insidentem, eòq; spectaculo territum pium Regem voluisse

Quam male agant Principes Auaritiæ addicti.

Quam fallatur Principes.

Qua de cau-
sa instituta
Imperia.

Qua ex hoc
vitiis oriuntur
incom-
moda.

huisse suum cuiq; restitui. Nec mirum, si hoc Deo, hōmīnibusq; auerfetur, quod contra naturæ rationem inhumanitate ista nihil seuius peccatur. Imperia instituta scimus, vt, vi sublata, que omnia ad potentiores trahebat, naturæ, & rationis Imperiores humanæ agerentur. Quid autem ad naturam magis accedit, quam vt quisq; patris in auitria sua, aut amicorum liberalitate opibus fruatur? Quid rationi ciuili commodius, quam vt intellegamus, quid nostrum, quid apud nos fieri est? At qui Princeps, qui non legitimè collatas pecunias aut ipse per luxū profundit, aut auaris hominibus committit, & inde ad nouas alendi militem rationes excogitandas impellitur, efficit, vt ignorē penitus ciues, quantum ex domesticis opibus Regi, quantum sibi iura tribuat. Quæ enim id sciunt, cum non hoc suum, ac no legis quidem arbitrium sit, sed Principis duntaxat vnius, cumq; tributo semel exacto, adhuc ipsi simpliciter suis non gaudeant privilegijs, quæ alijs scilicet Regis adiectis possunt rursus de-

Innumera certè ex hoc infando vitio oriuntur incommoda; nunquam enim solum est, plures tributes asciscit, rapinam videlicet, periurium mendacium, prodicionem, atq; etiā participium. Eius autem causa calumniæ, delationes, falsa crimina, diuitibus subiiciuntur, vt bona illis cum vita adimantur; quod sine decore non fit, cum nominis, & necis Tyranni periculum habeat. Vespasianus non contentus omnia sub Galba venustissima, & stigmata reuocasse, noua, & grandia addidit, nonnullisq; Prouincijs tributa adiunxit, negotia, & rationes quoq; vel priuato pudendas propagare, & iam exercuit, quædam tantum commendo, vt pluriq; postea distraheret. Tēpore Caroli Sexti Gallie Regis noua venustissima, & stigmata, & tributa penè Regem, & Regnum auerterunt. Plebs enim tumultuata obtinuit armis, vt ea abolerentur, occisis tamen primū Magistratu clarissimis viris. Plebs quidem humiliter seruit, & quandiu consueta imperantur, quiescit, sed cum insuetis planè rationibus se spoliari animaduertit, cepit arma, & recuperitq; quæ iniquissimè à Principe ob nimiam auiditatem surrepta sunt.

Quam

Quam falso censeant aliqui subditorum
egestatem esse Principum

securitatem.

CAPITULUM VII.

Veritate longè discrepat eorum Prin-
cipum sententia, qui subditorum inopi-
am sibi summam fingunt securitatē,
Paupertas quippè, & egestas fastidium
certè in ciuium animos, morūq; abie-
ctionem inducit, neq; iniuriarum tole-
rantiam. Verū cum eorum fidem in
pace etiam afflictata inuideant, vni-
tam in turbatis rebus spem collocant;
atq; nouarum rerum semper cupidū
quidlibet & difficile, & anceps varijs ar-
tibus student machina-
ris longus edocuit vsus, egentissimum quemq;
fuisse audacissimum, & non raro ipsamet
desperatione ad quæq;
tentanda commotum; quæ planè commotio
malorem certè di-
tioni minatur vastationem, quàm vebterra
hiatus, vel fluminum longè, lateq;
effuse alluiones; vel ditissimarum mercium
naufragia. Sibi nimis sua auaritia
crudeles ibi Principes sunt;
qui non molliter gregem suum tondentes,
sed excoriantes, aq; deglubentes
eius lanificio Pastores se euasuros
falso opinantur. Qui hodie nullo
possunt esse detrimento, fortasse
cras poterunt. Tēpus; milleq;
inexcogitati casus occasiones
aperiunt, quibus non potens
modo inimicus, sed debilis, &
contemptus, qui nūquam
fortasse luare poterit, in
extremam tamen valeat nocere
perniciem. Hoc igitur immane;
& atrocissimum latrocinij
genus probare nobis frustra
tentat; qui pollicetur illis
precepti est auctor; preme-
ndos scilicet esse ferocios,
& regnantibus periculosos
ciuium spiritus, adimenda
ea, ad que si respexerint,
superbia, & opum conscientia
obsequij iugum excutere
possunt & bona subiectis
populis sensim, & quasi
gustatim instillanda, mala
simul, & semel ingerenda.
In Magnates, non in Populum,
minutamq; plebem ea cautio
valeat. Illis honores, opesq;
ne maiora, quàm par est,
concupiscant, distribuantur.
Plebs eo metu Principe liberat,
quæ vilis humi serpit, &
animo prædita est: nunquam
assurgenti sublimibus
auspicijs, & excelis cogitationibus,
nihil à Principe præter
panem, & frumentum in
foro requirit, cererem,
& Bacchum, & otij
dulcedinem innocenti
stupi-

Via egestatis

est hodie
sine
miseria

Tyranicum
preceptum.

est hodie
sine
miseria

ſtupiditate colit, & raro in alios, quam in eos, qui ad hæc numina auaras manus porreuerant, ſeuiſſe ex hiftoriarum monumentis cognouimus, eaq; bona pertinacius defendit; aut perdita redimit. Hæc enim ea ſunt, quæ tantummodo æſtimat, atq; horum intuitu cætera omnia quaſi perpetua obliuione obruit. Romana plebs ſub peſſimis, & crudeliſſimis Tyrannis nullam ſtatus mutationem expetebat, quippe annonæ vilitas ſummam in Principes beneuolentiam captabat. Hebreus Populus, etſi in Aegypto grauiffimam ſuſtinuiſſet ſeruitutem, à Pharaoniſ Miniſtris continuis laboribus ita preſſus eſt, vt liberum præne ſpiritus trahere non poſſet; in affluenti tamen victus, ac neceſſariorum rerum copia facile libertatis oblitus eſt; poſtquam verò prodigioſis Dei miraculis, & potentia ineffabili, velut manu miſiſi Paieſtinam verſus: per loca omni ſolitudine vaſta iter facerent, ac paulatim ad alia quæq; neceſſaria hominum alimenta deficerent, non ſemel duriffimum ſeruitutis iugum, & illas Aegyptias opes optare ſuſtinerunt. Seruitiam annonæ acruſante Plebe Romana, Tiberius ſtatuit frumento præciũ, quod emptor penderet, binosq; nummos ſe additurum dixit negotiaſionibus in ſingulos modios. Veſpaſiano, & Aureliano etæ Summæ voluptati paſcere Populum; & hiæ quidem, quo vilior eſſet annona, libræ vnciam adiunxit, ille Architecto rationem monſtranti, qua prægrandes columnæ exiguis impenſis, & paucorum hominum operibus in Capitolium duci poſſent, placere ſibi quidem inuentum reſpondit, ſe tamen grandioribus impenſis populum ſuſtentare malle. Quò pertinet ſanctiſſimum cuiuſdam, & piſſimum conſilium, fame populos urgente, ditioribus Ciuibus tributum indicendum eſſe ad pauperum ſuſtentationem, eamq; pecuniam, vellea coempum frumentum poſtmodum pauperibus diſtrahendum. Carolus Flandriæ Comes Tamardum è gratioſiſſimis aulicis alendis è fiſco egentibus præfecit; Ipſe cum loculos in popularium cætum prodibat, circum templa obambulans, ſtipemq; ſua manu mendicis liberaliter etogans, Dardaniõrum, eorumq;, qui annonam flagellabant, & clauſis horreis frumentum ſupprimebant, nequitiam compreſſit, apertis Conditorijs, triticoq; in egenos diſtributo; Quamobrem adeò carus fuit, vt caſum à perditis hominibus corpus, quiq; tanquam ſanctas reliquias venerarentur, aliquid deniq; capillorum, vnguium, & veſtimentorum domeſtica quadam religione aſſeruarent, colerentq;

Quod ſi verò ſecuritatæ aliquod præſidium ab exaſperato populo ſibi parare contendit Princeps, temerè quidem, id ſibi perſuaſum habebit, quin potius certiſſimum tui interitum videbit. Carthaginiẽſes ſuperbè, & auarè Afris imperitabant,

mediam

Caroli Flã-
driæ Comi-
tis exemplũ.

Ab ex aſpe-
rato populo
nihil ſibi au-
xilij credat
Princeps.

mediam fructuum partem auferentes, tributa duplicantes, eos solum ministros comprobantes, qui à se longè clementia, benignitateq; in populos amandata grandem pecuniæ cumulum per vetitum quodq; nefas in ærarium intulissent. Quibus rebus factum est, vt plerèq; ciuitates seditiosæ militem contra ipsos armarint. Ob eandem causam ab illis Hispani defecere. Etiã Romæ suspecto Senatus, Populiq; Imperio ob certamina potētum, & auaritiã Magistratum fessa Respublica in vnus potestatem concessit. Gallis potissimum auaritiã cæteris præ omnibus causis fatales fecit Siculas Vesperas, & Ludouico Sfortiæ Mediolanensem ditionem abstulit. In Gallijs Carolo VI. Regi rerum venalium vicesima pars indicta erat tributi loco, quod onus, tanquàm grauissimum vrbes detrectantes, ita Regijs Ministris semper aduersabantur, vt tandèm aliquandò in desperationem adactus Populus se ad arma conuerterit. Cum Parisijs in foro olitorio foemina quædam narturtium venum exposuisset. Minister regius obolum postulat; muliercula adstantium virorum auxilium implorat. Concurso facto, exactor à turba oppressus, obtritusq; est. Inermis inde plebs, sed furore percita ad ædes publicas impetu rapta fertur. Deiectis foribus, arma, telaq; corripit, exactores, redemptoresq; quoscumq; vrbe peruagata deprehendere poterat, plumbeis malleis confecit; & sic ij infanda Regis auaritiã corruerunt. Pisani olim à Florentinis, quod omne negotiandi genus ipsis interdiceretur, & artes omnes, præter manuaras, exercere prohiberentur, defecerunt; nec nisi post multos annos, & immensos Florentinorum sumptus subigi potuerunt. Hispanis Mediolani occupationem facilem fecit truculentum erga Gallicum nomen odium, qui à militibus graua, & intoleranda perpeffi, cum nec Rex ob pecuniæ inopiã satis prouideret, neq; Præfecti obfisterent, incredibilis, quo Regem prosequi bantur, studij obliti, omnia sursum, deorsumq; volui, misceriq; cupiebant. Eadem tributorum acerbitas Gandau in Flandria, & absente Carolo Cæsare in Hispania periculosissimam seditionem cõcitauit. Goticus Daniæ Rex (Cotofredum Germani vocant) cum Friscos, oppressa libertate, fortunis cunctis ablatis, in turpem, miseramq; vitam adegisset, tributum quoq; annuū iniunxit, quod maximè fecit, ne diuturnius seruitus illa protraheretur; Edificium, cuius longitudo erat ducentum quadraginta pedum, duodecim paribus spacijs mole quadam diremptis distinctum extruxit, ad cuius caput Quæstor, cum tributum pendendum erat, considere iussus; ad cuius longitudinis extremitatem clypeus concavus ex ære locatus in quē singuli Frisiorum tributū soluturi nummū cõiiciebant, cuius cadentis sonitum si Quæstor ex longo interuallo exaudiret,

Singulare exemplum.

exaudiret, inſolutum cedebat, ſed qui iecerat alium, cuius non exaudiretur ſonus; alium maioris ponderis eodem conijcere cogebatur, donec tinnitus Quæſtoris aures feriret; Addunt, auri, & argenti uſu omni in corporis cultu uetito, ad uimineos torques, ſimiliaq; ſeruitutis extremæ argumenta eos lata lege redigiſſe, Præſectum dediſſe, qui in ſeruili obſequio, & operibus detineret, oſtium in ædibus ad ſeptentrionem unum habere iuſſiſſe humilius, quàm pro ſtatura corporum, cum ut iugum quotidie turpiter ſubire, tum ut exitum inflexo toto corpore Regem Panum ſeruiliter uenerari uiderentur. Quis ex nouis ſapientiæ Doctoribus non diceret, bene promiſum, ne animos tollerent Friſij. Omnia ad infringendos ſpiritus inſtituta erant; Sed iſde erectis talies ab iniurias ad libertatem animis, cum arma raptim unde quaq; collegiſſent, Danorum præſidia paſſim aut oppreſſerunt, aut ſinebus ſuis eiecerunt.

Magna regē
di ars.

Conſideren-
tur pabula
vli cumq; ex-
ponenda.

At quæ regendi ars; dixerit quiſpiam, ſi ſubditi nimirum tumidos gerant ſpiritus, Princepsq; ſua ope eos minimè compeſcere poſſit? Abſimilis profectò morbo non erit medicina. Ambitio, quæ ſæpenumerò immodicè inflat animos, eadem ſemper continet in fide. Suſpecti ſemper erunt Magnates, cum Populus iam ſatis ocij dulcedine, pace, ac annona allectus noua non meditetur. Ad illis morem gerendum facilè Princeps compellitur. Non deſunt dignitates, non deſunt legationes, quibus erga Principem tantum excrescit beneuolentia, quantum apud Procereſ perit opulencia. Subditus, qui beneuolum Principis animum in ſe uidet, qui in grauioribus negotijs ſuam impendi operam perſpicit, quem otuari Princeps non finit, ſpiritus quantumuis tumidos, ac elatos comprimit, magnificentiſſimos ſuarum facultatum ſumptus profundit, tantiq; nil aliud facit, quam cum maximo rerum ſuarum domesticarum detrimento pluribus negotijs detineri; ex quibus illa maximè Principis habetur, uilitas ut tutam, claram, illuſtremq; ſuam Maieſtatē maxima cum ſubditorum lætitia reddat; Attamen quamplurimi ſunt Principes, qui longè diuerſam adhibent rationem: ad excelfos enim dignitatum gradus ſubditos promouere dedignantur; ideoq; eorum animos conterendos, atq; infringendos curant, ſeditiones, inimicitiasq; perpetuò fouent, ut nulla quantumuis opulencia elati ad uiltiora aſſurgere contendant. At quàm tuta hæc uideatur ratio, ſanioris prudentiæ Politico diſcutiendum relinquo. Haud me fugit plures reperiri rationes, quibus ſubditorum ſplendori, nec non ſuæ incolumitati Princeps poteſt proſpicere, quam ſi tueri fataget, hanc à ſubditorum ſalute nequaquam ſecerni poſſe non ignorabit.

Quomodo

*Quomodo lenienda sint tributa, ne
inuidia sint obnoxia.*

C A P V T V I I I .

ASPERA per sepe tributorum vox popula-
rium auribus est, ita vt odiorum seges esse
videatur; Nullum enim, Iudice populo, peius
reperitur in Principe vitium, quam avaritia,
qua quasi sanguinem e venis, pecuniam vi-
delicet, exhaurit, & quasi alteram vulgi ani-
mam male perdit: summa igitur cura Prin-
cipi elaborandum est, vt in situm odiu, quoad
fieri poterit, emolliat. Plurimis autem fomentis id eum factu-
rum vides; Si in primis necessitatem proposuerit, facile ad
propriam salutem defendendam inducentur Populi, ac reme-
dium, quo longe imminentes plagas arcere valeant, libenter
adhibebunt. Vbinam Reipublicae, regnorumq; status sine tri-
butis est? Nulla profecto sine armis quies, nec arma sine sti-
pendijs, nec stipendia sine tributis haberi possunt. Quod si Po-
pulus reuict, suasio, aut violentia vtatur (Hac intelligo, cum
necessitas ab ipso Principe exordium non ducat, qui leuibus ho-
stiliu suspitionum ventis agitatus vndiq; tributorum procel-
las, ac tempestates commoueat) verum ista, potius, cum longe
melius sit impetrare, quam imperare. Suasio enim ab eo, qui
iubere potest, vim necessitatis sibi potest auferre, cum ad sub-
ditum nequaquam spectet de tributi aut iustitia, aut necessitate
disceptare; sepe enim, quamuis in occulto lateat, iusta est. Saepè
etiam cessasse videtur, quia certo temporis limite, continetur,
vel certe, quia, prout statutum erat, executioni non demanda-
tur, & nihilominus tributum non statim est iniustum, vel quia
alia causa exorta est, vel quia Princeps alijs actionibus, vel one-
ribus vexatus ab vno opere cessare cogitur, vt magis vrgens
aliud efficiatur. Curandum tamen est Principi, ne grandia ea
nimis sint, sed modica pro rerum scilicet copia, aut angustia,
tòdereq; pecus malit, quam deglubere; quod ne Tiberius quidè
alieni auri tenacissimus, crudeliumq; omnium Imperatorum
auarissimus voluit, cum huiusmodi tributa radices excidant,
ne recrescant olera.

Pro cuiuscumq; facultate imponat onera: Hinc Seruius apud
Romanos censum instituit; Prima classis centum milliū erat,
secunda ducentorum milliū, tertia, quarta, & quinta
maioris

Q 9

Vitium Auaritiae.

Quomodo odium emolliatur.

Necessitas vira.

Suasio prior.

Ne grandia sint tributa.

maioris ſummæ erat; Minor cenſus, ſeù ſexta claffis reliquam turbam continēbat; eandemq; prorsus rationem acceperant Athenienſes.

Semper inſit
Patrię com-
modum.

Quæ veſtiga-
lia indicēda

Patrię comodo non velato, quod Principis ærario, aut neceſſitati adhæreat inſtituenda arbitror, quanta tamen moderatione fieri poteſt; ne vltum tamen grauent, aut moleſtent. Si in merces communes, neceſſaria ſuē portoria nulla, aut exigua ſtatuuntur; in res inutiles, noxias, præcioſas, ſine quibus hoc vitæ genus, quodcumq; ſit, benè degitur, multa, & grauia, immò in ipſos artifices. Graui itaq; tributo eos, qui ſaccarum, aromata non neceſſaria; illecebrosas Indicarum deliciarum condituras vendunt, quàm maximè ciuitati prodeſſe videtur, nec minus dulciarios, & cupidinarios; qui bonis hominum moribus aduerſantur; grauioribus exactionibus tenuare iuſtum eſt. Quin purpuræ, iocalibus, auratis vaſis nunquam iniquum facile veſtigal imponet Princeps, cum melius pecunia ad iuuandam publicam vtilitatem, quàm ad deprauādos immodico luxu mores impendatur. Idq; præclarè Romanorum authoritate comprobatum habemus, qui Arabicis mercibus, vniõibus, & margaritis ingenia veſtigalia impoſuerunt. Hac mente fuit Alexander Seuerus, qui maximum quoddam linæariorum, ceteriorum, argentariorum, aurificum, ac aliarum artium veſtigal inſtituit.

Erufcatores
ac alij id ge-
nus amouē-
di.

Cum autē tributa per harpyas, vel hyrundines verbo augeantur, quæ pariter labores populi verbo augeant, ſudoresq; in ſua præmia vertant; ac in Principem odia, ac execrationes concitent, ſummam adhibeat diligentiam, vt, quæ de ſe apud populū ſpargantur; querelas ſciat; Quapropter à procuratoribus rationem exigat, atq; ad amuſſim, quid à ſingulis ſit impenſum, deſcribit iubeat. Quod ſi aliquem inuenerit, qui plus iuſto exigerit, tanquàm proditor Principis puniatur; quod non modò de pecunia magnitudine, ac rerum intelligo, ſed etiàm de moneta, quam aſperam ad libellum cum ſtudio exigunt, nec cõmuni precio, vt pauperes vix inuenire nummos, quos habent, furibus illis idoneos poſſint. Verùm contra hos omnia regna clamant, & illi tamen magis ditescunt. Satiſ opinor, vt ad certos à populo delectos viros integræ fidel deferantur omnia, illiq; præſente Magiſtrato Principi tradant; Hoc conſilium iam prolatum fuit in Gallia regno, cum quidam eius regni Populū Henricum Secundum ſupplices deprecari fuerint, vt aliquorum fraudatorum, ac inficiatorum impudentiam remoueret, hac prius conditione firmata, ſe integra fide ad diem omnia tributa repræſentaturos in eam etiàm regni partem, quam Rex designaret, delaturos. Plurimùm apud Regem valuit hoc conſilium, ſed

sed fucatis argumentis à sententia abductis, ærarium, & subditos coactoribus reliquit agitandos, nam non modò plus exigebant, sed minus etiàm reddebant, Regi, & Regno ex æquo infidi.

Insupèr non tantùm proprium Principi commodum est ante oculos habendum in indicendis tributis, verùm à iustis nulli immunitas concedenda; Id enim pluribus rationibus poterit evenire, si Princeps alicui tributũ remittat, quòd cum vlla absq; iusta causa faciat, partim prodigalitate, partim iniustitia delinquet, quia Rempublicam debito præsidio priuat; quòd posterius genus causæ maxime locum habet in eo vectigali; quòd non Principi, sed Reipublicæ est persolvendum. Si verò certũ quiddam, ac limitatum vectigal toti Reipublicæ, vel civitati sit imperatum; non potest Princeps aliquos eximere, cæterisq; graviora onera inferre; Quamquam enim singuli modicum sentiant detrimenti, omnes tamen læduntur, immò omnibus contra ius summa imponitur; atq; ex eo peccatum oritur; nam si quis per metum ab incolis alicuius ditionis ceterum extorqueat; quamvis multitudo illa sit, vt singuli tantum denarium pendat; iniuria tamen est gravis, atq; ad centum aureorum restitutione cogitur; Plurimam igitur refert huiusmodi privilegia non permittere. Quòd si importunis quorundam precibus impelli quodammodo Princeps videtur, ipse vel suam ostendat obligationem, vel de privato patrimonio damna compenset, Idq; ob eos Consiliarios moneo, qui Principes ad plurima tributa exigenda semper excitant, & cum ad rem ventum est, quorumcũq; onerum vacationem pro suis agris impudentissimè exposcunt, licet demum nouo scelere huius criminis turpitudinem redimere videantur, nam in tributis colligentis id agunt, vt aliquid pro Principis honorario supersit, quòd deinde ipsis donatur, qui ex suis prædijs vectigalia persoluisse gloriantur.

Est & aliud, quòd à Principe exigì videtur, cum scilicet cesset tributorum causa, cessent & tributa, ni alia causa suppeteret; nam quæ Principi ad sumptus, & pro laboribus dantur; libera manent. Damnable omnino causa tributi, cum causa cessarit. Illud certum est, tributa siue bene, siue malè Principi erogata, si propter suos labores, ac vigilias pendantur, de illis sine iniustitia posse disponere, dummodo suo oneri satisfaciat, gubernado, ac defendendo Rempublicam. Alioquin si in hoc deficiat, iniuste hæc tributa accipiet, ac retinebit, quæ propter officium dantur, & tanquam operis merces sunt, quam iniuste accipit, qui nõ laborat. Si verò de tributis ad Reipublicæ opera communia impositis loquamur, hæc in talia opera impendi debere omnibus liquet, alioquin commisit fraudem, & iniustitiã, quæ potius in

Nulli à iustis tributis immunitas concedenda.

Huiusmodi privilegia minime permittenda.

Cessanti causa tributorum cesset, & tributum.

Qq 2 illius

illius acceptatione, ac retentione, quàm impositione est. Hæc enim esse iusta potuit, si reuera causa suberat, postea verò acceptio, vel retentio ex debiti vsus defectu fit iniusta. Necessè igitur est, ut in opus, per quod impositum sit, tributum expendatur, cum illius tributi Princeps non Dominus, sed dispensator potius debeat appellari,

Multum quoq; tributorum inuidia minuetur, si Princeps fundos patrimoniales, & quicquid in domestica eius hæreditate est, colli iubeat, & inde ad redactas opes vectigalibus iungat. Quam curam hodie hæc popularis pecuniæ ratio, atq; fiducia penè euerit; negligi enim Patrimonia illa Principum tam angusta, aut laboriosa, aut deniq; ad priuatam sortem accedentia incipiunt, mox in gratiosos homines diuidi, pignori dari, veraq; aut simulata emptione excedere. Ita innocentissimū viuendi genus omittit de suo vectigali, illudq; tributorum instituunt præda proximum.

Hæc itaq; tributa cum tanto labore, ac sæpe Populi summo clamore erogentur, summo openitendum est Principi, ne vulgo, precibus, gratiosisq; viris aut donentur, aut ob aliquam imminuentem necessitatem, quæ ex Principis ipsius culpa promanare aliquo pacto aut oppignorentur, aut vendantur; Præter enim quam quod summum contra se odium excitat, cum in alienos vsus pecuniam collatam in ærarium conuertere, aut summa necessitate coactus tributa pignori dare fuit, successores Principes in summas angustias ita redigit, ut sæpe pro suis redimendis redditibus plura moliri consilia, totumq; Imperium à fundamentis propemodum conuellere coacti sint. Hoc optimè expertus fuit Henricus Tertius Castellæ Rex, qui cum tam excelsi esset animi, ut ætatem omninò excederet, vectigalia à Proceribus occupata commendabili posterorum memoriæ exemplo liberavit. Burgijs, quæ vrbs in veteri Castella est, minor annis morabatur, sedq; aucupio coturnicū oblectare solitus erat, Accidit, ut cū ad multā diē aliquandò in Aulā rediret, fessus mora, fessus labore, nihil obsonij paratum, esset, ac appellatus ea de re regius obsonator, renuntiarit, non tātum pecuniam regiam, sed fidem etiā consumptam; Rex tū temporis, doloris sensu ementito, arietinas carnes emi iubet, ex ijsq; & captis coturnicibus prandium omninò parari. Audit interea meliori conditione Regni proceres vti, cum quotidie mutua, ac lautissima conuiuia apparerent, quacumq; alia curæ soluti, certarentq; luxu, ac splendore mensarum, Postera die Rex vindictæ cupidus fingit se graui morbo implicitum teneri, & suprema mandata se velle dare; Ea denuntiatione proceres festini, ac pauidi in arcem conueniunt, qui exclusis famulis, ut erat iussum, admittuntur, ibiq;

Minimi donada gratiosus viris, & que causa,

Considerandi exemplū Henrici Castellæ Regis.

eo tenante, ad multam diem consistunt, morę causam mirantes. Rex tandem ad proceres cataphractus, districto ense, ingreditur cum trepidantibus eo aspectu omnibus assedisset, irato similis, toruo aspectu rogat ex proceribus, quot Reges singuli in provincia vidissent, quibusdam duo, alijs tres, aut quatuor, ut cuiusq; erat ætas, respondentibus. Quod dicitis, inquit ipse, verū quidem est, cum ego hac ætate viginti nihilominus in Castella Reges nouerim. Mirantibus dicti causam, dubijsq; diū animis, quorsum, hæc casura essent; Vos, inquit, vos omnes Reges estis, Regni arcibus, & copijs occupatis, mihi inane nomen, sordes, & egestatem reliquistis: An ne opportunè factum censeatis, si singulis vestrum omnium capitibus regiam meam dignitatem reddimam? & cum, quæ ad supplicium requirebantur, parari, effetriq; iubet, contenta vocè lictores, militesq; sexcentos, quos secretò ad horum insidias collocauerat, euocat; Qua audita voce, cæteris ingenti percussis timore, Toletanus Archiepiscopus, ut potè qui magnæ erat mentis, ad pedes suppliciter procubens, lacrymis toto ore manantibus, veniam precatur. Cuius exemplo commoti cæteri idem pariter consiliū susceperunt, quem animi sensum cognoscens Rex supremo supplicij metu territos, ac supplices penæ sententia absoluit, ea tamen conditione, ne quisquam ex arce ante vnum, aut alterum mensē dimitteretur, quo temporis interuallo arces, & vectigalia omnia sibi tradi iussit. Ex quo factò præclare se supra annos animum, curamq; ciuilem gerere ostendit.

Verum nec minus elaborandum est Principi, ne in voluptates tributa absumantur, quàm in luxum Procerum; Publicum est enim non Principis patrimonium. Exactam itaq; pecuniã cum artificiosa quadam parsimonie ostentatione in publicam utilitatem erogare decet, ut videant gentes, non eam perluxu, & ignouiam prodigi. Sed cum fiat plerumq; ut malè extorta flagitiosius consumantur, perpetua necessitate tenentur Principes nonnulli sæpè nouis edictis Populorum facultates exhaurire. Indè enim nostra, aut auorum memoria plures Principes reperti sunt, qui sæpè in externis regionibus pecunia carentes, militem suum in hybernis, vel præsidio retentū ex ciuium suorū expilatione, & vicini agri depopulatione alere solent. Indè quoq; orta est consuetudo, singulis ciuium adibus vnum, vel plures imponere, quos illi cibo, potu, nocturno lumine, & pro iumento feno, stramine, & auena sine pretio instruant. Mos hic tanta acerbitate in aliquibus ciuitatibus inualuit, ut penè incredibile sit, quod illorum tempore memorant scriptores. Milites per ciuium domos distributi non modò Patres familias ad victum sibi quotidie lautum, ac delicatum suppeditandum,

In voluptates ne tributa absumantur.

verum etiam ad pecuniam cogunt. Quæ cum intoleranda sint, non nisi clandestina ex vrbe fuga (quippè palàm non licet, cū milites suspectos domi eū Coniugibus, ac liberis vineiunt) vitari non possunt. Quamobrem tabernæ, atq; officinæ clausæ sunt, & vbi olim frequentissimi erant ciues, mæsta apparet solitudo, quodq; deterius est, sæcultur in absentes; quorum bona, si vocati non comparuerint, præconis voci subiiciuntur. Et quod temporum necessitate, & sæculi ab antiquis longè diuersi conditione id se facere nonnulli Principes excusant, hanc excusationem non ab omnibus probati crediderim. Aliquid ex nimio illo Principum luxu detrahatur; effusa illa in gratiosos, & adultores pecuniæ publicæ profusio temperetur; insatiabilis Quæstorum, Ministrorumq; auarities coërceatur; nunquàm ita decrunt pecuniæ, quibus non modo debita militibus stipendiâ erogentur, verum etiam in magnificentiæ, ac cæteris Maiestatis ornamentis planè satisfiat. Hæc ad eò infelix est nostra, aut superior ætas, vt non protulerat viros Principes, quibus cum equa frugalitatis, ac liberalitatis modum haberent, ad exercitus sustentandos, & vltros in quacūq; arte præstâtes præmijs afficiendos, ad regiâ pariter munificentiam exercendâ sūma pecuniæ vis suppetierit. Cosmus Magnus Etruriæ Dux debilibus noui Imperij inijs, difficillimisq; temporibus, & exhausto ab antecessore suo arario, cum in suam, Caroliq; Imperatoris rem perpetuos sumptus fecisset, sibi tantum potuit retinere, quantum non soluendis modo integris stipendijs, sed etiâ præmio afficiendæ virtuti sufficeret.

Quomodo
sonatur tri-
butorū acor-
bitas.

Inexpugna-
bilis est ino-
pia.

His profecto artibus tributorum necessitas facile posse leniri videtur, quas si Prudens Princeps rectè in vsum traducere voluerit, subditorum beneuolentiam sibi comparabit, sanoq; consilio præcauebit, ne in eum impingat scopulum, vt videlicet sub publici boni velamine suam habendî auri expleat cupiditatem, illudq; cum non fugiet, quamuis suasiōe, & violentia armerur Princeps, inexpugnabilem esse inopiam. Marcus Aurelius Antoninus cum vestuta oppida diruta videret; omnia solitudine repleta, rarosq; incolas, remissis vectigalibus, omnia restituit. Illud tandem cordi infiget Princeps, nunquàm maius periculum, quàm cum propter tributa popularis tumultus excitatur. Hunc scopulum si declinabit, summæ felicitatis portum incolumis attinget.

Odius,

*Odiū, ac metum præcipuas esse causas
exitij Imperij, Et quid agendum ne
Populo odio subijciatur.*

CAPVT IX.

Nūsus Populo Princeps certissimo vt plurimum omne extremum totius Imperij exitium, præfagit. Quò enim secretiori in animi sede odium latitat, eò etiã faciliore ratione insidias molitur; beneuolentiã paulatim e ciuium animis expellit, cuius vi, quemadmodum in debito erga Principem obsequio continebantur omnes, ita eius defectu ad quemcumq; etiam prauam libertatem dissoluentur, parendiq; desiderij immemores non solum ad leges negligendas, verum etiã ad euertendas, perfringendasq; propèrissime reperiuntur. Corruptelarum illecebris ita animos ad offensiones disponit odium, vt cum opportunum ad captandas occasiones se se tempus obrulerit, præstent; quæ effrænatis animi cupiditatibus aliquo pacto valent satisfacere. Quid Iulium Cæsarem, ceterosq; etiã Principes exitialibus malis præter odium prostrauit? Illum, inquam, Cæsarem, qui tot, tantisq; bellicis laudibus celebratus hostium furorem perfregerat, imperijq; fines longè, latèq; produxerat, tandem ob suspicionem affectati Imperij Romanis exosus, ab amicis, atq; necessarijs sine vlla perfidie suspicionè trucidatur. Non absimilis pariter exitus Domitianum Cæsarem consecutus est, qui ob nimiam arrogantiam, ferociamq; cunctis terribilis, & infestus, amicorum, libertinorumq; conspiratione simul & vxoris tandem oppressus est. Fallitur profectò Principum quisq;, qui veras diuitias præterquam in obsequiosa subditorum beneuolentiã collocat. Stipantia satellitum agrina Principem minimè possunt tutari, nisi illi ipsi, quos regit Princeps, animum imperanti, beneuolentiãq; accommodent. Quippè ij diu demum, tutoq; longius Imperium suum producunt, qui non metum ex crudelitate, sed amorem ex bonitate ciuium suorum animis instillant, neq; enim, quos seruire necessitas coegit, sed quos obtemperare sua quemq; voluntas adigit, ij sunt in agendo, patiendq; à suspitione omni, assentationeq; liberi, nunquam Imperia obtreçant, nisi violètia quadã agantur.

Odiij vis:

Vis amoris:

tur, Contra verò Principes illi, qui facinorum ſuorum conſcientia ducti ſubditorum amorem ſe minimè ſciunt mereri, nõ tutò imperitant, ſemper in continuo metu verſantur, in carcere ſe quodammodo includunt, nulli fidunt, non liberis, non vxori, Vnius odij cauſa perire Caligala, Nero, Vitellius, qui tot ſtipati exercitibus, mortis tamèn periculum communi omnium ciuium odio concitatum non effugerè. Illud certum eſt, ſi vna cù odio ſeruilis quoq; ad ſit metus, poſſe ſe tutò imperare; Verum ſi diſſita erit ſocietas, timorisq; loco contemptus ſuccedat, odiũ intra ſua quaſi concludum clauſtra erumpet, ſtatimq; à querelis ad iurgia, ad obtreccationes, atq; ex his ad inſidias, & oppreſſiones deuenietur; & ſi commune hoc erit, malignum certè cõiurationum, proditiõnumq; ſubditorum erit fomentum. At qui poterit Princeps in hiſce rerum variarum turbationibus quieteſcere? Quomodo fidendum militibus, ſi nimio odio ab ijs ſe haberi putet?

Non nemo ex Gallia Regibus fuit, cui communis ſubditorũ odij conſcio vni ſe arci includere proprium fuit, nulliq; amico, licet fidiffimo, præter Medico fidere, à quo nec ſe tutum rebat. Nec mirum, nam quos aſſiduè malè actæ vitæ conſcientia lancinat, tranquillos, pacatosq; nunquam vitæ dies agunt, etiamſi benè inſtructo vndiq; armorum præſidio ſint ſtipati. Immo plerumq; maior ab his timendi anſa datur, cum non rarò tales ab his, quibus vnice ſe crediderant, perfidè iugentur. Ità enim Antoninum à Martiali corporis ſui cuſtode confoſũ tradunt; Alexandrum Magnum à proprio Miniſtro Caſſandro veneno ſublatum, aliosq; eiufdem rationis complures homines, qui licet potentes armis, ſimilem tamen interitum effugere nunquàm ferè potuerunt.

Quomodo
rationes eui
tandi odij ex
cogitentur.

Itaq; cum odium Imperia euertat, non tam facile huius vitandi rationes excogitantur, niſi præcognitis cauſis, quas plures eſſe, Auaritiam nimirum, ſuperbiam, crudelitatem, ac libidinem aſſerimus, non immeritò opportuna aliqua remedia annumerantur; Quorum inter prima humanitas adſcribitur; eam amplectatur Princeps, ſi quidem ſecuritas ſecuritate paranda eſt; Populi benè regendi artem benè noſcat, atq; ità eum gubernet, vt ſubditorum animos in ſui amorem rapiat. Eandem enim ſemper artem à Principe ſeruataſi velim, ſi populum ferocem regendum præmanibus habeat, quam Equiſones in tractandis, & domandis equis ferocibus ſolent adhibere. Nam qui equos domant, eis primum ablandiuntur, & moliffimè tractant, vt aſueſcant fræno paulatim, & ephippio. & patientiæ inducendã ſolearum ferrearum, atq; primum dulciter tractatos, & releuatos pedes alicuius lapidis icu leui percutiunt, & ſic quotidianis illis

Optima cõ-
paratio.

illis exercitijs, & ictibus iam adimunt omnem timorē, & affue-
 scunt ad ictus mallei, vt possint soleæ clauis adiungi, dehinc frē-
 no parare docentes, & perito sessori; Alioquin si imperitē quis
 equum rexerit, erratum ferox equus vindicat, suumq; sessorē,
 quicumq; sit, deicit. Populus item, si prima fronte, subitōe
 adigatur ad iussa exequenda, fluctuat, æstuat, & satagit excutere
 Imperium; Vbi autem humanitate, ac beneuolentia, & veluti
 ex causa, & ob suam vtilitatem gubernatur, obsequētissimus
 efficitur, paulatimq; oneribus, & ob diuersas, easq; necessarias
 onerandus est; Alioquin furenti excandescit animo, tiranni-
 dem se subiturum pertimescens, tuncq; nisi fræno durissimo,
 immò ferreis obstringatur catenis, egrè obtemperat, atq; se in-
 dè soluendi, atq; expediendi ab illa vi nullam aut leuissimam
 aut grauem prætermittit occasionem. Consultū ergo sit Prin-
 cipi, si se moribus Populi ad tempus, vt diū regnet, accommo-
 dauerit, non quidē vt Populo onera imponat, vt quidam sua-
 dent, sed vt cognoscat, quæ decent, & leges proprias, ac decen-
 tes ferat, qui nisi Populi moribus conueniant, perperam fe-
 runtur.

Principis semper ante oculos obuersetur Iustitia, Mirum est,
 quàm graui opprimantur dolore præstantissimi, ac dignissimi
 viri, cum ad emeritos honores se nunquàm à Principe vident
 euectos, immò ab omnibus rebus repulsam pati. Hoc autem
 non incommodè poterit euitare, si honoris cupidos minimè
 depresserit, sed si digni aliquo modo fuerint, promoueantur; si
 verò indigni, iustis, & dulcibus remedijs contineantur; si suis
 commodis non fraudetur multitudo, si Magistratus inter se
 odia, ac factiones nutrire prohibeantur, nam indè magnæ con-
 tentiones in Populo, clades, ac ciuilia bella solent exoriri, ideò
 ab initio pullulantia iurgia opprimi debent. Colat insuper
 Clementiam; saluum enim Regem in aperto Clementia præ-
 stat, nullumq; est odium, quod eum deturbet. Haud immeritò
 prudens illa Augusti Cæsaris Liuia maritum hortabatur, vt reis
 insidiarum veniam, ac impunitatem daret. Non solo gladio
 omnia, iniquit, conficiuntur, sed vt corpus alicuius abolere po-
 test, ita cæterorum animos à cædis auctore auertere, qui quidem
 non propter supplicium sumptum vindicem amare, sed ob me-
 tum mali odisse solent. Contra, quibus delicti venia est dona-
 ta, penitentia ducti beneficium lædere in posterum verentur,
 sed spe consequendi maiora præmia cum officijs colunt. Itaq;
 si Princeps amari cupit, inhibeat dextram. Laudis est à cæde
 intactum tenuisse ferrum; sit apud eum parsimonia etiàm vi-
 lissimi sanguinis. Facilis sit animus, & pronus ad veniam, & si
 quodammodo necessitate coactus ad supplicium aliquando de-
 uenerit,

Iustitia sem-
 p vnca Prin-
 cipis.

uenerit, id efficiat, ut omnes intelligant, eum non tam delicta uelle punire, quam tollere. Quibus profecto remedijs quacūq; tollentur odia, quæ contra Principem uaquam poſſent excitari.

De Contemptu, cauſa euerſionis Imperij

Quasq; ob cauſas contemnatur Princeps.

C A P U T X.

Contemptus
virulentum
malum.

Conceptus
prauī effe-
ctus.

Cauſæ con-
temptus.

I. quis graue, ac virulentum malum odium merito duxerit, contemptum longè grauius, ac læthalius affirmabit. Quod enim oleum flammæ, sulphur incendio, hoc contemptus efficit, cum odio semel tantum fuerit coniunctus. Istud enim clandestinum est, ac proinde minus audax, ac ille faces aperte profert ad audendum, efficitq; ut quæ plurimum retinetur, osor metum incuriat, & non cogitet iam, sed audeat, ac tentet. Ille profecto est, qui potentiorum ambitionem excitat, saltè facinoris facilitate, & magna molienda stimulat, reuerentiæ frænum penitus obterendo. Ille est, qui Symmetriam inter caput, subiectasq; partes penitus tollit, Rempublicam plurimis motibus perturbando. Hic ille, qui tanquã uenenũ non inficit modo, sed Principis extinguit auctoritatem, opinionemq; quam erga Principem subditi gerunt, veram totius Imperij animam, quodam modo exanimat. Quæ enim vis tot hominum millia erga Principem senem, claudum ab obedientiam tam facile adegit, quã auctoritas, ac reuerentia? Quæ cauſa Imperio vires congerit, nisi omnium subditorum conspiratio, quæ ex sola reuerentia, ac Maieſtate Principis ortum habet? Si igitur ex nimio contemptu inualeſcit odium, si ambitio suos fines non reperit, si inter caput, & membra non ea, quæ deceat, est dignitas, si auctoritas pessumdatur, Principatum etiã miserrime collabi, ac euertere necesse est.

Verum cauſas, quibus contemnatur Princeps, commodius perpendamus, si scilicet ijs animi, fortunæ, ac corporis bonis expoliatur, quæ utiq; si præclara ei fuissent, summæ auctoritatis Principem constituerent. Quod ad animi bona attinet, plura

plura ei erunt dedecori vitia, quæ pariunt contemptum; In primis illa se se offert libido, vitium certè, quo nihil deterius: Hæc enim omnes altas, excelsasq; cogitationes Principis animo deturbat, ad turpia tantùm inclinat, ac deprimit, quæ eum varijs, summisq; detrimentis obiectant. Hac de causa in summum subditorũ suorũ cõtẽptũ cecidit Tolomeus Filipatorus Aegypti Rex: superiori ætate duæ Aphricæ Potentissimæ Vrbes à Fessarum Rege defecerè, cum Præfectus sponsam alienam Regis exemplo rapuisset; quo statim occiso, Fessarum Rex Abusagita à domestico seruo cū sex liberis cesus est, quod eius vxori stuprũ intulisset.

Angusti animi, & parui demissio alterum vitium; quo Princeps vilis, abiectusq; redditur, subditiq; ad obfistendum Principis volũtati audaces; immò hi audaces, ac bellicosi eum è summo Imperij statu deiiciunt. Idcirco Theodatum expoliarunt Gothi, Regemq; Vitigem elegerunt.

Tumulentia non minor contemptus causa. Principes, quæ voluptuariam vitam traducunt, ij certè facillimè despiciuntur, plurimasq; suæ perniciæ fouent opportunitates. Similis fermè causa Basilium de inferenda nece Michaeli Orientis Imperatori monuit, cum enim Michael vino in cæna obrutus torperet, somnoq; profundissimo oppressus iaceret, egressus cum Coniuratis claustra cubiculi Imperatoris perfregit, æ fores à Cubicularijs claudis possent, deindè cum Coniuratis aduenit. Ijs autem, qui ante cubiculum excubabant, percussores aditu prohibere conantibus, orto tumultu, Imperator experrefactus vulneratus est cumq; vino in vtramq; partem toto corpore vacillans, ebrietate impediẽte, fugere non posset, & ideò miserandũ in modum euulsus iaceret; in eum alius quidam ex Basilianis vitere adhuc conspicatus insiliit, ensẽq; tam violenter in eius pectus adegit, vt ventre etiam traiecto, intestina omnia effunderentur. Romani à teneris anhis vsq; ad trigesimum quintũ ætatis annum vino abstinebant, neminiq; quantumuis natalibus claro per id tempus modicus quidem vini vsus concedebatur. Experientia enim constat, nimio meri vsu rationis vsum retundi, sine qua rectè nihil, siuè consultè fieri vnquam potest.

Lenitas ea pariter est, quæ ad cõtẽptum amplissimum aperit aditum. Mitis enim plus æquo Princeps, ac indulgentior; asperiores profectò ciuium animos reddit; qui videlicet impuniti; ac liberi, manus quotidie exitium moluntur, ætq; in nouũ, audaciusq; flagitium irrumpunt. Quid enim metuerit ille cuius nunquam iugulo ob commissæ scelera euaginatũ fuerit intentatus? Romanus Consul Caius Lelius rerum ciuiliũ peritia cæteris licet longè præstaret, ineptus tamen ad Dictaturæ digni-

Demissio animi contemptus causa.

Tumulentia.

Lenitas.

dignitatem accipiendam uisus est, cum ad supplicia lenior, ac remissior, quam Dictaturæ gradus exposceret, uideretur. Verù Henrico Tertio Legronis, & Castellæ Regi magis exitiosa fuit lenitas, quippe, dum nimia animi lenitate noxios vulgò grassari patitur, regiam auctoritatem, ipsum Imperij fulcrum amittit; Quamobrem reuerentia in Regem à ciuibus omnibus facile excussa, & ipse quoq; è summo dignitatis gradu submotus est; atq; in eius locum Elisabeta Ferdinandi V. Regis vxor, ad regimen satis & aptior, & fræuorior subrogata.

Alia maior
Contempus
causa.

Cōtemptus etiam quam maximè Principi oberit, si ex aliorum arbitrio Reipublicæ administrationem gesserit, & quasi precario imperauerit. Hoc enim est Principatus vim debilitare, atq; penitus resolvere. Namq; ea demum est imperandi ratio, ut non aliter constet, quam si uni reddatur. Ij itaq; contemnuntur, quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Alphonsus inclitis Aragoniæ Rex, perabsurdum sibi uideri dicebat, Reges ab alijs regi, Duces ab alijs Duci, nonnullosq; arguebat Principes, & magnates, qui cum Imperia sibi vindicent, alieno tamen reguntur consilio, immò ex Consiliariorum arbitrio ita dependere uidentur, ut horum auribus audiant, horum ore loquantur, horum deniq; uoluntate eminentiores gradus, ac dignitates distribuantur. Adhæc si Princeps sublimiores honores, eosq; diuturnos subditis contulerit, hi semper in prius quoq; uetitum præcipites ruunt. Blandientis fortunæ aspectu non omnes cum uirtute excipiunt; longius, ac diuturnius Imperium plurimos attollit, atq; ad res nouas semper impellit. Perutilis profectò est breuissima summi Imperij potestas, potentia enim sapè multū fracti, neglecto Imperio, Imperatores euasere; Seianus à Tiberio, Perennius à Cōmodo, Plautianus à Seuero per quoscumq; potentia, dignitatisq; gradus in sublime euecti nefarijs flagitijs Imperium inuadere tentarunt. Præfecti Aulæ in Gallia, quibus summa totius Imperij administratio à Regibus commissa est, tandem ipsos Reges propulsarunt, sibiq; Imperiū retinuerunt. Verùm qui tanta pericula in hac rerum uicissitudine (dixerit quispiam) poterunt euitari? Apud Athenienses suffragiorum quoddam genus erat dictū nomine ostracismi pluries repetitum; Aliud simile erat, quo ob easdem causas Syracusij utebantur, quod tamen nomine Petalismi appellabantur. Alia remedia prætereo ademptionis nimirum potestatis, Magistratus tempore præstituti, oppositionis aliorum Magistratum, retentionis filiorum, eorum uidelicet, qui ad dignitates promouebantur, cum hæc iam alijs demonstrata pateant. Citissimè tamen adhibendum à Principibus est remedium contra huiusmodi magnatum ambitiones, antequam uires, & radices firmiores

Quomodo
tanta pericu-
la possunt
euitari, uide-
licet contra
potentiores.

firmiores agant: Nam ubi se detectos, vel suspectos esse cognouerint, quæ meditari cæperant, celerius perficere conantur cum quia eadem ambitione impelluntur, tum etiã, quia periculum sibi capitis metuentes, quasi desperati, ac omninò perditii homines maiora audere coguntur. Hac tamen in re Principem minimè præcipitem velim, ne solis denuntiationibus deceptus, temerè in fontibus sublati; illos postea desideret, ac requirat. Id Alexandro Macedoni, qui impiè probos viros sublato inter viuos serò optabat, sed frustra.

Quam caute
agendū Prin-
cipi.

Deformitas, senium, infensa valetudo, quid non contemptus in Principem concitat? Turcarum Imperator Mahometes diuturno oppressus morbo in curru quodam fabricato se continebat, ne, quàm esset macer, videri posset, atq; etiã ne sui contemptus aliquis ex eo oriretur. Ludouicus XI. Galliarum Rex post diuturnum in orbem Turoni se totum abdidit, adeo ut vix à quocquam (familiares enim omnes à se longe remouerat.) conspiceretur, omnium animos sibi infensos suspicans, & valdè metuens, ne Imperium sibi adimeretur. Nouerat enim multorum Galliarum Principum mentes sibi hostiliter infensas, & ex reliquis ordinibus plures esse exacerbatos, cum priorum Regum nemo, ut ipse, Galliam tam asperè afflixisset. Sanum tamen consiliū est, ut promptissimum præferat animum Princeps, rebusq; gerendis etiã idoneum. Indecorum non est, tremulis esse manibus, vel pedibus, mens modò firma sit, & integra; infirma licet corporis valetudine vexaretur Iulius Cæsar, Ducis tamen munia strenuè obibat. Scipio lecticula in aciem illatus, acerrimè pugnavit, nec in ancipiti diu vexata est victoria. Alij fuisse quoq; nostræ ætatis Duces, qui licet infirmi, attamen lectica vehi voluere, ut pugnantis militis animum ad generosa quæq; peragenda concitarent.

Alle confide-
rantur causæ
contemptus.

Alia sunt, quæ fortuita quamuis sint, contemptum tamen afferunt, & primum quidem filiorum orbitas, & tamen illud certum est, non validiori munimento consistere Imperium, quàm magna liberorum manu. Id præclarè Alexander Macedo intellexit, qui tamen orbitatem despectam cognoscebat. Secundum locum contemptiois obtinent aduersæ fortunæ casus, cum enim Principi omnia prosperè eueniant, quisquis suis certat obsequijs, at si infelicia, aduersaq; erunt, iurgijs, ac obtreccationibus eum excruciant; Militum deinde, pecuniæ, auri, amicorum inopia, ac egestas. Absq; militum præsidio Princeps contumaces subditos vix frenare potest, absq; pecunia sordescit, ac deniq; absq; amicis despectus, inuisusq; vndiq; habetur. Apud exteros magis opinio Principatum virium valet, quam animi roboris Principis, cum desint, quæ timorem incutiunt:

Alia confi-
deratur for-
tuita.

R r inter

inter subditos verò, tenues quantumuis sint Principis vires, semper metum inferunt, cum etiã exiguz nihilominis opprimere possint.

Alie consideratur causa.

Plurimz aliæ possent recenseri causæ, quæ summum inducunt contemptum; si Princeps ex genere ortum suum ducat, minimè virtute, & claritate præstanti; Tanta ex hoc oritur præsumptio, vt sobolem similem esse facillimè quisq; crediderit. Nec minor erit contemptus, si aulam Princeps viris nullis animi dotibus præclaris intruxerit, qui sanè sint numero plures, at virtute nulli, Si in aula degat, quæ suæ amplitudini minime respondeat; si iniurias maximè Imperij exordijs intentatas non propulsarit, & quo tempore maxime alicuius subditi audacia obstiterit. Tam graue incommodum nequiequam euitabit Princeps, si ex suis leuibus, & insullis actionibus eam in subditorum animis imprimat opinionem, aut animo se carere, aut opportunas non subesse vires, quibus sibi illatas iniurias valeat vlcisci.

Alia despicentiæ causa.

Subditorum voluntas non facilè ad id, quod debent Principi, obsequium propensa summoperè hac in re obest, vt omnia admirationem, ac metum adimentia, ex quibus oritur illa reuerens opinio, quæ de eo habetur, Principem ipsum despicentiæ committunt; Non tamen suaserim pænarum rigore, neq; sæuiori lege conseruandam hanc maiestatem, at sola vitæ suæ ratione firmandam consuerim, non sui conspectus infrequentia, non quadam morum duritie, verùm aliquali Maiestatis, ac lenitatis coniunctione, quibus beneuolentiam, ac auctoritatem retinebit; si secus fecerit, odij saltem, si non contemptus scopulum non euitabit.

Non semper ex hoc contemptu oriuntur euersiones.

Ex his tamen omnibus contemptus generibus non semper oriuntur euersiones. Ille solus hanc sibi param vindicat, qui omnem obedientiam, omnem metum penitus adimit. Quò enim plures, ac maiores sunt contemptus causæ, & quò diuturniore tempore Princeps per huius tramites pedem figit, eò semper maiori contemptu vilescit; ex primo illo contemptu, ex perenni quasi fonte, partium subiectarum impudentia, quæ ad mutuas offensiones prorumpunt, Ministrorum parui pensio, Principis mandatorum irrisio, contumacia, proditio, ac coniuratio promanabit. Ex his gradibus tres mutationum rationes emergunt, quæ contemptum pariunt, videlicet factiones inter nobiles ex modica Principis auctoritate exorientes, qui exterorum auxilia summa cum iactura aduocant; Alia est Potentioris ambitio, qui ex alterius fatuitate iam factus Princeps sibi affinitates iunxit, amicosq; comparauit, atq; absq; alicuius impetus trepidatione mutationem molitur; Alia tandem est, & vltima

timam plurimum simul conspiciat, qui dissoluto ignavi Principis Imperio indignati, illud occupare satagunt. Et certum illud est contemptu ad summum pertracto, difficillime mutationem impediri posse, quæ eò certior, quo Imperij annexa erit infirmitas tunc enim nullum erit obstaculum, quod quælibet molientem impediatur, immò in hac munita potentioris alicuius auctoritate audax semper erit quivis motus; dissoluetur ille Principatus nexus; semper comitans distrahetur consilium, vires armorum infirmabuntur, Iustitia pessumdabitur, Princepsq; replicato sæpius astu, ac fraude, quasi implicitis inuoluetur licijs, militumq; corruptione totius Imperij eversioni via patefiet. Quam maxime itaq; studeat Princeps hunc seopulum euitare, in quem si fortè impinget, nullam concipiet spem, qua amplius se, suumq; Imperium valeat incolume servare.

Coniurationes quomodo ab odio, metu, contemptuq; subditorum exoriantur.

CAPUT XI.

Dacatum sæpè Principum dominium insidijs, ac coniurationibus odij, metus, ac contemptus causis emergentibus, vel maxime perturbatur, vel penitus evertitur, cum eæ potissimum prava alicuius perfidia lateant; Ecquis vnus etiã insidijs patere Principem ignorat? Si nefaria eius gesta sunt, exoritur statim odium, quod in contemptum erumpens, si aliquibus tandem viribus ful-

ciatur apertas insidias, atq; coniurationes molitur; Quæ ut quasi minus præuisa iacula, accuratiori idè studio sunt cognoscendæ; atq; maiori euitanda diligentia, quò magis in abscondito latere arma videntur; si patefacta, ac aperta erunt odia, propalam etiam depellentur; at si per dolos, ac fraudes intenduntur, difficilior ea quisq; effugiet. Si quis superioris ætatis historiarum monumenta peruoluet, certis quibusdam progressibus ad insidias, atq; coniurationes deuentum fuisse videbit. Percurrantur Cæsarum vitæ, haud certè horum quisquam eiusmodi insidiarum, ac coniurationum experts cognoscetur. Testis mihi Iulius Cæsar, testis Claudius, Domitianus, Caius, Caligula, Vitellius. Quid Augustum optimum alioqui, & modestissimum Principem prætermitto? Hunc ne vltimæ quidem

Coniurationes sunt luge prospiciendæ.

sortis hominum conſpiratione caruisse Tranquillus teſtatur; Proximo autē æuo ab Aelio Pertinace, qui octogefimo Imperij die à militibus, Iuliano auctore; occiſus eſt, qui & ipſe ſeptimo occupati Imperij menſe à Septimo Seuero obruncatus eſt, vsq; ad Numerianum Cari filium nonaginta ferme annorū ſpatio; viginti circiter Imperatores ſuorum inſidijs, atq; conſpiratione periere; quodq; maiorem concitare admirationem videtur; viliores, ac flagitioſiores homines inopinato aſtu coniurationes haſce ſtruunt; Cuius dicti fidem comprobet tandem Octavianus ille Auguſtus, Cæſarum potentiffimus, cui inſidia à quopiam viliffimo Mulione, immò ab vno abiectiffimo dixa ſunt comparata. Thilephus quidam Mulio, quaſi debita ſibi fato dominatione, aggredi ipſum vnà cum Andasio, atq; Epicadio deſtinauerat; Quin etiã quondam iuxta cubiculum eius lixa quidam ex Illirico exercitu, ianitoribus decepris, venatorio intructus cultro noctu deprehenſus eſt. Deniq; quiſ perditiffimos ciues Catilinariæ coniurationis ſocios ignorat, qui non ſolum Ciceroni, alijsq; primatibus, ſed toti Reipublicæ extremã perniciem machinabantur? Nonne abiectiffimæ hi erant ſortis, atq; innouandarum rerum vehementer cupidi? Verum tamen, vtcumq; ſit, plerumq; magnos conſtat ſemper eſſe, & præpotentes Miniſtros, quiq; familiaritate Principi ſunt adſtricti, qui has moluntur conſpirationes, Iulij Cæſaris, Auguſti, Tibetij, Caligulae, Domitiani, Seueri, Commodi, & Aurelijani exempla non deſunt, qui præſtantiffimorum Miniſtroꝝ, maximeq; familiarium, quos alioquin ad ſupremos honorum gradus euexerant, coniurationum audaciam ſenſere, ita vt præter illos ſolos Imperij faſces, nihil eis deeſſe videretur, quos vt tandem conſequi poſſent, exitioſis coniurationibus Principes inſolenter perdere ſunt auſi. Petrum Gambaꝝurtam Pſanorū Principem Petri Appiani coniurationem expertum fuiſſe tradunt hiſtorix, à quo ſpoliatum Imperio vidimus, licet à primis annis eum educauiſſet, atq; poſtea ad ſublimes dignitatum gradus euexiſſet. Eadem perfidia vſum eſſe Richmer potentiffimum militum Magiſtrum aduerſus Anthemium Imperatorem memoriæ proditum eſt, nam cum ei Ciſalpinæ Gallia præfeſturã Anthemius dediſſet, & vt eum affinitatis quoq; vinculo deuinciret, generum aſciuiſſet, arma in Socerum, ac Dominum mouit, violataq; pace, quam per Epiphanium Papienſem Episcopum iurauerat, urbem Romam ingreſſus, eum cepit, varioq; tormentorum genere affectum occidit.

Haſce inſultantium coniurationes prudens Princeps ſedulamente facile euitabit, ſi videlicet potentibus familiaribus nunquam proximam ſuæ dignitati locum conceſſerit, verùm aliquid,

Viliores homines ſepe fuere Principum trucidatores.

Quomodo vitandæ coniurationes.

quem, veluti medium, reliquerit, quo (relicto fastigio) ad illum aspirant. Ita enim maiori fide, ac effectu beneuolos sibi subditos adiungat; Et si iam sint in excello, parem ijs, vel maiorem alium adiungat, vt hac ratione se se vicissim possint obseruare, atq; ex quadam quasi assidua æmulatione impedire, si quid in Principem grauius fortassis alter decernere velit. Neq; sanè contemnendum illud consiliū est, vt specie honoris, vel legationis, vel aliorum obsequiorum aliqui ablegentur. Exemplo sit, quod à Dionysio factitatum vidimus. Is Septimem fratrem habens, Syracusanorum populo valdè gratum, fultam eius potentiam cum animaduerneret, atq; eius fidem suspiceret, traducere aliò cupiens, palàm quidem fratrem eijcere nunquam voluit, gnarus ciuium beneuolentia illi maxime vires auctum, atq; omninò tumultum aliquem concitatum iri. Illum itaq; non vi, sed arte voluit aggredi; mittit illum cum exigua stipendiario- rum manu in urbem Himiram, iussu, quod erat ibi presidium, educere, & nouum inducere. Vbi himiram septimes peruenit, misit Dionysius, qui iuberet aliquam ibi moram facere, vsq; dum ipse acciret. Egregia hac calliditate periculum, quod sibi à fratris potentia impendebat, à se auertit Dionysius.

Aliud etiàm præ oculis habendum, ne pergrandes

illius dignitates ad longum tempus concedat.

Experientia ipsa rerum magistra com-

probatum est, rem esse longè pericu-

losissimam. Quæ alia Mario

causa fuit, cur se talem

contra Rempublicam

gesserit, quam

quod breui

admo-

dum temporis spatio tot bellorum admi-

nistratio ei credita fuerit? Ea quip-

pe est humanorum animorum na-

tura, vt non modò iuuenes, sed

ætate prouectiores, postquam

multum temporis in pote-

state transfegerint, patrijs

moribus hanc qua-

quam sibi viuen-

dum ducant.

Coniurationibus agnatae Proditiones, ad quas aliquando ſollicitantur plures, ij q; , quibus vnus fidei Princeps.

C A P V T XII.

Proditionis nomen adeò est iniuſtum, adeoq; humano generi noxium, vt dùm de ea quicquam commemoratur, ſtatim tota perhorreſcat, tota conturbetur humana ſocietas. Nil proditore ſceleſtius, nil turpius vnquam comperitur; Horum hominum obſcœritas tanta eſt, vt huius egentes artificio ſtatim artificem reformident, immò ſtatim ſummo habeant odio. Philippum Macedoniae Regem, interrogatum, quos aut magis diligeret, aut magis odio haberet, reſponſum dediffe fertur, pditores ſe in primis amare, eos verò, iã qui prodiderint, odiſſe maximè; Et tamen nullum ſcelus hoc fr̄ quētius vidimus, ſi diligenti examinatione Regnorum mutationes inſpexerimus, quæ tanto infecta veneno concidere.

Auari ſepe
proditores.

Porro, qui maximè in hoc perfidiæ genus propendeant, plures eſſe cenſeo; Auaros in primis conſpicio, quorum animus, vbi ſe mala cupiditate deuinxit, conſilia conſequi conſimilia proſus neceſſe arbitror. Rarò itaq; fides integra manet, vbi quæſtus maiores ſemper ſpectantur. Auri cupiditate proditum à Virgine Tarpeia Capitolium, proditus cuſtos Pater, prodita patria. Entagrius quidam vir inexplẽbili natura, cupiditate pecuniæ adeò captus eſt, vt breui temporis ſpacio plurimas vrbes in Italia, quibus nomine Catoli Octaui Gallia Regis præerat, prodiderit, videlicet Serezanam Ianuenſibus, Petram Sanctam Lucenſibus, libra factam Venetis, alijsq; alias complures vendiderit; & vnde illud à niſi quod aureæ pecuniæ ſplendor magis, quàm fides præ oculis haberetur. Hinc factum, vt vniuerſum Regnum Neapolitanum magnis paulò ante ſudoribus belli partum à Gallis deficeret. In eadem ponendus eſt claſſe Bernardinus Curtius Papienſis, qui arcem Mediolanenſem à Ludouico Sfortia ſibi commiſſam Gallia Regi citra vllam oppugnationem magna pecuniæ vi, alijsq; muneribus acceptis perfidè tradidit. Ideoq; prudenter Carolus V. ſummum virũ, quod in auaritiæ aliqualem ſuſpicionem deueniſſet, à quadam adminiſtratione ſubmouit, & inſupèr auctor Philippo fuit, vt

eo consultore in magnis negotijs vteretur, sibi enim ipse prudentiam, & in consilijs dandis sagacitatem abundè perspectam esse dicebat, cæterum, ne ei prouinciam vllam administrandam, aut munus aliquod committere, suadebat.

Elati, ambitiosiq; homines huiusce sceleris contagione facile corripuntur, vt enim auri cupiditas auarum allicit, ita & honoris animum cupidum nimis ambitiosè stimulat ad suas perfundendas facultates, vt hæc, quasi retia, populorum, militumq; animis obijciat; qui, si quando in calamitatum scopulos agitati sunt ambitionis, desperationisq; procellis, nullam non excogitant perfidiam, qua suæ voracitati, ac ambitioni satisfaciat. Ita Cæsar supra vires ambitiosus, ædilis, & Prætor ingens æs alienum contraxit captandis auris popularibus, quibus potitus subiectam patriam reddidit. Ita Catilina postquam profusionibus ambitiosis ad paupertatem redactus est, nihilominus gratiosus apud potentiores, inter cæteros Candidatos Consulatum petijt, qua videlicet dignitatum viam sibi ad Tyrannidem erant muniturus.

Elati sepe
proditores.

Nec minus hæc peste correpti quidam scelesti homines, qui naturæ quadam peruehitate ad omnia scelera apti sunt, hi omnia, quibus suæ quasi naturæ satisfaciant, vndiq; conquirunt, & tamen ex fece non defuere homines, qui suprema propemodum scelera ausi fuere. Nostra hac ætate duos potentissimos Galliæ Reges vidimus, dum penes se exercitus habebant, à vi-
lioribus infimè plebis homunculis obruncatos.

Scelesti sepe
proditores.

Quid plura? Gratioli sæpissimè viri, & quibus vnus fudit Princeps, haud rarò sunt proditores. Seianus ille tam arctis beneuolentiæ modis Tiberio adstrictus, vt socium laborum non modò in sermonibus, sed etiã apud Patres, & populorum celebraret, coliq; per theatra, & fora effigies eius sineret; Ille, qui tantopere à Tiberio excolebatur, vt sepe assereret, nihil esse tam excelsum, quòd illius virtutes non essent affectæ, qui tantæ erat auctoritatis, vt illius propinqui, & affines honoribus auge-
rentur, & vt quisq; Seiano intimus, ita ad Cæsaris Augusti amicitiam validus, quibus infensus esset, metu, ac sordibus conflictaretur, pro tantis honoribus, pro tot dignitatibus tam impiè se gessit, vt deligeret venenum, quo ipsam Tiberij filiam inficeret, qui Nurus illius, vt amore incensus, adulario pellegerat, qui factu, potentiaq; adeò efferebatur, vt se ipsum pro Imperatore, Tiberium pro Insulæ Rectore quodam habuerit, qui rem eò deduxit, vt Tiberium sola formidine lembos parare induxerit, vt si parta ab eo Roma insurgeret, effugere posset. Si id sagacissimo euenit Principi, quis tutum ab his perfidis se vnquam esse posse confidat? Prudentiæ licet virtute quàm maximè excellat

Gratioli se-
pe semp sūt
Principi,
sue prodito-
res, lequor
de prauis.

Sepe quibus
vniſ ſedit
Princeps ſūt
produores.

cellat Princeps, ſæpè tamen perfidorum horum hominum re-
tia non effugit, & quamuis ſub humillimi officij ſimulatione
præclare latentes inſidias cognoſcat, eos nihilominus fidos, ſi-
biq; metiſſis addictos ſummoperè comprobent; Non alia
profectò de cauſa id fieri arbitror, niſi quod hi perfidi fucatis
quibuſdam, ac mellitis verbis Principis gratiæ ità ſe inſinuant,
vt ipſe Princeps ſuas animi propoſitiones horum hominum exi-
ſtimet, & hic ſæpè ſua celebret geſta, quæ ex alieno educta con-
ſilio alij cognoſcât. Miſerrima illorum Principum eſt vitæ cõ-
ditio, cæci enim ducuntur, dum cæcutientes alios ſe ducere cre-
dunt. Id genus monſtra pluribus ſibi rationibus viam compa-
rant, qua vel ad regiam aſpirent dignitatem, vel ipſa prodicione
ad ſummas euehantur opes; ſi autem fert caſus, vt Principem
ſui tenacem propoſiti, ſibiq; omnia adſcribentem experiantur,
ibi pariter ſuæ felicitatis terminum collocant. Viros probita-
te inſignes ab aula eiſciunt, ſuſpectos illos ſuggerentes omni-
bus denudant præſidijs in longinquas amandant regiones, ex-
penſas grauiffimas, maioresq;, quàm par eſt, ſuadent, belli ſæpè
infauſti, ac infelicis diſcrimine illum inuolunt, vt ſibi amicos,
ac pecuniam comparent, illeq; Theſauros abligurire, amicos
deperdere, ſubditosq; tandem ex plurimis tributorum erogationibus in ſummam deſperationem, ex qua rei leſæ maiſtatis
conficiantur, adigere cogatur. Ex ijs, quæ in terram decidunt,
arboribus, fructus facillimè exciduntur. Quò magis Princi-
pem proſtratum, humiq; iacentem horum perfidia conſpicit,
fructus etiàm vberiores ſtudet excerpere. Quòd ſi Imperij cul-
men attingere fuerit in votis, haud difficile his perditis iuris
nec confragoſum iter occurret. Iàm animi ſubditorum ſunt
inſenſi, nec ſat propinquorum fidi; cum ob prodigalitatem in
terram prolapſus fuerit, nullibi quiſpiam reperietur, qui cadenti
manum porrigat, eumq; erigere contendat; ſi ob ambitionem,
quiſ erit, qui feruenti, exardeſcentiq; honoris cupiditati igni-
tas velit faculas admouere? ſi ob ſuperbiam, atq; auaritiã;
impunè odere, & reuuent ſemper ſubditi ij, qui ſæpiſſimè emun-
cti ex duro ſilice nequerunt quodam modo ſuccum exprimere,
immò pro rorantibus collectarum, & ſubditorum aquis, ſubdi-
torum rabies, ac deſperationis ignis excutitur, qui horum per-
ditorum hominum cõtra Principem maledicentiæ attritu ex-
citatus hunc tandem ad ſuarum rerum cinefaſtionem inten-
dat, ac perdat. Aut ſi ſuas illi augere opes, præq; alijs auguſtio-
res emergere tentent, minimè procelloſum æquor enauigandũ.
Iàm in ſinu horum acclamat Princeps, dixerim, libertatem vin-
dicans, ni amicorum expoliatus præſidio, veritatis inſcius, de-
mentatus, ac ſaſcinatus ſummum Imperij arcanum crederet, ſi
vni

vni soli arcanum ipsum committat, eiq; se ipsum pariter dedat, qui superbus omnes sibi cum Principis dedecore conciliet amicos, in suamq; omnia, quasi à Principis potestate procul arcendo, trahat facultatem. His itaq; rerum difficultatibus irretitus Princeps feruitutem credit libertatem, mentisq; haud compos in supremam deuenit perniciem. Experientia ipsa plures Principes hoc probarunt, non priuato modo periculo, verum etiã miserimo totius Imperij excidio. Guilielmus vtriusq; Siciliae Rex, quid tranquillitatis, ac placidae quietis in suo Regno non expertus fuisset, si Parentis vestigia penitus insectatus fuisset. Aulam enim Parens pluribus probis viris, scientiaq; militari præditis refertam, reliquerat, & tamen illius regni felicitas citissime corruit. Non prius Imperij fastigium conscendit filius, quam statim probatissimos illos viros aut ab aula eiecerit, aut si non eiecit, tam miserè eos tractarit, vt exilium (si Rex ita sensisset) pro summo honore, ac præteritorum meritorum gratia ij habuerint. Firma enim Regis libertas subito vacillauit. Vni obscuris natalibus viro Apulo Oleario, Maioni, inuicupato se dedit, incautum se maicipauit, qui ad hoc vnum hunc deduxit, vt nulli alij fideret, præterquam sibi, ac liberis suis (cum neminem Principis consuetudine vti pateretur, ne suarum frandum intertextis fila præciderentur) omnesq; in hanc modò, modò in illam disperderet partem, aut saltem in otio torpescerent relinqueret; semina serere cepit, quæ leui assentationis comperfore, plures acerbissimos suspicionum aduersus Regni proceres fructus prodidere; quæ sanè in causa fuere, vt Guilielmus, qui se pro votis omnia gerere censebat, qui alios Principes Auilicorum iniurijs expositos, tanquam ineptos irridebat, sola animi sui arcana vni Maioni detegeret, qui summa animi lætitia gestiebat, dum illis intentum deliberationibus cognoscebat, quæ a se, perfido viro, ortæ post aliquantulum temporis in lucem prodibant, quasi legitimi Regis partus. Hasce Procerum querelas hic diu aluit, dum & proprios Principis fastus, nimiamq; superbiam in medium prodebat, vt à se odium arceret, & contra Principem excitaret, huicq; semper mellitis verbis, vt à tot primarijs viris caueret, suadebat. Tandem Regni Procerum erupere querelæ, quæ in summum discrimen Regem adduxerent. Quare Maio hasce cæli nubes suo negotio valde fauentes prospiciens, plura summo conatu molitus est, vt Regnum, quod tam diu affectabat, tandem cum ipsius Regis dedecore cõsequeretur; Postquam enim nunquam Regis vota cæteris aperta esse cognouit, ne tandem sub querelarum specie Principi innotesceret, se vnum esse, qui vincum Regem leni adulationis vinculo detineret, cumq; eò redigisse, vt in sola sua fide se liberum

Exempli Maionis turpis simi viri.

rum nancisceretur, amicitias plurimum Procerum affinitatibus; ac pecunijs sibi comparavit, alias extra Prouinciam asciuit, pecunias conquisiuit, plures veneno necauit; Alexandri Pontificis animum pecuniæ vi allicere conatus fuit; iam insignia regalia, quibus indui volebat, cum Regina consensu, quam ad se amorem sollicitabat, ostentabat, facile credens, his tantis opibus omnes hostium nubes facile dissolaturum, in suamque tandem potestatem Regnum redacturum. Quod certe euenisset, nisi temeraria illius repressa audacia à quodam Bonello, quem sui factorem, ac tandem homicidam elegerat, omnia in quandam serenitatem illius morte redigisset. Hoc proditore viro sublato, quæ tenebroso mortis horrore squallebant, mutata facie, pacatam quandam speciem resumebant; Aulæ aditus, qui vni Maiori parebat, amplissimus iam datur omnibus. Honorum, dignitatumque gradus omnes facile consequabatur, & Rex ille, qui cum Olearij Maioris consilio plura scire, ac ferè omnia credebat, modò omnia plurimum consilio se ferè sentiebat, immò cum pluries non vni commissis videbat negotia, perfectiora agnoscebat. Iam senserat se vni tantum dum faueret, sibi, & Imperio viam ad excidia, & Maiori ad regnum, & si non ad hæc omnia, ad subditorum sanè aduersus se odium, & contempnū aperuisse. Et certè si omnia Historiarum monumenta reuoluantur, in miseriarum omnium abyssum Principes illos collapsos videbimus, qui vni tantum addicti fidei, ceterorum neglexerunt consilia, quæ si admississent, non Regnum, & vitam, vt sæpè fit, idperdidissent.

Quomodo
proditiões
vitandæ.

Horum scelestorum virulenta tabe antequàm Princeps infixiatur, eam euitare studebit, si remedia cuiusque consona adhibebit; Ea enim, quæ infecto corpori adhibentur, in vsum non deducuntur, nisi infirmum corpus iam veluti febre laborare videatur. Quod si inuiolata adhuc, benèque firma valetudo seruetur, utique erit maior, certiorque salutis spes. Auaritiæ dediti viri largè, liberaliterque tractentur, ita tamen, vt ab alijs ampliora nequeant præmia expectari; Sedulo verò, ac diligenter est animaduertendum, ne ultra modum effusus Princeps videatur. Tempus, & modus liberalitatis limites statuunt; opportunè enim exercita munificentia maximè prodest, in tempestiua obest, atque idè in vsum tum temporis deducatur, cum Principi emolumentum aliquod præfert: Vti enim fecunda aquarum alluione irrigatum solum fouenda semina in se se recipit, ex hisque vberiores effert fructus, sic munera sensim collata, ac frequenter, gratiosa semper erunt. Idè in obsequio gratiosus, dum aliarum rerum spes erit, semper continebitur, minusque superbiat; Quod si præstiterit Princeps, corruptam perfidi Mini-

nistri

nistri malignitatem à se longè auertet , impedimentoq; erit, quominùs inexpleta auri cupiditas eum ad deterrima queq; impellat . Ambitiosis popularis auræ captatoribus nunquàm legationes committat , quibus machinamenti aliqua satis apertè moliri possint , quin potius , si quid alimenti eorum naturæ sit impertiendum , concedatur , dummodò illud non sit diuturnû , nec perniciosum ; flagitiosos , perditosq; viros à se longè arceat Princeps , otioq; deditos aut ex vrbe eijciat , aut in aliqua arte exerceat . Familiares verò , ac Domestici , qui omnium nequissimi sunt , facile à suis artibus arcebuntur , si in tantam sui consuetudinem eos deuenire Princeps non patietur , vt Principum gradus se affectos glorientur , si negotiorum cõmmunicatio erit diuisa , si postulatis non semper respondeat , si laxè suas cogitationes non patefaciat , si eorum sermones quasi casu euulgatos sincerè non accipiat , si deniq; eis omnem viam , qua ipsam suam potentiam extollere possint , intercludat . Hoc enim pacto , antequàm pullularint insidiæ , præcauere poterit Princeps , quæ si infestæ in lucem prodiderint , alia grauiora erunt adhibenda remedia , inferius recensenda .

*Quibus rationibus Insidia , ac Coniurationes
detegantur , puniantur , ac
euentur .*

C A P V T XIII.

Erum solers indagatio meritò cuiusq; diligentia est præponenda , cum enim insidias , atq; coniurationes secreta sæpenumerò priuatorum colloquia præcedant , & difficultè silentium , & fides in tot consciorum animis , & corporibus seruetur , Principi exploratores sunt concedendi , qui , quid quisq; dicat , agatq; , vndecumq; auscultent . Sûma aduersarij solet esse cautio animi

cognouisse , hostem verò protinùs sensisse , est superasse . Hac igitur ratione insidiæ facilè à Principe poterunt euitari , maximè , si Indicibus præmium aliquod proponatur . Non tamen exploratoribus omnem adhibendam fidem suaferim , qui siuè præmio inducti locupletissimum quemq; deferunt , siuè odio impulsî criminantur , & verba prauè detorquent , & conuiuialium

Tolerantur
auscultatores
sed cum
cautione .

lium fabularum ſtultitiam crimini vertunt . Vt enim canes aliquos , nullo præmiſſo latratu clanculum mordere conſpeximus, ſic vaſros aulicos quosdam, & peſſimę notę homines ſecretis criminationibus aliorum famam lacerare ſcimus, quibus tamen, vt cautior ſit deceptio, palàm mentito vultu ſunt adblanditi; non enim indiſta cauſa accuſatos rapere, vinculiſq; mancipare oportet; quinimò delata maturo conſilio ſunt examinanda, delatores interim ſiſtendo, eouſq; dùm vniuerſa cauſa cognoſcatur . In Anglia Odoardus II. nimia credendi temeritate notatus eſt, qua non ſolùm relatoribus exitium, ſed & maximum ſibi infamię dedecus inuſſit; Nàm ecce falſis eorum criminationibus Inſtammatus duos ſupra viginti nobiliſſimos Anglię Barones grauiſſimo mortis ſupplicio affecit, cõiugemq; ſuam (mirum dictu) vna cum filio ex Anglia eiecit . Quid inde? Regina tandem amicorum fide, & opera poſt liminio reuerſa cum filio non ſolùm delatores omnes ad debitas pęnas perſoluendas coegit, verùm etiàm Regem matricum, vt potè Regno inutilem, imò pernicioſum varijs, grauiſſimiſq; de cauſis ex populi, & Senatus auctoritate in cuſtodia iuſſit aſſeruari . Quo facto nobiliſſimus Heros peſſimi parentis degener filius, iam cum Matrẽ relegatus, communi omnium conſenſu Rex decretus, Odoardi III. nomen excepit . Peccarunt hac in re Gallię Reges, vſq; eò, vt à Carolo Magno vix pauci annum ætatis ſexageſimum attingerint, cum ſæpè ex ſuſpicionibus, ijsq;, quę clanculum eſſent delata, in grauiſſimas animi ægri tudines inciderint . Ludouicũ XI. ſuſpicionibus tantùm indulſit, vt nemini proſus fideret, atq; ab omnibus ſibi inſidias parari metueret; cum verò eius Pater decumberet ægrotus, perſuaſum habebat, paratum ſibi eſſe venenum, ideoq; quodcumq; corporis alimentum reſuſauit . Quamobrẽm non tam faciles delatorum verbis ſæpè commentitijs fidem, auctoritatemq; ſuã adiungat Princeps, cum potiſſimum inter criminoſos aliquos viros verſetur, quorum Iudicem ſæpè alium magis, quàm Principem omninò fore exiſtimarem .

Patefactis re
is quid agē-
dum.

Patefactis iam reis, in dubium venit, an acri coercionem afficiendi, indiſta cauſa, tanquam læſæ Maięſtatis rei puniri poſſint . Si in ſeditioſo, ac turbulento Reipublicę ſtatu verſetur Princeps, nullum ſeruandum ordinem opinarer . Itã Titus Cęſar virum conſularem ad cęnam vocatum, & vix triclinium ingreſſum ingenti ſanè diſcrimine confodit, cum eius quoq; chyrogaphum paratę apud milites coniurationis deprehenſum cognouiſſet . Verùm ſi impeturbata pace fruatur Reſpublica, longè quidẽ diuerſo conſilio gerenda res eſt . Iudiciorum videlicet ſeruentur formulę, atq; vindicta Iuris, ordine ſeruato ſumatur;

Sumatur; modò tamen id temporum conditio ferat. Quemadmodum enim Medici certis temporum intervallis ob nimij caloris, vel frigoris intemperiem ægrotis catapotia non præbent, ita publicarum rerum curatoribus temporum interstitijs à mèbriorum civilium curatione abstinendum est. Alia supplicia fontibus post causæ cognitionem adiungenda; qui enim veterè fert injuriam, novam etiàm in se concitat. Carolus V. Imperator ab iisdem solaribus radijs ceram liquefieri, iisdem etiàm lumen indurescere affirmabat; atq; ideò etiàm eadem Regis clementia alios reddi meliores; ingratiore, ac nequiores alios effici.

Verùm quid agendum, si hoc furore percitos Principis etiàm propinquos conspiciemus? Non pari certè iure cum cæteris habendos dixerim, nec pari ratione eorum coercendam indignationem censerem; Ob id enim Galli, tanta nunquam pace, ad securitate sunt positi, nisi eo tempore, quo clementia erga Principes sanguine iunctos vñ fuerit, tametsi inter reos relatos, atq; læsæ maiestatis damnatos satis apertè cõperimus. Ità Ioannem Alençonium impijssimo scelere coniunctum, ac damnatum debita pœna Carolus VII. liberavit. Quamplures tamèn mansuetudinem hanc, atq; animi lenitatem, tanquam Principi perniciosam redarguerunt, verùm Principem, qui consanguineos in carnificum manus conijcit, vel clam tolli præcipit, sicam in se acuerit, atq; fabricare non satis cognouere. Veteres, novosq; Orientis Imperatores, ac non paucos Hispaniæ, & Angliæ Reges, qui amicorum sanguine sibi manus inquinaverunt, violento, ac cruento fato postea perijsse satis constat. Præter consanguineos verò ceteros, quamvis nobiles, quamvis potentes, quamvis de Republica benemeritos omninò debitis semper mulctandos pœnis dixerim; Ità tamen, vt in his summa cautio nevtatur Princeps. Damnatorum ideò confessiones, ac indicia patefacienda, alijsq; Principibus committenda duxerim, nisi sint, quæ alijs Principibus obsint: tunc enim à Principe relato inter reos aliquam saltem inquisitionis notitiam habendâ arbitraret, vt bono nomini aliquo saltem pacto consulere possit. Longè igitur à recto aberrare meo iudicio nonnulli Principes solent, qui, cum coniurationis conscios magnates aliquos, quos plectere non in sua facultate sit, compererint, in inquisitionibus reticent; exasperant enim iram, vt eam tandèm, cum aduenerit occasio, euomant, & Princeps, qui se se in inquisitione non expressum, saltèm tamèn designatum videt, de illata sibi iniuria quam maximè dolet. Hinc desidia, hinc inimicitia, hinc bella: Si defensionis locus relinquatur, ei, qui se læsum arbitratur, satis honestè consulitur. Damnatorum confessiones omnibus

Optima cõparatio.

si propin- qui Principi hoc crimine afficiantur quod agédum.

Semper ref- plectendi.

Principi cõ iuratoru nomina in in- quisi- tioni- bus nõ reci- centur.

Damnatoſi
confeſſiones
patefacti om-
nibus debet.

patefactas omnino voluerim, ne ob inuidiam, ſiue ob metum, ſiue ob avaritiam clari viri extincti videantur. Non aliter ſe geſſit Henricus in conſpiratione in ſe ipſum coſtata per Ducem Bironium, aliosq; coniuurationis ſocios; Hocq; non minus reſtè, quàm ſanctè factum ſemper erit. Ea enim eſt coniuurationum natura, vt niſi ad executionem demandatæ haud credantur, cum in arcendis artis multū, in exequendis maius, in protegendis maximum requiratur.

Qui ex pluri-
bus pœna affi-
ciendi.

At in diſcrimen venit, qui ex pluribus pœna afficiendi. Coniuurationis principes tollat, neceſſarium duco Auguſti exemplo, qui affectis ſupplicio aliquot coniuuratis, pœna ceteros abſoluit, atq; ideò Cinnam, quem demiffum ſummis honoribus, beneficijsq; ornauit, ſummiq; beneficentia ſibi deuinxit. Qua in re Neronem priſtinæ ſuæ ſagacitatis immemorem grauiter offendiſſe Tacitus memorat; vt potè qui detecta in ſui exitum conſpiratione, omnes queſtionibus, ac tormentis coniuurationis ſocios plexit, per que nihil aliud effecit, niſi, quod accusari vlderit, ac referri inter reos plurimos ſibi coniunctiſſimos, quos omnes æqua lance mortis ſupplicio condemnare debuit. Quæ ſecuritas poſteà fuit in cauſa, vt omnes legiones, ac prouinciæ penè omnes ab eo deficerint. Qua proptèr inconfultè gerent ij Principes, qui poſt detectam in ſe conſpirationem in conſpirationis auctores animaduertere non contenti, vltra ab addictis ſupplicio correos perquirere ſatagunt.

Remedia cõ-
tra coniuura-
tiones.

At quæ harum euitandarum coniuurationum ratio? Principi præſidium aliquod habere rationi conſentaneum duco, tum, vt ſubditos in officio continere poſſit, tum, vt contra apertam vim, occultasq; perditorum, ac flagitioſorum ſubditorum inſidias munitus ſit. Sinè viribus nulla vnquàm tuta Maietas; & ſi varios plurium Regum exitus reputauerimus, plures à ſuis, quàm ab hoſtibus interemptos cognoſcemus. Ideoq; cum in tot humanarum rerum erroribus ſola innocentia viuere periculofum ſit, ſtipatores habendi ſunt, qui Principis ſomnum nocturnis muniant excubijs, imminentibusq; periculis ſe ſe opponant. Ciuium amore hunc tutum velim, at fida cuſtodia triſtes quoſcumq; euentus excludi me minimè fugit. Beneuolentia licèt, vitæq; innocentia ſe tutum eſſe arbitretur, nunquàm tamèn noctu citrà præſidium, quod exterorum ſit, ſomnum capiat, nam, cum in adminiſtranda iuſtitia apud pleroſq; ſubditos inuidiæ ſpiculis ſit obnoxius, ſalutem ideò ſuam illis committere velle abſonum, ac temerarium crediderim. Ad cuſtodiam antidota contra venena refero. Proſpiciat igitur Princeps, ne cibum priùs diligenter exploratum, à fidisq; Miniſtris paratum accipiat; nullum locum; nullam regionem, nullam affinitatem, nullamq;

Ad cuſtodiam
antidota ne-
ceſſaria.

nullamq; necessitudinem à veneno satis tutam cenfeo; diffidentiam meritis assumet. Principes licet enim omnibus credere, & nulli, vitio utrumq; vertitur, ad fiduciam tamen magis inclinet. Ita Alexander, cum Parmenionis epistolam legisset, qua admonebatur, ut à Philippi Medici veneno sibi caueret, acceptam portionem imperterritus bibit, cum plura Amici fidei referret. Huic tamen affinis sit dissimulatio, quæ Principis animum quibusdam omnino absconditum teneat; Verum nulla efficacior custodia erit, quàm quæ virtute, ac innocentia paratur. Hæc enim nullas perdit illorum hominum fraudes, ac infidias reformidat, immò de perfidia, quantumvis armata, quantumvis occulta triumphat. Inaccessibilis est hæc arx, inexpugnabile hoc munimentum; validioribus militum copijs non eget. Agatocles, Lacedæmoniorum Rex inclytus interrogatus, quo pacto quis imperare posset; nullo stipatus satellitio, prudenter respondit, si sic imperet suis, ut Pater filijs; nempe, quia meritis semper aberit; caritatis vero affectus servabitur. Inter bonum Principem, & bonum Patrem nihil sanè interest. Idèò commendarum Architzæ dictum; oportere vnum Principem non rectè tantum imperare scire, ac posse, sed etiam humaniter. Turpe enim fuerit, si pecoribus suis insensum se se ostenderet Pastor, & profecto Princeps, qui innocentia lociatus incedit, ab iniuria militatus est; ij verò nullibi securitatem inveniunt, qui scelera, fortasse conscientia adstricti perterriti, etiam sibi lingua, ubi planè nulla sunt. Huic innocentie subditorum addo benevolentiam, quæ non minus quam aliàs, inexpugnabile diximus esse munimentum, lenitate, ac beneficentia hæc parari diximus. Alphonsus Aragoniæ Rex nuper quam satis commendatus tamibus oblatribus offulam obijciendam dicebat, semiens, malè affectos ciues lenitare, atq; beneficis esse vincendos.

Diffimulatio sepe necessaria.

Benevolentia summæ Principis munimentum.

Copiosius explicatur Aulicorum rationes, quibus statum euertere, sibiq; potentiam omnem aspicere student.

CAPITULUM XIV.

Imperiorum exitium ex intrinsecis causis, quae ut plurimum à Principe ortum ducunt, accidere solemus. At ex subditis principuq; ex Aulicis eas exoriri etiam posse, nemo est, qui non videat. Duas opinor esse rationes, quibus videntur praepotentis Aulici, qui supremum Principatus apicem appetere conantur. Autem sunt iam vsu, cum aut interit, aut è ditione eicitur Princeps. Aut dum nimium potens sibi ad Principatum viam apparat. Equidem Principi has impias rationes, patere necessarium omnino duco, ut etiam sub pietatis, sine probitate signis vera tyrannidis palmordia, & sub modo pudoris, & erga Principem amoris furore animum sacrilegum, & ambitiosum sepe obtegi posse cognoscat; & licet plures eas esse non ignorem, quae tamen iuxta Principum varietatem, subditorum, & temporum, non eadem omnino esse putantur, ad duas tamen eas reducendas quisq; semper censabit, dimittendo in obliuione, ac celeritate ad vsurpationem Imperij, quida nimis voluntate festinat Aulicus; deinde cum varijs blanditijs, & artibus Principem ad summum exitium perducit. Ad quae omnia plures erunt gradus.

Hic confideret Princeps.

ad Imperatorem...

Que prima fundamenta Aulicia potestatis.

Vsurpationis ostium semper Aulicis tetigerit, si in firmando pede iam per viam gressus fuerit, quae eum ad dignitatis, virium, fidei, ac benevolentiae publicae consecutionem ducat; & sanè auctoritas paratur, si huius fractionibus homines Princeps impertiat, si dignitate proroget, & tandem si ea munitus emicet gratia, qua muniri alij cognoscant, & experiantur. Maxima addentur vires, si diuitiarum comparandarum studio erit intentus, si affinitates, clientelas contrahere non aspernabitur, maxime cum potentioribus, aut Principi affinitate coniunctis, si digniores, nobilioresq; sibi aliquibus beneficijs deuincire studebit, si finitimos Principes sub alicuius boni Principis, cui inseruit, praetextu, in suam quasi traxerit amicitiam, si ingentibus militum copijs suarum fauorem partium praesse voluerit, si in sui

fui amicitiam arcium præfectos , & factiosos rerum nouarum cupidos in sui necessitudinem pellexerit, si affines , vt fidem ferrent, aut viles , abiectos homines, qui ab eo beneficium acceptum referunt, ad dignitates, & honores euekerit : Sibi amicos plures adiungit hic Aulicus, præmijs vndiq; illis ab eo quæsitis, animiq; quadam alacritate alienas fouendo ambitiones : fides apud Principem comparatur, dum se semper anxium , sollicitumq; Aulicus effingit, vt quæcumq; grata Principi , aut accidunt, aut possint accidere, nondum petenti parentur , dum ab omni simulationis fūco, ab omniq; dominandi cupiditate se se præbet alienum. Beneuoli omnium animi vndiq; fiunt , dum instantibus necessitatibus subuenire, oppressos releuare, eosq; qui ad sui patrociniū confugiunt , fauere summis viribus studet, dum publici boni defensorem, religiosum , iustitiæ amicum, clementem , liberalem ab omnibus haberi vult , atq; exoptat, dum suas vires, suam amplitudinem ficta quadam animi demissione, potentiamq; fucata humanitate conuelare nititur , dum eam in animis opinionem imprimere conatur , qua prudentes Principis deliberationes ex suo maturo consilio prouenire, prauasq; , si quando extiterint, semper maxima cum sui obfistentia prodire in populos, omnes facillimè credant.

Quomodo Aulicus sibi parat amicos .
Quomodo fides .

Quomodo Beneuolentiæ

Hosce gradus supergressus, ad alios etiam nouos contendit; Omnes gratias à Principe concessas sibi vni vult referri ; Iuuenum corruptelæ sempèr insistit, illecebrosas voluptates adducit in medium, vt his quasi hamis incautos alliciat, milites honoribus, ac promissionibus sibi deuincit , omnesq; conuiujs , ludicris, ac voluptatibus irretire summa animi contentione elaborat .

Alia Mole,

His munitus viribus, cum se benè firmatum , omniumq; in se vnum propèfos animos videt, ad sui extremam perniciem paulatim Principem trahet , infandis turpium voluptatum illecebris inuolutum hunc exoptat, nobilium fæminarum concubitū suadet, ad summum crudelitatis specimen concitat , ad ipsam thesaurorum profusionem impellit, vt summa ductus necessitate noua vestigalia, ac tributa imponat, primiores, tanquàm minus fidos, opprimat, exterminetq; virtute præditos odio habeat, à commercioq; semoueat, amicos, consanguineosq; in suspicionem aliquam adducat: Alia insupèr hic præpotens Aulicus molitur, vt Princeps factiones nutriat, ac subditis sanè exitiosa in vsum redigat, infidis, ac infensis honores distribuat, infensos propinquos reddat, exteros amicos iam priùs à progenitoribus suis in honore habitos minime habeat , & ea omnia peraget, quæ eum in summum subditorum odium , atq; contemptum protrahere posse crediderit .

Quid tandem molitur .

Cum vero ad hos omnes iam conscenderit gradus, ultimos etiam attinget, Principis enim intimos allicere, procerum animos concitare, amicorum numerum adaugere satagit, ignaros, ut ad porrigendas aures proniores, inquietosque, ut rerum novarum cupidiores, edocet, diuitiarum spe ijs exhaustos nobiles afficit, inquietorum animos contra Principem concitat, diuerſas iactat querelas, odium adauget, alijsque materiam non exiguam contemptus praestituit, omnibus eum denudat amicis. Inferorum sibi benevolentiam conciliat, propinquorum Principum studium sibi comparat, coniurationes molitur, & tandem ficta boni publici specie, occasione aliqua graui aditum patefaciente, Principatus arripit dignitatem.

*Qua opportunitates Imperia
ſape euerſant.*

C A P V T XV.

In aliqua detur opportunitas, qua Aulicus prepotens suorum consiliorum rationem ad vltimum perducere valeat, irrita omnia erunt, ac perperam tentata. Opportunitas videlicet ea est, sine cuius ope nullus aut magna aggredi audeat, aut, si tamen tentarit, infeliciter gesta videbit; Ea est, quae ambitiosos allicit ad nouitates, latrocinij aditum patefacit, omnemque tandem conatum facillimum reddit, & quamuis plures animaduerti possint opportunitates, quae ad eundem conspirent Imperij interitum, eas praecipue dixerim, popularum seditiones, exercituum conspirationes, Imperiorum diurnitates, iniustas successiones, falsa Religionis inuita, infirmam Principis aetatem tutoribus commissi, potentum factiones, arcanorum status euulgationem, Principatus imbecillitatem, Principis absentiam, exterorumque armorum propinquitatem.

Prima oportunitas euerſionis status.

Secunda oportunitas.

Seditionem praecipuam Imperij interitus causam esse affirmari, concitata enim multitudo omnem metum, ac admirationem abijcit, Principem non amplius noscit, & tanquam indomitus equus in rebellionem praecipue velociter currit, & facile tallia molienti, tanquam Duci, se obedientem supponit, certe haud ignara hunc semper omni maxime veniae spe distututum sibi ipsi semper adhaesurum.

Exercituum conspiratio sublimioribus Aulici cogitationibus

bis maiorem opportunitatem affert, cum armata multitudo belloque assueta sit, maximeque si sub electis Principibus, aut successione carentibus exoritur, eaque ex militibus minime praestantibus consistat, quippe qui rerum semper novarum sint auidi, avari, rapaces, lucrique opem ad omne Imperiorum euersiones facillime propensi.

Imperiorum diuturnitas Principatum saepe percellit, et atque enervat. Qui enim diuturno tempore Imperij habenas erant, ad priuatos lares seduci iniquo animo ferunt, quasi nimio dominandi studio accensus, omnia perpetrat, quibus Imperium regere posse confidat, & sane semper ei aliqua inest facultas, cum militum, subditorumque animos sibi deuinxerit, ut verum Dominum non agnoscant, nec debito prosequantur amore.

Successiones iniquae Imperium deuastant, eas, inquam, quae iure haereditario non proueniunt. Subditi certae Principum prosapia Imperijs assueti ab alijs se regi aegre ferunt, ideoque vasta elati ambitione ad tantum accurrunt incendium, praesertim si pro haereditario electus esset Princeps, aut novum Principem nimis, aut superbium auspicentur, aut auarum.

Religio falsa suas etiam in tantis euersionibus vires exerit, cum tanquam pestiferum venenum inficiat, subditos dissoluit, ab obedientiae vinculo liberat, & ad quemcumque conatum, coniurationes, conuenticula, consilia, & machinationes cogit esse propensos. Quae omnia vnus Imperio adeo sunt infensa, ut illud omnino laedant, ac etiam deuastent. Ideo falsae Religionis fautores velum suae ambitioni praetexendi non exiguam habent opportunitatem, Principisque insidandi maxime, si armorum vi plurimum valuerint; si religio illecebris, ac voluptatibus procliuis fuerit; si Principum propinquorum amicitia eos fouerit; si denique lucrum aliquod, aut commodum, cui parere quodam modo sit necesse, haud disunctum videatur.

Principis aetas, quae infirma a Tutoribus regatur, non leuis euersionis causa. Regnandi studio facillime contentiones permanant. Tutorum animi tanta capti facilitate ad occultam Imperij inuasionem accenduntur; Idque in pluribus Principibus visum est, praecipue in Alexandri Magni Filio Antiocho, & Io: Galeatio Sfortia Mediolani a Duce Tutoribus a regnis expulsis, maximeque id verum affirmauerim, si eiusdem sanguinis sit & ipse Tutor cum Principe, aut publice ametur, aut cum Principibus, qui propinqui sint, societatem, & foedus inierit.

Procerum factiones eiusdem etiam interitus validissimae sunt causae, subditis enim conspirationis non leue offerunt opportunitatem, bellis ciuilibus Imperium expleant, noua semper meditantur, ut Principis diminuant auctoritatem, tandemque noua exposcunt

Tertia oportunitas.

Quarta oportunitas.

Quinta oportunitas.

Sexta oportunitas.

Septima oportunitas.

exposcunt auxilia; Idèd summis viribus elaborandum est Principi, vt factionum nomina penitus deleantur, eaq; absq; villo temporis interuallo in firmam consuetudinem redigantur.

Octaua op-
portunitas.

Arcanorum Imperij euulgatio, quid non turbatis rebus incommodi affert? Vulgata arcana Principem sanè pusillanimum, aut virium infirmitatem, aut peruersam subditorum voluntatem, quæ faciliorem rem semper pollicetur, apertissimè demonstrant. Omnibus hominibus natura insitum est dominandi studium, cum opportuna se se offert occasio. Eam facillimè quisq; arripit; cumq; ardua faciliora fieri posse videtur, moliuntur opus, quòd si ex voto non erit gestum, vigeat tamèn cogitati sceleris exemplum, quod alios ad deterrima quæq; compellit.

Nonappet-
nuitas.

Principis absentia summo est etiàm damno. Hac enim Nonatores aditū ad maiora vident aperiri; Spiritus, qui in ambitionorum pectore conclusi torquentur, ex sola illius absentia tandèm errumpunt; Vapores, si adsunt, nullus est, qui repercutiat. Susceptorum non obseruantur gesta, nec eo, quo fieri deberet, vigore motus comprimuntur, maximè si in sede Princeps non bene firmus esse videatur, subditosue nimium potentes habeat, aut à propinquieribus non æquè diligatur. Semper idèd Principes cauti, cum à regionibus suis se temporis plurimum abfuturos cognoscunt, secum optimates, vri obfides, habere voluere, aut eos tantum secum aduehere, quos aut minus fidos, aut nouarum rerum cupidos existimauerè.

Decima op-
portunitas.

Propinqua deniq; extera arma videre sumus est stimulus, summa Imperij euerfionis occasio. Principi infensi deteguntur, ambitiosi commouentur, animi ardor offensis præbetur, rei redduntur cauti, oppressi excitantur, dubij impelluntur, certa spe noua meditantes implentur, mutationiq; proni excitantur, ac incitantur, maximeq; cum Princeps odio habetur, in Imperio nondū firmus, qui iam clades acceperit, hostis verò clientelas, amicitiasq; nimiumq; potens suas vires possit exercere.

*Quæres magis unum Imperium, quam
aliud subitis euerſionibus
reddis obnoxium.*

CAPUT XVI.

Imperium vnum ad mutationes, tum Principis, tum ſubditorum, tum regionis ipſius gratia altero procliuſius, nemo eſt, qui non videat; Principis, inquam, qui viriſſimum ſatis infirmus, puſſianimis, ſeuerus, varijs voluptatum illecebris delentus, legum, priuilegiorum, inſtitutorumq; omnium ſummus contemptor, imponendis tributis haud parum deditus, alienorum bonorum raptor occultus, libidinoſus, ſenex, liberis cærens, ac ſucceſſoribus, amicitiarum, ac fæderum inops, patrijs legibus aduerſans, ad Imperij regimen fuerit eueſus. Viriſſimum enim imbecillitas ſubditos in fide haud continere poteſt; praua religio reuerentiam, ſubditorumq; amorem omnino eiicit; Puſillus animus ad ſummum contemptum eum commouet; vita mitijs dedita voluptatibus ad vexationes non pauca, ac oppreſſiones eum exponit; Nimia ſæuitia, legum, ac inſtitutorum abrogatio, acerbæq; tributa ſumma odia, ſummamq; indignationem concitant; libido, ſenectus, liberorum orbitas audacibus animum concitat, atq; ad noua quæq; facinora peragenda compellit; Propinquorum ſimultas prauas ſubditorum voluntates fouet, auxilij, ac patrociniij ſpe ad noua quæq; impellit, tandemq; morum, legumq; diuerſitas omnes ſubditos quibuſcumq; beneuolentiæ nexibus diſſoluit. Principum gratia euerſioni ſepè obnoxium Imperium, qui ditione ſuam non præcipuè, atq; ſuæ poſcant vires, regere, ac adminiſtrare ſatagat, qui pluribus fractus calamitatibus militum manum ad compellendos ſubditos minimè fouet, qui, ſi tempus celeritatem poſtulet, dubius; ac tardus quæcumq; volutare non deſinit; qui, ſi firmitudinem Principum callida conſilia facilia demonſtrent, ipſe verò tutus, inermis, in alienisq; rebus indagandis parum ſolers conqueſcat; qui fidorum amicitias diſſoluat, cum dubijs contrahat, offendiſ fidat, hiſq; ſua deregat conſilia, qui ſtipendia iam proceribus ſtatuta tollat; qui in ſedandis primis rebellionum motibus parum maturus fuerit, ac diligens; qui res ſuas contraria omnino fortuna pertractarit;

Subditi

Conſideran-
tur quæ vni
Imperij al-
tero procli-
uius effici-
tur.

Subditi enim tum celebrem deponunt fidem, cum hoſtibus felicia, Principi vero infelicia cuncta euenire vident, qui ortum ſuum dignitati, quam ſuſtinent, parem minimè habeat.

Subditi etiã ad euerſiones facile reddunt Imperium, cum præcipuè vnus Imperio pares eſſe non poſſint, varijs ſubditorũ generibus variæ etiã Imperij formæ conſtituendæ. Ided ſi Principi ſubditos ad vnus Imperium minimè idoneos, maximeq; feroces habere contigerit, eas ſemper nomini regio inſenſos ſe ſemper exiſtimaturum pro certo habebit; ſi Principis nationi inſeſt ſint, ſi feroces, ſi bellicoſi, inquieti Imperium vè tyrannicum detrectent, quæ non erunt euerſiones? ſi ſuam nimirum augeant potentiam, ſi nimium inopes (cum egeſtas, amoresq; turbidi ad ſeditiones facillimè concitent) ſi natura leues, atq; inſtabiles, ſi nouarum ſemper rerum cupidiffimi, ſi aduentitij, ſi in miſerrimæ ſeruitutis iugum de repente incidant, ſi timoris potiùs, quàm amoris titulo ſublecti, grauiffimã calamitatum inole fuerint oppreſſi, Quæ non calamitates? ſi præter rectum rerum ordinem peſſimè ſe habitos exiſtiment, ſi ſuperbi, neq; omnimodè libertatem, aut totam ſeruitutem ferre poſſint, ſi tam validis ſe inſtructos viribus cenſeant, vt Principi obſiſtere poſſe videantur, ſi deniq; defectionibus affueti reliqua ſcelera, vt ipeiora, impunita fore credant, quæ non mutationes?

Plura recenſentur inco-
moda.

Ad interitus
quæ regna
prona.

Imperij forma etiã regna ad mutationes, ac interitus prope-
rant; ſi nimium Plebi maiorem, quàm decet, ſubditis licentiam
Princeps ſinat, varius ſit, in aſperos mitis, in mites aſper, belli-
coſos illos nimis grauet, ſi diuerſis, quàm fundatum eſt regnũ,
legibus vtatur; ſi Populum vi ſubactum armis expoliarit, eosq;
nouis impoſitis præſidijs, in officio contineret; ſi ſubditorum
animos vnus metus fræno compescere ſtudeat, ambitioſosq;
ſub inani honoris ſpecie procùl à ſe arceat, ſi potentiam alicuius
nimium augeri permiſerit, quàm deindè ex inopinato de-
primere conatur; Et tandem ſi in eo ſit, vt honores,

aut avaris, aut ambitioſis, aut vni tantum di-

tribuat. His facile à Principe cognitis,

quicumq; procellarum impetus e-

ſuorum ſubditorum regimi-

ne depellentur.

Qui

Qui effectus sapenumero Prin-
cipatum euerfiones
confequantur.

C A P V T X V I I .

Numeros propemodum vexationum effectus ab euerfis Imperijs promanare certissimum est, cum enim omnino cum illius rei, quæ perniciosam patitur, iactura coniungatur, omnia turbari, conuelliq; est necesse. Idq; tam est veritari consentaneum, vt etiã hæ turbationes in alias ferè peiores transmulentur, pluribus tamèn molestijs, ac cruciatibus sunt omnes refertæ, secumq; plurima iustitiæ detrimenta deducunt. Si enim Principatum Inuadat is, ad quem de iure minimè spectat, en sæua atq; inimica legum tyrannis infensissima exoritur, libertatis vsurpatrix, quietis turbatrix, vitæ, necisq; subditorum domina. Quommodò fieri potest, vt qui inquisitissimis, ac violentis artibus Imperium occuparit, iisdem demùm probis regat, ac moderetur? Et qui auxiliatoribus vnquam satisfacere poterit, nisi cæteri proprijs facultatibus, ac dignitatibus expolientur? Et ideò, cum multos offenderit, eum, qui cædem pluribus parauerit, timore semper angi est necesse. Impiissimus Tyrannus suam tantùm ante oculos propositam habebit vtilitatem, commodisq; quasi perpetuis delicijs, fruetur. Dominatus superbus, viri fortes odio erunt, viritate præditi sat infensi. Dum machinationes, atq; insidias sibi metuet, factiones inter potentes, ac plebem fouebit, ne contra se conspirent, vectigalibus, ac tributis populos ob expensas millitumq; manum nimium certè grauabit, subditorum facultates extenuabit, vt sublimiores animi ad sublimiora nequeant aspirare; inermes habebit subditos, qui minus res valeant innouare; omne studium, omnesq; artes prohibebit, quæ societatem inducunt; vario occupationum, molestiarumq; genere populi multitudinem detinebit, ne seruitutis iugum excutiât, nobiliores deprimet, digniores aliò dimittet, & tandem id omne suum erit studium, vt subditorum animum multiplici arte prosternat, quibus enim humilis est animus, hi nec audent, nec satis sibi vnquam fidunt, & qui minimè pollent, noua nec meditantur, nec moliantur. Sub Ty-

ranno

Qui prauus est
fectus cõse-
quantur.

ranno erunt criminationes, feritates propemodum innumerae. Nobilem esse, aut diuitem, aut uirtute excelsam, hae quasi Maieſtatis reus habebitur; gratiarum tollitur uſus; praeuilegia euaneſcent, euerſentur leges; ſolum praemijs aſſicientur accuſatores, delatores, ſaepe famuli contra Dominum corrupti; ſaepe ab amicis iſi oppreſſi, quibus iam defuere inimici. Vndiq; erunt cruciatus, vndiq; dolores, ciuitatesq; honoribus expoliatae, ac funeſto tantum ſanguine deturpatae.

Pernicioſae
ſemper mu-
tationes.

Pernicioſas itaq; cunctis Populis eſſe mutationes, & noua molientibus pernicioſiores haud me fugit; hi enim ſummo ſcelere turpitudinem, infamiam, ſuiq; iacturam merentur; ſi ob diuerſa diſcrimina; quae tum in contextu, tum in executione conuurationis ſubit potens Aulicis, tam exitioſa videtur conſuratio, quod magis exitialis Principatus erit mutatio, quae cum ſolum occupationis finem habeat, aut Imperij euerſionem, maioribus ſemper obnoxia eſt periculis, maioribusq; euentibus. Vnde alios mole ſua ruere, ut Scianus, alios conſidere, quaſi ob ſuam vertiginem, ut Brutus, & Caſſius, aliosq; poſt executionem ſe, ſuaq; perdere, ut Otho, & Vitellius, eſt neceſſe. Illud certifiſſimum eſt, pauciſſimos eo proceſſiſſe, qui mutationem uiderint, immo mortem tandem non ſubierint.

Difficilis eſt
etiã mutatio

Difficilis eſt
etiã mutatio

Periculosa quidem res eſt, & vndiq; exitioſa mutatio, ſed peraeque difficilis; tot enim uſui eſſe debent, ut ſimul eodem tempore eſſe non poſſint, & tamen ſi horum quid defuerit, totum machinamentum corruere eſt neceſſe. Peruerſis, iniquisq; rationibus uir ſagax Populum ad noua quidem poterit pertrahere, ſed, ut breui annorum curriculo optatum ex iſis fructum ualeat exerpere, uix uãquam fieri poſſe credo; tam diuturnum licet temporis interuallum ad haec omnia perpetranda ſufficere poſſe quis affirmarit, cum tamen nouatores eorum, quae plus æquo concupiſcunt, admodum impacientes ſint, in iſis rebus maximè falluntur, & ita, quae moluntur, ad exitum nequeunt perducere.

Nulla ratio,
qua niti poſ-
ſunt Noua-
tores.

Quibus uerò innixi rationibus tam atrox, ſceleſtumq; facinus hi admittant; penitus ignoro; ſi ſola euerſionis cupiditate ducuntur, nonnè ſibi uiam, qua ſe, ſuaq; perdant, ſtrudere ſe praecipitem uident? ſi ſolo libertatis excitati fulgore, nonnè grauiſſimis malis, ac oppreſſionibus aditum aperire cognoſcunt? ſi, ut à moleſtijs, ac vexationibus ſe eximant, nonnè quod magis ab iſis inuolucris ſe extricare conantur, magis etiã ſe implicari abſq; vlla libertatis ſpe uident? Si Princeps uiribus excellit, exinde tanquam laeſſitus aterbior erit, atq; ſeruerior. Si oppreſſus vndiq; erit, in nouo conſtituendo Imperio grauiſſimae ſeditiones adultae conſtagrabit; & ſi libertatis oppreſſor tyrannidem

fidem occuparit, in duriorē seruitutē subditos, tanquā
suspectos, vindicabit, ne eadē aduersus se, quæ ipse contra
alios, machinentur. Nec quidquam tantū esse cognosco, quod
ad tam audax flagitium audacem quemq; virum debeat com-
mouere; Non contumelia certē, non odium; vti enim niues,
grandinesq; feruntur, ita etiā Principes. Nimia est Principis
sublimitas, precibus lenienda potius, quā vltione conquiren-
da. Non metus, cum communis omnium Parentis vices ge-
rere debeat Princeps, ad quem populorum scelera punire non
iniquē spectat. Non contemptus, cum in tantum contemptū
incidere nequeat, quin illum decor seruet, atq; maiestas. Si
hanc mutationem summo studio voluerit exercitus Dux, aut
alicuius Regni Præfectus, non tam citò arma mouebit, quin se
prius ab ijs circumseptum, quā inuadentē viderit; Si affini-
tatibus, rerumq; studeat machinamentis, statim atq; eius ani-
mus fuerit cognitus, omnium benevolentia in immortale odiū
conuertetur. Si tantas vires sibi inesse crediderit, vt pro sui
arbitrio Principis animum disponat, confestim presto illi erit
sui exitium. Si originem à rebellibus ducat, nouæ quidem ma-
chinationis stimulus addetur. Plura tamē perditorum homi-
num, qui eum frænabunt, erunt exēpla. Si sanguinis affinitate
sit coniunctus, cur à tanto scelere non compescit affinitas? Quæ
ergo nimia audacia animum tam acriter extinguit? At qui li-
bere sibi persuaderi feret tot ruinas inuicem complicatas? Nō
omnes quidē Vespasiani sunt nacti fortunam tot felicibus
euentibus fortunati; nec omnes Mutiani sunt tam in persua-
dendo efficaces, ac ope ferenda prompti, nec tam proni omnes
ad status mutationem, vt tunc Romanorū erat; Necessitatē ne
fore dicemus? At hæc tanti non erit, vt ad mortem quempiam,
aut ad perpetuæ infamiæ dedecus possit cogere. Nullum certē
fundamentum in ijs positum esse arbitror, qui pro sua salute se-
ditiones concitant, qui ex rixis, & dissensionibus dignitates se
posse consequi sperant, qui leues, inconstantes, rerum nouarum
cupidi, periculorum, amici, inueteratisq; sunt corrupti odijs; hi
enim ad omnem euentum, ad omne periculum terga vertunt, ad
sui tantū cautelam intenti. neq; hæc fauere rerum oppor-
tunitates censerem, dū nunquā sibi stabilis plebis seditio
perpetua nutat inconstantia, dumq; furor breuis; at subeunte
metu omnes ad amicitia nexum festinant, in vanum recidunt
patrocina, ac naturali subeunte reuerentia furor, primo metu
cessante, disistit; Quid hinc postea? Sibi nē hic finget, etiā
si omnium in se propensos videat animos, ambitiosa se vestigia
fixurum? Tyrantica retenta mente, ab omnibus desertum iri
non animaduertet? beneficiorum imagines penitus deletas

Cōsideratur
nullam rem
possi cogere
aliquem ad
mutationem

apertiffimè non conſpiciat? In animum ſuum inducet, etiamſi conſtantes videret factiones, eas nihilominus in ſuo perfeueraturas voto? Multa ſanè exiguntur, quæ ràm citò nequeunt congeri; Auctoritas haud mediocris, exquisita Prudentia, exacta cautela, vigilantiã affiduã, inuictus animus, perfeuerantiã firma, & plurimã alia tot quidèmiã tanta, vix eorum minimo defectu felicem vix exitum ſortiri poſſe crediderim.

*Quàm ſapè factionibus in Imperia
ſeditiones erumpant.*

C A P V T XVIII.

Qui mutationes Reipublicæ paſſant.

Quod diſcrimen inter ſeditionem, at rixam.

Varie populorum ſeditiones.

Vbdleiorum pars Aulae officijs, pars domesticis tantum rebus intenta; atq; idè illi ſapè factionibus turbulentas commouent tempeſtates, hi verò diſſidijs præcellas excitant, quæ diſſolutũ, ac pènè diſſipatum Reipublicæ nauigium immergunt. Inter primas, internasq; euertendi Imperij cauſas hæ factiones ennumerantur. Bellum aut cum exteris, aut inter Principem, & Subditum, aut inter vnã, alteramq; Imperij partem committitur; & ea certe bella, quæ inter Principem, & Subditum geruntur, rebelliones nuncupantur, quæ inter ciuitatis partes ſeditionum nomina ſortita ſunt. Hæ aliquandò factiones fiunt, cum tota contentione priuatæ, illuſtresq; familiae ad arma vocantur. Quod ſi diſſidium, ſiue honoris, ſiue vitæ, ſiue ambitionis gratia pullularit, cum tamèn alios ad ſui ſocietatem minimè aduocet, ſeditionis potius fomes, ac rixæ, quæ Principis auctoritate tollitur, quàm factio dicitur; At, ſi eius obſirmentur vires, ſociosq; quibus vigorem, roburq; ſibi addat, omninò prouocet, erit ſeditio, quæ Principi iacturam affert non mediocrem. Ab omni ſæculo ferè fuiſſe tales factiones, vel ad ſe defendendum, & ſe inuadendum bonas, vel ad inuadendum, aut Regnum, aut Magnates malas certiffimum eſt. Tales in Sicilia fuerunt partium factiones, & in omni Græcia, & Dorici poſſimum, ac Ionici. Inter Dores erant Lacedemonij, inter Iones Athenienſes. Athenas quoq; inter tres factiones diuiſas referunt, in Paraſorum ſcilicèt, Epacriorum, & Pedierum, aliquandò in duas,

duas; Thucidis vnā, Periclis alteram, aut in Plebeiorum, cui Polyarchon, & Optimatum, cui Cassander præerata. In plures etiam nonnunquā diuidebantur, & Theſſaliæ factiōes diuſæ in Egeſtaretēs, & Perieros, & in Argo Ariſtippi, & Ariſtei; Apud Miſeſios vna Plutis, altera Cheromaca factiō fuit; ſicut apud Carthaginiēſes, Brachina, & Hannonis Athenienſium, & Lacedæmoniorum partes, & factiōes Græciam perdiderunt, his Ariſtocratiam, illis Democritiam in ciuitatibus conſtituere laborantibus. Vario diſſenſu commotus eſt Senatus, Populusq; Romanus; ciuiliſ indè exitioſa, & crudeliſ ſeditiō diuiſa in diuerſas partes Cæſaris, & Pompei rei Romanę ſtatū pene euerſum proſtrauit; Hinc vnus Iulij Cæſaris ſubſecutum eſt Imperium; ſui ipſius viribus Romana pereunte Republica. Nunquā enim diſcordiarum exitus inter claros, & potentes viros ſolet eſſe, niſi, aut vniverſus interitus, aut Victoriſ dominatus, & regimen. Valachōrum duæ factiōes; vna Danorum, altera Draculorum alijs Principibus occaſionem præbuerē, per quam ſe ſubiecerē; Cum enim Draculæ contra Danos viribus eſſent impares, atq; ab illis multifariam opprimerentur, Turcarum depoposcere ſubſidium, quorum armis validiores effecti, Danos penè ad interniciōnem dederunt; Danis verò Ioannes Huniades Hungarorum Imperio fretus, opem ferens, non tam illos ab imminente retraxit diſcrimine, quā ſibi celebriorem famam, ac opes comparauit; quippè qui Danorum agros ex poteſtate Turcarum ereptos, & ſibi, & poſteris ſuis perpetua poſſeſſione retinendos occupauit. Ianueſes, qui cuncta maria quondam peruagari, relictis vbiq; victoriarum monumentis, cæteris nationibus quacumq; temporum differentia nauali gloria excelluerant, cum inſtinas ſeditiōes, ac diſſidia moliti ſunt, læuiſſimis factiōum procellis vexati ſe ſe in Sfortianorum clientela commendarunt. Memorandæ, horrendæq; Gibellinorum, & Guelphorum factiōes in Imperio, & Italia maximè ſub Federico Imperatore à duobus fratribus propagatæ fuere; Quorum Guelphus Pontifici, Gibel Imperatori militabat tanta iuſania, vt non ſolum diuerſa habuerint inſignia militaria, ſed etiā colores, veſtitus, habitus ipſi, hominis inceſſus, digitorum conerepitus, & oris hiatus diuerſarum partium diuerſum paritèr ſenſum haberent. Apud Piſtorienſes duæ aliæ factiōes commemorantur, Alborum videlicèt, & Nigrorum, ex quibus quot importatæ clades, mutæq; quin etiā proſtigatiōes, quæ non ſe tantum intra domeſticos parietes continuerunt, ſed poſtea etiam ad Florentinos, ac Lucenſes ſunt derluatæ. Maximum Anglicani regni detrimentum nullus profectò ignorat, atq; ex factiōibus, quas partialitates domorum vocant, ſiue familia-

Ianueſes ob
diſcordiā fa-
ctiōibus a-
gati.

ſum Lancaſtri, & Iorez, ortum habuiſſe quiſq; cognoscit. Gallicæ etiã nonnè duarum familiarum Aurelicę videlicet. & Burgundię partes quã maximè nocuerunt, cum horum factio in inter Ludouicum Ducem Aureliacensem, fratrem Caroli VI. Regis Gallorum, & Ioannem Ducem Burgundię eſſet inchoata, quot enim indè tumultus, clades, cędes ad ſexaginta uſq; annos protractę?

Remedia cõtra hoc uenenum.

Cum ergo hæ factiones ſint quædam perditorum hominum ad malum conſpiratę voluntates, occultę prius, & poſtea paulatim ex quotidianis hominum incrementis patentes, conſilia quædam, ac ſecreta concilibula priuatorum hominum prohibeat Princeps, quę ſub alterius mentitę cauſę ſpecie ſolent cõcedi. Heluetij ſancitis fœderibus ſuis Rebus publicis poſt expulſos Principes cauerunt, ne qui ex fœderatis cum alijs non comprehenſis ineant ſocietatem. Gallię quoq; Reges Comitiorum habito conſilio prohibuerunt omnibus Regnicolis, & ſubditis, criminis leſę maiestatis pœna adhibita, ne ſocietatem ſuę linguam inirent cum alijs Principibus extraneis, neuę mutua ſermonis communicatione liſteras darent, & acciperent ſine aperta Regis facultate. Præterea Nobilium contentiones, & partes, quas nunc dicunt partialitates legibus expreſſè latas prohibeantur à Principe; Hæ enim Populares omnes varias in partes facilè diuidunt. Mecenas Auguſti Cęſaris familiariffimus Cęſari Auguſto amicitiarum omnium, ac ambitioſorum certaminum euerſionem ſuaſit, ad cõ ut nec nomina uana, nec quidpiam aliud, ex quo diſſidia oriri poſſunt, permitterentur, & ſi forte aliq; emergerent, iſtis exordijs comprimerentur. Arbitrantur quidam, legem illam Solonis, ad factionum, & cõiurationum remedia ſpectare, ea enim ſub capitali pœna in ſeditionibus, ac factionibus alterutram partem ſequi iubentur ciues, nam ſi ob diſcordiam, diſſenſionemq; ſeditio, atq; diſſenſio Populi in duas partes fieret, ob eamq; cauſam commotis animis utrimq; aſſumerentur arma. tum qui eo tempore, eorq; ciuiliſ diſcordiæ caſu alterutri parti ſe ſe non adiunxerit, ſed ſolus, ac ſeperatus à communi ciuitatis diſcrimine ſeceſſerit, eum domo, patria, fortunisq; omnibus carere, exulemq; tandem eſſe decreuit; Quam legem quidam non ad angendam, ſed ad finiendam ſeditionem pertinere arbitrabatur; Quia, ſi honi, qui principio coercendę ſeditionis impares fuerint, Populumq; percitũ ira, amentemq; non deterruerint, ab alterutra parte temperare, ac regi caperint, concordia per eos reſtitui, conciliariq; poteſt, dum ſitis, apud quos ſunt, regunt, ac mulcent, & aduerſarios magis ſeruatos cupiunt, quã perditos. Nonnulli etiã repertiuntur, qui hanc quoq; legem ad priuatorum ciuium commo-

Solonis lex ad remediũ factionum excuſa.

dum

dum spectare arbitrantur, ne, si singularis quis neutram partem sequatur, exponatur prædæ, & inimicitijs vtriusq; partis, & factionis, & nimirum concordantibus vtriusq; factionis partibus, sic vtriusq; odio, & omnibus infensus, tanquam qui illorum malis lætetur. Quod etiã accidit his, qui pugnantibus vicinis, spectatorem agentes neutram partem sequuntur, si quidẽ in fædere inter dissidentes inito hi non comprehenduntur, & ita prædæ relinquuntur, vt, si ab alijs Inuadantur, absq; bellicarum virium præsidio relinquuntur. Alij putant, illam legem populari statui conuenire, in quo in medio civilis belli incendio neutram partem fouere periculosissimum putatur, cum quædam tertie factionis suspicio induci posse videatur. Alijs pluribus Solonis lex meliori iudicio videtur in omnibus reijcienda, siuẽ de factione in Democritia, vel in alia specie Reipublicæ suborta agatur, nã lex ista ore tenus ab ipso Solone approbatur, factis verò reprobata videtur, seditione enim inter vrbanos, & agrestes maritimos exorta, & neutrarum se partium fecit: Illud certum bellum non esse legitimum, quod inter se gerunt ciues, ideò qui se seditiosis minimè iunxerit, hostilitatis nequaquam argui posse crediderim. Neutri detrahenda debet in causa, & animo incerto. Aiuut gloriari solitum Q. Hortensium, quod nunquã eiuili bello interfuerit; Quomodo enim vir bonus excandescentibus factionibus incendio mederi, ac opem ferre poterit? Eliget hic semper oppidum à bello vacuum, dum hæc decernuntur, ea tamen conditione, ne ad turpem causam propensior videatur.

*Communiores seditionum Causæ
afferuntur.*

C A P U T XIX.

Lato Philosophorum præstantissimus seditiones omnes in ciuitate oriri, vel ex nimia rerum copia, vel etiã inopia affirmat, quemadmodum pariter in corpore Physico varia morborum genera, vel ex nimia cibi repletione, vel certè ex inanitione oriuntur. Opulentia enim desidia, delicias, rerumq; nouarum studium parit; inopia cum rerum inuouatione illiberalitẽ, & maleficia gignit; & in omnibus inæqualitatis opinio seditionum

Due seditionis Causæ.

num omnium habet radices. Nobiles, opulenti, immò plebei ambitionis, vel auaritiæ crimine trahuntur, & ideò non satis sibi esse honorum, aut rerum, aut ab illis excludi queruntur, aut iniuriarum ducuntur vindicta. Hæ enim aliorum mentes ad commouendas factiones, seditiones, & tollendas Rerum publicarum status protaxerunt, vt ex animo alij subrogarentur. In ciuitate, Principatu, ac vbiq; inter se longè paupertas, diuitiæ, virtus, ac vitium, nobilitas, ac Plebs dissident, interdum etiã contetiones ex grauioribus, interdum ex leuissimis causis enascuntur, quas demùm vniversum Reipublicæ excidium consequitur. Nec dubium est, in ciuilibus discordijs Rempublicam ab vtraq; parte detrimentum capere, & labefactari, & quamuis Reipublicæ exitium expressè, vel directè non intèndatur, summo opere tamèn illam lædi præclarè constat. Omnia enim in bellis ciuilibus misera; sed miseriùs nihil, quàm ipsa victoria; quam si etiã meliores reportent, ferociore tamèn, impotentioresq; redduntur, vt etiã si natura tales non sint, necessitate tamen ipsa cogantur. Quomodò desperatè vitæ homo, qui sibi mortem consciscat, alijs parcat, si sibi ipsi non parcat? Quomodò ab aliorum cæde manum temperabit, si proprijs manibus suam mortem affecit? Sic corpus ciuile tunc magis debilitatur, ac frangitur, dum bellis ciuilibus sibi ipsi crudeliter infert. Idq; sanè duplici potèst esse ratione, vel quandò in Principem, qui societas est caput, vel inter se populus arma mouet, vtrumq; enim pugnantibus est exitiosum, & extremam aduebit populorum perniciem; Hinc in Rebus publicis miserum est videre proscriptiones innoxiorum ob diuitias, cruciatus virorù illustrium, amplissimas vrbes fuga, ac cædibus vastari, afflictorù ciuium facultates, quasi prædam veditari, donari, ac proculcari. Quid etiã naturæ legibus turpiùs, quam cum eo bellum gerere, quocum familiariter vixeris? Sed, quod miseriæ caput est, plerumq; discordiæ, & seditiones tam crudeliter exardescunt, vt cum illis tandem omnis Reipublicæ status euertatur; Etenim per discordias ciuiles Reipublicæ compagine statim dissoluntur, & viã ad subijciendos iam debilitatos faciem hostibus aperiant; Sic nauis tabularis compositè compactis, & coniunctis infinita propemodum maris pericula, syrtes, & cautes superat, at vbi tabularum compagine reuulsæ, ac dissolutæ sunt, per rimas, ac fissuras paulatim penetrans vnda in profundum, & ipsam, & vectores, & nautas demerget, & sicut rariores vndan- tium fluctuum guttæ, submersioni dant initium, & nisi citissimè iungantur asseres, interitus causa importatur, sic leuibus quoq; ab initio causis, Reipublicæ nisi citò occuratur, aut mutatione, aut submersionem adferunt; solent autè ex seditionibus, ac factionibus exoriri.

Seditionum
ruinæ.

ad. 1. 1. 1.

*De causis seditionum proximioribus, maximè ex
superstitione, siue praua Religione
prouenientibus.*

C A P V T X X .

Aethalis omninò seditionis morbus est, qui ex prauæ Religionis suspitione suam trahit originem: Ex infimis enim animi penetralibus eius ratio deducitur, & ad omnia fanda, infandaq; compellit, neq; desinit, quamdiù mentes à superstitionibus obsidentur. Et certè à nulla re maius periculum Imperijs, ac sceptris, quàm ab innouata, aut insidiosè simulata Religione procedit.

Principes enim huiuscemodi maximè animos plebis commouent, & ficta pietatis specie, quò volunt, impellunt. Eunus olim in Sicilia fuit natalium conditione feruus, qui phanatico furore simulato, dum expensas Syreæ Deæ comas iactat, ad libertatem, & ad arma feruos, quasi numinum Imperio concitauit, sexaginta amplius millium exercitu coacto, palàm Regem scferens, Siciliam totam subegerat, nisi difficulter tantum ardorem Romana potentia compressisset. Quid Pseudopropheta ille Aegyptius sub Claudio? qui in Iudæa hac ipsa pietatis specie ad triginta millia hominum sibi adiunxit, cum ijs Hierosolimam petijt, arcem, & Regni solium occupaturus, nisi à Floro Præsidente, qui obuiam egressus erat, acie victus, cæsusq; morte ipsa furor cessisset. Non absimile Marici illius periculum sub Vitellio fuit, qui Galliarum assertor, & Deus (id sibi nomen indiderat) concitis octo millibus hominum, proximos Eduorum pagos trahabat, maiora & ipse ausurus, ni tumultuaria multitudo delecto milite oppressa, & dissipata fuisset. Quid Elmahele in Affrica? is mira sanctitatis opinione, conciliata gente, bellum suo, & Marocensium Regi (Abrahamus tunc erat) palàm intulit, acie vicit, regno, & vita spoliavit. Nec dissimilis fraudis, & fati in eadem Aphrica impius alius (Chimen Mennal vocabatur) qui rituum, & Religionis vanitate illectum Populum in Regem Fessæ concitauit, pèdere tributum veruit, deniq; per aperta eò adigit, vt Temesinæ Regnum pacto sibi traderet. Apud Turcas ipsos nonnè aliquoties res hoc prætextu mota? fuit Schætoculis

Quare simulata Religio sit Reipublicæ perniciosissima.

lis quidam ſimulatæ ſanctimonix vir, & hac mente in ſollicitudinibus plerumq; agitans, cui ipſe Princeps Turcarum Baſazetes munuſcula parua mittere in ſpeluncam piæ quodam deuotionis affectu ſolebat. Is, vbi grauem, ac maturum aſpectum poſt ſeptem annos prodit, nouam ſerere ſectam conatus, aſſeclasq; ad ſe trahit, cum quibus opulentas aliquot Aſiæ ciuitates occupat, & diripit, ipſumq; Baſſam Natolæ iuſto prælio vincit, immò paulo poſt Corcutem quoq; Baiazetis filium, mox alium Baſſam cum robuſtis copijs aduentatam, quid plura? Rē Turcicam ad ſummum aduocat diſcrimen, atq; in Perſarum fines deſlectit, quorum Rex eidem pariter ſectæ erat addiſtus; Ea enim Sophilariorum ſecta eſt, quæ inter vtramq; gentem etiã nunc præcipua belli cauſa eſt. Sed cum in via Carauanã quandam Perſicam (agmen viantium itã vocant) milites eius inuaſſent, ac diripuſſent, pleriſq; viatorum cæſis, itã ægrè Iſmael Sophi Perſarum Rex id tulit, vt ipſum, perfectosq; eius omnes illicò trucipandos ſatellitibus ſuis obiecerit, reliquo eorum numero in ſeruitutem aſcito, atq; varia perloca diuiſo. Quid in Creta inſula? Iudæus nouum quendam moſen ſe terris adeſſe, delapſumq; è cælo effinxit, vt Cretenſes à diutina ſeruitute liberaret, oppidatim ergò circum it, omnes ad relinquẽdas opes, amicos, & quæq; alia commonet, eorum ſe Ducem in promiſſam terram exhibet, additq; veteris illius moſis exemplo, ſe cum eis facillimè mare ſuis pedibus ſuperaturum; Immenſa gentiũ multitudo, ætas omnis, omnis ſexus plus nimio credũt, & citiſſimè ad promontoriũ cõueniũt perfido illo viro Duce; Idẽ-

tidem vocibus popularibus repetentibus; Itur in

beatam terram, ipſe deſilire iubet, & in aquas

deturbari, quod à plurimis inſana confi-

tia factũ, qui ſtatim merſi fuere, pau-

cis eorũ ſcaphis piſcatorijs exce-

ptis. Caput ipſũ ſcleris nunquã

comparuit, ſiue homo, ſiue

humana ſpecie Genius

malus fuerit. Iure itaq;

eſt concludendũ,

nihil in ſpe-

ciẽ fal-

laciũ, quã prauam Reli-

gionem, vbi Deorum

numen præten-

ditur ſcleri-

bus vela-

mẽtũ.

Praua Reli-
gio bello e-
xtioſior.

Qua

Quæ mala, quanti aq; seditiones ex
Religionum dissimilitudine
emergant.

C A P V T XXI.

Lurina bellorum, calamitatum, ac seditionis
mala, aut à Religionis, aut à Religionis præ-
textu esse videntur. Duplex etiã ho-
minum genus reperitur, quod Religionẽ ju-
dicat, suisq; disciplinis ita homines imbuir,
ut facile ad seditiones prolabuntur. Quicquid
multitudinem, ac varietatem opinionum,
crebramq; mutationem importuno consilio

perpendentes, omnem penitus Religionem contemnunt, libros
tamen criticos, ac certamina comparant, ac legunt, ut alienis
libris animos depascant, Religionem tanquam inanes fabu-
las, & terribilia ad hominum animos perterrendos exco-
gitata vident; Hi inani, terreneq; inflati gloria conqueruntur,
communem tranquillitatem Religionis diuersitate perturbari;
Nos ego impios dixerim, & omnibus Hæreticis nefandiores;
Prua enim hæreticorum mens in vnum tantum, aut plures, sed
non in omnes errores impellit, hi verò omnem veritatem om-
nemq; fidem spernunt, & planè Atheismum persuadent, ma-
gisq; veritati obstitunt. Cuius causam duplicem dixerim;
Prior rerum credendarum altitudo, ac mysteriorum profunditas;
Altera, quia omnis vera Religio leges, cerimoniasq; alia
quas colit, quibus animi demissio, & patientia grauitè, & reli-
giosè exercentur, quæq; libertati, ac suberbix humanæ, quæ suæ
dignitatis est retinentissima, repugnare videtur. Inter hos etiã
illos recenseo, qui certum Religionis cultum profitentur, sed
tantum sui commodi gratia, aliam verò Religionem, à qua ca-
pitalissimè cõsortes suos differre norunt, interdum infestissimè
persequuntur, interdum verò, tanquam veram simulata mente
fatentur; ita olim Bucinus, & alijs fecere; Alterum est genus
hominum, vehemens, asperum, Zeloticum, opinionum suarum
tenacissime amans, propagandæ Religionis, cui adhæsit, auidum;
Huius generis sunt ferè hodie Lutherani, qui voluptatem tuen-
tur, & Calviniani. Inter hos religio iactatur, discordiarum,
odiorum, bellorumq; ciuiliũ funestissimam causam, ob id suas
semper adhibuerunt vires, ut Principum penitus dissoluerent
auctori;

Quomodo
multitudo
Religionis
nomine ob-
scuretur.

Quenam in
bello sint di-
scordiarum
Causæ, &
origines.

Recensentur
mala ex di-
uerſitate Re-
ligionis pro
ſcientia.

• 308 A
• 308 B
• 308 C

auctoritatem, maiestatemq; minuerent, quæ si resoluta fuerit, Imperij fulera tolluntur, Principatus neq; detrahuntur; ex quibus impunitatis spe pacem rumpit audacia, & illecebrosa illa multos lenſim trahit, ut iam auctoritatem in se habeant, opes, belli neruos, pacis ornamenta, atq; arma euertere, atterere, pessumdare conantur, Ecclesiarum prædia, possessiones, ornamenta in prophanos conuertunt vsus, impediunt, ne ius dicatur, ne iustitia vindicem, aut executorem habere queat; qui labor, quodq; studium à sectarijs ministris in Germania fuit, ut omnia tribu- nalia, nisi, quæ ipsi erigerent, è medio tollerentur? quid igitur pax in hac Religionis dissimilitudine seruari potest? quæ seditiones reprimi, seditionum tumultus comprimi. Hisce absq; tumulti- bus Regna, ac Principatus Religionem diuersitatem sustinere nequeunt. Vbi voluntates, ac leges inter se quam maximè dis- sentiunt, ibi etiam perturbatum esse Reipublicæ statum necesse est; Bellum perpetuum spiritale erit, quomodo igitur esse po- test pax temporalis, dum eam quoq; spiritale bellum affligit? Nempè leges Ecclesiæ ad concionem, ad mysteriorum celebra- tionem, ad preces, & ieiunia vocabunt; Quid faciet hic Prin- cept, si Calvinianum, aut Lutheranum nempè ad curiam, vena- tionem, viarum refectorem, cadenda ligna, aliaq; coget, qui- bus à templo penitus auocetur? Hic, quem Dominum, repu- gnante conscientia, habebit? si enim Principis auctoritatem subditus negligit, iam pax politica interibit; si legem Ecclesiæ postponat, edicto Principis repugnat conscientia. Quid tandem superest, nisi ut arma expediantur. Si Principi parebunt, quia iusta religio est non Dei, sed purpuræ cultus, qui ab inuitis expri- mitur. Quæ verò pax, si cogi se subditus sentiat, ut opinioni Principis vitam, atq; salutem impendat? Experientia docet, Religionis dissidia seditiones excitare, pacemq; Reipublicæ per- turbare. Non prauo duntaxat, sed stulto etiam consilio tristis- simo euentu Reges Egyptiorum varia Deorum, & opinionum monstra induxerunt, ut perpetuo diffidio, & pugnis inter se di- micantes conspirare nunquam possint. Prauum planè, & Ty- rannicum subditorum sanguine, & quasi gladiatorijs spectacu- lis sceptrum stabilire velle, & maiestatis causas, quæ salute, & in- columitate omnium instituta est, vitam populi, salutem eueri. Longè profectò amentes illi Principes errant, quorum Diade- ma sine suorum sanguine stare non posse sibi persuadent; Immò & miseræ gentes, quæ, ne conspirarent, pugnare cogebantur. Tot corpora raptabantur, ne fatalis fascia concideret, Religio mutata semper Imperia mutauit; Traxit primò Orientem, & Occidentem Religio, deinde orta ex disputationibus bella sepa- rarunt. A Caroli magni tempore vix hæresis aliqua, quæ bella non

non excitaret. Quas clades dedit Henricorum temporibus hæ-
 resis simoniana? deinde Albigenfes, cæteriꝫ; & Proauorū me-
 moria Huffite nonnè magis ecclesiam affligerunt. Agrestium in
 Germania accensus furor, & suo sanguine extinctus; Principum
 in Cæsarem bellum, Brandenburgica vastitas, Bella Argentinē-
 sia, Coloniensia, Belgica, Francica, Strigonoticæ crudelitates,
 Anglicanæ Ianienæ, & Scoticæ, Suetica rebellio, Transiluanicæ
 vastationes, Vngaricæ clades, Suinglianæ in Heluetijs acies, &
 funesta modo bella, ac cruenta Germanica edocent, non posse
 consistere pacem, immò turbari ciuitates, eueriꝫ; Imperia, vbi
 Religionum extant diffidia.

*De extraneorum admisione præcipua
 seditionum Causa.*

C A P U T XXII.

Seditiones ex vicinis populis in ciuitatem fa-
 cile admittis solet exoriri; initio enim ad-
 uenarum animi cum ciuium voluntatibus
 malè conueniunt, donec eundem planè mè-
 ritis sensum assumant. Quod ex morum di-
 uersitate, ex odio, & inuidia felicitatis adue-
 narum sæpè contingit; Quæ omnia cū ad-
 uenæ pati nequeant, contentiones, quæ sæpè
 ad conflictus rem deducunt, enascuntur, & idè inter se confi-
 ctantur, donec alterutri dominantur, & alios excludendo libero
 sceptro potiantur. Neq; enim ciuitas ex qualibet coarceruata
 hominum multitudine conflatur, nec omnes; qui in vrbe sunt,
 ciues sunt, aut municipes. Ciuitas societatem morum, legum,
 ac voluntatum habet. Peregrini, & aduenæ diu cunctantur,
 antequàm alienis moribus queant assuescere, & suis magis ap-
 plaudunt, & proindè ex prauis moribus, legibus, & voluntatibus
 oriri necesse est discordias, & seditiones, quæ fortioribus palmã
 dantes, in debiliorum perniciem, & ruinam Imperium confir-
 ment. Obseruatum semper est vndiq; omnes, qui inquilinos,
 & aduenas receperunt, fuisse seditionibus oppressos. Teutones,
 Belgæ cucullati fratres dicti in ciuitate Stocholmia, celeberrimo
 Sueciæ Imperio, quo ab æs alienum confugerant, tempore
 Regis Alberti seditionem maximam excitarunt, conditis enim
 in indigenas comitijs, quorum sunt impatientissimi, Succos ad-
 rixas, & ad lites adè ferociter prouocauere, vt demùm apud
 Regem

Ciuitas non
 ex qualibet
 multitudine
 conflata.

Non omnes,
 qui in Vrbe
 sunt, Ciues
 sunt.

Aduenarum
 receptores
 seditionibus
 iactati.

Regem delatos, vita, ac fortunis ſpoliarent: ex commercijs, ac negotiationibus origo odij emerſit, quorum lucra ad ſe ſolos alienigenæ transferre conabantur, nulla reliquorum ciuium æſtimatione facta, & tandem Teutones ipſi imparatos, ac improvidos Senones adorti, partim necarunt, partim grauiffimis affectos tormentis combuſſerunt; Mortuo Senono Segorgeorū Rege, qui poteſtatem Græcis dederat condendi Maſſiliam urbē, Regulum quemdam Comnano eius filio dixiſſe memoriæ proditum eſt, quandoq; Maſſiliam finitimis populis exitio futuram opprimendamq; in ipſo ortu, ne mox validior effecta ipſos opprimeret, & perſuadendæ rei aptam fabulam ſubieciſſe, canem aliquando partu grauidam locum à Paſtore precario petiſſe, in quo pareret, quo iam habito, iterum petiſſe, vt ſibi educare in eodem loco catulos liceret, vtq; conſeſſo, peperiſſe, educaſſe, & adultis catulis ſultam domeſtico præſidio proprietatem loci ſibi vindicaſſe: Hinc arguebat non aliter Maſſilienſes, qui tunc inquilini videbantur, & peregrini, aliquandò Regni dominos futuros ipſos Regni Dominos oppreſſuros, vel eiecturos.

Timendi amici, & auxiliares copijs.

Nec ſolum ab hoſpitibus, & peregrinis in regionem admiſſis mala imminent Reipublicæ, verum etiã ex amicis ipſis, ac ſocijs, & auxiliatoribus copijs, quæ ad urbjs præſidium ſunt introductæ, quippè quæ extraneæ pedetentim Ciuium occupant libertatem; nãm ſi auxiliares milites locis aſſueſcant, horumq; dulcedine capiantur, fortiores exiſtentes, incolas, & indigenas ſuis ſedibus pellunt, vt Eduis, & Aruernis in Gallia contingit, cum Secanis factionibus mutuò bellantibus, & contendentibus de Principatu; Aduocatus enim in auxilium Ariouiſtus cum valida militum manu Germanorum, a Secanis, & Aruernis Eduis attritis, Secanorum ſibi agros uſurpauit, & ibidẽ ſuas ſedes delegit.

Remedia ſeditionum.

Contraria fortaffe hiſce ſeditionum tumultibus remedia erunt, vt videlicet Peregrinorum Magiſtratus non creentur, aut non admittantur, aut admiſſi minime opprimantur, delectus eorum habeatur in fide, ac probitate, antequàm de Republica negotium aliquod illis demandetur, aut priuſquàm inter Municipales, ac ciues computentur.

De Otio, & Oratoribus sapienterò Euerfionum Causis, et remedijs.

CAPVT XXIII.

Reipublica ex otiosa quadam, nimiaq; subditorum felicitate, satietate, atq; indulgentia solet turbari, & negotiosus semper est animus, atq; ideo honestam aliquam suarum cogitationum metâ, sibi proponit; vacuus enim nequit esse, quippe qui immortal dono donatus; corrupta tamen hominum natura ad malum potius, quam ad bonû proniores sumus. Sic Appium Claudium crebrò dicere solitum accepimus, negotium Populo Romano melius, quam otium committi, nò quod iucundum quietis, tranquillitatisq; statum non cognosceret, sed quod animaduerneret, præpotentia Imperia agitatione rerum ad virtutem capessendam excitari, nimia quiete in ignauiam, desidiaq; resolui. Cartaginiensium debellato furore, sæpè in Senatu retulio Q. Metellus, se penitus ignorare, an celeberrimus ille victoriæ triumphus boni plus an mali attulerit, Reipublicam, idq; affirmabat, quoniam, vt pacem restituendo, profuerat; ita Annibalem retrahendo, nocuerat: Eius enim transitu in Italiam dicitur, dormientem iam Populi Romani virtutem excitatâ, metuiq; debere, ne acri ænulo liberata, in eundem somnum deuolueretur. In eadem planè sententia Scipionem Nasicâ fuisse constat, futurum enim asserebat, vt à potenti hoste liberati Romani, vel otio, & ignauiâ torpescerent, vel in se arma mutuò conuerterent. Quod non multò post Carthaginis euerfionem euenit. Tribunicijs enim Græcorum coortis furoribus, bellorum ciuiliu semina iacta fuere, & si alia desint, milites ipsi otiosi, pace impetrata, rapinis, prædationibusq; assueti, solent seditiones tempore pacis excitare, obsident vias, spoliant viatores, cessantibus bellicis stipendijs; aliundè quærunt paupertatis leuamentum, sicq; furtis, & rapinis in gentes desæuiunt.

Quamobrem prudentiæ Principis hoc datur, ne videlicet otiosa multitudo maximè militum, pace aquisita, impunita sit, aut ne in otio retineatur: solent enim mali quidam, non secus

Vu quàm

Otium quâ
noceat.

Remedia.

Ex otio seditiones oriuntur.

Sup. multo
causam

Quo remedio utebantur Romani ad motus turbulentos extra urbem pro pellendos.

quàm in corpore humano morbosi humores, & herbæ noxiæ satis permixtæ, in Republica sine crescere, quæ, nisi euellantur, putrescunt, & suffocant alios, & febres, tumultus scilicet interdum exitiales generant in Republica. Proinde illud sit consilij, siue in hostes mouerit bellum, vel Amicis, vel alijs cõfederatis auxilia militaria dari, siuè colonias deduci iusserit, vt eiusmodi hominibus omnino libera sit Respublica. Quamdiu suos subditos bellis contra hostes exercuit Romanum Imperium, tamdiu etiã tranquillitatem habuit, pulsis huiusmodi otiosi hominibus in bellum, ad quod audaces, & perniciosiores solent confluere, maximè qui metu penarum sine innovatione se defendere in patria nequeunt, & qui prædandi libertatem ibi se alij sequi posse arbitrantur. Gallia quamdiu contra vicinos, & externos Italos, Hispanos, Germanos bella gessit, purgata ab exuberante, & bulliente militum sanguine, febribus, siuè tumultibus, qui exagitarunt, atque eius statum concusserunt, cauit. Contra, ubi pax fuit cum Gallis ab externis hostibus imperata, sanguis militarium hominum exuperans, crassus, & infectus nimio calore ebullire, & ardere cepit, & tumultibus, seditionibus, rebellionibus, factionibusq; omnes eius partes concussit, atq; ita Galli à bellis immunes ciuilia arma in se, tanquam Phrenetici, conuerterunt, eaq; exorta mala, quæ gloriosissimo-rum Henrici 4. & Ludouici prudentia, ac fortitudine fuere sedata. Turpem, atq; horridam mali speciem præuidens præstantissimus Dux Pericles Athenis sexaginta triremes emittebat, in quibus magnus ciuium numerus octo menses nauigabat, eoq; modo torporem, otiumq; euitabat, naualem disciplinam adhibebat, vicinisq; populis timorem adiciebat, ne res aliquas nouas possent moliri. Romani, si quando Tribuni nouis factionibus Rempublicam turbarent, bello aliquo, siuè de industria, siuè casu aliquo excitato parabant versare ciues, & destruere, ne domini desides intenderent Tribunorum concionibus, ac seditionibus; cuius remedij vsus ferè sempè Medicorum more adhibebant, ad motus turbulentos extra urbem propulsandos. Possunt & aduersus otiosos inquisitiones fieri, vel p Politicos magistratus, vel per Censores; & ita mendici per urbem vagi ad opus vel publicum, vel priuatum sunt cogendi, & si laborem refugerint, ex urbibus, & societatibus sunt pellendi, si verò redierint, fuste cædantur, & contumaces adhuc ad triremes, vel aliud coactum opus violenter remittantur.

Ad rebelliones, ac seditiones plerumq; etiã concitarunt Plebem, & Populum oratores, siue Rhetores; Mouent enim hi animos publicè, & priuatim, sapius rationibus fictis, fucos orationis, dolosè sectis, compositisq; ad finem, quam statuerint, inductione-

ductionibus, & arte veritatem obtenebrantes, scrupulos injiciē-
 tes, magna extenuantes, difficilia facilibus lingua æquantes;
 prava, & impia ad victoriam traducētes, affectus mouentes, &
 animos à sua ratione, veluti fascinis remouentes, vt eos, quò ve-
 lint, impellant ad bellum, vel pacem ad nutum suam; vel alienæ
 voluntatis. Et certè nihil deterius esse potest in Republica se-
 ditiosis, & impostoribus Rhetoribus, & Concionatoribus, qui
 linguam habent venalem, vel ambitiosam, nihili plerumq; ho-
 mines, quorumq; nihil interest tranquillam esse Rempubicam,
 timidissimi, inanes, nihil aliud ni verba, verùm illa seditiosa ef-
 fundentes, dùm enim ad manus ventum est, in angulis, vel lon-
 ginq; regionibus periculis se subtrahunt. Sic perniciosissimi
 non secus, ac venti calidi, qui impetu tempestates in mari com-
 mouent, & paruam ignis, & iræ popularis scintillam in voracis-
 simum conuertunt incendium, & cineribus ignes sopitos in
 excidium vniuersorum excitant; Tubarum, & Tympanorum
 instar in bellis sunt hyperniciosi viri; sicuti enim non pugnant
 illa, sed animos acrius ad pugnam commouent, ita hi licet Reipu-
 blicæ nequaquam infesti esse videantur, eam tamen voce
 quam maximè perturbant, ac seditiosos sæpè ciuium
 animos efficiunt. Norunt Germani, & Galli,
 quantum iacturæ passi sint ex seditiosis co-
 ncionibus, quot hinc fuerint clades, & strages
 Populi secute, quot vrbes rebelles extiterint, aut pro-
 ditione inierint, quot vastate, Principes inuasi,
 Rerū publicarum status violati, mutati, absoluti fuerint.
 Remedium aduersus huiusmodi licentiam est,
 illis imponere silentium, aut si filere nolue-
 rint, exilio multari. Grauiissimis etiã
 possunt multari poenis, vt & eorum metu alij linguam mode-
 rentur. Quod quidem à Gallis sæpissimè facti-
 tarum vidimus.

Nihil dete-
 rius esse po-
 test in Re-
 publica Im-
 probis Rhe-
 toribus.

Damna ex se-
 ditiosis Con-
 cionibus.

De alijs ſeditionum cauſis, Inuidia ſcilicet, Patrimo-
niorum Conſumptione; Immiſſione dignita-
tis, Collegijs, & Societatibus, et incon-
ſulta Principum liberalitate.

C A P V T XXIV.

Inuidiæ,
morſus Rem
publicæ vul-
nerant.

Primorum
pauperas no-
cet Reipubli-
cæ.

VT VA Populorum Inuidia, ac liuor,
ſictusq; in Principem amor inter maxi-
mas ſeditionum cauſas enumeratur.
Malignū ſanè vulgus limis ſēper oculis
procerum felicitatem intuetur, & cum
potest, aduerſatur; Erugo illa Rempu-
blicam corrodit, quā frāgere, & ſter-
nere nemo potest, deindè exanguē ho-
ſtibus ſuis dilaniandā tradit. Talis erat
in Anglia ſeditio ruſticorum, nō enim,
tantum ob oppreſſionem querebantur, verum etiam quia no-
bilibus impares omnino erant. Cantij omnē iugum detrecta-
bant, nobiles de medio tollendos dicebant ab eodem parente
Adamo omnes ſine discrimine natos, pares omnes eſſe; Itaq;
arreptis armis multos è Magiſtratibus, nobilibusq; interemerunt,
bona eorum diripuerunt, Regem ad iniquas conditiones ad-
gerunt, donec tandē tantæ ſeditionis auctores pœnam ſolue-
re coacti ſunt. Huiusmodi fuerit conuentus Athenienſium,
cum vros claros, & optimè meritos exilio mictarent.

Cauſa etiam ſeditionum eſſe ſolet, cum Potentes patrimonia
abſumpſerunt; hi enim rebus nouis ſtudēt, aliquid ſēper mouere,
& nouare conantur; cōmuni interitu ſuas volūt ſopire calami-
tates, rebus turbatis alacres ſunt, quia aliqua ſpes eſſulget, in
pace illis turbæ ſunt, hinc tumultum, & incerta pericula ma-
lunt, quā certiffima propriæ domus incommoda. Certum
itaq; ſtatuat Princeps, tot eſſe in Republica hoſtes, quot
ſunt, qui nequitia, & libidine rem decoxerunt. Iulio regia
itā pecunia opus erat, vt nihil haberet in bonis, omnia enim
in largitiones effuderat. Catilinæ, & Cethego ex luxu
probra paupertatis ad facinoris incitamenta fuerunt. Da-
medes Athenienſium Orator ante opulentiffimus, tandē
pauper Ciuitate pulſus eſt, ſepties falſè accuſatus. Verum
cū externa quærimus? Curionem, Milonem, cæterosq; miſe-
ros,

ros, ac turbatores præsertim Iulium Cæsarem, & Antonium Triumvirum Historiæ exhibent, qui ex eo nota mbliti sunt, ex quo insolite paupertatis sensere flagellum, & ibi erubuerunt emendicare, vbi ante splendide vixerant.

Euertitur etiã Respublica, cum paulatim eò vsq; res deuenit, vt potestas Magistratus imminuatur, & potentiores sint illi, quos parere leges iubent. Illi enim non parent dicto, nisi animo collibitum est. Nihil aliud Imperium Constantinopolitanum euertit, quàm Principum ab Imperatore dissidentium tanta potentia, vt eos in concordiam redigere nec Imperatoris sufficeret auctoritas. Hac enim ratione contingit, vt ea sit potentia diuitem, quæ vigorem magistratuum penitus tollit. Atheniensium Rempublicam Magistratus sortitò electi, & plebei perdidit. Turpe est eos eligi, vt præsent alijs, quorum cognatos, parentes, filios nemo pudoris causa auderet nomine appellare. Hinc veri Nobiles, & magno animo præditi contempnunt illum Præsidentem, & qui vulgò videntur, facile conspirare, & Rempublicam in suam transferre potestatem valent.

Magistratus
in honore
conseruandi

Collegia etiã, ac societates discordiarum, rixarumq; quasi seminaria solent quàm sæpissimè esse, cum non vt membra totius Republicæ, sed propriæ quædam ciuitates magnæ ciuitati insertæ plus potestatis sibi arrogent, quàm bono communi expediat. Peritissimè Augustus omnia collegia præter antiqua abrogauit; Illicita enim ea sunt censenda, quæ magistratus auctoritate non coaluerint, idè dissoluenda.

Collegia vt
plurimū Res
publicæ per-
niciosa.

Inconsulta, ac temeraria Principum liberalitas dissensiones quàm maximè fouet, eum alicui concessa, alterius sæpè esse censeantur, ac proindè lites eo vsq; deueniunt, vt ne donator quidè eas sospire possit. Ludouicus Barbatu Flandriæ Comes post multa obsequia in Henricum Secundum Imperatorem, & conciliatum fauorem dono ab illo accepit Vallachiam cum alijs Zelandæ Insulis, & materiam simul discordiæ, rixatum, & bellorum inter Flandros, & Hollandos præbuit, quæ tam aspera, ac diuturna fuit, vt spatio quadrigentorum annorum per interualla durauerint, Hollandis ius suum, & liberalem donationem ad Ludouicum Cæsarem Ludouici Pij filium referentibus,

Principi p-
dignitas sed-
itionu cau-
sa.

Flandris verò à recentiore Henrici donatione nullatenus cedentibus. Hæ sunt seditionum causæ, quibus nisi citò occurrat Princeps, facile in ruinis; & cadibus omnia corruent.

*De ſeditionum improviſa, & ex
paruis rebus origine, et
fortuitis cauſibus.*

C A P V T X X V .

NON de paruis, ſed ex paucis rebus ſeditiones oriri aſſirmarim. Syracuſis accepimus tumultum exortum ob duorum flagitia, quoruſ alter adulterij, alter tetrioris criminis erat, ſed cum ſinguli factioſos, ac facinoroſos homines ſibi adiunxiſſent, ſeditionem, qua forma Reipublice mutata eſt, concitarunt. Verum corruptoſ tam Magiſtratum, quam Populi mores indicat ſeditio; hiſ pro adultero, alijs pro facinoroſo homine pugnantibus, in vicioſo enim Populo, cum peſſimus quiſq; in tumultum ſit primus, facillime ſeditio oritur. Hiſtreæ orta eſt ſeditio ob duorum fratrum in diuidenda hæreditate contentionem, cum enim locupletior frater alteri iniuriã intuliſſet, paternãſq; etiã opes detineret, frater pauper pauperes ciues in auxilium vocauit, alter locupletes; factãq; eſt pugna pauperum contra diuites, quæ nulla fuiſſet, ſi vel ymbra Iuſtitie in tribunalibus apparuiſſet. De ſeditionis Delphicæ hiſtoria vtrimq; recti ſpeciem fuiſſe conſtat. Mytelenorum enim ſeditio originem ex Iuſtitie neglectu habuit. Timophanes duas filias opulentas reliquit ſuperſtites, eas filijs ſuis poſcit Donander, fert repulſam, & Athenienſes concitat ad bellum. Parua etiã res erat, quæ conſulatum Plebi communicaret, quod ſoror plebeio nupta à ſorore, quæ in patriciam domum venerat, irriſa eſt, quia ad inſolitum lictoris ianuam percutientis ſonum expauit, quæ ſanè irriſio ad ſeditionem nullam profectò habuiſſet vim, ſi in pacata Reipublicæ tempora incidiffet. At iam præceſſerant Tribunitie poteſtates de conſulatu Plebi communicando, quærebatuſq; auctor, qui intermiſſa certamina inſtauraret. Philippus Macedo quam parua in ſpeciem cauſa interijt, quod contumeliam adoleſcenti factam non vindicaret, ſed ex magno vitio, & gubernationis errore, quod Rex bellis intentus, iuſti, & honeſti negligens erat. Ludicro certamine ad Caſtellum Tameſium ſub Othone 4., cum Venetum vexillum laceratum eſt, ingens ſeditio concitatur. Florentiæ cum adoleſcentes Donatus, & Corchiuſ aliorum equos turbant ad cho-

rcas,

reas, magnam ciuitas ex tumultu calamitatem accepit. Causæ verò iam præcesserant, nam Venetorum, & Italarum animi exulcerati erant, & Florentinorum factiones quamlibet causam sufficientem putabant inimicos opprimendi. Hæc igitur sunt iudicia Reipublicarum pessimè constitutarum, cum ad minimum impulsus concidunt, lubrico stetit loco argumentum est. Pronæ enim ad lapsum sunt, quæ subducto impedimento, aut addito in alteram partem quouis momento ruunt.

Seditionum causæ fortuitæ sunt calamitates, ut fames, incendia, aliæque, quæ tristes reddunt animos, multoque odio imbuunt. Cum in Republica malorum maximus sit numerus, calamitatibus asperantur, & ferociunt, ut agrestes beluæ, non curantur, sic irritati in magistratum, aliosque facile Imperium faciunt. Inter cætera incommoda, unde seditiones oriuntur, est fames, cuius rei causa est, quod ea, corporibus exanantibus, humores, commouet, maleuolos reddit, & biliosos; Hinc igitur animorum amarities, querelæ, ac tumultus oriuntur. Ingens, Claudio Imperatore, fames in Romano Imperio fuit, unde Romæ excitati tumultus. Hinc immanitas, quæ se se mutuò curarunt. Id in obsidione Hierosolimitana factum est, cum ipsæ matres liberos coxerunt. Iam Ciri exercitus in Scythia in suos hoc modo sæuierat; Cambysis exercitus decimū quemque sorte delectum comedit. Seditiosi milites Carthaginensium sola fame domiti sunt, cum ante tamen captiuorum, atque seruorum corpora absumpissent.

Fames, incendia, & similes casus seditionum occasiones.

Altera causa est, cur diuturna fame tumultus emergat, quia videlicet prouidentia Principis maturè colligi fruges, aut aliud aduehi posse ciues arbitrantur; Itaque Octavius, & Antonius, multique alij ob famem periclitati sunt. Improbi verò ciues ea occasione ad inuadendam Rempublicam abusi sunt, ut Spurius Melius, alijque. Prudenter itaque Tiberius, alijque Principes annonæ curam in se susceperunt, ne, quod fieri potest, ministrorum incuria omitteretur. Nunquam maiori in periculo fuit Senatus Vniuersus, quam cum Pompeium nollet præfici classi contra Piratas; Plebs enim tanta iracundia exarsit, ut ad delendum Senatum properarit, Causa erat, quod Piratarum potentia impedita nauigatio famem peperisset.

Causa, cur ob famem tumultuantur Milites.

Bellicæ clades etiam domesticas seditiones commouent, vel timore, vel contemptu. Cum in Castris Mithridatis nuntiatum esset, Duces eius à Lucullo cæsos esse, tantus de repente terror exercitum incessit, ut, relicto Rege, castris egroderentur, sublataque Imperij reuerentia ex alieuo raperent, quantum quisque posset, Regis ipsius preciosam suppellectilem diriperent, præfectū occiderent, ut eius preciosam vestem acciperent.

Bellorum clades si ditionem mouent.

E con-

Cōtēptus ſe-
ditionū ſz-
pē cauſa .

Sublata Prin-
cipis aucto-
ritate, odia
prorumpunt

Et contemptu ſeditionem ſemper timeat Princeps, ſi clades bello nunciatur, ſi grauis ſit, periculofa, ac reparatu difficilis; Princeps enim periculo cōſtitutū, afflictuq; ſubditi infra ſe putant, ſi verò ante oderant; vehementer exultant, durumq; ſeruitutis iugum excutiunt. Vrbe a Gallis incenſa, eius contemptu Latini, alijq; bella mouere. Poſt cladem Cannenſem ſociæ ciuitates a Romanis defecerē; ſublata Principis auctoritate, & metu, odia liberrimè prorumpunt, & cum ex aduerſa parte ſperant, cōinclinant.

De Generalibus contra ſeditiones, ac
perturbationes Principis
remedijs.

C A P V T XXVI.

Remedia va-
ria.

Vigilantia
Principi ne-
ceſſaria.

Cōtentiones
aliquandò
Reipublicæ
ſalubres.

Superiorum omnium ſeditionum perturbationibus vexetur Princeps, tria ad liberi poſſe remedia alibi tor; quorum primum, & maximum eſt in præcautione, & prouidentia, ne ipſæ ſeditiones accidant; Secundum in materia emendatione; præſquam motus ſuccreſcentes vires atque perimant, ad pernicioſiorem perturbationem decenerint; Tertium in penis, & ſupplicio, exemplar ſeditioſorum, quo alij deterreantur. In præcautione viſus, ſapientia moderatoris Reipublicæ laudabilior eſt, quia ei melius, & vtilius eſt intacta iura ſeruare, quam poſt vulnera remedium quærere. Et melius eſt principijs occurrere, quam poſtea exitum vindicare. Proinde ſagacem eſſe, & in præcautionibus vigilantem Principem; ſiue vnus, ſiue plures fuerint, expedit. Neq; ita ſecuri, & in vtramq; vt dicitur, autem dormire debent, vt arbitrentur, inter quietos, pacatosq; etiã Populos tumultus ſapere, & repentinas furias excitari non poſſe, optimorum Nautarum exemplo, qui, cum mare eſt pacatius, eo magis de futura, eaq; ſubita præcauenda tempeſtate cogitant. At non licet inuenire Reipublicam, que non a lat inuidiam, contentionemq; ; quamquam interdum cōtentiones illæ ſint Reipublicæ non ſemper noxiæ, ſed ſalubres, vt interdum exitiales, non ſecus, quam in corporibus ſtupidis aliquandò febres vtilis ſunt, quæ in alijs, ſi continuæ ſint, et ſi in phreſim demigrent, exitiales ſunt. Mōrtiferum plantæ venenum in ſe continet ſcorpio, læthalius Aconitum, illud tamen ebibitum

ebibitum aduersus scorpionum ictus validissimum habet remedium, Ita dum venenum cum veneno colluctatur, seruarur homo. Itidem duorum ciuium pestilentium rixa nunquam Reipublicæ salutî profuit; sic conseruata aliquandiù Respublica Romana, dissidentibus Tribunis cum Patricijs, & lacedemoniorum dissidentibus Ephoris cum Regibus. Et in hoc forsân verum esset, quod Aulici in ore habent, nihil Principi aduersus subditos vtilius, quàm si in commune non consulant, nempe si leuiter citra arma, & coniurationes, & odia cruenta inter se finitima oppida, aut Prouinciæ dissideant, ne coniunctæ coniurare possint. Quemadmodum Cato conteiunculas aliquas, aut dissensum inter seruos callidè ferebat, suspectam habens, metuensq; nimiam eorum concordiam. Societas nostra lapidû fornicationi simillima est, quæ casura, nisi inuicem obstarent, hoc ipso continetur. At quando dissidium in factiones transit, diuiso Populo in partes, tunc socordia perniciosissima est, quæ vix tolli absq; vtriusq; partis pernicie potest, aut sine subuersione, vel aliqua insigni mutatione Reipublicæ.

Remedium
aduersus
scorpij ictus

Remedium præcautionis primum esse potest, vt rectæ, & inuiolabiles sint leges, quæ ad Religionem spectant, easq; Principes obseruent, diligenterq; à subditis obseruari studeant; Religio enim sincera, Deiq; cultus primum debet esse Principatuû, Rerûq; publicarû omnium, & totius humanæ vitæ fûdamētû. Hoc posito fundamēto discordiarû omnium occasiones euertit Princeps, ipasq; rixas discordias, torporè, contēptû, iniurias, calūnias, caritatē annonæ, vsuras, & similia; Priuatîs arma adimat, quæ rebellionum sunt Instrumenta, & rebellibus animos addunt ad facinora pertentanda; Neq; sanè difficile est opus, si permittantur arma, vt pacis tempore arma inermes opprimant, aut non prospicientes, improuidos, & incautos aggrediantur; Qui enim apud se seruant arma, ad dissidia procliues sæpè sunt, quibus etiã, si careant, facilius potest imperari, & facillime possunt coerceri, quotiescumq; ad noua tentanda seditiosam mentem conuerterint. Curet postea, vt quos præstantiores, & præcipuos, & proniores ad factiones, tumultus, ac seditiones viderit excitandas, beneficijs, fauore, & largitione in suas partes adducat, subtiliterq; causas, quæ ad seditiones possunt impellere, inquirat, nùm verbi gratia, quia pauperes ad ingentes diuitiarû cumulos aspirent, an quia nobiles leni ambitionis aura agitentur, an odio in aliquos, & quam ob rem concitentur. Et pauperes quidem pecunijs venari oportet, Ambitiosi dignitate, & honore trahendi, sed irritati satisfactione aliqua placandi, antequàm in factiones, & coniurationes prorumpant, aut si eas iam parauerint, poterunt his remedijs ad dissolutionem earum quandoq;

Primum re-
medium .

Secundum re-
medium .

doq; impelli. Etenim plerumq; adhibita hæc remedia magis videntur potentiora, quam ſi ſæuiori vindicta vtatur Princeps, ne exaſperati animi maiorem in deſperationem, ac audaciam compellantur. Seuientium, furentiumq; canum latratus obiecta offa faciè comprimuntur. Pro quibuſcumq; exiguis, & parui momenti rebus innouationes minimè faciat, non enim ordo omnium rerum eſt turbandus, ſed tantum pro neceſſarijs, & que dilationem pati non poſſunt, & extremam perniciam in morâ minitantur. Natura inquieti, & ambitioſi animi nouationibus prætextu emolumentis melioris ſtudent, vt turbatis rebus præſentibus, prædæ, & ambitioni ſuæ ſatisfaciant, quos vbi deſerit Princeps, ab officio ſubmotos, nulla data ſuſpicionis ſignificationes, in aliud officium, aliumq; locum, vbi nocere nequeant, transferat, & in ſuſpectos ſemper animo hæreat. Quo madmodum Alexander Magnus Ptolomei dexteritatem ſuſpectâ habens cum obſeruabat, Melius tamèn Domitianus illo timore noluit angere, ſed Orphicium, & Acilium Gladrionem in exilium, quaſi nouarum rerum molitores amandauit.

Alia remedia ante ſeditiones.

Potentiffimis hæc remedijs affines ſunt Populorum translationes, ac veluti tranſplantationes. P. Emilius Macedonibus omnem rebellandi materiam ſubtracturus primores gentis cū vniuerſa familia in Italiam tranſportauit. Auguſtus Cæſar Sueuos, & Sicambros in Italiam emiſit, & in proximis Rheno agris collocauit. Io. Cornemus Triballos à ſe victos in Orientem traduxit. Carolus Magnus Saxorum rebellium toties nobilitatem, partim in Italiam, partim in Belgium, partim in Daciam traduxit; Vnde origo ciuitatibus Saxonicis in Tranſilvania. Philippus Tertius, Hiſpaniarum Rex, Maurorum maximam copiam Hiſpania triremibus Caroli Auricæ in Aphricam tranſportauit. Et quamquam non deerant, qui factum carperent, tot hominum millia ſacro baptiſmate abluta, quorum laboribus Hiſpania creuerat, bonis exuta, ac ſeminuda in peregrinas eijecta oras, tanti tamen apud Hiſpanos ea non fiebant, vt propterea Reges, Regniq; ſalus periculo eſſet exponenda. Molucus Scirifus Mauritanicæ Rex ante prælium cum Sebaſtiano Luſitanicæ Rege commiſſum, ducibus ob prodicionem ſuſpectis milites ſuos ademit, & totidem, qui ſub alio Duce ante meruerant, reddidit.

Suſpectarum urbium mania deicere ſolebant Græci; quem pariter morem Athenienſes apud Chios, Thebani apud Athenienſes inſecuti ſunt. Idem etiã à Ciro præſtitum Xenophoni tradit, & Romanos idem conſilium ſecutos fuiſſe memoriæ proditum eſt. Henricus Secundus, Angliæ Rex, omnium magnarum arces manibus nudauit, & ſuperiori ſæculo Leo X. Pontifex

fex

Sex præcipuarum urbium muros, quos Urbini Dux munierat, solū æquavit. Sultani Egyptij infinitam hominum multitudinem Cairum intolentium suspectam habentes præaltis fossis urbem distinuerūt, adempturi hoc modo infido Populo coeundi facultatem.

Seditionibus exortis alia erunt adhibenda remedia; alia seditionum initijs apta remedia, alia, postquam coaluerunt, & vires acceperunt maiores. Satim ergo, ubi apparuerint, & extulerint caput, comprimenda sunt, si fieri potest, initia; Nam sæpè levioribus remedijs facilè primi motus reprimuntur, & omne malum germinans in semine eliditur. Inueteratum fit plerumq; robustius, & mora damnosa est. Qui timent incendia, provident, ut etiàm minimæ ignis scintillæ extinguantur, consumptæ enim, licet parvæ, maiores assurgunt in flammæ. Qui tempestatum procellas formidant; in mari, aut terra ad prima signa, vel lenia vestigia sibi, & suis prospiciunt, & ut norunt, cælo quavis sereno, tenuissimam etiam nubeculam, ventum procellosum prædicere, sibi cauent. Sic Princeps ex nimio dissidio posse in Republica maximum tumultū, nisi caueatur, exitiosè oriri prævidens, celeriter, ut illud extinguatur, intendat. Quoties ex incensa festuca domi nonnunquam vniuersa depascitur flammis vrbs, & lignum ligno additum formentum igni tribuit, eūq; ardentiorē reddit, sic ex domesticis odijs, & priuatis neglectis à Magistratu publica concitatur perniciēs, & socijs factionum alij socij accedentes, acerbiorē reddere possunt. Visibilia equidem mala sunt hæc exordia, quæ à prudencibus, & vigilantibus Principibus facilè possunt iudicari in morbos acerbos, & perniciem publicam, si non curentur, respicere. Corpus enim Reipublicæ exemplo corporis Phisici non est in suis morbis sine symptomatibus, crisi bus, & diebus decretorijs, dum ad interitum properat, vel ad salutem, quæ possunt Principi, tanquam Medico, cognita esse, ut illis succurrat in tempore. Sunt signa proximæ futuræ tempestatis, cum Bruta animantia solitum naturæ morem relinquunt, cum mergi è maris littoribus, aut stagnis retrahuntur, cum absconduntur fumicæ, lumbrici ex terra diffugiunt; Ità cum audent faciōrosi, tacent integri, sapit vulgus, desipiunt Princeps, Sacerdotes pro terrenis digladiantur, perniciem humanæ vitæ præsagiunt, ac significant.

Ut sæuientes seditionum impetus facilius sedentur, maximè insignis cuiusdam viri auctoritas, atq; integritatis vitæ reuerentia prodest. Nota sunt exempla Lucij, Valerij Publicolæ, M. Oratij, & Menenij Agrippi. Iulium Cæsarem ferunt exercitus seditionem vno verbo compe-scuisse. Quoties vocando (ut alias etiam commilitones solebat) qui sacramentum detrectabant,

Remedia cōtra Ciuitates, à quibus seditione Princeps timet.

Remedia in seditionibus ipsi.

Ex domesticis, & priuatis odijs neglectis publica perniciēs oriri solet.

Vir auctoritatis seditionem sedat.

bant, eos ſedauit, & in fidem reuocauit? Erat olim Florentia vniuerſa in duas factiones diuiſa, quarum vna à Monacho Monialis, altera à Rabie, qua ferebatur, rabioſa dicebatur. Ventum eſt ad arma, & victi Mortiales, quos inter erat etiã Antonius Soderinus, ad cuius ædes diciendas quam celerrimo accurrentes grefſu victores fratrem Episcopum Volaterranum domi repperunt, qui tumultu cognito, episcopali induſtus habitu, galeæq; loco Pontificia adarmatus nutra prodijt, & cum reuerentia vultus, tum grauitate, atq; eloquentia eos continuit, ne domum fratris dirriperent. Admirabile profecto prodigium, efferatos homines, & armis inuictos apta oratione mulcere. Aptam videlicet hic eam intelligo, quæ, quamuis horrida, & militaris, animos tamẽ valeat temperare, & humanos mores grauitate ſua, & pondere verborum inſtillare. Illa enim vmbriatilis ex Declamatorum, & Phyloſophorum ſchola deridiculo potius erit. Fortaſſis etiã interdum erit conſultum vltum auctoritate præſtantem, bonum, prudentem, multitudini turbidæ in ſpeciem Ducem ſe præbere, qui pro Imperio cædes, rapinas, & cætera ſeditionum mala prohibere, aut ſaltem mitigari poſſit. Iam grauitè per vniuerſas Aquitaniæ partes tumultus increbuerat, cum ſeditioſi in vrbe Burdegala Georgium Caſaneum Curia Præſidem, virum grauem, & qui gratia apud Principem valebat, ſibi Ducem violenter elegerent, ille arrepta ſenſim auctoritate probos ciues, ac ſi in ſocietatis fædus eſſent adſciti, turbulentæ multitudini, ac ſeditioſæ immiſcuit, vt hoc modo intentatæ per doloſ rapinæ, ac cædes frenarentur, & perditorum hominum audacia comprimeretur. Quamquã non diũ fallebat Caſaneus, tamen ille in quoſlibet frementes Imperatoris vſus iure præcipuos ex ſeditioſis, opportuna arrepta occasione, quaſi minùs dicto audientes, per commilitones confodi iuſſit. Itã paulatim motus vt cumq; ſedatus eſt, donec Memorantius a Rege cum exercitu miſſus ſeditionem vlturus veniſſet, atq; omnia pro ea, quam ampliſſimam obtinebat, poteſtate cõpoſuiſſet.

Principis
Conſtantia.

Adhibenda eſt etiã auctoritas inflexibilis Principis, qui cum ratione conſtanter, & intrepidè iubeat, exemplo Iulij Caſaris, qui inter milites ſeditiones ciuiles ſic comprimebat, vt celeriter ad officium redirent, non tam indulgentia Ducis, quam auctoritate; non enim vnquã ceſſit tumultuantibus, atq; etiã ſemper obuiam ijt, & nouam quidem legionem apud Placentiã totam cum ignominia miſſam fecit, egreq; poſt multas, ac ſupplices preces, nec, niſi exacta de fontibus pœna, reſtituit. Tertium ſeditionum remedium eſſe diximus, dùm illæ iam conſpicuæ ſunt, in pœna conſiſtere, quæ minuenda, ac temperanda eſt,

iuxta

pena reoſſi
ſeditione ſe
lat.

Iuxta seditionis speciem, aliquandò in multos, aliquando in paucos animaduersione utendum est, ubi periculum magnum imminet. Cum autem populi salus in discrimen venit, imminuenda est securitatis spes, ut maioribus sanandis malis sincera sufficiat caritas. Tiberius Gracchus cum turbulentissimam legem Agrariam contra decretum Senatus tulisset, ut nulli plus quam quinquaginta sibi iugera possidere liceret, nouasque alias leges non minus perniciosas ferre contenderet, Duce Scipione Nasica, còcurso Populi factò, interfectus est. Ut & C. Gracchus Tribunus Plebis Rempublicam seditione vexans, Duce Opimio Consule, serui manu cæsus ocebuit; Sic in Hierosolimitana seditione ob auream Aquilam templo detractam, quam in Romanorum honorem Herodes collocarat, Rex aliquos comprehensos Carnificibus laniandos tradidit, & duos Sophistas Iudam filium Sophorei, & Matthiam filiù Margali, qui illud persuaserant, occasione legis patrie cum quibusdam alijs viuos cremare iussit. Iustissimum enim est, ut nefarie seditionis auctores poenam luant, & vnde orta est culpa, ibi poena consistat.

In usu tamen maximè est, si tanta vis non extet Principi, ut tolli queant seditiorum auctores, eosdem bonis potius, quam pœna affectos velle, ac spe veniæ exasperatum furorem lenire; dùm enim veniam sperant, se plana, ac facili via eam consecuturos confidunt, facilè et retrorsum vela dabunt, & Reipublicæ poterunt conciliari. Si verò illi concitatos destituant, omnia mox tranquillabuntur. Ventorù enim flatibus positus, placidù stagnat mare. Nec contra Principis auctoritatè est vnius improbi salute publicam pacè firmare, ciuilia bella tollere, & ut multi boni feruentur, nonnulli etiã non boni non damnentur. Si verò auctores, vel nimium fauentibus rebus tumidi, vel meru suppliciorum ad debitum officium à Principe reduci nequeant, inter ipsos discordiæ, & dissidentiæ occasiones quæ sitæ seditiosos exarment. Nimis vsitatu est, hostiù Duces reddere suspectos. Lacedemonij, eù Periclis ductu, atque auspicio Athenienses bellù Peloponèsiacù gesturos scirent, & viri virtutem metuerent, sacrilegium hostibus exprobrarunt, eiusque se, ni expiaretur, futuros vindices professi sunt; Hoc tamèn non in eum finè dicebant, quod Athenienses moueri posse sperarèt, sed ut Periclè, cuius mater èt sceleri, quod obieciabatur, participauerat, inuisum Populo redderent. Eadem arte Annibal, cum in agros Romæ vicinos ignem immisisset, & ad Q. Fabij segetes ventum est, cæteris omnibus clade, & incendio vastatis, ijs tantùm abstinere iussit, ac etiã custodes adhibuit, qui inde capere quicquam prohiberent.

At si rebelliones in longius protractæ sapius inualuerint, crudeliusque excidium intentarint, ad lenitatem nonnulli volue-

Seditiosi, si non puniri possint, dolis leniatur.

Remedia seditionibus iam sculètibus

Quādō Prin-
ceps acriter
ſe habere de-
beat in rebel-
les.

re pro ſummo remedio Principi eſſe declinandum primariis quibusdam, vt ſupra dictum eſt, multatis, & reuocandum eſſe morem, quo eiectis Tyrannis Athenienſes facilius conuenerūt, lata lege, quę obliuionis plebiſcitur vocatur, nempe quo omnē memoriā diſcordiarum ſempiterna obliuione abolendam cē- fuerunt. In longobardorum, ſiue Inſubrum oppidis reconciliandis hoc etiā remedium ſecuro conſilio adhibere Federicus, & Henricus VI. Imperatores, eodemq; planē poſt fatalem, miſerumq; Iulij Cęſaris interitum uſi ſunt Romani, vt ſibi Bruti ſectatores, & Caſſi reconciliarent. Verū ſi nulla penitus uirtus in hiſce comperietur remedijs, ſi omninō ad arma, & ad vim decurrendum ſit, acriter ibit Princeps in rebelles, eorumq; Duces, maximeq; ſi erunt ſeditiones militares, extremo afficiet ſupplicio. Alexander Magnus de tribunali deſiijt, & in mediū ſeditioſorum agmen ſe immiſit, notatoſq; qui ferocius locuti fuerunt, ſingulos manu corripuit, nec auſos repugnare tredecim aſſeruandos cuſtodibus corporis tradidit: Quis crederet, ſauā paulō ante concionem obturpiſſe ſubito metu? Legionibus ob quemdam ab Hordeonio Flacco in carcerem cōiectum in Germania tumultuabantur, cum tribunal legatus Vocula mira animi firmitate, ac conſtantia conſcendit, prehenuſumq; militem, aq; uociferatum duci ad ſupplicium iuſſit; & dum mali pauebant, optimi quiq; iuſſis paruere. Aphonſus Vaſtius ad Tunetanam expeditionem profeſſurus, quosdam, qui præteſi nauſeam maris, & longinquę nauigationis incommoda reformidantes, cōceptam de uictoria ſpem malignē extenuare, ſtipendij tenuitatem deteſtari, conſternareq; multitudinem, vt ſigna defererent, ſeditioſis ſermonibus cęperant, inuolutos ſaccis profundo maris, inſpectante claſſe, mergi iuſſit. Sed nimium uolenta hæc remedia non, niſi deſperatis cęteris, adhibeantur. Non ſemper eō ueniunt res, quō hominum mens direxit. Multitudo ſæpē ac ſemper excuſata eſt, quę non tam conſilio, quā impetu, & alieno ſcelere abripitur. Sat uidentur ſeditiones ſedari à Potentiū auaritia, aut ſeuitia ortas illordm deditioe, qui tam immaniter Populi indignationem mouerunt. Illud tamē ſemper præ oculis habeat Princeps, cum aliquid ei a Subditis petitur, quod ſui natura non omninō iniquum, aut improbum ſit, itā concedere uideatur, vt non uī, aut metu coactus appareat; aut eſt ſanē cedendum, præſtat enim aliquandō vitare, ac declinare icſum, quā ſauciari. Senatus Romanus cum Populo potēſtatem creandi Tribunos militares conſeſſet, omnes Patrij creati ſunt, nec tam in executione, quā iure ſuendo plebis ſe acrimonia exercuit. Quod ſi Princeps, cum vnum aliquam largitione uti uidet, ſuoq; beneficio Populum allicere uelit, etiam aliorum conatum

statum irritum redder. Multò enim plures & de publico dare possunt, quàm priuatim. Xenophon gregali obmurmuranti equis concessit, & in montem pedes excurrit. Indignati commilitiones, atq; periculo animati Xenophorem hortati sunt, vt ad Ducis munia se se seruaret, obtrectatoremq; execrati sunt.

Illud sanè inter tot omnium gentium seditiones, motusq; notandum, rarissime meliorem fuisse Reipublicæ constitutionem. Qui enim contra Magistratus, ciuesq; insurgunt, si vincuntur, manet antiqua Reipublicæ forma, si vincunt, cū deteriores sint vicis, peius illam administrant. Idè cum hæc sit ordinaria seditionum clades, curandum est Principi, vt, si fieri potest, quæ citius opprimantur.

Nūquàm ob
seditiones
melior sit Re-
publica,

De alijs coercendarum seditionibus rationibus

C A P V T XXVII.

Varias simul adnectere ratione, quibus seditionibus diuersi occurrunt Principes, bene nobis visum est, non quod mordicus apud omnes teneantur omnes, sed vt ex ijs aptiores excerpantur, quæ ad rem opportuna visa fuerint. Quædam dolo, & crudelitate omnia miscuit, quod certè absurdum est, non abs re fore tamè censerem, si pro salute publica similia imitatione singulerentur. Cum suspecti Catinenses apud Pompeium essent, etiq; ipse Pompeius, ne præsidium reciperent, vereretur, ab eis perire, vt egros inierim apud se refici. paterentur, fortissimis deinde sub languentium specie missis, ciuitatem occupauit, cōtinuitq; moderatè quidem, quod non occiderit; simulatè, & fraudulenter, quod fortes pro agris miserit. Simulatè, & fraudulenter Cæsar, qui seditiones ex auctora uit, deinde, auctoribus rebus, ex auctores recepit. Improbè penitus, & fide punica Hanno quatuor millia ob non soluta stipendia tumultuari aggressa primò promissis perfellit, deinde Romanis perdidit, nam delationis iniuriam liberalitate componaturum pollicitus, ad quietem, & ad obsequia eos traduxit. Quo facto ad prædā dimisit, simulq; per Procuratorem specie transfugæ Otracilio indicauit, Gallos exituros prædatū. Ab illo postis insidijs omnes trucidati sunt, & Hanno seditionis periculo, & stipendij solutione liberatus, sed maioris scelere perfidiæ fuit deuinctus.

Varia stratagemata ad seditiones tollendas.

Solent etiã Principes fictis litteris seditionibus, tum ciuicis, tum castrensibus obuiam ire. Solent etiã Duces ipsi consilia,

Fictis litteris

inſidias, prodiſiones, perſugia, pannicos terrores conſingere, ut miles ad omnia paratus ſit. Quis vnquam Alexandri Magni mentem ad tam vilia ſe abieciſſe dixiſſet, quæ planè ab eius fortitudine diſcrepancia videbantur? Quid cum ſecreta ab omnibus ſuis per litteras in Macedoniam miſſas diligenter rimatus eſt? Periculosa res eſt, & quæ Regem ad nefandam animi crudelitatem vocat. Nefaria ſunt, quæ Tyranni in hoc genere fecerunt, Augustus matronarum adulterijs polluebatur, quendam tamen fœdus excuſabant eius Amici, quod cum multis inſidijs peteretur, ſecreta virorum per illa flagitia exquireret. Sauiori in hac parte genere crudelitatis uſus eſt Dionyſius, nam muſica feminas, & Meretrices conſcripſit, & ijs tortis, quod amatores de tyrânide dixiſſent, periculoſè locutos, deindè occidit; Mortuum ſe etiam, & ægrum aliquandò finxit, ut voluntates hominum exploraret, famã deindè ſparſit, ſe à militibus occiſum, deindè, qui ex ea re gaudium ſenſerant, interfecit. Idem quoq; fecit, cum in extremo periculo ſe verſari diuulgaret; multis enim lætantibus egreſſus cum ſetellitio eos interfici mandauit.

Diffimulatio

Ad impediendam crebrò ſeditionem profuit eam diffimulare, aut oſtendere ſe ipſis fidum. Federicus, intellecto Samnitarum ad rebellionem ſpectare, ſignificat, ſe theſauros, & captiuos apud eos collocare uelle, loco theſauri miſit arma teſta, pro captiuis milites fortes uinctos, qui occupatum oppidum in Federici ditionem redegerunt.

Turbulentos, ac ſeditioſos viros adiungere plurimùm eſt præſidij cenſetur; ita ſedit Dionyſius, cum veteranos præſidio priuare uellet, ſeditio concitata eſt, at ille profeſſus eſt, ſenioribus ſe in caſtodiendis munitionibus uſurum; tumultum in præſens cõpoſuit, deindè uerò, poſtquam præſidia diuiſit, diſtractis ſtipendijs ademit.

Luxum concedere.

Improba quoſi ratio comprimendarum ſeditionum populos in luxum frangens, quod multi Regum fecere. Vbi Xerſes iuſſit Babylonios delicijs uacare, arma ponere. Creſus Lydos, Phalaris, leontinos eodem uinculo voluptatum & lenendos eſſe putauit, atq; neq; ſecura ratio eſt; nam eo uitæ genere corruptis moribus multi ſua dilapidant, idèdòq; res nouas moliri coguntur. Accedit, quod molles ſiant, & pauperes, ut nec opera, nec pecunia Principis difficultatibus valeant occurrere.

Hæ ſunt rationes quædam coetendarum ſeditionum, quibus plures Principes uſi ſuere, non tamèn vnquam in uſum deducendis, cum iniqua ſerè omnes, ac fraudulentæ omninò eſſe uideantur.

PRIN.

PRINCEPS

COMITIS LUDOVICI CARACCIOLI

De Prudentia Militari Principis

Liber Decimus.

De vi hostium, ad quam depellendam necessaria Militaris Principis Prudentia, Et quàm damnosum Bellum.

CAPVT PRIMVM.

MISSIS, quæ fufus de fuprema Del Optimi maximi prudentia, qui fepè regna, & prouincias euerfas velle videtur, tractari poffent, ea hic afferam, quæ folùm ad extrinfecas quidèm caufas; fed fecundas, & inferiores fpectant. Inter eas igitur, quibus eueritur Regnũ, fiud Principatus, indignata vis hoftium adnumeratur; quæ, vt penitus fracta concidat; militaris prudentiæ confilia neceffaria omninò dicerem. Mihi tamè de illa tractanti obijciuntur, belli inexpertum fecura de bello præcepta dare minime poffe. Obtrætantium conuicio planè fatisfiet, fi à viro à Politicis verfato belli confilia poffe emanare dixerò. Nimium enim à vera fapientia, ac ratione abeunt, qui omnia experientiæ, nihil ftudio, diligentia, atq; ingenio tribuunt, cum aperta ratione conftet, experientiam vtilem certè, at omnibus abfolutam numeris nunquàm effe; quinimmò ipfa experientia fine aliquibus præceptis, nec capi, nec conferuari potest. Quamobrèm non meo nixus ingenio, nimiaq; fiducia, fed ijs, à quibus hæc defumo, opus tentare audebo. Militarem igitur prudentiam ad depellendos, debellandosq; hoftes adedò neceffariam effe afferò, vt fine hac vix Princeps effe poffit. Vtrumq; itaq; in Principe vellem, & experientiam, & prudentiam politicam; ea enim prudentia armata, ita roborata experientia quid non poterit? Duo

X x 3

necef-

necessaria constat esse, ut omnis seruetur Principatus, quorum si alterum deficit, ad alterum quicumque potentia fuit, in hostes videlicet fortitudo, & domi concordia. Quid illa fortitudo militaris valebit, si prope, & consilio militaris prudentiæ fuerit constituta? Patriæ libertas, ciues, atq; adeo ipsi Principes virtutis bellicæ præsidio seruantur.

Bellum quid sit.

Hæc militaris prudentiæ circa bellum versatur, extrinsecum videlicet, & Reipublicæ intestinum. Illud definitio vim, ac arma in Principem, aut Populum alienum auctoritate publica illata. Hæc autem vis intelligitur illata à summo Principe, vel Republica; si enim à parte, vel à paucis inferatur, nullo Consilio iubente, atrociora sunt potius, quàm bella. Huius belli, cetera tetragæ bestia, innumera insurgunt mala, nullum tamèn eo grauius est, ac commiseratione dignius, quàm quod tam magna decora, & triumpho de hominum eade. Ferarum mutuos laniatus, venationesq; cernimus, sed partis ijs, cessat crudelitas. Homini occidisse hominem gloriosum est, & satis cause videtur esse, ut tã sacrum occidatur animal, si victoris nomen occisori comparetur. Quot enim gentes cuiuscumq; expertes culpæ, sed crudelissima ambitione perierunt? Non infeliciores, qui iustorum bellorum administrati fuerunt, quiuè pro patria vulneribus periculisq; obiecerunt, meritis præmijs decorandos; vix hanc humani generis calamitatem, illacymor, quod pro virentibus laureis folijs integræ nationum gentes pereant, quodq; triumphandi desiderio nefandissima exoriantur bella; ampliori q; gloria tribuatur multorum hominum occisio, quàm aliorum salus. Bellorum etiã iustissimorum malum est commune quod in illis iaceat disciplina, vitia increbescant; cum enim in bello maxime labores, continua sint pericula; voluptatum, ac omnium vitiosum dulcedine stolidi militum animi detinentur, ne castra deserantur. Hinc mores nulla res æquè corrumpit, atq; militia, in qua impunè scelera quæq; committuntur, & malorum omnium licetia debacchatur; feros itaq; animos, & ad nefanda quæq; aspirantes bellum gignit. Quæ in Republica, & bene constituta Ciuitate maxima censentur esse flagitia, in ipsis castris iocis quodammodo attribuuntur. Quæ perfida malorum facies in occupatis vrbibus solet adesse? ita multo sunt miserabiliores, qui victoriam sceleribus ingentibus contaminant, quàm illi, quos trucidarunt; maiora enim ferè scelera committuntur, dum capitur vrbs, quàm ea fuerint, quibus deuastari meretur. Tantæ impietatis non dubium signum est, quod in præsentis periculo inter strages morientium de salute cogitationem seriam non suscipiunt. Ille Cynicus Diogenes Phillippo exprobrabat, stultitiæ se illius spectatorem esse, qui tam multa possidens omnia

Detestandum Bellum.

Que malitia mores corrumpat.

omnia in discrimen mitteret, idq; nulla cogente necessitate. Quid enim cogitari magis insanum potest, quam tot Regnorum dominium ad incertum iaculum, scopi instar, propositum esse. In incerto humana quæq; versantur, at quid bello vnquã incertius. Breuissimo temporis spacio regiae opes, & certis partibus triumphis sæpè euerrentur. Quod verò grauissimum est, in bello peccare his non licet, quin & illud ordinarium est, ut quorum Principum est labor, eorum non sit fructus. Id verò grauissimum est Principi, quod à suis militibus frequenter bonis exiit, atq; in ingentes traducitur calamitates; Multò id antè in Italia quieto, placidoq; rerum statu legimus contigisse; militum enim turmæ oppida, atq; artes occuparunt, ac diripuerunt. Quin & Franciscus Sfortia, bellator inclitus, Mediolanum, pro quo pugnauerat occupauit. Eodem modo milites pleriq; in Italia eo tempore affecti erant. Non alienas minus, quam proprias vires timeat Princeps. Nec laudem Victor, quam optata consequetur. Nihil tam malignitatis capax, quam bellum. Damna semper eueniunt, & ob damnum semper Principes culpantur; Ideò hinc seditiones facile ineuntur, quibus Princeps impar est, cum foris hostes, domi tumultuantes insurgunt, quorum hi Principi vires subducunt, illi frangunt. Experientia docet etiã, eos, qui spectatissimi triumpharunt, victrix inuidia, oppressos. Cæca inuidia est, nec aliud quicquam scit, quam detrectare virtutes, honores, ac laborum præmia deprauare. Cur igitur laudis spectatur decus, cum aliquandò Senatum, Populumq; videas obtrectare victori, immò quò splendidius gloriæ effulget lumen, eò acrius maligna coarceruare verba, lites necere, exilia decernere. Facile exorditur bellum, difficillimè sedatur. Amplissimæ Syluæ arbores scintilla è silice excussa ita accenduntur, ut latius effusa incendij flamma nulla possit resisti, cum per densa arborum victrix ramos, stipitesq; fuerit depopulata. Ob interceptum canem Scotos, & Pictos inter, primùm rixæ, deindè cædes exortæ sunt, tandem Rege Cræchynto decertatum est iusto prælio. Et hæc spectant; ut amicam suadeant pacem, quæ ea esse debet, ut vera, sinceraq; dici possit, nec sub eius nomine crudelius belli lateat incendium. Bellum hoc fanè suprema omnium paupertas consequitur, ærarium exhauritur, subditi spoliantur, militibus malè dilabuntur, vastitate, ac incendijs viuendi adminicula assumuntur. Rarò victor est beator, victus semper est pauperior; Paupertas verò illa flagitiorum omnium origo est, quæ ita latrocinia suadet, ut ipsis belli calamitatibus amissa recuperentur; Quod si quidpiam accidat, ut bellum suscipiendum videatur, id secum Respublica perpendat; finito bello, nihil melius, quam pacem se esse consecuturum.

In hominũ
vita bello
nil incertius

Et triumphatores
inuidia
opprimuntur.

Belli comes
Paupertas.

secuturum. At vero pax est, quæ civiliter agendo, & parua dis-
 simulando damna retinere potest. Auream planè hic Seneca
 sententiam inseram; felicior (inquit) est pax nunquam lacel-
 sita, quam multo reparata sanguine. Deniq; in hoc bello dete-
 stabile omninò est, quod non modo, vbi bellum ingruit, inno-
 centes, ac noxij saxa cadunt, sed boni plus etiã patiuntur; cum
 enim mali parui vitam, nihili conscientiam estimant, ad omnes
 inferendas iniurias sunt proclives; at boni, cum iniuriam nec
 inferte, nec rapere malint, damna sua perferre coguntur. Quod
 si mali malis coniurant, modicum quibusdam detrimentum vi-
 deri solet, sed errant illi quidem, quamquã enim in cæde im-
 proborum non magna censeantur, hoc tamen ipsum damnosũ;
 improbum est, alièna furia ipsum fruementem cadere, qui incruen-
 ta morte sublatus saluari poterat. Accedit aliud, quod deterre-
 re omnes a bello debet. Ducis solius penè decora sunt, solius
 nomè Principis inscribitur. Quid miles post victoriam speretã
 tot commilitonum iacent millia, & illi quidem cum laude, sed
 tamen sine nomine vulgus; multo maior pars oberrat, egens,
 mutilato corpore, & triumpho suo cum ignominia superstes, &
 deniq; dum Princeps per urbem vehitur curru sublimis, captat
 plausus, conspici desiderat. Ex his itaq; , quemadmodum belli
 incommoda manifestissimè patent, ita pacis apertissima bona
 elucescunt.

An Bellum licitum sit.

C A P U T II.

I quis serid, atq; ex animo ita bello ad-
 uersaretur, vt illud omninò improba-
 ret, & tamquam Reipublicæ cladem
 luaderet, eum Reipublicæ proditorem
 non immeritò dicerem; cum enim na-
 tura nobis inseruerit defendendi vitã,
 hostesq; repellendi quemdam impe-
 tum, sine quo vita degi non potest, ne-
 gari non potest, quin aduersus latronẽ,
 furem, adulterum sit iusta defensio.

Neq; fides, neq; vlla lex diuina naturale ius vnquam sustulit;
 quin potius defensionem contra aduersantes impetus serpen-
 tum, scorpionum, aliarumq; beluarum, ita contra impios latro-
 nes permisit. Peiores enim hostes sunt, qui malitia, & cupidi-
 tate, quam qui natura ad iniurias inferendas aguntur. Si igitur

Dauidi

Bellum ali-
 quando lici-
 tum est.

Dauidi contra Vrsū, & Leonem insurgere licet, eosq; discerpere, cur non etiā funda Golēati frontem pertundat, cum ille canis veluti mortuus Dei viuentis agminibus maledicat. Quod si priuatis etiā contra iustam vim repugnare posse permittitur, multò magis Principi illi conueniet, cuius præcipuum munus defensio subditorum esse censetur. Quis Parens non affligit anguem filio insidiantem? Ecquis vnquam Pastor timidum agnū è lupi faucibus non liberat? & pariter Princeps non defendit Ciuitatem, cui hostis barbarus in fortunas, in corpora auri cupiditate, libidine, crudelitate grassaturus imminet? Bella igitur suscipienda, vt vlla absq; iniuria quietè, placideq; viuamus; nec modo honestum est, sed etiā necessarium, cum vi vis illata propulsatur; legem hanc bellis natura, mos gentibus, prudentibus ratio, necessitas omnibus imposuit; Infirmus, ac vacillans ille Reipublicæ status est, qui militarem artem parvipendens, soli quieti, ac otiose dedit; nam cum magna cupiditate ad aliena rapienda feruntur homines; vbi obstaculum non vident, eò ruunt; si igitur Princeps bellicosus non est, aut Duces ignauos habet, hoc ipso bellum expectet. Signum est pessime Rempublicam constitutam, si in ea neglecta sit ratio militatis; vbi enim nullæ bene firmatae sunt leges, valida etiā arma esse non possunt. Rei itaq; militaris cura Principi est necessaria; omnis regio peragranda, montes, flumina, vrbes, & portus considerandi, hæ inermis inter armatos tutus esse non potest, & sicuti inermes omnes infestant, ita et armatum metuunt. Hæc rei militaris virtus præstat cæteris omnibus; hæc nomen Populo Romano, æternamq; gloria peperit; hæc terrarū vniuersus illi Imperio subiectus est; omnes vrbanæ res, omnia hæc præclara studia utilitatis, bellicæq; virtutis præsidio inhaerent. Quam cordi fuerit res militaris fortibus viris, & amanti- bus Reipublicæ Rēgius mōnet Vates, qui triginta fortes, præter exercitus habuit. Oraculū tantè diuinum est, nisi militiā colant Principes, si vrgēs se se, & obtulerit occasio, regna interitura.

Bella suscipienda, vt sine iniuria in pace viuamus.

Quæ præstet res militaris

An cuiq; bellandi facultas sit

CAPUT III.

Quæ aduer-
tenda in bel-
lo, vt iustum
sit.

ad bellum
ad iustitiam

A, quæ de bello præcepta traduntur ad tria posse capita reuocari centeoꝝ suscipiendi videlicet gerendi, finiendū bellum; Horum si quid neglexeris, aut perporam administraueris, aut vix vnā quam bonos fortiteris euentus. Equi dem in vnoquoq; eorum multa auer maduertantur, vt qui rectè, beneq; per- spexerit, siuè rexerit, tunc totam se bel- licam artem edoctum iri facile perua- debit. In suscipiendo bello tam multa maturo debent consilio perpendi, vt ad explicanda imo minimè suffecturum credam, li- ret aliqua saltem reuigero, vt ex dicendis, quæ deinceps sequan- tur, cætera facillimè innotescant. Se se in primis considerantē dū offerit Auctor, causa deinde, finis, & modus, quæ omnia sum- mè perpendenda arbitron. In primis igitur Auctorē belli per- pondamus, cuius an sit auctoritas legitima, accurratè videndū est; cum enim Principum varia sit potestas, aliq; superiorem nullum habeat, aliq; ita mittantur à Regibus, vt Prouincias gu- bernent, vt tamen rem bellicam non attingant, inuito quæri- tur, in cuius potestate sit bellum decernere; Constat autem bel- li indicendi ius in ipsa Republica esse, quæ perfecta est, quæq; si- bi sufficiens est, vt se ipsam ab aliena auctoritate, & potentia tutari possit; ad hoc autem necessarium, quæ iam inferre possit, cum alio modo ius obtinere nequeat. Cum enim Romani à Vientibus, assiduis, & anniuersarijs hostibus impetuntur, cum Falisci, & Fidenates impetum faciunt, cum cōtra Samnites socij opem in phorand, cum Tarentini aduersis insultant; Legatos violant, opus erat, qui decerneret, bellandum esse, neq; enim in- iuriæ illæ tolerandæ erant, ne prorsus Republica amitteretur; Ius autem belli in perfecta Republica re hoc docetur; quod læsa repetundarum agere satisfactionemq; exigere potest. Priuati Iudicem aduert; hic nemo Iudex, nisi pars læsa; quæ idè supe- rior est, quia, qui iniuriam istulerunt, hoc ipso obnoxij sunt læ- sis, crimen enim non fecerunt, vt iudicij subire debeant. Quemadmodum enim priuatus cum in alieno dominio crimen admittit, Iudici subditur, in cuius Prouincia peccauit, ita quoq; cum Republicæ damnum inferitur, ipsa iniuriosos iudicare po- test, itaq; in alios bellum decernit, & boni communis impedi-
menta

menta remouet. Cum autem bellum sit actus iustitiæ vindicatricis, eoque ad Magistratum pertineat, constat omnino, Iudicem illius, qui iniuriam fecit, esse eum, qui passus est: alioqui nullus Iudex, nullum Iustitiæ præsidium illi esset. Reges, & Principes ius belligerendi habent, & Senatus, siue summum Concilium. Interdum tamen ea potestate Regni legibus carent, & forte id expedit, ne velox Regum indignatio bella pœnitenda, & Populo luenda suscipiat. Romani Imperij antiquiores Reges ex auctoritate Senatus bellum suscipiebant, postea eadem potestate Senatus vsus est, donec res ad Populum deuoluta fuit. Inuitus enim decreuit bellum suo periculo tolerandum. Spartiæ, qui pessimè Rempublicam constituerunt, quorum animus ad vnicam ferè rem, ad bellum videlicet erat intentus, Regibus suis ius inferendi belli cuiuscumque concesserunt; neque vllius intercedendi, aut prohibendi fuit. Quæ res eos in maximum calamitatum discrimen cõiecit, dum solo vnus arbitrio bella concitant. Melius Romulus, Regesque posteri ad Patres, ad Populum aliquando reuulerunt. Tarquinius superbus ad se reuocauit omnia. Itaque Julius, & Augustus. Principes, qui superiorem agnoscunt, itaque Respublicæ ab alio dependentes bellum defensuum suis auspicijs absque supremi Magistratus licentiâ agere possunt; non enim minus iuris habet se, ciuesque suos defendendi, quam quiuis priuatus, ac quisque se contra Inuasorem armare, vim vi depellere potest. Princeps verò, cui superior aliquis Princeps est, vel Respublica, quæ alij paret, bellum offensiuum priorè alteri ordinariè indicere non potest. Dupliciter hoc potest fieri, vel enim alteri Principi eiusdem Respublicæ membro, vel extero bellum indicere; Principi, qui eiusdem Respublicæ est, non potest bellum indicere, quia vterque Iudicem habet, qui rem disceptet. Quemadmodum igitur Ciues non vi, & armata manu, sed iure res repetunt, ita Nobiles, Comites, Duces de controuersijs differentes supremum audire Iudicem est; alioqui tota Respublica conturbaretur, & fortiter opprimeret imbecilliorum. Neque externo Principi inferre bellum potest Princeps, si supremus Magistratus non cõsentit, quamuis id facilius concedi potest; si enim externus liber, absolutusque est, nec vllum superiorem agnoscit, cum ad sui tribunal Regis nequit perducere, quem ille non agnoscit. Si externus Princeps etiã dominium habet apud eum accusari, & per eum ad satisfaciendum potest cogi, quod si ille non sit, nec sic quidem Princeps sub alio constitutus, bello aduersarium sine cõsensu Regis sui petere potest. Ratio ex ipsa mēbro-rum inter se vnione, & ordine petatur, qui aliquod membrum absque cõsensu, & voluntate capitis moueri prohibet. Ordinariam ne gaudi potestatem, extraordinariam tamen permitto;

Bellum est
actus iustitiæ
vindicatri-
cis.

Principis or
dinaria, &
extraordina
ria potestas
quædam.

Belli offen
sui facultas
denegata.

Nulli Prin
cipi, aut Re
gi subdito a
pud Roma
nos licitum
contra alios
bellum gere
re.

mitto; duplicem autem extraordinariam admitto; primam mi
mirum, cum circumstantiæ sunt, vt, nisi anticipetur bellum, in
magno rerum discrimine versentur omnes; deinde cum longè
alter Princeps superior, & causa, & occasio frequenter concur
runt, nec consuli Princeps potest, tum enim ius indicendi, &
gerendi belli inferioribus committere solent. Posterior hæc
ratio nullam penitus continet difficultatem; penes inferiorem
enim arbitrium belli, & pacis ex commissione superioris. Hac
ratione Prætores Indiarum bellum gerere possunt, sociosq; de
fendere communi lege, & potestate officij, quod gerunt. Priori
modo aliqua est difficultas; belli enim offensui facultatem iuri
speriti negât, & Theologi. Vnicû ego certû casum excipio, cû
ea videlicet rerum est conditio, vt præuertendus sit hostis. Abi
gunt prædam, & bellicusam dant Turæ. Dux, cui limes com
missus, repetit res, irridetur; interim alicuius insignis vrbis oc
cupandæ oportu ha se se offert occasio, quæ mirum, quantum
emolumentum bello ipsi sit, quæq; in hostium potestate manens,
quia in ea arma sunt, & opes, in magnum periculum adducere
potest Christianos. Hunc dico recte facturum, si occasione
huiusmodi lege vtatur, nam ad sui defensionem necessaria hæc
est offensio, aut sanè perutilis. Ad inculpatæ tutelæ defensionem
priuatus etiã, dùm in latronum incidit manus, cum se alioqui
facile periturum videt nec vitam alia via conseruare valet, si
opportunitatem aliquam adesse cognoscit, potest anteuertere.
Contra hostes internos multis Principibus data est potestas
belli gerendi absq; superioris mandato, & scientia; sunt enim
illi subditi, quos coercere Magistratus potest, & debet. Primò
quidem in legibus, & pœnis legum, quod si potentiores sint, quã
vt legibus valeant adstringi, bello sunt domandi. Deinde, quia
plus est in his periculi, nisi celeriter compescantur. Deniq; ho
stis externus non irritatur, si suos subditos Magistratus coer
ceat, sed magis, si seditio inualefeat. Magistratus autem parti
culares, si cum supremo conferantur, quasi priuati censentur.
Olim in tã vasta, ac potèti Romani Imperij ditione nulli vnquã
licitum Principi, aut Regi subditos aduersus alios bellum excitare,
pedu Præfectis, & Procõsulibus cõtra Collegas; cûq; id fieret, ci
uile, & nefariũ bellum cõsebatur. Ac neq; hoc tẽpore, vel in Regno
Galliæ, vel Hispaniæ permittitur; meritasq; ideo dedere pœnas
Pizzarri, qui tumultus, ac bella ciuilia inceptarunt. Nunc verò
quot in Germania bella sæpè inter se Principes commouent, &
superioribus etiã temporibus commouerunt? adeò vt quidam
licitum esse contendant, vt illius Regionis Principes absq; vllò
Cæsaris consensu cæteris possint bellum indicere. Qua de re

fic statuo; Nam potestatem, si data est Principibus, perniciosam esse, nam perinde est, ac si in corporis exiguis morbis ante fomenta, & faciles medicorum operas ferri, flammeq; vis adhibeatur. Deinde ius illud concessum exercituum, Principum, Civiumq; facultates exhaurit, dum contra proximiores Populi se egregie muniunt. Illud tamen certum est, cum bellum absq; Principis auctoritate geritur, ab ipsis, qui intulerunt, atq; etiam heredibus damna esse necessario reparanda. Nam licet legitima sit causa, non tamen ius habeat tantis detrimentis alios afficere, sic nec privato licitum est furere, quamvis in crimine deprehensum punire, sed publice tradendus est iustitiae. Centuriones militesq; sua auctoritate hoste aggredi non debet, nec incedijs vastationibus grassari, nisi a Principe facta sit potestas, vel specialis, aut communis, quia hosti noceant omni modo, quo possunt. Graviter itaq; delinquant, cum hostilibus agris, vicis, oppidis, invito duce, igne iniiciunt, non enim sunt Iudices, sed publicae Iustitiae admittit fratores, nec plus illis licet, quam permissum. Miles igitur, qui hostem, cui vitam Dux concessit, occidit, homicida est; & qui urbem incendit, invito Principe, incendiarius est; & ad damna tenetur reparationem, cum nec Iustitiae arbiter, vltra modum a Magistratu prescriptum tueri potest. Ut capitale est exercituum Successori non tradere, aut, vis, aut invito Magistratu retinere, ita quoq; capitale est invito Magistratu pugnare.

Quae causa belli sint iusta.

CAPUT IV.

Quid unquam grauius, deformiusq; flagitium reperietur, quam iniuque bella gerere? Si enim homicidium, furtum, incendium, adulterium, & iura damnantur, leges, quantum criminis tamen esse, arbitramur eum, quod tot hominum myriades trucidari, regna de vastari, nihil tot urbibus intactum, & libidine militari seruari. Quamobrem bellorum causas diligenter studio sunt perpendendae, ita ut prima quaestio sit, iustum ne bellum pareretur; altera, an inaequum ex bello iusto commodum, quam ex pace iniqua emerget. Prima per Theologos, & Iuris peritos decidi potest; altera usq; ad victoriae fructum incertan tenet. Ipsi Athenienses de belli Iustitia differentes, Philosophos, & Oratores audire consueverunt; Si autem iniusti belli aliqua sit suspicio, victoriae licet subsequatur fastus, felix tamen diu esse non potest.

An, cum bellum absq; auctoritate Principis agitur, damna illa iustitiae dari debeant.

Quid primo ante bellum querendum. Quid secundo cogitandi.

Athenienses de belli iustitia Oratores audiebant.

Victor Im-
probis felix
diu esse non
potest.

Quantu
lignens sit
adhibeda, ve
perfectu ha
beatur, an co
flet belli Iu-
stitia.

est. Neque unquam insigni laude dignus ille videretur, qui alie-
no sanguine ardentem bellandi sitim explebit. Ad certum usque
tempus iniquitas quidem aliquando inualebit, eo usque gravior
poena increbescat. In iuste plurima impotentem, superbecque sus-
cepit, ac gessit bella Alexander, verum ipse tandem cum matre,
liberis, & vniuersa familia debitas soluit poenas; quae ei omni-
no non euenissent, si in Macedonico Regno, paterna haereditate
suscepta, resedisset; militesque, & centuriones ad tam sublimem
gradum non euenisset. Magnam vero esse diligentiam in dis-
ceptione necessariam, ut constet belli Iustitia, rerum ipsa ma-
gnitudo declarat. Iudex enim sedet in grandissima causa; qui
vniuersi regni fortunas, vitamque multorum summum in discrimen
adducit; non enim satis est hoc loco leuis quaedam, & per-
sanctoria cogitatio, quae non intrinsecus totius causa; equitate
exploret, non enim error nisi difficilis excusatur auctorem. Non
solum autem per suos Consiliarios, sed & amicos Princeps rem
examinabit, & si partium iura sunt obscura, sciendum est non
non auctori. Si bellum alieui Principi, aut Republicae iudici-
tur, causam perpendere oportet; si autem in aduersarij iustam esse
causam cognouerit, illi satisfaciendum est; si autem, omni dili-
gentia adhibita, dubia adhuc sub iudice causa pender, nec quid
certo decernendum sit, apparet, ad accuratorem acquisitionem
se poterit offerre; si tamen bello peratur, se defendere potest.
Nec milites, praesertim centuriones aliqua inquisitione recti, &
aequale excipio, si enim apertissime bellum non iniquum erit, &
clare ius omnibus innotescat, militare omnes possunt. Si iniu-
stitia clara est, nec eam possunt dissimulare, nemo nomen militie
poterit adscribere. Si dubia est causa, milites, qui subditi sunt,
si per diuina deus addidit, valat illi dubia, qui possunt de-
terendo enim Sacramentum, vires hostibus adderet, & Rem-
publicam perderent. At sane in dubio patrie potius, quam ho-
stibus praesidium afferre oportet. Denique moris non est incon-
dita militum uolentem ad iudicium causa aduocare. Milites, qui
subditi non sunt, pendente adhuc in dubio causa, militare non
possunt, tum illud bellum ad eos minime pertineat, & sponte rei
dubie se immiscere nequeunt. Deinde sine ulla necessitate ex-
ponentes se periculo iniuriam inferendi alteri Principi, ab aequi-
tate iustitia cessant, ac cessando periculum illud evitant; Ut
paucimur tamen boni, aopij milites haec non delinquent; Nam
i qui bella gerunt, ad usas speciosissimas exquirunt, quae plane im-
perice multitudini non modo aequae, sed necessariae quoque videntur.
Deinde cum Princeps boni nominis est, merito praesumunt
eum iniusta bella non suscepisse, causam accurate examinasse,
& a prudentibus rem, & itaque integritatis viris comprobata
esse.

Prima

Quantu
lignens sit
adhibeda, ve
perfectu ha
beatur, an co
flet belli Iu-
stitia.

1. Prima igitur bellica causa iusta communiter censetur, si cui-
 piam iniuriam inferatur bellum; duobus autem modis iniuste
 benevaliquem arma mouentur. Primo cum innocentibus in-
 fertur. Secundo cum belli alterantur condiciones, & alia geri-
 tur ratione, ac inceptum fuit; bellum enim quod initio fuit iu-
 stum non accepta satisfactio, redditur iniustum. Ottoma-
 nicam videlicet nauim contra fœdus capiunt Veneti. Tunc
 bellum indicit; Veneti nauim, merces, damna omnium restitu-
 unt, pro honore, & auctoritate Imperatoris laesa se satisfactu-
 ros esse pronuntiant, idq; ad arbitrium ipsius, si equa iubeat, vel
 arbitrarium, si eos dare vellet. Si omnino in proposito pertinax
 Turca bellum moueat, deditq; sibi Republicanam nobilissimam
 vel Imperio iubeat, vel armis cogat; merito virgum omnium adhi-
 bito odia tu obtinetur, cum tamen non fuerit commissum crimen, ut
 crudelissimè hosti tradere se deberent, simulq; cum libertate ve-
 ram etiam Religionem deperdere.

Altera causa est rapinarum deum detentio. Nam, ut privati
 Gines, qui sub Iudice sunt, cum eis aliquid ablatum est, id iure
 repetunt, aduersarioq; diem dicunt; ita Respublica, cum fru-
 stra repetitum res suas legatos misit, bellum parat, & indicit.
 Multiplex vero est repetendum rerum causa iuxta varietatē,
 ac modum auferendi, furtio enim, vel rapina possunt auferri, vel
 non reddi, quæ deposita erant, vel ius negatur ciuibus, vel herē-
 ditas detinetur.

Iustum etiam bellum est, cum depredationibus vicina fert;
 agitq; hostis; tale cum Illicis gessit Populus Romanus, &
 Galhis, & Barbaris deinceps gentibus. Nam ideo magni diui-
 tesq; imperuntur; annoſæ enim quercus euelluntur austris,
 quia frondibus, glandibusq; onerantur, salices immunes sunt.

Bellū ēē comittitur, cū ius ciuibus negatur, aut negotiatores
 detinentur. Qualia in partibus ad septentrionē vergentibus, mul-
 ta præſcis temporibus fuerunt, & atrocia prælia. In hisce causis nō
 modò magnitudo damni spectanda est, quæ interdū bello digna
 non est, sed hostium etiam propositum bella quærentium, qui, si
 primis non occurratur iniurijs, ad nouas etiam maiores infe-
 rendas audaces reddentur; ac tū maioribus damnis acceptis,
 animis debilitatis, cum fidentioribus depugnandum erit.

Infertur etiam aliquando bellum ultionis causa, cū videlicet,
 quacumq; in re hostis læsit; nec bellatur, ut res recipiantur, qui-
 ppe quæ, vel ablatæ non sunt, vel absumptæ; sed ut impro-
 bi puniantur, atq; hac ratione tutior sit Respublica. Ultionem
 iquidem de priuatis inimicis sumere nemini fas est; sed tamen
 Princeps iniurias suas inultas præterire nō debet, siue sibi à pri-
 uatis, siue, ab aliq Principe inferantur; si. n. gladiū ad perfidiæ ul-
 tionem

Quobus in-
 diis iniuste
 bello infer-
 tur.
 Bellum iustum
 est cum ini-
 ste illatū re-
 pellitur.
 Si tamen nō
 sit coeptum

Bellum iustum
 cum sua repe-
 tuntur.

Quodnā sit
 bellum iustum
 Depredatio-
 nes bello re-
 pelluntur.

Comercium
 violatū bel-
 lum mouet.

Bellum iustum
 in vindictā.

Bellum quod
pro Belli-
gione iustum

Bellum iustum
est quod pro
causa iusta
fit

In socios ho-
stium iustum est
bellum.

Bellum iustum
est quod pro
causa iusta
fit

Bellum iustum
est quod pro
causa iusta
fit

Bellum iustum
est quod pro
causa iusta
fit

Violatio le-
gatorum iusta
belli causa.

Bellum iustum
est quod pro
causa iusta
fit

tionem, cussinatum tenet, eo ad sui honoris defensionem utatur.
Bellum etiam geri potest, cum Religionis cultus deperditur
& Deus blasphematur, quod duobus fit modis. Primo, si ceteri
improbe vivunt, Deumq; concusseljs sufficiunt, licet alijs deinde
non nocent. Deinde, cum idolo, & fraude in similia peri-
ter flagitia alios allicere conantur. Si autem sibi quantum improbi
sunt, & blasphemis, nec aliqua religionis moesta sit iustitia, bellum
contra eos eam tantum ob causam sumere nequaquam licet, cu
Respublica de aliena Republice statum iudicium exerceere non
possit, peccata autem punire, Iudicis munus est. Cum vero per
viam, aut fraudem qua vitia in se, Respublice conantur, iustam
etiam dant belli occasionem: ita contra Antiochum, aliosq; ad
Idolatriam vi impellentes, iustissima bella Macabei gesserunt.
Non iniquum etiam bellum censetur esse in eos, quibus hosti in
bello iniusto opem suam tulerunt. Eato ob causam Romani Pi-
cences, & Salentinos, quia arma pro Tis & inimis gesserat, domuer-
unt, contra Philippum Macedonem bellum de creverunt, quod si-
bi federe dominantem in Italia Annibalem adingeret, quam-
vis & Athenarum preces eo impellerent. Secundi belli Mace-
donici contagio traxit Illicios, Et huius fere cetera replicat o-
nexus, dum omnes consocios persequitur, Romanus orbem sibi
subdidit, causas praebentibus Populis, aut exquirentem Romano.
Verum ad hoc bellum, quo hostium socij impetuntur, ut iustum
sit, duo requiri necesse est. Primum ut aliquam verè tulerint opem,
non modò sauerint. Alterum est, ut subditi hostium non fuerint,
belliq; causa illis aperta non fuerit. Si enim dubia belli causa
ex federe socios, arma, commeatibus prestare debuerunt, cum in-
nocentes iudicandi sint, peractio iam bellum nequeunt vexari. Nò
modo iustissima, sed etiam speciosissima causa bella dicitur, cum
socij defenduntur. Itaq; Populus Romanus precibus Campa-
niae motus non pro se, sed quod speciosus est, pro socijs Samni-
tes inuadit. Quae quidem in re hoc animaduertendum censeo,
ut sociorum causa sit iusta.

Præter supradictas belli causas iustissimas quidē, aliæ etiā ad-
numerantur: legatorum enim iniuria grauium bellorum causa
fuit, eaq; iustissima, quia est contra ius gentium; si enim securus
esse nequit, Pacis, & Reconciliationis spes abscinditur. Tarētini
legationem Romanam de oculis civibus ferentem querelam,
per obscenam, turpemq; dictu contumeliam violant; sed victi
magnis prælijs, nequicquam impiam causam tutate Pirrho, fla-
gitium seruitute luerunt, simulq; Picentes, & Salentini in ditio-
nem venerunt. Legati quidē sacrosancti, & penitus immunes, ita
tamen, ut præter legationis munus nihil aliud agant, nec molia-
tur in eos, ad quos missi sunt, & iussi abscedere, cōstitim parcat.

Crebro

Credita bellorum exteriorum causa, sicut & seditionum fluctibus, mulierum raptus, Impudicitia vindicata. Trojanum bellum, Dardaniae gentis exodium; etiam ex adulterio natum est, & ex scottatione. Misiniacum, quod Graeciam in partes diuisit. Laipia raptus Tunnum pariter ad arma euocauit; & Romana arma primum ob raptas ludis equestribus uirgines inter generos, socerosq; fuere. Iustè bellum intulerunt Veientes, Ceninenses, Sabini, sed quia generosa quadam audacia bellum gerebat, Romanorum armis cessere.

Qua iniuste sint bellorum causa.

CAPUT V.

Mprobum quorundam prudentum Politicorum iudicium inter iniquas bellandi causas ante alias adnumerò; eò enim quamkèmpublicam prudenter institutam, & egregieq; innotatã arbitrantur, si barbaros seruitute sibi subdano potuerint. Homines ita distinguunt illi, ut alios natura seruos uocent, ad parendum uidelicet; alios uerò ad imperandum natos. Quid hac sententia fallacius, quid humano generi infestius? Hinc enim superbissima Græcorum sapientia ius putabat, Barbarorum nationes Imperio subdere, iustumq; esse bellum, ut deteriores parerent melioribus; se se uero meliori natos conditione dicitabant, cum tamen plurimas nationes barbaras innocentius, modestiusq; Græcis uixisse preclare constet. Verum magnum aliquod se prestitisse abitrati sunt, cum Lydos, Sarmatas, Scythas, Indos in potestatem redegerunt, & se uel sapientes, stultorum, ut putabant, Dominos fecerunt. Ac primum quidènim iniuriam hoc arrogans est, tantum se extollere, tantumq; alios deprimere, ut ad seruitutis usq; iugum innocentes deducantur. Deniq; primum uidendum, an ille, qui in barbaros ad seruiendum natos bellum suscipit, ut legitime eos gubernet, ipse quoq; an iniuriam, domum, Republicam ex uirtute regat, alioquin ipsis Barbaris erit iniquior. Sed quomodo iusta belli causa? Erudiendi potius sunt Barbari, & monendi, quam debellandi, cum illi seruiant, qui ius uite necisq; in eos habeat, quia callidior illis est. Non autem esse naturæ illam, sed institutionis diuersitatem. Gentes omnes docerunt. Romani initio barbari fuerunt, deinde Hispani, Galli, Germani, nunc uerò cultissimi omnium habentur, & in Africam, Asiamq; immanis quæq; barbaries uideretur demigrasse.

Violentia licitum iusta belli causa est. Bellum Trojanum ex adulterio natum est.

...

Barbari potius admonendi, quam debellandi;

nam in illis
causa belli
pleraque in
iusta.
Raptum
causa belli
lum inesse
vitatum.

Bella ex cu-
pitudine in-
iusta.

Alienum re-
rum appe-
tior suarum
amissor.

Perminarum causa plerumque etiam iniqua bella gesta sunt, & si raptus ab hoste. Darius Herfa Tandim Regi Schytharum bello intulit obsequium maximo negotio negatum, quod fuit tyrannicum, cui subditum quidem cogere poterat, ut iniurus filiam tibi locaret. Vilitatum quidem fuit in resusta barbarie rapere coniuges, aut earum causa bellum in seire. Subtilior ars Procerum Franco- rum, qui Regem ad bellum contra Carolum Audacem intira- bant, & necessitate adhibita cuiusdam Burgundicæ nati- onis opulentissima addita dote filiam nupti daret. Antiochus quoque Cleopatraz quidem causa bellum gessit (eius enim amoribus frue- batur) sed elata nimis, & superbia, & sine ambitione ad bellum committendum violenter fuit adactus.

Pleraque etiam iniusta bella ex temeraria opum, & honoris cupiditate nascuntur. Quod si alia causa quoque sunt iura, hæ tamen se comites iungunt. Opum quidem cupiditas in primis Romanis rector fuit, in alijs gentibus conspicitur, ut in Persis, qui per totam Græciam legatos miserunt terram, & aquam in signum subiectionis petunt. Inquietos, turbulentesque viros gignit avaritia, ac longinquas etiam nationes obrectantur cupiditatem suis annecti, & quum censes. Xerxes, post Atticorum sicum gustum se eam terram occupatorum sacramento iuravit, quæ tam suaves fructus produceret, & non gula vitamento præstitit, fructus enim poterat emere, sed avaritiæ ductus fames licet enim tantas opes, tantamque potentiam quantum in mo- allas ante habuerat, possideret, non tamen animum presentibus contentum frenavit, sed ad ampliora potius iniustissime stimu- lauit. Avaritia, etiam & luxuries iam Gallos ad Italiam inva- dendam sollicitavit; nam, qui in ea fuerant, cum Popularibus vinum exhibuissent, eius dulcedine ad expeditionem omnes concitarent, sed volente Deo, plerique sanguinem pro hausto vi- no in terra infeliciter quæ sita effuderunt, & qui aliena nimis cu- pide appetuerunt, sua omnia, vitamque deperdiderunt. Eadem amentitate, ac felicitate postea Longobardos eadem Italia inci- taunt, in Pannonia enim cum essent, audito Italia ar pomis divi- tibus, succulenta carne, generoso abundare vino, temperato frui celo, omniumque rerum varietate affluere, magnis huc agmi- nibus contenderunt. Hispania vero duorum Populorum avaritiâ in se, & in ipsos mutuo armavit. Etenim Hispani (tum gens sim- plex) in abditis terrarum visceribus occultas opes, ac divitias peni- tus nesciebant, deinde Romanis quærebant; sed ea re inflama- ti Carthaginenses contra Romanos arma movent, quæ non nisi ex cædo Carthaginis, quieverunt, & dum Hispanico auro, & suffusibus inhiant, mentia sua diruerunt.

Sapientius, ut diximus, ex auri cupiditate bellum oritur; verum

in eo ambulo, & libido dominandi, cum integræ victoriæ laude
 pertinacior est. Cur enim cum vitam pacis hostes omnia dede-
 re parati sunt, non accipiuntur preces, sed instat exactor vindi-
 ctæ, donec desperatio venie miseris eò adigit, vt res suas per-
 dere, seq; insuper malint; quam crudeli ludibrio hostium se se
 offerre non ne; quia superbia ad gloriosum aspirans, victoriæ
 triumphum avaritiæ præponderat? Hæc igitur bellandi causa
 ea est, quæ prior fortasse animos Principum accendit; quamuis
 quemq; suæ causæ in infestissima rapiant prælia; Principatum
 tamen obinet dominandi libido. Nînus id primus fecisse di-
 citur, domitis proximis; cum accessione virium fortior ad alios
 transiret; & proxima quæq; victoria instrumentum sequentis
 esset, totius Orientis populos subegit. Cæteras bellandi iniu-
 stas causas hic prætermittam. Cum ex satis superq; dictis præ-
 clarè constet, quæ nam alia dici possint iniustæ.

Libido dô-
 minandi in-
 iusta belli
 causa.

*Finem Belli iustum esse oportere hocq;
 etiam iuste gerendum.*

CAPIT V L.

Nique licet, scelerateq; geratur bellum, in
 ipso tamen finis ratione boni aliquid inest
 se posse apertissime conctat. Quemadmodum
 in iusto bello iniquis etiam finis reperitur.
 Quamobrem utroque modo bellum factum
 malum afferam. Belli generatim finis est
 pax; æquis hoc inficiabitur? sed in eo con-
 trouertuntur, quia alteri alter pacem suam
 imponere nititur, commodam sibi, molestam socijs. Bellum ita
 iubet suscipi Cicero, vt per ipsum tantum ad perfectam pacem,
 quietemq; posse quemquam aspirare credatur. Bellum, cuius
 finis non est rectus, si alioqui iustum est; vt, cum Romani specie
 Græcos adiuant, animo Macedoniae Imperium destinant, iu-
 stum quidem est, si causa Atheniensium iusta sit, iniustitiæ ta-
 men ad mixta cupiditas, vt malum sit, efficit; neque enim tam
 sociorum commodum, quam Regnum Romanorum cupiditati
 propositum est. Hinc pariter fit, vt quam maximè delinquant
 etiam Principes, & milites, quibus iusta licet bellandi sit causa,
 infestæ tamen suæ voluntati obsequuntur, & publica commoda
 bellorum causa negligunt. Ac primo contra caritatem pec-
 tant, cum vindictæ, non iustitiæ desiderio commoti meritas pe-
 nas

Belli iniusti
 finis potest
 esse bonus,
 & iustus.

Damna ex
 Principis in-
 iustitia.

nas exigunt. Hinc summa in corpora immanitas, in eandem contumeliamque nascuntur. Nec est humane hoc crudus animi, sed emulatione mutua, vel cladibus exasperatio belligerantur. Deinde, quamvis peccent, non tamen damno restimere tenentur, non, quia merito non intulerunt, sed quia in odium licito. Parum est iustum esse finem, iusta esse, ac necessaria bella, nisi etiam iura belli seruentur. Habent enim & arma suas, quamvis legibus adversa, leges. Primo quidem bellum ex iusto abro quando, si non iniustum, sit saltem illicitum, atque execrabile, cum per milites geritur, quorum auxilium exposcere propter scandala, que possent occurrere, minime licebat. Deinde hinc fieri potest, ut iure merito Principes, ac Republica possint, ac debeant eos, qui ante iniquam causam forebant, adiuvare, & ludicram causam istam nullam effectam fuisse alterius partis, vitiosi. Si sane tale scandalo pars admonetur, & pro illius iniurijs compensatio debita curetur.

Auxiliares
copie aliqua
do bellum
iniustum fa-
ciunt.

Princeps
Christianus
cum Christiano
no iustum
bellum ge-
rens, si mili-
tes infideles
in bellum in-
ducit graviter
sine delin-
quit.

Si enim Christianus Princeps, cum alio bellum gerat item Christiano, milites vero Turcas, Tartarove, aut alios infideles, & Barbaros inducat, non dubium, quin gravissimus sit error, iustissimam licet ob causam bellum susceperit. Huius autem asseriti firma est ratio, quamvis enim aliena pars peccarit, atque ad satisfactionem obligetur, non tamen tenebitur se barbaris in potestatem tradere, quod non sine summo non modo corporum, sed animorum detrimento fieri certum est. Necesse vero vult Princeps, aut Republica ab illo Principe, aut Republica campenam exigere potest, cum nullum tale sit delictum, cui commensurata sit huiusmodi poena, ut Turca portam aperiat, tum ino, & discrimini subditos committat. Possunt etiam Christiani Principes obistere, & contra eum, qui infideles sedorum contemtores, communesque omnium Christianorum hostes aduocavit, insurgere, si huiusmodi scandali periculum immincat. Non enim hoc modo iniqua causa patrocinabuntur, sed commune periculum auerrent, quod non modo illis, quos contra vocantur barbari, & vicinis Principibus, sed ipsis quoque, qui vocantur, in perniciem verti solet. In seditionibus in subsidium evocare barbaros, quam maxime in usu est; & hac via Heruli, Alani, Gothi, Vandali, Longobardi Imperium occuparunt. Paleologus contra Marcum Craconiacum Bulgariae Principem, cuius fiducia proceres eius rebellarunt, Amurathem vocavit, qui lapsus occasione primum pro Paleologo vicit, deinde ingentem Græcæ partem in suam redegit potestatem. Bellum iustum gessit Paleologus, sed postquam barbaro, & periuro milite usus est, se & Regnum perdidit, & hostem validum Europæ immisit, qui dulcedine allectus etiam nunc Italia, Germaniæ, & Hispaniæ claue

stra

fra animi pascit. Hoc iobicausam cauendum est, ne Principes
 magni animi, & celsi operis & inuicti iniurias redigantur, ut
 ad hostium conuictum se applicent. Ita Baazetes, uictis
 & dimissis, Balodogum ad extremam sui perditionem adiecit
 liberasti, & Baiazres paruicidij, & crudelitatis poenas dedit,
 caueq; inclusus, & per ludibrium circumductus. Præterea, ut in
 ipso bello iustitia seruaretur, & omnia delicta inferre liceret, quæ ad
 puniendos reos, satisfactionem, & securitatem Reipublicæ fir-
 mandam pertinent, cum ultra eos terminos progreditur vindi-
 cta, bellum iniustum est. Hostium deinde damnis non est æsti-
 manda compensatio, sed uictoris commodo. Damna enim ho-
 stium ingentia esse solent. Quæcumq; enim in prælio miles
 capitur, belli retinet, quod ad satisfactionem nequaquam perti-
 net. Aqua plane lex est, ut quæ in prælio capta sunt, iure ca-
 pitium esse sciteantur. Ductum enim liberalitas ad excitan-
 dos militum animos per necessaria est.

In iustis etiam cum bellis geritur, cum occiduntur innocen-
 tes, quatuor alioqui iustis aliqua causæ species esse uideatur.
 Duobus modis occidit innocens nequit. Primo si quis innocens
 esse cognoscatur, ille dicitur, & per se sine graui peccato non
 potest occidi. Ex ipsa natura habet causam, cum nulli pena
 sit ille obnoxius, qui à culpa est immunis. Causa belli est iniuria;
 qui uero longe ab iniuria abest, bellis expers esse debet; par est
 autem ratio subditæ ciuitatis, & externæ; nam si Theffalonica
 deliquit, non tamen Theodosius eadem pena inuoluere iustos,
 & sediciosos potuit, nec plus iuris in externos habet, quorum Ia-
 dex factus est, nec alia ratione, quam illorum noxa patiatur. .
 Innocentes autem præsumuntur Pueri, mulieres, clerici, nisi pug-
 narint, aut pugnantes iuuerint. Innocentes etiam aliquando
 integræ exercitiû partes esse possunt; quicumq; enim sui Prin-
 cipis rationes iustam ob causam sibi defendendas esse arbitra-
 tur, quamuis arma gerat, dummodo sit ignorantia inculpata,
 innocentes censendi sunt, ideoque occidi non possunt. Inno-
 centes tamen occiduntur per accidens. Hoc uero, vel ideo, quia
 præsumuntur nocentes, ut cum omnes, qui sunt militari ætate
 post uictoriam occiduntur, quia armis, consilijs, & quocumq;
 alio modo iuuisse iudicantur; vel quia militis non sunt partes
 singulorum causas addere, aut diiudicare. Hinc Deus paruulis
 duntaxat parcit, & mulieribus, si uiri equè innocentes deteriorè
 sanè non sobirent conditionem. Deinde quamuis plurimos
 culpe expertes esse constaret, cum tamen absq; illorum crede
 bellum committi non potest, possunt occidi, cum enim replica-
 tis tormentorum ictibus in urbe male agatur, eidem plane periculo

Ad excitan-
 dos milites
 Ducum libe-
 ralitas neces-
 saria.

Bellum non
 iustum in in-
 nocentes.

Innocentes
 aliquando in-
 tegræ exerci-
 tum partes
 esse possunt.

tum

si nocentes, tū innocētes sunt expōsiti. Bōstē mō dē mīstrū rō
si dīcipiendā Ciuitas cōceditur; passim nullo dīscrimine obij
sternuntur; & concedere tamē p̄cedāti totius vr̄bis Imperator
potest. quāuis p̄uideat multos innocētes. Est perituros
immo! si innocētes manibus imponā nouis, ipsi sūt persecūti
tēst. Bellum itaq; si est gerendū, iustograndū cogitas.

Verum, si Hostis satisfactionem offerat pugnandum sit.

C. A. P. V. T. VII.

Alle hē agitur hęc questio; nam que
nūq; si hostis quā iniuriā partū ad
meliorē frugem conuersus; q; dicat
nulle factum, & p̄sterea ad p̄de nō
iudicium reparare dānam vr̄bis; I an
pars lēsa eam acceptare satisfactioem
teneatur; & quocūq; bellico inde ab
stinerē. Deinde quaritur etiam; si li
berum sit Principi vel acceptare satis
factionē, vel eos bello persecūti, quid
suadendum illi, sūt quid magis expediat. Diuer simō dē in prio
ri questione sentiunt Doctores. Nonnulli enim; oblatā satis
factione belli, iubent abstinere, cū nō dādum sanguine fuso sa
cratum est. At si p̄eliatum fuerit; firmum concussit aries,
alij putant contempta satisfactioe bellandum; alij ab bello ab
stinendum affirmant. Ego verō, dīstīctioibus adhibitis; pro
positiones hāc apertius explicabo.

aduersus hā
causam eob
adit mō nō
tācōn cōstīta
cōstīta
con mōstī
at mōstī
cōstīta

An; oblata
militia facif
satione, sit
Principi bel
lo abstinē
dum.

an; oblata
militia facif
satione, sit
Principi bel
lo abstinē
dum.

Prima igitur sit Propositio; Inuria tum confertur; vel cum
diripiuntur fortunae, vel cum operibus vis inferitur, vel cum per
calumniam fama, ac bonum nomen leditur; aliquando etiam
omnia ista simul coniunguntur. Deniq; cum Diuinae Maiesta
tis honoris sacrilegijs infidelitatis vel haeresos crimine leditur.
Secunda sit Propositio; In his facillima compensatio est for
tunarum ablatarum, & honoris. Pecuniam enim; pecoraq; re
stitui possunt, aut aequa pretia rependi. Honor etiam recantat
is saepius conuictis, & confessa calumnia, redintegrari posse vi
detur.
Verum duo sunt, quae hanc rem arduam, ac difficilem reddunt.
Primum est, quod non modo res ablatae sunt restituendae, verum
etiam mea, quae consecuta sunt detrimenta, compensanda. Hoc
tenim est, quod in Iudicio civili decernitur, ut sumptus, damna,
lucri

Justitiam omnem omnino ad æqualitatem dependantem, quod etiam in bello requiritur. Alterum est, quod postquam omnia restituta sunt, poena nihilominus iniurianti, & quidem duplex infligenda est, nempe ut rependat iniuriam patto aliquid pro contumelia, quam intulit, deinde non nihil pro timore sollicitudine, ac molestia, quam sustinuit expoliatus, dum re sua caruit. Hoc autem actio, noniam adhuc poenam expolcit Respublica ob publici commodi conservationem. Quamobrè, postquam reddita sunt furta, & recantata est calumnia, furtum furta, calumniam exilio, carcere alia uero ratione plectit. Itaq; Respublica, quæ laesa sit, commodo satisfacere secundum leges debet. Hoc enim ipsius parentis naturæ ius est, ut æqualitas inter eos constituatur, qui alicui iniuria facti sunt, inæquales. Neque hic alia lex est privatorum, & regnorum inter se. Quemadmodum enim in eodem Regno, vel ciuitate iustitiæ æqualitas seruanda est à iudice, ita in humani generis consortio, cuius membra sunt Regna. Inter Regna etiam æqualitas constituenda, ut si unum alteri per iniuriam quidpiam abstulit, per Iustitiam restituat, hac tamè moderatione seruata, ut satisfactio recipiatur, non alia Respublica opprimatur; seruandæ enim sunt leges quæ apud priuatos ad restituentis commodum sunt institutæ.

Damna esse pensanda, & poena infligenda peccanti.

non nulli
grati
et

In Pudicitia ablata difficillima restitutio.

Quæ satisfactio moderata sit.

nonnulli
grati
et

Tertia sit Propositio ob pudicitiam violatam, & ablatam vitæ damnum difficillimè refarciri; nam cum adulteria, raptus, uolentiaq; & cædes morte puniantur, nulla alia satisfaciendi uideatur esse ratio, quam ut uniuersa Respublica, quæ raptus commisit, facinora tota se morti offerat, & colla securibus submitat; omnes enim sunt homicidæ, adulteri omnes, raptores; atque satisfactio nihil aliud uidetur, quam plena deditio liberum ad uictoris arbitrium.

Quarta sit Propositio, satisfactionis moderatio, ut iustitia seruetur, cum inter diuersas Respublicas agitur, non secundum leges scriptas, sed ius naturæ, & ius gentium facienda est. In quo primum facilius redditur in fama, & fortuna læsa; neq; enim ad flagra, neq; ad fœcæ trahere quemquam est necesse, cum naturæ iure poena in uictis illis non sit decreta flagitij. In modo ne omnium quidem gentium legibus furtum capitale sit. Quando autem pudicitia contaminata est, quamuis raptus, & adulteria diuina lege supremam mortis sententiam acceperint, non tamen opus est, ut se dedat ad gladium Respublica; iudiciales enim sunt illæ leges, & Hebræorum, non omnium gentium; & quamuis pars læsa possit sanguinis expetere poenam, si habeat reum in potestate, non teneo tamè Respublica talem reum morti tradere. Itaq; quamuis Rex, vel Princeps aliquis auctoritate Senatus, iussu Populi, omnium consensu alium Principem aliorum

178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200.

Bellum non gerendum sine necessitate.

201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220.

221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240.

Satisfactionem parvam accipiet Princeps etiam aliquando pro delicto magno.

quorum caede, ab suis modis laeserit, si venere ipsam Populum, Senatoribusque pariter, si omni modo satisfacere sint parati, non debet ab illis exigere, ut omnes se dedant arbitrio laesorum in mortem, aut vincula, sed contentus debet esse ille, qui laesus erit, penam aliquam mitiori propter multitudinem, & plurimos innocentes, immo vel ipso iudicare, vel ad sanioris consilij arbitros, rem committere. Huius rei causa est, quia bellum cum non est necessarium, non autem gerendum sine necessitate. Vel enim pugnat Princeps, ut damna sua compenset, vel ut de iniuria debitam summat vltionem. Si, ut damna compenset, iam damna opum, & honoris redduntur, pudicitiae vero, & mortis damna irreparabilia sunt; compensatio autem fieri debet exaequo, & bono. In iuriam cum agnoscent, & satisfactionem offerunt contententem, eam acceptare debet; cum autem sit gravissima poena mortis, & feruitutis, possitque minor exigi, iniuriam facit, si ad tam graves, & pravas condiciones venerit. Viderit Rempublicam temeritate. Deinde Iudex ubi in hac causa ob delictum alterius, sed satisfactio offertur, non amplius, ut iudex, sed tanquam pars cum parte agit, & licet adhuc Iudicis partes gerat, audire tamen etiam tenerur tanquam pars, aut Iudex partem maxime moveor. Ad leniter agendum putem, quia alioqui nullus esset omnino bellandi finis, cum iam armati hostis arbitrium nemo se facile credat. Quod si Rex laesus exigat, ut omnes se morti offerant, aut deditionem faciant, ut liberum vitam, & necis arbitrium penes ipsum sit, aut sane, ut data vita se illi omnes subiciant, Republicae formam immutent, id arbitrium iniuriantibus faciendum, si magna damna intulerint, agros vastaverint, ut bestias diriperint, haec enim aequalitas est compensationis. In minoribus id non facient, ut si legatos irriserunt, tantam satisfactionem non oportere fieri censet, & si fiet, & iniquè exigi crediderim. Quintum Propositio, cum iam bellum geritur, si labente acie hostili, veniam, & satisfactionem offerunt, caritatis est parere, non tamen ex iustitia id facere teneri; iam enim malefactorum in ipso actu deprehendit, nec nisi effugij causa, proces offert. Si post aliquot praebia extrinsecus, facta adhuc satisfactorum, pollicetur, audire, & acceptare tenerur, in modo ne fallendi temporis causa, & dolose, donec in promptu sint auxilia, id agatur. Nam, qui verè se offendi se dolet, & ad satisfactionem paratus est, iam aditum ad innocentiam sibi aperit, at proinde ob causas, quas antea attuli, pro Republica debet accipere satisfactionem. Sane tamen consilium sequetur Princeps, si non primum se hostis exalle cogoverit, & pro magno delicto parvam satisfactionem obtulerit, eam accipiat, immoderate, ut ipse sua clementia poenam mulerit, nihil asperum, aut contumeliosum imponat,

at, damno eorum, quorum interit, quoad fieri potest; consulat, potius tamen pacem, quam bellum se velle demonstrat, ipse de suo satisfaciat, subditosq; doceat pro cōmuni bono in eommoda quædam toleranda esse. Imminens, ac periculosum bellum, quod cum desperatis est futurum, facile effugiat; qui si extrema viderint, acerrimè resistant pro vita, & libertate pugnaturi; inde omnes eorum miseri, vt poterunt, succurrent; eumq; qui ad tam graues necessitates adigit, execrabuntur. Quod si bona defint, in cuiuscumq; potentioris dirionem, & ius se dedent. Fidenates, cum miseritordiam victoris desperarem, igne se cremarunt. Sanguini se ipsos interfecerunt, & plus operæ fuit in vna Ciuitate, nec ea populosa, quam in vastissimis Asiae Regnis subiugandis. Er illud pariter in animo obuectum: multos innocentes; multos necessitate, multos leuitate, pletosq; errore peccasse.

De Consilijs, quæ bellum præcedunt.

CAPUT VIII.

ostquam Princeps mature de bello inferendo tanquam iusto consulauerit, opus est factu, sed ante necessarium est inire rationem, num ærarium necessarijs sufficiat sumptibus, num militum numerus aduentati hosti commodè possint opponi; aliter enim de pace, non de bello cum hoste tractandum est. His mature consideratis, haud prodesse moram exitimatim, superuacaneaq; verba ob opere retinenda.

Et merito sæpius acriter orationibus suis ostendebat Demosthenes, non verbis, & deliberationibus absq; executione, sed armis coerendum Philippum. Concludendum etiam est, num expediat bellum; aut liceat, aut possit moueri, & iusta ne cause sint, & viribus adsint. In hoc consilio bona expendenda, quæ ex victoriæ spolijs emergunt, & cum incommodis, quæ inde nascuntur. Amorū et vsus ch consilio est temperandus; quidam enim præcipiti nimium vtuntur consilio, qui, dū in forte pericula volunt, nō cauent, cū enī inminētia sint expēdēda discrimina & fortunæ vi, accipitq; Marte immissa, quæ certa sepe orō incertis cōmūtāt, & quod de hūc belligenus facile patiūtur assumi, licet deinde egerimē de sinat, nec ut eiulde

Celeritate in bellis opus est.

Ira consilio temperanda;

potest

potestate initium sibi, cum exitu possit esse. Quicumque ignavia
 etiam bellum exorditur, non ita verò, nisi videtur, arbitrio, de-
 ponit. In hac de ineundo bello consultatione consiliarios ipso:
 perpendat, qui videlicet sint, qui suadeant, qui uè dissuadeant.
 Sunt in Aula furia, facesq; belli, quibus in pace durius serui-
 tium est, quo tempore coguntur probis legibus obtemperare, &
 à quibus in belli licentia se liberant. Sunt iniqui, qui nec ipsi
 quiescunt, nec ullam alijs quietem permittunt. Sunt exules, què
 in eos, à quibus pulsati sunt, merito metu poenarum conctante in-
 Principem in arma impellunt, Patriæ, & auitarum possessione
 recuperandarù cupidine, parùq; hinc periculi habent, quid iustù, quid
 facile sit. Id solum firmiter in animo tenent, quo patet, aliam
 moueant. Nuncijs, litteris, precibus urgent, mentiuntur, peccat-
 rant, omnia in expedite esse, veniat modo, tentat, audeat vin-
 cere, nomine, & authore opus, cunctos ab hoste defecturos, &
 citra sanguinem plenam victoriam secururam. Tali persuasio-
 ne Philippus Macedonia Rex à Domitio Phario Illiriorum Re-
 ge, Sebastianus Lusitanus à Mahumete Mauritano, & Atheniè-
 ses ab Egestanis exulibus inducti perierunt; postremò Carolus
 VIII. Gallia Rex ab exulibus Regni Neapolitani, desperatum
 illius statum, amicos & clientes suos incitantibus ad damnosam
 sibi posterisq; expeditionem impulsus esse scribitur. Sunt etiã
 qui sub inani publicè causæ specie, vel se ipsos de inimicis vin-
 dicare, vel ditescere stipendijs, & sumptibus Principum, & ex
 rapina in subditos capiunt. Sunt plures, qui de bello peragen-
 do consiliùm facile dant, sed periculum subire postea detrectât,
 Rectè Princeps quidam, cum magno numero Consiliarij de bello
 consultarent, iamq; Senatus consultum pro bello subscribendù
 esset, clam constituit, ut ex opposita senaculo turri per vitreas
 fenestras in conclauis iacularentur milites, sine periculo earum,
 qui adessent; sed ingenti pauore cum volitate specularium frag-
 mina viderent, omnes diffugere, tuta quasi uerè; tum monere
 Princeps, ut in periculo interriti consisterent, sed frustra. Vicit
 timor uerècundiam, & solus in periculo, ut putabant, Princeps
 destituitur. Ille ciuiler timori ignoscens, Nemo, inquit, bellù
 suadeat, præter eum, qui belli periculum non reformidat, leones
 ore, animò, lepores in summo periculo me reliquistis. Hac in
 re nihil periculosius Principe, qui cum homo sit, demona contu-
 meliasq; more Romanos id est, egro animo, & ut excelsa mentis
 videatur; iracundo fert. Consiliarius, fidus sententiam non
 pro affectu, sed saluto Principis dicet. Irato enim Principi Con-
 siliarius pacatus maxime necessarius est, nam secum affert consi-
 lium, quale paratus Princeps ipse probaret. Hac in re plurimi
 sanè decipiuntur, cum ad gratiam occupandam, ut Principis
 adulantur,

Consultatio
 accurata.

Utrum sit
 Consiliarius

Irato Prin-
 cipi Consi-
 liarius paca-
 tus necessa-
 rius.

adulantur, quam mox Princeps ipse positurus est. Non enim semper in eadem voluntate persistunt Principes, iratorum enim voluntates euanciscunt celerissime. Consilium bellicum vetò in his constituo, ut quantum uolentis Marti feroci exuperat, tantum omnes casus præuidere, atque euoluere, Senatus sui mæneris esse ambiretur.

Utr vero bella gerentibus perquam necessaria sunt consilia, sic ad quum magis est custodiendum silentium, ne occultata in apertum deducantur. Inde enim irrita sunt Ducis decreta, qui contrarijs consilijs præuenitur, & inde in clades maximas obijciuntur exercitus. Vix enim fieri potest, quin sint in exercitu aduersariorum exploratores, & intercepto consilio eius, reliqua que bonum Imperatorem decenter, parum proficiant. Libet ut itaque ab ijs, qui militarem artem tenent, Dux, aut Imperator tria diligenter obseruare. Quorum illud non immerito, ut perfectum eorum, quæ est facturum, silentium seruet, nec uoce, aut yktu detegat, consulat tamen, cum quibus oportet, ac si non decreuisset. Alterum, ut diurnæ, & nocturnæq; uigila præclare cognoscat, & quomodo ea non tantum per terram, sed etiam per mare periciantur. Deinde, ut temporis opportunitatem ex rerum circumstantijs agnoscat, possitq; illam cum iudicio conijcere. Postremò, ut consilia, & naturam hostis intellegat. Quemadmodum enim, sublato gubernatore facile naus in potestatem hostium uenit; eodem modo, si quis rationibus, & consilijs Ducem in medio sustulerit, statim quoq; exercitus hostium obijciuntur rapina, & profectò ad Duce[m] pertinet nosse, qualis ipse Aduersarius, uel eius comites, uel optimates sint, utrum temerarij, an cauti, audaces, an timidi, militaris disciplinæ gnari, an ex usu temerè pugnantes. Sub signis, atq; acie bellandi arte, excellere Romanis; ideo Equi in cursuionibus, ac populationibus meliores in crepantur apud Iulium, quod in aciem rem commisit, quia equitatu bene meliores erant Romani, in campis patentibus, quales sunt inter Padum, & Alphen parum feliciter cum eis congressi sunt. Sic ad pedestria bella imperita omnino Hunidarum gens erat, equis tamen habilis; sic Sarmatis nihil ad pedestrem pugnam olim magis ignanum, ubi per turmas aduenire, vix vlla acies obstitit. Celtiberi viribus longi hosti inferiores, prudenter in cunei formam aciem disposuerunt, quo pugna genere tantum ualuerunt, ut quacumq; parte imperum factum sustinere hostes non potuerint. Annibal in montanis locis cum hoste pugnaturus, Hispanorum potissimum delectum habuit, qui præruptis assuetiores montibus, & ad concursandū inter saxa, rupesq; aptiores, ac leuiore[s] cum uelocitate, tum habitu corporum, campestem hostem graue armis, statimq;

Silicium in bellorum expeditionibus.

Tria dux aut Imperator in bellū expeditionibus obseruare debet.

Militum per pedandi mores.

facile coherentes de Gallis, eorumq; simul haud distul-
 ter victoriae triumphum sibi promittebat, ut quibus natura cor-
 pora, animosq; magna magis, quam firma dedisset, & qui subito
 agmine aduentantes in certamen plus terroris, quam viribus ad-
 ferrent. Neq; verò minus necessariam esse arbitror contrariae
 partis Ducis considerationem, ut ei, si non melior, & qualis rer-
 è opponatur. Scipionem Annibal eo ipso, quod aduentus se
 Dux potissimum locus esset, præstantem virum credebat. Fabius
 eligendi Duces cura intentus monet, ut Annibali partem decla-
 rent Imperatorem. Nouerat enim Annibalem Fabius, sed &
 Annibal Fabiū, sed & Marcellum nouerat, quem nuper vicinij
 cum certamē instaurare accepisset, vixitum, inquit, eum eo hos-
 te nobis agenda res est, qui nec victor, nec victus, quamodumq;
 semper refugit, quietē. Haec igitur omnia bene ante omnium
 sibi proponat, quisquis bellum aliquod est aggressurus; ne de-
 mum in ipso bello omnis prauiusq; difficultates occurrant.

at. n. 101. 11. P.
 -s. n. 101. 11. P.
 -101. 11. P. IX.

*Quae paranda sunt à Principe tem-
 pore suscipiendi belli.*

CAPVT IX.

N Suscipiendo bello decreta satis aperta
 communiter traduntur, quae ad illud com-
 mixtendum necessaria omnino esse existi-
 mare. Tria enim considerationi, seu po-
 tius desiderio occurrunt, Apparatus, Viri,
 & Consilia. Si haec Principi iuxta necessi-
 tatem in promptu erunt, iustus belli causis
 confociatus, victoriam semper poterit
 sperare. Non enim ut iustam hic foueat
 causam, ut secum vires suas perpenderit, satis arbitror; verum
 ut recte secum ipse instrumenta, quae vsui venire possunt ad tan-
 tam regendam molem, consideret; quibus suam defensionem;
 siue amicorum inire haud turbulento consilio, viribusq; satis
 tutis valeat. Verum enim verò Apparatum dico, res omnes nec-
 cessarias ad summam omnem belli, ut sunt haec, Pecunia, Comeatus;
 Arma. Nisi enim haec iam ante, & ex preparato habuerit
 Princeps, frustra eum de bello cogitaturum censeo. Prouido
 itaq; consilio, huic, antequam inchoetur bellum, de copijs, expensisq;
 sollicitus debet esse tractatus, maxime de Pecunia, quae adeo
 necessaria, ut quemadmodum à Physicis hominum ambulatio
 sine neruis denegatur; ita pariter Princeps insanienti sapientia
 sine

Pecunia, Co-
 meatus, &
 Arma inpro-
 pto habenda

sine pecunia bellum poterit prosequi, quæ ipsi bello est quasi anima, & oraculum. Plerasque res belli confici consilio, & ut pecuniarum, haud quemquam fugit, & bellum est non in armis maxime, sed in impensis, & sumptibus, per quos validiora sunt, atque vitiosa arma. Immo si Princeps usum pecuniae prudenter non acriter adhibere, saepe omnes militares vexationes à semetipso detrusurum, certi iuris est. Eduardus Angliæ Rex, Burgundiæ Ducis suasionibus, potentissimum aduersus Ludovicum XI. Galliarum Regem exercitum collegit. Hic statim suis artibus animam applicuit, quibus nimium pollebat, ut omnes Angliæ Regis Ministros magna quæ copia sollicitarent; quæ sanè summa, & semetipsum cum Rege conciliaret, huicque regressum omnino suaderent. Quare factum est, ut Ludovicus Bertagliensis Anglus, qui pacem non tantoperè excoluit, egreque tulit, Nobili cuidam Gallo dixerit, Anglum Regem fortè posse irideri, cum pacem sibi admodum infensam amplecti cogitaret, ubique semper ab illo eam victoriam reportatam fuisse, quæ tantum à Regis manibus sola blanditiarum, autique copia, ac vi ablata fuerit. Hic sub nouem annorum inducijs, & quadam matrimonij in eundem inter ipsos Regum filios promissionem, & quadam pecuniae summa, in Angliam recessus, quam maximum sibi deditus asciauit, ita ut res in adagium venerit, bella etiam blanditijs, & pecunijs gerit, & finiri.

Nec minus Annonæ fecunditatem necessariam dixerim, sine qua non modo victoria referri, sed nec vita agi potest. Nam qui frumentum, necessariumque comitatum non apparat, nulli armorum usu debellatur. Cæteris infortunijs post aliquod saltem tempus consulitur, at pabulatio, & annona, nisi subito in promptu sit, nullum remedij commodum sentit. Paranda igitur ea, & quidem in usum duplidem, militum, & praesidiorum. Illi dum in agmine versantur, & castris, ne famelanguant, ista, ut contra obsidiones in longum saepe protrahas, anhuic copijs firmentur. Philippum II. Hispaniarum Regem tam provide suis rebus consuluisse accepimus, ut in conscribenda illa classe, quam Angliam versus sub Medinæ Ducis auspicijs immisit, nil desideratum reliquerit, ut in ea quæcumque armorum, annonæ, comitatum, militum, Ducumque pericissimorum copia fuerit suppeditata. Cæsar præstantissimus Dux in comitatu sanè maxima usus est diligentia. Corbulonem, quem merito cum quouis Egregio Duce comparari, memoriae proditum est, licet pertransiret amicorum fines, magnam tamen annonæ copiam comparasse, cum suppetias ferre Cesonio Petro à Volgesse oblesso contenderit. Præter alia enim exercitum sequebatur ingens Camelorum copia, & ueta bellis, onusta furmenti, ut si

Bellum non tam armis, quàm consilio & pecunia bene geritur

Annona paranda.

Annona paranda.

Annona paranda.

Annona paranda.

Annona paranda.

nul hostes, famemq; depelleret. Omnia itaq; præsertim prius,
 quam geratur bellum, nec tantum, quam militibus sunt necessa-
 ria, an aduerto, verum etiam, & quæ victum equis, ceterisque
 animalibus suppedient. Ubi tamen non simul velum, ho-
 stibus impediri, commentum summum esse negotium. Id si
 vlu venerit, nihil magis posse illos penetrare, quam, si viderint
 interclusos commeatu, fameq; peremptos crediderim. Com-
 meatu intercepto, famem pugnat, virtus omnes æneruat, vitam
 ipsam prostrernit, & hostem ad extirpationem deducit vel ditionem
 vel cladem. Illud etiam considerabit Princeps totam temporum, & anno-
 rum intemperiam posse, & suffragia non habere. Proponat itaq;
 qui eas seruet, custodiatq; præcipuum referret eas non habere sine
 confectas admodum, ut aut ipsi non deseruierint, sine militibus
 debilitarent, aut non creentur summa idem opus, et in commeatu
 copia, neque res q; tam improbita quædam, ut a quibus opus esse
 pecunia, & militum manu non esse. Nonnullos est credere pecuniam magis necessariam, quam
 abunde suppeditata omnes præpmodum belli icus propellat.
 Non tamen ideo tam exaeram existimo pecuniam acquisitionem,
 quam validam militum manum, commeatuq; copiam, qua
 alantur. Opulentiam prædam hostibus hinc, autum argen-
 tumq; sibi facile parare poterunt milites. Quod si aut imbecilla
 les, aut inepti absq; commeatu, & quæ corruptis. Macedones
 Persianos auri, argentiq; diuites sibi subdiderunt. Helueticis in opes,
 mendici sola virtute militari conquisuerunt sibi in mentis
 Burgundia Ducis opes. Franciscus Sfortia priuatus eques, non
 tam opum, quam militum tenax, decoratus gloria, præ validaq;
 militum manu septus, Mediolanensis ditione potitus est. Italia
 vndiq; auro referta, incursum Caroli Octauij perfergere haud
 potuit, qui tam feliciter eam inuadere vndiq; fuit gloriatus.
 Nec Alfonso Neapolitanæ Regiam præsto fuit aurum vndiq;
 partum, ut ab ingruentibus Gallorum iniurijs eum tueri potue-
 rit. Nec quis obijciat Annibalem post multas partes victoriae
 a Carthaginensibus ingentiorum pecuniarum vim exquirere,
 Gallosq; sæpè de victoria desperasse ob nimiam opum Ludouici
 XII. tenuitatem, immò plura reportasse incommoda, sæpèq;
 Florétinos, Venetosq; suam salutem auri copia redemisse. Haud
 melatè ad belli superandas difficultates pecuniam vsum pluri-
 mum conducere, immò maximi fieri, ita ut Princeps non bene
 munitus hac tanta vi, potiusq; de morte sit cogitaturus, quam
 salutem speraturus. Neq; quies gentium sine armis, neq; arma
 sine stipendijs, neq; stipendia sine tributis haberi queunt. Au-
 gustus militare ærarium instituit, ut perpetuè, ac sine difficultate

s. in bello
 s. in bello
 s. in bello
 s. in bello

Ex comēatu
 intercepto
 famēs, & dā-
 na in bello.

Necessaria
 magis anno-
 na, & mili-
 tes, quam pe-
 cuniam.

Quinā pec-
 uniaq; pro
 victoriā de-
 sperant.

Quinā auri
 copia salutē
 ademerunt.

in sumptibus ad alendos milites suppeteret. Non expectandum belli tempus, ut pecunia congeratur: si tempore belli tributa civibus solvenda decernantur, ac simul pendantur, in tumultuosas rebelliones facile populus conspirabit; quod non ita fortasse eveniet, si multò ante ad ingentes belli sumptus opportuna sit congesta pecunia. Verum tamen hoc assererem, semper exercitum illum, qui gravissimo auri pondere onustus est, saepe illius, qui verò Aoric disciplinam militarem, prædam fore; diutius enim viros de sedes, egestas indulta, los, rebusq; aptos efficit. Ideoq; cum belli nervos pecuniam dixerimus, Duces, & milites cor esse agnoverimus; Distinguendum tamen putarim inter offensivum, defensionemq; bellum. Illud enim satis se ipsum alit; ac in hoc summa pecuniarum copia opus existimo, ut saltem tempus hostem debilitet, aut absumat; aut opportunam nobis offerat occasionem eum delendi, aut expellendi. Rarus confictus, minorq; exituum parsimonia maiorem auri necessitatem semper secum convehit. Diutina bella sine summa auri copia, si geruntur, difficile tamen finiuntur.

Arma, qua curanda.

C A P I T U L U M X.

ARMATA sunt, quæcumq; suadent vel necessitas, vel utilitas: ista, quæ ex longo usu didicit, & experientia, quod in bellis contra hostem expediat; illa, quæ improvisum repulsura impetum obvia quæq; pro armis habet. Nec enim fas inermem militem hosti obijcere, ne patriæ cladem potius, quàm tutamentum parentis. In milite membrorum vicem gerunt arma, quæ a natura belluis sunt tradita, cum prudentiæ commodo careant; homini autem dedit arma, quibus utatur. Natura cornua dedit tauris, vngulas dedit equis, hiarum dentium leoni; viris autem ferrum, quo taurorum infringit robur, domat equos, leones evincit, quodq; magis arduum videtur, obstinentis ferri aciem retundit. Pacis itaq; tempore ingens armorum vis est comparanda, cum facile possit haberi. Ipsarum Campanarum æs in arma funditur, cum id suaserit necessitas.

Quæcumq; ad bella faciunt instrumenta, arma esse dico, siue his ab hoste defendamur, siue ipsum offendamus. In duplici igitur

liber decimus
capitulum x
Arma, qua curanda

Arma quæ
suadent vel
necessitas

Arma esse dico
siue his ab hoste
defendamur

Arma quid.

Arma quibus nos tutamur, & quibus alios laedimus, quaznam.

igitur sunt differentia, vel enim ijs nos utamur, vt scutum, galea, ocre, vel hostem laedimus, vt gladius, hasta, scopolus. Hæc aliter quoq; diuiduntur, vel enim muniunt corpus, manibusq; singulorum tractantur, vel machinis aguntur, & violentius agunt, multorumq; viribus indigent, vt arius, scudo, tormenta maiora. Inter hæc media ponuntur equos, elephantes, camelos, canes, quibus veluti armis nonnulli interdum sũcere vsunt, verò arma animata, abscutaria, aut semimilites. Arma defensiva, siue tegmenta priora sunt offensiu. Optimis in Duceis partes sunt suis primum in tuto collocare, deinde hosti nocere, si enim mutuis plagis concidantur, nullus est victor. Fortior itaq; est qui munitur, qui de illis armis, quibus se munit, quasi vincus afflicte percussione mallei sonitum non metuit. Dum clauum Nauarchus regit, & tempestates spernit, miles bene reclus inuadit hostem, & arte mitte pede stritur, ars autem omnes rerum difficultates absorbet. Arma, quibus hostem offendimus, multiplicia sunt, iteq; enim res vlla est, quando in hominum perniciem homines vti possint, & non aliquando vsi sint. Nõ gladij modo, reliq; mucronibus homines cõfectos, sed puluinis quoq; & toxis suffocatos legitur, turbæ et clangore, timpanoq; pugnamus, horumq; strepitus quoties hostem in fugam concitat? Capillierant, vt gladius, ad eò, vt minus ridiculum Thesei institutum videatur, qui capillum radi voluerit, ne ansam hostibus præberet, quod Alexander Magnus suos in barba iussit imitari. Chartaginensium femine capillos pro necandis machinis, & nauium funibus dederunt. Aquilenses verò in neruos arcuum impendunt.

Arma defensiva quaz, & qualia.

Defensiva arma conuenientem habeant figuram, iustamq; cū corpore proportionem. Gallos a Romanis tanto facilius profligatos accipimus, quod scutis ipsorum oblongis, seu angustis vastam corporis molem contra pilorum ictus tegere non possunt. Sit igitur maxima Principis cura videndi, quo, & quali armorum genere ipsius subditi utantur, tum etiam, si opus videatur, ex peritorum hominum consilio eã corrigendi, Romanorum exemplo, qui licet vicini ingentis animi virtute floruerint, ac iudicio, armorum tamen formam a Samnitibus acceperunt. Vt autem vnicò verbo plura complectar. Armorum defensorum ea debet esse ratio, ea forma, ac pondus, vt sicut ipsa milites defendunt, ita & ipsa a militibus defendi possint.

Offensiuarum quaz, & qualia.

Offensiuarum tantò meliora erunt, quantò sunt e melioris, notæ materie composita, quanto tractatu faciliora, ac quanto longius hostem laedunt. Tractatu debent esse faciliora, ne eorum pondere grauentur milites, agiliterq; hostem valeant inuadere. Optima in eis requiritur materia, vt milites eis fidere possint.

possint, ut quæ ipsa ratio diuinos dare que. Erigens debet offendere, ut tanto maius hostibus inferant damnum, antequam etiam ad simul conferendas manus deueniant. Qui telum eminus, siue a longe, ut exempli gratia, a globum in sclopeto contra hostem explodit, fieri potest, ut æquali temporis spacio tribus vicibus sclopetum exoneret, dum hostis interea, cui tam longè tam attingens telum non est, vix duabus vicibus explodendi habet spacium; Sic ergo fecit, ut ille alteri tertia parte præualeat, licet in æquali sint numero, ille tamen tria habere nullus, cum alter tantum duo habeat, existimetur.

Hinc est, quod Vegetius scribit Martio Barbulorum legionem, quos Diocletianus, & Maximianus postea Ionios, & Herculeos nominauerunt, multas, & præclaras Romanis Imperatoribus victorias peperisse, dum certo quodam teligenere iam homines, quam equos eminus sapius inflicis vulneribus petebant, priusquam non modo ad manum, sed ad iactum poterat peruenire. Hac eadem ratione Parthi Romanos sagittarum nimbis oppressos, priusquam pilæ ex pedire poterant, superarunt. Eodè teli genere potissimum Angli Gallis sæpè superiores cæliaserunt. Hanc ob causam equestrem eorum militiam, qui longis sclopetis utitur, institutam puto; quorū opera Rex Catholicus in Belgia sæpè feliciter est usus; Germani vero equites, qui breuibus, & vix spithamæ longitudine, licet quinis, ac senis sclopetis instructi fuerant, nihil vnquam præclare in prælio effecerunt, ut quorum ictus ob machinulæ breuitatem, antequam ad hostem pertingerent, euanescerent; certè ad Rentium a Francisco Guisæ Duce sola Laureatorum opera in fugam acti, ac prostrati sunt. Eam ob causam Thicrates Atheniensis militibus suis hastas duplo longiores, ut & gladios multo longiores fieri iussit. Quæ cum ita sint, pacis tempore maxime curet Princeps, ut egregios habeat arte fabros, qui arma naues, machinas construant, in publicaq; armamentoria reponant, quibus belli tempore commodè exercitus uti possit. Quæ maxima cura fuit Demetrio, sed maior Dionisio Syracusarum Domino, qui pro apparatu bellico contra Chartaginenses conuocauit in varijs regionibus fabros omnis generis ad gladios, clypeos, galeas, naues fabricandas. Multæ Ciuitates obsidionem tolerare potuissent, si annona, aut ea, quæ pro bombardis requirantur, nempe glandes, & puluis sulphureus non defecissent. Itaq; Princeps, antequam egeat, diligenter præcauere debet, ut talia cogantur, & conseruentur. Difficile enim, atq; arduum opus est hæc subito parare; parata verò non solum ad bellum valent, sed etiam bellum aliquando remouent. Nemo enim prouocare audeat, & ei Regno, aut Principatui iniuriam inferre tentat, aut

Princeps pacis tempore debet habere fabros armorum.

Populo,

Populo, quem intelligit promptum, & expeditum ad vindictam
 dum in armis stare.

De militum necessitate ad bellum gerendum.

C A P V T XI.

Armorum genera.

R. I. A. esse, quae ad gerendum bellum
 maximè necessaria posuimus, quorum
 si alterum deficeret, inutile, si nò no-
 xium foret bellum, quod utiq; Principia
 peti incautum, defendemq; non oppri-
 meret tantum, sed & omnino euer-
 teret. Apparatum Pecuniarum, Comma-
 tum, Ammunitionem necessarium duxi.
 Nunc magis opus esse vitis affirmo,
 qui suis viribus, & hostium infringunt
 robur, & illatas iniurias fortiter retorquent. Hos intelligo ar-
 matam multitudinem aptam pugnare, vel repugnare. Hanc
 diuido in milites, & Duces. Milites iterum duplices, Pedites, &
 Equites. Illi iam grauius armati firmo quasi pede preliabantur, au-
 leuiter sparsi dimicabant: qui pede firmo obstitabant pugnan-
 do, erant legionarij, vtj Velites, qui velocissime pugnabant.
 Equites verò erant Romanorum tempore leuis armaturæ, non
 cataphractorum more: validum enim sui exercitus robur in
 solis pedibus ponebant, singule quoq; legiones quater his mil-
 libus peditum constabant, equitibus ducentum: aut si quando
 ingens aliqua vrgeret necessitas, quinque millibus peditum, tre-
 centisq; equitibus. Neque hos graui armaturæ pondere oner-
 rabant, vt facilius equum ascendere, descendereq; possent.
 Thoraces idè antiquitus ferreos non habebant, vnde ad de-
 scendendum ex equis, celeriterq; insiliendum apti erant, in pre-
 lio tamen minus tutò, quippe qui ferè intermes versabantur.
 Hinc postea thorace vti ceperunt, qui tamen eos non ita gra-
 uiter premebat, vt semper, quando eunq; vis libuerit, ex equo de-
 scendere, & pedestres pugnare non valuerint. Vtrisq; sanè opus
 est, a quibus omne bellicis consilij robur, & sine quibus, quam-
 uis egregia, inualida sunt consilia quæque & tentamenta Du-
 cum.

Sed vtris magis, ambigitur. Sunt qui peditum commodum
 ipsis anteponant equitibus; his enim solum campi, illis verò col-
 les, vrbes, plana, & abrupta seruantur. Hi cominus maioribus,
 eminus certioribus feriunt viribus; nullam enim equi tractandi
 sentiunt

sentunt agitationum, quæ à certo iactu, aut ictu impediatur. Nocturnè præterea equites decertare nequeunt, pedites verò tam diù, quam nocturnè ad prælium sunt aptissimi. Additur & illud Græcorum, Alexandri, Romanorumq; potentiam in pedibus maxime emicuisse, qui etiam parvioribus sumptibus aluntur. Reperiuntur autem, qui equestres copias magis usus esse existiment, quam pedestres, facilis enim illis est & impetus, & receptus contra hostes, qui nouquam pedibus sunt permisi. Post hæc per equitum manum impediuntur, aut hosti commearus, aut parantur habentibus, quod haud fieri posset, nisi equitum copia alijs militibus præpolleret. Equites insuper aut terga repente inuadere, aut hostium latera opprimere possunt, ut citissime dissipato hinc inde exercitu, facilius victoria comparetur. Annibal idè summum in Cannensi pugna commodum ex equestribus copijs reportauit. Verum ita dicendum arbitrarer, sane pedites in oppidorum expugnatione meliores, minorisq; semper esse expensæ, quàm equites. At si de bello, & prælio agendum sit, iuxta plurimorum peritorum sententiam, eum, cui ingens equitatus copia sit, superiorem etiam in victoria futurum affirmarem. Huius assertionis multæ possunt afferri causæ, quæ equitatu præualet, suam, & hostium dicionem in manu habet, commearus libere conuehit, omnes hostium excutiones parabolationesq; inhibet. Ottomanis omnè regni spè in Timariotibus repositam habent, qui eorum est equitatus, maximeq; hosti nocere potest cum magno numero, cui nemo valet obistere. Eodem Tartari, & Hunni olim plurimum valuerunt. In oppugnationibus hostium, alijsq; statarijs prælijs etiam descendunt ab equis, & pedites pugnare solebant. Quem usum nunc hac licentia militari haud facile Dux assequetur. In ipsis prælijs, cum equitatus infringitur vis, pedites quacumq; destituti spe ad solam fugam se vertunt. Verumtamen si plura gesta prælia obseruentur, sæpè etiam comperimus non tanti ponderis fuisse equitatum, ut iniquiunt, quo eum certam victoriam reportare afferemus. Certè equitatus Gallorum victoriæ contra Aluianum fuit causa, & origo. Pugna apud Tarum facta inter Italos, & Gallos summum equitum vigorem patefecit. At tamen in pugna Cienionensi Gallorum equestres copię clam manum commiserere volebant, in aciem peditem suorum impetum fecerunt, qui dispersi, miserissimam cladem in se euocarunt. Apud Seminarum Atrienfis Dux, qui Gallo inserviebat, equitatusq; præpollerat, a Petro Nauarro deuictus, qui pedibus abundabat, ac prostratus est. In Ticinensi clade, in qua Rex Galliarum captus est, equitum agmen primum terga dedit. Idè, si consulendus sit Princeps, varic hunc passus fuit pedibus, siue equitibus uti

consuerim; prout sua exigat potentia, aut ditionis suae amplitudo, siue angustia. Si plana omnino & ampla; equitatum professe plurimum arbitraret, qui in angustissimis, & montuosa, summo erit incommodo. Ideo destituta militari Romanorum disciplina; cum nullae per totam Italiam exerentur munitiones, solumque victoria esset in habendis liberis agris; in maiori viua semper fuit equitatus, vt Francisci Sfortis, Bracij, Picinini temporibus; Et tunc pro sui defensione editis in locis oppida struxerint, non tamen fuit ille habitus, quanti pediatatus sat instructus a Vitellis fratribus, quem armarunt hastis longis, iam in vsu ab Heluetijs habitis praerupta, montuosaque loca incolentibus.

De Militum primo delectu, an subditi, an mercenarij externi, an auxiliarij deligendi.

CAPITULUM XII.

Vfficientem militum numerum bellum aucturus Princeps cogat ad sua signa, quem sane vel ex subditis, vel ex amicis, vel ex federibus sibi vel auxiliariis, aut stipendiarijs, sibi potest cogere. Auxillares conducti ex diuersis locis, nec disciplina inter se, nec voluntate conueniunt. Quamobrem in auxiliariis conducendis accuratè eorum, quos aduocat, cognoscat, num sine

probæ fidel, an illis se tuto committere possit, & suos; siquidem huiuscemodi milites luctum potius, quam belli causam sectantur, & ita facile ab hostibus vel maioris stipendij expectatione, vel domis possunt corrumpi. Aliundeque periculum imminet, ne dispersis in fugam hostibus ipsi auxiliares insidientur dominis, qui eos aduocauerint, si maior numero intuentur. Id aperitissime experti sunt Romanorum Imperatores, vt verbi gratia; Valerius, qui cum Gothos in Thraciam secedere permisisset, atque omnes ferè stipendiarios milites sibi fecisset, vt rebelles, & finitimos debellaret, tandem illi Occidentis Imperium occuparunt, atque Orientis ditiorum depraedati sunt. Sic Turcae a Graecis Imperatoribus in auxilium euocati Imperium Orientis occuparunt. Saxones Deo, hominibusque inuisi aduocati a Britannis, vt expugnarent vicinos Pictos, & Scotos in festos ab ista tyrannice oppressi sunt, & ibi imperarunt ferè per trecentos, & amplius annos. Nostro etiam aeo Caradocus Pirata fuit,

Auxiliaris
copiarum non
raturæ.

fuit, qui aduocatus ab incolis Zillie, seu Cæsariensibus Mauritania (nunc Algeri) ad expellendos ab Arce Hispanos, eos quidem inde expulit, verum Selinum Principem ciuitatis necauit, & se ipsum Regem constituit. Cum et Saladinus Dux Tartarorum venisset in auxilium ab incolis Babiloniae petitus, (quæ dicunt hodie, Cairo) vbi superstitionis & impietatis Mahumetanz Magnus Pontifex Califus dictus degebat, ad pellendos Christianos, qui in illa regione morabantur, eos quidem ex tota Syria fugauit, sed viribus pollens Califum necauit, atq; imperandi potestatem sibi vsurpauit, renultq; ope, & auxilio Tartarorum, vsq; dum Sultanus Selinus vi sublarum Imperiû adeptus fuit. Exitiosa semper sunt consilia externa; & si rectè perpendantur omnia, plurimâ regna occupata, inuasq; ab exteris auxilijs comperiemus. Chartaginenses a Gallis, Hispanis, Iuguribus, Batearibus, Græcis, Græcia Philippo Macedone, Britanni ad Anglosaxonibus, Hierosolymitani a Saladino, Hiberni ab Anglis, Apuli a Romanis, Itali a Gallis, & Hispanis, Demetrius Paleologus Peloponnensi Princeps, Constantinopolitani a Turcis, Frisij Occidentales a Saxonibus, aut oppressi, aut insidijs appetiti sunt. Marcus Tullius gloriatur, Populum socijs defendendis in id fastigium, in quo tunc erat, conscendisse; & Alcibiades apud Thucididem, Athenienses, auxilia socijs & externis ferendo, ad tam sublimem potentiae verticem conscendisse affirmat. Gothi aduersus Herulos a Zenone Augusto in Italiam missi cum omnium Populorum seruitute eas opes sibi pepererunt, quæ tot cladibus concussa, vix tandem conciderunt. Longobardi ab Harfete acciti, optimatum expulsis familijs, sedes ibi suas, adeoq; superbum condiderunt Imperiû, vt Harfes, si diutius vixisset, sub eâ mole oppressus concidisset. Nec leuia detrimenta accepere Pontifices Romani ab Anglis, cum eos mercede conductis bellam aduersus Romanæ ditioris occupatores gerere iusserunt, scilicet tam validissimorum eopij, vt quo cumque loco constitissent, & impunè deuocharentur, amice sperumq; quam hostibus grauioribus, & promiscua præda raptosq; viuentes. Sed primbrum temporum gesta reperimus? Mediolanenses, mortuo Philippo Principe decreuerunt stipendium contra Veneros Francisco Sfortie, qui ad Carthaginiam deinde hostibus, se illis adiunxit, vt Mediolanenses suos Dominos opprimeret. Eius Pater Sfortia, cum Iohanna Neapolitanorum Regine stipendia mereret, repente illam inermem deseruit, ne, vt ne Regnum amitteret, in Aragonum Regis solum coacta fuerit se conijcere. Si quis obijciat Venerorum, atq; Florentinorum Imperium his armis retractis Imperatoribus fuisse propugnatum, nec illud etiâ præfectos in suam

Exitiosa & per sunt consilia externa Quinam in bello aut oppressi, aut in insidijs appetiti

Auxiliares copie aliquando insidæ

100

A a a

potes

potestatem redegisse. Respondeo Florentinos suam quandam fortunam in ea re fauentem maxime habuisse, quandoquidem ex eorū Ductoribus, qui strenui essent, & a quibus sibi metuendum fuisset, nonnulli aduersis praelijs sunt vti, nonnullis fuit repugnatum, reliquos ambitio alio traduxerat. Qui infeliciter bellum administravit, is fuit Ioānes Acuthus, cuius fides amissa victoria cognosci non potuit; at nemo non fatebitur, si victoriam reportasset, Florentinorum rem suo arbitrato fuisse administraturum. Contra Sfortias Brachiani semper steterunt, mutuo se se observantes; Frānciscum ambitio totum in Galliam Cisalpinam pertraxit; Brachius verò contra Sacerdotum Republicam, atq; Neapolitanum Regnum se conuertit. Imperium belli gerendi Florentini detulerunt Paulo Vitellio viro insigni prudentia, qui maximum sibi nomen pepererat. Is, si Pisas expugnasset, nemo inficias iturus esset. Respublicam Florentinorum eius Imperium fuisse subitum; nam si in hostiū partes stipendia facturus transisset, nullus erat euadendi locus; si verò eum retinuissent, illius iussa capessere cogebantur. Venetorum si progressus exaumentur, facillime quis intelliget eorum tutissimè, ac felicissimè tunc se praestitisse, cum ex Veneta gente collecti eorum exercitus bella gerebant. cuius moris tenacissimi fuerunt, antequam ad terrestres expeditiones sua studia conuerterent; quo quidem tempore patritia gentis, & urbanae plebis instructi armis fortissimè se gesserunt. At ubi primum terrestria etiam bella susceperunt, hanc virtutem neglexerunt, moresq; Italos secuti sunt, atq; incontinenti, augendi Imperij initio, tum quod non ita longè Reipublicae fines protulissent, tum etiam, quod in magna essent existimatione, nōnerat, quod valde à suis praefectis foret sibi timendum; at longius dilatis Imperij finibus, quod Carmagnola exercitus Imperator factus est, tunc eius erroris specimen ceperunt; nam cum acerrimum illum Ducem agnouissent; postquam eius ductu Mediolanensium Ducem verberassent, illius verò remissionem in bello gerendo factum cernerent, nullius amplius victoriae eoductore se fore compotes sunt rati. Quare ne difficulter parva facile omnia perirent, eum missum facere, nec volebant, nec poterant. Vergerò se ipsos ab eo tutius cauere, nonnullis excitati suspitionibus eum interfecerunt. Declararunt deinde suarum copiarum Imperatorem Bartholameum Bergomatem, Kpbertum Saesuerinatem, Comitem item Pitilian, & id generis alios, quibus Ducibus summopere timendum erat, ne detrimentum potius, quam emolumentum suae Reipublicae importarent. Id quidem in eo quod gestum est ad Vailan, bellum accidit, ubi unico cum hostibus congressu id totum perijt, quod recentorum anteriorum

De nobilitate
 et de rebus
 et de rebus
 et de rebus
 et de rebus
 et de rebus

et de rebus
 et de rebus
 et de rebus

spatio

spatio plurimis laboribus fuerat comparatum. Hæc sunt pericula, quæ facile illi subeunt, qui externa auxilia ad se vocant.

Mercenarij etiam ut plerumq; infidi, quibus, cum venales habeant manus, ibi maxima merces, amant non iubere, non regere, cunctaq; ex libidine agere, in propinquo maxima rei discrimine, & pauidi etiam in ipsa pugna, sine pudore flagitij, sine Imperatorum cura terga vertunt, quia nulla fide, nulloq; tenentur affectu, ut serò velint alieno Imperio sanguinem suum committere. Sunt hyrundines ararij, populatores provincialium, quos a populatoribus vindicare deberent, soliti omnia tanquam externa, aut vrbes hostium vrere, vastare, rapere; insatiabiles laborum suorum exprobatore, cum nihil tamen, aut parum inserviant, & quantum possint, a periculis se remoueant.

Quorum igitur debet esse electio? Certè, si dicitio Principis ampla, & patens, plures incolas habeat, qui bellicæ artis disciplina sint gnari, ita ut aliorum opem tum ad defendendam ipsam regionem, tum ad alienas Prouincias inuadendas non exoptent, tunc sapientius iudicarem, ut minus, quam fieri posset, exterorum ope uteretur, cum satis disciplina vigens, militumq; numerus ei quocumq; belli tempore semper opitulari possit. Minus, inquam, quam fieri potest, nam aliqualem saltem manum exterorum voluerim, quæ alijs adiumento esset, qui simul cum aliorum viribus aliquod saltem subsidium Reipublicæ afferre valeant. At si angusti regionis limites fuerint, maximè aliquam externorum copiam prodesse crediderim, quæ saltem proportione ipsi regioni respondeat. Quid enim vnus ditionis militares vires possunt, si præsertim eæ sint virorum, qui domesticis assueti negotijs, vxori, liberis, quotidianis lucris dediti, nullam aliam habent exercitationem, nisi eam, quam quotidie præ manibus tractare voluerint. Id semper siue ad offensionem, siue ad defensionem profuturum existimarim. Nonne in Belgis externos, Germanos, Gallos, Anglos, Scotos; Hibernos, Italos, Epirotas militare conspiciamus, & in Italia nonne semper ab exteris hucusq; bella gesta fuerunt? Quid in Mediolanensi ditione valuisset vnquam Hispanus, nisi extera etiã arma sibi asciuisset? Quid ceteri Principes? Eorum certè refellerem sententiam, qui suam omnem spem in sibi subditis populis volunt collocare. Omne Imperium cuiuscumq; subdito est Imperium. Nihili propemodum faciunt subditi, an legitimo, an vero aduenticio Principi sint subiecti: e re sua non existimant pro aris, focis, liberis arma sumere. Et si fortasse arma pro Principe acceperint, quid disciplina proderit, quæ iam ab omni ob defectionis metum, exercitatione erit destituta?

Verum si externa sunt exquirenda subsidia, ex illa tantum accersat

Mercenarij
ut plurimò
infidi.

Aliquando
bonum habere
re externos
milites.

Quæ auxilia
ab externis
petenda.

certat Princeps gente, cui iura, & fœdera publicè; privatimq; sancta conseruantur. Itaq; nemo Christianorum Principum Turcas, Tartaros, Mosconitas in auxilium vocet. Constantinus in Græciam decem mille Turcarum vocauit, qui deinde viatores excedere recularunt. Ibiq; multarum calamitatum seriem Imperio Constantini procreauere hostes, qui antea fuerant auxiliares. Hiero Siracusanus, cum ita mercenatorum insolentiam intumescere videret, vt nec retineri, nec dimitti sine periculo possent, militari usus astutia omnes occidit. Crudelitas hoc quidem, & durum, attamen pro ipsorum meritis. Cauendum est etiam Principi, ne ita vt dixi, externis se credat auxilijs, vt non plus sui roboris, suarumq; virium in castris habeat. Certè enim inter maiora mala, quibus implicari potest Principatus, est alieno firmari robore, & externo in fundamento propriam, & domesticam Imperij molem stabilire, & ex militari manu exterorum preparare sibi coronam, & sceptrum. Et si in alia re ab externis non vexetur Princeps, nationibus in auxilium vocatis, certè hoc non minimè est, quia eis concedit occasionem scrutandi vires nostras, ad quas postea evertendas hostili animo maiori numero redeunt, & loca, & vrbes, earumq; munitiones, & mores obseruatos facillimè inuadunt, & nullum se accommodant commoditatibus in perniciem aduocantium, & bellandi modum, & defendendi artem detegentes. minora cum negotio aggrediuntur.

Non desunt, qui iudicant etiam non expedire Principibus vt in bello subditis, eo, quod armorum tractatione ferociores ciuium animi euadant, atq; inde facillimè ad rebelliones excitentur; omnia enim sibi cum robore ensis, & armorum pollicentur, vt exempla extant in Gallia, & Belgio. Variæ sententiæ suis nituntur rationibus, & certè vndiq; imminet cum commoditate aliqua pericula coniuncta. Officium, & munus Principis erit, solerter omnia perpendere, & conferre, & quod magis conuenire, & tutius videbitur, eligere, & minus damnosum sequi, alioquin vix fieri potest in rerum naturæ varietate, maxime in administratione Principatus euitare omnia incommoda.

Ordin

Ordinarios milites quosdam pro Principatus
conservatione alendos esse.

CAPITULUM XII.

AD verbi defensionem aliquos semper a Principe alendos milites dicerem. Non ignoro gentem prece dēre gentem in bello, & plagam celi non tantum ad robur corporum, sed etiam animo facere, ut Principi a subditis subesse periculum, si eos armet. Verum tamen non ignoro etiam, similitari bene instructa arte, & prudentia delectari præponantur, sceleriter manum bellis aptam posse aggregare, nec vllum posse esse periculum, nisi fortasse sine Tyranni, qui subditos metuentes, neq; bonos eos, neq; vopulentos, neq; fortes, neq; animosos, neq; in vniuersum bellicosos fieri vnquam patientur. Legendi itaq; milites (neq; ut repugnat iam superius expressis) sed cum iudicio, prudentiaq; quorum duo genera existimarent, non nullorum qui assidue, & vultu ex numero, arteq; militando, nonnullorum & eto, qui raro, qui se domi sint. Priores illos non aliud esse volo, quam legitimos quosdam, præfectosq; milites, & vti ita didici, verè Martis alumnos, qui lecti in hanc vnam spem, for meritur omni armorum tractatione, disciplina castrorum, vsuq; militari. Iritales omnino Princeps necessarii, quippe qui in pace defcūs, in bello præsidium, Principem non minus in curia, quam in castris defendant. Sed necessarii haud multi, non solum a quia sumptus vitari reor. (immedi enim faciendū essent illi assidue illum frequentemq; militem) sed quia turba omnino sunt dānosæ. Nam profecto, vbi multi simul militari præcipue animo cœunt, facile sunt ad res nouas proni, tum ibi gerio suo, tum vbi vires respicere, securitate. Necessaria tamen aliqua ordinarij huius militis copia, vti plerumque enim consurgunt hostes, & diu durant, itaq; opus est celeri remedio, & perseverante. Hinc etiam Imperij nolem conspicatus Augustus, ordinarios milites constituit, seruatimq; est successoribus. Hæc militi, tantquam pro omnium acio, ac quiete sollicito, habendus est habendus, qui bona est excrucendus disciplina, ne ipsi quies, aut ocium concedendum, atiq; qui Principibus gratis, contra subditos insolens fieret, nam animos ad inferendam iniuriam maximè cō-

Quale genus
militum ha-
bēdū a Prin-
cipe.

si ad q. no. 4
2011/10/10
2011/10/10

mouet. Cum autem de vita periclitetur, omnia mereri se putat, si quæquam non extorsit, hostibus atrocior est. Excitandum etiam hunc putarim pacis tempore, alioqui ocio celerimè clanguesceret. Agostlaus in Gymnasio milites exercuit, & virtutis præmia proposuit. Philippus quoque Macedones exercuit diligenter, cum armis sæpe trecenta stadia conficiebant, arma omnia, commeatum, vasa ad victum ferebant. Diuersis insuper in locis militem etiam habendum cœditur, tum quia pluribus præsidio, & minus grauis est, tum ut sic conspirare possit. Vi- res enim suas, nisi cõiunctas videat dispersus miles, faciliè coitionis animum auertit. Interdum tamen ad virtutem, & peritiam demonstrandam conueniant; his ex peritiorum ostentatione, mutua concitetur stimulatio. Dubium autem est, quot ordinarij hi milites debeant esse. Si regnum Mediolanensem, Regnumque Neapolitanum iurauerimus, vna inquamque ditionem ab vna saltem veluti legione, pluribusque equitum turmis custoditã reperiemus. Difficile profectò certus aliquis potest definiri numerus, res enim tum a temporum differentia, tum etiam a varijs cuiuscumque Regni finibus dependet. Communiter tamen Politici sic præscribunt: In mediocri aliquo Regno vnam legionem videlicet sex milium peditum, cum tribus equitum alis, in magno equitum numerum paulo grandiorem, quam pro modo peditum, quia subsidiarijs militibus, peditos faciliè explerentur, & boni reperiantur. At in equite aliter est, in quo tractu, & anora opus, ut exerceatur, doceaturque equo, & armis. Hosce ordinarios appello milites. Alios subsidiarios vellet, ut his semetipsum firmaret Princeps. Palam est exiguam illam manum non esse satis ad omnem vim hostilem repellendam. Nos nõ aliud esse volo, quam paratas semper auxiliares aliquas copias ad nutum Principis expeditas; & hoc ob finem duplicem, siue si se offerret occasio, prioribus ordinarijs iungantur, siue, ut in oppido sum præsidia distribuantur. Hi ab ordinarijs differunt, quod hi toto genere vitæ milites sunt, hi dumtaxat armis fueri, ut belli tempore & arma induant, & extra belli tempus res suas agant. Eandem hanc operam præstant hi, quam Mercenarij, immo meliorem, quod non solum reuerentius, & æqualius Principi parebunt, sed minus impendiosæ erunt. Illi longinque recedendi, & cum dispendio sæpe expectandi, hi in sua sede vnicò euocati edicto, adsunt. At vnde parandi sint, plures ambigunt. Sunt qui, ut Princeps validas militum copias habeat, ante omnia delecta opes esse existimant, qui fiat præcipuè magis ex ciuibus, artificibusque, quam agricolis. Neque enim vini omnes ijs, vel animi, vel corporis dotibus sunt præditi, ut belli incommoda, & erumnas, frigus, æstus, famem,

Non sufficit ordinarius milites.

famem, sitim perferre, totos dies laboribus exigere, integras noctes insomnes traducere, fluvios natando trajicere, fossas transilire, muros ascendere, pedem cum hoste, vel uno, vel pluribus conferre; repentinum comprimere impetum; debacchantibus incendio se se opponere, missilium globorum imbrem, rarasque ardentem, calcem viuam e muris detectam, sustinere possunt; vitam denique mille periculis exponere, ac mortem quasi ultro provocare audeant. Non ideo fidendum agricolis, quia inopes, mendici, addicti ei domino, cui famulantur, magna liberorum manu stipati, operati, assiduis corporum defatigationibus oppressi, siti, fame laborantes, victum sibi solo pane, varijs luminibus confecto, quaritantes, nihil aliud pensis habentes, quam vomeres, aratra, ligones tractandi, inepti ad armorum usum, & ad effugienda arma nimium faciles, cum ex ijs solam experiantur molestiam, ignari, quid honoris secum bellica virtus afferat, & quid secum trahat furoris ira, mites in suis agris, pratisque delicias habent; qui ad explosionem cuiuscumque tormenti adeo perterrentur, ut terga vertere semper sint parati; quos nullum Imperium Ducis, nullum quoduis commodum, nulla denique pietas cohibere potest. Vbi non est quaedam naturalis ferocitas, ubi non bellicus quidam vigor, ubi non quaedam laudis appetitio, ubi denique non insit ille honor, quem tanti faciunt milites, ibi necesse est ignavia, & timiditas succedat. Eo quomodo Agricola his dotibus praeditus esse poterit, si ex habitu pecorum, iumentorumque spiritus generosos non haurire solum, sed nec noscere poterit?

Angricolę non boni milites.

Ego certe Urbem fugerem, nec tamen oppida derelinquerem duplici de causa. Primum, quia omnino aptiores censo oppidanos, qui aliquibus commodis fortunę vtantur. Deinde quia magis securitati, ac quieti Principis consulitur. Nam ab armis ferociorem, & magis exultantem Populum fieri non est negandum, qui locis, & manibus fretus rebellionem fortasse machinari potuerit. Longe certe hic motus ab oppidanis abest, tum quia natura mitiores, tum quia vix sparsi, & deducti non temerè consentiant, & occant in vnum. Nec per omnes pagos plures, quam quini, deni, viceni (vberius incolarum frequentia, & infrequentia) descripti habeantur.

Ex oppidanis eligendos milites.

Non ideo omnes describendos suaserim; cum enim aut inuiti deligantur, aut ex vna domo ferè omnes, tum & iniustum erit, tum ipsi Principi damnosum. Non omnes eò deducat Princeps, ut miliciam subeant inuiti; deligat, qui suę secundę voluntati, honoremque arbitretur militię decus; gratijs, priuilegijsque foueat, non pauperrimos assiduis delectibus fatiget, qui si frequentes, erunt, frequentes & horum exco-

tioncs,

tionem, Principi, subditisq; exitiosa. Non bene aratra cum aratris conueniunt; illa totum requirunt hominem; haec plures homines, ut aruis inferant, & militiae eodem tempore, ne quaqua fieri potest. Insecta atq; morum tractatio nullibi agrorum coleu-ram exposcit; ut se saepe subtrahat, rusticus semetipsum pignori- dat. Hinc furta, rapinae. Et si fortasse melius sit natura Prin- ceps, ut ingentem militum numerum utitur, capeat, ne ad edam speciosa descriptione intumescat, ut lateffitus plura, quae sua sunt inuenit vires, aggrediatur. Qui numerum potius, quam militiae robur spectant, Imperium saepe amittere. Non tam ingentem itaq; peditum numerum exigo; sat exercitatum, existimatio- nisq; anxium summe voluerim. Alexander Magnus triginta peditum, & quattuor equitum millibus totum Orientem subiecit. Annibal Italiam, & Romam ipsam oppugnaturus, septem Hispanorum millia domum remisit, quodam in ijs cognita timiditate, existimans videlicet eiusmodi homines plus consilij suis obfuturos, quam profuturos. Comes Albericus de Cusco Italici peditatus virtutem, ac laudem, quae euauerat, immo in infamiam quasi commutata fuerat in integrum restituit, delectis sibi magna diligentia copijs quibusdam (quas Sancti Georgij ligam appellauit) quibus Anglos, Brittanos, & alios Transalpinos Populos Italia, iam diu ab ipsis vexata, submouit. Georgius Castricola, seu Scanderbegus in omnibus bellis, quae cum Turcis plurima falciter, prospereq; gessit. Nunquam ultra sex equitum, & tria expeditorum millia sub signis habuit, quibus non solum ditiunculam suam egregie tutatus est, sed praclarissimas etiam victorias contra Amurathem, & Mahumetem Turcarum Tyrannos est consecutus. Hi sunt itaq; subsidiarij milites, qui peritiosiores, & audaces sint. Nam qui res ex nobilitate, & opibus deligi semper cœsue- rit, tum in periculis, tum in rebus, ut haec onera refugiât pariter, & peres, ditiores subeant. Quia aptiores res magis ad honorem, quam ad reliquum usum, quae rustici.

Militem potius virtus quam numerus perpendas.

Principis A. in expedito.

Principis A. in expedito.

Dele-

Delectum magna cura habendum.

CAPVT XIII.

Magna cura militum delectum habendum arbitror, non enim passim, aut temere oblati sunt adsumendi. Quælibet regionum ignauorum, tum fortium ferax est. Quamobrem illi serua inquisitione reiciantur; hi verò assumantur, si tamen strenuam generosamq; militiam voluerit Princeps. Boni, robustiq; militis notas quinq; facio. Patriam, ætatem, Corpus, Animum, Vitam. Nominè Patriæ intelligi palam est locum, vbi quis natus, aut educatus iam fuit, quem haud temere in delectu considero. Omnes itaq; nationes, quæ Soli sunt vicinæ, nimio calore siccitas, amplius quiddam sapere, sed minus habere sanguinis compertum habemus; ac propterea constantiæ, ac fiduciæ nihil in pugna comminus facta habere, ob metum videlicet vulnerum, cum se in venis exiguam sanguinis copiam continere cognoscant. Contra septentrionales populos remotos à solis ardoribus inconsuetiores quidem, sed tamen largiori sanguinis copia affluentes, ad bella promptiores esse opinamur. Nonnulli igitur Tirones volunt de temperatioribus plagis legendos esse, quibus & copia sanguinis suppetat ad vulnere, mortisq; contemptum, & pariter adsit prudentia, quæ & modestiam seruet in Castris, & non parum profit in dimicatione, & consilijs. Quamuis non inficias iuerim regionis naturam ad militem legendum idoneam, parui tamen esse momenti ipsa historiarum monumenta docent, quæ enim loca barbaras olim gentes tantum producere videbantur, nunc in meliorem mutata frugem, fortissimorum virorum feracissima sunt. Qui solis ardoribus magis accedunt, timidi vocantur, cum parum habeant sanguinis, qua tamen veritate indicatur, penitus ignoro. Israelitæ viri fortissimi erant, & a solis calore sicci. Chartaginenses prudentiam, audaciamq; in prælia attulere, & Africæ tum sole torrebantur, certè a sole venientes, & meridie, Romanos Italica hyeme viccrunt, etiam pugna stataria. Quod verò de sanguinis copia philosophantur aliqui, nescio, an verè Philosophi probent. Qui fortudinem, audaciamq; non in multo sanguine collocant, sed calore, spiritibusq;, nec metuunt vulnera tam propter sanguinem, quem

sistere

habilitate.

Qui milites meliores.

sunt.

sistere facile est, quam propter mutilationem, mortemq; . Neque verum asseritur septentrionales prudentia, & castrorum disciplina destitui. Olim credo ita fuisse cum barbari essent, at nunc constantissimi in acie, in castris, modestissimi sunt. Itaq; in omni gente fortes deligēdi, quos deinde disciplina firmet, ac formet; sed non tamen de urbibus, ut iam dictum, sed de pagis, oppidisue. Aptior semper est rustica gens, non eam, inquam, quæ summa rerum inopia oppressa in campis degit, summisq; defatigata laboribus; eam semper dixerim, quæ in pagis vitam suam ducit, quæ sibi, & suis manibus quarit victum. Hæc solis patiens, vmbra negligens, balneorum nescia, deliciarum ignara, simplicis animi, duratis ad omnem laborum tolerantia membris, cui gestare ferrum, ferrum ducere, onus ferre naturalis quaedam consuetudo est; & si qui ex civibus suppleantur, non incongruum erit; ingenio sunt exactiori, & ad omnia magis habiles; & cum omnia summa egeant industria, prudentia, dexteritate, ad hæc omnia facilius cives educuntur.

Etas militis.

Aetatem cōsidero, pubertatem scilicet incipientem, quia celerius imbuitur, & perfectius discit, quæ a pueris imbibit; corpus exercitio aptius est, tempus habet uniuersa discendi. Vix tam antiquus minor anno decimo septimo legebatur, nisi necessitas cogeret, nec maior annorum quatuaginta sex tirocinio imbuatur.

Corporis etiam proportio notanda est, quam nonnullos proceram voluisse scio, & inter ceteros Rex Pyrrus fuit, qui delectori suo fertur dixisse. Tu grandes elige, ego eos fortes reddam. Mediocre[m] quandam staturam vellem, sic tamen, ut ex cultu, ex oculis, ex omni conformatione membrorum ij eligantur, quibus nempe dura sunt corpora, stricti artus, minax vultus maior animi vigor.

Qualitas

Magis etiam animus est cognoscendus, ut videlicet tirones non corporibus tantum, sed etiam animis præstantissimi deligantur, quibus insit audacia, militaris confidentia, quibus sudor, puluis, & alia talia sint epulis iucundiora, qui tandem nihil præter vilis famæ opprobrium metuant.

Quod genus hominū eligendum.

Vita deinde est perpendenda, id est, quod lucri, aut artis genus sequantur illi tyrones; nam ad mollitiem, & duritiem, ignauiam, aut ferociam haud leuiter hoc facit. Ego piscatores, aucupes, dulciarios, linteones, omnesq; , qui aliquid tractasse videbuntur ad gynæcea pertinens, longe a castris repellendus arbitrarer, quin etiam opificum vulgus, minimè militiæ idoneum genus putarem. Sed nec damnati Iudicijs, quiq; genere, & vita infames. Quamuis etiam fuerint, qui plurimam ab improbis utilitatem esse existimarunt, cum bella geruntur. Primum enim vrbes

Non eligēdi infames.

urbes sece iniutili, noxiaq; purgantur, & remanet id, quod est sincerius, & purius. Deinde improbas, inquietos volunt consultius esse occumbere in acie, quam bonos, quietos, frugiq; ciues. Minori igitur Respublicæ incommodo pereunt mali, remanent meliores, quibus deinde defendenda vrbis cura potest tutius committi. Rigorem Ducis, inquam, ac assuetudinem audaces efficere; interdum etiam bello pieratem addiscere; cum bonos morum doctores sortiti, inter incerta pericula salutis admonentur. Ego verò horum aliquam partem admiscendam dicerem; verum non tam magnum numerum, cuius exemplo commoti reliqui possent corrumpi, sed eos potius præclaram disciplinam edocerent, qua instructis rectius militaris ars progrediretur.

Non inuiti demum, immò ad militiam proni sunt eligendi. Qui enim inuiti ad nomen respondent; qui in ergastulis latent, pollices sibi met ipsis præcidunt, ne militare cogantur, ad domesticos lares semper aspirant, vbi in delitijs malunt, quam inter belli labores periclitari. At verò qui sponte bello se se dedunt, in solo morantur bello, in victoriæ belli præmio suam omnem spem collocant. Potentissimi Reges, quibus ius cogendi erat, tantum voluntarios habere maluerunt. Xerxes magnus ille Rex, cum tot populos in bella cogeret, ne inuiti nomina darent, sollicitus erat, nam meminerunt fatalem Persis Græciã fuisse. Vulpinam igitur induit, & dimisit passim, qui divulgaret Principes Græciæ prodituros esse patriam, omnes ad spolia vocari, non ad pugnam. Hæc sunt, quæ perpendenda duco in quocumq; militum delectu habendo; quæ sane, si Princeps secum ipse considerat, perutilem semper sibi militiam erit habiturus.

Non eligendi inuiti.

Quam accurate militaris disciplina seruanda sit.

C A P U T XV.

Militum delectus cuiuscumq; bonæ disciplinæ, præcipui decoris, ac fundamenti Imperii experts, quid tandem prodesset? Qui boni milites esse possint, delectus inuenit, tales verò efficit, ac seruat disciplina. Illud planè certum, natura paucos viros fortes procreatos esse, plures verò stenuos redditos institutione, ac industria. Romanus Populus præ cæteris hanc ita excoluit, vt Imperium illud grande, virtutis potius merito sit adscribendum, quam fauentis fortunæ beneficio. Non enim Romanis. initiũ armorũ ipsum bellũ fuit, nec solum,

Romani discipline militaris seruatissimi.

cum

cum vsus, ab necessitate fuit, manus mouerunt feriat; sed tanquam cogniti armis, ab exercitatione nunquam cessare; nec expectauerunt occasiones. Exercitationibus autem illis, siue simularis etiam bellis nihil a vero vsu, fortitudinis; & audaciae abibant, sed quisque quotidie miles omni alacritate tanquam a bello exercebatur. Quo fiebat, ut facillime, & prone sine laboris sensu pugnas tolerarent. Neque enim vel confusio eos confueto ordine amouebat, vel dissipabat, vel attoniti reddebantur metu, vel labore defatigati. Quamobrem Princeps omnibus Imperij neruis ad reuocandam pristinae militiae disciplinam debet coniti.

Disciplina
necessaria.

Disciplinam itaque militarem appellari seueram militis informationem ad robur, & vires. Huius munia, exercitium, ordines, poena, & praemium. Exercitationem intelligo, quando electus miles ad arma, & ad opus edocetur. Id ipsum nomen ita suadet, & ipsa res, & ratio; cum enim ad omnes artes perficiendas vsu aliquo, & exercitio opus sit, cur id in ista militari est negligendum, sine qua quaelibet aliae artes nulla ratione esse possunt? Athleta, Venator, Auriga vilissimae mercedis gratia, vel obscurae plebis fauore assiduo studio artes suas aut seruare, aut augere contendunt; quanto magis militem, cuius est manus seruanda Respublica, studiosius oportet scientiam dimicandi, vsuque re bellicae assiduis exercitijs custodire? & ut melius, ac promptius, frequenti exercitatione manus in bellum assuescere; cui contingit non tantum gloriosa victoria; sed etiam amplior praeda, quemque ad opes, & dignitates ordo militiae, & Imperatoris iudicium consuevit exellere? Scenici artifices, ut inanem vulgi laudem capiant, ab exercitijs non recedunt. Miles sacramento lectus, vel tyro ille sit, vel vetustus ab armorum tractatione se remouere vnquam debet, cum illi pro salute propria, ac publica libertate sit decertandum.

Assidue igitur curet Princeps militarem exercitationem, quae varia admodum pro ipsa rerum varietate est. Seruandi in itinere sunt ordines, custodiendi in acie. Concurstationi assuescant iuniores, ut alacriores maiori vi impetum in hostem faciant, ut loca opportuna celeriter, cum vsus aduenerit, occupent, vel aduersarijs idem molientibus praecoccupent, ut fugientium tergis acriter insistant. Alia exercitatio equitandi, in longum tempus conscendendi, & descendendi, pugnae instar concurrenti maxime, ut seruare ordines discant. Ordinum seruandorum cura prima Romanis fuit, nec immerito; illis enim turbatis spes quoque victoriae turbata cedit, & non nisi per miraculum, restituitur. Nec densari ita debent, ut locus pugnandi desit, nec laxari, ut perumpi possint. Ad hoc quoque assuescant, ut exercitus formam,

formam ex tempore mutare possint. Ut muniant castra, sunt etiam edocendi, quod non per calones, aut lixas est faciendum, sed totius exercitus moribus labor omnis perficiendus. Nati-
 rioni se exercent, non enim pontibus semper fluminum littora coniunguntur. Inundant aliquando campi, quos, si velint euadere, solo natatu euadent. Equos non per plana modo cursi-
 rantes, sed etiam per saxas, & abruptas rupes, profundasq; valles exercent. Huiusmodi exercitatio a pueris maxime valet. Venatione, & equitatu a teneris annis iuuenes exercebant. Persæ, gladioq; semper accincti, pharetraq; onerati, & equis hærentes in summa pace bellum meditantur, nec bellum deinde timebant, quod sibi in pace fecerant familiare. Item, & ediscere debent militari modo progredi, ut in pace bellicum laborem, & incommoda quæq; constanter ferant. Exerceantur etiam ad rectè collimandos telorum iactus in metam. Hic enim vsus maxime apud antiquos floruit, cum iaculando tertia, vel quarta pars saggitatorum exercetur.

Varia militi exercitiis :

Iam pars altera disciplinæ est ordo, qui multipliciter in militia est seruandus. Primum in digerendis copijs per legiones, cohortes, centurias, quia acies distentior, & ex pluribus partibus constans facilis partienti, quacumq; opus sit, facilis iungenti, item ad Imperia facilis, cum miles scilicet centurioni, centurio tribuno obsequitur, & ita ex ordine Imperium Ducis simul omnes copiarum sentiunt, & parent. Iam id quoq; videndum, ut supra dictum, ut in itinere, vel acie omnes milites incedendi ordinem seruent. Grande certè in his rebus momentum; & sæpe integri exercitus periire a tali aliqua confusione, quippe qui pecudum more potius ad lanienam ibant, quam instituti arte ad bella.

Ordo seruendus.

Pars tertia, Coercitio, quæ mores scilicet militum coarctet, & frenat. Hanc maxime maiores nostri voluerunt, idè milites lectos boni Imperatores seuerè, & constanter conformabant ad virtutem, & fortitudinem militarem. Antiquitus morum disciplina fere in cibo, potu, alijsque voluptatibus moderandis, erat constituta. Parabilem habebant cibum, laridum, panem, interdum dimidiati, interdum totius mensis cibaria ferre cogebant. Turcæ hac in re adè præstant, ut si cætera adiungerent, in expugnabiles omnino fierent. Vino abstinent, cum orizæ est copia, facile carent. Quod si oriza desit, puluere, quem ex salita carne commolita secum ferunt, se se sustentant; in aquam enim calidam immittunt, pul-
 temque indè corporibus roborandis efficacem conficiunt. Vinum cum milites peterent, fortis Imperator Nilum ostendebat.

Coercendus miles.

debat. Modestiam Prisci in cultu omnino exigebant, ut horridi potius, quam ornati viderentur. Quinimis spectata vestiuntur, pluuiam timent, cauent & vestibus, & corpori. Chares, cum sordida tempestate videret milites. Sogniter opus facere, quod vestibus parcerent, iussit eas commutare inter se, & cum nemo alienorum vestimentorum rationem duceret, celerrime perfectum est opus. Item, ut ab extrenata animalibidine se coerceant milites (minimi enim iudicij sunt, facile voluptatibus franguntur) ac abstinentia utantur, suadeo, qua a vi, rapinisque abstinere purumque animum sectari debeant. Vivere enim debent, cum provincialibus iure civili nec insolere debet animus, qui se sentit armatum, quia clypeus ille exercitus quietem prestare debet paganis. Nemo pullem alienum rapere, segetem nemo detinere, annonam sua sit contentus. An rideor? ut nunc mores sunt. Heredo. Iurabant iam liberi, & serui se nihil furto ablaturos, & castris, si quid inuenirent ad Tribunum allaturos. Poena furti erat, fuisse percuti. Tiberius militem, qui Pavonem sustulit, capite percutit. Pescennius ab viuis Gallinaei direptionem decem commanipulones, qui raptum ab vno comederant, securi percuti iussit.

Panz, & premia.

Pars vltima disciplinae, exempla, quo nomine, Poena, & Præmia intelliguntur, quæ præcipuè vniuersæ disciplinae sunt. Præmia ad bonum homines excitantur, Poena a malo rehibentur. Illud ad nobiles, ac generosos animos promouendos magnam vim habet, hoc viles, & rebelles coercet. Illud instar calcaris est, hoc freni. Porro Præmia vel honorem, vel vtilitatem respiciunt. Honoris duplicia sunt. Aut enim viuis conceduntur, aut vita functis dantur. Quæ mortuis impendi solent, sunt Statuæ, orationes funebres, superba malusolea. Ita magnus Rex Macedonum Alexander in eorum qui in prælio ad Granicum flumen ceciderant, honorem, magnificentissimos statuas erexit. Apud Romanos primus funebri oratione laudatus fuit publicè M. Brutus in bello contra Tarquinius occisus. In eo Græcorum mos a Romanorum abibat consuetudine, quod apud illos ij tantum publicè laudabantur, qui pro patria pugnantes obiissent; apud Romanos verò ciuium togati, siue pacis artibus clare, nec viri modo, sed & fæminæ laudabantur. Lycurgus nulla in re ciues suos eloquentiam exercere voluit, quam laudandis ijs, qui pro patria dimicantes occubissent, & vituperandis ijs, qui e fuga profugissent. Post naualem ad Naupactum victoriam, Ioannes Austrius Missanæ magnificum extruxit tropheum, e quo arma eorum, qui in eo prælio præ

pro ceteris se fortiter gesserant, eloquentissimi: Elogij ad-
 dita forma, suspensa videntur. Nec vita tantum functis, sed
 viuis etiam laudis praemia conceduntur, statuarum potissimum,
 quae in publicis locis erigebantur. Hoc ipsum secuti Romani
 Consules, atque Imperatores post praelium, vniuerso adstante
 exercitu, eos laudibus extuliebant, quorum virtus dignior esse
 videbatur. Sic Scipio Laelium, Massinissam, aliosq; multos ob
 res fortiter gestas, non semel commendauit. Statuae etiam vi-
 uis ex marmore, aere, equestres, pedestres, armatae, togatae pro
 meritis cuiusq; nonnunquam ponebantur, vt Cleliae a Roma-
 nis, quod Regis Porsonae frustrata custodes Tiberim tranasset;
 sospesq; Romam redisset. Summo etiam in honore praecae-
 teris habebantur coronae. Ciuica, quae dabatur ei, qui ciuem
 seruasset, hostem occidisset. Obsidionales e gramine intertextae,
 cum exercitus obsidione liberatus. Muralis, qui murum; Cas-
 trensis, qui castra hostium primus ascenderat, & etiam Vallaris
 dicta: Naualis, qui primus nauim hostium tenuisset: Ros-
 strata, qui nauale aliquod magnum decus peperisset. Ciuica e-
 quercu. Obsidionalis e gramini alia ex alio haec tamen maxi-
 ma fiebant: eoque Augustus Princeps prudentissimus, in ceteris
 praemijs, aureis torquibus, armillis, & similibus liberalis, coro-
 nas eiusmodi, ne vilescerent, raro admodum tribuebat. Olim
 etiam in usu erant praeterea, quae honori aliquo etiam com-
 munitate immiscebant. Huiusmodi fuerunt coronae aureae, torques,
 phalerae, agri, boues, mancipia, stipendij duplicatio, ad ampliora
 officia promotio: quae in narratione Romani ad excitandam mili-
 tium virtutem egregie sunt visae, siquidem omnia militaria munera,
 quibus tam dignitas, quam emolumenta annexa erant, non
 nisi optime meritis demandabantur. Christiani Principes lu-
 culentos admodum habent modos virtuosas actiones, praemijs
 compensandi, vt amplissima variorum ordinum sacrae militiae
 dignitate, quae commendae, vel Prioratus nomine sunt insigni-
 ta. Sed praeceteris Rux Chatholicus, qui in Hispania, ex ordi-
 nibus equestribus Sancti Iacobi, Sancti Ioannis Alacantiae,
 Calatravae, Montegiae maximos percipit redditus, qui in bene-
 meritos distributi, insignes olim Hispanis contra Mauros per-
 perantibus victorias, adeoque vt ad Africanam bellandam satis fo-
 rent, si in vim vsum conferrentur. Non parum quoque animi
 illud militibus addidit, dum certoliciunt membro aliquo
 mutilatis, & impotensibus necessariorum sibi non defuturum
 victum bellum enim non tam mortis, quae cito est, & dolore
 ferre ceteris, quam in dilationis metu plurimum perhorrescunt; fa-
 cile autem Princeps, metum hunc remouebit, si eiusmodi mili-
 tes sibi tutam esse ostendunt. Equus enim ciuem, & socium e

Il m. 1011
 1734. 1011

bello multis confectum laboribus reversum, a Principe summas excipi benevolentia, ac liberaliter sustentari videns; simile aliquod tentandi desiderio non intendatur? At si eundem quis videat mutuum a Principe desertum, inopem, pannosum, mendicum, deniq; quid ei animi esse putamus? quomodo non concidet animo in fratris miseriam, Principis agnoscens, & detestans avaritiam, & militiæ abhorrens pericula? Nunquid omnem militiam detestabitur? Id præclare Romanis fuit cognitum, qui p̄ emeritorū militum alimentis agros, & opulentæ creaverunt prædia; vt in historiarum munimentis varijs confirmatum exemplis habemus. Quod si non ipsorum tantum militum, sed vxorum quoq; liberorum, sororum, propinquorum curam Princeps habiturum se demonstrarit, non dubito; quin ipsius causa quæuis pericula, & mortem ipsam alacriter sint habituri.

- Vtilia in regendis Imperijs quam maximè sunt præmia: pœnæ verò necessariæ. Ipsa sibi virtus precium est, ac vitium, ac malitia, nisi pœnis correantur, omnia pervertunt, & diruunt, quæ virtus ipsa multò ante labore compararat. Quocirca a legislatoribus plurimæ de improborum pœnis, pauca de bonorum præmijs leges latæ sunt. In militiâ, si bene meritos meritis non afficias, amoris, si malos non puniueris, obedientiæ, ac debiti obsequij planè expertem te videbis; nihilq; iure militari tam perniciosum potest contingere, quam ipsius obedientiæ contemptus. Quare optimi quoq; Imperatores seuerè Imperium administrauerunt, & varijs pœnis disciplinam militarem, & reformarunt, & conseruauerunt. Genus pœnæ multa erat, & vt daretur pignoris capiendi, potestas erat pœnes Tribunalium. Eadem quoq; in hodiernis manet; licet vix ratò cum utilitate adhibetur, cum pessimus quisq; rerum omnium egentissimus sit. Si vigilias neglexisset, fuste cadebatur; acutis ferri mucronibus obijciebatur, obruebatur saxis, securi percutiebatur; qui ordinem reliquerat, sortitione interdum debito supplicio afficiebatur. Decimatio enim hæc Romanis vsitata, quæ aliquando in vicesimarionem, & centesimarionem mutabatur.

- Capite item puniebatur, virgis cedebatur, discinctus stare ante Prætorium, aut fossam fodere iubebatur, tunica indutus ad omnium ludibria. Iulianus Cæsar indultos muliebri veste deduxit; ratus viris eam pœnam mochte grauiorem futuram. Charondas, qui arma pro patria non cepisset, in foro tres dies in vestibis muliebribus sedere iussus est. Militiæ genus præterea in pœnam mutare cogebatur; equites ad pedites, pedites ad funditores reijciebantur. Stans cœnam capere iubebatur.

Nunc

Varie militates pœnæ.

Nunc quoque stare multas horas grauat magnis bombardis coguntur, si quid deliquerint, inter impedimenta iter facere pœnerat genus; extra castra, & oppida hibernare, sepultura priuari, sub crate necari, sagittis confici; ut nunc bombardis, non minor pœna habetur. Vis sæpè pœnæ ipsam culpam longè maxime superauit; huius tamen rigoris honestus finis erat disciplina. Vetus est Clearchi dictum, Imperatorem potius, quam hostem statuendum: Miles detractans pugnam, capite plectitur. Caius Vatiemus, ne militaret, sinistra manus digitos abscidit, & bonorum publicatione punitus est. Traiani tempore pater, qui filio bello inhabilem fecit, deportatus est. Huidius Cassius iussit in crucem tolli centuriones, qui paucis militibus Sarmatarum tria millia incautius agentia occiderunt, suo inuisu, quia alios quos latere posse dolos, atque insidias dicebat. Atrilius Regulus exercitum fugientem caedi iussit. Carus militem relictum, qui soluta classe tolli poterat, supplicio affecit. Titus Scarus filium, quod loco cessisset, in publicum venire conspectum prohibuit: is nimis obrutus iniuria, mortem sibi conscium. M. Curtius legionem, quæ bellum detrectauerat a cæteris disunctam, in traiecit, ut ea secare iussit, signa eius, nomenque aboleuit, & pro supplemento in alias legiones transcripsit. En ante omnium oculos, quæ necessitate sint pœnæ, quæ utilitate præmia. En exercitationum comoda. En ordinis minime custoditi incômoda.

Ducum necessitas, & utilitas in bello expenditur, & utrum ipsi adesse Princeps debeat.

CAPITULUM XVI.

NON est, cur demonstrare contendam utilitatem, ac necessitatem Ducum in bello; superfluum certe labor hic esset. Anima nempe exercitus, & vita ipsi sunt, aded ut verè scriptum sit, militare in sine duce turbam esse corpus sine spiritu. Absq; Ducis prudentia exercitum valem quandam bellicæ molis sine capite dicerem. Poliphemum, monstrum horrendum, in forme, ingens, cui non modo corporis, sed multo magis rationis lumen ademptum sit, appellarem. Quamobrem & Demedes Alexandri exercitum Cycloper appellavit, quod omnia certè adessent illi, deesset prudentia, qua immensa propemodum illa moles regeretur. Exercitus sine Duce, leo est sine oculis, Dux sine exercitu firmo, caput sine corpore. Cæsar cum Hispaniam, contra Petreium, & Afranium Pompei legatos poteret, vado, inquit, ad exercitum sine Duce, cum in Thessaliâ contra Pompeium; vado ad Duce[m] sine exercitu; nam firmas legiones habebant legati; Pompeus Tirones. Duces bonos plus valere mediocri exercitu; quam bonos exercitus sine Duce, Scipio, Pompeius, Græchus, Pelopidas, Epaminudas, alijq; docuere; nam bonus Dux celeriter firmat, & suam virtutem instillat militiæ, & paulatim mediocrem quemvis militem Imperatorio animo informat. Hic ante omnia quærendus, qui alacer, qui prudens, qui innocens, qui honoris cupidus sit, qui pietatem colat, qui temperans, laborumq; patiens, qui severitatem multa commoditate reddat tolerabilem, qui beneficus, liberalisq; sit, qui diligens sit, occasionem arripere non ingoret quâcumq; agendi, vicendiq;, qui neque iunior, neq; Senior, qui eloquens, qui illustris, & generosus, qui fortunatus, in magnaq; existimationes & militum, & hostium sit.

Horum Ducum duo sunt genera; Primarij videlicet, qui iam fuere expressi, qui Principis gerentes vicem summæ rei imperant. Secundarij verò qui Imperantis alterius nutu, siue iussu imperant. In prima classe quibus etiam Princeps in suo loco. In altera ij, qui ab his constituuntur, & deinceps reliqui. De prioribus illis, videlicet de Principe, cū bellum est, an eum pugne discrimini adesse, an e remotiori parte spectare melius foret, sæpe ambigitur.

Sunt,

Sunt, qui valde conuocare putant Principis presentiam. Sylla dictator, cum contra Archelaum Mitradata Ducem maxime laboraret, relictus a militibus cunctis, concurrebat in ordinem primum, & in partem hostilem animos suorum confirmavit. Alexander Magnus sua presentia vnumquemque pugnantium ad egregia factura impellebat, dum ante proprios oculos ea peragi videbat, & ita imbelies etiam ad Regiam promerendam gratiam, & consequenda premia allicebat, ac timore oppressos auarities reddebat, vel exemplo, vel metu, ne notati a Principe prodicionis suspicione, iussa eius, qui liberam habet vitam, & necis in eos potestatem, supplicio dedantur. Post Philippi obitum, Argæ Regis Macedonia succedente in Regno Europa filio admodum paruo, ab Illirij contumacibus infantiam Regis Macedoniae prima acie fusi sunt: altera vero pugna Regem suum adhuc in cunis iacentem, ante aciem statuerunt, & certamen repetuerunt, tamquam victi fuissent, quod bellantibus sibi Regis auspicia derissent, & ita generosiori animo reasumptis viribus, ac restituito praelio, ingenti Illiricorum caede facta, vicerunt, Regemque Macedoniae non virtutem defuisse ostenderunt. Eodem exemplo Franci, qui pro Clotario alacriter, & strenue pugnarunt contra Childebertum duorum Regnorum Regem, cum viderunt Clotarium adhuc in cunis, & ab vberibus matris Fredegundis pendentem, agmen, & exercitum praecedere, militarem conceperunt animum, & infantis Regis aspectu, in hostem irruere feroces. Est enim Princeps in Exercitu veluti numen quoddam, ex quo fortes, ac generosos quosdam spiritus haurire videntur milites. In rebus etiam arduis praesens Princeps diligentius negotia Reipublicae, veluti sua, quam absens, prospicit, Et nemo est, qui eius audeat refugere Imperium, sed e contra, eo absente, Praefecti Duces, dum certant inter se, quis alteri superior sit, in summa rerum discrimina exercitum conijciunt, alijs pugnandum esse, alijs subsistendum, alijs obtemperandum, alijs minime pertinaciter asserentibus. Sunt, qui Reipublicae expedire Principem non interesse pugnae, affirmant, ne cum eius interitu ipsa pariter Respublica omnino pereat. Mortuo Principe fieri non potest, quia mutatio quaedam, aut inductio sequatur. Alterum etiam addunt periculum, ne ab hostibus videlicet cautius deducatur, & Regni facultates pro eius redemptione exhaustantur, ut alios in Gallia, & in alijs Regnis contigit. Moscus anno 1381. arcem Liouoniae Neurusium trecentis millibus obsedit. Praefectus arcis bene collimato iatulo, eorundem Ducum traiecit, & totus exercitus in fugam collectus est. Iustinianus Imperator, & si nunquam Constantinopoli digressus fuisset, Ducum tamen, & Praefectorum consilio, prudentia, ac fortitudine

An Princeps
interesse de-
beat bello.

-1000-
1381

dine Italianæ Gothorum, & Africæ Vandalorum dominatu liberavit, Persarumq; temerarios in subus compescuit, felicibus annumeratus Imperatoribus, non sua, sed Belisarij, Hartetis, & aliorum virtute, quorum opera utebatur. Eodem modo Carolus VI. Francorum Rex Auriaci Biturigum semper commoratus, optimorum Ducum virtute Anglos Regno eiecit; ex quo facto merito sapientis nomen promeruit.

Mihi verò distinctionem aliquam adhibendam iudicet. Hoc primum sit, Principem non debere vili bello, vel expeditioni, nisi graui, & difficili, interesse; eiusmodi enim expeditiones suscipiuntur, vel ad defensionem, vel ad offensionem, & Imperij propagationem. Defendendum autem est, vel Imperium vniuersum, vel membrum eius separatim, & longinquum. Si hostis domi Principem magnis viribus oppugnaturus propius accedat, ipsi in aciem prodendum esse censeo: summam enim præter auctoritatem, quam sibi hoc modo pariturus est, tam nobiles, quam plebeios animos ita commouebit, vt cæruatim ipsum secuturi sint: tum tanto Regis exemplo omnes excitati subditi pro Rege, ac Regno ad extremum usq; spiritum decertandum violenta quadam necessitate cogentur: idq; non in ijs bellis solum, quæ defensionis causa suscipiuntur, sed etiam, quibus aliena oppugnantur, maxime valet. Præterea Imperium defendere, ac conseruare tantum omnium interest, vt Princeps nequaquam pati debeat hanc laudem sibi ab illo quocumq; præripi, nisi ipse amittendi Imperij periculum subire velit. Quod planè Childerico Galliarum Regi accidit: Galliam inuaserat Ademar Hispaniarum Rex plusquam quadringentis Saracenorum millibus, obuia quæq; ac præsertim amantissimos Santonum, & Pictauiorum agros ferro, ac flamma vastans; Childerico interea, tanquam in alero Sardanapalo domum delitijs se se volutante. Tam turpis ignominie, hostiumq; iniuriarum impatiens Carolus Martellus, valido collecto exercitu, in quo tam Nobilitatis, quam Populi ipse flos erat, Barbaros fortiter aggressus ingenti prælio ad trecenta septuaginta quinque milia interfecit, ac penam ad internecionem omnes Saracenorum copias deleuit, eaq; victoria Gallorum animos sibi ita deuinxit, vt Regiam ad se potestatem deinde accerseret, penes verò Childericum nomen, & umbra tantum esset. Hinc lethum factum est, vt Childerico mortuo, Pipinus Caroli filius concordis Procerum, ac Populi suffragio ad Regium decus fuerit euectus. Non necesse tamen affirmo, Principem ipsum prælijs semper interesse. Sat erit quidem, si ab exercitu, aut loco, in quo committitur pugna, non longe absit: Vt verbo absoluiam, illi operam dabit Princeps, vt conseruatio, & salus Imperij, aut vnicuique, aut magna ex parte ipsius

Distinguendum est.

sus vigilantia consilio, ac fortitudini debeat. Id primi Imperatores Romani servare, ab hisq; fortasse etiam postea aetate. Turca, ceteriq; insigni virtute Principes morem hunc acceperunt. Nam si praesens sit, & rem praecclare, feliciterq; gerat, ad eum omnis laus, atq; gloria pertinet. Si per bene alios re gerat, tunc quia videtur summum laudis decus esse praesens eum, qui negotio interfuit, nunquam putare potest se parta victoria ex animi arbitrio frui posse, nisi illius laudem extinguat; per quem se suam bene gesta est; atq; ea ratione iniustus, ingratusq; videatur. In hos autem errores semper incidet, si per imprudentiam aut negligentiam domi otiosus maneat. Idem in bellis offensivis, quae tamen gravia sunt, ac Principis cura digna, nec in regionibus valde remotis gerantur; observandum est. Quanto enim vicinior bellantibus erit Princeps, ex bene fortunato, felicisq; illius exitu tanto maiorem benevolentiam, amplioremq; virtutis gloriam consequetur. Sic Legionis, Castellae, & alij Hispaniae Reges omnibus fere contra Mauros expeditionibus interfuerunt, & in primis Ferdinandus Rex Aragoniae cum uxore sua Isabella Castellae Reginae expeditioni, qua Granatensis Civitas fuit expugnata, & ad Christianam fidem redacta. Quod si in remotioribus partibus sit committendum praerium, nequaquam vchit cor, ac sedem suae ditionis, unde vires omnibus membris sunt distribuendae, deserere debet Princeps, Imperatoris Tiberij nonius exemplo, qui tumultuantibus in Germania magno cum periculo legionibus, quamvis plerumq; ad praesentem urbem eam compescendum Imperatoris praesentia, ac maiestate opus esse dicerent, adduci tamen non potuit, ut in Germaniam proficisceretur, firmis tamen animi tam contra inanes insipientis vulgi, quam contra illius voces, quae a maioribus quoruscumq; vane illi dicerentur. Sed enim Principi nullo modo committere dicebant, ut extra summam necessitatem Imperij, sed, unde Romano imperij liquorum membrum gubernet, natio pendet, relinquat. Othomani de Turcarum Sultani haud facile maritimis expeditionibus se committunt. Inter omnes solus Solimanus Rhodi oppugnationi ipse interfuit, exiguo illo maris spacio, quod eam insulam a Continenti separat, traiecit.

Tunc
 hic
 hic

Finis

Virum Domi, an foris bellum generofacilius sit, & utilius.

CAPUT XVII.

In bellum omnino decretum sit; parataq; instrumenta; viresq; pares; & non etiam maiores habeatur; oritur quaestio, utrum facilius, & utriusve utilius sit domi vel foris bellum gerere. Ad primum, quod attinet, verum illud proverbium videtur, quod vultus in suo cubili, canis in sua domo, & Gallus in sud Sterquilinio, magis metuent, & acior res esse videntur; domusq; esse domi hostem expectare, ac propulsare. Hinc vox illa Fabij orta est, grauiorem in sua terra futurum hostem Annibalem, quam in aliena fuisset. Qui enim Domi bellum gerit, quaecumq; possit necessitas, ad manum habet, optimorumq; praesentium amicorumq; opem; praesidia, com meatus habet in sua potestate, flumina, & itinera, quorum tributa hostem facile intellegendi, & ut sum mouere potest; optimas habet commoditates, & non in loca alteri subueniendi, duplo deniq; ac aciores habet milites, qui quibus pro fortunis, coningitibus, libertis, aris, & focis pugnandum sit. Contra vero, qui in externa, hostiliq; versatur regione, nullas alias habeat vires, praeter eas, quas se cum adduxit, quae si debilitentur & franganitur, vix potuerunt restaurari. Offensione accepta, quò confugiet? ubi intus sibi, ac suis, asylum quaeret? Ex his altera quaestio nascitur, quòd dantodo militum. Gumenim tantae difficultatis, ac periculosa sit, alium domi oppugnare, quae inde utilitas emergeat? Verum, ut in praestantissimi in militari arte Imperatores melius esse praenire, quam praeniri existimarunt, melius oppugnare, quam oppugnari; siquidem qui oppugnat, nisi praecipitur, agatur, & in certitate, hostem perturbat, elusq; rationes percellit, ac turbiti confusa, prouentuum, ac honorum partem, quantum potest, sibi usurpat, com meatus in suum usum componit, & ut dos corrumpenda in praedone necessitatem, eos, qui Principum inus qui sunt, eiusq; in praedium molestè ferunt, ad se trahit, si vero victoriae palmam seponat, res suas ipsa victoria obfirmat, si victus dedit, graue nequidquam sentit dānum, tantoq; minus, quanto a sua ditioe longius abest. Sic Romani, ut Annibalem ex Italia depellerent, bellum in Africa

Præuenire melius est hostem.

cam

eam transtulerunt. Idemq; Annibal negabat Romanos, nisi in Italia opprimi, ac non nisi suis ipsorum armis posse superari. Suum hoc confirmabat assertum, quod Italia opulenta Provincia, & commeatus, & militum esset suffectura. Sin Italia, velut fonte virium, quis cesserit, perinde falli, ac si quis amnes non ab ipsis fontium primordiis deriuare, sed concrevis iam aquarum molibus auertere, vel exsiccare velit. Addebat, si nunquam victum, priusquam terris eorum cesserit, reuerti Carthaginem statim cum loco fortunam belli mutatam. Longe sane falluntur, qui existimant Populum aliquem, cui nullum aliud onus incumbat, quam belli extra patriam gerendi, cui domi tutò, ac securè procul ab omni periculo degere, cui domi, aut foris negotiari, cui terram colere sine ullo impedimento, ac de predationis periculo liceat, vixquam manus daturum, aut succubiturum. Neq; enim vlla ab eis possunt tam graua exigi subsidia, aut contributiones, quibus ita exhauriantur, deliciantur, ac frangantur, quam si quotidie hostem ab portas, iam captæ oppida, iam pagos directos, atq; incensos, iam suos captos, aut caesos, aliaq; eiusmodi belli serua viderent, aut sentirent. Prætoræ, si non in graui regione incommodo, vel modicus numerus cogi nequit exercitus, quid erit, si duo exercitus, tuus videlicet, & hostilis in vna, eademq; regione resideant. Si vtrinq; profectò spectentur rationes, quantum subditorum absumentur bona, quantoq; sumptu militares iniuriæ redimantur, facile apparebit, quanto vtilius sit hostem aggredi, quam ad latus suum fonere. Hostem ab aliquo loco auertere, vtille fortius alibi magis vexetur, defensionis quandam speciem esse affirmo; cui vires non suppetunt, ad hostem e castris depellendum; ad aliquem saltem locum occupandum, aliquando suppetunt; quemadmodum, & facilius est quædam vincere, quam victa tenere. Illud pariter accedit commodi, quod qui bellum aduersario infert, eus onera a se in illum reijcit, dum ex eius agro habet alimenta: multum etiam commodi est alienos deuastare fines, ne propeij flammis dedantur. At inquiet quispiam, qui regionem suam exercitu, ac præfidijs educis priuarit, nunquid alijs in illa ipsam tentandi aditum recludit? Responderi potest, si hostis serio nostra inuadat, rectè facturos, si domum redeamus. Quemadmodum Annibal quoq; Scipione omnibus viribus Carthaginem oppugnante, relicta Italia in Africam est reuersus. Sed neque præfidijs ita nudanda est patria, vt non quantum satis sit virium, ad tutelam relinquatur; sicut Agotocles in Africam traiecturus Hispaniam, Africamq; validis præfidijs firmavit. At si denuò respondeatur, Romanis bellum in Africa gerentibus, Annibalem nihilominus mirum in modum progressum fuisse;

ac

Hic multæ rationes excogitantur.

Plurimis objectionibus respondetur

ac parum abfuisse, quin totam Italiam occuparit, adeo ut si cum Afrubale, cuius copias Claudius, antequam ad Annibalē peruenisset, deleuerat, coniungere se potuisset, diuersio ita Romanis parum utilis futura visa fuisset. Respondeo illa ipsa diuersione ei interclusa fuisse auxilia; quæ alias ex patria sibi facile comparare potuisset. Et ob hanc ipsam causam, omnibus, qui alienum solum ingrediuntur, cauendum est, ne nimis longè progrediatur, vel liberum semper receptum habeant, atq; a suis subministrata auxilia accipere possint. At qui, inquit, etiam Annibal in Italiam descendit, nec tamē opere præcium fecit, siquidem post multas victorias tandem cum damno, & ignominia recedere coactus est. Ex vno planè, atq; eodem consilio diuersos posse rerum emanare euentus respondeo. Obijciantur tibi ante oculos duo, quorum alter fortiter prælietur, fortiter se se ab ictibus tuetur alter, vterq; sanè generose, victoriam tamen reportet alter, necesse est. Reperias duos Princeps sibi hostiliter aduersantes, vtrosq; rerum ad mûnus suum pertinentium æquè peritos. An propterea alter alteri minus præualere poterit? Quæ verò causæ fuerint, quibus in Romanorum Imperium victoria, in Chartaginenes verò excidium inclinarit, non est huius loci explicare. Verum iterum fortasse obijciet quispiam. Qui domi cum inuadit, a quo ipse quoq; domi oppugnatur, nunquid pari cum illo est conditione? facit enim id, quod alter prior fecit, vterq; viuunt alterius facultatibus, vtriq; dissipatæ sunt vires. Cur verò illi, qui prior alterum oppugnarit, ad sua potius defendenda domum redire debeat, quam alter domi manere ad rerum suarum conseruationem? Respondeo, quando in suis ipsorum regionibus mutuo se se oppugnant, æquales quidem vtrinq; dici posse; at quandiu in alterum solum bellorū ingruit tempestas, summa ibi est inæqualitas. Qui enim hostem itidem, vt ille fecit, domi oppugnat, æqualem se ille, immò aliquando superiorem reddit, dum ad sui, suarumq; rerum defensionem tantum esse virium, animiq; demonstrat, vt etiam ad alterum oppugnandum super sint, & vt suos erigat; ac confirmet, sic aduersæ partis subiectos terret, ac consternit. Porrò ad alium oppugnandum quoq; induci solent Principes, cum scilicet inter alterius subditos aliquos habent rebus suis satisfacientes, aut si ipsi subditos nouerint inter se discordes. Quibus tamen rebus non temerè est fidendum; siquidem illi ipsi sæpè, qui omnem fauorem atq; opem fuere polliciti, resiliunt facilè, ante alios se se oppununt, ac publico imminente discrimine, diffidētium animi conciliari solent. Ita cum Hispaniæ Regnum Carolus V. esset adeptus, aduersus Primates plebeia gens insurrexit; qua occasione a Gallis accepta, Nauarriæ Regnum aggressi sunt;

sunt; quam inuasionem conspicientes ciues omnes ad commune velut restinguendum incendium accurrerunt. Si vero nulla militari arte offendi poterit hostis, operam dabit Princeps, ut alicuius potentissimi aduersarij vires in eum concitet, atq; immittat, qui, quod ille haud facere potest, ferociter faciat, & aliud hostilem in se conuersum impetum auertat. Gensericus Vandalorum Rex a Basilio Patrio ingenti victus nauali prælio, rebus suis quid peius metuens, Ostrogotis, ac Visigothis persuasit, ut Imperium inuaderent; sicq; suæ prospexit securitati. Vbi tamē cauendum, ne sæpe peius accidat, ut Ludouico Sfortiæ accidit, qui ut Arragonensium vim, ac potentiam effugeret, se ipsum Gallis prædam obiecit.

De Itinere militari, Castris, & excubijs

C A P U T XVIII.

ELiberato iam a Principe bello, aut contra alterius ditionem mouet arma, aut depopulandi, siue deuastandi animo, aut munitam aliquam arcem occupandi, qua capta, aut sibi consulat, aut alia loca sibi cedere credat, quibus illa provincia, siue ditione potiri se posse existimet. Hoc autem haud fieri reor, nisi prius iter conficiatur, fluminum fiat transitus, vallum siue castra muniuntur

oppida capiuntur, siue prælia aliqua fiunt, quibus, aut victoria superfit aggreddenti, siue agresso.

E castris suis discedunt milites in hunc modum. Cum primum signum datum est, tabernacula sua detendunt, & sacras componunt omnes. Sed nec detrahere, nec constituere cuiquam tabernaculum fas, priusquam Tribunorum, aut Imperatoris erigatur, deponatur. Cum verò secundum signum sonuit, iumentis imponunt sarcinas. Cum tertium, præcedere oportet primos, & moneri tota castra. Ad primum agmen plerumq; ponunt extruordarios, his succedit sociorum cornu sinistrum. Post istos sequuntur agmina prædictorum. Horum agmen succedit prima legio, vasa, atq; impedimenta a tergo gestans; tum secunda legio, quam subsequuntur iumenta, & sociorum item impedimenta, qui ad tergum locati sunt. Vltimum enim in agmine est sociorum cornu sinistrum. Equites porro interdum a tergo sunt, quisq; suæ parti; interdum ad latera iumentis ad-

C c c

quitant,

Iter militare.

quitant, continentes, & coercentes ea, & securitate in item præstantes. Cum autem suspicio a tergo est, reliqua quidem eodem modo manent, atq; ordine, ipsi tamen extraordinarij, pro fronte tergum vertunt, eoq; traducuntur. Alternis autem diebus altera legio, & alterum cornu præcedunt, eadēq; rursus sequuntur, vt commodi scilicet, quod ex aquatione, aut pabulatione integra, & illibata euenit, æqualiter omnes participes fiant, mutantēs semper ordinem, vt alternatim primi incedant. Alia quoque agminis genere vtuntur temporibus non tutis, cum patientes habent locos. Triplicem enim ducunt Phalangem, sive Aciem æquidistantem, Hastatorum, Principum, Triariorum, iumenta primorum manipulorum omnibus præponentes; post autem primos manipulos iumenta secundorum, post secundos tertiorum, atq; hoc modo semper alternatim iumenta collocantes. Ita agmine constituto, si quid hostile incidit, producunt manipulos ex iumentis, & impedimentis in hostium aspectum. Cæterum, quam breuissimè armati omnes decertandi accipiunt ordinem, nisi quod euoluere Hastatos oporteat, & iumenta, ac subsequentem ijs multitudinem habere opportunum locum ad discrimen. Cum verò, vbi figenda castra proprius accesserint, præeunt Tribunus, & Centurionum illi, qui ad hoc munus semper electi sunt. Verum crebro ista fuere mutata occasione locorum, hostium, auxiliorum. In duas verò partes diuiditur hinc temporibus exercitus, priorem videlicet, quæ vtitato vocabulo, Vanguardia, appellatur, posteriorem, Retroguardia. Quod si maior numerus sit militum, mediam adiungunt, quam appellant, Battaglia, ita peditatus diuiditur, Equites verò diuersimodè periti duces disponunt. Itinerum, cum in propinquo est hostis, maiora sunt, quam aciei pericula. In acie omnes animis, corporeq; armati sunt, locus cognitus, hostis ante oculos; contrarium in itinere contingit: quocirca ita instituendum est, vt cautissimè omnia caueantur. Ratio itineris fere est, aliarum rerum bellicarum, vt aliud faciat, aliud hosti facturum videatur Princeps, qui exercitum ducit. Cum prouincia quædam inuaditur, omnino agendum, vt initio alijs locis occupetur, & muniatur, vt in eo pedem firmare, & ad alia se extendere queat. Hoc non modo vtile, sed caput rei quodammodo est; nam in eum locum ægri, commeatus, præde deponi possunt; deinde, si supplementa mittantur, habent, quo se recipiant, Hosti damnum infertur, & auctoritas munitur. Deniq; si prælio vincatur, tutum receptum habet. Ante annos viginti, cum subito Rhenum Dux quidam traiecisset, cum nihil pacari in ea Prouincia haberet, & quoddam oppidum hostis muniuisset, quod obsidionem expectaret,

Staret, Rhenum ponti iunxit, & munitiones temporarias exci-
 tauit, vt in omnia paratus esset: quæ res vti improuisa fuit hosti
 ita etiam maximè incommoda; Duci verò perutilis; nam tutò
 sic a flumine rece dens, Lingam, aliasq; vrbes celeriter occupa-
 uit; postea cum Beriam in potestate haberet, priores diruit mu-
 nitiones, pòtemq; absceidit. Curuum est vsus in itinere, & prælios
 sed vt iungantur, & Valli instar sint, per trabes, & tatenas necri
 solent; eis si bombardæ minores, quas vsus militaris falconettas
 appellat, imponantur, hostem arceat, tutissimè tergum, & latera
 claudunt, a duobus equis trahi possunt. Cuiq; ita omnia per-
 pendent, militia hodierna accuratior videtur, & ad cauendum
 circum spectior. Hæc enim ratio itineris seruatur; qui expe-
 ditionem suscipit, dum cum exercitu proficiscitur, aliam colli-
 gere debet; si enim vincat, facilè prosequetur victoriam, aut re-
 cens lectum militem dimittet; si vincatur, fèderatos, subditosq;
 in officio continebit, deuictiq; prælij fructum eripiet. Nunc
 peculiaris Magistratus eorum, qui ductorum, & cursorum, atq;
 illorum, qui viam, locaq; circum explorant, curam gerit. Ma-
 gister Machinarum tormenta, atq; ad illa pertinentia ordinat,
 cui subsunt Cunicularij. Præpositus supremus comteatus cu-
 ram habet, proprium est illi vexillum, vt inueniri facile queat.
 Iter ita fere suscipiunt, vt exploratis vijs, missisq; præcursoribus,
 præcedat prius agmè, cui in piculo quedã cæpèstria tormèta ad-
 duntur; deinde tormenta sequuntur hoc ordine. Antecedunt
 currus onusti, palis, sarculis, ligonibus, omnibus, fossorum in-
 strumentis; deinde minora, maioraq; tormenta sequuntur, &
 parimodo fabrorum instrumenta, post quæ plumbum, puluis,
 funes, & horum quasi præsidia Lancearij equites, & bombardarij,
 quos claudunt currus, quibus globi vehuntur; currus de-
 mum Magistri Machinarum, omniaq; ad Machinas pertinen-
 tia, & comteatus; & vt vocant Hospitale, ægri, & faucij cur-
 ribus deuehuntur; Ducis deinde currus, & impedimenta vehun-
 tur. Deniq; reliqui milites, ordine, quo pericula, & locorum si-
 tus requirit. In media autem acie procedit Dux, tum, vt tutio-
 rem habeat locum, tum etiam, vt facilius per omnes partes va-
 leat cursitare, & saluberrima dare mandata. Cum in itinere viæ
 diuersæ occurrunt, custodiri solent, donec impedimenta tran-
 sferint; si sylvam transeant, cum præmissis sclopetarijs insident,
 vt iter tutum sit. Vix hodie flumina transiri possunt, nisi stra-
 tagemate, & furtim; nam bombardis vti in flumine vix possunt.
 In montibus castra ponere consultum non est, quia facilè com-
 teatus impeditur, in campo amnis, aut sylua, aut Collis, aut
 palus commodo est. Prouerbiū militare est, Nullam esse op-
 portunitatem, vbi commodior aliqua elucet. Præcipua ergo

Curij vsus

Iter com-
teatus.

Ingressus, &
cura Castrorum,

inquenda; metandorum castrorum locus, ad quem difficilis est accessus, facilis discessus; & commodissimus. Equitatum ita collocant, ut non videantur munitiones, donec opus perfectum sit; si pagi intra castra sunt, in ædibus non degant milites, facile enim clam inuaduntur, & incenduntur. Verum huic rei facile attenditur. Cura Castrorum ingens est, cum ea congregiuntur, consistunt primi agminis omnes in ordine, donec medium agmen ingrediatur; medium agmen consistit, donec impedimenta omnia intrarint, tum omnes ad corporis curam vertuntur, exceptis excubijs; excubiæ disponuntur, quæ purantur, vel vi, vel dolo hosti accessus esse: si ad syluam, vel dumetosa castra sunt, multi procubitores collocandi sunt, ut remotiores moneant alios per ordinem, omniaq; Duci indicentur. Excubiarum hodie lex est, ut consistant, donec vi pellantur, nec pugnent; & si fortiores, si impugnentur, se tueantur, & suis omnia indicent, si verò inferiores se esse cognoscant, seruatibus ordinibus, retrocedant. Cum per varia loca inuadere hostis potest, multæ, fortisq; excubiæ constitui debent. Hinc manifestè constat, quæ artis peritia munienda sint Castra. Pabulatoribus præmitti equites solent, qui eos tueantur; cum periculū est, tertia pars exercitus excubat, & in extremo discrimine dimidia; inter ordinarias excubiæ extraordinariæ pariter ponuntur, quæ paræ appellantur. Et duplices disponuntur procubitores, ut vndiq; securitati sit prospectum. Interdum prope hostium castra collocant equitum excubias, quas ob periculum vocant perditas. Nocte emitti solent exploratores, quibus tessera non datur, ne si captiuus fiat aliquis, hosti indicare cogatur. Si noctu redeundum est, miles vnus ad procubitores præmittitur, qui ex cubitorum præfecto id indicat, ingressuris in castra comes additur ex eis, qui tesseram nouit, ut intro mittatur. Id seruari solet interdiu, cum redeunt peregrè equites, ita ut maior sit cura excubiarum, quàm olim.

Maximè tamen animaduertendum est, longè errare illos, qui regionem aliquam ita fluminibus, syluis, montibus alijsq; rebus munitam putant, ut hosti patere aditus nequeat. Aceto perfregit alpes Annibal.

Quamobrem accedenti hosti, armorum vi est resistendum.

Quæ

Quam utilis, quamq; necessaria Valli munitio

C A P V T XIX.

Princeps si in hostili solo castra ponat, castrum statim vallis, fossisq; cingat, licet ibi ad breue tempus confedere voluerit. Vnam ex prestantioribus artibus militaribus, fortissimam Valli munitioem esse censeo; Quam tanti facio, vt qui hanc bene norit, semper victorem futurum existimem. Trium itaq; dicent perfectum Ducem, scire quidem recte castra metari, hostiles euitare infidias, prelijq; tempus pernoscere, in quibus omnibus, cum Alexandri Farnesij peritia summoperè emicuisset, dignis meritò laudibus eum semper celebrauit recens militum memoria. Paulus Emilius castra hæc portui comparat, a quo si soluatur nauis per Oceanum factura iter, in hunc tandem procellis ventiq; furoribus diutius vexata, se recipit. Qui victor est, si vastari castra contingat, iam victoriam amisit, & prædam se potius hostibus, quam formidabilem præbuit, hincq; victus, suam cladem deplorabit. Sæpissimè vsu venit fugatos exercitus se in castra recepisse, e quibus egressi postea victoriam tandem receperunt. Ingens profectò Castrorum est commodum, quæ tamè ita velim extructa, vt ad ea difficulter hosti detur aditus; si enim diuersimodè fiant, nec ratio loci seruetur, summum afferre possunt detrimentum; quod certè euitari tam facilè non poterit. In ijs construendis ea omnia perquirantur, quæ vsui necessaria esse ducuntur, hæc q; ita munita desiderantur, vt mutuo quæcûq; latera se ita adiuuent, vt si hostis nimium accedere velit, suo damno se id fecisse cognoscat. Neq; verò cæli elementiam contemnendâ esse dicerem, vt videlicet milites magis conferuentur; nec ligna, aut aqua râtum absint, vt horum egestate premantur milites, nec ita ea montium supposita fugis, & altiores apices, & castris dominantes immineant, & quid interius lateat, explorent; nec ea, quorum frequens est vsus, a longinquis regionibus conuectantur; nec amnis, aut flumen, quod sui irrigatione nimium frequenti castris possit damnum inferre; cui tamen, si propinqua hæc fuerint, dum suspicio inundationis absit, summa eis inest utilitas. Colles sylvarum non longinquos laudari; dum tamen non tam hi propinqui essent, vt facilis esset militi fuga; aut ab hoste improvisa aliqua aggressio oriretur. Præte-

vbilocada castra.

rea valli extructionem eam esse volunt peritissimi artis militaris, vt nullus cespes terræ sit, qui suas defensiones non habeat. Iulius Cæsar, cum contra Gallos potentissimos hostes bellum se gerere videret, qui exercitus frequentiores conscribere poterant, situs semper eligere studuit, quibus vires suas fouendo ab stotibus præclaras victorias posset reportare. Insignis ille Farnesius superioris ætatis heros Alexâder belli fulmen dicere cõsueuerat, eum, qui bene castra posuerit, ab hoste nunquam cogi posse ad prælium, sed tantum, cum res bene agi comperiat. Certum est insigniora quæq; prælia, ipsorumq; victoriam, quam Cæsar in Hispania de Petreio, & Afranio consecutus est, non aliundè processisse, quam quod Cæsar munitiones diligenter curauerit, quorum præsidio suos hostes sæpe absq; vlla sanguinis effusione in potestatem redegit. Et si verè omnes clades reperierimus, eas ex alia causa non fuisse factas comperiemus, quam rectæ castrametationis inscitia. Nonne Rauennati prælio confederatis ex eo solum illa accidit clades, quia hi desides fuere in Castrorum instructione, aut munitione, aut artem optimè non calluere, cum solum ante castra forum perduxerint, nec tantam terram erigere sciuerunt, vt Gallus hostis semper eum continuis tormentorum ictibus non fatigarit, qui tandem proximè accedens, eos ad pugnam coegit, in qua victor euasit, licet iam commeatus egens, numeroq; iam illis inferior. Monitos itaq; velim Principes, qui Martis honores sectantur, vt, cum primorum Ducum exemplis, & documento, castrorum summam cognoscant vtilitatem, vnâ saltem adolescentum legionem instituant, quorum peritia non in hastis, & sclopetis solum, sed etiam in ligionibus, palisq; tractandis consistant, curentq;, vt omnibus his instrumentis æquè instructi inter militaria documenta exerceantur, in dirigendo, ac delineando opere aliquo, quod ad militiam spectet, nempè fossas, valla, propugnacula designent, ac moderentur, vbi collocanda castra, quomodo vè in castris aptæ distribuendæ stationes, quibus fessi milites quieti reparare possint. Hęc est sententia Scipionis Ammirati viri ciuiliū, militariumque rerum peritissimi, quam si rectè percipiēt Duces, nullo negotio Romanorum more aduersus hostiles insultus se se in tuto constituent. Hodie valli vicem obtinere volunt currus in orbem dispositi, quibus vsos fuisse Stephanum Battorium, & Hunniadem aduersus Turcam, aliosq; hac tempestate in Belgio Duces, Alexandrum præcipuè strenuissimum Principem scimus. Sed quotusquisq; non videat hec munitionis genus infirmum, & hostili impressioni, & fraudi obnoxium esse? Maximè, si in Imperij finibus sit, quibus in locis castra sic excitasse Romanos, vt non tam castra, quam fortissima

Hicmonean
tur Princ
ps.

fortissima oppida viderentur, non vno in loco apud Cæsarem, aliosq; constat.

De Fluminum transitu.

C A P V T XX.

Sæpè accidit, vt Princeps aliquam provinciã migrans belli gerendi causa, flumina aliqua traicere cogatur, in quorum transitu nõ leues oriuntur pugnae. De his itaq; dicendum, vt qui hæc transire voluerint, rationem non ignorent. Quattuor modis flumina traesunt exercitus, Ponte, Naui, deducendo in riuos flumine, & natatu. Nam si yado transire licet, noua arte nihil opus est. Tum solummodo aduertendum est, ne tenuem riuum noctu hostis obstruxerit, vt intumescente vnda, meabilis non sit, quod in obsidione Ostendana Batavi præfidiarij fecere. Alterum periculum est, si murices projiciant, qui facillè turbata aqua fallunt. In fluminibus itaq; transnatandis grauis est molestia. Difficillè est, inquam, cum hostis est in propinquo; nam pontem facere maioris est laboris. Naues facillè repelluntur tormentis, fixis sudibus nando transire vix hodie licet. In eo igitur vniuersum versatur studium, & cura, vt diuersimodè transeant, ac se velle transire simulent. Labienus in transgressu fluminis quodam in loco strepitum edidit remis, vt pertransire videretur, dumq; hostis ad obstandum se parat, alio loco transiuit. Id quoq; fecit Sinam Bassa anno 1594. Cum enim pluribus locis Danubium se transiturum simulasset, vno in loco transijt remoto a castris Christianorum, & simul partem impedimentorum illis eripuit. Stolidè omnino Tartari anno 1594. Danubium transierunt vna manu caudã equi tenentes, altera gladium, sed cæsi sunt, cum transissent; periculum illud est, quia equi facillè grauantur, & si periculum sentiant, calcitrant. Impetum fluminis equis, vel elephantis sistere solebat. Cæsar equites supra, infraq; disposuit, vt impetum fluminis frangerent. Annibal in Pado Elephantos disposuit. Si ibi dure scat, cautè tráseundũ, palea super glaciem spargenda, in super effundenda aqua, vt concre scat, ne iumenta, aut milites miserrimè in lubrico cadant. Sic Iulius II. Eridanum feliciter traiecit. Tartari idem flumen concretum gelu transire maximè formidabant, itaq; bouum multitudinem cum tabernaculis reliquerunt, & quasi metuentes redierunt. Vngari, qui ex altera parte

Quomodo
tranandi; su
uij.

parte erant, armenta traduxere, quod ubi didicissent illi, cognito exercitum transire posse, secuti sunt, & Hungariam vastauere. Cum ergo difficillimum sit transnare flumina, idcirco in eo labore multiplex inuenta est industria. Pompeius exercitum produxit, & reduxit saepius in castra; quo facto, cum hostis se ludificari putaret, negligens factus est, & Pompeius subito impetu transijt. Iucundo stratagemate Lacones per dispositam Charthaginensiu classem syracusas nauigarunt. Decē naues Punicas habebāt captiuas, eas veluti victrices primas agere tētarūt, a lare iunctis, ac puppi religatis alijs, qua specie, elusis Pœnis, transierunt. Nouerunt sepe rerum magistra est necessitas. Metellus, cum naues ad transportandos in Sciciliam Elephantos deessent, iunxit dolia, & tabulamētis constrauit. Annibal Elephantem sub aurem a milite vulnerari iussit, eumq; fluium tranare, quem vltioris percupida bellua est cōsecuta, reliquisq; audendi exemplum fecit; alioqui nulla vi ad transnatādum cogi poterant elephantes. Non tōt possunt excogitari artes transiēdōrum fluminum, quōd varia tam in vsu habita a pluribus Ducibus fuere, quæ exprimere non huiusce operis censeo.

De Castris clam mouendis.

CAPVT XXI.

Retritus, qui aliquam provinciam aggreſſi sunt, necesse arbitror sepe castra metari; saepe etiam castra mutare. De creto enim itinere, & traiceto flumine, postquam iam valla munnerē, saepe etiam contingit castra clam mouenda; quod ex pluribus causis vsu venire reſperiti militaris arbitrantur. Aut enim iam electum sicuti parum commodum esse cognoscunt, cum ad victum necessaria desint, siue quia perniciosum credant aerem, ex quo lethifera exoriantur infirmitates, siue quia sopperens aqua minime sit, siue laboriosa nimis eius conuectio, siue quia illuc commearis difficile asportentur, siue quia his omnibus ab hoste cognitivis, facilius ipse concitetur ad praelium; siue deniq; quia tantus illos oppressit timor, vt in fuga salutem sibi tantum positam arbitrentur. At nihil magis Duces illos offendit, qui castra ob hostium motum mutare cogitarint, quam immensus ille timor, qui saepe quam debiles, infirmæq; sint eorum vires, ipsa palloris

palloris nota aperte demonstrat. Quapropter noctu nequaquam mutantur castra, nisi cum milites alio pergere cuprentes, mutationem eo tempore factam sibi tutiorem arbitretur. Qui vero solo perterriti sunt timore, fugam absque timpanorum, tubarumque signo, arripere consuecunt. Et si Annibal fortissimus Dux absque ullo strepitu a Casilino castra mouens secessit; non metu ullo Fabij eum secessisse credimus, sed, ut meliorem eligeret situm, ad quem facilius commeatus accederent, & ne hinc inde profundissimis vallium anfractibus interclusus conferre manus cogeretur. Quamobrem ad militares astutias compulsus est. Verum in his castrorum mutationibus saepe accenduntur, saepe extinguuntur ignes. Nec, quid fatius sit, recte opinor. Sunt qui existimant hanc ignium conflagrationem plurimum prodesse: flamma, quae noctu elucet, intuentium acie ita percellit, ut qui post eam subsident, haud quaquam conspici queant; nec frustra creditur longe abesse hostem, cum plura lumina non longe absint; & sane haec tertori semper fuere quibuscumque castra aggredi conantibus. Caesaris equilibus id aliquando contigisse comperimus, dum in Boruesiorum castra irumpere con tenderent: hoc enim auctorum luminum artificio feliciter usi, se in tutum receperunt. Qui vero contrariae adhaerent sententiae, plurimis obnoxios insidijs illos exercitus esse volunt, qui solo fulgore sibi etiam munientes e nocturnis, tenebris nullam hauriunt utilitatem. Ille enim hostis, qui tacite fugientes conspici milites, conceptam victoriae spem, in tenebris positam esse minimè putat. Ab omnibus itaque conatibus, quos lux non aspicit, summoperè cauet. Sed Asdrubal cum a Metauro abscessit, lumina accendi iussit; hunc solum fulgorem hosti semper obfuturum credens. Attamen iuxta militaris artis peritos dicere, viam sibi tuto patefacturum eum, qui potentia superiorem hosti metum injiciet, atque insidiarum artes in tenebrarum praesidio aptiores esse ostendet. Quod si huius vires ita debiles sint, ut hostis nequaquam eius astus timeat, luminum accensionem semper profuturam crediderim, quae videlicet suaderent eum haud immorari in castris.

Non in eodem semper loco ponenda esse castra dicerent: Quod etiam ipso exemplo monuit Iulius Caesar; tantum enim itineris spatium eum confecisse legimus, quantum tuendae valetudini aurario loci confertet; & id quidem sapienter, cum ex nimis eunctatione facile corrumpatur aër, unde perniciosissimus nascitur morbus, qui non aliter, nisi frequenti castrorum mutatione, potest evitari. Hoc bellicum constitutum adeo receptum ubique est, ut non sit quispiam mediocriter militari instructus disciplina, cuius curae hoc maxime non sit. Hoc autem semper dixerim,

Ignis extinctio aliquibus melior.

dixerim, dum mutare firma castra contigerit; at si hæc subita sint, exercitusq; maximè ad pugnam parati, dum erit opportunitas, mutare semper & vtile erit, dum tamen & facultas sit, nec commeatuū desit copia, nec fugæ sit similis hæc castrorum mutatio, verum potius sit more militari, aut hostem persequendo, vel ad prælium cogendo. Hoc idem facere Fabius Maximus, & Annibal, hic, vt Fabium ad pugnam prouocaret, ille, vt quocūq; pergeret, Annibal insequeretur.

De exploratoribus in Exercitu necessarijs.

C A P V T XXII.

Duersariorum scrutari consilia, suaque celare summum ad victoriam momentum habet. Næc quisquam ferè bello victus est, nisi cui hostium machinamenta penitus fuerint ignota. Maxima victoriæ pars in hisce cognoscendis consilijs consistit. Itaq; mittendi exploratores, sed cautè, ne intercepti, & torti suppliciorum vi sua manifestare consilia cogantur. Heraclides specie transfugæ naualia Rhodorum incendit. Diligenti itaq; studio, & nouis interdum adhibitis stratagematibus exploratores cognosci debent. Cum in Exercitu Charetis exploratores essent, iussit vnumquemq; proximum apprehendere, & interrogare ordinem, vexillum, manipulum, contubernium, ad quæ cum respondere non possent, deprensi sunt. Theognis, cum iuberet omnes suos armis indui, exploratores deprensit; sed cum interlixas & negotiatores latent, illi quoq; sunt examinandi, nam ab aliquo ferè noscuntur. Litterarum notæ occultæ, siue in baculi corpore, siue alio modo scribantur, iam depræhenduntur. Tutissimum est, antequam seiungantur, de notis conuenire. Olim Chartaginis in tabella, quæ cera obducta erat, secreta Romanorum perscribat in patriam; & Demaratus Græcus de expeditione Xersis monuit; nouacula enim abraço capilamento inscriptas vertici litteras, eisdem renatis tectas ad amicos misit. Scytala laconica insigni artificio fit, vterq; lignum eiusdem modi, ac magnitudinis habet, charta oblonga instar loci circum ligatur, deinde inscribitur litteris, eam, qui accipit, suo ligno circumligat, & reddit eandem litterarum coniunctionem, quæ in priori ligno erat. Ex quo nequit hostis sensum vllum cogno-

cognoscere, nisi lignorum magnitudinem cognouerit, qua sit, ut nullo negotio congruant litteræ. Callidissimus Regum Philippus litteras Antipatro scripsit, Thracias rebellasse, veniret, omissis ijs; quas cum Athenienses interceptissent, arcana Macedonum accepisse ratul, & securi classem abducunt, & Philippi Duces transeunt, nullo penitus obstante. Maximè etiam decipitur hostis, si ficta Imperia ad duces mittantur, quæ tamen cognoscere, ac vera a fictis distinguere non erit difficile, adiecto aliquo signo inter eos solos noto. Ad explorationem omnium nunciorum, litterarumque; ratio pertinet. Nunciorum emittendorum, & reddendarum litterarum varios modos edocuit necessitas. Pontius Corvinus per Tarpeiam rupem se dimisit, & transfatato Tyberi, Vicos peruenit; deinde incolumis Capitolio se reddidit. Campanorum miles baltheo inclusam epistolam ad Penos attulit. Sed verendum est, ne detegantur litteræ; itaque melius per subornatos mittuntur, per eos, qui ferrum, stamen, poma, similiaque; castris inferunt. Per ignotos etiam, & viles facile deferuntur litteræ. Ericus Sueciæ Rex Angliæ Reginam litteris baculo inclusis ambijt; sed eas interceptit Daniæ præfectus. Explorandi insignem rationem secutus est Scipio; nam cum Lælio ad Syphacem legato seruorum loco, lectissimos Tribunos, & contusiones misit, qui equum dimissum consecrati per castra, omnia munimenta viderunt, & Scipioni, facilis victoriæ triumphum comportauere. Chartaginenses Hamilcarum ad Alexandrum exulis specie ire iusserant, & eius consilia ad se referre. Id quoque; cum Romanis factum. Cato ex hostibus vnum exceptum, tortumque interrogauit de hostium consilijs (quod consilium sæpe anceps est, & dubium) cum apauis tantum sint nota. Verum hoc in re summa sagacitate, summaque; prudentia opus est. Cum per columbas litteræ mittuntur, cauendum, ne in hostem incidant. Quod Sultano contigit, Ptolomaidem obsidentibus Christianis. Cum vero accensis flammis signum datur, contrarij ignes sunt excitandi, ut dubitent hostes, quorum illi sint. Ita Palateenses, cum a Lacedæmonijs obsiderentur, fecerunt. Varia hac signorum mutatione falluntur sæpè hostes. Arabes, cum fumo interdiu, noctu ignes adesse significarent, id continuos dies fecere, sed cum hostis adesset, consultò signa omisere, quod illis signum erat hostes latere, sic arbitrati omnia securius egerunt.

Stratagemata ex exploratione.

Varia explorandi consilia.

De

De Acie instruenda.

CAPVT XXIII.

Modus aciei
Romanæ.

Nter alia, quæ rei militari maxime fauent, summa fit instruendæ aciei cura; vt enim lapides temerè cogesti aquam non continent, nec murum efficiunt, ita nec viri fortissimi hostiles nequeunt vires vel retorquere, vel infringere, nisi eorum optimus sit ordo: maximè enim considerandum, qua parte pugnam aggrediaris. Philippus cum Illiricorum frontem robustam, infirma cornua cognouisset, ea aggressus profligauit. Aciei ratio certa constitui non potest, multo minus eadem semper spacia, sed ex vsu, & eo quod hostis facit, aut commodo suo facere potest, disponenda. Scipio, cum videret Annibali esse octaginta Elephantos, ordines constituit, & magnis interuallis, vt belluas excipere sine noxa, & frustrari posset. Sulla, cum curribus abundaret Archelaus, palos defixit, vt hærent, ordines laxos fecit, in quos equites, quia hostilis aciei ordinem turbarent, immisit; nec tamen antiquus Romanæ militiæ vsus in contrario est: sicuti enim varia est nostræ ætatis pugnandi ratio, ita longè melior, longèq; firmitior. Romanæ aciei ars prima erat, vt fessi, aut victi velites se in ordines Hastatorum, hi in Principum interualla reciperent; nunc verò a peritis non admittitur ille receptus, sed in locum fessorum alij, atq; alij submituntur. Multò fortasse prudentius id egissent Romani, si ita statuissent, vt, si premi vidissent Hastatos, submitterent Principes, his Triarios. Nam qui turbas, & ordinum conuulsionem arbitratur orituram ex procursu eorum qui in secunda, tertiâq; acie versantur, non satis attendit grauiorem oriri ordinum turbationem ex recessu, & quasi fuga cedentium, aut pulsorum, quam procursu pugnantium, & succurrentium; plus enim rationis, & animi est in pugnaturis, quam in fugientibus, antrorsum. n. procedunt illi, fugientes retrorsum. Quin ad animos erigendos, maioremq; excitandum ardorem plus valet, stanti, & pugnanti, quam cædenti præsidium afferre. Quin, & illud obseruandum tormentorum nostrorum rationem alium ordinem aciei requirere. Ante Acie enim ducenda sunt, & magna cura disponenda, atq; etiam vitanda. Hoc sanè constat, si in rectè collimandis tormentis summa adhibeatur ars, in manu ferè victoriam esse; fortissimi enim militum, nunc sclopis vtuntur,

vtuntur, illis præcipue, quos Moschettos appellant, & raro cominus pugnatur, nisi cum altera pars in fugam vertitur. Itaq; nunc temporis iaculatores in acie sunt præcipui. Prius autem natura est, vt eminus, quam cominus pugnetur. Hinc Machinæ, & Moschetti, qui sunt grauissimæ armaturæ, initio deploduntur. Olim interdum sagittas illudebant celeri procurso; id nunc fieri non potest, scutis, & loricis non impediuntur Barbardæ. Nunc tormentorum vsus ad latera aliam aciem requirit. Cum timetur, ne hostis aciem circumambiat, in longius extensa fronte ad latera reuocandi sunt milites. Inter pugnam verò contrahendi, ac repentina euibranda spicula. Olim equitatus diffundebatur, nunc continetur, & cautissime emittitur.

Quod ad longitudinem primæ frontis aciei, & laterum latitudinem spectat, dum explicatur acies, duplex est sententia, & prior quidem quadratam aciem ceteris ordinibus longè excellere affirmat, in qua videlicet totidem milites in lateribus collocentur, quot in prima fronte consistunt. Altera quadraturam hanc non ita absolute laudat, quinimmo ratione soli aciei formam considerat, & pedum in fronte posito trium pedum spacium, a latere verò super septem attribuit. Et hic ordo sanè tū ob quadraturam æquilateram elegantior, tum quod maiorem pugnantium numerum, & copiam referat, priori commodior videtur. Iuxta illam mille milites in trigessimam, & vnā seriè distribuuntur, quarum quælibet triginta, & vnum militem consistet. Iuxta hanc quadraginta nonem a fronte, & viginti a latere ponuntur; quæ quidem dispositio altera procul dubio præstantior est, nec tamen adeò frequens, vt hostium temporis, & loci circumstantias, quæ diligentis studio sunt perpendenda, certum de eo tradi queat præceptum. Si, verbi gratia, exiguam militum manum emittere Dux cupiat, vt plures ei appareant, satis erit, si in longitudine disponantur. Quod si cum peditatu gerendum sit prælium, operis pretium est, vt quadratum agmen in plures turmas diuidatur in longitudinem disponendas, quibus vnde quæq; peditatus aggredi queat. At vbi numerosæ hostium copie suppetant, putarim quadratam aciem præferri, tum tutissima sit semper, & valida, teste Thucidide aduersus hostium inuasiones. ista aciei densitas, iuxta quam formam, si Galli ægmina sua superiori ætate in expeditione contra Germanos disposuissent, tantam cladem cum existimationis suæ iactura non retulissent. Eosdem Gallos hæc aciei constitutione diuersis prælijs a Carolo V., Imperatore, caesos fuisse, nonnulli tradunt Authores. Verum aduersus ingentem quidè, sed

Forma aciei

inermem Turcarū exercitum multa longiora potius, quā latiora agmina constituenda esse affirmarem, vt scilicet a fronte plures, pauciores a latere manus conferant, ideoq; nec quadratum, vel soli, vel armorum consideretur. Quocirca summa ratio ineunda a Duce Belli, vt acies pro numero sui, & hostis exercitus, proq; temporis, & loci circumstantiis disponantur. Præclare prudens ille Romanæ Militiæ scriptor dixit. Si acies disponatur sapienter, eam plurimum in bello iuuare, sin imperitè, quamuis optimi bellatores sint, insipientiori ne frangi.

De causis committendi prælijs.

C A P V T XXIV.

Euissimi sane consilij ingenijque est triumphalis glorię ardore, laureiq; ferri desiderio, ferri inquam, infructuosis intertexti folijs perdubios præliorum euentus, publicam ciuium salutem præcipitare. Non ita certè inanis huius glorię accidit fuit Augustus Cæsar, vt historiarum monumenta testantur. Prælium enim, aut bellum suscipiendum omnino negabat, nisi cum maior

emolumentis spes; quam damni metus ostenderetur. Immo Iulius Cæsar providebat, vt potius in offendendo hoste aliquid omitteretur, quam cum aliquo inilitum detrimento offenderet. Accuratè igitur committendi belli causa expendantur.

Vbi victoria certa speratur, non detrectandū prælium.

Cum itaq; certam victorię spem præ manibus habeat Dux, vt nullo modo ancipitem pugnæ casum vereatur, quis tunc talem præliandi oppottunitatem effugiet? Male enim ageret ille Dux, qui, cum certam sibi posse victoriam comparare cognosceret, in castris varios belli euentus perpendens, commodū tanti honoris non sibi pararet. Nec incongruum dixerim, vt qui dilatandi Imperij spe, aut conseruandi ductus sibi oblatam occasionem prospiceret, hanc saltè non foueret, hanc non amplecteretur, vt sibi magnam auctoritatem, ac potentiam compararet,

pararet, quæ minimè ab eo Duce paratur, qui præclaram gerendi occasionem nactus, hanc potius fugiat, quam amplectatur.

Si ignominiam iam ante acceptam delere quis posse optinetur armorum conflictu, quid ei disuadebit pugnam, & præliū? Non euentibus belli ditiones, ac Imperia subijcienda assero; at si existimatio, quæ tanti ponderis est, aliqua lue aspergatur, quis eam deterget, nisi solus conflictus, & prælium?

Contra perfidos Imperij euersores, rebelles non est hoc iniustum, quin potius animi, & corporis infirmitari adscribetur, si se suarū arte armorum suorum viribus non tueatur.

Inconsulta non erit, quæcumq; captabitur prælij occasio, ne oppidum aliquod ob ditionem hac lege pactam, si intra certum tempus præsto non sit auxilium, in hostium veniat potestatem. Recreantur auxillorum expectatione obsessi. Quamobrem optimi Principis, Ducisq; partes sunt prælium etiam audere, ut sui obsidionis tædio releuentur.

Cum rei pecuniariæ, atq; annonæ summa sit inopia, quid gerendum? Cunctari; se ipsum conficere quid laudis est? Immò quid non damni? ferro igitur tentanda est via, quæ sæpè quò difficilius videtur, eò aptior ad gloriam. Quis euentus bellicos ignorat? Quoties summa rerum desperatio ad amplissimum gradum pugnantium animos euexit? Quoties sibi metuentes cladem supremum hostibus excidium intulerent?

Si aliter effugiendi spes mala sit, non incongrua erit prælij causa. Nunquam illius Ducis vires in castris langueant, qui quasi in angustijs deprensus suam incolumitatem in Castris sitam existimat. Solum culpæ attribuetur, si se intercludi passus est.

Plura ante oculos habenda a Principe Duce, a quibus si tantillum declinarit, sua maxime lædetur auctoritas. Si duorum exercituum vires longè prospicit coniungendas, ut sibi bellum inferant, leuitati minime adscribetur, si statim alterum inuadit. Nec minus censuerim improbè facere, si & prælium committat, quando periculum sit, ne vires illius longiori mora atterantur, & omnia sociorum auxilia coniuncta habeat, vel numero, vel virtute militum suorum tuto confidere possit. His si munitus aut sit, aut aliqua harum parte, dubium minime reformidet certamen; immò alacriori animo certissimum semper victoriæ triumphum speret.

Præliandum
vt existimatio
seruetur;

Vt rebelles
puniantur;

In obsidionibus;

In egestate
commeatus;

Desperatio;

Duorum hostium
consilio;

Ddd a

Est

Viris hosti-
lium auctis.

Est & illud considerandum, an si dilatione prælij, hostium vires incrementum capturæ sint, sit & illud committendum. Comittendum semper dicerem, cum magis præstet cum paucis, quam cum pluribus configere. Ferdinandus Aragonius Calabriae Dux, Gallicis, & Sfortianis copijs, quæ iam in ditionem Ecclesiasticam venerant, prælij copiam non semel fecit, quod sciret earum numerum breui valde auctum iri. Sed Gallis suorum expectantes aduentum, locis munitis se continere; & propterea magna esset stultitia cum eo hoste manus conferre, quem breui scias deditorem facturum. Anno M. D. XXV. Franciscus Primus Francorum Rex Ducatum Mediolanensem oppugnaturus, Ticinum obsedit. Ibi Borbonius vna cum Neapolitano Prorege, & Marchione Piscariæ, non tam numero, quàm veteranorum militum virtute superior, prælium cum eo commisit, has quidem ob causas. Primo, quod in Cæsarianis castris eò pecuniæ inopia deuenisset, vt exercitus breui tempore dilapsurus, & secessionem factururus videretur, vnde siue a prælio abstinere Cæsariani, siue funderentur, Principatum summo in discrimine ponebant. Deinde idem Rex Albanæ Ducem cum validis copijs ad Regnum Neapolitanum oppugnandum miserat, quod quidem Regnum omnibus præsidijs destitutum magno periculo futurum erat, nisi ad Ticinium prælio facto, ac parta victoria hostis reuocatus esset. Cum deniq; Rex ipse in castris esset, Cæsariani eo capto non minora victoriae suæ emolumenta, quam stragi damna proposita videbant; & sane prædicti Regis captiuitas Caroli V. Imperatoris rebus plus utilitatis attulit, quam Mediolanensis Ducatus amissio damni fuerat alatura.

Varie causæ
detractandæ
pugnæ.

Ex his facile cognosci possunt causæ; ob quas prælium sit euitandum. Quando itaq; clades plus nocitura, quam victoria profutura est, præliari nunquam oportet, videlicet, si prælio inferior vna cum exercitu, Imperium quoq; siue ditionem sit amissurus, superior verò nullum aliud, quam cædendis hostibus lucrum facturum. Quando vires, neq; numero, neq; militum virtute hostium viribus pares fuerint. Quando debilitandi, vel etiam frangendi hostis est spes, ratioq; probabilis exercitum eius non diu sub signis mansurum. Cum hoste quoq; desperato, feroci; & militibus formidabili non facile configendum, nec in loco hostibus, quam nobis opportuniore. Abstinentum quoq; a prælio non negarim, quando noua sociorum subsidia expectantur. Quando deniq; vel pacis, vel induciarum spes se ostendit. Boni semper est Imperatoris non minus fugiendi, quam vicendi hostis artem tenere. Antigonus Rex retrocedens cum

cum exercitu, consuevit dicere. Non equidem fugeo, sed oportunitatem a tergo positam persequor.

De Pugnantium astutijs.

CAPVT XXV.

I dolo bono, vel stratagemate comparari potest victoria, cur armorum uidecertandum, cur sine causa tantum subeundum discrimen? Salua fide, & dignitate, omnia stratagemata licita sunt, fugienda omnia, quae perfidia sunt admixta. Sunt tamen alia belli stratagemata, alia praeliorum; praelij generalia quaedam stratagemata; semperque, cum fieri potest, tenenda. Romanorum varia stratagemata fuerunt, quibus se hostibus formidabiles reddiderunt, quorum hoc primum, ut non facile bellum inirent, aut nouam tentarēt prouintiam, nisi in ea, aut uicinia amicos haberent, quorum opera uti possent; Campanos Amicos contra Samnium defenderunt; fuitque & causa Samniorum delendorum. Tusciam opera Caertinorum, Siciliam per Mamertinos occuparunt; in Macedoniam duxerunt Athenae, in Asiam Rhodij, in Siriam fratrum Iudeorum contentio; in Egyptum Regia soboles. Eadem ratione in utraque India maximas regiones Hispanus occupauit, cum semper magno studio, pretio, spe pararent aliquos, qui externa peroptarent Imperia. Turca etiam, dum caeteris subsidiū fert, omnes subuertit, nec non in Asia talia molitur facinora. Etiam in media Europa habet amicos, quibus si fauendum esset, etiam in bello forsitan non minus experirentur Turcam perfidum hostem, quam nunc sibi amicum persuadeant. Alia fraus est, ut induciarum pacis mentio inducatur, donec vires paratiores sint, aut, ut hostium animi concidant, & pacis dulcedine allekti, curam belli omittant. Usitatum quoque est, belligerantes adiuuare, ita ut debiliora subsidia mittantur, donec utraque pars fracta uictori se se submittat. Princeps, qui non sua tantum sed aliena potentia bellum sustinet, in auxiliatoris sui est potestate, qui pro libito non solum Ingenium Principis torquebit, sed, & si libuerit, eiusdem liberati insidiabitur. Bellum non magnopere quidem timendum est, si multi in unum conspirant; qui enim

Stratagematum
cum vſus.

ſuſtinere primòs impetus poteſt, faciliòrì deinde negotio alios vel eludet, vel ſuperabit. Itali iam in Venetos conſpirauerunt; Illi Ludouicum Mediolani Ducem muneribus ſibi aſciuerunt, & facilè omne periculum diſcuſſerunt. Sic cum Germaniæ Principes contra Carolum Quintum conſpirafſent, primo impetu proſtigatum eſt bellum. Cum fuga ſimulatur, vel totius exercitus, vel partis, magna adhibenda eſt cura, ne aliqui militum veram eſſe fugam arbitrentur; trepidatiòq; oriatur. Annibal bouum cornibus faces, & fenum impoſuit, eosq; per ſiluam agès, cum Romanorum nocturni ignis diſcuſſum aduerteret, ipſi aliò euafit. Simili etiam ſtratagemate violentius Hiſpani Pœnos percilerunt, nam accenſos curruſ bobus raptatos in Amilcaris exercitum immiſerunt, ordinesq; turbauerunt. Optime cautum ſtratagama eſt, vt aduerſariorum ſtratagemata cauantur. Ignarus inſidiarum Archelaides, ſuos tamen inſtructos ire iuſſit, ratus ibi eſſe inſidias, vbi re vera erant; itaq; eos facile diſſipauit. Alioqui & illi, qui inciderunt, & qui ſubſidio veniunt, pari in diſcrimine verſantur. Repente euulgari quedã ad exercitandos militum animos, terrendosq; hoſtes, vt Verbi gratia, hoſtium ducem periſſe, & hæc ſimilia interdum ſolent. Quintius, cum cerneret alterum cornu cecidiſſe, viciffe alterum, proclamauit, atq; ita ſuorum animos ad alacritatem concitauit, hoſtium verò timore oppreſſit. Eduardus Anglus Philippum Pulchrum fraude ab oppugnando Belgio retraxit, ſorori; enim eius perſuaſit, Galliæ Principes conſpirafſe, vt eum in acie deferrent. Cum igitur prælio decertandum eſt, aſſidua animi penſitatione noua moliantur ſtratagemata Princeps, id enim optime agitur, quod hoſtis non expectat, qui ex improuiſo deluſus facile animo concidit, & aut turbatur, aut vincitur. Epaminundas, puluereo excitato nimbo, cum equeſtris certaminis diuturnam feciſſet expectationem, inopinantium hoſtium terga ſubito inuaſit. Cladem tegere, & diſſimulare prudenter, victoriæ nomen attulit. Titus Lucennius ſuorum cadauera noctu humauit; hoſtes autem, cum altero die multo plures ex ſuis cæſos viderent, continuo fugerunt, & ita perfectam victoriam cadauerorum nocturna ſepultura attulit. Interdum hoſtis fallitur, dum ſibi conſuli putat. Milites Eumenis impedimenta hoſtium direpturi cum magno periculo erant, quibus cum perſuadere nõ poſſet, vt conſilium mutarent, hoſtes monuit, vt melius cuſtodirent. Ingenij, & prudentiæ ex naturæ conſideratione fuit ſtratagama Creſi, qui Camelis equos oppoſuit, quorum illi odorem ferre non poſſent. Pyrrhus quoq; elaphantos equitatui, e regione locauit, vt belluarum terrore equos; equitesq; impleret. . .
Omnia Prifcorum ſtratagemata ennarare non eſt animus, cum
ſatis

satis longo volumine comprehendi non queant; nonnulla tamen attuli, ut innotescant. Illud certum Principem Ducem horum omnium præclare gnarum, semper victoriæ spem habiturum.

De Militariibus incurſionibus, et excuſionibus

C A P V T XXVI.

DArato, conſcriptoq; exercitu, aggrediendi, bellandiq; artes excogitantur, quibus, ſi feliciter uti queat Princeps, quid non detrimenti ſuo hoſti afferet? Incurſiones præ cæteris artibus vehementer quidem hunc opprimunt. Duobus autem modis hæ fiunt, ſive ab utraq; parte ſit cõſcriptus exercitus, ſive ab altera tantum; quod ſi utraq; exercitum collegerit, commearus impe-

Obquã cauſam fiant excuſiones .

diendi, aut regionis depopulanda cauſa fiet incurſiones; verum ſi vaſtanda erit regio, duo erunt exercitus, qui ex vno latere hoſtem inſiſtant; ex altero verò, & hunc opprimunt diruendo, vaſtandoq; agros. Si verò altera tantum pars ſuo exercitu regioni dominetur, ſicuti ad incutiendum metum aptiſſimæ erunt incurſiones, ira ſuis ad arma capenda animum reddent. Cleomenes per omnem regionem diſcurrebat, ita tandem rebus exſententia geſtis, deuaſtata prouincia, perterritis Argiuis, ſuis vero ad futura bella audacioribus factis, ſecurus domum reuerſus eſt. Tartari in Poloniæ Prouincijs, non peditum, ſed leuis armaturæ equitum vi his vtuntur, atq; ob id nationibus omnibus aptiores eſſe videntur; quemadmodum Perſis Turcæ in expeditiſſimas excuſiones, & accerrimi, & velociſſimi animi. At unde haberi poſſunt remedia? Si commeatus in munita importentur loca, & ea quæ minime importari valeant, ne hoſti ſint uſui, concrementur, facile hæ incurſiones euitabuntur. At ſi hoſtis animus tantum ſit valido pugnantium exercitu, agros deuaſtare, non ita impetum hunc repelli poſſe dicerem. Duo proponuntur, quorum alterum eſt, ita incultam, horridam, abruptamq; regionem reddere, ut hanc pertranſire ei perarduum videatur. Verum id nequaquam fieri poſſe arbitrarer, niſi Imperium ſit admodum vaſtum, quod tantam in finibus non perhorreſcat ſolitudinem, aut equitatus copia ei non ſuppetat, qui has incurſiones valeat cohibere, aut hoſtis ſatis propinquos agros non habeat, ut quæſito incommodo conſulere poſſit. Cum verò breues, atq; anguſti ſunt ditionis termini, deſertum eum
nequa-

nequaquam reddet, immo munitionibus satis tutis omnes hostis aggressiones semper coercebit, ni firmis latius adeo fortasse sint, quibus non tot possit erigi munimenta ad propulsandos hostium ictus, qui si minus lati essent, tutissime semper opinaretur defendi, eo quod & Principi suppetat semper comitatus, & hostis longe repelli possit. Hoc idem fecere Moscovitæ Tartarorum incursionum nimis pauci. Hoc idem sensere Austraci Turcæ incursionibus expositi. Quamvis hoc minimè suppetens remedium nonnullis videatur, quæ enim incursiones, equitatus copia sunt maximè levis armaturæ non ita facile a munimentis, aut arcibus evitantur, cum nimis expeditus hic, quocumque vult, absque ulla imminentis periculi formidine aduolat. Chineses ideo cum à Tartaris se aliter evadere non posse vident, murum extruxerunt, ut omnes incursionum molestias a se longè propulsarent.

Fiunt sæpe etiam excursiones tum temporis potissimum cum in conspectum utriusque exercitus educantur, ex his autem ad prælia ut plurimum devenitur, superatisque militibus afferunt cladem, licet non tanto detrimento, quanto afferre videntur prælia. Huius verò rei causa est, quod in præliis omnibus viribus pugnatur, & utriusque partis vires magis perspectæ habentur. Verùm dubium fit, an cum tantæ sint hæ excursiones, an, inquam, ante, an post prælium sint faciendæ. Et quidem si ante prælium fieri admittatur, satis exercitus erit miles ad pugnam, dum excursionibus militi robur additur; Aliter tamen esset dicendum. Si enim infeliciter hæ usu venirent, satis efficax militi metus incutitur, & spes hostem debellandi deflorescit, hostiumque numerus potius, quam diminuat, augetur, peritiaque hostis, dum varijs pugnis tentatur, satis conspicua emicat. Spartani, cum in Boetiam, sæpe de suis viribus periculum facientes ingrederentur, minime expertos ad militarem disciplinam aptos reddidere Thebanos, qui postea infensi Spartanis hostili animo magnas intulere clades. Ego verò existimarem, si Princeps militum suorum virtutem perspectam habet, excurrere facillimè posse, ac ante prælium pugnare. Verùm, si illius omnino sit anceps, tentandas pugnas saltè aliquo commodo faterer. Degustata victoria paulatim animus, & mox constantiæ studium excrescit.

Quando facienda excursiones.

De Prælijs, siue Certaminibus publicis Direptionibus, Captiuus, et alijs huiusmodi.

C A P V T XXVII.

AEVA quidem, ac cruenta nimium sunt prælia, cum siue omnes exercitus vires, aut harum maior pars in apertū campum educitur. Hic sanè ingenti opus est animo, dum se se omnes communi discrimini opponunt. Hi conflictus, qui totis viribus fiunt, & collatis signis rerum omnium summam cōplectuntur. Cum enim eæ omnes semel tantum vni obijciantur periculo,

facile, & debellari possunt, & dominium deperdi; id quod certè alijs conflictibus non vsu veniret, cum diuturnius tempus exigatur. Et si non contingit hoste prælio diuiso rerum summā non euertere, id ex victoris inscitia fieri sæpè censemus, qui victoriæ gloria imprudenter nimis abutitur. Hoc planè expertus est Annibal, quando Cannensi pugna Romanos deuicit, ita vt merito ei exprobrari posse videretur, vincere eum scire, sed victoriæ vt nescire. Aut credimus ex nimia deuicti potentia, quæ nondum prostrata, facile suas possit vires resumere, vt sæpe resumpserunt Romani, qui plurimis prælijs nullo bello victi sunt.

In his conflictibus plura eueniunt, quæ Principi nota esse debent. Si forte victoriæ consequatur, non quorumlibet hostiū prædia deustari permittat, sed aliquando quidem victrici militum insolentiæ id permittat, eam vero aliquando prudenter coerceat. Si captiuos habuerit hostes, eorum corpora militari furori diuexanda nequaquam committat: ea enim ipse, si pecunijs ad magnos, publicosq; sumptus indigeat, æquis pretijs venditabit. Omnia quoq; quæ vel abigi, vel auferri possunt, vt ad se conuehantur, curet. Dignoscat etiam pro temporum ratione, an omnia; an partem, an omnino nihil retinere debeat.

Nec enim æquum est cum publicis opibus, rebusq; bellicis satis amplis tantam militibus voluntatem concedere, præsertim cum ex deuictorum opibus, locorum ve vbertate lautiora possint esse commoda. Certè spolia, & quamcumq; ex hostibus prædam suam

Eventus præliorum.

Prædæ distributio.

Non faulen
dū in victos.

suam sibi comparat virtute miles, eam lex iubet publicā omnē esse; nec solum gregarius miles, sed victor eam accipiens ab Imperatore in ærarium publicum, siue pecuniam ex ea constatā refert. At hoc non semper contingit; cum plerumq; partem miles, partem Princeps vindicet. Si captiui aliqui fuerint, hos victor Princeps ne interficiat. Iniuriam enim tum naturæ, tum humanitatis infert legibus, cum victoria perfidē abutens, & superatis hostibus, iracundiæ indulget; præterquam quod non satis fortunæ omnia alternantis genium attendit, qui deuictis hostibus, vltra in eorum vitam sæuit. Non huius certè ingenij Scandarbegus ille Turcarum viriū debellator fuit, qui simul ac victoriam aliquam adeptus erat, nullum vnquam captiuis afferri detrimētum patiebatur, ad incertos semper, & mutabiles fortunæ casus intentus. Cui vnquam hæreditaria fuit victoria, cui certus triumphus. Ad noua igitur consilia, noua ratione opus est. Nec quod vnus Imperator heri vicerit, ideo captiua spolia sibi spondeat. Hospes est victoria, huc, & illuc proprii expertis domiciliij vergit; & quamuis virtute, consilioq; maxime pareatur, & retineatur, plerumq; tamen, vbi diligenter omnia, prudenterq; egeris, multum adhuc momenti fortuna, multum casus sibi quidam solent vindicare.

• Sepulcra
occisorum.

Sepulture præterea honore decorandos esse occisos existimo, siue enim vicerit, siue victus fuerit Princeps, militū occisorū funeribus, & exequijs prospiciat, neq; incuriam, aut occasiones, aut temporis, aut loci, aut metus nomine prætexat. Sancta enim hæc, & religiosa circa eos, qui sic abeunt, pietas est, eiusq; necessaria inter superstites demonstratio. Etenim vnusquisq; militum sibi ante oculos obijciat, eodem modo, si fortè in bello cecidisset, se ludibrium, ferarumq; prædam futurum; & insepultum. Se remansurum præfagiens, mortisq; honore carere non ferendam putat contumeliam. Nusquam non laudatissimi Romanorum mores; nam ecce, clade aliqua accepta, solerti sane studio curabant, vt interfectorum corpora humarentur, vel cōburerentur. Vnde laudatus Germanicus, quod suorum etsi alioqui defecissent, corpora cremari iusserit. Philippus etiam Macedonum Rex eadem fuit in mortuos pietate, quæ legimus, Atheniensibus, quos alioqui sibi infensissimos expertus erat, ad Cheroniam profligatis, captiuos superstites remisisse, & bello consumptorū corpora sepulture tradidisse.

De Cladibus acceptis sarciniendis.

CAPVT XXVII.

INC inde sepe incunte prælio exercituum vires debellari contingit. Boni igitur, prudentisq; Ducis officium est, cum clade suis illatam viderit, non animum statim despõdere, sed accuratè quodlibet subterfugere periculum, atq; rationes secum inire, quibus se, suosq; in tuto collocare, & meliori se committere fortunæ valeat, Varronis exemplo, qui fuga ex Cannensi clade elapsus a Senatu commendatus est, eiq; gratiæ actæ, quod de Reipublicæ statu non desperasset, vt eius Collega. Nemini frustra desperandum est; cæca enim fortunæ vis, quoq; illius se vertat gratia, incertum est: plerumq; per inflexas, ac tortuosas vias benigna accedit, ac meliora iubet sperare, in bellis præsertim, vbi fortunæ potestas maximè apparet; siquidè ingètes militū copiæ vnica tantū voce, vel falsa quadam specie in fugam fuerunt coniectæ; plurimbs etiam exercitus hoste superatos, ipsius hostis virtutes conspeximus. Testis est præclarus militiæ Dux Consaluus Ferrandus, cuius potissimum virtute Ferdinandus Arragonius Mauros Regno Granatensi exegit. His contra Gallos missus Neapolim suæ prioris fortunæ non immemor sibi victoriam pollicebatur, vnde remissius rem gerere, hostemq; contemnere cæpit, veluti nominis sui fama percussum. Quo factum, vt manum cum eo conferens, magna clade affectus fuerit. At ille cautior inde factus sic postea se se gessit, vt Gallos diuersis prælijs profligarit, & tandem Regni finibus magna cum sua laude depulerit. Verum non immeritò hac considerandum arbitrator, quando dicatur ob cladem illatam tale vulnus Imperio infligi, vt deperditum, debellatumq; dicatur. Non tam facile possunt vires, nec refici, vt si lethale illud vulnus fuerit, possit sola prudètia Princeps inderi. In bellis civilibus vnicus tantū cõsilius affert, arripitq; victoriam, & sæpe huius vnus iactura rerum summa euertitur. Ita Cæsari cum Pompeio pugnanti accidisse legimus, idem Bruto, & Cassio aduersus Octavianum, & Antonium bellum gerenti. Nec aliam rationem duxerim, nisi quia in civilibus bellis Duces non agnoscuntur Princeps, quorum voluntati adhæreant ij, qui suas partes iam fuere secuti. Non sunt ideo propensi ad alia experiunda belli incommoda, quemad-

Nunquã animo cedendũ est.

Clades in vno loco maior est, quã in alio.

quemadmodum ij, quibus iam destinatum sit Imperium. At in alijs bellis si Princeps, cui vires adeo non suppetunt, bellum inditione patiat, etiam receptum, in quo suas vires possit reficere, non habeat, facile est, vt vnus eonflictus eius ditionem euersam ad internecionem extremam deducat; si verò extra Imperium conflictetur Princeps, non ita facile id eueniet, maximè si sua ditione copias educat, & inter hunc, & Principis illius cum quo pugna sit, intercedat ditio Potentioris, qui neuter sit, vtriusq; amicus. Principibus verò, quibus ampli sanè fuerint ditionis limites, vnica tantum clades vix potest esse terrori, periculoq; quin & alias copias congerere possit, cum opportuna non desint vires noui conscribendi exercitus, belliq; renouandi. Quod a Romanis contra Pyrrhum, & Annibalem, a Dario contra Alexandrum instauratum legimus. Hæc sunt, quæ breui de sarcendis cladibus tradi possunt.

*Fugere interdum licitum esse, nec Hostem
in fuga intercludendum.*

C A P U T XXVIII.

VM decertatur prælio, fuga sæpè arripitur, sæpè etiã, cum & alia geruntur, aliquandò necesse sibi fuga consulere; aliquandò autem ad fallendum hostem terga vertuntur, atq; idè vel ficta est, vel vera. De hac igitur dicendum, quam duplicem pono, vel totius exercitus, vel partis. Cum toti exercitui discrimen aliquod in bello iusto imminet, heroica fortitudinis decertandum potius, quàm fuga deponendum animum dicere: in ipsa enim summum dedecus. Fortitudo autem, quamuis laudatissima sit, non tamen ea est, vt semper Imperatorem ad prælia cogat, & semper in armis ponat, quod prudentia negauit; poterit ergò prudens Princeps negare pugnandi copiam, etiã copias infirmiores subducere, ne viribus inferior cum hoste congrederetur; Illa enim cautione minori est Reipublicæ detrimento, quàm præcipiti prælio. Nec prudenter adeundum periculum, cum nullus ferè victoriæ nitor affulget. Antigoni igitur vestigia sectetur Imperator, qui semper publicum commodum inani gloriæ præponebat; cedens enim dicebat, se victoriam retro positam quærere; Honestius quidem sit detrectando prælium, sed, si subduci potest sine periculo exercitus, etiam in ipso prælio subduci potest, & ita subduci, vt etiam fuga

Aliquando
fugiendum.

fuga extremae internecioni consulatur. Verum, si omnino pugnandum sit, nunquam statuat Princeps, ut dissolutis ordinibus, effusa fuga exercitus se proripiat; nam in pugna pauci, in fuga plerique omnes pereunt. Nobilis fuit inter Campsonem, & Selimum fuga, utrinque cecidere, sed fuga plures, quam praelium abstulit. Prouerbio fertur, maiorem esse fugiendi, quam pugnandi artem, verum ingeniose fugere, atque alibi quaerere victoriam, laudis est; Fugae itaque consilia, cum eam necessitas faciat, saluberrima sunt. Aurum Tryphon disperfit, ut milites moraretur. Sertorius, & Viriatus spargi milites voluerunt, & in locum condictum conuenire. Multi hoc modo seruantur, nam si hostis quoque suos spargat, id non absque sui periculo efficit, ubi milites conuenerint, facile dispersum aggredi, & trucidare poterunt; nunquam autem persequentes sparguntur, nisi victoriam amittere velint. Afranius Caesarem fugiens, cum euadere non posset, castra muniuit; id cum Caesar faceret, & pabulatum misisset, itineri se dedit. Magna dexteritas, eoque maior, quod ea Caesar deceptus est. Philippus in Epiro victus inducias sepe liendis mortuis petijt, & sic euasit, inani pietatis specie ad uitium salutem abusus. Peni classe victi se in vado haerere simularunt, idque omne, quod haerentes solent, effinxerunt; Romani vadosa loca rati flexerunt, & spatium fugientibus dederunt; Quod enim fugientibus saluberrimum erat, hostes euitabant loca, per quae ipsi fugam arripiebant. Demetrius Phalareus, cum hostes tergum inuaderent, omnes currus opposuit, & incendit, hostesque moratus est, donec euaderet. Ammianus Marcellinus, cum nec fugere, nec latere posset, equum; cui lumen imposuit, per planiciem ad dextram misit, eum insectantibus Persis, ipse ad leuam in montium vertices cum suis euasit. Quorundam etiam ignobilis quidem, sed tamen callida fuga visa est. Nicolaus Picininus sacco inclusus per armatas hostium copias a Tedeschino milite ferebatur, & rogantibus respondebatur, panem ferri. Cum recedendum ab hoste, quia fortior, id primo agendum, ne huiusmodi fuga timori, sed prudentiae adscribatur, alioqui milites fugiunt, & effusi praecipites se dedunt cursui. Ita demum fugiendum, ne talem hostis diuersionem cognoscat, & ex credito in alijs pauore sibi animum addat, & fiduciam; qui vero tantum recessit ut syluam, montes, fluuium transierit, facile reliquum iter conficiet, nam posito praesidio morari hostem poterit, donec ad destinatum locum venerit. Ignes interdum alio dirigunt, qui nauigant; ipsi sine lucerna alio cursum tenent. Federicus Marabotus Guelphus, cum Auriam fugeret, atque questitam desperaret euasionem, noctu suas triremes monuit, quod esset nauigaturus, hucernam deinde scuto apposuit, quae in lit-

Ecc
tus

Quomodo
fugienda sit.

tus eiecta est, quam hostis persecutus, effugiendi oportunitatem concessit.

Hosti nō im-
pediendā est
fuga.

Hostis prætereā fugam minimè impediendam esse existima-
rim; Quid enim gloriosius Duci unquam esse videtur, quàm
hostis terga fugientia conspiciere? Fugientibus facilem parā-
dam esse viam prudenter Scipio dicitabat. Themistocles etiā
Xersem defuga admonuit, ne tantam multitudinem inter visce-
ra Græciæ contineret. Eadem Alphonso Arragonio mens,
qui fugienti argenteum struendum esse pontem censebat. Iphi-
crates etiam sensim secutus est fugientes, nec ad flumina urge-
bat, ne desperarent. Causam eam censeo, quia necessitas, cum
peritos, & fortes premit, omnia penetrat, & rarò victi sunt, qui
extrema necessitate pugnarunt. Improba correptos rabie effi-
cit desperatio, qui timoris sunt expertes, aut sanè vincunt, aut
magna clade vincuntur; fugientibus idè cautè instandum, ne
ex necessitate resistant; ancipiti enim oppressi malo memo-
rabile edunt prælium; necessitas sæpè desperationem, de-
speratio furorem adiungit. Id satis apertè Romanorum Pa-
trum prudentia demonstravit; Gallos enim transuehere, & cō-
meatibus iuuare voluerunt; Gallis etiam per agrum Pomptinū
data est fugiendi potestas. Lucius Martius Poenis desperationē
repugnantibus, cum essent circumuenti, fugæ spatium dedit, &
fugientes sine periculo concidit. Hisce igitur positis, quis fortī
prælio fugientes insectabitur? Emori enim libèter cupit quisq;
si sine dubio scit moriturum. Vna salus victis nullam sperare
salutem. Suis legibus statuerat Lygurgus, ne fugientes hostes
unquam occiderentur; seruarunt hoc optimi militum Spartia-
dæ, qui fugientem potius, quàm obsistentem hostem conspice-
re volebant.

De Naualis rei ratione, & Bello.

C A P V T XXX.

Lassum peculiarem rationem habendam, Ma-
gni Pompei consilium fuit, cum omnia fere in
eius manu sint posita, cuius ditione, ac Imperio
mare teneatur. Hinc Romani classē magnā, aut
classes habuere. Nemo bello laceffere, aut infer-
re audet iniuriā ei regno, vel Populo, quem ex-
peditum, & promptum ad resistendum, vindi-
candumq; cognouit. Apud Missenum, & Rauennam singulæ
legiones

legiones cum classibus institutæ erant, ne longius à tutela urbis abscederent, & cum ratio postulasset, sine mora, sine circuitu ad omnes mundi partes nauigio peruenirent; Nam Miseni classis, Galliam, Hispanias, Mauritaniam, Africâ, Aegyptum, Sardiniam, atq; Sciciliam habebat in proximo; Classis autem Rauennatum Epirum, Macedoniam, Achaiam, Propon-tidem, Pontum, Orientem, Cretam, Cyprum directâ nauigatione petere consueuerat. Maris ergò dominium plurimum ad potentiam facit. Hispani aiunt, Regnum sine portu, quasi focum sine flammis esse; & sanè apparuit in Lusitaniæ haud amplo Regno, quomodo maris dominio Indias Lusitani occuparent, hodieq; tueantur.

Classis; & Maris Imperium quantum conferat.

Hius classis naues siue triremes nonnulli minores, agilesq; magis probarunt, quia & minores vento aguntur, tam facile in syrtes non impingunt, & facilius maiores circumire, ab hisq; cauere possunt. Turcicæ naues in conflictu contra Austriacum innoxia tela emiserunt, quia proræ earum multò altiores sunt, sed tamè, si verum fateri volumus, magnas naues, cum in angusto loco non decertent, maioresq; militum copias contineant, maiori vsui, quam minores, esse arbitraretur, eoq; magis, si armis eminus ferre valeant. Augustus contra Sextum Pompeium, & Antonius altis nauium propugnaculis vsus est, & victoriam contra Turcas Magnæ Christianorum naues, quæ ante semilunam nostræ classis hostilem classem lacerarunt, magna ex parte reportarunt; Ideò ij milites, qui nauibus minoribus insident depressioribus, non ita graui armatura pressi esse debent, cum hostium naues conscendere debeant, vt ij, qui in altis nauigijs, siue triremibus collocantur, cum hi omni periculo obistere debeant, & legionis armatæ speciem habere. Nautici exercitus summâ exerceantur sollicitudine, vt remos ducere, clauum moderari, ancoras iacere, & reducere, funes collocare, vela pandere, contrahere, naues conuertere, obliquare vela, malum conscendere, è carchesio speculari, ac deniq; ad omnia rerum discrimina imperterritum seruare animum præclare addiscant, cum præter communia belli mala satis ipsa æquora ad terrorem faciant; Decertantium enim inter se ventorum pugna, vortices, aestus, promontoria, syrtes, & si quæ huiusmodi sunt alia, quo metu cuiuscumq; animos non percellunt? faces noctu acceduntur, vt omnia facilius pateant; facem semper præfert Prætoria, & Viceprætoria, sed cum abest, duplicem exhibet facem Prætoriam; hoc omnes imitantur, ne vicinitate impingant. Cum turbo exoritur, replicato maioris tormenti explosione, his signum datur, opus non esse, vt sequantur naues Prætoriam. Scripto autem consignata habent mandata, quo in loco, si dispersi sunt,

Naues grandiores etiã meliores.

Classi præcepta.

conuenire oporteat. Si hostes noctu appareant, nauis, quæ eos animaduertit, signum dat; Nauium etiam tessera magna cura datur. Ad occasum solis, simulq; ortum naues omnes veniunt salutatum Ducem in Prætoria, accipiunt autem vesperi tessera, quod si tempestatis violentia impediuntur, conscriptas habet quisq; Nauarchus totius hebdomadæ tesseras, quæ distribuuntur.

Quid maritimo certamine periculosus, cum & ipse Pontus infestissimus sit hostis? naues facile perforantur, & intenduntur; in naues inimicas insilendum est, ibiq; pugnandum; Naues ipsæ interdum inter se implicantur, seq; impediunt; & victa victricē trahit. Naualis pugnae ordo est, vt in medio sit posita Prætoria, illiq; iungantur maiores naues, alias obtineant minores, quod ita intelligo, nisi hostis in lateribus firmiores habeat. Id magno opere curandum est, vt fortes sint illæ, quæ primæ indignatis ventorū flatibus obstitunt: nimia enim eorsivis fragile quodq; lignum percellit; leuiiores vero allquali procedant ordine; In his autem ita vela temperentur, ne velocius ferantur, quam grauioribus. Duobus modis maximè hostis læditur tormentis, & harpagonibus, quibus nauigia coniungantur. Olim tormenta, quibus nauigijs damnum inferretur, non erant, concitata solum rostra impingebant in latera; nunc alia inuenta est ratio, parata enim in hostiles naues tormenta tam graues habent emissiones, vt ipsis fulminibus nequaquam cedere videantur, modò malum, antennas, gubernaculum tangere possint. Olim igne pugnabant quam maximè. Cassius onerarias accensas in hostium classem immisit, & accendit. Contra tormenta minora se muniunt crassis asseribus, interdum duplici funium sepimento, quorum distantia vnus pedis est. Summis aliquandò incommodis confluantur, siue dum iunctis, & connexis inter se manibus decertant, siue cum ignes Aduersariorum nauis iniiciunt, simul enim & ipse periclitantur, ne simul exurantur; Inbellis omnis turba ad reparandas naues, & curandos vulneratos adhibetur; Periculum ex eo augetur, quod, cum ad manus ventum, vna nauis vnâ, aut vnâ duæ aggrediuntur; simul itaq; tot acies, quot naues. Cum maritimus conflictus habendus est, vexillum è Prætoria præponitur; si aliundè nauis appareat, ea nauis, quæ proxima est, vexillum suspendit; si Duæ, duo, monetque Præfectum nauis. Cum exploratoriae naues indicant à se videri quidpiam, si velit Præfectus eas inspectari, meliusque explorare; vexillum in prora suspendit, & sanè in mari multa per vexilla demonstrantur, quod longissimè per æquor se visus protendat, qui in campis exten-

sis

is arborum ramis, dametis, alijsq; rebus impeditur. Cum allisit naus, aut haeret in syrtibus, ter tormentum explodit, & e carthesio quispiam vibrato vexillo subsidium expectat. Si in classem hostilis naus speculari gratia irreat, eiusq; rei sit suspicio, certi, aut varij coloris vexillum, quale omnes naues habent, e Prætoria extollitur, quod cum speculatoria naus facere nequeat, mox deprehenditur, latere tamen posset, si ante huiusmodi vexillis instructa fuisset. Maritimam semper oram tenere summi est commodi, huc, illucq; pro sui arbitrio excurrere Dux potest, eoq; magis, si leuiore habeat triremes. Est & summa utilitas, si maris æstus poterunt euitari, hi enim motu nequaquam retardantur, nec remorum impulsu. Ideò, ne classem hostis ad littus appellat, summoperè curabit. Sæua quidem, ac horribilis maritima est confictatio, nõ solo enim ferro pereunt milites, sed vel rapido vndarum fluctu merguntur, vel voraci flamma comburuntur. Nec tormenta suam vim minorem, immò maiorem patefaciunt, vel vnus enim tantum explosione sapissimè concutitur naus, ac simul cum Duce milites omnes miserissimum faciunt naufragium. In triremibus tamen magnam militum copiam minime laudamus, præterquam quod nauæ, alijsq; a suo munere detruduntur; quò magis eę leues sint, minusq; onusta, non tardo motui subijciuntur, quin etiam facillè quoscumq; tormentorum ictus euitare possunt.

Vfus Classis
in itineribus
& in varijs
casibus qua-
lis sit.

De Victoria in Conflictibus parta.

C A P V T XXXI.

Vanuis victoriam semper partam existiment ij, qui quoquomodo hosti superiores euadant, eam tamen intellexerim, quæ ab aliquo parte a periculis non fuerit seiuncta; Verum ex omnibus, aut maiori parte comparatis nonnullæ omninò extant perfectæ, nonnullæ verò minimæ; Interdum in prælijs vsuuenit nullam ab vtraq; parte quesitam, & partam victoriã, cū aut impedimenta deseruntur, aut fugę se dat exercitus vterq; vt inter Romanos, & Volscos accidisse, ex historijs accepimus; tantus enim vtraq; causa tenuit pavor, vt, relictis faucijs, & magna parte impedimentorum, ambo exercitus se in montes proximos reciperent. Sæpè etiam fit, vt penes vnum sit victoriæ pars, penes alium altera, quare anceps adhuc illa sit. In Peloponensi

Victoriæ etiam Victo-
ribus aliquâ
do nocent.

ponens bello hoc idem accidisse Græcis tradunt historice, dum utraq; pars sibi victoriam adscribens trophæa erigebat. Nostra etiam ætate in Tari pugna parem laudem, paremq; victoriæ gloriam sibi tum Galli, tum Itali ascivere. Sæpe altera tantum pars est superior, sed altera non tam deuicta, ut aliqua saltim militum non suppetat copia, quibus facile se in integrum possit restituere. Id genus fuit victoriæ à Gallis qua sita penes Rauen- uenam contra confederatos, ab iisdemq; etiam contra Venetos penes Valsalam, eaq; quæ tanta gloria Confederatis Principibus penes Leupantum parata fuit. Interdum etiam altera pars euadit superior, sed sine magna clade, quæ tanta non est, ut facile vires distractæ possint colligi. Huiusmodi victoriam contra Burgundum Ducem penes Gransonem sibi comparauit Heluetij. Ingens aliquando est clades, quæ plenam omnino victoriam non absq; suorum sanguine hosti parat. Victoriæ Pyrrho contra Romanos reportata cruenta admodum fuit, quare iure merito dictitasse fertur, si alia pugna Romani superandi forent, omnino suum exercitum pereundum. Sæpe & hostis alium profligat, & incruenta est victoria, similem obtinuit Annibal in Cannensi pugna contra Romanos, & in qua septuaginta millia peditum, & aliquot millia equitum perieret, ex peditibus verò Annibalis quinque millia, equitibus verò ducentum tantum desiderati sunt.

Ambigitur sæpe, an hostilibus armis victoriam cedat ille, qui pugnae certamen detrectat. Cedentis confessio, ac detrectantis certamen pro victoriam sæpe est habita. Quapropter detrectatio pugnae ab Annibal facta P. Cornelio Scipioni victoriam adscribebat, non tamen hoc semper affirmari, cum hostis prælium valeat detrectare non ob virium infirmitatem, verum quia haud falsò opinetur, difficile victoriam se posse nancisci, nulla se prælij periculo subiiciendi cogitatione ductus, aut saltem aliqua spe incensus hostem ducendi, vbi comoda, & facilis sit victoriæ reportatio, vti Annibal, qui cum se superiorem equitatu agnosceret, pugnam semper protraxit, ut P. Scipionem in vastos Lombardiæ campos pelliceret. Ideò sic asseruerim, si post detractionem pugnatur, castraq; clam mouentur, semper fore victoriam; at si in iisdem castris consistat hostis, nisi post longum tempus interiectum nequaquam victoriam dicendam. Quid verò post victoriam agendum sit Principi fusius infra tractabimus. Nunc tantum illud non præteribo, quamuis clementiam semper suaserim, cum seueritas, & sequitia nimium de Victoris laude detrehat, nec rigor alios deuincendos facile ad ditionem perducatur, cum exteris semper clementiam seruandam; at in rebellibus rigorem, cum his magis opituletur Principis Maie-
stas

itas, quam clementia, quæ suo calore nimios parvæ securitatis effectus producit.

De Urbium acquisitionibus, ac præcipuè de oppugnationibus.

C A P V T XXXII.

Multiplex quidem est occupandarū Urbium, arciumq; ratio, vel rei militaris periti tradit. Se se in præliis offert proditio ad plurimum sanè acquisitiones valde efficax; hæc autem apta si fiet, summa semper Duci bellum gerenti commoda affert; Si enim ijs, qui in Urbe degunt, cum hostibus sit aliqua societas, si novæ parentur machinæ, & scalæ, quibus pateat in hanc ingressus, si tormento illo, quod vulgò vocatur (Petardo): quatiantur Urbis portæ, facilè capiètur Urbs, & incruenta erit victoria, dum solo dolo belli vires exercentur, & hæc acquisitiones dicuntur (sorpresa) si vero sola vi mentis quatiantur tormentis, horumq; ruinas conscendant milites, erit oppugnatio, quæ sanè semper erit obsessio, cum fame obsessi ad deditiōnem cogantur.

Duas verò obsidendarum Urbium, vel arcium species ponam: unam, cum nimis Urbi accedit Aduersarius, aggeremq; ut ferret ipsum muniat, constituit, ne auxilium præbeatur, summis viribus obsistendo, alteram verò, quando Aduersarius opportunis locis præsidij ordinatis, deditiōnem sperat a fame, quando omnes comæatus prohibuerit. Equidem illas obsidiones stricatas, nisi à magnis Principibus fieri posse iudicarem, cum ingentem militum manum exigant, quam certè haud exigendam putarim, cum Princeps etiam infirmarum virium, solum opportunis remedijs castra firmans, non tam propè accedat, ut parva militum copia hæc firmare, tueriq; possit. Harum utraq; si bene perpendantur, non tam faciles præscribunt rationes Urbis capiendæ, plures certè important sumptus, nec tam citam belli expeditionem, nisi aut obsessi desperatione ducti aliquæ eruptionem faciant, qua obsidentibus aliquam eladem intelligant, aut mora morbos, ac pestilentias obsidentibus afferat, quæ certe nisi motis castris poterunt evitari; quod quanti sit obsidenti Duci, neminem ignorare arbitror.

Principi urbem aliquam oppugnaturò plurima certè animaduvertenda existimo, quæ tamen omnia percurrere non est animus.

Sciendum in rebelles non vero in omnes victos.

Modi capiendæ Urbis.

Duo modi obsidendi.

animus, licet ea tantum exponam, quæ magis ad aliquam cognitionem necessaria videbuntur; cætera enim ad militarem artem spectant, quam perfectam omnino in medium adducere, nec mei est voti, nec propositi. Princeps igitur aliquam Urbem primariam oppugnaturus diligenter caueat, ne villas hostium arces à tergo relinquat, sed proximis, & obuijs quibusq; occupatis ad longiquiores velut vno tractu proeedat. Carolo VIII. Rege bellum in Italia gerente in consilio fuit desceptatum, quam via in Neapolitanum Regnum ducenda essent armata militum copiaz, verum per Aemiliam in Bontios, aut per Hetruriã, & territorium Romanum recta Neapolim versus eundem; eorundem tandem vicit sententia, qui Hetruriam, & Pontificiam ditionem, vadè hostis facile nocere poterat, minime à tergo relinquenda censebant; Quocirca Rex virium suarum metu, Florentinis primum, deinde Pontifice quoq; ad suas partes traductis, prædictum regnum tantò facilius occupauit. E contra cum Paulus Quartus Pontifex, Henricus Secundus Rex Franciæ, & Hercules Ferrariæ Dux contra Carolum V. Imperatorem, & filium eius Philippum fædus inissent, & ab Gallorum Rege Dux Guischiæ valido cum exercitu in Italiam missus; proposita de belligendi rationibus consultatione, Pontifex, qui Neapolitanus erat, & suos honoribus, & emolumentis cumulandi spem conceperat, sua sit, vt in Neapolitanum regnum vis fieret; Ferrariæ Dux è suis finibus Parmam oppugnare volebat, Galli verò Insubriæ primum inuadendæ, & Mediolani expugnandi auctores erant, quod ob vicinitatem facile defendi, & inde etiam impetus in regnum Neapolitanum commodissimè fieri possit. Cui autem Pontifex, cui Rex in omnibus gratificari volebat, sententiam obtinuisset, Guisius, relicto à tergo Mediolano, in agrum Neapolitanum profectus, re infecta; ac non sine damno rursus inde discedere coactus est, qui, si Mediolanum inuassisset, plurimum consensu non difficulter Urbem occupare potuisset. Post occupata, ac firmata quæ occurrerunt, munimenta, in primariam regionis Urbem statim est vis conuertenda, siquidem caput cætera membra facile sequuntur. Ferdinandus Rex Neapolis dicere solebat, si Ioannes Dux Andeguauenfis post victoriam ad Sarnum partem, statim Neapolim ipsum oppugnasset, facilem ipsius, ac totius regni occupandi rationem habuisset. At, dum in minoribus oppidis oppugnandis tempus cõterit, Ferdinandus iterum copiarum reliquias collegit, quibus Gallos postea proffigauit, regnoq; eiecit. Illud ipsum est, quod in celeberrimo illo Cartaginensium Imperatore nonnulli desiderarunt, ad quem post Cannensem victoriam diu cunctantem, nec Romanam, vti factum oportebat, statim exercitum ducentem Ma-

Non reliquenda munimenta à tergo exercitus ad expeditionem aliquam curantis.

herbal

herbal dixisse fertur; Vincere scis Annibal, sed victoria vti ne-
scis. Principis igitur vi ad primariam Urbem conuersa, dili-
genter cauendum, ne com meatibus vllus detur in obsessum lo-
cum aditus, quin immò vallis, fossis, aggeribus, exercitu cingē-
da mœnia, totis viribus retinendus hostis, ne exeat, secreta
quæq; intelligenda, & ne demum subitis eruptionibus exer-
citu obsidenti damna inferrantur, prohibendum. Hæc au-
tem intelligo, cum iam ingressus Dux proprijs oculis diligen-
ter situm perlustrarit, quamq; partem aggredi magis expediat,
considerarit.

Idcirco diuersis modis accedit Princeps ad ipsam munitio-
nem secundum eius defensionem qualitatem, & diuersa homi-
num Iudicia; Vndè aliquandò, quamuis in longinquo castra-
metatus est, accedit paulatim munitis defensionibus tectus,
aliquandò primis castris accedit pluteis, aut prægrandibus vtri-
bus terra replectis tectus. Quod plerumq; fit, cum præsentit
locum non esse maioribus tormentis instructum, à quibus ali-
quid sit periculi, aut Præfectum non esse defensionem parem; qui-
bus accedere posset, si ille, qui Urbem muniuerat, per incuriam,
aut imperitiam aggerem aliquem, aut fossam, aut simile quid-
piam reliquisset, quo hostis accedens se tutari posset.

Quod ad aggeres tormentarios (Batterias vocant) duos
faciendos esse affirmo, præcipuum videlicet alterum, ex quo
murus ita concutiatur, vt milites per eius ruinam ingressum
in locum obsessum habeant; lateralem alterum, ex quo
ab utroque latere obsessis defensiones adimantur, vt illi de-
tecti, & hostium ictibus expositi, si se defendere velint, cū de-
trimento, ac periculo pugnent; Et hæc prima, vt ita di-
cam (Bateria) primo aduentu est ab ijs currenda, qui ar-
tem militarem, modumq; arctandi ciuitates, ac munitio-
nes se percipisse videri volunt. Huic autem ruinæ defen-
siones novos aggeres opponunt, e quibus ingredientem ho-
stem per latera excipiunt cum alijs inuentionibus, quarum
solertia humano metu excitata est inuentrix. Cursorij agge-
rens diuersis quoque modis fiunt, aliquandò enim multi-
plici producuntur ambitu, relicto ad transitum militum spa-
cio, quibus eorum defensio demandata est, in quo & fos-
sores se exercere possint; Aliquandò autem diuersis ramis
extenduntur, ac brachijs ita directis, vt se inuicem ope-
riant. Cuniculis quoque ad offensionem vtitur Princeps, ali-
quando subterraneis, aliquandò saltem in ipsam terræ super-
ficiem depressis, nempe cum ad murum, aut vallum, eiusque
latera perfossam accedendum est, sed quibus obsessi quoque
actis cuniculis obuiam progrediuntur, hostisq; conatus irritos
plane reddunt.

Quomodo
accedit ad
munitionem.

Quomodo
oppugnata
Ciuitas.

Con-

Quomodo
super muri
ruinam ascē
dendum.

Concussis, & verberatis manibus siue cuniculis, siue replica-
tis sæpius tormentorum ictibus, parat se Dux ad ascensum su-
per ea. In quo quam caute procedendum sit, qui præclare mi-
litari peritia sunt instructi, non ignorant, cum huiuscemodi
aggressiones plurimorum militum sanguine magis rubescant,
quam cæteri conflictus, qui aperto Marte committuntur.
Quamobrem Spartani contra hoc bellandi genus maximè re-
pugnabant, nec libenter vnquam tanto discrimini vires suas
permittebant exponi. Diuersimodè autem hæc fiunt, vel scala-
rum vsu, cum videlicet Vrbs nullis munitur fossis, vel quibusdã
pontibus, trabibus, ac asseribus, cum ea repleta aquis sint, super
quibus transiliunt oppugnatores, vel quibusdam alijs, machi-
nis, quas nostræ ætatis recentiores vocant (Galleria), aut,
cum tanta pars muri deiecta fuerit, vt absq; vllò periculo iam
ablatarum defensionum murum ascendere possint, & superare
oppugnatores. In his summoperè versatur Principis militaris
Prudentia, cui diligenter, summoq; studio elaborandum est, ne
vllum interiungendi, respirandiue ocium obsessis concedatur,
ne vè vllus locus reparandi vires, murosq; iam fractos restituē-
di afferatur; non enim producenda, sed premenda est obsessio.
Quod si muros transierunt, atq; in Urbem florentem viris, viri-
busq; pollentem euaserit Princeps, si suspicio sit, ne ciues colle-
ctis hinc indè turbis se se conuertant, atq; irrupentibus obfi-
stant, aut eminentiora loca, arcesq; occupant, atq; illic resiste-
ndo molestiam aduersarijs exhibere possint, per Præconem edici
iubeat; Non occisum iri inermes; Quisquis enim ex victis sibi
mortem, si in hostium potestatem veniat, perferendam esse su-
spicatur; hinc omnia prius experienda ducit, omnia tentanda
prius; & vltionis causa mors alicui, antequam ipse patiatur, in-
ferenda; Et verò ciues aliquandò effusos per urbem hostes
exegerunt, aut cum hoc minus perficere potuerint, in arcem
munitissimam se se receperunt, & rursus novos labores, &
ærumnas ijs creauerunt, qui minus prudentes auaritia po-
tius ducti se ad prædandum per urbem dissiparunt, quam pru-
dentia coacti ad hostem infringendum cucurrerant. Hinc enim
illos obsessi alterã denuò, & diuturniorè moliri oppugnatione
coegerunt, immò & grauibus plerūq; illatis cladibus valde lu-
ctuosam fecere victoriã, quæ prius sibi triumphum esse credide-
rit, vbi nondum hostes pænitus profligat. At, si Præco achi-
beatur, confestim omnes, aut certè quamplurimi arma abijciēt.
Nam etsi vnusquisq; cæco impetu ad defensionem insurgere ve-
lit, veritus tamen, ne alia omnia sentiat focius, & concius, arma
quoq; deponere cogetur. Ac licet nullius vnquam tale quid
fuerit in animo, ob cuiusq; tamen suspensionem se in armis so-
lum

Vita inermi-
bus concedē-
da, & publi-
co Præcone
indicenda.

Iam deprehendi metuentis, abijcere arma singuli festinant. Nempè subita illa tempora noua consilia deregi non sinunt, singuli propriam sibi vitam cupiunt sospitare, sicq; ad minimã, quamuis insperatã salutis vmbra, animos, mentemq; conuertunt. At si audax hostis totum se in mortes ruere demonstrat, & stragem editurum minetur, & si nullo consilio, necessitate tamen ad vim repellendam adiguntur, simul ac vero tantulam spẽ salutis superesse acceperunt; quibus antea infensissimi hostes erant, ijs iam supplices vltro obuiam procedunt, atq; etiam eadem Præconis voce audita, qui obstinato animo arma sua nõquam deserere decreuerant, in aliam quoq; sententiam dulcedine vitæ capti sæpissimè adducuntur. Occupata iam Vrbe, præmia cuiumq; militi pro ciuili parte, & pro meritis distribuenda censeo. Patiatur itaq; Princeps direptionem fieri, si aut vallũ, aut impedimenta, immò & si urbem expugnando subegerit, nisi maior quæpiam vtilitas, aut ratio aliud suadeat; quod maximè bello non adhuc confecto, in futuris plerisq; negotijs proderit. Prædæ enim correpta spes alacriores, promptioresq; militum animos ad pugna, periculiq; discrimen reddit. Verùm quod si bonis vacua sit Vrbs, vt plerumq; videmus aliquos tenacissimè ferre obsidionem, tametsi rerum copia destituantur? Hic cuiumq; Principi nobile illud Archiducis Alberti exemplum antè oculos pono, postquam enim triennij spacio Ostendam obsidisset Albertus, sciretq; in oppido præter cadauera, & stabulum nihil aliud superesse, atq; ideo milites (quorum animos nõ tam gloriæ, quam prædæ spes accendere solet) paulatim tædio affici, obsessosq; remissioribus oppugnationibus vrgere, aptissimam pensitauit rationem, qua moti negotium illi ocys pertenderent, & oppidanos ad certamen prouocarent; Castra sua in quatuor acies (tot erant nationes) partitus est, & quæ prima omnium irruptionem in oppidum faceret, plurimam auri vim super stipendium addixit, idq; in prædæ compensationem, quam minorẽ ex occupata vrbe sperabant, quo consilio hoc affectus est, vt quam citissimè illa vrbe, seu oppido longe munitissimo potitus sit, quod alioqui ad plures alios annos obsidionem sustinisset.

Stratagemata
ad animadũ
milites ac
expugnationem.

Quod eò res deducatur, vt munitissimam nequeat vllò modo Princeps urbem sibi subigere, quid erit consilij? Plures considerandæ sunt causæ, ob quas soluenda sit obsidio, si enim strenui & multi sint propugnatores, certè nec timidè, nec abiectè, nec ignauè fecerit ille Princeps, qui, cum milites neq; satis multos, neq; fortes habeat, in obsidione insistere velit, quæ animum, & corpus debilitet, eoq; magis, si grauiorem aliquam acceperit cladem, qua fractus vix vnquam se nouum repetiturum prælium possit

possit sperare; Si obsessis auxilia non defuerint, quin immò maiora semper suppetierint, non inconsultè egerit, si receptui canet; quemadmodum si obsidionem soluet, vt maiores alibi turbæ vitentur, vtq; vires in maius opere pretium conuertantur, & vt etiam in tutum reducatur ante periculorum tempus; At si annonæ, & comæus defecerint, nulla profectò soluendæ obsidionis causa erit. Si igitur hisce rationibus coactus fuerit Princeps, accuratè caueat, ne maiori periculo suas obijciat vires.

Addi supradictis facillimè potest, Principi expedire, Urbem, quæ nec aperta vi, nec obsidione tam facillè vinci potest, fallacia, & arte ex improviso adoriri. Per multos latinæ linguæ benè gnaros Romanorum habitu præmittens Annibal Vrbes occupauit; huiusq; exemplo Antiochus Castellum Suendam in suam redegit potestatem; frumentatoribus enim occisis milites suos eorum vestibus induit, & cum frumeno remisit. Tymarchus Etolus occisi Carmidis chlamide, & galero vsus pro eo in Samiorum portum receptus est. Arcades Castellum Missenorum obsidebant, & cum audisset, ventura alia quoq; præsidia, arma, habitumq; similem illis mentiti sunt; illoq; dolo à deceptis ciuibus admissi omnia, nullo prohibente, occuparunt. Milites in alieno habitu in Urbem immittere iam olim fuit in vsu. Epaminondas in Arcadia, cum die festo mulieres circa Urbem vagarentur, muliebri veste milites immiscuit; qui sub noctem recepti Urbis portas occuparunt, suisq; operuerunt.

Doli in vestibus mutatis,

Negotiatorum etiam habitu sæpè missi milites Vrbes occultè inuaserunt. Mainus Deipam cepit per simulatos transfugas. Alanonius egressum simulans cum seruorum quidam cruce se fregisse clamaret, equites, ac pedites subsisterent, regressus penè Antuerpiam occupauit, sed ciuium tandem expulsus viribus decessit; nimis enim properè rem tantam aggressus est.

Ad deditiōem munitissimæ Vrbes fame laborantes compulsæ sunt; atq; idè non mirum, si obsidentes sæpè Duces aditum cæteris in obsessam Urbem permiserint, vt frumenta videret citius absumerentur. Alexandrum hac arte Leucadiam occupasse accepimus.

Fames impellit ad deditiōem.

Aliæ accensis flammis, ac circumfusa atri vaporis caligine captæ sunt. Turca Famagustam occupauit, cum magnū aceruitudæ accensæ congestit, qua facillimè ardet, & fumum pestiferum, fætidumq; exhalat, additis etiam fasciulis, & signis; dūq; quatuor dies ardet, nec extingui potest, cuniculis interim agunt & ad conditiones impellunt. Ex his omnibus Urbium oppugnationes facillimè dignoscuntur.

*Qua in loci obsessi defensione curanda
sunt a Principe.*

C A P V T XXXIII.

Vrbis defensionem præcipuæ Principis curæ commendandam reor; periculum enim est, ne ab hoste, aut obsidione cingatur, vel manifesta quoq; vi tentetur; Ideò rei militaris periti Principi cõsulunt, ne foris aliquam hosti relinquat, tũ ad hospitium, tũ ad annonã opportunitatẽ, sed satagat, vt quicquid annonę comparari possit, in Urbẽ quã citissimè deferatur, & si id commodè fieri nequid, voraci flammæ committatur, ne quidquam hosti vsui esse possit. Eodem planè modo deicienda sunt palatia, tẽpla, aliãq; domus, ne hostis ad sui securitatem, aut defensionem eò confugiat, illæ autem præcipuè, quæ immobiles consistunt, quin immò optimũ foret, si etiam riuuli, & fontes perennes corrumpi possent, licet propter motum, ac fluxum difficile admodum videatur. His itã foris rectè cognitiss, prudentèr q; cautiss, totius quoq; loci ambitus est accuratè perlustrandus, & ante omnia cauendum, ne aliqua in fossis sint impedimenta, quæ defensionibus noceant. Item vt exitus vndiq; sint securi, per quos itã exigente, aut opportunitate, aut necessitate milites tuto contra hostes egredi, & absq; periculo tegredi possint. Quibus itã absq; impedimento repertis, aggerum, vallorum, & propugnaculorum qualitas perpendenda est, nec non ipsa tormenta consideranda, quæ tũ ad defensionem, tũ ad offensionem necessaria esse videntur. Prudenter vero in vsum tormenta deducuntur tunc temporis videlicet, cum summa postulat necessitas; si enim ijs ad nimias quasq; occasiones vti velis, eaq; etiam contra quinq; , aut sex velites tantum explodas, breui tempore, & puluerem, & globos consumes; præter quã quod quæq; vnus tormenti deplosio non minus, quam tribus, aut quatuor coronatis constet. Habenda quoq; est ingens minorum tormentorum copia, quæ defensionem parutilia esse experientia ipsa didicimus, cum non multũ absumant pulueris, & quasi perpetua grandine accedentem hostem obruant. Recensendus præterea est omnis apparatus bellicus, instrumenta videlicet ad vsum tormentorum pertinentia, & pro milicibus omnis generis armatu-

Omnes deniq; inficidæ sunt aquę

Obsidionẽ exiẽtanti quæ agenda.

ra tam ad defensionem, quam ad offensionem necessaria.

Ante omnia peritos habeat Princeps Architecturæ Magistros, variarumq; machinarum fabros; neq; etiam inutile foret; si tormentorum adsint fulcres, qui in necessitate, vel noua fundant, vel vetera, & fracta reficiant, si molendinorum in ciuitate sit copia, siue trusatitum, aut aliorum. His ita perlustratis, necessariorum militum tum ad defensionem, tum ad obsidionem sustinendam turme sunt considerandæ, nimirum vt inutiles personæ ex Vrbe emittantur, ne annonam militibus debitam absumant. Supradictis omnibus paratis, procurandum quoq; est, vt Ciuitas omni pretiosa suppellectile exoneretur, eaq; in tutiorem locum deferatur, in quo aut nulla timetur vis, aut obsidio. Necessarius pariter in tali ciuitate lignorum tum maiorum, quam minorum ingens apparatus, maiora enim igni, & machinarum structuris, minora verò in aggeribus, alijsq; parandis defensionibus erunt vsui. De perenni aquarum ductu nihil hoc in loco; eas enim in magna copia adfuturas præsumitur, si munitio, aut ciuitas eo, quo par est, loco, & modo extructa sit. Curandunt præterea, vt omnis generis legumina, qualia illa producit regio, abundè comportentur. Item fenum, auena, stramen pro equis, acetum, cepa, allia, olerum, carnes sale conditæ fermentorum, ac Vinum, quorum omnium præcipua cura consistit in eius cõseruatione diligenti, & parca distributione, vt etiam diutius, quæ putabatur, durare possit, Vbi & hoc non erit inutile, vt nimirum nomen maius sit, quam copia, quæ non multis nota facile opinionem augebit. Cuius rei extat clarissimorum obsidionis Senensis exemplum, quæ hac arte hostilem impetum per sex menses diutius, quàm putabatur, sustinuit.

Munitiones
quæ necessa-
riæ in obsi-
dione.

Excubiæ ne-
cessariæ.

Excubiæ militum, quorum custodijs obsessus locus committitur, maximè sint curæ Principi, quæ eas diligenter seruari iubeat. Quotidie sub vesperam omnes Tribuni, aut Ducès, cum suis quisq; militibus armis instructis in forum, aut præcipuum Urbis locum conueniant, in diuersas stationes, prout res postulat, diuidantur; Excubiæ pariter, siue stationariæ, siue ambulatoriæ per vices, & sorte legentur, datis etiam tesseriis diuersis, vt si fraudator quispiam in eo sit, numero, fraudem suam ad effectum nulla ratione queat perducere. Non abs re etiam censuerim, si fideles subditos Princeps nactus sit, eos in certas turmas sub proprijs tribunis diuidat, & certa eis assignet loca, in quibus factò signo armati conueniant: horum tamen numerus ab aliorum militum stipendiariorum superetur. Certum & hoc etiam necessarium est, vt tali tempore, & occasione lumina accensa collocentur in fenestris, & clamoribus illis excitatis ad Arma, nemo stationem suam, ad cuius defensionem collocatus est, deserat, vt ad aliam

alliam accurrat; Possunt enim simulare hostes, vnum locum se velle aggredi, & interim vel ex improviso alterum inuadere. Hoc etiam erit officium Ducis, cum in vno, aut altero loco conclamatum sit ad arma, in foro sistere, aut alio præcipuo loco, vt si quis ex officialibus eò opus habeat, vbi eum inueniat, sciat; Cum tamen hostem vna tantum ex parte Urbem, aggressum esse certò cognoscit, nullumq; alijs in locis esse periculum, tunc laborantibus nouo subsidio potest opitulari, atq; ita hostes repellere. Possent etiam conscenso equo totam ciuitatem lustrari, ne quicquam vsquam desit. Hæc omnia ad tutiorem obsessi loci defensionem quam maximè curet Princeps.

*De Urbium defensionibus, quas sæpè in
Eruptionibus consistunt,
ac alijs.*

C A P V T XXIII.

Armorum sæpè vi oppugnatur Vrbs, atq; idè primis conatibus alacriter ob- stendum; sic enim facilè crescit audacia defensoribus; oppugnatoribus verò decrescit; aut enim impeditur hostis tormètorum maiorum ictibus, ne vallū munire possi, aut eruptione aliqua, quæ animum hostis facilè consternat, viriū ostenditur magnitudo, quæ aduentum hostis nequaquam formidet. Hæ plu- rimum vsu habentur, maximè cum ille accedit, castrametariq; intendit, repentinè enim sæpè sunt, vt maiorem defensionis vim habeant. Si à populis in arte militari minimè peritis fiant, sæpè sunt cum iactura. Nec minus laudandæ eæ, cum subsidium sit è longinquo venturum, dum enim par non sit obsidentium, & obsessorum numerus, in ipsis eruptionibus maius sæpè experiuntur detrimentum, quàm commodum. Erupturi autem milites ita se se gerant, vt nequaquam se erumpere velle videantur. Cum Panormum tenerent Romani, raros in muris defensores ostenderunt, atq; incautè subeuntem Asdrubalem occiderunt. Eadem prorsus arte Pompeium Asculani, Popilium Linatè Numantini fugarunt. Appoloniates à Philippo Macedonum Rege obsessi noctu præsidium Romanorum intormiserunt; postero verò die placidissimè quienerunt. Facile obsessi quocumq; loco, si primo quiescant, deindè subita audacia erumpant, pos-

Eruptiones faciendæ.

Eruptiones vtilis sæpè.

sunt liberari. Furius Consul primo obsessus, dum timere putatur, decumana porta errumpens hostem incautum cædit, & Cæsar, cum ad eum contemneretur, ut vallum manu scindere, fossas complere inciperent hostes, omnibus portis equites, peditesque emisit, qui in oppugnatores errumpentes, ipsos tanto impetu perculerunt, ut fracti in fugam se se dederint; sic a Labieno Induciemarus fugatus, sic in Africa Pompeiani.

Cum verò ruptus est murus, eruptionibusque tueri semetipsum non potuerit Princeps, dummodò adsit animus, perfacilis etiã erit defensio. Multiplici ratione maximè armis se se defendunt obsessi; quocirca, cum fortes sunt Propugnatores, subito interualla saccis lana plenis, dolijs terra, aut fimo plenis, trabibus, cistis, sportis terra plenis, palis ferreis, circumposito stamine vdo, ac terra obturant, sarmenta proijciunt, & incendunt, murices iaciunt, & loco muricum asseres plenos clauis, quibus se oppugnantes incautius subeuntes offendant, machinam rotatile demittunt, & retrahunt, interdum cararrhactas erigunt. Optimũ in vicino fodere, ne ex muro descendere in urbem possint, & ad latera desiecti muri propugnacula ædificare, lapides etiam, omnisque generis ignea fomenta iacere, qua in re mulieres etiã, puerique auxilio esse possunt. Dum hæc geruntur, hosti sæpè proponuntur induciæ, in quibus non secus, quàm in pace conditiones quædam, verum ad tempus tantum durantes, accedunt; hæ tamen sæpè quærentur, ut maior comparetur vis, quàm ut perpetuus pacis euentus consequatur; noui enim subsidij spes est, quæ sæpè inducias grauioris belli causas interponit; Quod si expectata auxilia adueniant, tunc obsidionem dimittere debet ille hostis, qui si illa diuertat, in suam potestatem obsessam urbem venturam pro certo habeat.

Plurimæ traduntur causæ, quibus honestè obsessi se dedere possunt. Atque in primis nullum erit dedecus hostium potestati arcem subijcere, si supra vires dura obsidione premantur mænia; si in arce, aut urbe inclusi milites tanta annonæ caritate consistantur, ut minime viuere queant, quod dedecus erit in deditioe eodem plane modo dicerem, si præsidij impatientia, aut rebellione Princeps se dedere cogeretur; aut aduersa ciuium voluntate, quæ cum nimis obsistat, munitiones esse possunt defensionem impedimento. Nec inhonesta erit deditio, si expectata auxilia in longius differantur, aut dissipentur, aut omnino incerta sint.

At post deditioem quid consilij erit Principi? victi tunc repositis deditioem honestam semper dixerim, at semper pactionibus, quæ minus inhonestæ, minusque inutiles esse possint, sæpè obsideantur, sæpè traduntur arces. Aliæ deditiones sunt, nisi alia ratio exigat; ea præsertim, quæ sine pactione sunt iam modum supplicij, quæ

do

Quomodo
defendus sit
locus, ubi ru-
ptus est mi-
nus.

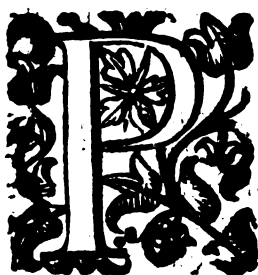
Quandò ho-
nesta dedi-
tio.

do se, & sua omnia diuina, & humana dedunt, & in arbitratum eorum, quibus se dedunt, ut Faliscorum legati in Senatu dedicationem fecerunt, & Aduatuci se Cæsari dedentes, se, suaque omnia Romanorum potestati commiserunt; Quo casu, qui se dedebant, arma abijcere, & tradere iuebantur, salutem petentes; & sæpè pacta adijciebantur, ut armis traditis, & equis abirent, se dedentes cum singulis vestimentis, promissis, vel datis certis nummis.

Deditio ad
libitū victo-
ris.

Quid Victori, quid uè Victo agendum sit.

C A P U T XXV.

Vnam vel victoria, vel clades consequitur; & sicut, dum bellum geritur, consilio, & prudentia egent Principes, eadem etiã post pugnam, vel victores omninò euaserint, aut deuicti grauissimam cladem receperint.

Cum igitur victoria ex Deo pendeat, non sibi Princeps eam insolenter nimis adscribat, sed gratias Deo, quas poterit, easque solemnes reddat, quas Ethnici à veri Dei cognitione alieni ipso exemplo testati sunt, ad puluinaria supplicationes suorum Deorum publicas instituendo, ut ob præclaras pugnas, quæ Iulio Cæsari in Gallia contigerant, quindecim dierum Romæ supplicatio decreta fuerit. Id ipsum Alphonsum Arragonium præstitisse ferunt; insigni enim victoria matutino tempore ad Troiam potius, non prius arma deponere, & corporis sui curam habere voluit, quàm gratias Deo pro felici pugnae euentu redderet.

Post victo-
riam gratias
Deo agendæ

Sunt, qui suadent, post victoriam adeptam sæueritatis exemplum in victos exercendum, & militis audacia debellatorum omninò frangendas vires, ut in posterum alij, & ipsi a bello contra Victores mouendo, & resistendo deterreantur. Alij non crudeliter in subditos sæuendum, sed post victoriam humanè, & misericorditer se gerendum in victos rectius existimarunt, & plus posse beneuolentiam, & clemētiam, quàm trucem, & atrocem vindictam arbitrati sunt. Ego semper hanc sententiam complecterer. In memoriam sæpè suam reuocet Princeps, Republicæ, veluti corpori posse morbos accidere, qui potius varijs sanandilenimentis, quam grauius exasperandi. Dolore interdum ægerimè laborat caput, dum reliquum corporis bona virtur valetudine. Iniquus Princeps laborantis instar capitis est,

An sciuendū
in victos.

populus verò sani instar corporis; contra etiã aliquando sanum caput, reliqua membra languida. Interdum accidit Phrenesis, & delirium corporis; quod tantum abest, vt quærat Medicum, quin potius contra illum curare volentem insurgat. Inanes Phrenetici voces non curat Medicus, sed opprobria quæq; vt ægrotum cum sua laude curet, patienti animo tolerat, sciens, stultitiam esse stulti verbis attendere, cum cerbum sit restituta sanitate futurum, vt ægrotum pæniteat dictorum, qui postea ei tot gratijs actis beneficium compensabit, quot maledictis antea vexauerat. Sic comouetur interdum Populus, vt corpus, externis aliquando impressionibus, & hominibus ambitiosis, & Phrenesi in Principem suum insurgit. At Princeps, postquam eum ligauerit, vt phreneticum, non tollere, sed curare, & conseruare debet. Neq; etiam statim Pastor gregem fugitiuum, vel contumacem occidit, sed conseruat. Longè semper maxime contra subditos absit crudelitas. Truculentum consiliũ planè illud est, euerfionem suadere. Nimis durum, & barbarum occidere. Victi ità tractandi sunt, vt non possint, immò, vt nec velint, nec possint; Vt nolint, benignitate, vt non possint, cautione efficiendum. Vtroq; modo Imperiũ suum munierunt Romani, benignitate initio vsi sunt, Tatium cum Sabinis victũ in Urbem receperunt; Albanos etiam cum opibus in Urbem importarunt, atq; ità sibi, & victis consuluerunt, cum id efficerent, vt ex hostibus amicos, ac Ciues fidissimos haberent, neq; enim postea discrimen Sabinorum, Albanorum, aliorumq; fuit, omnes Romani fuere. Sunt & rationes rebellionis arcendæ, vt migratio, abductio nobilium, coloniarum inductio, arcium adiunctio, armorum ademptio. Et certè sibi pessimè consulere Romani, cum Carthaginem, Numantiam, Corinthum delerēt; præter enim quam quod contra desperatos ingenti clade certarũt, comoda etiam sua pecunia virisq; minuerunt, nec alia causa, quam insatiabile odium, aut nominis inane decus famosarum Urbium interitu Ducibus quæsitum. Verum & deditis, quamuis necessitate armorum id fecerint compulsi, & alias defecerint, parcendum erat, & vita saltem eis condonãda, potissimum si fides eis data sit, vt Titus Imperator Romanorum quibusdam, qui in extremo excidij Hierosolymitani tempore ad se confugerunt, veniam dedit, quamuis necessitate, non voluntate eos venire sciret, plus Romanæ fidei, quàm propriæ, licet iustæ, iracundię tribuens. Animaduertendum præterea, ne victi extrema oppressione coarctentur; vbi enim supremum sibi obijciunt discrimen, desperatione adacti, ad audaciam promptiores fiunt. Vrget enim maximè irritata sapius necessitas. Quamobrem instet quidem terrore victor, sed, vbi satis terruerit, benignitate rursus

Benignitate
vtendum in
victos.

rurus irritamenta pacis ostendet, fortunamq; vitream esse cognoscat, quæ sæpè, cum splendet, frangitur. Non ex hoc tamen assero, serio non esse utendum victoria, quin immò utendos semper prosperos euentus pugnae affirmo, & trepidis instandū; Cum enim in prælijs magnis, ut res nunc agitur, pauci adantur, cæteri facillè se colligent, plus plerumq; temporis, quam dāni est in recenti victoria, præsertim si hosti sint sua funera, & habeat fortuna regressum.

Quid si Victus? Quamuis Princeps magna clade percussus sit, animum tamen, & arma teneat. Sub clypeo firmiora sunt pacis fœdera. Romani tribus ingentibus prælijs uicti, Hispana clade facta, hoc solo Imperium tenuere, quod animis non ceciderat. Conspirabant post Cannensem pugnam ciues, defecerunt socij, Annibal tabernas argentarias venundedit, Romanus tamen animus, seu virtute propria, seu metu punice crudelitatis, & perfidiae consistens, cladem fortiter accipiendo, gradum ad victoriam fecit. Est Romanae virtutis vestigia sectatus Vercingetorix, Auarico expugnato, nec animo defuit, nec in occultum se abdidit, sed in oculis cluuium versatus, auctoritatem, laudemq; in aduersis tenuit. Non statim itaq; hasta abijcienda est, sed meliora speranda, nec prælij vnus euentu pauendum. Mars communis, & victum sæpè erigit, & deprimit victorē, noui delectus sunt habendi, noua quærenda auxilia, vires reparandæ, omnia experiunda, & imitandi etiam angues, qui, obruto capite, postremum cauda minantur. Si iusta sit belli causa, animus non ideò debet cum clade concidere, sed iterum exercitus reparandus, cum laudabilior sit probis, & magnanimis viris honesta mors, quam cum dedecore seruitus, aut vita. Si moderata victor imperat, accipiantur conditiones, si grauia, potētiori Principi se committant uicti. Campani à vicinis pressi, Romanis se dedunt, quorum ope hostes deleti sunt. Florentini, cum à Castruccio Lucensi opprimerentur, Robertum Regem Neapolitanorum in Urbem acceperunt, Castruccij deindè, & senensium vires attrite sunt. Illud postremò certum sit, in uicti manu facile semper pacem esse, si, clade accepta, arma renouet, non quidem ut utatur, quia infirma sunt, sed ut se fidentem, & erecto animo esse ostendat; sic enim metum aliquem hosti incutit, seq; adhuc, si non formidabilem, saltem non contemptibilem in armis ostendit.

Optima, & ferè vnica temporis opportunitas est de pace agendi, dum sibi hostium vterq; confidit, & pares ambo videntur; sed rebus inclinatis satius est, quamuis tuta conditione pacem accipere, quam viribus cum valētioe pugnare; sicuti Gubernator, vbi naufragium timet, iactura, quicquid seruari poterat, redimit.

De

Non est desperandū ob quamuis cladem acceptā.

De Pace.

CAPVT XXXVI.

NEMO est, qui bellum expertus, pacem sum-
 mis, plenisque vnis, etiam si aliquid in ea non
 sit semper laudabile, non amplectatur. Ma-
 ius enim natura abhorremus malum, & eius
 collatione minus malum nobis quandoque
 bonum videtur. Nec quicquam dulcius ami-
 citia, quæ cum multorum est, pax est, & bel-
 lum plurimorum, inter se similtas. Est tan-
 quam nouum regnum rebus humanis pax. Post rigidam belli
 hyemem coluntur agri, vernant horti, pascuntur lætæ pecudæ,
 ædificantur vrbes, extruuntur oppida, instraurantur collapsa,
 ornantur, & augentur extructa, crescunt opes, aluntur honestæ
 voluptates, vigent leges, floret Reipublicæ disciplina, seruet Re-
 ligio, valet æquitas, pollet humanitas, opificum clarescunt ar-
 tes, vberior questus pauperum, splendidior opulentia diuitum,
 honestarum disciplinarum vigent studia, præclaris artibus exer-
 cetur Iuuentus, tranquillo otio fruuntur senes, bonis auspicijs
 nubunt virgines, concordia res parua crescunt, vt discordia
 maximè dilabuntur. Pacis tempore debitum honoris tributum
 probis conceditur, suum cuique; conseruatur, puniuntur mali. Si
 quid in bello feliciter euenerit, rarum licet id sit, illud ad pau-
 eosque; indignos sæpissimè commodum pertinet, cum ad omnes
 vtilitas pacis pertineat. Belli victoria aliquandò Principem,
 & quosdam gloriola quædam exornat, sed ea non nisi eum lu-
 ctu, & subuersione fortunarum, & subditorum parari nõ potuit;
 Nec certè vnquam, aut raro tam feliciter bellum cessit, vt cor-
 datum victorem belli suscepti non pænituerit, si quam Princeps
 excelsam indolem gerat; dum enim post adeptam victoriam
 conijcit oculos in expilatam plebem, orbos senes, raram nobi-
 litatem, orphanos liberos, domos funestas, relictas viduas, con-
 stupratas virgines, violata matrimonia, arua deserta ab agrico-
 lis, squalidas terras, obæratum proprium censum, latrones reli-
 quos, exustas villas, incensos pagos, direpta fana, subuersas vr-
 bes, mænia deiecta; quid aliud potest, inquam, si hæc, & reliqua
 perpendat mala Bonus Princeps, quam de victoria potius queri,
 & flere, quam lætari? sicut Dracones exugentes sanguinem Ele-
 phantorum occidunt eos, & ipsi vicissim inebriati opprimuntur, &
 commoriuntur. Ità sæpnumerò in bello pars vtraque; & peri-
 mit,

mit, & perijt, damnum infert, ac accipit. Verùm cum de pace agitur constituenda, & conseruanda, cauendum est, ne eius dulcedinis prætextu, ab eo, quod iustum est, deflectat Princeps, & ne cum torpore, & otio virtutem Reipublicæ extingui, aut in vitijs, aut indigna libero Populo seruitute fordescere permittat. Ferocia Populorum corda longa pace mollescunt. Inutiles autem sunt otiosi, & corrumpunt reliquos. Et Pax, si iusta, & honesta sit, res est certè omnium pulcherrima, & optima; Nihil est tamen faciendum iniuste, aut ferendum turpiter, vt pace frui valeamus; & quamuis Pax vel iniusta vtior sit iniustissimo bello, tamen videtur intolerabilis Populo, aut Principi, qui Pactio- nem, aut labem, aut ignominiam habet seruitutis. Et maximè in seruitutem cadere de regno magnum est, videturq; potius illi cum dignitate cadendum, quam cum ignominia seruiendum. Cartaginenses iniquo animo ferebant iacturam illatam a Romanis Sciliæ; Hanc eorum indignitatem intercepta per fraudem inter motum Aphricæ Sardinia, & superim positum tributum augebat; quas ob res simul atq; Imperium in Hispania auxere, vltro Italiæ arma iniecere. In facienda pace Princeps eorum habeat rationem, qui eum iuarunt, ne fortè, si eos omit- tat, postea egens illorum ope destituatur eorum merito auxilio; Propterea ijs, qui de Principum pace inter se tractabunt, in eorū semper tractatu, & conclusionem pacis de adherentibus, & amicis expressè mentio facienda est; aliter prætermissi non comprehenderentur, quandò videlicet pacis verba sunt in personam concepta, putà, quod Principes promississent, se nõ offensuros, quia stipulatio est stricti Iuris, & non extenditur de persona in personam, nisi forsan pax non prodesset paciscenti, nisi includerentur adhaerentes. Contra, si concepta sint verba in rem, nam tunc adhaerentes, etiam non facta expressa de illis mentione continentur. Non possunt autem Ciuitates, Barones, & alij Principes recognoscentes superiorem sine Principis licentia confederationem inire, multò minus cum inimicis sui Domini, nam ex eo præsumuntur inimici sui Domini, & ingrati, atq; priuandi beneficio. Hæc sunt, quæ breui de Pace dici possunt &c.

Turpiter nū
quam cedē-
dum.

FINIS.

ERRORVM GRAVIORVM CORECTIO

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
2	7	cooptatis	coaptatis
7	15	rependere	res pendere.
10	16	accelerant	accelerantur.
12	30		(Dematur) Vs
17	18	eius	cuius.
29	39	ex his	hi.
31	34	sacra ve	sacra.
35	4	exercitium	exercitum.
43	6	Ne	vs
43	25	se ipse	se ipse.
52	18	pronunciant	pronunciat.
67	20	Olarchiam	Oligarchiam
69	3		Ponatur (ea omnia) ante
(quibus animam)
73	8	recepturas	recepturas
75	4	malo	Mali
90	1	Ausē (sollatur
eam	ea
92	6	Principasni	Principatu
94	8	unus	us.
99	6	inser Magistro ter optimis (ponatur)
qui enim	
103	29	suauissimus	suauissimos
119	28	illi	illo
119	31	post cuiuscunq; (ponatur) insidys peti	posse.
121	22	Sinenfes	sinentes.
121	29	tempore	tempora
121	30	pro periculo habes (ponatur) cōsiderat	
126	5	collum	colum
126	16		sollatur (Non)
133	2	renoces	renocent
135	1	clementia	clementia.
139	26	considerans inquis delinquis,	
142	26	indicy	inducys.
144	5	simor	sumor
144	ult.		sollatur (Et)
144	30	prauitatem	paruitatem
146	21		aduatur (Barbari)
148	44	Princeps	Principes
150	18	pradicant	pradicat
156	28	infirmitate, ac humilitate infirmitati,
ac humilitati	
158	36	samam	sumum
159	12	vulceratus	submeratus
160	16	ergo	erga.
162	22	temperantiq; in:emperantie	
165	15		sollatur (Non)
169	36	hominum illū	hominem illum
169	32	Macedona	Macedonum
169	40		sollatur (circum)sollatur non
170	2	seffi	seffi
171	39	in ore habent	in ore habet
171	43	piet q̄ dānosa prator quā quot dānosa	
172	31	in rep maxima est in rep. maximus c.	
172	42	Princifes sedet Princeps se debet	
174	16	complantatio	complanatio
174	31	nō sane imperū non sine imperij	
175	16	quid existima? quid existimas?	
178	8	ve vis	vi vix
179	21	aliqua bono	aliquo bono
179	29	infidia	infidia

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
180	8	superfitionis	superfitiones
181	19	gratum futura gratam futura	
182	19	perfectioner	perfectiones
185	30	communicatione	comminatione
186	35	auxilia	auxilio
186	42	effusa caligo	offusa caligo
187	20	Valentianus	Valentianus
187	33	conf lants	confulans
188	14	percipis	precipis
188	32	Principis	Principes
188	42	idolatriam	idolatriam
189	30	vetauerunt	vetuerunt
190	4	obrudunt	obrudans
190	5	scismata	schismata
190	6	insenduntur	incenduntur
190	17	allis	alīs
190	23	ethicorum	ethnicorum
191	18	accuum	suum
191	18	sollatur pūctus inter Hungarie, et legē	
191	34	maximum	maximam
191	38	Vrbis	vrbes
191	43	calan itatū peperit calamitas p̄perit	
192	16	excolantur	excolantur
193	24	deuinci	deuinciri
194	25	ve aigers	redegere
195	25	exerescat	exerescat
197	11	inuensissima	cruentissima
197	40	fatium	fajum
199	21	disersione	desertione
199	36	lensa	lenso
200	2	pollendor	pellendor
200	9	Rei publica	Republia
200	21	in hac	in hac
200	29	aliubi	alicubi
201	10	tota	toti.
201	34	cautionibus	cautionibus
202	8	Principe	Principi
203	35	desiges	dirigis
204	1	pareat	pareat
204	24	scernat	secernat
204	37	Princeps	Principes
210	28	iniquus	iniquus
210	28	quam etiam	Quin etiam
210	28	Principis iustu	Principi iniustus
213	38	fungatur	fungantur
215	17	huiſce	huiſce
215	24	diligendos	deligendos
215	25	sui dicit	subitis
216	13	habent	habetis
218	24	suffinet	suffineat
218	28	enim	etiam
220	5	venerentur	veneretur
222	42	quo de re	qua de
227	20	Malenchonicus	Melanchohicus
227	30	Plegmaticus	Phlegmaticus
224	7	praditum	praditum
224	17	capiendo	capienda
225	3	opria	optima.
225	30	malenchonica	melancholica
226	4	suiſtemporis	suis temporibus
227	36	correctiunculas	correctiunculas
231	14	frandentur	frandentur

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
229	2	naciscitur	nanciscuntur.
232	22	erunt	sunt
233	1	proponerentur	præponerentur
237	19	nemnem	neminem
240	20	per scribenda	præscribenda
243	15	per fecit	præfecit
243	44	Reipublica	Respublica
246	27	Respublica	Respublica
249	1	utrisq;	utriq;
249	40	Princeps	Principes
255	3	diligendo	deligendo
255	37	incidendam	incedendum
256	9	Princeps	Principes
258	7	proprioies	propiores
266	32	perdet	pendet
269	37	presto	prestò
270	36	fortiesur	fortiesur
271	8	nulla	Nullus
272	1	conseruantur	consequantur
274	39	stemmatico	phlegmatico
275	30	effundere	offundere
276	16	insulsa	insulsa
276	3	circes	circe
277	30	longo	longè
279	27	proprius	propius
281	3	nimis	nimius
282	10	catos	latos
283	27	contro	contra
288	25	accidos	audios
289	5	examina	exanima
290	2	hec	hæc
291	10	leuisculum	leniusculum
291	14	Arcaſius	Arcadius
294	11	ingenia	ingentia
294	24	inſignitus	inſignitos
294	27	does	does
295	32	geſſerint	geſſerit
298	32	portum	portum
301	17	quædam	quædam
305	25	coniugi	coniugè
306	15	in Belgia	in Belgio
307	14	Triniceps	Triniceps
309	18	fulciant	fultiant
310	4	cenſent	cenſet
310	4	rogantur	cogantur
312	11	allocuturus	allocuturos
316	1	inſignui	inſignias
316	17	non ſunt, ad quos	ad eos
318	21	Triniceps	Triniceps
319	25	ſplendori	ſplendoris
321	8	commutatæ	commutatæ
321	43	Gubeca	lubeca
324	36	qualiſcumq;	qualiacumq;
331	15	milleſimam	milleſimam
335	33	Aulicorum	Aulicum
335	34	inter, Principis, & ſerâ, ponatur (vi	
337	23	facilitas	facultas
338	22	præuia	peruia
338	25	mericum	mercium
344	4	optimis	optimi
344	8	unicuiusq;	unicuiusq;
344	11	paucis itaq;	paucis itaq;
346	24	præſidis	præſidij
347	11	Nemo	Nero

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
353	9	multum	numum
352	15	Hi	Hic
355	20	largè	largè
356	13	indacias	indancias
357	7	hac	hæc
357	16	poſſint	poſſent
369	27	ſenium	ſenium
370	11	Maioris	Maiores
373	16	vuls	vulu
373	40	fibi	fui
374	30	percrebeſcatu	ſommo percrebeſcat, ſumo
379	21	agerim	agerem
380	40	Luſiani	Luſiani
386	37	gandemijs	laudemijs
392	23	noii	nasi
393	22	Laſtoringia	Loſtharingia
393	30	pollicitus	pollicitus
395	11	abſq; re	abre
395	27	deberet	deberi
400	19	frigendam	infrigendum
400	34	quo	qui
403	43	paratum	pacatum
403	34	preſus	preſos
405	42	ſenitent	ſenitent
411	10	ſeruenians	prouenians
414	41	eſſet	eſſe
415	2	ſubigunt	ſubitunt
415	10	exteriora	interiora
415	24	aecctis	audis
415	33		Post [Non] addatur
419	32	Talentum	Talentum
419	33	præſuis	præbuis
420	10	cuiq;	cuiq;
422	2	Mauris	Mauris
422	7		ſollatur (ſed
422	16	primario	primaria
422	18	ſerens	ſerrens
422	27	præſidiq;	præſidiorum
423	15	confirmatur	conformat
423	21	confirmatur	confirmantur
424	3	coctus	coctus
425	11	hereditatem	hereditas
426	22	facimus	facinus
428	33	belle	belli
428	35	annitur	innititur
432	12	conſpeximus	conſpiciemus
432	21	ſitire	ſutura
432	25	huius	lenis
433	20	ſperanorum	ſperanorum
436	30	præterquam	præterquam quæ
438	17	contineres	conineas
439	3	cogitationes	cognationes
441	13	promunere	promanare
441	28	Italo	Sirabo
441	25	atque educantur	deſo atque
442	3	elemoſinis	elemoſynis
443	3	de imperiorum euerſionibus obnoxia	dele obnoxia
443	26	dixerim	duxerim
449	30	nobilitater	nobilitatis
450	23	reginis	regnis
451	11	Trincipis	Trincipum
452	29	coctus	coactus
455	13	oculus	omnes

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
455	16	Rerumpublicum	Rerumpublicarum
455	34	angusta heri	dele heri
457	14	quia	quin
457	18	Principis	Principes
458	13	quem	qui
459	37	gustatim	gustatim
459	36	suite	Suith
451	3	Tyrannidum	Piramidum
455	29		tollatur (Ne
458	13	quem	qui
460	33	loculos	loculis
460	43	sui	sui
462	13	talies	tales
465	44	commisist	commisist
466	31	Burgis	Burgis
466	18	summo ope	summa ope
467	27		Inter (ne, &) in (ponatur) sam
468	33	vetusa	vetusta
469	21	reperiuntur	reperientur
470	29	numquam	numquam
471	3	parare	parere
471	39	beneficium	beneficium
472	33	ab	ad
473	42	evaginatus fueris	evaginatus macro
474	3	legionis	legionis
476	30	param	partem
478	11	dixa	lixa
481	17	qua	quam
482	38	attrictis	attritis
483	15	tractarit	tractavit
485	4	machinamenti	machinamenta
485	18	prodiderint	prodierint
488	13	summique	summaque
491	9	possint	possunt
493	37	Mediolani a duce	Mediolani duce
496	3	sustinens	sustinet
496	29	conseres	conseras
507	23	aborbice	superbie
501	1	Thucidis	Thucididis
501	6	Brachina	Brachina
501	11	Pompei	Pompeij
507	21	terreneque	terrenaque
507	37	alijs	alij
507	43	causam	causa
508	13	Religionem	Religionum
508	34	possint	possent
509	1	excitares	excitavit?
511	19	summus	sumus
512	9	otiosi	otiosis
512	31	discutere	discutere
514	31	vros	vros
517	5	Reipublicarum	Rerumpublicarum
517	32	quod	quo ad
518	28	virus	virtus
520	5	comprimuntur	comprimunt
520	17	Gladriorem	Glabriorem
520	25	saxorum	lexorum
521	22	formensum	fomentum
524	24	præses	perthes
524	43	aliquam	aliquem
525	14	seditionibus	seditionum
525	19	ratione	rationes
527	12	Principis	Principi

Pag.	Lin.	Erratum	Correctio
529	38	militibus	milites
531	29	universus illi	universus orbis illi
533	32	audire indicem est	audire indicem est
necesse
540	43	suffusionibus	suffusionibus
543	6	paricidij	paricidij
544	8	Verum	Verum
545	39	Republica	Respublica
546	20	maxime moneor. Ad	maxime moneor, ut ad
547	11	possint	possit
547	28	possint	possit
547	32	ob	ab
547	37	viribus	vires
549	32	Alphes	Alpes
549	37	longi	longe
551	14	omnium	omnia
551	2	ut	vi
551	37	commecatum	commecatum
553	37	quo	quod
554	20	surba	suba
559	27	ab Harseto.	a Narseto
559	12	consilia	auxilia
563	16	non nullorum, non	Nonnulli, Nonnulli
564	41	opes	opus
566	24	falciter	feliciter
567	37	indicatur	id dicatur
570	28	euehere	euehere
571	11	medicantur	medicantur
572	31	malusolea	malusolea
572	38	clare	clari
572	40	suis	suos
573	14	obsidionales	obsidionalis
573	40	necessariorum	necessarium
577	36	quia	quin
577	39	alios	alias
581	17	ab	ad
581	19	seria	signa
582	16	Princeps	Principes
583	37	moneri	moueri
587	15	dicent	decens
588	34	reparare	reparari
589	42	idem	quoddam
591	44	fit	fit
592	6	facere	fecere
594	26	hoc	hac
594	23	quia	qui
596	26	accidus	avidus
599	26	Asiam	Asiam
599	43	liberati	liberati
602	30	Boetiam	Beotiam
602	33	militorum	militum
605	24	virtutes	virtus
605	32	hac	hoc
605	42	Princeps	Principes
609	21	ferrie	ferre
609	41	replicato	replicata
612	26	pro victoriam	pro victoria
617	38	quod eo	quod si eo
623	30	potius	potius
624	31	virisqua	virisque

